T 8214

LIMBA ROMÂNĂ

1

ANUL XXIV

1975

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

0 ... 2005

1930 (97)

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Acad. ION COTEANU

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ŞUTEU — *secretar de redacţie*

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.
În ţară, abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Revistele se pot procura şi prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poştă), str. Gutenberg 3 bis, sectorul VI — Bucureşti. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la întreprinderea de comerţ exterior ROMPRESFILATELIA, Căsuţa poştală 2001 — telex 011631 — Bucureşti, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanţii săi din străinătate. Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa comitetului de redacţie al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.

Toute commande de l'étranger sera adressée à Întreprinderea de comerţ exterior ROMPRESFILATELIA, Boîte postale 2001 — telex 011631 — Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACŢIEI

Str. SPIRU HARET Nr. 12
BUCUREŞTI

APARE DE 6 ORI PE AN

I 8214.
BIBLIOTECA „ASTRA"
-- ULL 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXIV 1975 Nr. 1

SUMAR

2022

LIMBĂ LITERARĂ — FILOLOGIE

G. I. TOHĂNEANU, Locuri eminesciene la Sadoveanu 3
VICTORIA IVAN, Dihotomii metaforice în poezia lui Lucian Blaga 13
ION ȘTEFAN, Evoluția terminologiei privitoare la vers 25
ION GHEȚIE, Cîteva observații filologice asupra *Molitvenicului Marțian* 33
MIRCEA ANGHELESCU, Un manuscris necunoscut al *Sindipei* 39
LAURA VASILIU, Comentariu pe marginea unui pasaj din *Palia de la Orăștie* . 43
I. RIZESCU, Un vechi document românesc 45

GRAMATICĂ — VOCABULAR

MARIA ILIESCU, Pentru o sistematizare a predării pronumelui personal neaccentuat românesc (la studenții străini) 51
ELENA STÎNGACIU, Unele aspecte ale filiației sensurilor în DLR 63
LUCREȚIA MAREȘ, Cuvinte regionale în derivate literare 71

RECENZII

GHEORGHE CHIVU — MARIANA COSTINESCU, *Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974 *(I. Rizescu)* 81
SORIN STATI, *Douăzeci de scrisori despre limbaj*, București, Editura științifică, 1973 *(Ion Roșianu)* 82
Terminologia educației fizice și sportului (în șase limbi — română, franceză, spaniolă, germană, engleză, rusă), București, Editura Stadion, 1973 *(Elena Comșulea)* 83

Cărți și reviste primite la redacție 89

LR, Anul XXIV, nr. 1, p. 1—90, București, 1975

22874.

LOCURI EMINESCIENE LA SADOVEANU

DE

G. I. TOHĂNEANU

Stabilirea influenţelor, depistarea modelelor, urmărirea circulaţiei motivelor reprezintă tot atîtea preocupări de căpetenie ale istoriei literare. Lectura repetată a lui Sadoveanu m-a convins, în spiritul afirmaţiilor de mai sus, că există în opera sa numeroase *locuri eminesciene*, dar, în identificarea lor, voi folosi metodele lingvisticii şi ale stilisticii, cu toate avantajele şi dezavantajele lor.

Este un lucru cunoscut de toată lumea că Sadoveanu continuă şi desăvîrşeşte linia ascendentă a marilor povestitori moldoveni. Dintre cărţile sale „de căpătîi" n-au lipsit, de bună seamă, Neculce[1] şi Creangă[2], pe care şi-i recunoaşte, nu o dată, ca maeştri. Pe de altă parte, în latura ei descriptivă — mă refer, mai cu seamă, la modul de percepere şi de reprezentare a naturii — opera lui Sadoveanu constituie una din cele mai strălucite izbînde ale prozei p o e t i c e : stau mărturie atîtea neuitate pagini din *Împărăţia apelor*, *Ţara de dincolo de negură*, *Valea Frumoasei*... Titlurile înseşi [3] ale unor asemenea lucrări vorbesc cu putere simţirii şi pun în mişcare fantezia. Dealtfel — aşa cum s-a remarcat pe bună dreptate [4] — proza sadoveniană se organizează adesea ritmic, iar această organizare corespunde, de fiecare dată, necesităţilor intrinsece ale textului. Scriitorul a compus poezii încă din prima perioadă a creaţiei sale, iar obiceiul de a „cita" din versurile proprii nu l-a părăsit niciodată [5].

Iubind şi trăind poezia, Sadoveanu a găsit în Eminescu pe unul din marii scriitori ai lumii : „Eram preocupat şi absorbit cu desăvîrşire de pasiunea mea literară în aşa măsură, încît îmi întrebuinţam aproape toată vremea cu manuscrisele şi cărţile. Cărţile erau ale marilor autori europeni : lectura lor îmi era ca o baie prelungită de lumină. Sub salteaua patului pe care dormeam se afla o căptuşală importantă de tomuri. Erau acele a căror lectură o începusem. Alternam Zola cu Dickens, Turgheniev

---

[1] „... paginile frumoase ale lui Neculce trebuie să fie un îndreptar pentru toţi acei care ţin, în ţara noastră, un condei în mînă" (*Ion Neculce, scriitor artist*, în *Opere*, XIX 498).

[2] Numeroase evocări ale lui Creangă în *Opere*, XIX, XX.

[3] Cît era de sensibil Sadoveanu la rezonanţa numelor proprii se poate constata din următorul crîmpei : „ — Nada Florilor ? zic eu. *Frumos nume*". Şi, după cîteva pagini : „... ştia drumul singurătăţilor, la *ostroave pe care le chema frumos, ca şi cum sunau în depărtarea lor din clopote de argint*" (*Împărăţia apelor*, în *Opere*, IX 376, 378).

[4] Mă gîndesc, în primul rînd, la I. Coteanu, *Despre tehnica stilului la Mihail Sadoveanu*, în volumul *De la Varlaam la Sadoveanu*, ESPLA, 1958, p. 463.

[5] Astfel, una din *Poveştile de la Bradu Strîmb* (a şasea) este în întregime versificată (*Opere*, XVI 313—317).

şi Gogol cu Alphonse Daudet, Victor Hugo şi Balzac cu Flaubert. *Eminescu îmi era la îndemînă pururi* ; deasemeni Creangă. Aveam în cinste pe Delavrancea, Vlăhuţă şi Caragiale" (*Anii de ucenicie*, XVI 486—487)[6]. Mai puţin numeroase decît acelea despre Creangă, mărturiile lui Sadoveanu despre „semnul de aur al geniului românesc" (XXI 116) sînt totdeauna superlative. Citim, într-un *Apel către admiratorii lui Eminescu*, apărut în „Adevărul", la 30 ianuarie 1937 : „Într-un veac viitor va urma să sune cu dulceaţă armonia infinită a versului eminescian, care a fixat un suflet o limbă şi un sentiment nemuritor" (XX 116). La fel de semnificativă este bucuria citatelor din Eminescu, sugerate de un cuvînt din context şi aşezate cu grijă în pagină, ca în primele rînduri ale povestirii *Vechime* : „Însă nu seamănă o vale cu alta şi un brad cu alt brad. Valurile de ieri nu mai sînt :

Tot alte unde-i sună aceluiaşi pîrău...

şi sufletul florilor de toamnă s-a urcat spre stele (XV 224) [7].

În asemenea condiţii, apariţia unor cuvinte şi forme identice la cei doi scriitori, a unor imagini, îmbinări şi construcţii identice nu mai este de natură să surprindă pe nimeni. Fenomenul se explică nu numai prin „influenţa" — de netăgăduit — a lui Eminescu asupra lui Sadoveanu, ci şi prin comunitatea mediului geografic şi lingvistic în care amîndoi au trăit, prin viziunea comună sau apropiată a istoriei şi a naturii, prin aceeaşi cunoaştere aprofundată a textelor vechi şi a graiurilor populare, în sfîrşit, printr-o serie întreagă de afinităţi spirituale. Dealtfel, perechea corbilor din *Strigoii* veghează şi asupra magului din *Creanga de aur* : „Cenuşa veche sta încă în vatra părăsită; lătra în adîncime căţelul pămîntului ; am intrat şi l-am găsit palid şi semeţ în jîlţul tăiat în stîncă. Cu dreapta ţinea toiagul de fildeş. Avea muşchi în plete şi pe sîn; îi ajungea barba la pămînt şi genele la piept; deasupră-i filfîia, gonindu-se în roate,

Cu-aripele-ostenite, un alb ş-un negru corb..." (XII 10).

Dincolo de toate aceste observaţii, rămîne însă în picioare faptul că, în viaţa interioară — atît de complexă — a povestitorului moldovean, cîntecul lui Eminescu a găsit mediul cel mai prielnic pentru a-şi multiplica şi a-şi nesfîrşi ecourile. Cine a avut fericirea să asculte şi să înţeleagă *Sara pe deal*, citită de Sadoveanu, a pătruns nu numai frumuseţile nepereche ale acestei poezii, ci şi miracolul reverberării lor într-o sensibilitate congeneră.

Urnind cercetarea propriu-zisă, voi observa, mai întîi, că apariţia sporadică, la amîndoi scriitorii, a aceloraşi regionalisme — chiar dacă, în vorbire, ele sînt rar întrebuinţate — fără a fi neapărat concludentă, poate totuşi furniza, uneori, detalii semnificative în direcţia care ne preocupă aci. Este, între altele, cazul adjectivului *buged (buget)* „buhăit, buhav", moştenit, pe cît se pare, din lat. **buccĭdus*, derivat de la *bucca* „falcă"[8]. Îl aflăm, la Eminescu, o singură dată în antume, dar ca element esenţial în conturarea unui portret celebru : „Vezi colo pe urîciunea fără suflet, fără cuget, / Cu privirea-mpăroşată şi la fălci umflat

---

[6] Alte mărturii asemănătoare în *Anii de ucenicie*, *Opere*, XVI, passim.
[7] În acest sens, vezi şi *Opere*, XVIII 560.
[8] Etimologie propusă de DA şi însuşită de DM.

și *buget*"[9]. Este de crezut că poetul l-a introdus în poziție finală a versului [10] atît pentru expresivitatea lui incontestabilă, pentru forța lui sugestivă, cît și pentru a realiza o pereche de rime destul de rare (*cuget/buget*)[11]. Îl regăsim, la Sadoveanu, cu valoarea unui detaliu portretistic negativ, dintre cele mai caracteristice : „Iar în prag sta un creștin cît un munte, cu niște pumni ca niște barosuri, c-un grumaz de taur, și cu un obraz mare roș-vinețiu, *buged*, cu sprîncenele lăsate pe niște ochi mici grămădiți între osul frunții și umerii umflați ai obrajilor" (*Gheorghițoaia*, III 100). Epitetul în discuție reapare, într-o altă povestire, încărcat cu aceeași valoare net depreciativă, așa cum se poate lesne constata din context : „Era un lipovan nalt, c-un obraz *buged*, ars de băutură; un om care numai de ticăloșii se ținuse, care pornise multe bătălii sîngeroase în stufuri, care poate făcuse și omor..." (*Privelişti dobrogene*, VI 41). Nu simpla *existență* a termenului la cei doi scriitori, ci *contextele* în care el apare precum și funcționalitatea lui stilistică asemănătoare mă determină să mă gîndesc la o eventuală reminiscență.

Cu mai puține șanse de a-mi sprijini punctul de vedere, l-aș putea adăuga pe *coșcov* „cojit, scorojit". Oare expresia eminesciană *coșcovii păreți* (*Călin*) să-și prelungească ecoul în următorul fragment din Sadoveanu : „Pași încet-încet pe lîngă *păretele coșcov* și umed și cu mare greutate ajunse la fereastra lui" (I 494—495)? Destul de puțin probabil; dar nu imposibil.

Adjectivul neologic *sumbru* ne întîmpină la Eminescu — de două ori în antume — sub o formă mai apropiată de etimonul francez (*sombre*) : „Iar norii cei negri par *sombre* palate / De luna regină pe rînd vizitate" (*Mortua est*); „Zimbrul *sombru* [12] și regal" — expresie metaforică prin care poetul evocă , în *Epigonii*, figura lui Ștefan cel Mare. În povestirea *Viclenie* din *Împărăția apelor*, Sadoveanu reia epitetul sub aceeași formă : „Gîrla lucea *sombră*" (IX 432). Dată fiind raritea atestărilor neologismului sub această formă, faptul devine frapant. Dealtfel, lapidara caracterizare a domnitorului moldovean (*zimbrul sombru și regal*) nu putea să nu-l urmărească pe cel care a scris *Viața lui Ștefan cel Mare* și *Frații Jderi*...

Printre multele valori stilistice pe care *palid* le dezvoltă în poezia lui Eminescu, una dintre cele mai interesante sugerează interiorizarea (*Împărat și proletar* : „Cezarul trece *palid* , *în gînduri adîncit*"), iar, prin personificare, austeritatea gîndirii (*Epigonii* : „Cu-a ei candelă de aur, *palida înțelepciune*, / Cu zîmbirea ei regală, ca o stea ce nu apune, / Lumina a vieții voastre drum de roze semănat"). Dealtfel, poezia însăși este un „*Înger palid*, cu priviri curate..." O valoare asemănătoare produce epitetul la Sadoveanu, în *Viața lui Ștefan cel Mare* : „stăteau aplecați pe texte *cărturari palizi*" (XII 222).

---

[9] Pentru procesul interesant de elaborare a acestui vers, vezi Perpessicius, *Opere*, II, 316.

[10] În legătura cu toată problema, vezi G. I. Tohăneanu, *Prestigiul stilistic al rimei*, în *Studii de limbă literară și filologie*, II, EA, 1972.

[11] Pentru raritatea acestor rime, să se consulte Nicolae Lazăr, *Dicționar de rime*, ES, 1969, p. 337 (*buget*, *cuget*, *muget*, *precuget*).

[12] Perechea *sumbru-sombru* este pe larg discutată de L. Gáldi, *Stilul poetic al lui Mihai Eminescu*, EA, 1964, passim.

Situaţia devine mai evidentă cînd un termen — fără o frecvenţă deosebită în vorbire — este reluat cu insistenţă de Sadoveanu, în *acelaşi* angrenaj contextual ca la Eminescu. Mă refer la expresia, atît de caracteristic eminesciană, *tăpşanul prăvălatic*, din *Călin* :

> „Iar prin mîndrul întuneric al pădurii de argint
> Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind;
> Ele trec cu harnici unde şi suspină-n flori molatic,
> Cînd coboară-n ropot dulce din *tăpşanul prăvălatic*".

Expresia revine aidoma — şi nu o dată ! — la prozatorul moldovean : „Se aflau într-o margine de pădure rară, lîngă un *tapşan prăvălatic*, cu iarbă deasă, verde ca buraticul. La marginea drumului, din *tapşan*, sub sălcii răsfirate, curgeau trei şipote argintii pe jgheaburi lungi de tei. Subt arcurile fluide albeau cupe de piatră" (XI 11—12); „Soarele străpungea cu suliţi de aur desişurile umede; pădurea răsufla de pretutindeni aburi calzi. Avea înainte-i o poieniţă ş-un *tapşan prăvălatic*. Trecu în stînga şi cunoscu pîrăul, în albie de stînci. Venea c-un sunet moale, apoi ocolea şi cădea mai la vale într-o duruitoare, frămîntîndu-se în spumă" (XI 109); „Ieşiră din rîpă la o culme de piatră; după aceea ajunseră la un *tapşan pravalatic* [13]. Sub molizii cei mai din fund forfotea Izvorul Alb. Drept lîngă coamele de spumă ale izvorului, se deschidea o uşă îngustă de peşteră" (XIII 449). Trebuie să adaug că expresia în discuţie este, la Sadoveanu, prinsă în pasaje descriptive de o culoare şi de un sunet foarte asemănătoare cu acelea din pastelul eminescian. Pădure, izvoare, forfot al apelor sînt evocate cu mijloace artistice similare. Nu lipseşte, din primul text sadovenian citat, nici epitetul *fluid*, („Pe sub *arcurile fluide* albeau cupe de piatră"), folosit şi de Eminescu în pastelul abia amintit. Iată, în continuare, descrierea izvoarelor : „Ele sar în *bulgări fluizi* [14] peste prundul din răstoace, / În *cuibar rotind de ape*, peste care luna zace". Pe de altă parte, substantivul *bulgăre* cu sensul „rotocoală de apă" (DE) este, şi el, identificabil la Sadoveanu : „Cînd soarele dădu-n asfinţit, Anica pătrunse în prisacă. Acolo, pîrăul scînteietor ca argintul *sărea* (!) în copce, se fărma în *bulgări limpezi* (!), cu un fîşîit de vînt prin sălcii" (I 616) ; „Căprioara suia pe pîrău, la deal. Undele veneau mai repezi, murmurau printre pietre ascuţite, *săreau* (!) fărîmîndu-se în *bulgăraşi de argint*" (III 281). Stăruind, în continuare, asupra „pastelului" din *Călin* — atît de darnic în sugestii favorabile punctului meu de vedere — se impune, acum, observaţia că şi remarcabila imagine „*cuibar* (rotind [15] de ape)", cu sensul „vîrtej" (atestat numai în DE, nu în DA), este însuşită de Sadoveanu : „O clipă a năzărit apa morţilor spre mormîntul vechii Histrii. Peste *cuibarul de foc care ardea în Sinoe*, treceau în zboruri grăbite convoiuri de raţe sălbatice. Mai în fund un şirag de lebede plutind lin (XVI 18)); „Cînd au purces, lucea soarele în iazul cel întins, scurmînd *cuibare de foc*" (XVIII 163). Sensurile metaforice nu sînt chiar identice, dar suportul imaginilor este, evident, acelaşi.

---

[13] Fonetismul *tapşan* apare consecvent la Sadoveanu. În schimb, *prăvălatic* alternează cu *pravalatic* (cel puţin aşa reiese din seria de *Opere*...) !

[14] Accentul cuvîntului, în versul citat, loveşte vocala *ú*.

[15] Pentru geneza imaginii, vezi Perpessicius, *Opere*, I 406.

Se întîmplă, uneori, ca Sadoveanu să reia în mod *creator* o expresie eminesciană tipică, atribuind-o, adică, altui crîmpei de realitate. În textele de mai jos, peisajul m ă r i i și acela al i e r n i i sînt, din perspectiva fanteziei poetice, unificate :

„Peste cîte mii de valuri stăpînirea ta străbate,
Cînd plutești pe *mișcătoarea mărilor singurătate!*"

(Eminescu, *Scrisoarea I*).

Sadoveanu : „sănițuța mă purta pe coasta unei văi și clopotele calului sunau înăbușit, în armonie cu pustia și cu *alba și mișcătoarea singurătate*" (VII 272). Volumul fonetic amplu și tărăgănat al cuvintelor (*mișcătoarea singurătate*) dă consistență sporită imaginii, contribuind substanțial la evocarea plastică a „nesfîrșirii", fie că e vorba de talazuri, fie că e vorba de zăpezi.

Una din imaginile marine [16] cele mai originale ale lui Eminescu o aflăm în poemul *Împărat și proletar* :

„Pe maluri zdrumicate de aiurirea *mării*
Cezaru-ncă veghiază la trunchiul cel plecat
Al salciei pletoase — și-ntinse-*a apei arii*
În cercuri fulgerînde se pleacă lin suflării
A zéfirului nopții și sună cadențat".

În proza literară, imaginea este dezvoltată, iar substantivul *arie*, întrebuințat cu sens figurat, cheamă lîngă sine, tot cu sens metaforic, verbul *a treiera* : „Cînd se lumină de ziuă, Făt-Frumos vede că șirul munților dă într-o mare verde și întinsă, ce trăiește în mii de valuri senine, strălucite, cari *treieră aria mării* încet și melodios, pînă unde ochiul se perde în albastrul cerului și în verdele mării" (PL, 11) [17]. Imaginea revine, cu o insistență semnificativă, la marele poet al apelor, care a fost Sadoveanu : „spre misterioasa Deltă, spre limanul Nistrului, de unde într-o parte curge *aria Mării* pînă la streșina cerului și de alta se prevăd, într-o ceață a unor profunde depărtări, munții încă nestricați de mașinism și civilizație" (IX 342); „Sus, pe piscuri, stătea tăcerea singurătății pădurilor, și, din pacea văilor, li se deschidea *aria nemărginită a Mării*" (X 283); „Așezarea oierilor a început a se mișca mult înainte de ziuă, pe cînd noaptea se făcea albăstrie. Cînd am privit depărtările, am văzut *aria mării* suită deasupra orizontului; pe ea plutea numai floarea moțată a luceafărului de ziuă. Acea priveliște cu totul misterioasă, însă, n-a durat decît puține clipe" (XVI 48).

Poet al nocturnului — cum, pe bună dreptate, a fost caracterizat [18] — Eminescu scrie în bătaia razelor lunii. Metaforele se desfășoară

---

[16] Observații interesante la Ion Dumitrescu, *Metafora mării în poezia lui Eminescu*, Editura Minerva, 1972.

[17] Citez după Eminescu, *Proză literară*, EPL, 1964.

[18] Vezi Const. Ciopraga, *„Nocturnul" în poezia lui Eminescu*, în *Studii eminesciene*, EPL, 1965, p. 289 și urm.

uneori nesăţios, în contexte reduse, crescînd parcă una dintr-alta, ca în acest imn, închinat Selenei, în *Scrisoarea IV* :

„Luna... luna iese-ntreagă, se înalţ-aşa bălaie
Şi din ţărm în ţărm durează o cărare de văpaie,
Ce pe-o repede-nmiire de mici unde o aşterne,
Ea, *copila cea de aur, visul negurii eterne;*
Şi cu cît lumina-i dulce tot mai mult se lămureşte,
Cu-atît valurile apei, cu-atît ţărmul parcă creşte.
Codrul pare tot mai mare, parcă vine mai aproape
Dimpreună cu al lunei *disc, stăpînitor de ape*".

Se adaugă : *regina nopţii moartă* (într-o postumă [19] : *o regină tînără şi blondă / În mantia-i albastră constelată*)[20], *al nopţilor monarc, stăpîn-a mării, doamna mărilor ş-a nopţii* etc. Vom regăsi, aşadar, în mod firesc la un mare poet al naturii, cum este Sadoveanu, accente din cîntecul selenar eminescian. Este adevărat, expresia *vatră de jăratic* — element de comparaţie pentru „lună" în primele versuri din *Călin* — este reluată în sensul ei propriu în *Şoimii* : „Potcoavă, după ce trimisese un stol de cercetaşi spre duşman — se retrăsese, singur, la lumina slabă a unei *vetre de jaratic* şi, treaz în mijlocul tovarăşilor de luptă, se războia cu gîndurile" (I 342). În schimb altundeva, tot într-o povestire din tinereţe (*Crîşma lui Moş Precu*), ecourile aceleiaşi imagini eminesciene se desluşesc pregnant : „Sara se întindea peste ogoare şi livezi; dinspre tîrg clipeau cîteva lumini. Era linişte mare în împrejurimi şi luna răsărea de după Halm *întreagă, roşă ca jaraticul.* Poamele coapte trimeteau pe boarea subţire mirodenia lor dulce" (I 561). Revenind la primele versuri din *Călin* („Pe un deal răsare luna ca o vatră de jăratic, / *Rumenind* străvechii codri şi castelul singuratic"), este momentul să observăm că verbul *a rumeni* reapare, în ţesătura peisajului nocturn, la Sadoveanu. Iată un text semnificativ : „Tîrziu, cînd luna în creştere începu să răsară drept înaintea lor, *rumenind o zare de dealuri moale trăgănate*, îşi lăsară caii la pas şi începură a vorbi iar, de data asta cu glas scăzut, parcă-i îndemna la un sfat încet lumina tainică ce se revărsase în nemărginire" (V 517).În sfîrşit, fragmentul următor — în care unitatea imaginii este consolidată, ca de atîtea ori la Sadoveanu, printr-o aliteraţie (*v...v*) — trimite, iarăşi, către Eminescu : „Răsărise luna plină şi *vărsa văpaie* asupra deşertului" (XV 398).Reminiscenţele sînt evidente : „Luna *varsă* peste toate voluptoasa ei *văpaie*" (*Scrisoarea I*) ; „Numai luna printre ceaţă / *Varsă* apelor *văpaie* / Şi te află prinsă-n braţe, / Dulce dragoste bălaie" (*Lasă-ţi lumea*).

Universul a c u s t i c eminescian [21] este străbătut şi dominat de „Cîntarea de bucium", pe care poetul rîvneşte să o poată auzi, alinătoare,

---

[19] Este vorba de poemul *Miradoniz*, a cărui exuberanţă imagistică şi cromatică îi conferă un loc aparte printre postume.

[20] Neologism rar şi pretenţios, care a scăpat atenţiei lui Gáldi. DA şi DE îl atestă cu un singur exemplu : „Ce-ţi lipseşte să fii înger — aripi lungi şi *constelate*" (*Înger şi demon*). Apare şi ca verb propriu-zis, în *Memento mori* : „*Se constelă* sara. Ziua a fugit în lumea mării" (v. 859). Îl reia, ca participiu adjectiv, Arghezi, în *Agate negre* : „Cu susure de mătasă / Înecată de dantele — / Pe la geamurile mele / Trece vîntul ca o plasă / *Constelată* cu mărgele" (*Scrieri*, I, EPL, 1962, p. 92).

[21] Observaţii fundamentale la Tudor Vianu, *Armonia eminesciană*, în *Studii de literatură română*, EDP, 1965, p. 283 şi urm.

pînă în ultima clipă („Și cum va înceta / Al inimii zbucium, / Ce dulce-mi va părea / *Cîntarea de bucium*"). Expresia îl urmărește pe Sadoveanu cu puterea unei obsesii, ivindu-se — ca atare sau cu mici modificări — în nenumărate locuri din întinsa lui operă: „Și într-un amurg, dintre dealurile de dincolo de apă, deodată a prins a curge pe vale *cîntarea știută a buciumului*" (IV 285); „*Cîntarea de bucium* tăcuse, dar mie tot mi se părea că o aud înmlădiindu-se în taina depărtărilor" (III 16). Este interesant de remarcat că prima propoziție a textului (*Cîntarea de bucium tăcuse*) este ritmată, alcătuind o tripodie amfibrahică pură (∪ – ∪ – ∪ – ∪). Așa cum spuneam, expresia poate suferi modificări — de ordinul sinonimiei, în sensul larg al termenului — la nivelul determinatului (*cîntare*): „Și din nemărginirea cîmpiei, din necunoscut, prinse a izvorî *tînguirea de bucium* [22], slabă, de abia simțită, ca o adiere melodioasă" (I 660); „într-un tîrziu, cu oftările vîntului, mi s-a părut că vine pînă la mine *plîngere de bucium: cîntecul* amintirii. *Cîntarea* tremura sfîșietoare, ca într-un pustiu de moarte, și parcă se oprea în stîlp de neguri, adunate la mormîntul cel vechi, lîngă apă" (IV 288).

Încheind acest paragraf, nu pot omite un adevărat poem în proză — alcătuit din două ample perioade de o muzicalitate perfect adecvată ideii — în care sînt captate și topite laolaltă tîlcurile din veac ale buciumului precum și trăirile adînci și intense, stîrnite, într-o simțire deschisă și receptivă, de sunetul lui prelung, urcînd, parcă, din afundul istoriei:

„Și cum sara creștea în juru-mi, cu umbrele-i calde și nelămurite, după cina gustoasă cu scobai și cu cleni pescuiți în Siret, cum stam lîngă bunic și priveam în sus cum se aprindeau în fundul negurilor de sus scîntei de aur, care tresăreau dintrodată, născute din taina adîncurilor, cum stam toropit, cu sufletul ușor, ușor, un abur, deodată, pentru întăia oară pătrunse pînă la mine, pînă în toate simțurile mele, *acel fior fără nume, acel fior melodios, abia auzit, mai mult priceput, al cîntării de bucium.* Nu știam dacă vine din timpuri trecute ori din întinderile care mă împresurau, nu înțelegeam dacă răsună în mine, în ușoara mea somnie fericită, ori e un închipuit glas al zării pe care încă rumeneau ca o părere lucirile de aur ale asfințitului. Nu înțelegeam încă *această cîntare a lacrimilor și a durerilor trecutului*, dar o ascultam înlemnit cum îmi adia prin suflet din adînca-i depărtare" (III 15)[23].

Citind și recitind pe Sadoveanu, am avut prilejul de a identifica locuri eminesciene specifice, imagini care, de la distanță, sună „a Eminescu" — și numai a Eminescu. Oare „Pădurea se deschise pînă în adînc" (XI 149) nu cheamă, spontan, în amintire, versurile din *Călin*:

> „De cînd *codrul*, dragul codru, troienindu-și frunza toată
> *Își deschide-a lui adîncuri*, fața lunei să le bată,
> Tristă-i firea..."

---

[22] Reminiscență eminesciană complexă: „*Tînguiosul bucium sună*, / L-ascultăm cu-atîta drag, / Pe cînd iese dulcea lună / Dintr-o rarişte de fag" (*Lasă-ți lumea...*).

[23] Ritmarea textului este evidentă: fraza s-ar lăsa lesne desfăcută în unități metrice.

Ca să nu mai vorbesc de îmbinarea *streşina de cetini* (VII 375 : „Cînd ajunse *sub streşina de cetini*, parc-ar fi închis ochii : nu mai zărea nimic"), descinsă, probabil, din poemul *Strigoii*, atît de familiar autorului *Crengii de aur* [24] :

„La ce-ai venit, regină, aicea în pustiu?
Ce cauţi la barbarul *sub streşina*-i *de cetini* ?"

Care pricepător al poeziei lui Eminescu nu va fi izbit, imediat, de asemănarea frapantă, de creion şi linii, în următoarele două desene?

Eminescu : „*fulger lung încremenit* / Mărgineşte munţii negri în întregul asfinţit" *(Scrisoarea III)*.

Sadoveanu : „Plutea în văile şi cotloanele munţilor o linişte măreaţă. În dreptul soarelui, departe, pe Ceahlău, sta un nour vioriu, tivit c-un *fulger încremenit*" (VII 370).

Contrastul între lumea percepţiilor sensoriale şi cea a iluminărilor interioare — deşi situaţiile sînt diferite : Eminescu descrie un vis, iar Sadoveanu, dimpotrivă, o interiorizare conştientă excesivă — este realizat prin metafore crescute din acelaşi aluat lexical : „Dară *ochiu*-nchis afară *înlăuntru se deşteaptă*" *(Scrisoarea III)*; „însă Ştefan-Vodă nu şi-a dat lămurit samă de asta decît cu mult mai tîrziu, după furtună, cînd imaginea acelei clipe *s-a deşteptat în ochiul său cel dinlăuntru*" (XII 313).

Maestru al unor comparaţii al căror material lexical aparţine, aproape în exclusivitate, fondului popular al limbii, Sadoveanu se întîlneşte cîteodată, şi în această privinţă, cu înaintaşul său. „Mărunţişurile" lumii, de pildă, dobîndesc, astfel, termeni de referinţă adecvaţi : „acea scînteuţă, mult mai mică decît *semincioara* [25] *de mac*" (XVIII 30); „un painjen mărunt *cît semincioara de mac*" (XVIII 359). O atare asemuire se înfiripase în *Călin* :

„Sub icoana afumată unui sfînt cu comanac
Arde-n candel-o lumină cît un *sîmbure de mac*"[26].

Cîteva fapte din domeniul gramaticii.

Prin schimbarea clasei gramaticale, Eminescu realizează, în *Scrisoarea I*, îmbinarea : *lumina ta fecioară*, care continuă să-l uimească pe cititor, la a nu mai ştiu cîta lectură. „Substantivul" determinant — *fecioară* — dobîndeşte, astfel, valoare adjectivală, devenind sinonim cu „neprihănit, feciorelnic"[27]. La fel de „îndrăsneţ" se arată Sadoveanu, scriind *singurătate fecioară* (XVI 260), după ce, cu numai cîteva pagini înainte, utilizase epitetul normal, *feciorelnic* (XVI 256).

---

[24] Vezi *Opere*, XII 10.

[25] În legătură cu utilizarea artistică a diminutivelor la Sadoveanu, vezi Boris Cazacu, *Consideraţii asupra limbii şi stilului din „Nicoară Potcoavă" de Mihail Sadoveanu*, în *Studii de limbă literară*, ESPLA, 1960, p. 190—191.

[26] Observaţii interesante în legătură cu această problemă la Gh. Bulgăr, *Momentul Eminescu în evoluţia limbii române literare*, Editura Minerva, 1971, p. 241 şi urm.

[27] În legătură cu toate problemele referitoare la expresia artistică eminesciană, vezi Acad. Al. Rosetti şi Ion Gheţie, *Limba şi stilul poeziilor lui Mihai Eminescu*, în *Studii de poetică şi stilistică*, EPL, 1967, p. 167 şi urm.

Cel mai izbitor, din punctul meu de vedere, fenomen de sintaxă poetică, identificabil în proza lui Sadoveanu, privește construirea cu dativul a unor verbe care, în mod obișnuit, au complementul în cazul acuzativ cu prepoziție. „*Mă voi amesteca* și eu, ca și ei, *frunzelor* căzute" (IX 342); „Repede o cunoscu, repede i *se stînse vederii*" (XIII 55); „Nu vei fi voind să te bucuri singur de tinereță, iar pe mine *să* mă *leși umilinței* în care mă aflu" (XVI 218). Oricît de firească, de „nefăcută", ne apare fraza lui Sadoveanu — ca, dealtfel, a oricărui mare artist al cuvîntului — cert este că, în vorbirea curentă, nimeni nu se exprimă așa. Construcțiile „normale" — corespunzătoare celor trei texte citate mai sus — ar fi sunat după cum urmează : *Mă voi amesteca* **cu** *frunzele*; *se stînse* (adică : *se pierdu*) **din** *vedere* ; *să mă leși* **în** *umilință*... Cele cu dativul au, într-un anume sens, valoare „personificatoare" : *frunzele*, *vederea*, *umilința* devin, acum, „destinatare" interesate de rezultatul acțiunii exprimate de verbele lor. Este ceea ce sintaxa latină denumește, cu o terminologie foarte potrivită, *dativus commodi*, respectiv, *dativus incommodi*.

„Modelul" îl aflăm, de bună seamă, în structuri sintactice ca :

1. „Stelele-n cer
Deasupra mărilor
Ard depărtărilor
Pînă ce pier" (*Stelele-n cer*...).
2. „*Răsare* luna mare *cîmpiilor* azure" (*Împărat și proletar*).
3. „*Lucească* cer senin
Eternelor ape" (*Mai am un singur dor*...).

Construcțiile cu dativul — ilustrate mai sus — sînt prin excelență p o e t i c e, încorporînd o expresivitate sporită și beneficiind de avantajul densității.

Construirea cu obiect direct a unor verbe folosite îndeobște intranzitiv este, iarăși, unul din procedeele poeziei. Eminescu supusese unui asemenea tratament pe *a izvorî* :

„În lumea asta sunt femei
Cu ochi ce *izvorăsc scîntei*"

(*De ce nu-mi vii*)

În vorbirea curentă obiectul direct (*scîntei*) ar fi devenit subiect, iar enunțul ar fi avut următoarea înfățișare : ... *din ai căror ochi izvorăsc scîntei*. În ciuda „violentării" normelor limbii, exprimarea rămîne atît de firească, încît „inovația" cu greu se lasă descoperită. „Abaterea" nu este simțită de vorbitor.

Într-un fragment inundat de poezie, Sadoveanu tratează asemănător verbul *a tremura*, aninîndu-i un obiect direct, cum rar se întîmplă dincolo de hotarele poeziei :

„Și la acest gînd de întrebare, i se arătă nebuna și trecătoarea lui dragoste pentru Magda. Era așa de tînără, de gingașă și de frumoasă, și mestecenii *tremurau* asupra lor *atîta taină*, pe cînd suna ușor codrul în adîncimi — încît tinerețile lor neștiutoare s-au legat ca pentru vecie. Dar s-au despărțit după o clipă — și despărțite au rămas !" (V 702).

★

Închei încercarea de faţă cu convingerea că, dintre toţi oamenii acestui pământ, nici unul (cu excepţia, poate, a singurului Geo Bogza) nu şi-a lăsat fiinţa răscolită de puterile cîntecului eminescian, în aceeaşi măsură ca Mihail Sadoveanu. În ceea ce mă priveşte, de cîte ori am reuşit să detectez, în proza celui din urmă, subţirile infiltraţii ale poeziei celui dintîi, am trăit un sentiment ciudat. Acela că *singurătatea* lui Hiperion — se destramă...

17 august 1974

DIHOTOMII METAFORICE ÎN POEZIA LUI LUCIAN BLAGA

DE

VICTORIA IVAN

„Poezia reprezintă un tip special de context obținut ca rezultat al unui proces de selecție mult mai complex decît în cadrul prozei. În cadrul acestui context, cuvîntul nu se limitează la exprimarea unui sens particular dat, ci sugerează și alte interpretări posibile. Aceasta îi conferă calitatea de simbol, transformînd mesajul poetic într-un mesaj ambiguu"[1].

Ceea ce oferă mesajului un sens ambiguu este cantitatea de conotație adusă de fiecare context.

Pornind de la analiza întregii opere poetice a lui Blaga, care însumează 368 de poezii, cercetarea noastră a urmărit extragerea din context numai a metaforelor care se organizează în opoziții. Alegerea acestei metode de lucru a dus implicit la sublinierea epitetelor sau a comparațiilor dispuse de asemenea în dihotomii, numai cînd acestea au fost considerate relevante pentru susținerea punctului de vedere în discuție.

Am întîlnit în textul lui Blaga numeroase exemple de termeni care se organizează în opoziții numai pe baza valorii lor denotative sau cel mult a unor nuanțe conotative destul de puțin evidente.

Ex.

„*Soarele* în răsărit — de sînge-și spală-n mare lăncile,
cu care a ucis în goană *noaptea* ca pe-o fiară".

(*La mare*, p. 12 I)

sau în ex. :

„În zori cînd *ziua* va aprinde *noaptea*".

(*Noi și pămîntul*, p. 13 I)

Numărul mare de exemple de acest tip confirmă punctul de vedere al profesorului Ion Coteanu conform căruia „ipoteza existenței unui limbaj pur conotativ și a unui limbaj denotativ pur nu este valabilă pentru limbile naturale"[2].

Opozițiile de acest fel nu au fost luate în discuție, deoarece nu reușesc o detașare a semnificației de sensul obișnuit al cuvîntului.

---

[1] R. Jakobson, *Linguistics and Poetics*, în *Style in Language*, Massachusetts, 1960, apud S. Golopenția Eretescu, *Reliefarea motivului în opera lui Bacovia*, în *Studii de poetică și stilistică*, București, EPL, 1966, p. 251.

[2] I. Coteanu, *Raportul dintre conotație și denotație*, în „Limbă și literatură", București, 1972, p. 301—308.

Textul lui Blaga ne-a oferit un număr de aproximativ 67 de dihotomii metaforice organizate în jurul principalelor motive-simbol existente în poezia sa.

Trebuie precizat că contextul pe care am lucrat e dat de dimensiunea unei singure poezii.

Ordonînd metaforele care formează opoziţii în funcţie de cuvîntul-cheie care are cea mai mare putere de combinare şi de relevanţă, rezultatul a fost următorul :

A. Metafora-simbol *lumină* apare în textul poetic de 8 ori combinată cu termenul care i se opune cel mai categoric atît pe planul denotativ (subliniem încă o dată, neluat în discuţie de noi) cît şi pe cel conotativ — *întuneric*. Pentru noţiunea opusă *luminii* am ales nu numai termenul corespunzător, ci şi sintagmele *izvorul nopţii* şi *mare de întuneric* unde, deşi conotaţia se produce la termenul care constituie centrul metaforei, determinantul e cel care stabileşte opoziţia cu cealaltă metaforă — *lumină*.

Ex. :

„acoperind pămîntul
c-o *mare de-ntuneric*.
Aşa-s de negri ochii tăi
lumina mea".

(*Izvorul nopţii*, p. 30 I)

O altă situaţie interesantă a apărut la poezia *Fiica pămîntului joacă* în care termenul-metaforă *întuneric* e substitut şi echivalat totodată cu noţiunea de *adînc*. Ambiguitatea poeziei permite însă încadrarea acestei dihotomii şi la grupa de metafore *înalt — adînc* pe care o vom stabili ulterior.

B. A doua grupă de opoziţii se poate stabili între metafora constituită de termenul-cheie *lumină* şi alţi termeni metaforizaţi : *taină*, *vis*, *păcat*, *mormînt* etc.

Lumina apare în 7 combinaţii de metafore, conotaţia atribuită de poet fiecărei ocurente deosebindu-se în funcţie de context.

Am încadrat metafora *lumină* în două categorii, pentru a sublinia nu numai puterea de combinare, ci şi semnificaţia deosebită a acestui cuvînt în funcţie de contextul poeziilor cuprinse în fiecare grupare.

C. Grupa a treia de opoziţii pune ca centru-metaforă comun unui număr de patru dihotomii *soarele*, care se combină pe rînd cu termenii *noapte*, *pulbere* şi *mare*.

D. Un număr destul de mare de opoziţii metaforice — 8 — a fost înregistrat în legătură cu metafora-simbol *stea*, care constituie totodată axul comun de construcţie al unui mare număr de poezii ale lui Blaga.

N-am luat însă în consideraţie pentru cercetarea noastră termenul *stea* ca motiv poetic atunci cînd apare pur denotativ cu semnificaţia de „astru ceresc cu lumină proprie care străluceşte noaptea pe boltă", (DM) şi atunci cînd nu este pus în relaţie cu un termen opus care să-i ofere totuşi un anume adaos semantic.

În cadrul dihotomiilor analizate, *stea* apare alături de metaforele *ţărînă*, *ierburi*, *întuneric* şi chiar *soare*.

E. A cincea grupă de opoziţii metaforice are ca nucleu metafora *cer* sau *boltă cerească* ocurentă în 6 contexte poetice, fiecare opoziţie aducînd o altă semnificaţie în planul conţinutului ideatic al poeziilor. Aceeaşi remarcă trebuia făcută şi aici în sensul că nu au fost înregistrate decît apariţiile noţiunii de *cer* încărcată cu un anumit grad de conotaţie, suficientă pentru stabilirea opoziţiei cu altă metaforă din acelaşi context : *mare*, *eu* (suflet), *pămînt*, *cetate* etc.

F. Am grupat într-a şasea categorie metaforele dispuse în opoziţia *înalt-adînc*. Numărul de dihotomii metaforice este de 9, ceea ce ar reprezenta statistic al doilea loc ocupat de această grupă în ordinea descrescîndă a ocurenţelor în textul poetic. Trebuie să subliniem că în această grupă de metafore am inclus nu numai termenii dispuşi pe o axă verticală a spaţiului care uneşte cerul cu adîncul, trecînd şi prin zona terestră-senzorială, ci şi adîncul sufletului sau aspiraţia spre adînc a fiinţei — evident organizate tot în opoziţii cu una sau unele dintre dimensiunile înaltului.

G. Cea de-a şaptea şi ultima grupare în care am organizat 8 dintre opoziţiile metaforice întîlnite, cuprinde cealaltă axă a existenţei — *dimensiunea temporalului*. Metaforele incluse aici desemnează momente ale unei existenţe care oscilează între 2 zone ale misterului — înaltul şi adîncul : *noapte / zi*, *azi / ieri*, *clipe / veşnicie* ş.a.m.d.

Am extras de asemenea din textul lui Blaga 20 de opoziţii metaforice care nu s-au încadrat în nici una dintre cele 7 categorii. Aceste metafore fiind mai puţin interesante şi sub aspectul inedităţii conotaţiei, nu le vom aduce în discuţie decît atunci cînd vor servi ca argument scopului demonstraţiei.

După această succintă prezentare a modului în care am dispus metaforele organizate în opoziţii, se impun cîteva observaţii.

1. Din cele 51 de dihotomii incluse în 7 grupe în funcţie de metafora-simbol sau cuvîntul-cheie, *lumină* apare de 15 ori ca termen central pentru 2 dintre grupări, deci de aproape 2 ori mai mult decît ceilalţi termeni-bază ocurenţi. Deşi nu este vorba de o statistică propriu-zisă, numărul mare de apariţii al cuvîntului *lumină* îşi are semnificaţia sa care poate fi corelată cu datele statisticilor lexicale [3].

2. Metoda statistică a dus în cea mai mare măsură la considerarea şi interpretarea lui Blaga ca poet al luminii. Lucrarea de faţă nu are ca obiectiv răsturnarea sau anihilarea unor concluzii deja stabilite de exegeţii poeziei lui Blaga, ci încearcă o demonstraţie lingvistică — prin intermediul dihotomiilor metaforice, — a faptului că motivul poetic al luminii, deşi considerat esenţial şi cel mai frecvent în opera sa, trimite de cele mai multe ori, prin valorile conotative pe care le dobîndesc termenii metaforizaţi, nu spre o stare de spirit care se desfăşoară plenar în această zonă a existenţei, ci spre lumină ca un reflex, o rezonanţă sau poate chiar un pretext pentru justificarea aplecării poetului spre mister, întuneric şi adînc, spre zonele demiurgice. Această ipoteză de lucru o sprijin pe una dintre afirmaţiile făcute de Blaga : „Progresul cunoaşterii luciferice în domeniul necunos-

---

[3] M. Borcilă, *Despre lexicul poeziei lui Lucian Blaga*, în *Studii de limbă literară şi filologie*, vol. II, Bucureşti, 1972, p. 48—95.

cutului se realizează intensiv, în adîncime. Cunoaşterea luciferică încearcă să pătrundă cît mai adînc în esenţa ascunsă a obiectelor şi a existenţei"[4].

Dealtfel Blaga îşi expune această profesiune de credinţă în prima poezie a primului său volum de versuri, *Poemele luminii*;

„*Lumina* altora
Sugrumă vraja nepătrunsului ascuns
în adîncimi de *întuneric*
dar eu
eu cu *lumina* mea sporesc a lumii *taină*".

(*Eu nu strivesc corola de lumini a lumii*, p. 3 I)

În această primă situaţie *lumina* simbolizează *cunoaşterea*, impulsul spre cunoaştere, spre pătrundere a tainelor, iar *întunericul* înseamnă *neînţelesul*, *misterul* ce nu trebuie descifrat.

Ultimul vers aduce în prim-plan din nou *lumina*, opusă de data aceasta *tainei*. Lumina are aici semnificaţia cunoaşterii poetice, iar taina reprezintă partea ascunsă a lumii.

Am subliniat aici două metafore, în care deşi simbolul central rămîne neschimbat, contextul face ca fiecare corp sonor să trimită la alte semnificaţii. Analiza felului în care se grupează determinanţii în jurul celor 4 cuvinte-cheie justifică această afirmaţie:

1. *lumina* altora — vrajă
   sugrumă — nepătrus
   întuneric — ascuns
   — adîncime

2. *Lumina mea* ——— sporesc ——— *taina* lumii

Pentru prima metaforă, *lumina* e însoţită de pronumele nehotărît *altora* care subliniază detaşarea, neaderenţa poetului la acest fel de cunoaştere. Abundenţa de determinaţii pentru metafora *întuneric* se explică nu numai prin preferinţa expusă direct pentru întuneric şi taină, ci şi prin folosirea verbului *sugrumă*, marcat foarte puternic din punct de vedere stilistic. În timp ce la prima metaforă opoziţia *lumină — întuneric* aduce parcă o dislocare în spaţiu a celor două noţiuni, la cea de-a doua, *lumina*, însoţită de determinantul adjectival posesiv *mea* lasă impresia că face o fuziune cu metafora *taină*, deşi pe plan semantic cei doi termeni sînt categoric opuşi.

În urma acestei prime analize se poate desprinde echivalenţa pe care Blaga o face între *întuneric* şi *taină*.

[4] L. Blaga, *Trilogia cunoaşterii*, 1943, p. 168.

Fiecare poezie a lui Blaga aduce un plus de semnificaţie sau o diferenţă de semnificaţie a simbolurilor centrale.

Uneori *lumina* simbolizează geneza, nemărginirea, setea de viaţă şi de trăire, opuse *întunericului* care reprezintă latenţa, nefiinţa, mişcarea haotică.

„Nimicul zăcea-n agonie
cînd singur plutea-n *întuneric* şi dat-a
un semn Nepătrunsul
« să fie *lumină* » !

(*Lumina*, p. 4 I)

Ca o variantă a întunericului am socotit şi metafora *umbră*, care în combinaţie cu *lumina* aduce, în situaţiile întîlnite în text, o totală detaşare a semnificaţiei. Poeziile *Biografie* şi *Poveste* cuprind simbolul luminii cu semnificaţia de lume, trăire, existenţă, viaţă. Complementar ei, în planul dual al existenţei se află umbra, adică pregeneza, neexistarea :

„Unde şi cînd m-am ivit în *lumină* nu ştiu
din *umbră* mă ispitesc singur să cred
că lumea e o cîntare".

(*Biografie*, p. 133 I)

Altă dată *lumina* înseamnă bucurie, vitalitate, în opoziţie cu metafora *umbră* folosită pentru tristeţe, dezamăgire, durere :

„Şi unde duce mersul nu mai ştiu
Lumini şi *umbre* sunt, ca de poveste".

(*Poveste*, p. 178 II)

În alte contexte e utilizată metafora *luminii* pentru substituirea noţiunii de viaţă, existenţă, iar *întunericul* e simbolul unei morţi care se face simţită cît mai ades :

„Cum se poate
lumina lunii odată s-o vezi
şi-apoi s-o trădezi
intrînd în întuneric?"

(*Cetăţi, arhipelaguri, oceane*, p. 131 II)

Într-unul din contexte *întunericul* e echivalat cu *adîncul* sau invers :

„Se prăpădesc de vedenie
popii *luminii*
popii *adîncului*".

(*Fiica pămîntului joacă*, p. 115)

Să reţinem pînă la acest punct al demonstraţiei că Blaga echivalează:

A. întuneric = taină
B. întuneric = adînc

Uneori metafora *luminii*, ca frumuseţe, luminozitate, sete şi bucurie de viaţă, e asociată cu *lacrima* sau *rana* care sugerează tristeţea şi durerea :

„Domniţă din ţara Bîrsană,
lumină sunt, inimă, *rană*".

(*Încintare*, p. 243 I)

Aceeaşi semnificaţie în poezia *Lacrimile*, p. 17 I :

„Stăpîne, ia-mi vederea,
ori dacă-ţi stă-n putinţă împăinjeneşte-mi ochii
cu-n giulgiu
să nu mai văd
nici flori, nici cer, nici zîmbetele Evei şi nici nori
căci vezi — *lumina* lor mă doare.
Şi-atunci Milostivul într-o clipă de-ndurare
îi dete *lacrimile*".

O foarte interesantă opoziţie apare la metaforele *lumină — mormînt*. Primul termen primeşte conotaţia unor exemple asemănătoare (viaţă, existenţă) în timp ce *mormînt* semnifică aici starea de anteexistenţă, netrăire :

„Mamă, tu ai fost odat *mormîntul* meu
De ce îmi e aşa de teamă — mamă —
să părăsesc iar *lumina*?"

(*Din adînc*, p. 193 I)

Se ştie că totdeauna noţiunea de *mormînt* e asociată cu moartea, cu lăcaşul morţii. Ipostaza mormîntului ca loc al pregenezei constituie unul dintre aspectele neobişnuite ale asociaţiilor metaforice realizate de Blaga şi explică totodată faptul că *întunericul*, — situat chiar la nivelul unui monade a universului (omul) — este zona forţelor demiurgice, din care se naşte misterul şi unde se întoarce.

A treia echivalenţă pe care o putea stabili este :

C. Întuneric = mormînt (pregeneză)

Uneori metafora *luminii* e alăturată de cea de *vis* sau de *suflet* :

„Cu gheare de *lumină*
o dimineaţă-ţi va ucide-odată visul"

(*Vei plînge mult ori vei zîmbi?*, p. 40 I)

Lumina apare ca simbol al cunoaşterii, iar *visul* înseamnă taina, misterul nedezlegat. Preferinţa poetului pentru *vis* explică folosirea termenilor „gheare" şi „a ucide" de o mare putere expresivă. În alt context :

„O *sufletul !*
Să mi-l ascund mai bine-n piept
şi mai adînc,
să nu-l ajungă nici o rază de *lumină*
s-ar prăbuşi".

(*Amurg de toamnă*, p. 52)

Sufletul reprezintă esenţa, misterul existenţei individuale. Selectarea de către poet a determinanţilor din registrul semantic al adîncului, al ascunsului, al temerii, explică îndreptarea firească spre tainele universului ce nu trebuie decodate.

Metafora *soare*, considerată într-o serie de opoziţii cu alţi termeni, nu-şi mai păstrează sensul denotativ de astru ceresc.

În poezia *Călugărul bătrîn îmi şopteşte din prag*, p. 101, soarele simbolizează aspiraţia spre adevăr, căutarea chinuită :

„Vreau să-mi dau sufletul
deodată cu şerpii striviţi în zori
de ciomegele ciobanilor
Nu m-am zvîrcolit şi eu în *pulbere* ca ei?
Nu m-am sfredelit şi eu în *soare* ca ei?"

Termenul opus *pulbere* reprezintă terestrul, neputinţa de detaşare spre înălţimi. Semnificaţia celor două metafore este subliniată de verbele *a se zvîrcoli*, *a se sfredeli* şi de topica identică a celor două întrebări retorice. Altă dată metafora *soare* se încarcă cu adaosuri semantice total diferite :

„Ei, ţesătorii vieţii şi ai morţii,
mi-au dat ce-ngăduise soarta :
au pus în mine *soarele* şi *noaptea*
şi mi-au adus un drum în faţa porţii".
(*Anii vieţii*, p. 209 II)

Ea semnifică puterea de cunoaştere, posibilitatea de cunoaştere (subliniată de termenul *drum*). *Noaptea* e aici semnul neputinţei, al imposibilităţii de a descifra misterele cunoaşterii.

Într-un alt context, metafora *soare*, echivalent în ambele situaţii al *luminii*, este opusă *mării*, de fapt sintagmei *funduri de mare* care ne duce cu gîndul imediat la un ţinut al întunericului şi al adîncului. După cum s-a văzut în cîteva dintre exemplele anterioare, condiţia misterului este întunericul. *Marea* reprezintă tocmai un reflex al bolţii în adînc (în poezia lui Blaga). Ar rezulta că aici simbolul *mării* este tocmai misterul nerelevat şi deci neputinţa de cunoaştere :

„Ai trăit cîndva în *funduri de mare*
Şi *focul solar* l-ai ocolit pe de-aproape".
(*Pasărea sfîntă*, p. 139 I)

Metafora desemnată prin termenul *stea* apare în poezia lui Blaga de cele mai multe ori asociată cu ideea de vis, iluzie sau aspiraţie :

„În bolta înstelată-mi scald privirea
şi ştiu că şi eu port
în suflet *stele* multe, multe,
şi căi lactate,
minunile-întunericului
Dar nu le văd,
— am prea mult *soare*-n mine
de-aceea nu le văd".
(*Mi-aştept amurgul*, p. 18 I)

Există aici un foarte interesant procedeu de dublă metaforizare : cuvîntul *stea* poate fi interpretat denotativ ca astru ceresc de pe boltă dacă avem în vedere primul vers. În acelaşi timp însă conotaţia oferită de context — aceea de vis, iluzie, aspiraţie — apare justificată de metafora *suflet.*

Dispunerea pe două planuri a celor patru termeni :

bolta ——— *stea*
↓
suflet ——— *stea*

în care *stea* apare ca un reflex al imaginii înaltului în adîncul sufletului poate fi legată de a şasea categorie stabilită în prima parte a lucrării. Pe de altă parte remetaforizarea :

Stea (Vis) ——— *minune a întunericului*

arată în acest caz, ca şi în multe altele, efortul lui Blaga de căutare şi de selectare pînă la detalii a expresiei poetice. Procedeul acesta devine manieră şi în cazul intenţiei vădite a lui Blaga de a-şi organiza poeziile pe baza unor termeni sau metafore-simbol dispuse aproape totdeauna în dihotomii.

Termenul *stea* se opune aici metaforei *soare* care înseamnă trăire plenară, beţie de viaţă, de real. *Steaua* are uneori valoare conotativă în sensul abstractizării, fiind echivalentă cu destinul, soarta. Într-o asemenea situaţie ea este opusă metaforei sau metaforelor care desemnează proiecţia în real, a puterilor ei :

„Subt călcîie
nu se iveşte *ţărina şi piatra*
ce mi se cuvinte
Cum *steaua* nu are deasupra mea
nici un nume
n-o pot ruga
nici să se stingă, nici să rămîie".

(*Ani, pribegie şi somn*, p. 202 I)

În alte cazuri *stea* înseamnă visuri, iluzii şi speranţe, înseamnă intangibilul opus realităţii din planul imediat, senzorial.

„La patruzeci de ani — în aşteptare
vei umbla ca şi-acum printre *stele* triste şi *ierburi*"

(*Cetire în palmă*, p. 164 I)

În poezia lui Blaga, *lacrima* e expresia ieşirii din sine a materiei, expresia bolii ei. Complementară *stelei* — care alăturată epitetului *firav* subliniază o dată mai mult ideea de vis neîmplinit şi speranţă zadarnică — *lacrima* înseamnă aici tristeţea resemnată, efortul inutil făcut pentru descifrarea intangibilului :

„Din cînd în cînd cîte-o *lacrim*-apare
şi fără durere se-ngroaşă pe geană.
Hrănim cu ea
nu ştim ce firavă *stea*.

(*La curţile dorului*, p. 201 I)

O comparaţie inedită, cu greutate de metaforă, am întîlnit-o în poezia *Epitaf pentru Euridike*, p. 49 II :

„În întunericul meu locuieşti
de-atunci ca o *stea* în fîntînă".

Stabilind echivalenţa :

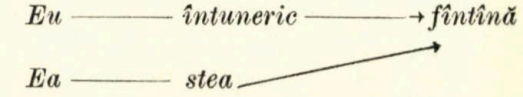

ajungem să identificăm *întunericul* cu *fîntîna* şi să stabilim că *steaua* (ca simbol al luminii date de bucurie şi de dragoste) este proiecţia făcută de înalt în întunericul şi în adîncul eului.

Am grupat sub denumirea de metafore-timp noţiunile cu valoare conotativă desemnînd un anume moment din scurgerea timpului.

La nivelul contextului poetic:

„Aştept să îmi apună *ziua*
şi zarea mea pleoapa să-şi închidă
mi-aştept amurgul, *noaptea* şi durerea".

(*Mi-aştept amurgul*, p. 18 I)

ziua înseamnă lumina tinereţii şi a setei de viaţă, pe cînd *noaptea* este momentul maturităţii, al înţelepciunii şi al începutului căutărilor.

Poezia *O toamnă va veni*, p. 44 I aduce o dublă opoziţie metaforică, termenii grupîndu-se doi cîte doi şi în funcţie de conotaţia identică :

„O *toamnă* va veni şi-o să-ţi despoaie
de *primăvară* trupul, fruntea, nopţile şi dorul
şi-ţi va răpi petalele şi **zorile**
lăsîndu-ţi doar **amurgurile** grele şi pustii".

1. *toamnă* — 2. *amurguri* = maturitate, declin, sfîrşit
primăvară — *zori* = tinereţe, prospeţime, început

Aceeaşi valoare conotativă o au de data aceasta termenii *răsărit* şi *apus* :

„Dar cum, cînd jocul început mi-o cere,
cum voi învinge timpul pus —
vai, ca un scut de aur între noi
tu *răsărit* şi eu *apus* ?"

(*În jocul vîrstelor*, p. 227 II)

Atemporalitatea sufletului care nu-şi mai găseşte locul apare exprimată prin două metafore concentrate, dar totuşi suficiente pentru sublinierea stării de spirit :

„Dăinuie un suflet în adiere
fără *azi*,
fără *ieri*."

(*Somn*, p. 135 I)

Interpretat în cadrul grupărilor binare de opoziţii metaforice, termenul *cer* primeşte de cele mai multe ori în poezia lui Blaga conotaţiile intangibil, necuprins, înalt. Atunci cînd reprezintă unul dintre numeroasele aspecte ale dimensiunii înalt-adînc, *cerul* îşi are de cele mai multe ori corespondentul într-o variantă a adîncului-mare, suflet.

„din ochii celui dintîi sfînt şi mare visător,
care-a simţit îmbrăţişarea veşniciei
şi straniul fior
al înţelesului ce stăpîneşte deopotrivă
apusul, răsăritul, *cerul, marea*".

(*Inima*, p. 33 I)

În altă situaţie metafora *cerului* este pusă în relaţie cu termenul *om* :

„Erai numai *om* şi totuşi cînd ai murit,
s-a adunat mult norod în pragul tău
crezînd că fără veste te vei ridica la *cer*."

(*În amintirea ţăranului zugrav*, p. 97 I)

Cerul înseamnă aici aspiraţia către nelimitat, intangibil, spre o zonă a misterelor înaltului, iar metafora *om* reprezintă limita cunoaşterii individuale. Altă dată *cerul* este simbolul viselor şi al idealurilor neîmplinite, al tainelor care se refuză omului.

„Pentru noi *cerul* e zăvorît şi zăvorîte sînt şi *cetăţile*."

(*Noi cîntăreţii leproşi*, p. 109 I)

Tot o reflecţie a înaltului coborît în adînc sugerează şi metafora :

„În fîntînă mi-aplec
gînd şi cuvînt
Ceru-şi deschide
Un *ochi în pămînt*".

(*Cap aplecat*, p. 148 I)

Deşi în cursul expunerii am subliniat de cîte ori a fost cazul metaforele cărora conotaţia le oferă şi dimensiunea înalt-adînc, am crezut necesar să grupăm într-o categorie separată dihotomiile metaforice a căror semnificaţie este în primul rînd aceasta, şi nu alta.

Pentru *înalt* poetul foloseşte de multe ori metafora *slava lumii* sau *slavă* cu înţelesul de înălţime nepermisă cunoaşterii umane, intangibil. Slava lumii este complementară de cele mai multe ori eului, adîncului sufletului.

„Nedumerit îl cauţi şi dibuind în întuneric
i-adulmeci urma-n *tine* ori în *slava lumii*."

(*Veşnicul*, p. 29 I)

Poezia pune în evidenţă cele două zone de căutare : înaltul cerului sau adîncul sufletului.

În alt exemplu :

„Lin,
lin,
lin — picuri de lumină
şi stropi de pace — cad necontenit
din *cer*
şi împietresc în *mine*."

(*Stalactita*, p. 34 I)

adîncul sufletului reprezintă spaţiul permanenţei, al mişcării, al veşniciei.

Alt aspect al opoziţiei metaforice înalt-adînc este exprimat de termenii *tunet — tenebre* :

„Nu l-au răzbit nici *tunetul* din depărtări
nici *tenebrele*."

(*Poetul*, p. 246 I)

Fenomen al naturii aparţinînd spaţiilor din înălţime, *tunetul* înseamnă chemarea obsedantă, aspiraţia sau poate idealul. *Tenebrele* explică aplecarea spre zonele necunoscute, misterioase, aflate în întuneric.

Poezia *Biografie*, p. 133 I aduce o altă formă a exprimării acestei dimensiuni :

„de umblat umblu ca fiecare :
cînd vinovat pe *coperişele iadului*,
cînd fără păcat pe *muntele cu crini*."

Aici Blaga foloseşte două metonimii pe care le metaforizează prin simbolul înaltului şi respectiv al adîncului.

Aceeaşi situaţie apare şi în poezia *Din cer a venit un cîntec de lebădă*, p. 106 I :

„În zadar mai crezi în ce-ai vrea să crezi,
Ţărîna e plină de zumzetul tainelor,
dar e prea aproape de *călcîie*
şi e prea departe de *frunte*."

În poezia de dragoste, *înălţime* este metafora fericirii, a împlinirii, iar *abisul* înseamnă dezamăgirea, decepţia, îndurerarea.

Suportul *înaltului*, condiţia lui de existenţă este adîncul. Blaga o afirmă în *Vei plînge mult ori vei zîmbi ?*, p. 40 I :

„Nu ştii
că numa-n *lacuri cu noroi în fund* cresc nuferi ?"

★

Căutînd să punem de acord consideraţiile asupra conţinutului poeziei lui Blaga, a dominantelor universului său conceptual, făcut din perspectiva istoriei şi criticii literare, cu ceea ce va evidenţia studiul expresiei sale, am încercat să descifrăm sistemul specific în care se organizează opoziţiile metaforice.

Am ajuns la următoarele concluzii :

1. Aceste dihotomii se pot dispune pe 3 trepte de cunoaştere :

— zona *misterului* — *intangibil*
— zona terestră — senzorială
— zona *misterului* — *din adînc*

2. Schema de faţă ne-ar putea oferi şi cheia înţelegerii din alt unghi a poeziei lui Blaga, deoarece demonstrează predominanţa misterului, a zonelor în care cunoaşterea nu poate să pătrundă.

3. Blaga este poetul adîncului — prin adînc neînţelegînd doar o prelungire a axei opusă înaltului, ci şi o zonă a misterelor nerevelate.

4. Totdeauna metafora-impresie este convertită la Blaga într-o metaforă-problemă ; fiecare termen trimite la sensuri adînci şi negîndite pînă la el.

EVOLUȚIA TERMINOLOGIEI PRIVITOARE LA VERS

DE

ION ȘTEFAN

Dintre întrebările ce se pot formula în legătură cu terminologia folosită în limba română pentru denumirea noțiunii de vers am reținut pentru articolul de față : data aproximativă a apariției termenilor, sursa și evoluția lor, sensurile cu care sînt atestați, unele derivate și circulația cuvintelor respective. Rîndurile de mai jos sînt o încercare de a răspunde la aceste întrebări.

Cuvîntul latin *versus*, care avea înțelesul de „vers", fiind atestat însă, la mai mulți autori, și cu accepțiunea de „cîntec"[1], a căpătat în limba română forma *viers* (regional și *ghiers*, variantă preferată, de exemplu, de Arghezi, în poeziile sale), pierzînd însă sensul principal pe care-l avea etimonul latin. În română, *viers* are înțelesul de „melodie", „cîntec", sau „voce, glas". Este probabil că această evoluție semantică a fost determinată de faptul că, în popor, versurile au fost cîntate [2]. Unul din primii autori care comentează această schimbare de sens este T. Cipariu : „*viers* în limba românească după origine este una cu cel latinesc *versus*, ci la noi pre încet se mută semnarea cuvîntului de la vers la cîntare și chiar la vocea omenească, cu care se cîntă versurile"[3]. Deși este un termen de origine latină, unii autori puriști, ca A. T. Laurian sau I. Heliade Rădulescu, nu întrebuințează cuvîntul *viers*, sensul acestuia fiind atribuit neologismului *vers* (vom reveni asupra acestui cumul de accepțiuni ale cuvîntului *vers* mai departe, cînd vom vorbi despre el). Dealtfel, din cauză că versurile au continuat, în multe cazuri, să fie cîntate, iar între *viers* și *verș* sau *vers* există și o similitudine fonetică, între aceste cuvinte s-au produs deseori translații de sens. Astfel, *vers* este întrebuințat, uneori, și cu înțelesul de „cîntec", ca în acest exemplu dintr-o creație populară : „*Și nu poci mere horind / Mîndrului versuri făcînd*"[4]. Cu același sens, cuvîntul poate fi întîlnit și în opera lui Sadoveanu: „cîntă *versuri* de lume"[5]. La rîndul lui, *viers* a ajuns să însemne, în unele cazuri, „vers", substituindu-se deci lui *stih* sau *vers*. Într-o traducere după un original grecesc, datînd probabil de pe la 1700, se arată chiar în titlu că este „acum pre

---

[1] Pentru sensurile cuvîntului latin *versus*, a se vedea : A. Ernout, A. Meillet, *Dictionnaire étimologique de la langue latine*, Paris, 1959, și L. Quicherat, A. Daveluy, *Dictionnaire latin-française*, Paris, 1852.

[2] N. Drăganu, *Histoire de la littérature roumaine de la Transylvanie des origines à la fin du XVIII-e siècle*, București, 1938, p. 10.

[3] Tim. Cipariu, *Elemente de poetică, metrică și versificațiune*, Blaj, 1860, p. 117.

[4] Ioan Urban Jarník și Andrei Bîrseanu, *Doine și strigături din Ardeal*, Editura Academiei RSR, 1968, p. 294. Într-o versiune a *Istoriei lui Erotocrit*, datînd din 1785, se spune : „ș-au lăsat graiul și *versul* cel străin" (I. C. Chițimia și Dan Simonescu, *Cărțile populare în literatura română*, București, 1963, vol. II, p. 80).

[5] M. Sadoveanu, *Opere*, ESPLA, 1956, vol. VI, p. 90.

limba românească scoasă de Radu logofăt Greceanul, tot în *viersuri* tocmită, asemenea ca și cea grecească"[6]. În texte, atestările cuvîntului *viers*, cu înțelesul de „cîntec" sau „voce", sînt foarte vechi [7].

Cuvîntul *viers* pierzîndu-și accepțiunea de „vers", pentru denumirea acestei noțiuni au fost adoptați termeni de împrumut, de care ne ocupăm în continuare.

Timp îndelungat, pînă la adoptarea neologismului, de origine franceză, *vers*, s-au folosit în limba română, pentru denumirea noțiunii, cuvintele *stih*, de proveniență slavă, și *vers*, împrumutat din limba maghiară, acesta din urmă atestat și sub formele *virș* și *vierș*.

Acești termeni își fac apariția în texte în intervalul dintre anii 1640—1650, în toate cele trei provincii românești. În ordine cronologică, primul cuvînt atestat pentru denumirea noțiunii de vers este *stih*. Adoptarea în limba noastră a unui termen corespunzător pentru noțiunea de vers coincide cu primele stihuri apărute într-o carte românească. În anul 1643, în *Cazania* lui Varlaam, au fost publicate *Stihuri în stema domniei Moldovei*, cartea furnizînd, se pare, cea dintîi atestare a cuvîntului în limba română. În anul următor, se tipărește la Mînăstirea Dealului *Evanghelia învățătoare*, în care, de asemenea, apar cîteva „*stihuri* în stema domniei Țării Românești". În această perioadă, cuvîntul *stih* nu este atestat în scrieri din Ardeal cu sensul său literar cunoscut, ci cu cel de „verset". În predoslovia la *Noul Testament* din 1648 se spune : „David craiu, pentr-aceia zice, Psalom 118, *stih* 103 : Cuvintele tale mai dulci-sŭ rostului mieu ca miarea, și iară în stih 72 ..."[8], text în care *stih* are înțelesul de „verset".

Cuvîntul *stih* continuă să fie întrebuințat, este drept, mai puțin, și după introducerea neologismului *vers*. Principalul factor care a contribuit la întărirea rezistenței cuvîntului este circulația lui relativ intensă, îndeosebi în secolul al XVIII-lea. Sînt o serie de împrejurări care au favorizat circulația cuvîntului. Desigur, această circulație trebuie apreciată în raport cu epoca respectivă, cînd termenii literari nu aveau o frecvență prea mare. Dar cuvîntul *stih* a fost o lungă perioadă singurul termen din domeniul poeziei, desemnînd un gen de scriere aparte, „scrisoarea legată", cum îi zicea Miron Costin. Mult timp nu s-a făcut diferențiere între noțiunile de „vers" și „poezie", pluralul *stihuri* fiind folosit și pentru denumirea poeziei, dovadă glosarea din titlul volumului de versuri publicat în 1820 de Barbu Paris Mumuleanu, *Rost de poezii, adecă stihuri*. De asemenea, nu au existat în limbă termeni deosebiți pentru specii ale poeziei, care apar mai tîrziu. Ca atare, cronicarii sînt nevoiți să vorbească, de exemplu, de „stihurile" lui Ovidiu, în timp ce Petru Maior se referă la „elegiile" poetului latin. Fără îndoială faptul că se redactau în versuri și scrieri destinate, îndeobște, prozei, ca istorisirea unor evenimente istorice, a contribuit și el la răspîndirea cuvîntului, ca și tradiția de a se publica, în diferite

---

[6] *Cronici și povestiri românești în versuri*, ediție îngrijită de Dan Simonescu, Editura Academiei RSR, 1967, p. 37.

[7] La Dosoftei, de exemplu, în *Psaltirea în versuri* : *Cîntați Domnului în strune / În cobuz de viersuri bune* (ediția Ioan Bianu, București, 1887, p. 141).

[8] Ion Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, București, 1903, tom I, p. 167.

tipărituri, cîteva stihuri la stema domniei țării, perpetuată pînă în jurul anului 1830 [9].

Apariția neologismului *vers*, care s-a impus destul de încet, a restrîns totuși foarte mult circulația cuvîntului *stih*, întrebuințat după aceea mai mult cu unele funcțiuni stilistice. Uneori el este folosit ca sinonim al lui *vers*, pentru evitarea repetiției: „Am mai citat *stihurile*, în care poetul asigură *versurilor* lui o altă misiune" [10]. Într-un astfel de citat, cele două cuvinte sînt perfect sinonime. Poeții recurg și astăzi mai des la cuvîntul *stih*, poate tocmai pentru motivul că a devenit un termen mai rar întrebuințat în limba literară. Lucian Blaga, de exemplu, îl folosește în poemul *Stihuitorul: Chiar și atunci cînd scriu stihuri originale / nu fac decît să tălmăcesc* [11].În unele cazuri însă cuvîntul *stih* este utilizat cu intenție peiorativă, ca în exemplul următor, desprins din scrierile lui Heliade: „s-a văzut două bucățele în *stihuri* ce se zic poezii, mici la vedere și la citit încă și mai mici" [12]. Uneori termenul *stih* este întrebuințat cu o intenție arhaizantă. V. Alecsandri, care în mod curent folosește neologismul *vers*, scrie, referindu-se la începuturile secolului al XIX-lea: „Acele *stihuri* descriau în cadențe lungi jalnica stare a inimelor și chiar, sub forma de acrostișe indiscrete, publicau numele zînelor adorate" [13]. De asemenea, în *Epigonii*, Eminescu scrie într-un vers: *Beldiman vestind în stihuri pe războiul inimic* [14], unde poetul recurge la cuvîntul *stih* pentru că era uzual în timpul lui Beldiman.

Sensul termenului *stih* este „vers". Dar, după cum am mai arătat, el este utilizat rar și cu accepțiunea de „verset", înțeles ce pare că reiese și din această strofă a lui Arghezi: *Printre prunii din amurg / Cîntă-n ritmuri de tipsii / Ghiersul moale, stihul turc / Și arab de la geamii* [15]. Sub forma pluralului „*stihuri*" termenul a fost folosit și pentru denumirea noțiunii de „poezie", lucru pe care, de asemenea, l-am menționat mai sus. Probabil datorită faptului că, în trecut, multe stihuri erau cîntate, s-a ajuns ca, în unele compuneri, cuvîntul stih să însemne, se pare, „cîntec", ca în acest exemplu: *Stihuri în versuri pentru Grigore Ghica Vodă*, atribuite de M. Gaster lui Enache Kogălniceanu [16].

Cuvîntul *stih* există și în dialectul aromân, cu sensul de „vers", dar și de „clipă". Pe lîngă acest cuvînt, este folosit și termenul *versă*, cu înțelesul de „vers" și de „verset" (în albaneză, *vjershë*)[17].

Stih aparține unei familii bogate de cuvinte. Frecventă este forma *stihuire*, cu înțelesul de „poezie", dar și de „cîntec". În *Scrisoarea II*,

---

[9] Este de subliniat că în timp ce în unele tipărituri aceste stihuri au ca determinant adjectivul „politice", în altele se numesc „stihuri poetice", ca în *Apostolul* de la Rîmnic, din 1747 (cf. BRV, II, p. 94). La Amfilohie Hotiniul, în *De obște gheografie*, Iași, 1795, se întîlnește formula „viersuri de poeticie" (BRV, vol. II p. 379).

[10] Șerban Cioculescu, *Introducere în poezia lui Tudor Arghezi*, București, 1946, p. 191.

[11] Lucian Blaga, *Mirabila sămînță*. Poezii, EPL București, 1968, vol. II, p. 113.

[12] I. Heliade Rădulescu, *Opere*, Editura fundațiilor pentru literatură și artă, București, 1943, vol. II, p. 107. Menționăm că contrar lui Maiorescu, Heliade se pronunță împotriva poeziei scurte.

[13] „Convorbiri literare", 1 aprilie 1872, p. 10.

[14] M. Eminescu, *Opere*, ediția Perpessicius, București, 1939, vol. I, p. 31.

[15] Tudor Arghezi, *Poezii*, Minerva, București, 1971, p. 38.

[16] M. Gaster, *Chrestomație română*, Leipzig-București, 1891, vol. II, p. 111.

[17] Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân*, Editura Academiei R.P.R., București, 1963.

Eminescu scrie: *Tu îmi vei răspunde că e bine ca în lume / Prin frumoasă stihuire să pătrunză al meu nume*[18]. În 1875 se publică în „Convorbiri literare" „două vechi *stihuiri* ... care s-au scris la 1730"[19]. Cu accepțiunea de „versificație" și „poezie", a fost folosit și cuvîntul *stihurghie*. Iată un exemplu din versurile unui poet de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, Ioan Cantacuzino : *Verce neam ce-n lume vie / Are -ndemn la stihurghie*[20]. Ulterior, îl folosește C. Conachi : „stihurile slobode ... nefiind vrednice de *stihurghie* îndelungată"[21]. Conachi întrebuințează și forma *stihurghică*, cu sensul de „poetică" : „*stihurghică* este urzeala stihurilor"[22]. A fost frecvent în trecut derivatul *stihire*, cu sensul, mai ales, de cîntare bisericească. Menționăm un exemplu din Miron Costin : „au scris cîntările sfintei biserici, stihirile, canonile, antifoanele"[23]. Într-un *Catavasier*, tipărit la Rîmnic în 1747, se spune : „Aice la sfîrșitul cărții, pusem și *stihirile* ce le cîntă copiii cînd umblă cu steaoa în seara nașterii lui Hristos"[24]. Cuvîntul are aici înțelesul de colindă. Pentru denumirea noțiunii de poet, formele mai vechi sînt *stihotvorț* (plural *stihotvorți*)[25], *stihurgos*[26], iar mai tîrziu, *stihuitor*. Diminutivul *stihurele* are valoare depreciativă, referindu-se la versuri lipsite de calități literare. Sînt mai noi forme ca *acrostih* (după cum s-a văzut mai sus, Alecsandri folosea la plural forma *acrostișe*), *distih*, termen atestat în *Divanul* lui Cantemir sub forma *distihon* și glosat pe la mijlocul veacului trecut astfel : „distihuri sau două versuri"[27], apoi *tristih*, *pentastih*[28], *emistih*, cu varianta, întîlnită în scrierile lui C. Negruzzi sau Heliade, *semistich* : „face semistichuri"[29].

Alături de *stih* a avut o circulație destul de întinsă, cuvîntul *verș*, care are și variantele *virș* și *vierș*. Prima atestare a termenului pare a fi din 1646, într-un text din Moldova : „Cela ce va scrie *virșuri* sau va scoate cîntece pentru ocara cuiva, acesta să va certa ca și cela ce va scrie sudalme și ocări"[30]. Peste puțin timp, în 1652, cuvîntul apare și în Muntenia, într-o scriere ce are ca model pe cea din care am extras citatul de mai sus : „Cela ce va scrie *virșuri* sau va scoate cîntece pentru ocara cuiva, acela se va certa..."[31]. Cuvîntul, care se referă aici la versuri de factură populară, nu la cele culte, a fost introdus în pravila munteană din modelul moldovenesc. Începînd cam din aceeași vreme este atestată și forma *vierș*. În lexi-

---

[18] M. Eminescu, *Opere*, ed. cit., vol. I, p. 137.

[19] „Convorbiri literare", 1noiembrie 1875, p. 325.

[20] Apud L. Grămadă și M. Protase, *Teoria literară la români între 1780—1830*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai", series IV, philologia, fasc. 1, 1958, p. 53.

[21] C. Conachi, *Scrieri alese*, Editura pentru literatură, București, 1963, p. 23.

[22] *Op. cit.*, p. 5.

[23] Miron Costin, *Opere*, ESPLA, București, 1958, p. 318.

[24] BRV, vol. II, p. 97.

[25] Dimitrie Cantemir, *Divanul*, EPL, București, 1969, p. 327.

[26] C. Conachi, *op. cit.*, p. 5.

[27] George Radu Meledon, *Regule scurte de versificație română*, Iași, 1858, p. 24. Heliade scria, înainte de a deveni purist, *stih*, dar mai tîrziu, termenul *distih* este ortografiat *distich* (*Poesii inedite*, București, 1860, p. 243).

[28] Pentru acești doi termeni, a se vedea, de exemplu, Al. Piru, *Varia*, II, Editura Eminescu, București, 1973, p. 82.

[29] *Poesii inedite*, București, 1860, p. 247.

[30] *Carte românească de învățătură*, 1646, Editura Academiei R.P.R., 1961, p. 159.

[31] *Îndreptarea legii*, 1652, Editura Academiei R.P.R., 1962, p. 141.

conul său, alcătuit în anul 1649, Mardarie Cozianul echivalează două cuvinte slave, ГРАНЕСЬ și ГРАНЕСОЛОВІЕ cu *stih*, *vierș*[32], care trebuie considerate cunoscute, aflate în circulație la acea dată.

Forma *verș* apare, de exemplu, la Dosoftei. În titlul *Psaltirii* în versuri, el precizează că această scriere, apărută în 1673, a fost „cu multă osteneală în mulți ai socotită și cercetată prin sfintele cărți și di-aciia pre *verșuri* tocmită"[33].

H. Tiktin crede că forma *vierș* a rezultat din contaminarea cuvîntului *viers* cu *verș*, care apare în texte cam în aceeași vreme. Aceasta ar presupune însă ca forma *verș* să fi avut o circulație orală mai veche. Editorul lexiconului citat, Gr. Crețu, afirmă că forma *vierș* poate fi un împrumut din polonă, unde cuvîntul corespunzător este *wiersz*, sau din maghiară, unde termenul analog este *vers* (citit „verș"). Foneticește, forma *vierș* poate fi explicată mai ușor ca provenind din polonă, însă este dificil de elucidat prezența ei, în 1649, pe valea Oltului. Dimpotrivă, acolo unde ne-am fi așteptat să întîlnim forma *vierș*, în Moldova, apare, din contră, forma *verș*.

Credem că forma *verș*, care are o răspîndire mai mare, deși este atestată în texte mai întîi în Moldova, provine din Ardeal, fiind, după cum a arătat N. Drăganu [34], de origine maghiară. Forma *verș* a migrat pe drumurile de transhumanță ale ciobanilor din Ardeal, împreună cu cîntecele, în Moldova și Muntenia. Cuvîntul este întîlnit pînă la începutul secolului al XIX-lea. Cadrul în care apare mai întîi *Verșul* sau *Cîntecul străinătății*, de pildă, care a trecut în literatura populară, unde a avut o circulație întinsă, ne arată că el se întemeiază pe o realitate : era cîntecul băjenarilor refugiați din Principate în Ardeal [35]. Aceștia au contribuit, de asemenea, la răspîndirea cuvîntului dincoace de munți. Forma *vierș* poate fi, așa cum a susținut Tiktin, o contaminare între *viers* și *verș* [36].

Coexistența sinonimelor *stih* și *verș* (varianta *virș* este mai rară) a pus problema dacă nu există totuși deosebiri de înțeles între ele. Sînt autori care au răspuns afirmativ la această întrebare, considerînd că se pot observa, cel puțin la unii scriitori, diferențe de sens între cei doi termeni, *stih* și *verș*. Astfel, D. Popovici susține că „destinate cîntării, poezia devine *cîntec*, iar versul devine *verș*. În afară de *verș*, versul cîntat, avem *stihul*, versul pur și simplu, creațiune a stihotvorților, a versificatorilor, pentru a căror denumire Cantemir recurge așadar la limba slavă"[37]. Sînt, într-adevăr, în opera lui Cantemir, exemple cu ajutorul cărora s-ar putea

---

[32] Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-românesc*, 1649, București, 1900, p. 129.

[33] În cuvîntul către cititori însă, Dosoftei folosește termenul *stih*; el scrie că *Psaltirea* a fost „tlăcuită rumânește pre stihuri cu număr tocma în slovenită" (Dosoftei, *op. cit.*, p. 9).

[34] N. Drăganu, *op. cit.*, p. 10.

[35] N. Drăganu, *Versuri vechi*, în „Dacoromania", vol. V, p. 506.

[36] Nu de mult, s-a dat acestor forme, următoarea explicație, pe care o considerăm nesatisfăcătoare : *vers*, *vierș* și *verș* sînt similare, dar cu accepțiuni diferite : *vers* < fr. *vers*, neologism ce pătrunde și în popor, *vierș* < lat. *versum*, însemnînd în vorbirea populară „vers cîntat" și, prin lărgirea sensului, „cîntec", *verș*, cu aceeași etimologie, reprezentînd un cîntec de înmormîntare (D. Pop, I. Niculiță, *Napoleon Bonaparte dans le folklore roumain*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai", series philologia, 1969, fasc. 2, p. 41).

[37] D. Popovici, *Cercetări de literatură română*, Sibiu, 1944, p. 175.

ilustra afirmația că el făcea deosebire între cele două cuvinte. Dar cînd Dimitrie Cantemir scrie : „tocmite *versurile stihotvorților*, împodobite voroavele ritorilor..."[38], el nu mai înțelege prin *vers*, versul cîntat, ci o creație a poeților, ca și stihul.

Este drept totuși că, în unele cazuri, *vers* înseamnă și cîntec, ca în acest exemplu din scrierile lui Samuil Micu : „Romanii cînd juca, striga în joc și cînta carmine sau *versuri* ; așea fac și românii cînd joacă"[39]. Același sens reiese din exemple ca : *Versul Cotroanței în stihuri alcătuit*[40], *Versul lui Bonaparte*, care devine ulterior *Versul lui Bonaparte*. Deci, *vers* a însemnat și vers cîntat, cîntec, dar și vers pur și simplu, ca sinonim al lui *stih*.

Pe de altă parte, L. Gáldi consideră că I. Budai Deleanu opune net structura versurilor sale, denumite *stihuri*, celei a *vierșurilor*, de factură populară, ca istoriile rimate ale lui Ioan Barac[41]. Într-adevăr, scriitorul ironizează compunerile lui Barac : „Pentru această Ileană au povestit și un dascăl din Avrig, în Ardeal ; dar într-alt chip începe, nu precum să spune aici și cu *vierșuri* deobște, nu cu tot bine legate"[42]. S-ar părea că afirmația lui Gáldi este adevărată, aflîndu-și temeiul într-un pasaj ca următorul, în care Budai Deleanu opune stihul, vierșului : „la noi pînă acum puțin au fost obicinuite alte *stihuri* afară de cele deobște, ce le numim *vierșuri* și s-au obicinuit la cîntece, de doru lelii și de frunză-verde... Latinii și elinii încă au avut cîntări de acel feliu țărănești... dară acest feliu de *vierșuri* sînt pentru gloata de obște. Însă elinii și latinii au avut și alt feliu de *stihuri*, obicinuite numai de cei învățați..."[43]. Dar cînd scriitorul definește rima sau *rîtma*, cum îi zice el, ca fiind „*vierșurile* ce fîrșesc asemenea"[44], această distincție nu mai este evidentă. Încît, afirmația că autorul făcea deosebire între cei doi termeni rămîne o ipoteză.

Sînt, dealtfel, autori pentru care cele două cuvinte sînt perfect sinonime, fiind folosite pentru a evita repetiția, ca în acest citat dintr-o scriere a lui Vasile Aaron, publicată în 1821 : „pot să fie *versurile* și de zece silabe, cînd silaba cea mai de pe urmă a *stihului* iaste *u*, *i* sau *ă*, a cărora sunet numai de jumătate să aude"[45].

Se pare că termenul *vers* și-a restrîns aria de circulație, fiind cunoscut astăzi numai în Transilvania, ținutul de unde a iradiat în secolele trecute dincoace de munți, și nu mai are înțelesul său mai vechi. Datele pe care ni le furnizează literatura în legătură cu sensul actual al cuvîntului sînt contradictorii. După unii autori, versurile ar fi creații cărturărești, cu tematică moralizatoare, care se cîntă la înmormîntări în Transilvania, alături de bocete[46]. Un sens asemănător al cuvîntului reiese și dintr-o lucrare despre bocetele din Oaș, în care se spune că textele poetice și melodiile ce se cîntă la înmormîntare sînt bocete, „deși repertoriul funebru oșean mai

[38] D. Cantemir, *Istoria ieroglifică*, Editura pentru literatură, 1965, vol. I, p. 107.
[39] Samuil Micu, *Scurtă cunoștință a istorii românilor*, Editura științifică, București, 1963, p. 86.
[40] M Gaster, *op. cit.*, vol. II, p. 222, 554.
[41] L. Gáldi, *Esquisse d'une histoire de la versification roumaine*, Budapesta, 1964, p. 84.
[42] I. Budai Deleanu, *Țiganiada*, ESPLA, București, 1953, p. 137.
[43] *Op. cit.*, p. 101.
[44] *Op. cit.*, p. 101.
[45] BRV, vol. III, p. 368.
[46] *Istoria literaturii române*, vol. I, ediția a 2-a, Editura Academiei R.S.R., 1970, p. 52.

cuprinde pe alocurea și cîte un *verș*"[47]. Pe la finele secolului trecut, se copiau prin Maramureș piese cu titluri ca următorul : *Cîntare și verș la Constantin* (este vorba de Brîncoveanu) sau *Cîntec și verș la Susana* ; „cîntarea" se cînta, iar „*verșul*" se rostea sub formă de dialog[48]. Deci, verșul nu ar fi, de fapt, un bocet, ci un text care se rostește, făcînd însă parte dintr-un repertoriu funebru. Aria cuvîntului ar fi limitată, se pare, la nord-estul Ardealului.

Neologismul *vers* este atestat pentru prima oară în gramatica lui Ienăchiță Văcărescu. Acesta scrie : *Gramatica iaste meșteșug ce-arată alcătuire / Și toți printr-însa pot afla veri ce povățuire / Și-a scrie încă într-ales cu reguli arătate / Pă toți învață d-ale ști fără greșeală, toate / Și versuri înmeșteșugite arată d-a se face*[49]. Poetul a preluat termenul din italiană, de unde a împrumutat majoritatea cuvintelor noi. Termenul însă nu s-a fixat. Ulterior, atît Ienăchiță, cît și Alecu și Nicolae Văcărescu întrebuințează numai termenul *stih*, ca și, la începutul activității lor literare, Conachi și chiar C. Negruzzi. Neologismul *vers* este împrumutat din nou, după 1820, din franceză, și se impune treptat. În afara pluralului *versuri*, a fost întrebuințată și o formă *verse* : „manuscrisele sale, atît în *verse*, cît și în proză"[50]. Cuvîntul circulă cu sensul literar cunoscut. Dar este atestat și cu sensul de „verset" ; în *Caracteruri*, apărute în 1825, autorul pomenește de „cele mai frumoasă cîntări ale psalmistului David tot în *versuri*"[51]. A. T. Laurian și I. C. Massim, în *Dicționarul limbii române*, atribuie cuvîntului *vers*, pe lîngă sensul său cunoscut și pe lîngă cel de verset, și un înțeles metaforic, cum zic autorii, de „modulațiune, voce", ca în exemplul : „ea are un vers frumos". Și Heliade atribuie lui *vers* accepțiunea de „cîntec" : „Versul în limba română a însemnat și înseamnă cîntare, și nu fiecum, ci cîntare frumoasă, voce dulce și armonioasă. Iată și expresiunile populare și generale : omul acesta e cu vers ; are vers frumos, vers îngeresc"[52].

Definițiile date versului au evoluat în funcție de concepțiile despre această noțiune. Inițial, notele lui specifice au fost considerate rima și ritmul, numărul egal de silabe tonice și neaccentuate, pentru ca tîrziu, în secolul trecut, să se renunțe la noțiunea de rimă. Heliade însuși afirma că rima nu este o condiție necesară a versului, iar George Radu Meledon considera versul ca un mod de exprimare, în tonuri cadențate și sonore, care, datorită armoniei ritmului, acționează mai puternic asupra simțurilor [53]. De asemenea, pentru A. T. Laurian și I. C. Massim, versul este o compoziție de vorbe măsurate după regulile metrice. Mihail Dragomirescu înțelege prin versificație simetrie și ritm, adică acea regularitate a deosebitelor elemente comune vorbirii auzite, care se poate analiza [54] și

---

[47] Const. Brăiloiu, *Bocete din Oaș*, București, 1938, p. 3.

[48] I. Mușlea, în „Studii de istorie literară și folclor", Cluj, 1964, p. 32.

[49] Ienăchiță Văcărescu, *Observații sau băgări de seamă asupra regulelor și orînduelelor gramaticii rumânești*, Rîmnic, 1787, p. 137.

[50] *Ierusalimul liberat*, poemă epică în două volume, traducție în proză, precedată de o notiție esactă asupra vieții famosului ei autor, Torcuato Tasso, de Atanasie N. Pîcleanu, București, 1852, p. XXXVIII.

[51] Barbu Paris Mumuleanu, *Scrieri*, Minerva, București, 1973, p. 82.

[52] I. Heliade Rădulescu, *Opere*, Editura fundațiilor, București, 1943, vol. II, p. 142.

[53] George Radu Meledon, *op. cit.*, p. 1.

[54] Mihail Dragomirescu, *Poezia română. Teoria poeziei*, București, 1915, p. 135.

care poate fi folosită de orice poet, fără a-i ştirbi originalitatea. Altfel spus, versul este un element tehnic al poeziei, pe care îl poate utiliza fiecare poet, în mod original.

Toate cuvintele cunoscute în limba literară actuală, şi care pot fi întîlnite în dicţionare, din familia lui *vers*, au apărut ulterior acestuia. O formă devenită mai rară este cea folosită, de exemplu, de G. Asachi, care îşi intitula un volum de versuri, *Fabule versuite*, apărut la Iaşi, în 1844.

Circulaţia termenului *vers* în secolul al XIX-lea pune o problemă foarte interesantă, pe care ne mărginim s-o enunţăm aici, urmînd s-o lămurim într-un alt articol. În tot secolul al XIX-lea, nici unul din volumele de versuri editate nu are ca titlu, bineînţeles dacă autorul nu a recurs la un titlu special, cuvîntul *versuri*, ci termenul *poezii*. Noţiunea de vers fiind depreciată, aceasta a făcut ca abia pătruns în limbă, noul termen să aibă o circulaţie destul de restrînsă. Poeţii nu compuneau versuri, ci poezii. Iată o atitudine literară care a avut repercusiuni asupra frecvenţei a doi termeni, *vers* şi *poezie*.

CÎTEVA OBSERVAȚII FILOLOGICE ASUPRA *MOLITVENICULUI MARȚIAN*

DE

ION GHEȚIE

1. Într-o lucrare publicată cu mai bine de cincizeci de ani în urmă [1], N. Drăganu a atras atenția asupra unui vechi fragment de molitvenic românesc, cuprinzînd o parte a slujbei înmormîntării (*Pogrebania morților*). În studiul filologic și lingvistic ce însoțește textul slujbei, regretatul filolog a făcut o serie de observații interesante, în special în legătură cu datarea manuscrisului și a originalului traducerii. Deși textul a fost luat în considerație de Densusianu și Rosetti în cele două istorii ale limbii și a mai fost cercetat, în trecere, și de alți oameni de știință, prea puține constatări noi au venit să se adauge în ultimele decenii celor formulate de Drăganu.

În cele ce urmează, vom încerca să aducem cîteva precizări cu caracter filologic asupra textului, pornind de la ediția și studiul publicate de N. Drăganu.

2. Vom începe prin unele considerații asupra datării *Molitvenicului*. Cercetarea atentă a filigranelor hîrtiei pe care e scris textul nu i-a permis lui Drăganu să plaseze într-un interval de timp mai restrîns data copierii textului, și aceasta întrucît nu a reușit să descopere specimene identice în repertoriile de filigrane ce i-au stat la dispoziție. Concluzia sa, vagă, că manuscrisul „nu poate fi mai vechi decît deceniul din urmă al veacului XVI și mai nou decît veacul XVII"[2] e în măsură să stînjenească, pînă la un punct, operația de localizare a textului și să diminueze sensibil șansele de a stabili în ce împrejurări a luat ființă versiunea românească a *Molitvenicului*.

Unele sugestii interesante aduce N. Drăganu în privința datării traducerii originale a *Molitvenicului*. Prezența unor fragmente din apostol și evanghelie, identice cu pasajele corespunzătoare din textele coresiene, ar demonstra, după Drăganu, vechimea traducerii, care ar trebui plasată în secolul al XVI-lea (la o dată ulterioară apariției celor două cărți tipărite de Coresi)[3]. În măsura în care s-ar putea dovedi că între *Apostolul* coresian și *Codicele Voronețean* există o relație de filiație, în sensul că ambele texte reproduc aceeași versiune a apostolului, atunci vechimea traducerii *Molitvenicului* ar putea fi mai mare (în anii 1921—1922, Drăganu socotea versiunile rotacizante mai vechi decît cele coresiene, opinie pe care avea s-o schimbe spre sfîrșitul vieții)[4]. La o concluzie asemănătoare îl ducea pe

---

[1] *Un fragment din cel mai vechi molitvenic românesc*, în DR, II, 1921—1922, p.254—326.
[2] *Ibidem*, p. 258.
[3] *Ibidem*, p. 262.
[4] *Ibidem*, p. 269—270.

autor și identitatea unor fragmente din *Molitvenic* și din *Cugetări în ora morții*, text cuprins în *Codicele Sturdzan*, despre care Hasdeu credea că ar fi fost copiat prin 1580, după un original alcătuit în jurul anului 1550 [5]. Toate aceste considerente ar pleda, după Drăganu, în favoarea vechimii traducerii *Molitvenicului*. Argumentele sale i-au convins pe O. Densusianu și pe Al. Rosetti, care au inclus textul printre monumentele secolului al XVI-lea.

În realitate, concluziile lui Drăganu, ce e drept, foarte prudent enunțate, se pretează criticii. Vom observa înainte de toate că între fragmentele de apostol și de evanghelie reproduse în *Molitvenic* și pasajele corespunzătoare din Coresi e departe de a se constata o identitate. Însuși Drăganu admite existența unor deosebiri, care pot să nu fie „schimbări inerente copierii"[6], ci s-ar putea datora folosirii unei prelucrări ulterioare a textelor coresiene. Admițînd totuși că traducătorul a apelat la cărțile coresiene corespunzătoare (apostolul și evanghelia), cunoștințele noastre nu avansează prea mult, căci traducerea se plasează într-un interval nesigur (și foarte larg), avînd ca termeni extremi 1563 [7] și data neprecizată a copierii textului (eventual chiar 1700). Nici relația de filiație dintre *Apostolul* lui Coresi și *Codicele Voronețean* nu poate fi invocată, deoarece pînă în prezent ea nu a fost precizată și constituie obiectul unor vii controverse. În sfîrșit, *Cugetările în ora morții*, care nu sînt un text original românesc, cum credea Hasdeu, au fost datate de acesta în mod cu totul arbitrar 1580 (copierea), respectiv 1550 (elaborarea pretinsului original). În mod neîndoios, copia din *Codicele Sturdzan* e databilă post 1580 ; cît privește originalul , datarea e cu neputință de făcut în stadiul actual al cunoștințelor noastre.

4. Există , cu toate acestea, în textul *Molitvenicului* un pasaj care permite o mai mare precizie (deși nu una absolută) în stabilirea datei cînd a fost alcătuită versiunea românească a *Molitvenicului*. E vorba de un scurt fragment din psalmul L al lui David : *Stropiși-mă cu isop și curățiĭu-mă, spăla-mă-veri și mai vrătos de zăpada înălbi-mă-voĭu*. Prezența lui *zăpadă* scoate din discuție din capul locului versiunile nordice ale psaltirii (*Scheiană*, *Voronețeană*, *Hurmuzachi*), care-l au pe *nea*, și ne îndrumă spre una din edițiile coresiene ale psalmilor. Cuvîntul - test pe baza căruia putem stabili ediția coresiană utilizată la traducerea *Molitvenicului* este *isop*. Am arătat cu alt prilej [8] că în cea mai veche versiune românească a psalmilor cuvîntul *isop* figura foarte probabil în forma *issopom* (instrumentalul slavon), care se întîlnește în psalmul L din *Molitvenicul* coresian și din *Liturghierul* tipărit de diacon în 1570. Din *cu issopom* s-a ajuns, printr-o falsă analiză contextuală, la *cu sopon* (*săpun*), forme notate în psaltirile *Scheiană* și *Hurmuzachi*, precum și în psaltirile coresiene din 1570 și 1577. Singura versiune din secolul al XVI-lea a psalmilor care-l cunoaște pe *isop* este cea din circa 1589, tipărită probabil de Șerban Coresi la Brașov (de observat că termenul *isop* apare, în această formă, și în *Cazania a II-a*

---

[5] *Ibidem*, p. 263—265.

[6] *Ibidem*, p. 262.

[7] Anul cînd a putut fi tipărit cel mai devreme *Apostolul* coresian.

[8] Vezi lucrarea noastră *Cea mai veche atestare a cuvîntului săpun și raportul dintre psaltiriile românești din secolul al XVI—lea*, în LR, XIX, 1970, nr. 3, p. 247—251.

coresiană, tipărită în același oraș în 1581). Ar însemna, așadar, că traducerea *Molitvenicului* a fost alcătuită la o dată posterioară anului 1589. În realitate, termenul *a quo* ar putea fi considerat 1577, dacă ținem seama de faptul că psalmii din 1589 îi reproduc în mod cert (însă cu unele modificări) pe cei din 1577, așa cum a arătat I.-A. Candrea și că autorul traducerii *Molitvenicului* a putut folosi o copie manuscrisă a noii versiuni, înainte ca ea să fi fost tipărită.

Dacă putem accepta, pe baza acestui raționament, anul 1577 drept *terminus a quo*, precizarea termenului *ad quem* întîmpină dificultăți mult mai mari, și aceasta înainte de toate pentru că nu cunoaștem data, fie și aproximativă, a realizării copiei aflate la dispoziția noastră. Simplul fapt că autorul traducerii a utilizat *Psaltirea* din circa 1589 nu constituie un motiv să plasăm realizarea versiunii românești a *Molitvenicului* în secolul al XVI-lea, căci textul psaltirii putea fi pus la contribuție și după 1600. Rămîne totuși foarte probabil că traducerea nu s-a făcut în a doua jumătate a secolului al XVII-lea (în orice caz, nu mult după 1650). Într-adevăr, este mai greu de imaginat că după apariția, în 1648, a *Noului Testament* de la Bălgrad și, în 1651, a *Psaltirii* tipărite în același oraș, cărți care au cunoscut o largă răspîndire, o persoană care ar fi intenționat să traducă *Molitvenicul* s-ar fi adresat, pentru citatele din evanghelie, apostol sau psaltire, unor texte din secolul precedent. Argumentul nu este, o știm, fără reproș, dar el poate fi acceptat, pînă la proba contrară. Ar însemna, în acest caz, că versiunea românească a fost alcătuită în anii 1577—1650. Cu aceasta însă apartenența originalului la secolul al XVI-lea devine îndoielnică.

5. În studiul său din 1921—1922, N. Drăganu nu s-a ocupat de localizarea *Molitvenicului*. O privire oricît de superficială asupra textului ne arată că, în marea majoritate a cazurilor, ne aflăm în prezența unor particularități de limbă de tip nordic. Așa stau lucrurile cu trecerea lui *ă* la *e* în *nedĭajdé* (9v, 19v ; cf. însă *nădăjduescŭ*, 26r)[9], cu închiderea lui *e* medial aton la *i* în *o moștini* (18 r)[10] sau cu conservarea lui *î* în *înblă* (7v)[11]. În domeniul consonantismului, vom semnala evoluția lui *f* la *h* în *hĭiul* (14r), *hiri* (11v)[12] și a lui *n* la *m* în *sămtu* (2v), *simtu* (5r)[13], rostirea dură a lui *s*, *dz*, *ț* în *ağunsă* (9r), *asemeninţă* (pl. 11v), *dumnedzău* (1v)[14] și cea moale a lui *ș* în *greșialele* (6r), *săvrășiaște* (8r), *șiarpele* (11r)[15]. *ğ* apare păstrat peste tot : *ğocurile* (2 r), *ğunghe* (16r)[16], iar *dz* se semnalează curent : *astădzi* (24v), *dzisa* (15v), *să luminédze* (4v)[17]. Mai notăm trecerea lui *dz* la *ğ* în *ğiĕ*[*e*] (19r) [18] și notarea în unele cuvinte a lui *r̄* („lung" sau „apical-vibrant ") : *curră* (16v), *rrău* (22v)[19]. În domeniul morfologiei, semnalăm

---

[9] Vezi I. Gheție — Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, 1974, p. 77—78.
[10] *Ibidem*, p. 89—94.
[11] *Ibidem*, p. 104—106.
[12] *Ibidem*, p. 122—124.
[13] *Ibidem*, p. 151—152.
[14] *Ibidem*, p. 164—169.
[15] *Ibidem*, p. 180—186.
[16] *Ibidem*, p. 197—200.
[17] *Ibidem*, p. 187—190.
[18] *Ibidem*, p. 186—187.
[19] *Ibidem*, p. 212—215.

pluralul *mânule* (23v)[20] și art. pos. *a* invariabil (12v)[21]. Toate aceste particularități sînt caracteristice, în secolele al XVI-lea — al XVII-lea, unui larg teritoriu cuprinzînd Moldova, Transilvania (de nord) și Banatul-Hunedoara (sau numai unele zone din acestea). Trecerea lui *ă* la *a* în *învațatu* (5v) și *razboinicul* (18r)[22] este atestată în secolul al XVI-lea în graiurile moldovenești, oltenești, precum și în cele din Banat-Hunedoara. După 1600, *ă* > *a* și în Maramureș[23]. *e* > *ă* în *lăpădăm* (26v), scoate din discuție Moldova, căci fenomenul nu a fost atestat în cursul timpului decît în Transilvania, Oltenia și în jumătatea apuseană a Munteniei propriu-zise [24]. Un cuvînt ca *fericăciune* (11v) nu circula în secolul al XVII-lea decît în Banat-Hunedoara [25]. Deși elementele foarte sigure de localizare lipsesc, credem că nu greșim plasînd stratul nordic de limbă al textului în Banat-Hunedoara, mai exact vorbind în Hunedoara. Într-adevăr, unele particularități de limbă, cum ar fi alterarea lui *f* în stadiul *h'* sau rostirea moale a lui *ș* în *greșiale*, *șiarpe* etc., nu se pot explica prin raportare la graiurile bănățene, ci numai la cele ce se vorbeau în Hunedoara.

Pe lîngă aceste particularități nordice, textul conține cîteva trăsături de limbă caracteristice sudului Dacoromaniei. Menționăm astfel pe *z*, care apare consemnat în cîteva rînduri : *blănzi* (18r), *cuviosază-l* (16r), *d[u]mnezău* (23r) [26], labialele moi : *iubescŭ* (1v), *mergu* (17v), *mĭarsără* (21v), *să slăvéscă* (28v)[27], rostirea dură a lui *ș* : *deșărtat* (3v), *deșărtu-i* (23v), *înșălăciune* (24r ; cf. însă *cenușe*, 5v, *mișei*,17v, *nedeșertat*, 9r)[28], adverbul *acum(ŭ)* (4r, 16r)[29]. Precizarea ariei în care se înscriu particularitățile citate mai sus întîmpină dificultăți din pricina datării vagi a perioadei cînd s-a efectuat copia. Într-adevăr, toate aceste fenomene de limbă au cunoscut în cursul secolului al XVII-lea o continuă expansiune spre nord, așa încît nu e indiferent dacă copierea manuscrisului s-a făcut în primul sau în ultimul sfert al secolului al XVII-lea. Cu toate acestea, credem că nu greșim integrînd fenomenele sudice ale textului într-o arie care cuprinde Muntenia și Transilvania de la sud de Mureș. Dacă lăsăm deoparte Muntenia (din considerente de istorie culturală, asupra cărora vezi mai jos), ne rămîne drept teritoriu de reunire a trăsăturilor sudice Transilvania de miazăzi (fără Hunedoara).

Deloc ușoară este atribuirea celor două straturi de limbă originalului, respectiv copistului. În principiu, textul putea fi la fel de bine tradus în sud și copiat mai spre nord sau tradus în nord și copiat în sud. De regulă, în textele copiate predomină particularitățile de limbă ale copistului [30],

---

[20] *Ibidem*, p. 222—224.
[21] *Ibidem*, p. 232—234.
[22] *Ibidem*, p. 70—76.
[23] Vezi lucrarea noastră *Note asupra trecerii lui ă proton la a în Maramureș*, în SCL, XXII, 1971, nr. 3, p. 297—300.
[24] I. Gheție — Al. Mareș, *op. cit.*, p. 84—85.
[25] Vezi lucrarea noastră *Un vechi text literar românesc din secolul al XVII-lea*, în LR, XIV, 1965, nr. 6, p. 699.
[26] Vezi I. Gheție — Al. Mareș, *op. cit.*, p. 187—190.
[27] *Ibidem*, p. 124—135.
[28] *Ibidem*, p. 175—180.
[29] *Ibidem*, p. 254—255.
[30] Vezi G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, Iași, 1947, p. 96.

ceea ce ar însemna că *Molitvenicul* este o traducere sudică, copiată în nord. Cum însă există și excepții, raportul cantitativ între cele două straturi nu poate fi considerat decisiv în această privință (deși nu se poate trece cu ușurință peste el). Faptul că manuscrisul a fost găsit la Rapoltul Mare (lîngă Orăștie)[31], deci în Hunedoara, regiune spre care ne îndreaptă atenția și stratul de limbă de tip nordic al textului, poate constitui un argument în favoarea opiniei că traducerea s-a efectuat în sud, iar copierea într-o zonă unde se vorbea în grai de tip nordic (Hunedoara). Acceptînd cealaltă părere, ar însemna că *Molitvenicul*, tradus în Hunedoara, a fost copiat undeva în sudul Transilvaniei, pentru a reveni, în formă de copie, în regiunea unde fusese tradus, ipoteză mai complicată, pe care faptele nu o confirmă. Vom spune de aceea (firește, cu toată rezerva) că *Molitvenicul Marțian* e o traducere sud-ardelenească, copiată în Hunedoara.

6. Cîteva cuvinte în legătură cu împrejurările în care a fost efectuată traducerea în românește a *Molitvenicului*. Faptul că avem a face cu o carte de slujbă, și nu cu una de lectură bisericească, ne determină să atribuim traducerea textului unei mișcări cultural-religioase patronate de Reformă [32]. Într-adevăr, pînă în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea nu poate fi vorba de vreo inițiativă ortodoxă de transpunere în românește a cărților de slujbă (liturghierul, octoihul, penticostarul etc.). Încercînd să găsim, în intervalul 1577—1650 o inițiativă protestantă de a reforma biserica românească din părțile sudice ale Transilvaniei, gîndul ne poartă spre încercarea întreprinsă în 1578 și în anii următori de brașoveni (sub patronajul lui Lukas Hirscher) de a-i converti pe români la noua credință, Știm astfel, în lumina unor informații puse în valoare în anii din urmă [33], că în 1578 a fost adus la Brașov, „pentru credința românilor noștri", Johannes Nyro-Scherer, preot protestant, cunoscut prin acțiunile de prozelitism întreprinse în rîndul populațiilor nesășești din Transilvania. La 3 decembrie 1578 se confecționează pentru biserica românească din Șchei, pe socoteala municipalității, un amvon și un portativ, necesare oficierii ritului luteran [34]. Același Nyro-Scherer devine proprietarul vechii imprimerii honteriene, în cadrul căreia își va tipări Coresi, în 1580—1581, *Cazania a II-a* [35]. Traducerea *Molitvenicului* ar putea fi atribuită, în principiu, preoților brașoveni, care-și vor fi naționalizat atunci serviciile divine. Nu este însă exclus ca transpunerea în românește a *Molitvenicului* să se fi făcut mai tîrziu, în jurul anului 1640 (nu însă după 1650) în capitala Transilvaniei, Bălgradul. E notoriu faptul că în anii 1640 se plasează una din cele mai importante tentative de convertire a românilor ardeleni la reformă (calvinism), inițiată de superintendentul maghiar Ștefan Geleji Katona și patronată de principele Gheorghe Rákóczi I. Naționalizarea serviciului divin a fost una din „condițiile" impuse mitropoliților români

---

[31] N. Drăganu, *op. cit.*, p. 255.

[32] Vezi lucrarea noastră, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice*, București, 1974, p. 179—180, Al. Mareș, *Precizări în legătură cu traducerea românească a Octoihului*, în LR, XXII, 1973, nr. 3, p. 253.

[33] P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 147, A. Huttmann — P. Binder, *Geneza Cazaniei a II-a (1581) și legăturile diaconului Coresi cu tipografia latină din Brașov*, în SLLF, I, p. 246—248.

[34] A. Huttmann — P. Binder, *op. cit.*, p. 248.

[35] *Ibidem*, p. 248, 253—254.

de oficialitățile calvine. Acum văd lumina tiparului *Catehismul* din 1640—1642, *Evanghelia cu învățătură* din 1641, *Noul Testament* din 1648, *Psaltirea* din 1651 și *Scutul catehismușului* din 1656. Toate particularitățile sudice relevate în limba Molitvenicului se regăsesc în *Noul Testament* și în *Psaltirea* din 1651, care prezintă, într-un anumit sens, un compromis lingvistic între graiurile nordice și cele sudice. Faptul acesta ne oprește să atribuim cu certitudine traducerea *Molitvenicului* Brașovului anilor 1580. Pînă cînd nu se vor aduce dovezi indiscutabile în acest sens, *Molitvenicul Marțian* trebuie scos de pe lista scrierilor românești din secolul al XVI-lea, iar lucrările de istoria limbii vor trebui să nu țină seama de materialul lingvistic din acest text atunci cînd se vor referi la stadiul atins de limba română în acest secol.

Octombrie 1974

UN MANUSCRIS NECUNOSCUT AL *SINDIPEI*

DE

MIRCEA ANGHELESCU

O copie fragmentară a *Sindipei*, existentă în biblioteca naţională ,,Kiril şi Metodiu" din Sofia, a rămas necunoscută pînă în prezent cercetătorilor noştri. Este vorba de un manuscris deteriorat, acefal şi fără sfîrşit, care cuprinde *Alixăndria* (f.1—140^{v}) şi *Sindipa* (f. 141—179^{v}). Existenţa *Alixăndriei* în acest manuscris a fost semnalată mai demult de N. Cartojan [1], după catalogul manuscriselor Bibliotecii Naţionale din Sofia, redactat de Ţonev [2], fără a menţiona însă prezenţa celei de a doua opere.

Copierea *Alixăndriei* a fost terminată la 20 februarie 1795, după cum atestă nota finală de la f. 140^{v}; în zilele următoare a fost făcută, desigur, şi copierea *Sindipei*. Manuscrisul se termină accidental cu f. 179, păstrată fragmentar, pe care începea pilda celui de al şaselea filozof. Asupra copistului nu se poate găsi nici o informaţie; manuscrisul a fost însă copiat probabil în Moldova, după cum reiese în mod indirect din afirmaţia făcută în prolog. Iată textul: ,,Cuvîntul dintîi a Sandipii filosofului tălmăcitŭ de pe limba arăpească pe limba moldovenească. Spunire filosofului pentru împăratul persilor şi pentru naştire fiiului său, şi pentru doica lui, Sandipa, şi pentru 7 filosofi şi pentru o mueri a împăratului ţietoare, şi pentru feciorul împăratului şi meşteşugurile drăceşti ce i-au gătit maştihă-sa. Această poveste au scris-o întîi Musus persu, către cei ce vor ceti să le fie de folos" (f. 141), după care începe relatarea propriuzisă: ,,Împăratul Kiros avé..." etc. Afirmaţia că traducerea este făcută ,,de pe limba arăpească" este, evident, fantezistă şi reprezintă o falsă corectură introdusă de copist în text, în locul referirii la limba siriacă (ἐκ τῆς Συριακῆς φωνῆς) pe care multe din manuscrisele româneşti o păstrează; copistul, ştiind că în Siria se vorbeşte limba arabă, a operat această modificare datorită confuziei pe care o făcea probabil între vechea siriacă, dispărută, şi siriana, adică araba din Siria. Deşi greşită, intervenţia copistului este un semn de cultură. În continuare, copistul a înlocuit şi referinţa la limba greacă în care s-a tradus textul siriac, cu cea la idiomul pe care îl vorbea, adică ,,limba moldovenească". Atribuirea este confirmată de o serie de fonetisme moldoveneşti ;diftongul *ea* apare astfel monoftongat (*amăţască*, *păzască*), *i* accentuat trece la *î* (*asîn*, *găsî*), *t* apare muiat (*cuptior*), labialele se palatalizează (*înghie*, *heară*) etc. Toate acestea alternează însă cu forme necaracteristice; găsim alături *răpegiune* şi *răpejune*, *bărbat* şi *barbat*, *zise* şi *zîse*. Din faptul că moldovenismele frapante amintite mai sus sînt relativ rare în text, faţă de cele de tipul *e* neaccentuat trecut la *i* (*degit*, *diplin*, *dispărţi*, *vremi* etc.) sau la *ă* (*părăsăşti*, *spu-*

---

[1] N. Cartojan, *Cărţile populare în literatura românească*, vol. I, Bucureşti, 1929, p. 230.

[2] B. Ţonev, *Описъ на ржкописить и старопечатнить книги на Народната Библиотека въ София*, 1910, p. 518.

săşi etc.), se poate trage concluzia că acest copist moldovean avea la dispoziţie un text, probabil muntenesc, care nu prezenta aceste caracteristici dialectale.

Originalul textului copiat la 1795 era probabil mult mai vechi, de la începutul secolului al XVIII-lea sau de la sfîrşitul celui precedent, pentru că subzistă în manuscrisul de la Sofia cîteva forme lexicale şi morfologice curente în secolul al XVI-lea şi al XVII-lea. Unele dintre acestea nu indică neapărat un text arhaic, ci îl presupun doar, cu atît mai mult cu cît alte copii ale *Sindipei* din secolul al XVIII-lea au în locul lor forme mai moderne, de pildă: *încruntat* („şi obrazul mi-au încruntat [cu] unghiile", f. 148), acolo unde copia din 1703 publicată de Dan Simonescu are *zgîriat* [3], şi *crunt* („văzînd pe cîine cu gura cruntă", f. 171); *maştihă* („şi-l luă maştihă-sa pe cucon", f. 146^{v}); *a fi bănat* („să va căi şi pe noi va fi bănat pentru căci nu l-am oprit", f. 149). Se mai pot menţiona: *a zvori* („pas şi-i zvoreşti înnainté lui", f. 145; „astăzi voi zvori înpăratului", f. 149^{v}; „vini... şi zvori înnainté înpăratului", f. 161^{v} etc.), formă coruptă pentru *dvori* pe care o găsim şi în copia de la 1703 din ms. 1436 şi în *Condica* logofătului Gheorgachi, din 1762; *a dodei* („să dusă la femeea lui şi o dodii pri ea", f. 150); *copaciu* („trecu pe supt un copaciu", f. 178) dar şi *copaci* („veni leul şi şezu supt copaч", f. 178^{v}). Mai putem aminti, cu titlul de curiozitate, un cuvînt neatestat încă, după cît ştim: *zăuşit*, cu sensul aproximativ de „rătăcit" pe care-l degajă contextul („... m-am sculat şi am căutat să văd pre cineva / den slugile mele şi n-am aflat pe nimene şi m-am zăuşit şi nu ştiu unde mergu", f. 160 $^{r-v}$).

Cele mai interesante ni se par însă cele cîteva forme morfologice arhaice din text: *acestaş* („într-acestaş chip", f. 143), *dideşi* („la care mă dideşi", f. 166^{v}), *cură* („din buzele ei cură dulciaţă", f. 169^{v}), şi mai ales *acesta* folosit în loc de *acest* („acesta lucru făcu", f. 170), socotit de Densusianu drept caracteristic pentru limba din secolul al XVI-lea (ed. Byck, II, p. 120) sau *drept* cu sens prepoziţional („să dusă în sat drept vorbă şi lasă copilul", f. 171^{v}) ca în textele din secolul al XVI-lea (cf. Densusianu, II, p. 178—179) sau de la începutul secolului al XVII-lea (Drăganu, *Cod. Todor.*, p. 148 etc.). De asemenea, *blemaţ* („blemaţ să facem vreun lucru", f. 149), sau acordul feminin pentru *slugă* („iar ace ră şi fără de ruşini mueri îndrăgi pe slugă şi să culcă cu dînsa", f. 158). Este evident că aceste forme, chiar cea considerată de Densusianu drept caracteristică pentru secolul al XVI-lea, au circulat şi în secolul următor; plasarea prototipului acestui text în secolul al XVII-lea, poate spre sfîrşitul lui, aşa cum par să indice datele istoriei literare [4], este susţinută şi de prezenţa în copia de la 1795 a unor forme — care de asemenea nu sînt familiare copistului acestui manuscris — care se vor răspîndi ulterior secolului al XVI-lea, cum este viitorul cu *a* pentru persoana a treia singular [5] („neîngăduindu aceli 7 zile, a vini viaţa cuconului la mare primejdie", f. 144^{v}).

---

[3] Cf. *Cărţile populare în literatura românească*, ediţie îngrijită de I. C. Chiţimia şi Dan Simonescu, vol. I, Bucureşti, 1963, p. 353—401.

[4] Cf. discuţia respectivă în N. Cartojan, *Cărţile populare în literatura românească*, ed. a doua, Bucureşti, 1974, vol. II, p. 353—369, şi Dan Simonescu, *op. cit.*, loc. cit.

[5] Ion Gheţie şi Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1974, p. 251—253; exemplul citat în continuare este unicul în manuscrisul de care ne ocupăm, faţă de norma copistului, care este *va*.

Textul nostru pare să fie şi mai apropiat de textul grecesc după care a fost tradus ; faptul acesta reiese şi din prologul citat mai sus, tradus mai fidel decît în alte copii (de pildă în manuscrisul fost în posesia lui M. Gaster, azi ms. 1067 de la Biblioteca Academiei), şi din supravieţuirea unor expresii inexistente în celelalte manuscrise, care se explică doar prin traducerea fidelă a originalului, de pildă : „crescîndu-l înpărăteşte întru învăţătură, ca pre un pom iscusit îl cruţa" (f. 141^{v}), acolo unde copia din 1703 are doar „de care el creştea înpărăteşte". Primul text se explică însă prin cel grecesc (καὶ ὡς ἕνα δένδρον ἄριστον ἀνεθρέφετο) ; traducerea, incoerentă pentru cel care nu cunoştea originalul, a fost probabil — cu timpul — simplificată aşa cum s-a păstrat în celelalte manuscrise[6].

Toate aceste fapte, amintite mai sus pe scurt, ne determină să credem că manuscrisul aflat în Biblioteca „Kiril şi Metodiu" din Sofia sub nr. 583 este o copie de prima sau de a doua mînă a unei traduceri efectuate în secolul al XVII-lea, probabil în a doua jumătate a sa ; în afară de interesul pentru istoria literară, conservarea unor forme arhaice îl impune atenţiei şi pentru istoria limbii.

[6] Am folosit, pentru comparare, textul ediţiei veneţiene din 1744, Μυθολογικὸν Συντίπα τοῦ φιλοσόφου..., νεωτσὶ Μετατυπωθὲν, neînregistrat în bibliografia lui Legrand, semnalat pentru întîia oară de N. Cartojan.

COMENTARIU PE MARGINEA UNUI PASAJ DIN *PALIA DE LA ORĂȘTIE*

DE

LAURA VASILIU

1. Lectura pasajului : *Avimelec, craiul filisteilor, căutînd pre fereastră vădzu Isac cu Răveca, muiarea sa* **glumind**. *Chiemă derept aceaia Avimelec pre Isac şi zise : adevăr muiare ţi-e?, căce ai zis că ţi-e soră?* din *Palia de la Orăştie* [1] ridică o întrebare cu privire la sensul verbului *a glumi*. Nu poate fi vorba de vreunul din sensurile înregistrate de dicţionare [2], deoarece nici unul din ele nu se poate referi la relaţia soţ—soţie (dintre Isac şi Reveca), aşa cum rezultă din pasajul citat. De aceea ne întrebăm : 1. apare aici un sens al lui *a glumi* neînregistrat pînă acum sau avem a face cu o folosire eufemistică a verbului şi, în cazul acesta, 2. cui aparţine intenţia eufemistică, traducătorului român sau originalului, 3. apare exprimarea eufemistică exclusiv în textul Paliei sau în toate traducerile româneşti ale bibliei?

2. Vom începe prin a răspunde la cea de a treia întrebare : compararea pasajelor corespunzătoare din traducerile româneşti ulterioare ale bibliei arată că, pentru redarea acţiunii exprimate în pasajul din Palie prin *a glumi*, în celelalte texte se foloseşte fie acelaşi verb (ms. 4389 BAR — sec. al XVII-lea [3], Biblia de la Bucureşti — 1688 [4]), fie verbul *a se juca* (Biblia de la Blaj — 1795 [5], de la Sankt Peterburg — 1819 [6], de la Buzău — 1854 [7], de la Sibiu — 1856 [8], tradusă de Heliade — 1858 [9]) sau *a mîngîia* (Biblia tradusă de Vasile Radu şi Gala Galaction — 1938 [10]).

Presupunînd că în cele două grupuri de texte ocurenţa lui *a glumi*, respectiv, *a se juca* se datoreşte reproducerii formei din textul cel mai vechi (Palia, Biblia de la Blaj), rămîne să explicăm apariţia celor trei verbe menţionate, în Palie, Biblia de la Blaj şi Biblia din 1938.

Întrucît nici *a glumi*, nici *a se juca*, nici *a mîngîia* nu se referă în mod neambiguu la relaţia soţ—soţie[11], răspunsul la prima întrebare pe

---

[1] Ediţia îngrijită de Viorica Pamfil, Bucureşti, 1968, p. 86.

[2] „A face sau a spune glume, a şugui ; a se exercita (cu sau în ceva) ; a flecări, a vorbi de rău pe cineva", DA s.v.

[3] *Văzu pre Isaac* **glumind** *cu Reveca muiarea lui.*

[4] *Văzu pre Isaac* **glumind** *cu Reveca fămeaia lui.*

[5] *Au văzut pre Isaac* **jucîndu-să** *cu Revecca muiarea sa.*

[6] Reproduce fără nici o deosebire textul de sub 5.

[7] *A văzut pre Isaac* **jucîndu-se** *cu Revecca femeea sa.*

[8] Reproduce întocmai textul de sub 5.

[9] Reproduce întocmai textul de sub 7.

[10] *Isaac* **mîngîia** *pre Rebeca soţia sa.*

[11] Dicţionarul Academiei (s.v. *juca*) înregistrează construcţia *a se juca cu o femeie* cu sensul „a avea relaţii sexuale" bazîndu-se pe un pasaj din GOROVEI, CR 128 (*Cînd visezi noaptea că* **te joci** c u o f e m e i e, *acea femeie e smeoaică*). Presupunînd că conţinutul referen-

care ne-am pus-o este : considerăm că în toate cazurile (mai mult în cazul primului verb, mai puţin, în mod progresiv, în cazul celorlalte două) e vorba de evitarea, cu intenţie , a cuvîntului propriu. Deci, în pasajul de la care am pornit, nu apare un sens neînregistrat pînă acum al verbului *a glumi*.

3. Compararea pasajului în discuţie cu pasajele corespunzătoare din variantele greacă, latină, slavonă şi maghiară ale bibliei arată că atît verbul *a glumi* cît şi verbul *a se juca* sînt traduse din originalele care au stat la baza traducerilor româneşti. Astfel în varianta greacă apare verbul παίζω „a se juca, a glumi"[12], în cea latină,verbul *iocari* „a glumi" [13], în cea slavonă, игратн „a glumi, a se juca"[14], iar în cea maghiară, *tréfál* „a glumi" [15]. Deci intenţia eufemistică este de dată anterioară traducerilor româneşti şi reprodusă de acestea.

Ea aparţine originalului şi nu traducătorilor români.

Variaţia *glumi / se juca* se datoreşte posibilităţii de a reda în româneşte cele două sensuri ale verbelor grecesc şi, respectiv, slavon prin două verbe diferite care se interferează în plan semantic [16].

Apariţia celui de-al treilea verb, *a mîngîia*, se explică prin mai marea libertate (general recunoscută) pe care o manifestă Vasile Radu şi Gala Galaction faţă de originale şi, în acelaşi timp, prin intenţia lor de a reda într-o manieră ceva mai clară conţinutul pasajului.

ţial al textului e corect identificat, considerăm că autorul (anonim) a folosit verbul *a se juca*, care în mod independent nu are sensul în discuţie, tocmai în intenţia de a da pasajului caracter ambiguu. De altfel, chiar autorii dicţionarului se pare că nu au fost convinşi de unicitatea glosării propuse întrucît, în cadrul aceluiaşi articol *a se juca* din *Bate-te cu cine-i vrea Eu* **mă joc** c u m î n d r a m e a (RETEGANUL, Tr. 62/32), deşi apare în acelaşi tip de context cu *a se juca* din Gorovei, este înregistrat la sensul „a glumi, a petrece glumind, a se desfăta, a se distra".

[12] În *Greek-English Lexicon*, compiled by Henry George Lidell and Robert Scott, Oxford, 1940, este înregistrat şi sensul „play amorously" pe baza pasajului din *Septuaginta* discutat de noi : εἶδε τὸν Ἰσαὰκ παίζοντα μετὰ Ῥεβέκκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ.

[13] *Vidit eum* **iocantem** *cum Rebecca uxore sua. Biblia sacra, Vulgatae* editionis, Viennae, 1863.

[14] *Vidě Isaka* **igroⱡošta** *sъ Revekoiǫ, jenoiǫ svoeiж* (cf. prof. E. Vrabie).

[15] *Lata hogy Isaac Rebeccaual az ö feleséguel* **trefalna.** *Pentateucul* lui Heltai Gáspár, Cluj 1551, după Viorica Pamfil, *Palia de la Orăştie*, p. 86. Vezi şi textul ebraic, unde apare verbul *ţahoc* „a rîde" : *wəhineh Iṣḥāq məṣaḥeq 'et Riḇəqāh 'ištō* „şi iată că Isac face să rîdă pe Reveca, soţia lui" Biblia ebraică, Berlin, 1925.

[16] Vezi nota 11.

UN VECHI DOCUMENT ROMÂNESC

DE

I. RIZESCU

În „Archivum Zamoyskih" din Varşovia, în vol. 3028, f. 178, se găseşte un vechi document românesc, al cărui facsimil (cu filigranul corespunzător) este publicat, mai jos, pentru prima dată [1]. Este vorba de un text original, o scrisoare, întocmită la curtea unui vizir din Tighina, de către cineva cu bună ştiinţă de carte românească.

Actul, cu dimensiunile 29,8 × 24 cm, este scris pe hîrtie lucioasă, cenuşie şi are sus în stînga o iscălitură cu caractere arabe, dedesubtul căreia se găseşte un sigiliu inelar hexagonal, aplicat cu negru de fum; acelaşi sigiliu aplicat cu ceară roşie (prost păstrată) apare pe verso. Cerneala este de culoare neagră.

Iată cuprinsul scrisorii şi fotocopia corespunzătoare [2]: Eu Al<i>[3]-beiu de Tighinea scriu multă [4] viaţă şi sănătate [5] starostelui [6] de Raşkov [7]: după aceasta [8] dau ştiri domitale [9], ca să ştiţi domneavoastră să nu [10] vă hie [11] nece o grije, nece o teamă de nemică, ce să hiţi[12] foarte[13] cu[14] pace bună [15] de c<ă>tră noi c-am audzit că vă teameţi, atîtă doară [16] de veţi bănui [17] pre noi atîta căce c-am mărs [18] de-a<m> lovit neşte sate de-am loat cîţiva robi, prentru [19] căce c-au fost vina lor căci c-au pri<n>s neşte spahii [20] de-ai noştri [21]. Deci printr-acel lucru [22] s-au făcut aceasta. Iară

---

[1] Documentul a fost publicat de Nicolae Iorga în *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. V, 1903, p. 391, numai în transcriere cu alfabet latin, cu unele lecţiuni discutabile.

[2] Am folosit ca metodă de reproducere transcrierea interpretativă. Literele omise în textul original s-au adăugat în paranteze unghiulare.

[3] Slova *l* din *Ali* fiind suprascrisă, *i* nu apare notat. În SD V 391, e scris *Albeiu*.

[4] Scris: *moltă*.

[5] Această formulă de salut se găseşte sub diferite variante în scrierile din Arhivele Bistriţei: *scriu moltă pace şi sănătate, scriem viaţă şi multă sănătate, scriem pace şi sănătate* etc.

[6] Scris: *starosteloi*.

[7] Scris: *Rişkov*.

[8] Scris: *dopă*. În SD, V, 391: *doni iasta* (?).

[9] Scris: *doimitale*.

[10] Scris: *no*.

[11] Scris: *hee*.

[12] Scris: *heţi*.

[13] Scris: *forte*.

[14] Scris: *co*.

[15] Scris: *bonă*.

[16] Scris: *doră*.

[17] Scris: *bănoi*.

[18] Scris: *măros*.

[19] Scris: *prentro*.

[20] Scris: *spahei*.

[21] Scris: *noşutri*.

[22] Scris: *locro*.

de c<ă>tră noi bine să ştiţi că vă simtem foarte [23] cu [24] priinţă [25] bună [26] şi ştim prietenşugul [27] cel bunu [28] şi vă sentem cu [29] toată [30] inema şi cu[31] toată[32] credi<n>ţa. De-aceasta [33] vă dăm[34] ştiri o<t>G<ospod>i ami<n>. Şi în cea carte ce s-au scris ruseşti [35] să cauţi cum [36] e scris tot iaste de folos către domneavostră cu [37] pace în toată [38] vreamea. De aceasta să ştie ei [39]. Şi altă pohtescu [40] pre domneata ca să-mi trimiţi u [41] poloboc de horilcă, să-mi hie de Hanul [42] că iaste să vie spre la Tighinea şi ţi-lu [43] voiu plăti [44] cu [45] bani dumitale, nu [46] în dar. Foarte [47] te pohtescu[48] să-mi trimiţi curundu [49] pînă nu [50] vine Hanul[51]. Şi mă rog să-mi trimiţi pre cestu [52] om al miu. Şi să nu [53] mi-l zăbăveşti. Şi-ţi voi mai [54] tremeate carte rusească [55] domitale, de veri şti de tot.

Iată şi iscălitura beiului făcută cu caractere arabe [56] : Alī Kāīm-mekam-i serdar-i Ekrem helen (= Ali locţiitorul ilustrului serdar, actual). Deasupra iscăliturii găsim un semn viziral.

În pecetea inelară apare de asemenea numele lui Ali şi probabil o urare religioasă greu de descifrat (vezi fig. 1).

Din scrisoare reiese că Ali-bei din Tighina se adresează starostelui din Raşkov. Dar cine este acest dregător turc la curtea căruia un român ştiutor de carte a scris acest document probabil în urmă cu patru veacuri?

Datele care ne-au fost la îndemînă nu ne-au permis să identificăm pe acest dregător turc. Desigur că este vorba de un personaj important ceea ce

---

[23] Scris : *forte.*
[24] Scris : *co.*
[25] Scris : *prienţă.*
[26] Scris : *bonă.*
[27] Scris : *preetenşogol.*
[28] Scris : *bonu.*
[29] Scris : *co.*
[30] Scris : *totă.*
[31] Scris : *co.*
[32] Scris : *totă.*
[33] La SD, V, 391 : *de-aista.*
[34] Scris : *dem.*
[35] Scris : *roseaşti.*
[36] Scris : *com.*
[37] Scris : *co.*
[38] Scris : *totă.*
[39] Scris : *ştie ee.* În SD, V, 391 : *ştieee.*
[40] Scris : *pohtesco.*
[41] Scris : *o.*
[42] Scris : *Hanol.*
[43] Scris : *ţe-lo.* În SD, V, 391 : *ţi-l-o.*
[44] Scris : *plăte.*
[45] Scris : *co.*
[46] Scris : *no.*
[47] Scris : *forte.*
[48] Scris : *pohtesco.*
[49] Scris : *corondo.*
[50] Scris : *no.*
[51] Scris : *Hanol.*
[52] Scris : *cesto.*
[53] Scris : *no.*
[54] Scris : *meai.*
[55] Scris : *rosească.*
[56] Mulţumim şi pe această cale prof. Mihail Guboglu pentru indicaţiile date în descifrarea semnăturii cu caractere arabe.

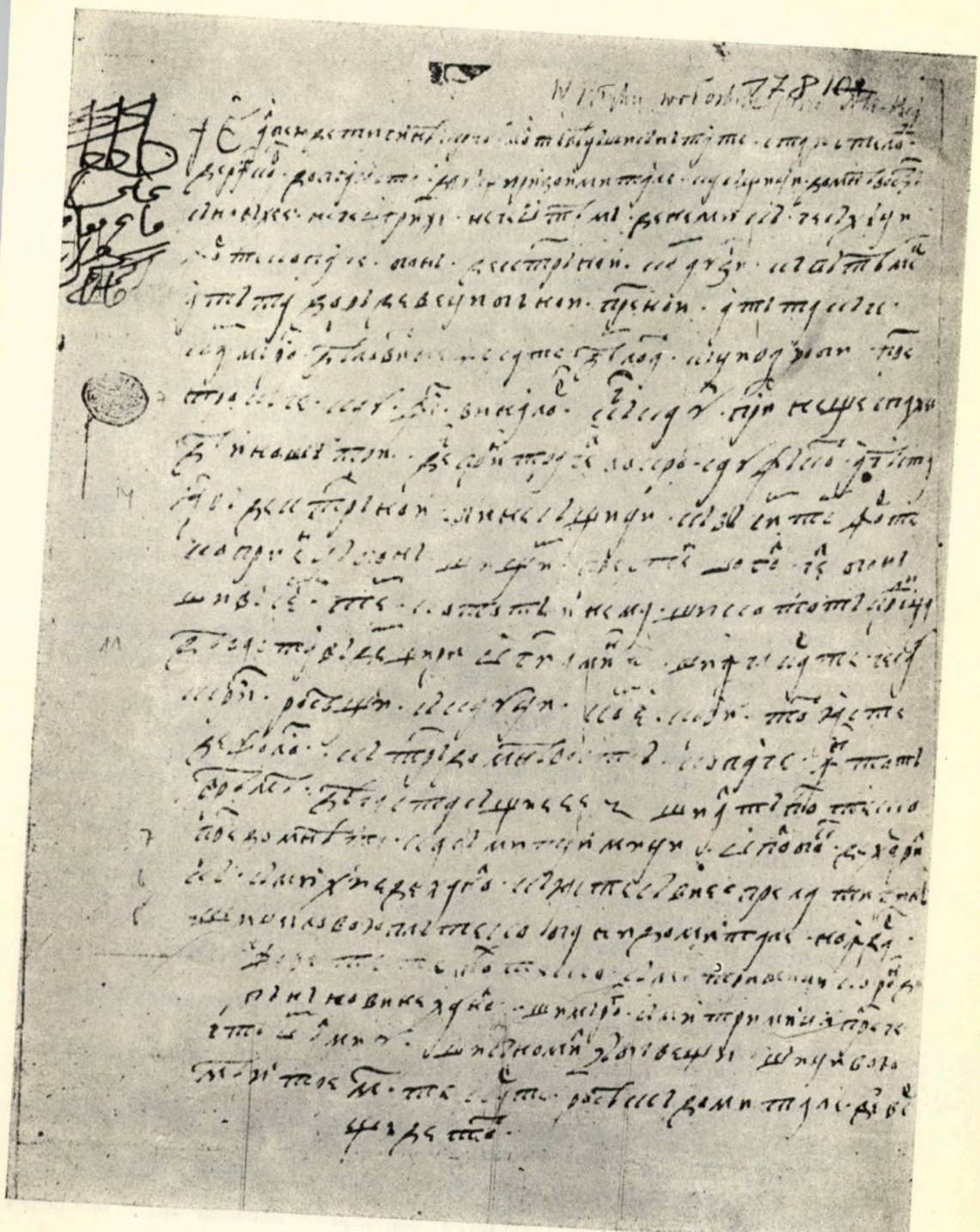

Fig. 1

reiese nu numai din semnul viziral de deasupra iscăliturii, ci şi din faptul că el urmează — aşa cum se precizează în scrisoare — să fie vizitat de o căpetenie înaltă.

După cîte ştim nu se cunoaşte pînă acum lista tuturor beilor care au funcţionat, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, la Tighina. În orice caz, printre numele cunoscute, se pare că nu figurează un Ali-bei. În timpul lui Mihai-Viteazul era bei la Tighina Ahmed, iar la începutul secolului al XVII-lea îl găsim, în aceeaşi cetate, pe Ali-Mağaroglu („fiul ungurului"), originar de prin părţile Braşovului, care ştia bine româneşte. Aşadar pentru a putea data, fie şi aproximativ, scrisoarea mai sus publicată trebuie să apelăm la alte elemente, odată ce nu se cunoaşte cine era acel Ali-bei [57].

În *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, 1968, p. 479, acad. Al. Rosetti consideră, fără vreo argumentare, că acest document ar fi fost scris „circa 1587".

Se ştie că N. Iorga notează în partea de jos a documentului reprodus ca an : 1538 ... 1558.... Ulterior însă revine asupra acestei date şi emite ipoteza că a fost scris în 1587. De ce a notat ilustrul învăţat, prima dată, anul 1538? Se ştie că în acest an Chilia şi Cetatea-Albă devin raiale turceşti, la care e alipită şi Tighina [59]. Dar în scrisoare se vorbeşte de un eveniment important pentru curtea vizirului : vizita hanului din Crimeea. Istoria consemnează că prima vizită a acestui han, Islam-Ghirai, a fost făcută la Tighina în 1587 [60], unde-l prinse moartea. Iată de ce Ali-bei roagă pe starostele din Raşkov să-i trimită „un poloboc de horilcă" ca să cinstească pe ilustrul oaspete.

Documentele vremii notează şi alte vizite ale hanului din Crimeea la Tighina. Dar de fiecare dată se cunoaşte cine era bei în această cetate. De exemplu hanul s-a întîlnit în 1596 cu Ahmed-bei [61].

Aşadar scrisoarea românească păstrată în Arhivele poloneze a fost probabil întocmită prin 1587, aşa cum reiese din datele istorice.

În sprijinul datării documentului de faţă am apelat şi la studiul filigranologic. Filigranul reprezintă o ancoră într-un cerc, surmontată de un trifoi.

Din informaţiile primite de la Sectorul de filologie al Institutului de lingvistică reiese că acest tip de filigran apare încă din anul 1581, dar variantele cele mai apropiate de filigranul reprodus (fig. 2) pot fi găsite în documente din Ţara Românească, începînd cu anul 1588 (Arhivele Statului Bucureşti S. I. nr. 1384 a. 1588, nr. 1581, a. 1596, nr. 1582, a. 1596, nr. 1584, a. 1596), putînd fi întîlnite şi în acte de la începutul secolului al XVII-lea [62].

Aşadar şi studiul filigranologic[62a] vine în ajutorul datei aproximative la care ar fi fost scris documentul : anul 1587.

[57] La Babadag, după informaţiile date de cercetătorul Mustafa Mehmet, s-ar găsi mormîntul unui Ali-bei, din anul 1620—1621.

[58] SD, v, p. 391.

[59] *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, Bucureşti, 1900, p. 211—212; vezi şi *Documente Hurmuzaki*, vol. I, p. 294—297, 303.

[60] SD, v, p. 697.

[61] N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii-Albe*, Bucureşti, 1900, p. 214; vezi şi *Documente Hurmuzaki*, p. 405—406.

[62] Mulţumim şi pe această cale tov. Al. Mareş, pentru preţioasele date pe care ni le-a furnizat.

Din punctul de vedere al grafiei remarcăm, în documentul de mai sus, numeroasele litere suprascrise [63]. Dintre vocalele suprascrise, cel mai des apare н (стдростелон), dintre consoane : г(рог), м(кдм), н(корондо), р(форте), с(фолос), т(фъкот), ц(тѣкмец); uneori la același cuvînt găsim chiar două litere suprascrise (р.ѧшков, пределенщогол). Slovotitla e folosită în text. Relevăm de asemenea notarea ligaturii ⸗ (= tr) „care apare mai ales în scrierea moldovenească" [64].

Fig. 2

Găsim în documentul de față și alte fapte de grafie : (a) *o* pentru *u* (frecvent) : *bănoi*, *bonă*, *co*, *com*, *corondo*, *hanol*, *locro*, *no* etc. Iată de ce o grafie ca *o poloboc*, trebuie interpretată : *u<n>poloboc* ; b) *o* pentru *oa* : *doră*, *forte*, *totă* etc. ; c) *e* pentru *i* : *să heți* (= să hiți), *să hee* (= să hie), *ee* (= ei).

Tot un fapt de grafie este și *dem* pentru *dăm*.

Printre particularitățile fonetice remarcăm : *î>u*, prin acțiunea asimilatoare a lui *u* din prima silabă : *curundu* [65] ; *-e>i* : *ruseași*. Mai greu de spus este dacă în *știri* (*dau știri*, *dăm știri*) avem de-a face cu *-e>i* sau cu pluralul lui *știre*. Împotriva ultimei ipoteze pledează faptul că în sintagme de acest tip, substantivul apare numai la singular : *dau știre* [66]. Alte particularități fonetice : *-e-* conservat în *nește* [67] ; în *nemică* și *inemă*, nu s-a produs fenomenul asimilării lui *-e-* de către *i* [68], alternanțele: *să trimiți*, *voiu tremeate* ; *semtem*, *simtem* (prin diferențiere consonantică) [69], africata *dz* : *am audzit*, labiodentala *f* palatalizată : *să vă hie*, laringala *h* neevoluată la *f* în *pohtescu* [70] (de două ori), *j* moale urmat de *e* : *grije* [71].

Cîteva fapte de ordin gramatical și lexical : pronumele posesiv pers. I sg. apare sub forma *al miu*, auxiliarul *a vrea* la pers. a II-a sg. *veri* [72], forma iotacizată a verbului *a veni* (la conj. prez. pers. a III-a sg.) : *să vie* [73], prepoziția *de* cu sensul „pentru" : *să-mi hie de Hanul*, prepoziția compusă *de către* „în privința" : *de către noi* ; *horilcă*, forma etimologică a lui *holercă* „rachiu", *zăbăvi*, forma etimologică a lui *zăbovi* [74].

Documentul publicat mai sus, un vechi text românesc original, are desigur o importanță deosebită nu numai pentru istoria limbii, ci și pentru istoria culturii românești.

[62a] Vezi și Vsevolod Nikolaev, *Watermarks of the mediaeval Ottoman Documents in Bulgarian Libraries*, Sofia, 1954, nr. 107, 124.

[63] Literele subliniate sînt suprascrise în document. În legătură cu suprascrierea, vezi Em. Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, București, 1968, p. 146—151.

[64] Em. Vîrtosu, *lucr. cit.*, p. 152.

[65] Vezi Ion Gheție-Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, 1974, p. 107.

[66] În *Lettres roumains de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle tirées des archives de Bistritza* (*Transylvanie*), publiées par A. Rosetti, București, 1926, găsim numai sintagma : *dau* (*dăm*) *știre*.

[67] Ion Gheție-Al. Mareș, *loc. cit.*, p. 94.

[68] DHLR II, p. 107—108, Al. Rosetti, ILR, p. 485.

[69] Ion Gheție-Al. Mareș, *loc. cit.*, p. 151.

[70] *Ibidem*, p. 179—180.

[71] *Ibidem*, p. 217—218.

[72] „*Veri* (*vei*), *vrem* (*vem*), *vreți* (*veți*) apar rar în documente" (Ion Gheție-Al. Mareș, *lucr. cit.*, p. 210).

[73] Ion Gheție-Al. Mareș, *lucr. cit.*, p. 242.

[74] *Ibidem*, p. 81.

PENTRU O SISTEMATIZARE A PREDĂRII PRONUMELUI PERSONAL NEACCENTUAT ROMÂNESC (la studenţii străini)

DE

MARIA ILIESCU

0. Folosirea corectă a pronumelui personal neaccentuat provoacă studenţilor străini cele mai mari greutăţi deoarece manualele existente nu prevăd reguli destul de detaliate pentru a uşura alegerea între diferitele forme de pronume legate şi nelegate [1], iar gramatici româneşti cu profil special pentru învăţarea limbii române de către persoane cu altă limbă maternă nu există încă. De aici o serie de greşeli curente în folosirea pronumelui ca : **a văzut pe mine*, **mereu mi spune aşa* etc. De aceea ni se pare indicat să se încerce o sistematizare a folosirii pronumelui personal neaccentuat românesc [2] chiar cu riscul de a se ajunge, prin forţa lucrurilor, la un număr mare de reguli care ar trebui memorizate şi fixate prin exerciţii. Sistematizarea ar duce în orice caz la îmbunătăţirea exerciţiilor care însoţesc predarea pronumelui.

În cele ce urmează facem abstracţie de limba maternă a studentului, urmînd ca fiecare profesor interesat să ţină seama de aceasta pentru a sublinia eventualele deosebiri şi apropieri dintre cele două limbi.

1.0. PRONUMELE PERSONALE ŞI REFLEXIVE NEACCENTUATE

Pron. pers. şi refl. neacc. pot fi l e g a t e şi n e l e g a t e. Acestea din urmă pot fi *proclitice*, *enclitice* sau *dublu legate*, după poziţia lor în propoziţie.

În scris legarea pron. e redată prin liniuţa de unire : procl. **mi**-*a spus* ; encl. *spune*-**mi** ; dublu legat *spune*-**mi**-*le*.

---

[1] Cf. Boris Cazacu, Clara Georgeta Chiosa, Matilda Caragiu-Marioţeanu, Valeria Guţu- Romalo, Sorina Bercescu, *Cours de langue roumaine*, Bucureşti, 1973, p. 78, 91, 178, 248, 322.

[2] Descrierea recentă, foarte amănunţită, a pronumelui personal românesc, făcută de Alf Lombard (*Les pronoms personnels du roumain, Aperçu syntaxique*, în „Stockholm Studies in Modern Philologie", N.S. vol. 4, 1972, p. 190–247), în afară de faptul că e parţial diacronică, deşi a urmărit un scop diferit de al nostru, ne-a fost de mare folos.

1.1. PRONUMELE PERSONALE ŞI REFLEXIVE NELEGATE

1.1.1. Inventarul

		A				B
		Pronumele personal				Pronumele reflexiv
		Singular				
		Pers. 1	Pers. 2	Pers. 3 M	Pers. 3 F	
Dat.	Tip. 1	îmi [îm^{i}]	îţi [îs^{i}]	îi [îi̯]	îi [îi̯]	îşi [îʃ^{i}]
	Tip. 2	mi [mi]	ţi [tsi]	i [i]	i [i]	şi [ʃi]
Acuz.		mă	te	îl	o	se
		Plural				
Dat.	Tip. 1	ne	vă	le	le	îşi [tʃ^{i}]
	Tip. 2	ni [ni]	vi [vi]	li [li]	li [li]	
Acuz.		ne	vă	îi [îi̯]	le	se

1.1.1.1. *Pronumele personal*

1.1.1.1.1. În dativ pronumele prezintă două tipuri [3]:
Tipul 1 se termină în **-i** [^{i}], **-i** [i̯] sau **-e**. Tipul 2 se termină în **-i** [i]. Alegerea formelor aparţinînd primului sau celui de-al doilea tip depinde de poziţia pronumelui în propoziţie şi de contextul fonetic.

1.1.1.1.2. În timp ce dativul nu deosebeşte genul la pers. a 3-a, acuzativul are forme deosebite pentru masculin şi feminin atît la singular cît şi la plural.

1.1.1.2. *Pronumele reflexiv*

Cu ajutorul pron. refl. se formează conjugarea reflexivă. La pers. 1 şi a 2-a sg. şi pl. se folosesc ca pron. refl. în dat. şi acuz. formele neaccentuate ale pron. pers. la aceste cazuri.
La dativ se folosesc formele tipului 1 (vezi 1.1.1.1.1).

La persoana a 3-a sg. şi pl. pron. refl. are forme speciale: *îşi* la dativ, *se* la acuzativ (vezi 1.1.1. B).

La pers. a 4-a şi a 5-a pron. refl. prezintă o singură formă pentru acuzativ şi dativ: *ne* şi *vă*.

---

[3] Spre deosebire de Lombard (*art. cit.*) care împarte pronumele în 8 tipuri, noi am stabilit, în afară de grupele cunoscute, două tipuri şi aceasta numai la pronumele în dativ: cele cu *i* silabic (tip 2) şi celelalte pronume (tip 1). În rest ne-am folosit de distincţiile oferite de singular şi de plural sau de natura fonetică a iniţialelor pronumelor.

		Dativul		Acuzativul	
		Sg.	Pl.	Sg.	Pl.
Pers.	1	îmi [îm^{i}]	ne	mă	ne
	2	îți [îts^{i}]	vă	te	vă
	3	își [îʃ^{i}]	își [îʃ^{i}]	se	se

1.2. PRONUMELE PERSONAL ȘI REFLEXIV LEGAT

1.2.1. Inventarul (vezi tabelul de la p. 4).

2.0. ALEGEREA FORMELOR

2.1. FORME ACCENTUATE SAU NEACCENTUATE

2.1.1. Pronumele personale și reflexive accentuate

2.1.1.1. Pron. acc. se folosesc în caz de emfază, de subliniere a pronumelui în propoziție :

mi-a dat cartea **mie** (*nu* **ție**)
m-a văzut **pe mine** (*nu* **pe tine**)
se privește **pe sine** (*nu* **pe mine**)

2.1.1.2. După prepoziții stau numai formele acc. ale pron. cu excepția prepozițiilor care se construiesc cu dativul posesiv (cf. 2.2.2.1.1. B.d) :

vin **cu voi** ; *vin* **la voi** ; *ține locul* **pentru mine / pentru sine**
**vin* cu *vă* sau **vin la vă*, **ține locul pentru mă / pentru se* nu sînt acceptabile.

2.1.1.3. După adverbele de comparație, cu valoare prepozițională (*ca*, *cît*, *decît*) stau de asemenea numai pron. acc :

un student **ca tine** ; *mai mare* **decît mine**
**un student ca te* sau **mai mare ca eu*
nu sînt acceptabile.

2.1.2. Pronumele personale și reflexive neaccentuate

Forma neacc. a pron. stă în toate cazurile în care este vorba de un complement direct sau indirect :

mi-*a dat cartea* emfatic **mi**-*a dat cartea* **mie**
m-*a văzut* emfatic **m**-*a văzut* **pe mine**

Spre deosebire de pron. acc., pron. neacc. nu poate lipsi :

a dat cartea* **mie sau **a văzut* **pe mine**
nu sînt acceptabile.

2.2. FORME LEGATE SAU NELEGATE

Alegerea diferitelor forme neacc. depinde de poziția pron. în propoziție și este determinată de anumite reguli de fonetică sintactică. Decisivi sînt următorii factori : 1. sunetul final al cuvîntului precedent ; 2.

A. Pronumele personale

Singular

	Pers. 1			Pers. 2			Pers. 3 M			Pers. 3 F			B. Pronumele reflexiv		
Tip 1	procl.	encl.	d. leg.	procl.	encl.	d. leg.	procl.	encl.	d. leg.	procl.	encl.	d. leg.	procl.	encl.	d. leg.
Dat.	**mi-**	**-mi**	**-mi-**	**ți-**	**-ți**	**-ți-**	**i-**	**-i**	**-i-**	**i-**	**-i**	**-i-**	**și-**	**-și**	**-și-**
Tip 2	[mi̯]	[m^{i}]	[mi̯]	[tsi̯]	[ts^{i}]	[tsi̯]	[i̯]	[i̯]	[i̯]	[i̯]	[i̯]	[i̯]	[ʃi̯]	[ʃ^{i}]	[ʃi̯]
	mi-		**-mi-**	**ți-**		**-ți-**	**i-**		**-i-**	**i-**		**-i-**			**-și-**
Acuz.	[mi]		[mi]	[tsi]		[tsi]	[i]		[i]	[i]		[i]			[ʃi]
	m-	**-mă**	**-m(ă)-**	**te-**	**-te**	**-te-**	**l-**	**-l**	**-l-**	**o-**	**-o**	**-o-**	**s-**	**-se**	**-s-**
				[te̯]		[te̯]									

Plural

Dat. Tip. 1	**ne-**	**-ne**	**-ne-**	**v-**	**-vă**	**-v-**	**le-**	**-le**	**-le-**	**le-**	**-le**	**-le-**	**și-**	**-și**	**-și-**
	[ne̯]		[ne̯]				[le̯]		[le̯]	[le̯]		[le̯]	[ʃi]	[ʃ^{i}]	[ʃi̯]
Tip 2	**ni-**		**-ni-**	**vi-**		**-vi-**	**li-**		**-li-**	**li-**		**-li-**			
	[ni]		[ni]	[vi]		[vi]	[li]		[li]	[li]		[li]			**-și-**
Acuz.	**ne-**	**-ne**	**-ne-**	**v-**	**-vă**	**-v-**	**i-**	**-i**	**-i-**	**le-**		**-le-**			[ʃi]
	[ne̯]		[ne̯]				[i̯]	[i̯]	[i̯]	[le̯]		[le̯]	**s-**	**-se**	**-s-**

sunetul inițial al cuvîntului următor; 3. accentul în propoziție al cuvîntului precedent și al cuvîntului următor; 4. locul silabei accentuate al cuvîntului următor.

2.2.1. Pronumele nelegate

2.2.1.1. *Pronumele nelegate în dativ*

Tipul 1 sau tipul 2.

2.2.1.1.1. Obligatorii

I. TIPUL 1

a) Singularul și pluralul tipului 1 (*îmi, îți, îi // își // ne, vă, le*) se folosesc

α) cînd pron. începe propoziția (sau stă la începutul unei sintagme), iar cuvîntul *următor* începe cu *consoană* (C)

Pron. Tip 1—C-

îmi / îți / îi // își // ne / vă / le / spune

**mi / ți / i / ni / vi / li /* spune nu sînt acceptabile

β) cînd cuvîntul *următor* începe cu o consoană (sau cu o semiconsoană), iar cuvîntul *precedent* se termină cu o consoană (sau cu o semiconsoană)

-C—Pron. Tip 1 sg. —C-

în curînd îmi / îți / îi // își // ne / vă / le pregătește masa; *își* (pers. 6) pregătesc masa

* *în curînd mi / ți / i // și // ni / vi / li* pregătește masa; *și* (pers. 6) pregătesc masa

nu sînt acceptabile.

-SemiC — Pron. tip 1 sg. — SemiC -

mereu *îmi / îți / îi // își // ne / vă / le* iau cartea

*mereu *mi / ți / i // și // ni / vi / li* iau cartea nu este acceptabil.

γ) cînd cuvîntul *următor* începe cu o consoană (sau cu o semiconsoană), iar cuvîntul *precedent* se termină cu *i* [^{i}] asilabic -**i** [^{i}] — Pron. Tip 1 sg. — (Semi) C -

toți [-ts^{i}] *îmi / îți // își // îi / ne / vă / le /* spun

*toți *mi / ți / i // și // mi / vi / li /* spun nu sînt acceptabile.

b) Dacă cuvîntul *precedent* se termină cu o silabă neaccentuată vocalică, iar cuvîntul *următor* începe cu o consoană sau cu o semiconsoană se folosesc numai formele (tipului 1) care încep cu o consoană. În această distribuție singularul pronumelui poate fi sau enclitic sau nelegat (de tip 1).

Această poziție este frecventă în următoarele cazuri:

α) după conjuncții (*să, că, dacă, și* etc.):

vrea **să** *ne / vă / le* spună; spune **că** *ne / vă / le /* dă mîine; dacă *ne] / vă/ / le /* spune

β) după adverbul negativ *nu* :
nu *ne / vă / le* spune
γ) după prepoziţia *a*, în faţa infinitivului :
pentru **a** *ne / vă / le* spune

II. TIPUL 2

se foloseşte independent de cuvîntul *precedent* dacă cuvîntul *următor* este neaccentuat şi a) începe cu *consoană*; b) constă din consoană sau din *i* (numai dacă urmează un alt cuvînt neaccentuat).

Acesta este cazul cînd urmează un pron. în acuz. :
mi / ţi / i || şi || ni / vi / li / se spune; *mi / ţi / i || şi || ni / vi / li /* **l-a** dat; *mi / ţi / i || şi || ni / vi / li /* **i-a** luat
îmi / îţi / îi / ne / vă / le /* **se spune, **l-a** dat, **i-a** luat nu sînt acceptabile.

2.2.1.1.2. Facultative

Dacă cuvîntul *precedent* se termină cu o silabă neaccentuată vocalică şi dacă cuvîntul *următor* este accentuat, singularul pron. în dat. (tip 1) poate fi folosit în *limba scrisă* legat san enclitic. Forma enclitică apare mai ales în stilul beletristic :
vrea **să** *îmi / îţi / îi / îşi* spúnă sau vrea **să** *-mi / -ţi / -i / -şi /* spúnă

În limba vorbită apare numai forma enclitică.

2.2.1.2. *Pronumele nelegate în acuzativ*

2.2.1.2.1. Obligatorii

a) Pron. nelegate în acuz. *care încep cu consoană* (pers. 1 şi a 2-a sg. şi pl. *mă, te, ne, vă*, pers. 3 pl. f. *-le* şi pron. refl. *-se*) se folosesc obligatoriu, dacă cuvîntul *următor* începe cu

α) o consoană sau cu o semi consoană sau

β) cu o vocală accentuată

independent de natura sau de existenţa cuvîntului *precedent*.

α) Pron. — (Semi) C-
mă / te / o / se / ne / vă / le **vede**; *mă / te / o / se / ne / vă / le* **iubeşte**

β) Pron. — V acc.
mă / te / ne / se / vă / le **árde**

dar *ne aflăm, vă aflăţi*, în limba literară scrisă, şi *ne-aflăm, v-aflăţi*, în limba vorbită, pentru că cuvîntul următor începe cu o vocală neaccentuată (cf. 2.2.1.2.2.b).

b) Pron. nelegate în acuz. care încep cu vocală (pers. a 3-a sg. m. şi f. : **îl, o** şi pers. 3 pl. m. 2 **îi**) se folosesc obligatoriu

α) cînd pron. stă la începutul propoziţiei şi cuvîntul *următor* începe cu o consoană sau cu o semiconsoană

îl/o/îi **văd**; *îl/o/îi* **iubesc**

β) cînd cuvîntul *următor* începe cu consoană, cu semiconsoană sau cu vocală accentuată şi cuvîntul *precedent* se termină în consoană

-C — Pron. — (Semi)C- : cînd *îl / o / îi* **văd**
-C — Pron. — V accentuată- : cînd *îl / o / îi* **árde**

c) Pron. nelegate în acuz. care încep cu *î-* (pers. 3 sg. şi pl. m.: *îl, îi*) stau obligatoriu cînd cuvîntul *următor* începe cu un *î-* neacc. şi cuvîntul *precedent* se termină în consoană: cînd *îl / îi* **împinge**

2.2.1.2.2. Facultative

Se folosesc pron. în acuz. *nelegate* sau *proclitice*

a) cînd pron. începe propoziţia şi cînd cuvîntul *următor* accentuat începe cu o vocală neaccentuată
mă / te / îl / o / ne / vă / îi / le **adúce, obligă** etc. sau
m- / te- / l- / ne- / vă- / i- / le- **adúce, obligă** etc.

b) cînd cuvîntul *următor*, accentuat începe cu o vocală neaccentuată (în afară de *î*) şi cuvîntul *precedent* este accentuat şi nu se termină în vocală. În limba îngrijită se foloseşte în acest caz forma nelegată. Forma legată e mai frecventă cînd cuvîntul *următor* începe cu vocala **a** sau **o**.

2.2.2. Pronumele legate

se găsesc *după* un cuvînt care se termină în vocală şi *înaintea* unui cuvînt care începe cu vocală.

2.2.2.1. *Pronumele enclitice*

2.2.2.1.1. Obligatorii

A. *Pronumele enclitice în dativ şi în acuzativ*
sînt obligatorii

a) după forma pozitivă a imperativului verbelor tranzitive
Dativ Pers. 2 Imp.: **spune**-*mi / ţi / -i / -ne / -le*
Pers. 5 Imp.: **spuneţi**-*mi / -i / -ne / -vă / -le*
Acuzativ Pers. 2 Imp.: **priveşte**-*mă / -te / -l / -o / -ne / -i / -le*

b) după formele de conjunctiv neprecedate de *să*
Dativ: **fie** *-mi / -ţi / -i / -ne / -vă / -le* permis
Acuzativ: **arză**-*mă / -te / -l / -o / -ne / -vă / -i / -le* focul

c) în *limba vorbită* dacă cuvîntul *precedent* se termină cu o silabă neaccentuată vocalică şi dacă cuvîntul *următor* este accentuat. Pentru situaţia din limba scrisă cf. 2.2.1.1.2. şi 2.2.2.1.2.
Dativ: vrea să-*mi / -ţi / -i // -şi* spúnă
Acuzativ: mama *-l / -i* véde

B. *Pronumele enclitice în dativ*
sînt obligatorii după a) substantive, b) adjective, c) interjecţii, d) prepoziţii care se construiesc cu dativul posesiv

a) în **inima**-*mi / -ţi / -i* etc. îndurerată
b) în **iubita**-*mi / -ţi / -i* etc. patrie
c) **iată**-*mi / -ţi / -i* etc. cartea
d) **asupră**-*mi / -ţi / -i* etc.

C. *Pronumele enclitice în acuzativ*

a) Pron. encl. în acuz. de pers. a 3-a m. sg. şi pl. stau după pron. în dat. de tip 2 (cf. 2.1.1.) dacă nu *urmează* un cuvînt neaccentuat.

mi- / ţi- / -i / ni- / vi- / li- / **l** sau **i** *arată*; *şi-***l** sau **-i** *ia* dar *mi* **l-***a* arătat, *ţi* **l-***a* arătat, *i* **l-***a* arătat.

b) Pentru pron. encl. în acuz. după pron. în dat. dublu legate cf. 2.2.2.3.1.

2.2.2.1.2. Facultative

Pron. encl. de dat. la singular, pron. encl. (*-mi, -ţi, -i*) de acuz. la pers. a 3-a m. sg. şi pl. (*-l, -i*) şi pron. refl. *şi* sau pron. *nelegate* se pot folosi în limba scrisă :

dacă silaba *precedentă* se termină cu o vocală neacc. şi cuvîntul *următor* este accentuat. În limba literară îngrijită se preferă pron. nelegate (cf. 2.2.1.1.3.). În stilul beletristic formele enclitice apar mai des.

Pentru pron. de acuz. la pers. a 3-a f. sg. cf. 2.2.2.4.

Dativ : mama-*mi / -ţi / -i // -şi spúne* sau mama *îmi / îţi / îi // îşi spúne*
Acuzativ : *mama-l / -i véde* sau *mama îl / îi véde*

Pron. encl. pot sta şi după masc. care se termină cu articolul hotărît *-ul*. În cazul acesta *-l* cade.

Dativ : prietenu-*mi* spune dar prieten**ul** *îmi* spune
Acuzativ : prietenu-*l* vede dar prieten**ul** *îl* vede

Această poziţie a pron. e deosebit de frecventă a) după conjuncţii (*să, că, dacă, şi* etc.) ; b) după adverbul negativ *nu* ; c) după prepoziţia *a* (înaintea infinitivului) ; d) după pronume relative şi indefinite

a) după conjuncţii (*că, să, dacă, şi* etc.)

De ex. Dativ : spune **că-***mi / ţi / -i // -şi* // **ia** cartea
sau, mai rar : spune **că** *îmi / îţi / îi / îşi* / **ia** cartea
dar la celelalte persoane întotdeauna nelegat (din cauza iniţialei consonantice)
spune **că** *ne / vă / le* / **dă** (cf. 2.2.1.1.1. b)α))
iar la pers. 3 sg. f. : spune **că** *mi-o / ţi-o / i-o* **dă**
Acuzativ : spune **că-***l / -i* **vede** sau, mai rar *spune că îl / îi vede* dar la celelalte persoane întotdeauna nelegat
spune **că** *mă / te / ne / vă / le* **vede**

b) după adverbul negativ *nu* :

Dativ : **nu-***mi / ţi / -i / -şi* / **spúne** sau, mai rar,
nu *îmi / îţi / îi / îşi* **spune**
Acuzativ : **nu-***l / -i* **véde** şi **n-***o véde*, mai rar
nu *îl / îi véde* 2.2.1.1.1.b)β)
dar la celelalte persoane totdeauna nelegat
nu *mă / te / ne / vă / le véde*

c) după prepoziţia *a* (cînd urmează un infinitiv)

Dativ : pentru **a-***mi / -ţi / -i // -şi* **spúne** sau, mai rar,
pentru **a** *îmi / îţi / îi // îi* **spúne**
dar la plural întotdeauna nelegat : pentru **a** *ne / vă / le* **spúne**
Acuzativ : pentru **a-***l / -i* **vedeá** sau, mai rar, pentru **a** *îl / îi* **vedeá**
dar la celelalte persoane întotdeauna nelegat
pentru **a** *mă / te / ne / vă / le* **vedeá**
Pron. de pers. 3 f. sg. stă în cazul acesta numai nelegat.

d) după pron. nehotărîte relative sau interogative
de ex. : *fiecare* — pron. encl. — silabă accentuată

Dativ : **fiecare**-*mi* / -*ţi* / -*i* / -*şi* / **spúne** sau, mai rar,
fiecare *îmi* / *îţi* / *îi* / *îşi* **spúne**
dar la celelalte persoane întotdeauna nelegat (din cauza iniţialei consonantice)
fiecare *ne* / *vă* / *le* **spúne**
Acuzativ : **fiecare**-*l* /-*i* **véde** sau, mai rar, **fiecare** *îl* / *îi* **véde** dar la plural întotdeauna nelegat
fiecare *mă* / *te* / *ne* / *vă* / *le* **véde**

2.2.2.2. *Pronumele proclitice*

2.2.2.2.1. Obligatorii

Pron. procl. se găsesc în mod obligatoriu *în faţa* cuvintelor neaccentuate care încep cu vocală sau care constau dintr-un singur sunet *i* [i̯], *e*, *l*, *s*. În limba vorbită, pron. se contopesc, în pronunţare, cu aceste cuvinte.

A. Pron. în dat. de tip 1 şi pron. în acuz. (cu excepţia lui *o* cf. 2.2.2.4) se găsesc în faţa cuvintelor neaccentuate care încep cu *a* sau *o* sau constau numai din *a* sau *o* (independent de cuvîntul *precedent*)

a) în faţa formelor auxiliarului *a avea*

α) Perfectul compus
(Tipul 1)
de ex. Dativ : *mi*-**a** [mi̯a] / *ţi*-**a** [tsi̯a] / *i*-**a** [i̯a] // *şi*-**a** [i̯a] // *ne*-**a** [ne̯a] / *v*-**a** [va] / *le*-**a** [le̯a] luat
Acuzativ : *m*-**a** [ma] / *te*-**a** [te̯a] / *l*-**a** [la] // *s*-**a** [sa] // *ne*-**a** [ne̯a] / *v*-**a** [va] / *i*-**a** [i̯a] / *le*-**a** [le̯a] văzut

β) Condiţionalul — Optativ
Dativ : *mi*-**ar** [mi̯ar] / *ţi*-**ar** [tsi̯ar] etc. lua
Acuzativ : *m*-**ar** [mar] / *te*-**ar** [te̯ar] etc. vedea

γ) Formele uzuale ale auxiliarului *a voi*
Dativ : *mi*-**oi** [mi̯oi̯] / *ţi*-**oi** [tsi̯oi̯] / *şi*-**o** [i̯o] etc. face
Acuzativ : *m*-**o** [mo] / *te*-**o** [te̯o] / *s*-**o** [so], vedeá

B. Numai pron. procl. în dat. (tip 1) se găsesc obligatoriu în faţa pronumelui în acuz. de pers. a e-a f. : *o* (cf. p. 11.)
mi-**o** [mi̯o] / *ţi*-**o** [tsi̯o] / *i*-**o** [i̯o] / *şi*-**o** [i̯o] / *ne*-**o**[ne̯o] / *v*-**o** [vo] / *le*-**o** arată

C. Pron. procl. în dat. de tip 2 se găsesc în faţa cuvintelor neaccentuate care încep cu o consoană sau cu *i*, sau care constau numai din consoană sau *i*, dacă nu urmează un cuvînt neaccentuat. Acesta e cazul

a) în faţa formelor familiare şi populare de pers. a 3-a şi pers. a 6-a auxiliarului *a fi*

α) Pron. procl. dat. (tip 2) + *i* (pers. a 3-a de la *a fi*)
mi-**i** [mi̯i̯] / *ţi*-**i** [tsi̯i̯] / *i* -**i** [i̯i̯] / *ni*-**i** [ni̯i̯] / *vi*-**i** [vi̯i̯] / *li*-**i** [li̯i̯] teámă

β) Pron. procl. dat. (tip 2) + s (pers. a 6-a de la *a fi*)
mi-**s** / *ţi*-**s** / *i*-**s** / *ni*-**s** / *vi*-**s** / *li*-**s** dragi copiii

b) în faţa pronumelor acuzativ de pers. a 3-a şi a 6-a m.

γ) Pron. procl. dat. (tip 2) + **l** (pron. acuz. m. sg.)
mi-**l** / *ţi*-**l** / *i*-**l** // şi -**l** // *ni*-**l** / *vi*-**l** / *li*-**l** arătă dar

mi / *ți* / *i* / *ni* / *vi* / *li* / **l-a** *luát*; *și l-a luat* din cauza lui *a* neaccentuat.

δ) Pron. procl. dat. (tip 2) + **i** (pron. acuz. m. pl.)

mi-**i** [mii̯] / *ți*-**i** [tsii̯] / *i*-**i** / *și*-**i** [ii̯] / *ni*-**i** / vi-**i** / *li*-**i** arătă dar

mi / *ți* / *i* / *ni* / *vi* / *li* / **i-a** *arătát*; *și* **i-a** *luat* din cauza lui *a* neaccentuat.

2.2.2.2.2. Facultative

Pron. procl. în dat. (tip 2) și pron. procl. în acuz. sau pron. nelegate stau

a) în fața unei vocale inițiale neaccentuate (în special *a*, *o* și *u*) a unui cuvînt accentuat în propoziție cînd pron. nu e *precedat* de un cuvînt neaccentuat.

Dativ: *mi-* / *ți-* / *i-* / *și-* / *ne-* / *v-* / *le-* **adúce** sau *îmi* / *îți* / *îi* / *își* / *ne* / *vă* / *le* / **adúce**

dar : *nu-mi* **adúce**, *să-mi* **adúcă**, *că-mi* **adúce** sau
nu îmi **adúce**, *să îmi* **adúcă**, *că îmi* **adúce**

datorită cuvintelor precedente neaccentuate : *nu*, *să*, *că*.

Acuzativ : *m-* / *te* / *l-* / *se-* / *ne-* / *v-* / *i-* **obsérvă** sau, mai des,
mă / *te* / *îl* / *se* / *ne* / *vă* / *îi* **obsérvă**

B. Pron. procl. în dat. de tip 2 la sg. sau pron. corespunzătoare nelegate se găsesc și în fața α) persoanei a 3-a sg. a verbului *a fi*; β) paradigmei imperfectului aceluiași verb

α) *mi*-**e** [mie̯] / *ți*-**e** [tsie̯] / *i*-**e** [ie̯] frică sau
îmi **e** / *îți* **e** / *îi* **e** frică

β) *mi*-**era** [mie̯ra] / *ți*-**era** [tsie̯ra] / *i*-**era** [iie̯ra] frică sau
îmi **era** / *îți* **era** / *îi* **era** frică

2.2.2.3. *Pronumele dublu legate*

2.2.2.3.1. Pronumele în dativ

A. Obligatorii

I. *Pronumele dublu legate în dativ de tip 2*

stau a) între gerunziu și pron. encl. de acuz. : **l, i, le, se.** De ex. :

Gerunziu — Pron. dat. tip 2 — **l** (pron. sg. m. acuz.)

dîndu // *-mi-* / *-ți-* / *-și-* / *-i-* / *-ni-* / *-vi-* / *-li-* // **l**

b) între forma pozitivă a imperativului și pron. pers. encl. în acuz. α) pers. 3 m. sg. **l** și β) pers. 3 m. și f. pl. **i** și **le**;

de ex. : Imp. pers. 2 : **dă** // *-mi-* / *-ți* / *-i-* / *-ni-* / *-li-* // **l**

Imp. pers. 5 : **dați** // *-mi-* / *-ți-* / *-i-* / *-ni-* / *-li-* // **l**

c) rar, în limba populară sau poetică între participiu și auxiliar la formele inversate de perf. comp.

spusu // *-mi-* / *-ți-* / *-i-* / *-ne-* / *-v-* / *-le-* // **a**

d) în cîteva forme împietrite stă pronumele în dativ (tip 2) între indicativ și pronumele reflexiv în acuzativ.

De ex. : *pare-mi-se.*

II. *Pronumele dublu legate în dativ tipul 1*

stau între gerunziu și pronumele enclitic de pers. 3 f. sg. *o* : **dîndu** // *-mi-* / / *-ți-* / *-i-* // *-și-* // *-ne-* / *-v-* / *-le-* // **o**

2.2.2.3.2. Pronumele în acuzativ

Pron. dublu legate de acuz. se găsesc la formele verbale inversate.

La pers. 1 pron. are forma *-mă-* înainte de consoană şi *m-* înainte de vocală. Pron. refl. de pers. a 3-a este *-se-* înainte de consoană, *-s-* înainte de vocală. Pron. pers. sau refl. stă

a) între participiu şi auxiliar : la formele inversate de perf. comp.

Pron. pers. **dusu** // *-m-* / *-te-* / *-l-* / *-ne-* / *-v-* / *-i-* / *-le-* // **a**

Pron. refl. **dusu-*m*-am** / **dusu-*te*-ai** / **dusu-*s*-a** / **dusu-*ne*-am** /etc.

b) între infinitiv şi auxiliar

α) la formele inversate de viitor

Pron. pers. **ruga** // *-mă-* / *-te-* / etc. **va** în loc de *mă va ruga, te va ruga* etc.

Pron. refl. **gîndi-*mă*-voi, gîndi-*te*-vei** etc. în loc de *mă voi gîndi, te vei gîndi*

la formele inversate de condiţional

Pron. pers. **ruga-*m*-ai, ruga-*te*-ai** etc. în loc de *m-ai ruga, te-ai ruga*

Pron. refl. **ruga-*m*-aş, gîndi *-te*-ai, gîndi-*s*-ar** etc. în loc de *m-aş gîndi*, **te-*ai* gîndi**, **s-*ar* *gîndi***

2.2.2.4. *Pronumele -o, o-, -o-*

Pentru folosirea formei nelegate cf. 1.1.

2.2.2.4.1. Alegerea formelor

I. *Enclitic*

A. Obligatoriu

a) după pron. în dat. de tip 1

mi- / **ţi-** / **i-** / **ne-** / **v-** / **le-** // *o* arată

b) după participiu şi după infinitiv la formele verbale compuse : am **văzut-*o*** ; voi **vedea-*o***

c) după gerunziu : **văzînd-*o***

d) după forma pozitivă a imperativului verbelor tranzitive

α) dacă imperativul se termină în *-e* sau *-i*, **o** se adaugă fiind precedat de liniuţa de unire : **îngrijeşte-*o*, cumpăraţi-*o***

β) dacă imperativul se termină în *-ă*, acesta cade în faţa lui **-o** : *cumpăr-o*

B. Facultativ

Dacă cuvîntul *precedent* se termină cu o vocală neaccentuată, **o** poate sta enclitic sau nelegat

cîinele-*o* vede sau cîinele *o* vede

unde-*o* vezi sau unde *o* vezi

Această poziţie a lui *o* este frecventă

a) după conjuncţiile *să, că, dacă, şi* etc. În caz de encliză **-ă** cade

s-*o* văd sau **să** *o* văd

c-*o* văd sau **că** *o* văd

b) după adverbul *nu*. În caz de encliză cade *-u*:

n-*o* văd sau **nu** *o* văd

II. *Proclitic*

O stă proclitic numai facultativ înaintea unui cuvînt care începe cu **î**. În caz de procliză **î** cade : *o-ncep* sau *o* **î**ncep

III. *Dublu legat*

O stă dublu legat numai în forme verbale inversate

arde-*o*-**ar** *focul*

3.0. Pe baza faptelor detaliate mai sus se pot deduce cîteva reguli mai generale, care contribuie la precizarea celor arătate în *Gramatica limbii române*[4]. Regretăm că spaţiul nu ne permite să le formulăm în încheierea prezentului articol.

Octombrie 1974

[4] Bucureşti, Ed. Academiei, 1963, p. 139—140.

UNELE ASPECTE ALE FILIAȚIEI SENSURILOR ÎN *DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE*[1] (DLR)[2]

DE

ELENA STÎNGACIU

Dicționarul limbii române, fiind un dicționar general istoric, este alcătuit pe principiul prezentării cuvintelor în evoluția lor semantică, astfel ca, pentru fiecare în parte să avem o imagine clară și exactă a proceselor semantice suferite.

Pentru stabilirea sensului celui mai vechi, se ține cont de doi factori : etimologia și prima atestare.

De cele mai multe ori sensul etimologic este și cel mai vechi atestat, deci cel cu care vom începe descrierea semantică a cuvîntului analizat.

Dar atestarea tîrzie sub forma scrisă a cuvintelor din limba noastră, în lucrări de un anumit tip, cel mai adesea cu caracter religios, face ca uneori acest sens să nu corespundă cu sensul primordial al etimonului, ci să redea valori semantice noi. În asemenea cazuri, ținîndu-se seamă de această situație, precum și de faptul că sensul etimologic este adesea întîlnit în culegerile de literatură populară, situația a fost rezolvată în favoarea etimologiei, luîndu-se sensurile primordiale ale etimonului ca punct de plecare pentru evoluția semantică.

Cuvintele împrumutate au un tratament special în ceea ce privește filiația. Se începe totdeauna cu sensul cel mai vechi atestat în limba noastră, chiar dacă acesta nu este sensul primordial al etimonului.

Principiile enunțate mai sus nu sînt însă totdeauna respectate în volumele apărute din DLR.

Astfel, la cuvîntul : *materiál, -ă*, considerat ca neologism din latină, germană și franceză, se începe cu adjectivul, și anume, cu sensul opus lui i d e a l, s p i r i t u a l : „alcătuit din materie (**1**, **2**); (filoz.) care aparține realității obiective, existînd independent de conștiință și în afara ei. V. c o n c r e t, r e a l, p a l p a b i l". Acest sens este atestat prima dată la Gorjan : *Pizma ... are putere a se face ... materială, adică văzută și pipăită* (a. 1835).

Ca substantiv, cuvîntul are în limbă atestări mai vechi și anume : Cu sensul învechit de „bun", „produs" îl găsim atestat într-un document din 1824 : *Aceste două havalele a fînului menzilului și ace vremelnicească a fînului oștenesc, fiind alcătuită din două, adecă din munca cosirei, a cărăturei și a clădirei, care este asupra lăcuitorilor, și din materialul ierbii, ce este asupra moșiilor;* și într-un document din 1832 : *Prețurile ... pentru vînzarea productelor și altor materialuri.*

Cu sensul de „totalitatea materiilor prime sau semifabricate din care pot fi confecționate diverse bunuri", prima atestare o găsim menționată

---

[1] Tom VI, litera M, tom VII, partea 1, litera N, tom VII partea a 2-a, litera O, tom. VIII, partea I, P, 1965—1972.

[2] Articolul de față reia o parte din comunicarea ținută la București, la „Consfătuirea de lexicologie și lexicografie" din 1972.

în CR din 1829 : *Populaţia ... plăteşte ... din materialurile de zidire (cherestea)*.

Cum principiul atestării în limba noastră stă la baza stabilirii filiaţiei sensurilor la neologisme, trebuie început cu substantivul [3].

La cuvîntul *manieră* s.f., de asemenea, filiaţia istorică a sensurilor nu este respectată, căci se începe cu sensul primordial al etimonului francez, nu cu primul sens atestat în limba română.

De fapt cuvîntul a intrat în limbă cu sensul de „mod de a se comporta sau de a se prezenta (în societate); comportare, ţinută" şi îl găsim prima oară atestat la Pleşoianu : *Manierile sale cele simple* (a. 1831).

Cu sensul de „fel", „chip", „mod", „procedeu"; „modalitate", cu care DLR începe în mod greşit articolul, urmînd evoluţia semantică din franceză, cuvîntul este atestat abia în 1836 : *Maniera după care spaniolii spală lîna*; — şi se vede clar că este vorba de un franţuzism. Dealtfel, în limbă existau cuvintele : *fel, chip, mod*.

În privinţa modului cum sînt lucraţi unii termeni tehnici sau ştiinţifici-neologici, constatăm că, deşi ar fi trebuit să existe o oarecare unitate în felul de prezentare, această unitate în elaborarea unor astfel de cuvinte, uneori, nu este respectată.

Astfel, este cazul lui : *mecánic, mecánică*, s.m., s.f. şi adj., care este lucrat ca articol unic cu 3 sensuri mari, fiecare sens mare cu alt etimon : **I.** S.f. **1.** „Ştiinţă care studiază forţele motrice etc. ..." ✦ „Manual, tratat de mecanică **(I 1)**" **2.** (Înv.) „Mecanism; maşină". < lat. **mechanica**, it. **mecanica**, germ. **Mechanica**, fr. **mécanique**.

II. S.m. (Înv.) „Specialist în mecanică **(I 1)**" (sens curent) persoană care face, repară, asigură întreţinerea unei maşini". <lat. **mechanicus**, germ. **Mechaniker**.

III. Adj. „Care aparţine mecanicii **(I 1)**, privitor la mecanică, de mecanică". **2.** „Care este pus în mişcare de o maşină ... etc." **3.** „Care are loc fără participarea conştiinţei ...; maşinal, automat". < lat. **mechanicus**, it. **meccanico**, fr. **mécanique**;
precum şi cazul lui :

Metafízic, care este lucrat tot ca articol unic : **1.** S.f. „Parte a filozofiei idealiste ...; (în opoziţie cu d i a l e c t i c a) metodă generală de cunoaştere prin abordarea obiectelor şi proceselor în mod izolat ..., prin negarea salturilor calitative ... etc." **2.** S.m. (Înv.) „Metafizician (= filozof ...; adept al metafizicii)". **3.** Adj. „Care aparţine metafizicii **(1)**"; cu etimoanele la un loc : < ngr. **μεταφυσική, μεταφυσικός**, lat. **metaphisica**, germ. **Metaphysik, metaphysich**, fr. **métaphysique**.

În schimb, s-au făcut trei articole pentru : *matemátic, matemátică :*

Matemátică s.f. „Ştiinţă ..." < ngr. **μαθηματική**, lat. **mathematica**, it. **matematica**, fr. **mathématique**;

Matemátic [1] s. m. (Înv.) „Matematician" ngr. **μαθηματικός**, it. **matematico**, lat. **mathematicus**, germ. **Mathematicus**;

Matemátic [2], *-ă* adj. „Care se referă la matematică, de matematică;

---

[3] Dealtfel, în perioada introducerii lui *material* ca substantiv, aveam în limbă adjectivul : *materialnic* (< **materie** + suf. *-alnic*), care acoperea exact sensul actualului adjectiv *material* (neologism din lat. şi fr.) şi care era cunoscut şi răspîndit în acea perioadă.

bazat pe principiile matematicii; (înv.) matematicesc". < ngr. **μαθηματικός**, fr. **mathématique**, it. **matematico**, germ. **mathematisch**; ca și pentru : *óptic*, *óptică* :

Optic [1], *-ă adj.* „Care ține de fenomenele luminii sau de senzațiile vizuale, ...; care se folosește în optică". < lat. **opticus, -a, -um**, fr. **optique**, germ. **optisch.**

Optic [2], *-ă* s.m. și f. „Optician". < lat. **opticus**, germ. **Optikus**;

Optică s.f. **1.** „Ramură a fizicii ..." **2.** F i g. „Fel de a vedea și de a interpreta faptele și fenomenele; punct de vedere". < lat. **optice**, germ. **Optik**, fr. **optique.**

După părerea noastră, toți acești termeni trebuiau tratați după același sistem, cu atît mai mult cu cît toți au etimologie multiplă.

Cuvîntul : *madém* < tc. **maden**, trebuia prezentat în dicționarul nostru cu primul sens de „mină", adică „loc subteran cu zăcăminte de substanțe minerale utile", sens existent și în turcă și cel mai vechi atestat în limba română. Prima atestare cu acest sens o găsim la Herodot (1645), unde apare scris *maden*, ca în turcă : *Avea venit den maden de aur și de argint.* Acest sens a dezvoltat și un sens figurat : „sursă de venituri", și îl găsim atestat la Neculce.

Deci sensul actual **1.** : „Minereu"; p. r e s t r. metalul din care este format un minereu, atestat prima dată la N. Costin, va deveni sensul **2.**

★

După stabilirea sensului etimologic sau a celui cu care a intrat cuvîntul în limbă, a doua problemă este aceea a stabilirii filiației sensurilor. Pentru aceasta trebuie îmbinat în mod armonios criteriul istoric cu cel logic.

În introducerea la DLR se spune : „Tehnica lexicografică de grupare a sensurilor reflectă varietatea și complexitatea factorilor care acționează asupra cuvintelor. Se spune adesea, printr-o imagine destinată să concretizeze lucrurile, că există trei tipuri fundamentale de filiație : în lanț, în raze și arborescentă".

„Aceste trei tipuri de filiație se redau în dicționarul nostru, ca în orice dicționar, cu ajutorul unor semne și procedee tehnice. Filiația în lanț se rezolvă prin simpla numerotare a sensurilor în succesiunea lor istorică. Celelalte impun întrebuințarea cifrelor romane, a literelor majuscule, a literelor mici și a unor semne grafice speciale"[4].

În cazul filiației în lanț, un sens nou se naște din unul mai vechi, formînd un șir în care sensurile se înlănțuie perfect. Cuvîntul care inițial era folosit pentru a denumi un obiect, un fenomen, o acțiune etc., se aplică la alt obiect, fenomen etc. și pierde o parte din sensul său inițial. Apoi numele trece de la al doilea obiect la un al treilea cu ajutorul unui caracter nou care, la rîndul lui, va fi uitat în momentul trecerii la alt obiect.

Un exemplu de filiație în lanț ne oferă cuvîntul *madonă*, luat din italiană, unde, inițial, a fost folosit pentru a denumi pe Maica Domnului.

---

[4] Vezi DLR, tomul VI, litera M, 1965—68, p. X, Introducere. Cf. și Arsène Darmesteter, *La vie des mots*, Paris, 1925, p. 73 și urm.

Cu acest sens îl găsim atestat şi la noi, la Bariţiu : *Sărbători ... ale Madonei.* Din acest sens, p r i n e x t e n s i u n e, deci printr-o deplasare simplă a sensului pe baza unor echivalente, în cazul nostru, între două obiecte, se produce o dezvoltare lineară a sensului într-o singură direcţie, *madona* denumind o pictură sau o sculptură reprezentînd pe Maica Domnului.

Analizînd cuvîntul cu sensul **1** din punctul de vedere al elementelor semnificative diferenţiale, constatăm existenţa următoarelor trăsături semnificative distinctive minimale :

$$S\,1 = \frac{\text{Reprezentarea } a) \text{ imaginară}}{\text{R} \qquad b) \text{ a Maicii Domnului}}$$

În sensul al doilea, se pierde ideea de ,,imaginar", dar rămîne ideea de $\overset{\text{R}}{\textbf{reprezentare}}$ + elementul relaţional *b)* ,,a Maicii Domnului", la care se adaugă noi trăsături, şi anume, *c)* ideea de ,,*concret*" care se realizează ,,printr-o pictură sau sculptură".

În sensul al treilea, ceea ce rămîne din sensul precedent este numai ideea de ,,concret" la care, printr-un proces de abstractizare, se adaugă noţiunea *d)* de : ,,frumos", de ,,ceea ce place, impresionează etc., dintr-un tablou sau dintr-o sculptură". Astfel apare sensul f i g u r a t : ,,frumuseţe", ,,personificare a perfecţiunii feminine".

În DLR, la sensul **1** se dă greşit definiţia ,,Pictură...", apoi se spune : ,,p. e x t. Maica Domnului", cînd, în realitate, acesta din urmă este primul sens.

Schematic vom avea :

$S_1 = \mathbf{R\,a\,b} \rightarrow$

$S_2 = \mathbf{Rb + c} \rightarrow$

$S_3 = \mathbf{R\,c + d}$

Astfel, printr-o serie de pierderi consecutive ale unor trăsături semantice şi printr-o altă serie de caractere comune [5], cuvîntul iniţial va căpăta diverse alte sensuri prin aplicarea numelui respectiv la alte obiecte, uneori, aparent, cu totul diferite. Deci orice cuvînt, iniţial cu o denotaţie bine marcată, care nu este altceva decît semnificaţia neutră, poate, în diferite contexte, să fie profund încărcat cu diverse semnificaţii afective. Ca urmare, denotaţiei i se asociază conotaţia (care, ,,din perspectivă filozofică, exprimă capacitatea unui cuvînt de a denumi simultan atît obiectul cît şi unele atribute ale lui")[6].

În anumite contexte, conotaţia este cea care primează şi, prin înlăturarea momentană a denotaţiei, conotaţia, pînă atunci cu conţinut semantic secundar, devine, în urma adaosului de noi trăsături semantice pertinente, sens de-sine-stătător. La rîndul ei, conotaţia poate avea simultan şi alte conotaţii.

În cazul filiaţiei în raze, numele unui obiect trece la o serie de alte obiecte datorită unor trăsături comune.

În felul acesta, mai multe sensuri ale unui cuvînt formează ,,iradieri" ale sensului din care se dezvoltă.

---

[5] Vezi Arsène Darmesteter, *op, cit.*, p. 77 şi urm.

[6] Cf. I. Coteanu, *Raportul dintre conotaţie şi denotaţie*, în ,,Limbă şi literatură", 1972, p. 301 şi urm., cf. şi S. Marcus, *Poetica matematică*, Bucureşti, 1970, p. 48—49.

Un exemplu de astfel de filiație ne dă cuvîntul *maimuță*.

De la sensul **1** al cuvîntului *maimuță* „animal tropical cvadruman, foarte asemănător omului și cu spiritul de imitație foarte dezvoltat", se formează toate celelalte sensuri.

Vom avea, deci, în centru acest sens **1** și, schematic, vom avea următoarea situație :

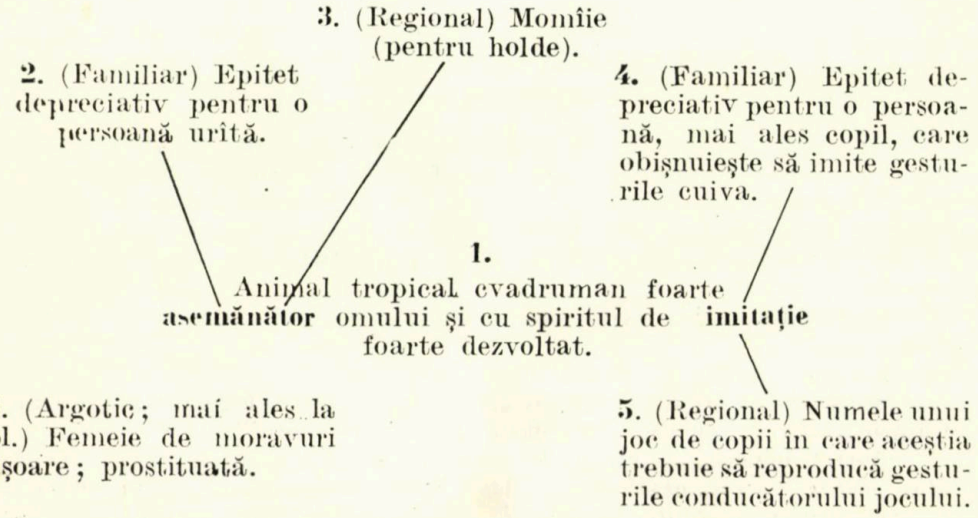

Din această schemă observăm că toate sensurile secundare s-au dezvoltat din cel inițial și anume: sensurile **2** și **3**, pe baza trăsăturii semantice distinctive de a s e m ă n a r e (cu omul), iar sensurile **4** și **5**, pe baza trăsăturii semantice distinctive de i m i t a ț i e. Cît privește sensul **6**, avem a face cu o trecere a numelui respectiv asupra altui obiect, realizată de argotizanți, din dorința de a nu fi înțeleși de toată lumea.

★

De cele mai multe ori însă, în evoluția semantică a cuvintelor întîlnim un alt tip de filiație și anume filiația arborescentă rezultat al combinării celorlalte două filiații prezentate anterior.

Este cazul cuvîntului *melc*, al lui *pierde* etc., unde sensurile mari, indicate cu cifre romane, indică o dezvoltare în raze, iar sensurile indicate la fiecare sens mare cu cifre arabe indică o dezvoltare lineară sau lineară și în raze.

La *melc* **I** S.m. „Numele mai multor specii de gasteropode mici cu corp moale, cu cochilie în spirală ...", avem o primă subdiviziune, prin r e s t r i c ț i a sensului : „Cochilia melcului", apoi o extensiune a acestui sens : „mărgele alcătuite din mai multe cochilii", apoi p r i n a n a l o g i e, un „epitet depreciativ pentru un animal rămas în urmă cu creșterea" etc.

Sensul **II** (cu aluzie la cochilia tare a melcului **I**) cuprinde următoarele noi dezvoltări semantice : **1.** „Orbita ochilor". **2.** „Partea cartilaginoasă a nasului". **3.** „Partea tare din interiorul cornului la vite".

Sensul **III** (cu aluzie la forma în spirală a cochiliei melcului **I**) are subsumate următoarele sensuri : **1.** „Partea osoasă a labirintului urechii". **2.** „Organ sau angrenaj al unor mașini, în formă de melc (**I**), care transmite sau transformă și utilizează mișcarea de rotație". **3.** „Prăjitură făcută din aluat dospit, răsucit în spirală". **4.** „Șuvite de păr răsucite în formă de inelușe". **5.** „Numele unui dans popular ...".

Același sistem de tratare a cuvîntului îl găsim și la *pierde*, unde se dă înaintea fiecărui sens mare o paranteză explicativă.

Astfel, la sensul **I** se spune : „(Predomină ideea de moarte, de dispariție)", la sensul **II** se spune : (Predomină ideea de pagubă, de lipsă, de eșec)", iar la sensul **III** : „(Predomină ideea de rătăcire, de dezorientare)".

Cele trei tipuri de filiație ne ajută să înțelegem procedeele pe care le folosește limba pentru a extinde semnificațiile cuvintelor. Pe de-o parte limba restrînge orizontul unui termen sau îi lărgește sfera, pe de altă parte, pe baza stabilirii unor echivalențe sau a unor analogii între obiectul denumit și alte grupe de obiecte, dă numele obiectului denumit acestor grupe.

După cum vedem, evoluția semantică a cuvintelor are aspecte variate și complexe.

Pentru a înțelege cît mai bine modul cum se produce această evoluție cuvintele nu trebuie studiate izolat, ci în strînsă legătură cu celelalte cuvinte împreună cu care formează un „microsistem"[7].

Astfel, pentru redactarea lui *pace*, se vor studia și cuvintele : *liniște*, *calm*, *odihnă*, *tăcere*, *nemișcare*, *repaos*, apoi cuvintele : *împăcare*, *armonie* etc., precum și antonimele : *război*, *ceartă*, *neînțelegere*, *vrajbă*. La redactarea lui *mertic* (unitate de măsură), se vor studia paralel : *mierță* și *oboroc*. La redactarea lui *mînă*, se vor studia paralel și : *picior*, *obraz*, *ochi*, *palmă*, la redactarea lui *pară* se vor studia și : *monedă*, *ban* etc.

Mierță, *mertic* și *oboroc* denumesc fiecare un anumit tip de vas (măsura variază după denumire și după regiuni) confecționat de om pentru a pune și a măsura o anumită cantitate de cereale. Toate trei sînt folosite fie ca unitate de măsură, fie pentru păstrarea și transportul cerealelor.

Pe de altă parte, p r i n e x t e n s i u n e, toate denumesc și cantitatea de cereale, alimente etc. care intră în vasul respectiv. Acest nou sens, dezvoltat din primul, deși este atestat la toate trei cuvintele, la *oboroc* este omis, citatele fiind date la rînd în cadrul primului sens. Este cazul primului citat, din Herodot : *Li se da pe zi un oboroc de pîine și de carne și de vin.*

Dacă acest cuvînt ar fi fost lucrat paralel cu celelalte două amintite mai sus, deci în cadrul aceluiași „cîmp noțional", sensul menționat n-ar fi putut fi omis.

---

[7] Considerăm „microsistem" gruparea mai mare căreia îi aparține cuvîntul și în care este perfect integrat, „cîmpul noțional". În interiorul cîmpului noțional cuvîntul, ca unitate a limbii, se află în strînsă legătură cu derivatele și cu compusele lui, cu unitățile frazeologice în care este inclus etc., precum și cu sinonimele și antonimele sale. Studiind cîmpul noțional în care este integrat un cuvînt, se constată că, de cele mai multe ori, acesta a influențat evoluția cuvîntului.

Pentru problema caracterului sistematic al vocabularului, vezi I. Coteanu, *În legătură cu sistemul vocabularului*, în „Probleme de lingvistică generală" vol. II, Buc., 1960, p. 33 și urm.

La acest cuvînt mai apare o greșeală în modul de organizare a sensurilor, sensul cel mai vechi fiind cel atestat ca subsens la **2**, și anume: „Rație de alimente dată cuiva; porție" (care ar putea fi apropiat de cel indicat mai sus ca nemenționat în DLR), precum și sensul de: „Grăunțe de ovăz date ca hrană cailor".

Pentru stabilirea cît mai exactă a sensurilor, în cazul unor cuvinte ca acesta, ar fi fost necesar să se facă o analiză structurală a lexemului respectiv și, în urma stabilirii trăsăturilor semnificative minimale distinctive, s-ar fi stabilit imediat că sensul **5.**, atestat în Bucovina sub forma de plural *obroace* însemnînd „părțile de lemn care formează fereastra; cercevele" sau, cum s-a spus în DLR: „blănile ferestrei" (Com. din STRAJA-RĂDĂUȚI), precum și celălalt subsens atestat tot aici sub forma feminină de *obroacă* indicînd „tocul ușii" nu au nici o legătură cu cuvîntul *oboroc*.

Cum trebuie totuși să-i găsim un loc în dicționar și anume, locul lui logic, semantic și etimologic, constatăm că există în limbă cuvîntul **obloc** s.n. (și rar *m.*) deci cu pl.: **obloace** (și rar *m.*: *obloci*), care înseamnă atît „fereastră" cît și „geam". Cuvîntul este atestat în Transilv. și Ban. și este dat ca provenind din magh. **ablak** și scr. **obloc**. Faptul că la derivatul lui *obloc*: **oblocar**, atestat în Crișana, se dă ca definiție: „tîmplar de uși și ferestre", ne face să credem că sensul **3** al cuvîntului *obloc*: „oblon la fereastră" nu este un sens creat prin confuzie, cum se spune în DLR, ci prin extensiune, la *obloc* cu atît mai mult cu cît sensul dat sub ✦ la **1.** indică atît „deschizătura pătrată în peretele grajdului prin care se dă mîncare" cît și „ușița care închide această deschizătură", sens neindicat în dicționar, dar atestat în limbă, conform izvorului din *Materiale și cercetări dialectale*, I, București, Editura Academiei, 1960, p. 262.

În concluzie, *obroace* atestat în Bucovina și dat greșit la *oboroc* este de fapt tot **obloc** și are ca etimon ucraineanul **óblok, óbolok** [8].

Prin trecerea acestei variante la *obloc* (de altfel forma *obloacă* o găsim atestată în materialul indicat în dicționar și, deci, și forma *obroacă* se poate explica foarte ușor), va trebui să indicăm la etimologie și etimonul ucrainean.

Studiind paralel cuvintele care denumesc părți ale corpului omenesc, constatăm că toate au aproape aceeași evoluție semantică.

De la sensul inițial de „parte a corpului omenesc de la ..., de formă ..., servind la ...", se ajunge prin abstractizare ca un sem mai puțin important în definirea primei semnificații și anume funcția organului respectiv să capete o valoare de bază, pe baza ei creîndu-se sensul abstract de „vedere", la ochi: *are ochi buni*; de „mers", la picior:

---

[8] Etimonul ucrainean îl amintește Lajos Tamás (în *Etymologisch-Historisches Wörterburch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapest, Akademiai Kiadó, 1966, p. 573) dar, necunoscînd atestarea cuvîntului în Bucovina, deci în regiunea învecinată cu Ucraina, socotește că românescul *obloc* nu poate avea și etimologie ucraineană: „Das Ukrain kennt *óblok, óboloc*, doch finden wir, rum. *oblóc* gerade in den mit dem Ukrain benachbarten Mundarten nicht. Man wird also *obloc, oblac* aus dem Ung. herleiten müssen".

piciorul lui era iute ; de ,,forţă, putere, autoritate", la mînă etc., de la care se trece la alte sensuri ca : ,,putere de pătrundere", ,,fel de a privi", la ochi ; ,,sprinteneală a picioarelor", la picior sau ,,grijă", ,,solicitudine", la mînă etc. [9]

În concluzie, pentru a avea o imagine cît mai clară şi exactă a evoluţiei semantice a unui cuvînt, va trebui să ţinem seamă, nu numai de principiile istorice şi etimologice menţionate în DLR, ci şi de ,,cîmpul noţional" în care este integrat cuvîntul studiat. Numai studiind toate cuvintele din cadrul aceluiaşi cîmp noţional, vom reuşi să înţelegem variantele şi atît de complexe aspecte ale evoluţiei semantice.

Integrarea cuvîntului în gruparea mai mare căreia îi aparţine poate fi socotită cea mai conformă cu realitatea lingvistică.

---

[9] Pentru stabilirea sensurilor exacte în cazul unor asemenea cuvinte mari, menţionez ucrarea Eugeniei Contraş : *La structure sémantique du lexeme* mînă ,,*main*", din ,,Cahiers de linguistique théorique et appliquée", Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, 1972, 9, fasc. 1, p. 71—81, în care, pe baza analizei semice structurale a lexemului respectiv, se ajunge la o clasificare logică precisă a sensurilor. Singura observaţie pe care o avem de făcut este că, la analiza unui semem ca ,,extremitate a antebraţului ; palmă", trebuia să ţină cont că, de fapt, este vorba de două sememe, palma nefiind decît ,,partea dinăuntru a acestei extremităţi", deci alt sens ! Dacă autoarea studia paralel şi pe **palmă**, ar fi văzut imediat greşeala.

CUVINTE REGIONALE ÎN DERIVATE LITERARE

DE

LUCREȚIA MAREȘ

Am vorbit în altă parte despre un aspect al îmbogățirii lexicului limbii literare pe baza cuvintelor regionale și anume despre regionalismele acceptate de limba literară numai în locuțiuni și expresii [1]. Ne oprim acum asupra altui mod de pătrundere a cuvîntului regional în limba literară. Este vorba despre acele cuvinte regionale de la care s-au format derivate literare. Deoarece delimitarea dintre cuvintele învechite și cele regionale este uneori greu de făcut, am păstrat aici și derivatele de la cuvinte învechite și regionale.

Cum acest studiu se referă la stadiul actual al limbii, am folosit DM și M.D.ENC. [2] (confruntatate pentru atestări cu DA și DLR tipărit și ms.). Vom discuta în continuare derivate formate cu sufixe și prefixe.

Le enumerăm, în cadrul fiecărei categorii, în ordinea alfabetică a cuvîntului bază :

DERIVATE CU SUFIXE

Boace (lat. *vox*, *vocem*, cf. DA, CADE) cu sensul „voce, glas, vorbă" este înregistrat în CADE pe baza unei atestări din Banat, un vers popular extras din culegerea lui Hodoș (*Hai, neico, să te-ntîlnesc, Două boci să-ți tăinuiesc*) și în DA care adaugă un extras dintr-un descîntec din culegerea lui Marian (*Și-n dureri a strigat cu boci mare pînă la ceriu* p. 269) și o atestare din Muscel (*Îți astup eu boacea* = gura. JAHRESBER. VIII, 314). Pe baza acestor izvoare DA stabilește aria de răspîndire a cuvîntului : Muscel și Banat. Dar descîntecul publicat de Marian, intitulat *Descîntecul de dînsele*, este cules de Gh. Săulescu din Moldova și Bucovina[3]. Aria de răspîndire a cuvîntului cuprinde deci și aceste regiuni.

De la *boace*, puțin folosit chiar și în regiunile menționate, s-a format verbul *a boci* „a plînge intens (cu vaiete și strigăte)" și „a jeli" (cf. CADE, DA, DM, M.D.ENC.)[4]. Atestările date în DA pentru verbul *boci* (Dosoftei,

---

[1] *Cuvinte regionale în locuțiuni și expresii literare*, în LR, XXII, 1973, nr. 2, p. 149—154.

[2] *Mic dicționar enciclopedic*, Editura enciclopedică, București, 1973.

[3] Vezi în special p. 265 și 275. Același descîntec este reluat și de G. Dem. Teodorescu în *Poezii populare*, p. 380—383. În notă autorul menționează : „În acest descîntec figurează numele *Dinsele* în loc de *Iele* și se știe că d-ul S. Fl. Marian a mai publicat un descîntec de *Dînsele*, cules în Bucovina. În Muntenia numele *Dînsele* e necunoscut poporului" (p. 380). G. Dem. Teodorescu reproduce în continuare și acest *descîntec de dînsele* cules de S. Fl. Marian din Bucovina, cu o variantă din Năsăud. În descîntec apar, alături de *dînsele*, și alte cuvinte specific moldovenești (de exemplu verbul *olicăi*).

[4] Cioranescu nu este însă de acord cu această etimologie. El consideră că *boci* nu poate fi format de la un cuvînt ca *boace* cu o extindere și o vitalitate atît de redusă, ci că provine direct din lat.**vocire* (*Diccionario Etimológico Rumano*, Madrid, 1958, s.v. *boci*).

Neculce, Negruzzi, Creangă, Vlahuță, Marian) ne determină să credem că este o formație moldovenească. În ALR I/II h 294 „eu plîng după mort" și în ALR II/I h 170 „(femeile) bocesc (mortul) " aria *bocesc* cuprinde Moldova (și regiunile învecinate). Acum este un cuvînt literar pentru care nu mai sînt necesare credem, contexte ilustrative. Tot atît de bine sînt cunoscute și derivatele acestuia : *bocet* (<*boci* + suf. *-et*) și *bocitor, -oare* (<*boci* + suf. *-(i)tor*).

Casap „măcelar" este răspîndit în Moldova, Bucovina și Banat (cf. DA, CADE). Atestările date în DA și DL nu depășesc granițele acestor regiuni. TDRG, CADE, DA, DM sînt de acord cu etimologia turcă. DA menționează însă că în Banat *casap* a pătruns „prin mijlocire sîrbească". Pentru etimon sîrbocroat în Banat și etimon turc în Moldova, optează și Dorin Gămulescu, în lucrarea consacrată elementului sîrbo-croat în limba română [5]. Dintre derivatele lui *casap*, verbul *căsăpi* „a tăia, a măcelări", care a circulat inițial în aceleași regiuni (cf. DA, CADE), a fost acceptat de limba literară (cf. DL, DM, M.D.ENC.) și folosit uneori cu sens figurat. DL îl atestă la Pas de exemplu, deci la un scriitor din Muntenia.

Ciopată (<magh., cf. CADE, DA, DM) „bucată de carne, ciosvîrtă" este, după DM, un cuvînt regional, folosit aproape numai la plural. CADE și DA nu indică aria de răspîndire a cuvîntului, dar izvoarele date la acest sens (Gorjan, Ispirescu, Pamfile, Rădulescu-Codin) provin numai din Moldova și Muntenia. De la *ciopată* (sau de la varianta *ciopartă*) s-a format verbul a *ciopîrți* „a tăia în bucăți (neregulate)" și „a ciopli rău, neîndemînatic (cf. CADE, DA, DM, M.D.ENC.). Primele atestări ale verbului (vezi DA s.v.) nu depășesc aria de răspîndire a cuvîntului bază, *ciopată*, discutată mai sus. În perioada actuală însă, derivatul *ciopîrți* este larg cunoscut și acceptat de limba literară.

Colțun „ciorap" este un cuvînt regional (cf. DM, M.D. ENC.), cunoscut în Moldova și Bucovina (cf. CADE). TDRG și DA îl consideră variantă moldovenească a lui *călțun*. În ALRM SN III h 1028 „ciorapi" a fost înregistrat în aceleași regiuni (pct. 514, 520, 531, 537, 551, 365, 386 și *călțun* în pct. 605). DA crede că este un cuvînt de origine italiană, pătruns la noi prin mijlocire bulgară și neogreacă. CADE, DM și M.D.ENC. optează numai pentru etimon neogrec.

Derivatul *colțunaș*, denumind felul de mîncare făcut din aluat tăiat în pătrate mici, umplute cu carne, brînză, marmeladă etc. și fierte în apă, a fost cunoscut în aceleași regiuni, Moldova și Bucovina (cf. CADE). ALRM, SN III h 883 „colțunași" înregistrează răspunsul *colțunași* în pct. 514, 520, 531, 537, 551, și, alături de *laște*, în pct. 235, iar *călțunași* numai în pct. 605. Pentru dicționarele mai noi (DL, DM, M.D.ENC.), *colțunași*, cu sensul amintit mai sus, este un cuvînt literar.

---

[5] Dorin Gămulescu, *Elemente de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân*, Editura Aca demiei R.S.R., București, 1974, p. 65 (vezi și trimiterile bibliografice date aici).

Hulub (<ucr., cf. CADE, DA, DM, M.D.ENC.) „porumbel" este un cuvînt regional (cf. DM, M.D.ENC.) cunoscut numai în Moldova (mai precis în jumătatea de nord a Moldovei) şi în Bucovina. Această arie de răspîndire este indicată în dicţionare (TDRG, CADE, DA). Ea apare clar şi pe harta ALR întocmită de Sextil Puşcariu [6]. În studiile de dialectologie *hulub* este de obicei enumerat printre cuvintele caracteristice graiului din Moldova [7]. Dar dacă limba literară actuală a păstrat pentru denumirea păsării *Columba* cuvîntul porumbel [8] (derivat de la *porumb*), în schimb, pentru a denumi adăpostul acestor păsări, este acceptat *hulubărie*, un derivat al lui *hulub* cu suf. *-ărie*. DM şi M.D.ENC., înregistrează, cu acelaşi sens, şi cuvîntul *porumbar* (derivat tot de la *porumb*). Este posibil ca limba literară să-l păstreze pe *hulubărie* şi nu pe *porumbar* deoarece în cazul acestuia din urmă s-a creat o omonimie supărătoare cu sensul „construcţie simplă în care se păstrează ştiuleţii de porumb".

Moare (probabil lat. *moria*, cf. DLR) [9] „apă cu sare sau cu oţet (folosită la conservarea legumelor)" şi, în special, „zeamă de varză" este un cuvînt regional (cf. DM, DLR). Izvoarele date în DLR ne duc la concluzia că *moare* este mult folosit dar numai în anumite regiuni : în Transilvania, Moldova şi, după răspunsurile obţinute la întrebarea 753 din ALR I, în Banat. De la *moare* s-a format însă verbul *mura* (cf. DLR), cu sensul „a pune în saramură pentru a face să se acrească şi să se conserve". Atestările populare, ca şi răspunsurile obţinute la întrebarea 753 „eu murez varza" şi 754 „varză murată" din ALR I provin din regiunile în care se foloseşte *moare* cu sensul menţionat mai sus [10]. *Mura* (şi *murare*, *murat*) nu mai poate fi considerat un cuvînt regional, cum nu mai este regional nici derivatul lui, *murătură*. Mai mult chiar, în ultimii ani, verbul *mura* (şi *murare*, *murat*) este folosit şi cu sensul specializat de „a conserva nutreţul prin însilozare" (cf. DL, DM, DLR).

Mohor „haină de purpură" este un cuvînt învechit şi regional, provenit din maghiară (cf. DLR). Apare la Dosoftei şi este înregistrat de Budai-Deleanu în Lexicon sau de Tiktin în dicţionarul său. Substantivul *mohor* a stat la baza verbului *a se mohorî* (cf. DLR), folosit iniţial cu sensul „a se colora în roşu (închis)". De la acesta s-au dezvoltat două sensuri : „a căpăta o culoare închisă, a se întuneca" şi „a se posomorî, a se întrista"

---

[6] Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. I h 14 ; vezi şi discuţia de la p. 293—294. Harta este reprodusă de Emil Petrovici, în articolul *Raportul dintre izoglosele dialectale slave şi izoglosele elementelor slave ale limbii române*, din „Romanoslavica", VII, 1963, p. 11—12, h 2 şi de I. Coteanu în *Elemente de dialectologie a limbii române*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1961, p. 45.

[7] Emil Petrovici, *Repartiţia graiurilor dacoromâne pe baza Atlasului lingvistic român* în LR, III, 1954, nr. 5, p. 9 ; vezi şi G. Mihăilă, *Studii de lexicologie şi istorie a lingvisticii româneşti*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1973, p. 52.

[8] Pentru modul de formare a cuvîntului şi mai ales pentru cauzele impunerii lui în limba literară, vezi Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1956, p. 41.

[9] DLR trimite pentru această etimologie la PUŞCARIU, ET. WB. 95, DHLR I 79, II 29, CDDE 174.

[10] Poate fi şi aceasta o dovadă, dacă mai era necesară, a formării lui *mura* pe teren românesc din *moare* şi nu din lat. **muriare*. Această etimologie este discutată pe larg de Al. Graur în *Etimologii româneşti*, Editura R.P.R., Bucureşti, p. 119—120.

(sens figurat, folosit de exemplu de Rebreanu, *Asta i-ar mohorî sufletul pentru o săptămînă încheiată* sau de Stancu, *Timpul urît mă mohora, mă întrista*).

Mohor se păstrează, desigur, și în derivatele lui *mohorî*, dintre care cel mai cunoscut este *mohorît* „întunecat, sumbru" (*Ceasurile curgeau încet în după-amiezile mohorîte*, la Sadoveanu) și „trist, mîhnit, posomorît" (*Fața lui... era muncită și mohorîtă de gînduri*, la Rebreanu, sau *Amîndoi tăceau în niște gînduri mohorîte*, la Camilar) [11].

Morocăni, pentru a cărui etimologie DLR trimite la magh. *morog*, este cunoscut mai ales în Moldova, cu sensul „a mustra, a cicăli (cu ton ursuz, bombănind)". DLR inserează mai multe atestări din această regiune. Menționăm un citat din Creangă (*Mă morocănește* [baba mea] *și-mi scoate ochii cu cele tinere*) sau din Pamfile (*Pentru greșeli se făcea pară de foc și într-una-l morocănea*).

De la *morocăni*, puțin folosit, s-a format adjectivul foarte bine cunoscut, *morocănos*, „posac, ursuz" (cf. DLR). Primele atestări provin tot din Moldova (Alecsandri, Hogaș, Iorga, C. Petrescu, Sadoveanu). Derivatul literar astăzi, s-a format deci în aria de răspîndire a cuvîntului bază.

Moștean „moștenitor" este pentru CADE și M.D.ENC. un cuvînt învechit, iar pentru DM și DLR învechit și regional. Atestările din DLR (Șincai, un document din jud. Vîlcea, Asachi, Negruzzi, Hasdeu, Ispirescu, Murnu, Beniuc, Sbiera, Mera) dovedesc că *moștean* a circulat, într-o anumită perioadă, pe o arie foarte largă. Prima atestare însă este muntenească (PRAV., ap. DLR). Pînă acum nu s-a dat o etimologie certă pentru *moștean*. Dicționarele (cf. DM, DLR, M.D.ENC.) derivă de la *moștean*, verbul *moșteni* „a deveni proprietar, beneficiar, pe cale de succesiune". Și pentru verb primele atestări sînt din Muntenia : în textul Pravilei lui Matei Basarab (vezi și discuția de mai sus) și înainte de acesta, la Coresi (cf. DLR). Astăzi este cuvînt literar, folosit adesea cu sens figurat.

Frecvente sînt și *moștenire* și *moștenitor*. Remarcăm că *moștenire* a dezvoltat în ultima vreme un sens figurat bine conturat „patrimoniu cultural, calități intelectuale, morale, artistice care se transmit de la o generație la alta".

Mușat „frumos" este atestat prin vestul Transilvaniei. DLR indică o etimologie nesigură „probabil de la **frumușat*" și trimite la arom. *mușat*. Pare sigur însă că acest cuvînt, cu o circulație (acum) foarte restrînsă (DLR îl înregistrează pe baza unei atestări din FRÎNCU-CANDREA, M. 103), a format cu suf. *-el*, cuvîntul *mușețel*, denumirea bine cunoscută a plantei *Matricaria chamomilla* (cf. DM, DLR, M.D.ENC.).

---

[11] De la sensul „roșu-cărămiziu" al lui *mohorît*, pentru care DLR înregistrează, cu cîteva excepții, numai atestări din texte vechi și populare, s-a format verbul *mohorîți* „a înroși" și „a vopsi în vioriu sau într-o culoare închisă", folosit, ca și *mohorîțire* și *mohorțit*, numai în Moldova (cf. DLR).

Piez este, după DLR ms., variantă învechită și regională a lui *piază*. În TDRG, CADE, DM *piez* este cuvînt titlu, atestat în locuțiunea *în piez*. Dintre acestea TDRG consideră cuvîntul (și locuțiunea) cunoscut numai în Muntenia, iar celelalte dicționare nu dau nici o indicație în acest sens. De la substantivul *piez* cu suf. *-iș* s-a format adverbul literar *piezi*ș. Dicționarele sînt în general de acord cu această etimologie (cf. CADE, DM, DLR, M.D.ENC.).

*Piezi*ș are o dezvoltare semantică bogată. Cea mai veche atestare provine dintr-un document din 1766, pentru sensul „înclinat, oblic, diagonal", la Vlahuță apare sensul „abrupt, prăpăstios", iar pentru sensurile figurate și anume „ocolit, indirect; (pe) ascuns, (pe) furiș" și „(în mod) iscoditor, cu răutate", prima atestare provine de la Heliade.

Toate sensurile amintite mai sus au o foarte largă răspîndire (aducem în sprijinul afirmației noastre și numărul mare de izvoare citate în DLR ms.). Se remarcă faptul că izvoarele indicate aici sînt culte (o culegere populară din Banat constituie singura excepție). Vom da cîteva exemple pentru a ilustra sensurile figurate : *Și nu știu ce păreri de rău Ne tulburăpiezi*ș, *avîntul* (Blaga) sau *Îi spuse într-o șoaptă piezi*șă (Camil Petrescu) pentru primul dintre sensurile enumerate mai sus, și *Veni ... aruncînd o privire piezi*șă (Călinescu), *Aruncă o privire piezi*șă *în jur* (Preda), *Îl măsură cu ochi răi, piezi*și (T. Popovici), *Bătrînul s-a uitat piezi*ș *la mine* (Lăncrănjan), pentru al doilea.

Pițiga „a pișca, a ciupi" este un cuvînt regional cu etimologia necunoscută (cf. DLR). Pe harta 134 din ALRM I/I „eu pișc", aria *pițig* și *piț́ig* este bine conturată, cuprinzînd regiunea din nord-vest a țării [12]. De la acest verb regional s-a format numele literar al păsării *Parus*, *pițigoi* (cf. DLR, DM, M.D.ENC.).[13] Pe harta 511 din ALRM SN II „pițigoi", pe o arie care cuprinde aproximativ aria verbului *pițiga*, s-a răspuns *pițiguș*, iar *pițigoi* a fost înregistrat compact în restul teritoriului.

Prizări (<v.sl.) este înregistrat în DLR ms. cu trei sensuri regionale : „a rămîne mic, a se pipernici, a se chirci (o ființă, o plantă)", „a duce o viață modestă, grea", folosite prin Moldova și Bucovina și „a se răni (în război)" folosit în Transilvania și Banat. Dintre derivatele lui, numai *prizărit* are o răspîndire mult mai largă. Primele atestări ale lui *prizărit* pentru sensul „firav, pipernicit", derivat direct de la verb, provin, în mod firesc, din Moldova (I. Ionescu, Creangă, Cazimir, Sadoveanu etc.). În limba literară actuală este cunoscut mai ales cu sensul figurat „neînsemnat, lipsit de importanță", folosit prima dată de Eminescu în cunoscutul vers *Așezîndu-te ... În vro notă prizărită sub o pagină neroadă*. Este posibil ca acest vers al lui Eminescu să fi impus cuvîntul (și sensul).

---

[12] *Pițiga* este considerat cuvînt caracteristic pentru dialectul crișean. Vezi de exemplul Emil Petrovici, *Repartiția...*, p. 11 și I. Coteanu, *Elemente de dialectologie...*, p. 72.

[13] *Pițigoi*, la rîndul lui, stă la baza altui cuvînt, *pițigăiat* „(voce, glas, sunet etc.) subțire, ascuțit, strident". Cunoscut este și verbul *pițigăia*, format prin derivare regresivă de la *pițigăiat* (cf. DLR ms.). CADE, DM și M.D.ENC. derivă pe *pițigăia* (ca și *pe pițigoi*) direct din verbul regional *pițiga*. TDRG apropie pe *pițigăia* de vocea ascuțită a *pițigoiului*.

Scrijea „felie (de pîine)" este un cuvînt regional (cf. CADE, DL, DM), cunoscut în Maramureș și Moldova (cf. CADE). În ALRM SN III h 875 „felie de pîine" răspunsul *scrijea*, *scrijeauă* și *scrijică* a fost obținut în pct. 272, 279, 284, 316, 334, 346, 349, 353, 362, și 365, deci în Maramureș și în zonele învecinate.

Pentru etimologie CADE și DM trimit la sîrbo-croată și ucraineană. Frecvența cuvîntului în regiunile din nordul țării ne determină să optăm însă numai pentru etimonul ucrainean. Dealtfel *scrijea* nu este amintit nici de Dorin Gămulescu în lucrarea consacrată elementului sîrbo-croat în dacoromână [14].

De la *scrijea* s-a format verbul *scrijeli* (cf. CADE, DM, M.D.ENC.) „a zgîria; a cresta". Atît verbul cît și derivatele lui, *scrijelit* și *scrijelitură*, sînt cuvinte literare și foarte des folosite nu numai în aria lui *scrijea*, ci în toate regiunile țării, cu sens propriu (de exemplu la Stancu, *Pe pereții cenușii, afumați, se aflau ... scrijelite cu vîrful ascuțit al creionului, sute de cuvinte*) sau figurat (ca în acest context din G. M. Zamfirescu, *A tras obloanele în fața mea, cu uruit ce mi-a scrijelit inima*). *Scrijelitură* este folosit și în stilul științific. Apare într-un manual de geologie : *Între depozitele sedimentare ... se intercalează depozite glaciare* (*conglomerate cu scrijelituri*).

Șagă (<bg., cf. CADE, DM, M.D.ENC.) „glumă" este înregistrat în dicționare cu mențiunea „regional" (cf. DM, M.D.ENC.) sau mai precis, Moldova, Bucovina și Transilvania (cf. CADE). Derivatul lui, *șăgalnic* „glumeț", este considerat în CADE tot regional, cu aceeași arie de circulație. Dealtfel primele atestări ale cuvîntului provin din aceste regiuni (Alecsandri, Creangă, Eminescu, C. Petrescu). În DL se dă un singur exemplu provenit din altă arie geografică. Este extras din opera lui Camil Petrescu : *Femeile și fetele alergau pe pajiște și chicoteau șăgalnic*. Pentru DM și M.D.ENC. este un cuvînt literar.

Vioară „viorea" (< lat. *viola*, cf. TDRG, CADE, DM) este un cuvînt regional, cunoscut în Transilvania (cf. CADE, DM). În ALRM SN II h 449 „viorele", răspunsul *vioară* a fost înregistrat numai în pct. 47. În dicționarul lui Borza figurează, pe baza unor izvoare din secolul trecut, printre numele regionale ale plantei *Viola odorata* [15]. Denumirea ei literară este un derivat al lui *vioară* cu suf. *-ea*, *viorea* (cf. CADE, DM, M.D.ENC.), înregistrat în dicționare și în lucrări de specialitate. Pe harta amintită mai sus, răspunsul *viorele* formează o arie care cuprinde Transilvania și Banatul, dar a fost înregistrat și prin Crișana, Maramureș, Bucovina, precum și în cîteva puncte din sudul Munteniei și al Dobrogei. Tot de la *vioară*, dar cu suf. *-iu*, s-a format adjectivul literar *vioriu* „violet-deschis, liliachiu" (cf. CADE, DM, M.D.ENC.).

Din categoria derivatelor cu sufixe fac parte și *căptuși*, format de la *căptuh*, *clădărie* de la *cladă*, *jurubiță*, diminutivul lui *jirebie*, *zgrunțuros*, derivatul lui *zgrunțur*. *Îmbucurător*, în care îl regăsim pe *îmbucura* (cf. DA, CADE, DM, M.D.ENC.) poate fi și o formație parasintetică de la *bucura*,

[14] Dorin Gămulescu, *lucr. cit.*

[15] Al. Borza, *Dicționar etnobotanic*, Editura Academiei R.S.R. [București], 1968, p. 181.

Pentru *gogon* „globuleț, bobușor", de la care dicționarele (CADE, DA, DM, M.D.ENC.) îl derivă pe *gogonat* „umflat" și „mare, exagerat", nu s-au dat atestări pe baza cărora s-ar putea stabili o arie de răspîndire. Nici pentru *fățare* „fața ariei, loc pe care se treieră", care l-a dat pe *fățarnic* (cf. DA, DM, M.D.ENC.) nu avem decît cîteva izvoare. Dealtfel și legătura semantică dintre cuvîntul bază și derivat se realizează destul de greu [16].

Un cuvînt ca *oblu* de la care s-a format numele peștelui *Alburnus alburnus*, *obleț* sau *oblete*, este, credem, popular (vezi și DLR) și nu regional, așa cum se indică în DM și M.D.ENC. Popular este și *potcă* (vezi și DLR ms.), considerat regional în DM, de la care s-a format *poci* (și *pocit*, *pocitură*).

În alte cazuri cuvîntul derivat de la un regionalism este fie popular, ca *bălai* și *bălan* (formate de la *băl*), fie familiar, ca *coțcar* (<*coțcă*) sau *spilcui* (<*spilcă*).

Ne oprim ceva mai mult asupra unor derivate considerate literare în ultimele dicționare normative (DL, DM, M.D.ENC.), dar pe care nu le-am include în această categorie. Ele sînt populare sau familiare. Ne referim la cuvinte ca *nătărău* „cu mintea mărginită; prost netot", format de la *netare* (<*ne-* + *tare*) „lipsit de forță, slab, neputincios", cuvînt învechit și regional (cf. DLR)[17].

Rufos „zdrențăros", format de la *rufă*. Dicționarele înregistrează la cuvîntul *rufă* un sens regional „zdreanță" (DL, DM), cunoscut în Moldova (TDRG) și Bucovina (CADE), pe baza unei singure atestări [18] din Sbiera: *S-a dus la o vecină să facă din două rufe o cămașă bună*. De la acest sens, desigur, s-a format *rufos* „zdrențăros", cuvînt cu o circulație mai largă decît cel care-i stă la bază. Toate atestările date în dicționare (*rufoase sumane*, Cantemir și *perpelit și rufos*, Bogdan, ap. TDRG, *Am o babă rufoasă*, *Șade cu vodă la masă*, Gorovei, ap. CADE sau *Și eu așa rufos ca un mișăl*, *nici n-am ochi să ies în lume*, C. Petrescu, în DL) provin din Moldova.

Verbul *tălălăi* „a vorbi mult și fără rost" și „a hoinări, a vagabonda" s-a format de la *tălălău* „gălăgie, larmă" (cf. CADE, DM, M.D.ENC.), pe care dicționarele îl consideră fie popular (TDRG), fie familiar (CADE), fie regional (DM, M.D.ENC. s.v. *tălălăi*). Pare o formație relativ recentă dacă ne gîndim la faptul că TDRG, de exemplu, nu-l înregistrează.

Am aminti tot aici și pe *terfeli* (cu derivatul *terfelit*, poate și pe *terfelog* și *terfelogit*). *Terfeli* „a murdări, a mînji", cunoscut mai ales cu sensul, figurat „a înjosi, a insulta, a batjocori" este format de la *tearfă* (cf. CADE DM, M.D.ENC.), cuvînt regional (CADE indică Moldova și Transilvania), însemnînd „bucată de pînză veche și murdară; zdreanță, otreapă", pe care dicționarele îl înregistrează pe bază unei atestări din Creangă.

DERIVATE CU PREFIXE

Bold cuvînt slav, al cărui sens fundamental este „obiect ascuțit cu care se împunge sau se înțeapă" este un cuvînt cu o dezvoltare semantică bogată, cunoscut cu diverse sensuri pe întreg teritoriul țării (vezi DA

---

[16] CADE îl derivă pe *fățarnic* de la *față*, nu de la *fățare*.

[17] Pentru etimologia lui *nătărău* vezi și: Al. Graur, *Etimologii românești*, p. 28 și Florica Ficșinescu, *Prefixul regional nă-*, în SMFC V, p. 13.

[18] DLR ms., elaborat la Institutul de lingvistică din Cluj, îmbogățește atestările: MAN. GÖTT. 134, KLEIN, D. 239, MARIAN, D. 138.

s.v.). Regional este cunoscut mai ales cu sensul „ac cu gămălie", singurul sens, dealtfel, înregistrat în ultimul dicționar, M.D.ENC. În ALRM SN III h 1050 „ac cu gămălie", *bold* apare în Moldova și Bucovina, iar *ac cu bold* apare izolat în alte regiuni.

Unul din sensurile lui *bold*, astăzi învechit, este și „imbold, stimul". Verbul *îmboldi*, format de la *bold*, a preluat de la acesta atît sensul fundamental, propriu, „a împunge, a înțepa" sau „a ghionti, a lovi", cît și sensul figurat „a îndemna, a stimula" (*Mă-mboldeai adesea-n vremuri să vreau slavă și mărire.* DAVILA, V. V. 92) cu care figurează în toate dicționarele (TDRG, DA, CADE, DM, M.D.ENC.). În CADE este înregistrat, pe baza unei singure atestări, *îmbold*, postverbal al lui *îmboldi* (în TDRG și DA nu figurează). Cunoscut cu forma *imbold* „îndemn, impuls, stimulent", este înregistrat în dicționarele noi (DM, M.D.ENC.) și deosebit de frecvent. Semnificativă este comparația între textele în care *bold* și *imbold* apar cu același sens : *Bold firesc este acesta, carele deșteaptă pre oameni a-și iubi patria sa* (MAIOR, IST. 30) și *El stăruiește să-și îndrepte studiile și activitatea după imboldurile sufletului său* (SADOVEANU, E. 68).

În aceeași situație cu *bold*, din punctul de vedere al vechimii și, într-o oarecare măsură, al răspîndirii geografice, pare a fi *brîncă*, cuvînt latin, păstrat astăzi în unele graiuri cu sensul „mînă"[19]. De la acesta, mai precis de la pluralul *brînci*, cunoscut în construcții ca *pe brînci*, *în brînci* și altele , s-au format verbele *îmbrînca*, puțin cunoscut, și *îmbrînci*, literar (cf. DA). Pare o formație relativ recentă. Cea mai veche atestare dată în DA datează din 1794 din *Pravoslovnica învățătură* tipărită la București. Mai apare în Muntenia la Marcovici și în Moldova la Negruzzi, Creangă, Alecsandri.

Gîmfa „a se umfla" provine din lat. *conflare* (cf. DA, CADE). Este un cuvînt puțin cunoscut. Datorită frecvenței lui foarte reduse, în unele dicționare apare numai ca etimon al verbului *îngîmfa* (considerat rar în DM sau regional în M.D.ENC.). DA îl înregistrează, cu mențiunea rar, în cîteva texte populare (cu deosebire descîntece și ghicitori), din nordul Moldovei și Muntenia, Oltenia. Verbul derivat de la *gîmfa*, *îngîmfa* (și *îngîmfare, îngîmfat*) cu sensul figurat, bine cunoscut, „a se mîndri, a se făli", aparține limbii literare. Atestările vechi și populare ale verbului *îngîmfa*, mai ales pentru sensul propriu „a se umfla", ne determină să credem că este un cuvînt vechi. Se pare că și sensul figurat „a se mîndri" este cunoscut de multă vreme (cf. DA s.v. *îngîmfa* 2).

Glod „noroi" este un cuvînt cu etimologia nesigură. DA și DM trimit la un magh. *galád* [20] pentru acest sens, iar CADE lasă cuvîntul fără etimologie. Dicționarele indică aria lui de răspîndire : Moldova și Bucovina. În ALRM SN II, h 648 „noroi", răspunsul *glod* a fost înregistrat în pct. 228, 514, 520, 682. De la *glod* „noroi" cu pref. *în-*

---

[19] Vezi discuția asupra ariei cuvîntului *brîncă* și bibliografia la I. Gheție, Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Editura Academiei R.S.R., București, 1974, p. 271.

[20] Lajos Tamas, în *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Akadémiai Kiadó Budapest, 1966, nu-l înregistrează.

s-a format verbul *îngloda*, „a se cufunda în noroi, a se împotmoli; a se înnămoli" (cf. DM, M.D.ENC.). Cu acest sens este folosit mai ales în Moldova (cf. DA). Derivatul nu depăşeşte deci aria cuvîntului bază. Sensul figurat al lui *îngloda* „a face datorii care nu mai pot fi plătite, a face foarte multe datorii", este astăzi literar. Primele atestări însă provin tot din Moldova: *Gei slabi la minte să-ngloadă în datorii.* BELDIMAN, TR. 80. *A se îngloda în datorii.* I. IONESCU, P. 201. *Pe an ce trece ne găsim tot mai înglodaţi în datorii.* MIRONESCU, S. A. 27 sau la ALECSANDRI, T. 1016, *M-ai înglodat în datorii.*

Pentru DL, DM şi M.D.ENC. este literar în ambele accepţiuni.

Păsător, derivat de la *păsa* (< lat. *pensare*) cu suf. *-tor*, este înregistrat în DLR cu menţiunea „învechit şi regional", pe baza unor atestări din Transilvania, avînd sensul „grijuliu, sensibil" (*Acesta este un om păsător, nu prea poţi glumi cu el*) şi a unei comunicări din nordul Moldovei cu sensul „nepăsător". Dar dacă *păsător* este acum foarte puţin folosit, aşa cum reiese din izvoarele menţionate mai sus, negativul lui, *nepăsător* „indiferent, indolent, apatic", este folosit curent în limba literară [21].

Din categoria derivatelor cu prefixe mai fac parte *amîna*, de exemplu, format de la *mîne*, variantă regională a lui *mîine* (cf. DLR). Un derivat cu prefix este şi *neobrăzat* „obraznic, impertinent", format cu pref. *ne-* de la *obrăzat*, cuvînt regional (cf. DLR).

Credem că *bulz*, de la care s-a format *îmbulzi* şi *mărunt*, variantă a lui *mărunt*, pe care îl găsim în *amănunt*, nu sînt cuvinte regionale, aşa cum indică M.D.ENC., ci populare (cf. DM şi DLR).

★

Constatăm, în primul rînd, că unele cuvinte regionale formează derivate care au pătruns în limba literară.

Numărul derivatelor cu sufix este mult mai mare faţă de cel al derivatelor cu prefix; cele mai multe sînt verbe (*boci, căsăpi, ciopîrţi, mura, mohorî, moşteni, scrijeli*), apoi substantive (*colţunaş, hulubărie, muşeţel, piţigoi, viorea*) cîteva adjective (*morocănos, prizărit, şăgalnic*) şi un adverb (*pieziş*).

Deşi, aşa cum am mai spus, discuţia de faţă se referă la stadiul actual al dezvoltării limbii, cîteva observaţii referitoare la răspîndirea geografică în trecut a termenilor analizaţi nu sînt, credem, lipsite de interes.

În unele cazuri cuvîntul care a stat la baza derivatului literar este posibil să fi fost şi în trecut un cuvînt regional cu o circulaţie restrînsă (*boace, gîmfa, muşat*). În cazul acestora derivatul s-a format, desigur, în regiunea în care a circulat sau circulă cuvîntul bază, dar el, spre deosebire de acesta, şi-a extins sfera de circulaţie, generalizîndu-se.

În alte cazuri cuvîntul bază a avut în trecut o răspîndire (mult) mai largă şi a ajuns astăzi să se folosească pe o arie restrînsă (este cazul lui *brîncă, bold, moştean*). De data aceasta derivatul şi-a păstrat sfera de cir-

---

[21] Pentru legătura semantică dintre *păsa* şi *nepăsător*, vezi Al. Graur, *Etimologii româneşti*, p. 125—126.

culație, iar cuvîntul bază a devenit regional. În momentul actual, din punct de vedere sincronic, cele două categorii de derivate nu se deosebesc.

Derivate literare s-au format și de la cuvinte a căror vitalitate și arie de răspîndire este bine păstrată în graiuri. În această situație amintim pe *casap*, *glod*, *hulub*, *moare*, *scrijea*, *șagă*. Unele își restrîng treptat aria de răspîndire, prin procesul intens, în perioada actuală, de pătrundere a limbii literare în graiuri.

Boci, *căsăpi*, *colțunaș*, *hulubărie*, *îngloda*, *morocănos*, *prizărit*, *șăgalnic* provin din Moldova. Ele s-au format în aria de răspîndire a cuvîntului bază și s-au impus în limba literară și prin operele scriitorilor moldoveni. Numai din Muntenia pare a fi *moșteni*, iar numai din Transilvania, *viorea*. *Imbold*, de exemplu, este formație cultă.

Valoarea semantică a cuvîntului bază este în general bine păstrată. De obicei derivatul a păstrat un singur sens, chiar și în cazul cuvîntului bază polisemantic. Dar cum sensul lui nu (mai) este cunoscut (ca la *boci*, *mohorît*, *morocănos*) sau este cunoscut de un număr limitat de vorbitori, cei originari din aceeași regiune (*căsăpi*, *hulubărie*, *pițigoi*, *șăgalnic*), legătura semantică dintre cuvîntul bază și derivat nu se mai realizează sau este foarte slabă. Mult mai slabă este legătura semantică în cazul cuvintelor figurate (*îngloda* sau, mai semnificativ, *imbold*). Dealtfel, atestările de care dispunem ne determină să credem că sensurile figurate ale unor derivate (*căsăpi*, *îngloda*, *prizărit*, *imbold*) sînt create la nivelul limbii literare, nu sînt preluate din graiuri.

GHEORGHE CHIVU — MARIANA COSTINESCU, *Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 192 p.

Lucrarea de față a fost elaborată în cadrul Sectorului de filologie și limbă literară al Institutului de lingvistică din București, sector în care au apărut, în ultinii ani, studii deosebit de valoroase de filologie și dialectologie istorică.

După *Cuvînt înainte* (p. 15), *Introducere* (p. 16—20), *Indice bibliografic general* (p. 21—68), cartea de față cuprinde următoarele secțiuni: 1. *Principii și probleme generale*, (p. 69—98), cu mai multe subcapitole dedicate surselor bibliografice referitoare la datarea textelor vechi, la localizarea, filiația, paternitatea și editarea lor, precum și la curentele literare care au determinat apariția scrisului literar românesc; 2. *Texte* (p. 98—174) cu subcapitolele: *Prototipuri* în care găsim opiniile referitoare la traducerea primitivă a catehismului, evangheliei, liturghierului și pravilei, precum și cele care presupun existența unei cazanii moldovenești în secolul al XVI-lea, *Texte rotacizante*, *Texte coresiene*, *Alte texte*; 3. *Autori* (traducători, copiști, tipografi). *Personalități culturale. Centre culturale și tipografice.*

Cartea pe care o recenzăm este mai mult decît „un instrument de orientare rapidă în problemele ridicate de studiul primelor texte literare românești", așa cum se spune în *Cuvînt înainte*. Lucrarea este o adevărată enciclopedie a tot ce s-a scris mai important în ultimul secol despre textele literare românești, datînd de o jumătate de mileniu.

Revirimentul care s-a produs în ultimii ani în filologie, „reapropierea între filologie și lingvistică", perfecționarea metodelor de investigație, toate acestea cereau noi instrumente de documentare, printre care multă, foarte multă vreme, de aici încolo, va ocupa un loc de frunte lucrarea de față.

De un real folos în elaborarea lucrării lui Gheorghe Chivu și Mariana Costinescu au fost revista „Limba română" (bibliografia publicată anual în nr. 4 al revistei), dar mai ales lucrarea *Introducere în lingvistica și filologia românească*, de acad. Ion Coteanu și Ion Dănăilă, apărută în 1970.

Tinerii autori ai *Bibliografiei* au depus o muncă impresionantă ca să scoată la lumină studii, ediții, recenzii, note, chiar dacă acestea erau publicate în reviste mai puțin cunoscute din vreun fund de țară, de acum 50—60 de ani. Ei au dovedit temeinice cunoștințe, mult spirit de discernămînt în stabilirea tematicii urmărite, în trierea imensului material, extras pe baza unor criterii științifice riguroase, în organizarea capitolelor.

Autorii au avut în vedere numai informațiile referitoare la *textele literare* din secolul al XVI-lea, *scrise în românește*, a căror elaborare poate fi datată cu suficientă certitudine ante 1 601. Ei au renunțat la lucrările consacrate documentelor de tot felul, deoarece sectorul în care lucrează autorii pregătește o ediție a lor, unde se vor face mențiuni bibliografice complete.

Poate că în *Introducere* ar fi trebuit să se dea mai multe explicații cu privire la materialul bibliografic selectat, deoarece simpla afirmație „am ținut seama numai de lucrările în care se fac considerații de ordin filologic asupra operelor cercetate, neglijîndu-le pe acelea care examinează monumentele de limbă din alte puncte de vedere" (p. 17) nu e suficientă. Iată de ce e mai greu de înțeles de ce s-a inserat, de exemplu, un studiu ca cel al lui Victor Morariu, *Formarea vorbelor în Psaltirea Schetană*, dar nu și lucrări similare din *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, referitoare la *Psaltirea Hurmuzachi* și *Cazania a II-a*.

Poate că la bibliografia privitoare la unele centre culturale, puternice focare de cultură

în secolul al XVI-lea, s-ar fi putut adăuga : D. Dan , *Mănăstirea și comuna Putna*, București, 1905, N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, I, București, 1940, p. 17—18.

În *Introducere* se menționează că „În cazul lucrărilor nesemnate, dar ai căror autori au putut fi identificați numele acestora este trecut între paranteze drepte" (p. 20). Nu credem că acesta este cazul unei lucrări ca : *Principii de transcriere a textelor românești. Secolul al XVI-lea — al XVIII-lea* de Mioara Avram și Florica Dimitrescu, ai cărei autori nu apar în titlu, dar apar în notă.

★

Sîntem convinși că principiile care stau la baza întregii lucrări, expuse în *Introducere*, aplicarea consecventă și riguroasă a acestor principii în capitolele lucrării se vor bucura de aprobarea și aprecierea unanimă.

Cu toată bogăția materialului extras, organizarea lui va permite cercetătorului să găsească cu ușurință o anumită indicație bibliografică, fie că e vorba de o chestiune foarte specială (de ex. valoarea unei litere chirilice) sau de o problemă mai amplă (de ex. date referitoare la un anumit monument de limbă).

Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea de Gh. Chivu și Mariana Costinescu este o lucrare valoroasă, deosebit de folositoare nu numai pentru filologi, lingviști, ci și pentru istorici, juriști, istorici literari, pentru profesori de toate gradele, pentru studenții care pregătesc lucrări de seminar sau teze de licență.

I. Rizescu

SORIN STATI, *Douăzeci de scrisori despre limbaj*, București, Editura științifică, 1973, 227 p.

Intitulate sugestiv, de multe ori metaforic, — concepute ca un fel de dialog între specialistul în materie de limbă, pe de o parte, și confrații săi sau cititorii neavizați, pe de altă parte — scrisorile pornesc „de la tot ce se oferă mai simplu, mai familiar și mai evident unei meditații oneste și lipsite de prejudecăți asupra cuvîntului". Că întrebările pe care le ridică nu sînt noi, o recunoaște însuși autorul. Totuși, din dorința de a „destrăma vălul neștiinței care ascunde de privirile profanilor frumusețea lingvisticii", el încearcă să ne prezinte cîteva fapte simple, pe care „toți le vedeam, dar nu le știam" și abia după parcurgerea fiecărei scrisori ne dăm seama că n-a riscat, meritul său fiind în primul rînd acela de a desprinde aceste fapte „din stînca imensă a ignoranței omenești" și de a ni le prezenta din perspectivă lingvistică. Răspunsurile sînt și ele simple, nu tocmai lapidare, dar pe înțelesul tuturor. Ele sînt prezentate, uneori prin analogie cu răspunsuri similare date la probleme fundamentale ale științei în general, alteori prin intermediul unor reușite improvizații parabolice, conversații imaginare, coșmaruri etc. Cu toate acestea, autorul reușește să fie clar în expunere, „concis, modest și persuasiv", așa cum și-a propus.

Lectura plăcută, a celor douăzeci de scrisori, presărate (uneori și în titlu) cu note de umor, ajută și pe „neprietenii lingvisticii" să înțeleagă multe probleme, aparent neînsemnate, dar deloc neglijabile în explicarea originii și evoluției limbajului. Întrebări ca : „De ce există limbaj?", „Cum se întrupează gîndul în sunet și cum se degajă iarăși gîndul, același?", „Cum se explică eficiența limbajului?", „Cum poate întruni o frază atîtea însușiri contrare?" („vorbirea este în același timp personală și impersonală, a mea, acum, aici și a tuturor, totdeauna și oriunde, unică și repetabilă la infinit"), „Comunicăm doar prin cuvinte?", „Ce e mai important în știință?" (faptele, problematica, scopul sau punctul de plecare?), ca și multe altele, au apărut în ochii lingvistului — spune autorul — ca și cele pe care și le pun filozofii, logicienii și psihologii, „din pricina uimirii și prin aceasta stimulează pe cercetătorii temerari". Răspunsurile primite, fie că sînt formulate răspicat, direct la obiect („nu putem schimba sensul unui cuvînt", „vorbirea înseamnă atît

închidere, cît şi deschidere, ea admite permanent virtualitatea [...] înlocuirii unei forme vechi cu una nouă", „în comunicare nu contează numai cuvintele, ci şi melodia, gesturile, mimica"), fie că ajung să fie percepute în totalitatea lor abia după unele incursiuni în „cîmpul lingvisticii', prin „Muzeul de istorie al doctrinelor şi metodelor lingvistice", de unde nu lipsea „superba nălucă" (lingvistica în sine), prin „Consiliul Suprem al Ştiinţelor" patronat de „Mathematicus Maximus" prin „Templul Vorbirii", prin „împărăţia psihologilor" şi chiar mai departe, aproape de „porţile împărăteşti ale filozofiei", satisfac atît pe lingvişti, cît şi pe nelingvişti.

Conversaţia dintre ucenic şi meşter privind hotarele investigaţiei lingvistice, dintre autor şi demonul insaţiabil „care se uită peste umărul său cînd scrie şi se bucură cînd acesta îşi pune întrebări" sau dintre autor şi conştiinţa sa („judecătorul şi călăul său"), ca şi pasajele în care invocă „ceata lingviştilor" sau invită la „ospăţul lingvistic al conversaţiei, singurul ospăţ care nu astîmpără foamea", sînt alte cîteva exemple de odihnitoare „popasuri metaforice" a căror lipsă în cărţile de teorie a limbajului o deplînge în scrisoarea a IX-a (*Ochii Atenei*).

Fie că discută probleme privind obiectul lingvisticii, „unde nu descoperi nimic ascuns privirilor profanului", fie că atacă şi chestiuni mai delicate cum ar fi sensul cuvîntului, acest „scandal al lingvisticii" (v. scrisoarea a XI-a, *Ce înseamnă „înseamnă"?*), autorul reuşeşte din plin să se facă înţeles şi să convingă.

Stilul familiar pe care-l adoptă, propoziţiile, retorice sau exclamative cu care-şi punctează expunerea („Ce cauţi aici? ! Lingvistica nu este o ştiinţă exactă !", „Prezentul percepţiei se amestecă cu trecutul amintirii şi în amestecul acesta cine se mai poate descurca?", „Doamne, ce absurditate, ce erezie !", „E fantastic cît prezent şi cît trecut se pot înghesui într-o secundă fonetică !", „Nu rideţi, pentru că nu e de rîs !"), exemplele pe care le dă şi le comentează, paralelismele pe care le face, toate acestea apropie foarte mult cititorul de ideile pe care autorul le dezvoltă.

În cele două sute şi ceva de pagini, cu toate parabolele şi episoadele improvizate, în care apar personaje şi instituţii imaginare, autorul reuşeşte să-şi delecteze lectorul plimbîndu-l prin toată lingvistica (curente, şcoli, metode), familiarizîndu-l cu noţiuni de teorie sau istorie a limbii, de lingvistică generală sau ortografie şi încheind cu cîteva memorabile pagini de recunoştinţă închinate unora dintre cele mai proeminente personalităţi ale lingvisticii noastre actuale, mentori şi savanţi deopotrivă (Emil Petrovici, Al. Rosetti, Al. Graur).

Prin conţinutul celor douăzeci de scrisori pe care le cuprinde, prin maniera în care sînt abordate problemele ce şi le propune, cartea este binevenită atît pentru cititorii nespecialişti, pasionaţi de problemele lingvisticii, cît şi pentru studenţi şi cadre didactice din învăţămîntul de toate gradele (cartea ridicînd şi probleme mai generale, cum ar fi predarea limbii române la diverse niveluri, necesitatea înfiinţării unei „reviste a limbii române pentru toţi românii" etc.). Deşi nu se adresează cu precădere specialiştilor, cartea este utilă şi acestora prin reîmprospătarea unor cunoştinţe, prin completarea altora, dar mai ales prin aceea că incită la discuţii, îndeamnă la reflecţii.

Ion Roşianu

Terminologia educaţiei fizice şi sportului (în şase limbi—română, franceză, spaniolă, germană, engleză, rusă), [Bucureşti], Editura Stadion, 1973, 430 p[1].

Terminologia educaţiei fizice şi sportului reprezintă, alături de celelalte lucrări de terminologie apărute în ultimul timp, un rezultat al efortului depus în cadrul unei acţiuni largi, de dimensiuni mondiale, întreprinse pe linia stabilirii purităţii terminologice a multor

[1] Pentru lucrarea de faţă întrebuinţăm sigla TEFS. Pentru dicţionarele la care ne referim utilizînd siglele din *Dicţionarul limbii române* (DLR).

domenii, reclamată îndeosebi de mărirea fluxului de informaţie şi de necesitatea coordonării şi sistematizării pentru a uşura valorificarea ei concretă" (p. 35).

Pentru definirea termenilor, autorii au ţinut seama de rezultatele cercetărilor efectuate în cadrul Institutului de educaţie fizică şi sport, de articolele unor specialişti, precum şi de recomandările Biroului Internaţional de Documentare şi Informare al Consiliului Internaţional pentru Educaţie Fizică şi Sport, de pe lîngă UNESCO, preocupat de stabilirea unui sistem unitar de muncă pentru specialişti din diferite ţări.

Obiectivele urmărite şi metoda de lucru sînt prezentate în prefaţa semnată de prof. univ. dr. Leon Teodorescu şi în capitolul *Consideraţii generale asupra terminologiei educaţiei fizice şi sportului* de conf. dr. Nicu Alexe. În selectarea termenilor incluşi în lucrare, s-a acceptat ca punct de plecare ideea existenţei unor noţiuni „cheie", în jurul cărora se grupează termeni înrudiţi sau derivaţi, de aceea lucrarea începe cu definirea noţiunilor fundamentale. Capitolele al doilea şi al treilea cuprind familiile termenilor „mişcare" şi „antrenament". Termenii pot fi găsiţi cu uşurinţă, deoarece lucrarea dispune la sfîrşit de un index alfabetic, a cărui prezenţă este indispensabilă. Fişa fiecărei denumiri cuprinde numărul, specificarea noţiunii superioare, definiţia (sensul principal), şi, cînd e nevoie, capitolele : observaţii şi recomandări, sinonime. Schema aceasta este respectată şi în traducerile efectuate în cinci limbi de mare circulaţie.

Deoarece definirea întregului sistem noţional, aparţinînd unui domeniu ştiinţific reclamă o perioadă prea îndelungată de timp, autorii au procedat bine cînd au publicat rezultatul unei prime etape a activităţii, discuţiile şi sugestiile diferiţilor specialişti putîndu-le fi un sprijin în cercetările viitoare. Avînd în vedere „atenţia care se acordă în ţara noastră, ca dealtfel şi în alte părţi ale lumii contemporane, fenomenului social al educaţiei fizice şi sportului" (p. 35), credem că această lucrare interesează nu numai pe profesori de educaţie fizică, antrenori, arbitri, sportivi, ci şi pe nespecialişti, publicul amator de spectacol sportiv fiind receptiv şi la terminologia acestui domeniu [2]. Pentru a putea fi utilizată de un număr cît mai mare de persoane, indiferent de profesiunile lor, se cere ca formulările să fie clare şi corecte. Îndeplinirea acestei cerinţe este cu atît mai necesară cu cît una dintre intenţiile autorilor este şi consultarea cărţii peste graniţele ţării.

În atenţia noastră au stat, în special, două chestiuni : 1) în ce măsură această lucrare, ca şi alte dicţionare de terminologie specială, serveşte la elaborarea în condiţii superioare a dicţionarelor explicative generale ; 2) analiza exprimării din punctul de vedere al respectării normelor lingvistice. Observaţii cu privire la conţinutul noţiunilor vom face numai incidental, domeniul educaţiei fizice şi sportului nefiind de competenţa noastră.

Formularea unor definiţii corecte, concise şi clare ridică numeroase probleme legate de specificul lucrării şi al materialului care îi stă la bază. În lumina acestei idei vom analiza relaţia dintre lucrarea de faţă, pe care o considerăm un tip special de dicţionar, şi celelalte tipuri de dicţionare, referindu-ne astfel la conţinutul definiţiilor.

Pentru dicţionarele explicative şi enciclopedice interesează în primul rînd termenii trataţi în capitolul întîi, căci au o utilizare generală sau într-un cerc mai mare de vorbitori. Majoritatea acestora se întîlnesc şi în dicţio-

[2] Vocabularul sportiv a constituit obiect de cercetare pentru mai mulţi lingvişti, rezultatele fiind publicate într-o serie de articole, care credem că ar fi bine să fie luate în seamă de colectivul de autori ai TEFS-ului, mai ales pentru probleme privind grafia, sinonimia etc. Vezi, de exemplu, cele mai recente studii : Aurel Trofin, *Observaţii cu privire la adoptarea terminologiei de origine engleză în limba română*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", Series Philologia, 1967, nr. 2, p. 125—130 ; Vasile Teodorescu, *Despre constituirea terminologiei sportive româneşti (secolul al XIX-lea)*, în *Actele celui de-al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică*, Editura Academiei, Bucureşti, 1970, p. 1031—1036 ; Ilinca Constantinescu, *Influenţa limbii engleze în vocabularul sportiv românesc*, în LR, XXI, 1972, nr, 6, p. 527—537, XIII, 1973, nr. 1, p. 25—35, nr. 2, p. 109—117 ; Teodor Hristea, *Contribuţii la studiul etimologic al neologismelor româneşti*, în LR, XXII, 1973, nr. 1, p.3—17.

narele generale apărute sau în curs de elaborare, dar definițiile lor pot fi îmbunătățite pe baza definițiilor formulate cu pricepere de către colectivul de autori ai TEFS-ului. Astfel, în TEFS, *sportul* este caracterizat în primul rînd ca o activitate de întrecere, ceea ce nu se menționează în definițiile din dicționarele explicative (DL, DM), iar în dicționarele enciclopedice (DER, M. D. ENC.) se consemnează numai în corpul articolului. O notă esențială a acestei noțiuni, cum este faptul că *perfecționarea posibilităților morfofuncționale și psihice* (formarea și perfecționarea „unor calități motrice specifice și a unor calități morale", M. D. ENC.) se concretizează prin obținerea de performanțe, lipsește de asemenea din definițiile formulate anterior. Sintagma *cultură fizică* este înregistrată în dicționarele explicative cu un sens restrîns pe care îl are în circulație. Specialiștii consideră *cultura fizică*, ca și *cultura sportivă* noțiuni cu o semnificație mai largă și anume componente ale culturii universale, ceea ce este bine să se consemneze și în dicționarele explicative.

Denumirile din capitolele al doilea și al treilea apar sub forma unor sintagme cu sens specific în domeniul educației fizice și sportului, dar pe care nespecialistul le poate înțelege cunoscînd sensul comun al cuvintelor care intră în construcție. Unele dintre acestea ar merita, credem, să fie introduse în dicționarele explicative, fie pentru că se bucură de o circulație largă, fie pentru că au sensuri care nu pot fi deduse din simpla explicare a elementelor componente: *act motrice*, *antrenament pe uscat*, *concurs de antrenament*. Acest fapt ar duce la îmbogățirea ariei semantice a cuvintelor respective, care ar primi astfel o importanță mai mare în limbă.

Pentru formularea unor definiții corecte se cere indicarea justă a genului proxim și a diferenței specifice. În TEFS, genul proxim al noțiunii *educație fizică* (ca și al *educației sportive*) este *activitate*, iar în M. D. ENC. *proces pedagogic*, deosebirea fiind nu de formulare, ci de conținut, căci, în timp ce în M. D. ENC. *educația fizică* este limitată la un act pedagogic, în TEFS ea este înțeleasă ca o activitate complexă — fiziologică, pedagogică, biologică și socială.

O definiție îndeplinește condiția de concizie atunci cînd se indică numai notele proprii și esențiale al unei acțiuni, fără să se efectueze o descriere detaliată. Din acest punct de vedere, unele definiții din TEFS sînt mai puțin realizate. Astfel, deoarece *elementele mișcării* sînt: *momentul*, *faza* și *perioada*, pentru a defini *componentele mișcării* trebuia să se enumere numai acele componente care nu fac parte dintre *elemente*, celelalte fiind de la sine incluse în noțiunea, să-i zicem generică, *elemente*. S-ar mai fi putut proceda și prin enumerarea tuturor componentelor, eliminîndu-se însă termenul *elemente*.

Deoarece modul de definire a termenilor este determinat de anumite particularități izvorîte din însuși tipul de dicționar, pentru dicționarele explicative generale nu vor fi preluate definițiile în forma lor din TEFS, ci definițiile vor fi formulate avîndu-se în vedere posibilitățile de înțelegere a vorbitorilor cărora li se adresează. Nu vom modifica o definiție ca cea dată în M. D. ENC. *gimnasticii*, ea fiind corectă, deși în termeni folosiți în exprimarea comună.

Dacă în elaborarea dicționarelor explicative se au în vedere lucrările de terminologie pentru diferite specialități, ne întrebăm dacă lucrurile nu trebuie să se întîmple și invers. De exemplu, la cuvîntul *joc*, credem că, alături de sensul general, ar fi fost bine să se noteze și un alt sens, tot din domeniul sportului, și anume „mod specific de a juca, de a se comporta într-o întrecere sportivă" (M.D. ENC., cf. DM).

Vom face, în continuare, unele observații în ordinea capitolelor din schema fiecărui cuvînt.

În legătură cu noțiunea superioară nu ne-am putut explica totdeauna ce s-a avut în vedere pentru stabilirea acesteia. Dacă pentru *fazele mișcării* noțiunea superioară este *perioada mișcării*, probabil pentru că o perioadă este alcătuită din faze succesive, de ce pentru *momentul mișcării* noțiunea superioară nu este *fazele mișcării* care sînt, la rîndul lor, alcătuite din mai multe momente sau dacă nu, de ce *fazele mișcării* nu au fost încadrate

tot *structurii mişcării*, ca celelalte noţiuni amintite aici? *Volumul antrenamentului*, ca şi *intensitatea antrenamentului*, fiecare reprezentînd o *componentă a efortului* ..., ar putea avea noţiunea superioară *efort*, ca *densitatea antrenamentului*. Precizarea noţiunii superioare lipseşte în cîteva cazuri (la *sistem de educaţie fizică*, deşi pentru *sistem de antrenament* se menţionează *sistem*; vezi şi p. 126, 146, 241, 302); probabil sînt simple scăpări.

Definiţiile sînt adesea lipsite de claritate din cauza nerespectării normelor gramaticale şi lexicale ale limbii române literare, precum şi a întrebuinţării necorespunzătoare a semnelor de punctuaţie. O serie de noţiuni au definiţii neclare, cititorul putînd ajunge la o oarecare înţelegere numai folosind textul tradus, care adesea este mai explicit. De ex.: *programarea antrenamentului* este: *Gen de planificare a pregătirii sportivului* [,][3], *prin care se structurează în timp* [se înţelege „de-a lungul unei perioade de timp", cînd de fapt este „pentru o perioadă de timp"; precizarea poate fi sau nu despărţită prin virgule, deci aşa cum apare virgula numai după *timp* nu e bine] *conţinutul său* [al cui?] *în unităţi (trepte) a căror concordanţă este determinată de logica internă a acesteia* [a cui?]. *Acesteia* fiind de genul feminin ţine, în mod firesc, locul unui substantiv feminin, deci al unuia dintre cuvintele *planificare* sau *pregătire*, ori din textul traducerilor am aflat că este vorba despre logica internă a conţinutului, deci *acestuia*. Pentru a evita orice confuzie trebuia repetat însă substantivul. *Părţile mişcării* sînt: *Grupări de elemente structurate după logica internă a actului motric, care-i defineşte (determină) specificul. Care* nu se poate referi decît la *logică* deoarece verbul *defineşte* cu care se acordă este la singular, *i* (m. sg.) se referă la *actul motric*, deci *care-i defineşte specificul* înseamnă „logica internă defineşte specificul actului motrice"; ori dacă lucrurile se prezintă astfel, nu mai era nevoie de acest adaos. Dar aceasta e realitatea? După cum se poate observa chiar şi numai din aceste exemple, autorii evită să repete un substantiv, preferînd înlocuirea acestuia prin pronume, ceea ce duce la echivoc, cu atît mai mult cu cît adesea se fac şi greşeli de acord (vezi şi p. 117, 167, 248, 312).

Unele exprimări sînt incorecte din cauza nerespectării normelor de topică. Astfel, propoziţia atributivă (introdusă prin *care*), din cauza intercalării altor elemente, este plasată la distanţă de substantivul determinat, ca în definiţia următoare: *Unităţile structurale, dispuse într-o anumită ordine, care alcătuiesc actul motric* (p. 170, vezi şi 314).

Se greşeşte mult în situaţiile în care un cuvînt este însoţit de două sau mai multe determinante. Astfel, nerespectîndu-se regula conform căreia toate atributele în genitiv trebuie acordate în caz cu substantivul determinat, se formulează construcţii ca: *realizării obiectivelor unei concepţii sau* [ale unui] *sistem de educaţie fizică* (p. 130). Greşit este şi enunţul: *particularităţile ... datorite executantului sau aparteneţei lui unei şcoli, sistem sau orientare* (p. 250), în care ar trebui ca toate determinantele să fie la acelaşi caz (*unei şcoli, unui sistem sau unei orientări*), ca în limba franceză: *à une école, à un système ou à une orientation*. Dar substantivul *apartenenţa* se construieşte cu acuzativul precedat de prepoziţia *la*, nu cu dativul, deci corect este *aparteneţei acestuia la o şcoală, la un sistem*... În formulările care conţin o înşirare de două sau de mai multe cuvinte coordonate şi care se află mai ales la distanţă, adesea nu se reia prepoziţia începînd de la al doilea substantiv, de ex.: *Actele motrice se memorizează în totalitatea sau* [în] *fragmentarea lor* (p. 191); *Totalitatea modificărilor urmărite în antrenament* [,] *manifestate prin adaptarea corespunzătoare a tuturor funcţiilor organismului la efort şi* [prin] *creşterea randamentului* (p. 316). La fel se omite şi pronumele relativ — *Mişcările impulsive, instinctive cu care omul se naşte şi-i* [şi care-i] *permit adaptarea la mediu* (p. 179), prepoziţia şi pronumele reflexiv — *capacitatea sportivului de a se autoregla* şi [de a se] *adapta* (p. 376), prepoziţia, articolul şi adjectivul — *dezvoltarea calităţilor fizice... impuse de o anumită etapă şi* [de un anumit] *nivel de pregătire a sportivilor* (p. 340).

[3] Completările din paranteze ne aparţin; prin ele indicăm forma corectă.

Multe enunțuri, mai ales în limba română, sînt defectuoase sub aspectul întrebuințării virgulei. Nu este locul aici să vorbim despre importanța acestui semn de punctuație, dar nu putem trece cu vederea faptul că unele definiții devin echivoce din cauza întrebuințării greșite a virgulei. De exemplu, din definiția *ramurii sportive — Sistem de exerciții fizice statornicite în timp ce se realizează în concurs după reguli ...* — se înțelege că exercițiile fizice sînt statornicite în timpul realizării lor în concurs. Definiția corespunzătoare în celelalte limbi ne lămurește însă că e vorba despre exerciții fizice, statornicite cu timpul. Pentru redarea acestei idei în limba română este absolut necesară prezența virgulei după cuvîntul *timp*. În alte cazuri, chiar dacă existența sau lipsa virgulei nu afectează în așa măsură conținutul, acest lucru face dificilă înțelegerea și încalcă regulile de punctuație. Din mulțimea exemplelor am ales unul singur: *Fantezia motrică poate caracteriza atît activitatea pedagogului* [,] (virgula se pune înaintea celui de-al doilea termen al unei construcții corelative) *cît și a sportivului, atunci,* (nu e nevoie de virgulă) *cînd în practica sportivă sau de viață* [,] (după complementul așezat la începutul propoziției se pune virgulă cînd urmează imediat subiectul) *ei găsesc soluții adecvate, exacte și* [,] *în general* [,] (cuvintele și propozițiile incidente se separă prin virgule) *economice pentru situații diferite* (p. 201).

Fișa unora dintre cuvinte se încheie cu capitolul sinonime. Deoarece sinonimele reprezintă denumiri întocmai ca denumirea-titlu, propunem ca în viitor să fie incluse în indexul alfabetic de la sfîrșit, pentru a putea fi găsite mai ușor.

Pe tot parcursul lucrării pe care o discutăm am întîlnit și alte abateri de la regimul lexico-gramatical al unor cuvinte sau expresii. Astfel, complementul direct al verbului *a alcătui* se introduce greșit prin *de* (care introduce complementul de agent) — *exercițiile pentru ... membrele inferioare pot fi alcătuite de* [din] *structuri simple* (p. 283). Adjectivul *motrice* este folosit ca un adjectiv cu flexiune, deși toate lucrările normative îl recomandă ca invariabil. E adevărat că în ultima vreme se constată tendința de a încadra asemenea adjective în sistemul flexionar românesc. Cuvîntul *interrelații*, avînd în componența sa prepoziția *inter* „între", este folosit pleonastic în construcție cu prepoziția *între* (p. 256). Expresiile și locuțiunile trebuie folosite în forma lor consacrată, impusă de logică și de uz. Deci se spune *în funcție de, în raport cu*, nu *în raport de* (p. 193, 304). La unele cuvinte de origine franceză se observă apropierea formei românești de cea a etimonului corespunzător, de ex.: *mental* (p. 189), *invisibil* (p. 379), *kinestesic* (p. 186).

Ne oprim aici cu observațiile, sperînd că cele menționate au reușit să atragă atenția asupra necesității de a acorda o mai mare importanță exprimării, greșelile oricît de mici în aparență putînd avea repercusiuni serioase asupra conținutului.

Terminologia educației fizice și sportului înseamnă un pas înainte pentru clarificarea și ordonarea sistemului noțional al acestui domeniu. Așteptăm cu deosebit interes publicarea volumelor următoare, mai ales pentru că o serie de termeni ridică probleme atît din punctul de vedere al sensului, cît și al grafiei lor.

Elena Comșulea

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

„Muttersprache". Zeitschrift zur Pflege und Erforschung der deutschen Sprache. 84. Jahrgang — 3, Mai/Juni, 4, Juli/August 1974. Gesellschaft für deutsche Sprache — Wiesbaden.

„Der Sprachdienst". Herausgegeben von der Gesellschaft für deutsche Sprache — Wiesbaden. 18. Jahrgang — Heft 6, Juni ; Heft 7, Juli ; Heft 8, August ; Heft 9, September ; Heft 10, Oktober 1974.

„Buletin Shkencor". Instituti i Lartë Pedagogjik i Shkodrës. Viti X, Nr. 2 (14), 1973 ; Nr. 1 (15), 1974, Shkodër.

„Miorița". A Biannual Bulletin of the New Zealand Romanian Cultural Association. Vol. I, No. 2, June 1974.

„The Linguistic Reporter". A Newsletter in Applied Linguistics. Volume 16, Number 6, June 1974.

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în 2 exemplare, dactilografiate la un rînd și jumătate, pe ambele fețe ale hîrtiei. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale. Autorii pot primi un număr de 30 de extrase, gratuit — dacă lucrarea face parte din planul de lucru al unei instituții, sau contra plată — dacă lucrarea este remunerată.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacție cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Str. Gutenberg 3 bis, sector VI — București

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea a II-a, 1971, 908 p., legat, 36 lei.; vol. III, partea a III-a, 1974, 1056 p., legat, 59 lei.

Sub redacţia acad. AL. GRAUR, S. STATI, LUCIA WALD, **Tratatul de lingvistică generală**, vol. I, 1971, 558 p., 31 lei, tiraj nou 1972.

PETRU NEIESCU, GRIGORE RUSU, IONEL STAN, **Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş**, vol. II, 1971, XXV p. + hărţi de la 244 la 537, 118 lei; vol. III, 1973, XXV p. + hărţi de la 538 la 870, 132 lei.

Sub redacţia AL. GRAUR, **Gramatica limbii române**, vol. I şi II, ediţia a II-a revăzută şi adăugită; tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei; vol. II, 589 p., 30 lei.

* * * **Bibliografie analitică a limbii române literare (1780—1866)**, 1972, 215 p., 17,50 lei.

* * * **Studii de limbă literară şi filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei; vol. III, 1974, 400 p., 21,50 lei.

FRIEDA EDELSTEIN, **Sintaxa gerunziului românesc**, 1972, 169 p., 6,50 lei.

NICOLAE SARAMANDU, **Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetică. Observaţii asupra sistemului fonologic**, 1972, 203 p., 7,50 lei.

AL. GRAUR, **Gramatica azi**, 1973, 239 p., broşat, 7 lei.

I. COTEANU, **Stilistica funcţională a limbii române**, 1973, 204 p., 10,50 lei.

CORNELIA COHUŢ şi MAGDALENA VULPE, **Graiul din zona „Porţile de Fier". Texte. Sintaxă**, 1973, 395 p., 12 lei.

Texte dialectale. Muntenia. I, 1973, 478 p., 17,50 lei.

ION GHEŢIE, AL. MAREŞ, **Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea**, 1974, 388 p., broşat, 25 lei.

GABRIELA PANĂ-DINDELEGAN, **Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română**, 1974, 296 p., broşat, 10,50 lei.

ION GHEŢIE, **Începuturile scrisului în limba română. Contribuţii filologice şi lingvistice**, 1974, 210 p., broşat, 9 lei.

GHEORGHE CHIVU şi MARIANA COSTINESCU, **Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea**, 1974, 9 lei.

Sub redacţia acad. Al. Graur şi acad. I. Coteanu, **Probleme de lingvistică generală**, vol. VI, 1974, 144 p., broşat, 7,50 lei.

LUIZA SECHE, **Lexicul artistic eminescian în lumină statistică**, 1974, 602 p., legat, 30 lei.

Sub redacţia acad. Iorgu Iordan, **Istoria ştiinţelor în România. Lingvistica**, 1975, 176 p., 7,50 lei.

LR, Anul XXIV, nr. 1, p. 1—90, Bucureşti, 1975

I.P.I. c. 1684

42 200

Lei 6. —

I 8215

LIMBA ROMÂNĂ

2

ANUL XXIV

1975

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990
0 IIII 2005

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Acad. ION COTEANU

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUȘ
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU-ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.

În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Revistele se pot procura și prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poștă), Calea Victoriei nr. 125, sectorul 1 — București. Toate comenzile externe pentru lucrările apărute în Editura Academiei R. S. România se vor adresa la: ILEXIM, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESA, P O BOX 2001, Calea Griviței nr. 64—66, București, Oficiul poștal 12, România. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.

Toutes commandes de l'étranger pour les travaux parus aux Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie seront adressées à: ILEXIM, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESA, P O BOX 2001,64-66, Calea Griviței, Bucarest, Office postal 12, Roumanie.

ADRESA REDACȚIEI
Str. Spiru Haret nr. 12
Sectorul 7
BUCUREȘTI

Editura Academiei R.S.R.
Calea Victoriei nr. 125
Sectorul 1, București
telefon 13 94 40

8215

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

ULU. 2014

IAN. 2022

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXIV 1975 Nr. 2

SUMAR

GRAMATICĂ — VOCABULAR

G. C. RUSU, Unităţi propoziţionale (sau frazeologice) nepredicative 93

EMERIC PAPP şi MARINA RĂDULESCU, Verbe şi construcţii cu sens factitiv-cauzativ în limba română 101

ION ŞTEFAN, Cuvîntul *baroc* în limba română 121

ONOMASTICĂ — DIALECTOLOGIE

EMIL SUCIU, Nume de familie româneşti de origine turcă 129

DOINA HREAPCĂ, Anchetele pentru culegerea textelor dialectale. Aspecte metodologice 137

LIMBĂ LITERARĂ — FILOLOGIE

ŞTEFAN BADEA, *Sara pe deal* — de la variante la forma definitivă 145

EMANUELA STIFTER-BUZĂ, Probleme ale limbii române literare în concepţia lui Ioan Nădejde 153

ION GHEŢIE, Filiaţia catehismelor luterane din secolele al XVI-lea — al XVII-lea 161

CRONICĂ

MIRCEA ANGHELESCU, Al III-lea simpozion iugoslavo-român 171

RECENZII

DOSOFTEI, 1624 — 1693. Biobibliografie, Bucureşti, 1974 *(Aurel Nicolescu)* . . 173

ANA CANARACHE, VASILE BREBAN, *Mic dicţionar al limbii române*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1974 *(Luiza Seche)*. 174

G. MIHĂILĂ, *Dicţionar al limbii române vechi (sfîrşitul sec. X — începutul sec. XVI)*, Bucureşti, Editura enciclopedică română, 1974 *(Virgil Nestorescu)* 178

LR, Anul XXIV, nr. 2, p. 91—184, Bucureşti, 1975

22875

UNITĂȚI PROPOZIȚIONALE (SAU FRAZEOLOGICE) NEPREDICATIVE

DE

G. C. RUSU

Prin *unități propoziționale nepredicative* înțelegem în primul rînd unități sintactice care, deși conțin în ansamblul lor verb(e) la mod(uri) personal(e) sau alți constituenți cu indice de predicație, nu întrunesc totuși suficiente condiții pentru a fi considerate propoziții sau fraze.

Parțial, fenomenul a fost discutat în cercetările anterioare consacrate îmbinărilor de cuvinte indivizibile în general și locuțiunilor în special[1]. Locuțiunile verbale, care prin natura lor constituie omologul perifrastic al unui verb, nu vor forma obiectul acestei lucrări. În linii mari, locuțiunile propoziționale se integrează ca o specie aparte în sistemul general al locuțiunilor, care dublează în mod firesc, cu noi valențe expresive și funcționale, sistemul părților de vorbire — semanteme simple [2].

„Dintre toate părțile de vorbire — arată Florica Dimitrescu — au rămas fără echivalent locuțional numai articolele"[3].

În concluzie, putem întîlni locuțiuni propoziționale la oricare parte de vorbire, cu excepția articolului. Locuțiuni propoziționale întîlnim sigur la : substantiv, adjectiv, pronume, prepoziție și conjuncție.

La adverb și interjecție, anumite construcții propoziționale pot avea, ca și unele dintre părțile de vorbire respective, caracter predicativ și, în consecință, propozițional. Prezentînd un grad sporit de dificultate în descrierea și clasificarea lor morfo-sintactică, unitățile propoziționale nepredicative sînt tratate fragmentar și fără sistem în studiile de specialitate, iar lucrările destinate învățămîntului general și mediu le ignoră pur și simplu[4]. Întrucît criteriile de recunoaștere sînt adesea eclectice și

---

[1] Gh. N. Dragomirescu — de pildă — vorbește de locuțiuni adverbiale în alcătuirea cărora „întîlnim construcții sintactice de ordinul propoziției sau frazei, golite de sens (ca propoziții sau fraze), abstractizate prin tocirea sensului obișnuit, în urma desei întrebuințări cu funcție circumstanțială..." (*Locuțiunile adverbiale*, în „Limbă și literatură", V, 1961, p. 65). Eugen Ioaniței, tratînd locuțiunile în general, observă că „acestea constituie o unitate lexicală și gramaticală", dar: „în unele cazuri ele pot constitui și o unitate sintactică, atunci cînd sînt formate din propoziții.

Într-adevăr, sînt propoziții care țin loc de părți de vorbire, avînd astfel valoare de locuțiuni" (Locuțiunile, în LR, V, 1956, nr. 6, p. 52).

[2] După Gh. N. Dragomirescu, adoptăm și noi termenul de *semantemă* „nu în perspectiva lexicală, ci în perspectiva gramaticală a *sintagmei* (s.a.), considerînd-o una din cele două unități semantico-sintactice ale sintagmei secundare — adică S + P ori regent + A, regent + C" (vezi *Îmbinările de cuvinte indivizibile, analizabile și neanalizabile*, în „Limbă și literatură", VIII, 1964, p. 392).

[3] *Locuțiunile verbale în limba română*, Ed. Acad., București, 1958, p. 35.

[4] Vezi, de exemplu, Ștefania Golopenția, *Locuțiunile și predarea lor*, în vol. *Probleme de gramatică și stilistică în școala generală și liceu*, EDP, București, 1967, p. 32—50; Ștefania Popescu, *Gramatica practică a limbii române*, EDP, București, 1971 ș.a. O remarcabilă excepție

eterogene, de la cele lexicale, gramaticale, lexico-gramaticale, la cele stilistice, efortul disociativ al lingviştilor aplicat la locuţiuni propoziţionale nepredicative întîlneşte uneori o materie refractară spiritului de ordine cu care e deprinsă gramatica. Astfel, construcţii propoziţionale de tipul: *gură-cască*, *pierde-vară*, *papă-lapte* etc. sînt considerate adjective de acad. Iorgu Iordan [5], pe cînd H. Tiktin [6] le consideră substantive.

Alţi cercetători, făcînd abstracţie de caracterul în general ireductibil al locuţiunilor de orice fel, cuplează diverse expresii nominale cu verbul *fi*, luînd astfel naştere, în mod forţat, „locuţiuni" (sau „expresii") de tipul: *e uşor de (la) cap (minte)*, *e greu (tare) de (la) cap (minte)*[7]. În realitate, *uşor de cap* ş.a. constituie un tip obişnuit de semantemă liberă (vezi, spre exemplu, *uşor de picior*, *iute de mînă* etc.) care poate determina deopotrivă verbul *a fi* sau o parte nominală („*om* uşor de cap", „*cel* uşor de cap" etc.). Tot aşa stau lucrurile şi cu „locuţiunile adjectivale" identificate în propoziţii determinative, cum ar fi: „om *care umblă cu capul în nori*". Din moment ce putem realiza construcţii de tipul „om *cu capul în nori*" şi „umblă *cu capul în nori*", înseamnă că unitatea perifrastică într-adevăr ireductibilă (în speţă „locuţiunea" propusă) ar putea fi mai degrabă sintagma *cu capul în nori*, decît atributiva determinativă în totalitatea ei.

De asemenea, Gh. Poalelungi ia chiar unele circumstanţiale drept locuţiuni adjectivale, sub cuvînt că ele ar fi „propoziţii care exprimă frazeologic superlativul calităţii" (ex.: „frumoasă *cum nu era în toată lumea* ca ea" sau „frumoasă *cum nu se mai află sub soare*"). Întrucît unitatea morfo-sintactică a acestor clişee metaforice de uz comun este relativă, elementele lor constitutive permiţînd o apreciabilă comutabilitate [8], nu socotim oportun ca ele să fie cuprinse în categoria unităţilor propoziţionale nepredicative. Construcţii de acest tip nu pot fi socotite nici măcar expresii, fiindcă, în lumina discriminărilor locuţiuni-expresii făcute — plauzibil, credem noi — de Florica Dimitrescu [9], *expresii* sînt numite „construcţiile mai mult sau mai puţin unitare din punct de vedere lexical care nu au sens gramatical distinct".

Observăm că ele au totuşi o evidentă unitate lexicală, căci în expresia „o să ne atîrne lingurile de gît" nu este posibilă substituirea nici unui termen de bază. Nu putem zice, de exemplu, „o să ne atîrne *polonicele de gît*" sau „o să ne atîrne lingurile *de umăr*", fără să desfiinţăm expresia propriu-zisă.

---

de la această tendinţă socotim a fi *Morfologia limbii române* (Editura ştiinţifică, 1974, p. 80—81, 262—264), de Gh. Constantinescu-Dobridor.

Nu pricepem însă cum „o lucrare de *doamne-ajută*" (s.a., p. 80) poate să însemne „superficială". Noi considerăm că, dimpotrivă, această locuţiune adjectivală înseamnă „de seamă", „de oarecare valoare", aşa cum o consemnează DM, la verbul *ajuta*.

[5] *Stilistica limbii române*, Bucureşti, 1944, p. 217.

[6] *Gramatica română. Etimologia şi sintaxa*, ediţia a III-a, Bucureşti, 1945, p. 151.

[7] Gh. Poalelungi, *Locuţiunile adjectivale*, în LR, 1963, nr. 2, p. 139.

[8] În loc de „frumoasă *cum nu se mai află sub soare*", putem zice prea bine „cum *nu se* mai află *pe pămînt*", „cum *nu se* mai *găseşte* nicăieri" etc., fără ca nuanţa superlativă să sufere cîtuşi de puţin şi fără ca prin aceasta construcţia propoziţională respectivă să fie mai puţin „liberă" ca oricare altă circumstanţială.

[9] *Componenţa locuţiunilor verbale în limba română*, în *Studii de gramatică*, vol. I, Ed. Acad., 1956, p. 38.

Altfel spus, locuțiunile, spre deosebire de expresii, trebuie să prezinte o evidentă *unitate lexicală* și *gramaticală*, nu numai semantică, fiind — cum zice Florica Dimitrescu — „un ansamblu de cuvinte mai mult sau mai puțin sudat, cu un înțeles unitar determinat, care se comportă din punct de vedere gramatical ca o singură parte de vorbire" [10]. Ele se comportă, totodată, și ca o parte de propoziție, fie aceasta și de natura unei semanteme libere. Realitatea limbii ne oferă însă numeroase exemple din care vedem că nu e tocmai ușor să demonstrezi unitatea semantică și gramaticală a unei îmbinări, astfel încît aceasta să fie considerată ca locuțiune. Nici echivalența semantică nu este un criteriu absolut, căci nu totdeauna o locuțiune este ușor „traductibilă" printr-un cuvînt. Unii autori pornesc de la criterii sintagmatice, arătînd că „părțile de propoziție pot fi exprimate și sintagmatic" [11]. Vasile Șerban, de pildă, optează pentru analiza în bloc a sintagmelor „exprimate prin locuțiuni echivalente cu o parte de vorbire", cum e cazul locuțiunii „pronominale" *cine știe ce* (ex. : „—Aha ! făcu Tudor Bălosu, ca și cînd cine știe ce ar fi auzit") [12]. Clasificarea exclusiv „morfologică" a unor asemenea construcții poate fi relativ comodă, dar superficială, întrucît în plan morfologic *cine știe ce* nu-i „traductibil" doar prin pronumele *ceva*, ci prin cuplul sintagmatic *ceva deosebit*, ceea ce Gh. Dragomirescu ar numi *semantemă complexă cu structură liberă* sau — mai simplu — *parte de propoziție complexă* [13].

Deși larg utilizat, criteriul morfologic de clasificare a acestor construcții se dovedește a fi, de multe ori, insuficient.

Ceea ce caracterizează îndeosebi aceste construcții este *polivalența lor semantică și sintactică*. *Cine știe ce* este complement direct în contextul amintit, întrucît determină tranzitivul *ar fi auzit*. Dar aceeași construcție poate fi atribut, ca în următorul exemplu : „... au de înfruntat *cine știe ce* greutăți !" (Rebreanu). Determinînd substantivul *greutăți*, locuțiunea *cine știe ce* poate să însemne „deosebite" ; „mari" ; „deosebit de mari" ; „neprevăzute" etc., avînd, din punct de vedere morfologic, valoare adjectivală. Spre deosebire de adjectivele sale echivalente, locuțiunea sugerează nedeterminarea calității, fiind superioară tuturor sub raport afectiv, întrucît ea relevă dependența eroilor de toată gama pericolelor posibile pe care le oferă frontul ostașului de rînd. Cu un conținut similar, aceeași construcție mai poate fi și nume predicativ : „Căci *cine știe ce* o fi dacă vor începe să se bată și pe-acolo" (Rebreanu), poziție sintactică specială, care îi conferă un pronunțat caracter adverbial. Cu alte cuvinte, nici un fel de construcții perifrastice nu sînt sortite unei clasificări mai „lunecoase" din punct de vedere morfologic ca unitățile propoziționale nepredicative, date fiind caracterul lor de formă fixă, „încremenită", și atîtea posibilități de utilizare sintactică de care dispun.

Unele studii de gramatică ne pun, totuși, la dispoziție liste bogate cu asemenea construcții, dispuse sistematic în :

— locuțiuni substantivale : *vino-ncoace*, *papă-lapte*, *pierde-vară*, *tîrîie-brîu*, *gură-cască*, *vîntură-lume*, *zgîrie-brînză*, *du-te-vino*, *nu știu ce*,

---

[10] *Locuțiunile verbale în limba română*, ed. cit., p. 32.
[11] Vasile Șerban, *Sintaxa limbii române*, ediția a II-a, București, 1970, p. 18.
[12] *Ibidem*, p. 19.
[13] *Îmbinările de cuvinte indivizibile...*, loc. cit., p. 392.

ucigă-l toaca, ucigă-l crucea, ucigă-l tămîia, ducă-se pe pustii, calcă-n gropi (sau *în strâchini*), *doamne-ajută, joacă-n drum, frige-linte*;

— adjectivale: *cumsecade, să-l pui la rană, lasă-mă să te las, nu ştiu cum* (=„bizar"), *cum nu se mai află*;

— pronominale nehotărîte: *cine ştie ce, ce pe apă nu curge, te miri ce, cine ştie cine*;

— adverbiale: *după cît(e) văd, cine ştie cînd (unde, cum), pentru te miri ce şi mai nimica, pe zi ce trece, cît e ziulica de mare, cît e lumea şi pămîntul, de cînd lumea, da de unde, vezi-ţi de treabă, ba bine că nu, vezi bine, vorbă să fie, treacă-meargă, doamne-fereşte* (= „cumva");

— propoziţionale: *în (ceea) ce priveşte*;

— conjuncţionale: *fie(că), care va să zică*;

— interjecţionale: *cum nu!, ei, bine!, fugi de-acolo!, da de unde! haida-hai!, iac-aşa!, na-ţi-o frîntă!, ţin-te, pîrleo!*.

După cum se vede, tabloul morfologic al locuţiunilor propoziţionale nepredicative, deşi departe de a fi complet, este destul de bogat. Predomină locuţiunile substantivale şi cele adverbiale, urmate de cele interjecţionale, pronominale şi adjectivale.

Sfera uneltelor gramaticale (prepoziţii şi conjuncţii) e destul de slab reprezentată, iar a numeralului nici atîta.

Explicaţia acestei distribuţii inegale constă în caracterul relativ concret, deci mai puţin abstractizat, al unităţilor propoziţionale, ceea ce le face apte să exprime foarte bine obiecte, calităţi, circumstanţe, şi mai puţin relaţii sintactice.

În perspectivă dinamică funcţională, acest tablou este, fără-ndoială, mult mai bogat, una şi aceeaşi locuţiune putînd fi echivalată — cum am văzut (cazul lui *cine ştie ce*) — cu elemente lexicale aparţinînd mai multor grupe morfologice, îndeosebi nominale.

Întrucîtva mai clară se dovedeşte a fi calitatea sintactică — de părţi de propoziţie — a acestor structuri, în relevarea căreia trebuie să se ţină seamă întotdeauna de context.

Ca şi părţile de vorbire corespunzătoare, unităţile propoziţionale nepredicative pot îndeplini în propoziţie funcţie de:

— subiect: „...nu-l putea răpune *te mieri cine*"; „...la casa fără copii, nu cred că mai este vreun *doamne-ajută!*" (I. Creangă); „Cînd are să audă, *cine ştie ce* are să se întîmple" (M. Preda);

— nume predicativ: „... nu-i fi tu *Ucigă-l-crucea...*"; „Parcă eşti *nu ştiu cum*, măi Chirică..." (I. Creangă);

— apoziţie: „...direcţia Sprjna, sau Rîjna aia, *cum dracu-i spune!*" (M. Preda); „Deşi nu e decît femeie, / E totuşi altfel, *nu ştiu cum*" (M. Eminescu);

— atribut: „Am iubit doi ochi albaştri, / ... / Dar aseară văzui alţii, / Mai frumoşi, mai *nu ştiu cum*" (romanţă); „...fără să aibă *cine ştie ce* cusururi ..."; „...o listă făcută după informaţiile *nu se ştie cui*" (M. Preda);

— complement direct: „Vasilică / ... / nu voia *cine ştie ce*, decît să tragă o dată !"; „Intră în grădină foarte grăbit, căutînd *nu se ştie ce...*" (M. Preda); „...flăcăul / ... /face mămăligă îmbrînzită şi *ce a mai dat Dumnezeu*, / ... / zice *doamne-ajută...*" (I. Creangă);

— complement indirect: „...nu te mai pune și dumneata atîta *pentru te miri ce și mai nimica...*" (I. Creangă); „Și concediul ăla îl aranjam eu / ... / cu *cine știu eu*" (M. Preda);

— circumstanțial de loc: „... să apuce *care încotro a vedea cu ochii* ..."; „... o mulțime de feciori de crai și de împărați, *cine mai știe de unde*, au venit ..." (I. Creangă); „Cei mari / ... *îl trimiteau cine știe unde* ..." (M. Preda);

— de timp: „Și pîn-or sări oamenii de la nuntă, pînă *nu știu ce*, casa are să se topească" (I. Creangă);

— de mod: „Pentr-un rîs al ei se ceartă / Și din joc se prind feciorii / La trînteli, *cît Doamne iartă!*"[14]; „Țugurlan se înțelesese cu soră-sa să nu împartă casa, ci numai vreodată, dacă *doamne-ferește* el se va îmbogăți, să-i dea ceva pentru dreptul ei" (M. Preda).

Alteori, cînd se reproduc replici, exemple sau expresii paremiologice, poziția acestora într-un context vădit „nespecific" le apropie de tipul unităților propoziționale sau frazeologice nepredicative: „La Reșița, Rapidul și C.S.M. au executat cel mai veritabil vals dintre cîte s-au dansat vreodată, cu: « *pardon, scuzați, madam* » și « *ia tu mingea, pufulete* »"[15]; „Propoziția *nu e* este o regentă principală"[16]; „... stau în cumpănă pe dunga lui *n-am văzut, n-am auzit*"[17].

Caracterul nepropozițional al acestor construcții îl relevă și prezența unor elemente formale care, de regulă, realizează relații specifice părților de vorbire la nivel intrapropozițional, cum ar fi: prepozițiile, articolele etc. (vezi *cu* și *lui*, în exemplele citate).

Prezența uneltelor gramaticale care facilitează relații intrapropoziționale este un fenomen curent și — s-ar putea spune — caracteristic construcțiilor propoziționale nepredicative (poate de egală importanță cu pierderea sensurilor individuale ale unităților constitutive). Posibilitatea integrării lor intrapropoziționale prin intermediul unor elemente de relație specifice părților de vorbire este un indiciu revelator al „nominalizării" construcțiilor propoziționale respective. Astfel, locuțiunea „pentru *te miri ce*" este sinonimă lexical și sintactic cu sintagma nominală „pentru *nimica toată*", ambele fiind guvernate de termenul lor regent prin intermediul propoziției *pentru*. De asemenea, în exemplul: (ochi) „mai frumoși, *mai nu știu cum*", unitatea propozițională subliniată devine sinonimă gramatical cu adjectivul *mai frumoși*, întrucît ambele unități morfosintactice sînt determinanți adjectivali cu funcție atributivă, se află la gradul comparativ de superioritate și determină același termen regent: „alții", fiind în raport de coordonare. Indiferent de caracterul eterogen al elementelor constitutive ale locuțiunii *nu știu cum*, coordonatele sintactice reperate mai sus ne îndrituiesc să-i recunoaștem — cel puțin în contextul amintit — calitatea de adjectiv.

---

[14] Gh. N. Dragomirescu echivalează locuțiunea *cît Doamne iartă* cu adverbul „nesfîrșit", ceea ce ar implica, desigur, caracterul temporal al acțiunii (*Îmbinările de cuvinte indivizibile...*, loc. cit., p. 409).

În realitate, poetul vrea să exprime nu durata, ci intensitatea, amploarea luptei feciorilor pentru un surîs al fetei.

[15] Fănuș Neagu, în „România literară", VII, 1974, p. 24.

[16] Gh. N. Dragomirescu, *Manual preparator de limba română*, EDP, București, 1969, p. 81.

[17] Fănuș Neagu, *ibidem*, p. 13, 32.

La alegerea acestei soluţii ne conduce şi faptul că evoluţia în timp a unor asemenea construcţii tinde nu numai spre unitatea noţională, ci şi spre unitatea fizică propriu-zisă a unităţilor alcătuitoare (cazul lui *cumsecade* < *cum se cade*). Numărul relativ mare şi frecvenţa ridicată de care se bucură unităţile propoziţionale nepredicative, îndeosebi în aspectul oral al limbii române contemporane, sînt puse, de obicei, pe seama expresivităţii acestora, cele mai multe dintre ele implicînd, într-adevăr, şi valori figurative [18].

Nu ne propunem deocamdată să urmărim configuraţia stilistică a unităţilor propoziţionale nepredicative, deşi aspectul stilistic se pare că guvernează atît geneza, cît şi stadiul cel mai avansat de valorificare a acestor construcţii. Din punctul nostru de vedere, mai interesant de relevat este faptul că, fiind supus intens uzului curent, cele mai multe dintre ele devin simple clişee lingvistice la îndemîna vorbitorului comun. Un asemenea clişeu comod pare a fi şi construcţia *„ceva ce n-a văzut Parisul"*, frecventă în limbajul liber, de ţinută suburbană, al unei anumite categorii de vorbitori. Rareori se întîmplă, şi atunci cu intenţii ironice, să întîlnim această construcţie într-o accepţie apropiată de sensul ei propriu : „Vrînd Ştefan Covaci să le arate francezilor ceva ce n-a văzut Parisul(s.n), a contractat un meci de fotbal cu echipa României / ... / cu 30.000 de spectatori pe stadionul Parc des Princes"(Fănuş Neagu, *ibidem*). Altminteri, expresia *ce n-a văzut Parisul* desemnează, în ordine pozitivă, calităţi superlative ale obiectelor şi fenomenelor, indiferent dacă Parisul a „văzut" vreodată sau nu obiecte sau calităţi similare. Dealtfel, cînd vorbitorul vrea să elogieze astfel un obiect, rareori stabileşte mental vreo relaţie între acesta şi „oraşul luminii".

Singura relaţie ce-l preocupă pe vorbitor este aceea dintre obiect şi calitatea (sau calităţile) acestuia la gradul superlativ.

Supusă unui atare tratament, expresia *ce n-a văzut Parisul* a ajuns să desemneze, prin sine însăşi, ceva „excepţional" ; „ieşit din comun" ; „care nu are egal pe pămînt" etc.

După ce am parcurs cîteva aspecte esenţiale privind unităţile propoziţionale (sau frazeologice) nepredicative, găsim util să rezumăm principiile de bază care ne-au călăuzit în definirea, descrierea şi interpretarea acestei categorii morfo-sintactice :

1) *Principiul ireductibilităţii* acestor structuri fixe, în virtutea căruia nu mai putem detaşa nici un element din componenţa lor, fără a reduce locuţiunile înseşi. Dacă totuşi partea nominală a construcţiei pare a se constitui iarăşi într-o unitate morfo-sintactică de sine stătătoare, după detaşarea unui element de bază al unităţii respective (cum ar fi verbul), înseamnă că avem de-a face cu o propoziţie propriu-zisă, şi nu cu o unitate propoziţională nepredicativă (vezi ex. *care umblă cu capul în nori*).

2) *Principiul necomutabilităţii* elementelor constitutive.

---

[18] La locuţiunea *cine ştie pe unde* (vezi exemplele de la c.c. de loc), se poate observa o apreciabilă sinonimie lexicală (= „la dracu-n praznic" ; „aiurea" ; „unde şi-a dus mutul iapa" ; „unde şi-a înţărcat dracul copiii" etc.), adecvată unei potenţări superioare a nedeterminării spaţiale.

Se prea poate ca această largă disponibilitate lexicală — în mai mare măsură decît „expresivitatea" — să fi orientat preferinţa scriitorului (Marin Preda) către asemenea construcţii.

Dacă elementele de bază ale sintagmei analizate sînt comutabile cu altele din afara ei, ea este unitate propoziţională predicativă (ex. : *cum nu se mai află sub soare*), nu nepredicativă.

3) Obligativitatea *unităţii semantice şi gramaticale.* Cu ajutorul acestui criteriu discernem între unităţi propoziţionale nepredicative şi expresii. Expresiile se caracterizează prin unitate semantică, dar prezintă o evidentă segmentare sintactică care ne obligă la analiza fiecărui constituent în parte (vezi expresia : *ne atîrnă lingurile de gît*).

4) *Polivalenţa lexicală şi morfo-sintactică* a acestor construcţii, care face din unităţile propoziţionale nepredicative adevărate expresii-sinteze ale tuturor sinonimelor lor lexicale şi sintagmatice, comportînd, în plan semantic, valori sporite ale ideii de nedeterminare spaţială, temporală, morală etc.

În virtutea acestui principiu, tabloul distribuţiei lor morfo-sintactice beneficiază de o perspectivă dinamică, în măsură să explice atît frecvenţa relativ mare, cît şi polifuncţionalitatea acestor „clişee" lingvistice. E cazul lui *cine ştie ce*, locuţiune cotată în clasificările curente drept „pronominală", dar care poate fi, rînd pe rînd, pronume, adjectiv sau adverb, după cum apare în propoziţie : subiect, atribut sau nume predicativ.

5) *Posibilitatea adoptării unor elemente flexionare şi de relaţie* specifice părţilor de vorbire ale căror corespondente sintagmatice sînt.

Această calitate ne ajută să relevăm statutul de parte nominală al unităţilor propoziţionale nepredicative, ele putînd primi—după cum am văzut — articol, prepoziţie sau grad de comparaţie, întocmai ca o parte de vorbire nominală.

6) *Rezistenţa sporită a constituenţilor lor la flexiune internă.*

În loc de *nu ştiu cum*, nu putem zice, bunăoară, *nu ştim cum* sau *nu ştiaţi cum*, fără să trecem în domeniul propoziţiilor propriu-zise.

VERBE ŞI CONSTRUCŢII CU SENS FACTITIV-CAUZATIV ÎN LIMBA ROMÂNĂ*

DE

EMERIC PAPP şi MARINA RĂDULESCU

0. Obiectul lucrării de faţă îl constituie descrierea şi clasificarea construcţiilor cu sens factitiv-cauzativ din limba română contemporană. După ştiinţa noastră, asupra acestei probleme nu s-a publicat pînă în prezent un studiu special şi detaliat, deşi sensul factitiv-cauzativ al unor verbe sau al unor construcţii sintactice a fost uneori semnalat în lucrările româneşti de specialitate.

0.1. În studiul său *Les verbes réfléchis en roumain* [1], acad. Al. Graur a menţionat pentru prima dată categoria c a u z a t i v u l u i în limba română, arătînd că este vorba despre nişte construcţii, unele cu verbul la forma activă, de tipul : *şi bietu tată-su cît a cheltuit pînă l-a studiat!* „cît a cheltuit bietul tată-su pînă l-a făcut să studieze" sau *am mîncat porumbul cu porcii* „porcii mi-au mîncat porumbul", altele (care l-au interesat în lucrarea citată) cu verbul la forma reflexivă, de tipul : *a se alege deputat* „se (faire) élire député" (sau o formă asemănătoare din limbajul popular : *mă pun delegat* „je me fais nommer délégué"), *a se căuta* „se (faire) soigner (par un médecin etc.)", *a-şi face un rînd de haine* „se (faire) faire un complet", *a se rade, a se tunde* „se (faire) raser, se (faire) couper les cheveux" etc. (cf. *lucr. cit.*, p. 63). În continuare, acad. Al. Graur arată că se foloseşte cauzativul şi atunci cînd obiectul este diferit de subiect (deci, cînd verbul nu mai este reflexiv), citînd următoarele versuri populare :

„*Am mai fapt şi puţurele*
Ca ***s-adap*** *seţoşi cu ele.*
Care cum se adăpa,
Tot mie îmi mulţumea."

(Teodorescu, *Poezii populare*, 31).

Acad. Iorgu Iordan, referindu-se la formarea unor verbe noi în limba română [2], vorbeşte despre clasa *verbelor* f a c t i t i v e, care „spun că se « face » (se « înfăptuieşte ») ceva" (cf. *lucr. cit.*, p. 460) şi care au apărut, ca şi alte formaţii lexicale, pentru că „prin crearea unui verb nou se evită o perifrază", de tipul : *se recepţionează o lucrare* în loc de *se face recepţia unei lucrări, un autor caragializează* în loc *de un autor îl imită pe* (*face la fel cu*) *Caragiale* etc. (cf. *id. ibid.*, p. 461). Mai departe, acad. Iorgu

---

* N. red. Articolul de faţă a fost elaborat, la cererea redacţiei, de Marina Rădulescu, pe baza unei lucrări mai ample trimise spre publicare în 1969 de prof. Emeric Papp, sub titlul *Aspectul verbal factitiv-cauzativ din limba română*. Autorul versiunii care a servit ca punct de plecare a fost de acord cu această soluţie.

[1] Publicat în BL, VI, 1938, p. 42—89.

[2] În *Limba română contemporană*, Editura Ministerului Învăţămîntului, [Bucureşti], 1956, p. 460—467.

Iordan arată că verbele noi din această clasă se formează : cu sufixele conjugărilor (*a activa, a complexa* „a face să fie complex", *a perfecta, a pozitiva, a tabela* etc.), cu sufixul *-iza* (*a româniza, a munteniza, a filologiza, a savantiza, a comercializa, a diminutiviza, a idiotiza, a sensibiliza* etc.), cu sufixele *-fica, -fia* (*a codifica, a glorifica, a identifica, a justifica, a planifica* etc. ; *a lichefia, a rarefia* etc.) sau cu prefixe (*a înlobăgi, a înrobi, a dezinforma* etc.)[3].

În *Gramatica limbii române*[4] se precizează că sensul cauzativ se redă, în limba română, în general, cu ajutorul verbului *a face* : *Alţii fac să vibreze ... toaca şi clopotul* (Odobescu, *Istoria archeologiei*, p. 219), dar şi cu ajutorul verbului *a pune* : *mă tund* „pun pe frizer să mă tundă", *îmi fac un rînd de haine* „pun pe croitor să-mi facă un rînd de haine". În aceeaşi lucrare se arată că nuanţa cauzativă apare şi la unele verbe formate cu prefixul *a-* : *a aşeza* „a face pe cineva să şadă", *a adormi* „a face pe cineva să doarmă" sau la unele verbe folosite cu pronume reflexiv : *mă operez* „fac pe chirurg să mă opereze" (cf. *lucr. cit.*, vol. I. p. 242).

Lucrînd la redactarea dicţionarelor român-maghiar şi maghiar-român, Rita Chiricuţă-Marinovici a făcut interesante observaţii[5] în legătură cu redarea sensului factitiv al verbelor din limba maghiară în româneşte. Autoarea stabileşte faptul că, în afară de verbele *a face* şi *a pune*, sensul factitiv-cauzativ poate fi exprimat, în limba română, şi cu ajutorul verbelor *a lăsa* şi *a da*, ajungînd la concluzia că „exprimarea sensului factitiv-cauzativ (în limba română, *n.n.*) este atît o problemă de lexicologie, de semantică, cît şi una de gramatică, de morfologie şi sintaxă" (cf. *lucr. cit.*, p. 53).

În DL şi în DM termenii cauzativ şi factitiv sînt consideraţi sinonimi, dat fiind că sub cuvîntul *cauzativ* se face trimiterea la *factitiv*, care, în sintagma *verb tranzitiv-factitiv* este explicat astfel : „verb tranzitiv care arată că subiectul *face* pe cineva să îndeplinească acţiunea verbului de bază" (cf DL, s. v.).

Termenul folosit, în general, în DL în legătură cu clasa de verbe care ne interesează este *factitiv* ; numai o singură dată, sub cuvîntul *a tunde* (cf. *lucr. cit.*, p. 520), apare notaţia : „*Reflexiv*-**cauzativ**".

0.2. Studiul nostru are caracter descriptiv şi sincronic. Principala sursă din care am extras material a fost DL, care ne-a furnizat, în general, date referitoare la limba literară standard ; am avut, de asemenea, în vedere o serie de fapte aparţinînd limbii comune, uneori aspectului ei vorbit şi chiar variantei populare a acestuia.

Ţinem să precizăm că prezenta lucrare nu are caracter exhaustiv ; ea şi-a propus să ofere doar o primă aproximare a problemei cercetate, oricînd susceptibilă de rafinări ulterioare.

---

[3] Observaţii în legătură cu formarea acestui tip de verbe se găsesc şi în articolele acad. Iorgu Iordan : *Sufixe româneşti de origine recentă*, în „Bul. Fil.", VI, p. 48—52 şi *Verbe româneşti noi*, în „Bul. Fil.", IX, p. 20—29, în articolul Laurei Vasiliu, *Sufixe verbale româneşti noi*, în SMFC, III, p. 99—117, passim şi în lucrarea Sandei Reinheimer-Rîpeanu, *Les dérivés parasynthétiques dans les langues romanes*, 1974, Mouton, passim.

[4] Ediţia I, apărută în Editura Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, 1954.

[5] În articolul *Sensul factitiv-cauzativ al verbelor româneşti*, în CL, IX, 1964, I, p. 53—58.

1. Menţionăm, de la început, că vom considera factitiv-cauzativul ca o categorie semantică care caracterizează clasa verbului (ca şi eventivul, incoativul, iterativul etc.).

Vom avea în vedere o clasă de enunţuri de tipul :

(1) *L-*am **pus să deseneze** *o floare.*

(2) *Vîntul* **face** *trestia* **să se zbată.**

(3) *Lipsa amănuntelor* **face** *expunerea* **să se simplifice.**

(4) *Rochia aceasta te* **face (să pari) mai subţire.**

(5) *Jocheul* **alergă** *un cal de soi.* „jocheul *face să alerge* un cal de soi".

(6) *Nici ca Dunărea* **să-nece** *spumegînd a tale oşti* (M. Eminescu, în DL, s.v.) „nici ca Dunărea spumegînd *să facă să se înece* a tale oşti".

(7) *Mişca* **şuierase** *biciul pe deasupra capului plecat al tuturor* (Ion Pas, în DL, s.v.) „Mişca *făcuse* biciul *să şuiere* pe deasupra capului plecat al tuturor".

(8) *Scrisoarea ta m-*a **întristat** „scrisoarea ta *m-a făcut să mă întristez*".

(9) *Specialiştii* **codifică** *rezultatele* „specialiştii *fac* rezultatele (*să devină*) *coduri*".

(10) *Da ce nu şezi, cucoane Nicule? ... — Mări nu-l mai tot* **coconi,** *că s-a diochea!* (V. Alecsandri, în DL, s.v.) „nu-l mai tot numi « cucon » (*face să pară « cucon »*) că s-a diochea".

1.1. O primă remarcă în legătură cu grupul de enunţuri de mai sus este aceea că sensul factitiv-cauzativ se poate realiza :

I. *la nivelul enunţului*, printr-o perifrază verbală formată din verbul *a face* (sau un substitut al lui) urmat de un alt verb la conjunctiv prezent, ca în enunţurile (1), (2), (3) şi (4) ;

II. *la nivelul verbului cu rol de predicat*, ca în enunţurile (5), (6), (7), (8), (9) şi (10) care, deşi nu conţin în planul expresiei marca explicită a factitiv-cauzativului (verbul *a face* sau un substitut al lui), în plan semantic au totuşi sens factitiv-cauzativ, conţin, deci, această marcă în mod implicit, după cum reiese din glosări. În cadrul acestei clase, se pot distinge două categorii de verbe :

a) *verbe* care dobîndesc trăsătura semantică [+Factitiv-Cauzativ] numai într-un anumit tip de construcţie sintactică, ca cele din enunţurile (5), (6), (7) şi (8) şi care, distribuite într-un alt context sintactic, nu mai au sens factitiv-cauzativ, ca, de exemplu, în enunţurile :

(5′) *Un cal de soi* **aleargă** *strunit de jocheu.*

(6′) *Oştile* **se înecă** *în Dunăre.*

(7′) *Biciul, mînuit de Mişca,* **şuierase** *pe deasupra capului plecat al tuturor.*

(8′) **M-am întristat** *din cauza scrisorii tale.*

unde aceleaşi verbe nu mai pot fi glosate printr-o perifrază în care să apară verbul *a face* (sau un substitut al lui) ;

b) *verbe* care au în mod constant trăsătura semantică [+Factitiv-Cauzativ] în orice enunţ ar apărea, pentru că s-au format (în limba română sau în altă limbă, din care au fost împrumutate) cu acest sens şi, de aceea, sînt întotdeauna glosate numai printr-o perifrază în care apare verbul *a face* (sau un substitut al lui), ca cele din enunţurile (9) şi (10), sau, de exemplu : *a înnobila* „a face (să devină) nobil", *a robi* „a face (să devină) rob", *a dramatiza* „a face (să devină) dramatic", *a colecţiona* „a face colecţie" etc.

Putem spune, aşadar, că în cazul verbelor de sub a) sensul factitiv-cauzativ reprezintă o trăsătură semantică contextuală, în timp ce sensul factitiv-cauzativ al verbelor de sub b) este o trăsătură semantică permanentă, care caracterizează în mod constant configuraţia lor semantică.

1.2. Din examinarea enunţurilor (1)—(10) rezultă că verbul (sau perifraza verbală) poate să exprime o *acţiune*, ca în enunţurile (1), (2), (5), (6) şi (7) sau o *transformare* (dobîndirea unei noi calităţi, trecerea într-o nouă stare), ca în enunţurile (3), (4), (8), (9) şi (10). Constatăm, de asemenea, că subiectul (în cazul enunţurilor cu perifrază verbală este vorba despre subiectul verbului *a face*) nu îl indică pe autorul acţiunii exprimate de verbul-predicat (sau de verbul la conjunctiv prezent), ci el reprezintă un factor exterior care p r o v o a c ă sau d e t e r m i n ă realizarea acţiunii (sau a transformării); autorul acţiunii (actorul care suportă transformarea) este exprimat prin complementul direct (în cazul enunţurilor cu perifrază verbală este vorba despre complementul direct al verbului *a face*).

Vom considera că enunţul are sens :

I. *factitiv*, dacă verbul sau perifraza verbală exprimă o acţiune, iar subiectul (în cazul enunţurilor cu perifrază verbală ne referim la subiectul verbului *a face*) este o fiinţă (eventual un lucru personificat), deci este exprimat printr-un nume avînd trăsătura semantică [+Animat];

II. *cauzativ*, dacă verbul sau perifraza verbală exprimă o transformare, iar subiectul (în aceleaşi condiţii de mai sus) nu este o fiinţă şi, deci, este exprimat printr-un nume avînd trăsătura semantică [—Animat].

Enunţurile cu sens factitiv pot fi :

a) *reale*, cînd complementul direct (în cazul enunţurilor cu perifrază verbală ne referim la complementul direct al verbului *a face*, care coincide cu subiectul verbului la conjunctiv prezent) este exprimat printr-un nume cu trăsătura semantică [+Animat], avînd, deci, capacitatea reală de a fi autor al unei acţiuni, ca în enunţurile (1), (5) şi (6);

b) *aparente* (cvasifactitive), cînd complementul direct (în aceleaşi condiţii de mai sus) este exprimat printr-un nume avînd trăsătura semantică [—Animat], ca în enunţurile (2) şi (7).

În mod paralel, enunţurile cu sens cauzativ pot fi :

a) *reale*, cînd transformarea se petrece în realitate (se realizează dobîndirea unei noi calităţi, trecerea la o nouă stare), ca în enunţurile (3), (8) şi (9);

b) *aparente*, cînd transformarea nu se petrece în realitate (verbul *a face* este urmat explicit, în planul expresiei, sau implicit, în plan semantic, de verbul *a părea* la conjunctiv prezent) ca în enunţurile (4) şi (10).

2. Ne vom ocupa, în primul rînd, de verbele de tipul celor din enunţurile (9) şi (10), verbe care au în mod permanent trăsătura semantică care ne interesează [6]. Acestea au întotdeauna sens c a u z a t i v, pentru că, în orice enunţ, ele indică faptul că subiectul determină o fiinţă sau un

[6] Punctul nostru de vedere diferă de cel al autorilor citaţi în notele 2 şi 3, care s-au ocupat de această clasă de verbe fără să delimiteze verbele care au trăsătura semantică [+ Cauzativ] în mod constant, de verbele care dobîndesc această trăsătură numai în anumite enunţuri cu o structură sintactică specifică.

obiect inanimat să ajungă într-o stare nouă sau să dobîndească o calitate nouă.

Este vorba despre o clasă de verbe formate de la *adjective* sau de la *substantive*, deci verbe denominale. Aceste verbe sînt tranzitive, avînd întotdeauna complementul direct exprimat, printr-un substantiv sau un pronume personal, niciodată printr-un pronume reflexiv, deoarece subiectul trebuie să aibă un referent în realitate diferit de referentul complementului direct. Complementul direct indică fiinţa (sau lucrul) care trece într-o stare nouă sau care dobîndeşte o calitate nouă, care suportă aşadar transformarea, din cauza (datorită sau prin intermediul) unui factor exterior exprimat prin subiectul propoziţiei. Dacă subiectul şi complementul direct pot avea, cel puţin într-un enunţ, acelaşi referent, verbul nu este cauzativ, ci *eventiv*, ca de exemplu, verbul *a (se) maturiza* : **Ion** *s-a maturizat* „Ion a devenit matur" (faţă de **Efortul** *l-a maturizat* **pe Ion** „efortul l-a făcut pe Ion să se maturizeze").

2.1. *Verbe cu sens cauzativ formate cu prefixe* [7] :

2.1.1. Cu ajutorul prefixului *în-* (*îm-*) se derivă verbe cauzative de la :

a) adjective : *a înlesni* „a face să fie mai lesne de înfăptuit", *a înnemuri* „a face (să devină) nemuritor", *a înnobila* „a face (să devină) nobil" etc.

(11) *Acest instinct* **a înlesnit** *chiar omului primele sale inspiraţiuni artistice.* (Odobescu, în DL, s.v.).

(12) *Arătat-au luncii lucrare de zînă.*

*Prin care concertu-i l-***ai înnemurit** (Alecsandri, în DL, s.v.).

b) substantive : *a îmbelşuga* „a face să aibă (să fie din) belşug", *a îmbucătăţi* „a face bucăţi", *a îndurera* „a face să aibă o durere", *a înfăptui* „a face (să devină) faptă", *a înrobi* „a face (să devină) rob" etc.

(13) **A îmbucătăţi** *carnea.* (în DL, s.v.).

(14) *Şi-i strîngea mîna, de i-o* **îndurera.** (Vlahuţă, în DL, s.v.).

Verbele din exemplele de mai sus sînt cauzative reale ; prefixul *în-* derivă şi verbe cauzative aparente, de tipul *a învinovăţi* „a considera sau a declara vinovat, a face (să pară) vinovat" etc.

(15) *Stăpîna mea, mă* **învinovăţeşti** *nedrept.* (Negruzzi, în DL, s.v.).

2.2. *Verbe cu sens cauzativ formate cu sufixe* :

2.2.1. Verbe cauzative se formează şi cu sufixele conjugărilor, de la :

a) adjective : *a activa* „a face (să devină) activ", *a pozitiva* „a face (să devină) pozitiv" etc.

[7] În *Gramatica limbii române* (cf. ed. I, vol. I, p. 242) se arată că, în limba română, există unele verbe cauzative formate cu prefixul *a-* : *a aşeza* „a face pe cineva să şadă" şi *a adormi* „a face pe cineva să doarmă". Din punct de vedere sincronic, după părerea noastră, aceste verbe nu sînt cauzative în orice context sintactic :

Eu mă aşez pe scaun [— Cauzativ],

Copilul adoarme [— Cauzativ],

ci dobîndesc sens cauzativ în anumite construcţii sintactice :

Îl aşez pe copil pe scaunul meu „îl fac pe copil să se aşeze pe scaunul meu",

Mama îl adoarme pe copil „mama îl face pe copil să adoarmă.

De aceea, aceste verbe, precum şi cele formate cu prefixul neologic *a-*, de tipul : *a amuţi, a asurzi* etc. (cf. Al. Graur, *Tendinţele actuale ale limbii române*, p. 257), vor fi tratate, în lucrarea de faţă, în cadrul clasei verbelor care dobîndesc sens factitiv-cauzativ, p. 14—25.

(16) *Catalizatorii* **activează** *reacţiile chimice.*

(17) *Prin educaţie* **se pozitivează** *caracterele.*

b) substantive : *a robi* „a face (să devină) rob", *a tabela* „a face tabele" etc.

(18) *Staţi, boieri! ... Nu mă-ţi* **robi** *voi pe mine.* (Hasdeu, în DL, s.v.).

(19) *Inginerul* **a tabelat** *datele.*

În afară de verbele cauzative reale de mai sus, cu sufixele conjugărilor se pot forma şi verbe cauzative aparente, ca *a romanţa* „a face (să pară) ca un roman(ţ)" etc.

(20) *Scriitorul* a **romanţat** *viaţa lui Villon.*

2.2.2. Alt mijloc de derivare a unor verbe cauzative este sufixul *-iza*, care formează verbe de la :

a) adjective : *a actualiza* „a face (să devină) actual", *a comercializa* „a face (să devină) comercial", *a dramatiza* „a face(să devină) dramatic" etc.

(21) *Propagandistul trebuie* **să actualizeze** *problemele.* (în DL, s.v.).

(22) *Creasta Parîngului completează tumultul peisajului şi-l* **dramatizează** *în cel mai înalt grad".* (Geo Bogza, în DL, s.v.).

b) substantive : *a amalgamiza* „a face amalgam", *a bovariza* „a face ca D-na Bovary", *a pulveriza* „a face (să devină) pulbere" etc.

(23) *A fost destulă vreme o secundă, ca pe unii aflaţi în jurul torpilei să-i rupă în bucăţi, azvîrlindu-i în toate direcţiile la mari depărtări, iar pe ceilalţi* **să-i pulverizeze** *complet.* (Bart, în DL, s.v.).

2.2.3. Sufixul *-ifica* (*-fia*), înrudit cu verbul *a face* (cf. *Gramatica limbii române*, ed. I, vol. I, p. 325), derivă verbe cauzative de la :

a) adjective : *a autentifica* „a face (să devină) autentic", *a certifica* „a face (să devină) cert", *a falsifica* „a face (să devină) fals" etc.

(24) **Autentific** *o copie a certificatului de căsătorie.* (în DL, s.v.).

b) substantive : *a codifica* „a face (să devină) cod", *a vinifica* „a face vin", *a valorifica* „a face ca un lucru să primească o anumită valoare" etc.

(25) *Podgorenii* **au vinificat** *întreaga producţie de struguri.*

(26) *Eminescu are cel mai însemnat aport prin faptul că nimeni n-a* **valorificat** *într-un mai mare grad artistic* [...] *comorile literaturii populare.* (Beniuc, în DL, s.v.).

Cu sufixul *-ifica* se formează şi verbe cauzative aparente, de tipul *a personifica* „a face lucrurile, animalele etc. să pară persoane, atribuindu-le însuşiri omeneşti".

(27) *În fabule poetul* **a personificat** *animalele.*

2.2.4. Se formează verbe cauzative şi cu ajutorul sufixului *-(i)ona*, de la substantive : *a colecţiona* „a face colecţie", *a emulsiona* „a face (să devină) emulsie", *a obiecţiona* „a face obiecţii", *a recepţiona* „a face recepţia" etc.

(28) **Colecţionează** *unii monede, timbre, alţii cutii de chibrituri.* (Pas, în DL , s.v.).

2.3. Concluzii

1. Verbele cauzative sînt verbe în a căror configuraţie semantică trăsătura [+Cauzativ] apare în mod constant, în orice enunţ ar fi distribuite.

2. Verbele cauzative sînt tranzitive, avînd întotdeauna complementul direct *exprimat*, prin substantiv sau pronume personal. Prin această caracteristică ele se deosebesc de verbele (cu care au note comune), de tipul : *a înflori*, *a înmuguri*, *a îmboboci* etc. din enunţuri ca :

Garoafele au înflorit „garoafele au devenit flori" care sînt caracterizate prin $\begin{bmatrix} - \text{ Cauzativ} \\ + \text{ Eventiv} \end{bmatrix}$.

3. Complementul direct nu poate fi exprimat niciodată prin pronume reflexiv. Această trăsătură face posibilă delimitarea dintre verbele cauzative şi clasa verbelor, formate cu aceleaşi prefixe sau sufixe, care nu au trăsătura semantică [+ Cauzativ] în mod constant, dar o pot dobîndi în anumite contexte :

Situaţia **s-a clarificat** *prin sosirea ei* „situaţia a devenit clară prin sosirea ei" $\begin{bmatrix} - \text{ Cauzativ} \\ + \text{ Eventiv} \end{bmatrix}$;

Sosirea ei **a clarificat** *situaţia* „sosirea ei a făcut ca situaţia să devină clară" $\begin{bmatrix} + \text{ Cauzativ} \\ + \text{ Eventiv} \end{bmatrix}$.

4. În configuraţia semantică a verbelor cauzative, mai ales a celor formate de la adjective, trăsătura semantică constantă [+ Cauzativ] se combină cu trăsătura semantică [+ Eventiv].

5. În limba română nu există verbe cauzative nederivate. Ele s-au format cu ajutorul prefixului *în-* (*îm-*) şi al sufixelor conjugării (în special *-a* şi *-i*), *-iza*, *-ifica* (*-fia*) şi *-(i)ona*.

6. *Enunţurile* în care apar verbele cauzative pot avea *sens cauzativ*, dacă subiectul este exprimat printr-un nume cu trăsătura semantică [— Animat], de exemplu : (11), (16), (22) etc. sau *sens factitiv-cauzativ*, dacă subiectul este exprimat printr-un nume cu trăsătura semantică [+ Animat], de exemplu : (15), (18), (21) etc.

3. După cum am arătat anterior, sensul factitiv-cauzativ se poate exprima, în limba română, şi cu ajutorul unei perifraze verbale alcătuite din verbul *a face* (sau un substitut al acestuia) la orice mod şi timp, urmat de un alt verb la modul conjunctiv, prezent.

3.1. Mijlocul absolut general prin care orice verb din limba română poate apărea într-un enunţ cu sens factitiv-cauzativ este distribuirea sa într-o perifrază verbală în care să fie precedat de verbul *a face* [8].

3.1.1. *Exprimarea sensului factitiv.* În enunţurile cu sens factitiv verbul *a face* este urmat de un *verb de acţiune* [9] :

(29) *L-*am **făcut** / **să vină** *la mine.*

(30) *Bucuria-l* **face** / **să cînte.**

(31) *Mijloacele audiovizuale îi* **fac** *pe elevi* / **să înveţe** *cu plăcere.*

[8] Procedeul nu este specific limbii române ; el se întîlneşte, de exemplu, şi în limba franceză : *Je me suis* **fait** *couper les cheveux* „mi-am tuns părul", *Il* **fait** *manger les chats* „dă pisicilor să mănînce" etc.

[9] Folosim aici termenul *verb de acţiune* într-un sens foarte larg, spre a desemna o clasă în care intră toate verbele care nu exprimă o devenire (eventivele) şi nici trecerea într-o nouă stare, dobîndirea unei noi calităţi (cauzativele).

(32) *Dacă cineva ar fi scris cugetările mele,* **ar fi făcut / să sîngereze** *inima celui ce ar fi citit.* (Bolintineanu, în DL, s.v.).

(33) *Păşind iute pe zăpada îngheţată, vînătorul* **făcea / să-i scîrţie** *puternic bocancii.*

Dintre enunţurile de mai sus, primele patru reprezintă construcţii sintactice cu sens factitiv reale, iar enunţul (33) este o construcţie sintactică cu sens factitiv aparentă. De asemenea, remarcăm că în enunţurile (29), (30), (31) şi (33) verbul la conjunctiv prezent este folosit cu sensul propriu, în timp ce în enunţul (32) verbul la conjunctiv prezent apare cu sens figurat.

Nu vom interpreta perifraza verbală ca un predicat verbal compus, ci vom considera că enunţul este format din două propoziţii : propoziţia în care predicatul este exprimat prin verbul *a face* este regentă, iar cea în care predicatul este exprimat prin verbul la conjunctiv este o predicativă suplimentară [10] [ca în enunţurile (29), (30) şi (31)] sau o completivă directă [ca în enunţurile (32) şi (33)]. Caracteristica esenţială a enunţurilor în care subordonata este o predicativă suplimentară este aceea că subiectul ei şi complementul direct al verbului-predicat *face* din regentă au acelaşi referent, se raportează la aceeaşi fiinţă sau lucru din realitate. Ca urmare, în enunţ capătă expresie o singură dată, şi anume în regentă, în poziţia complementului direct, subînţelegîndu-se şi ca subiect al propoziţiei predicative suplimentare. De aceea, dacă complementul direct al verbului *a face* este un pronume personal de persoana I sau a II-a, verbul la conjunctiv prezent din subordonată va prelua, prin acord, această caracteristică morfologică, iar dacă complementul direct este exprimat printr-un substantiv sau un substitut al lui, verbul la conjunctiv prezent din subordonată va sta la persoana a III-a, prin acord sau prin recţiune :

(30) *Bucuria* **îl** *face* **(pe el, pe Ion, pe acesta, pe altul** *etc.***) să cînte.**

(30′) *Bucuria* **mă** *face* **să cînt.**

(30″) *Bucuria* **te** *face* **să cînţi.**

Dacă subordonata este completivă directă, verbul *a face* din regentă nu mai are complement direct exprimat, dar i se poate subînţelege unul, identic din punct de vedere referenţial cu subiectul regentei, ca în enunţurile (32) şi (33). La fel şi într-un enunţ de tipul :

(34) *Bucuria libertăţii* **a făcut** *omenirea* **să uite** *repede grozăviile războiului,*

care este ambiguu, compatibil cu două interpretări semantice :

(34′) *Bucuria libertăţii* **a făcut** *omenirea* **/ să uite** *repede grozăviile războiului* (regentă şi predicativă suplimentară) ;

(34″) *Bucuria libertăţii* **a făcut** / *omenirea* **să uite** *repede grozăviile războiului* (regentă şi completivă directă).

Enunţurile cu sens factitiv pot trece la diateza pasivă. Cînd subordonata este o predicativă suplimentară, de exemplu :

(35) *L-***am făcut** *pe Ion* **să înţeleagă** *textul,*

trecerea la diateza pasivă se face prin :

a) pasivizarea verbului *a face* din regentă :

(35′) *Ion* **a fost făcut** (*de către mine*) **să înţeleagă** *textul.*

b) pasivizarea verbului din subordonată, dacă este un verb tranzitiv compatibil cu diateza pasivă şi are un complement direct exprimat :

[10] Cf. definiţia din *Gramatica limbii române,* ed. a II-a, vol. al II-lea, p. 340 — 341.

(35″) **Am făcut** *ca textul* **să fie înţeles** *de Ion.*

Cînd subordonata este o completivă directă, de exemplu :

(36) *Nici recunoaşterea faptei nu poate* **face** (*ca*) *tribunalul* **să-***l* **achite** *pe acuzat,*

trecerea la diateza pasivă se face prin :

a) pasivizarea verbului *a face* din regentă :

(36′) *Nici prin recunoaşterea faptei tribunalul nu poate* **fi făcut să-***l* **achite** *pe acuzat* ;

b) pasivizarea verbului din subordonată, dacă este un verb tranzitiv compatibil cu diateza pasivă şi are un complement direct exprimat :

(36″) *Nici recunoaşterea faptei nu poate* **face să fie achitat** *de tribunal acuzatul,*

sau

(36‴) *Nici recunoaşterea faptei nu poate* **face** *ca acuzatul* **să fie achitat** *de către tribunal.*

Dacă verbul din subordonata completivă directă nu este tranzitiv, de exemplu :

(33) *Păşind iute pe zăpada îngheţată, vînătorul* **făcea să-***i* **scîrţîie** *puternic bocancii.*

trecerea la diateza pasivă se face numai prin pasivizarea verbului *a face* din regentă :

(33′) *Păşind iute pe zăpada îngheţată, bocancii* **erau făcuţi să scîrţîie** *puternic* (*de către vînător*).

3.1.2. *Exprimarea sensului cauzativ.* În enunţurile cu sens cauzativ verbul *a face* este urmat de un *verb eventiv* sau de verbele *a fi, a deveni, a părea* (la conjunctiv prezent) + *un substantiv* (sau un substitut al acestuia cu funcţie sintactică de nume predicativ) :

(37) *O veste neaşteptată l-***a făcut** *pe tata* / **să se întristeze.**
(38) *Mirarea* **mă face** / **să amuţesc.**
(39) *Clima dulce* **face** / **să înflorească** *muşcatele.*
(40) *Teama de a nu greşi l-***a făcut** / **să fie foarte atent.**
(41) *Lipsa de aer curat te* **face** / **să devii palid.**
(42) *Expresia ochilor o* **face** / **să pară tristă.**

Enunţurile (37), (38), (39), (40) şi (41) reprezintă construcţii sintactice cu sens cauzativ reale, iar enunţul (42), o construcţie sintactică cu sens cauzativ aparentă. Remarcăm, de asemenea, că în enunţurile (37) şi (39) verbul din subordonată este folosit cu sensul său propriu, în timp ce verbul din enunţul (38) are sens figurat.

Ca şi la construcţiile cu sens factitiv, discutate sub **3.1.1.**, propoziţia regentă este aceea în care predicatul este exprimat prin verbul *a face*, iar propoziţia următoare, care conţine verbul la conjunctiv prezent, este fie o predicativă suplimentară [ca în (37), (38), (40), (41) şi (42)], fie o completivă directă [ca în (39)]. Celelalte proprietăţi ale construcţiilor cu sens factitiv se repetă şi la construcţiile cu sens cauzativ.

3.2. Alte verbe cu ajutorul cărora se pot construi, în limba română, enunţuri cu sens factitiv sînt *a pune, a da* şi *a lăsa*. În construcţiile cu sens factitiv, verbele *a pune, a da* şi *a lăsa*, urmate de un verb de acţiune

la conjunctiv prezent, nu mai au sensurile lor primare şi se pot defini ca substitute ale verbului *a face* :

(43) *L-*am pus *pe Ion* să-*ţi* povestească *filmul.*

(44) *Profesorul i-*a pus *pe elevi* să înveţe *poezia.*

(45) *Cine te-*a pus să pleci ?

(46) *Profesorul le-*a dat *elevilor* să scrie *o compunere.*

(47) Am dat să-*mi* repare *ceasul la ceasornicarul din colţ.*

(48) *M-*a lăsat să aştept *două ore.*

(49) *Tomşa* a lăsat să cadă *un ban de argint celui dintîi calic orb de la scara bisericii domneşti.* (Sadoveanu, în DL, s.v.).

Enunţurile cu sens factitiv de mai sus sînt reale, iar verbele la conjunctiv prezent sînt folosite cu sensul lor propriu. Enunţurile sînt formate din cîte două propoziţii : regenta, în care predicatul este exprimat printr-unul din substitutele lui *a face* şi o subordonată predicativă suplimentară [ca în (43), (44), (45), (46), (47) şi (48)] sau o completivă directă [ca în (49)]. Subiectul subînţeles al predicativei suplimentare are acelaşi referent în realitate ca şi complementul direct al predicatului din regentă [ca în (43), (44), (45) şi (48)] sau ca şi complementul indirect, în dativ [din (46)] sau prepoziţional [din (47)]. De asemenea, complementul direct subînţeles al verbului din regentă [enunţul (49)] are acelaşi referent ca şi subiectul exprimat al verbului la conjunctiv prezent din subordonata completivă directă.

Trecerea la diateza pasivă a enunţurilor factitive construite cu verbele *a pune* şi *a lăsa* se face în aceleaşi condiţii ca şi pasivizarea enunţurilor construite cu verbul *a face.* În ceea ce priveşte enunţul (46) construit cu verbul *a da,* remarcăm că se preferă forma reflexivă a pasivului :

(46′) *Elevilor li* s-a dat să scrie *o compunere* (*de către profesor*).

Dacă, teoretic, verbul *a face* poate preceda orice verb din limba română pentru a construi un enunţ cu sens factitiv-cauzativ, sfera de distribuţie a substitutelor sale este mai restrînsă. În general, verbele *a pune* şi *a da* se folosesc cu precădere atunci cînd autorul (subînţeles al) acţiunii exprimate de verbul din predicativa suplimentară este ierarhic subordonat persoanei pe care o indică subiectul regentei.

3.3. Concluzii.

1. În limba română, există construcţii sintactice cu sens factitiv-cauzativ construite cu ajutorul unei perifraze verbale formate din verbul *a face* (sau substitutele sale : *a pune, a da, a lăsa*) urmat de un verb la conjunctiv prezent.

2. Enunţurile factitiv-cauzative de acest tip sînt compuse din două propoziţii : regenta, al cărei predicat este exprimat prin verbul *a face* (sau un substitut al lui) şi o propoziţie subordonată, predicativă suplimentară sau completivă directă.

3. Complementul direct (eventual indirect) din regentă şi subiectul din subordonată sînt identice din punct de vedere al sensului referenţial şi nu sînt niciodată exprimate amîndouă în enunţ.

4. Enunţurile cu sens factitiv-cauzativ de care ne-am ocupat pot fi trecute la diateza pasivă prin :

a) pasivizarea verbului din regentă ;

b) pasivizarea verbului din subordonată, dacă acesta este un tranzitiv compatibil cu diateza pasivă şi are un complement direct exprimat.

5. Dacă verbul *a face* este urmat de un verb de acţiune, construcţia sintactică are sens factitiv, iar dacă este urmat de un verb eventiv sau de verbele *a fi*, *a deveni*, *a părea* + *substantiv* (sau un substitut), construcţia sintactică are sens cauzativ.

6. Verbele *a pune*, *a da* şi *a lăsa*, ca substitute ale lui *a face*, apar, în general, în construcţii cu sens factitiv şi au o sferă de distribuţie limitată, în funcţie de trăsăturile referenţiale ale subiectului lor în raport cu autorul acţiunii exprimate de verbul din subordonată. Verbul *a lăsa* apare uneori şi în construcţii cauzative : *L*-**ai lăsat să se întristeze.**

4. Ne vom ocupa, în cele ce urmează, de construcţiile sintactice cu sens factitiv-cauzativ al căror predicat este exprimat printr-un verb care d o b î n d e ş t e, în anumite enunţuri, sens factitiv-cauzativ.

4.1. Din această clasă fac parte enunţuri de tipul :

(50) *Jocheul* **aleargă** *un cal roib* „jocheul face să alerge un cal roib".

(51) *Un sentiment de neliniște* [...] *îl* **grăbea** *spre casă.* (Al. Vlahuţă, în DL, s.v.) „un sentiment de neliniște îl făcea să se grăbească spre casă".

(52) *Tonul ei* **înmărmurește** *P-ai pădurilor tirani.* (Gr. Alexandrescu, în DL, s.v.) „tonul ei îi face să înmărmurească pe ai pădurilor tirani".

(53) *Adesea* **înmărmurea** *pe iscusiții săi judecători.* (Al. Odobescu, în DL, s.v.) „adesea îi făcea pe iscusiţii săi judecători să înmărmurească".

Verbele din enunţurile factitiv-cauzative de mai sus se deosebesc de verbele pe care le-am numit c a u z a t i v e, discutate sub **2.** (p.102—105), care au în mod constant (în orice enunţ în care apar) această trăsătură semantică, prin aceea că ele pot apărea cel puţin într-un enunţ fără să aibă sens factitiv-cauzativ, de exemplu :

(50′) *Un cal roib* **aleargă** *strunit de jocheu.*

(51′) **Se grăbea** *spre casă din cauza unui sentiment de neliniște.*

(52′) *Tiranii pădurilor* **înmărmuresc** *din cauza tonului ei.*

(53′) *Adesea iscusiții săi judecători* **înmărmureau** *datorită lui.*

Enunţurile (50) — (53) au următoarea structură sintactică : *subiect* (+ determinanţi) — *predicat—complement direct* (+determinanţi ai verbului-predicat sau ai complementului direct). În enunţurile (50′), (51′), (52′) şi (53′) verbele *a alerga*, *a se grăbi* şi *a înmărmuri* sînt i n t r a n z i t i v e ; în enunţurile cu sens factitiv-cauzativ (50), (51), (52) şi (53) aceleaşi verbe s-au tranzitivizat, au devenit compatibile cu un complement direct şi, în felul acesta, au dobîndit trăsătura semantică [+ Factitiv-Cauzativ]. Ceea ce deosebeşte aceste construcţii sintactice cu sens factitiv-cauzativ de construcţiile tranzitive obişnuite este faptul că subiectul gramatical nu îl reprezintă pe autorul (actorul) acţiunii (transformării) exprimate de verbul predicat, el indică numai un factor exterior (*agent*, dacă este exprimat printr-un nume cu trăsătura semantică [+ Animat] sau *cauză*, dacă este exprimat printr-un nume cu trăsătura semantică [— Animat]) care provoacă acţiunea (transformarea), înfăptuită (suportată) de altcineva, un autor (actor) diferit de subiect şi care este exprimat prin complementul direct. În construcţiile tranzitive obişnuite, complementul direct indică „obiectul asupra căruia se exercită o acţiune sau care este rezultatul unei acţiuni" (cf. *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, vol. al II-lea, p. 153) şi nu pe autorul sau pe actorul ei.

Ca şi pînă acum, vom considera că *verbele de acţiune* dobîndesc sens factitiv [ca în enunţurile (50) şi (51)], iar *verbele eventive* dobîndesc sens cauzativ [ca în enunţurile (52) şi (53)]. De asemenea, vom considera că *întreaga construcţie sintactică* are sens factitiv, [ca în enunţul (50)], dacă predicatul este exprimat printr-un verb de acţiune care a dobîndit sens factitiv, iar subiectul reprezintă un agent care determină acţiunea (este exprimat printr-un nume [+Animat]) şi că *întreaga construcţie sintactică* are sens cauzativ [ca în enunţul (52)] dacă predicatul este exprimat printr-un verb eventiv care a dobîndit sens cauzativ, iar subiectul reprezintă o cauză care provoacă acţiunea (este exprimat printr-un nume [— Animat]). Enunţul (51) reprezintă, în interpretarea noastră, o construcţie sintactică cu sens factitiv-cauzativ (pentru că predicatul este un verb de acţiune, dar subiectul este exprimat printr-un nume [— Animat]), iar enunţul (53) reprezintă o construcţie sintactică cu sens cauzativ-factitiv (pentru că predicatul este un verb eventiv, dar subiectul este exprimat printr-un nume [+ Animat]).

Factitivizarea (cauzativizarea) sensului unei construcţii prin schimbarea regimului sintactic al verbului-predicat, care devine tranzitiv din intranzitiv, nu înseamnă negarea capacităţii autorului (actorului) de a înfăptui acţiunea (transformarea) exprimată de verb, ci numai marcarea existenţei unui agent exterior (sau a unei cauze) care contribuie la producerea acţiunii (sau la modificarea stării). Pentru a sublinia importanţa acestui factor exterior el este distribuit în poziţia subiectului, iar autorul (actorul) real al acţiunii (transformării) ocupă poziţia ierarhică imediat următoare, adică locul complementului direct. În felul acesta verbul este încadrat de cei doi factori — agentul (cauza) şi autorul — care concură la realizarea acţiunii exprimate de el.

4.2. Din aceeaşi clasă — a construcţiilor factitiv-cauzative cu predicatul exprimat printr-un verb care dobîndeşte sens factitiv-cauzativ — fac parte şi enunţuri de tipul :

(54) *Ion se* **tunde** *la frizerul din colţ* „Ion îl pune pe frizerul din colţ să-l tundă".

(55) *Mi-*am **făcut** *un costum de haine la croitorul tău* „l-am pus pe croitorul tău să-mi facă un costum de haine".

(56) *Ciobanul* **paşte** *oile* „ciobanul face oile să pască".

cu verbe care pot să apară şi în enunţuri fără sens factitiv, de exemplu :

(54′) *Frizerul din colţ îl* **tunde** *pe Ion.*

(55′) *Croitorul tău mi-*a **făcut** *un costum de haine.*

(56′) *Oile* **pasc** *(iarbă) păzite de cioban.*

Observăm că, spre deosebire de enunţurile (50), (51), (52) şi (53), în enunţurile (54) şi (55) autorul acţiunii exprimate de verbul-predicat nu mai este exprimat prin complementul direct, ci printr-un complement indirect prepoziţional. De asemenea, remarcăm că verbele sînt tranzitive în ambele serii de construcţii, şi în (54), (55), (56), unde au sens factitiv, dar şi în (54′), (55′), (56′), unde nu au sens factitiv. Exprimarea autorului acţiunii în construcţiile factitive (54) şi (55) printr-o altă parte de propoziţie decît complementul direct trebuie pusă în legătură cu acest fapt.

Structura sintactică a enunțurilor (54) și (55) este următoarea: *subiect — predicat — complement direct — complement indirect prepozițional* (+ determinanți, ai predicatului sau ai complementelor).

În enunțul (54′), unde autorul acțiunii non-factitive de *a tunde* este exprimat prin subiect, poziția complementului direct este ocupată de „obiectul asupra căruia se exercită acțiunea". Construcția devine factitivă pentru a sublinia faptul că acest „obiect" nu are un rol pasiv (de fapt, „frizerul îl tunde pe Ion *la cererea sa*"); referentul „obiectului" are, deci, și funcție logică de „agent al acțiunii", care, în construcția factitivă, este distribuit în poziția subiectului. De aceea, verbul tranzitiv *a tunde* devine pronominal *a se tunde* (cu pronume reflexiv, pentru că același referent este și agent — exprimat prin subiect —, dar și obiect al acțiunii — exprimat prin complement direct). Autorul acțiunii de *a tunde* va fi, în consecință, exprimat printr-o parte de propoziție diferită atît de subiect, cît și de complementul direct, în cazul nostru prin complement indirect prepozițional.

În enunțul (55′) poziția complementului direct este ocupată de un nume indicînd „rezultatul acțiunii", iar în poziția complementului indirect în dativ apare „cel căruia îi este destinat rezultatul acțiunii" și care devine agentul acțiunii, distribuit, în construcția factitivă, în poziția subiectului. Dat fiind că poziția complementului direct este ocupată de un element care prezintă interes în enunț și, deci, nu va putea lipsi nici din construcția factitivă, autorul acțiunii de *a face un costum de haine* va fi distribuit în poziția complementului indirect prepozițional.

Spre deosebire de enunțurile (54′) și (55′), în enunțul (56′) poziția complementului direct se poate elibera fără să se modifice sensul general al enunțului, prin eliminarea „obiectului acțiunii" (= *iarbă*). De aceea, în construcția factitivă (56), agentul acțiunii (= *ciobanul*) apare în poziția subiectului și autorul acțiunii (= *oile*) trece în poziția complementului direct, ajungîndu-se la o structură sintactică identică cu cea din enunțurile (50), (51), (52) și (53).

4.3. O altă caracteristică a construcțiilor din această clasă este evidențiată de enunțuri de tipul:

(57) *Ion îl* **alergă** *pe Mihai prin toată curtea* „Ion îl face pe Mihai să alerge prin toată curtea (și aleargă și el)".

Spre deosebire de cele arătate pînă acum, constatăm că, în enunțuri de tipul celui de mai sus, subiectul nu exprimă numai un agent care îl determină pe autor, exprimat prin complement direct, să înfăptuiască o acțiune, ci agentul participă și el la acțiune în mod direct, o realizează alături de autorul exprimat prin complementul direct. Este vorba, deci, despre o acțiune cu doi autori, dintre care unul — cel exprimat prin subiect — are și funcție logică de agent care provoacă acțiunea.

Putem spune, așadar, că în cadrul clasei de care ne ocupăm există două modalități de realizare a acțiunii: 1) subiectul gramatical reprezintă doar agentul (cauza) care provoacă o acțiune (modificare de stare) pe care o îndeplinește (suportă) autorul (actorul) exprimat prin complement — direct sau indirect prepozițional —, ca în enunțurile (50), (51), (52), (53), (54), (55) și (56) sau 2) subiectul gramatical reprezintă agentul care determină realizarea unei acțiuni la care participă și el, în calitate de al doilea autor, alături de autorul acțiunii exprimat prin complementul direct, ca în enunțul (57).

5. După ce am analizat cîteva dintre proprietăţile — formale şi semantice — generale ale construcţiilor sintactice cu sens factitiv-cauzativ, în care predicatul este exprimat printr-un verb care dobîndeşte sensul factitiv-cauzativ numai în anumite enunţuri, trecem la o clasificare semantică a construcţiilor din această clasă.

5.1. *Construcţii cu sens factitiv.*

Seria construcţiilor cu sens factitiv se caracterizează prin următoarele proprietăţi:

a) *predicatul* este exprimat printr-un verb de acţiune;

b) *autorul* acţiunii este reprezentat în enunţ, în general, prin complementul direct sau, mai rar, printr-un complement indirect prepoziţional;

c) *subiectul* gramatical 1) este numai agentul care îl provoacă pe autor să îndeplinească o acţiune sau 2) îl determină pe autor să îndeplinească o acţiune la care participă şi el; subiectul este exprimat întotdeauna printr-un nume avînd trăsătura semantică [+ Animat];

d) *complementul* (autorul logic al acţiunii) este exprimat printr-un nume avînd trăsătura semantică [± Animat]. Pe baza acestei opoziţii: C [+ Animat] / C — [Animat] construcţiile factitive se pot clasifica în:

1) *factitive reale*, cînd complementul are trăsătura semantică [+ Animat] şi, deci, poate în mod real să fie autorul unei acţiuni;

2) *factitive aparente* (cvasifactitive), cînd complementul are trăsătura semantică [— Animat] şi, deci, nu poate fi în mod real autorul unei acţiuni.

5.1.1. *Construcţii factitive reale.*

S [+ Animat], C [+ Animat] [11]

5.1.1.1. Subiectul determină direct complementul în săvîrşirea acţiunii.

5.1.1.1.1. Subiectul provoacă acţiunea şi participă şi el:

(58) *Uliul se ţine după el, îl* **aleargă** *şi vrea să-l prindă.* (P. Ispirescu, în TDRG, s.v.).

(59) *Flăcăul* **a dansat** *mereu aceeaşi fată.*

(60) *Mama îşi* **plimbă** *copilul.*

[vezi şi enunţul (57)].

5.1.1.1.2. Subiectul nu participă direct la acţiune, dar mijloceşte acţiunea, care se face datorită lui, prin intermediul sau la cererea lui:

(61) *Mai bine* **jucam** *ursul la porţile străine.* (D. Bolintineanu, în DL, s.v.).

(62) *Vezi, nu mi-l* **înnădi** *pe aici.* (Ion Pas, în DL, s.v.).

(63) *Sunînd din buciume, boierii îşi* **urniră** *gloatele de la Cucuteni* (M. Sadoveanu, în DL, s.v.).

(64) **A jurat**-*o pe nevastă-sa să nu cumva să spuie cuiva.* („Şezătoarea", în DL, s.v.).

[vezi şi enunţurile (50) şi (56)].

---

[11] S = subiect, C = complement (direct sau indirect, exprimîndu-l pe autorul acţiunii).

5.1.1.2. Subiectul nu determină direct acţiunea complementului, ci doar o influenţează (provoacă) pe cale voliţională.

5.1.1.2.1. Rezultatul acţiunii este destinat subiectului :

(65) *Mi-***am vizat** *paşaportul.* (în DL, s.v.).

(66) *Din toată recolta, ţăranul* **a măcinat** *doar grîul* „ţăranul l-a pus pe morar să-i macine doar grîul, din toată recolta".

[vezi şi enunţul (55)].

5.1.1.2.2. Acţiunea se face în interesul subiectului, care este şi obiect al acţiunii :

(67) **Te coafezi** *la coafeza mea.*

(68) *Du-te la doctor* **să te cauţi.**

(69) **Se operează** *de ficat.*

[vezi şi enunţul (54)].

5.1.2. *Construcţii factitive aparente.*
S [+ Animat], C [— Animat]

5.1.2.1. Subiectul produce asupra unui obiect inanimat un efect dinamic similar cu o acţiune a acestuia :

(70) [*Mihai*] *ajunge pe Caraiman Paşa, îi* **zboară** *capul şi* [...] *se întoarce la ai săi.* (N. Bălcescu, în DL, s.v.).

(71) *Sălciile îşi* **zvîrcoleau** *frunzişul deasupra apei.* (Cezar Petrescu, în DL, s.v.).

(72) *Fetele tinere* **ivesc** *feţele rumene ca mărul prin obloanele* [...] *ferestrelor cu gratii.* (M. Eminescu, în DL, s.v.).

5.1.2.2. Subiectul produce asupra unui obiect inanimat un efect acustic similar cu o manifestare proprie a acestuia :

(73) [*Securea*] **şuieră** *în aer al morţii rece fior.* (Al. Macedonski, în DL, s.v.).

(74) *Turmele trecînd* **zăngăneau** *vr-un clopot.* (G. Coşbuc, în DL, s.v.).

Observaţii :

a) Enunţurile (71) şi (73) par să contrazică una din afirmaţiile noastre referitoare la proprietăţile generale ale construcţiilor cu sens factitiv şi anume pe aceea că subiectul gramatical, reprezentînd agentul care provoacă acţiunea, trebuie să aibă întotdeauna trăsătura semantică [+ Animat]. Deşi, în mod normal, substantivele *securea* şi *sălciile* se caracterizează prin trăsătura semantică [— Animat], în enunţurile citate ele au dobîndit, prin personificare, trăsătura semantică [+ Animat]. Considerăm, de asemenea, că substantivul colectiv *turmele* din enunţul (74), care apare tot în poziţia subiectului, are trăsătura semantică [+ Animat], reprezentînd o colecţie de indivizi dintre care fiecare în parte are această trăsătură semantică.

b) O opoziţie pe care merită să o semnalăm în legătură cu enunţurile de mai sus, este opoziţia *sens propriu / sens figurat.* Spre deosebire de opoziţia *real / aparent*, care se referă la sensul întregii construcţii sintactice factitive, opoziţia *propriu / figurat* se referă numai la configuraţia semantică a verbului-predicat. Astfel, în enunţul (62), verbul este folosit în sens figurat, în timp ce în celelalte enunţuri verbele apar cu sensurile lor proprii.

5.2. *Construcţii cu sens cauzativ.*

Seria construcţiilor cu sens cauzativ se caracterizează prin următoarele proprietăţi :

a) *predicatul* este exprimat printr-un verb eventiv, primar sau format;

b) *actorul* activităţii de transformare exprimate de verbul eventiv este întotdeauna complementul direct;

c) *subiectul* gramatical reprezintă numai cauza care îl determină pe complement să-şi modifice (transforme) starea, situaţia materială, sentimentele etc.; subiectul este exprimat întotdeauna printr-un nume avînd trăsătura semantică [— Animat];

d) *complementul direct* (actorul logic, care îşi modifică starea, sentimentele etc.) este exprimat printr-un nume avînd trăsătura semantică [± Animat], deoarece transformarea se poate produce atît asupra unei fiinţe, cît şi asupra unui obiect inanimat. De aceea, în cadrul claselor construcţiilor sintactice cu sens cauzativ, opoziţia C [+ Animat]/C [— Animat] nu mai oferă baza formală a unei clasificări a acestor construcţii în reale şi aparente. Considerăm că aceste construcţii sintactice cu sens cauzativ sînt :

1) *reale*, atunci cînd subiectul determină o fiinţă sau un lucru să ajungă într-o stare nouă, să dobîndească o calitate nouă;

2) *aparente*, atunci cînd subiectul atribuie unei fiinţe sau unui obiect inanimat o calitate nouă, fără ca aceasta să fie dobîndită în realitate.

5.2.1. *Construcţii cauzative reale.*

5.2.1.1. Subiectul reprezintă cauza care modifică starea complementului :

S [— Animat], C [— Animat]

(75) *Uriaşa temperatură a exploziei atomice* **carbonizează** *totul.* (în DL, s.v.).

(76) *Gerul sfînt al Bobotezii*
A-nchegat *argint subţire*
Peste faldurii zăpezii. (G. Topîrceanu, în DL, s.v.).

(77) *În cîteva ore de drum maşina avea să-l înfunde iarăşi în praful acela dobrogean care* [...] **sureşte** *părul.* (Cezar Petrescu, în DL, s.v.).

(78) *Se îmbăia în întunericimea de pe pămînt şi în zarea nehotărîtă, ce, revărsîndu-se,* **spălăcea** *un petec de cer.* (Al. Macedonski, în DL, s.v.).

(79) *Două stînci se ridică înalte şi drept,* **strîmtînd** *valea.* (Geo Bogza, în DL, s.v.).

(80) *Tirul precis al artileriei noastre* **a amuţit** *repede tunurile duşmane.*

5.2.1.2. Subiectul reprezintă cauza modificării situaţiei materiale, a stării sufleteşti sau a sentimentelor complementului :

S [— Animat], C [+ Animat]

(81) *Îndemînarea miraculoasă a lui Chirică îl* **îmbogăţise** *însutit şi înmiit pe Ipate.*

(82) *Îi istoveau bolile, îi* **ticăloşea** *neştiinţa.* (M. Sadoveanu, în DL, s.v.).

(83) *Mă-***nroşeşte** *singur gîndul*
Că tu ai aflat cu cale

Tocmai azi să pui la probă
Inima nevestei tale. (G. Coşbuc, în DL, s.v.).

(84) *Nu prea am parale la mine, că* [...] *Bucureştiul ista m-***o usca***t.* (Cezar Petrescu, în DL, s.v.).

(85) *Odihna îl* **înfloreşte**, *căci grija nu-l apasă.* (Al. Macedonski, în DL, s.v.).

[vezi şi enunţul (52)].

5.2.2. *Construcţii cauzative aparente.*
S [— Animat], C [± Animat]

(86) *Rochia aceasta te* **subţiază**.

(87) *Lumina soarelui îi* **aurea** *părul.*

Observaţii:

Opoziţia *sens propriu / sens figurat* se poate evidenţia şi în legătură cu verbele care apar în construcţiile sintactice cu sens cauzativ; astfel, în enunţurile (80), (84) şi (85) verbele sînt folosite în sens figurat, spre deosebire de celelalte enunţuri cu sens cauzativ, în care verbele apar cu sensurile lor proprii.

5.3. *Construcţii cu sens factitiv-cauzativ.*

Încadrăm aici o serie de construcţii de tipul celor studiate sub **4.** şi sub **5.** care se situează la graniţa dintre clasa construcţiilor cu sens factitiv şi clasa construcţiilor cu sens cauzativ.

5.3.1. *Construcţii factitive după sensul verbului-predicat şi cauzative după proprietăţile subiectului gramatical*, care prezintă următoarele caracteristici:

a) *predicatul* este exprimat printr-un verb de acţiune;

b) *autorul* acţiunii este exprimat prin complementul direct;

c) *subiectul* (un nume avînd trăsătura semantică [— Animat]) reprezintă cauza care determină complementul (exprimat printr-un nume avînd trăsătura semantică [± Animat]) să înfăptuiască o acţiune. Pe baza opoziţiei C [+ Animat] / C [— Animat] şi aceste construcţii cu sens factitiv-cauzativ se pot clasifica în *reale* şi *aparente.*

5.3.1.1. Construcţii cu sens factitiv-cauzativ reale.
S [— Animat], C [+ Animat]

(88) *O răsărítură a inimii îl* **avîntase** *spre locul unde ochii săi puteau să zărească pe zîna înflăcăratelor sale visări.* (Al. Odobescu, în DL, s.v.)

(89) *Ce vînt te-***a abătut** *pe la noi?*

[vezi şi enunţul (51)].

5.3.1.2. Construcţii cu sens factitiv-cauzativ aparente.
S [— Animat], C [— Animat]

(90) *A venit primăvara, curăţind apele de sloi, aburind ţarinile,* **înflorind** *pămîntul.* (Sandu Aldea, în DL, s.v.).

(91) *O vijelie grea* **a prăbuşit** *un uriaş stejar în calea mea.* (M. Beniuc, în DL, s.v.).

Observaţii:

Datorită faptului că în poziţia predicatului apare un verb de acţiune, în configuraţia semantică a numelui-subiect apare o uşoară nuanţă de

personificare, dar nu ni se pare suficient de pronunţată pentru a considera că numele a dobîndit trăsătura semantică [+ Animat]. Lucrul acesta apare mai evident dacă comparăm un enunţ ca (91), care poate fi glosat „stejarul s-a prăbuşit din cauza vijeliei", cu un enunţ ca (71) *Sălciile îşi* **zvîrcoleau** *frunzişul deasupra apei*, unde este clară personificarea pentru că nu poate fi glosat* „frunzişul se zvîrcolea din cauza sălciilor".

5.3.2. *Construcţii cauzative după sensul verbului-predicat şi factitive după proprietăţile subiectului gramatical*, care prezintă următoarele caracteristici:

a) *predicatul* este exprimat printr-un verb eventiv care exprimă transformarea, modificarea unei stări, a situaţiei materiale, a unui sentiment etc.;

b) *actorul* transformării este complementul direct;

c) *subiectul* (exprimat printr-un nume avînd trăsătura semantică [+ Animat]) reprezintă factorul activ (agentul) care modifică sau transformă starea, situaţia, sentimentele complementului (exprimat printr-un nume avînd trăsătura semantică [± Animat].

5.3.2.1. Construcţii cu sens cauzativ-factitiv reale.

5.3.2.1.1. Subiectul reprezintă factorul activ care, prin acţiuni proprii lui, determină complementul să-şi modifice starea sau calitatea:

S [+ Animat], C [— Animat]

(92) *Cu îngrăşăminte artificiale, biologul* **a înflorit** *în cîteva zile o garoafă de experienţă.*

(93) *Vîslaşi care cu lopeţile* **spumegă** *faţa apei.* (Al. Odobescu, în DL, s.v.).

(94) [*Mama*] ... **închega** *apa numai cu două picioare de vacă.* (I. Creangă, în DL, s.v.).

(95) *Arendaşii secătuiau pămîntul,* **părăgineau** *acareturile.* (Sandu Aldea, în DL, s.v.).

5.3.2.1.2. Subiectul reprezintă factorul activ care, prin acţiuni proprii lui, determină complementul să-şi modifice starea sufletească, sentimentele, situaţia materială:

S [+ Animat], C [+ Animat]

(96) *Se silea* s-o **îmbuneze** *cu vorbe dulci.* (Al. Vlahuţă, în DL, s.v.).

(97) *Am alergat la mama* s-o **bucur.** (V. Alecsandri, în DL, s.v.).

(98) *Nu vreau să spun cocoanelor: Rezon! ca să nu le* **ruşinez.** (I. L. Caragiale, în DL, s.v.).

(99) *Am venit să te* **procopsesc.** (Păscălescu, în DL, s.v.).

[vezi şi enunţul (53)].

5.3.2.2. Construcţii cu sens cauzativ-factitiv aparente:

S [+ Animat], C [+ Animat]

(100) *Pe ceilalţi i-a* **porcit** [...] *Vai de mama lor.* (cf. CADE, s.v.).

[vezi şi enunţul (9)].

5.4. Concluzii.

1. În limba română există o clasă de verbe care, spre deosebire de verbele cauzative (discutate sub **2.**, p. 102—105) caracterizate în mod constant prin trăsătura semantică [+ Cauzativ], dobîndesc sens factitiv-cauzativ

numai în anumite enunţuri (de exemplu : (a) *Mama îl* **adoarme** *pe copil*, (b) *Scrisoarea ta l-a* **întristat**, (c) **Mă tund** *la frizerul din colţ*, (d) *Mi-am* **făcut** *un costum de haine la croitorul tău*, (e) *Ciobanul* **paşte** *oile* etc.). Aceleaşi verbe pot fi distribuite cel puţin într-un enunţ în care să nu aibă sens factitiv-cauzativ (de exemplu : (a') *Copilul* **adoarme**, (b') **S-a întristat** *din cauza scrisorii tale*, (c') *Frizerul din colţ mă* **tunde**, (d') *Croitorul tău mi-a* **făcut** *un costum de haine*, (e') *Oile* **pasc** *iarbă* etc.).

2. Enunţurile în care verbul-predicat a dobîndit sens factitiv-cauzativ au următoarele scheme sintactice :

I. *subiect — predicat — complement direct* [ca în enunţurile (a), (b) şi (e)];

II. *subiect — predicat — complement direct — complement indirect prepoziţional* [ca în enunţurile (c) şi (d)].

Dobîndirea sensului factitiv-cauzativ coincide cu o schimbare de regim sintactic : verbele intranzitive devin tranzitive [ca în enunţul (a)], verbele tranzitive pronominale cu pronume reflexiv devin tranzitive incompatibile cu pronumele reflexiv [ca în enunţul (b)], verbele tranzitive incompatibile cu pronumele reflexiv devin tranzitive pronominale cu pronume reflexiv şi complement indirect prepoziţional [ca în enunţul (c)] sau tranzitive fără pronume reflexiv şi cu complement indirect prepoziţional [ca în enunţul (d)].

3. După sensul verbului-predicat şi după trăsăturile semantice ale numelui din poziţia subiectului, construcţiile cu sens factitiv-cauzativ se clasifică în :

I. *factitive*, dacă predicatul este exprimat printr-un verb de acţiune, iar numele-subiect are trăsătura semantică [+ Animat], indicînd agentul care determină realizarea acţiunii [ca în enunţurile (a), (c), (d) şi (e)];

II. *cauzative*, dacă predicatul este exprimat printr-un verb eventiv, iar numele-subiect are trăsătura semantică [— Animat], indicînd cauza care provoacă transformarea [ca în enunţul (b)];

III. *factitiv-cauzative*, dacă

1) predicatul este exprimat printr-un verb de acţiune şi numele-subiect are trăsătura semantică [— Animat] (de exemplu : *Ce vînt te-a* **abătut** *pe la noi?*)

2) predicatul este exprimat printr-un verb eventiv şi numele-subiect are trăsătura semantică [+ Animat] (de exemplu : *Se silea* **s-o îmbuneze** *cu vorbe dulci*).

4. Autorul acţiunii sau actorul activităţii de transformare este exprimat fie prin complementul direct, fie (mai rar) printr-un complement indirect prepoziţional.

5. Construcţiile cu sens factitiv pot fi :

I. *reale*, dacă numele care-l exprimă pe autorul acţiunii are trăsătura semantică [+ Animat];

II. *aparente*, dacă numele care-l exprimă pe autorul acţiunii are trăsătura semantică [— Animat].

6. Construcţiile cu sens cauzativ pot fi :

I. *reale*, dacă activitatea de transformare sau dobîndirea unei noi calităţi se realizează;

II. *aparente*, dacă subiectul atribuie complementului direct o nouă calitate, fără ca acesta s-o dobîndească în realitate.

CUVÎNTUL *BAROC* ÎN LIMBA ROMÂNĂ

DE

ION ŞTEFAN

Unul din termenii estetici care a căpătat în ultimul timp o foarte mare frecvenţă este neologismul *baroc*, introdus în limba română în a doua jumătate a secolului trecut. Foarte des întîlnit astăzi în scrierile de critică şi de istorie literară şi în critica de artă, termenul s-a impus în limba noastră destul de încet. Răspîndirea actuală a cuvîntului a fost determinată, probabil, de influenţa unor lucrări din apus, mai ales franceze, italiene şi germane. Unii autori atribuie marea răspîndire a cuvîntului, cu deosebire în Europa, eufoniei lui [1].

După cum se poate uşor constata din lectura revistelor literare şi a volumelor ce se tipăresc, circulaţia actuală a cuvîntului, foarte întinsă, depăşeşte sfera artei şi a literaturii. Cuvîntul este utilizat uneori pentru caracterizarea dialectului dintr-un ţinut, subliniindu-se în felul acesta excesul unei trăsături. Astfel, dialectul vorbit la Roma ar fi „un *baroc* de complimente"[2], adică un exces de complimente. Termenul este aplicat şi figurii umane. Un autor, opunînd înfăţişarea lui G. Călinescu chipului clasic al sfîntului Gheorghe, expus pe faţada casei scriitorului, îl asemuieşte pe acesta cu „un Făt-Frumos *baroc*, în a cărui alcătuire intră multă magie"[3]. Într-o carte de călătorie se vorbeşte de „un cortegiu *baroc*"[4]. Asociat cu un alt cuvînt de largă circulaţie astăzi — *inefabil* — termenul este folosit pentru a defini caracterul bombastic al unui text. „Textul a apărut ... însoţit de o prezentare simpatic bombastică, de un inefabil *baroc* spaniol tropical"[5].

Circulaţia intensă a cuvîntului *baroc* justifică, credem, intenţia noastră de a ne ocupa în articolul de faţă de acest termen şi de derivatele lui. Începem cu un scurt istoric al cuvîntului.

Termenului i se atribuie o dublă provenienţă. Una din originile cuvîntului ar fi expresia portugheză, aplicată perlelor de formă neregulată, *perolas barrocas* sau *berruecos*. El pare să fi fost întrebuinţat însă şi în legătură cu forma silogistică scolastică *baroco*, asimilată cu sofismele şi pedanteria. Ambele înţelesuri asociază cuvîntul cu ideea de „bizar", „ciudat", „straniu". Începînd încă din secolul al XVII-lea, cuvîntul este folosit de scriitori cu sensul de „absurd", „bizar", „extravagant", avînd deci o valoare adjectivală depreciativă. În dicţionarul Academiei franceze, în 1740, termenul este înregistrat numai cu această accepţiune

---

[1] V. L. Tapié, *Barocul*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1969 (traducere din limba franceză de Alexandru Duţu), p. 17—18.

[2] Octavian Paler, *Drumuri prin memorie. Italia*, Editura Albatros, Bucureşti, 1974, p. 151. Tot acolo se spune că „Roma este un oraş cu sufletul baroc".

[3] Constantin Ţoiu în „România literară", nr. 25, 20. VI. 1974, p. 5.

[4] Adrian Marino *Olé! España*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1974, p. 89.

[5] Adrian Marino, *op. cit.*, p. 54. Lui Edgar Papu, titlul *Inimi sub săbii* îi sugerează „un fel de *baroc* arab" („România literară" nr. 38, 19.IX.1974, p. 5).

semantică[6]. Înţelesul negativ al cuvîntului a avut o mare tenacitate, persistînd pînă în secolul al XIX-lea, cînd se transmite şi conceptului estetic denumit cu acest termen. Prin urmare, iniţial în domeniul artei, termenul *baroc* a fost aplicat formelor extravagante, stridente, contrare tradiţiei. Astăzi, fiind acceptată ideea unei arte baroce autonome, diferită de cea clasică, şi chiar a unui spirit baroc ce se manifestă în toate domeniile culturii, folosirea termenului cu sens peiorativ devine sporadică. Barocul a fost integrat în seria categoriilor spiritului uman, în tipologia concepţiilor de viaţă. În acest fel, barocul devine o constantă, un concept supraistoric.

În limba română, prima atestare a cuvîntului datează din anul 1853. Explicînd în al lor *Dicţionar german-român*, apărut în acel an la Braşov, cuvîntul *barock*, înregistrat ca adjectiv, autorii, George Bariţ şi Gavril Munteanu, îl echivalează astfel: „*baroc*, curios, ridicul, întortocheat". Într-un alt dicţionar bilingv, german-român, apărut cu numai un an înainte, la Iaşi, autorul evită să folosească neologismul. El traduce cuvîntul german *barock* prin „curios, rizibil, de rîs, împoncişos"[7]. Anterior, într-un dicţionar francez-român, tipărit la Bucureşti, în 1840, cuvîntul *baroque*, notat ca adjectiv, este tradus prin „ciudat, pocit, neregulat"; expresia *perles baroques* este tradusă prin „mărgăritar care nu este bine rătund, şi pentru aceasta se preţuieşte mai puţin"[8]. Autorii ocolesc deci adoptarea neologismului. Dealtfel, cuvîntul *baroc* nu este înregistrat în nici unul din dicţionarele explicative româneşti din secolul al XIX-lea, deşi unele din acestea cuprind neologisme care încă nu fuseseră utilizate de scriitori sau în presă.

În anul 1872, în articolul său *Direcţia nouă în poezia şi proza română*, Titu Maiorescu, referindu-se la ortografia etimologică susţinută de T. Cipariu şi de alţi latinişti, critică, la o parte a tinerilor, „plăcerea cam barbară de a face paradă cu lucruri baroce şi stranie"[9]. În anul următor, 1873, în articolul său despre scrierea limbii române, Titu Maiorescu, combătînd ortografia propusă de Aron Pumnul, subliniază „impresia *barocă* ce ne-o face ortografia" acestuia; criticul nu crede că „litera *oe* ne pare *barocă* numai fiindcă nu sîntem obişnuiţi cu ea"[10]. Mai tîrziu, spre sfîrşitul secolului, cuvîntul *baroc* apare în notele de călătorie în Italia, scrise în 1895, ale lui N. Iorga: „casa Liviii vine în vale; aceşti *baroci* de italieni au găsit cu cale să-i puie-n cap o pălărie de zinc, cu acoperiş homeric de burlesc..."[11]. Tot Iorga scrie în 1901: „se observa încă o stîngăcie adesea ridicolă în imitaţie şi un amestec de multe ori *baroc* între obiceiurile vechi şi cele nouă"[12]. Pentru a preciza atitudinea junimiştilor faţă de ideile extravagante, în ale sale *Amintiri de la „Junimea" din Iaşi*, scrise

[6] S-a scris foarte mult despre originile şi sensurile cuvîntului. Ne mărginim să menţionăm: Adrian Marino, *Dicţionar de idei literare*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1973, cap. *Barocul*, p. 225 şi urm.; articolul *Baroc*, de Adriana Mitescu, în „Revista de istorie şi teorie literară", nr. 4, 1973, p. 599—600; articolul *Cîteva observaţii metodologice în legătură cu istoricul barocului*, de Rodica Ciocan Ivănescu, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", Iaşi, 1972, p. 101 şi urm. Un larg ecou a avut cartea lui Eugenio d'Ors despre baroc, tradusă şi în româneşte: *Trei ore în muzeul Prado. Barocul*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1971.

[7] Teodor Stamati, *Vocabulariu de limba germană şi română*, Iaşi, 1852.

[8] P. Poenar, F. Aaoron, G. Hill, *Vocabular franţezo-românesc*, Bucureşti, vol. I, 1840, vol. II, 1841.

[9] Titu Maiorescu, *Critice*. Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967, vol. I, p. 203.

[10] T. Maiorescu, *op. cit.*, vol. II, p. 84—85 (vezi şi „Convorbiri literare", 1873, p. 361).

[11] N. Iorga, *Peisagii*, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 163.

[12] N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, Editura Minerva, Bucureşti, 1901, vol. II, p. 32.

între anii 1901—1906, Gh. Panu recurge şi el la cuvîntul *baroc* : „Ignoranţa patentă din partea unui pretins savant, fraza umflată şi ridicolă, emiterea de idei *baroce*... totul dădea loc la zeflemea" ; „Maiorescu, Pogor, Carp, I. Negruzzi ... nu se puteau împiedica să nu fie izbiţi, în ceea ce se publica, de o mulţime de prostii, de exagerări, idei *baroce*, exprimate într-un stil ridicol de înflorit sau extravagant"[13].

Se observă din exemplele de mai sus că Titu Maiorescu şi Gh. Panu întrebuinţează cuvîntul *baroc* numai în funcţie adjectivală. Iorga foloseşte şi substantivul, la plural, *baroci*, formă mai rară şi astăzi. Cuvîntul nu este utilizat ca termen estetic în nici unul din citatele date. Valoarea semantică a termenului este depreciativă. Ţinînd seama că neologismul apare pentru prima oară într-un dicţionar bilingv, german-român, editat la Braşov, şi în scrierile lui Titu Maiorescu, putem presupune că el ne-a parvenit iniţial prin filieră germană. E posibil ca ulterior, ca termen estetic, să fi fost împrumutat din nou din limba franceză.

Cea dintîi înregistrare a cuvîntului într-un dicţionar explicativ românesc datează din 1913, cînd Academia Română editează primele fascicule din *Dicţionarul limbii române*. Termenul este considerat adjectiv, provenit din franceză, fiind explicat astfel : „cu o înfăţişare neregulată, ciudată, de o bizarerie izbitoare, fără gust (se apropie de bizar, dar întrupează mai mult noţiunea secundară, de comic"). Se citează exemple din Titu Maiorescu şi Nicolae Iorga, pe care le-am reprodus şi noi mai sus. Este notat şi înţelesul special, referitor la arhitectură şi arte plastice, „stilul predominant în Europa în veacul XVI—XVIII". Pentru acest sens, DA nu dă exemple. Dealtfel, nici nu ar fi fost posibil, pentru că nu cunoaştem o atestare cu acest înţeles a cuvîntului înainte de 1913.

Circulaţia cuvîntului cu înţelesul său depreciativ, destul de restrînsă şi în trecut, este şi în zilele noastre redusă. Traducînd poezia lui Baudelaire, *Les sept vieillards*, Al. Hodoş evită cuvîntul *baroque* din versiunea franceză, cu sens depreciativ, înlocuindu-l cu *bizar*. Iată versurile lui Baudelaire : *Ce jumeau centenaire, et ces spectres baroques / Marchaient du même pas vers un but inconnu*, care în traducerea lui Hodoş devin : *Şi centenarii gemeni, fantasmele bizare / Mergeau tîrîndu-şi paşii spre-un ţel necunoscut* [14]. Dealtfel, DL, deşi înregistrează şi sensul mai vechi al cuvîntului, nu-l ilustrează cu nici un exemplu.

Cuvîntul continuă să fie totuşi folosit, sporadic, şi cu accepţiunea sa iniţială. Îl reia, de exemplu, într-un articol omagial despre Maiorescu, în 1927, I. Rădulescu Pogoneanu, care, referindu-se la formele fără fond atacate de critic, spune că acesta „dărîmă barocele alcătuiri"[15]. Iată şi un exemplu mai recent şi anume din 1972 : „vorbirea preţioasă, plină de întortocheri *baroce*"[16]. În zilele noastre însă, cuvîntul s-a impus ca denumire

[13] Gh. Panu, *Amintiri de la „Junimea" din Iaşi*, Editura Minerva, Bucureşti, 1971, vol. I, p. 240, 293.

[14] Charles Baudelaire, *Les Fleurs du mal*, ediţia Geo Dumitrescu, Editura pentru literatură universală, Bucureşti, 1969, p. 276—277.

[15] „Convorbiri literare", 1927, ianuarie-aprilie, p. 96.

[16] Eugen Barbu, în „Săptămîna", nr. 86, 28.III.1972, p. 2. Din acelaşi an, un citat dintr-un articol semnat de Zoe Dumitrescu Buşulenga : „Îl găseam (stilul) nenatural, forţat, plin de neologisme excesive, de un *baroc* neîndemînatic şi inapt să transmită exact ce voiam" („România literară", nr. 5, 27. I. 1972, p. 3).

a conceptului estetic. Dealtfel, și derivatele cunoscute au la bază numai acest sens.

Ca termen estetic, se pare că *baroc* este întrebuințat printre cei dintîi de Matei Caragiale, în 1929, în romanul său : (Constantin Brîncoveanu) „a domnit atunci cînd tumultuoasa înflorire a barocului era în toi”[17]. Cuvîntul este aplicat aici la arta arhitecturală. Pentru denumirea categoriei, a constantei istorice, a stilului de viață baroc, termenul este folosit probabil prima dată de Lucian Blaga, în 1946 : „între multe alte aspecte ale *barocului* trebuie să amintim îndeosebi înclinarea spre înflorirea abuzivă a formelor ... Involtul este o categorie esențială a plăsmuirilor de stil baroc”[18]. Ca termen aplicat în domeniul literaturii, *baroc* este folosit, prima oară, se pare, de Tudor Vianu : „O violentă creștere a reliefurilor expresiei, un anumit *baroc* al stilului, este trăsătura care completează fizionomia prozei lui Galaction”[19].

Istoricii literari au căutat să aplice termenul operei unor scriitori români, ca I. Budai Deleanu, D. Bolintineanu și alții. Dar scriitorul căruia i s-au atribuit cu mai multă persistență tendințe baroce în operele sale este Dimitrie Cantemir, afirmîndu-se că romanul *Istoria ieroglifică* ar fi „complicat din punct de vedere stilistic pînă la *baroc* și bombasticism”[20]. Referitor la aceeași carte, P. P. Panaitescu scrie că „podoabele înecă linia clădirii într-un monument de stil baroc”[21]. Credem că această insistență asupra aspectelor baroce ale scrierilor lui Cantemir trebuie pusă în legătură și cu apartenența domnitorului la epoca de înflorire a barocului.

Înainte de a ne ocupa, în continuare, de derivatele ce s-au format în limba noastră sau au putut fi împrumutate din limbile occidentale, ținem să precizăm că formele morfologice sub care este înregistrat cuvîntul *baroc* sînt : substantiv, adjectiv și adverb. Substantivul *baroc*, ca denumire a conceptului estetic, este atestat și la plural, caz însă foarte rar : „va trebui să găsim ... un alt nume, pentru a desemna adevăratele *barocuri*, de vreme ce se extrage esența barocă din ele pentru a stropi imparțial toate secolele”[22]. Ca denumire a artistului baroc, substantivul corespunzător este întrebuințat relativ rar, fiind preferată forma derivată *barochist* sau formula *artist baroc*, recurgîndu-se deci la adjectiv, aspect asupra căruia vom reveni. Foarte rar este, de asemenea, pluralul substantivului cu această funcție. El este totuși întrebuințat : „În fiecare literatură, dealtfel, s-ar putea deosebi, mai răspicat în sectorul poeziei decît în acela al prozei, prețioșii, *barocii*, ermeticii, de liricii limpezi, clasici...”[23]. Iată și

---

[17] Matei Caragiale, *Craii de Curtea veche*, București, 1929, p. 23.

[18] Lucian Blaga, *Trilogia valorilor*, Fundația pentru literatură și artă, București, 1946, p. 120. Tot aici, Blaga vorbește de „mintea barocă a lui Leibnitz”, de „teoria performațiunii a naturaliștilor de tip baroc” (p. 121).

[19] Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Editura Contemporană, București, 1941, p. 263.

[20] Al. Piru, *Literatura română veche*, ediția a II-a, Editura pentru literatură, București, 1962, p. 357.

[21] P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir*. Viața și opera, Editura Academiei R.P.R., București, 1958, p. 91.

[22] Victor L. Tapié, *op. cit.*, p. 23.

[23] Șerban Cioculescu, în „Gazeta literară”, nr. 22, 1. VI. 1967, p. 1. Aici, sensul cuvîntului este negativ, cu domeniul de aplicare restrîns însă la literatură.

un exemplu în care cuvîntul are funcţie de adverb : „saloanele ... realizate *baroc*"[24].

Se susţine că barocul s-a dezvoltat în opoziţie cu clasicul. S-au şi făcut diferite delimitări între clasic şi baroc. Clasicul înseamnă ordine, unitate, măsură, echilibru, claritate, raţionalism, în timp ce barocul, dimpotrivă, înseamnă mobilitate, discontinuitate, dezechilibru, iraţionalitate. Criticul Jean Rousset a şi propus două simboluri ale barocului,Circe şi păunul, adică metamorfoza şi podoaba, ostentaţia. El consideră că particularităţile operei baroce sînt instabilitatea unui echilibru pe cale de a se desface pentru ca apoi să se refacă, mobilitatea, care cere spectatorului să multiplice punctele, unghiurile de vedere, unitatea mişcătoare, metamorfoza, dominaţia decorului, a podoabelor. Operele de acest fel au fost realizate, cu deosebire între anii 1580—1670 [25]. Prin urmare, după cum se observă, trăsăturile barocului sînt net opuse clasicului.

În schimb terminologia privitoare la baroc s-a constituit într-un perfect paralelism, într-o perfectă simetrie cu cea referitoare la clasicism. Seriei *clasic — clasicism — clasicist — clasiciza — clasicizant*, îi corespunde, în categoria barocului, seria simetrică de derivate, întîlnite în texte numai după anul 1944.

În primul rînd, după modelul formelor *clasicism* şi *clasicist*, s-au constituit derivatele *barochism* şi *barochist* : „adepţii acestui *barochism* impenitent" ; „exotismul *barochist* încă trece drept ceva straniu, fascinant"[26]. Forma *barochism*, folosită prima dată la noi, se pare, de G. Călinescu, s-ar putea să fie împrumutată din italiană, unde este cunoscut derivatul *barocchismo*, sau din spaniolă (*barroquismo*). În legătură cu formele *barochism* şi *barochist* sînt de făcut unele observaţii. Sînt autori care evită cu consecvenţă să întrebuinţeze substantivul *baroc* sau *barochist* pentru a denumi un autor care aparţine barocului. Ei preferă să recurgă la adjectivul *baroc* ca determinant al substantivului *artist*, *scriitor* etc. : „Dacă romanticul neagă realitatea, înlocuind-o cu alte lumi în care crede cu fervoare, *artistul baroc* nu crede în iluziile sale" ; „cosmosul nou al romanticilor este pentru *scriitorul baroc* doar o scenă pe care se joacă o farsă tragică"[27]. Deci *romantic*, dar *scriitor baroc*.

Termenii *barochism* şi *barochist* nu au acelaşi înţeles la toţi autorii care îi utilizează în scrierile lor. De exemplu, G. Călinescu atribuie celor două cuvinte sensurile corespunzătoare, prin analogie cu *clasicism* şi *clasicist* ; accepţiunile lor nu se abat de la sfera semantică a termenului de bază, *baroc*. El scrie : „În general, poetul *barochist* se distinge prin aceea că urmăreşte o problemă de plastică..." ; „o notă comună la poeţii *barochişti*... (este) agorafobia, frica de marea viaţă civică"[28]. Pentru Adrian Marino însă cele două cuvinte au alte accepţiuni. Iată numai două exemple : „Cînd degenerează ... barocul tinde să devină *barochism*, deşi după tipologia lui Hatzfeld, notele *barochiste* par mai degrabă proprii

---

[24] Adrian Marino, *Olé! España*, ed. cit., p. 85.

[25] Jean Rousset, *La littérature de l'âge baroque en France*, Paris, 1963, p. 181—182.

[26] „Anuar de lingvistică şi istorie literară", Iaşi, 1972, p. 102, 106.

[27] Manuela Tănăsescu, *Despre istoria ieroglifică*, Editura „Cartea românească", Bucureşti, 1970, p. 209.

[28] G. Călinescu, *Scriitori străini*, Editura pentru literatură universală, Bucureşti, 1967, p. 237, 241.

barocului clasic" ; „*barochismul* dezvoltă barocul pînă la abuz, manieră, afectare"[29]. Prin urmare, pentru Adrian Marino barochismul denumește o fază mai tîrzie a barocului, în care acesta ajunge la exces. Această accepțiune a termenului *baroc* se întîlnește numai în scrierile lui Adrian Marino. La ceilalți autori, *barochism* are același înțeles cu *baroc*, substituindu-se unul celuilalt. Iată un exemplu : „*Barochismul* cultivat de I. Eliade Rădulescu trebuie înțeles mai degrabă ca una din limitele creației lui, pozitivă doar în sens intențional ... După Eliade, *barocul* dispare însă ... reînviind accidental în perioada dintre cele două războaie, la Matei Caragiale, la Ion Barbu și la epigonii acestuia"[30].

Barochism are și o formă de plural, foarte rară : „Truhanescul umoristic al lui Quevedo, cultismul lui Gongora sînt *barroquisme*"[31]. (Felul cum este ortografiat cuvîntul aici indică drept sursă a formei lui, limba spaniolă.)

Forma *barochist* este folosită atît ca substantiv, denumind artistul aparținînd barocului, cît și ca adjectiv. Iată cîte un exemplu din fiecare : „*Barochistul* e tipul artistului de atelier, care face artă pentru artă"[32] ; „trăsăturile *barochiste* sînt semnalate, dar termenul ca atare nu intră în discuție"[33].

G. Călinescu ortografiază cuvîntul *barochist* în două feluri : „*Baroquist* în felul acesta fusese Petrarca", dar și „interes *barochist* pentru circumvoluții"[34].

Corespunzător termenului *clasicitate*, s-a format un derivat *barocitate*, care, deocamdată, are o apariție sporadică în texte : „Fiecare stil istoric și-ar fi avut perioada lui de clasicitate și perioada lui de b(arocitate), pînă și stilul baroc ... a cărui *barocitate* ar fi fost rococoul"[35]. Prin *barocitate* se înțelege deci atributul barocului, caracterul operelor baroce, care se poate manifesta în orice epocă istorică.

Prin analogie cu *a clasiciza*, s-a constituit verbul *a barochiza* : „sînt *barochizați* un Shakespeare, un Corneille sau un Calderon" ; „să *barochizeze* în întregime pe cel mai clasic dintre autorii de tragedii francezi"[36]. De asemenea, corespunzător lui *clasicizant*, s-a format *barochizant* : „O întreagă terminologie (baroc, barochist, *barochizant*, idee barocă, stil baroc, manieră barocă) echivala cu condamnarea decadentului, a prostului gust țipător"[37].

Corespunzător lui *preclasic*, se folosește derivatul cu prefix, *prebaroc* : „Opere și idei estetice antice... asimilate și recunoscute ca *prebaroce*"[38].

Seria cuvîntului *baroc* aduce însă și inovații față de cea a termenului *clasic* : *microbaroc* și *macrobaroc*, care au cam același înțeles cu termenii

---

[29] Adrian Marino, *Dicționar de idei literare*, Editura „Eminescu", București, 1973, p. 240

[30] Al. Piru, *Varia*, Editura „Eminescu", București, 1972, I, p. 536.

[31] G. Călinescu, *Impresii asupra literaturii spaniole*, Editura fundațiilor pentru literatură și artă, București, 1946, p. 31.

[32] *Op. cit.*, p. 29.

[33] I. Negoițescu, în „Săptămîna", nr. 14, 12. III. 1971, p. 6.

[34] G. Călinescu, *Impresii asupra literaturii spaniole*, ed. cit., p. 329.

[35] *Dicționar de estetică generală*, Editura politică, București, 1972, p. 45—46.

[36] J. Philippe Minguet, *Estetica rococoului*, Editura Meridiane, București (traducere din franceză), 1973, p. 79, 97.

[37] „Anuar de lingvistică și istorie literară", Iași, 1972, p. 102.

[38] Adrian Marino, *Dicționar de idei literare*, p. 233.

prebaroc, primul, şi *baroc clasic*, cel de-al doilea, periodizarea barocului ducînd deci la fazele : *microbaroc*, *macrobaroc*, şi *baroc decadent* [39].

De asemenea, este atestată forma *ultrabaroc* : „un manifest al rococoului — adică ... al *ultrabarocului*", termen care denumeşte perioada tîrzie a barocului, numită şi „faza barocă a barocului"[40].

Este uzuală şi formula *baroc clasicist* : „*Barocul clasicist* pe care l-am învederat la C. Hogaş"[41].

Iată deci că un cuvînt nou care, datorită circulaţiei sale foarte largi în limbile europene occidentale, a căpătat o mare frecvenţă şi în limba noastră, a trecut, prin derivatele sale, seria de derivate a cuvîntului *clasic*, deşi acesta este mai vechi. Se constată, pe de altă parte, o lipsă de precizie a termenilor, în unele cazuri acelaşi cuvînt avînd înţelesuri diferite (*barochism*), alteori folosindu-se pentru aceeaşi noţiune termeni diferiţi (*barocul tîrziu*).

---

[39] *Op. cit.*, p. 234.

[40] J. Philippe Minguet, *op. cit.*, p. 58, 62.

[41] Şerban Cioculescu, *Aspecte literare contemporane*, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 460. G. Călinescu întrebuinţează, pentru a încadra critica lui Lovinescu în coordonatele artistice ale timpului, formula „baroc neoimpresionist" (*Ulysse*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967, p. 482).

NUME DE FAMILIE ROMÂNEȘTI DE ORIGINE TURCĂ

DE

EMIL SUCIU

1. Problemele prezentate în lucrarea noastră constituie concluziile generale, dar provizorii, la care am ajuns în cursul elaborării unei monografii care își propune să suplinească o lacună a onomasticii românești.

Într-adevăr, în afara cîtorva referiri exprese la problematica numelor de familie de origine turcă, făcute fie în cadrul unor lucrări de antroponimie românească generală [1], fie în studii consacrate cuvintelor comune de origine turcă [2], influența osmanlie asupra antroponimiei românești nu a fost încă sistematic studiată.

1.1. Apariția la români a primelor nume de familie de origine turcă trebuie plasată, în orice caz, într-o perioadă ulterioară pătrunderii numelor comune [3]; facem această afirmație din următoarele două motive:

a) Dat fiind faptul că onomastica nu a putut împrumuta termeni inexistenți în română ca nume comune decît în perioada contactelor multilaterale și a conviețuirii, în unele regiuni, a românilor cu vorbitorii turci (sec. XVII—XVIII)[4], apariția numelor de familie care provin direct din nume comune sau proprii turcești a fost precedată de pătrunderea în antroponimie a unor apelative românești de origine turcă.

b) Numele comune împrumutate din turcă au trebuit, mai întîi, să se înrădăcineze și să se răspîndească relativ, înainte de a servi drept supranume sau porecle.

1.2. Dat fiind faptul că sistemul antroponimic turcesc se caracterizează prin traductibilitatea numelor, nu este de mirare că majoritatea antroponimelor românești de origine turcă provin din porecle și supranume care au înlocuit, datorită sugestivității lor, numele de familie anterioare, sau au devenit, pur și simplu, nume de familie pentru indivizii care nu purtau astfel de nume [5].

---

[1] Dintre lucrările cu acest profil, citățm N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, [București], 1963; Al. Graur, *Nume de persoane*, București, 1965; Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, 1936.

[2] Cf. §10, mai ales §10 1, care cuprinde chiar un capitol destinat elementului onomastic (p. LXXXVII); L. Șăineanu, *Elemente turcești în limba română*, București, 1885 etc.

[3] Se consideră, îndeobște, că influența turcă asupra limbii române a avut loc începînd cu secolul al XVI-lea, fiind masivă mai ales în secolul al XVIII-lea.

[4] Ne referim, desigur, la împrumuturile masive și înrădăcinarea numelor și a sistemului de împrumut, deoarece nume ocazionale, provenind din porecle date de turci unor indivizi români, sînt atestate sporadic în documentele secolului al XVI-lea.

[5] Al. Graur (*Nume de persoane*, p. 89—90) arată că, pînă nu demult, în special în Cîmpia Dunării, se folosea, ca nume de familie, prenumele tatălui. Acesta a putut fi ușor înlocuit prin supranume, care avea avantajul inteligibilității lui. Astfel se explică și absența din antroponimie a prenumelor de origine turcă, sistemul acestora fiind stabil și bine fixat înainte de perioada influenței osmanlii asupra culturii și modului de viață ale românilor.

1.3. Nu e cazul să ne ocupăm aici de probleme teoretice ca articularea sau compunerea de tip onomastic. Trebuie însă relevat faptul că toate numele de familie formate prin aceste mijloace pe teren românesc au la bază apelative care trebuie să fi circulat, măcar dialectal, şi ca nume comune româneşti, chiar dacă unele, puţine la număr, nu sînt atestate documentar în această ipostază.

Considerăm necesar să precizăm, de asemenea, că, paralel cu numele de familie extrase din alte lucrări sau documente vechi, utilizăm şi exemple pe care le-am depistat în special pe teritoriul Dobrogei; unele din acestea sînt, probabil, împrumuturi locale şi mai recente, dată fiind prezenţa pînă azi, în această regiune, a unei populaţii turceşti. Nu urmărim, desigur, prezentarea exhaustivă a numelor de familie româneşti de origine turcă, ci determinarea unor categorii de nume după criteriile formal şi semantic.

Deşi antroponimia şi toponimia unei limbi evoluează în strînsă legătură şi se influenţează reciproc, vom eluda în prezenta lucrare numele topice, chiar în cazurile cînd ele sînt identice formal cu unele nume de familie citate.

2. *Numele de familie provenind din nume comune româneşti împrumutate din limba turcă* ne interesează din două puncte de vedere, anume al diferenţelor formale dintre antroponime şi apelativele care le-au stat la bază şi al preferinţelor antroponimiei româneşti pentru anumite categorii semantice.

2.1. *Deosebirile formale* se datorează, pe de o parte, sufixării sau articulării de tip onomastic şi, pe de altă parte, unor variaţii fonetice mai mult sau mai puţin motivate care au dus la alterarea formelor comune.

a) Sufixele[6] care se adaugă, de obicei, numelor comune româneşti spre a forma antroponime sînt următoarele: *-an, -eanu* (*Mălăcan* < rom. *malac* 1. „pui de bivol". 2. „om gras" < tc. *malak*; *Vizireanu* < rom. *vizir* < tc. *vezir*); *-aru* (*Sinitaru* < rom. *sinet* < tc. *senet* „document"); *-ea* (*Caraulea* < rom. *caraulă* „patrulă, santinelă" < tc. *karavul*); *-escu* (*Mazilescu* < rom. *mazil* < tc. *mazul* „destituit"; *Zăgănescu* < rom. *zăgan* „vultur-bărbos" < tc. *zagan*); *-oaia* (*Zărăfoaia* < rom. *zaraf* < tc. *sarraf*); *-oiu* (*Arnăutoiu* < rom. *arnăut* „soldat albanez" < tc. *arnavut* „albanez"); *-uţ(ă)* (*Tărăbuţă* < rom. *tarabă* < tc. *tarab*).

b) Un fenomen interesant în cadrul antroponimiei româneşti este articularea unora din nume cu articol hotărît. Este probabil că unele din aceste nume[7] au fost folosite articulat chiar de la început, pentru determinarea mai precisă a persoanei respective: *Ion Ceauşu* „Jean le Sergent" are o largă valoare funcţională, datorită gradului mărit al puterii de identificare a numelui articulat. Ca urmare a interpretării articolului ca sufix onomastic, în alte numeroase cazuri el a fost alipit spontan şi altor apelative. Aceste fapte explică paralelismul unor forme articulate cu altele nearticulate.

Articolul hotărît de genul masculin *-(u)l* se regăseşte în antroponimie, cel mai adesea, sub forma *-u*, formă oficială în scris doar la numele

---

[6] Pentru valorile sufixelor citate în prezenta lucrare, cf. N. A. Constantinescu, *op. cit.*, p. LIII — LXVI.

[7] Ne referim, în special, la formaţiuni ce denumesc meserii, grade militare, ranguri sociale, particularităţi morale sau fizice.

de persoane, deși *-l* final a fost suprimat și la numele comune în pronunția vorbitorilor. Alături, deci, de cîteva nume terminate în *-ul*, atestate în documente vechi (*Cheșchinul*, *Cilebiul*, *Soltanul* etc.), majoritatea antroponimelor istorice și toate cele actuale au forma *-u* (*Chelu*, *Dulgheru*, *Huzuru*, *Manafu*, *Serdaru*, *Viziru* etc.).

Articolul hotărît de genul feminin *-a* înlocuiește, în majoritatea cazurilor, desinența genului feminin *-ă* adăugată unor nume masculine. În afara cîtorva cazuri (*Batală*, *Levință* etc.), toate celelalte formațiuni de acest fel sînt articulate [8] (*Cauca*, *Ceamura*, *Ceaușa*, *Hoșa*, *Tabaca* etc.). Se poate, de asemenea, afirma că ele sînt în orice caz vechi în onomastică [9].

În cîteva cazuri, același cuvînt primește articolele de ambele genuri (*Beiu*, *Beia*; *Ceaușu*, *Ceaușa*; *Cilibiul*, *Cilibia*; *Soltanul*, *Soltana* etc.).

c) Fonetismul unora din numele de familie diferă de cel al numelor comune care le-au stat la bază. Unele alterări fonetice se explică prin fenomene lingvistice obișnuite, ca afereza (*Agiul* < *hagiul*), metateza (*Cămărzan* < *cîrmîz*), contaminarea (*Dălban* < *dalb* + *nălban* [10]) ori schimbarea accentului (*Budálă* < *budalá*). În alte cazuri, deformarea fonetismelor comune se datorește unor pronunțări regionale sau unor simple accidente (*Soltan*, cf. *sultan*; *Bechir*, cf. *becher*; *Căbuz*, cf. *cobuz*; *Gimbașu*, cf. *geambaș* etc.).

2.2. Antroponimia românească cunoaște cîteva *nume de familie compuse* formate cu ajutorul unor elemente turcești. Pe de o parte, se detașează cîteva antroponime care provin din nume comune compuse turcești, formate din elemente dintre care unul sau ambele au fost împrumutate și ca nume comune: *Agamulea* < tc. *ağa molla* „domnul jude", cf. rom. *agă*, *aga* 1. „ofițer otoman", 2. „prefect de poliție".

Există, pe de altă parte, cîteva nume formate cu elementul de compunere *cara-* (< tc. *kara* „negru") și un nume comun de origine neturcă: *Caraghete*, cf. rom. *ghete*; *Caraochi*, *Caraochea*, cf. rom. *ochi*; *Caravlah*, cf. rom. *vlah*. Interesul pe care îl prezintă acestea derivă din paralelismul lor cu nume formate din același element de compunere și substantive turcești sau antroponime (vezi **3.2.4.** și **4.2.**).

În cazuri rare, compusul turcesc a fost împrumutat mai întîi ca nume comun, după care a intrat în antroponimie: *Bacalbașa* < rom. *bacalbașă* „staroste de băcani" < tc. *bakkal başı*; *Culoglu* < rom. *culoglu* „infanterist" < tc. *kuloğlu*.

2.3. Numele de familie provenind din nume comune românești împrumutate din turcă se grupează în cîteva *categorii semantice* [11] distincte.

Cea mai bine reprezentată categorie este aceea a numelor care desemnează diverse meserii: *Bacalu*, *Băcanu* < rom. *bacal*, *băcan* < tc. *bakkal*; *Dulgheru* < rom. *dulgher* < tc. *dülger*; *Geambașu*, *Geambazu* <

---

[8] Al. Graur (*Nume de locuri*, p. 158, § 455) arată că articularea numelor de locuri feminine este obligatorie la numele care au la bază un substantiv comun. Se pare că, în cazul numelor de familie de origine turcă, fenomenul apare dacă nu în mod obligatoriu, cel puțin în mod regulat și în marea majoritate a cazurilor.

[9] Cf. Al. Graur, *op. cit.*, p. 150, § 426.

[10] Cf. N. A. Constantinescu, *op. cit.*, s. v. *Dălban*.

[11] Prezentarea acestora o facem în ordinea descrescîndă a numărului antroponimelor cuprinse în fiecare categorie.

rom. *geambaş*, *geambaz* < tc. *cambaz*; *Simigiu* < rom. *simigiu* < tc. *simitçi*; *Tabac*, *Tabaca* < rom. *tabac* „tăbăcar" < tc. *tabak* etc.

Altă categorie semantică bogată este reprezentată de antroponimele care au la bază nume de animale: *Calcan* < rom. *calcan* < tc. *kalkan*; *Malaca*, *Mălăcan* < rom. *malac* 1. „pui de bivol". 2. „om gras" < tc. *malak*; *Samor* < rom. *samur* < tc. *samur* etc.

Unelte şi arme: *Baltag* < rom. *baltag* < tc. *balta*; *Şişu* < rom. *şiş* < tc. *şiş* etc.

Grade şi funcţii militare: *Beşleagă* < rom. *beşleagă* „căpitan de cavalerie" < tc. *beşli ağası*; *Izbăşescu*, *Izbăşeanu* < rom. *iuzbaşă* „căpitan" < tc. *yüzbaşı*; *Levăntul*, *Levinţul*, *Levinţă* < rom. *levent* „marinar turc" < tc. *levent* etc.

Ranguri sociale: *Chihaia*, *Chihăescu* < rom. *chihaia* „şeful pădurarilor" < tc. *kehaya* „intendent"; *Serdaru*, *Sărdar* < rom. *serdar* „boier de rang mijlociu" < tc. *serdar* „comandant"; *Viziru*, *Vizireanu* < rom. *vizir* < tc. *vezir* etc.

Particularităţi morale: *Budala*, *Budală*, *Budălănescu* < rom. *budala* „prost, nătărău" < tc. *budala*; *Paciura*, *Paciurea* < rom. *paceaură* 1. „femeie uşuratică". 2. „cîrpă" < tc. *paçavra* „cîrpă" etc.

Alte domenii semantice în care se încadrează numele de familie studiate sînt următoarele: particularităţi fizice (*Ciolacu* < rom. *ciolac* „ciung, schilod" < tc. *çolak*), obiecte de îmbrăcăminte şi încălţăminte (*Chimirea* < rom. *chimir* < tc. *kemer*; *Papuc* < rom. *papuc* < tc. *papuç*), obiecte de uz casnic sau personal (*Chilim* < rom. *chilim* „covor turcesc" < tc. *kilim*), instrumente muzicale (*Căval* < rom. *caval*, cf. tc., bg. *kaval*), nume de plante (*Bostan* < rom. *bostan* < tc. *bostan*), alimente (*Chebap* < rom. *chebap* < tc. *kebap*), locuinţă (*Conac* < rom. *conac* < tc. *konak*), obiecte de podoabă (*Mărgean* < rom. *mărgean* < tc. *mercan*). De asemenea, unele antroponime provin din substantive abstracte (*Aman* < rom. *aman* „îndurare" < tc. *aman*; *Huzuru* < rom. *huzur* < tc. *huzur*) sau din adverbe (*Taman* < rom. *taman* 1. „tocmai". 2. „mai ales". 3. „de-abia" < tc. *tamam*). Diversitatea acestor domenii semantice probează multilateralitatea influenţei turceşti asupra românilor.

3. *Numele de familie provenind* (direct sau prin intermediul altor limbi) *din cuvinte comune turceşti* prezintă o importanţă specială pentru studiul antroponimic, căci ele, fără a avea la bază un apelativ românesc, pun probleme de sociologie şi geografie lingvistică.

3.1. O categorie aparte e constituită de numele de familie de origine turcă care au intrat în antroponimia românească prin *intermediul altor limbi*, în special balcanice. În unele cazuri, nu se poate preciza dacă un nume sau altul provine din cuvîntul care pare a fi intermediar sau direct din cel turcesc originar, deoarece nu există nici un indiciu formal care ar permite depistarea etimonului real: *Baba* [12], cf. tc., alb., bg., sb., arom. *baba* „tată"; *Caba*, cf. tc. *kaba* „comun, grosolan", magh. *kaba* „prost"; *Carpuz*, cf. tc., bg., scr., alb. *karpuz* „pepene verde"; *Pamuc*, cf. tc., bg. *pamuk* „bumbac"; *Sersea*, *Sersescu* < tema *sers-*, cf. tc., bg. *sersem*

[12] Antroponimul *Baba* are două origini: pe de o parte, cea turcească (în care caz accentul cade pe ultima silabă), iar, pe de altă parte, rom. *babă*, de origine neturcică.

„prost, nerod" etc. În alte cazuri, originea numelor e ceva mai clară: *Başa* < magh. *basa* < tc. *paşa, başa* „paşă"; *Chiosea, Chioseaua, Chiosa* < bg. *k'ose* < tc. *köse* „spîn".

3.2. Existența în antroponimia românească a unor *nume de familie provenind direct din nume comune turcești* este strîns legată de convieţuirea vorbitorilor turci și români, astfel încît se poate afirma că unele din aceste nume au fost, la origine, porecle date de turci unor indivizi români, iar altele au fost purtate de familii turcești ulterior românizate. Aceste nume se grupează, după criteriul formal, în patru subcategorii distincte.

3.2.1. Dintre numele simple, citățm următoarele exemple: *Burnaz* < tc. *burnaz* „năsos"; *Chiciuc* < tc. *küçük* „mic"; *Curmaz* < tc. *kurnaz* „viclean"; *Simiz* < tc. *semiz* „gras, corpolent". Includem, de asemenea, în această subcategorie și numele care provin din substantive sau adjective derivate deja pe teren turcesc, deoarece ne interesează numai modificările care au survenit după împrumutarea termenului respectiv. Numele de acest fel sînt, în majoritatea lor, formate cu sufixele turcești *-lı / -li / -lu / -lü* sau *-cı / -ci / -cu / -cü* ~ *-çı / -ci / -çu / -çü*, adaptate la fonetismul românesc, avînd formele *-liu* (*Buicliu* < tc. *bıyıklı* „mustăcios"; *Deşliu* < tc. *dişli* „colţos, dinţat" etc.), respectiv *-giu, -ciu* (*Boiagiu*[13] < tc. *boyacı* „boiangiu"; *Hamangiu* < tc. *hamamcı* „proprietar al unei băi publice" etc.).

3.2.2. Antroponimele formate prin sufixare pe teren românesc, avînd la bază apelative turcești, sînt puține la număr și nerelevante; majoritatea lor se formează cu ajutorul următoarelor sufixe: *-an, -ean(u)* (*Bilegan* < tc. *bilek* „încheietura mîinii"); *-escu* (*Topalescu* < tc. *topal* „șchiop"); *-ea* (*Dermengea* < tc. dial. *dermenği* „morar"); *-oi(u)* (*Cuşoi* < tc. *kuş* „pasăre"); *-ilă* (*Cuşilă*) etc.

În cele mai multe cazuri însă, aceste sufixe se adaugă nu la cuvintele turcești de origine, ci la antroponime românești provenind din apelativele turcești respective (cf. *Bilec, Topalu, Dermengiu, Cuş*).

3.2.3. Articularea este un procedeu puțin folosit pentru formarea antroponimelor provenind direct din nume comune turcești; explicația constă în faptul că acestea nu sînt inteligibile pentru vorbitorul român. Putem chiar presupune că numele de acest fel articulate sînt mai vechi în limba română și au circulat, cel puțin regional, și ca nume comune, cu atît mai mult cu cît majoritatea absolută a antroponimelor pe care le bănuim recent împrumutate se întîlnesc numai sub forma nearticulată.

Dintre numele formate cu articolul masculin *-u(l)* citățm următoarele exemple: *Bulacu* < tc. *bulak* „izvor"; *Cealîcu* < tc. *çalik* „cu coșuri pe față"; *Şahanul* < tc. *şahane* „magnific, imperial".

În majoritatea cazurilor, forma feminină a articolului ia locul desinenței de feminin *-ă*, rareori prezentă ca atare (*Topală* < tc. *topal* „șchiop"; *Dostă* < tc. *dost* „prieten"); dintre formațiile articulate, citățm exemplele următoare: *Bileca* < tc. *bilek* „încheietura mîinii"; *Buiuca* < tc. *büyük* „mare"; *Cuşa* < tc. *kuş* „pasăre"; *Dula* < tc. *dul* „văduv".

---

[13] Cf. n. fam. *Boiangiu* < rom. *boiangiu* < tc. *boyacı*.

În rare cazuri, se remarcă paralelismul formelor masculină şi feminină ale articolului : *Baiu, Baia* < tc. *bay* „domn, bogătaş".

3.2.4. Există cîteva exemple de nume de familie avînd la bază nume comune compuse turceşti. Unele dintre acestea sînt formate din două nume comune (compuse propriu-zise) : *Seresoan* < tc. *sere* „palmă (unitate de măsură)" + *soğan* „ceapă". Altele sînt formate cu ajutorul unor cuvinte care, datorită frecvenţei cu care apar în această funcţie, pot fi considerate veritabile elemente de compunere. Dat fiind că aceste elemente îndeplinesc acelaşi rol şi în antroponimia turcească şi, în general, balcanică, presupunem că majoritatea numelor formate cu ajutorul acestora provin din antroponime existente şi în aceste limbi. Cu termenul de compunere *Cara-* (< tc. *kara* „negru") s-au format nume de familie de următorul tip : *Carabaş, Cărăbaş* < tc. *karabaş* 1. „călugăr". 2. „holtei" ; *Caracaş, Cărăcaş* < tc. *kara* + *kaş* „sprînceană" ; *Caraghiuzel, Carachizel, Carachiuzel* < tc. *kara* + *güzel* „frumos" ; *Carabatac* < tc. *karabatak* „cormoran". Dintre numele formate cu termenul de compunere *-oglu* (< tc. *oğlu* „fiul lui ... "), citäm exemplele următoare : *Iusuzoglu* < tc. *yüzsüz* „nerușinat, fără obraz" + *oğlu* ; *Papazoglu* < tc. *papaz* „preot creştin" + *oğlu*. Paralel cu exemplele citate mai sus, există în antroponimia românească o serie de nume de familie rezultate prin compunerea elementelor *Cara-* şi *-oglu* cu nume de persoane turceşti, greceşti sau româneşti (v. **4.2.**).

3.3. *Semantismul* numelor de familie care provin din nume comune turceşti cuprinde o mare varietate de domenii, încît unele din exemplele culese sînt singulare din acest punct de vedere. Totuşi, prezentăm mai jos cîteva categorii semantice bine reprezentate, specifice deci acestui soi de împrumut.

Dintre antroponimele care se încadrează în domeniul semantic al numelor de meserii, în mod evident cele mai numeroase, citäm doar cîteva exemple : *Asciu* < tc. *aşçı* „bucătar" ; *Dermengiu* <tc. dial. *dermenği* (tc. lit. *değirmenci*) „morar" ; *Hamangiu* < tc. *hamamcı* „proprietar al unei băi publice" ; *Tugearu* < tc. *tüccar* „negustor".

Particularităţi morale : *Cadîr* < tc. *kadır* „capabil ; puternic" ; *Dindar, Dindărău* < tc. *dindar* „credincios, pios" ; *Ialangi*[14] < tc. *yalancı* „mincinos" ; *Torlac* < tc. *torlak* „tînăr desfrînat" etc.

Nume de animale : *Cuşi, Cuşa, Cuşoi, Cuşilă* < tc. *kuş* „pasăre" ; *Itu* < tc. *it* „cîine" etc.

Însuşiri fizice : *Buiuc, Buiuca* < tc. *büyük* „mare" ; *Buicliu, Buiucliu* < tc. *bıyıklı* „mustăcios" ; *Cealîc(u)* < tc. *çalık* „cu coşuri pe faţă" ; *Simiz* < tc. *semiz* „gras, corpolent" etc.

Nume de plante : *Agaci* < tc. *ağaç* „copac, arbore" ; *Pamuc*, cf. tc., bg. *pamuk* „bumbac" etc.

Alte domenii semantice, mai puţin reprezentate, sînt următoarele : termeni de înrudire (*Dede* < tc. *dede* „bunic, strămoş" ; *Ciugiuc* < tc. *çocuk* „copil ; fiu") ; unelte (*Orac* < tc. *orak*[15] „seceră") ; substantive abstracte (*Talac* < tc. *talak* „divorţ") etc.

---

[14] Ca şi *Catargi*, e o formă insuficient asimilată, faţă de formaţiile cu sufixul *-giu*.

[15] În română a intrat ca nume comun doar derivatul turcescului *orak*, şi anume *oracciu* „secerător" < tc. *orakçı*.

Există, de asemenea, cîteva nume de familie care provin din diverse forme verbale, care, însă, în limba turcă pot îndeplini și funcții substantivale sau adjectivale; dintre acestea, citățm infinitivul (*Ghelmeg* < tc. *gelmek* 1. „a veni, a sosi"; 2. „venire, sosire"), aoristul negativ (*Ghelmez* < tc. *gelmez* 1. „nu vine"; 2. „care nu vine") și trecutul determinat la persoana 1 plural (*Bustuc* < tc. *pustuk* 1. „ne-am supărat"; 2. „supărat").

4. *Numele de familie care provin din substantive proprii turcești* sînt, în marea majoritate a cazurilor, traductibile, fapt specific onomasticii turcești; de aceea, sîntem tentați, mai mult, să presupunem că, chiar unele dintre antroponimele prezentate mai sus ca provenind din nume comune sînt, de fapt, împrumuturi pur onomastice, ale căror corespondente turcești nu le-am depistat, din cauza lipsei unor studii serioase de antroponimie turcească.

4.1. Numele de familie care provin din *toponime turcești* sînt relativ puține la număr.

Unele dintre acestea sînt formate prin derivare, de la un toponim, pe teren turcesc, cu sufixul de apartenență locală *-lı / -li / -lu / -lü*, devenit, în majoritatea exemplelor românești, *-liu* : *Filibiliu*, *Filibiu* < tc. *Filibeli* „originar din Filipoli"; *Halepliu* < tc. *Halepli* „originar din Halep"; *Idirniliu* < tc. *Edirneli* „originar din Adrianopol (Edirne)"; *Sacazlăul* < tc. *Sakızlı* „locuitor al insulei Chios" etc.

Alte toponime turcești au pătruns în antroponimia românească prin intermediul unor substantive comune sau proprii românești : *Hurmuz*, *Hurmuzescu*, *Urmuz*, *Urmuzescu* < rom. *hurmuz* 1. „perlă falsă"; 2. „arbust ornamental" < tc. *Hurmuz* (oraș lîngă golful Persic); *Medgidia* < top. rom. *Medgidia* < top. tc. *Mecidiye*.

Amintim, de asemenea, două antroponime care provin din toponime compuse turcești : *Edibolu* < tc. *Edibolu* (oraș în Turcia) și *Ischistanbol* < tc. *Eski Istanbul* „Istanbulul vechi".

4.2. Presupunem că majoritatea românilor care poartă nume de familie provenind din *antroponime turcești* se trag din familii de origine turcă (turcică) care, prin căsătorii și prin influența culturală a mediului, s-au românizat cu timpul într-atît, încît actualii purtători ai acestor nume vorbesc numai românește și, în majoritatea cazurilor, nici nu mai au conștiința originii lor [16].

Dintre numele simple, citățm următoarele exemple : *Barcan*, *Bărcan*, *Barhan* < tc. *Barkan*; *Hasan*, *Asan* < tc. *Hasan*; *Maxut* < tc. *Maksut*; *Mehmet* < tc. *Mehmet*; *Said* < tc. *Said* etc.

Numele compuse pot fi formate dintr-un antroponim și un nume comun turcești (*Cocaranza* < tc. *kokar* „mirositor" + *Amza*; *Culamet* < tc. *kul* 1. „servitor, rob"; 2. „soldat" + *Ahmet*; *Sababei* < tc. *Saba* + *bey* „bei, demnitar"), sau dintr-un antroponim și unul din termenii de compunere, dintre care cei mai răspîndiți sînt *Cara-* (< tc. *kara* „negru") : *Caragheorghe*, *Caraiorgu*, *Caramitru*, *Caravasile* etc.; *Deli-* (< tc. *deli* „nebun") : *Deliorga*, *Deli Iorga* [17] etc.; *Hagi-*, *-hagi* (< *hacı* „pelerin") :

[16] Criteriile după care am diferențiat numele aparținînd antroponimiei românești de cele purtate în exclusivitate de indivizi de naționalitate turcă au fost următoarele : existența prenumelui românesc însoțitor, conștiința originii românești, limbile vorbite de individ.

[17] Această formă se folosește actualmente, în Dobrogea, paralel cu cea asimilată *Deliorga*

Hagichirea, Hagiioanu, Papahagi etc. Trebuie însă precizat că acest tip de antroponime se regăseşte frecvent şi la alte popoare balcanice, iar dintre limbile descendente din româna comună, mai ales în antroponimia aromână, inclusiv la aromânii stabiliţi în România, fapt care face dificilă o delimitare precisă între antroponimele aparţinînd uneia sau alteia din aceste limbi.

5. Există cîteva *nume de familie româneşti care provin din nume etnice turceşti.* O parte din acestea este formată din nume chiar ale unor popoare turcice (*Cazacu, Căzac, Căzaca*, cf. rom. *cazac*, tc. *Kazak*; *Cîrluci*, cf. rom. *carluc*, tc. *Karluk*), însă ele au putut proveni din diverse alte limbi cu care româna a intrat în contact. O altă parte a acestor antroponime este constituită din numele unor popoare neturcice; în aceste cazuri, forma numelor indică originea lor turcească: *Berberi* < tc. *Berberî* „berber"; *Lehliu* < tc. *Lehli* „polonez"; *Magearu* < tc. *Macar* „maghiar" etc. Unele din aceste antroponime au intrat în română, mai întîi, ca nume etnice, astfel încît pătrunderea lor în antroponimie s-a petrecut pe teren românesc.

Unele nume etnice de origine turcă au ajuns să desemneze, în română, diverse ocupaţii, astfel încît se pare că acest sens stă la baza numelor de familie corespondente: *Arnăutu*, cf. rom. *arnăut* 1. „albanez"; 2. „mercenar" < tc. *Arnavut*; *Misirliu*, cf. rom. *misirliu* 1. „egiptean"; 2. „soldat egiptean" < tc. *Mısırlı*.

6. Drept încheiere, ţinem să precizăm că prezenta lucrare nu are pretenţia să fi epuizat problemele pe care le ridică complexa şi puţin cercetata categorie a numelor de familie româneşti de origine turcă. Dimpotrivă, am dorit să prezentăm doar în linii mari şi aproape schematic situaţia acestora, pe care cercetările viitoare o vor clarifica — sperăm — mai bine.

ANCHETELE PENTRU CULEGEREA TEXTELOR DIALECTALE. ASPECTE METODOLOGICE

DE

DOINA HREAPCĂ

0.1. Culegerea şi publicarea de texte dialectale, paralel cu realizarea atlaselor lingvistice, s-a impus ca o preocupare specifică a dialectologiei româneşti. Inovaţia autorilor *Atlasului lingvistic român* a fost pusă în practică o dată cu începerea lucrărilor la *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni.*

Cu prilejul publicării, paralel cu NALR. *Oltenia*, a unui volum de texte dialectale [1], apare şi preocuparea de a analiza şi stabili şi o metodologie de lucru [2], domeniu în care se face un nou pas prin publicarea unui prim volum de texte dialectale din Muntenia [3], şi a celui rezultat din anchetele pentru monografia dialectală consacrată zonei *Porţile de Fier* [4].

Trebuie subliniat faptul că ultimele două volume de texte pun în discuţie şi, totodată, fac dovada aplicării în practică a unor inovaţii în domeniul tehnicii de culegere, de selectare, de transcriere şi de prezentare a materialului lingvistic.

0.2. În cele ce urmează, ne vom referi la cîteva dintre aspectele amintite, întrucît, totuşi, în comparaţie cu bibliografia metodologică asupra anchetelor pentru atlasele lingvistice, „problemele legate de culegerea şi, în special, de publicarea textelor dialectale au fost relativ puţin discutate în literatura de specialitate" (*TD. „Porţile de Fier"*, *Introducere*, p. XIII; v. şi nota 2).

În discutarea problemelor anunţate, pornim de la constatările făcute ca participant la un număr de peste 50 de anchete cu chestionarul NALR şi pentru înregistrarea de texte dialectale, în special în zona din sudul Moldovei, într-o echipă condusă de dr. Stelian Dumistrăcel, şef de sector la Centrul de lingvistică, istorie literară şi folclor din Iaşi, şi de la experienţa dobîndită la transcrierea textelor din 48 de localităţi, din această zonă, pentru primul volum de *Texte dialectale. Moldova şi Bucovina*, aflat în curs de pregătire pentru tipar.

1. *Ancheta.* De la început, trebuie precizat că, în esenţă, toate procedeele folosite în ancheta de texte pot fi considerate ca adaptări ale

---

[1] *Texte dialectale, Oltenia*, publicate, sub redacţia lui Boris Cazacu, de Cornelia Cohuţ, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Şuteu şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1967; în continuare *TD. Olt.*

[2] Vezi *Prefaţa* la *TD. Olt.*, semnată de B. Cazacu, p. XVII—XXII.

[3] *Texte dialectale. Muntenia I*, publicate, sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1973; în continuare *TD. Munt. I.*

[4] *Graiul din zona „Porţile de Fier" I. Texte. Sintaxă*, de Cornelia Cohuţ şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1973; în continuare *TD. „Porţile de Fier".*

anchetei dialectale tradiţionale, de exemplu convorbirea liberă pe o temă dirijată [5].

Astfel, ancheta specială de texte (numită în continuare anchetă de tip 2) are numeroase puncte comune cu ancheta pentru atlase, cu chestionarul (pe care în continuare o vom numi anchetă de tip 1), fiecare dintre ele avînd în acelaşi timp, unele note specifice.

Una dintre aceste note ale anchetei de tip 2 este faptul că ea se realizează cu mai mulţi informatori, reprezentanţi mai mult sau mai puţin tipici pentru anumite categorii socio-lingvistice de vorbitori (determinate în mod variat de factorii sex, vîrstă, instrucţie şcolară, deplasări, ocupaţii, poziţie socială).

Este cunoscut şi stabilit faptul că astăzi marea majoritate a vorbitorilor unui grai au, pe lîngă sistemul lingvistic local, care constituie registrul uzual curent, şi conştiinţa existenţei altui sistem lingvistic, cel al limbii comune, de ale cărui forme şi elemente dispun mai mult sau mai puţin[6].

Tendinţa unui informator de a apela la forme ale sistemului lingvistic al limbii literare este determinată de situaţia de comunicare, în care se află şi se manifestă ca vorbitor. De fapt, acest „împrumut" are nu numai valoarea unui registru de circumstanţă, ci totodată şi pe aceea de registru „de lux" al unui comportament lingvistic individual.

Asupra unor anumite categorii de vorbitori (copii, tineri), ca şi asupra acelora care prin ocupaţii, loc de muncă şi deplasări sînt puşi adesea în situaţii de comunicare „de lux", contactul şi influenţa limbii literare sînt mai sistematice, avînd caracter permanent, astfel că limba literară se învaţă de fapt.

Ancheta dialectală de texte (în măsură mai mare decît ancheta de tip 1) creează condiţii pentru manifestarea conştiinţei lingvistice a vorbitorului, a conştiinţei existenţei celor două sisteme datorită condiţiilor de lucru : prezenţa însăşi a anchetatorului ca persoană care aparţine altui mediu social (ca şi în ancheta de tip 1), dar, mai ales, faptului că informatorul face o expunere, înregistrată cu un aparat. Sarcina dialectologului este aceea de a înregistra, chiar în aceste condiţii, registrul verbal propriu, curent, cu forme lingvistice uzuale, indiferent dacă ele aparţin sistemului dialectal „pur" sau unei faze a *interdialectului* (după terminologia folosită de B. Cazacu).

În condiţiile anchetei de tip 2, vorbitorul, ca informator, se manifestă conştient sau nu de situaţia comunicării. Manifestarea ca subiect anchetat poate fi a c t i v ă, în sens *pozitiv* (informatorul fiind stimulat realmente de comunicare şi interesat) sau în sens *negativ* (informatorul este emoţionat, intimidat sau emfatic), dar şi p a s i v ă (atunci cînd subiectul nu este impresionat în mod deosebit de anchetă, aparate şi de prezenţa anchetatorului).

Pentru a preveni stări psihice care au efecte negative asupra valorii înregistrărilor, în cazul celor mai mulţi informatori este nevoie de o pregătire generală, care — pe lîngă aspectele psihice [7] şi afective — are şi

---

[5] Vezi Pierre Gardette, *Atlas Linguistique et ethnographique du Lyonnais, IV. Exposé méthodologique et Tables*, Paris, 1968, p. 48—49.

[6] Cf. B. Cazacu, *Noţiunea de interdialect*, în *Studii de dialectologie română*, Bucureşti, 1966, p. 34 — 35.

[7] Dificultatea iniţială de a convinge pe vorbitori să participe la anchetă a fost subliniată adesea de Pop şi Petrovici în jurnalele de anchetă pentru ALR. Pentru texte, vezi şi D. Şandru,

obiective strict informative şi lingvistice; pe acelaşi plan se află pregătirea propriu-zisă a anchetei, în sensul preocupării de a alege, pe cît posibil, un cadru interlocutor concret mai familiar informatorilor.

Pregătirea subiectului din punct de vedere informativ şi psihologic are ca prim obiectiv înlăturarea suspiciunilor de orice natură ale acestuia, cîştigarea lui pentru anchetă.

Problema pregătirii „teoretice" a informatorilor a fost pusă în discuţie de Valeriu Şuteu [8]. Autoarele volumului *TD. „Porţile de Fier"* arată că „[subiectele] au fost informate, în prealabil, asupra scopului anchetei, cerîndu-li-se în mod expres să vorbească « aşa cum vorbesc acasă, în familie »" (*Introducere*, p. XIV), recomandare ce poate fi interpretată ca pregătire lingvistică, valabilă nu numai în anchetele cu obiectiv special [9], fără riscul „extorcării" formelor registrului dialectal în detrimentul aspectelor inovatoare. Formularea citată a îndemnului anchetatorului şi cu alte variante posibile, ca, de exemplu, „cum vorbiţi între dumneavoastră, oamenii de aici, ca în sat", nu se traduce numaidecît prin „cum vorbesc bătrînii?" sau „cum se vorbea înainte, pe vechi", ci, de fapt, toate pot avea rolul de a degaja informatorul şi de a-l face să înţeleagă că faptul de a vorbi cum vorbeşte de obicei, cu un străin şi la microfon, nu are efecte negative asupra calificării lui sociale şi intelectuale. În general vorbind, informatorul se conformează destul de uşor acestui îndemn, avînd în vedere efortul pe care trebuie să-l facă vorbind altfel, „mai frumos".

Înregistrările „spion", fără ştirea subiectelor anchetate [10], se pot face experimental fără ca rezultatele obţinute să se deosebească de cele ale înregistrărilor obişnuite [11], deoarece situaţia de comunicare nu este determinată exclusiv de aparatură.

În cazul în care o înregistrare de acest fel se realizează camuflînd aparatele, se schimbă doar situaţia de anchetă. O înregistrare „spion", în adevăratul sens al cuvîntului, ar însemna surprinderea unei conversaţii între mai mulţi localnici, respectiv vorbirea unui informator (care în acest caz n-ar mai fi informator), fără ca aceştia să-şi dea seama de prezenţa anchetatorilor, iar înregistrarea să fie regizată din culise, ceea ce ar aduce a diletantism. Procedura ar fi hazardată şi inutilă, căci adesea magnetofonul a constituit un stimulent în desfăşurarea anchetei de texte, cointeresînd informatorul (vezi, de exemplu, *TD. Munt. I*, pct. 767, caracterizarea informatorului VIII: „povesteşte colorat, conştient că se află în faţa microfonului" ş.a.).

Înţelegerea anchetei şi un comportament lingvistic natural pot avea informatorii care asistă la lucrul efectiv cu un alt informator, aşteptînd la

---

în BL, II, 1934, p. 203; mai recent, pentru anchete cu caracter special, v. B. Cazacu, *Procesul de diferenţiere în graiul unei comune* (*Meria — reg. Hunedoara*), în *Studii de dialectologie română*, p. 95.

[8] V. Şuteu, *Arhiva fonogramică a limbii române*, în FD, I, 1958, p. 215—216.

[9] V. Magdalena Vulpe şi Cornelia Cohuţ, *op. cit.*, p. XIV.

[10] Problema s-a pus aşa mai ales la începutul anchetelor cu magnetofonul; vezi şi Pierre Nauton, *Atlas linguistique et ethnographique du Massif Central IV, Exposé générale*, Paris, 1963, p. 65.

[11] V. în *TD. Munt. I, Lista localităţilor anchetate şi a informatorilor* pentru punctele 674 (VII, V), 764 (VII), 773 (V) şi 777 (VII), menţiunea: „nu-şi dă seama că este înregistrat (ă)". Paralel însă, la aceiaşi informatori pot fi invocaţi şi alţi factori (prezenţa sau absenţa talentului de povestitor al informatorului: pct. 674, 764; vîrsta: pct. 773), pe lîngă care împrejurarea menţionată poate fi doar complementară.

rîndul lor să fie înregistraţi. Modul de desfăşurare a anchetei cu un singur informator, fără asistenţă, sau în prezenţa altor informatori şi a altor persoane străine (cadre didactice, de exemplu) a fost mai puţin discutat ca o chestiune de metodă.

Numeroasele note şi observaţii din subsolul paginilor celor două volume la care ne-am referit vădesc necesitatea simţită de informatori pentru „normalizarea" procesului de comunicare din anchetă în ceea ce priveşte concretizarea relatării, prin diverse elemente de referinţă. Astfel, informatorul cu care se lucrează cere adesea confirmare pentru exactitatea unor date din conţinutul povestirii sale de la consătenii prezenţi la înregistrare sau de la alte persoane care se află de faţă, ca, de exemplu, învăţătorul care asistă[12]. La rîndul lor, informatorii care asistă, aşteptînd să fie înregistraţi, sau informatorii ocazionali fac completări în planul conţinutului unui text, sugerează un termen pentru care informatorul „în lucru" ezită sau nu şi-l poate aminti, situaţie în care acesta se adresează celorlalţi [13].

Pe de altă parte, unii informatori sînt stimulaţi de auditoriu, de prezenţa altor membri ai mediului obişnuit în care trăiesc [14], în a-şi dovedi talentul de povestitori.

Comportamentul informatorilor în funcţie de asistenţă variază însă după împrejurări. Astfel, înregistrarea informatorilor copii nu reuşeşte în prezenţa unui cadru didactic [15], dar dă rezultate bune în prezenţa mai multor informatori din aceeaşi categorie. Înregistrarea subiectelor de categoria a III-a (tinere de 18 — 22 de ani), în prezenţa celor în vîrstă, de ambele sexe (categoriile VII—VIII, dar şi V—VI) provoacă reacţii negative date fiind jena şi lipsa de experienţă de viaţă ale acestor subiecte.

Din punctul de vedere al comportării lingvistice în ancheta dialectală, ţinînd seama de toate faptele discutate mai sus, poate fi schiţată următoarea tipologie a informatorilor, independentă de factorii vîrstă şi sex, depinzînd mai mult de personalitatea şi inteligenţa acestora :

1) Informatori al căror comportament este p a s i v. Aceştia, mai puţini la număr, nu-şi pun problema opţiunii pentru forme ale sistemului limbii literare. Ei dau un registru autentic al graiului cercetat, fără să înţeleagă uneori în mod expres scopul anchetei, fără să vorbească într-un anumit fel pentru a servi ancheta, avizul anchetatorului nefiind necesar.

2) Informatori al căror comportament lingvistic este a c t i v şi poate avea aspecte diferite :

a) subiectul vorbeşte cu plăcere în graiul local, degajat, fiind conştient de faptul că ancheta urmăreşte acest scop.

---

[12] Cf. şi notele de la *TD. Munt. I*, p. 209, 355, 379, 333, 451, 453 şi la *TD. „Porţile de Fier"*, p. 35, 45.

[13] Cf. şi *TD. Munt. I*, p. 82 ; *TD. „Porţile de Fier"*, p. 40, 56, 175.

[14] Cf. D. Şandru, BL, I, 1933, p. 84 ; în privinţa datelor despre localităţile anchetate şi despre informatori, pe care anchetatorul trebuie să le noteze, este de remarcat bogăţia şi varietatea notelor lui D. Şandru la textele dialectale culese şi publicate în BL, I — VI între anii 1933—1938, cu atît mai mult cu cît autorul nu figurează în bibliografia metodologică a problemei culegerii şi publicării textelor dialectale. Pentru informatori, în afara datelor obiective (vîrstă, şcoală etc.), apar caracterizări atente şi în ceea ce priveşte reacţia lingvistică şi psihologică din timpul anchetei.

[15] Cf. şi Valeriu Şuteu, *op. cit.*, p. 213.

b) subiectul „îngroașă" fonetismul regional pînă la situații false sau șarjează lexicul graiului local atunci cînd, după ce anchetatorul îi explică scopul anchetei, înțelege „prea bine" acest lucru [16];

c) subiectul are preocuparea de a vorbi cît mai îngrijit, evitînd cu grijă fonetismele dialectale conștiente, în favoarea celor literare. Ultima comportare poate fi prezentă numai în faza inițială a înregistrării, revenindu-se apoi la registrul dialectal, dar poate constitui atitudinea lingvistică pe tot parcursul înregistrării cu informatorul de acest tip. În aceste cazuri, cînd controlul informatorului asupra felului de a se exprima este evident, de obicei anchetatorul intervine fie direct, discutînd problema în principiu, fie sugerînd fonetismele specifice graiului; bune rezultate dau și unele întrebări, așa-zise „de derută" referitoare la conținutul propriu-zis, orientînd atenția informatorului spre acesta;

d) subiectul asupra căruia situația de anchetă are o influență deosebită; acesta imită în mod artificial limba literară, folosind expresii livrești în mod mecanic, construind fraze cu o topică contorsionată.

Toate acestea impun ca anchetatorul să facă așa-zisa pregătire „teoretică", sub aspect lingvistic, a subiectului anchetat, în mod nuanțat, discernînd situațiile în care ea este sau nu necesară și procedînd diferențiat în cazul fiecărui informator.

Aspectul discutat prezintă tot interesul, avînd în vedere totodată durata de lucru scurtă cu un informator, atît în ceea ce privește crearea unor relații ale acestuia cu anchetatorul, cît și a unui „antrenament lingvistic" al informatorilor în comparație cu situația specifică anchetei de tip 1.

2. *Tipuri de texte.*

2.1. Definirea textelor *libere* ca texte care sînt „comunicate din propria inițiativă a informatorilor" (în toată literatura de specialitate) este discutabilă. Definirea se face prin opoziție cu textele care constituie răspunsuri la o întrebare cu subiect indicat de către anchetator. În cazul așa-ziselor *texte libere*, întrebarea orientativă este o formulă de tipul: *ce întîmplare din viața dv. sau din sat puteți să ne povestiți?* (Cf. *TD.* „*Porțile de Fier*", p. 156; *Ce poveste știi să ne spui?*). Astfel, nici în acest caz nu poate fi vorba de inițiativă proprie, ci de faptul că alegerea anumitor teme libere (întîmplări, legende, povești, amintiri etc.) este a informatorului și este determinată, în mare măsură, de factori de ordin afectiv. Posibilitatea obținerii acestor texte ține de specificul anchetei de tip 2, relevînd, în ansamblu, importanța acestei metode de culegere a faptelor de limbă, în special pentru studiul sintaxei populare și a fenomenelor stilistice. Dacă avem în vedere că pentru textele *libere* au o mare importanță și relațiile stabilite inițial între anchetator și informator (temele de acest fel implicînd anchetarea unui subiect cu talent de povestitor), se poate afirma că acestea se obțin fie foarte ușor, fie că nu se pot obține de loc.

Momentul cronologic favorabil înregistrării mesajelor cu temă liberă poate fi începutul înregistrării, cînd astfel de teme pot contribui la destinderea atmosferei de anchetă, pregătind condiții mai prielnice pentru convorbi-

[16] În acest sens, D. Șandru spunea că un subiect prea „inteligent" ar furniza o limbă artificială; v. BL, I, 1933, p. 91.

rile tematice propriu-zise în vederea obținerii textelor respective. Pe de altă parte, la începutul anchetei, astfel de teme pot constitui motive de suspiciune și, ca atare, procedura se diferențiază în funcție de datele specifice fiecărei anchete și ale fiecărui informator.

În afară de întrebarea orientativă (în unele cazuri cu punctul de plecare în datele biografice ale subiectului care a fost ales astfel pentru înregistrare), care creează momentul psihologic afectiv al opțiunii informatorului pentru tema *liberă*, anchetatorul însuși are posibilitatea întreținerii procesului de comunicare, dat fiind caracterul inedit, de unicate, al acestor texte, printr-o reacție spontană și veridică, mai puțin constrînsă de „datorii" profesionale. În ceea ce privește textele *libere* s-a remarcat în primul rînd valoarea datorată compoziției, autentic orală, ca și expresivității și naturaleții limbajului (cf. și Magdalena Vulpe, Cornelia Cohuț, *op. cit.*, p. XVII—XVIII). Aceste trăsături realizate prin participarea afectivă deosebită a subiectului vorbitor în nararea unei întîmplări, experiență individuală, ies în evidență mai ales prin comparație cu analiza textelor tematice.

2.2. Înregistrarea de texte dialectale ca răspunsuri la întrebările dintr-un chestionar tematic — instrumentul de lucru obligatoriu al dialectologului în ancheta dialectală de texte — reprezintă o a doua modalitate de lucru în cadrul acestui tip de anchetă.

Datorită procedării comune în ceea ce privește obținerea materialului (întrebarea anchetatorului — răspunsul informatorului conform acesteia) se realizează legătura dintre cele două tipuri de anchetă dialectală (1 și 2) și, respectiv, unitatea de ansamblu a celor două lucrări care se completează reciproc : noile atlase regionale și volumele de texte anexă.

Prezența textelor tematice într-un volum de texte dialectale este în mod cert o necesitate : prin înregistrarea lor se poate obține un material lingvistic comparabil nu numai referitor la fonetică, ci, mai ales, în ceea ce privește lexicul graiurilor populare dintr-o zonă ; pe de altă parte, datorită caracterului lor atît de variat, temele *date* sînt mai favorabile surprinderii aspectelor inovatoare, în același domeniu lexical, atestînd influența limbii literare asupra graiurilor.

În cadrul chestionarului tematic se disting două tipuri (categorii) de teme : cele referitoare la economie și cele etnografice și folclorice (acestea asemănîndu-se într-o oarecare măsură, întrucît au și caracter de narațiune, cu textele *libere*).

Deși s-ar părea că pot constitui baza firească de conversație dintre anchetator și informatori, textele referitoare la diferite ocupații provoacă uneori suspiciune și ilaritate, chiar jenă, din cauza caracterului lor prea „banal", privite ca automatisme ale vieții rurale, iar interesul declarat de anchetator apare cu totul nemotivat [17].

În legătură cu aceste texte s-au făcut obiecții cu privire la lipsa de expresivitate a limbajului, la caracterul de „rețetă", de „tipar monoton și mecanic" sau linear, al organizării sintactice [18].

---

[17] Cf. V. Rusu, *Aspecte sociolingvistice în vorbirea populară*, în FD, VIII, 1973, p. 186.
[18] V. Gr. Brâncuș, recenzie la *TD. Olt.*, în LR, XVIII, 1969, nr. 2, p. 185—186.

2.2.1. Formularea întrebării anchetatorului, care indică tema în vederea obținerii textelor din această categorie, este de obicei de tipul:

a) [Cum se face mămăliga (casa, brînza)];

b) [Cum faceți mămăliga (casa, brînza)];

c) [Cum faci mămăliga (casa, brînza)] [19].

Prima variantă, apropiată de tipul întrebărilor din ancheta cu *Chestionarul*, are caracter impersonal și cere o descriere tehnică, de generalizare. A doua cîștigă caracter personal, cerînd de asemenea descrierea tehnică generalizată a obiceiului locului, tradusă prin: *cum faceți dumneavoastră, oamenii de aici...?*

În cazul acesta, există posibilitatea ca formularea să fie considerată una de politețe (conform normei limbii literare), dar, în general vorbind, nepotrivită în conversația cu informatorii, deoarece subliniază apartenența la medii sociale diferite a celor doi interlocutori, dat fiind mai ales faptul că pentru exprimarea politeții între membrii unei colectivități rurale se utilizează pronumele personal de politețe la persoana a II-a singular.

Formularea în varianta a treia a întrebării (în momentul inițial, dinainte de înregistrarea efectivă, dar și pe parcursul acesteia) vizează direct pe informator, cerîndu-i relatarea experienței individuale concrete, al cărei executant (sau participant) a fost sau este. În funcție de cunoștințele și de experiența subiectului anchetat, acesta își poate astfel concretiza relatarea prin elemente de referință personale și, pe de altă parte, poate fi solicitat și afectiv datorită stimulării orgoliului propriu.

Rezultatele cele mai bune sînt asigurate prin această variantă de formulare [20]: descrierea tehnică pentru datele comparabile este implicită, fiind cerută de tema indicată; se pot însă evita înșiruirile monotone de nume de acțiuni și obiecte, căci, relatînd propria sa experiență într-un domeniu cunoscut, atenția informatorului se concentrează mai puțin asupra felului de a se exprima și asupra efortului de a generaliza descrierea faptelor.

Tipul de formulare a întrebării tematice, precum și nuanțarea acesteia de la caz la caz pot fi determinate de următorii factori (ordinea înșiruirii lor este relativ arbitrară):

1) natura temelor de care ne ocupăm impune în primul rînd ca factor de bază, general recunoscut, factorul sex [21] și, subordonat imediat acestuia, factorul vîrstă.

---

[19] În *TD. Munt. I*, în măsura în care sînt redate aceste întrebări (rar la început, și mai frecvent în cadrul textului transcris), primul tip de formulare este cel mai frecvent; urmează cel de al doilea tip. Varianta de tipul al III-lea este foarte rar utilizată, spre deosebire de *TD. „Porțile de Fier"*, unde ea apare frecvent, contribuind la menținerea unui dialog natural între informator și anchetator în tot cursul comunicării.

[20] Pentru verificare, trimitem la *TD. Munt. I*: față de textele cu tema *treieratul cu cai*, de exemplu, de la p. 172, 214, 244—245, 328—329, 339, 396—397, date ca răspunsuri la întrebările de tipul 1 și 2 să se compare valoarea textului de la p. 420—421, unde informatorul relatează experiența individuală, trăită concret și afectiv, cu mare forță de sugestie, printr-un limbaj expresiv, iar textul, deși tematic, are multe din caracteristicile unui text *liber*.

[21] În legătură cu alegerea temelor în funcție de factorul sex, semnalăm că tema care cere să se arate cum se taie porcul a fost lucrată numai cu subiectele de sex feminin, pentru *TD. Munt. I*, cît și pentru *TD. „Porțile de Fier"*. Evident, tema este mai potrivită pentru informatorii de sex masculin; dealtfel, urmărind textele respective în *TD. Munt. I*, se poate observa că subiectele se află în dificultate: cf. p. 184: „nu știu cum să vă povestesc", p. 313: „bărbații-l face nu femeile", p. 98: „îl tăiem mai mulți oameni...". Textele, înregistrate ca atare, conțin date interesante sociolingvistice, dar formulările defectuoase trebuie evitate printr-o alegere potrivită a informatorilor.

2) activitatea rurală, vizată de întrebarea tematică poate fi: a) îndeletnicire rurală cu caracter individual (teme ca acestea: *cum se face pîinea, cum se pun mărături, cum se face mămăliga)*; b) muncă productivă cu caracter colectiv care se realizează simultan (datorită periodicității), de către membrii aceleiași colectivități rurale sau care presupune diferite forme de întrajutorare între indivizi înrudiți (grupați eventual pe sexe); ca exemple, pot fi citate teme ca: *treieratul cu cai, lucrul la vie, seceratul, cum se lucrează la cînepă, culesul porumbului.*

3) caracterul specializat, ținînd de ocupația deosebită a unui informator (ca, de exemplu, cioban, stupar, țesătoare etc.) sau curent, obișnuit, al muncii care asigură existența țăranului. Folosirea informatorilor secundari pentru NALR, cu care s-a lucrat la chestionarele speciale în anchetele pentru atlas, prezintă aspecte avantajoase: ei sînt familiarizați cu ancheta, pot fi stimulați ușor din punct de vedere afectiv, iar textele tematice obținute după specificul fiecăruia dintre acești informatori completează în mod concret și eficient faptele lexicale (și fonetice) culese cu ajutorul chestionarelor. Practic, folosirea și prezența lor ca informatori selectați într-un volum de texte dialectale, precum și a informatorilor principali NALR constituie încă o punte de legătură între cele două lucrări, asigurîndu-le unitatea de perspectivă generală a cercetării întreprinse ca atare; situația ar trebui să figureze între rigorile de bază ale anchetei de tip 2 (în volumul de texte muntenești apar doar 4 informatori principali NALR, v. pct. 681, 762, 763, 769 și un singur informator secundar din pct. 756).

4) determinarea temporală a unei realități rurale, situarea ei în timp: a) realități productive specifice trecutului, inexistente azi datorită schimbărilor de ordin economico-social (de exemplu, *treieratul cu cai*) sau care se mai practică sporadic (*cum se fac opincile, lucrul la cînepă*); b) ocupații curente în care este încă vie îmbinarea aspectului vechi cu cel nou (*cum se face o casă, cum se face vinul*); c) îndeletniciri gospodărești tradiționale, nedeterminate temporal și istorico-social (vezi temele *lucrul la fîn, tăiatul porcului, cum se pune o cloșcă*); d) activități exclusiv actuale (*lucrul în CAP la grădina de zarzavat* etc.).

Tipul de formulare a întrebării tematice, aplicată nuanțat, în funcție de factorii menționați anterior, poate avea efecte în ceea ce privește organizarea textului de către informator, regimul verbelor, coordonarea și subordonarea în frază. Este vorba, în esență, de naturalețea și expresivitatea vorbirii și, în consecință, de valoarea de mostre de grai și de comunicare orală a textelor tematice.

★

Discutarea problemelor tipurilor de informatori și de texte dialectale și experimentarea unor metode de lucru, explicitate paralel cu efectuarea anchetelor, cît și odată cu publicarea textelor, prezintă importanță nu numai pentru desfășurarea activității dialectologilor. Un interes deosebit au aceste cercetări dacă se ia în considerație dezvoltarea unor științe interdisciplinare, ca psiholingvistica și sociolingvistica, ale căror preocupări sînt strîns legate de aspecte cum sînt cele la care ne-am referit.

SARA PE DEAL — DE LA VARIANTE LA FORMA DEFINITIVĂ

DE

ŞTEFAN BADEA

Sara pe deal — fără îndoială — una din capodoperele poeziei eminesciene, a văzut lumina tiparului foarte tîrziu (1 iulie 1885), dar primele ei variante pot fi aflate în manuscrisele din anii 1871—1872 (vezi *O.* III, p. 297, ediţia Perpessicius). Compararea formei definitive cu variantele succesive prin care idila a trecut permite o mai bună cunoaştere a procesului de creaţie eminesciană în general şi a poeziei respective în special. Pentru mai uşoara urmărire a discuţiei dăm, în continuare, textul definitiv al poeziei :

1. Sara pe deal buciumul sună cu jale,
2. Turmele-l urc, stele le scapără-n cale,
3. Apele pling clar izvorînd în fîntîne;
4. Sub un salcîm, dragă, m-aştepţi tu pe mine.

5. Luna pe cer trece-aşa sfîntă şi clară,
6. Ochii tăi mari caută-n frunza cea rară,
7. Stelele nasc umezi pe bolta senină,
8. Pieptul de dor, fruntea de gînduri ţi-e plină.

9. Nourii curg, raze-a lor şiruri despică,
10. Streşine vechi casele-n lună ridică,
11. Scîrţîie-n vînt cumpăna de la fîntînă,
12. Valea-i în fum, fluiere murmură-n stînă.

13. Şi osteniţi oameni cu coasa-n spinare
14. Vin de la cîmp, toaca răsună mai tare,
15. Clopotul vechi împle cu glasul lui sara,
16. Sufletul meu arde-n iubire ca para.

17. Ah ! în curînd satul în vale-amuţeşte,
18. Ah ! în curînd pasu-mi spre tine grăbeşte :
19. Lîngă salcîm sta-vom noi noaptea întreagă,
20. Ore întregi spune-ţi-voi cît îmi eşti dragă.

21. Ne-om răzima capetele-unul de altul
22. Şi surîzînd vom adormi sub înaltul,
23. Vechiul salcîm. — Astfel de noapte bogată,
24. Cine pe ea n-ar da viaţa lui toată?

Din cele 24 de versuri ale poeziei, 8 nu suferă nici o modificare, modificările din celelalte vizînd, aşa cum vom vedea, nu atît lexicul, cît sintaxa poetică. Ne vor reţine atenţia, mai întîi, versurile care şi-au fixat de la început forma ; este vorba de 1, 4, 5, 11, 12, 13, 14, 15.

Se poate lesne remarca faptul că în aceste versuri apar cîteva elemente specific eminesciene, dintre care amintim, în primul rînd, *buciumul*, *fluierul*, *toaca*, *clopotul*, pe de o parte, *sara*, *luna*, pe de altă parte. Forma ireproşabilă a acestor versuri, fixată de la început, ne întăreşte convingerea că, încă la

data primelor redactări ale idilei, Eminescu era un poet pe deplin format, stăpîn pe mijloacele sale artistice. Astfel, frecvenţa vocalei *u* în primele versuri, de un inegalabil efect artistic, sugerează sunetul prelung al buciumului (*buciumul sună cu* jale). Ideea se sfîrşeşte odată cu consumarea unităţii metrice, dar prin reapariţia vocalei la începutul versului următor (*T*urmele-l *u*rc), ecoul continuă să stăruie. Credem că modificarea formei iniţiale a acestui vers (*Turme-l cobor*), pe lîngă o altă cauză, pe care o vom aminti mai tîrziu, a avut în vedere şi realizarea acestei sugestii. Tot în privinţa foneticii, să reţinem că formele neliterare astăzi, dar atît de frecvente la Eminescu, *sara* (1, 15) şi *împle* (15) sînt alese de la început şi reţinute.

Versul 4 nu e mai puţin sugestiv, aici reţinînd atenţia, mai cu seamă, ordinea cuvintelor; subiectul (*tu*) şi obiectul direct (*pe mine*) urmează — nemijlocit — după predicat (*aştepţi*), poetul evidenţiind astfel, cu ajutorul sintaxei, contopirea afectivă a celor doi. Să subliniem, tot aici, prezenţa subiectului-pronume personal, neobligatorie în limba română, dar a cărui absenţă, de data aceasta, dincolo de faptul că ar fi afectat măsura versului, ar fi intensificat accentul pe obiectul direct (*pe mine*), semnificaţia întregului vers devenind cu totul alta : „Sub un salcîm, dragă, m-aştepţi pe mine" (nu pe altcineva ! !). În versul 5 ne atrage atenţia apariţia a două epitete specifice eminesciene : (luna) ... *sfîntă* şi *clară*.

Spre deosebire de primele două strofe, care începuseră cu vaste tablouri de natură restrînse la un cadru intim (strofa I) sau alternate cu detalii privind stările sufleteşti ale iubitei (strofa a II-a), strofa a III-a este pur descriptivă, plasticitatea imaginilor tabloului fiind copleşitoare. Strofa este aproape în întregime picturală, singurele imagini care solicită auzul fiind fixate de la început în versurile 11, 12 :

„*Scîrţîie*-n vînt cumpăna de la fîntînă,
Valea-i în fum, fluiere *murmură*-n stînă."

Prin discreţia zgomotului sugerat, scîrţîitul cumpenei şi murmurul domol al fluierelor atenuează, pe de o parte, intensitatea imaginilor vizuale din versurile 9, 10 — la care poetul a intervenit de mai multe ori — şi, pe de altă parte, sugerează liniştea solemnă a tabloului nocturn.

Strofa a IV-a a suferit cele mai neînsemnate schimbări, primele 3 rămînînd, de la început, nemodificate. Reţine atenţia, aici, ultimul emistih al versului al doilea : *toaca răsună mai tare* ; imaginea e, oarecum, singulară în poezia eminesciană, deoarece poetul ne obişnuise cu sunetul din ce în ce mai slab şi mai îndepărtat al *cornului*, sunet care sugera, prin lenta sa stingere, marea stingere. Iată însă că, aici, cu sunetul ei, amplificat de acela al clopotului, toaca, deşi anunţă *seara*, sugerează chemarea puternică a vieţii şi a iubirii.

Celelalte versuri ale poeziei suferă schimbări mai mult sau mai puţin importante, complet modificată fiind doar ultima strofă. Ne vom opri şi de această dată la fiecare pe rînd, căutînd motivele care au determinat reţinerea anumitor fapte şi renunţarea la altele.

Versul 2. Primul emistih al acestui vers a fost, iniţial, *Turme cobor*. Pe lîngă faptul că sugestia ecoului stins, de care vorbeam mai sus, al buciumului, nu ar mai fi existat, forma nearticulată a substantivului *turme* ar fi făcut din obiectul denumit de acesta un lucru străin poetului, din

punct de vedere afectiv. În ceea ce priveşte al doilea emistih al versului, poetul a oscilat între *iese* şi *scapără*, la început versul avînd forma : „Turme-l cobor, stele le *ese* în cale." Rolul personificator, pe care dativul pronumelui personal (*le*) îl are aici, ar fi fost diminuat de verbul *a ieşi*, şters din punct de vedere expresiv, pe cîtă vreme *a scăpăra* îl întăreşte, ponderea sa stilistică în vers fiind superioară concurentului său ; *a scăpăra* — care păstrează şi nuanţa de „a răsări" — face, aici, din stele, călăuzitorii turmelor.

Versul 3. Dacă prima parte a versului (*apele plîng*) a fost de la început fixată, în continuare, poetul a încercat mai multe variante ; modificările pot fi grupate în două etape :

1. arcuri ţîşnind din fîntîne
   lin izvorînd în fîntîne
2. clar izvorînd în fîntîne

În prima etapă, poetul renunţă la verbul *a ţîşni*, pe care îl înlocuieşte cu *a izvorî*, pe lîngă care aşează un determinant mai puţin pretenţios (*arcuri* > *lin*). În a doua etapă, acest epitet, deşi înregistrează o frecvenţă foarte mare în versurile eminesciene, este înlocuit cu unul mai expresiv, *clar* dublîndu-şi nuanţa auditivă pe care o are aşezat lîngă verbul *a izvorî*, cu o nuanţă vizuală raportată la subiect (*apele*). Înlocuirea prepoziţiei *din* cu prepoziţia *în* are în vedere, de bună seamă, regimul pur semantic al construcţiei.

Versul 6. Versul acesta cunoaşte o singură variantă anterioară formei definitive : „Ochii tăi mari *cată* prin frunza cea rară". Fonetismul popular este înlocuit în versul citat cu sinonimul său literar. Dealtfel, prima formă apare destul de rar în poezia lui Eminescu şi numai atunci cînd ritmul nu permite forma literară (vezi *O.* I 22/10, 25/10, 54/11, 83/19).

Versul 7. Cunoaşte două variante complet deosebite. În prima : „Cum lunecînd trece pe bolta senină", poetul continuă ideea din versurile 5, 6. Renunţă însă curînd la această variantă, dat fiind că, în plan sintactic, versul ar fi întrerupt şirul propoziţiilor principale. Cu varianta următoare : „Umede nasc stele pe bolta senină", tabloul vast al nopţii este întregit şi alternat cu detalii omeneşti. Alternanţa capătă o simetrie perfectă în momentul cînd, inversînd topica, termenul *stele* este adus la început de vers : 5. *Luna...*, 6. *Ochii...*, 7. *Stelele...*, 8. *Pieptul...* Articularea substantivului *stele* cu articol hotărît afectează măsura şi ritmul versurilor, pentru refacerea cărora poetul sacrifică acordul dintre substantiv şi epitetul său (*stelele ... umezi*). Dar expresivitatea imaginii sporeşte, epitetul în discuţie sugerînd — cît se poate de plastic — (s)clipirea şi tremurul lichid al stelelor. Ne aflăm aici pe drumul constituirii metaforei *ochilor*, metaforă bazată pe asocierea : *stea — peisaj nocturn — lumină — ochi.*

Versul 8. Materialul lingvistic al acestui vers a fost astfel organizat de la început, lipsa predicatului din prima propoziţie şi aşezarea lui la sfîrşitul celei de-a doua conferind o sporită expresivitate contextului. Trebuie notat însă că *pieptul*, *fruntea* înlocuiesc alţi doi termeni : *sufletul*, *mintea*, la care poetul renunţă în favoarea concretizării imaginii prin metonimie.

Versul 9. Este rezultatul unei modificări de adîncime, forma sa iniţială fiind : „*Stelele* curg, *raze din ele tot pică*". Apărînd termenul *stele*

în versul 7, repetarea lui şi în versul *9*, departe de a fi adus o notă în plus expresivităţii, ar fi dat impresia sărăcirii ideilor.

Versul 10. În versul acesta, care avea iniţial forma „Casele vechi streşina-n lună ridică", poetul inversează topica, pentru a evita repetarea, nu numai lipsită de vreo valoare, dar chiar neplăcută a consoanei *n* în construcţia *streşina-n (lună)*. Epitetul *vechi* îşi păstrează poziţia — avantajoasă datorită pauzei marcată de cezură — şi obligă noul substantiv determinat să-şi schimbe numărul.

Versul 16. Tot din motive de eufonie este înlocuită construcţia *arde d-iubire* cu *arde-n iubire* din versul 16.

Versul 17. Atunci cînd dezacordul — indiferent dintre care părţi de propoziţie — poate fi evitat fără a dăuna ideii poetice, poetul îl ocoleşte; versul 17 avea în prima variantă forma: „Ah! în curînd *valea şi satu-amuţeşte*". Renunţînd la coordonarea celor doi termeni, poetul evită dezacordul. În plus, tabloul satului, pe care poetul îl reprezentase cu o deosebită forţă sugestivă în versurile anterioare, se depărtează de poet ai cărui paşi grăbesc spre iubită.

Versul 18. Nu sîntem convinşi că în acest vers, care în varianta *A* din *O.* vol. III, p. 298 are forma: „...*pasu-n* spre tine..." avem de a face cu o modificare. Înclinăm să credem că avem de a face, mai degrabă, cu o lecţiune dificilă, fără a exclude o altă posibilitate: „...*pasu-nspre tine*..." (cf. L. Gáldi, *Stilul poetic al lui Mihai Eminescu*, Bucureşti, 1964, p. 382, nota 14).

Versul 19. Construcţia *sub salcîm*, care apare în prima variantă a versului (Şi *sub salcîm* sta-vom noi...), este mai proprie limbii comune — care i-a împrumutat poetului atîtea fapte lingvistice — decît *lîngă salcîm*. Modificarea survine, probabil, după aceea din versul 22, în care poetul repeta construcţia în discuţie. Repetiţia i se va fi părut supărătoare, chiar dacă în al doilea caz termenii erau dislocaţi:

Şi surîzînd vom adormi sub *înaltul*,
Vechiul *salcîm*...

Mai există şi o altă explicaţie pe care nu o putem neglija: poetul preferă construcţia *lîngă salcîm*, dat fiind că aceasta are o silabă în plus, ceea ce-i permite să se dispenseze de conjuncţia *şi*, conjuncţie care marchează un raport de coordonare prea puternic, nemotivat în contextul respectiv. Pe de altă parte, conjuncţia *şi* întrerupe tehnica juxtapunerii proporţiilor doar de două ori: o dată după tabloul pur descriptiv din strofa a treia, a doua oară marchează ultimul acord înaintea pauzei care precede interogaţia finală. De fiecare dată însă, conjuncţia respectivă introduce unităţi sintactice care nu pot fi cuprinse într-un singur vers, ci se continuă pînă la cezura celui următor:

Şi osteniţi oameni cu coasa-n spinare
Vin de la cîmp;...
. . . . . .
Şi surîzînd vom adormi sub înaltul,
Vechiul salcîm...

Versul 20. Modificările din acest vers sînt impuse de ritm, poetul avînd de ales între *spune-voi*, *spune-ţi-oi* şi forma definitivă.

Ediția de *Opere alese*, îngrijită de Perpessicius, transcrie în continuare următoarele strofe, ale căror versuri le notăm cu cifre romane :

A. I. Te-i răzima dulce copil, de-al meu umăr
II. Și fir cu fir păru-ți am să-l număr,
III. Ap-am să beau din a ta gură frumsețe,
IV. Dulci sărutări din ai tăi ochi de blîndețe.

B.V. Îmbrățișați noi vom ședea la tulpină,
VI. Fruntea-mi în foc pe-ai tăi sîni se înclină
VII. Ce-alături cresc dulci și rotunzi ca și rodii
VIII. Stelele-n cer mișcă-auritele zodii.

și — bineînțeles — ultima strofă cu care poezia, publicată de Eminescu, se încheia. Strofa :

C.IX. Razele moi- Iară pe sînii tăi dulce
X. Ce-alături cresc fruntea mea blînd să se culce.
XI. Astfel de somn — astfel de noapte bogată
XII. Cine pe ea n-ar da viața lui toată?

nu mai apare, fiind considerată, probabil, așa cum procedează și L. Gáldi (*op. cit.*, 383), o variantă a ultimei strofe din poezia încredințată de Eminescu tiparului. Lucrurile credem că stau, puțin, altfel ; strofa *C* anulează strofa *B*, continuînd ideea din strofa *A* :

III. Ap-am să beau din a ta gură frumsețe,
IV. Și sărutări din ai tăi ochi de blîndețe
IX. Razele moi — Iară etc.

Este clar, credem, că unitatea sintactică din versul IV se continuă și se împlinește în versul IX. O cercetare mai atentă a variantei inițiale a strofei A întărește această convingere:

I. Te-i răzima, dulce copil, de-al meu umăr
II. Și fir cu fir păru-ți aurit am să-l număr
III. *Ap-am să beau, îngere, din a ta gură*
III. *Și sărutări razele din privirea ta pură.*

Inițial, deci, strofa *B*, încheia idila. Ea este înlocuită în momentul cînd poetul se gîndește la alt final, acela din forma definitivă, unde, după un șir de propoziții principale juxtapuse, izbucnește interogația finală.

De fapt, strofa cu care se încheie *Sara pe deal* publicată de Eminescu nu este varianta definitivă a strofei *C*, așa cum s-a crezut, chiar dacă amîndouă au comun finalul (deoarece numai acesta este comun), ci ea este o chintesență a materialului poetic din toate cele trei strofe. Versurile 21—22 se înfiripă, astfel, din contopirea versurilor I și V. Dacă în versul I întîlnim *Te-i răzima*, versul V *(Îmbrățișați vom ședea)* îi sugerează poetului ideea de reciprocitate a sentimentelor exteriorizată în gesturi, astfel încît forma definitivă apare *Ne-om răzima*. La fel, *vom ședea la tulpină* devine *vom adormi sub înaltul / Vechiul salcîm*, versurile acestea (22—23) conținînd implicit versurile II—V, la a căror expresie lingvistică poetul renunță, poezia avînd — fără îndoială — de cîștigat. Poate că numai absența versului VIII trebuie într-adevăr regretată, datorită splendidei imagini pe care o conține :

Stelele-n cer mișcă-auritele zodii.

După îndelungi cizelări, poezia — în forma sa definitivă — capătă linii şi străluciri de diamant. Remarcăm, astfel, întrepătrunderea simetrică a coordonatelor cosmice din vastul tablou nocturn cu acelea din cadrul intim. Strofa întîi restrînge treptat dimensiunile, pînă în versul final cînd, „Sub un salcîm, dragă, m-aştepţi tu pe mine". Strofa a doua interferează perfect simetric aceste linii, revelator, în acest sens, fiind începutul versurilor :

5. *Luna...*
6. *Ochii...*
7. *Stelele...*
8. *Pieptul...*

Dacă din strofa a treia orice prezenţă umană este exclusă, poetul dezvăluind un peisaj de o izbitoare plasticitate, versurile următoare îl reintroduc pe om în cadrul naturii, într-o prezentare sobră, care îl integrează în solemnitatea peisajului, pentru ca în ultimele şase versuri ale poeziei decorul să se restrîngă şi să se distanţeze odată cu individualizarea faptelor. Pe primul plan este adusă idila celor doi tineri, strofa ultimă fiind o continuare firească a primei strofe. Schimbarea planurilor este marcată şi de schimbarea tehnicii, în speţă de renunţarea la timpul prezent la care erau folosite verbele în prima parte a poeziei *(sună, urc, scapără, plîng ... vin, răsună, arde)*, cînd denumeau acţiuni ciclice ori întîmplări general valabile, şi folosirea lor la persoana întîi singular ori plural a viitorului în ultimele şase versuri pentru a marca un cadru personal. Mai mult, atmosfera de intimitate este evidenţiată prin formele familiare ale acestui timp *(ne-om răzima)* ori populare, prin inversarea formei *(sta-vom, spune-ţi voi)*.

Iată doar cîteva din observaţiile stilistice pe care poezia le prilejuieşte. Ele au menirea să releve faptul că, încă de la primele variante, materialul lingvistic a primit pecetea artei. O statistică lexicală a poeziei (exclusiv ultima strofă, care este rezultatul unor profunde transformări) ne va arăta că din cele 146 de cuvinte, doar 14 au avut concurenţă la pătrunderea în poezie. În rest, schimbările au vizat îmbinarea lor sintactică ori topica *(cată prin⟩caută-n, arde d-iubire⟩arde-n iubire, valea şi satul⟩satul în vale, spune-voi⟩spune-ţi-voi, umede nasc stele⟩stelele nasc umezi, casele vechi streşina⟩streşine vechi casele* etc.).

Toate acestea afectează într-o măsură foarte mică expresivitatea poeziei, spre deosebire de schimbările prin care trec ultimele strofe pînă să se contopească şi să ajungă la forma definitivă. De la *noi vom şedea la tulpină* pînă la *vom adormi sub înaltul, / Vechiul salcîm* ... este un drum apreciabil, la capătul căruia poetul află „cuvîntul ce exprimă adevărul". Prin antrepunerea celor două epitete, cuplate fără conjuncţie, faţă de substantiv, textul capătă o atmosferă grandioasă, de fast ritualic, dimensiunile idilei pătrund în plan cosmic — spaţial *(înaltul)* şi temporal *(vechiul)*. Sugerarea statorniciei este amplificată de reluarea epitetului *vechi* la intervale scurte (streşine *vechi*, clopotul *vechi*, *vechiul* ... salcîm) relevînd astfel perenitatea naturii, de la care idila celor doi împrumută atributul trăiniciei; o „astfel de noapte bogată" echivalează cu o întreagă viaţă.

În altă ordine de idei, trebuie remarcat că, de la început, materialul lingvistic este prins în forme metrice care rezistă modificărilor la care poetul supune limba. Cezura este evidenţiată prin poziţia ei între două silabe accentuate *(Turmele-l úrc⟨Turme cobór / ştele..., Apele plîńg / élar*

izvorînd‹árcuri ţîşnind, Ochii tăi mări / căută-n‹cătă prin... etc.). Primul emistih, de obicei mai scurt, cuprinde o unitate sintactică bine determinată, uneori chiar o propoziţie (*Turmele-l urc‹turme cobor›. Nourii ‹stelele› curg, Streşine vechi ‹casele vechi›* etc.).

Totul ne demonstrează că arta eminesciană era stăpînă pe mijloacele ei încă din 1872—1874. Conştiinţa de artist al cuvîntului — exacerbată, s-ar putea spune — îl îndeamnă pe poet să reia — uneori la intervale mari de timp — poeziile sale, cuvînt cu cuvînt şi să le oblige să intre în tiparele gîndirii şi ale concepţiei sale despre frumos. Din această luptă cu cuvîntul, poezia şi limba însăşi nu au decît de cîştigat.

PROBLEME ALE LIMBII ROMÂNE LITERARE ÎN CONCEPȚIA LUI IOAN NĂDEJDE

DE

EMANUELA STIFTER-BUZĂ

În cercetările de istorie a lingvisticii românești, din ce în ce mai numeroase în ultimele decenii, numele lui Ioan Nădejde abia dacă se menționează [1].

Munca sa de redactor științific al revistei „Contemporanul", între 1881—1891, se desfășoară pe mai multe planuri : prezentarea unor descoperiri recente sau a unor lucrări din domenii variate de cercetare (biologie, psihologie, medicină, fizică, chimie, geologie, științe sociale), discuții pe teme lingvistice, comentarii asupra unor probleme la ordinea zilei.

Activitatea desfășurată în domeniul lingvisticii este puțin cunoscută, iar lucrul poate surprinde într-un fel, deoarece unele dintre opiniile emise de I. Nădejde (sau cel puțin schițate de el în linii generale) vor fi preluate și dezvoltate de alți cercetători în studiile lor.

Ne-am oprit, în articolul de față, asupra lucrărilor lui I. Nădejde consacrate limbii literare, dar nu vom trece la prezentarea acestora fără o privire de ansamblu asupra opiniilor sale lingvistice.

Destul de variate, preocupările lui s-au îndreptat spre diferite ramuri ale acestei discipline : filologie, dialectologie, istoria limbii, limbă literară, cultivarea limbii române.

Cum una dintre problemele de primă importanță în epocă era redescoperirea și valorificarea vechii culturi românești, Ioan Nădejde participă la discutarea unor chestiuni de filologie. În acest sens, putem aminti intervenția sa în controversele determinate de descoperirea *Codicelui Voronețean*. În două articole [2], el polemizează cu I. Bumbac asupra datei la care a fost redactat manuscrisul. Reținem argumentele de ordin lingvistic. Particularitățile fonetice și morfologice ale textului, comparate cu cele ale textelor popii Grigore din Măhaci, a căror limbă se aseamănă cu cea a *Codicelui Voronețean*, infirmă opinia lui I. Bumbac după care manuscrisul ar data din „adîncimile evului mediu" (p. 229). În același articol, Nădejde afirmă caracterul istoric al limbii, anticipînd una din ideile sale asupra limbii literare :

„Schimbarea lui *n* în *r* s-a petrecut într-un dialect românesc și apoi dacă s-a pierdut lăsînd puține urme, faptul se explică prin influența altor dialecte în cari nu se schimbase *n* în *r*. Mai ales în limba română, numărul dialectelor locale a fost foarte mare și am ajunge departe dacă ne-am închipui că toate dialectele au trebuit să treacă prin aceleași faze" (p. 394).

---

[1] Vezi D. Macrea, *Studii de istorie a limbii și a lingvisticii române*, București, 1965, p. 91 — 93.

[2] *Manuscriptul de la Voroneț*, în „Contemporanul", II, 1882, p. 299—302, 392—395 ; *Din ce veac să fie graiul din manuscriptul de la Voroneț ?*, în „Contemporanul", III, 1883—1884, p. 132—138, 178—184, 230—235, 474—479, 516—528.

Polemica se continuă în cel de-al doilea articol, în care I. Nădejde își extinde comparația, apelînd la texte datate din secolul al XVI-lea (manuscrise, tipărituri, documente), pentru a conchide, în cele din urmă, că manuscrisul datează din veacul al XVI-lea, cel mult de la sfîrșitul celui anterior, iar nicidecum din secolele XI—XII, cum susține I. Bumbac.

Simultan, preocupările lui se îndreaptă către problemele istoriei limbii române, disciplină care trebuia studiată metodic, urmărind legile evoluției sale. În acest sens, putem aminti ciclul de articole intitulat *Studiul științific al limbii române*, continuat de-a lungul mai multor numere [3]. Autorul face o expunere detaliată a legilor fonetice care au acționat în procesul formării limbii noastre. Se insistă asupra elementelor preluate de română din latina populară, afirmațiile sale bazîndu-se pe lucrările lui Al. Lambrior, pe care le apreciază pentru deosebitul lor nivel științific.

Totodată, Nădejde consacră cîteva articole unor probleme de dialectologie, ramură aflată atunci la începuturile dezvoltării sale. Astfel, vom găsi în paginile „Contemporanului", articole ca *Dialectul moldovenesc* [4], în care sînt prezentate particularitățile fonetice ale graiului din nordul Moldovei, *Articolul hotărît și întrebuințarea lui în dialectul istrian* [5], *Dialectul macedonean* [6], *Limba moților* [7]. În ultimul dintre ele, se ocupă succint de problema rotacismului și a palatalizării labialelor, considerînd cel de-al doilea fenomen ca posterior rotacismului.

Un interes susținut se acordă chestiunilor de dialectologie și în *Istoria limbei și literaturei române* [8]. Lucrarea tratează despre dialectele românești, examinate după caracteristicile fonetice proprii fiecăruia dintre ele (dialectul cu labiale neschimbate, cu labiale schimbate și dialectul care nu prezintă palatalizarea labialelor, dar care are, în schimb, rotacismul). Pentru a-și sublinia punctele de vedere, autorul face numeroase paralelisme între limba română și celelalte limbi romanice, precum și comparații permanente cu dialectele aromân și istroromân, numite, în lucrările sale, macedonean și istrian.

Preocupările lui I. Nădejde nu se îndreaptă numai către aspectele istorice ale limbii noastre, ci se orientează și către studiul unor probleme de actualitate [9].

Astfel, I. Nădejde elaborează o gramatică a limbii române [10], care are un caracter aparte în raport cu lucrările similare ale epocii, întrucît abordează și o serie de probleme de istorie a limbii și de limbă literară.

Încă de la primele pagini, autorul aduce în discuție problema limbii literare, despre care afirmă că este „aceea ce se întrebuințează în cărțile

---

[3] „Contemporanul", I, 1881, p. 495—496, 521—524, 579—584, 639—648, 721—725, 919—924 și II, 1882, p. 98—100, 134—138, 869—873, 896—900.

[4] „Contemporanul", III, 1883—1884, p. 734—738, 761—766.

[5] „Contemporanul" IV, 1884—1886, p. 674—678, 681—688.

[6] „Contemporanul", II, 1882, p. 708—711, 736—739.

[7] „Contemporanul", VI, 1887—1888, p. 451—458.

[8] Apărută la Iași, 1886, cu subtitlul: *Cu probe de limbă și ortografie din toate veacurile, precum bucăți literare alese, începînd din cele mai vechi timpuri pînă astăzi. Pentru cursul superior liceal.*

[9] Vezi articolul *O chestiune de limbă literară*, în „Contemporanul", VII, 1889—1891, vol. I, p. 336.

[10] *Gramatica limbei române. Fonetica, etimologia, sintaxa și istoria limbei pentru clasele liceale, după lucrările lui Diez, Cipariu, Hâjdău, Lambrior etc.* Iași, 1884; vezi și ediția a II-a, intitulată *Gramatica română pentru învățămîntul secundar, Partea I, Etimologia, cu un apendice despre fonetică*, Iași, 1896.

scrise pentru a fi înțelese de toți românii"[11], subliniind, după cum se vede, caracterul scris și unitar al acestei limbi.

El se oprește, mai pe larg, asupra chestiunilor legate de istoria limbii române, considerînd că printre obiectivele unei posibile lucrări de istoria limbii ar trebui să figureze „formarea limbei literare, care dintr-un dialect local, absorbînd forme și din alte dialecte cu carile se luptă, a ajuns, de rău, de bine, să fie limba scrisă a tuturor românilor luminați"[12].

În acest fel, autorul anticipează una din ideile pe care le va exprima în singurul său articol dedicat în exclusivitate acestei chestiuni, intitulat *Limba literară* [13].

Înainte de a prezenta datele expuse în acest studiu, vom mai reține cîteva idei din a doua ediție a gramaticii sale.

Nădejde aduce pentru prima dată în discuție problema originii limbii literare. Aceasta, după opinia autorului, ar fi de proveniență aristocratică, ea reprezentînd, în esență, vorbirea claselor înalte; afirmînd acest lucru, Nădejde nu ține seama de limba vie, a poporului, care, în concepția sa, ar fi ajuns să-și exercite relativ tîrziu influența asupra limbii literare:

„Limba literară e veche. Clerul și nobilimea o vorbeau încă din veacul al XIV-lea și al XV-lea nu numai în Muntenia și Transilvania, dar chiar și în Moldova. Dar limba literară și-a întărit influința după ce au ieșit cărți bisericești tipărite, în cari se întrebuințează tot această limbă a claselor de sus. De la jumătatea a doua a veacului al XVI-lea, limba literară a suferit schimbări numeroase mai ales sub înrîurirea graiurilor locale. În veacul nostru, influința limbei latine a ajutat la curățirea limbei literare de forme prea depărtate de latinește"[14].

Această distincție între limba claselor sociale în veacurile de început ale istoriei limbii noastre, preluată și de alte personalități (Ibrăileanu, G. Ivănescu), nu se întemeiază pe realitatea lingvistică, deoarece textele, documentele care s-au păstrat din acea epocă dovedesc contrariul. Limbajul folosit de reprezentanții diferitelor categorii sociale este, în esență, același, demonstrînd astfel că limba literară își are originea în limba folosită de întregul popor. În același timp, trebuie avut în vedere faptul că aristocrația, indiferent de originea ei (Nădejde vorbește, de exemplu, de proveniența maramureșeană a clasei aristocratice din Moldova), reprezenta o minoritate care, în mod firesc, trebuie să fi fost asimilată de populația locală, în așa fel încît nu poate fi vorba de o opoziție între limbajul diverselor clase sociale la acea dată.

Dealtfel, cu excepția autorilor amintiți, toți cercetătorii care au abordat problema originii limbii noastre literare au combătut această concepție cu argumente convingătoare [15].

În studiul consacrat limbii literare [16], Nădejde își expune mai pe larg teoria sa asupra apariției și dezvoltării limbii noastre literare. Lucrarea

---

[11] *Gramatica limbei române*, ediția I, p. 1.

[12] *Ibidem*, p. 235.

[13] „Contemporanul", V, 1886—1887, vol. II, p. 543—570.

[14] *Gramatica română pentru învățămîntul secundar*, p. 34.

[15] Vezi Al. Rosetti, în SCL, I, 1950, p. 104—106; Iorgu Iordan. *Limba română contemporană*, ediția a II-a [București], 1956, p. 177; I. Gheție—Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, 1974, p. 37—39.

[16] Vezi nota 13.

apare ca o reacţie la unele opinii exprimate de un oarecare *Delta-Gama* în paginile ziarului „Naţiunea". Acesta recomanda cititorilor să scrie „cum se vorbeşte în triunghiul Bucureşti, Olteniţa, Turnu-Măgurele"[17].

I. Nădejde porneşte de la ideea că limba vorbită pe teritoriul dacoroman în vremea sa cunoştea trei dialecte, care în secolele anterioare erau caracterizate fiecare prin fenomene fonetice specifice :

a) *Dialectul rotacizant* (transformă pe *n* intervocalic în *r* în cuvintele de origine latină), înrudit cu dialectul vorbit în Istria, se mai vorbea, în secolul al XIX-lea, în Ţara Moţilor, dar numai de către bătrîni. Totuşi în secolele anterioare, el a fost mult mai răspîndit, aşa cum o dovedeşte existenţa textelor rotacizante.

b) *Dialectul moldovenesc*, caracterizat prin mai multe trăsături fonetice (palatalizarea labialelor, caracterul dur al consoanelor *s*, *z*, *ş*, *j*, *ţ*, *dz*, *r*, prezenţa lui *ğ*), a cunoscut, într-o etapă anterioară, mai puţine fenomene particulare în raport cu dialectul pe care Nădejde îl consideră ca fiind cel literar şi de care ne vom ocupa mai jos.

Autorul arată că particularităţile moldoveneşti evidenţiate de el aparţin graiului popular, dar că „niciodată însă n-a fost acesta dialectul vorbit de nobilimea veche. Nici o carte nu s-a scris sau tipărit în acest dialect în Moldova. Societatea înaltă vorbea în dialectul despre care vom vorbi îndată şi înrîurirea dialectului popular se arăta la unii scriitori mai mult, la alţii mai puţin"[18], aşa cum reiese din texte şi documente.

c) *Dialectul literar* prezintă particularităţi mai apropiate de latină (labiale intacte, absenţa rotacismului, prezenţa lui *j*), fiind influenţat de celelalte dialecte.

Fonetismele caracteristice acestui dialect se regăsesc şi în texte vechi moldoveneşti (se dau ca exemple documente slavone din secolul al XV-lea, care conţin cuvinte româneşti : *jude*, *jumetate*). Faptul demonstrează o anumită unitate a limbii scrise în unele epoci mai vechi, care se va pierde ulterior prin pătrunderea unor elemente din graiurile populare. Întrebarea care se pune este legată de modul în care a ajuns acest dialect să fie limba literară a românilor [19]. De astă dată, I. Nădejde se ridică împotriva opiniei exprimate de Al. Lambrior, care considera că rolul preponderent în impunerea dialectului vorbit în Muntenia şi sudul Transilvaniei ca limbă literară revine cărţilor bisericeşti (coresiene).

Redactorul „Contemporanului" consideră că teoria de mai sus este eronată de vreme ce documentele slavone din Muntenia şi din Moldova, din veacurile al XIV-lea — al XVI-lea, cuprind o serie de termeni româneşti care nu prezintă trăsături fonetice dialectale (Muntenia : *Piatra*, *jupan*, *Şerban*, *piscul*; Moldova : *Piatra*, *Şerban*, *jude*, *oţel*, *secară*, *fir*, *şarpe*, *Vidra*). Faptul e în măsură să sublinieze caracterul unitar al limbii noastre într-o epocă mai veche, cu atît mai mult cu cît termeni de acest gen pot fi aflaţi şi în documentele latineşti sau ungureşti din Transilvania, scrise în secolele al XII-lea — al XVI-lea (*piatra*, *mic*, *Schereb* „*şerb*", *feyer* „fier"). În acest fel, Ioan Nădejde subliniază ideea pe care o va relua şi în ediţia a II-a a gramaticii sale şi pe care am făcut-o deja cunoscută (v. p. 159, nota 14) : „Deci clasele culte [din Moldova] şi de bună samă şi

[17] *Limba literară*, p. 550.
[18] Art. cit., p. 547.
[19] *Ibidem*, p. 549.

mulţime de ţerani vorbeau dialectul literar cîteva sute de ani înainte de tipărirea cărţilor besereceşti în Transilvania. Prin urmare, acest dialect s-a impus ca limbă literară pentru că era al nobilimei din toată Dacia Traiană şi nu numai al nobilimei, ci şi al unei mari părţi din ţerani"[20].

Acceptînd acest punct de vedere, înseamnă că „e mare greşală a crede că limba literară a moldovenilor e luată de la munteni"[21].

Dar unitatea limbii va avea de suferit, începînd cu secolele al XVII-lea—al XVIII-lea, prin accentuarea diferenţelor dialectale, ca urmare a pătrunderii în texte a unor fapte de limbă „populară". Un moment important în impunerea dialectului aşa-numit literar îl constituie apariţia doctrinei latiniste, care susţinea acceptarea în limba literară a unor fonetisme şi forme mai arhaice, prin urmare mai apropiate de latină. Faptul că acestea proveneau în majoritate din graiul care păstrase labialele intacte a avut drept consecinţă o îndepărtare treptată din limba literară a formelor din celelalte graiuri.

Vorbind despre influenţa exercitată de şcoala latinistă asupra dezvoltării limbii literare, Nădejde se declară partizanul introducerii unor forme mai apropiate de latină, subliniind totodată că „astă luare în samă a formelor latineşti e de primit pînă acolo unde nu cată a introduce forme închipuite cari n-au fost ori cel puţin nu mai sînt în limbă"[22]. Pătrunderea unor elemente regionale în limba literară reprezintă un cîştig pentru ea. Limba literară urma să fie totodată „limba veche a cărţilor scrise cu chirilică şi limba vie a poporului"[23]. Nădejde ţine să sublinieze în acelaşi timp rolul important pe care îl au neologismele într-o limbă: „cînd cuvîntul nou vine cu o idee nouă, trebuie primit; dar să nu alungăm aşa, fără nici o vină, cele mai frumoase cuvinte"[24].

Parcurgerea studiului prezentat mai sus impune sublinierea uneia dintre ideile formulate de Nădejde: limba literară nu se identifică cu un dialect (grai), ci are la bază unul dintre aceste dialecte (graiuri), care preia însă şi elemente de la celelalte, spre a forma o limbă închegată, cu aspect unitar, înţeleasă de toţi vorbitorii ei.

Dacă această opinie trebuie primită fără rezerve, există altele care conţin puncte de vedere discutabile. Aşa, de exemplu, caracterul unitar al limbii române în secolele al XV-lea — al XVI-lea nu se mai poate susţine, după cercetările lui Densusianu [25].

E de observat, dealtfel, că baza demonstraţiei lui Nădejde, redusă la citarea a trei-patru particularităţi fonetice, extrase din cîteva documente slavone sau latine, este destul de şubredă. Nici conceptul de dialect, frecvent reluat în cursul expunerii, nu este clar. Există pasaje din care rezultă că pentru Nădejde, *dialectele* se confundau, cel puţin cîteodată, cu *dialectele literare*.

---

[20] *Ibidem*, p. 549.
[21] *Ibidem*, p. 551.
[22] *Ibidem*, p. 553.
[23] *Ibidem*, p. 568.
[24] *Ibidem*, p. 569.
[25] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 12: în secolul al XVI-lea „le morcellement dialectale y est assez visible"; cf. Al. Rosetti, ILR, p. 463: „trăsăturile caracteristice ale limbii din secolele al XIII-lea — al XV-lea sînt asemănătoare cu ale limbii din secolul al XVI-lea, repartiţia dialectală a faptelor fiind aceeaşi în aceste două perioade". Vezi acum în urmă şi I. Gheţie — Al. Mareş, *op. cit.*, p. 349—350.

Cu toate acestea, pentru epoca la care scrie, Nădejde reliefează o concepţie destul de unitară asupra formării limbii române literare.

Cîteva dintre ideile lui au fost reluate de unii cercetători de mai tîrziu. Dintre aceştia trebuie amintit Garabet Ibrăileanu, a cărui teorie despre româna literară a fost formulată în *Cursul de istoria literaturii române moderne. Epoca lui Conachi (1800—1840)*, ţinut la Universitatea din Iaşi, în primele decenii ale secolului nostru. Ideile lui ne sînt cunoscute din prezentarea pe care le-a făcut-o G. Ivănescu în lucrarea sa, *Problemele capitale ale vechii române literare* (Iaşi, 1947, p. 54—64).

Asemenea lui Nădejde, criticul de la „Viaţa românească" susţine că limba noastră literară este destul de unitară în secolul al XV-lea, dată la care se fac, după părerea sa, primele traduceri de texte religioase în româneşte [26]. Limba literară reflectă, după Ibrăileanu, tocmai acest stadiu de (relativă) unitate a dacoromânei, care avea să se piardă, după 1600 şi mai ales după 1700 prin diversificarea dialectală a unui idiom, cîndva unitar. Asemenea lui Nădejde, Ibrăileanu crede, la rîndul său, în existenţa unor diferenţieri de natură socială în limba vorbită în diversele regiuni ale ţării. În Moldova, de pildă, vorbirea clasei aristocratice, alcătuită din urmaşii descălecătorilor maramureşeni, se deosebea, în unele privinţe, de vorbirea poporului. Rezultă de aici că în Moldova se vorbea şi se scria o limbă literară nu mult diferită de cea de astăzi, care s-a modificat mai tîrziu, după 1600 şi, mai ales, după 1700, ca urmare a pătrunderii elementelor din vorbirea populară.

După cum se vede, în teoria lui Ibrăileanu apar opinii asemănătoare celor exprimate de I. Nădejde : limba noastră literară avea un aspect unitar încă de la începuturile istoriei sale, dar se deosebea în funcţie de clasele sociale care o vorbeau. Utilizată la început doar de clasa de sus, ea îşi va schimba înfăţişarea şi se va diferenţia după regiunile în care era vorbită, odată cu pătrunderea unor termeni, fonetisme, particularităţi din graiurile populare în opera unor scriitori.

Nu foarte departe de opiniile lui Ibrăileanu vom găsi şi unele păreri exprimate de G. Ivănescu în lucrarea pe care am menţionat-o deja. Cu toate că autorul în discuţie susţine existenţa mai multor dialecte literare (varietăţi regionale ale limbii literare), deci nu pleacă de la ideea existenţei unei limbi literare unitare, el face o distincţie care apare şi la autorii prezentaţi mai sus : între limba literară şi cea populară există diferenţe ce se explică prin apartenenţa socială a vorbitorilor. Plecînd de la ideea că numai clasa de sus ştia să scrie şi că deci textele reflectă vorbirea acestei clase, G. Ivănescu subliniază că: „Deosebirile dintre graiurile literare şi cele populare din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea se explică deci, cel puţin pentru Ţara Românească şi Moldova, dar poate şi pentru Maramureş, prin aceea că ele sînt la origine graiurile unor clase aristocrate care, din diferite cauze, vorbeau altfel decît poporul de jos, ceea ce nu e deloc un lucru rar şi curios"[27].

În capitolul *Totalizarea rezultatelor*, din care face parte şi paragraful de mai sus, G. Ivănescu insistă pe larg asupra faptului că „graiul literar

[26] Ibrăileanu arată că, făcînd abstracţie de cîteva fonetisme particulare din limba *Codicelui Voroneţean*, se remarcă aspectul literar al limbii acestui text, o dovadă în plus că limba vorbită în zona în care s-a făcut traducerea (Maramureş) nu era îndepărtată de limba de azi, cu atît mai mult cu cît lipsesc elementele populare, care vor fi, însă, întîlnite în texte mai tîrzii.

[27] G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 349—350.

nu s-a născut prin ridicarea la demnitatea de limbă literară a unui dialect popular, ci prin ridicarea la această demnitate a graiului clasei aristocratice [28].

În capitolul de considerații finale, se accentuează în mod deosebit aceeași idee : „... aceste dialecte *(literare*, — n.n.*)*, ale căror începuturi trebuiesc puse, cu cea mai mare probabilitate, în secolul al XV-lea, erau deosebite de graiul poporului, fiind numai graiul aristocrației române din acel timp, alcătuită din domn, boieri și clerici, și ... la origine ele sînt tot graiul aristocrației românești care se separase deja mai de mult de popor..."[29].

Influența graiurilor populare asupra acestor dialecte se observă, după G. Ivănescu, în momentul „... cînd oamenii ridicați de jos au început și ei să scrie", iar „o bună parte din faptele caracteristice vechilor dialecte literare au fost părăsite și înlocuite cu elemente populare"[30].

Sînt ușor de observat punctele de contact dintre teoria lui G. Ivănescu și opiniile exprimate, cu mai multe decenii înaintea sa, de I. Nădejde.

Cum se explică această reluare și adîncire a ideilor exprimate de Nădejde în operele lui G. Ibrăileanu și G. Ivănescu, cînd nici unul dintre aceștia nu pomenește în lucrările sale părerile profesorului ieșean? Este în afară de orice îndoială că G. Ivănescu nu a cunoscut lucrările lui Nădejde ; altminteri, le-ar fi citat în opera sa alături de celelalte cercetări aparținînd altor învățați. Este probabil că G. Ivănescu a receptat ideea existenței unor graiuri aristocratice în evul mediu românesc din cursul lui Ibrăileanu, al cărui elev a fost. Iar Ibrăileanu trebuie să fi cunoscut îndeaproape literatura „Contemporanului", prin urmare și articolele lui Nădejde. Iar faptul că nu i-a amintit numele *într-un curs universitar*, nu poate constitui un cap de acuzare împotriva lui. Ni se pare mai greu de crezut că Ibrăileanu și-a elaborat singur, independent de Nădejde, unele dintre elementele fundamentale ale teoriei sale.

Importanța activității lingvistice desfășurate de Nădejde în domeniul istoriei limbii române literare constă, prin urmare, în faptul de a fi formulat datele fundamentale ale unei teorii asupra formării limbii literare, care va fi reluată și amplificată mai tîrziu, bucurîndu-se de o certă notorietate.

Iunie, 1974

[28] *Ibidem*, p. 350.
[29] *Ibidem*, p. 378—379.
[30] *Ibidem*, p. 379.

FILIAȚIA CATEHISMELOR LUTERANE DIN SECOLELE AL XVI-LEA – AL XVII-LEA

DE

ION GHEȚIE

1. Sînt cunoscute patru versiuni din secolele al XVI-lea și al XVII-lea ale traducerii românești a catehismului luteran : a) *Catehismul* tipărit în 1544, la Sibiu, de Filip Moldoveanul, alias Maler (astăzi pierdut) ; b) *Catehismul* tipărit în 1559—1560 [1], la Brașov, de diaconul Coresi ; c) *Catehismul* copiat în 1607, la Măhaci-Turda, de popa Grigore [2] și d) *Catehismul* copiat în jurul anului 1640, undeva în nordul Transilvaniei, de un anonim [3].

2. Într-o cercetare publicată în 1922 și reeditată apoi în 1947, intitulată *Les Catéchismes roumains du XVI-e siècle* [4], Al. Rosetti a examinat îndeaproape raportul de filiație existent între versiunile românești ale catehismului luteran. După opinia d-sale, a existat o traducere primitivă a catehismului, efectuată în anii 1530—1559 în colțul nord-estic al Transilvaniei (cu Maramureșul). Realizată în nordul domeniului dacoromân, sub înrîurirea ideilor Reformei, traducerea cunoștea rotacismul lui *n* intervocalic în cuvintele de origine latină. În concluziile sale, Al. Rosetti s-a întemeiat pe existența rotacismului în *Catehismul Marțian*. Autorul împărtășește convingerea că, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, scriitorii rotacizanți nu introduceau rotacismul în copiile pe care le făceau după originale nerotacizante. Acceptînd acest mod de a vedea lucrurile, înseamnă că *Catehismul Marțian* nu putea descinde din tipăritura similară editată la Brașov în 1559—1560, întrucît, în acest caz, rotacismul n-ar fi avut ce căuta în copia nord-ardelenească din c. 1640. Rotacismul nu putea proveni decît din originalul traducerii, realizat, în mod normal, înaintea tipăriturii coresiene din 1559, dar după 1529, cînd propaganda protestantă devine efectivă în Transilvania. Copistul *Catehismului Marțian* a adăugat la sfîrșitul textului *Tatăl nostru* și *Crezul*, servindu-se de versiunile existente în *Molitvenicul* lui Coresi. În ceea ce privește versiunea realizată în 1607 de popa Grigore din Măhaci, ea este, foarte probabil, o copie directă după *Catehismul* coresian.

---

[1] Asupra datării *Catehismului* coresian, vezi articolul nostru *Cîteva precizări în legătură cu datarea Catehismului lui Coresi*, în SCL, XVII, 1966, nr. 5, p. 547—553.

[2] Publicat de B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, vol. II, București, 1879, p. 89—114.

[3] Publicat de Al. Rosetti, *Catehismul Marțian*, în GS, I, 1924, fasc. 2, p. 251—260 ; republicat în *Mélanges de linguistique et de philologie*, Copenhague—Bucarest, 1947, p. 543—552 ; pentru datare, vezi N. Drăganu, *Catehisme luterane*, în DR, II, 1921—1922, p. 589—590.

[4] „Romania", XLVIII, 1922, p. 321—334 ; studiul a fost republicat în *Mélanges de linguistique et de philologie*, p. 529—542.

Renunțînd să enumerăm aici detaliile argumentației lui Al. Rosetti, pe care cititorul le poate cunoaște adresîndu-se direct la sursă, reproducem stema întocmită de autor la finele lucrării sale :

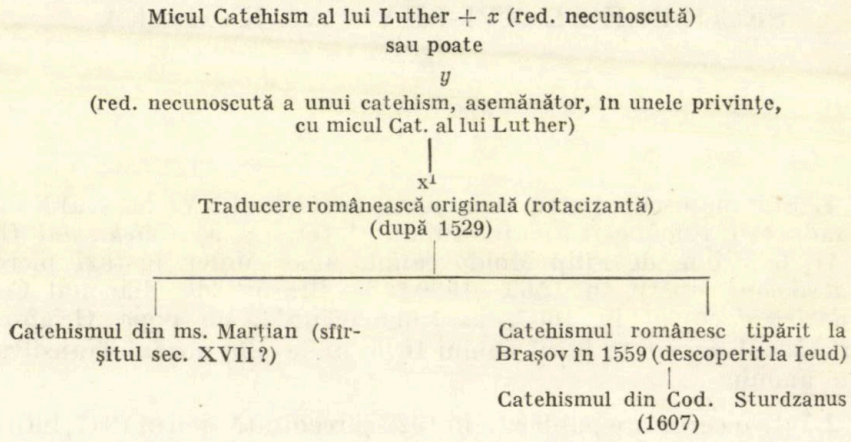

3. Întemeiați pe colaționarea celor trei versiuni, ajunse pînă la noi, ale catehismului luteran, am examinat raporturile de filiație existente între ele. Rezultatele investigației noastre diferă, într-o serie de puncte, de concluziile lui Al. Rosetti. Le vom sintetiza într-o stemă la sfîrșitul articolului, după ce vom fi trecut în revistă raporturile existente între cele trei texte. Vom încerca, de asemenea, să ne formulăm punctul de vedere în privința relațiilor posibile dintre *Catehismul* sibian din 1544 și cel brașovean din 1559—1560.

4. Comparația atentă a tipăriturii coresiene cu versiunea realizată în 1607 de popa Grigore din Măhaci scoate în evidență faptul indiscutabil că ambele texte conservă aceeași traducere a catehismului. În aproape totalitatea sa, copia preotului măhăcean coincide, cuvînt de cuvînt, cu tipăritura din 1559—1560. Constatarea e în măsură să sugereze, ea singură, dependența manuscrisului din 1607 de tipăritura realizată cu o jumătate de veac mai devreme. Deosebirile, foarte puțin numeroase, constau mai cu seamă în soluțiile ortografice acceptate în unele cazuri sau în unele particularități lingvistice (fonetice, morfologice sau lexicale). Așa, de exemplu, popa Grigore scrie peste tot *Domnezeu* și *lui* (articol), acolo unde la Coresi întîlnim pe *Dumnezeu* și, respectiv, pe *lu*. Formei cu *-n-*, *niminilea*, din Coresi îi corespunde în manuscrisul măhăcean *nimerilea*. La p. 201 [5], popa Grigore scrie : *să nu pofteşti vecinului tău nece muiare-i, nece fata-i, nece feciorul, nece boul, nece* **calul**, *nece nemica ce iaste al lui* (la Coresi, p. 9[6] : *să nu pofteşti vecinului tău nece muiarea-i, nece fata-i, nece feciorul, nece boul, nece* **asinul**, *nece nemica ce iaste al lui*). La pagina 204, textul măhăcean conține un *să* parazitar, inexistent la Coresi (trecut de noi între paranteze drepte) : *pre fiiu-lui cel sfînt,* [**să**] *pre cine porînci noao bucurie*

[5] Am acceptat numerotarea (pe pagini) a *Codicelui Sturdzan*, urmată de Hasdeu în ediția sa, pe care ne întemeiem.

[6] Trimiterile se fac la ediția facsimilată a lui I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI. I Întrebare creştinească*, București, 1925.

și milă. La pagina 205, este omis în manuscris cuvîntul *tuturor* (trecut de noi între croșete) : *făcătoriul ceriului și al pămîntului, văzutelor* < **tuturor** > *și nevăzutelor*. O pagină mai încolo, întîlnim la popa Grigore *născut* în loc de *născu*, consemnat la Coresi : *fiiul lui Dumnezeu ce-u născut dinioră, însă din tatăl* **născut** *mainte de toate veacure*. Pe aceeași pagină (206), popa Grigore scrie *și în Mariia fată om fu*, evident greșit (corect e textul lui Coresi : *și din Mariia fată om fu* (13). Pe p. 208 este omis în textul măhăcean cuvîntul *glavă*, prezent la Coresi (cuvîntul omis a trecut între croșete) : *iaste tatăl nostru ce-au învățat însuș Isus Hristos pre apostoli, Matei, 16 și Luca, 55* < **glava** >. Pe pagina 210, citim în *Catehismul* din 1607 : *ce iaste milcuitura* [*și datul de har*] (cuvintele trecute între paranteze drepte nu se găsesc la Coresi).

Pe lîngă aceste deosebiri (plusuri, omisiuni, modificări), semnalăm două diferențe mai mari între textele comparate. Astfel pe p. 196 (corespunzînd p. 5 la Coresi) lipsesc un număr de șapte cuvinte în *Codicele Sturdzan* față de tipăritura coresiană. Reproducem pasajul respectiv după Coresi, respectînd, pe cît ne-a fost posibil, dispoziția rîndurilor în pagină și a cuvintelor în rînd :

> iaste acela omь cine în Hs. crĕde. și viiază cumь sîntь tocmĕlele [lu Hs. săva acela om cine] crĕde iertăciunea păcatelor...

Omiterea pasajului devine ușor explicabilă, dacă admitem că textul din 1607 provine, direct sau prin intermediar, din *Catehismul* coresian. După ce a scris cuvîntul *tocmĕlele*, scribul, revenind cu privirea asupra textului pe care-l copia, a greșit rîndul, continuînd cu cuvîntul *crĕde*, care se afla exact dedesubtul cuvintelor *lu Hs.*, pe care trebuia să le copieze. E greu de imaginat ca într-un alt text decît tipăritura din 1559—1560 cuvintele să fi avut aceeași dispoziție în rînduri ca aici, pentru ca omiterea celor șase cuvinte să găsească o justificare acceptabilă.

O situație nu mult diferită ne întîmpină pe p. 211. Iată pasajul respectiv, reprodus după *Catehismul* lui Coresi (p. 18) :

> rugămь . a doua făgădu-
> [ita că Dumnezeu făgădui-]
> tu-ne-au că ne va pre noi asculta ...

Ca și mai sus, pasajul trecut între paranteze drepte lipsește în copia măhăceană.

Avem a face cu un clasic *bourdon*, explicabil prin prezența, la capătul a două rînduri consecutive, a fragmentului de cuvînt *făgădu(i)*. Ajuns la capătul primului rînd, copistul a scris *făgădu*, continuînd apoi cu *tu-ne-au*, după ce a adăugat un *i*, pentru a întregi aspectul fonetic al cuvîntului. Nu este totuși exclus ca el să fi sărit de la *doua* (r. 1) la *făgădui* (r. 3), continuînd apoi cu *tu-ne-au* etc. Oricum se vor fi petrecut lucrurile, e cert că omisiunea n-ar fi fost posibilă decît dacă scribul ar fi avut în față *Catehismul* coresian.

Aceste două omisiuni dovedesc în mod indiscutabil că textul scris de popa Grigore din Măhaci descinde din tipăritura coresiană din 1559—1560. Ele nu sînt însă în măsură să ne lămurească dacă transcrierea textu-

lui s-a făcut direct după Coresi sau după o copie intermediară. Într-adevăr, omisiunea de la p. 196, ca și *bourdonul* de pe p. 211 puteau fi comise și de o altă persoană decît popa Grigore și anume de scribul care va fi copiat manuscrisul aflat la dispoziția acestuia. Popa Grigore a transcris conștiincios acest manuscris, fără să observe lacunele existente în el.

Există însă unele indicii indirecte care ne permit să stabilim cu suficientă precizie că popa Grigore a copiat direct după *Catehismul* din 1559—1560. Vom observa, înainte de toate, că textul scris de popa Grigore conservă, cu destul de puține excepții, ortografia tipăriturii și în special distribuția semnelor pentru redarea lui *ă* (*î*) (ѣ, ѫ, ѣ), *o* (о și ѡ) și *u* (ѕ și оу). E mai greu de crezut că un copist ar fi dovedit un atare respect pentru litera unui manuscris și că ortografia s-ar fi păstrat atît de bine după două copieri efectuate de persoane diferite. E de remarcat apoi că popa Grigore, care-și nota în scris cu destulă fidelitate graiul său de tip nord-ardelenesc (cu *dz*, *ğ* și *-r-*), are, de această dată, o atitudine diametral opusă. Cu foarte puține excepții, el acceptă norma lingvistică a textului copiat, scriind muntenește, ceea ce i se mai întîmplă o singură dată, atunci cînd copiază predica *Zise Domnul*, după *Pravila* atribuită lui Coresi [7]. Pentru ca un asemenea lucru să poată avea loc era necesar ca preotul măhăcean să aibă înaintea lui o tipăritură. Cauza atitudinii sale trebuie căutată în prestigiul textului tipărit, care exercita o asemenea influență asupra sa, încît el îi respecta norma pînă și în notița de la sfîrșitul copiei, unde găsim *zile*, nu *dzile*, cum ar fi fost de așteptat. La această concluzie ne duce și examenul paleografic al textului. Iată ce ne spune în această privință Hasdeu: „copia este mult mai elegantă decît scrisoarea cea obicinuită a lui popa Grigore; literele sînt mai mari, mai îngrijite; inițialele, titlul general și cuvintele ѧтрѣбаре și рѣспоунсѣ sînt scrise cu roșu: toate imitează, pînă la un punct, caracterele de tipar [8]".

În concluzie, *Catehismul* măhăcean din 1607 este o copie directă după tipăritura lui Coresi din 1559—1560.

5. Problema raportului dintre *Catehismul* tipărit de Coresi și manuscrisul semirotacizant din c. 1640 a preocupat pe mai mulți cercetători. N. Drăganu, O. Densusianu și P.P. Panaitescu [9] consideră că între tipăritura din 1559—1560 și *Catehismul Marțian* există o legătură de filiație directă, ultimul text descinzînd din întîiul. Am văzut că Al. Rosetti nu împărtășește această părere. După d-sa, *Catehismul Marțian* se leagă (direct sau indirect) de originalul rotacizant tradus în anii 1530—1559 în nordul Ardealului-Maramureș.

Întrucît *Catehismul Marțian* a fost cercetat destul de amănunțit de Al. Rosetti, nu vom insista asupra diferențelor dintre acest text și tipăritura coresiană. Al. Rosetti a arătat că există patru pasaje în manuscris care nu se găsesc în tipăritură. La rîndul ei, tipăritura prezintă cîteva plusuri față de manuscris. Menționăm că manuscrisul conține o lacună importantă (aproximativ patru pagini din tipăritură, corespunzînd p. 11,

[7] În legătură cu particularitățile muntenești de limbă ale *Catehismului* din 1607, vezi lucrarea noastră *Rolul textelor coresiene în procesul de unificare a limbii române literare*, în SLLF, III, p. 113—114.

[8] *Cuvente den bătrîni*, vol. II, p. 96.

[9] Vezi N. Drăganu, *Catehisme luterane*, p. 589—592 (cf. și DR, III, 1923—1924, p. 936), O. Densusianu, în GS, I, 1923, fasc. 1, p. 167, P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 39—40 și 160—161.

r. 5—15, r. 13). Spre deosebire de copia preotului din Măhaci, *Catehismul Marțian* conservă introducerea (fără început și avînd sfîrșitul modificat).

Într-o cercetare recentă, ne-am oprit pe larg asupra raportului dintre *Catehismul Marțian* și tipăritura coresiană din 1559—1560. Pentru a scuti pe cititor să se raporteze la lucrarea noastră, vom rezuma, foarte pe scurt, cele mai importante concluzii ale ei [10].

Existența introducerii în *Catehismul Marțian* e o dovadă că manuscrisul a fost copiat după un text tipărit, căci scrierile religioase manuscrise din secolul al XVI-lea (inclusiv textele rotacizante) nu sînt precedate de predoslovii în care să se justifice puritatea dogmatică a scrierilor respective. Grafia *vereni* „veni" (adusă în discuție de Al. Rosetti) e o probă că una dintre persoanele care au copiat *Catehismul* cunoștea rotacismul; el a introdus, prin urmare, această particularitate fonetică în textul nerotacizant pe care-l avea la dispoziție. Tipăritura nerotacizantă în chestiune era una sudică. Prezența sporadică a unor particularități de limbă de tip muntenesc e doveditoare în acest sens (e vorba de *z*, *j*, labialele moi). Întrucît tipăriturile sibiene de la jumătatea secolului al XVI-lea nu cunosc decît pe *ǧ* și pe *dz* [11] se poate trage concluzia că *Catehismul Marțian* este o copie după tipăritura coresiană din 1559—1560, în care a fost introdus rotacismul. Opinia lui Al. Rosetti că textul din c. 1640 ar descinde (direct sau indirect) dintr-un original rotacizant din anii 1530—1559 se dovedește a fi neîntemeiată.

Alte considerente ne-au dus la concluzia că între tipăritura din 1559—1560 și manuscrisul din c. 1640 se plasează o copie intermediară, realizată în jurul anului 1600, dacă nu chiar mai devreme. Copistul intermediar vorbea cu rotacism; el este cel care a introdus această particularitate fonetică în text. Copistul din c. 1640, care nu avea în grai rotacismul lui *-n-*, a transcris textul *tale-quale*. Singura sa intervenție mai importantă a constat în copierea *Crezului* și a „rugăciunii domnești" (*Tatăl nostru*) la finele *Catehismului*, după originale nerotacizante.

6. Între *Catehismul* copiat la Măhaci în 1607 și *Catehismul Marțian* nu există nici o legătură directă de filiație (în sensul că textul din c. 1640 ar fi copiat după textul din 1607). Omisiunile, plusurile și modificările din textul măhăcean, semnalate mai sus, nu se constată în *Catehismul Marțian*. Nu avem nici un motiv să credem că vreun copist zelos le va fi împlinit sau îndreptat, servindu-se în acest scop de o altă versiune completă a catehismului (căci ar fi fost normal să se folosească în acest caz în întregime de această versiune și nu de un manuscris lacunar)[12].

7. Problema relațiilor care au putut exista între *Catehismul* coresian din 1559—1560 și tipăritura sibiană din 1544 este deosebit de delicată, întrucît nu avem nici o cunoștință despre textul din 1544. În asemenea împrejurări, orice afirmație categorică este riscată, iar încercările de a reconstitui, într-un fel sau în altul, textul cărții sibiene, cum a procedat I. Cră-

---

[10] Vezi pe larg *Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice*, București, 1974, p. 98—109.

[11] Vezi recenta ediție a acestui vechi monument de limbă, *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu, 1551—1553*, București, 1971 (*z* apare sporadic în textul sibian).

[12] Cf. Al. Rosetti, ILR, p. 657.

ciun [13], sînt supuse în mod sigur eșecului. Faptul nu ne oprește însă de a încerca să descoperim eventualele indicii care să arunce o lumină, oricît de slabă, asupra posibilelor relații dintre cele două tipărituri.

Vom spune, din capul locului, că utilizarea de către autorii versiunii din 1559—1560 a textului tipărit un deceniu și jumătate mai înainte este foarte probabilă, și aceasta nu numai pentru că e firesc ca „creștinii buni" din Brașovul anilor 1560 să fi avut pe masa de lucru traducerea mai veche a lucrării pe care se pregăteau să o elaboreze. Nu trebuie să uităm că ambele inițiative, din 1559—1560 și 1544, de a traduce în românește catehismul pornesc din același mediu cultural-religios luteran, iar relațiile dintre comunitățile săsești din cele două orașe sud-ardelenești erau foarte strînse. Procurarea unui exemplar din tipăritura sibiană nu putea constitui o problemă în 1559—1560. Cu cîțiva ani mai înainte, în 1556, domnul Țării Românești, Pătrașcu cel Bun, se adresa brașovenilor cu rugămintea de a-i procura un exemplar al cărții sibiene din 1544. Printr-un curier trimis la Sibiu, municipalitatea brașoveană era în măsură să intre foarte curînd în posesia cărții (care se mai găsea nevîndută în 1556) și s-o expedieze domnului muntean [14].

În introducerea tipăriturii din 1559—1560, vorbindu-se despre traducerea evangheliei, se afirmă că „nește creștini buni socotiră și scoaseră cartea den limba sîrbească pre limba rumânească cu știrea măriei lui craiu și cu știrea episcopului Savei țărîei ungurești și scoasem sfînta evanghelie și zeace cuvinte și tatăl nostru și credința apostolilor, să înțeleagă toți oamenii cine-s rumâni creștini" (p. 2). Rezultă din acest fragment că autorii anonimi („nește creștini buni") revendică traducerea evangheliilor (care aveau să apară curînd, în 1561), iar din textul catehismului numai cele zece porunci, *Tatăl nostru* și *Crezul*. Amintirea evangheliei se face pentru a afirma paternitatea asupra citatelor evanghelice folosite în *Catehism*. Într-adevăr, ele sînt identice cu pasajele corespunzătoare din *Tetraevanghelul* coresian din 1561 (cu excepția cîtorva grafii, fonetisme, forme și cuvinte, asupra cărora vom reveni mai jos). Este fără îndoială o încercare discretă a traducătorilor de a se desolidariza de acele părți ale *Catehismului* care conțineau învățături contrare dogmelor ortodoxe [15]. Dacă interpretarea aceasta este întemeiată, iar autorii versiunii din 1559—1560 recunosc că n-au tradus decît cele zece porunci și cele două rugăciuni, este limpede că restul textului a fost preluat dintr-o altă versiune (evident anterioară) și tipărit ca atare, fără ca autorii să facă vreo intervenție [16]. Această versiune nu poate fi, în lumina cunoștințelor noastre actuale, decît tipăritura din 1544 [17].

---

[13] *Catehismul românesc din 1544, urmat de celelalte catehisme româno-luterane: Bîrseanu, Sturdzan și Marțian*, Sibiu-Cluj, 1945—1946, p. 33—38.

[14] A. Huttmann — P. Binder, *Prima carte tipărită în limba română*, în „Călăuza bibliotecarului", XVIII, 1965, nr. 2, p. 95.

[15] Vezi P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, p. 159.

[16] Afară, bineînțeles, de unele modificări privitoare la grafia și fonetica textului.

[17] Au susținut, între alții, dependența tipăriturii coresiene de cea sibiană A. Bîrseanu, în „Transilvania", LII, 1921, nr. 10—12, p. 900—901, N. Drăganu, în DR, IV, 1924—1926, p. 1091, N. Sulică, *Catehismul românesc din 1544 (Sibiu) și 1559 (Brașov)*. (*Precizări cu privire la izvoarele lui*), în „Anuarul liceului Al. Papiu-Ilarian", 1935, p. 49—50, Al. Procopovici, *Arhetipul husit al catehismelor noastre luterane*, în „Făt-Frumos", II, 1927, p. 110, I. Crăciun, *op. cit.*, p. 21—22.

Într-o cercetare mai veche [18], comparînd citatele evanghelice din *Catehism* cu pasajele corespunzătoare din *Tetraevanghelul* coresian și din *Evangheliarul slavo-român* de la Sibiu (1551—1553), am ajuns la concluzia că alcătuitorii versiunii din 1559—1560 s-au folosit de un text nerevizuit al *Tetraevanghelului* coresian [19], care prezenta unele diferențe față de textul din 1561, situîndu-se mai aproape de tipăritura sibiană din 1551—1553. În toate aceste apropieri dintre citatele evanghelice ale *Catehismului* și *Evangheliarul slavo-român* de la Sibiu noi vedeam dovezi ale legăturii de filiație existente între tipăritura din 1551—1553 și cea din 1561. De atunci încoace, dependența *Tetraevanghelului* coresian de tipăritura sibiană a fost demonstrată în mod convingător de Al. Mareș [20].

Este astăzi acceptat de toți cercetătorii că versiunea *Catehismului* din 1559—1560 și cea a *Tetraevanghelului* din 1561 au luat naștere în același mediu cultural (probabil Brașovul) și sînt datorate acelorași persoane, ceea ce însișî autorii *Catehismului* recunosc în introducere. De vreme ce este dovedit că aceștia au pus la contribuție *Evangheliarul* din 1551—1553 pentru realizarea noii versiuni a *Tetraevanghelului*, utilizată și în *Catehism*, este de domeniul probabilului ca ei să se fi raportat la textul *Catehismului* din 1544, atunci cînd au elaborat textul pus sub tipar în 1559—1560. O dovadă în acest sens ar putea-o constitui elementele de grafie sau de limbă strecurate din tipăritura sibiană în cea brașoveană. Deși nu cunoaștem textul din 1544, ne putem face o idee generală despre grafia și limba lui, orientîndu-ne după felul cum se prezintă, sub aceste aspecte, *Evangheliarul* de la Sibiu. Din păcate, textul *Catehismului* este prea scurt, iar revizia efectuată de Coresi (în sensul înlăturării unor particularități grafice și lingvistice specifice) destul de consecventă, pentru a găsi prea multe asemenea probe filologice. Se pot descoperi cu toate acestea în textul *Catehismului* cîteva elemente de grafie și de limbă, care se deosebesc de notațiile și formele curente din tipăriturile coresiene și par a proveni din presupusul original sibian.

Se știe că în *Evangheliarul* de la Sibiu diftongul *oa* este notat consecvent prin ѡ (ѡ) : *morte* (49[r]), *тоте* (8[r]) etc., în timp ce Coresi se folosește, pentru redarea diftongului, de slovele оа (ѡа). Prezența în număr destul de mare a grafiilor cu *o* în *Pravila* atribuită lui Coresi a constituit unul din argumentele invocate de Al. Mareș, pentru a pune la îndoială paternitatea tipografului tîrgoviștean [21].

În textul rugăciunii *Tatăl nostru*, inserată în *Catehismul* coresian, sintagmei *pîinea noastră săţioasă* din *Tetraevanghel* (Matei, zaceala 16) îi

---

[18] *Cîteva precizări în legătură cu datarea Catehismului lui Coresi*, p. 551—552.

[19] Punctul de vedere potrivit căruia citatele evanghelice din *Catehismul* lui Coresi provin dintr-o versiune nerevizuită a *Tetraevanghelului* a fost susținut pentru întîia dată de D. T. Mazilu, *Diaconul Coresi*, Ploiești, 1933, p. 39—40; vezi și N. Drăganu, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIIIe siècle*, în *La Transylvanie*, Bucarest, 1938, p. 615.

[20] *Observații cu privire la Evangheliarul din Petersburg*, în LR, XVI, 1967, nr. 1, p. 65—75, *Precizări în legătură cu traducerea „Tetraevanghelului" lui Coresi*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 6, p. 651—667.

[21] *Prima pravilă bisericească tipărită în limba română și raporturile ei cu cele mai vechi versiuni ale nomocanonului prescurtat*, în SLLF, I, p. 278.

corespunde *pita noastră săţiosă*, formulare aproape identică cu *pita nostră saţiosa* din *Evangheliarul* de la Sibiu. Se observă menţinerea termenului *pită* şi notarea diftongului *oa* din *săţioasă* prin *o*. Tot prin *o* este notat diftongul în cuvîntul *dinioră* în textul propriu-zis al *Catehismului* (p. 13 din ediţia Bianu ; grafia a fost reprodusă aidoma în copia popii Grigore din Măhaci, p. 206). Este foarte probabil că *o* din *dinioră* provine din originalul sibian, tot astfel cum *săţiosă* se explică la Coresi prin raportare la *Evangheliarul slavo-român* din 1551—1553 [22].

S-a atras în mod stăruitor atenţia, în cercetări mai vechi şi mai noi, asupra particularităţilor neromâneşti de limbă existente în *Evangheliarul slavo-român* de la Sibiu. Ele trebuie atribuite, după părerea noastră, tipografului şi revizorului cărţii, Filip Moldoveanul, alias Maler, care a fost, probabil, un sas originar dintr-unul din oraşele Moldovei de nord [23]. Acceptînd acest punct de vedere, e de presupus că şi textul *Catehismului* sibian din 1544 prezenta trăsături de limbă neromâneşti, similare celor întîlnite în tipăritura din 1551—1553. Una dintre cele mai caracteristice trebuie să fi fost redarea aproximativă a sunetelor româneşti *ă* şi *î*, pe care tipograful sas nu le avea în limba sa maternă. Astfel, *î* este redat uneori în *Evangheliarul* de la Sibiu prin *u* (*au muncat*, 50^{r}, *se spundzură*, 113^{v}) sau *i* (*ghindeşti*, 60^{r}), în timp ce *ă* este apropiat de *a* (*luna*, 62^{v}, *sănătosa*, 21^{v}), *e* (*fore*, „*fără*", 73^{v}, *nove*, 47^{v} ; cf. şi grafiile hipercorecte *cinsteştă*, 72^{r}, *şaptă*, 67^{v}) sau *o* (*dupo*, 1^{r}, *vo*, 2^{r}).

În introducerea la *Catehismul* din 1559—1560 se întîlneşte pasajul : *nu e într-însele* **alte** *nemică ce numai ce-au propoveduit sfinţii apostoli* (p. 3). Este evident că în arhetipul traducerii adjectivul nehotărît *alt* trebuie să fi figurat în forma de feminin sg. : *altă nemică*. *Alte* reproduce, probabil, o rostire neromânească cu *e*, asemănătoare celor întîlnite în *Evangheliarul* de la Sibiu.

Alte fenomene neromâneşti de limbă consemnate în *Evangheliarul* de la Sibiu constau în greşeli de acord, întîlnite curent în vorbirea străinilor care stăpînesc insuficient limba română. Întîlnim astfel pe f. 43^{r} a tipăriturii sibiene *urechi voştri*, în loc de *urechi(le) voastre* (s-ar putea eventual ca *urechi* să fi fost socotit masculin, iar adjectivul posesiv să fie corect acordat). Mai încolo, la f. 83^{r}, citim : *piatra carele lepădară*, cu pronumele relativ folosit la forma masculină, în locul celei feminine. I. Bogdan a atras atenţia asupra frazei : *iară cine va piiardă sufletul seu pentru mine, afla-o-va* (31^{r}), în care pronumele personal feminin *o* este greşit folosit în locul formei masculine *-l* : *afla-l-va*. Aşa cum arată Bogdan, „*o* se rapoartă la *suflet* şi e pus sub influenţa slavicului ѧ (обрѧщеть), suflet (доуша) fiind în slavoneşte de genul feminin"[24]. Chiar dacă e vorba, într-un caz ca

---

[22] Vezi lucrarea noastră *Cîteva precizări în legătură cu datarea Catehismului lui Coresi*, p. 551.

[23] Vezi lucrarea noastră *Observaţii filologice şi lingvistice asupra Evangheliarului din Petersburg*, în SCL, XVII, 1966, nr. 1, p. 77.

[24] *O evanghelie slavonă cu traducere română din secolul XVI-lea*, în „Convorbiri literare", XXV, 1891, nr. 1, p. 33—40 ; cf. E. Petrovici, *Observaţii asupra grafiei şi textului românesc al Evangheliarului slavo-român de la Sibiu*, în *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu. 1551—1553*, p. 20.

acesta, de o greșeală de traducere, ea dovedește că traducătorul (sau, mai probabil, revizorul) nu era român.

Un acord greșit de felul celor semnalate mai sus apare și în *Catehismul* din 1559—1560 : *a treia folos* (p. 10), în loc de *al treilea folos*. În același text, la p. 10 a ediției facsimilate, poate fi consemnată fraza : *cum noi păcatele noastre să le putem cunoaște, den ei să ne smerim. Ei* este întrebuințat greșit în loc de *ele* (*păcatele*)[25]. Asemenea greșeli nu pot fi puse în seama lui Coresi și nici în seama acelor „creștini buni" care au elaborat versiunea brașoveană a *Catehismului*, căci toți aceștia erau români. Fără a exclude cu desăvîrșire alte explicații ale prezenței unor asemenea fenomene în textul din 1559—1560, ni se pare că pătrunderea lor din tipăritura sibiană corespunzătoare este întrutotul admisibilă.

Toate aceste considerente (e drept, puține la număr și nu dintre cele decisive) ne permit să presupunem (firește, cu toată rezerva) că autorii versiunii din 1559—1560 s-au folosit de textul tipărit la Sibiu în 1544. Nimic nu ne îndreptățește să afirmăm că originalul traducerii apărute la Sibiu ar fi fost realizat în nord-estul Transilvaniei-Maramureș și că era, prin urmare, rotacizant. Dimpotrivă, ținînd seama de proveniența bănățeană-hunedoreană a *Evangheliarului slavo-român* din 1551—1553 [26], putem presupune că și originalul *Catehismului* din 1544 venea din părțile sud-vestice ale teritoriului de peste munți. Nu trebuie să uităm că cea mai veche informație, din 1526, referitoare la penetrația Reformei printre români se referă la Hunedoara și că în ținuturile bănățene și hunedorene protestantismul a cunoscut de-a lungul întregului secol al XVI-lea (și mult timp după aceea) un succes incontestabil [27]. Traducerea a fost realizată între anii 1526 și 1544, mai probabil în jurul anului 1540, cînd se constată o intensificare a influenței luterane în Transilvania [28].

8. Sintetizînd în cîteva cuvinte rezultatele cercetării noastre, vom spune că atît copia realizată de popa Grigore din Măhaci în 1607, cît și cea efectuată de un anonim în nordul Transilvaniei în jurul anului 1640 descind din tipăritura coresiană din 1559—1560. Prima este o copie directă, în timp ce textul din c. 1640 a fost transcris după o copie intermediară (cu rotacism). Atît cît ne permit să presupunem datele de care dispunem în prezent, *Catehismul* din 1559—1560 se leagă de tipăritura sibiană din 1544. După toate probabilitățile, traducerea originală a catehismului luteran nu era rotacizantă.

---

[25] Cf. N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, București, 1904, p. LXVI, N. Drăganu, *Catehisme luterane*, p. 585.

[26] Susținută de noi în lucrarea *Observații filologice și lingvistice asupra Evangheliarului din Petersburg*, p. 47—79 ; vezi și Al. Mareș. *Observații cu privire la Evangheliarul din Petersburg*, p. 71.

[27] Vezi P. Binder, *Începuturile Reformei din Transilvania și românii din Hunedoara*, în LR, XX, 1971, nr. 3, p. 273—275. I. Gheție, *Observații filologice și lingvistice asupra Evangheliarului din Petersburg*, p. 77—78.

[28] Vezi *Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice*, p. 28.

Schematic, constatările noastre pot fi reprezentate în următoarea stemă (liniile continue marchează relații de filiație dovedite, cele punctate relații posibile)[29] :

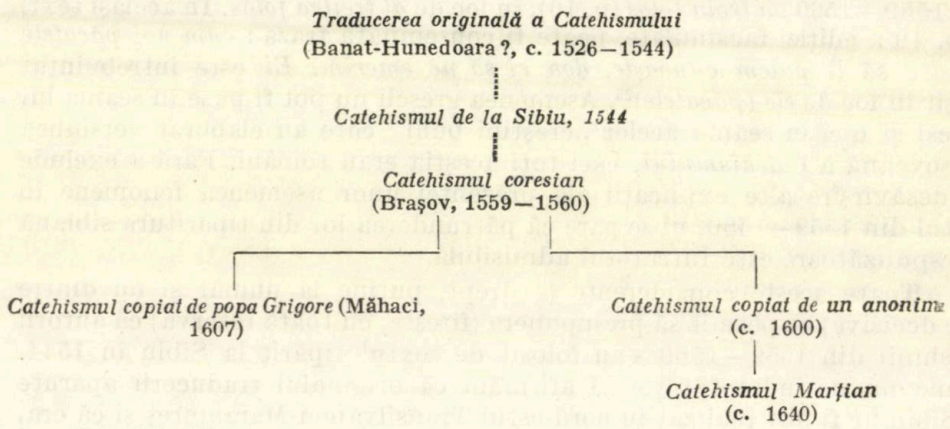

Octombrie 1974

[29] E de domeniul posibilului ca în unele cazuri între două texte să se fi interpus copii intermediare.

AL III-LEA SIMPOZION IUGOSLAVO-ROMÂN

Între 9 și 13 octombrie 1974 s-au desfășurat la Zrenjanin (R. S. F. Iugoslavia) lucrările celui de al III-lea simpozion iugoslavo-român, manifestare inițiată, începînd din anul 1970, de către Societatea de limba română din Provincia Autonomă Voivodina. Lucrările celui de al treilea simpozion, organizat de S.L.R. în colaborare cu sectorul de romanistică și cel de italienistică de la Facultatea de filologie din Belgrad și cu Institutul de lingvistică din Novi Sad, au fost consacrate „interferențelor lingvistic-dialectale și paralelismelor filologice". Dintre cele peste cincizeci de comunicări prezentate, datorate atît specialiștilor iugoslavi cît și celor români, cadre didactice universitare, cercetători, profesori de liceu, o mare parte au fost consacrate studierii unor fenomene de interferență, influențe reciproce și paralelisme în graiurile sîrbești și, respectiv, românești, din Banat. Menționăm comunicările : I. Mării (Cluj) despre *Elementul sîrbesc în lexicul unui grai din Banat* (*Toager*) ; dr. Momcilo D. Savić (Belgrad) despre *Palatalizarea și înmuierea în graiurile române din Banatul iugoslav* (în care autorul pledează pentru o motivație internă în apariția fenomenului de palatalizare din aceste graiuri, sprijinit ulterior de bilingvism) ; dr. V. Vescu (București-Belgrad), care a prezentat o sinteză cu numeroase contribuții personale în problema împrumuturilor românești în graiurile sîrbești bănățene ; dr, Grigore Rusu (Cluj) despre *Concordanțe fonetice sîrbo-române* (în care autorul restrînge de asemenea rolul influențelor reciproce, observînd mai degrabă o tendință de evoluție comună ambelor limbi) etc.

Mai multe comunicări cu foarte interesante date noi în domeniul toponimiei și onomasticii au fost prezentate de dr. Srdan Musić (Belgrad) despre *Fenomene romanice în onomastica părții de Nord-Vest din Boka Kotorska* (pe lîngă alte nume derivate din porecle de origine italiană, apar în documentele din sec. al XVIII-lea și două cu articol postpus, ceea ce ar demonstra originea lor românească : Andzulović și Arandzulović) ; V. Ioniță (Reșița), *Toponime slave de pe Valea Bîrzavei* (lucrare bogată în material dintr-o zonă puțin cercetată) ; Stevan Djapić (Niș), *Influența limbii române asupra patronimiei sîrbești* (depistează o serie de patronimice românești în sate cu populație sîrbească : Urs, Njegruc, Munćan etc.) ; T. Șandru (Vîrșeț), *Microtoponimia din hotarele satelor de pe coasta Dealului Vîrșețului* ș. c. l.

Cîteva comunicări de dialectologie istorică sau de istorie a contactelor lingvistice au prezentat materiale de prim ordin pentru istoria limbii române și, în general, a evoluției lingvistice din Romania orientală ; așa sînt comunicările lui Petar Atanasov (Skopje), *Observații relative la unele aspecte ale influenței slave asupra meglenoromânei*, care distinge în acest proces trei faze (prima comună cu aromâna și dacoromâna, a doua a influenței directe slavo-macedonene, a treia, din ultimii cincizeci de ani, pe cale să ducă la dispariția meglenoromânei) ; dr. Dušan Jovic (Belgrad), *Unele tendințe evolutive ale graiurilor din împrejurimile Negotinului în contact cu româna* ; dr. Ranka Kuić (Belgrad), *Noi contribuții la relațiile raguzano-române* (observă în onomastica românească din poemul *Osman* al lui Gundulić forme care presupun un informator român) ; Gordana Vuković (Novi Sad), *Împrumuturi românești în etapa dinainte de Vuk Karadžić*.

Probleme de istorie a lingvisticii, mai exact de istorie a studierii relațiilor lingvistice româno-sîrbe, au prezentat mai mulți autori. Dintre acestea menționăm comunicările : dr. Radu Flora (Belgrad) despre *Sava Tekelija și problema originii și a profilului limbii române* (care reconsideră polemica lui Tekelija cu Damaschin Bojincă și Eftimie Murgu pe baza unor texte fundamentale recent puse în circulație) ; dr. Dorin Gămulescu (București), *Contribuția lui Petar Skok la cunoașterea raporturilor lingvistice româno-iugoslave* ; dr. I. D. Lăudat (Iași), *Relațiile culturale româno-sîrbe în epoca slavonismului cultural* ; dr. Mircea Popa (Cluj), *Școala Ardeleană și mișcarea culturală sud-dunăreană* ; dr. Nikola Rodić (Belgrad), *Contribuția acad. Milivoj Pavlović la lingvistica balcanică* ; dr. Miodrag Stojanović (Belgrad), *Contribuția lui Sterija Popović la studiile de slavistică în limba română* etc. Oarecum în aceeași sferă de preocupări a intrat și comunicarea dr. Velimir Mihajlović (Novi Sad), *Din etimologia românească : omăt*.

Un capitol aparte, bine reprezentat în lucrările simpozionului, l-au constituit comunicările cu teme referitoare la probleme de limbă literară, influențe în lexicul și stilul publicațiilor sîrbe din România și românești din Iugoslavia. Dr. Milan Vanku (Belgrad), în comunicarea *Particularități ale limbilor sîrbo-croată și română în corespondența diplomatică*, a demonstrat, dincolo de subiectul aparent restrîns, marele interes al studierii structurilor lingvistice folosite în „stilul" diplomatic, iar dr. Voislava Stoianovici (București), în comunicarea *Influența limbii român asupra limbii publicațiilor timișorene „Banatske novine" și „Kulturni život"* a constatat unele

tendințe importante de modificare în evoluția limbii sîrbe din România în folosirea aspectului verbal, a construcției apoziției etc. S-au mai prezentat comunicările : *Elemente sîrbești în opera lui M. Sadoveanu*, de fapt o largă privire asupra elementului lexical sîrbesc în româna literară, de dr. Gavril Istrate (Iași) ; *Calcuri lingvistice după sîrbo-croată la scriitorii români din Voivodina*, de Emil Filip (Zrenjanin), *Particularități lingvistice ale proverbelor în sîrbo-croată, albaneză și română*, de dr. Vladislav Dančetović (Belgrad) ; *Limba română în programele analitice din sec. al XIX-lea aflătoare în fondurile arhivistice din Sremski Karlovci*, de Ileana Dorina Bulic (Novi-Sad) ; *Limba română în administrația mitropoliei din Karlovac în sec. al XVIII-lea*, de dr. Nikola Gavrilović (Novi Sad) etc.

Comunicările de filologie, mai puțin numeroase, au adus însă cîteva contribuții de mare interes ; între acestea se numără, în primul rînd, comunicarea dr. George Trifunović (Belgrad) despre *Particularități ale metodei literare și ale stilului lui Gr. Țamblac în lucrările dedicate sf. Ioan cel Nou și sf. Stefan Dečanski* și a lui Jiva Milin (Timișoara) despre *Manuscrisele de redacție sîrbo-croată din fondul Bibliotecii Academiei R. S. România*, ambele aducînd elemente noi în discuție. S-au mai prezentat comunicările *Observații filologic-lingvistice asupra tipăriturilor bilingve sîrbo-române*, de dr. Cezar Apreotesei (Timișoara), *Manuscrisul cliricului Petru Popovici din Vîrșeț*, de dr. M. Anghelescu (București), *Redacția sîrbă a Evangheliarului din Sibiu, 1551—1553*, de Eugenia Ioan (București) etc.

Desfășurarea lucrărilor simpozionului în două secții paralele a permis o largă și fructuoasă participare la discuții ; acestea, potrivit intențiilor organizatorilor (care au știut să creeze un cadru ideal acestei tradiționale întîlniri prietenești dintre cercetătorii iugoslavi și români), vor fi și ele cuprinse în volumul de *Acte* ale simpozionului. Completată cu două excursii în satele românești din împrejurimi, Begheiți (fostul Torac, unde s-a născut Emil Petrovici) și Uzdin, această manifestare a prilejuit participanților un excelent schimb de experiență, o adevărată întîlnire de lucru, la reușita căreia și-au adus o contribuție esențială toți membrii Societății de limba română din P. S. A. Voivodina și în primul rînd președintele ei, prof. Radu Flora, secretarul, prof. Emil Filip, prof. M. Savić (Belgrad) și V. Mihajlović, directorul Institutului de lingvistică din Novi Sad, precum și reprezentanții a numeroase instituții științifice și culturale din Zrenjanin.

Mircea Anghelescu

DOSOFTEI, 1624—1693. Biobibliografie, București, 1974, 101 p.

Editată cu ocazia împlinirii a 350 de ani de la nașterea lui Dosoftei, bibliografia a fost elaborată de Biblioteca centrală universitară București, sub egida Comisiei naționale a R. S. România pentru U.N.E.S.C.O.

Lucrarea „încearcă să reconstituie", după cum se arată în nota redacției, personalitatea complexă a mitropolitului Dosoftei, una dintre cele mai proeminente figuri din cultura românească a secolului al XVII-lea. Volumul are, oricum, meritul de a furniza cercetătorului cele mai importante informații în legătură cu „momentul" Dosoftei, deschizînd, poate, drumul unei lucrări monografice, care lipsește pînă acum din cultura românească.

Biobibliografia începe cu un studiu introductiv *Dosoftei primul poet român de clasă europeană*, semnat de I. C. Chițimia (p. VII—XIX).

Nota redacției (p. XXI—XXII) este urmată de un *Tabel cronologic* (p. XXIII—XXX), în care, alături de datele privitoare la viața și activitatea lui Dosoftei, se dau și alte informații cronologice necesare pentru cunoașterea epocii în care a activat cărturarul moldovean.

Lucrarea propriu-zisă cuprinde cinci părți mari: I *Lucrări privind viața și activitatea lui Dosoftei*, (p. 1—30), II *Opera* (p. 33—48), III *Studii asupra operei* (p. 51—83), IV *Note asupra unor lucrări ale lui Dosoftei în biblioteci și muzee* (p. 85—87) și V *Cărți și manuscrise din biblioteca lui Dosoftei* (p. 89—91). La sfîrșitul cărții se află *Indice de nume de persoane* (p. 93—99) și lista celor 17 ilustrații.

Volumul cuprinde 584 de informații bibliografice dintre care multe adunate din periodice străine sau greu accesibile marelui public și chiar cercetătorilor, iar cîteva au fost comunicate de Biblioteca Jagiellonă din Cracovia (89, 128, 132, 368, 407) și de Biblioteca „V. I. Lenin" din Moscova (4, 18, 334).

Subliniind valoarea bibliografiei din perspectiva cantității mari de informație pe care o furnizează, semnalăm că trei note sînt reluate din capitole diferite: 260 (479), 261 (391), 262 (392). Reluarea ar fi putut fi evitată cu ajutorul unui sistem simplu de trimiteri corelative, dealtfel neapărat necesar într-o bibliografie în care domeniile se înrudesc și nu pot fi riguros delimitate, în capitole diferite.

Volumul interesează lingvistica, în mod deosebit, prin două capitole: *Aspecte lingvistice* (p. 61—75) și *Contribuția lui Dosoftei la dezvoltarea limbii, literaturii și culturii românești* (p. 75—83).

În primul capitol, punctul de plecare l-a constituit ideea de a pune la îndemîna cercetătorilor informații bibliografice despre lucrări care, deși nu privesc direct viața și activitatea lui Dosoftei, cuprind totuși date privitoare la anumite aspecte care interesează limba română. O prezentare analitică atît de minuțioasă reprezintă o contribuție de o valoare deosebită, deoarece arată cît de prezent este „fenomenul Dosoftei" în conștiința lingvistică românească. Locul important, în ansamblul studiului, acordat de autori acestui capitol rezultă din numărul mare de informații bibliografice (aproape o sută: 408—503). Pentru aprecierea valorii acestui capitol, se cuvine să menționăm și dificultatea obținerii unor date, excerptate din lucrări al căror titlu nu are legătură directă cu viața și opera lui Dosoftei.

Nu știm cum au procedat autorii și nici care au fost criteriile după care s-au orientat, întrucît nu se spune nimic despre toate acestea în nota redacției. După părerea noastră, capitolul putea fi realizat mai ușor și, poate, mai bine, dacă s-ar fi consultat indicii periodicelor. Socotim că bibliografia nu a recurs la indici, deoarece numai așa se explică omiterea unor articole chiar din revista „Studii și cercetări lingvistice", dealtfel cea mai bine reprezentată în acest capitol (30 de note din 67 cît dețin periodicele). Pentru verificare, am cercetat indicele numai la doi ani 14 (1963) și 15 (1964) și am constatat că lipsesc articolele: Vasile Scurtu, *Contribuții la studiul terminologiei de înrudire*, unde se discută prezența cuvîntului *nănașă* la Dosoftei

(p. 462); Angela Bidu, *Schiță de sistem al pronumelor demonstrative cu exemplificare pe un text din secolul al XVII-lea (Cazania lui Varlaam)*, în care se semnalează înlocuirea lui *alalt* prin *celălalt* în scrisul lui Dosoftei (p. 479) — în primul an semnalat. Din al doilea an: Ion Gheție, *Cu privire la repartiția graiurilor dacoromâne*, unde se menționează prezența la Dosoftei a cuvîntului *căuta* cu sensul „privi" (p. 334) și Florica Dimitrescu, *Repartizarea regională a lexicului românesc în secolul al XVI-lea*, în care se menționează atestarea la Dosoftei a cuvintelor *bort*, *sfară* (p. 552) și *măhăi* „a face semn" (p. 557).

Procedeul poate fi aplicat și la volume, în cazul celor dotate cu indice. Astfel, din volumul Ovid Densusianu, *Opere*, se puteau adăuga la Densusianu, care figurează în bibliografie numai în două note (36 și 519), și lucrările: *Limba descîntecelor*, unde discută prezența la Dosoftei a cuvintelor *răspierde*, *răsturba* și *răstopi* (p. 228); *Semantism anterior despărțirii dialectelor române* în care se arată că Dosoftei folosește cuvîntul *horbă* cu sensul „adunare" (p. 597); *Un dicționar pretins etimologic*, unde combate derivarea propusă de Pușcariu pentru cuvîntul *nelutatic* din Dosoftei (p. 651).

Din sondajul efectuat rezultă că deși capitolul *Aspecte lingvistice* este mai bogat în informații decît altele, bibliografia de față nu le cuprinde pe toate. Meritul autorilor, în acest domeniu, constă în faptul că au inițiat o direcție în cercetarea bibliografică, pe care lucrările viitoare o vor putea prelua și perfecționa.

În legătură cu celălalt capitol care interesează lingvistica, *Contribuția...*, semnalăm că lucrările de la nr. 72 și 73 trebuie să figureze în acest capitol și nu printre scrierile de *istorie literară* (s. n.). Socotim apoi că istoriile literaturii și ale *limbii* (s. n.) române de Ar. Densusianu (35), I. Nădejde (60) și Al. Philippide (64) ar fi trebuit să fie măcar semnalate și în acest capitol.

Pe linia unor eventuale completări, menționăm că la 36 ar trebui să figureze recenzia lui Cornel Regman, *Probleme de stilistică și versificație românească în studiile unui filolog maghiar* publicată în „Limba română", XI, 1962, p. 115—117; la 442, nota lui G. Weigand, în „Balkan Archiv", IV, 1928, p. 219. (Aici atragem atenția că titlul este reluat inutil, în recenzie.) La 460 se poate adăuga recenzia lui Al. Philippide din „Viața românească", V, 1910, nr. 2, p. 171.

În legătură cu indicele volumului, considerăm că trimiterile ar fi trebuit să se facă la numerele folosite la notarea informațiilor, nu la pagini. Dealtfel, și la sumar, alături de pagini e bine să se indice și numerele notelor bibliografice.

În concluzie, ținem să subliniem că puținele observații pe marginea bibliografiei nu afectează valoarea acesteia, care rămîne un instrument de lucru de mare utilitate pentru cine vrea să se informeze în legătură cu lucrările care îl privesc pe Dosoftei. Biobibliografia Dosoftei ocupă un loc important alături de celelalte lucrări de informare și documentare, elaborate de Biblioteca centrală universitară din București.

Septembrie, 1974

Aurel Nicolescu

ANA CANARACHE, VASILE BREBAN, *Mic dicționar al limbii române*, București, Editura științifică, 1974, în 4°, 848 p.[1]

Mic dicționar al limbii române (MDLR), elaborat de Ana Canarache și Vasile Breban, reflectă strădania autorilor de a pune la dispoziția cititorilor un dicționar de uz curent al limbii române, de mărime medie, accesibil unor cercuri largi de cititori. Lucrarea cuprinde

[1] La realizarea lucrării au mai contribuit indirect: conf. univ. dr. Th. Hristea, în calitate de referent științific, conf. univ. dr. Gh. I. Ioniță și dr. Mihail Cernea — consultanți științifici, Marieta Pietreanu și Viorica Palenciuc — redactori de carte din partea Editurii științifice.

un inventar lexical de termeni referitori la noțiunile de bază din cultura materială și spirituală, precum și termenii din știință și din tehnică ce au depășit limitele strictei specialități și care — prin manuale, presă, radio, televiziune, lucrări de popularizare — au pătruns în vocabularul curent al vorbitorilor de limba română. Ținînd seama de progresele înregistrate de lexicografia românească în ultimele decenii, prin publicarea unor lucrări valoroase [2], precum și a unui impresionant număr de dicționare cu profil special (filozofie, medicină, chimie, tehnică, fizică, matematică, diplomație, economie, agricultură etc.), redactate de specialiști în științele respective, MDLR a putut beneficia de noi și prețioase instrumente lexicografice cu ajutorul cărora au fost găsite izvoarele cele mai competente și soluțiile cele mai adecvate pentru definirea unor termeni specializați, mai puțin accesibili celor neavizați.

De la început trebuie să subliniem faptul că lucrarea pe care o recenzăm se impune prin proporțiile și componența listei de cuvinte, prin modul de tratare a articolelor, în redactarea cărora au fost reținute numai elementele esențiale, strict necesare pentru lămurirea noțiunilor, proceselor, însușirilor, întrebuințării sau răspîndirii lor, fiind respectate, cu rigurozitate științifică, condițiile definiției clasice: precizie, claritate, proprietate, concizie, sobrietate și acurateță. Constatarea nu trebuie să surprindă, dacă ținem seama de faptul că, atît autorii, cît și referentul științific și redactorii de carte din partea editurii sînt cercetători cu îndelungată experiență lexicografică, specialiști în elaborarea de dicționare sau de studii lexicologice.

În principiu, orice dicționar general cuprinde cuvinte selectate din întregul vocabular al limbii pe baza unor norme dinainte stabilite. Nefiind totuna cu vocabularul limbii, el înregistrează toate cuvintele atestate în limba literară și în limbajul literaturii artistice, toate cuvintele de largă circulație din limba pe care o reprezintă, și, de asemenea, cuvintele noi, necunoscute sau mai puțin cunoscute. Prin profilul și structura lor, acest tip de dicționare are rolul să inventarieze, să definească și să ilustreze termenii mai vechi sau mai noi, mai frecvenți sau mai puțin frecvenți, mai accesibili sau mai puțin accesibili oamenilor cu o cultură medie. MDLR este un dicționar unilingv general, care a respectat întru totul „statutul" lexicografic, înscriindu-se, în istoria dicționarelor românești, ca o contribuție de seamă relativ bogată (cu tot modestul titlu de pe copertă) și modernă. Menționăm chiar faptul că n-ar fi fost rău ca autorii să fi indicat în prefață sau în altă parte, în lucrare, numărul exact al articolelor inserate în dicționar. Azi, cînd, într-o operă științifică, statistica ocupă un loc important, cantitatea nemaiputînd fi neglijată, aceste cifre ar fi fost nu numai utile, ci și concludente. Principiile tehnice de lucru pe baza cărora s-a întocmit dicționarul, deși neprezentate expres, sînt „simțite" în modul de selectare a materialului lexical, în elaborarea și în corelarea fiecărui articol. Riguroasa respectare a normelor tehnico-științifice de redactare, dovadă a lungii experiențe lexicografice a autorilor, a asigurat consecvență și unitate în redarea diverselor categorii gramaticale, astfel încît, pe tot parcursul dicționarului, impresionează favorabil tratarea claselor morfologice (substantive, adjective, verbe, pronume etc.), a multiplelor și variatelor serii semantice (nume de plante, de animale, de jocuri, de culori, de luni etc.), de forme gramaticale legate de gen, număr, caz etc. La fel de atentă și de consecventă a fost preocuparea autorilor pentru respectarea și, uneori, pentru completarea normelor ortografice recomandate de *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație*, ediția a III-a (1971). Un alt aspect pozitiv al lucrării îl constituie *lista de cuvinte*, în unele compartimente mai bogată și mai completă — atît în privința cuvintelor-titlu cît și a sensurilor — chiar decît volumele apărute pînă în prezent din *Dicționarul limbii române* (DLR) cuprinzînd literele *M* (9653 de cuvinte), *N* (5493 de

[2] DL (I—IV, 1955—1957), DM (1958), Florin Marcu — Constant Maneca, *Dicționar de neologisme* (ed. I și II, 1961, 1966), DER (I—IV, 1961—1966), DLR (tom. VI—VII, 1965—1971, tom. VIII, partea I, 1972), *Mic dicționar enciclopedic* (A—Z) (1972), *Dicționar de sinonime* (1972) ș. a.

cuvinte), *O* (3622 de cuvinte), *P* (porțiunea *P — PĂZUI*, 4006 cuvinte), cifre impresionante, la prima vedere, dar care nu reușesc, întotdeauna, să răspundă integral nevoilor de informare ale celor interesați. Se știe că tăria unui dicționar provine din inventarul de cuvinte : cu cît numărul de cuvinte cuprins într-o astfel de lucrare este mai mare și cu cît alegerea acestui inventar lexical este mai sistematică, mai științifică și mai îngrijită, cu atît valoarea și utilitatea respectivului dicționar sînt mai mari. MDLR — după cum am spus — a procedat la o judicioasă selecție a cuvintelor, luînd drept punct de plecare unele criterii universale, cum ar fi, de pildă, frecvența, uzul, necesitatea, vechimea, răspîndirea, adaptarea etc. Cu toate aceste principii de alegere, laborios și atent urmărite, la o cercetare mai amănunțită se constată absența — uneori surprinzătoare — a unor sensuri sau a unor cuvinte foarte cunoscute și foarte uzuale. Dacă pentru termenii mai recent intrați în limbă, o explicație (nu și o justificare !) s-ar putea da, eventual, în afluxul deosebit de mare de cuvinte care denumesc obiecte și procese noi din viața contemporană, aflux căruia foarte greu, dacă nu chiar imposibil, putem să-i mai facem față, pentru cuvintele și valorile mai vechi nu există nici o scuză. Nu vom da lista acestor lipsuri (operația ar fi, în același timp, incompletă, riscantă și inutilă într-o recenzie de proporțiile celei de față), ci ne vom limita numai la semnalarea unora dintre ele, grupate, oarecum, pe domenii mai largi :

a) nume de popoare : *algerian, argentinian, brazilian, cipriot, chilian, columbian, cubanez, libian, malgaș, marocan, mozambican, peruan, vietnamez* etc., în condițiile în care cuvinte din aceeași categorie au fost lucrate (de exemplu, *canadian, mexican, arab, albanez, olandez, coreean* etc.). De ce *sud-african, sud-american, sud-dunărean, nord-american* au fost elaborate, iar *nor -african, nord-dunărean* nu?

b) cuvinte foarte uzuale din limbajul politic contemporan, prezente în toate publicațiile : *abolifionism, anexionism, angajare, aservire, capitulație, centrism, clericalism, egalitarism, enciclică, escaladare, etatism, etatizare, fief (electoral), filistin, intelectualism, interparlamentar, interpol, invalidare, izolaționism, junță, legitimitate, legitimism, mafiot, mediație, motivație, naturalizare, omogenizare (socială), optimizare, parlamentarism, pactizare, patronat, pluralism, prospectivă, revanșism, subdezvoltare, subversiune, suprastatal, unicameral* etc. sau sensuri și sintagme noi, specializate, la cuvinte vechi : *azil politic, agendă diplomatică, bună vecinătate, bune oficii, clauză aur, conferință la nivel înalt, explozie demografică, dialog, instrument de ratificare, integrare (socială), lagăr de concentrare, mediator, moțiune (de încredere* sau *de neîncredere), sondaj de opinie, tutelă internațională, stare de urgență, stare de necesitate* etc. ;

c) elemente de compunere și prefixe foarte productive care adună serii de cuvinte noi (împrumuturi sau formații pe teren românesc) : *auto-, electro-, maxi-, mini-, neo-, moto-, hipo-, hiper-, pseudo-, super-, ultra-, supra-, trans-* etc. și cuvintele respective (cele mai multe neînregistrate, deși au o frecvență foarte mare) ;

d) cuvinte noi derivate cu prefixul *de-*, cu valoare privativă, care cunoaște, în limba actuală, o foarte mare productivitate (specializată) : *decolonizare, deflație, demilitarizare, denazificare, denuclearizare, depolitizare, depoluare, deșcolarizare, devalorizare* etc. ; cu prefixul negativ *ne-*, de asemenea cu valori specializate în limbajul diplomatic și de politică externă *(neagresiune, neintervenție, nealiniere, neproliferare* etc.)[4] ;

e) cuvinte și expresii străine (mai ales latinești și englezești) intrate în fondul de cuvinte cu folosire internațională : *ad referendum* (*ad-interim* este), *de jure, de facto, statu quo, lez-majestate, persona non grata, modus vivendi ; pipe-line, fair-play, suspens, design, show, training, lock-out*[5] etc. ;

f) cuvinte tehnico-științifice (în sensul larg al cuvîntului) : *plonjor, rever* (la tenis),

[4] Vezi Luiza Seche, *Valori specializate ale unor negative în limba română actuală*, în „Presa noastră", nr. 1/1974, p. 37—40.

[5] Vezi Theodor Hristea, *Împrumuturi și creații lexicale neologice în limba română contemporană*, în LR, XXI, 1972, nr. 3, p. 185—200 și Luiza Seche, *Englezisme terminate în „-ing" folosite în presă*, în „Presa noastră", nr. 2/1974, p. 43—45.

transplant, mizanscenă, maximafil, maximafilie, iahting, carting, ergonomie, motocros, metionină, melo, mering, masochism, fiabilitate, macrou etc.

Lista cuvintelor neinserate de *Micul dicționar al limbii române* ar putea fi continuată; ni se pare însă suficient să semnalăm unele absențe și să ne exprimăm regretul că autorii nu au dovedit un mai mare interes pentru această problemă. Ne manifestăm, de asemenea, părerea de rău și pentru perpetuarea unora dintre erorile existente în lucrările lexicografice anterioare (evident consultate), cum ar fi, de pildă, precaritatea unor definiții (*machia* vb., *marcasit, mascotă, mohair, mov, mutație, mandatar, navetist, piraterie, patent, plută, pod* etc.), considerarea unor analogii sau asociații drept sinonime, lipsa de consecvență în precizarea valorilor de natură semantico-stilistică : raritatea utilizării, caracterul neobișnuit al unor sensuri, folosirea livrescă, familiară sau argotică, indicarea latinismelor, franțuzismelor, englezismelor etc., prin paranteze preliminare de tipul : (regional), (popular), (neobișnuit) (argotic), (franțuzism) etc. Desigur, indicarea etimologiilor ar fi adus — în cazul în care ar fi fost avute în vedere — un plus de precizie și de informație, deosebit de utile și de prețioase.

MDLR explică și definește cuvintele limbii române, în accepțiile lor cele mai frecvente și cele mai răspîndite. Spre a găsi soluții cît mai potrivite, s-au utilizat mai multe modalități de definire : definirea prin gen proxim și diferență specifică, care este mai apropiată de natura obiectelor, fenomenelor sau acțiunilor exprimate prin cuvinte, definirea cu ajutorul sinonimelor sau a seriilor de sinonime, pentru a delimita conținutul unui cuvînt, valorile lui semantice, definirea prin compararea sau prin referirea termenului explicat la termenii mai apropiați sau mai îndepărtați ca înțeles și indicarea funcțiunilor sintactice (la instrumentele gramaticale) — reflectînd, în felul acesta, semantica generală a limbii. Pentru cuvintele care formează serii semantice, cum sînt numele zilelor, lunilor, anotimpurilor, gradelor de rudenie, dansurilor, ca și pentru diminutive și augmentative s-au aplicat definițiile-tip.

Deși în *Prefață* se arată că autorii nu au inclus în inventarul de cuvinte abstractele verbale (infinitivele lungi, participiile și supinele devenite substantive) și nici diminutivele, decît în cazurile în care au adus un spor de informație față de cuvintele-bază, au dezvoltat sensuri deosebite sau au o foarte mare frecvență în limbă, în coloanele dicționarului de care ne ocupăm sînt inserate unele abstracte verbale (infinitive lungi sau supine) fără ca ele să se încadreze în nici una dintre situațiile menționate și, invers, există asemenea infinitive lungi sau supine devenite substantive, foarte bine reprezentate în limbă, cu valori specializate și cu frecvențe mai mari decît ale cuvintelor bază (de exemplu, *cointeresare, neproliferare, omogenizare, debarcare, chimizare, optimizare, decolonizare, denazificare* etc.), care nu au fost reținute. Ne-am fi așteptat, de asemenea, ca în cazul unor cuvinte străine, cu pronunțare diferită de pronunțarea românească, pentru care *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* nu a dat nici o indicație, să se fi notat forma ortografică și ortoepică normativă, precum și accentul.

★

Profilul dicționarului și proporțiile pe care și le-au impus autorii nu au putut permite, desigur, cuprinderea tuturor cuvintelor și sensurilor din limbă. Nici dacă lucrarea ar fi fost mai mare nu ar fi fost posibil să se înregistreze întregul lexic existent în limba română actuală. „Cu toate limitele și greșelile inerente unei opere de acest gen — spun autorii — sperăm că dicționarul de față va constitui un mijloc de informare practic și util". Sîntem și noi de părere că *Micul dicționar al limbii române* — cu toate omisiunile — se înscrie în lexicografia românească contemporană ca o lucrare bine și îngrijit scrisă, valoroasă și utilă.

Luiza Seche

G. MIHĂILĂ, *Dicționar al limbii române vechi (sfîrșitul sec. X—începutul sec. XVI)*, București, Editura enciclopedică română, 1974, 348 p.

Lipsa de informații privind stadiile mai vechi de dezvoltare a limbii române înainte de *Scrisoarea lui Neacșu din Cîmpulung* (29—30 iunie 1521) a fost complinită, după cum se știe, de cercetările făcute asupra documentelor slavone și latine medievale, păstrătoare ale unor prețioase mărturii asupra lexicului limbii române. De aceea orice încercare de a aduce noi contribuții în această problemă este binevenită și trebuie salutată. În rîndul unor asemenea lucrări întreprinse în ultima vreme de specialiștii noștri — istorici, filologi, lingviști[1] — se înscrie și cartea lui G. Mihăilă, de care ne ocupăm aici.

Scopul pe care și-l propune autorul este acela de a oferi publicului cititor „un repertoriu unic" (v. p. 54) al cuvintelor românești prezente în diferite ipostaze în documentele slavone originale sau în documentele latine medievale pînă la anul 1521. Pe lîngă datele culese de autor, au fost folosite pentru completarea listei de elemente lexicale românești toate cercetările anterioare, care aparțin, în majoritate, istoricilor, mai puțin preocupați de fenomenele de limbă. Prezentarea într-o imagine de ansamblu a vocabularului românesc vechi, oglindit în documente, și expunerea faptelor într-o interpretare lingvistică unitară răspunde, fără îndoială, unei necesități de mult resimțite.

Dicționarul nu este conceput ca o lucrare lexicografică obișnuită: vocabularul propriu-zis începe de la p. 70 și se încheie la p. 178. Este de presupus că nu numai natura aparte a materialului lingvistic tratat, dar și caracterul de informație largă dat cărții motivează introducerea unor capitole care preced dicționarul (p. 10—68), consacrate unor chestiuni de istorie și de cultură veche (între care apariția și folosirea scrierii slavone în Țările Române și trăsăturile specifice ale slavonei românești ocupă un spațiu larg) sau a unor studii de sinteză privind grafia cuvintelor românești și structura vocabularului (p. 179—220). Anexele (p. 220—331) cuprind numeroase texte slavone (27) cu traducere și 5 texte latine (fără traducere). Scopul lor ilustrativ este evident, dar ne exprimăm părerea că volumul acordat acestei părți a lucrării este mult prea mare. În încheiere sînt date două rezumate în limbile franceză și rusă.

Dat fiind că cea mai mare parte a faptelor provin din documentele scrise în slavonă ne vom opri, în cele ce urmează, asupra modului cum sînt tratate acestea în partea din lucrare consacrată vocabularului.

Cuvintele excerptate din documentele slavone nu sînt transcrise filologic, pentru a nu îngreuna lectura cititorului insuficient pregătit. În intenția de a da unitate interpretării grafice a materialului, autorul renunță deliberat la transcrierea filologic corectă a unor citate din edițiile lui M. Costăchescu. În principiu, folosirea *tale-quale* a textului slavon din ediții, unde nu de puține ori cuvintele sînt completate ori au litere adăugate, nu este recomandabilă ca metodă de lucru, cel puțin atunci cînd textul respectiv este supus unor interpretări de grafie. Fac excepție doar textele slavone din *Anexe*, transcrise în genere prin păstrarea formei grafice din original (de ce tocmai partea destinată nespecialiștilor beneficiază de aceste reguli care fac mai dificilă lectura?).

De la început trebuie subliniat că în alegerea cuvintelor-titlu autorul a pornit de la ideea justă a raportării la cuvintele comune a numelor proprii (antroponime sau toponime) care funcționează în limbă și ca apelative. Acest principiu de lucru a fost însă urmat de autor cu inegală consecvență, uneori omițîndu-se cazuri foarte clare, iar alteori exagerîndu-se în stabilirea unor legături între numele proprii și apelativele aparent corespunzătoare. Aici vom preciza că, de fapt, autorul introduce unele restricții în momentul cînd

[1] Menționăm că la Institutul de lingvistică din București este în faza de redactare finală un amplu *Dicționar al elementelor românești din textele slavo-române scrise în sec. XIV—XVI.*

trece la elaborarea propriu-zisă a dicționarului, luînd în considerare, mai ales, raportul direct dintre nume proprii și apelative. Astfel în multe situații cuvîntul-titlu nu este atestat, dacă în original este ilustrat printr-un toponim derivat. Prin urmare, nu vom găsi pentru *bucium* decît antroponimul respectiv (*Bucium*), corespondent formal direct al apelativului, și nu vom găsi satul *Buciumeni*, chiar dacă acesta este mai vechi decît primul; tot astfel nici *Crăiești* pentru *crai*, *Grumăzești* pentru *grumaz* etc. Un asemenea punct de vedere sărăcește nejustificat dicționarul și nu aduce servicii ideii de a ilustra pe cît posibil complet limba română în perioada studiată.

Neputînd omite totuși toponimele în *-ești*, autorul cade într-o altă greșeală. Dorind să găsească cu orice preț relația toponim-apelativ, ilustrează adjectivele cu sufixul *-esc* prin toponimele în *-ești* (sau, chiar, prin antroponime în *-escu*). Dăm cîteva exmeple: pentru *crețesc* adj. se trimite la *Crețești*; pentru *domnesc*, *-ească* adj. se trimite la *Domnești*; pentru *sîrbesc* adj. se trimite la *Sîrbescu*. Judecînd astfel lucrurile, nu ar fi greu de instituit o regulă *sui-generis* de formare a toponimelor, dacă nu s-ar opune de multe ori inexistența unui adjectiv în *-esc* corespunzător toponimului în *-ești*. Este limpede că autorul s-a oprit la exemplele de mai sus numai cînd toponimul i-a oferit și un paralel în *-esc*.

Fără să mai insistăm asupra acestei probleme, vom aminti că lingviștii au stabilit de mult că la baza numelor de localități în *-ești* sînt totdeauna nume de persoane, avînd ca primă parte rădăcina unui nume de botez [2]. Sufixul *-ești* are două funcții: antroponimică (pluralul unui antroponim în *-escu*) și toponimică. În nici o situație toponimele în*-ești* și antroponimele în *-escu* nu pot fi legate de adjectivele comune în *-esc*. Ca urmare, cuvintele *călugăresc*, *crețesc*, *domnesc*, *preutesc*, *sîrbesc* sînt introduse în mod nejustificat în dicționar, deși nu ne îndoim de existența lor în perioada respectivă. În realitate, numele proprii *Călugărești*, *Crețești*, *Domnești*, *Preutești*, *Sîrbescu* trebuie înregistrate la *călugăr*, *creț*, *domn*, *preot*, *sîrb*.

Cuvintele sînt prezentate în ordine alfabetică, fiecare articol cuprinzînd indicații gramaticale, citatele în care apare cuvîntul respectiv, datarea corespunzătoare și explicații etimologice. Primul dintre citate reprezintă și anul celei mai vechi atestări, latură deosebit de importantă într-un dicționar istoric și asupra căreia autorul insistă pe bună dreptate. Vom face unele observații asupra acestei chestiuni.

O cercetare atentă a vechimii cuvintelor arată în numeroase cazuri o altă stare de lucruri decît cea prezentată în dicționar. Faptul este cu atît mai surprinzător, cu cît marea parte a cuvintelor avînd o atestare mai veche figurează în izvoare publicate. Vom da numai o parte din exemple, care pot fi găsite cu ușurință în edițiile de texte slavone (DRH, M. Costăchescu, I. Bogdan etc.) și care puteau fi luate în considerare, la fel ca și celelalte exemple introduse în lucrare.

ALB: antrop. албꙋлꙋ ꙗR, 1389, sept. 4; în DLRV [3] : ꙗR, 1415, mart. 28.

APRILIE: в л҃то ѕц҃лѕ априлїє M, 1428, apr. 15; în DLRV: M, 1480, apr. 3.

BADE: antrop. вѣра бадѧ старо(г) M, 1399, noiembrie 28; în DLRV: ꙗR, < 1428 >.

BAHNĂ: top. миклѧ ѡ(т) бахнꙋ M, 1431, apr. 30 și бахна M, 1436, dec. 7 (poate fi luată în discuție și forma „slavizată" бахнина ꙗR < 1374 >; în DLRV: ꙗR, 1459, sept. 3.

BALTĂ: top. ба(л)та че(р)на ꙗR, 1496, aug. 1; în DLRV: ꙗR, 1505, iun. 15.

BAN (titlu): радꙋ(л) ба(н) ꙗR, < 1389—1400 >; în DLRV: ꙗR, 1409, mai 11.

BLIDAR: жоѵржѣ блидарѣ M, 1443, aug. 24; în DLRV: M, 1459, ian. 13.

BOB: antrop. бо(б) ѡприша(к) M, 1421, dec. 13; în DLRV: ꙗR, 1482—1496.

BOGASIU: сꙋ ꙋзели с҃ богасїи ꙗR, <1474—1476>; în DLRV: ꙗR, Cat.1508, dec. 24.

BUCIUM: top. село на имѧ бꙋчꙋмѣни M, 1424, febr. 16; în DLRV: M, 1456 iul-sept. De notat este faptul că în dicționar sînt incluse, cu precădere, radicalele și foarte rar

[2] Al. Graur, *Nume de locuri*, București, 1972, p. 70; Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 157.

[3] Folosim această siglă pentru a denumi lucrarea de care ne ocupăm.

cuvintele derivate avînd funcţii antroponimice sau toponimice.

BUZĂ: top. бꙋзещи м, 1422, mart. 2 şi antrop. бꙋзѣ м, 1487, noiembrie 1 A ; în DLRV : ŢR, 1492, oct. 9.

CAFTAN: кафта(н) ѡ(т) рѣтищ ŢR, 1485, apr. 5 ; în DLRV : ŢR, 1509, iul. 14.

CAMHĂ: завѣси ѡ(т) камѫы ŢR, < 1374> ; în DLRV <cca. 1462—1463>.

CĂMARĂ: камарж кесаревж ŢR, 1431 ; în DLRV : ŢR, Cat. 1508, sept. 1.

CHEIE: top. лика и ста(н) . . . ѡ(т) кѣе ŢR, 1500, ian. 11 ; v. şi ŢR, 1502, mai 3 ; în DLRV : ŢR, 1517, oct. 30.

CIOARĂ: antrop. андрашъ и чорра M, 1442, febr. 24 şi чорѣ ŢR, 1486, sept. 10 ; în DLRV : ŢR, 1511, mart. 22 (absenţa primului exemplu îl duce pe autor la o concluzie eronată privind vechimea redării grafice a lui *r* apical vibrant ; v. p. 194).

CLOCOTICI: top. село клокотичѣ(л) ŢR, 1500, iul. 14 ; în DLRV : ŢR, 1519, <ian.-aug.>10.

CRAI: top. ѡтчина . . . краещїи м, 1444, sept. 1 ; în DLRV : antrop. краж м, 1457, sept. 8.

FAUR: antrop. фаѣ(р) ŢR, 1431, noiembrie 17 sau top. фаѣрен (< *FĂUREL, sau, poate, varianta fonetică a lui FĂURENI) м, 1429, sept. 24 ; în DLRV : м, 1459, sept. 3

FUND: antrop. па(н) на(ш) фоꙋндѣ şi top. селоꙋ фоꙋндѣне(м) (м), 1428, sept. 3 ; top. селище фѣндещо(м) м, 1436, iun. ; în DLRV : forma фоꙋндъ м, 1462, sept.

FURCĂ: antrop. фѣркж ŢR, 1469, oct. 29 ; în DLRV : 1496.

GRUMAZ: top. село грѣмазещи м, 1455, aug. 11 ; în DLRV : antrop. грѣмаѕ м, 1499, iul. 12.

HOTAR: Хотаръ м, 1392, mart. 30 ; în DLRV : cuvîntul figurează numai în „haină" morfologică românească : Хотаре (pl.) şi Хотарѣ (nom. sg.) ŢR, 1473, oct. 14.

Pare întemeiată prudenţa autorului faţă de includerea în dicţionar a împrumuturilor din maghiară, idee asupra căreia insistă în cursul expunerii introductive. În cazul lui *hotar* însă nu credem că este o greşeală dacă îl considerăm românesc chiar de la prima sa apariţie în documente, atît timp cît prezintă fonetismul *o*, care îl diferenţiază clar de etimon (magh. *határ*). La aceasta ne obligă şi existenţa lui *hotarnic* (<*hotar* + *-nic*), atestat încă din anul 1406 (v. p. 109).

HUHUREZ: top. трѣти де(л) ѡ(т) ХрѪѣрези ŢR, 1453, oct. 4 ; în DLRV : ŢR, 1497, apr. 1.

MUNTE: antrop. мѣнтѫ м, 1443, mai 7 ; în DLRV : м, 1466, febr. 18.

MURG: antrop. ѡ(т) мѣргоча ŢR, 1440, sept. 16 ; în DLRV : top. мѣрга м, 1462, oct. 5.

PORC: па(н) вана по(р)ка M, 1421, < dec. > 13 ; радѣль порка ŢR, 1425, iul. 17 ; în DLRV : м, 1443, noiembrie 29 (menţionăm că ultimul exemplu dat de noi se află în textul publicat de autor la p. 232).

PURCEL: top. село пѣрчелещи м, 1429, ian. 10 ; în DLRV : antrop. пѣрчел м, 1495, ian. 17.

ROATĂ: top. на(д) ротѫ ŢR, 1451, aug. 5 ; în DLRV : apelativul роате ŢR, < 1512—1521 > iun. 21.

SOCOTI: да сокотѣте и вне ŢR, <1433—1440> ; (Bogdan, *Red.*, CCXV) ; în DLRV : ŢR, <cca. 1475—1476>.

STRUNGĂ: top. плотоꙋнещи ѡ(т) строꙋнгы м, 1411, iun. 28 ; în DLRV : ŢR, <1475, sept. 1 — 1476, aug. 31>.

ŞTIUBEI: top. могилѣ . . . на и..ѣ цѣвею м, 1453, ian. 26 sau цѣвеѧни м, 1456, iun. 30 ; în DLRV : ŢR, 1486, apr. 23.

TEI: top. тею(л) ŢR, 1496, aug. 1 ; în DLRV : 1517, iul. 10

URIC: оꙋрикъ м, 1392, mart. 30 ; în DLRV : м, 1400, iun. 29.

VERIGĂ: antrop. верига ва(та)манъ м, 1423, apr. 15 sau top. верижане м, 1453, iun. 20 ; în DLRV : apelativul верици ŢR, cat. 1508, sept. 1 şi 12.

VIEZURE: top. ѡ(т) везѣраї ŢR, <1428> ; în DLRV : top. вїезѣрїи м, 1492, noiembrie 24.

VULPE: antrop. вѣ(л)пашъ м, 1449, mai 26 ; în DLRV : 1495, mai 12.

ZĂNĂOAGĂ : top. гольма стжнж и зжноги TR, 1451 iul. ; în DLRV : 1513, mart. 23 textul a fost folosit de autor la *STÎNĂ* ; p. 158).

Ne oprim aici cu exemplele. Nu rămîne decît să constatăm cu regret că sub raportul celor mai vechi atestări, deja cunoscute, cum am mai arătat mai înainte, dicţionarul nu

prezintă garanţii suficiente cititorului dornic de a afla adevărul.

Am putea adăuga la cele spuse un fapt care priveşte autenticitatea documentelor folosite ca izvoare pentru primele atestări. Iată cîteva cuvinte a căror primă atestare este îndoielnică, după cum este indicat în colecţiile mai noi întocmite de istorici :

ALBIA M, 1443, iun. 20 ; documentul este o copie slavă (v. DIR, A, I, p. 197).

BRĂDULEŢ M, 1491, oct. 26 ; documentul este fals (v. DIR, A, II, p. 319).

BUOR M, 1479, mart. 9 ; documentul este fals (v. DIR, A, II, p. 315—316). Trebuie luată ca primă atestare forma бѣwрѳ: на дѣ(б) . . . . . цю є(ст) на не(м) бѣwрѳ M, 1488, apr. 3. *GENUNE* (forma чеӈѣне) ŢR, <1424> dec. 12 ; documentul este o copie DRH, I, nr. 56) ; pentru această formă trebuie luat în considerare documentul din ŢR, 1436, iun. 25 (вама на чеӈѣне).

Folosirea textelor din ediţii fără confruntarea lor cu originalul poate constitui sursa unor greşeli de interpretare. Aşa stau lucrurile în cazul cuvîntului *NASTURE*, introdus în mod gratuit în dicţionar ; preluînd o lecţiune greşită a lui I. Bogdan autorul deschide litera N cu un inexistent *NASTURE*, bazat pe exemplul ⸗ настарн <cca. 1462—1463> (v. Bogdan *Rel.*, CCXLII). În original avem a face, de fapt, cu alt cuvînt, anume ⸗ нас-т(р)ап „două năstrape" aşa cum dovedeşte, de altfel şi transcrierea aceluiaşi document făcută mai tîrziu de Gr. Tocilescu (v. nr. 462).

Cu privire la numărul cuvintelor incluse în dicţionar putem spune cu convingere că este departe de cifra reală a elementelor româneşti vehiculate în documentele din perioada avută în vedere în lucrare. Este de neînţeles faptul că repertoriile existente sau chiar documentele excerptate de autor nu au fost epuizate, aşa cum s-ar fi cuvenit într-o lucrare nouă, cu caracter de sinteză. Dăm mai jos numai o mică parte din cuvintele care nu şi-au aflat loc în dicţionar şi pentru care nu era nevoie de investigaţii speciale.

ALDĂMAŞ : дадє попа фрж(н)кѕ(л) а(л)дама(ш) ŢR, 1505, iun. 15.

ALES „rezultat" (?) : чекамо але(с) добръ RŢ, 1432—1437 (Bogdan, *Rel.*, CCXII).

APROD : antrop. панѕ дѹма апродѹ M, 1443, mai 14.

ATLAZ : ⸗ атлазъ съ ж(д)ери ŢR, < 1462 — 1463> (Tocil. nr. 462) ; v. şi ŢR, Cat. 1508, dec. 24.

BĂIAŞ „miner" (<baie) : antrop. şi top. одна бъешескоѹлъ ; села w(т) бъешецн M, 1499, sept. 15.

BĂNIE (ban „titlu") : ѕ нашѕ банниѭ Sibiu 1454 sau 1456.

BELCIUGAT : w(ч)нѕ w(т) белчюгата ŢR, 1510, sept. 8.

BERBENIŢĂ : по ⸗ бербенице нкра M, 1440, noiembrie 25.

BROASCĂ : top. на тѣтовѣ броцѣкнн M, 1448, iul. 15.

BUCUROS : азъ сж (м) бѣкѣро(с) ѕ ваше слѣжбѣ ŢR, <1478—1482> (Tocil. nr. 108).

BUAR (= BOUAR) : top. да н(м) є(ст) ѕ бѣари ŢR, 1519, mai 6.

CANAF : єди(н) патраѫи(л) шн(т) съ фнрw(м) и . . . канафи M, 1518, dec. 26 (citatul apare incomplet în dicţionar la cuvîntul FIR, p. 100).

CARPEN : top. до оѹстїю карпенѕ M, 1455, febr. 3 ; la p. 41 este amintit acest cuvînt, între alte românisme semnalate de M. Costăchescu în ediţia sa (*Doc. m.*, nr. 140).

CĂPRĂREAŢĂ : top. планниѕ зовомѕ къпръѣцъ ŢR, 1500, ian. 11 (DRH, I, nr. 296).

CĂRBUNE : top. къребнецн на лѣтовншѕ M, 1429, iun. 3 (Bogdan, *Gl.*, p. 139).

CEPAR : top. села по имень чепарїи ŢR, 1519, ian-aug. 10.

CERĂŢEL : top. да н(м) сѕ(т) церъцелѕ(л) ŢR, 1510, iul. 28.

CHICERĂ : top. оѹ писъ по межє кичеры M, 1468, sept. 12.

CHIP „persoană" : свєтло(мѕ) . . . кипѕ г(с͡аї)на мн ŢR, 1480 (Bogdan, *Rel.*, CCXVII).

CHIP „manieră, mod" : кєда бѣде тон работѣ н ѕ кон ки(п) ŢR, 1508 (Bogdan, *Gl.*, p. 42).

CIOCAN : top. село чокжнецн ŢR, <1421 >, iun. 19 ; antrop. лнѫѕ(л) чока(н) M, 1489, ian. 16.

CIREŞ : top. на чирешъ M, 1411, iun. 28.

CIREŞEL : top. чирешелѕ(л) ŢR, 1424, aug. 5 (DRH, I, nr. 53).

CÎNTAR „unitate de măsură": кантари икрȣ чорнȣю м, 1446, febr. 19.

COADĂ: antrop. код(ѣ) ţR, 1505, dec. 10; коа(д) ţR, 1517, iul. 10 (cuvîntul se află în documentul folosit de autor pentru exemplificarea lui PĂMÎNT, p. 135).

COCOR: antrop. колцѣ ста(н) и кокора ţR, 1494, martie 16.

COŢOFANĂ: antrop. коцофа(н) дворни(к) ţR, 1506, sept. 16 (DRH, II, nr. 50).

CULARE: top. ѡ(т) лакȣ(л) косаниѡ(в) дори ȣ кȣларе ţR, 1517, noiembrie 22 (documentul se găseşte în *Anexe* la p. 244).

CUSTURĂ: antrop. нѣ(г) кȣстȣрж ţR, 1510, mai 27.

CREMENE: antrop. драготъ крѣмене м, 1491, oct. 15.

FRATE: antrop. пана журжева фратовского м, 1429, apr. 17 (Costăchescu, *Doc. m.*, I, nr. 83). top. фръцилеще м, 1448, iul. 15; фратещи м, 1455, aug. 23; antrop. фръцилж ţR, 1486, apr. 23.

FRUNTE: antrop. фрȣ(н) те(ш) м, 1488.

FURNICĂ: antrop. ива(н) фȣрникъ ţR, <1512—1521>. (DRH, II, nr. 94).

GAURĂ: top. балотещи и гъȣрѣне ţR, 1437, aug. 13; ţR, <1512—1513>, iul. 23.

GANGUR: antrop. вѣра пана гангȣра м, 1467, ian. 1.

GOGOAŞĂ: antrop. гогоше сто(л)ни(к) ţR, 1483, mai 12.

GRĂMĂDIT: top. ȣ гръмьдїте ţR, <1512, mai 26 — aug. 31>.

GROS: top. половина села грошанъ ţR, <1392>; ȣ гроши ţR, 1486, apr. 23.

HELEŞTEU: за Хълъщае ţR, <1496—1508>.

LEURDĂ: top. леȣрда и чирешелȣ(л) ţR, 1424, aug. 5.

LEUŞTEAN: antrop. леȣщѣ(н) ţR, 1510, mai 27.

NEMŢIŞOR: top. на немцишори м, 1409, noiembrie 7.

NEVOLNIC. antrop миХаила неволинка м, 1411. iun. 28.

MASĂ: antrop. compus бȣнъ ма(с) ţR, 1520, iul. 14.

MAZĂRE: antrop. косте мъѕърескȣла м, 1488, aug. 17.

MĂCINIŞ: antrop. мъчини(ш) ţR, 1517, iul. 10 (din acelaşi document a fost extras cuvîntul PĂMÎNT; v. p. 135).

MĂTUŞIŢĂ: antrop. матоушица м, 1433, ian. 28.

MIERLĂ: antrop. сестри его миерлъ м, 1492, oct. 14.

PITIC: antrop. тоадерь питикь м, 1414, aug. 2.

PLĂCINTĂ: top. плъчи(н)тѣнїи м, 1495, ian. 22.

PALMĂ: antrop. палмешъ м, 1428, iul. 8.

RĂGĂLIE: antrop. ръгълїе ţR, 1517, iul. 10 (vezi *MĂCINIŞ*).

ROGOJINĂ: top. ȣ рогожинȣ два сечȣре ţR, 1501, iun. 21; citatul apare la cuvîntul SECI(U) (p. 153).

ROTAR: top. ротарещи ţR, <1512—1513> iul. 23.

SĂLCIŞOR (<*SĂLCIŞ*): top. сальчишоръ ţR, <1391 sept. 1 — 1392 aug. 31>.

ULMULEŢ: top. по ȣ(с)тие ȣ(л)мȣлецило(р) ţR, 1511, aug. 30.

VIZUNIE: top. виезȣние ţR, 1496, aug. 1.

ZMEU: top. ла(к) змеȣло(в) ţR, 1510, mai 27.

După cum se observă din lista noastră, unele cuvinte ca *măciniş coadă, răgălie, rogojină* nu au stat în atenţia autorului, deşi sînt prezente în documente cu care a operat în alte cazuri. Nu credem că există vreun motiv care să împiedice considerarea lor ca elemente ale limbii române şi nu ne rămîne decît să deducem că documentele în cauză au fost citite fragmentar, ceea ce pune sub semnul îndoielii calitatea muncii de excerptare a materialului.

De asemenea, cuvinte ca баХинна, змеȣло(в) ş. a. nu trebuie să fie excluse din dicţionar. Obiecţia că toponime de acest fel, în formă slavizată, nu au fost luate în seamă de autor este dezminţită nu numai de principiul privitor la raportul dintre nume proprii şi apelative, de care am vorbit mai sus, ci şi de faptele expuse în dicţionar (a se vedea alte situaţii similare, rezolvate în mod just: капринȣ p. 82; пъмынтȣлов p. 135; пъкȣрарюлов p. 142; спринтенов p. 158).

Am redus în mare măsură numărul exemplelor din categoria de mai sus, căutînd să le alegem pe cele care se găsesc la îndemînă în colecţiile de texte slavone folosite şi de autor. După o estimaţie aproximativă, cuvintele româneşti din perioada anterioară scrisului sistematic în limba română care pot fi identificate numai în documentele slavone depăşesc cifra de 800 (în DLRV sînt în total 628). Aceasta atrage în mod implicit formularea altor concluzii privind vocabularul limbii române în perioada dată, decît cele stabilite statistic în capitolul cuprins între paginile 196—222, şi contribuie la diminuarea sensibilă a valorii documentare a dicţionarului prezentat în rîndurile de faţă.

Deşi bine scrisă şi beneficiind de o vastă bibliografie, lucrarea nu întruneşte toate calităţile pentru a putea fi folosită cu eficienţa necesară de către specialişti. Totuşi, pentru cercurile largi de cititori rămîne o carte utilă, de informaţie cuprinzătoare asupra problemelor esenţiale ale lexicului limbii române vechi.

PRESCURTĂRI

Bogdan, *Rel.* = Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI*, vol. I, Bucureşti, 1905.

Bogdan, *Gl.* = D. P. Bogdan, *Glosarul cuvintelor româneşti din documentele slavo-române*, Bucureşti, 1946.

Costăchescu, *Doc.m.* = Mihai Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. I—II, Iaşi, 1931—1932.

DIR = *Documente privind istoria României*. A. Moldova, veacul XIV, XV, vol. I, Bucureşti, 1954; veacul XV, vol. II, Bucureşti, 1954; veacul XVI, vol. I, Bucureşti, 1953. B. Ţara Românească, veacul XIII, XIV şi XV, Bucureşti, 1953; veacul XVI, vol. I, Bucureşti, 1951.

ĐRH = *Documenta Romaniae Historica*. B. Ţara Românească, vol. I, Bucureşti, 1966; vol. II, Bucureşti, 1972.

M = Moldova.

Tocil. = Gr. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Ţara Românească şi Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul 1346—1653*, Bucureşti, 1931.

ŢR = Tara Românească.

15 decembrie 1974

Virgil Nestorescu

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 2 exemplare, dactilografiate la un rînd şi jumătate, pe ambele feţe ale hîrtiei. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Calea Victoriei nr. 125, sectorul 1

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Fonetică și dialectologie, vol. VII, 1971, 381 p., broșat, 19,50 lei; vol. VIII, 1973, 299 p., 16,50 lei.

Sub redacția acad. IORGU IORDAN, **Crestomație romanică**, vol. III, partea a.II-a, 1971, 908 p., legat, 36 lei.

Sub redacția acad. AL. GRAUR, S. STATI, LUCIA WALD, **Tratatul de lingvistică generală**, vol. I, 1971, 558 p., 31 lei tiraj nou 1972.

PETRU NEIESCU, GRIGORE RUSU, IONEL STAN, **Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș**, vol. II, 1971, XXV p. + hărți de la 244 la 537, 118 lei; vol. III, 1973, XXV p. + hărți de la 538 la 870, 132 lei.

Sub redacția Al. GRAUR, **Gramatica limbii române**, vol. I și II, ediția a II-a revăzută și adăugită; tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei; vol. II, 589 p., 30 lei.

* * * **Bibliografie analitică a limbii române literare** (1780—1866), 1972, 215 p., 17,50 lei.

* * * **Studii de limbă literară și filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei; vol. III, 1974, 400 p., 21,50 lei.

FRIEDA EDELSTEIN, **Sintaxa gerunziului românesc**, 1972, 169 p., 6,50 lei.

NICOLAE SARAMANDU, **Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetică. Observații asupra sistemului fonologic**, 1972, 203 p., 7,50 lei.

* * * **Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română**, vol. al IV-lea, 1972, 188 p., 9 lei.

Philologica, vol. II, 1972, 199 p., broșat, 8,75 lei.

Al. GRAUR, **Gramatica azi**, 1973, 239 p., broșat 7 lei.

I. COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române**, 1973, 204 p., 10, 50 lei.

CORNELIA COHUȚ și MAGDALENA VULPE, **Graiul din zona „Porțile de Fier". Texte. Sintaxă**, 1973, 395 p., 12 lei.

Texte dialectale. Muntenia. I, 1973, 478 p., 17,50 lei.

ION GHEȚIE, AL. MAREȘ, **Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea**, 1974, 388 p., broșat, 25 lei.

GABRIELA PANĂ-DINDELEGAN, **Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română**, 1974, 296 p., broșat, 10,50 lei.

ION GHEȚIE, **Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice**, 1974, 210 p., broșat 9 lei.

Sub redacția acad. AL. GRAUR și acad. I. COTEANU, **Probleme de lingvistică generală**, vol. VI, 1974, 144 p., broșat, 7,50 lei.

LUIZA SECHE, **Lexicul artistic eminescian în lumină statistică**, 1974, 602 p., legat 30 lei.

LR, Anul XXIV, nr. 2, p. 91 — 184, București, 1975

I.P.I. c. 14 | 42 200 | Lei 6.—

T 8216

LIMBA ROMÂNĂ

3

ANUL XXIV
1975

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICI SOCIALISTE ROMÂNIA

1990 0 III 2005

97

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Acad. ION COTEANU

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE
VALERIA GUŢU-ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ŞUTEU — secretar de redacţie

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Revistele se pot procura şi prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poştă), Calea Victoriei nr. 125, Sectorul 1 — Bucureşti.

Toate comenzile externe pentru lucrările apărute în Editura Academiei R. S. România se vor adresa la :

ILEXIM, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESA, P O BOX 2001, Calea Griviţei nr. 64—66, Bucureşti, Oficiul poştal 12, România.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa comitetului de redacţie al revistei ,,Limba română".

La revue ,,Limba română" paraît 6 fois par an.

Toutes commandes de l'étranger pour les travaux parus aux Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie seront adressées à :

I L E X I M, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESA, P O BOX 2001, 64—66, Calea Griviţei, Bucarest, Office postal 12, Roumanie.

ADRESA REDACŢIEI
Str. Spiru Haret nr. 12
Sectorul 7
BUCUREŞTI

Editura Academiei R.S.R.
Calea Victoriei nr. 125
Sectorul 1
telefon 13 94 40

i 8216

ULL 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXIV 1975 Nr. 3

2022

SUMAR

ONOMASTICĂ

GH. BOLOCAN, Modele derivative în toponimie 187
GH. BOLOCAN și CRISTIAN IONESCU, Dicționarul toponimic al României 197
EMILIAN N. BUREȚEA, Unele aspecte ale relației dintre toponimic și apelativ în toponimia din Oltenia 207
VIORICA FLOREA, Raportul dintre înțelesul numelor de locuri și cel al numelor comune corespunzătoare 215
Acad. AL. GRAUR, Hipocoristice moderne 221
DOMNIȚA ICHIM-TOMESCU, Opoziția de număr la numele proprii de persoane în limba română. Numele de familie 223
Acad. IORGU IORDAN, Observații cu privire la raporturile dintre toponime și antroponime 233
DUMITRU LOȘONȚI, Contribuții toponimico-etimologice 239
GH. MOLDOVEANU, Toponime din bazinul Milcovului 249
VIRGIL NESTORESCU, Despre originea unor toponime bulgărești în *-ецел* (*-ицел*) 261
RADU SP. POPESCU, Note de toponimie transilvăneană 263
MARIUS SALA, Bibliografia lucrărilor de onomastică apărute în România — 1970—1974 267

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LR, Anul XXIV, nr. 3 p. 185 – 276, București, 1975

22876.

MODELE DERIVATIVE ÎN TOPONIMIE

DE

GH. BOLOCAN

Cercetarea de față urmărește să demonstreze că analiza structurilor derivaționale în toponimie trebuie să fie pusă la baza analizei etimologice. Modelele derivaționale sînt caracterizate de obicei ca productive sau neproductive. Considerăm mai operantă împărțirea acestor modele în active și pasive. Modelele active pot fi generale și parțiale și, desigur, aceste subîmpărțiri pot fi caracterizate ca reale sau potențiale.

Modelele pasive nu pot fi decît periferice și numai reale. Vom analiza în cele ce urmează două modele:

1) unul activ, general, din domeniul hidronimiei, și anume formarea diminutivelor cu sufixul *-iță*;

2) unul pasiv — toponime cu secvența finală *-na* după consoană.

A. DIMINUTIVE FORMATE CU SUF. *-iță*

Ocupîndu-se de diminutive toponimice, acad. Iorgu Iordan scrie: „în principiu de la orice cuvînt, indiferent de natura lui și indiferent dacă apare ori nu în nomenclatura geografică, este posibilă formarea unui diminutiv toponimic" [1].

Interpretînd acest citat, am extras caracteristicile modelului în discuție: activ, general, real, potențial. Faptele numeroase și foarte variate din capitolul respectiv al lucrării citate demonstrează în special ultimele trei caracteristici.

Ne propunem să demonstrăm caracterul activ al derivării diminutivelor în toponimia românească.

Opoziția primitiv-diminutiv din limbă este expresia opoziției logice mare-mic. Acest raport logic se realizează în toponime în chip diferit, și anume:

I. cu ajutorul sufixelor diminutivale, relația fiind toponim primitiv — toponim diminutiv;

II. prin opoziția determinativelor mare ~ mic atașate la toponimul primitiv;

III. prin opoziția toponim primitiv ~ toponim determinat;

IV. prin opoziția toponim diminutiv ~ toponim diminutiv cu determinare.

În analiza concretă a materialului hidronimic vom lua în considerație numai acele perechi de toponime denumiri ale unor cursuri de apă care se întîlnesc una cu alta.

---

[1] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 446.

Ne vom referi numai la cîteva sufixe diminutivale, suficiente însă pentru a pune în evidenţă caracterul general şi activ al acestui model. Iată faptele :

I. OPOZIŢIA TOPONIM PRIMITIV ~ TOPONIM DIMINUTIV

a) Abrúd — Abrudél ; Arpáş — Arpăşél ; Árgeş — Argeşél ; Almaş — Almăşél ; Bîrlad — Bîrlădél ; Budúş — Buduşél ; Hidég — Hidigél ; Idici — Idicél ; Jáleş — Jaleşél ; Jirov — Jirovél ; Milcov — Milcovél ; Neajlóv — Neajlovél ; Ocolíş — Ocolişél ; Rîmnic — Rîmnicél ; Rómoş — Romoşél ; Sébeş — Sebeşél ; Sîmnic — Sîmnicél ; Sádu — Sădurél ; Teleájen — Telejenél ; Teleormán — Teleormănél ; Timiş — Timişél ; Topológ — Topologél ; Vlámnic — Vlamnicél.

b) Brad — Brădişór ; Lótru — Lotrişór ; Mótru — Motrişór ; Runc — Runcşór ; Róşu — Roşiór ; Rîu — Rîuşór ; Olt — Oltişór.

c) Băcia — Băcişoára ; Báhna — Băhnişoára ; Baia-Băişoára, Cérna — — Cernişoára ; Cúngra — Cungrişoára ; Dáia — Dăişoára ; Dórna — Dornişoára ; Lúnga — Lunguşoára ; Pútna — Putnişoára ; Tîşla — Tîşlişoára ; Úcea — Ucişoára ; Viştea — Viştişoára ; Cîrţa — Cîrţişoára ; Límpedea — Limpejoára ; Jíjia — Jijioára ; Neágra — Negrişoára ; Móşna — Moşnişoára ; Slátina — Slătioára ; Tréstia — Trestioára.

d) Ríbiţa — Rîbicioára ; Húşniţa — Huşnicioára ; Iálomiţa — Ialomicioára ; Clániţa — Clănicioára ; Dîmboviţa — Dîmbovicioára ; Bistriţa — Bistricioára.

e) Sólca — Solcúţa ; Rîşca — Rîşcúţa ; Răşca — Răşcúţa ; Tilişca — Tilişcúţa.

f) Şercáia — Şercăiţa ; Gálda — Găldiţa ; Cotmeána — Cotmeniţa ; Coteána — Coteniţa ; Hólda — Holdiţa ; Vulcána — Vulcăniţa.

II. OPOZIŢIA HIDRONIM DETERMINAT PRIN **MARE** ~ HIDRONIM DETERMINAT PRIN **MIC**

Anieşul Mare — Anieşul Mic ; Arieşul Mare — Arieşul Mic ; Arpaşul Mare — Arpaşul Mic ; Asăul Mare — Asăul Mic ; Basta Mare — Basta Mică ; Belinul Mare — Belinul Mic ; Bilca Mare — Bilca Mică ; Bîsca Mare — Bîsca Mică ; Boia Mare — Boia Mică ; Coşuştea Mare — Coşuştea Mică ; Creanga Mare — Creanga Mică ; Gălăoaia Mare — Gălăoaia Mică ; Gheluţa Mare — Gheluţa Mică ; Gîrbăul Mare — Gîrbăul Mic ; Gudea Mare — Gudea Mică ; Hălmaşul Mare — Hălmaşul Mic ; Homorodul Mare — Homorodul Mic ; Ilişoara Mare — Ilişoara Mică ; Jiltul Mare — Jiltul Mic ; Leşunţul Mare — Leşunţul Mic ; Măria Mare — Măria Mică ; Nirajul Mare — Nirajul Mic ; Pereschivul Mare — Pereschivul Mic ; Plapcea Mare — Plapcea Mică ; Rîul Mare — Rîul Mic ; Rosuşul Mare — Rosuşul Mic ; Rudărica Mare — Rudărica Mică ; Sărişorul Mare — Sărişorul Mic ; Siriul Mare — Siriul Mic ; Someşul Mare — Someşul Mic ; Suha Mare — Suha Mică ; Şoimuşu Mare — Şoimuşu Mic ; Şomuzu Mare — Şomuzu Mic ; Talpa Mare — Talpa Mică ; Teşiţa Mare — Teşiţa Mică ; Tîrnava Mare — Tîrnava Mică.

III. OPOZIȚIA TOPONIM PRIMITIV ~ TOPONIM DETERMINAT

Aici pot exista două situații:

a) toponim primitiv — toponim determinat prin *mic*: Bega — Bega Mică; Buzău — Buzăul Mic; Grințeș — Grințeșul Mic; Orbaia — Orbaia Mică; Putna — Putna Mică; Sovata — Sovata Mică; Topa — Topa Mică; Teșna — Teșna Mică;

b) toponim primitiv — toponim determinat prin *mare*: Lozna — Lozna Mare; Lăpușnic — Lăpușnicul Mare; Isticeu — Isticeul Mare; Răchitiș — Răchitișul Mare; Preseaca — Preseaca Mare; Zîrna — Zîrna Mare; Zăganu — Zăganul Mare; Sasca — Sasca Mare; Coșava — Coșava Mare; Craca — Craca Mare; Glodu — Glodul Mare; Amaradia — Amaradia Mare; Cerneț — Cernețul Mare.

IV. OPOZIȚIA TOPONIM DIMINUTIV ~ TOPONIM DIMINUTIV CU DETERMINATIVUL MARE

Călimănel — Călimănelul Mare; Finișel — Finișelul Mare; Mădărașu — Mădărașul Mare.

La aceste patru grupe de toponime prin care se realizează relația logică: *mare* ~ *mic*, ar fi de adăugat încă una, exprimată prin raportul de subordonare a entopicului *pîrîu* față de entopicul *vale*. În județele Gorj, Vîlcea, Argeș, Dîmbovița, unde am efectuat anchete toponimice, am constatat cu regularitate acest raport de subordonare.

Iată cîteva exemple: Pîrîul Voinești — Valea Voinești; Pîrîul Rudarului — Valea Rudarului; Pîrîul Călugăriței — Valea Călugăriței.

Un număr însemnat de toponime diminutive se formează de la primitive de origine slavă. În cazul cînd toponimul are la bază un apelativ de origine slavă al cărui sens este cunoscut în limba română, ambii termeni ai opoziției sînt de fapt toponime românești. Așa avem: Dumbráva — Dumbrăvița; Slátina — Slătinița; Báhna — Băhnița; Pești eána — Pești enița; Poiána — Poienița; Gîrla — Gîrlița.

Dacă diminutivul se formează de la un radical slav al cărui sens nu mai este cunoscut, situația este mai complicată. Cercetătorii toponimiei românești nu s-au ocupat de această chestiune în mod special. Observații izolate se găsesc însă mai ales în lucrările lui Emil Petrovici [2].

Iată materialul de care dispunem:

Cládova — Cládovița, dar și Cladovița; Prahova — Práhovița, dar și Prahovița; Bórlova — Borlovița; Breázova — Breázovița; Bîrzova — Bîrzovița; Tópla — Tópliță; Coșústea — Coșuștița; Cîmpina — Cîmpinița; Cérna — Cerniță; Tutána — Tutăniță; Téșna — Teșniță; Tismána — Tismaniță; Tîrnáva — Tîrnăvița; Doftána — Doftăniță; Dofteána — Dofteniță; Poróina — Poroiniță; Pleána (atestat în sec. XVII) — Pleniță; Crásna — Crasniță.

Cum trebuie interpretate diminutivele de acest tip?

În primul rînd remarcăm că, cu excepția a patru diminutive, toponimele în discuție se supun normei accentologice existente în limba ro-

[2] Cf. *Studii de dialectologie și toponimie*, p. 299.

mână : accentul se mută pe sufix. Fenomenul nu poate fi pus în legătură cu numărul de silabe din cuvînt, iar în cazul celor cu dublă accentuare nu poate fi invocat nici faptul că primitivul este un derivat pe teren slav. Fixarea denumirilor pe teren începe fără îndoială cu toponimul primitiv, apariţia toponimului diminutiv fiind ulterioară. El ia naştere prin raportarea la toponim, nu la apelativul care a stat la baza celui dintîi. Dacă la apariţia toponimului primitiv situaţia de pe teren poate explica denumirea care s-a atribuit unui anumit curs de apă, la apariţia diminutivului interesează numai faptul că apa respectivă este mai mică decît cealaltă. Relaţia logică *mare-mic* apare în toponime, spre deosebire de limba comună, raportată la două obiecte diferite care sînt comparate. În planul limbii comune, primitivul şi diminutivul pot fi raportate la acelaşi obiect. Pentru acest motiv *Dîmboviţa*, spre exemplu, poate fi numai potenţial un diminutiv prin raportarea la primitivul *Dîmbova*. Faptul nu este posibil întrucît cele două cursuri de apă nu au legătură, iar dacă ar avea, probabil că denumirile ar trebui să se schimbe, *Dîmbova* fiind mult mai mică decît *Dîmboviţa*. Cu privire la hidronime, cred că se poate admite constatarea că potrivirea dintre denumirea obiectelor mari şi mici şi situaţia reală de pe teren este mult mai constantă decît în cazul numelor de localităţi şi obiectele pe care acestea le denumesc. Existenţa unor toponime diminutive formate tocmai pentru a rezolva relaţia *mare-mic* în cazuri ca Dîmboviţa—Dîmbovicioara, Ialomiţa—Ialomicioara demonstrează că denumirile cursurilor de apă formate cu suf. *-iţa* de la primitive de origine slavă sînt creaţii româneşti. Etimologia acestor diminutive constă în referirea la hidronimul primitiv.

Celelalte cazuri, ca Bistriţa de exemplu, care nu se găseşte niciodată în acelaşi teritoriu cu Bistra, vor fi rezolvate prin indicarea etimonului din limba slavă respectivă.

Pare banală constatarea că opoziţia logică mare ~ mic, rezolvată în planul limbii, aşa cum am văzut mai sus, apare mai ales la cursurile de apă mari. Am făcut, după *Atlasul cadastrului apelor*, o statistică a cursurilor de apă după lungime, obţinînd următoarele date :

— ape mai lungi de 100 km — 50 ;
— între : 50 — 100 km — 90
40 — 50 km — 78
30 — 40 km — 125
20 — 30 km — 324
10 — 20 km — 850
5 — 10 km — 3500

Cele mai multe dintre perechile *primitiv ~ diminutiv* se găsesc în primele patru grupe, ceea ce pare a demonstra vechimea acestui sistem. Dealtfel documentele slave consemnează o serie de sufixe diminutivale încă din secolul al XIV-lea :

Sălcişor TR, <1391 — 1392>; *Nemţişor* M, 1409 noiembrie 7; *Turcşori* TR, <1427 — 1431>; *Rîuşorul* TR, 1473, mai 17; *Jijioara* M, 1445, februarie 18; *Brădăţel* M, 1456, iunie 13; *Gireşel* M, 1494, martie 11; *Hlăbnicel* M, 1494, martie 11; *Jirovel* TR, 1483, decembrie 3; *Dumbrăviţa* M, 1447, august 22; *Moldoviţa* M, 1409, septembrie 18; la *Fîntîniţe* M, 1471, septembrie 18.

Generalizarea tezei susţinute mai sus are, în tot cazul, mai multe şanse de a exprima realitatea datorită încadrării derivatelor cu sufixul *-iţa* de la teme slave în sistemul diminutival românesc.

B. TOPONIME CU SECVENŢA FINALĂ *-na* DUPĂ CONSOANĂ

Printre denumirile de locuri de pe teritoriul ţării noastre un număr destul de mare conţin secvenţa finală *-na* după consoană, prezentăm mai jos materialul organizat după finală (consoană + *na*). În grupa hidronimelor, cifrele romane indică bazinul hidrografic de care aparţin cursurile de apă respective [3], iar cifrele arabe din paranteze arată de cîte ori apare, aproximativ în acelaşi teritoriu, denumirea citată. Denumirile de localităţi vor fi prezentate în aceeaşi ordine, indicîndu-se în paranteze judeţul de care aparţin.

I. NUME DE APE

c + *na*: Cojocna XII, Ducna XIV, Jicna XII, Carecna (Caregna) XII;
d + *na*: Gladna V;
g + *na*: Zlagna V, VII; Dorogna II;
j + *na*: Drajna XI, Telejna XII, Mojna IV;
l + *na*: Talna, Talna Mare, Talna Mică I, Ţelna IV, Velna XII, Stolna II, Telna IV, Calna XII;
m + *na*: Ramna VI, Stamna XIII, Rîmna XII, Leamna VII;
r + *na*: Comarna XIII, Şovarna VII, Izverna VII, Ciumărna II, Ciumerna IV, Ciumîrna XII, Cerna IV (2), VIII, Dragomirna XII, Zahorna XII;
s + *na*: Icasna (Icazna) VII, Crasna I, II, VII, XII (2), Covasna VIII, XIII, Mosna XII, Lesna V, Cesna IV;
ş + *na*: Teşna, Teşna Mică XII, Coşna XII, Moşna (Mojna) XIII, Lăpuşna IV;
t + *na*: Lopatna XI, XIV, Caratna VIII, Sitna (Setna, Signa, Sihna, Sicna) XII, Putna IV, VI, XII (5), Putna Mică XII, Putna Seacă XII, Putna Întunecoasă XII;
v + *na*: Bavna IV, Slivna XIII;
z + *na*: Dezna III, Lozna II, V, XII, Lozna Mare V.

În lista prezentată sînt incluse denumirile a 71 de cursuri de apă care se repartizează pe bazine hidrografice după cum urmează: I — 4;

[3] Bazinele hidrografice, după *Atlasul Cadastrului apelor din Republica Populară Română* (Bucureşti, 1964), sînt următoarele: I Tisa Superioară; II Someş; III Crişuri; IV Mureş-Aranca; V Bega-Timiş-Caraş; VI Nera-Cerna; VII Jiu; VIII Olt; IX Vedea; X Argeş; XI Ialomiţa; XII Siret; XIII Prut; XIV Dunăre; XV Litoral.

II — 5; III — 1; IV — 10; V — 5; VI — 2; VII — 6; VIII — 3; XI — 2; XII — 26; XIII — 5; XIV — 2.

Remarcăm că trei dintre cursurile de ape care aparţin de bazinele VII şi VIII se află în podişul Transilvaniei. Rezultă de aici că 54 din apele amintite se găsesc în Moldova, nordul Transilvaniei şi în partea de sud-est a Transilvaniei.

II. NUME DE LOCALITĂŢI

d + *na*: Cojocna (Cluj);

d + *na*: Gladna Montana, Gladna Română (Timiş), Rodna (Arad), Rudna (Timiş), Radna (Arad);

g + *na*: Rogna (Neamţ, Sălaj), Zlagna (Sibiu, Caraş-Severin), Sagna (veche denumire a satului Zatna—Brăila, Neamţ), Zagna (Brăila);

h + *na*: Pîhna (Vaslui);

i + *na*: Zboina (Caraş-Severin), Poroina (Mehedinţi);

j + *na*: Telejna (Vaslui), Drajna (Ialomiţa, Prahova), Mujna (Harghita);

l + *na*: Calna (Cluj), Jelna (Bistriţa-Năsăud), Stolna (Cluj), Telna (Alba), Ocolna (Dolj);

m + *na*: Camna (Arad), Leamna (Dolj), Radimna (Caraş-Severin), Ramna (Vrancea);

r + *na*: Izverna (Gorj), Izvarna (Mehedinţi), Barna (Bacău), Ciumîrna (Sălaj), Ciumarna (Suceava), Dragomirna (Suceava), Havîrna (Botoşani), Şovarna (Mehedinţi), Şirna (Prahova), Zahorna (Iaşi), Visterna (Tulcea), Cerna (Vîlcea, Tulcea, Hunedoara, Gorj, Timiş, Caraş-Severin), Cerna-Vîrf (Mehedinţi);

s + *na*: Covasna (Covasna, Iaşi), Crasna (Covasna, Gorj, Sălaj, Iaşi, Vaslui), Crasna Vişeului (Maramureş), Lisna (Botoşani), Mosna (Dolj), Preasna, Presna-Gară (Ilfov);

ş + *na*: Teşna (Suceava), Moşna (Iaşi, Sibiu);

t + *na*: Zatna (Brăila), Zlatna (Alba), Putna (Caraş-Severin, Suceava, Vrancea, Harghita);

v + *na*: Crovna (Dolj).

Prezentăm mai jos, în ordine cronologică, cîteva atestări ale toponimelor citate mai sus. Vom include în această listă şi unele denumiri la care nu ne-am referit pînă acum:

Toporna (sat) TR, 1385, 1428, 1505; *Guţitna* (sat şi pîrîu) M, 1427, 1622, 1638; *Zagorna* (sat) M, 1429, 1500; *Răchitna*, *Richitna*, *Rochitna* (sat, apă) M, 1437, 1590; *Botna* (pîrîu) M, 1455, 1669; *Grasna* (sat şi pîrîu) M, 1458, 1486; *Telejna* (sat şi pîrîu) M, 1462; *Putna* (pîrîu) M, 1469; *Lozna* (sat) M, 1480; *Drajna* (sat şi pîrîu) TR, 1482 — 1485, 1631; *Suharna* (sat) TR, 1493, 1574; *Slivna* (apă) M, 1493; *Gomarna* (apă) M, 1503; *Leamna* (sat, apă) TR, 1517; *Ducna* (apă) TR, 1526; *Sitna*, *Sicna* (sat şi pîrîu) M, 1562, 1626, 1632; *Izvirna* (sat şi pîrîu) TR, 1567; *Paporna* (sat şi gîrlă) TR, 1576; *Ocolna* TR, 1594; *Dragomirna* M, 1621; *Nuţătna* M, 1622, 1638;

Goşna (apă) M 1626 ; *Govasna* (sat) M, 1626 ; *Terebna* M, 1626 ; *Sadna* (sat) M, 1626 ; *Grasna* (apă) 1628 ; *Gorna* (sat) 1628 ; *Lăpuşna* (pîrîu) M, 1500, (baltă) 1660 ; *Rîvna, Revna* (sat, moşie) M, 1657, 1666, 1670 ; *Zboina* M, 1657 ; *Dupna* M, (movilă) 1665 ; *Glaşna* (sat) M, 1705 ; *Şirna* (sat) TR, <1761—1763>, 1825 ; *Sorna* (iezer însemnat pe harta rusească din 1835, nu departe de balta Greaca).

La lista toponimelor cu finalul în *-na* s-ar mai putea adăuga cîteva, şi anume :

Bujorna (baltă, vale în Amărăştii de Sus — Dolj), *Giuhna* (pîrîu în Bîlvăneşti — Mehedinţi), *Neharna* (pîrîu şi munte în Vrancea), *Stoborna* (baltă în Răcarii de Sus — Dolj), *Hatna, Hulubna* (în Dărmăneşti, Călineşti — Suceava).

Etimologia unui mare număr din toponimele citate mai sus a fost discutată de acad. Iorgu Iordan [4], Emil Petrovici [5], N. Drăganu [6], ca şi de alţi cercetători.

În articolul de faţă ne interesează tipul de derivare şi importanţa lui pentru fixarea cronologiei, nu precizările de ordin etimologic izolate. Etimologiile propuse au în vedere, în cele mai multe cazuri, etimonul slav primar. Astfel *Slivna* < slav. *Sliva* ; *Drajna* < *drag* ; *Gamna* < *Kameni* etc. [7]

Pentru o analiză onomaseologică, evident, indicarea etimonului primar este justificată.

N. Drăganu indică drept etimon la cuvintele discutate un adjectiv slav în *-ьnъ*. Emil Petrovici ia ca punct de referinţă sau adjective slave în *-ьnъ*, sau substantive în *-ьna*.

În unele lucrări, apărute recent, se face doar constatarea că denumirile de locuri cu finalul în *-na* sînt de provenienţă slavă, ignorîndu-se aspectele formării acestor toponime. Iată un citat din *Studii şi materiale de onomastică* (Bucureşti, 1969, p. 119): „Cofana — probabil bg. Kofa + na. Asemenea nume topice cu sufixul *-na* la baza cărora stau apelative româneşti de origine slavă, sau apelative slave, pe teritoriul ţării noastre sînt multe, de ex. : Cracana, Cutina, Dolina, Dorna, Hodina, Padina, Poiana, Rovina, Sborna, Stolna, Tarna etc.". În acelaşi articol, la p. 131 citim : În *Zborna* « originea radicalului Zbor/sbor este neclară, poate fi ucr. zbor „adunare + suf. slav *-na*, dar poate să derive şi din rom. zbor „bîlci, tîrg anual, piaţă publică" + suf. *-na* ». Confuzia este evidentă. Finala *-na* din *Zborna, Stolna* nu are nici o legătură cu aceeaşi secvenţă din *dolina, poiana* etc. Este de asemenea evident că *Zborna* nu poate fi un derivat românesc.

Secvenţa finală *-na* în modelul prezentat de noi reprezintă sufixul *n* + desinenţa *a* a adjectivelor din limbile ucraineană, sîrbă şi bulgară

---

[4] Cf. *Toponimia românească* : Barna (69), Calna (54, 69), Cam(e)na (90), Crasna (113), Desna (112), Drajna (48), Gladna (323), Havîrna (57), Izvarna (77), Lăpuşna (60), Leamna (388), Preasna (119), Bozna (61), Ramna (132), Rachitna (60), Putna (49), Rîmna (98), Rodna (132), Rudna (98), Slagna (126), Slivna (97), Teşna (94), Zahorna (38).

[5] Cf. *Studii de dialectologie şi toponimie* : Drajna (168, 192, 194), Preasna (193), Leamna (187, 192, 193), Ciumărna (150), V şi în DR X Bozna, Lozna, Gladna.

[6] *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei şi a onomasticii* : Crasna (304, 459, 476), Gladna (227), Mujna (129), Moşna, Muşna (129), Rodna (417, 448, 450, 462, 463, 496), Slatna (496), Zagorna (471), Zlatna (108, 417, 463, 494).

[7] Cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 22, 43, 90.

care se poate ataşa, în anumite împrejurări, şi la teme care nu sînt de origine slavă.

Toponimele citate de noi formate de la două teme şi anume : una substantivală şi alta adjectivală cu sufixul *n* + *a* sau *o* (în cazul în care substantivul pe lîngă care sta era de genul neutru). Pentru un număr neînsemnat de toponime se poate admite ca etimon un substantiv în *-ina*. Exemplele pe care ni le oferă limbile slave învecinate ne fac să considerăm aproape generală prima formulă.

Iată, după O. N. Trubaciov [8], un număr de toponime de pe teritoriul Ucrainei : *Temna, Serna, Krasna, Desna, Lesna, Lisna, Rakitna* (patru cursuri de apă), *Sitna, Botna, Putna, Dohna, Moşna, Lopuşna*, sau, după V. N. Toporov şi O. N. Trubaciov [9], *Vel'na, Stavna, Gorna, Dubna*. Acest procedeu de formare a numelor de ape pe teritoriul citat este foarte productiv, denumirile respective încadrîndu-se aproape fără excepţie în structura adjectivelor feminine din limba ucraineană.

Iată cîteva toponime de acest tip din Bulgaria [10] : *Jeravna, Lozna, Drezna, Lopuşna, Melna, Oselna, Peşterna, Zlatna* (*-Livada*), *Ravna* (*Ravna-Tihla*), *Ciumerna, Treavna, Cerna, Iamna* etc.

Toponimele care intră în alcătuirea modelului în *-na* au la bază teme al căror sens este uşor de detectat : *bar-* „baltă", *kal-* „noroi, argilă" ; *izvar-, izvor-, izvir-* „izvor" etc.

Pentru a demonstra că segmentarea de tipul acesta are loc în toate cazurile, vom face analiza cîtorva dintre toponimele incluse în listă, care, credem, nu au fost încă discutate.

Botna < adj. ucr. *botna*, care, după B. Simionov [11], ar avea la bază un cuvînt roman (sic!), iar după N. Trubaciov [12] cuvîntul românesc *bota*. După aceiaşi autori, şi hridonimul *Putna* ar fi o formă sincopată a românescului *putină*, respingîndu-se astfel nejustificat explicaţia printr-o exprimare eliptică a îmbinării *putьna reka, putьna dolina*.

Bujorna şi *Dragomirna* sînt adjective posesive formate cu suf. *-in, -na* de la numele de persoană Bujor şi Dragomir.

Coşna < adj. ucr. *koşna* „cosită" : *koşna trava* „iarbă cosită".

Crovna < scr. *krovna* < *krov* „adîncitură în pămînt, groapă".

Cuţitna (citat de M. Costăchescu şi sub forma de *Guţigna*) are la bază un adjectiv ucr. *kuţikna* [13] < *kuţik* „buştean mic". Poate fi luat în consideraţie şi termenul *Guţak* „lemn de 8 m lungime, care se transportă pe apă fără a fi legat într-o plută, ci liber, în neorînduială, la plutăritul sălbatic" [14]. Pentru schimbarea *k* > *t*, cf. N. Drăganu, *Românii* . . ., p. 463.

Duhna < adj. bulg. *duhna* „urît mirositor". Toponimul ar corespunde ca sens românescului *Puturoasa*. N-ar fi exclus, întrucît *Duhna* se varsă în *Greaca*, să se fi pornit de la bulg. *duh* „copcă pentru pescuit".

---

[8] *Названия рек правобережной Украины*, Moscova, 1968, p. 27, 28.

[9] *Лингвистический анализ гидронимов верхнего поднепровья*, Moscova, 1962, p. 105—110.

[10] V. Mikov, *Произход и значение на имената на нашите градове, села, реки, планини и места*, Sofia, 1943, p. 147, 95, 33, 227, 212, 236, 212, 204, 203, 253, 95, 119, 255, 182.

[11] Cf. *Putna — un Hydronyme roman*, în „Linguistique balkanique", XIII, 1, p. 81—82.

[12] O. N. Trubaciov, *op. cit.*, p. 149—150, 250.

[13] Cf. B. O. Hrinčnko, *Словарь українськоï мови*, Kiev, 1909.

[14] Cf. Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului şi a plutăritului*, în StCS, 1957, I.

Dupna < adj. ucr. *dubna* < *dub* „stejar".

Hatna < adj. ucr. *hatna* < *hat* + *na.* < *hat* „dig". Este vorba de denumirea unui pîrîiaş ce curge pe teritoriul satului Dărmăneşti, cu populaţie ucraineană. În Călineşti este şi *Hulubna* < adj. ucr. *hulubna*<*hulub* „porumbel".

Jicna < adj. bulg. *jedna* „secetos", deci „seaca".

Lisna < adj. ucr. *Lisna*, *Lesna* < *lis* „pădure". Prin urmare, toponimul este sinonim cu *Păduroasa* [15].

Neharna < adj. ucr. *necharna* „murdar, noroios"; ar corespunde, deci, românescului *Nămoloasa*, *Imoasa.*

Ocolna < adj. bulg. *okolna* < *ocol.* Trebuie avută în vedere şi o formă românească *ocolnă*, variantă pentru *ocolina.*

Revna < adj. ucr. *revna* < *rev* „zgomot, urlet".

Sagna < ucr. *sadna* < *sad* „grădină". În documentul citat mai sus numele satului din fostul judeţ Roman este scris садъна. Pentru *Sagna* din Brăila s-ar putea porni de la etimonul *saga* „baltă, smîrc", de unde s-a format adj. ucr. *sagna.*

Sitna (cu variantele *Setna*, *Sicna*, *Signa*) < ucr. *sitna* < *sit* „plasă de prins peşte". Dintr-un document de la 1626 aflăm că pe Sitna era o reţea deasă de iazuri pentru pescuitul cu năvodul.

Stamna < adj. ucr. *stavna* < *stav* „iaz, iezer". Pentru transformarea *vn* > *mn*, ca în *Ramna* < *Ravna*, vezi Iorgu Iordan [16].

Şovarna < scr. *şovar* „papură".

Talna < adj. ucr. *talna* < *tal* „dezgheţat". Cf. şi *talina* „pîrtie de sanie cu zăpadă topită", *taleţ* „care nu îngheaţă". S-ar putea lua în consideraţie şi un adjectiv format de la *tal* [17] „răchită măruntă" şi atunci hidronimul românesc ar putea însemna *Răchitoasa.*

Tîmna (apă şi sat în Mehedinţi) are probabil la bază apelativul *tîmnă* „vale întunecoasă", „pădure întunecoasă". Toponimul provine din bulg. *tămna dolina* sau *tămna gora* într-o exprimare eliptică. Apelativul a fost înregistrat de noi în satele: Urzicuţa, Giurgiţa, Scăeşti — Dolj; Iloviţa — Mehedinţi; Leordina, Sarasău — Maramureş; Lereşti — Argeş; Bolovani — Dîmboviţa; Cerbu, Sarinasuf — Tulcea; Hărman — Braşov; Broşteni — Suceava; Scorţeni — Bacău; Zoreşti — Buzău; Osmancea — Constanţa.

Visterna (sat şi pîrîu în com. Sarichioi — Tulcea). Înregistrat în MDG, într-o zonă cu populaţie lipovenească. Are, probabil, la bază entopicul *visterie* „izvor, sursă de apă"; „groapă, loc săpat în straturi de pietriş" [18] sau „ceşmea" [19]. Prin urmare, segmentarea cuvîntului se face ca şi în cazurile analizate mai sus.

Din exemplele analizate de noi, ca şi din cele existente la alţi autori, se observă că se pot detaşa cu uşurinţă segmente lexicale cu sens concret.

---

[15] Cf. şi O. N. Trubaciov, *op. cit.*, p. 146.
[16] *Op. cit.*, p. 132.
[17] Cf. Dal', *Толковый словарь живого великорусского языка*, Moscova, 1955.
[18] D. Udrescu, *Glosar regional Argeş*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1967.
[19] *Lexic regional*, I, Edit. Academiei, Bucureşti, 1965.

Din analiza efectuată asupra acestui model se pot formula următoarele concluzii :

a) Răspîndirea toponimelor care compun acest model este inegală pe teritoriul românesc.

b) Importanţa lor, şi de aici posibilitatea de a fi cunoscute de locuitorii unui anumit teritoriu, este diferită. Multe din toponimele citate de noi au o importanţă strict locală (*Icazna*, *Duhna*, *Dupna*, *Hatna*, *Hulubna*, *Slamna*, *Stoborna*, *Hotarna*, *Paporna*, *Cesna* etc.). Ele au fost extrase din achetele efectuate pentru *Dicţionarul toponimic al României pe regiuni* sau din unele documente. Nu este de neglijat aspectul că o parte din aceste denumiri au apărut şi circulă şi astăzi pe teritoriul unor sate cu populaţie slavă minoritară (Dărmăneşti, Sarichioi, sate din Maramureş, unele sate de pe lîngă Dunăre).

Întrucît în unele limbi slave (ucr., bulg.) secvenţa *-na* după consoană a devenit o marcă toponimică curentă, contactul cu teritoriul românesc, deşi în unele cazuri limitat, al unui grup etnic slav putea duce la apariţia, după maniera slavă, a unor denumiri de locuri (*Leamna*, *Slamna*, *Holupna*) sau la modificarea denumirii româneşti existente, conform modelului respectiv (cum, după cît se pare, este cazul cu top. *Visterna*, care poate fi forma ucraineană a românescului *Visteria*, sau cu *Hotarna* etc.).

Prin urmare, toponimele în *-na* au putut pătrunde la noi într-un interval de timp foarte mare, începînd, poate, din sec. XII — XIII pînă în secolul trecut. Fiind o marcă toponimică în limbile din care a pătruns la noi, secvenţa *-na* trebuie interpretată într-un singur sens, aşa cum am încercat să demonstrăm.

Existenţa în limba română a unor apelative cu aceeaşi structură, ca : *rîmnă* „rîpă mai largă şi lungă, canal ... cu pereţi abrupţi" ; *slemnă* „schimbarea bruscă a pantei terenului" [20], „linia de despărţire a apelor pe coama unui deal [21]" ; *somnă* „copcă mare săpată în gheaţă, prin care se scoate năvodul" [22] ; *zavîrna* „ridicătură de pămînt", „cot", demonstrează tocmai punctul de vedere susţinut de noi. Cuvintele respective au pătruns în limba română sub această formă la o dată relativ tîrzie, toate fiind legate de un aspect concret al terenului. Cuvinte cu această structură, dar care n-au o legătură cu toponimia, se găsesc în unele zone limitate ale limbii române şi, evident, provin de la o populaţie slavă minoritară. Aşa avem *crasna* „sapă ascuţită la vîrf", „jug", *crosnă* „legătură, sarcină, maldăr de lemne" [23].

c) Toponimele în *-na* au la bază, în marea majoritate a cazurilor, apelative dar şi nume de persoane (aşa cum am văzut pentru *Dragomirna*, *Bujorna*, poate şi *Gladna*, dar *Pîhna* în mod sigur, după cum se vede dintr-un document de la 1444, sept. 1). E posibil ca această grupă să fie mai numeroasă.

Pe baza celor două modele derivative prezentate mai sus, credem că se poate conchide că etimologia unor mănunchiuri toponimice poate fi căutată în aceeaşi direcţie.

---

[20] T. Porucic, *Lexiconul termenilor entopici din limba română*.
[21] Rotaru — V. Oprescu, *Lexicon topografic românesc*, Bucureşti, 1943.
[22] *Glosar Oltenia*.
[23] Cf. DA.

DICȚIONARUL TOPONIMIC AL ROMÂNIEI

DE

GH. BOLOCAN și CRISTIAN IONESCU

Importanța cu totul deosebită pe care o au cercetările de toponimie pentru studiul istoriei limbii române [1], valoarea rezultatelor analizei lingvistice a numelor de locuri pentru alte științe — istoria, geografia, sociologia etc. — sînt adevăruri incontestabile astăzi.

Totuși, pînă acum, acest tezaur de limbă nu este cunoscut și analizat în totalitatea lui. Nu au fost încă înregistrate toate numele care există astăzi în țară și nici cele ieșite din uz în decursul timpului și care sînt menționate în diverse documente istorice ori în materialele cartografice. Singurele izvoare la care se poate apela pentru studiul toponimiei românești rămîn cele cîteva lucrări de la sfîrșitul secolului trecut, alcătuite nu în scopul unei analize lingvistice și cu multe lipsuri, inerente pentru acea vreme [2]. Rezultatele obținute pînă acum în studierea toponimiei românești [3], precum și stadiul cercetărilor din acest domeniu în străinătate, fac posibile culegerea și prelucrarea tuturor numelor de locuri de pe întinsul țării. Adunarea și interpretarea științifică a materialului toponimic românesc, „un act de cultură, pe care generația de azi nu-l poate lăsa pe seama viitorului" [4], sînt impuse și de un fapt ce nu poate fi neglijat. După cum se știe, factorul creator și purtător al toponimiei românești autentice este populația rurală. Profundele modificări social-economice și culturale prin care trece satul românesc contemporan au ca urmare, în planul toponimiei, dispariția și înlocuirea unui mare număr de nume de locuri, pierdere ireparabilă pentru investigația problemelor limbii și ale istoriei poporului nostru. Pe de altă parte, necesitatea folosirii toponimiei în diverse scopuri a devenit imperioasă pentru o serie de instituții științifice ori social-economice; apare astfel și pericolul deteriorării fondului toponimic autentic. În regiunile de intensă activitate turistică, de exemplu, se remarcă apariția unui mare număr de toponime „culte",

---

[1] Cf. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 9, nota 1: „Se știe că, pentru epoca anterioară veacului al XVI-lea, aproape singurul mijloc de a ne informa asupra limbii noastre sînt numele topice, alături de cele personale, din documentele scrise, după provincii, slavonește sau latinește".

[2] În legătură cu *Marele dicționar geografic al României*, acad. Iorgu Iordan, *op.cit.*, p. 8—9, afirmă: „Știu că această ultimă operă, deja învechită, are defecte grave ... cu deosebire de ordin lingvistic (înregistrarea și transcrierea numelor provin de la oameni nepregătiți pentru o asemenea operație delicată)" ... O critică severă a erorilor de organizare făcute cu ocazia întocmirii *Marelui dicționar geografic* face și I. Donat, *Pentru un nou dicționar geografic*, în „Arhivele Olteniei", XIII, 1934, p. 257—266.

[3] Pentru stadiul cercetărilor de toponimie românească, izvoare și o bibliografie selectivă, cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, *Introducere*, unde, printre altele, se afirmă: „ ... astăzi problemele fundamentale, precum și o bună parte din materialul toponimic, pot fi socotite ca asigurate din punctul de vedere al soluțiilor și al explicațiilor care s-au dat"; cf. și I. Coteanu și I. Dănăilă, *Introducere în lingvistica și filologia românească*, București, 1970, p. 235—243.

[4] I. Donat. *Pentru un Dicționar toponimic român*, în LR, XVII, 1968, nr. 2, p. 141.

care înlocuiesc numele de locuri folosite de locuitorii zonei, necunoscute însă autorilor de hărți turistice, ghiduri etc.

Necesitatea unui dicționar toponimic a fost de mult semnalată de personalități marcante ale științei și culturii românești [5].

În aceste condiții, Institutul de lingvistică din București a luat inițiativa elaborării *Dicționarului toponimic al României*, înscris în planul de perspectivă al sectorului de onomastică.

Operă de mare amploare și importanță națională, dicționarul este conceput de autorii lui ca un instrument esențial de lucru în activitatea de cercetare din numeroase domenii ale științei. Conținînd prețioase informații de natură geografică și istorică, *Dicționarul* va înregistra (pe cît posibil exhaustiv) și va analiza din punct de vedere lingvistic toate numele de locuri care au fost sau care sînt folosite astăzi pentru a desemna diferitele elemente ale spațiului geografic național. Natura preponderent lingvistică a lucrării este impusă de însuși specificul materialului analizat. „Fiind, în realitate, elemente ale lexicului unei limbi date, chiar atunci cînd au caracter strict de nume proprii, toponimicele nu pot, cel puțin principial, să fie studiate cu toată seriozitatea necesară decît de lingviști [6] ... etc".

Întrucît o asemenea lucrare, „încununare a strădaniilor de pînă acum — mai mult sau mai puțin izolate — de înregistrare și interpretare a prețiosului tezaur toponomastic românesc" [7], trebuie, în mod necesar, să reflecte nivelul teoretic atins de științele onomastice, colectivul de onomastică din București a acordat o deosebită atenție fazei de pregătire a elaborării *Dicționarului*.

În afara cunoașterii realizărilor românești și străine în acest domeniu, o atenție deosebită a fost acordată elaborării și verificării metodelor și instrumentelor de lucru, operații realizate în activitatea practică de culegere și interpretare a numelor de locuri din două zone din partea de sud a țării, diferite din punct de vedere geografic și istoric : județul Gorj (în zona carpatică și subcarpatică a Olteniei) și o parte a județului Ialomița (în Cîmpia Română, de-a lungul rîului Ialomița).

Experiența căpătată în ceea ce privește adunarea numelor de locuri, documentarea istorică și geografică, organizarea și interpretarea materialului (a fost chiar redactat, în manuscris, *Dicționarul toponimic al jud. Gorj*) au permis extinderea cercetărilor în celelalte județe ale Olteniei, precum și în Muntenia, Dobrogea, Moldova, o parte a Transilvaniei.

Structura *Dicționarului toponimic al României* (realizat pe provincii istorice), așa cum a fost conceput în cadrul colectivului de onomastică din București și Craiova, se reflectă în schema fiecărui articol, ale cărui elemente constitutive sînt următoarele :

---

[5] La discuția publică privind alcătuirea unui nou dicționar geografic, organizată de revista „Arhivele Olteniei", au participat, printre alții, S. Mehedinți, I. Simionescu, Iorgu Iordan, C. Brătescu, I. Conea, Șt. Pașca, T. Papahagi, A. Sacerdoțeanu, ale căror răspunsuri sînt publicate în revista citată (an. XIV, 1935, p. 360—382); cf. și T. Capidan, *Dicționarul toponimic al României*, în „An. Acad. Rom.", tom XX, Mem. Secț. ist., nr. 14.

[6] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 8.

[7] M. Homorodean, *Despre problema elaborării unui dicționar toponimic românesc*, în CL, XIII, nr. 2, p. 356.

1. *Toponimul* — titlul articolului. Forma toponimului titlu va fi: a) f o r m a o f i c i a l i z a t ă (pentru numele de localități, precum și pentru toate celelalte nume incluse în *Atlasul geografic național*); b) f o r m a c e a m a i f r e c v e n t ă obținută prin anchetă (pentru numirile neoficializate); c) pentru toponimele atestate numai în documente istorice sau hărți, se va da, în transcriere (pentru toponimele atestate în documente cu caractere nelatine) ori conform normelor ortografice curente (pentru toponimele din documente scrise cu caractere latine), forma cea mai frecventă.

2. Pronunția locală (cînd este cazul).

3. Variante fonetice și morfosintactice (formă articulată/formă nearticulată; formă de singular/formă de plural; forme diferite după gen; forme cu prepoziție al căror uz nu este generalizat).

4. Definiția semnificației (semnificațiilor) denotative a toponimului. Considerăm că elementele semnificației denotative, pe baza cărora se poate opera și distingerea unui toponim de altul, sînt: a) semnificația geografică ori socioculturală a denotatului; b) localizarea denotatului; c) perioada de timp în care toponimul și-a îndeplinit (ori își îndeplinește) funcția denotativă. De exemplu, **Degerați**, „sat în jud. Dolj; numele a funcționat, oficial, pînă în anul 1967, cînd a fost schimbat cu → **Cervenița**" (articol separat). Din acest punct de vedere, este necesară indicarea, cu semn de trimitere, și a celorlalte nume purtate, succesiv ori concomitent, de locul geografic în discuție.

5. Atestările din documente istorice ori materiale cartografice, pentru fiecare semnificație denotativă a toponimului.

6. Etimologia.

★

În cea mai mare parte, informațiile referitoare la forma, pronunția, variantele fonetice ori morfosintactice și semnificația denotativă a fiecărui nume de loc folosit astăzi nu se pot obține decît prin **anchetele toponimice** efectuate de către specialiști în absolut toate localitățile teritoriului cercetat. Dacă adăugăm și faptul că o serie de date care pot contribui la descoperirea originii numelor de locuri apar tot în cursul cercetărilor de teren, vom înțelege importanța deosebită, sarcinile și scopul, dar și dificultățile operației de adunare a materialului toponimic existent. Într-o bună măsură, calitatea dicționarului va depinde de această primă etapă a cercetării. Mărimea teritoriului și numărul imens de nume de locuri fac însă practic imposibilă culegerea toponimiei, în timp util, de către un grup restrîns de cercetători (chiar și pentru o singură provincie istorică; Oltenia, de exemplu, conform împărțirii administrative actuale, numără peste 2 000 de localități).

În aceste condiții, singura soluție corespunzătoare a fost — și rămîne, credem noi — constituirea unui corp de colaboratori externi, care să preia sarcina culegerii materialului toponimic de pe teren. Se realizează astfel o mare economie de mijloace materiale și de timp, iar ancheta respectă principiul culegerii simultane a informațiilor din toate localitățile, ilustrînd situația existentă la un moment dat. Se cuvine să atragem însă atenția de la bun început că ancheta toponimică, așa cum a fost ea conce-

puță de colectivul de onomastică din București, se deosebește de alte anchete prin corespondență efectuate pînă acum din cel puțin două puncte de vedere : 1) corpul de colaboratori este omogen constituit din persoane cu o bună pregătire lingvistică (profesori de limbă română și studenți ai facultăților de limbă și literatură română) ; 2) toți colaboratorii au beneficiat de o instruire specială și de o îndrumare permanentă privind efectuarea culegerii materialului toponimic. Constituirea corpului de colaboratori s-a realizat cu sprijinul larg acordat de organele locale de partid și de stat, prin inspectoratele școlare județene. Pregătirea viitorilor anchetatori s-a făcut, obligatoriu, prin două forme : a) difuzarea unui text special întocmit în acest scop, *Îndrumări privind culegerea materialului pentru Dicționarul toponimic al României* (împreună cu un model de anchetă efectuată într-unul din satele zonei cercetate), care înlocuiește chestionarul tradițional[8], și b) organizarea, prin inspectoratele județene, a unor întîlniri de lucru între colaboratori și cercetătorii colectivului din București, în care au fost analizate în amănunt toate problemele legate de anchetă. Rezultatele obținute pînă acum, precum și anchetele de verificare efectuate în numeroase localități de cercetători ne permit să considerăm că aceste întîlniri, prin caracterul și spiritul lor, au o contribuție hotărîtoare în asigurarea succesului anchetei.

Prin *Îndrumări* și în cadrul întîlnirilor amintite, colaboratorii au primit toate informațiile necesare efectuării în bune condiții a anchetei, subliniindu-se :

1. Importanța toponimiei pentru studiul limbii și istoriei poporului român.

2. Structura și etapele elaborării *Dicționarului toponimic al României.*

3. Accepția noțiunii *toponim* și categoriile de elemente geografice ori socioculturale care pot fi desemnate prin nume proprii.

4. Indicații generale privind ancheta toponimică :

a) alegerea informatorilor (s-a recomandat să se lucreze simultan cu mai mulți informatori, putîndu-se astfel acoperi mai bine întreaga suprafață a teritoriului anchetat și asigurîndu-se verificarea răspunsurilor) ;

b) locul de desfășurare al anchetei (pe un loc dominant ori prin parcurgerea teritoriului, în scopul stimulării memoriei vizuale și evitării neînțelegerilor privind descrierea locului) ;

c) momentele anchetei (s-a recomandat investigarea teritoriului pe porțiuni mai mici, în funcție de elementele geografice de bază ; pentru verificări și completări, în final se impune o recapitulare a numelor de locuri pe categorii geografice, insistîndu-se asupra unor accidente de teren al căror nume ar fi putut scăpa în prima parte a anchetei ; s-au cerut, de asemenea, numele satelor vecine, numele etnice și poreclele prin care sînt desemnați locuitorii acestora, precum și precizarea numelor de locuri care fac hotarul cu vecinii).

Scopul și sarcinile anchetei au fost următoarele :

---

[8] Limitele și ineficiența acestei metode de culegere a numelor de locuri i-au făcut pe numeroși specialiști din diverse țări să renunțe la chestionar ; diversitatea și natura materialului nu permit alcătuirea unui chestionar toponimic eficient, care ar trebui să țină seamă de aspectele geografice, istorice, social-economice specifice fiecărei localități anchetate.

1) înregistrarea tuturor numelor de locuri din zona anchetată, indiferent de importanța locului denumit;

2) înregistrarea exactă a formei folosite în graiul local (notată cu mijloacele alfabetului curent) și indicarea obligatorie a accentului;

3) înregistrarea tuturor variantelor fonetice și morfosintactice ale numelui;

4) redarea întocmai, între ghilimele, a descrierii locului denumit, cu toate particularitățile fonetice, morfologice și lexicale din graiul informatorilor; completarea descrierii, cînd se simte nevoia, indicîndu-se toate particularitățile elementului geografic numit care ar putea contribui la clarificarea originii toponimului; înregistrarea altor nume care s-au folosit (ori se mai folosesc încă) pentru același loc;

5) menționarea explicațiilor pe care le dau informatorii în legătură cu originea numelui (accentuîndu-se legătura toponimului cu termeni geografici populari ori cu nume de persoană), legendele și tradițiile locale legate de diferite nume de locuri.

★

Cercetarea tuturor documentelor istorice și a materialelor cartografice referitoare la teritoriul cercetat urmărește mai multe scopuri:

1. Descoperirea unor nume de locuri ieșite din uz.

2. Atestarea documentară a numelor de locuri românești.

3. Cunoașterea modificărilor formale suferite de fiecare nume de loc de-a lungul timpului.

4. Cunoașterea evoluției funcției denotative a toponimelor, adică raporturile stabilite succesiv între un nume de loc și un denotat și modificările suferite de aceste raporturi.

Toate aceste informații oferite de documente istorice și hărți sînt indispensabile lămuririi originii numelor de locuri.

Mai mult decît atît, cercetarea documentelor referitoare la un singur sat ne poate oferi o imagine clară a evoluției unui microsistem, putînd fi surprinse cazurile de dispariție a unui nume ori de schimbări, precum și procesul creației toponimice. După cum se știe, există posibilitatea ca unele nume de locuri din documentele scrise în slavonește să fie traducerile unor nume românești, operate de pisarul actului. Procesul nu poate fi cunoscut decît prin cunoașterea contextului toponimic al unei localități, urmărit în evoluția lui, de la cele mai vechi documente pînă astăzi.

Un alt avantaj al cercetării documentelor rezidă în faptul că numele de loc poate fi surprins în comportarea sa contextuală, punînd astfel în evidență o serie de fenomene morfosintactice, elemente deosebit de interesante nu numai pentru etimologie, dar și pentru alte domenii ale științei limbii.

Avînd în vedere aceste fapte, la **capitolul de atestări** ale toponimului vor fi date toate formele întîlnite în documente, aranjate în ordine cronologică și redate în grafia din original. Din motive de spațiu, contextul în care apare toponimul va fi redus la minimul necesar. Lista documentelor excerptate, cu toate datele referitoare la acestea (anul, luna și ziua emiterii, original ori copie, fondul arhivistic unde poate fi găsit, ediții

etc.), va fi inclusă în primul volum al fiecărui dicţionar pe provincii istorice.

Atestările toponimului în materialele cartografice referitoare la teritoriul cercetat sînt şi ele deosebit de valoroase atît din punctul de vedere al formei înregistrate de cartografi, cît şi din cel al funcţiei denotative a numelui; harta poate suplini unele lipsuri, uneori inerente, ale anchetei în ceea ce priveşte localizarea exactă, contextul toponimic real, aspectul geofizic al regiunii, precizarea elementului geografic numit etc.

Atestările din hărţi, în ordine cronologică, vor urma imediat după atestările din documentele istorice; lista hărţilor cercetate, cu siglele de rigoare, va apărea în primul volum.

★

Etimologia numelor de locuri nu poate şi nu trebuie să difere de etimologia cuvintelor comune. Principiile generale, metodele şi instrumentele de lucru sînt aceleaşi, cu foarte mici deosebiri, impuse de natura numelor proprii. Este adevărat că dificultăţile par a fi mai mari în domeniul etimologiei toponimice mai ales atunci cînd specialistul are în vedere nume de locuri care „nu au sens". Concepţia lipsei semnificaţiei numelor proprii are implicaţii directe în etimologie. Dacă acceptăm că numele proprii sînt lipsite de semnificaţie, etimologia se va sprijini numai pe forma numelui, fapt ce poate duce la erori grave. Considerăm necesare deci cîteva consideraţii teoretice, pentru a justifica modul în care vor fi concepute etimologiile în *Dicţionarul toponimic al României*.

Din punctul de vedere al originii sale, orice nume de loc este un semn lingvistic cu funcţie denotativă specializată şi socializată, fondat pe un alt semn preexistent în limba grupului care a creat toponimul. Semnul-bază poate aparţine fie categoriei apelativelor, fie categoriei de nume proprii (toponime ori antroponime). În momentul creaţiei toponimului, relaţia stabilită între acesta şi denotat este, în mod necesar, motivată (lingvistic, geografic ori sociocultural). Motivarea, nefiind obligatorie pentru exercitarea funcţiei toponimice secundare a semnului lingvistic de bază, se poate şterge cu timpul. Motivele acestui proces pot fi de natură internă lingvistică (evoluînd diferit, forma de bază şi forma derivată — toponimul — nu mai pot fi puse în legătură de către vorbitori; la acelaşi rezultat se ajunge cînd toponimul este împrumutat de vorbitori ai altei limbi) ori externă (modificarea calităţii obiectului denotat, modificarea funcţiei denotative prin lărgirea, restrîngerea ori schimbarea sferei de aplicabilitate a numelui etc.). Deci nu numai forma unui toponim are la bază o formă lingvistică preexistentă, ci şi ceea ce am putea numi semnificaţia sa funcţională este fondată pe o anumită semnificaţie lingvistică, capabilă, la un moment dat, să capete funcţie toponimică. Etimologia unui toponim va trebui să descopere (ori să reconstituie) atît evoluţia formei, cît şi evoluţia semnificaţiei denotative a numelui de loc. Se poate ajunge astfel la cunoaşterea relaţiei primare, motivate, pe care vorbitorii au stabilit-o în momentul creaţiei toponimului, între un anumit element geografic şi un anumit semn lingvistic, investit cu funcţie toponimică.

Etimologia unei creaţii româneşti va pune în evidenţă, ca etimon al toponimului, fie un element comun al limbii, fie un alt nume propriu (toponim sau antroponim) folosit de vorbitori.

După cum se știe, o bună parte din numele de locuri create în limba română au la bază apelative folosite curent de vorbitori în epoca și spațiul în care a fost creat toponimul; etimologia unui toponim trebuie să pornească de la forma și semnificația apelativului românesc care la un moment dat a căpătat funcție toponimică, și nu de la etimonul apelativului ca element al lexicului comun (**Brădetul** are la bază rom. *brădet*, nu rom. *brad* ori etimonul acestui cuvînt, considerat element autohton; **Runcu** are la bază rom. *runc*, nu lat. *runcus*; **Poiana** are la bază rom. *poiană*, nu sl. *poljana* etc.). Nu putem fi de acord cu acei autori care, procedînd astfel, estompează creația românească în toponimie și creează o impresie falsă asupra originii numelor de locuri românești. După cum vechimea unui toponim nu poate fi probată prin originea apelativului pe baza căruia a fost creat, nici structura etimologică a toponimiei noastre nu poate fi aflată cercetînd originea termenilor apelativi românești care au căpătat (sau pot căpăta oricînd) funcție toponimică [9].

Pentru a soluționa corect etimologia toponimelor create de la apelative, cercetătorul trebuie să aibă la îndemînă un inventar complet al termenilor care, într-o epocă sau alta, într-o regiune sau alta, au căpătat funcție toponimică. Întrucît termenii în discuție aparțin graiurilor, în cadrul sectorului de onomastică este în curs de elaborare lucrarea *Lexicul regional al limbii române*, alcătuită atît pe baza diferitelor lucrări publicate pînă acum, cît și prin cercetări inedite. Lucrarea, care va fi completată prin sondaje în regiunile mai slab reprezentate, va fi publicată, predarea ei la tipar începînd din anul 1976.

Cu siguranță că, din domeniul lexicului, categoria care furnizează cel mai mult material toponimiei este aceea a terminologiei geografice populare (sau entopica), care, din păcate, nu a făcut pînă acum obiectul unei cercetări lingvistice. Pentru acest motiv, problema terminologiei geografice populare a stat în atenția cercetătorilor colectivului din București. În momentul de față, pe baza unui *Chestionar* cu 395 întrebări, a fost adunat, prin colaboratorii din țară, un valoros și interesant material entopic din aproximativ 800 de localități, reprezentînd, ca repartizare teritorială, aproape toate județele țării. Au fost în felul acesta întocmite 2 fișiere entopice: unul clasificat alfabetic, iar celălalt, după numărul întrebării din Chestionar.

---

[9] Cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 7: „Foarte multe toponimice există ori au existat ca nume apelative în limba de toate zilele. Este clar că izvorul lor trebuie căutat totdeauna și fără nici o șovăire în lexicul vorbirii curente. Prin urmare, indiferent de originea lingvistică, aceste numiri trebuie tratate la fel cu elementele lexicale propriu-zise, așadar ca cuvinte românești cu sens strict. Căci numai după ce au ajuns să le întrebuințeze cu valoare de nume apelative au putut românii să le extindă uzul, folosindu-le, în aceeași vreme, cu ambele valori, de cuvinte obișnuite și de toponimice. Totodată ele nu spun nimic sigur în privința vîrstei nomenclaturii geografice, chiar dacă aparțin la categoria elementelor moștenite sau a împrumuturilor foarte vechi (afară de cazul cînd ar fi atestate în documente din epoci îndepărtate). De aceea nu le putem utiliza ca argumente istorice și etnologice, nici măcar în ipoteza că vechimea lor ar fi dovedită pe bază de izvoare documentare. Prezența lor într-o regiune nu arată că, pe vremuri, au trăit acolo reprezentanți de-ai poporului din limba căruia își trag originea apelativele în discuție. *Singura interpretare justă care trebuie dată acestui fapt este că transformarea în toponimice a unor asemenea cuvinte este opera populației majoritare din partea locului, așa cum o cunoaștem din timpuri mai mult ori mai puțin apropiate de cele actuale, adică, în cazul nostru, opera românilor*" (sublinierea noastră).

Anchetele entopice vor fi continuate mai ales în regiunile mai puțin cunoscute ; fișierul actual va fi însă îmbogățit și prin excerptarea materialului entopic din documente istorice.

Etimologia toponimelor provenite din antroponime va porni de la forma și semnificația antroponimului care a căpătat funcție toponimică, lămurirea originii acesteia din urmă fiind de resortul dicționarelor de nume de persoană. De ex., numele satului **Albulești** are la bază numele personal de grup *Albulești*, provenit din *Albul* ; **Racoți** provine din numele personal de grup *Racoți*, formă de plural a lui *Racotă* etc. În acest sens, de un real folos se va dovedi bogatul fișier de antroponimie istorică, realizat de colectivul nostru.

Etimologia toponimelor care au la bază alte nume de locuri va porni de la forma de bază a acestuia din urmă (în această categorie intră și toponimele „transplantate"). Cînd toponimul-bază nu este înregistrat în dicționar, el fiind doar presupus, se încearcă și etimologia acestuia.

Etimologiile toponimelor care reprezintă adaptări ale unor nume create în limbile de substrat sau superstrat vor fi elaborate pe baza aceleiași scheme : etimonul va fi apelativul, numele personal ori toponimul care a căpătat funcție toponimică, accentul punîndu-se pe diversele modificări suferite de nume pe teren românesc.

În mod sigur, rezolvarea etimlogiilor toponimice depinde în cea mai mare măsură de cantitatea și calitatea informațiilor referitoare la fiecare nume în parte. Probleme dintre cele mai dificile ridică acele nume de locuri (și numărul lor este destul de mare) cu informații insuficiente sau nesigure. În acest caz deosebit de importante sînt informațiile de care dispune cercetătorul referitoare la sistemul de creație toponimică din diferite epoci și din diferite regiuni. Asemenea date pot fi obținute prin prelucrarea unui mare număr de nume de locuri cu etimologie sigură, operație care, cu siguranță, nu va duce la descoperirea unor legi formative în toponimie, ci la sesizarea unor tendințe statistice, excelent mijloc de verificare a oricărei soluții propuse. Dacă etimologia unui nume de loc trebuie să fie conformă cu cerințele foneticii istorice, tot atît de adevărat este și faptul că ea va trebui să concorde cu rezultatele obținute privind *maniera de a numi dintr-o anume regiune și epocă.*

Pe baza unui bogat fișier de toponimie istorică, în cadrul colectivului din București se elaborează în prezent o serie de lucrări pregătitoare, referitoare la tipologia formațiilor toponimice (distribuția diferitelor tipuri, cronologia lor aproximativă etc.).

O altă problemă ridicată de rezolvarea etimologiilor toponimice este aceea a aplicării metodei comparative. Nu sînt rare cazurile cînd toponimul este analizat în afara sistemului toponimic căruia îi aparține. Culegerea numelor de locuri de pe în treg teritoriul țării va permite un studiu comparativ eficient al toponimelor ; dar, în numeroase cazuri, aria comparației va trebui lărgită nu numai la domeniul slav (cum s-a făcut uneori pînă acum), dar și la cel grec, albanez, romanic și chiar germanic, operație care va duce, credem, la o serie de noi și interesante soluții etimologice.

Discutînd soluțiile propuse pînă acum, respingînd pe unele și acceptînd pe altele, capitolul de etimologie a toponimului va oferi și o imagine a istoriei domeniului, operație posibilă prin alcătuirea, în cadrul colectivului din București, a unui fișier etimologic pentru numele proprii românești.

Dicționarele toponimice proiectate vor trebui să conțină neapărat și două tipuri de indici. Primul va pune în evidență elementele care apar în toponimele constituite dintr-un grup de cuvinte (substantive, adjective, verbe etc.), iar al doilea va oferi cercetătorilor contextul toponimic al fiecărei localități anchetate, prin gruparea, sub numele satului, a tuturor numelor de locuri de pe teritoriul acestuia.

UNELE ASPECTE ALE RELAȚIEI DINTRE TOPONIMIC ȘI APELATIV ÎN TOPONIMIA DIN OLTENIA

DE

EMILIAN N. BUREȚEA

Toponimia Olteniei a fost cercetată din diverse puncte de vedere de către o serie de cercetători, fie lingviști, fie istorici, fie geografi sau etnografi [1]. Cu toate acestea nu se poate afirma că au fost studiate toate problemele pe care le pune toponimia din această zonă a țării. Nu s-au avut în vedere decît anumite aspecte și acestea pe baza unor nume de locuri mai cunoscute, extrase din diverse izvoare scrise (hărți, documente etc.), în primul rînd nume de localități, ape, munți. O investigație aprofundată a întregului inventar toponimic existent nu a fost posibilă. Aceasta se va putea face abia de acum încolo, după ce se vor fi strîns de pe teren toate numele de locuri, care se vor include în *Dicționarul toponimic al Olteniei*, prima lucrare de acest fel, în curs de elaborare, din țara noastră.

În mai toate studiile de toponimie, românești sau străine, s-a subliniat rolul pe care-l au elementele lexicale din vorbirea curentă, obișnuită (apelativele), în apariția toponimicelor. Se știe astfel că toponimele (ca și antroponimele) sînt la origine nume comune, care, ca urmare a unei utilizări specializate, au primit treptat trăsături individualizatoare, diferențiindu-se deci de acestea din urmă [2]. Este necesar să se procedeze cu multă precauție atunci cînd se analizează numele topice prin prisma raportului care există între ele și apelativele care le stau la bază. În multe lucrări toponimele au fost pur și simplu identificate cu apelativele corespunzătoare și, fiind considerate elemente lexicale propriu-zise, au fost studiate cu metodele și procedeele proprii lexicologiei [3].

Trebuie să se țină seama de faptul că numele de locuri, chiar dacă sînt elemente ale lexicului, nu se pot totuși confunda cu cuvintele comune corespunzătoare, deoarece ele presupun unele trăsături specifice, diferite de cele ale apelativelor, printre care funcția de desemnare este cea mai importantă. Această trăsătură specifică este mult mai evidentă la topo-

---

[1] Vezi, dintre cele mai însemnate lucrări pe această temă, cursurile litografiate ale lui I.-A. Candrea, *Introducere în studiul toponimiei cu privire specială asupra toponimiei Olteniei și Banatului*, București, 1927—1928, și *Principii de toponimie cu privire specială la toponimia Olteniei și Banatului*, București, 1934—1935; Ion Donat, *Despre toponimia slavă din Oltenia*, Craiova, 1947; Emil Petrovici, *Adjectivele posesive slave în -j- ca toponimice pe teritoriul R.P.R.*, în SCL, IV, 1953, p. 63—87; idem, *Toponime sud-slave occidentale în Oltenia*, în RS, XII, 1965, p. 11—19; Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, passim; Romulus Vulcănescu, *Toponimie profesională*, în „Revista de etnografie și folclor", București, tomul 10, 1965, p. 251—267 și altele.

[2] Cf. Iorgu Iordan, *Les rapports entre la toponymie et l'anthroponymie*, în „Proceedings of the ninth International Congres of Onomastic Sciences" (1966), Louvain (1969), p. 273.

[3] Cf. Dragoș Moldovanu, *Principii ale lexicografiei toponimice*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", Iași, tom XXIII, 1972, p. 75.

nimele pentru care nu se poate găsi cu ușurință, iar în unele cazuri chiar deloc, apelativul de la care s-a pornit inițial.

Procesul denominației topice a avut loc într-o strînsă legătură cu viața oamenilor care au trăit într-o anumită regiune, fapt reflectat în limba vorbitorilor care au locuit și locuiesc neîntrerupt un teritoriu[4]. De aceea cunoașterea temeinică a unui grai local dintr-o zonă oarecare este de o mare utilitate pentru interpretarea justă a fenomenelor întîlnite în toponimie.

În Oltenia, de a cărei toponimie ne ocupăm în articolul de față, se găsesc numeroase toponime provenite de la apelative, unele cunoscute și în prezent în limba comună sau în graiurile oltenești ori chiar în alte graiuri românești apropiate, altele fără circulație actuală, dar, de vreme ce apar ca nume de locuri, ele au circulat cu siguranță cîndva într-o arie mai mult sau mai puțin întinsă. Sînt astfel foarte multe toponime care își au originea în numele unor animale sălbatice sau domestice, fapt care atestă pe de o parte importanța pe care a avut-o păstoritul pentru oamenii acestor locuri, iar pe de alta existența unor specii de animale sălbatice foarte cunoscute localnicilor. Nume topice ca *Boul*, *Calul*, *Capra*, *Căprioara*, *Dealul Porcului*, *Dealul Vacii*, *Drumul Oii*, *Valea Cerbului*, *Valea Ursului* și altele se întîlnesc aproape pretutindeni. Toponimele care reprezintă nume de plante de diverse specii, oferind date asupra vegetației trecute sau actuale, sînt de asemenea numeroase pe teritoriul Olteniei. În ce privește numele de localități, intervenția oficialității, care nu numai că schimbă uneori cu multă ușurință fonetismul unor toponime, dar chiar înlocuiește nume vechi de așezări, îl poate pune adesea în încurcătură pe cercetătorul care nu ar apela la datele oferite de graiul local sau de cele înregistrate în documentele istorice[5].

Preponderența în anumite regiuni a unor specii de arbori sau a altor plante se reflectă pe plan toponimic în existența unor arii distincte. Acolo unde, spre exemplu, alunul era foarte răspîndit apar nume topice ca: *Alunu*, *Aluniș*, *Aluni*, *Alunoasa*, *Valea Alunului* ș.a. În alte părți se întîlnesc denumiri care presupun existența cornului (*Cornu*, *Corni*, *Cornet*, *Cornățel* etc.), a arinului (*Anin*, *Anini*, *Aniniș*, *Aninoasa* ș.a.), a frasinului (*La Frasîn*, *Frăsînet* etc.), a arțarului (*Arțar*, *Arțari*, *Arțăriș*, *Arțăroasa* etc.), a stejarului cu diferitele lui specii (*Stejar*, *Stejeret*, *Goruniș*, *Cerăt*, *Gîrnița*)[6] ș.a. Existența unor astfel de denumiri constituie o dovadă sigură că teritoriul nu numai al Olteniei, dar și al unei părți considerabile din țara noastră, a fost acoperit pe vremuri de întinse păduri seculare, compuse din asemenea arbori. Faptul că numele lor s-a păstrat în toponimie este astăzi aproape singurul indiciu că acolo s-a aflat cîndva o pădure.

[4] Vezi Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 7; cf. și J. Babin, *Dialectologie et toponymie: À propos d'une monographie toponymique*, în "Orbis", t. I, 1952, 1, p. 168; V. A. Nikonov, *Toponymie et dialectologie*, în „Revue internationale d'onomastique", XIII, 1961, 3, p. 164—165; Marius Sala, *În legătură cu raportul dintre evoluția apelativelor și a toponimicelor*, în SCL, IX, 1958, 3, p. 338—340.

[5] Cf. M. Sala, *op. cit.*, p. 345.

[6] Nu trebuie exclusă nici posibilitatea ca unele locuri să fi fost denumite cu astfel de nume în mod arbitrar, fără vreo legătură cu realitatea propriu-zisă. În această situație sînt însă mai ales anumite toponime oficiale, cele create de administrație, și în mai mică măsură cele populare, date de către localnici și păstrate din generație în generație ca atare (unele au fost numite așa poate prin analogie cu altele cunoscute din împrejurimi).

Toponimele care se referă la accidente de teren (înălțimi, adînciturі, locuri plane) sau la caracteristici ale terenului (natura solului, prezența sau absența vegetației, felul acesteia etc.) se întîlnesc oriunde în Oltenia, ca și în oricare altă parte a țării. Cele mai multe au la bază apelativele topice *deal*, *munte*, *poiană*, *vale*, *vîlcea*, *pîrîu*, *măgură*, *grind*, *rîpă*, *baltă* ș.a., folosite în funcție toponimică fie singure, fie împreună cu diferite determinative, care aduc precizări în legătură cu dimensiunile, culoarea sau alte trăsături ale acestora (de exemplu : *Balta-Lungă*, *Balta-fără-Fund*, *Dealu-Mare*, *Dealu-Mic*, *Dealu-Roșu*, *Măgura-Moțată*, *Măgura-Verde*, *Rîpa-Naltă*, *Rîpa-Galbenă*, *Rîpa-Ciorii*, *Valea-Ra*, *Valea-Cornetului* etc.).

Apelativele care stau la baza unor astfel de toponime, așa-zise topografice, referitoare la teren și la particularitățile acestuia datorate în primul rînd unor factori naturali, dar și intervenției omului uneori, sînt așadar termeni geografici sau cuvinte dialectale, care au circulat cîndva sau mai circulă încă și acum în graiul localnicilor dintr-o regiune. Astfel, pentru o noțiune ca aceea de „defrișare", de pildă, sînt cunoscute în limba română mai multe denumiri, care au la bază elemente românești de origine latină, slavă sau chiar de alte origini, răspîndite în mod diferit pe teritoriul țării, respectiv al Olteniei, în arii mai mult sau mai puțin întinse : *curătură*, *gărînă*, *jariște*, *laz*, *lom*, *poiană*, *priseacă*, *runc*, *seci*, *tîrsă* [7] ș.a. Toate acestea și altele se găsesc și în funcție toponimică, distribuite în arii care nu totdeauna coincid cu ariile de răspîndire ale apelativelor corespunzătoare. Explicația o găsim în aceea că, după ce o vreme au coexistat paralel apelativul și toponimul, cel dintîi și-a restrîns aria tot mai mult, pînă la dispariția lui parțială sau chiar totală, dar cel de-al doilea (toponimul) s-a păstrat mai departe în limbă. Aceasta se datorește unei situații speciale în care se află orice toponim în raport cu elementele lexicului curent, obișnuit, supus necontenit schimbărilor.

Ne oprim, pentru exemplificare, asupra termenului entopic *picui* „pisc, vîrf de munte" (vezi CADE s.v.), care mai circulă ca nume comun în zone sau puncte izolate din Transilvania. În Țara Hațegului l-a înregistrat Ovid Densusianu [8]. Dovadă că acest cuvînt a avut cîndva o arie mai largă de folosire este faptul că, deși nu mai este cunoscut în graiurile din nordul Gorjului și al Vîlcii, el apare totuși ca toponim : *Picui*, munte (lîngă Novaci, jud. Gorj), *Căciulile Picuiului*, stînci (în satul Turbați, com. Crasna, jud. Gorj), *Furciturile Picuiului*, poiană (satul Turbați, com. Crasna, jud. Gorj), *Picuiel(u)*, stîncă (s.c. Runcu, jud. Gorj), *Picuiu* vîrf de munte ascuțit (satul Cîinenii Mari, comuna Cîineni, jud. Vîlcea). Alta este situația cu noțiunea de „bucată dintr-un trunchi de copac, avînd rădăcinile înfipte încă în pămînt sau smulsă cu rădăcini cu tot" sau „bucată groasă de lemn, butuc", reprezentată în Oltenia prin șapte termeni, care circulă ca apelative curente (*bútură*, *butoáră*, *butușină*,

---

[7] În legătură cu această problemă, vezi Iorgu Iordan, *Bezeichnungen für „Rodenland" in der rumänischen Toponomastik*, în „Zeitschrift für Ortsnamenforschung", IV, 1928, p. 48—60, 171—183 ; idem, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 22—26 ; Eugen Janitsek, *Contribuții la studiul numelor topice care au la bază noțiunea de „defrișare"*, în StUBB, series Philologia, Cluj, 1965, fasc. 2, p. 129—131.

[8] *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 54, 328.

buturúgă, *cătúr*, *turúgă*), dintre care unele (*buturugă*, *trupină*) sînt literare. Pe toate le găsim și în toponimie : *Butura-cu-Treanță*, teren arabil unde a fost un copac mare (satul Pojogeni, oraș Tg. Cărbunești, jud. Gorj) ; *Butúra-cu-Petrile*, loc unde era o butură (sat, com. Fărcășești, jud. Gorj) ; *Butúra-Cocoșată*, loc (satul Corbești, com. Drăguțești, jud. Gorj) ; *Butura-lu-Berian*, loc cu buturugă rămasă după tăierea unui copac (oraș Strehaia, jud. Mehedinți) ; *Butúra*, pădure (satul Pești eana-Jiu, com. Bîlteni, jud. Gorj) ; *Butúri*, deal pe care erau multe buturi (sat, com. Livezile, jud. Mehedinți) ; *Butúri*, teren agricol, loc defrișat (sat Șitoaia, com. Roșia de Amaradia, jud. Gorj), *Butúri*, culme cu locuri de muncă (sat, com. Tîrna, jud. Mehedinți); *Butúri*, teren agricol, fostă pădure (sat Mărul-Roșu, com. Corcova, jud. Mehedinți) ; *Butúri*, deal (sat Zorlești, com. Prigoria, jud. Gorj) ; *Butúri*, parte de sat (sat Picu, com. Ionești, jud. Gorj).

Varianta *butoáră* se găsește ca toponim numai în Gorj : *Butoára*, poiană (sat Budieni, com. Scoarța) ; vale cu teren cultivabil (după despăduriri) în satul Bobu, com. Scoarța.

Ca apelativ, *butoară* este folosit curent în Valea Jiului superior și în ținutul Hațegului [9].

Tot în Gorj sînt folosite în toponimie *butușină* (*Butușină*, loc în munte unde a fost o buturugă — satul Dobrița, com. Runcu) și *turugă* (întîlnit și în Mehedinți) : *Turúga-Singură*, loc unde a fost o turugă (sat Cîlcești, com. Godinești, jud. Gorj) ; *Turúga-cu-Șarpele*, loc cu o buturugă, în care a fost un șarpe mare (sat Molani, com. *Bala*, jud. Mehedinți) ; *Turúgi*, deal (sat, com. Livezile, jud. Mehedinți) ; *Turúgile*, poiană pe deal, unde a fost pădure (sat Vîlceana, com. Cîlnic, jud. Gorj) ; *Turugét*, loc unde au rămas turugile după tăierea pădurii (sat, com. Godinești, jud. Gorj).

Cuvîntul *cătúr* este păstrat în Oltenia ca termen dialectal numai în nordul județului Gorj. Aria lui se întinde însă în Țara Hațegului [10] și sudul Transilvaniei [11]. Apare în toponimele : *Cătúr*, luminiș în pădure (sat, com. Schela), *În Cătúri*, loc unde s-a tăiat pădurea și au rămas „cioatele" în pămînt (sat Gornovița, com. Tismana), și *Căturíș*, pădure tăiată (sat, com. Schela).

Buturugă și *trupină* sînt întrebuințate ca toponime în județele Dolj, Olt și Vîlcea. *Buturógi*, teren arabil, șes, a fost pădure (sat, com. Bratovoiești, jud. Dolj) ; *Buturógile*, loc arabil, a fost pădure (sat Horezu, com. Dobrețu, jud. Olt) ; *Buturúgi*, parte de deal, cu vie (sat Cornetu, com. Șimnicu de Sus, jud. Dolj) ; *Trupíni*, șes, a fost zăvoi (sat Dranovățu, com. Găneasa, jud. Olt) ; *Trupínele-lu-Miái*, teren arabil înconjurat de pădure (sat Poiana Mare, com. Morunglav, jud. Olt) ; *Trupíni*, teren cu multe trupini (sat Avrămești, com. Scundu, jud. Vîlcea).

În general, se poate spune că, acolo unde în graiul local au existat și mai există încă anumiți termeni, aceștia pot fi descoperiți adesea și în

---

[9] Vezi A. Viciu, *Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal* (extras din „Analele Academiei Române", Mem. secț. lit., seria II, tom XXIX, București, 1906), p. 82 ; M. Gregorian, *Graiul din Clopotiva* (extras din G.S., VII, 1937), p. 56.

[10] Vezi M. Gregorian, *op. cit.*, p. 56 ; A. Viciu, *op. cit.*, p. 85.

[11] A. Viciu, *ibidem* ; M. Homorodean, *Toponimia satelor Cinciș și Valea Ploștii (jud. Hunedoara)*, în „Studii și materiale de onomastică", București, 1969, p. 106.

toponimia zonei sau în împrejurimile acesteia. Astfel termenul vechi și popular, de origine latină, *bucium* (< lat. *bucinum*), atestat pentru secolul al XVI-lea în *Palia de la Orăștie* [12], păstrat doar regional [13] cu sensul de „trunchi sau tulpină de arbore; butuc de viță de vie" apare sporadic și în toponimia din Oltenia: *Búciumu*, pîrîu (sat, com. Albești, jud. Gorj); *Búciumu*, teren împădurit pe coastă (sat Călugăreasa, com. Prigoria, jud. Gorj); *Búciumili* (*Búciumele*), silițe, loc arabil (sat Rugi, com. Turcinești, jud. Gorj); *Búciumu*, deal (sat Sălișteni, com. Husnicioara, jud. Mehedinți); *Búcium*, pădure (sat, com. Vînjuleț și Rogova, jud. Mehedinți); *Búciumu*, teren arabil (sat Văleni, com. Brîncoveni, jud. Olt). Cuvîntul este curent în Banat și în unele părți ale Transilvaniei. Pentru Banat e înregistrat din satele Nicolinț și Jupa de V. Ioniță [14]. Pentru Transilvania, A. Viciu îl atestă cu sensul de „trunchi". Înțelesul apelativului *bucium*, redat mai sus, se poate surprinde fără dificultăți la oricare dintre toponimele discutate. Cele mai multe sînt terenuri acoperite și azi cu pădure, ceea ce presupune că în momentul cînd s-a creat toponimul existau acolo trunchiuri de copaci ca urmare a tăierii pădurii, fie pentru a se folosi lemnul la construcții, fie pentru a o transforma în terenuri cultivabile, pășuni, podgorii etc. Această ultimă situație rezultă deja din numele terenurilor agricole citate. Un pîrîu s-a numit *Buciumul*, probabil pentru că trecea odinioară printr-o pădure cu multe astfel de trunchiuri (bucium). Să se compare în această privință nume de ape curgătoare ca *Brădișoru*, *Buturuga*, *Copăcelu*, *Trestia* ș.a.

Numele de locuri de pe un teritoriu (în cazul nostru Oltenia), de la cele mai neînsemnate pînă la cele mai importante, pot să se afle într-una din următoarele situații:

a) apelative topice (entopice) sau sintagme care prezintă un grad foarte mic de toponimizare;

b) apelative topice (entopice) sau sintagme cu un grad mai avansat al procesului de transformare în toponim;

c) toponimice propriu-zise, în care procesul toponimizării a fost încheiat, în unele cazuri cu multe veacuri în urmă.

În cea dintîi categorie se includ acele microtoponime care constau numai din apelativ (ori entopic) sau din apelativul respectiv însoțit de o prepoziție (*la*, *în*, *pe*, *su*<*b*>), care are rolul de a-i da cuvîntului comun funcția orientativă, locală sau de localizare și prin aceasta, în cele mai multe cazuri, gradul minim de toponimizare al cuvîntului obișnuit în limba vorbitorilor dintr-un anume loc. Dăm cîteva exemple: *În Ponoară*, loc cu surpături, *În Răchiți*, teren cu izlaz și pădure, *În Crivină*, teren arabil (pe valea unui rîu), *La Baltă* [15], loc, teren arabil lîngă baltă, *La Aleșteu*, livadă în apropierea unui heleșteu, *La Avram*, teren de cultură, *Su Coastă*,

---

[12] Vezi *Palia de la Orăștie 1581—1582. Text-Facsimile-Indice.* Ediție îngrijită de Viorica Pamfil. București, 1968, p. 346.

[13] Vezi A. Viciu, *op. cit.*, p. 81; Ovid Densusianu, *op. cit.*, p. 301 (ca diminutiv).

[14] Vezi Vasile Ioniță, *Glosar toponimic Caraș-Severin*, Reșița, 1972, p. 18.

[15] Toponimul *La Baltă* are înțelesul de „locul unde este o baltă", iar *La Avram* înseamnă „la locul (= terenul, pămîntul) lui Avram, acolo unde era locul lui Avram, acolo unde stă (locuiește) Avram" ș.a.m.d.

loc arabil, *Su Dosuri*, poieniță, *Su Mal*, teren jos, lîngă un mal, *Su Vie*, izlaz ș.a.

În a doua categorie clasăm acele toponime în care pot fi recunoscute apelativele care le stau la bază, chiar dacă acestea au dispărut din graiul local sau mai circulă încă, dar în arii restrînse, izolate. În ce privește sensul, la toponim se constată uneori o oarecare diferențiere semantică, care poate fi mai pronunțată, dacă procesul de toponimizare este foarte avansat. Aceasta se poate remarca dacă se compară conținutul semantic al apelativului cu cel al toponimului respectiv. La acesta din urmă se observă că nu mai are înțelesul numelui comun, ci apare ca și „golit de sens" într-un anumit grad, rămînînd doar cu funcția de a desemna un loc pe teren (un deal, un munte, un pîrîu etc.). Așadar, motivația care a stat la baza acordării denumirii respective inițial, treptat-treptat nu mai este percepută de vorbitori. Cînd ea nu mai există în conștiința vorbitorilor se poate vorbi de un toponim propriu-zis și nu de un apelativ în funcție toponimică, așa cum găsim în cele două situații amintite.

Stabilirea momentului în care s-a produs toponimizarea unui apelativ este posibilă în unele cazuri pe baza cercetării atente atît a situației găsite pe teren, la fața locului, cît și a documentelor istorice și a oricăror acte care au consemnat cîndva anumite nume de locuri.

Ilustrăm cele afirmate aici cu cîteva exemple. Toponimul *Mlacă*, înregistrat în județul Gorj, este explicat de informatori prin „teren puțin mlăștinos" (sat Aninișa, com. Crasna) sau ca „loc umed, cu pădure de pin sau fag" (sat Pleșa, com. Bumbești-Jiu), dar și ca „poiană" (sat Pociovalișteoraș Novaci). În ultimul caz, cel în care i se acordă semnificația de „poiană", entopicul *mlacă* nu mai este cunoscut în sat cu sensul de „mlaștină", dar el a circulat cîndva în vorbirea curentă din moment ce s-a păstrat ca toponim. În nordul județului Gorj se cunoaște apelativul topic *joampă* „loc neted pe coasta muntelui, loc mai jos, vale, adîncitură, groapă", care apare și ca toponimic: *Joámpa*, un loc mai jos, porumbiște (sat Sîmbotin, com. Schela); *Joámpă*, parte de sat, loc jos pe unde se revărsa cîndva pîrîul Bistrița (sat Frîncești, com. Peștișani); *Joámpa-Izvorului*, loc neted într-o vale (sat Curpen, com. Stănești); *Joámpa-lu-Bie*, loc șes între pîraie (sat Horezu, com. Turcinești); *Joámpa*, poiană (sat Vălari, com. Stănești); *Joámpa-Cornului*, teren cu mărăcini (sat Vălari, com. Stănești); *Joámpa-Sălciilor*, pădure (sat Vălari, com. Stănești); *Joámpa-lu-Nacu*, pădure (sat Vălari, com. Stănești). Necunoscut în restul Olteniei, cuvîntul mai este atestat în fostele raioane Huedin și Lăpuș din Transilvania cu sensul de „groapă" sau „groapă în care se adună apa" [16].

Răspîndit în Banat cu sensul de „munte cu coama lunguiață" (vezi CADE s.v.), entopicul *tîlvă* apare ca toponim în Oltenia nord-vestică: *Tîlva*, deal, coastă și poiană lungă (sat Giurgiani, com. Isverna, jud. Mehedinți); *Tîlva-Mare* și *Tîlva-Mică* sau *Tîlvele*, munți (satele Gureni și Frîncești, com. Peștișani, jud. Gorj); *Tîlva-lu-Bot*, parte de sat (sat Bohorel, com. Negomir, jud. Gorj), *Tîlfu*, înălțime, pisc în Dealul Mare (com. Bălănești, jud. Gorj). Termenul a pătruns ca nume comun

[16] Vezi *Lexic regional*, II, București, 1967, p. 74, 108, 112.

din Banat, a trecut apoi în toponimie, după care a dispărut ca apelativ. În sudul și estul Olteniei se întîlnește toponimul *Bent*, loc necultivabil, tare, pietros, loc unde vine apa (sat, com. Traian, și sat, com. Deveselu, jud. Olt) sau loc mai ridicat (sat, com. Măceșu de Sus, jud. Dolj); *Béntu-Mare*, dig (sat, com. Bistreț, jud. Dolj); *Béntu-lu-Ispas*, teren arabil (sat, com. Bistreț). Apelativul topic corespunzător este *bent*, pl. *benturĭ* „apă stătătoare de mică întindere, dar adîncă; groapă cu fund adînc în lac sau în rîu", înregistrat în fostul raion Roșiorii de Vede [17]. În sudul jud. Dolj, *bent* apare cu înțelesul de „drum, șosea pe lîngă ape; dig; locul pe unde trec carele printr-o baltă" [18]. Din exemplificările de mai sus se poate remarca faptul că toponimele respective, simple sau cu determinative, au un grad mediu de toponimizare, deoarece se cunosc apelativele din care au provenit, ele făcînd arii care, în general, coincid cu cele ale toponimelor corespunzătoare. Ariile unor apelative sînt într-o continuă restrîngere pînă la dispariția din grai a cuvîntului respectiv, care se va păstra doar în numele de locuri. Astfel, aria cuvîntului *tîlvă*, care a fost în mod cert mai întinsă, cuprinzînd și Oltenia nord-vestică, s-a restrîns tot mai mult, limitîndu-se în vremea noastră doar la Banat.

Între toponimele discutate mai sus și acelea pe care le-am încadrat în categoria celor propriu-zise, cum sînt, spre exemplu, nume ca *Gilort*, *Jiu*, *Motru*, *Mureș*, *Olt*, *Someș* și altele, deosebirea constă în aceea că, în timp ce primele sînt atît elemente strict lexicale, cît și toponimice, pentru că se poate recunoaște relativ ușor cuvîntul comun care le stă la bază, chiar dacă el nu mai este știut de majoritatea populației locale, pe acestea din urmă nu le mai înțeleg, deoarece le apar fără sens, folosite numai pentru a denumi ceva, în cazul nostru niște ape curgătoare [19]. La baza unora dintre astfel de toponime stau uneori elemente lexicale din substrat, care cu foarte mare greutate pot fi scoase la iveală de către specialiști. În aceeași categorie se includ și toponimele care s-au format de la apelative slave sau de alte origini (*Bîrlui*, *Nevăț*, *Teslui* etc.), deoarece nu au un înțeles pentru vorbitori, chiar dacă multe dintre ele pot fi explicate datorită cercetărilor asidue și temeinice ale toponomaștilor [20]. Această afirmație este confirmată și de faptele constatate cu prilejul anchetelor toponimice pe teren. Dacă pentru multe toponime din primele două categorii localnicii dau de cele mai multe ori explicații bune sau acceptabile, pentru cele din cea de-a treia categorie, toponimice propriu-zise, ei nu găsesc nici o explicație (afirmă doar: „așa l-am pomenit!") sau dau explicații ireale, fantastice chiar, punîndu-le în legătură cu o legendă locală sau cu vreo persoană cunoscută din partea locului. Uneori recurg

---

[17] Vezi *Lexic regional*, II, p. 67.

[18] Vezi *Lexic regional*, I, București, 1960, p. 33.

[19] În multe asemenea cazuri motivarea toponimică nu se bazează pe existența unui apelativ, chiar dacă uneori el poate fi descoperit de către specialiști, ci pe „justificarea unui raport între un semn lingvistic și un obiect geografic". Vezi Dragoș Moldovanu, *op. cit.*, p. 75.

[20] Vezi, în acest sens, lucrările de toponimie ale lingviștilor V. Bogrea, Emil Petrovici, Iorgu Iordan ș.a.: cf. și Marin Petrișor, *Cu privire la raportul dintre toponimic și apelativ*, Craiova, 1967, p. 5—6.

la astfel de explicații și în cazul unor toponime din a doua categorie, pe care nu le pot explica [21].

În articolul *La position linguistique du nom propre* (în „Onomastica", II, 1956, nr. 2, p. 4), Jerzy Kuriłowicz arată că „interesul lingvistic al raportului între numele comun și cel propriu nu începe decît în momentul cînd între cele două grupe de substantive concrete se stabilește o diferență formală, ca, spre exemplu, o diferență de accentuare, deosebiri în uzul articolului, particularități de flexiune etc." Pe lîngă interesul pe care-l trezesc asemenea diferențe între numele propriu (toponim) și numele comun (apelativ) corespunzător, cum sînt formele unor toponime ca *Gropu*, munte, pîrîu și izvor în nordul județului Gorj (comunele Runcu, Bumbești-Jiu și Dănești), *Groápele-Balmajului*, munte (sat Cloșani, com. Padeș, jud. Gorj), *Gropele*, munte, pîrîu (sat Topești, com. Tismana, jud. Gorj), *Gropílele*, loc unde au fost gropi mai înainte (sat Radoși, com. Crasna, jud. Gorj) față de apelativul corespunzător *groapă*, întîlnit și el ca toponim, credem că trebuie să ne preocupe raportul dintre un nume comun și toponimul corespunzător, chiar dacă nu prezintă diferențe formale. Aceasta, deoarece în procesul de toponimizare intervine, cum am subliniat mai sus, și o altă deosebire, aceea dintre conținutul semantic al celor două nume, apelativ și toponimic. Spre deosebire de apelativ, care totdeauna are un sens bine precizat, toponimul pierde cu timpul înțelesul inițial, ajungînd la un moment dat fără sens lexical, singura funcție care-i rămîne fiind aceea de identificare a unei anumite realități teritoriale sau, cu alte cuvinte, cea de desemnare. Astfel, în timp ce apelativele au un sens și desemnează diferite obiecte, toponimul corespunzător, după ce a devenit nume propriu, nu va desemna decît un obiect individual determinat (cf. J. Kuriłowicz, *art. cit.*, p. 5).

Cunoașterea clară a raportului care există între toponim și apelativ, a concordanțelor și discordanțelor care există între acești doi termeni ai opoziției stabilite și care este de o mare importanță în toponimie (ea opune generalul particularului și abstractul concretului) oferă garanția unei juste interpretări a numelor de locuri de pe un anumit teritoriu, în sensul aflării originii lor și a relațiilor reciproce dintre ele în cadrul sistemului toponimic.

---

[21] Un informator din satul Dobrana, comuna Prigoria, județul Gorj, necunoscînd apelativul *țîflă*, *țîlfă* „pisc, înălțime ascuțită" pentru toponimul *Țîlfă* dă această explicație: „acolo locuia o femeie, *Țîlfa*". Se poate remarca faptul că de foarte multe ori informatorii recurg pentru explicarea unor nume de locuri numai la nume de persoane. Uneori mai exagerează în acest sens chiar și specialiștii.

RAPORTUL DINTRE ÎNȚELESUL NUMELOR DE LOCURI ȘI CEL AL NUMELOR COMUNE CORESPUNZĂTOARE *

DE

VIORICA FLOREA

1. Raportul în discuție implică o referire la ceea ce se numește înțelesul numelui propriu. După cum se știe, Holger Steen Sørensen [1] este acela care a formulat în termeni informaționali sensul numelui propriu, sensul fiind definit ca informație transmisă de *designator* (secvență sonoră = nume propriu) în legătură cu *denotatum* sau *denotata* (obiectul denotat) [2]. Meritul lingvistului danez constă nu numai în aceea că recunoaște numelui propriu înțelesul său prin raportarea numelui la obiectul respectiv, și nu la înțelesul numelui comun care stă la baza celui propriu, dar și în aceea că stabilește caracterul individual al înțelesului numelui propriu față de cel general al numelui comun pe alte baze decît cele care precedă cercetarea sa [3]. Sørensen precizează că numele proprii au fost considerate nume individuale încă de filozofii și gramaticii greci și latini. Sensul individual era definit, însă, în termeni logici care s-ar putea sintetiza în aceea că numele propriu exprimă însușirile obiectului, privit individual [4]. La Sørensen, înțelesul individual al numelui propriu este demonstrat pe baza structurii semantice a înțelesului, a constituenților semantici. În virtutea acestor constituenți, el precizează că, în cazul numelor proprii, structura semantică este formată numai din constante, în timp ce la numele comune ea este formată din constante și variabile.

Lingvistul danez a avut ca scop *definirea înțelesului numelui propriu* în raport cu numele comun, de aceea informația transmisă de obiect este înțeleasă *ca o totalitate de constituenți semantici.* Pe de altă parte, sensul individual rezultă dintr-o formulă definitorie [5] care *opune toate numele proprii tuturor numelor comune*, adică o clasă față de alta.

În momentul în care scopul cercetării este acela de a stabili deosebiri între înțelesul unui nume propriu și înțelesul altui nume propriu sau și mai mult, între înțelesul unui nume propriu și cel al unui nume comun,

---

* Analiza noastră presupune etimologii stabilite.

[1] *The Meaning of Proper Names*, Copenhaga, 1963.

[2] În *The Theory of Proper Names*, Londra, 1940, A. H. Gardiner susține că numele proprii nu au înțeles; pentru această teorie și pentru alte teorii asupra numelui propriu, Sørensen, lucr. cit.

[3] Referințe mai largi la cartea lui Sørensen, în articolul nostru *Despre înțelesul numelor proprii*, CL, XVIII 1972, 1, p. 169—177.

[4] Pentru înțelesul individual al numelui propriu, în lingvistica românească, vezi în special Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, ed. a II-a, București, 1956, p. 270 și *Toponimia românească*, București, 1963; Al. Graur, *Nume de persoane*, București, 1965 și *Nume de locuri*, București, 1972, cap. *Introducere*, cît și *Gramatica limbii române*, ed. a II-a revăzută și adăugită, București, 1966 (sub redacția lui Al. Graur), vol. I, p. 55.

[5] Această formulă definitorie este discutată pe larg în articolul nostru, citat.

în acel moment, informația transmisă de obiect (totalitatea constituenților semantici) se impune a fi privită ca o unitate structurată. Acesta a fost motivul pentru care în cercetările noastre am conceput totalitatea informației transmise de obiect, din definiția lui Sørensen, ca un ansamblu semnificativ alcătuit din fascicule sau trăsături distinctive, prin analogie cu analizele structurale aplicate numelui comun (B. Pottier, A. J. Greimàs, E. Coseriu) [6]. Ca urmare, ansamblul semnificativ l-am numit *semantem*, iar trăsăturile distinctive, *seme*. În felul acesta, am dat posibilitatea ca în plan semantic numele propriu să fie supus aceluiași procedeu de analiză ca numele comun, condiție necesară și obligatorie pentru a putea stabili asemănări și deosebiri între cele două nume.

În cartea sa, Sørensen nu se ocupă de raportul care există între înțelesul unui nume propriu și înțelesul numelui comun de la care acesta provine, el fiind preocupat *de a stabili distincții* între numele propriu și cel comun (în general) și nu de a stabili un raport ca cel menționat.

În cele ce urmează ne propunem să urmărim raportul dintre înțelesul numelor de locuri și cel al numelor comune care stau la baza acestora. În conformitate cu definiția înțelesului numelui propriu, dată de Sørensen, noi precizăm că înțelesul unui toponim este altul decît înțelesul numelui comun corespunzător [7]. Dar, în același timp, plecînd de la conceperea înțelesului ca ansamblu semnificativ, precizăm care este locul înțelesului numelui comun în structura semantică a toponimului, atît în momentul în care numele comun devine toponim, cît și după aceea. Așadar, faptul că uneori, în timp, legătura dintre înțelesul toponimului și cel al numelui comun este evidentă iar în alte cazuri nu transpare nu rezumă cercetarea noastră la aspectul motivat sau nemotivat al toponimului în raport cu numele comun [8]. Cu alte cuvinte, nu acesta este scopul cercetării, caracterul motivat sau nemotivat al toponimului apărînd ca un aspect rezultat din analiza structurală. Faptul este explicabil deoarece analiza noastră semantică nu are loc în contextul în care toponimul este privit ca avînd înțelesul numelui de loc, ci în contextul în care înțelesul toponimului este considerat o structură semantică complexă, care stă într-un anumit raport cu înțelesul numelui comun corespunzător.

Din cele spuse mai înainte rezultă că înțelesul unui nume de loc este un ansamblu semnificativ compus din seme reflectînd însușirile sau caracteristicile obiectului. Înțelesul numelui de loc constă în totalitatea semelor, dar, el poate fi definit prin semele cele mai relevante care descoperă însușirile, caracteristicile distinctive ale obiectului în raport cu alte obiecte, prin semele care pot distinge un obiect de altul (înțelesul se poate reduce și la un sem, dacă acesta are valoare maximă de distincție) [9]. Sørensen nu vorbește de constituenți semantici cu valoare de distincție, dar, operînd în cazul lui *Napoleon* cu un sens ca „the French emperor who

[6] Vezi articolul nostru *Contribuții la problema înțelesului numelor proprii*, LR, XXIII, 1974, 5, p. 403–408.

[7] Teoria lui Gardiner din lucr. cit., prin care se respinge ideea înțelesului numelui propriu, se bazează de fapt pe aceea că autorul refuză să identifice în înțelesul numelui comun înțelesul numelui propriu. Datorită acestui fapt Gardiner ajunge la teoria extremistă în care înțelesul numelui propriu este exclus.

[8] Caracterul motivat sau nemotivat al numelor proprii a constituit în primul rînd preocuparea unor lingviști ca Iorgu Iordan, *op. citate*, Al. Graur, *op. citate*.

[9] Vezi articolul nostru, citat, din LR.

was defeated by Wellington at Waterloo" sau, în cazul lui *Homer*, cu un sens ca „the man who wrote the Iliad and the Odyssey", putem considera că în definirea înțelesului are în vedere constituenți semantici distinctivi (care disting un obiect de altul).

2. În concordanță cu cele stabilite mai înainte, înțelesul lui *Poiana* (numele mai multor așezări de pe teritoriul țării noastre) poate fi compus din seme ca : „sat în comuna x, jud. y", „sat în apropierea de satul x", „satul cel mai vechi din com. x" ș.a.m.d. Chiar dacă am defini *Poiana* prin „sat în com. x, jud. y, așezat într-o *poiană*" — partea a doua a definiției constituind o altă caracteristică a locului denumit —, toponimul nu are înțelesul de „poiană", înțelesul lui, definit prin semele de mai sus, este altul decît al numelui comun corespunzător. Definind înțelesul lui *Stogu* prin „munte de forma unui stog", oronimul nu capătă înțelesul de „stog". *Aluni*, ca toponim, nu semnifică „mai mulți aluni", ci „sat în com. x, jud. y" sau „deal în satul x" sau „pîrîu în satul x". Dacă în definiții introducem și semul „unde sînt mai mulți aluni" : „sat (deal, pîrîu) în com. x, jud. y, unde sînt mai mulți aluni", aceasta nu duce la identificarea înțelesului tomonimului *Aluni* cu cel al numelui comun *aluni*. *Izvoarele*, ca nume de sat, nu înseamnă „izvoare", ci „sat cu anumite caracteristici, printre care și aceea că este situat lîngă izvoare". *Turburea* (< *Tulburea*), ca nume de apă, nu se identifică cu înțelesul de „tulbure", ea semnifică un obiect toponimic, în cazul acesta un pîrîu, care are calitatea de a fi tulbure.

Îmbinările toponimice necesită o discuție aparte. Cele mai multe îmbinări sînt formate, după cum se știe, dintr-un termen entopic (nume comun desemnînd o formă de relief, o formă geografică — în accepție largă) : *deal*, *vale*, *izvor*, *pîrîu* etc. + alt cuvînt sau alte cuvinte (*Dealu Mare*, *Valea Largă*, *Izvorul al Rece*, *Pîrîu din Deal*). S-ar părea că, atunci cînd denumesc o formă de relief care corespunde termenului entopic din îmbinare : *Dealu Mare* — deal, *Valea Largă* — vale ș.a.m.d., îmbinarea toponimică are înțelesul îmbinării libere formate din numele comune corespunzătoare (*dealu mare*, *vale largă*...). Definind înțelesul toponimului *Dealu Mare* prin o sumă de caracteristici : „deal în satul x", „dealul cel mai mare din satul x", „dealul care desparte satul x de satul y"... și reducîndu-le pe acestea la una singură, constatăm că în cele din urmă *Dealu Mare* înseamnă „deal" (cu anumite caracteristici, printre care și aceea că este mare), în timp ce îmbinarea liberă *dealu mare* nu poate fi redusă la o singură semnificație, ea cuprinde două înțelesuri, „deal" și „mare", care nu pot fi contopite în înțelesul de „deal". În același fel, *Valea Largă* nu înseamnă „valea largă", ci „vale" (cu anumite caracteristici, printre care și aceea că este largă) [10]. Hidronimul *Izvorul al Rece* are o altă semnificație decît „izvorul al rece" căci în sfera lui semantică include nu numai „izvorul" + „rece" dar și alte caracteristici, de exemplu, faptul că apa izvorăște din munții x, se varsă în pîrîul sau lacul y, trece prin satul z..., *Pîrîu din Deal* semnifică nu numai „pîrîul din deal", dar și

[10] Cînd desemnează un sat, *Dealu Mare* sau *Valea Largă* are înțelesul de „sat pe un deal mare", respectiv „sat pe o vale largă".

„pîrîul care trece prin satul x", „pîrîu cu apă multă", „pîrîu folosit la irigații" ș.a.m.d.

3. Înțelesul numelui de loc este fascicul semnificativ constituit dintr-un sem corespunzător entității toponimice desemnate: *așezare (oraș, tîrg, sat, cătun, grup de case), munte, deal, vale, izvor, pîrîu... loc* + o totalitate de seme reflectînd însușiri, caracteristici ale locului denumit. La exemplele de mai sus, putem adăuga: *Brazi* = *așezare* în apropiere de Ploiești, în care se află un însemnat combinat petrochimic, *Găina* = *munte* unde se făcea înainte, în fiecare an, tîrgul de fete, *Bobîlna* = *deal* pe care s-a desfășurat răscoala țăranilor, condusă de Gh. Doja, *Valea Frumoasei* = *vale* care a dat numele unui volum de povestiri al lui M. Sadoveanu [11]. Primul sem, *așezare* (*oraș...*), *munte, deal, vale, pîrîu...* este cel care pune bazele înțelesului toponimic al numelor de locuri, el are ponderea cea mai mare în ansamblul semnificativ, de aceea poate forma singur înțelesul, un înțeles general, aplicabil mai multor „obiecte" toponimice de același fel: *Brazi* „așezare", *Găina* „munte", *Bobîlna* „deal" [12], acest sem poate fi numit *sem toponimic* (sem care se referă la un *loc*). La numele comune, ansamblul semnificativ include numai uneori seme, numite de noi toponimice: *sat* „*așezare*" rurală..., „*măgură*" *deal* mare (singuratic), *văiugă* „*vale* îngustă și puțin adîncă" [13], la numele de locuri, aceste seme sînt prezente în toate cazurile, în ansamblurile semnificative ale tuturor numelor de locuri. Modul de organizare a semelor în ansamblul semnificativ al toponimelor dovedește că acestea se caracterizează printr-o formă proprie a semnificației.

4. În totalitatea de seme reflectînd însușirile obiectului denumit, poate intra și semul prin care numele comun corespunzător toponimului atribuie o caracteristică obiectului: *Poiana* „sat în com. x, jud. y, situat într-o *poiană*", *Stogu* „munte ca un *stog*", *Aluni* „sat în com. x, jud. y, unde sînt mulți *aluni*", *Turburea* „pîrîu *tulbure*" [14]. În cazul îmbinărilor toponimice, unul din seme poate fi reprezentat de caracteristica desemnată prin numele comun corespunzător determinantului din îmbinare: *Dealu Mare* „deal mare", *Valea Largă* „vale largă", *Izvorul al Rece* „izvor rece", *Pîrîu din Vale* „pîrîu din vale" [15]. Raportul dintre toponim și numele comun corespunzător constă așadar în faptul că acesta din urmă desemnează sau indică o caracteristică a locului, această caracteristică contribuie, în calitate de sem (pe lîngă alte seme), la formarea ansamblului semnificativ al toponimului [16]. Înțelesul numelui de loc este astfel o sferă semnificativă mai largă care cuprinde și înțelesul numelui comun, înțelesul acestuia fiind o componentă semantică a toponimului, un sem. În ce privește înțelesul, numele comun se găsește într-un raport de includere, de subordonare față de numele de loc la baza căruia stă: *Poiana* include „poiana", *Stogu* „stog", *Aluni* „aluni", *Turburea* „tulbure", *Valea Mare* „valea

---

[11] Semele de față dezvăluie o însușire o obiectului în raport cu obiecte netoponimice.

[12] Vezi și unele definiții date mai sus.

[13] Pentru aceste definiții, vezi DM.

[14] În legătură cu caracteristica desemnată de numele comun, vezi discuțiile următoare.

[15] Cînd îmbinările toponimice sînt formate din mai multe componente, unele seme pot fi reprezentate de caracteristicile exprimate de numele comune corespunzătoare determinantelor (*Pîrîu din Valea Mare* „pîrîu din valea mare").

[16] Vezi mai departe caracterul istoric al acestui raport.

mare". Înțelesul numelui de loc nu coincide, prin urmare, cu cel al numelui comun corespunzător.

5. Raportul dintre înțelesul numelui de loc și cel al numelui comun pe care acesta îl reprezintă are caracter istoric. Legătura dintre cele două înțelesuri evoluează în timp. În momentul în care un loc (în înțeles larg) este denumit *Aluniș*, în acel moment „situarea locului lîngă aluni (într-o pădure de aluni)" este cea mai distinctivă însușire a lui : denumirea este determinată de cea mai pregnantă, de cea mai distinctivă însușire, caracteristică a locului, ea are un caracter motivat. Înțelesul este definit prin această caracteristică : *Aluniș* „sat lîngă *aluni*", „sat cu *aluni*...", *Poiana* „sat într-o *poiană*...". Legătura dintre numele de loc și cel comun corespunzător este atît de strînsă încît cel dintîi este definit prin caracteristica exprimată de acesta din urmă, dar, după cum se observă, nici în acest stadiu, înțelesul toponimului nu se identifică cu cel al numelui comun. La fel ca *Aluniș*, un sat s-a numit *Mănăstirea* pentru că însușirea lui cea mai izbitoare — față de alte sate din jur — a fost aceea că era proprietatea unei mănăstiri (celelalte sate aparțineau boierilor). Un deal capătă numele de *Dealu Mare* numai atunci cînd este cea mai înaltă culme din împrejurimi, după cum o vale este numită *Valea Rea*, dacă, prin panta ei abruptă, aduce diferite neajunsuri. În faza inițială de denumire, numele comun care stă la baza toponimului desemnează deci cea mai distinctivă însușire a locului, care se impune ca semul cel mai relevant în ansamblul semnificativ al toponimului.

Cu timpul, locurile sînt supuse la diferite schimbări, suportă diferite prefaceri. Schimbările pot fi naturale, provenite în aspectul fizic-geografic al locului, sau sociale, determinate de mersul înainte al dezvoltării societății. După o perioadă de timp, alunii de lîngă satul *Aluniș* pot să dispară, pădurea din apropierea satului *Poiana* să fie exploatată astfel încît situarea așezărilor *lîngă aluni* sau *într-o poiană* să nu mai fie o caracteristică a lor. În urma transformărilor sociale care au avut loc, *Mănăstirea* nu mai constituie proprietatea unei mănăstiri, ci este un sat liber, ca toate satele din țara noastră. Pentru cei care au cunoscut vechea așezare a satelor *Aluniș* și *Poiana*, acestea au încă semnificația de „sat unde erau mai mulți aluni", respectiv „sat care era situat într-o poiană", pentru cei care nu cunosc vechile așezări, caracteristicile de mai sus nu intră în componența semantică, înțelesul lui *Aluniș* sau *Poiana* este alcătuit din alte componente semnificative, de exemplu, de „sat în com. x, jud. y, unde s-a făcut școală nouă" sau de „satul cel mai mic din com. x", sau de „satul cu cei mai mulți locuitori din com. x". Dar, chiar dacă toți vorbitorii ar cunoaște vechea așezare a satelor în discuție, faptul că satele nu mai dețin vechile însușiri determină apariția unor alte caracteristici distinctive în ansamblul semnificativ al toponimului, însușirea care inițial a fost cea mai relevantă devine acum o însușire oarecare, la care se poate renunța : *Aluniș*, „satul cu școală nouă din com. x" sau „satul în care s-a născut scriitorul x (unde erau mai mulți aluni)", *Poiana* „satul cu cei mai mulți locuitori din com. x", „satul cu prima gospodărie agricolă de producție din com. x (care era situat într-o poiană)". *Mănăstirea* poate fi definită prin „satul de sub munte din com. x", „sat în com. x, jud. y, pe unde trece linia de înaltă tensiune (care a fost proprietatea unei mănăstiri)".

Vechile caracteristici ale locurilor sînt excluse de la definirea înțelesului toponimelor, însușirile cele mai importante ale așezărilor sînt acum altele: „sat cu școală nouă", „cu cei mai mulți locuitori", „cu linie de înaltă tensiune" etc. În momentul în care vechile caracteristici ale locurilor, relevate prin numele comune corespunzătoare toponimelor, dispar sau pur și simplu alte caracteristici devin mai distinctive, se produce ruptura între numele propriu și cel comun care i-a dat naștere. *Aluniș* nu mai înseamnă „sat cu *aluni*", *Poiana* nu mai are înțelesul de „sat într-o *poiană*", *Mănăstirea* de „sat, proprietatea unei *mănăstiri*". *Brazi* (localitate lîngă Ploiești) nu mai poate fi definit astăzi prin „așezare cu *brazi*", ci prin „așezare în apropiere de Ploiești, unde este un însemnat combinat petrochimic", faptul că localitatea este situată între brazi nu prezintă în momentul de față nici o importanță. Caracteristica locului desemnată de numele comun nu mai participă ca sem distinctiv în ansamblul semnificativ al numelui de loc (vezi și definițiile de mai înainte). În acest moment, în care se rupe veriga semantică dintre toponim și numele comun corespunzător, oricare alte caracteristici devin relevante în componența semnificativă a toponimului. În raport cu aceste noi caracteristici, denumirea apare nemotivată: *Aluniș* „sat cu școală nouă...", *Poiana* „sat cu mulți locuitori...", *Mănăstirea* „sat cu linie de înaltă tensiune...", *Brazi* „așezare cu combinat petrochimic...". Acesta este momentul cînd numele de loc își revendică o semnificație proprie, independentă de aceea a numelui comun pe care-l reprezintă, este momentul în care, după acumularea de noi caracteristici (ale locului denumit), se produce saltul calitativ, adică mutarea totală a semnificației în plan toponimic (vezi mai sus interferența dintre semnificația toponimului și cea a numelui comun).

Dacă vechile însușiri ale locurilor se mențin, dacă nu intervin alte caracteristici mai distinctive, înțelesul denumirilor toponimice poate fi același ca la început: *Aluniș* „sat cu aluni...", *Poiana* „sat într-o poiană...", *Izvoarele* „sat cu izvoare...".

Rezultatele cercetării noastre sînt următoarele: *înțelesul numelui de loc este altul decît înțelesul numelui comun corespunzător* — cele două înțelesuri nu pot fi identificate (2.), *numele de loc are o formă proprie a semnificației* (3.), *numele comun pe care îl reprezintă toponimul desemnează una din caracteristicile obiectului* (locului), *această caracteristică participă ca sem la formarea înțelesului toponimului*, înțelesul numelui comun este inclus în sfera semantică a toponimului (4.), raportul dintre înțelesul toponimului și cel al numelui comun corespunzător are caracter istoric, aceasta înseamnă de fapt că înțelesul toponimului este o categorie istorică. *Inițial, numele comun desemnează caracteristica dominantă a locului, această caracteristică funcționează ca semul cel mai relevant al ansamblului semnificativ al toponimului. Cu timpul, caracteristica în discuție poate deveni lipsită de importanță, ea nu mai concură ca sem relevant la definirea înțelesului toponimic sau poate menține valoarea distinctivă, funcția de sem relevant* (5.).

HIPOCORISTICE MODERNE

DE

acad. AL. GRAUR

Într-o comunicare prezentată la București, la 22.XI.1972, I. Pătruț a arătat că hipocoristicele slave de tipul *Bajo*, *Domșa* etc. nu sînt formate, cum se spune uneori, de la substantive comune, ci de la nume de persoană scurtate, la care se adaugă sufixe specifice ca *-y-*, *-š-* etc. Desigur, ar fi greu să se facă o afirmație categorică privind absolut toate exemplele, dar cred că în linii mari observația este justă. Cele mai clare și mai convingătoare dovezi de scurtare a numelor ni le furnizează prenumele calendaristice, a căror etimologie este indiscutabilă : hipocoristicele ca *Mișa*, *Șașa* (de la *Mihail*, *Alexandru*) s-au produs, evident, prin scurtarea numelor originale.

Îmi apare acum cu claritate o diferență esențială între ceea ce sîntem deprinși să numim hipocoristice de tip indo-european, de felul lui gr. *Nikos* pentru *Nikolaos*, și cele slave mai noi, cercetate de I. Pătruț. Într-o fază mai veche, formația hipocoristicelor este strict reglementată : numele oficial era obligator compus din două elemente combinate, iar ca hipocoristic se folosea unul singur din ele, eventual urmat de un sufix : gr. *Zenodotos* devenea *Zenon*, germ. *Siegfried* era înlocuit cu *Sicco*, iar sl. *Vladimir*, cu *Mirce* etc. În faza mai nouă, la care se referă exemplele adunate de I. Pătruț, avem de-a face pur și simplu cu scurtări, urmate sau nu de sufixe, dar în orice caz fără să se respecte împărțirea primitivă în două elemente. Situația este clară pentru hipocoristicele slave sau românești de la nume calendaristice de tipul *Donce* de la *Anton* sau *Lența* de la *Elena*.

Se poate vedea aici o simplă urmare a faptului că numele de persoane nu mai sînt analizabile. În perioada mai veche, orice copil căpăta un nume compus, pe care cei care-l dădeau trebuiau neapărat să-l poată descompune, căci altfel nu l-ar fi putut combina. În perioada mai nouă, se dau nume existente dinainte, calendaristice, istorice, pe care de cele mai multe ori nici părinții, nici cei din jurul lor nu știu să le interpreteze din punctul de vedere etimologic. Astfel nu poate fi vorba nici de împărțirea numelor în părțile lor componente.

Cred însă că cu aceasta încă n-am spus totul. Constatăm că foarte adesea hipocoristicele moderne nu sînt numai scurtate, ci comportă și o reduplicare. În cartea mea *Nume de persoane* (București, 1965, p. 59) am citat exemple franțuzești ca *Dédé* pentru *André*, *Jojo* pentru *Georges*, *Lulu* pentru *Lucien* sau *Lucienne* (masculinul nu se mai diferențiază de feminin), la care se mai pot adăuga exemple ca *Lili*, *Mimi*, *Nana*, *Nini*, *Pépé*, *Zaza*, *Zizi*, *Zozo*. De multe ori numele se termină în consoană, dar în forma hipocoristicului aceasta nu apare decît o dată, ceea ce înseamnă că reduplicarea nu e completă : *Bébert*, *Gégène*, *Gugusse*, *Mimile*. S-ar putea crede că partea întîi reprezintă o asimilare a silabei inițiale originale din *Albert*, *Eugène*, *Auguste*, *Emile*. Dar nu este așa, cum se poate

dovedi cu exemple ca *Totor* de la *Victor*, diferența între *vic-* și *to-* fiind prea mare ca să putem vedea aici o asimilare. În realitate avem o repetare incompletă, asupra căreia voi reveni.

Formații cu reduplicare avem destule și în românește, fără să putem spune dacă, cel puțin unele dintre ele, nu sînt împrumutate : *Bibi*, *Cici*, *Didi*, *Fifi*, *Gigi*, *Lili*, *Mimi*, *Nini*, *Riri*, *Titi*. După cum se vede, sînt multe cu vocala *i*, ceea ce nu cred că e o întîmplare : *i* sugerează ideea de micime, așa cum *a* o sugerează pe cea de mărime. Dar există și cu celelalte vocale : *Lala*, *Coco*, *Roro* (de la *Aurora*), *Toto*, *Dudu* (de la *Alexandru*), *Țuțu* etc. La aceste formații cu reduplicare se pot adăuga sufixe, tocmai ca la cele de tip indo-european : *Gigică*, *Lilica*, *Mimița*, *Titilică* și așa mai departe.

Trebuie să adaug că se găsesc multe cazuri unde vocala nu se repetă, singură consoana permițîndu-ne să vorbim de reduplicare. Am putea crede că începutul l-a făcut diferențierea femininului de masculin : dacă alături de *Dudu* s-a format *Duda*, alături de *Lala* s-a format *Lalu*, de ce nu s-ar trece apoi la formații ca *Dadi*, *Dodu* și *Doda*, *Gogu* și *Goga*, *Titu* și *Tita*, *Luli*, *Nana* și *Nanu*, *Pepi*? Și în franțuzește însă avem nume ca *Zazie*, și acolo nu se mai poate pune problema formării femininului.

Formațiile de acest fel se trădează ca provenind din limbajul copiilor, nu din al adulților. Copiii nu pot pronunța două consoane una după alta, de aceea hipocoristicele ca *Dridri*, *Grigri* sînt o raritate. Ei sînt foarte înclinați să repete silabele, ceea ce a dat naștere cuvintelor „infantile" de tipul *mama*, *tata*, *papa* etc., care apar în tot felul de limbi neînrudite între ele. De aici fără îndoială și o serie de cuvinte care înseamnă „copil" și sînt folosite și ca hipocoristice : fr. *bébé*, engl. *baby*, germ. *Bube* (vezi Kluge s.v.), it. *ninna* „fetiță", rom. *coca* ; fr. *bibi* înseamnă în limbajul familiar „eu" și vine din graiul copiilor (vezi Sainéan, *Le langage parisien*, Paris, 1920, p. 350).

Încă o concluzie se poate trage din diferența pe care cred că am stabilit-o între hipocoristicele din antichitate și cele de azi. În trecut, hipocoristicele erau formate de adulți, pentru economie de timp și de energie : era suficient să se spună *Iphis* ca să se înțeleagă că e vorba de *Iphikrates* și deci sfîrșitul putea fi suprimat. În prezent, adulții sînt mult mai tandri cu copiii, le urmăresc gîngureala și pornesc de la ea pentru a le da nume de mîngîiere, mai bine zis rețin forma în care copiii se numesc pe ei înșiși.

OPOZIȚIA DE NUMĂR LA NUMELE PROPRII DE PERSOANE ÎN LIMBA ROMÂNĂ. NUMELE DE FAMILIE

DE

DOMNIȚA ICHIM-TOMESCU

Cercetarea opoziției de număr la numele de familie românești alcătuiește un capitol al unui studiu mai larg, orientat metodologic spre analiza particularităților contrastului morfologic nume propriu—nume comun la nivelul diferitelor subclase semantice ale numelor proprii. Lucrarea de față își propune să verifice pe baza materialului concret, oferit de un subsistem onomastic, compatibilitatea acestei clase de semne cu opoziția singular—plural.

Analiza morfologică a numelor de familie se va face în limitele unei interpretări a categoriei gramaticale a numărului ca posibilitate de exprimare a existenței unuia sau a mai multor obiecte [1]. Această capacitate a numelui de a desemna un anumit număr de denotate corespunde unui raport formal de opoziție între un termen nemarcat și un termen marcat, vizibil în distribuția indicilor flexiunii nominale.

Numele de familie sînt considerate o subclasă onomastică a numelor de persoane [2], distinctă prin caracteristici funcționale. Ca nume proprii secundare, de individualizare suplimentară, numele de familie apar mai tîrziu în sistemul onomastic românesc, fiind de obicei supranume (patronimice, matronimice, de indicare a originii locale sau a situației sociale, porecle), fixate oficial întregii familii. Trăsătura caracteristică a acestui tip de nume proprii o formează dubla funcție denominativă în sistemul onomastic. Astfel aceste nume denotă și individualizează membrii unei familii, considerată unitate, precum și pe fiecare membru al familiei, dublînd prenumele acestora. Numele de familie se referă simultan la două obiecte denotate: familia și membrul acestei familii. În ambele cazuri, numele de familie are capacitatea de a denota mai multe individualități (mai multe familii sau mai mulți membri ai familiei), care primesc același nume.

În ciuda posibilităților denotatoare multiple, numele de familie cunosc, din punct de vedere funcțional, o distribuție individuală specifică atît pentru fiecare membru al familiei cît și pentru familia întreagă. Repercusiunea gramaticală a acestei caracteristici este *preponderența* formei de singular în fixarea și utilizarea numelui. Inventarul numelor

---

[1] Definiția numărului gramatical ca mijloc de a indica existența unuia sau a mai multor exemplare dintr-o categorie de obiecte face dificilă încadrarea numelor proprii în opoziția singular-plural, datorită naturii specifice a acestor semne care individualizează obiectele denotate prin izolarea lor de celelalte exemplare din aceeași categorie.

[2] Se are în vedere și numele de familie în varianta de nume mixte, dată fiind utilizarea frecventă a numelor de familie în sintagmă cu prenumele, ca formă de accentuare a individualizării prin nume.

de familie românești indică în general prezența formelor de singular ale numelor, fapt explicabil prin menirea acestor nume de a sublinia singularitatea (individualitatea) denotatului. Spre deosebire de alte clase de nume proprii, care desemnează pluralități de individualități purtătoare ale aceluiași nume (nume de așezări umane, nume de lanțuri muntoase și insule, nume de constelații), numele de familie s-au format prin evitarea unui plural „etimologic". O excepție o constituie apariția în sistemul numelor de familie românești a unor supranume de individualizare cu ajutorul unor nume geografice [3] cu formă etimologică de plural (ex: Octav Pancu-*Iași*, I. Al. Brătescu-*Voinești*). În realitate, aceste forme pot fi considerate neparticipante la opoziția singular—plural, întrucît distribuția lor contextuală se caracterizează mai ales prin prezența contextelor de singular. Regimul gramatical al numelui nu este influențat de acest plural, care nu se încadrează nici cazurilor de număr invariabil (substantive defective de număr), datorită prezenței obligatorii a acestor nume în vecinătatea primului nume de familie sau a prenumelui, ambele cu formă de singular.

Utilizarea denotativă individuală a numelui de familie determină în egală măsură funcționalitatea numelui, caracterizată prin *poziția dominantă* a formei de singular. Această formă de singular a numelui corespunde desemnării unor denotate diferite: a) membru al familiei; b) familia, considerată o totalitate de membri, o unitate.

La nivelul primului tip de denotat (membru al familiei) apare o formă de singular cu o semnificație nouă, mijlocită însă de semnificația „membru al familiei". În această situație, apariția unui nume de familie în singular denotă „persoană cu acest nume" (într-un mod asemănător prenumelor), desigur în virtutea calității acestei persoane de membru al unei familii purtătoare a aceluiași nume. Nuanța semantică deosebită se obține prin accentuarea în actul denominației a evidenței numelui și nu a calității denotatului.

Existența unei forme de singular a numelui de familie cu trei semnificații diferite (*membru al familiei x*, *persoană cu numele x*, *familia x*) determină uzul obișnuit al acestei forme de singular numai în sintagmă, în poziția determinant. Elementul determinat, care este numele comun al denotatului, rezolvă ambiguitatea funcțiilor denotatoare ale numelor de familie. Apare și o specializare a formelor de acest fel. Forma de singular a numelui de familie (cu elementul determinat subînțeles) desemnează un membru al familiei cu acest nume sau o persoană purtătoare a acestui nume. Forma de singular a aceluiași nume, însoțită obligatoriu de elementul determinat exprimat, desemnează familia în general (ex: seria de nume *Popescu*, *Ionescu*...*x*, față de seria *familia Popescu*, *familia Ionescu*... *familia x*).

Corespunzător acestor trei variante de singular ale numelui de familie, în virtutea opoziției de număr ar trebui să deosebim trei variante de plural în condițiile în care posibilitatea de denotare multiplă a acestor nume este evidentă:

1. Prima formă de singular a numelui cu accepția semantică „un membru al familiei" se va opune unei forme de plural, care desemnează „mai mulți membri ai familiei".

[3] V. Al. Graur, *Nume de persoane*, București, 1965, p. 100—101.

2. A doua formă de singular a numelui cu semnificația derivată „o persoană cu acest nume" se va opune unei forme de plural, care desemnează „mai multe persoane" individuale diferite „cu acest nume".

3. A treia formă de singular a numelui care desemnează „o familie" se va opune unei forme de plural, necesară pentru a desemna „mai multe familii" purtătoare ale aceluiași nume.

Modalitățile de exprimare a acestor trei tipuri de opoziții sînt diferite.

1. În cadrul primei opoziții existența unei forme pentru *pluralitatea* membrilor unei familii nu trebuie confundată cu forma existentă pentru *totalitatea* membrilor unei familii. Deosebirea este marcată în limbă prin prezența simultană a două forme parțial sinonimice : o formă de singular care denumește familia și una de plural care denumește membrii familiei (ex : *familia Popescu, Ionescu...x* față de *Popeștii, Ioneștii... x — ii*). Cele două forme nu sînt termenii aceleiași opoziții de număr.

Apariția formelor de plural ale unor nume de familie cu funcția specifică de desemnare a unei colectivități prin elementele alcătuitoare trebuie încadrată într-un fenomen lingvistic mai larg, într-un proces denominativ destinat să exprime în diferite forme apartenența unor persoane la un grup etnic sau social. Acest tip de denumire (*Gruppennamen*) este anterior constituirii numelor de familie și formează un model de exprimare căruia i s-au conformat și numele de familie ulterioare. Posibilitatea ca aceste plurale să fi apărut înaintea formelor de singular corespondente, argumentată teoretic de E. Coseriu [4], este dovedită de existența acelor nume românești pentru grupurile de persoane, unite prin descendența dintr-un strămoș comun, care stau la baza formării numelor de sate. Aceste denumiri colective au ca punct formativ un nume propriu (de obicei prenumele unui strămoș) căruia i se adaugă o terminație de plural corespunzătoare conținutului denumirii. Acest procedeu a fost întărit de apariția oficială a numelor de familie, care se integrează aceleiași tendințe de a exprima o colectivitate sub raportul componenților.

Așadar, din punct de vedere diacronic, se manifestă în acest sens două serii de denumiri cu aspect formal de plural pentru desemnarea membrilor unei familii : — numele de descendență care desemnează mai mulți membri ai unei familii în sensul rudeniei și nu al desemnării cu un nume unic în virtutea acestui fapt ;

— numele de apartenență care desemnează mai mulți membri ai unei familii, care posedă același nume.

(Pentru a exemplifica comparăm forma de plural *Comăneștii*, pentru membrii unei familii descendente dintr-un *Coman*, și forma de plural *Comăneștii* pentru membrii unei familii denumite *Comănescu.*)

Deosebirea dintre aceste două serii de fapte se stabilește la nivelul radicalului acestor nume : numele de primul tip sînt derivate de la prenume, numele de al doilea tip au ca punct de plecare un nume de familie. În cazul în care acest nume-radical nu poate fi atribuit cu certitudine unei clase a numelor de persoane (cazul numelor de familie provenite din prenume patronimice sau porecle), distincția se realizează în plan funcțional

[4] *El plural en los nombres propios*, în *Teoria del lenguaje y lingüistica general*, Madrid, p. 272.

contextual. O altă deosebire între aceste două varietăți ale utilizării numelor de colectivități familiale se poate realiza din punct de vedere gramatical. Prima formă a denumirii (numele de descendență) alcătuiește un plural imobil, pentru că nu există o formă de singular corespunzătoare, care să semnifice un singur membru al familiei. Astfel, seria de nume *x-ești* și *x-i* nu cunosc un singular de tipul *x* (care este numele întemeietorului unui neam, al strămoșului comun). A doua denumire formează o opoziție singular—plural, pentru că forma de singular denotă un membru al familiei care posedă realmente acest nume.

Din punct de vedere formal, prima serie de denumiri specializează un sufix pentru a exprima ideea de pluralitate într-o formă de derivare specifică, în timp ce a doua serie de denumiri conturează opoziția formală : termen singular nemarcat — termen plural marcat, cu ajutorul desinenței *i*.

Pentru specificul realizării opoziției de număr la numele proprii insistăm asupra primei serii de denumiri care utilizează un sufix cu valoarea de formativ al pluralului. Cea mai mare productivitate în acest sens aparține sufixului adjectival *-ești*. Formele de plural cu acest sufix desemnează cel mai frecvent membrii unei familii după linia de descendență, prin adjoncțiunea sufixului la numele strămoșului, întemeietor de neam. Bogăția materialului istoric documentar în această privință indică atît vechimea cît și frecvența procedeului. Ne mărginim să citățm primele atestări : 1502 — „partea *Corbeneștilor*... a cumpărat-o domnia mea de la fii lui *Corbeanu*", (DIR, XVI, I, 15) 1515 — „s-a ridicat *Alaman*... pentru a treia parte a *Alămănești*lor (DIR, XVI, I, 109), 1515 — „să fie o jumătate de ocină din partea *Zărneștilor* și trei funii din partea lui *Zîrnă* cel bătrîn" (DIR, XVI, I, 109). Cu timpul aceste nume s-au specializat în denominația toponimică. În acest stadiu este foarte dificil de deosebit numele satului de numele colectiv al membrilor familiei. Alteori forma de plural se bazează pe prenumele unui membru proeminent al familiei. O astfel de formă apare în ex. : „Pusă pe toți *Gavriliteștii* și toți *Mironeștii*" (I. Neculce, *Letop.* 192) în care ultimul nume este un plural pentru desemnarea membrilor familiei lui *Miron* Costin. În acest caz, ideea de apartenență la un grup apare mai evidentă decît ideea de descendență comună. Cu aceeași semnificație apare forma de plural, ca nume ale cetelor armate boierești, semn al vechilor tradiții militare feudale, potrivit cărora boierul participa la războaie cu oaste personală. „Între aceste oști... erau cetele ce se chemau *Buzeștii* și *Rățeștii*, pre numele căpitanilor săi, frații *Buzești* și Gheorghe *Rat* (N. Bălcescu, o. II, 236). Forma de plural, în unele cazuri, poate proveni de la supranumele unuia din membrii familiei. În exemplul „*Gupăreștii* era aice în țară" (I. Neculce, *Letop.*, 130) numele în plural se formează de la supranumele întemeietorului familiei Ruset, care avea rangul de cupar. Membrii familiei Cantacuzino sînt denumiți cu forma de plural *Postelniceștii*, după funcția postelnicului C. Cantacuzino în exemplul : „Și se pîrie față la față... cu *Postelniceștii*, cu *Șaitaniceștii*, cărora le dzicu și *Cantacuzinești*" (I. Neculce, *Letop.*, 139).

Ideea de apartenență la o familie înlocuiește treptat ideea de descendență, de origine comună. Odată cu apariția numelor de familie (fixate în sistemul onomastic românesc mai întîi familiilor boierești) procedeul de formare a unor asemenea plurale rămîne la fel de productiv, sufixul *ești* ca marcă a pluralului fiind adăugat numelui comun al familiei. De

exemplu, „*Găneștii* și *Arburești*... l-au omorît" (Gr. Ureche, *Letop.*, 149), sau „Numele *Puricești*lor au fost schimbat în *Movilești*" (I. Neculce, *Letop.*, 118). Semnificativă în acest sens este lista „neamurilor de boieri moldoveni" întocmită de D. Cantemir (*Descr.*, 226), care cuprinde denumirile: *Arburești*i, *Bantașești*i, *Bașotești*i, *Buhușești*i, *Bălșești*i, *Carpești*i, *Catargiești*i, *Circhezești*i, *Ciogolești*i, *Costinești*i, *Donicești*i, *Doneștii*, *Găneș*tii, *Năculești*i, *Paladești*i, *Pilatești*i, *Racoviței*i, *Ruseței*i, *Septilicești*i... *Sturzești*i..." În toate aceste forme de plural, numele de familie ca termen singular al opoziției este cunoscut și atestat. Analiza acestor formații indică valoarea sufixului *-ești*, de indice al pluralului. Aceluiași model i se supun numele de familie străine, care suferă în acest caz un proces de adaptare morfologică. Vezi exemplul: „Aceşti doi mai rămăsesă din *Batorești*" (M. Costin, *Letop.*, 22). Forma *Batorești* pentru membrii familiei *Bathory* reapare la N. Bălcescu (o.I, 73) și N. Iorga (*Pag. alese*, II, 202). De aceeași factură sînt numele „*Muruzești*i, *Gălimăhești*i" (M. Kogălniceanu, o., 112), „*Lahovăreștii*" (Al. Odobescu, o.I, 398). Adoptarea sufixului *-ești* se poate explica în unele cazuri prin asemănarea fonetică a terminației inițiale a numelui. Astfel apar adoptate numele poloneze în formele de plural „*Potoțești*i și *Vișnoveț*ești*i*" (M. Costin, *Letop.*, 25) și „*Potocești*i" (I. Neculce, *Letop.*, 208).

Mai tîrziu, utilizate literar, formele de plural cu sufixul *-ești*, care desemnează membrii unei familii, comportă o distribuție stilistică, concurînd sau diversificînd forme similare cu desinența **-i**. În exemplul „*Caragialeștii* au fost o dinastie de oameni cu geniul rîsului" (P. Zarifopol, apud P. Constantinescu, *Scr.*, 178) efectul de expresivitate al formei de plural este calculat. (Se sugerează prin asemănarea cu formele similare ale unor nume de familie boierești o noblețe, o aristocrație, desigur a spiritului.)

În general această formă de plural a numelor de persoane caracterizează și modalitățile populare de denominație. Prezența unor asemenea nume de familie în plural în contextul unor microtoponime poate fi o dovadă în acest sens. Citățm cîteva nume din toponimia județului Gorj, sintagme în care apar nume de familie la plural. În toate exemplele numele inițial al familiei este atestat: Bunaru *Pășăligeștilor* (< n.p. *Pașalega*), Dealu *Catrineștilor* (< n.p. *Catrina*), Dealu *Zgîrbureștilor* (< n.p. *Zgarbură*), Lunca *Aniței*tilor (< n.p. *Aniță*), Valea *Preotesăștilor* (< n.p. *Preoteasa*). Fenomenul de formare a unor asemenea nume este frecvent în cazul numelor unor părți de sat, locuite de membrii aceleiași familii: *Ancești* (< n.p. *Anca*), *Halingești* (< n.p. *Halîngă*) etc.

O funcție lingvistică asemănătoare îndeplinește în sistemul denominativ popular sufixul *-oni* în unele derivate de la nume de familie (prenume, porecle) care la singular apar fără sufix. Fenomenul are o repartiție dialectală care cuprinde sudul Transilvaniei și, după cum probează materialul toponimic, toată regiunea subcarpatică a Olteniei: *Huloni* (< n.p. *Hulă*), Dealu *Liț*on'*ilor* (< n.p. *Liță*), *Păsăroni*i (< n.p. *Pasăre*), La *Pușcon'i* (< n.p. *Pușcă*), Valea *Lăpăduș*on'*ilor* (< n.p. *Lăpăduș*), Zăvoiu *Gheruț*on'*ilor* (< n.p. *Gheruță*). (Ca și în exemplele anterioare, numele familiei este atestat în localitatea respectivă.)

O combinație interesantă a celor două procedee de sufixare în vederea pluralizării apare în exemplul *Bărbon'eștii* (cătun, s. Cîlnic, j. Gorj; n.p. Barbu > Bărbon'i > Bărbon'*ești*).

Alături de formele de plural ale unor nume de familie, care utilizează ca marcă a numărului sufixe de un anumit tip, se întîlnesc, mai puțin frecvent însă, nume de familie la numărul plural, marcate de desinența *-i*.

Semnificația acestor forme de plural este identică cu cea a formelor în *-ești*. Din punct de vedere funcțional, numele membrilor unei familii cu indicele formal *-i* are aceeași repartiție și aceeași structură ca și formațiile cu sufixul *-ești*. Dealtfel echivalența acestor indici, ca și a formelor pe care le marchează, este dovedită de utilizarea lor simultană (cu aceeași valoare) în același context. Se formează serii duble: *Basarabi — Basarabești, Cantacuzini — Cantacuzinești, Cantemiri — Cantemirești, Caragiali*[5] *— Caragialești* etc. Ca procedeu, utilizarea desinenței *-i*, ca marcă a pluralului unor nume de familie, este veche. Într-un document din 1621 apare forma: „am dat *Tărăciorilor* să ție megiașii" (DIR, IV, 28), iar numele de sate vechi cunosc etimologic acest tip de plural. Repartiția populară a acestor forme poate fi dovedită, ca și în cazul numelor de familie cu sufixul *-ești*, dar poate fi considerată mai puțin extinsă. În schimb, întrebuințarea literară a acestor nume, frecventă, reprezintă un mijloc de diversificare a exprimării prin paralelismul cu forme de același fel, construite cu sufixul *-ești*. Dealtfel, în cazul sufixului *-ești*, uzul acestor forme este simțit arhaic. Datorită desinenței *-i*, caracteristică și flexiunii apelativelor, numele de familie, provenite din supranume (ex. „*Blînzi, Orbi*" plurale posibile ale unui singular *Blîndu, Orbu*), nu se încadrează în mod obișnuit acestui tip formal, pentru „a nu da naștere la echivoc" [6]. În sistemul onomastic popular această ambiguitate se rezolvă prin utilizarea sufixului *-ești* cu valoare similară (v. Valea *Blînduleștilor*, sat Novaci, j. Gorj și Ulița *Orbeștilor*, sat Magherești, j. Gorj).

2. În cadrul celui de al doilea tip de opoziție de număr a numelor de familie, între o formă de singular cu semnificația „o persoană cu acest nume" și o formă de plural care poate desemna „mai multe persoane cu acest nume", ideea de apartenență la aceeași familie este omisă. În acest caz se accentuează comunitatea de nume a unor individualități desemnate de numele de familie respective. Cazurile, în care numele de familie apare prin repetabilitate la un număr diferit de indivizi, amintesc de funcțiile similare ale prenumelor. Din complexul de calități caracteristice purtătorului prenumelui este selectată caracteristica de nume (persoană numită X) și utilizată pentru a caracteriza și alte persoane care posedă aceeași calitate. În acest caz, atît forma de singular cît și cea de plural au valoare determinativă față de determinatul „persoană" rămas subînțeles. În exemplele: „Safta s-a măritat cu un *Bărbătescu*" (G. Călinescu, o., 14) și „ — Popescu, frate? — *Popești* pe toate cărările" (Gh. Brăescu, o. II, 16), elementele determinate „om numit" și „oameni numiți", deși neexprimate, se evidențiază contextual. În cadrul acestei opoziții de număr, forma de plural poate fi rezultatul unei utilizări metaforice a numelui. În cazul acestor plurale metaforice, transferul de sens este mijlocit de

---

[5] Această formă apare la nominativ și genitiv plural — al *Caragialilor* (P. Constantinescu, *Scr.* II, 96, 169).

[6] Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 290.

calitățile numelui, cum ar fi frecventa sa utilizare într-un anumit mediu social sau etnic. În exemplul „*Popeștii* au devenit aristocrații zilelor noastre" (T. Arghezi, L., 118) forma de plural supusă metaforizării semnifică o întreagă clasă socială.

3. Cel de al treilea tip de opoziție de număr a numelor de familie se stabilește între o formă de singular care desemnează familia (considerată unitate distinctă de alte unități — familii) și o formă de plural pentru a desemna mai multe familii care au calitatea comună de a purta același nume. Forma de singular, marcată de exprimarea obligatorie a denotatului, se opune unei forme de plural a cărei modalitate de exprimare are în vedere numai elementul determinat (numele comun al denotatului). Numele propriu de familie rămîne neschimbat din punct de vedere formal. De exemplu : *familia Popescu*, formă de singular opusă formei de plural : *familiile Popescu*. Forma de plural a numelui propriu este evitată pentru a preîntîmpina omonimia cu alte forme de plural ale aceluiași nume, cu alte valori (v. *Popești* — membrii *familiei Popescu*).

O analiză distinctă trebuie rezervată numelor personale mixte, a căror caracteristică este utilizarea numelui de familie ca determinant al prenumelui. Asocierea prenumelui și a numelui de familie are o funcție individualizatoare sporită. Numele de acest tip cunosc în mod obișnuit forma de singular. Chiar existența mai multor persoane cu prenume și nume de familie identice nu duce la întrebuințarea unei forme de plural a denumirii de acest tip, care pare artificială.

Rezultatele parțiale privitoare la participarea specifică a numelor proprii de persoane la opoziția de număr sînt confirmate la nivel formal de distribuția indicilor morfologici și sintactici caracteristici.

Metodologic, analiza formelor flexionare ale numelor proprii în limba română, precum și stabilirea unor indici morfologici și sintactici ai opoziției singular—plural, este orientată spre relevarea unor distincții față de utilizarea acelorași procedee la clasa numelor comune. Precizăm de la început că analiza formală a numărului gramatical al numelor proprii nu poate fi realizată decît în condițiile cunoașterii unor rezultate ale cercetării celorlalte categorii gramaticale ale flexiunii nominale, precum și a poziției acestor semne față de contextul de articulare. Pentru stadiul în care se află lucrarea de față se pot stabili numai indicii formali ai realizării opoziției singular—plural și procedeele de formare a pluralului la numele proprii de familie în limba română.

Înțeleasă ca opoziție binară privativă în favoarea pluralului (termen nemarcat — termen marcat), opoziția de număr la numele proprii se exprimă paradigmatic prin prezența unor indici de plural, obținuți prin segmentarea formei de plural a numelui într-un radical și un flectiv de număr plural și sintagmatic prin distribuția contextuală cu determinanți marcați formal în plural.

În cazurile în care numele de familie conturează o opoziție de număr pentru desemnarea unui membru sau a mai multor membri ai familiei, a unei familii sau a mai multora, analiza anterioară a evidențiat și unele procedee formale de indicare a acestui raport gramatical. Distribuția mărcilor flexionare de număr se realizează în raport cu forma de singular a numelui de familie, provenit în sistemul onomastic românesc din : prenume ; prenume + sufix ; supranume de loc sau de calitate (poreclă).

Numele de familie românești provenite din prenume formează o opoziție de număr în care mărcile formale de plural se distribuie identic cu mărcile prenumelor omonime. Ca și prenumele, numele de familie manifestă o tendință de încadrare în sistemul comun al limbii prin adoptarea unor indici de plural specifici numelor comune.

Spre deosebire de mărcile flexionare ale prenumelor, numele de familie provenite din prenume conturează și opoziția formală : termen singular nemarcat — termen plural marcat de elemente sufixale *-ești* și *-oń* cu valoare de desinență.

Numele de familie provenite din prenume prin adjoncțiunea sufixelor *-escu*, *-oiu*, *-ov* formează un plural marcat de : — desinența *i* care înlocuiește vocala finală *u* în cazul sufixului *-escu*, fenomen însoțit de o alternanță consonantică a grupului *sc/șt* : tipul *Ionescu — Ionești* ;

— desinența *i* care înlocuiește diftongul final în cazul sufixului *-oiu* : tipul *Rădoiu — Rădoi* ;

— adjoncțiunea desinenței *i* care a fuzionat cu tema, palatalizînd consoana : tipul *Petrov — Petrovi*.

Numele de familie care includ supranume de loc, a căror terminație specifică este sufixul *-eanu*, *-anu*, au pluralul marcat de desinența *i*, care înlocuiește terminația *u*, și de alternanța vocalică : tipul *Bolintineanu — Bolintineni*.

Numele de familie provenite din supranume ale calității (poreclă), datorită legăturii cu planul numelor comune, se încadrează, ca mărci formale, tipului de flexiune a numelor comune corespondente sau marchează pluralul prin sufixul *-ești* cu rol de desinență : tipul *Blîndulești, Blînzi*.

Numele de familie străine manifestă tendința de a se încadra în opoziții formale de număr, marcate de desinența *i*, deși uneori terminația singularului este nespecifică sistemului limbii române.

Sg.	Pl.	Tipul
a	cons. palat.	Davila-Davili, Sturza-Sturzi
a	(altern. cons. +) cons. palat.	Ghica-Ghici, Lenga-Lengi
u	i	Șuțu-Șuți
e	(cons. palat)	Caragiale-Caragiali
e	(altern. cons. +) cons. palat.	Ipsilante-Ipsilanți
o	cons. palat.	Cantacuzino-Cantacuzini

(Am ales și în această schemă numai exemplele ale căror forme de plural sînt atestate [7].)

Cazurile în care numele de familie străine nu marchează formal opoziția de număr prin mijloace morfologice, apelînd la procedee sintactice, indică o insuficientă adaptare a numelor respective la sistemul de forme onomastice românești.

[7] Vezi I. H. Rădulescu, o. II, 44, 402 ; G. Ibrăileanu, p. II, 200 ; N. Filimon, o. I, 171.

Opoziția de număr a numelor de familie poate fi exprimată prin mărci formale de tip sintactic. Categoria gramaticală a numărului descrisă la nivelul unor tipuri contextuale gramaticale poate fi marcată prin distribuția unor determinanți de tipul plural. Particularitatea gramaticală a numelui propriu, ca element exprimat al unei sintagme eliptice, favorizează apariția determinanților în plural. În acest caz contextul de determinare al numelui propriu este mijlocit de numele comun neexprimat, care, desemnînd denotatul, alege forma numelui propriu (singular sau plural) după numărul obiectelor denotate. Astfel, în cazul unor plurale ale numelor de persoane, care pot fi marcate morfologic, forma de plural a determinantului are în vedere singularul sau pluralul elementului subînțeles.

Potrivit specificului său funcțional, numele propriu nu realizează decît în anumite planuri opoziția de număr. De obicei numele proprii se încadrează acelor substantive care intră cel puțin într-un context de singular și în nici un context de plural. Posibilitatea ca un nume propriu să intre în cel puțin un context de singular și în cel puțin un context de plural conturează următoarele tipuri contextuale de plural:

a) adjectiv pl. — — — [ø] ex.: mulți *Creangă*
b) adjectiv pl. — — — nume pl. ex.: mulți *Ionești*
c) nume pl. — adjectiv pl. ex.: *Ioneștii* mei

La nivelul acestor distribuții contextuale cu determinanți de formă plural, numele proprii nu cunosc mărci sintactice distincte de cele ale numelui comun. Definiția contextuală a pluralului unui nume propriu coincide cu cea a numelui comun, ca o totalitate [8] de variante substantivale admise de contextele analizate.

Analiza numărului gramatical în planul numelor proprii de familie evidențiază o serie de rezultate semnificative, care, în ultima etapă a cercetării opoziției de număr, vor permite o comparație cu rezultatele obținute la nivelul altor subclase de sens ale numelor proprii.

Numele de familie se definesc ca o subclasă a numelor de persoane care își manifestă particularitatea de număr gramatical prin:

— poziția dominantă a valorii de singular în fixarea și utilizarea numelui;

— existența unor valori de singular sau plural care nu realizează o opoziție cu o valoare de număr corespondentă;

— prezența celor trei valori de singular specifice ale unuia și aceluiași nume de familie (nume al membrului unei familii, nume al unei persoane, nume al familiei), susceptibile de a se opune unor valori caracteristice de plural;

— tendința de a se încadra în modelul formal al opoziției de număr a numelor comune, deosebindu-se de acesta prin valoarea de desinență a unor sufixe specializate în sistemul onomastic românesc și prin absența indicilor morfologici la unele forme de plural.

---

[8] Paula Diaconescu, *Numărul și genul substantivului românesc*, în SCL, XV, 1964, 3, p. 290.

LISTĂ DE ABREVIERI

T. Arghezi, L — T. Arghezi, *Lume veche, lume nouă*, Ed. Tineretului, București, 1958.
N. Bălcescu, o. — N. Bălcescu, *Opere*, I—II, Ed. Acad., București, 1953.
Gh. Brăescu, o. — Gh. Brăescu, *Opere*, I—II, EPL, București, 1962.
D. Cantemir, *Descr.* — D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ESPLA, București, 1956.
G. Călinescu, o. — G. Călinescu, *Gr. M. Alecsandrescu*, EPL, București, 1962.
P. Constantinescu, *Scr.* — P. Constantinescu, *Scrieri alese*, I—IV, EPL, București, 1970.
M. Costin, *Letop.* — M. Costin, *Letopisețul Moldovei*, București, 1965.
DIR, XVI, vol. I—VI — *Documente privind istoria României, veacul XVI. B. Țara Românească*, Ed. Acad., București, 1951.
N. Filimon, o. — N. Filimon, *Opere*, I—II. Ediție îngrijită de G. Baiculescu, ESPLA, București, 1957.
M. Kogălniceanu, o. — M. Kogălniceanu, *Opere*, I—II. Ediție îngrijită de Dan Simonescu, ESPLA, București, 1936.
G. Ibrăileanu, p. — G. Ibrăileanu, *Pagini alese*, I—II. Ediție îngrijită de M. Ralea, ESPLA, București, 1957.
N. Iorga, *Pag. alese* — N. Iorga, *Pagini alese*, EPL, București, 1965.
I. Neculce, *Letop.* — I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită de Iorgu Iordan, ESPLA, București, 1959.
Al. I. Odobescu, o. — Al. I. Odobescu, *Opere*, I—II. Ediție îngrijită de T. Vianu, ESPLA, București, 1955.
I. H. Rădulescu, o. — I. H. Rădulescu, *Opere*, I—II. Ediție critică de D. Popovici, București, 1939.
Gr. Ureche, *Letop.* — Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ESPLA, București, 1955.

OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA RAPORTURILE DINTRE TOPONIME ȘI ANTROPONIME

DE

acad. IORGU IORDAN

Aceste două mari domenii ale nomenclaturii geografice și umane sînt strîns legate unul de altul. Înainte de a ne gîndi la modul cum au luat și, în parte, continuă a lua naștere sau la originea lor strict lingvistică, trăsătura lor comună, cea mai importantă, este că ocupă un loc aparte în lexicul unei limbi, înțeles acesta în sensul cel mai larg al termenului. Gramatica le-a grupat de mult în categoria „numelor proprii", opusă categoriei de „nume comune", pentru considerente care n-au nevoie a fi arătate aici, nu numai pentru că ele sînt cunoscute, ci și, mai cu seamă, din cauză că această clasificare a fost acceptată de către toți lingviștii.

Legătura dintre toponime și antroponime este impusă, în primul rînd, de condițiile materiale ale vieții oamenilor. Existența unei colectivități umane, fie și foarte redusă ca număr de indivizi, într-un loc anumit implică, prin forța lucrurilor, încă de la început, denumirea, dacă nu a așezării înseși, în orice caz a cîtorva puncte din împrejurimile ei foarte importante pentru asigurarea celor necesare hranei zilnice : un loc cu apă, altul cu copaci etc. etc. Se știe că pentru conștiința noastră un obiect nu există decît dacă are un nume. Nevoia, izvorîtă din aceleași condiții de viață, a extins sfera de explorare a posibilităților economice, avînd drept rezultat aplicarea procedeului la zone din ce în ce mai cuprinzătoare. Și chiar dacă denumirile respective n-au fost încă din primul moment toponime propriu-zise, ele au devenit cu vremea, aș zice prin simplul fapt al frecventei lor folosiri, precum și, mai ales, din necesitatea de a deosebi unele de altele locurile în discuție, deci de a le individualiza, ceea ce constituie tocmai trăsătura fundamentală a unui nume propriu. Cît despre așezarea umană însăși, se poate pune problema cu privire la autorii denumirii ei. Mai logic se pare ca aceștia înșiși s-o fi creat. Și, probabil, așa va fi fost cazul de cele mai multe ori. Sînt înclinat totuși să cred că destul de des numele ei a fost dat de alții [1]. Aceștia aveau, cel puțin în împrejurări determinate, un interes mai mare decît locuitorii să știe cum se cheamă o așezare vecină. Mă conduc, făcînd această afirmație, după criteriul menționat mai sus în legătură cu cunoașterea, prin nume, a punctelor importante din preajma unei așezări umane.

Din cele ce precedă nu rezultă, nici măcar foarte vag, vreun raport între toponime și antroponime. Aceasta, din cauză că am avut în vedere o epocă foarte îndepărtată în trecut, cu privire la care despre o problemă ca cea pusă aici nu se poate ști, probabil, absolut nimic. Odată cu progresul firesc al omenirii, condițiile de viață s-au schimbat și sub acest aspect.

[1] Deși de prisos, țin să precizez că nu mă gîndesc la ceea ce s-a întîmplat tîrziu, cînd oamenii au început să se organizeze în sensul administrativ pe care îl cunoaștem.

Aşezările omeneşti au fost, şi la început de tot şi multă vreme după aceea, alcătuite adesea, poate de cele mai multe ori, din membri ai uneia şi aceleiaşi familii (în sens foarte cuprinzător). În astfel de cazuri, satul — să-i zicem aşa — putea primi numele şefului familiei. Vom vedea mai jos, pe bază de fapte româneşti, cum avea loc această „operaţie" lingvistică. În epoci îndepărtate, cînd, din cauza ignoranţei totale şi a dependenţei de toate forţele naturii, erau stăpîniţi de misticism, oamenii îşi vor fi botezat uneori aşezările lor cu nume de ale zeităţilor la care se închinau şi care existau pentru dînşii oarecum pretutindeni în lumea înconjurătoare. Deci şi în asemenea cazuri toponimul provenea dintr-un antroponim (în accepţia foarte largă a cuvîntului). Ar urma, şi cred că se poate afirma fără riscul de a greşi, că primul aspect al raportului care ne preocupă este, cronologic vorbind : nume de „oameni" devenite nume de „locuri" [2].

Să vedem acum în ce fel se prezintă concret lucrurile, pornind de la toponimia românească, singura pe care o putem cunoaşte bine atît istoric, cu ajutorul documentelor de tot felul, cît şi lingvistic.

Un antroponim devine toponim fără a suferi vreo modificare formală. Aceasta se întîmplă extrem de rar. (Se va vedea ceva mai încolo, cel puţin parţial, din ce cauză). Există mai multe categorii de asemenea toponime. Intervin deosebiri pe de o parte strict lingvistice, adică formale, pe de alta, istorice, dacă le pot spune aşa, determinate de conţinut, de natura locului în discuţie. Judecînd după materialul utilizat de mine în *Toponimia românească*, Bucureşti, 1963, p. 178 şi urm., se pare că toponimele masculine de acest fel sînt mai numeroase decît cele feminine. Cînd este vorba de localităţi propriu-zise, care alcătuiesc un grup mai restrîns, ne putem gîndi la faptul că, aşa cum ştim şi din alte manifestări ale vieţii colective, bărbaţii au avut un rol public mai important decît femeile, atît în baza unei tradiţii străvechi, cît şi prin lege, care n-a făcut, în general, altceva decît să consfinţească o stare de lucruri şi mentalitatea corespunzătoare. Această explicaţie este valabilă, într-o măsură chiar mai mare, şi pentru numele de locuri, pentru ceea ce se cheamă de cîtva timp încoace toponimie minoră (sau microtoponimie), în special terenuri agricole, păduri etc., pe scurt, proprietăţi rurale.

Există şi toponime feminine de acest fel, mult mai limitate ca număr, din cauza arătată ceva mai înainte. Prezenţa lor nu trebuie să ne surprindă, mai cu seamă în cazul numelor de locuri propriu-zise. Dreptul de proprietate l-au avut şi femeile, chiar în secolele trecute, cînd românii nu dispuneau încă de un cod civil în sensul modern al cuvîntului. Cînd se mărita fata unui boier, de pildă, ea primea, ca zestre, o parte din moşia tatălui său. Această proprietate de pămînt putea primi, şi chiar primea în unele cazuri, numele noii proprietare, cu atît mai mult, cu cît se găsea la o depărtare mai mare ori mai mică de moşia soţului şi totodată constituia un „obiect" separat de a acestuia, chiar dacă exploatarea lor era comună.

Ipoteza aceasta, care cred că nu-i o simplă ipoteză, ne apare foarte clară, vreau să zic convingătoare, în cazul toponimelor feminine derivate cu anumite sufixe. De ex. : *Bălănoaia*, *Drăghineasa* (< *Drăghina*?),

[2] Nu numai de localităţi, adică de aşezări. Mai tîrziu, şi locuri propriu-zise (accidente de teren) au fost botezate cu antroponime.

Nevesteasca. Ele sînt extrem de puţin numeroase. Dealtfel, descoperirea lor prezintă dificultăţi, pentru că nu cunoaştem prea bine nomenclatura personală de genul feminin. Derivatele cu sufixe de felul celor amintite chiar acum desemnează, de cele mai multe ori, proprietăţi de pămînt sau de păduri. Lucrurile sînt absolut sigure în cazul formaţiilor în *-easa* şi *-easca*, pe care le întîlnim, în limba curentă, la substantive feminine derivate de la masculinele oarecum corespunzătoare şi care indică apartenenţa [3]. De pildă : *Bereasa* (< *Berea*), *Comăneasca* (< *Coman*), *Găgeasca* (< *Gagea*), *Hamzoaia* (< *Hamza*) ş.a.

În ce priveşte antroponimele masculine transformate în toponime fără a suferi nici o modificare strict formală, am spus deja că sînt în număr mai mare decît femininele şi am şi arătat, cel puţin indirect, de ce. Raportate la cantitatea celor derivate cu ajutorul sufixelor specific toponimice (v. mai departe), ele reprezintă o infimă parte din totalul categoriei aici în discuţie. Situaţia este în firea lucrurilor. Un nume de persoană, mai cu seamă neînsoţit de un determinant care să-l marcheze, este mult mai viu în conştiinţa vorbitorilor decît omonimul toponimic, prin însuşi faptul că a desemnat de la început şi desemnează în continuare o fiinţă umană. Folosirea lui ca toponim este simţită ca un accident, chiar în ipoteza că nu face parte din categoria antroponimelor frecvente.

Să nu ne închipuim însă că puţinătatea toponimelor de acest fel se datoreşte, cel puţin de obicei, nevoii de a evita o confuzie, supărătoare sau chiar dăunătoare. În *Toponimia românească* citată m-am ocupat de modul cum au luat naştere extrem de numeroase aşezări româneşti pe teritoriul locuit din vechi de către români, întemeindu-mă pe constatările făcute cu ajutorul documentelor de către istoricii noştri. S-a văzut acolo că un sat era înfiinţat de un cetăţean care primea de la domnitorul ţării [4] o întindere de pămînt. Cel dăruit astfel se instala acolo, cu familia lui, dacă o avea — şi e foarte probabil că o avea mai totdeauna —, şi devenea astfel şi „stăpînul" satului, în sensul că funcţiona, după ce aşezarea ajungea să aibă o populaţie, mai aproape ca conţinut de sensul dat de noi acestui cuvînt, ca „primar", „judecător", „perceptor", „comandant de oşteni" ş.a. La început de tot, cînd trăia în noua aşezare numai cu familia lui, raporturile dintre el şi ai săi nu aveau un caracter juridic : copiii erau toţi ai lui, îi „aparţineau". (Într-un anumit sens, de astă dată oarecum juridic şi mai ales social-moral, îi aparţinea şi soţia.) În asemenea condiţii, satul, care t r e b u i a să capete un nume, era numit, în mod absolut logic, cu un derivat, adjectival prin natura lui, de la numele „stăpînului", fiindcă populaţia satului era constituită din membrii familiei sale, care erau „ai lui", care îi „aparţineau". Sufixul în cauză a fost *-esc(u)*, sub forma plur. *-eşti*, de origine străveche în limba noastră, existent la adjective ca *bărbătesc*, *femeiesc*, *românesc* ş.a. În multe documente vechi, scribii fac impresia că s-au gîndit la... lingviştii de mai tîrziu, cu scopul

---

[3] În cazul lui *-easă* nu putem avea nici un dubiu : *căpităneasă* „soţia căpitanului". În ce priveşte pe *-ească*, situaţia e la fel de limpede la numele comune. La cele proprii, de felul lui *Ioneasca*, *Popeasca* etc., avem a face cu înlocuirea lui *-u* de la *Ionescu*, *Popescu* etc. prin *a* : *Ioneasca*, *Popeasca* etc. sînt soţiile lui *Ionescu*, *Popescu* etc., nu ale lui *Ion*, *Popa* etc.

[4] E vorba, deci, de epoca de după fondarea Principatelor. Dar sistemul a existat şi mai înainte, cînd locul domnitorului îl deţinea un „senior" de grad mai mic.

de a-i ajuta în munca lor, căci folosesc un fel de glose prin punerea față în față a numelui „stăpînului" și al satului : „unde a șezut cneazul [5] *Băcsan*, unde se zice acum *Băcsenești*". Alături de *-ești*, extrem de frecvent, apare, mai rar, cu deosebire prin Moldova, *-eni*, plur. lui *-ean(u)*, care, la început de tot, arăta numai originea locală (cf. *gălățean*, *piteștean* etc.), dar, curînd după aceea, și-a extins funcția și la originea personală : „Alexandru cel Bun dă lui *Onica* un sat pe Jijia, satul *Onicenii*". Pentru a scurta vorba, voi mai adăuga amănuntul că uneori antroponimul devine, în condițiile descrise aici, toponim prin folosirea lui la plural : „...satul *Tărzii*, unde au fost cneaz *Tărziul*".

După cum antroponimia furnizează material operativ toponimiei, la fel procedează și aceasta față de emula ei. De astă dată lucrurile se prezintă extrem de simplu, fiind cunoscute și la îndemîna oricui. De aceea le voi prezenta foarte sumar.

Numeroși oameni au nume de familie derivate de la numele localităților de origine, ale lor sau ale ascendenților lor : *Bucureșteanu*, *Focșăneanu*, *Ieșeanu*, *Piteșteanu* etc. E un mijloc extrem de comod, formal vorbind, de a individualiza o persoană. Totodată însă există riscul nu atît al confuziei, căci condițiile concrete în care sînt folosite înlătură aproape cu totul acest risc — dovadă zecile de mii de *Ionescu*, *Popescu* etc. —, cît al lipsei de expresivitate, mai exact spus, al slabului caracter denotativ. Căci *bucureștean*, *focșănean* etc., fiind simțite ca adjective înainte de toate, denumesc orice fel de „obiect" originar din orașele respective.

Afară de acest sufix, cel mai răspîndit cu această funcție antroponimică, limba noastră recurge, mult mai rar, la *-ar* și *-aș*, care, în mod obișnuit, au alte semnificații. Astfel locuitorilor unui sat *Poiana* li se spune, în unele regiuni ale țării, *poienari*, de unde numele de familie *Poienaru*. De ce *poienar* și nu *poinean*? S-ar părea, cum a presupus, mi se pare, S. Pușcariu, că avem a face cu o cauză de ordin fonetic. Acest lingvist se gîndea la o disimilație : *n—n* > *n—r*. Eu aș invoca, mai degrabă, eufonia, chiar dacă ideea nu are, aparent, caracter științific. Unii lingviști moderni s-ar referi la anturajul fonetic. Interesant este faptul, cunoscut de mine direct, încă din copilărie, că la Nicorești (în fostul județ Tecuci) oamenilor din satul aproape vecin *Poiana* li se spunea *poienași* (fem. *poienășițe*) [6]. Tot din sudul Moldovei știu de *mătcași* „locuitori ai satului *Matca*" (nu departe de reședința fostului județ Tecuci), la care adaug, « din auzite », pe *cucaș* „originar din *Cuca*" (sat în jud. Galați). Eufonia amintită mai sus poate fi invocată cu mai mult temei aici : *mătcean* și *cucean* „jenează", dacă pot spune așa, urechea.

Un caz mai interesant — aceasta, din cauza rarității lui — este al unor nume de familie care provin din numele unui sat în *-ești* prin folosirea formei de singular a sufixului. Un exemplu absolut sigur, fiindcă l-am înregistrat pe teren, cum spun dialectologii, este *Găvănescul* [7], originar

---

[5] „Stăpînul" satului se numea, cu termenul slav corespunzător, *cneaz*, care nu este sinonim cu omonimul rusesc („principe"), și cu un cuvînt moștenit din latină : *jude*.

[6] „Sinonimia" funcțională a lui *-ar* și *-aș* ne întîmpină și în limba curentă : *cismar* — *cismaș*, *cimpoier* — *cimpoieș* (din mai vechile *-iar* și *-iaș*), după regiuni.

[7] Fost profesor de Pedagogie (din punct de vedere politic, de tristă memorie) la Universitatea din Iași. Semna totdeauna cu *-l*.

din *Găvănești* (jud. Buzău). Cred că nu numai el, ci și alți locuitori ai acestui sat se numeau astfel. Fără să vreau mă gîndesc la cele spuse mai înainte în legătură cu modul cum au luat naștere, cu secole în urmă, numeroase așezări umane : *Băcseneștii* erau descendenții lui *Băcsan*. În cazul de față, întemeietorul satului trebuie să fi fost un *Găvan*, iar urmașii lui erau *Găvănești*, numele lor luați împreună, dar și al satului. O paralelă, deopotrivă de sigură, ne-o oferă numele familiei *Bădărău*, despre unii dintre purtătorii căruia pot afirma fără șovăire că erau (ei sau ascendenții lor) originari din satul *Bădărăi* (jud. Iași). De ce *Găvănescul* nu și-a zis *Găvăneșteanul*? Foarte probabil, din cauză că avea, prin tradiție familială, conștiința originii sale p e r s o n a l e din *Găvan* (nu a originii l o c a l e din *Găvănești*). Tot așa putem presupune că se vor fi petrecut lucrurile în cazul lui *Bădărău*, care a fost ajutat, în acest sens, și de dificultățile fonetice de alipire a sufixului *-(e)an* la n. top. *Bădărău*.

Spre a încheia, mai amintesc procedeul, recent, de a adăuga la numele de familie propriu-zis numele localității de origine, aceasta mai cu seamă în cazuri de mare frecvență a celor dintîi : *Ionescu de la Brad*, *Popescu-Puțuri*, *Rădulescu-Motru* etc.

CONTRIBUȚII TOPONIMICO-ETIMOLOGICE

DE

DUMITRU LOȘONȚI

În prima parte a cercetării noastre vom discuta o serie de toponime și apelative necunoscute sau explicate nesatisfăcător pînă acum [1].

Ciocul, m ă g u r ă (Alimănești, com. Izvoarele, jud. Olt); **Ciocul**, poiană (Podari, jud. Dolj) (MDGR, II, p. 421); **Cioc**, d e a l (Stănești, com. Corbi, jud. Argeș; vezi C. Rădulescu-Codin, *Muscelul nostru*, Cîmpulung, 1922, p. 95); **Piscu Cioc** (Rîncăciov, com. Călinești, jud. Argeș; vezi *ibid.*); **Ciocu cu Mușchi**, „v î r f"; **Ciocu Sălceanului**, „v î r f rotund de deal"; **Ciocu Săvastrului**, ridicătură (culese de M. Homorodean în Grădiștea de Munte, Ocolișu Mic și Dealu Babii, jud. Hunedoara); **Ciocu**, d e a l și **Părău Ciocului** (Baia, com. Vărădia de Mureș, jud. Arad; CHEST. IV). Aceste toponime au la bază apelativul *cioc* 'ridicătură; vîrf (de deal sau de munte)'. DA îl înregistrează din Temeșești, com. Săvîrșin, jud. Arad, cu sensul de 'colț (de stîncă), țiclău'. În Țara Hațegului a fost înregistrat de Ion Conea (*Om și natură în Țara Hațegului*, în „Sociologie românească", III, 1938, nr. 10—12, p. 459) cu sensul de 'vîrf' și de noi cu sensul „vîrf de pe munte" (Rîu Bărbat). În împrejurimile Orăștiei l-a cules B. Vulcu (*Termeni geografici de origine populară în împrejurimile Orăștiei*, în „Terra", II, 1970, nr. 4, p. 79) în Costești („partea ascuțită a unui deal"), Poieni („un deluț mai ascuțit pe un deal") etc. și M. Homorodean, iar în Valea Jiului, V. Bidian.

S-ar putea ca numirea **Piscu lu Cioc** (p i s c, în Frîncești, jud. Vîlcea; MDGR, II, p. 413) să nu provină din antroponim, ci să fie o tautologie. Numirea inițială *Cioc* dată piscului a putut deveni *Piscu Ciocului*, apoi *Piscu lu Cioc*. Pentru a ne susține ipoteza vom da cîteva exemple. Un deal înalt între hotarele satelor Federi și Ohaba-Ponor, jud. Hunedoara, e numit **Cornet** („loc înalt, pietros" I, „v î r v u l ala înalt" II) în Federi și **Cioaca lu Cornet** („on v î r v" I), **Cornet** („o pădure mai mult cu stîncă" II) în Ohaba-Ponor (< *cornet* 'vîrf stîncos'). *Cioaca lu Cornet* e numire tautologică, *cioacă* și *cornet* fiind sinonime; **Cioacă**, „v î r v" I, **Vîrvu Ciocii**, „v î r v" II (Ogradena, com. Ieșelnița, jud. Mehedinți); **Vîrvu Pietrii, Piatra**, „v î r v înalt" (Federi); cf. și *Drumu lu Plai*, bine explicat de N. Bîldea, *Observații asupra toponimiei satului Telești (jud. Gorj)*, în CL, 1973, nr. 2, p. 234.

Originea și evoluția semantică a cuvîntului *cioc* 'vîrf' este bine soluționată de DA, s.v. *cioacă*: „Tot ca un « instrument de lovit » a fost privit

---

[1] La localizarea toponimelor luate din MDGR (*Marele dicționar geografic al României*, București, 1898—1902) sau din alte lucrări am ținut seama de numirea actuală a localității, precum și de actuala împărțire administrativ-teritorială. Prin I, II etc. notăm răspunsuri primite de la informatori (dintr-o localitate) cărora li s-a notat numele, iar prin [*], [**] răspunsuri primite de la informatori ocazionali.

c i o c u l păsărilor (alb. *čok* cu același sens) . . . Dar ciocul fiind în același timp partea proeminentă a capului, a putut ajunge, ca și « pisc », la înțelesul de « vîrf de munte »".

Cioaca, „d î l m ă ascuțită"; **Cioaca Laiului**, „îi c i o c a n"; **Cioaca Groșilor**, „o c i o a c ă mare"; **Cioaca Spătariului**, „un m a m e l o n, teren ascuțit" (toate în Petros, com. Baru); **Cioacă**, „d î l m ă înaltă" (Crivadia, com. Bănița); **Cioaca Oprii**, „v î r v mai mic" (Suseni, com. Rîu de Mori); **Cioaca Tunsului**, „r i d i c ă t u r ă, d î m p mai înalt" (Răchitova); **Cioaca Nieului**, „v î r v" (Ciula Mică, com. Răchitova); **Cioaca Bîrzeiului**, „c i o a c ă" (Mesteacăn, com. Răchitova); **Cioaca**, m o v i l ă, on m u ț u ț u i mare"; **Cioaca Olteanului**, „o r i d i c ă t u r ă, un v î r v nu prea mare" (Baru); **Cioaca Loitrilor**, „c i o a c ă, v î r v" (Fizești, com. Pui); **Cioaca**, „m u ț u d o i" (Uric, com. Baru) etc. Aceste toponime sînt din Țara Hațegului. Iorgu Iordan (*Toponimia românească*, [București], 1963, p. 35) înregistrează toponimele *Cioaca* din MDGR și le raportează la *ciucă* 'vîrf de munte', deși ele provin din apelativul *cioacă* (pl. *cioace*, *cioci*) cunoscut de DA, CADE etc. Ca apelativ și toponim *cioacă* se întîlnește în Oltenia, sud-vestul Transilvaniei și Banat. Cei mai mulți cercetători socotesc că *cioacă* este un împrumut slav (Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 59; CADE etc.). Th. Capidan (*Raporturile albano-române*, DR, II, p. 463) îl consideră o contaminare între *ciucă* și slavul *čok*. După părerea noastră *cioacă* este o contaminare între *cioc* 'vîrf' și *ciucă* 'idem' sau, mai probabil, o formă feminină refăcută din *cioc*.

Ciocanul, m u n t e (în masivul Făgăraș); **Ciocanul**, v î r f de deal (Fundu Răcăciuni [sic!], com. Răcăciuni, jud. Bacău); **Ciocanul**, d e a l (com. Măciuca, jud. Vîlcea) (MDGR, II, p. 415); **Ciocanele**, d e a l (la estul com. Alunu, jud. Vîlcea; *ibid.*, p. 414). Aceste toponime sînt înregistrate și de Iorgu Iordan (*ibid.*, p. 40), „cu mai multă ori mai puțină șansă de a nimeri adevărul", printre cele care descriu un pisc sau un vîrf și sînt raportate la apelativul *ciocan* (înregistrat de Ion Conea, *ibid.*) și la bulg. *čukan* 'ridicătură (de pămînt), movilă'. Aria acestui toponim este mult mai mare. Apare mai frecvent în Țara Hațegului și Valea Jiului; **Ciocanu**, „loc prăpăstios"; **Dîlma cu Ciocanu**; **Ciocanu Muschii** [ĉocánu múski], „d î l m ă, loc înalt"; **Ciocanu Iescălii**, „e un c i o c a n izolat, un d e a l mic, da rotund, ascuțit" (toate în Petros); **Ciocanu Chiciurii** [ĉocánu t'íĉuri], „b o t de deal"; **Ciocanu Fîntînelii**, v î r f; „ridicătură" (ambele în Uric); **Ciocanu lu Matiu** [ĉocánu lu mát'u], „v î r v, on c i o c a n, on d e l u ț mai deosebit decît celelalte; e în formă rotundă" I, „e înalt; un v î r v, un c i o c a n de deal" II (Șerel); **Ciocanu lu Boabă** [śocánu lui bu̯óbă], „d î m p" (Răchitova); **Ciocanele**, deal, munte și **Culmea Ciocanelor**, „creastă lungă" (Cîmpu lui Neag) etc. Se întîlnește și în partea de nord a Transilvaniei: **Ciocanele**, „d e a l înalt" I, „deal, v î r v de deal, e o ridicătură mare" II; „v î r f; cînd se gată dealul îs tri dîmburi mai înalte" (loc situat între Blidărești și Elciu, jud. Cluj); **Ciocanu**, „d e a l" (Berchezoaia, com. Remetea Chioarului, jud. Maramureș; comunicat Grigore Tira); **Ciocanu Bocului**, „pădure pe un d e a l" (Bixad, jud. Satu Mare; comunicat Gh. Șerbănescu). În jud. Argeș, **Ciocan** este numele a trei dealuri (în Bîrzești, Priboieni și Malu; vezi C. Rădulescu-Codin, *ibid.*).

Apelativul *ciocan*, pl. *ciocane*, l-am înregistrat și noi în Țara Hațegului, definit de informatori astfel: „vîrv" (Petros), „on dîmp scurt, izolat, înălțime" (Răchitova), „o cioacă, on vîrv de deal ascuțit" (Hobița), „vîrf de munte" (Rîu Bărbat) etc. E un derivat de la *cioc* 'vîrf' cu suf. *-an*, ca și sinonimele sale de aici: *bordan* < *bord*, *colțan* < *colț*, *dîlman* < *dîlm(ă)*, *dîmpan* < *dîmp*, *grindan* < *grind* etc.

Ciocănelul, d e a l (com. Andreiașu de Jos, jud. Vrancea); **Ciocănelul**, d e a l (com. Costești, jud. Vîlcea) (MDGR, II, p. 416; III, p. 75); **Ciocănelu**, d e a l (Priboieni; vezi C. Rădulescu-Codin, *ibid.*). Apelativul *ciocănel* (pl. *ciocănele*) 'vîrv mai mic' l-am înregistrat în Răchitova; < *ciocan* 'vîrf' + suf. dim. *-el*.

Ciocălăul, d e a l (com. Văgiulești, jud. Gorj) (MDGR, II, 415). Toponimul este înregistrat de Iorgu Iordan (*ibid.*), fără a fi explicat. În notă se spune: „Subst. *ciocălău* are același sens ca și *ciocan*, cînd e vorba de știuletele porumbului". Numele topic are la bază apelativul *ciocălău* 'vîrf, ridicătură', necunoscut dicționarelor, dar înregistrat de M. Homorodean în Bucium (com. Orăștioara de Sus, jud. Hunedoara). E un derivat de la *cioc* 'vîrf' cu suf. *-ălău*.

Ciocîrlău. G. Giuglea, M. Homorodean și I. Stan, *Toponimia comunei Rîu de Mori (Țara Hațegului)*, FD, V, p. 54, înregistrează toponimul «**Cioaca Ciocîrlăului**, „vîrf; se mai numește și *Vîrvu Ciocîrlăului*"» și explică pe *Ciocîrlău* din *cioc* + suf. *-îrlă* + *-ău*. Informatorii noștri au numit acest loc **Ciocîrlău** [șocîrlău] și **Vîrvu Ciocîrlăului**, „dungă la munte sus" I, **Ciocîrlău**, „on v î r v ascuțit" II, „o țîră d e l u l e ț în cale, în drum" III. În dreapta localității Rîu de Mori, pe dealul unde hotarul acesteia se întîlnește cu cel al Văii Dîljii, un vîrf în forma unei dîlmi este numit **Vîrvu Ciocîrlăului**, **Ciocîrlău** („v î r v u l cela; îi mai nalt ca helelalte") de către locuitorii primei localități și **Dîlma Ciocîrlăului** („d î l m ă") I, **Ciocîrlău**, **Dîlma Ciocîrlăului** („v î r v de deal; îi și ciuhă în ea") II, **Ciocîrlău** („on ... se ridică dealul gurguiat așa în sus; vîrv") III de către locuitorii celeilalte localități. La vreo 200 de m mai în jos, în dreapta apei ce intră în localitatea Valea Dîljii, e un alt **Ciocîrlău**, „d î l m ă" I, „o țîră d î l m u ț ă" II. În Băiești (com. Pui, tot în Țara Hațegului) **Ciocîrlău** se numește „o c i o a c ă ca o claie; gîndești că-i cioplit; te duci roată pe el"; I, „on fel de m a m e l o n" II.

Numirile **Cioaca Ciocîrlăului**, **Vîrvu Ciocîrlăului** și **Dîlma Ciocîrlăului** sînt indiscutabile tautologii, *ciocîrlău* însemnînd 'cioacă, vîrf, dîlmă'.

DA înregistrează apelativul *ciocîrlău* după un răspuns din Clopotiva (com. Rîu de Mori) la Chestionarul lui Hasdeu și îl raportează la *cioacă*. La fel procedează și Laura Vasiliu (*Sufixe substantivale cu* **-r-** *expresiv*, în SMFC, V, p. 39). Mai departe autoarea consideră segmentul fonetic *-îrlău* din *ciocîrlău*, *scobîrlău*, *codîrlău* interpretabil ca sufix (p. 42), format din *-îrlă* și *-ău* (p. 43). După părerea noastră, nu putem vorbi de un sufix *-îrlău* în limba română. Vom încerca să explicăm mai toate cuvintele terminate în *-îrlău* amintite de autoare.

Apelativul *ciocîrlău* (<* *ciocărlău*) < *ciocălău* (v. supra), prin „despicarea" (termenul îi aparține lui S. Pușcariu) lichidei.

Despre *codîrlău* se afirmă că „poate fi format cu *-îrlău* de la baza nesufixată *coadă* sau cu *-ău* [*-an* pentru *-ău* este o greșeală, probabil de tipar] de la formația în *-îrlă, codîrlă*" (p. 42). În realitate *codîrlău* '(epitet dat unui) om care se ia întotdeauna după cineva' provine din *(*codărlău <) codălău (codalău)* 'idem', cuvînt care circulă prin Transilvania [2] mai ales în expresia *a umbla* (sau *a se ține*) *codălău (codalău)* = *a se ține scai* (de cineva). Amintim și expresia sinonimă *a umbla mînzălău*, înregistrată de DRL, în care *mînzălău* e derivat, tot cu sufixul *-ălău*, de la *mînz*.

Scobîrlău 'gaură în fîn' nu are nimic cu verbul *a scobi* la care este raportat (p. 39), ci este o variantă cu *s-* protetic a lui *cobîrlău*, cuvînt care circulă prin Transilvania cu înțelesul fundamental de 'loc adăpostit, loc unde se doarme, culcuș'. DA îl cunoaște cu sensurile : '1° Locul de adăpost s. de culcuș al ursului peste iarnă, b î r l o g, v i z u n i e. 2° Îngrăditură cu pociumbi, pentru gîște și alte păsări de casă; c o t e ț, gărduș în care se țin mieii' și-l raportează just la ung. *kobor* 'coș împletit'. *Cobîrlău*, 'bîrlog (de urs)' figurează în ALR II, s.n., vol. III, h. 679, punctul 260 (Beclean, jud. Bistrița-Năsăud); cu sensul 'vizuină (de vulpe)' a fost notat pentru NALR—Transilvania în Sîngeorz-Băi. În Feldru (jud. Bistrița-Năsăud) și Săcădat (sat aparținător orașului Sovata) l-am înregistrat cu înțelesul de 'coteț (pentru orătănii)', iar în Bonțida (jud. Cluj) și Fîntîna (jud. Brașov) ca nume al unui pat țărănesc : „Patul are căpătîiele mai înalte peste care se pune un fel de leasă (din nuiele sau scînduri). Pe ea sînt așezate perini cu fețe frumoase, așa că patul deasupra îi așternut. De sub perini vine [= atîrnă] aproape pînă jos un lipideu [= cuvertură], așa că nu se vede că în pat se doarme și patul nu trebuie așternut" (Bonțida).

Cotîrlău (înregistrat în DA cu sensul de 'gaură în vatra cuptorului, adăpost unde se bagă găinile sub vatră', fără plural sigur și etimologie) este trecut (p. 40) printre „formații neclare". Cuvîntul a fost înregistrat (cu pl. *cotîrlaie*) în Voiniceni, jud. Mureș (ALR II, 3829/235), cu sensul 'coteț (pentru găini)'. Cu același sens l-am notat în Gornești (pl. *cotîrlaie*) și Ernea (pl. *cotîrlaură*), jud. Mureș. Este o evidentă contaminare între sinonimele *cobîrlău* și *coteț*.

Godîrlău 'înfundătură, ungher' s-a născut din *cotîrlău*, prin sonorizarea oclusivelor [3]. Evoluția semantică nu pune probleme.

Modîrlău 'om prostănac, om grosolan, necioplit, b ă d ă r a n, (regional) m o d o r a n; om ursuz, posac' este explicat bine în DLR „de la *modîrlan*, cu schimbare de sufix" [4]. Credem că *motîrlău* '(regional, în superstiții) unul dintre numele diavolului', lăsat de DLR cu „etimologia necunoscută", este același cuvînt cu *modîrlău*.

---

[2] Mai precis în apropierea Clujului. Tot lîngă Cluj este atestat și *codîrlău* (Romulus Todoran, *Material dialectal. II. Graiul din Vîlcele (raionul Turda,)* în *Materiale și cercetări dialectale*, I, București, 1960, p. 63).

[3] În *gobîrlău* 'coteț de găini' (notat de noi în Voșlăbeni, jud. Harghita) s-a sonorizat numai prima oclusivă.

[4] În ce privește pe *modîrlan*, este curios să constați că, deși lucrat s.v. *modoran*, este raportat la *mîrlan, țopîrlan*. După părerea noastră, MODÎRLAN, MOTÎRLAN[1] și MOTÎRLAN [2] trebuiau lucrate împreună, ca forme ale aceluiași cuvînt. *Motîrlan* s-a născut din *modîrlan*, prin asurzirea oclusivei dentale (probabil sub influența cuvîntului *motan*). *Modîrlan* provine din *(*modorlan <) modoran*. MOTORAN este o variantă a lui MODORAN. Acesta din urmă nu trebuia raportat la *modoroi*, ci explicat din *modor, modur* + suf. *-an*.

Țopîrlău s-a putut forma din *(*țopărlău* sau **țoparlău <) *țopălău, *țopalău < țop* (interj.) + suf. *-ălău* (*-alău*).

Ciocălie, „un c i o c, un v î r f mic" (Măgureni, com. Beriu, jud. Hunedoara; comunicat M. Homorodean); **Ciocălia Novacilor**, v î r f înalt de 841 m, în stînga rîului Gilort (vezi *Harta turistică a munților Parîng*, dată în lucrarea lui Nic. Popescu, *Parîng Șurean*, [București], 1965); **Ciocolie**, „un v î r v, un v î r v u l e ț mai ridicat" I, „un v î r v, d î m p" II (Șerel, com. Pui, jud. Hunedoara); **Ciocolie** sau **Ciocolia lu Șupănău**, „o r i d i c ă t u r ă" I, „un fel de d î l m ă" II, „o c u c ă" III, „on v î r v" IV (Livadea de Cîmp, com. Baru, jud. Hunedoara). Apelativul *ciocălie* a fost înregistrat de Ion Conea (*ibid.*) cu sensul de 'vîrf' în Țara Hațegului, de B. Vulcu *(ibid.)* în Costești, Poieni, Beriu, Bucium, Orăștioare etc. (jud. Hunedoara), unde „definește vîrfuri ca o măciulie" și de noi în Loman, jud. Alba („o *ciocălie* îi on vîrf de delușor").

E un derivat de la *cioc* (*cioacă*) 'vîrf' cu sufixul *-ălie*. Cf. *rotălie* < *roată*, *sfădălie* < *sfadă*, exemple discutate de Elena Carabulea, *Interfixul [vocală +]-l- în derivarea non-verbală din limba română*, în SMFC, VI, p. 122. Din *ciocălie*, prin asimilare, a rezultat *ciocolie*, formă pe care am întîlnit-o în mai multe localități din Țara Hațegului, definită de informatori: „dîlmă, vîrv", „cioacă" (Petros); „o mică ridicătură, un mamelon"; „un dimpurel mai micuț" (Răchitova); „o cioacă mai mică" (Fizești); „on vîrv așa ascuțit" (Livadea de Coastă) etc. *Cioaca cu Afinari*, „îi o ciocolie înaltă", *Cioaca Fețelor*, „este o ciocolie, un vîrv de deal micuț" (Livadea de Coastă). Pluralul apelativului este *ciocălii*, *ciocolii*.

Ciocolina lu Barbu, r i d i c ă t u r ă; **Ciocolina lui Rainǎ** (sau **Cioaca lu Rainǎ**), d e a l (Răchitova); **Ciocolini** [șocolíń], „v î r v, hăl mai înalt vîrv pe partea aia; de acolo se împart tri văi" (Boița, com. Răchitova). Apelativul *ciocolină* (pl. *ciocolini*), necunoscut de dicționare (deși figurează în H XVII, 262; comunicat M. Homorodean), este viu în Țara Hațegului (unde se află și toponimele de mai sus) cu sensurile: „cucă" (Vălioara, com. Răchitova); „un delurel micuț" III, „un deal" [*], „ridicătură mai mică" [**] (Răchitova). **Cioaca** „e o c i o c o l i n ă", **Capu Cîmpului** „iară e o c i o c o l i n ă" (Vălioara). Cuvîntul *ciocolină* s-a format din *ciocolie*, prin substituirea sufixului *-ie* cu *-ină*.

Ciocîrlia, v î r f (vezi *Harta* ... citată mai sus); **Ciocîrlia**, v î r f (2056 m) în Bucegi (vezi dr. docent Al. Beldie, *80 trasee turistice în munții Bucegi*, București, [1968], p. 63); **Ciocîrlia**, d e a l (Dorobanțu, com. Crîngeni, jud. Teleorman); *Ciocîrlia*, două m o v i l e (com. Vadu Pașii, jud. Buzău); **Ciocîrlia**, m u n t e (Broșteni, jud. Suceava) (MDGR, II, p. 420); **Ciocîrlie**, „d e a l" (Pelișor, jud. Sibiu; comunicat Acsinia Nicula).

Aceste nume topice (sau cel puțin unele dintre ele) n-au nimic cu antroponimul *Ciocîrlie*, existent în Banat, Oltenia etc., ci provin din **ciocîrlie* 'vîrf, cioacă, ridicătură' *(<*ciocărlie) < ciocălie*. Nu excludem posibilitatea ca locurile să se fi numit inițial *Ciocălie*. Atunci transformarea fonetică amintită s-a petrecut în numirile topice.

Ciocîrliul Grivelor, v î r f înalt de 2032 m la sud-est de Livezeni (vezi *Harta* ... citată mai sus); **Ciocîrliu Stoieniții** [ĉocîrlíu̯ stoi̯eńíți],

„e un c i o c ridicat continuat cu Stoieniţa" (Livezeni; comunicat V. Bidian); **Ciocîrliu Prisloapelor**, „c r a c de munte" (Livezeni; comunicat M. Homorodean). Ovid Densusianu (*ibid.*, p. 63) a notat în Livezeni doar un toponim simplu: **Ciocîrliu**, m u n t e.

Aceste toponime presupun un apelativ neatestat **ciocîrliu* sau **ciocăliu*, provenit fie din **ciocîrlie*, *ciocălie*, prin substituire de sufix (sub influenţa genului substantivului *cioc*), fie din *cioc* 'vîrf' + suf. *-ăliu (-aliu, -uliu)*, deci adjectiv la origine. Se va fi zis *loc (deal, munte) ciocăliu*, adică „loc (deal, munte) ascuţit, în formă de cioc", şi apoi, prin substantivizare, **ciocăliu*, > **ciocîrliu*.

Ciochina, localitate (jud. Ialomiţa); **Ciochina**, m ă g u r ă (Izvoru, com. Gogoşari, jud. Ilfov); **La Ciochină**, trup de moşie în apropierea acestei măguri (com. Ştorobăneasa, jud. Teleorman); **Ciochina**, loc izolat (com. Odăile, jud. Buzău) (MDGR, II, p. 418—419). Iorgu Iordan (*ibid.*, p. 505) explică aceste numiri din apelativul *ciochină* 'oblîncul şelei'. Şi în jud. Caraş-Severin există un toponim **Ciochina** (Vasile Ioniţă, *Glosar toponimic Caraş-Severin*, Reşiţa, 1972, p. 20). Aceste toponime provin din apelativul (neatestat) **ciochină* 'ridicătură, măgură, vîrf', care este un derivat de la *cioacă* cu suf. *-ină* [5]. Forma masculină **Ciochinul**, munte (**Izvorul Ciochinului**, izvor; **Vîrful Ciochinului**, colină; toate în Odăile, jud. Buzău) este refăcută din cea de feminin. Cf. *Padinu*, „poiană", *Gura* şi *Potecu Padinului* (culese de noi din Mărgineni, com. Hîrseni, jud. Braşov); *Padinu* (toponim înregistrat în nordul Gorjului de Radu Sp. Popescu), care sînt variante masculine ale lui *padină*, foarte frecventă atît ca toponim, cît şi ca apelativ.

Ciochiţa, m ă g u r ă (Adămeşti, localitate contopită în 1968 cu Nanov, jud. Teleorman); **Dealul Ciochiţăi**, d e a l (Diculeşti, com. Budeşti, jud. Vîlcea) (MDGR, II, p. 419); **Ciochiţa** [śokíţa], „d e a l mic, sărac în vegetaţie, calcaros" (Vasile Ioniţă, *Contribuţii la cercetarea onomasticii din Cîlnic (judeţul Caraş-Severin) I. Toponimia*, în „Studii de limbă, literatură şi folclor" II, Reşiţa, 1971, p. 88).

Apelativul *ciochiţă* 'cioacă mai mică', din care provin toponimele de mai sus, le-am înregistrat în Tisoviţa, jud. Mehedinţi; < *cioacă* + suf. dim. *-iţă*. Cf. *costiţă* < *coastă*, *gropiţă* < *groapă* etc.

Cioclovina, d e a l (Băile Govora, jud. Vîlcea); **Cioclovina**, d e a l (la nord de mănăstirea Tismana, jud. Gorj) (MDGR, II, p. 420); **Valea Cioclovinei**, vale (Menţii din Dos, com. Borăscu, jud. Gorj; *ibid.*, IV, p. 310); **Cioclovina**, localitate (jud. Hunedoara). Aceste nume topice sînt explicate de Iorgu Iordan (*ibid.*, p. 323) din *cioclovină* = *ciocloavă* 'termen de dispreţ pentru o persoană din clasa exploatatoare (boier, moşier, ciocoi)' (DM). Atît locuitorii din Cioclovina (după cum ne asigură un excelent informator, Ciclovean Augustin, stabilit, la 30 de ani, în Petroş), cît şi cei din satele vecine anchetate de noi, pronunţă *Ciclovina*. La origine aceasta pare să fi fost numele ridicăturii *Ţîlfa* de lîngă sat. În Valea Lupului (com. Baru) s-au notat toponimele **Gruiu Ciclovinii** [grúńu ĉiclojíńi], „d î l m ă lungă" I, „d e a l" II; **Părău Ciclovinii** (uneori **Ciclovina**), „părău; apa asta

[5] *Ciochină* există şi ca antroponim (vezi Constantinescu, N. A., *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, 1963, p. 239).

care tună în sat"; **Gura Ciclovinii**, „acolo s-aiaptă apa de pe Lupoaia cu apa de pe Ciclovina". Toponimele *Cioclovina*, *Ciclovina* provin din apelativul *cioclovină* 'vîrf, înălțime', întîlnit de Ion Conea (vezi *Monografia geografică a Republicii Populare Române I. Geografia fizică*, [București], 1960, p. 82) „în sud-vestul țării, în munții Olteniei și Hațegului".

Cicloába, „pășune; p a n t ă dulce" (Vîlcelele Bune, com. Bretea Română, jud. Hunedoara; comunicat V. Bidian). Deși descrierea informatorului este destul de vagă, ne dăm seama că este vorba de o ridicătură. Acest toponim presupune un apelativ **ci(o)cloabă* < **ci(o)cloavă* 'vîrf, măgură' care este un derivat de la **cioaclă* < *cioacă* + suf. *-o(a)va*, probabil în perioada simbiozei slavo-române. La fel s-au petrecut lucrurile și cu sinonimul *cucuioabă* (atestat în Borlova) < *cucuioavă* 'deal mai ridicat' (> *Cucuioava*, toponime în Apadia, Ilidia și Pătaș; vezi Ioniță, *Glosar* . . ., p. 22) < *cucui* 'vîrf' + suf. *-o(a)va*. Substantivul *cucuioavă*, pl. *cucuioave* 'cucui (la cap)' a fost înregistrat în nord-vestul Olteniei de ALR I, vol. I, h. 6, punctul 837, și de NALR—Olt., vol. I, h. 5, punctele 938, 945, 946, (cu singularul *cucuiov*) 937.

Din **ciocloavă* cu suf. *-ină* s-a format *cioclovină*. Pentru sufix, cf. *ciocolină* < *ciocolie*, *costină* < *coastă*, (comunicat M. Homorodean) *holdină* < *holdă*, apelative vii în graiurile jud. Hunedoara.

Ciocodan, „o c i o a c ă, un v î r f mai mic de deal" (Măgureni, com. Beriu, jud. Hunedoara; comunicat M. Homorodean); [**ċocodánu vlăd'íńuluį**], „e vîrfu Vlăd'íńului" (notat de noi în Valea Lupului, com. Baru, jud. Hunedoara). Apelativul *ciocodán* a fost înregistrat de Ion Conea (*Om și natură* . . .) cu sensul de 'vîrf'. L-am întîlnit și noi în mai multe localități ale Țării Hațegului, definit de informatori astfel: „unde-i așa într-on teren o ridicătură mai mare și ascuțită puțin"; „on vîrv mai înalt decît celelalte, cioacă"; „un fel de cioacă, un loc mai înalt"; „o cioacă ascuțită" (Petros, com. Baru): „un delușor așa mai mic"; „un deal mic, scos, ascuțit așa; un vîrv" (Baru); „on vîrv așa undeva" (Bănița); „zicem că *ciocodan* ori *ciocolie* e tot una" (Valea Lupului) etc. Pluralul este *ciocodáne*.

Din cauza părții finale, cuvîntul pare dificil de explicat. Noi vedem în el o contaminare între unul dintre cuvintele *cioc*, *ciocan*, *ciocălău* cu *bordan* 'vîrf, stîncă' sau *grindan* 'vîrf, ridicătură', toate apelative vii în graiul regiunii.

Cioclodan [śoclodán] „e ca un p i s c u ț înalt; on teren . . . urcă din vale" I; „e un c i o c a n, c i o c ă n e l" IV (Răchitova, jud. Hunedoara). În Boița (com. Răchitova) un loc e numit **Cioclodan** („loc mai ridicat" I; „on v î r v mai ascuțit, on d e l u ț" III) și **Ciclodan** („o bucată de teren, on pic de d e l u r u ș între două păraie, on d î m p cu niște rupturi, huruituri, formă de i c, de b o t" II; „on v î r v mai ascuțit" IV). Un caz similar s-a întîlnit în Criva (com. Densuș, jud. Hunedoara), unde numele unui vîrf este pronunțat tot diferit de către localnici: **Cioclodan** („v î r f; curge în toate părțile; on c u c u i" I) și **Ciclodan** („pădure; e cam coastă, deluros; o costuță cu anumite păraie" II; „v î r f mai mare, mai înalt" III, IV). În fine, în Sarmizegetusa **Ciclodan** [śiclodán] se numește „un v î r f" I, „o muchie, un v î r f nu prea mare" II; „un

v î r f d e m u n t e mai ascuţit'' III, „v î r f mai înalt cu finaţ'' V. Acest din urmă nume topic este înregistrat de Ovid Densusianu (*Graiul . . .*, p. 65), dar sub forma greşită *Şiclodanu* (probabil datorită pronunţării defectuoase a informatorului), lăsată fără etimologie.

Apelativul *cioclodán (ciclodán)*, pl. *ci(o)clodáne*, din care provin aceste nume topice, l-am întîlnit în Ciula Mică („*cioclodan* ar fi on v î r v ascuţit, mai înalt, ala s-ar numi *cioclodan*'' II) şi Baru („*ciclodan, cioclodan* . . . e ca un deal; că-i de piatră, că-i de pămînt . . . trebuie să fie mai ridicat o ţîră ca celălalt teritor, ca o c ă c i u l ă''), sate în Ţara Haţegului. S-a dezvoltat din *ciocodan*, prin apariţia lichidei laterale pentru formarea grupului consonantic *-cl-*, la fel ca în *ciocloi*, *ciocloiaş*, *ciocluş*, *ciocluţ* (vezi infra), *cioclovină* (vezi supra), *cloacăză* (Tache Papahagi, *Graiul şi folklorul Maramureşului*, Bucureşti, 1925, p. 216; ALR I, 1209/355, material în curs de cartografiere), *piclu*, *piclui* < *picu*, *picui*, *ţiclu*, *ţiclui* < *ţicu*, *ţicui* etc. Pentru pronunţarea *Cicloavă* < **ciocloavă*, *Ciclodan (ciclodan)* < *Cioclodan (cioclodan)*, *Ciclovină (ciclovină)* < *Cioclovină (cioclovină)*, vezi „ciob şi *cib*, cioc şi *cic*, ciobotă şi *cibotă*'' (S. Puşcariu, DR VI, p. 311).

Ciocuţ. Din Baia (com. Vărădia de Mureş, jud. Arad) s-a comunicat (CHEST. IV), pe lîngă *Cioc*, şi toponimul *Padina lu Ciocuţ*, în care — credem noi — *Ciocuţ* nu e antroponim, ci diminutiv de la *Cioc*. El poate proveni şi din *ciocuţ* 'vîrf mai mic' (înregistrat de Ion Conea, *ibid.*), < *cioc* + suf. *-uţ*. Pentru articulare, vezi, tot aici, *Dîmpu lu Paltin*, *Coasta lu Deal de Baia* etc.

Ciocuţa, ridicătură mai mică ca dealul (tot în Baia); **Ciocuţa**, „mamelon de deal cu vîrful netezit'' (Costeşti, com. Orăştioara de Sus; comunicat M. Homorodean). Toponimele au la bază apelativul *ciocuţă* (Ion Conea, *ibid.*), pl. *ciocuţe*, < *cioacă* + suf. *-uţă*.

Într-o lucrare mai mare (din care face parte fragmentul prezentat aici) demonstrăm că *cioc*, *ciocan*, *ciocălie*, **ciocîrlie* 'vîrf de deal sau de munte' sînt sinonime cu *buglă*, *cuc*, *cucui*, *cuculie*, *moţ*, *pup*, *pupui*, *ţic*, *ţicui*, *ţugui*, *ţiclui* etc.

Pentru cine a urmărit numele topice prezentate de noi mai sus, se naşte întrebarea firească dacă există vreo legătură între *Ciocîrlie*, nume de vîrfuri sau dealuri, şi *ciocîrlie*, *ciocîrlan*, numele păsărilor. Iată ceea ce vom încerca să lămurim în cele ce urmează.

★

Deşi de cuvintele *ciocîrlie*, *ciocîrlan* s-au ocupat cei mai de seamă lingvişti români, ele nu au încă o explicare etimologică convingătoare şi unanim acceptată.

După B. P. Haşdeu („Columna lui Traian'', 1873, nr. 7, p. 10) *ciocîrlie* este din „fondul dacic cel mai necontestabil''. Lazăr Şăineanu (*Elemente turceşti în limba română*, Bucureşti, 1885, p. 262) raportează pe *ciocîrlie* şi *ciocîrlan* la turcescul *čakyr* care are şi sensul de 'épervier, émérillon'. Combătînd părerea acestora, Ovide Densusianu (*Histoire de la langue roumaine*, tome premier. *Les origines*, Paris, 1901, p. 38) apreciază că „il se peut très bien que nous ayons affaire là à un dérivé de *cioc*''. Deoarece autorul nu precizează sensul cuvîntului *cioc*, credem că se gîndea la cel foarte cunoscut de 'plisc'.

Pentru Alexandru Philippide, *Originea românilor*, II, *Ce spun limbile română și albaneză*, Iași, 1927, p. 706, *ciocîrlie* „e de origine obscură".

S. Pușcariu (*Ciocîrlan, ciocîrlie*, DR VI, p. 306) respinge ipoteza lui Ov. Densusianu (preluată și de ȘĂINEANU), « căci ciocul „drept și groscior" nu-i de loc caracteristic pentru această pasăre. Ceea ce i-ar putea da numele este moțul din vîrful capului. Astfel, în afară de circumscrieri ca *ciocîrlie moțată*, fr. *alouette hupée*, germ. *Haubenlerche*, avem ital. *cappellaccia* (de la *cappello* „pălărie"), span. *coguhada* (din lat. **cuculleata* REW. 2357), fr. *cochevis* (tot în legătură cu lat. *cuculla* „căiță", cf. Gamillscheg, FEW. s.v.) etc. (cf. R. Riegler, *Das Tier im Spiegel der Sprache*, 163). În bulgărește ciocîrlia se numește *čučuliga* sau *čučulaška*, de la *čučul* „moț". Variante ale acestor forme bulgărești se întîlnesc și la aromâni și megleniți : *čučulean* și *ču(r)čuleai*. De aceea G. Giuglea (DR III 1090) s-a gîndit la un derivat în *-îrlă* de la *cioacă* „vîrf") ».

După aceste constatări ne-am fi așteptat ca S. Pușcariu să încerce a explica pe *ciocîrlan* ca derivat românesc plecînd de la numele moțului, dar, urmînd TDRG, a crezut că „avem a face cu un cuvînt de origine onomatopeică" care imită vocea păsării. Mai departe (p. 307—308) S. Pușcariu încearcă și o altă explicație, tot neacceptabilă [6].

CADE îl explică pe *ciocîrlan* din *cioc* 'moț' + suf. *-îrlă* + suf. *-an*, iar pe *ciocîrlie* îl compară cu *ciocîrlan*. SCRIBAN, D., preia explicația lui A. Candrea pentru *ciocîrlan*, dar admite origine onomatopeică pentru *ciocîrlie*. Această inconsecvență este înlăturată de DM : *ciocîrlan* < *cioc* + suf. *-îrlă -an* și *ciocîrlie* < *cioc* + suf. *-îrlă -ie*.

În *Limba română*, vol. II, 1959, p. 124, S. Pușcariu renunță la explicațiile date cu ani în urmă : „Cuvinte cu etimologie obscură, precum *cîrlan, cîrlig, ciocîrlan (ciocîrlie), modîrlan, șopîrlă, țopîrlan* etc., ar putea avea și ele un *-rl-* despicat din *-l* sau *r*". Savantul clujean nu merge mai departe să arate care ar fi formele originare ale acestor cuvinte și de unde provin ele.

După Iorgu Iordan (*Les dénominations du „crâne" d'après l'Atlas linguistique roumain (I, carte 7)*, BL, VIII, 1940, p. 132), „le suffixe *-îrlie* n'existe pas en roumain. En effet, il n'est pas du tout sûr que *ciocîrlie* (le seul mot en *-îrlie* que l'on puisse citer) soit un dérivé de *cioc*" [7].

Al. Graur (*Grupuri simbolice în fonetismul românesc*, în SCL, X, 1959, nr. 2, p. 208) enumeră printre cuvintele de origine necunoscută care „au un caracter net expresiv și sînt aproape sigur onomatopee" în primul rînd pe *ciocîrlie*.

Alejandro Cioranescu (*Diccionario Etimólogico Rumano*, Universidad de La Laguna, 1958—1961) amintește unele păreri anterioare fără a aduce ceva nou. Laura Vasiliu *(ibid.)* le trece printre formațiile neclare.

Ultima ipoteză pe care o cunoaștem este cea formulată în *Istoria limbii române*, vol. II, 1969, p. 363, unde, printre sufixele românești considerate de origine autohtonă, este trecut și „*-îrlă*, învechit, existent în cîteva cuvinte de substrat *(șopîrlă, ciocîrlă, ciocîrlie, -an)*, precum și în altele vechi sau obscure".

---

[6] Aceste ipoteze sînt rezumate în DA.

[7] În notă autorul găsește „mult mai probabilă" explicația propusă în DA.

TOPONIME DIN BAZINUL MILCOVULUI

DE

GH. MOLDOVEANU

I. S-a scris relativ mult despre numele proprii : despre caracteristicile lor semantice și gramaticale, despre locul lor în sistemul limbii, despre clasele de nume proprii etc. [1], dar locul pe care-l ocupă toponimele printre numele proprii, deosebirile existente între numele de locuri și numele de persoane, de exemplu, — de care sînt cel mai apropiate — sînt probleme care nu s-au bucurat de atenția cuvenită. E drept, uneori întîlnim formulări cum ar fi : „Comportarea denumirilor geografice și a celor administrativ-teritoriale este într-o anumită măsură diferită de cea a celorlalte nume proprii" [2], fără însă a se intra în detalii.

Abstracție făcînd obiectele pentru care sînt folosite cele două categorii de nume proprii, toponimele se deosebesc, din punct de vedere semantic, de antroponime, în primul rînd, prin aceea că primele, avînd în vedere stadiul actual al limbii, sînt mult mai strîns legate de apelative decît cele din urmă. Referindu-ne la antroponimia românească, rar se poate întîmpla să se confunde un antroponim cu un apelativ, pe cînd în toponimie, mai ales cînd se are în vedere toponimia așa-zis minoră, în unele situații este deosebit de greu să se facă deosebire între un toponim și un apelativ. Este un lucru cunoscut că „un mare număr de toponimice sînt [...] nume apelative, adică substantive sau, mai rar, adjective din limba curentă, care indică natura accidentelor de teren, adevărate definiții, scurte, dar cu atît mai pregnante, ale acestora : *munte*, *deal*, *vale*, *movilă*, *grind*, *ostrov*, *pădure*, *lac*, *luncă*, *iaz* ș.a." [3]. Problema care se pune, însă, este cînd asemenea cuvinte trebuie considerate apelative și cînd toponime.

---

[1] Citățm cîteva dintre lucrările apărute în ultimele două decenii : O. S. Akhmanova, *Le „nom propre" en tant que catégorie linguistique*, în CL, III, Supliment, 1958, p. 13—18 ; Jean Balázs, *Le nom propre dans le système de signe linguistiuqe*, în CISO, VII, vol. I, p. 153—159 ; V. Florea, *Despre înțelesul numelor proprii*, în CL, 1972, 1, p. 169—171 ; Al. Graur, *Nume de presoane*, ES, București, 1965 ; idem, *Nume de locuri*, ES, București, 1972 ; O. Gruiță, *Sintagmatica numelor proprii românești (O cercetare din punct de vedere al acordului)*, în CL, 1972, 1, p. 21—33 ; Domnița Ichim-Tomescu, *Cercetarea gramaticală a numelor proprii*, în LR, 1973, 5, p. 467—477 ; J. Kuryłowicz, *La position linguistique du nom propre*, în „Onomastica", Wrocław, 2, p. 1—14 ; Johannes Lahmann, *Le concept du nom*, în CISO, V, p. 165—174 ; R. B. Long, *The Grammar of English Proper Names*, în „Names", 1962, 2, p. 107—126 ; W. Manczak, *Différence entre nom propre et nom commun*, în CISO, X, vol. II, p. 285—291 ; idem, *Le nom propre et le nom commun*, în RIO, XX, 1968, 3, p. 205—220 ; H. S. Sørensen, *The meaning of proper names, worth a definiens formula for modern English*, Copenhaga, 1963 ; Sabina Teiuș, *Despre conceptul de nume proprii și sfera onomasticii*, în RL, 1967, 6, p. 513—516 ; idem, *Referitor la sfera și locul onomasticii în lingvistică*, în SMO, p. 7—11 ; B. Trnka, *A Theory of proper names*, în CL, III, Supliment, 1958, p. 519—522 ; P. Trost, *Zur Theorie des Eigennamens*, în „Omagiu lui Iorgu Iordan", București, 1958, p. 867—869 ; F. L. Utly, *The Linguistic Component of Onomastics*, în „Names", 1963 ; Vivian Zinkin, *The Syntax of Proper Names*, în „Names", 1969, 3, p. 181—198.

[2] *Formarea cuvintelor în limba română*, I, EA, București, 1970, p. 15.

[3] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, EA, București, 1963, p. 1.

Dacă în antroponimie este uneori suficientă intervenţia autorităţilor pentru a se asigura statut de nume propriu unui apelativ, prin înscrierea lui în actele oficiale, nu la fel stau lucrurile cu toponimele, îndeosebi cu cele minore [4]. La schimbarea numelui unei persoane, cel nou se impune în scurt timp în dauna celui vechi, care este repede uitat sau, mai degrabă, neglijat [5]. Un nume de loc, însă, se poate impune cu mai mare dificultate. Aşa s-a întîmplat, de pildă, cu numele comunei *Plaineşti*, judeţul Vrancea, care a fost înlocuit cu *Suvorov*, iar acesta, la rîndul lui, cu *Dumbrăveni*, dar şi astăzi, după mai mult de 25 de ani, încă mai sînt oameni care folosesc denumirea *Plaineşti*. Sigur că, în cele din urmă, noua denumire, *Dumbrăveni*, se va impune, după cum şi *Plaineşti* se impusese în dauna numelui *Tîrgu-Cucului*, sub care apare localitatea în hărţi din secolul al XIX-lea, dar aceasta cere un oarecare timp.

În unele cazuri, noua denumire se impune şi mai greu, cum se întîmplă cu *Pînticeşti*, nume de sat din comuna *Cîmpineanca*, schimbat în *Pietroasa*, odată cu ultima împărţire administrativă. Locuitorii continuă şi vor continua, probabil, încă multă vreme să-i spună *Pînticeşti*, pentru că în apropiere există încă un sat *Pietroasa*, aparţinînd de comuna Vîrteşcoi, iar în toponimie nevoia de claritate intervine cu o forţă deosebită, căci şi aşa omonimia este destul de frecventă datorită sărăciei terminologiei geografice [6].

Persistenţa pentru o vreme mai îndelungată a numelor de locuri se explică şi prin aceea că toponimia este cu mult mai conservatoare decît antroponimia, un nume de loc fiind legat şi de tradiţia locului respectiv. Aşa se face că unui loc continuă să i se spună *În-Deal-la-Niţă*, cu toate că proprietarul actual se cheamă *Sprîncenatu*, dar acesta din urmă, cum spunea un informator, „nu intră în numirea locului". Această situaţie e determinată şi de factori psihologici : fie că Niţă a fost primul care a locuit pe acel deal, fie că era locuitorul care s-a impus mai mult atenţiei consătenilor etc., iar păstrarea numelui devine, în acest caz, un act social, o atitudine faţă de numele celui în cauză.

Din punctul de vedere al situaţiei actuale, majoritatea antroponimelor, „în afară de faptul că denumesc o persoană, nu mai au nici un înţeles" [7] pentru cea mai mare parte a vorbitorilor. De aceea, ele au marea libertate de a denota orice persoană, libertate care uneori nu mai este limitată nici măcar de acordul în gen (*Gabi*, *Mimi* etc.), vorbindu-se despre „circularitatea" [8] lor. La toponime, puţine sînt cele care să nu aibă un înţeles pentru vorbitori, chiar dacă înţelesul dat de localnici nu are nici o legătură cu cel originar. Aceasta face ca numele de locuri să aibă un caracter mult mai concret ca al celor de persoană, să fie mai direct legate de locul

---

[4] Insistăm în mod deosebit asupra toponimelor minore, întrucît acestea sînt cele care ridică cele mai serioase probleme, la toponimele majore interesînd aici termenii care fac parte din structura toponimului.

[5] Cu ani în urmă am cunoscut un student care se numea *Frige-Cline*, iar după schimbarea numelui i se spunea numai după numele nou, cel vechi apărînd foarte ar şi îne situaţii speciale.

[6] Iorgu Iordan, în BL, XV, p. 70.

[7] Alexandru Graur, *Nume de persoane*, ES, Bucureşti, 1965, p. 20.

[8] Roman Jakobson, *Selected Writings*, II, Hague, p. 131, apud Domniţa Ichim-Tomescu, în LR, 1973, 5, p. 468.

pe care îl denumesc. Drept urmare, același cuvînt poate funcționa, după situație, cînd ca apelativ, cînd ca toponim.

În satul Pînticești, termenii *gîrlă*, *pîrîu* și *vălcică* sînt cunoscuți de toți locuitorii, fiecare locuitor putînd da pentru ei o definiție generală, ceea ce ar pleda pentru încadrarea lor printre apelative. În mod curent, însă, *gîrla* se referă la *Milcov*, căruia, obișnuit, nu i se spune *Milcov*, ci *Gîrla*. Unul dintre informatori, înșirînd toponimele din comună, termina prin „ajungem la *apa Gîrlei*", în loc de *apa Milcovului*. *Vălcica*, o apă mică, după cum arată și numele, care curge numai cînd plouă, adunîndu-și apele de la mai mult de 10 km, se numește la Faraoane *Pietroasa* [9], după care și la Pînticești unii îi spun la fel, dar cei mai mulți îi spun *Vălcica*. Mai mult, spunînd *Vălcica*, oamenii se referă la o singură vale, neconfundînd-o niciodată cu alta, dar prin *Pietroasa* se indică vreo trei văi, acestea diferind după grupul de locuitori din sat [10]. *Pîrîul* își adună apele din același izvor, ploile, și apare în unele hărți cu denumirea *Pîrîul Cireșului* sau *Valea Cireșului*, care, însă, este aproape necunoscută locuitorilor satului. Realitățile la care se referă *Pîrîul* și *Vălcica* se deosebesc numai prin aceea că primul curge prin sat, cealaltă — pe la marginea satului.

Ca apelative, *pîrîu*, *gîrlă* și *vălcică* sînt cvasi-sinonime, ceea ce face ca, în anumite limite, ele să poată apărea unul în locul altuia. Cînd, însă, sînt folosite ca toponime, înlocuirea unuia cu celălalt nu mai este posibilă. Pe de altă parte, deși pe teritoriul satului sînt încă multe alte pîraie, din enunțul *a venit Pîrîul* nimeni nu înțelege că ar fi vorba despre un alt pîrîu, despre o altă realitate. Actualizarea valorii de toponim a termenilor duce la neutralizarea valorii lor de apelativ și invers.

Avem a face cu o situație asemănătoare aceleia a cuvintelor polisemantice. În enunțul *fumul ieșea printr-un coș foarte înalt*, se actualizează sensul „horn" al lui *coș*, neutralizîndu-se alte sensuri : „obiect confecționat din nuiele, papură, rafie etc. și servind la transportat sau depozitat alte obiecte" ; „cerc metalic fixat perpendicular pe un panou și prevăzut cu o plasă, prin care trebuie trecută mingea pentru a se marca un punct" etc.

Din faptul că, în *a venit Pîrîul*, *pîrîul* se referă la un anume obiect, desemnîndu-l, rezultă că „treapta generalizării, a abstractizării, treaptă care conferă numelui comun un conținut semantic" [11], lipsește ceea ce asigură cuvîntului aici în discuție statut de nume propriu [12].

În sprijinul încadrării lui *Vălcica* printre toponime vine și faptul că termenul nu circulă în această formă ca apelativ, chiar dacă sensul lui este înțeles de vorbitori, ca entopic folosindu-se *vale*, însoțit eventual de un determinativ, sau *văioagă*.

---

[9] De la pîrîu și-a luat numele satul Pietroasa, astăzi alipit cu Faraoane, comuna Vîrteșcoi.

[10] *Valea-Caprei* (sau *Pîrîul Zloții*) este denumită de unii tot *Pietroasa*, întrucît apele care curg pe aici cînd plouă vin tot dinspre satul *Pietroasa*. Se adaugă și faptul că la ploi mai puternice pîrîul *Pietroasa* se revarsă peste cîmp, ajungînd să se scurgă și prin *Valea-Caprei*.

[11] Sabina Teiuș, în SMO, p. 8.

[12] Vorbind despre momente de grea cumpănă prin care a trecut satul, oamenii aduc mereu în discuție anul cînd, în urma ploilor, *s-a unit Gîrla cu Pîrîul și Vălcica*, fără a folosi vreun alt nume. Valoarea lor de identificare este evidentă, de aceea nu se simte nevoia folosirii unui alt nume sau a adăugirii unuir determinativ.

Am luat în discuție numai aceste toponime, deși numărul lor s-ar putea mări, adăugîndu-se *izlaz*, *imaș*, *rîpă* etc. Unele au devenit deja toponime cu o circulație largă, pentru o zonă mai întinsă, altele au valoare de toponim numai pe teritoriul unui sat, poate și datorită faptului că denumesc locuri care nu prezintă o importanță deosebită pentru o arie geografică mai întinsă. S-ar putea să le fie asigurat statutul de toponime și prin aceea că unele (*izlaz*, *imaș*) sînt unice în sat sau chiar în comună [13].

Aceasta ține, de asemenea, de caracterul mai concret al toponimiei față de antroponimie, fiind mult mai strîns legată de realitate [14]. Așa se face, dealtfel, că toponimia, deși se schimbă și ea, este mult mai stabilă decît antroponimia, a cărei schimbare poate fi determinată și de unii factori care par a fi fără importanță, ca, de exemplu, moda.

Tot de caracterul concret al toponimiei ține și faptul că același loc poate fi denumit diferit de locuitorii care vin în contact cu locul respectiv. Este cunoscut cazul unor rîuri care poartă nume diferite pe parcursul lor. *Bistrița — Repedea*, *Sebeș — Frumoasa*, *Dobra — Rîul-Mare*, *Cibin — Rîul-Mare* etc. [15].

Se dovedește astfel că valoarea de toponime a unor termeni este limitată la o arie restrînsă, lucrul dovedindu-se valabil mai ales cînd este vorba despre microtoponime. Printre toponimele înregistrate la Vîrteșcoi se află și *Podul Pietroasei*, situat la hotarul dintre proprietățile satelor Vîrteșcoi, Faraoane și Pînticești. Pentru același loc la Faraoane și Pînticești am notat *Podul Vetricii*, iar nu *Podul Pietroasei*, pentru că la Pînticești văii i se spune *Vălcica*, și pe aceeași vale, aproape de intrarea în sat, mai e încă un pod; la Faraoane, pe aceeași vale sînt mai multe poduri, deci denumirea ar fi confuză, n-ar izbuti să individualizeze.

Singurele toponime care s-au desprins de caracterul lor concret sînt cele care și-au pierdut complet sensul și cărora nici nu li se asociază vreun alt sens, cum ar fi, de exemplu, *Milcov*.

II. Existența unor construcții folosite pentru a desemna anumite locuri nu duce la abstractizare, ci, dimpotrivă, adăugarea determinanților duce la întărirea caracterului lor concret; *Pîrîul Hogei* este mai concret decît *Hogea*, pentru că este mai legat de o formă precisă de relief.

Aceste construcții ridică o problemă destul de dificilă, aceea dacă întreaga construcție [16] are valoare de toponim sau unii termeni trebuie considerați exteriori, folosiți numai din nevoia de a se face precizări privind natura locului la care se referă toponimul, care nu mai vorbea prin sine însuși despre locul respectiv.

---

[13] Cf. Charles Rostaing, *Les noms de lieux*, Paris, 1948, p. 6; „Astăzi încă multe rîușoare se numesc simplu *rîușorul* (*le ruisseau*) sau *rîuleful* (*le ru*), pentru că ele sînt singure din specia lor în comună".

[14] Numele *Urîtu* nu presupune deloc că purtătorul trebuie să fie și *urît* (dovadă și combinația *Urîtu Afrodita*, e drept, nefericită), dar în toponimie nu se folosește *deal* pentru *șvale*.

[15] Cf. Emil Petrovici, *Comanitatea daco-romană și slavii*, extras, p. 6.

[16] Termenul *construcție toponimică* corespunde aici, în general, toponimelor notate pe hărți sau celor culese de pe teren, așa încît construcția toponimică, cuprinde în multe cazuri și apelative care însoțesc toponimul, exterioare structurii toponimice. Raportul dintre *construcție toponimică* și *toponim* sau *structură toponimică* ar fi deci asemănător celui dintre *radical* și *rădăcină*.

Cele mai multe construcţii toponimice, formate, deci, din cel puţin doi termeni, conţin şi entopici[17], cei mai frecvenţi fiind *deal*, *pîrîu*, *vale*, *poiană*, *fund*, *lac*, *rîpă*, *groapă*, *drum*, *pripor*, *podiş*, *plai*, *pisc* etc. Frecvenţa mare a acestor entopici în construcţiile toponimice se datoreşte faptului că apar destul de des în vorbirea de toate zilele a locuitorilor din zona cercetată, iar construcţiile în care apar pot fi socotite ca cele mai importante, cele în care nu apar fiind puţine la număr şi puţin răspîndite.

Vom încerca, deci, în primul rînd, să delimităm cazurile cînd entopicul se încadrează toponimului propriu-zis, structurii toponimice, de cele cînd el este exterior.

De regulă, entopicul se află aşezat în faţa construcţiei toponimice şi, de fapt, în această situaţie se pune problema dacă el face sau nu parte din structura toponimului, de aceea ne vom opri numai asupra entopicilor aşezaţi în faţa construcţiei toponimice.

Entopicul face parte din structura toponimului cînd este urmat de :

a) adjectiv însoţit sau nu de articol demonstrativ : *Pîrîul-Limpede*, *Valea-Puturoasă*, *Rîpa-Roşie*, *Cotu-ăl-Mare;*

b) antroponim de declinarea a II-a sau a III-a, în nominativ, nearticulat, sau de declinarea I, în nominativ : *Lacul-Roşca*, *Poiana-Ţugulea*, *Dealul-Baraboi :*

c) antroponim în genitiv, care prezintă particularităţi de flexiune azi dispărute : *Dealul-Barbului*, *Bordeiul-Neagului*, *Pomii-Ticului;*

d) substantiv în genitiv, care nu apare şi fără entopic : *Dealul-Barbului*, *Ochiul-Ţîrdii*, *Drumul-Calicilor*, *Fîntînile-Giurgii*, *Podul-Javrii*.

Entopicul face parte din structura toponimului şi în cazul cînd determinativul circulă şi singur ca toponim (cu formă de nominativ), dacă îmbinarea poate primi în faţă un alt entopic şi dacă, referindu-se la locul denumit, ele apar totdeauna împreună, cum este cazul cu *Pîrîul-Hogii* şi *Rîpa-Hogii*. Toponimul *Hogea* este folosit fie singur, fie însoţit de entopicii *deal*, *pîrîu*, *poiană*, *rîpă*. Dintre construcţiile în care apare *Hogea*, considerăm că *Pîrîul-Hogii* şi *Rîpa-Hogii* formează structuri toponimice, pentru că, dacă folosirea lui *deal* şi *poiană* e facultativă, *pîrîu* şi *rîpă* se folosesc totdeauna. La unul dintre informatori am notat „se scurge în *apa Pîrîul-Hogii*", ceea ce înseamnă că *Pîrîul-Hogii* reprezintă o unitate funcţională, de data aceasta apelativul *apă* atrăgînd atenţia asupra realităţii la care se referă toponimul. În una din hărţile consultate am înregistrat *Dealul de la Rîpa Hogei*, unde, însă, este evident că *dealul* este exterior structurii toponimice, dar folosirea lui asigură unitate îmbinării *Rîpa-Hogii*[18].

Nu întotdeauna adăugarea unui alt entopic duce la încadrarea primului în structura toponimului. Astfel, în *plaiul Podul-lui-Vodă*, prin adăugarea lui *culme* (*culmea plaiului Podul-lui-Vodă*), *plaiul* rămîne tot exterior structurii toponimice. Dacă prin adăugarea unui alt entopic primul ar fi totdeauna integrat toponimului propriu-zis, aproape toţi entopicii s-ar încadra toponimelor, mai ales *deal*, *vale*, *pîrîu* etc. : *dealul Groapa-Lupului* ar trebui considerat toponim în totalitate, în *culmea*

---

[17] În aceeaşi situaţie cu entopicii sînt şi alte apelative : *budui*, *fîntînă*, *pom* etc., dar în cele mai multe cazuri întîlnim entopici, de aceea îi folosim ca centru al discuţiei.

[18] În cazul nostru, excluderea celui de-al doilea entopic din structura toponimului atrage după sine şi excluderea prepoziţiei.

dealului Groapa-Lupului, ceea ce nu e drept, pentru că și în cea de-a doua situație *dealul* a rămas tot în sfera apelativelor, adăugarea celui de-al doilea entopic [19] avînd numai darul de a limita locul la o anumită porțiune (*culmea*) a dealului care se cheamă *Groapa-Lupului*. Este de remarcat apoi că la *Pîrîul-Hogii*, *Rîpa-Hogii*, *Groapa-Lupului*, la care se mai pot adăuga și altele (*poiana Groapa-Lacului*, *dealul Piscul-Șerpilor*, *valea Poiana-lui-Papuc* etc.), prezența celui de-al doilea apelativ nu afectează cu nimic structura toponimului, care, cel puțin în această situație, rămîne invariabilă.

e) prepozițiile *cu* sau *din* + substantiv : *Lacul-cu-Bani*, *Poiana-cu-Brebenei*, *Priporul-cu-Noroi*, *Drumul-din-Curmeziș*, *Pîrîul-din-Țarnă-de-la-Ulmi* [20];

f) prepoziția *de pe* + alt entopic : *Lacul-de-pe-Vale* ;

g) prepoziția *de la* + nume de persoană : *Lacul-de-la-Nicodei*;

h) cînd entopicul este necunoscut, indiferent dacă determinativul circulă și singur, se încadrează structurii toponimice. Este cazul lui *bucșă*, în *Bucșa-Morarului*. La Valea-Rea, unde am notat toponimul, termenul *bucșă* circulă numai cu sensul „manșon de fontă, cu care se căptușește pe dinăuntru butucul roții (la car)" (DM), dar toponimul păstrează, credem noi, sensul „grămadă de lemne pentru cărbune", pierdut la Valea-Rea, dar pe care l-am întîlnit la Vîrteșcoi, sat din apropiere. Avem a face aici, așadar, cu două toponime diferite : *Morarul* și *Bucșa-Morarului*.

Entopicul este exterior structurii toponimice, folosit, deci, numai în scopul de a preciza un anumit accident de teren la care se referă toponimul, cînd este urmat de :

a) substantiv în nominativ, articulat (*poiana Blidăria*, *valea Cîrceiul*, *plaiul Secătura*, *pîrîul Dălhăuțul*) ;

b) substantiv + determinativ, indiferent dacă determinativul este adjectiv (*dealul Pietrosul-Mic*, *pîrîul Arvei-Seci*), substantiv în nominativ (*valea Fundul-Baraboiasa*), în genitiv (*poiana Secătura-Tomei*) sau în acuzativ cu prepoziție (*dealul Rîpa-cu-Corni*) ;

c) substantiv în genitiv (+ determinativ), care circulă și singur ca toponim, avînd formă de nominativ : *rîpa Bursucului* (pentru care am notat și *Bursucul*), *pîrîul Arvei* (care de obicei se folosește singur, *Arva*)[21] ;

d) prepoziția *de la* + substantiv (exceptînd antroponimele), însoțit de determinativ (*dealul de la Botul-Scurt*) ;

e) prepoziție (exceptînd *de la*) + substantiv însoțit de un determinativ în genitiv *(pîrîul la Fîntînile-Giurgii)* sau în acuzativ (*poiana În-Fund-la-Enache*, *foișorul În-deal-la-Curmătură*).

Principiile pe care le-am formulat aici au avut la bază materialul toponimic adunat din bazinul Milcovului, dar credem că, în linii mari, ele sînt valabile și pentru alte zone, eventual mai întinse, mai ales pentru

---

[19] Al doilea entopic se află în fața primului, ordinea lor fiind deci $entopic_2 + entopic_1$.

[20] Faptul că substantivul precedat de prepoziție este urmat de un determinativ nu schimbă cu nimic lucrurile, de aceea nu am considerat necesară întocmirea unei noi clase.

[21] În acest caz, folosirea entopicului este facultativă, ceea ce înseamnă că nu se încadrează structurii toponimice. Alteori, însă, locul entopicului este luat de o prepoziție (*Dealul-Refecului*/*În* (*Pe*)-*Refec*). În această din urmă situație, deși entopicul nu apare totdeauna, considerăm că el se încadrează structurii toponimului, pentru că el nu e înlocuit cu zero, ci cu un alt termen, care, de asemenea, va trebui interpretat ca membru al structurii toponimice.

toponimia minoră. Este necesar, însă, ca în interpretarea lor să se pornească de la situaţia concretă a fiecărui toponim, pentru că într-o parte un entopic se poate încadra structurii toponimului, iar în altă parte — nu. Aşa, spre exemplu, la Andreiaşu am notat : *Bursucul*, *dealul Bursucul*, *poiana Bursucul* (*Bursucului*), *pîrîul Bursucul*, *valea Bursucului*, iar la Faraoane *Rîpa-Bursucilor* sau *La-Bursuci*. Considerăm că pentru Andreiaşu avem toponimul *Bursucul*, însoţit, în unele cazuri, de entopici, iar pentru Faraoane toponimul este *Rîpa-Bursucilor*, unde *rîpa*, cînd nu apare, este înlocuit cu *la*, care atrage după sine şi schimbarea cazului determinativului.

Analiza pe care o propunem atrage atenţia asupra unui fapt despre care s-a discutat mult : tautologiile toponimice. Fără îndoială, ele există, dar credem că numărul lor este foarte mic, pentru că adăugarea unui entopic nu duce la crearea tautologiei toponimice. În *poiana Secăturei* nu avem o tautologie toponimică. Avem a face cu o tautologie lingvistică, dar nu toponimică, deoarece entopicul nu se încadrează structurii toponimice. *Secătura* se referă nu numai la poiana cu pricina, ci la o zonă mai întinsă, rostul apelativului fiind tocmai acela de a limita aria toponimului. Şi este cu atît mai puţin probabil să avem a face cu o tautologie toponimică, cu cît sensul lui *secătură* se păstrează încă („Saca lumea la păduri ; să dădea focuri", ne explica un informator din Andreiaşul-de-Jos, unde am notat *poiana Secăturei*). În aceeaşi situaţie e şi *poiana Secătura-Tomei*, de la Reghiu, unde, de asemenea, sensul lui *secătură* e cunoscut.

Nici pentru *dealul Chiciurei* nu se poate vorbi de tautologie toponimică, chiar dacă sensul originar al termenului nu mai e cunoscut, pentru că toponimul este *Chicera*, cu mai multe variante fonetice, iar *dealul* se adaugă pentru precizări ca şi *pîrîul* şi *coada*, rămînînd exterior structurii toponimice.

Condiţia fundamentală pentru apariţia unei tautologii toponimice este ca ambii termeni să facă parte din toponimul propriu-zis [22], ca în cazul celui mai cunoscut exemplu, *Linguaglossa* [23]. În tot materialul cules din bazinul Milcovului, nu am găsit nici un exemplu care să satisfacă această cerinţă, ceea ce este o dovadă că tautologiile toponimice constituie un fenomen destul de rar întîlnit. Răspunsul la întrebarea dacă o îmbinare este sau nu o tautologie toponimică îl putem avea numai după ce ştim dacă în cazul respectiv avem a face cu un toponim, iar nu cu o construcţie toponimică, aceasta putînd-o afla numai din cercetările pe teren, întrucît, cum am văzut mai înainte, interpretarea poate diferi de la un caz la altul.

Foarte multe toponime, mai ales cele înregistrate în anchetele pe teren, sînt însoţite de prepoziţii. Este vorba nu despre prepoziţiile care apar în interiorul structurii toponimice, cum ar fi *Poiana cu Brebenei*,

---

[22] Pentru alte condiţii pe care trebuie să le satisfacă tautologiile toponimice, vezi M. Homorodean, în SMO, p. 69—74.

[23] Exemple numeroase se găsesc la Al. Graur, *Nume de locuri*, ES, Bucureşti, 1972, p. 15—17. Cf. şi Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, EA, Bucureşti, 1963, p. 4 ; idem, *Tautologii toponimice*, în „Analele Academiei RSR, Buletin ştiinţific, Secţiunea de Ştiinţa limbii, Literatură şi Arte", I, 1951, nr. 1—2, p. 45—54, cu versiunea franceză *Tautologies toponymiques*, în RL, II, 1957, p. 69—79.

ci despre cele care apar la începutul unei construcţii toponimice. Problema care se pune este dacă şi în ce măsură ele se încadrează structurii toponimice.

Toate prepoziţiile de la începutul construcţiilor toponimice au sensul de „localizare", cea mai frecventă fiind *la*, urmată de *în* şi *pe*, celelalte apărînd sporadic. Este însă de remarcat că posibilitatea de a le încadra structurii toponimice nu este determinată de frecvenţa lor în construcţiile toponimice. Dintre prepoziţiile cu o slabă frecvenţă, *sub* se încadrează foarte rar structurii, rămînînd de obicei exterioară, folosirea ei făcîndu-se cu scopul de a arăta apropierea de un anumit loc (*sub Dealul-lui-Papuc, sub Dealul-Cornişorului*) în schimb *între*, de asemenea cu o frecvenţă foarte scăzută, se încadrează totdeauna structurii toponimului. Legătura dintre prepoziţie şi termenul pe care îl precedă este uneori aşa de strînsă, încît s-a ajuns la schimbarea structurii toponimului : *Între-Dealuri*, pronunţat *Întri-Dealuri*, devine *În-Trii-Dealuri* şi apoi *Trii-Dealuri, Trei-Dealuri; Între-Pîraie* devine *În-Trei-Pîraie* [24]. Explicaţia dată de informatori era că la punctul numit *Între-Dealuri* se întîlnesc (se desfac) trei dealuri : *plaiul Milcovelului, plaiul Leurgiorii* şi *plaiul Lărgenilor*, iar în locul *Între-Pîraie* se întîlnesc trei pîraie : *Blidăriile, Arva-Seacă* şi *Arva-Oţei*. În folosirea acestor forme este o permanentă oscilare, la unii înregistrîndu-se *între*, la alţii — *în trei*, iar la alţii — cînd o formă, cînd cealaltă. De fapt, în lanţul vorbirii este destul de dificil de făcut diferenţă între o formă şi alta, apărînd *Întripîrai, Întridealuri, trei* pronunţîndu-se *trii* şi chiar *tri*. Aceasta a dus la apariţia unei ambiguităţi semantice, ceea ce a permis reinterpretarea sensului lor, cunoscut fiind că localnicii caută totdeauna să-şi explice înţelesul numelor de locuri.

Prepoziţiile *la, în* şi *pe*, cele mai frecvente, nu fac totdeauna parte din structura toponimului, dovadă fiind toponimele care circulă şi cu prepoziţie şi fără (*Călugăreasca / pe Călugăreasca, Ştiubeiu / în Ştiubeiu, Crucea-lui-Murgeanu/la Crucea-lui-Murgeanu*), dar sînt şi cazuri cînd ele se încadrează structurii toponimului. Este însă destul de greu de precizat în care situaţii prepoziţia este component al structurii toponimice şi cînd este exterioară. Pentru a afla răspunsul, am folosit cu informatorii mai multe tipuri de întrebări, printre care unele cu construcţia întreagă cu rol de subiect : *La Comoară e o groapă?, Unde vine La Comoară?*, dar răspunsurile aveau de obicei o structură omonimă : construcţia toponimică putea fi interpretată şi ca subiect, dar şi ca circumstanţial de loc (cum, dealtfel, omonimă e şi structura primei întrebări citate) : *La Comoară e pădure, hăţiş*.

În comuna Milcovul am notat la un informator toponimul *La Cătină*, iar la un altul — *Cătina*. Întrebînd pe cel de-al doilea dacă lumea spune *La Cătină* sau *Cătina*, răspunsul a fost : *numele este La Cătină*, deşi în prima formă folosise toponimul fără prepoziţie. Aceasta înseamnă că folosirea prepoziţiilor pe lîngă toponime este aşa de frecventă, încît deseori vorbitorii nici nu-şi mai dau seama de deosebirea dintre o formă şi alta, prepoziţia devenind un fel de automatism. Folosirea lor se explică prin aceea că ele cuprind în sensul lor „locul" şi, deci, se potrivesc foarte bine cu toponimele, care au tocmai această menire, de a indica un loc.

---

[24] Cf. şi *Trîmpoaiele* (DR, I, p. 128), *Trevăile* (Iorgu Iordan, TR, p. 153, şi 494).

Frecventa lor apariţie în construcţiile toponimice face ca între prepoziţie şi termenul pe care-l precedă să se creeze o legătură aşa de strînsă, încît se poate crede că formează o unitate chiar şi în cazul cînd prepoziţia este exterioară structurii toponimice. Călătorul străin Ch. Strouve [25] notează în jurnalul său de drum, printre alte localităţi din Moldova, şi *Lagnera*, care nu e alta decît *Mera*, cu palatalizarea lui *m* şi precedat de prepoziţia *la*, iar în hărţile din 1876 şi 1893 satul Arva apare *La Arva*.

Vom încerca să delimităm şi aici cazurile cînd prepoziţiile se încadrează structurii toponimice, deşi, dată fiind situaţia despre care vorbeam mai sus, delimitările nu vor fi la fel de riguroase ca la construcţiile toponimice cu entopici.

Prepoziţia face parte din toponimul propriu-zis cînd :

a) S-a sudat cu termenul pe care-l însoţeşte : *Nemaş* (< *În-Emaş*). Despre locul denumit, unul dintre informatori spunea că „a fost nemaş pe timp". Deşi locului unde pasc vitele i se spune curent *emaş*, e curios că forma toponimului a ajuns să se folosească şi pentru entopic, cum apare în răspunsul informatorului.

b) Termenul însoţit de prepoziţie, luat singur, poate indica şi altceva decît un loc. Este cazul antroponimelor, care, folosite ca toponime, dacă nu sînt precedate de entopici sau de alte apelative, apar aproape totdeauna însoţite de prepoziţie, de obicei *la* (*La-Cîţâ*, *La-Comşa*, *La-Cristescu*) şi mai rar *în* (*În-Ciulei*, *În-Cornea*, *În-Căproai*).

c) Toponimul nu apare decît fie cu entopic, fie cu prepoziţie : *Pîrîul-Chiliilor* / *La Chilii*, *Pîrîul-Cireşului* / *La-Cireş*, *Poiana-Cioţîlor* / *La-Cioţ*. Faptul că nici prepoziţia, nici entopicul nu pot fi înlocuiţi cu zero dovedeşte că şi un termen şi celălalt trebuie cuprinşi în structura toponimului.

d) Înlăturarea prepoziţiei duce la destrămarea întregii construcţii : *În-Deal-la-Comoară*, *În-Dos-la-Ichim*, *În-Faţă-la-Cireş*. O îmbinare de tipul *Deal la Comoară* este străină limbii române. Este de remarcat că structurile toponimice al căror prim termen este o prepoziţie constituie unităţi mai ales semantice. Unitatea lor sintactică se reduce la îmbinarea însăşi, luată izolat. Dacă vom încerca să o situăm într-un enunţ, unde va trebui să contracteze relaţii cu alţi termeni, vom constata că :

a) după substantive, unitatea toponimului se păstrează : *dealul La-Cărbuni*, *pîrîul La-Cireş*, *muchea dealului La-Comşa;*

b) determinarea verbelor care arată „deplasarea" sau a substantivelor de origine verbală care au acelaşi sens atrage după sine, în cele mai multe cazuri, schimbări în structura acestor toponime. În exemplele *Merg la Rada* şi *Vin de la Rada* prepoziţiile *la* şi *de la* sînt reclamate de cele două verbe, prepoziţia *la*, care apare totdeauna cînd toponimul e izolat, dispărînd. Dat fiind că toţi locuitorii din Faraoane ştiu că toponimul *La-Rada* se referă la o porţiune din via CAP, termenul *via*, care indica la ce fel de loc se referă toponimul, a fost considerat redundant şi, deci, deşi mereu prezent în mintea vorbitorilor, exprimarea lui era

[25] După C. C. Giurescu, *Istoricul podgoriei Odobeştilor. Din cele mai vechi timpuri pînă la* 1918, EA, Bucureşti, 1969, p. 31.

superfluă [26]. Ca urmare, *Merg la via La-Rada* > **Merg la La-Rada* > *Merg la Rada*, prepoziţia *la* reclamată de verb impunîndu-se în dauna prepoziţiei *la* din componenţa toponimului, care a fost eliminată.

Situaţia aceasta o întîlnim, însă, nu numai în construcţiile sintactice în care apar toponime, ci este generală. Dovadă în acest sens este „*să scape de ce era învinuit*" [27] <* *să scape de de ce era învinuit.*

În cazul structurilor toponimice cu două prepoziţii, una la începutul şi alta în cuprinsul lor (*În-Deal-la-Comoară*), schimbarea primei prepoziţii reclamată de verbe, „de deplasare", poate atrage după sine şi schimbarea celei de-a doua : *Merg în deal la Comoară* < * *Merg în În-Deal-la-Comoară*, dar *Vin din deal la* (*de la*) *Comoară* < **Vin din În-Deal-la Comoară*. Se ajunge astfel la distrugerea întregii structuri a toponimului. Dacă schimbarea *din în* > *din* nu angajează schimbarea *la* > > *de la*, cum se întîmplă în unele cazuri, înseamnă că, cel puţin pentru acele cazuri, *la* este bine ancorat în toponim. Excluzîndu-l pe *din*, a cărui prezenţă se datoreşte verbului, toponimul ar rămîne cu structura *Deal-la-Comoară*, structură inexistentă nu numai în toponimie, ci în limbă, în general, determinatul neputînd fi nearticulat în această situaţie, ceea ce şi face, probabil, ca *la* să apară rar.

Situaţia este determinată, credem, de sensul lexical al prepoziţiilor : *în* şi *la* au, în sensul lor, note comune, pe cîtă vreme *din* şi *la* se opun totdeauna, de aceea *din*, reclamat de verb, obligă la schimbarea *la* > *de la*, pentru dispariţia contradicţiei semantice.

Cu toată fragilitatea toponimelor de tipul *În-Deal-la-Bordei*, *În Deal-la-Niţă* pusă în evidenţă de enunţurile în care acestea determină verbe „de deplasare", vom considera, totuşi, că avem a face cu o structură toponimică distinctă, cuprinzînd toţi cei patru termeni, fapt dovedit de :

a) imposibilitatea schimbării ordinii termenilor : *În-Deal-la-Bordei* /**La Bordei în Deal;*

b) numărul mare al toponimelor ce se înscriu aici ;

c) numai construcţia întreagă are rol de toponim ; în *Vin din deal de la Bordei*, *Vin din deal de la Niţă*, toponimul a dispărut : *Niţă* şi *Bordei*, care au rămas, nu mai au valoare de toponime : *Niţă* este un antroponim, iar *Bordei* pare a avea valoare de apelativ. În această situaţie, indicarea locului se face prin alte mijloace, nu prin toponime [28].

Prepoziţia de la începutul construcţiei toponimice nu se încadrează structurii toponimului numai în cazul cînd toponimul a fost înregistrat şi fără prepoziţie (*în Ştiubeiu* / *Ştiubeiu*, *la Rîpa-Bursucilor* / *Rîpa-Bursucilor*), exceptînd cazul cînd în locul prepoziţiei apare un apelativ (*La-Bursuci* / *Rîpa-Bursucilor*) despre care s-a vorbit mai sus.

În sfîrşit, vom aduce în discuţie construcţiile toponimice în care apar adverbe, acestea fiind situate fie la începutul construcţiei (*Sus-în Poarta-Deleanului*), fie la sfîrşit (*Şindilarii-Milcovului-de-Sus*, *Andreiaşul de-Jos*).

---

[26] Vezi M. Sala, *Cu privire la unele determinative din toponimia românească*, în LR, XIII, 1964, nr. 1, p. 62—69.

[27] D. R. Popescu, *Vînătoare regală*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1973, p. 179.

[28] În *Am vizitat oraşul lui Kogălniceanu, Creangă şi Eminescu*, toată lumea recunoaşte că este vorba despre *Iaşi* (toponim), dar *oraşul lui* ... nu e toponim.

Tipul de toponime construite cu adverbe la finală este bine reprezentat în toponimia românească, chiar dacă în zona noastră cazurile sînt destul de rare. Cu toate acestea, trebuie să distingem şi aici două situaţii :

a) adverbul se integrează structurii toponimului, indicînd o altă realitate faţă de toponimul fără adverb sau cu un adverb cu sens opus : *Andreiaşul-de-Sus*, *Andreiaşul-de-Jos ;*

b) adverbul este exterior structurii toponimice, folosindu-se numai pentru a limita zona la care se referă toponimul : *pîrîul Arvei de sus*, *pîrîul Arvei de jos*. Există un singur pîrîu *Arva*, adverbele restrîngînd zona acestuia fie la partea superioară *(de sus)*, fie la cea inferioară *(de jos)*.

Cînd este aşezat la începutul construcţiei toponimice, adverbul este totdeauna exterior structurii toponimice, prezenţa lui datorîndu-se nevoii de a localiza toponimul într-o zonă mai largă sau de a-i indica direcţia [29].

De o importanţă deosebită în interpretarea structurilor toponimice sînt anchetele efectuate pe teren. Fiind vorba mai ales despre toponimia minoră, aceasta este puţin atestată în documente, şi formele atestate în hărţi nu ne dau decît rareori indicii asupra structurii toponimelor. Uneori în hărţi se înscriu denumiri existente în hărţile mai vechi [30], ceea ce prezintă o importanţă deosebită, pentru că se transmit nu numai construcţii care nu mai circulă în perioada ridicării hărţii (*Dealul-de-la-Rîpa-Hogii*), dar şi construcţii asupra cărora nu putem avea certitudinea dacă au funcţionat ca structuri toponimice. Pe de altă parte, faptul că în hărţi se trec foarte frecvent şi entopicii face să crească importanţa cercetărilor pe teren.

---

[29] Satul Dălhăuţi, unde am notat construcţia *Sus în Poarta Deleanului* este aşezat între pădure (deal) şi cîmp. Tot aici notăm şi *Poarta-Ţărnii* care se află în partea opusă a satului.

[30] Harta din 1958, de exemplu, reia, cu foarte puţine schimbări, denumirile din harta din 1893—1894. Unele denumiri înscrise în harta din 1958 n-au fost recunoscute de informatori, or, este puţin probabil ca un toponim existent în 1893 şi 1958 să fie uitat pînă în 1968, cînd am început anchetele toponimice.

DESPRE ORIGINEA UNOR TOPONIME BULGĂREȘTI ÎN *-ЕЦЕЛ (-ИЦЕЛ)*

DE

VIRGIL NESTORESCU

Într-un articol publicat acum cîțiva ani, lingvistul bulgar B. Simeonov se ocupă de originea toponimelor bulgărești *Ваџицел*, *Корниџел*, *Церецел* și stabilește că aceasta trebuie căutată pe teren romanic [1]. Într-adevăr, numele topice respective au o structură neobișnuită pentru limbile slave, formarea lor rezultînd din atașarea sufixului dezvoltat *-еџел* (*-ицел*), cu funcție toponimică, la o temă care este un cuvînt comun neslav (p. 83).

Constatarea pare întemeiată la prima vedere, deși, cum vom vedea mai jos, cunoașterea și folosirea unor fapte de limbă română ar fi dat autorului posibilitatea să-și precizeze mai riguros explicațiile. Surprinde afirmația cu care autorul își începe argumentarea, anume aceea că sufixul *-eț̦el*, *-iț̦el* „nu este tipic pentru limba română", deoarece, „după materialele de onomastică publicate în România, este atestat numai la nume proprii, avînd o funcție diminutivală, fără a corespunde unei semnificații de nume de loc" (p. 83). Cauza fenomenului ar fi, întîi de toate, aspectul fonologic al sufixului, care ar fi trebuit să aibă forma corelativă *-ecel*, *-icel*.

Lucrurile sînt departe de a sta astfel. Nu ne vom opri în discuția noastră decît asupra toponimelor *Корниџел* și *Церецел*. Vom începe prin a arăta că sufixul *-eț̦el* (*-ăț̦el*), *-iț̦el* a apărut în limba română ca urmare a alternanței normale *t/ț* înaintea vocalelor anterioare din tema cuvintelor formate cu sufixul *-et* (*-ăt*): *corn/cornet/cornăț̦el*; *brad/brădet/brădăț̦el* etc. Existența accidentală a unor nume proprii în care nu se produce această alternanță (de exemplu *Cornicel*) nu infirmă regula. Ipoteza cu privire la corelația dintre *-eț̦el*, *-iț̦el* și *-ecel*, *-icel* este susținută de autor printr-o trimitere incompletă (fără pagină) la lucrarea acad. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, dar nu se justifică prin nici o afirmație de acest fel a lingvistului român. Sîntem înclinați să credem că au fost apropiate sufixe diferite, pe de o parte *-eț̦el*, *-iț̦el* și pe de alta *-ecel*, *-icel*. Această confuzie a generat, probabil, formularea inexactă în legătură cu caracterul netipic al rom. *-eț̦el*, *-iț̦el*.

În realitate, sufixul în cauză este destul de frecvent, iar faptul că autorul nu-l cunoaște decît în onomastică nu constituie un punct de sprijin în explicațiile date toponimelor de care se ocupă. Dăm mai jos o scurtă listă de cuvinte în care sufixul *-el* se combină cu teme derivate în *-et* (*-ăt*): *cerăț̦el* (<*cerăt*), *cornăț̦el* (< *cornet*), *brădăț̦el* (< *brădet*), *pomeț̦el* (< *pomet*), sau cu teme derivate în *-at*: *codăț̦el* (< *codat*), *crestăț̦el* (< *crestat*), *însură-*

[1] B. Simeonov, *Noms de lieux romans en-ecel, -icel*, în „Linguistique balcanique", XIII, 1968, 1, p. 83–85.

ţel (< *însurat*), *sprîncenăţel* (< *sprîncenat*) etc. Menţionăm că exemplele citate pot fi interpretate ca formaţii cu dublă analiză, în sensul că raportarea lor poate fi făcută şi la baze fără sufixul *-et* (*-ăt*) sau *-at*.

În cazul de faţă ni se pare oportun să subliniem că o parte din apelativele de mai sus circulă în toponimia românească de multă vreme, cum atestă numeroase documente slavo-române. Iată cîteva nume proprii care au la bază entopicele corespunzătoare:

Cornăţel (localitate) корнѫцелꙋ(л) ŢR, 1492, oct. 9 (v. DRH, I, B, doc. 234); (baltă) корньцелꙋ(л) ŢR, 1587, ian. 11 (v. DIR, B, XVI, vol. V, doc. 296). Cuvîntul comun *cornăţel* este atestat în diferite izvoare şi nu trebuie legat neapărat de *cornet* „pădure de corn", ci şi de *cornet* „vîrfuri (dealuri) izolate, cu roci tari şi acoperite cu păduri; pămînt format din sfărîmături de stînci" [2].

Brădăţel (pîrîu) бръдъцелъ sau бръдеце(л) M, 1456, iun. 13 (v. Costăchescu, *Doc. mold.*, II, doc. 156). Cuvîntul comun *brădăţel*, ca diminutiv a lui *brădet*, este glosat în DA ms. în contextul „Descălecară şi-şi adăpostiră caii într-un brădăţel din apropiere" (M. Sadoveanu, *Împărăţia apelor*, 1947, p. 182).

Cerăţel (localitate) церъцелꙋ(л) ŢR, 1510, iul. 28 (v. DRH, II, B, doc. 76).

Făgeţel (localitate) фъчецелꙋ ŢR, 1475, iun. 1 (v. DRH, I, B, doc. 244). În DA, II, p. 31, *făgeţel* este glosat cu sensul „pădurice de fagi".

Avînd în vedere cele spuse mai sus, ni se pare necesar să se dea altă interpretare provenienţei toponimelor bulgăreşti *Корницел* şi *Церецел*. Formularea echivocă „nume romane" la care se opreşte autorul poate fi amendată în sensul considerării lor ca elemente toponimice corespunzînd rom. *Cornăţel* (*Corneţel*, *Corniţel*) şi *Cerăţel* (*Cereţel*). Scopul nostru nu a fost să explicăm modul cum au intrat aceste numiri de factură românească în toponimia bulgară, ci să relevăm faptul că ele se găsesc în limba română dintr-o fază foarte veche şi, ceea ce este mai important, că funcţionează ca entopice româneşti.

PRESCURTĂRI

Costăchescu, Doc. mold. II	= M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, II, Iaşi, 1932.
DIR, XVI, V	= *Documente privind istora României*, veacul al XVI-lea, B, Ţara Românească, Bucureşti, 1952.
DRH, I, II, B	= *Documenta Romaniae Historica*, B, I, II Ţara Românească, Bucureşti, 1966–1972.
M	= Moldova
ŢR	= Ţara Românească

[2] Iorgu Iordan, *Toponomia românească*, 1963, p. 65.

NOTE DE TOPONIMIE TRANSILVĂNEANĂ

DE

RADU SP. POPESCU

Problemele toponimiei transilvănene au preocupat pe mulţi dintre lingviştii români şi străini din deceniile trecute, după cum continuă să suscite interes şi în momentul de faţă.

Fiind vorba de mai multe populaţii aşezate în zonă, toponimia a ajutat istoria în stabilirea succesiunii în care respectivele populaţii s-au stabilit în Transilvania, a oglindit, de-a lungul secolelor, contactele dintre aceste populaţii şi poporul român.

Au fost cercetate, îndeosebi, relaţiile româno-maghiare, toponimia ajutîndu-ne în această privinţă la stabilirea adevărului istoric, pentru o epocă mai veche, în care puţinele izvoare istorice dădeau informaţii sumare sau contradictorii.

După cum se ştie, primele incursiuni ale maghiarilor în Transilvania datează din secolul al X-lea, fiind la început de orientare şi aprovizionare. Magistrul P., notar, rămas anonim, al regelui Bela, ne relatează că primele încleştări cu populaţiile localnice s-au petrecut la cetatea Biharea, în urma cărora între Arpad şi Menumorut survine o împăcare, pecetluită cu o căsătorie princiară între fiul regelui ungur şi fiica voievodului localnic. Acelaşi izvor narează înfrîngerea lui Gelu, „dux blachorum et slavorum", de către Tuhutum, pe apa Căpuşului, ca şi conflictele cu Glad, cneaz din părţile Banatului.

S-ar putea ca o parte a maghiarilor care au luat parte la primele incursiuni să se fi stabilit în Transilvania, dar numărul acestora trebuie să fi fost destul de neînsemnat. Bihorul va fi cucerit cel dintîi, dar maghiarii vor mai aştepta vreme îndelungată la poarta Meseşului pînă să pătrundă în „terra ultraindagines", în ţara de „dincolo de păduri" (*Trans-sylva*, *Erdö-elu*, de unde denumirile de *Transilvania* şi *Ardeal*). Aceasta se va produce abia pe la sfîrşitul secolului al XI-lea — începutul secolului al XII-lea, cînd regii arpadieni cuceresc unele ţinuturi din centrul Transilvaniei şi Banatul, organizîndu-le după un sistem politico-administrativ feudal [1].

O primă măsură luată de cancelaria şi administraţia ungurească a fost maghiarizarea toponimiei. În cele mai multe cazuri, după cum au dovedit acad. Iorgu Iordan [2] şi Emil Petrovici [3] (şi admit şi o parte a

---

[1] Pentru aceste informaţii de natură istorică, vezi *Istoria României*, vol. I, Bucureşti, Edit. Acad. R.P.R., 1960, p. 766 şi urm; vol. II, 1962, p. 72 şi urm.; Ştefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Cluj, 1971, p. 135 şi urm.; Constantin C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, Bucureşti, 1971, p. 193 şi urm. etc.

[2] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, 1963, p. 4.

[3] E. Petrovici, *Studii de dialectologie şi toponimie*, Bucureşti, 1970, p. 245—247; idem, *Toponimie ungurească în Transilvania medievală*, în „Transilvania", an 74, 1943, nr. 2, p. 113—130.

toponomaştilor maghiari, în frunte cu Elemér Móor [4]) aceasta s-a făcut prin traducerea sistematică a toponimiei mai vechi, româneşti sau slave [5]. „Reţeta", după cum se exprima Em. Petrovici, în multe cazuri era simplă : în cazul toponimelor provenite de la nume de persoană, de exemplu, sufixul rom. *-eşti* era substituit cu magh. *-háza* sau *-falva*, astfel încît *Hărniceşti* a devenit *Hernicsháza*, *Năneşti* — *Nánfalva* [6] ş.a.m.d.

Faptele sînt evidente şi prea cunoscute pentru a mai insista asupra lor. Am dori însă să ne oprim puţin asupra numelui unui sat, *Bulz*, situat la limita de est a judeţului Bihor, într-o zonă montană, stîncoasă, în locul unde Valea Iadului se varsă în Crişul Repede.

Numele topic (întîlnit şi în Valea Jiului [7], în Haţeg [8], în Banat [9], în Munţii Apuseni [10] şi în Oltenia de nord [11]) are la bază, în cazul de faţă, un apelativ din fondul vechi al limbii române [12], cu sensul de „stîncă", sens ce se mai păstrează prin Ţara Haţegului [13] şi prin Valea Jiului [14]. În celelalte zone ale ţării sensul apelativului s-a pierdut. În Bihor, credem, acest sens al lui *bulz* s-a pierdut de mult, poate chiar din vremea pătrunderii maghiare în Transilvania. Altfel nu ne închipuim de ce numele topic nu a fost tradus în maghiară (în *Szikla* „stîncă", de exemplu ; cf. şi

---

[4] Ap. E. Petrovici, *Studii de toponimie*, p. 246.

[5] *Tîrnava* „valea cu mărăcini", de ex. este tradusă în magh. *kükülö* (E. Petrovici, *Studii de dialectologie*, p. 245). *Bistra* devine *Sebeş* „repede", *Zlaşti* — *Aranyas* „pîrîul care poartă aur" (E. Petrovici, *Toponimie ungurească* ..., p. 126). Cf. şi exemplele mai cunoscute *Bălgrad* şi *Cîmpulung*, cu multe traduceri în documente (E. Petrovici, *Studii de dialectologie şi toponimie*, p. 246 : „Exemplul toponimelor *Cîmpulung*, *Bălgrad*, *Tîrnava* contrazice teoria conform căreia numele de locuri nu se traduc"). Pentru maghiarizarea vechii toponimii transilvănene în cursul evului mediu, vezi şi S. Dragomir, *Vechimea elementului românesc şi colonizările streine în Banat*, în „Anuarul Institutului de istorie naţională din Cluj", IV, 1924—1925, p. 276 ; N. Drăganu, *Românii în veacurile IX — XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei*, Bucureşti, 1933, p. 234, 308 ; V. Frăţilă, *Vechimea unor toponimice din centrul Transilvaniei*, în LR, XIX, 1970, nr. 3, p. 238, ş.a.

[6] E. Petrovici, *Toponimie ungurească* ..., p. 123.

[7] *Bulzu* este numele unui cătun aparţinător de Uricani.

[8] G. Giuglea, M. Homorodean şi I. Stan, *Toponimia comunei Rîu de Mori (Ţara Haţegului)*, în FD, V, 1963, p. 41—68.
În judeţul Hunedoara mai există două localităţi derivate de la *Bulz* : *Bulzeşti* (provenit, după cum ne indică sufixul *-eşti*, de la un nume de persoană) şi *Bulzani*.

[9] Localitatea *Bulza*, nu departe de Făget.

[10] Pe văile Ampoiului şi Arieşului (N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei şi a onomasticii*, Bucureşti, 1933, p. 494, nota 1).
Un cătun *Bulz* este contopit în Poiana Aiudului.

[11] Cu ocazia unor anchete toponimice în Gorjul de nord am întîlnit numele topic *Bulz* pe Valea Bistriţei (Gureni, com. Peştişani), iar *Bulzuri* pe Valea Sohodolului (com. Runcu). Numele satului *Bulzeşti*, din Dolj, provine de la un nume de persoană, după cum ne indică sufixul *-eşti*.

[12] G. Giuglea, *Crîmpeie de limbă şi viaţă străveche românească*, în DR, III, 1922—1923, p. 595 : provine din latină ; C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, Leipzig, 1922, p. 181 şi idem, în ZRPh XLIX, 1929, p. 385 : *bulz* este de origine veche germanică. Pentru alte soluţii sau discuţii, vezi Cihac, *Dictionnaire d'étymologie dacoromane*, II, Frankfurt/Main, 1897, p. 33 ; TDRG, s.v. ; Ov. Densusianu, GS I, 1923—1924, p. 351 ; P. Skok, în ZRPh, L, 1930, p. 270 ; A. Cioranescu, *Diccionario Etimologico Rumano*, Universidad de la Laguna, 1958—1961, s.v. ; Meyer-Lübke, REW, III, 1935, p. 1382 ; Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, [Bucureşti], 1968, p. 239—240 ; *Istoria limbii române*, II, Bucureşti, Edit. Acad. R. S. România, 1969, p. 368. Indiferent de soluţia etimologică propusă, toţi cercetătorii sînt de acord că *bulz* este un cuvînt vechi, aparţinător fondului lexical arhaic al limbii române.

[13] G. Giuglea, M. Homorodean şi I. Stan, *art. cit.*, p. 49 : „stîncă rotundă".

[14] DA s. v., citînd Glosarul lui Viciu : „stîncă singuratică".

numele topice *Țîclău*, frecvente în Ardeal [15]). Dacă supoziția noastră este reală, atunci, pe baza ei, se pot trage două concluzii : 1) că în momentul venirii maghiarilor populația satului era, ca și acum, românească, fapt dovedit și de prima atestare (anul 1406), în care se vorbește de o „possessio Walachalis Csornahaza" [16] ; 2) că localnicii au continuat să-și numească în permanență satul, de-a lungul secolelor, cu numele său vechi românesc [17], *Bulz*, chiar dacă în documentele oficiale maghiare el apărea notat, de la prima atestare (1406) și pînă în 1851, sub numele *Csarnaháza* [18], format de la un nume de persoană (probabil *Ciornea*), după cum ne indică magh. *-háza*. Altfel nu ne putem explica numele său actual, fiindcă locuitorii nu-și numesc satul după un apelativ al cărui sens nu-l mai cunosc.

Studiul toponimiei transilvănene vine să confirme sau să infirme unele păreri asupra cărora istoricii și-au spus punctul de vedere, dar discuțiile nu sînt încă încheiate.

Bazîndu-se pe descoperirile arheologice și pe informațiile unor izvoare narative, majoritatea cercetătorilor susțin că drumul maghiarilor din Atelcuz spre Panonia a trecut pe la Kiev, pe Valea Tisei, admițîndu-se că o parte din ei au trecut și prin Carpații de nord-est. Sînt însă unii cercetători care presupun că o altă parte a maghiarilor ar fi trecut prin pasurile Carpaților moldoveni (și, în consecință, pătrunderea lor în Ardeal s-ar fi petrecut și de la est către vest). Ipoteza, se arată în tratatul academic de *Istorie a României*, „nu se sprijină de fapt pe nici un argument valabil" [19]. Descoperirile arheologice nu indică vechile morminte ale maghiarilor, anterioare creștinării lor, în părțile răsăritene ale Ardealului. Un cimitir cu astfel de morminte, în care mortul era înhumat fără sicriu, iar la picioarele sale erau îngropate craniul și unele bucăți din picioarele cailor, șaua cu scărițele, zăbala și alte piese de harnașament, a fost descoperit însă la Cluj [20]. Ștefan, supranumit și „cel sfînt", începe creștinarea maghiarilor în jurul anului 1000, dar procesul va fi îndelung și anevoios, răspîndirea generală a creștinismului petrecîndu-se abia prin prima jumătate a secolului al XII-lea [21]. Urmele vechilor maghiari de factură răsăriteană, de dinainte de creștinare, vin dinspre vest și se opresc aproximativ pe linia Clujului, întîlnindu-se însă și pe Valea Mureșului, unde maghiarii răzbat mai de timpuriu.

Toponimia veche maghiară se suprapune acestor zone arheologice. Urmărind răspîndirea numelor topice ungurești formate cu sufixul arhaic *-d*, întrebuințat în toponimia ungurească (după cum dovedesc toponomaștii maghiari [22]) tot pînă prin secolul al XII-lea, am constatat că astfel

[15] Gr. Rusu, *Nume de locuri din nord-estul Transilvaniei*, în „Studii și materiale de onomastică", 1969, p. 169. Acad. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 41, nota 4, îl citează și pentru județul Neamț.

[16] Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, I, București, 1967, p. 112.

[17] După cum *Tîrnava*, *Zlaști* etc. au continuat să fie numite astfel, chiar dacă pentru maghiari ele deveniseră *Kükülö*, *Aranyas* ș.a.m.d. (vezi mai sus, nota 4).

[18] C. Suciu, *loc. cit.*

[19] *Istoria României*, I, p. 766.

[20] *Ibid.* p. 770.

[21] *Ibid.* p. 770.

[22] Vezi, de ex., Kniezsa Istvan, *Keletmagyarország helynevei* (Toponimia Ungariei răsăritene), în „Magyarok és Románok" (Ungurii și românii), vol. I, Budapesta, 1943, p. 127, nota 3.

de toponime se întîlnesc frecvent în județele **Bihor** (*Inand, Nojorid, Oșand, Vărșand, Holod, Urvind, Aleșd, Căuașd, Cuiești, Tileagd* ș.a.), **Arad** (*Șimand, Cărand, Zerind, Zimand, Cuied* ș.a.), **Satu Mare** (*Andrid, Ardud, Bogdand, Vezend, Calmand* — azi *Cămin, Corod, Corund* ș.a.) și **Timiș** (*Buzad, Iclod(a), Ivand(a), Ghilad* ș.a.). În județul **Cluj** sînt formate cu *-d* : *Feiurd* (azi *Feiurdeni*), *Petrid, Iclod, Șard* ș.a., iar în **Sălaj** : *Chiejd, Mirșid, Petrind, Șamșud* ș.a. În județul **Maramureș** sufixul apare într-un singur punct — *Ieud* — izolat în masa de toponime românești și slave. Îl vom regăsi însă în **Valea Mureșului**, unde, cum se știe, maghiarii răzbat în vremea lui Ladislau I (1077—1095) : *Iod, Comlod, Chend, Band, Agard* (azi *Poenița*), *Ihod, Cuiejd, Lăscud, Copand, Căpud, Iclod, Șard* ș.a. Îl vom întîlni și pe **Valea Tîrnavelor** (*Corund, Șard, Abud, Atid, Șiclod, Galambod* — azi *Porumbeni, Cund, Ariușd, Fenied, Bențid, Vecerd, Veseud* ș.a.), unde nu e exclus ca sufixul să mai fi acționat o vreme, constituind o arie laterală [23].

Lipsa unor nume topice cu acest sufix arhaic (care a acționat în toponimia maghiară în vremea primelor cuceriri) în Carpații moldoveni și în zonele transilvănene învecinate și prezența lor masivă în vestul țării confirmă, credem, dovezile istoricilor români că Transilvania a fost cunoscută de maghiari, cucerită și organizată dinspre vest către est, și nu invers. Totodată, după cum arătam și cu alt prilej [24], studiul repartiției teritoriale a toponimelor maghiare cu sufixul arhaic *-d* ne permite să tragem concluzii și asupra unor etape în care maghiarii au reușit să cucerească și să organizeze Transilvania (inclusiv din punct de vedere onomastic). Mai precis, ne indică ce părți ale Ardealului fuseseră cucerite și organizate după sistemul feudal maghiar pînă în secolul al XII-lea, secolul limită de acțiune a acestui sufix [25]. Și în această privință datele toponimiei se suprapun informațiilor istorice.

---

[23] Pentru etimologia toponimelor de mai sus și pentru primele lor atestări, vezi articolul nostru, *Mărturii toponimice privind istoria Transilvaniei medievale*, în LR, XXII, 1973, nr. 4, p. 309—314.

[24] Radu Sp. Popescu, *art. cit.*, p. 313—314.

[25] Kniezsa Istvan, *loc. cit.*

BIBLIOGRAFIA LUCRĂRILOR DE ONOMASTICĂ APĂRUTE ÎN ROMÂNIA — 1970-1974

DE

MARIUS SALA

Această bibliografie a fost întocmită cu ocazia congresului de ştiinţe onomastice de la Berna şi are ca scop să pună la dispoziţia celor interesaţi informaţii cît mai bogate cu privire la lucrările de onomastică publicate în ultimii cinci ani în ţara noastră.

Titlurile celor 11 capitole urmează îndeaproape, fără să fie identice, pe cele din bibliografia de onomastică publicată anual de buletinul de informaţie şi de bibliografie *Onoma* (Louvain, Belgia): *Bibliografii*, *Biobibliografii*; *Miscellanea*, *Volume colective*; *Dări de seamă*, *Cronici*; *Etimologii*, *Surse de material. Toponimie*; *Antroponimie*; *Alte nume*; *Ortografie*, *Transcriere*, *Pronunţare*; *Gramatică*, *Teoria numelui*; *Metodologie*, *Terminologie*, *Discipline conexe*; *Sociologie*, *Psihologia numelui*; *Literatura şi numele*.

Indicele numeric al fiecărei lucrări menţionate este format din trei grupe de cifre din care primul grup arată capitolul, al doilea anul apariţiei, iar al treilea numărul operei în ordinea titlurilor apărute în acel an. Acest fel de a ordona materialul dă posibilitatea unei folosiri mai rapide şi mai comode şi, ceea ce este foarte important, permite completarea permanentă a bibliografiei: nu numai cu articole şi recenzii care vor apărea, ci şi cu cele care eventual au fost omise. Concepînd această listă ca susceptibilă de a fi completată şi corectată, rugăm pe toţi cei interesaţi să ne comunice corectările lor şi titlurile care ar trebui adăugate. Le mulţumim anticipat pentru a fi contribuit la perfecţionarea acestei lucrări.

01. BIBLIOGRAFII, BIOBIBLIOGRAFII

01.70.01 Popa, E.—Dănăilă, I., Bibliografia românească de lingvistică (*BRL* 12 1969/70), în *LR* XIX (1970), 4, p. 319—421.

01.70.02 Macrea, D., Studii de lingvistică română, Bucureşti, 1970 [V. Bogrea, p. 188—202; E. Petrovici, p. 203—227].

01.71.01 Popa, E. — Dănăilă, I., Bibliografia românească de lingvistică (*BRL* 13, 1970/1971), în *LR* XX (1971), 4, p. 359—469.

01.71.02 Borcilă, M., Emil Petrovici — dialectolog şi toponomast, în *Tribuna* XV (1971), 7, p. 13. Vezi 02.70.01.

01.72.01 Popa, E. — Dănăilă, I., Bibliografia românească de lingvistică (*BRL* 14, 1971), în *LR* XXI (1972), 4, p. 327—402.

01.72.02 * * * Bibliografia lucrărilor lui Emil Petrovici, în *CL* XVII (1972), 2, p. 363—364.

01.73.01 Popa, E. — Dănăilă, I., Bibliografia românească de lingvistică (*BRL* 15, 1972), în *LR* XXII (1973), 4, p. 347—431.

01.73.02 Sala, M., Bibliographie des travaux du professeur Iorgu Iordan 1968—1973, în *RRL* XVIII (1973), 5, p. 393—398.

01.73.03 A. N., Iorgu Iordan à l'occasion de son quatre-vingt-cinquième anniversaire, în *RRL* XVIII (1973), 2, p. 391—392.

01.73.04 CAZACU, B., Academicianul Iorgu Iordan la 85 de ani, în *LL* 1973, 4, p. 845—846.
01.73.05 GRAUR, A., O sărbătoare a lingvisticii româneşti. Iorgu Iordan la 85 de ani, în *Trib. Rom.* II (1973), 24, p. 6.
01.73.06 ISTRATE, G., Academicianul Iorgu Iordan la 85 de ani. Stimate tovarăşe academician, în *Cronica* VIII (1973), 41, p. 3.
01.73.07 NICULESCU, A., Profesorul Iorgu Iordan, în *RLit* VI (1973), 40, p. 18.
01.73.08 STATI, S., Stimate tovarăşe Iorgu Iordan, în *Contemporanul* 1973, 40, p. 8.
01.73.09 * * * Iorgu Iordan, în *RLit* VI (1973), 40, p. 1.
01.74.01 POPA, E. — DĂNĂILĂ, I., Bibliografia românească de lingvistică (*BRL* 16, 1973), în *LR* XXIII (1974), 4, p. 291—381.
01.74.02 IORDAN, I., Titluri şi lucrări. 1911—1973, Bucureşti, 1974, 61 p. Vezi şi 01.74.03.
01.74.03 DUMISTRĂCEL, S., Recenzie : I. Iordan, Titluri şi lucrări (01.74.02), în *Cronica* IX (197 4), 52, p. 6.
01.74.04 PĂTRUŢ, I., Emil Petrovici — la 75 de ani de la naştere, în *LR* XXIII (1974), 6, p. 469—477.

02. MISCELLANEA, VOLUME COLECTIVE

02.70.01 PETROVICI, E., Studii de dialectologie şi toponimie, Bucureşti, 1970, 338 p. (Studii de toponimie, p. 135—303). Vezi şi 01.71.02, 02.72.04, 02.72.05, 02.72.07.
02.70.02 FLOREA, V., Recenzie : Studii şi materiale de onomastică, Bucureşti, 1969, în *LR* XIX (1970), 3, p. 277—279.
02.70.03 LOSONCZI, G., Recenzie : Studii şi materiale de onomastică, în *NyIK* XIV (1970), 1, p. 205—207.
02.70.04 PĂLTINEANU, V., Recenzie : Studii şi materiale de onomastică, în *StUBB* XV (1970), 1, p. 142—144.
02.71.01 BOGREA, V., Pagini istorico-filologice, Cluj, 1971, 556 p. (Onomastică, p. 299—360). Vezi şi 02.72.02, 02.72.03, 02.72.06, 02.72.08, 02.72.09, 02.73.01.
02.72.02 BEJAN, D., Recenzie : V. Bogrea, Pagini istorico-filologice (02.72.01), în *StUBB* XVII (1972), 2, p. 147—148.
02.72.03 DRĂGULIN, M., Recenzie : V. Bogrea, Pagini istorico-filologice (02.72.01), în *MO* XXIV (1972), 3—4, p. 313—314.
02.72.04 FRĂŢILĂ, V., Recenzie : E. Petrovici, Studii de dialectologie şi toponimie (02.70.01), în *Orizont* XXIII (1972), 3, p. 92—94.
02.72.05 IVĂNESCU, G., Recenzie : E. Petrovici, Studii de dialectologie şi toponimie (02.70.01), în *AUI* XVIII (1972), p. 154—157.
02.72.06 RIZESCU, I., Recenzie : V. Bogrea, Pagini istorico-filologice (02.72.01), în *SCL* XXIII (1972), 1, p. 87—88.
02.72.07 RUSU, G., Recenzie : E. Petrovici, Studii de dialectologie şi toponimie (02.70.01), în *CL* XVIII (1972), 1, p. 197—198.
02.72.08 TODORAN, R., Recenzie : V. Bogrea, Pagini istorico-filologice (02.72.01), în *CL* XVII (1972), 1, p. 198—200.
02.72.09 VASILUŢĂ, L., Recenzie : V. Bogrea, Pagini istorico-filologice (02.72.01), în *LR* XXI (1972), 2, p. 169—171.
02.73.01 IORDAN, I., Pe marginea volumului *Pagini istorico-filologice* de Vasile Bogrea (02.72.01), în *CL* XVIII (1973), 1, p. 5—6.

03. DĂRI DE SEAMĂ, CRONICI

03.70.01 VASILIU, G., Consfătuirea de onomastică, în *CL* XV (1970), 1, p. 194—195.
03.71.01 LOGHIN, V., Dicţionar geografic şcolar, în *Terra* 3 (1971), 5, p. 105—109.
03.71.02 OANCEA, D. I., Atlasul geografic naţional al României într-o nouă etapă, în *SCG* XVIII (1971), 1, p. 207—216.
03.72.01 AHRIŢCULESEI, D., Manifestare lingvistică internaţională [Al XI-lea Congres al ştiinţelor onomastice, Sofia, 28 iunie — 4 iulie 1972], în *Viaţa Buzăului* V (1972), nr. 1339, p. 2.
03.72.02 BUGĂ, D., Simpozionul de toponimie (Bucureşti, 6—7 iunie 1972), în *Terra* 4 (1972), 4, p. 64—65.

03.72.03 CONSTANTINESCU, I., Simpozion de toponimie (Bucureşti, 6—7 iunie 1972), în *Studii* XXV (1972), p. 1055—1057.
03.72.04 FLOREA, V., Dare de seamă asupra consfătuirii de onomastică (Cluj 21—22 aprilie 1972), în *LR* XXI (1972), p. 579—580.
03.72.05 LOGHIN, V., Dicţionar geografic şcolar pentru clasa a V-a (partea a II-a), în *Terra* 4 (1972), 4, p. 79—82.
03.72.06 MIHĂILESCU, V., Simpozionul de toponimie (Bucureşti, 6—7 iunie 1972), în *Progresele ştiinţei* VIII (1972), p. 446—448.
03.72.07 MURĂŞIANU, E., Simpozionul de toponimie al Institutului de geografie al Academiei (Bucureşti, 6—7 iunie 1972), în *Contemporanul* XXVI (1972), 26, p. 8.
03.72.08 ROŞIANU, I., VASILIU, G., Consfătuirea de onomastică de la Cluj (21—22 aprilie 1972), în *CL* XVII (1972), 2, p. 365—366.
03.72.09 VASCENCO, V., Al XI-lea Congres internaţional de ştiinţe onomastice (Sofia, 28 iunie — 4 iulie 1972), în *SCL* XXIII (1972), 6, p. 691—693.
03.72.10 * * * Simpozionul „Probleme de terminologie geografică" (Bucureşti, 4 dec. 1971), în *Terra* 4 (1972), 2, p. 65—66.
03.73.01 BÂRSAN, A., Congresul internaţional de onomastică [Sofia, 28 iunie — 2 iulie 1972], în *Terra* V (1973), 1, p. 118.
03.73.02 PĂTRUŢ, I., Al XI-lea Congres internaţional de ştiinţe onomastice, în *CL* XVIII (1973), 1, p. 195—196.

04. ETIMOLOGII, SURSE DE MATERIAL. TOPONIMIE

04.70.01 BINDER, P., Note de toponimie, în *LR* XIX (1970), 6, p. 559—565.
04.70.02 CAPROŞU, I., Recenzie: C. Suciu, Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania, Bucureşti, I, 1967; II, 1968, în *AnI* VII (1970), p. 408—409.
04.70.03 DAN, I., Aspecte ale toponimiei româneşti cu privire specială asupra văii Soloneţului (Suceava), în *AUI* XVI (1970), p. 93—115.
04.70.04 FRĂŢILĂ, V., Vechimea unor toponime în centrul Transilvaniei, în *LR* XIX (1970), 3, p. 229—238.
04.70.05 GRAUR, A., Argeş, nume armenesc?, în *Argeş* V (1970), 5, p. 2.
04.70.06 HOMORODEAN, M., Tautologii toponimice propriu-zise sau aparente? (Cu privire specială la toponimia românească), în *ACILFR* XII, 1, 1970, p. 1143—1147.
04.70.07 IVĂNESCU, G., Istoria unui cuvînt [Argeş], în *Argeş* V (1970), 5, p. 17.
04.70.08 IVĂNESCU, G., Din nou despre cuvîntul *Argeş*, în *Argeş* V (1970), 6, p. 18—19.
04.70.09 JÁNITSEK, I., Bibarcfalva és Bodos helynevei, în *NyIK* XIV (1970), 2, p. 364—371.
04.70.10. MACREA, D., Toponimia românească, în *RLit* III (1970), 51, p. 10.
04.70.11 NEIESCU, I., Din toponimia comunei Berzasca, jud. Caraş-Severin, în *CL* XV (1970), 2, p. 301—305.
04.70.12 OBREJA, A., Toponimie, în *Cronica* V (1970), 14, p. 11.
04.70.13 OROS, M., Toponimia satelor Genuneni şi Popeşti (jud. Vîlcea), în *StUBB* XV (1970), 2, p. 113—117.
04.70.14 RÁDULY, J., Kibébi helynevek a XVIII—XIX. századbol, în *NyIK* XIV (1970), 2, p. 372—375.
04.70.15 STAN, I.-T., Denumirea crîngurilor din comuna Sohodol (jud. Alba), în *LR* XIX (1970), 5, p. 447—451.
04.70.16 STAN, I., Quelques problèmes de toponymie roumaine, în *ACILFR* XII, 1, 1970, p. 1121—1128.
04.70.17 TOMOZEI, G., Istoria ţării în nume de sate, în *Munca* XXVI (1970), nr. 7131, p. 1, 2 (I); idem, 7132, p. 1, 2 (II).
04.70.18 ŢÎRA, V., Originea numelui topic *Frij*, în *LR* XIX (1970), 1, p. 51—57.
04.70.19 VULCĂNESCU, R., Toponymie agraire de montagne dans les Carpates roumaines, în *ACIL* X, 4, 1970, p. 1093—1098.
04.70.20 VULCU, B., Termeni geografici de origine populară în împrejurimile Orăştiei, în *Terra* II (1970), 4, p. 78—80.
04.70.21 ZAHARESCU, I., STĂNESCU, N., VOICU, P. I., Termeni geografici de origine populară din judeţul Argeş, Buzău, Mehedinţi, în *Terra* II (1970), 6, p. 78—79.
04.71.01 BETTISCH, I., Variantele toponimicului *Govîndari*, în *SLLF* II (1971), p. 53—57.
04.71.02 BINDER, P., Toponimia istorică de pe hotarul cetăţii Bran, în *LR* XX (1971), 6, p. 539—566.

04.71.03 Ciobotă, N., Toponimia şi onomastica comunei Stremţ, judeţul Alba — note preliminare, în *Apulum* VIII (1971), p. 461—472.
04.71.04 Cristureanu, A., Toponimia satului Voiniceni (judeţul Mureş), în *LR* XX (1971), 1, p. 69—76.
04.71.05 Dan, I., Cîteva toponime istorice din Valea Solonţului (judeţul Suceava), în *LR* XX (1971), 3, p. 281—290.
04.71.06 Giurescu, G. C., Problema nomenclaturii străzilor din Bucureşti, în *Bucureşti* VIII (1971), p. 236—246.
04.71.07 Graur, A., Puţină... aritmetică, Bucureşti, 1971 [nume de locuri, p. 184—186; nume de persoane, p. 186—189].
04.71.08 Homorodean, M., Note de toponimie, în *CL* XVI (1971), 2, p. 285—287.
04.71.09 Hreapcă, D., *Bahlui, Dunăre, Olt, Olteţ...*, în *AnL* XXII (1971), p. 206—208.
04.71.10 Ionescu, I., Despre originea şi semnificaţia etimologică a toponimicului *Argeş*, în *LR* XX (1971), 4, p. 335—337.
04.71.11 Ioniţă, I., Contribuţii la cercetarea onomastică din Cîlnic (judeţul Caraş-Severin). I. Toponimia, în *SLLF* II (1971), p. 77—92.
04.71.12 Jánitsek, J., Vargyas helynevei, în *NyIK* XV (1971), 2, p. 347—361.
04.71.13 Mihăescu, H., Recenzie: N. P. Kovačev, Toponimijata na Trojanske, Sofia, 1969, în *RESEE* IX (1971), p. 309.
04.71.14 Mózes, A., Sáromberka helynevei, în *NyIK* XV (1971), 1, p. 131—133.
04.71.15 Oros, M. I., Toponimia sincronică şi diacronică, în *LŞt* 1971, p. 99—120.
04.71.16 Popescu, Gb. F., Termeni geografici de origine populară din jurul oraşului Baia Mare, în *Terra* III (1971), 4, p. 83—85.
04.71.17 Vinţeler, O., Chirilov, P., Microtoponimia Bălţii Brăilei, în *CL* XVI (1971), 2, p. 297—311.
04.72.01 Alexandru, T., Toponime româneşti pe teritoriul Moraviei şi al Slovaciei, în *AUBLS* XXI (1972), p. 87—99.
04.72.02 Băjănică, V., *Cişlă* în toponimia dobrogeană, în *CL* XVII (1972), 1, p. 113—116.
04.72.03 Cristureanu, V., Toponimia satului Şopteriu, judeţul Bistriţa-Năsăud, în *LR* XXI (1972), 1, p. 69—77.
04.72.04 Dominte, C., Note etimologice [*Chiperi, Pipăruş*], în *AUBLLR* XXI (1972), 1—2, p. 296—298.
04.72.05 Fejer, M., Zabola helynevei, în *NyIK* XVI (1972), 1, p. 130—138.
04.72.06 Frăţilă, V., Originea toponimicului românesc *Ibru*, în *LR* XXI (1972), 3, p. 247—251.
04.72.07 Frăţilă, V., Toponimia Văii Secaşului-Tîrnavei, în *AUT* X (1972), p. 129—170.
04.72.08 Graur, A., Nume de locuri, Bucureşti, 1972, 222 p. Vezi şi 04.73.10, 04.73.11, 04.73.12, 04.74.01, 04.74.05.
04.72.09 Homorodean, M., Raporturi toponomastice franco-române, în *StUBB* XVII (1972), 2, p. 21—27.
04.72.10 Ionescu-Nişcov, Tr., Velichi, C., Constantinescu, A., Toponimie istorică din pericada feudală a Ţării Româneşti (1374—1600), în *Revista arhivelor* XLIX (1972), p. 25—40.
04.72.11 Ioniţă, V., Glosar toponimic Caraş-Severin, Reşiţa, 1972, 89 p. Vezi şi 04.72.05, 04.73.03, 04.73.06, 04.73.08.
04.72.12 Moise, I., Toponimice bulgăreşti de origine română, în *Studii şi comunicări* Piteşti, 1972, p. 247—250.
04.72.13 Neiescu, I., Toponime provenite din antroponime în comunele Berzasca şi Sicheviţa din jud. Caraş-Severin, în *CL* XVII (1972), 2, p. 283—286.
04.72.14 Pătruţ, I., Vechi toponime româneşti în Transilvania, în *CL* XVII (1972), 2, p. 287—294.
04.72.15 Petrica, I., Recenzie: V. Ioniţă, Glosar toponimic Caraş-Severin (04.72.11), în *MB* XXIII (1973), 7—9, p. 583—584.
04.72.16 Petrişor, M., Din nou despre originea numelui „Dobrogea", în *CF* I (1972), p. 27—36.
04.72.17 Simeonov, B., Localităţi cu denumiri slavo-române din regiunea Sofia, în *SCL* XXIII (1972), 2, p. 171—174.
04.72.18 Sufleţel, R., Toponime din comuna Iloviţa (judeţul Mehedinţi), în *Philologica* II (1972), p. 89—97.
04.72.19 Tibád, L., Tordatúr helynevei, în *NyIK* XVI (1972), 2, p. 315—327.
04.72.20 Toşa A., Toponimia satului Păniceni (judeţul Cluj), în *Philologica* II (1972), p. 73—87.
04.73.01 Agrigoroaiei, V., Consonnes et infixes intercalaires dans la dérivation des toponymes français, în *AUI* XIX (1973), p. 91—113.
04.73.02 Andronic, A., Noi precizări în legătură cu numele oraşului Iaşi, în *AnI* X (1973), p. 93—98.

04.73.03 I. B., Recenzie : V. Ioniță, Glosar toponimic Caraș-Severin (04.72.11.), în *Neue Literatur* XXIV (1973), 6, p. 122—123.
04.73.04 Binder, P., Oronime derivate din antroponime în munții Brașovului, în *LR* XXII (1973), 6, p. 567—576.
04.73.05 Bîldea, N., Observații asupra toponimiei satului Telești (jud. Gorj), în *CL* XVIII (1973), 2, p. 231—234.
04.73.06 Conțiu, M., Recenzie : V. Ioniță, Glosar toponimic Caraș-Severin (04.72.11), în *LL* XXIX (1973), 1, p. 178—180.
04.73.07 Deleanu, V. — Călin, A., Toponimia din Avrig în comentariile localnicilor, în *Transilvania* II (1973), 9, p. 90—94.
04.73.08 Dragu, G., Recenzie : V. Ioniță, Glosar toponimic Caraș-Severin (04.72.11), în *Terra* V (1973), 2, p. 95.
04.73.09 Janitsek, J., Középajta, Szárazajta és Zalánpatak helynevei, în *NyIK* XVII (1973), 1, p. 161—175.
04.73.10 Kelemen, B., Recenzie : A. Graur, Nume de locuri (04.72.08), în *NyIK* XVII (1973), 2, p. 372—5.
04.73.11 Macovei, Z. — Blajovici, Tr., Recenzie : A. Graur, Nume de locuri (04.72.08), în *Familia* IX (1973), 4, p. 2.
04.73.12 Mihăescu, H., Recenzie : A. Graur, Nume de locuri (04.72.08), în *RESEE* XI (1973), 2, p. 379—380.
04.73.13 Moise, I., Note etimologice (microtoponimie), în *LR* XXII (1973), 6, p. 577—581.
04.73.14 Oancă, T., Toponimie olteană. *Bîzdîna, Bratovești, Drănic*, în *Ramuri* XI (1973), 7, p. 3.
04.73.15 Obreja, Al., Cîteva toponime rare în Carpații Orientali, în *Terra* V (1973), 2, p. 45—46.
04.73.16 Odobescu, I., Toponimia satului Odobești, în *SA* II (1973), p. 37—55.
04.73.17 Oros, M. I., Contribuții la studiul toponimiei localităților cu populație mixtă, în *StUBB* XVIII (1973), 2, p. 75—84.
04.73.18 Popescu, R. Sp., Mărturii toponimice privind istoria Transilvaniei medievale, în *LR* XXII (1973), 4, p. 309—314.
04.73.19 Popescu, R. Sp., Note de toponimie gorjenească, în *LȘt* 1973, p. 21—28.
04.73.20 Sala, M., Județele țării : *Alba, Arad*, în *Familia* IX (1973), 7, p. 4 (I) ; *Argeș, Bacău*, în *idem* IX (1973), 8, p. 8 (II) ; *Bihor, Bistrița-Năsăud*, în *idem* IX (1973), 9, p. 5 (III) ; *Botoșani, Brașov*, în *idem* IX (1973), 10, p. 5 (IV) ; *Brăila, Buzău*, în *idem* IX (1973), 11, p. 5 (V) ; *Caraș-Severin, Cluj*, în *idem* IX (1973), 12, p. 10 (VI) ; *Constanța, Covasna*, în *idem* IX (1974), 2, p. 2 (VII) ; *Dîmbovița, Dolj* și *Gorj*, în *idem* IX (1974), 3, p. 8 (VIII) ; *Galați*, în *idem* IX, (1974), 4, p. 15.
04.73.21 Sega, V., Toponimia olteană (I), în *Ramuri* XI (1973), 8, p. 7 (I) ; 9, p. 15 (II).
04.74.01 Dominte, C., Recenzie la A. Graur, Nume de locuri (04.72.08), în *SCL* XXV (1974), 6, p. 619—622.
04.74.02 Homorodean, M., Numele de locuri *Cheia* (*Cheile*) și *Culare* (*Colare*), în *CL* XIX (1974), 1, p. 81—88.
04.74.03 Janitsek, E., Problema clasificării toponimelor românești după origine, în *StUBB* XIX (1974), 1, p. 113—124.
04.74.04 Mihăilă-Scărlătoiu, E., Considérations linguistiques sur quelques toponymes slaves d'origine roumaine en Yougoslavie, în *RESEE* XII (1974), 2, p. 291—301.
04.74.05 Oros, M., Recenzie : A. Graur, Nume de locuri (04.72.08), în *StUBB* XIX (1974), 1, p. 149—151.
04.74.06 Popescu-Marin, M., Un toponimic cu structură neobișnuită : *Ulcta*, în *SCL* XXV (1974), 1, p. 61—63.
Vezi și 05.72.03, 06.71.01, 06.73.01, 07.72.02, 07.72.03, 09.70.01, 09.72.01, 09.72.02, 10.70.04, 10.72.02.

05. ETIMOLOGII, SURSE DE MATERIAL. ANTROPONIMIE

05.70.01 Buzatu, D., Din onomastica unei parohii, în *MO* XXII (1970), 3—4, p. 217—222.
05.70.02 Caraman, P., L'héritage romain dans l'anthroponymie roumaine, în *ACILFR* XII, 1, 1970, p. 1107—1113.
05.70.03 Cristureanu, A., Despre influența franceză asupra onomasticii românești, în *ACILFR* XII (1970), 1, p. 1091—1098.

05.70.04 Csák, L., Bélfenyér családnevei (1580—1966), în *NyIK* XIV (1970), 1, p. 59—73.
05.70.05 Gămulescu, D., Sisteme antroponimice locale la sîrbii (şi croaţii) din Banat, în *Romanoslavica* XVII (1970), p. 41—52.
05.70.06 Graur, A., *Cantemir*, în *RLit* III (1970), 42, p. 10.
05.70.07 Nestorescu-Bălceşti, H., Formarea şi transmiterea numelui de familie al Bălceştilor, în *Studii despre N. Bălcescu*, Bucureşti, 1969 [1970], p. 151—155.
05.70.08 Piroska, G. B., Inaktelke személynévrendszere, în *NyIK* XIV (1970), 1, p. 39—58.
05.70.09 Russu, I. I., Recenzie: G. Alföldy, Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia, Heidelberg, 1969, în *CL* XV (1970), 1, p. 163—173.
05.70.10 Vascenco, V., Asupra numelui de persoană *Cantemir*, în *AUBLS* XIX (1970), p. 61—64.
05.70.11 Vascenco, V., Nume de persoană lipoveneşti (prenumele feminine în graiul din comuna Carcaliu, jud. Tulcea), în *SCL* XXI (1970), 4, p. 473—490.
05.70.12 Vascenco, V., Sur le nom de personne *Cantemir*, în *RRL* XV (1970), 5, p. 515—517.
05.71.01 Berceanu, B., „Nume inversate", în *RLit* IV (1971), 51, p. 26.
05.71.02 Graur, A., Nume inversate, în *RLit* IV (1971), 47, p. 11.
05.71.03 Ionescu, I., Istoria unui nume creştin-bizantin, în *Biserica ortodoxă română* LXXXIX (1971), p. 1262—1267.
05.71.04 Kirsch, L., A magyar ragadványnevek tipusai és szófaji megoszlásuk Alsó-Nyárádmentén, în *NyIK* XV (1971), 2, p. 245—258.
05.71.05 Macrea, D., Numele româneşti, în *RLit* IV (1971), 9, p. 14.
05.71.06 Mihăescu, H., Recenzie: G. Alföldy, Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia, Heidelberg, 1969, în *RESEE* IX (1970), p. 308—309.
05.71.07 Piroska, G. B., Keresznevek és becenevek, în *NyIK* XV (1971), 1, p. 35—50.
05.71.08 Roşianu, I., Nume de persoane din jud. Alba. Observaţii morfologice, în *CL* XVI (1971), 2, p. 289—295.
05.71.09 Russu, I. I., Recenzie: G. Alföldy, Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia, Heidelberg, 1969, în *Dacia* XV (1971), p. 438—446.
5.71.10 Sanda, G., *Emin — Eminovici*, în *Argeş* VI (1971), 4—5, p. 36—38.
5.71.11 Szábo, A. T., A morosvásárhelyi személynévanyaag becejellegü elemei a XVII. század elsö felében, în *NyIK* XV (1971), 1, p. 21—33 (I); p. 235—244 (II).
05.72.01 Bodzei, S. — Vişovan, Şt., Consideraţii asupra sistemului popular de denominaţie personală la români şi ucraineni, în *SA* II (1973), p. 57—63.
05.72.02 Cristureanu, A., Specificul graiului şi al onomasticii locale reliefat prin numele de familie din Valea Bistriţei — Bicaz, în *LR* XXI (1972), 1, p. 59—67.
05.72.03 Drăghicescu, J., Despre redarea numelor de persoană şi geografice române în limba franceză, în *AUBLR* XXI (1972), p. 15—23.
05.72.04 Kovácsné József, M., Kápolnásfalu vezetéknevei, în *NyIK* XVI (1972), 1, p. 115—120.
05.72.05 Roşianu, I., Antroponime neoficiale din Transilvania terminate în *-oasă*, în *CL* XVII (1972), 1, p. 117—121.
05.72.06 Russu, I. I., Despre antroponimele greceşti la Roma (În legătură cu monografia lui H. Solin, Beiträge zur Kenntnis der griechischen Personennamen in Rom, 1971, Helsinki — Helsingfors), în *CL* XVII (1972), 1, p. 123—124.
05.72.07 Toma, I., Nume de persoane în satul Lăcriţa (Dolj), în *CF* I (1972), p. 37—60.
05.72.08 Ţopan, G., Nume proprii cu dublă valoare onomastică, în *LR* XXI (1972), 3 p. 243—246.
05.72.09 Velican-Cosinschi, M., Porecle şi supranume din Celei (Olt), în *CF* I (1972), p. 61—73.
05.73.01 Janitsek, J., Apaca és Nagyajta helinevei, în *NyIK* XVII (1973), 2, p. 352—364.
05.73.02 József, M. K., Kápolnásfalu ragadvanynevei, în *NyIK* XVII (1973), 2, p. 303—311.
05.73.03 Mărcuş, L. — Săhleanu, V., Atlasul antroponimic al zonei Porţile de Fier, Bucureşti, 1973, vol. I Introducere, 65 p. + harta 1—101; vol. II, harta 102—241; vol. III, harta 242—394; vol. IV, harta 395—529; vol. V, harta 1—167; vol. VI, harta 251—492; vol. VIII, harta 493—629.
05.73.04 Mărcuş, L. — Săhleanu, V., Atlasul antroponimic al zonei Bran, Bucureşti, 1973, vol. I Introducere, 184 p.; vol. II (Serie masculină, I), harta 1—163; vol. III (Serie masculină, II), harta 164—316; vol. IV (Serie feminină), harta 1—131; vol. V (Serie feminină, II), harta 132—264; vol. VI (Serie feminină, III), harta 265—347.
05.73.05 Pătruţ, I., Despre structura şi originea hipocoristicelor slave, în *CL* XVIII (1973), 1, p. 75—84.
05.73.06 Vascenco, V., Asupra sistemului standard al numelor de familie româneşti (reflectat în antroponimia bucureşteană), în *SCL* XXIV (1973), 3, p. 265—277.

05.73.07 Vascenco, V., Recenzie : B. O. Unbegaum, Russian Surnam es, Oxford, 1972, XVIII + 529 p., în *SCL* XXIV (1973), 1, p. 100—101.
05.74.01 Iordan, I., Recenzie : A. de Vincenz, Traité d'anthroponimie houtzoule, München, 1970, 673 p., în *SCL* XXIV (1973), 2, p. 223.
05.74.02 Iordan, I., Geneza unui dicţionar patronimic, în *Magazin* XVIII (1974), 850, p. 5.
05.74.03 Mihăescu, H., Recenzie : A. Guzzetta, Tracce della lingua albanese del secolo XV nella documentazione veneta dell'epoca. Parte seconda : Trace dell'onomastica, Palermo, 1973, 103 p., în *RESEE* XII (1974), 3, p. 431.
05.74.04 Reguş, C. — Reguş, A., Antroponimele masculine în documentele slavo-române emise de cancelaria Moldovei între anii 1388—1456, în *SCL* XXV (1974), 5, p. 497—509 (I) ; *idem* 6, p. 595—608 (II).
05.74.05 Şerban, G., Numele de familie *Greavu* din Ţara Făgăraşului, în *SCL* XXV (1974), 5, p. 515—517.
05.74.06 Tomici, M., Elemente româneşti în antroponimia caraşovenilor, în *SCL* XXV (1974), 1, p. 45—60.
05.74.07 Vinţeler, A., Onomastica folclorului lipovenesc, în *StUBB* XIX (1974), 1, p. 125—133.
Vezi şi 04.71.03, 04.71.07, 04.73.04, 06.73.01, 07.72.01, 07.72.03, 09.70.01, 09.73.01, 09.73.02, 10.70.02, 10.70.03, 10.70.05, 10.71.01, 11.70.01, 11.70.02, 11.70.03, 11.73.01.

06. ETIMOLOGII, SURSE DE MATERIAL. ALTE NUME

06.70.01 Filipaşcu, A., Păsările în graiul sătenilor din judeţul Bistriţa-Năsăud, în *LR* XIX (1970), 3, p. 203—213.
06.71.01 Agrigoroaiei, V., Formation des etniques français sur les toponymes composés, în *AUI* XVII (1971), p. 87—108.
06.73.01 Bălaşa, D., Cuvîntul românesc *Crăciun* în antroponimie, toponimie, folclor şi etimologie, *MO* XXV (1973), 1—2, p. 97—140.
06.73.02 Dragomir, A.-I., Numiri de origine slavă a fiinţelor mitologice feminine în limba română, în *REF* XVIII (1973), 3, p. 669—680.
06.74.01 Eminescu, Y., Mărcile de fabrică, de comerţ şi de servicii, Bucureşti, 1964. Vezi şi 06.74.02.
06.74.02 Graur, A., Recenzie : Y. Eminescu, Mărcile de fabrică (06.74.01), în *RLit* VII (1974), 24, p. 11. Vezi şi 06.74.01.
Vezi şi 05.74.07.

07. ORTOGRAFIE, TRANSCRIERE,. PRONUNŢARE

07.70.01 Tătaru, I., Cum scriem numele româneşti, în *Luceafărul* XIII (1970), 28, p. 7.
07.72.01 * * * Încă o dată despre modul scrierii numelor de persoane, în *MB* XXII (1972), 4—6, p. 277—278.
07.72.02 Bârsan, A., Normalizarea numelor geografice în România, în *SCG* XIX (1972), 2, p. 225—233.
07.72.03 Drăghicescu, J., Despre redarea numelor de persoană şi geografice române în limba franceză, în *AUBLR* XXI (1972), p. 15—23.
07.73.01 Anoaica, C. C., Pronunţarea corectă a numelor engleze din manualele de geografie, în *Terra* V (1973), 4, p. 87—91.
07.74.01 Ghergariu, L., Scrierea numelor de persoane, în *LR* XXIII (1974), 5, p. 447—448.
07.74.02 Graur, A., Mic tratat de ortografie, Bucureşti, 1974, [numele proprii, p. 102—105].
07.74.03 Olos, A., Numele proprii englezeşti în limba română, în *LR* XXIII (1974), 3, p. 201—204.
07.74.04 Sădeanu, F., Dicţionar de pronunţare. Nume proprii străine, Bucureşti, 1973, 280 p. Vezi şi 07.74.05, 07.74.06, 07.74.07.
07.74.05 C. G., Recenzie : F. Sădeanu, Dicţionar de pronunţare (07.74.04), în *Forum* XVI (1974), 3, p. 95.
07.74.06 Iliescu, M., Recenzie : F. Sădeanu, Dicţionar de pronunţare (07.74.04), în *RRL* XIX (1974), 6, p. 598—599.
07.74.07 Maneca, C., Recenzie : F. Sădeanu, Dicţionar de pronunţare (07.74.04), în *SCL* XXV (1974), 2, p. 216—217.

08. GRAMATICĂ. TEORIA NUMELUI.

08.70.01 CIOBANU, F., HASAN, F., Formarea cuvintelor în limba română. I. Compunerea, Bucureşti, 1970, 332 p.

08.70.02 FLOREA, V., Derivatele toponimelor în raport cu cele ale apelativelor în română, în *ACILFR* XII, 1, 1970, p. 1137—1141.

08.70.03 GRAUR, A., Între numele proprii şi cele comune, în *LR* XIX (1970), 5, p. 461—462.

08.70.04 IONAŞCU, A., Evoluţia sistemului de articulare a numelor proprii româneşti şi datele geografiei lingvistice, în *Sistemele limbii*, Bucureşti, 1970, p. 173—181.

08.70.05 MOLDOVEANU, D., Legile formative ale toponimelor româneşti cu radical antroponimic. I. Formaţii de plural, în *AnL* XXI (1970), p. 15—47.

08.70.06 POPESCU, R. Sp., Forme vechi de articol în onomastica Gorjului, în *LŞt* 1970, p. 383—385.

08.71.01 FLOREA, V., Delimitarea contextuală a numelor proprii, în *LR* XX (1971), 6, p. 567—574.

08.71.02 PĂLTINEANU, V., Numele propriu — semn lingvistic, în *StUBB* XVI (1971), 1, p. 95—99.

08.72.01 FLOREA, V., Despre înţelesul numelor proprii, în *CL* XVII (1972), 1, p. 169—177.

08.72.02 GRUIŢĂ, G., Sintagmatica numelor proprii româneşti (O cercetare din punctul de vedere al acordului), în *CL* XVII (1972), 1, p. 33—39.

08.72.03 POPA, M., Sisteme onomastice, în *Amfiteatru* VII (1972), 8, p. 8, 9.

08.72.04 RIZESCU, I., Asupra sufixelor onomastice-a_1 (topoantroponimie) şi a_2 (antroponimie), în *Studii şi materiale pentru formarea cuvintelor în limba română* VI (1972), p. 55—68.

08.72.05 ROŞIANU, I., Despre numele proprii şi conţinutul lor, în *CL* XVII (1972), 2 p. 295—307.

08.72.06 ŞANDRU, T., Consideraciones generales sobre el proceso de transición de la categoria de nombres propios a la de apelativos en el español, în *Bull. SRLR* VIII (1971—1972), p. 95—103.

08.72.07 ŞANDRU, T., Gentilicios transformados en apelativos en el español, în *Bull. SRLR* IX (1972), p. 61—79.

08.73.01 ICHIM-TOMESCU, D., Cercetarea gramaticală a numelor proprii, în *LR* XXII (1973), 5, p. 467—477.

08.74.01 FLOREA, V., Contribuţii la problema înţelesului numelor proprii, în *LR* XXIII (1974), 5, p. 403—408.

09. METODOLOGIE, TERMINOLOGIE, DISCIPLINE CONEXE

09.70.01 DONAT, I., Probleme de onomastică românească, în *ACILFR* XII, 1, 1970, p. 1115—1120.

09.72.01 GRAUR, A., Toponimia — ştiinţă de graniţă, în *AUBLLR* XXI (1972), 1—2, p. 65—68.

09.72.02 MOLDOVANU, D., Principii ale lexicografiei toponimice, în *AnL* XXIII (1972), p. 73—100.

09.73.01 PĂTRUŢ, I., Probleme şi metode în antroponimia românească, în *CL* XVIII (1973), 2, p. 235—241.

09.73.02 STAN, A., O problemă de terminologie onomastică ; poreclă — supranume, în *CL* XVIII (1973), 1, p. 85—90.

10. SOCIOLOGIE, PSIHOLOGIA NUMELUI

10.70.01 CĂRĂBIŞ, V., „Teiul" denumire de proprietate moşnenească, în *Studii* XXIII (1970), p. 979—987.

10.70.02 CRISTUREANU, A., Despre influenţa franceză asupra onomasticii româneşti, în *ACILFR* XII, 1, 1970, p. 1091—1098.

10.70.03 CRISTUREANU, A., Les facteurs sociaux, politiques, culturels et économiques qui ont favorisé la modernisation des prénoms roumains aux XIXe et XXe siècles, în *ACIL* X, 4, 1970, p. 1111—1115.

10.70.04 PĂTRUŢ, I., Din nou despre toponime populare şi oficiale, în *CL* XV (1970), 1, p. 85—89.

10.70.05 VULCĂNESCU, R., Antroponimia în „obiceiul pământului", în *ACILFR* XII, 1, 1970, p. 1107—1113.

10.71.01 CRISTUREANU, A., Latinismul reflectat în domeniul numelor de familie ale românilor, în *LŞl* 1971, p. 27—32.
10.71.02 TUFESCU, V., Cu privire la terminologia geografică, în *SCG* XVIII (1971), 2, p. 203—206.
10.72.01 GOLOPENŢIA-ERETESCU, S., Clasificarea prin „numuri", în *REF* XVII (1972), 2, p. 145—165 (I); *idem*, 3, p. 193—212 (II).
10.72.02 HOMORODEAN, M., Raporturi toponomastice franco-române, în *StUBB* XVII (1972), 2, p. 21—27.
Vezi şi 05.70.07.

11. LITERATURA ŞI NUMELE

11.70.01 CRISTUREANU, A., Observaţii asupra numelor de persoană din *Craii de Curtea-Veche*, în *StUBB* XV (1970), 1, p. 87—97.
11.70.02 CRISTUREANU, A., Onomastica operei „Românii subt Mihai Voievod Viteazul", în *Studii despre N. Bălcescu*, Bucureşti, 1969 [1970], p. 167—172.
11.70.03 ISTRATE, G., Numele de oameni în opera lui Sadoveanu, în *Cronica* V (1970), 34, p. 10.
11.73.01 STRAJE, M., Dicţionar de pseudonime, alonime, anagrame, asteronime, criptonime ale scriitorilor şi publiciştilor români, Bucureşti, 1973, 810 p. Vezi şi 11.73.02, 11.73.03, 11.73.04, 11.74.01.
11.73.02 GRAUR, A., Pseudonimie (11.73.02), în *RLit* VI (1973), 12, p. 314.
11.73.03 MUNTEANU, G., Un dicţionar [de pseudonime de M. Straje (11.73.01)], în *RLit* VI (1973), 42, p. 11.
11.73.04 RUSU, M. N., Recenzie: M. Straje, Dicţionar de pseudonime (11.73.01), în *Viitorul social* XVIII (1973), 29—30, p. 19.
11.74.01 BUCUR, M., Recenzie: M. Straje, Dicţionar de pseudonime (11.73.01), în *Revista de istorie şi teorie literară* XXIII (1974), 3, p. 449.

ABREVIERI

ACIL X, 4	*Actes du Xe Congrès international des linguistes, Bucarest, 28 août — 2 septembre 1967*, vol. IV, Bucureşti, 1970, 1184 p.
ACILFR XII, 1	*Actele celui de-al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică*, vol. I, Bucureşti, 1970, 1155 p.
AnI	*Anuarul de istorie*, Iaşi.
AnL	*Anuarul de lingvistică şi istorie literară*, Iaşi.
AUBLLR	*Analele Universităţii Bucureşti. Limba şi literatura română*, Bucureşti.
AUBLR	*Analele Universităţii Bucureşti. Limbi romanice*, Bucureşti.
AUBLS	*Analele Universităţii Bucureşti. Limbi slave*, Bucureşti.
AUI	*Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza"*, serie nouă, secţiunea III (*Ştiinţe sociale*) *e. Lingvistică*, Iaşi.
AUT	*Analele Universităţii din Timişoara*. Seria ştiinţe filologice, Timişoara.
Bull. SRLR	*Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Romane* (*SRLR*), Bucureşti.
CF	*Contribuţii filologice*, Craiova.
CL	*Cercetări de lingvistică*, Cluj.
LL	*Limbă şi literatură*, Bucureşti.
LR	*Limbă română*, Bucureşti.
LŞl	*Lucrări Ştiinţifice*, Oradea.
MB	*Mitropolia Banatului*, Arad.
MO	*Mitropolia Olteniei*, Rîmnicu Vîlcea.
NyIK	*Nyelv- és irodalomtudományi közlemények*, Cluj.
REF	*Revista de etnografie şi folclor*, Bucureşti.
RESEE	*Revue des études sud-est européennes*, Bucureşti.
RLit	*România literară*, Bucureşti.
RRL	*Revue roumaine de linguistique*, Bucureşti.
SA	*Studii şi articole*, Baia Mare.
SCG	*Studii şi cercetări de geologie, geofizică, geografie*, Bucureşti.
SCL	*Studii şi cercetări lingvistice*, Bucureşti.
SLLF	*Studii de limbă, literatură şi folclor*, Reşiţa.
StUBB	*Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Series Philologia*, Cluj.
Trib. Rom.	*Tribuna României*, Bucureşti.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 2 exemplare, dactilografiate la un rînd şi jumătate pe ambele feţe ale hîrtiei. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale. Autorii pot primi un număr de 30 extrase gratuit — dacă lucrarea face parte din planul de lucru al unei instituţii, sau contra plată — dacă lucrarea este remunerată.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Fonetică şi dialectologie, vol. VII, 1971, 381 p., broşat, 19,50 lei; vol. VIII, 1973, 299 p., 16,50 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea a II-a, 1971, 908 p., legat, 36 lei.

Sub redacţia acad. AL. GRAUR, S. STATI, LUCIA WALD, **Tratatul de lingvistică generală**, vol. I, 1971, 558 p., 31 lei; tiraj nou 1972.

PETRU NEIESCU, GRIGORE RUSU, IONEL STAN, **Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş**, vol. II, 1971, XXV p. + hărţi de la 244 la 537, 118 lei; vol. III, 1973, XXV p. + hărţi de la 538 la 870, 132 lei.

Sub redacţia AL. GRAUR, **Gramatica limbii române**, vol. I şi II, ediţia a II-a revăzută şi adăugită: tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei; vol. II, 589 p., 30 lei.

* * * **Bibliografia analitică a limbii române literare (1780—1866)**, 1972, 215 p., 17,50 lei.

* * * **Studii de limbă literară şi filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei; vol. III, 1974, 400 p., 21,50 lei.

FRIEDA EDELSTEIN, **Sintaxa gerunziului românesc**, 1972, 169 p., 6,50 lei.

NICOLAE SARAMANDU, **Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetică. Observaţii asupra sistemului fonologic**, 1972, 203 p., 7,50 lei.

* * * **Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română**, vol. IV, 1972, 188 p., 9 lei.

Philologica, vol. II, 1972, 199 p., broşat, 8,75 lei.

AL. GRAUR, **Gramatica azi**, 1973, 239 p., broşat, 7 lei.

I. COTEANU, **Stilistica funcţională a limbii române**, 1973, 204 p., 10,50 lei.

CORNELIA COHUŢ şi MAGDALENA VULPE, **Graiul din Zona „Porţile de Fier". Texte. Sintaxă**, 1973, 395 p., 12 lei.

Texte dialectale. Muntenia I, 1973, 478 p., 17,50 lei.; II, 1975, 915 p., 48 lei.

ION GHEŢIE, AL. MAREŞ, **Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea**, 1974, 388 p., broşat, 25 lei.

GABRIELA PANĂ-DINDELEGAN, **Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română**, 1974, 296 p., broşat, 10,50 lei.

ION GHEŢIE, **Începuturile scrisului în limba română. Contribuţii filologice şi lingvistice**, 1974, 210 p., broşat, 9 lei.

Sub redacţia acad. AL. GRAUR şi acad. I. COTEANU, **Probleme de lingvistică generală**, vol. VI, 1974, 144 p., broşat, 7,50 lei.

LUIZA SECHE, **Lexicul artistic eminescian în lumină statistică**, 1974, p.,602 legat, 30 lei.

LR, Anul XXIV, nr. 3, p. 185 — 276, Bucureşti, 1975

I P.I. c. 154

42 200

Lei 6.—

8217

LIMBA ROMÂNĂ

4

ANUL XXIV

1975

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990 0 IUL. 2005

97

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Acad. ION COTEANU

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUȘ
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.

În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Revistele se pot procura și prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poștă), Calea Victoriei 125, sectorul I — București. Toate comenzile externe pentru lucrările apărute în Editura Academiei Republicii Socialiste România se vor adresa la: ILEXIM, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESA P O BOX 2001, Calea Griviței nr. 64 — 66, București, Oficiul poștal 12, România. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

Le revue „Limba română" paraît 6 fois par an.

Toutes commandes de l'étranger pour les travaux parus aux Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie seront adressées à: ILEXIM, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESA, P O BOX 2001, 64 — 66, Calea Griviței, Bucarest, Office postal 12, Roumanie.

ADRESA REDACȚIEI
str. SPIRU HARET nr. 12
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

T 8217

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXIV 1975 Nr. 4

SUMAR

ORTOGRAFIE — VOCABULAR

MIOARA AVRAM, Probleme ale alcătuirii unui nou îndreptar ortografic al limbii române 279
ANDREI AVRAM, Note etimologice 289

LIMBĂ LITERARĂ — FILOLOGIE

GH. CHIVU, *Riga Crypto şi lapona Enigel.* Observaţii stilistice 297
ALEXANDRU MAREŞ, Datarea manuscrisului de la Ieud 305
I. RIZESCU, Noi date în legătură cu raportul dintre *Cazania* lui Varlaam şi *Cazania* de la Dealu 313
MAGDALENA GEORGESCU, Contribuţii la problema unificării limbii literare. Despre ediţiile succesive ale *Molitvenicului* din secolul al XVIII-lea . . . 323

ISTORIA LIMBII ROMÂNE

GH. BOLOCAN, Probleme de limbă română în actele de cancelarie anterioare secolului al XVII-lea 333

RECENZII

ELISABETH CLOSE, *Development of Modern Rumanian. Linguistic Theory and Practice in Muntenia. 1821 — 1838,* Oxford University Press, 1974 (*Alexandra Roman*) 343

Cărţi şi reviste primite la redacţie 347
Bibliografia românească de lingvistică (BRL, **17**, 1974) 349

22877.

PROBLEME ALE ALCĂTUIRII UNUI NOU ÎNDREPTAR ORTOGRAFIC AL LIMBII ROMÂNE *

DE

MIOARA AVRAM

Ortografia este un domeniu al lingvisticii aplicate care interesează direct pe toţi oamenii de cultură şi chiar marele public, toţi ştiutorii de carte fiind beneficiarii normelor stabilite de lingvişti. Interesul se împleteşte adesea cu convingerea că fiecare poate avea o părere de cunoscător în acest domeniu; în funcţie de temperament şi de posibilităţi de altă natură, interesul ajunge pînă la pasiune şi se manifestă şi sub forma unor agitaţii.

În mod oarecum curios, ortografia nu a trezit, în general, interesul ştiinţific al lingviştilor din epoca modernă a acestei ştiinţe. În opoziţie cu gramaticii şi filologii din epocile anterioare, lingviştii moderni au considerat ortografia o problemă mai mult sau mai puţin extralingvistică şi, chiar atunci cînd s-au ocupat ocazional de reglementarea ei, nu i-au consacrat studii propriu-zise.

În ultima vreme însă, pe plan mondial se constată un reviriment al interesului pentru ortografie, ba, mai mult, un început al interesului ştiinţific pentru scriere şi normarea ei. Reabilitarea ortografiei ca obiect de studiu a dus la abordarea unor aspecte teoretice cum ar fi caracterul de sistem al ortografiei şi subsistemele ei, unitatea ei de măsură — grafemul, existenţa unor legi şi invariante etc. şi la aplicarea în ortografie a structuralismului [1], a generativismului, a teoriei informaţiei şi a unor metode de analiză cantitativă, toate acestea fiind încercări de depăşire a modului empiric de rezolvare a aspectelor practice. E suficient să amintesc direcţia nouă pe care au luat-o discuţiile asupra ortografiei în Franţa şi bogatele roade din ultimii ani concretizate în cîteva volume recente, numere speciale cu probleme de ortografie a două reviste la interval de numai un an („Études de linguistique appliquée", 8, octombrie—decembrie 1972, cu titlul *Orthographe et système d'écriture*, şi „Langue française", 20, decembrie 1973, cu titlul *L'orthographe*, ambele coordonate de Nina Catach)[2], o masă rotundă organizată de C.N.R.S. în 1973 etc.

---

* Referat prezentat în şedinţa din 24 martie 1975 a Comisiei pentru cultivarea limbii române de pe lîngă Prezidiul Academiei R.S.România.

[1] Între contribuţiile româneşti la acest gen de studiere a ortografiei cu metode moderne se pot cita Andrei Avram, *Sur quelques particularités des systèmes graphématiques*, în CLTA, I, 1962, p. 9—16 şi Flora Şuteu, *Preliminarii la o istorie structurală a ortografiei româneşti*, în SCL, XXII, 1971, nr. 3, p. 247—253.

[2] În paranteză fie spus, primul dintre numerele speciale citate prezintă şi o serie de ortografii ale unor limbi europene, printre care şi româna, cuprinsă la p. 76—82 în articolul semnat de I. Vilde-Lot *L'ortographe à l'étranger: problèmes et réformes;* e regretabil însă că pentru limba noastră s-au folosit informaţii indirecte şi că expunerea a fost făcută de o persoană care nu ştie româneşte (vezi erori ca *urs* — pl. *urşuri* p. 78 sau *îndoială* „pli" — pl. *îndoiele*, respectiv *ideea* „l'idée" — pl. *idee*, p. 82).

În țara noastră ultimul an ne-a adus, pe de o parte, apariția a două cărți de o deosebită importanță pentru înțelegerea ortografiei românești (*Ortografia în școală* de G. Beldescu [3] și, mai recent, *Mic tratat de ortografie* de acad. Al. Graur [4]), iar, pe de alta, diverse acțiuni manifestate în presă în favoarea unor modificări ale ortografiei [5]. În aceste condiții, subcomisia de ortografie și ortoepie a Comisiei pentru cultivarea limbii române a considerat necesar să supună discuției cîteva probleme legate de alcătuirea în viitor a unui nou *Îndreptar ortografic*.

Nu este întîmplător, poate, faptul că se ridică această problemă la 21 de ani de la aplicarea actualei ortografii. Constatîndu-se că între diversele modificări oficiale ale normelor ortografice din ultimii 100 de ani, din momentul preluării acestei sarcini de către Academie, au trecut între 20 și 30 de ani (1881—1904—1932—1953), se consideră că am ajuns la sau aproape de termenul fatal [6] pentru o nouă schimbare sau măcar îmbunătățire parțială.

Desigur, în acest domeniu schimbările prea dese nu sînt deloc de dorit și nimic nu poate conferi mai mult prestigiu unei ortografii decît stabilitatea ei. În același timp însă, e la fel de evident că modificările sau completările unor norme sînt inevitabile în funcție de evoluția limbii, a cărei reflectare convențională este ortografia. (E suficient să ne gîndim la cuvintele care intră mereu în limbă și care trebuie să-și găsească o haină adecvată în scrierea noastră). Chiar dacă principial am fi tentați să ne opunem unor intervenții prea dese în normele ortografice, constatăm că asemenea intervenții — e drept, de amănunt — s-au făcut deja, mai mult sau mai puțin tacit, și în acești 21 de ani, în diversele ediții ale *Micului dicționar ortografic* din 1953, devenit ulterior *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație* (ultima ediție, 1971). Constatăm de asemenea — și acest lucru e semnificativ — un fenomen de creștere a cazurilor de încălcare (voită?) a normelor în vigoare, în unele publicații și chiar în acte normative ca *Indicatorul alfabetic al localităților din R.P.R.* din 1956 și, mai cu seamă, *Împărțirea administrativă a teritoriului*, din 1965 și 1968 [7] (care încalcă în special folosirea cratimei și regula scrierii cu *ie*-la inițială de silabă).

Toate acestea impun luarea în discuție a problemelor ortografiei într-un for competent, care nu poate fi altul, după părerea noastră, decît această comisie a Academiei. Fără a ne gîndi pentru un viitor foarte apropiat la o modificare a normelor și, cu atît mai puțin, la o adevărată reformă a ortografiei, înțelegem să pregătim din timp materialul pentru îmbunătățirea ei. Căci necesitatea stabilității și admiterea unor modificări sînt elemente contradictorii care nu pot fi împăcate decît prin îmbunătățiri

---

[3] Editura didactică și pedagogică, București, 1973.

[4] Editura științifică, București, 1974.

[5] Vezi „Flacăra" XXIII, 1974, nr. 14 (982), p. 4—5.

[6] Vezi o discuție în acest sens la Emanuel Vasiliu, *Nu reformăm ortografia?*, în „Flacăra" XXII, 1973, nr. 10 (926), p. 25.

[7] Vezi acum și Ion Iordan, Petre Gâștescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, București, 1974. Dealtfel chiar *Dicționarul limbii române* editat de Academia R.S. România (vezi volumele apărute între 1965 și 1974) încalcă regula din îndreptarul academic (§ 147 c) în ce privește obligativitatea cratimei la nume de localități compuse ca *Baia-Mare, Crăciunelul-de-Sus, Gura-Humorului*.

parțiale. Se știe că, din păcate, orice ortografie este imperfectă și că din principiu nu se pot aduce îmbunătățiri decît prin „cîrpeli" (ajustări). Idealul este însă ca aceste cîrpeli să nu se facă la întîmplare, în mod impresionist și arbitrar, ci cu cît mai multă rigoare științifică.

Ortografia noastră actuală datează din 1953, cînd o hotărîre a Consiliului de Miniștri (3135/1953) a aprobat „noile norme ortografice ale limbii române" elaborate de Academie (în număr de 16, aceste norme fac „parte integrantă" din hotărîrea citată) și a însărcinat Academia cu elaborarea urgentă a unui *Mic dicționar ortografic*, cu reguli amănunțite și index de cuvinte, care a și apărut în același an.

Se încheia astfel o fază de discuții relativ largi care au durat circa trei ani, de la un prim proiect academic publicat în 1950 pînă la varianta din 1952, precedată de unele proiecte individuale și urmată de multe intervenții în presă.

Cele 16 norme cuprinse în H.C.M. sînt diferite ca grad de generalitate și ca noutate. Alături de reguli generale, ca primele 3 (înlocuirea lui *â*, suprimarea lui *-u*, înlocuirea apostrofului cu cratima) și altele, există unele reguli particulare, chiar cu o sferă foarte restrînsă, cum e faptul că sufixul *-ețe* se va scrie cu *-e* la sfîrșit (norma 12) sau scrierea cu *b*, nu cu *v*, în numele lunilor *februarie*, *septembrie* etc. (16). Pe de altă parte, multe dintre aceste norme nu reprezentau noutăți, ci precizări și reformulări ale unor reguli existente și în vechea ortografie, dar nerespectate (de exemplu scrierea cu *ie* la început de silabă, inițiala minusculă la numele zilelor săptămînii etc.). Cu atît mai mult aceasta este situația regulilor de ortografie și punctuație detaliate în *Micul dicționar ortografic*, cărora li s-a imputat numărul prea mare, ca și cum ar fi vorba de tot atîtea modificări.

După intrarea în vigoare a acestei ortografii (de remarcat că nu s-a folosit totuși termenul reformă, ci numai „noi norme ortografice" sau „îmbunătățirea normelor ortografice") activitatea în acest domeniu a constat în articole de prezentare, popularizare și explicare a normelor stabilite și de critică a modului de aplicare. Cele cîteva recenzii ale *Micului dictionar ortografic* (1953, 1954, 1955) și ale *Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație* din 1960, care a reunit sub acest titlu trei lucrări anterioare [8], nu au venit, în general, cu critici decît cel mult semnalînd unele omisiuni din indexul de cuvinte; abia în 1962 se înregistrează o primă critică propriu-zisă, a lui Mihai Carp, sub titlul *Să revizuim ortografia* [9]. Altminteri, singurele probleme mai mari asupra cărora s-au publicat discuții și propuneri în acest timp au fost transcrierea numelor proprii străine, scrierea cu inițială majusculă și scrierea cuvintelor compuse [10].

În 1965 se produce o mică modificare a principalei caracteristici a ortografiei din 1953 : se reintroduce în alfabetul românesc litera *â* numai pentru scrierea numelui propriu *România* și a tuturor cuvintelor din aceeași familie (*român*, *românesc* etc.), așa cum se putuse folosi și pînă

[8] *Mic dicționar ortografic*, 1953 (1954, 1955); *Dicționar ortoepic*, 1956; *Îndreptar de punctuație*, 1956.

[9] În „Viața românească" XV, 1962, nr. 12, p. 127—136 și XVI, 1963, nr. 1, p. 71—80.

[10] Această ultimă problemă a fost tratată mai pe larg decît celelalte ; vezi Fulvia Ciobanu, *Scrierea cuvintelor compuse*, București, 1958.

atunci în nume proprii de persoane. Această nouă regulă — care, e interesant de ştiut, coincide cu soluţia la care ajunsese congresul filologilor români în 1926 şi apoi sesiunea generală a Academiei Române din acelaşi an [11] — nu a mai fost legiferată de Consiliul de Miniştri ca normele din 1953, ci aprobată numai de Prezidiul Academiei; schimbarea a fost adusă la cunoştinţa publicului prin ediţia din 1965 a *Îndreptarului ortografic, ortoepic şi de punctuaţie* (ediţia a II-a) [12]. După alţi cîţiva ani de relativă acalmie şi acceptare tacită a regulilor, aproximativ din 1970 [13] au început să apară în presă o serie de critici la adresa ortografiei în vigoare, vizînd în primul rînd o regulă generală, a lui *â*, şi unele reguli particulare sau chiar individuale ca aceea a formelor *sînt, sîntem, sînteţi*. Ediţia din 1971 a *Îndreptarului* a provocat indirect noi reacţii, nu prin ceea ce a modificat în unele detalii ale indexului, ci pentru ceea ce nu a modificat — sau nu a completat — faţă de aşteptările unor cititori [14]. Pe lîngă punctele fierbinţi pe care le-am numit mai înainte, s-a pus în discuţie recent [15] pînă şi componenţa alfabetului limbii române, susţinîndu-se necesitatea completării lui cu literele *q, w* şi *y*. Pe de altă parte, se cere tot mai insistent un ghid mai cuprinzător, un index de cuvinte complet, pe cît posibil; căci, deşi indexul a crescut de la circa 6 500 de cuvinte în prima ediţie a *Micului dicţionar ortografic* la circa 12 500 în ultima formă, din 1971, publicul este nemulţumit că nu găseşte în el cel puţin toate cuvintele din dicţionare curente ca *Dicţionarul limbii române moderne* (1958) sau *Mic dicţionar enciclopedic* (1972).

Pentru pregătirea unei reaşezări a normelor ortografice, fie şi sub forma unei ediţii îmbogăţite a *Îndreptarului ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, trebuie discutate şi soluţionate o serie de probleme ştiinţifice şi organizatorice. O asemenea discuţie nu poate neglija principiile actualei ortografii.

Principiile recunoscute de alcătuitorii normelor din 1953 în Introducerea la *Micul dicţionar ortografic* (p. 19) sînt în număr de trei : principiul fonetic, ca principiu de bază, asociat cu principiul silabic şi cu cel morfologic. Alături de aceste principii propriu-zise, în lucrarea citată sînt considerate ca atare alte două elemente, cărora le-aş spune mai degrabă criterii sau premise : 1. faptul că „o reformă radicală a ortografiei... nu este de dorit", că se au în vedere „deprinderile... bine înrădăcinate în scrierea noastră" şi că schimbările introduse fac ortografia românească „mai raţională" şi „mai unitară" eliminînd inconsecvenţele şi 2. faptul că ortografia „redă în principiu pronunţarea literară românească", înlăturînd „pe cît este posibil fluctuaţiile" prin recomandarea numai a uneia dintre variantele existente.

---

[11] Vezi Ovid Densusianu, *Opere*, ediţie îngrijită de B. Cazacu, V. Rusu şi I. Şerb, I *Lingvistică. Scrieri lingvistice*, Bucureşti, 1968, p. 570 şi 577.

[12] Care nu mai reproduce hotărîrea din 1953 şi cele 16 „norme privind ortografia limbii române", ci se limitează la o notiţă intitulată „Cu privire la îmbunătăţirea normelor ortografice ale limbii române" în care se anunţă modificarea aprobată de Prezidiul Academiei.

[13] Vezi „Luceafărul" XIII, 1970, nr. 17, 19, 28 şi, mai ales, 48.

[14] Vezi recenziile semnate de Liviu Petrina, în „Tribuna şcolii" II, 1972, nr. 33, p. 10 şi de Luiza Seche, în „Presa noastră" XVII, 1972, nr. 2 (189), p. 33—35 şi în „Limbă şi literatură" 1973, nr. 2, p. 423—426.

[15] De către Luiza Seche în recenzia citată. Versiunea din LL poartă titlul *În loc de recenzie..., supunem discuţiei.*

În ceea ce privește principiile propriu-zise ale ortografiei, s-a observat destul de curînd că la cele trei se adaugă cel puțin încă două : principiul sintactic [16] și cel etimologic (sau tradițional-istoric, cum îi spun unii [17]), dacă nu cumva și unul simbolic (admis de Th. Hristea [18]). Se vorbește așadar de cinci sau șase principii ale ortografiei noastre : fonetic (de fapt fonematic sau fonologic), silabic, morfologic, sintactic, etimologic, eventual și simbolic. Ele diferă mult între ele ca pondere, perspective de dezvoltare și relații cu celelalte principii.

Principiul fonetic (fonematic sau fonologic) este principiul de bază al ortografiei românești : scrierea redă pe cît este posibil pronunțarea, dar trebuie înțeles bine, pe de o parte, că nu se redă orice pronunțare, ci pronunțarea literară, iar, pe de alta, că se notează numai fonemele, variantele lor fundamentale, nu diversele lor variante.

Principiul silabic intervine în mică măsură, avînd o sferă restrînsă de aplicare la scrierea grupurilor *ce*, *ci*, *ge*, *gi* (este vorba de faptul că valoarea unor litere variază după cum formează sau nu silabe cu ceea ce urmează). După părerea mea, nici n-ar trebui considerat principiu, ci mai curînd procedeu.

Principiul morfologic ocupă un rol de seamă. El constă în respectarea elementelor constitutive ale cuvîntului (rădăcina sau tema cu alternanțele lor : vezi regulile referitoare la *ia/ie* și *ea/e*, sufixele lexicale și gramaticale : *greșeală* ca *oboseală*, desinențele : *ușă* ca *ladă*), respectarea categoriei morfologice a cuvîntului (partea de vorbire, clasele de flexiune : vezi *moș/moși*, *tovarășă/tovarășe*, *înfățișînd/sfîrșind* etc.) și indicarea gradului de sudură la cuvintele compuse (vezi *bunăvoință* față de *rea-voință*).

Principiul numit sintactic (poate, mai exact, logic sau sintactico-lexical) atrage atenția asupra sensului lexical și a valorii gramaticale a unor cuvinte, diferențiind scrierea unor segmente omofone în cuvinte separate sau într-un singur cuvînt după felul cum sînt legate între ele sau cu alte cuvinte din frază (de exemplu : *numai / nu mai*; *odată / o dată*; *decît / de cît* etc.).

Principiul etimologic sau tradițional-istoric se aplică, pe de o parte, la unele cuvinte vechi, nu prea multe, dar importante în limbă, și, pe de altă parte, la scrierea multor neologisme. De tradiție sau resturi de etimologism este vorba în primul rînd la scrierea cu *e-* în loc de *ie-* a pronumelor personale *eu*, *el* și a formelor verbului *a fi* (*ești*, *este*, *eram* etc.), de asemenea la nenotarea asurzirii unor consoane sonore urmate de o surdă (exemplu : *subțire*) și în alte cîteva situații. Domeniul principal de aplicare a principiului etimologic îl constituie neologismele la care se păstrează — complet sau parțial — scrierea din limba de origine, ca la numele proprii; de ex. : *diesel*, *whisky*, *hemiciclu* etc. Acest principiu este hotărîtor, de exemplu, în scrierea cu *x* sau *cs*.

---

[16] Vezi Mioara Grigorescu, *Principii gramaticale în ortografie*, în LR, III, 1954, nr. 1, p. 45—50.

[17] Vezi Theodor Hristea, *Probleme de ortografie*, în *Sinteze de limba română. Radioteleșcoală*, București, 1972, p. 54.

[18] *Lucr. cit.*, p. 60.

Principiul numit de Th. Hristea simbolic se referă exclusiv la scrierea cu inițială majusculă sau minusculă, prin care se diferențiază valorile unor cuvinte. După părerea mea, acest principiu se confundă parțial cu cel morfologic (statutul de substantiv comun sau propriu fiind o problemă de morfologie), parțial este un mijloc stilistic de evidențiere a unor valori ocazionale, iar parțial reprezintă chiar o problemă extralingvistică (în situația în care folosirea majusculelor la toate elementele unei denumiri compuse depinde de gradul de importanță a instituției denumite).

La cele șase principii enumerate ar putea fi adăugat unul despre care nu s-a vorbit în legătură cu actualele norme ortografice, dar care poate fi presupus ca explicație a menținerii unor reguli stabilite mai demult în virtutea acestui principiu : mă refer la un principiu „estetic" de evitare, acolo unde e posibil, a obținerii unor cuvinte prea lungi [19] sau a repetării prea multor semne identice în unul și același cuvînt și mai ales în succesiune directă. Exemple tipice sînt : scrierea cu *-iei* (în loc de *-iii*) a genitivelor de tipul *bucuriei* sau *corăbiei* și folosirea redusă a cratimei în compusele cu mai mult de doi termeni (împotriva principiului morfologic general al gradului înaintat de sudură, lingviștii înșiși scriu *mai mult ca perfect* în patru cuvinte separate, fără cratime, din cauza acestui principiu estetic nemărturisit).

Dintre toate aceste principii, principiul silabic — în măsura în care îl considerăm principiu — e un mijloc ajutător al celui fonetic, în timp ce principiul morfologic și cel etimologic — mai puțin flagrant, poate, și cel sintactic — limitează aplicarea principiului fonetic, venind în contradicție cu el. Dealtfel, principiul morfologic se întîlnește adesea pînă la coincidență cu cel etimologic : amîndouă aceste principii explică, de exemplu, scrierea ca *oa-* a diftongului pronunțat *ua* (alternanța cu *o-*).

De peste o sută de ani, de la introducerea oficială a scrierii cu alfabetul latin [20], în ortografia noastră s-au înfruntat principiul fonetic și cel etimologic. Diversele modificări succesive ale normelor oficiale au însemnat tot atîtea victorii ale principiului fonetic, extins treptat în dauna celui etimologic (care a dăinuit uneori sub forma așa-numitului „etimologism românesc", echivalent cu principiul morfologic). Terenul actual de luptă între cele două principii îl constituie în special neologismele, în scrierea cărora se aplică un principiu sau altul în funcție de vechime, răspîndire, adaptare etc.

Principiul morfologic a fost mult întărit în normele din 1953 și mai ales a fost clarificat în situații în care de fapt nu s-au adus modificări față de normele precedente.

Principiul sintactic are un rol în evidentă creștere; chiar în diversele ediții ale *Îndreptarului ortografic* s-au înmulțit perechile de segmente inserate cu scriere diferențiată, ceea ce mi se pare că se leagă de o tendință mai veche a ortografiei noastre de diferențiere a omonimelor. (Frînată sub aspectul scrierii literelor duble în *cassă*, *massă*, *rassă* sau al altor artificii aplicate în trecut, această tendință se manifestă astăzi

---

[19] Ortografia din 1932 recomanda să se scrie în cuvinte separate compusele care prin lungime ar căpăta „un aspect rebarbativ" (vezi discuția la Al. Graur, *lucr. cit.*, p. 75).

[20] La 1860 în Muntenia și la 1862 în Moldova.

uneori exagerat şi, în orice caz, dezordonat în numele principiului sintactic.)

Cu ultima observaţie am intrat oarecum în discutarea critică a principiilor prezentate. Mi se pare clar că orice acţiune de reaşezare a normelor ortografice va trebui să menţină toate aceste principii, fără să absolutizeze pe nici unul dintre ele. Ortografia noastră poate fi caracterizată în continuare drept fonetică după principiul său de bază, dar de o ortografie pur fonetică nu poate fi niciodată vorba, după cum nu există, de obicei, nici ortografii pur etimologice sau morfologice. Problema este în primul rînd o problemă de dozaj şi de echilibru între diversele principii urmate.

În momentul de faţă constatăm existenţa unor atitudini diferite faţă de unele principii ortografice, atitudini generate uneori şi de felul contradictoriu în care răspund unele principii la cerinţele general admise ale ortografiei noastre. Astfel, de exemplu, lipsa de simpatie pentru principiul morfologic se poate explica prin faptul că el satisface numai cerinţa de a face ortografia mai raţională, dar nu şi pe aceea de a o face mai simplă (trebuie să recunoaştem că acest principiu nu excelează prin accesibilitate). Există însă şi amatori de complicaţii pedante, cum am arătat mai înainte în legătură cu principiul sintactic şi cum se vede cel mai clar în legătură cu principiul etimologic, care este din ce în ce mai mult reîmbrăţişat, dacă se poate spune aşa, atît în unele probleme tradiţionale ale ortografiei noastre (scrierea cu *â*), cît şi în problema neologismelor. Dacă se aud destule voci proletcultiste care reproşează lingviştilor că nu scriu toate cuvintele, pînă şi numele proprii străine, aşa cum se pronunţă, mai numeroşi sînt cei care cer scrierea etimologică a neologismelor, în special a termenilor tehnico-ştiinţifici. Mai mult : se cere chiar revenirea la scrierea etimologică a unor cuvinte impuse între timp cu scriere fonetică (*aisberg*, *filozofie*, *izobară* etc.).

Dintre problemele organizatorice care trebuie rezolvate, cele mai importante privesc, pe de o parte, stabilirea organelor de lucru şi a organelor de decizie şi, pe de alta, schiţarea unor jaloane ale modului de lucru.

La întrebarea cine va lucra la alcătuirea unui nou îndreptar ortografic mi se pare că răspunsul nu poate fi decît următorul : Studiul prealabil şi elaborarea propriu-zisă a îndreptarului trebuie făcute la Institutul de lingvistică din Bucureşti, principala unitate de cercetare a limbii române, şi anume în colectivul care a avut şi pînă acum sarcini în acest domeniu al cultivării limbii — colectivul de gramatică. Soluţiile colectivului de lucru de la Institut trebuie aprobate de Comisia pentru cultivarea limbii, în urma discutării lor amănunţite în subcomisia de ortografie şi ortoepie şi, eventual, şi în unele dezbateri cu o participare mai largă. Pe baza propunerilor Comisiei, hotărîrea finală urmează să o ia Prezidiul Academiei.

Deşi nu ar mai fi poate nevoie, menţionez necesitatea colaborării cît mai largi cu diverse categorii de oameni de cultură, în primul rînd pentru rezolvarea problemelor puse de termenii tehnici.

Lucrul în colectiv şi consultarea diverşilor specialişti ar trebui să asigure prin ele însele evitarea subiectivismului în alegerea unei forme. Experienţa de pînă acum ne arată însă că atîta nu este suficient, întrucît specialiştii consultaţi pot fi şi ei subiectivi, pot avea preferinţe personale

pentru anumite variante (cum, dealtfel, au uneori și lingviștii : vezi preferința acad. Iorgu Iordan pentru *basin*, *vitesă*, a acad. Al. Graur pentru *cărdășie*). Desigur, prin consultarea specialiștilor s-a recomandat în *Îndreptar* scrierea (și pronunțarea) cu *h-* a lui *hexagon*, *hexaedru*; iată însă că *Dicționarul de matematici* apărut în 1974 la Editura enciclopedică sub coordonarea acad. Caius Iacob anunță în Cuvînt înainte, p. 5, că „în locul formelor *hexagon*, *hexaedru*... (recomandate de Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație) au fost preferate formele *exagon*, *exaedru* ...etc., folosite cu precădere în literatura de specialitate".

Aceasta înseamnă că pentru o adevărată evitare a subiectivismului și a empirismului sînt necesare, ca metode de lucru, încă două lucruri :

— parcurgerea unui mare număr de texte, care poate fi în parte ușurată prin folosirea arhivei *Dicționarului limbii române* de la Institutul de lingvistică;

— inventarierea tuturor variantelor, a problemelor pe care le pune un cuvînt și a soluțiilor întîlnite.

Spre deosebire de întreprinderile anterioare de la noi, mai vechi sau mai apropiate de zilele noastre, care ne-au lăsat în general numai rezultatul final al frămîntărilor sub forma regulilor aprobate și a îndreptarelor tipărite, propun ca Institutul de lingvistică, în momentul în care va trece la elaborarea noului îndreptar, să țină o evidență strictă a materialului informativ pe baza căruia se ajunge la o hotărîre, să alcătuiască o arhivă ortografică în care fiecare cuvînt cu probleme să aibă un dosar cu diversele soluții primite în decursul timpului sau propuse azi de diferitele persoane consultate. Mi se pare că un asemenea mod de lucru dă o bază științifică întreprinderii în curs și, în perspectivă, asigură pentru lucrările ulterioare evitarea repetării unor faze de informație, evitarea repetării unor experiențe inutile.

Este momentul să spun că Institutul de lingvistică din București are înscrisă, în planul pentru cincinalul următor, elaborarea unui *Dicționar ortografic al limbii române* de proporții mult mai mari decît *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* : prevăzut a avea aproximativ 50 000 de cuvinte, acest dicționar va insera și mult mai multe forme flexionare ale acestora, capitol la care *Îndreptarul* este cu deosebire deficitar și inconsecvent. Elaborarea acestui dicționar ortografic nu este neapărat legată de o modificare oarecare a regulilor ortografice: el răspunde pur și simplu dorinței publicului larg de a avea soluții ușor de găsit pentru cît mai multe cuvinte sau forme care lipsesc din *Îndreptarul* redus, cum spuneam, la numai 12 500 de cuvinte. S-ar pune deci în primul rînd problema aplicării oarecum mecanice la cuvintele absente în *Îndreptar* a regulilor valabile în momentul de față. Alături de această problemă, ușoară la scrierea cu *e* sau *ie*, *ia* sau *ea*, *x* sau *cs* etc., se vor ridica o serie de probleme de amănunt dificile la cuvintele care adesea au fost cu intenție omise din *Îndreptar* (în special neologisme cu grafia nefixată); pentru acestea, deși nu ar prezenta nici o modificare a unor recomandări existente, cred că va fi necesară discutarea soluțiilor propuse de Institut în Comisia pentru cultivarea limbii.

Dacă însă, acum sau mai tîrziu, Comisia noastră sau Prezidiul Academiei ajung la concluzia că sînt necesare și unele modificări propriu-zise, mai mari sau mai mici, ale unor recomandări existente în actualul

Îndreptar, trebuie să se hotărască în ce fel se aduc la cunoştinţa publicului asemenea modificări. Ridic această problemă întrucît mi se pare că procedeul urmat pînă acum, cu detalii strecurate tacit în diversele ediţii ale *Îndreptarului*, uneori chiar în tirajele noi ale aceleiaşi ediţii, nu este cel mai indicat. Dacă la ediţia din 1965 s-a înţeles măcar că este vorba şi de modificări prin însuşi faptul că ea aducea şi reintroducerea parţială a lui *â*, ediţia din 1971 păcătuieşte prin aceea că nu avertizează cu nimic pe cititori asupra modificărilor de detaliu introduse, care au rămas necunoscute şi de lingviştii preocupaţi de cultivarea limbii. Această ediţie, care a ţinut să modifice amănunte nesemnificative ca scrierea lui *de altfel* într-un cuvînt, genitivul lui *orătanie* (nu *orătăniei* ca pînă atunci, ci *orătániei*) sau gerunziul lui *aciua* (nu *aciuînd*, ci *aciuind*, ca de la varianta *aciui*), mi se pare un exemplu tipic de ceea ce se numeşte pericolul atomismului grafic [21], rezolvarea unor amănunte fără a ţine seama de un sistem, de corelaţiile necesare (de ce *dealtfel*, dar *de asemenea*?). Fără a intra însă în discuţia asupra raţiunii unor modificări recente, esenţial mi se pare că ele trebuiau semnalate cititorilor, care n-au de unde să presupună că s-a modificat scrierea unui cuvînt. Pe viitor deci, dacă se vor mai scoate ediţii noi ale *Îndreptarului* cu modificări de amănunt, propun ca acestea să fie evidenţiate într-o listă separată, chiar dacă ar fi vorba numai de corectarea unor greşeli evidente din ediţiile precedente, de exemplu renunţarea la cazurile izolate de forme duble incompatibile cu noţiunea de „îndreptar" : *adineaori* şi *adineauri* sau *bulgăr* şi *bulgăre*, *cîrjă* — pl. *cîrje* şi *cîrji* (sînt singurele cuvinte cu variante?). În legătură cu ultimele exemple aduse în discuţie trebuie stabilit mai clar şi caracterul *Îndreptarului*. Răspunzînd dorinţelor publicului larg, care cere de la ortografie mult mai mult decît ar trebui să ofere această disciplină, confundînd scrierea corectă cu limba corectă în general [22], *Îndreptarul* actual nu este numai un îndreptar ortografic şi ortoepic, ci şi un îndreptar morfologic şi chiar lexical. Nu e rău să fie aşa, dar trebuie să se ştie că, în timp ce ortografia, ca o convenţie oarecare, urmează anumite reguli mai mult sau mai puţin generale, o scriere putînd fi obligatorie [23], morfologia şi lexicul nu pot fi la fel de strict normate şi aici recomandarea unei variante nu urmăreşte interzicerea celorlalte; e necesară deci o mai clară deosebire între situaţiile în care este vorba de o normă obligatorie şi cele în care se face o recomandare, dar se admite libera opţiune între anumite variante concurente încă la nivelul limbii literare [24].

În ce priveşte eventualitatea modificării unor reguli sau norme ortografice propriu-zise, e necesar să se cîntărească atent criteriile pe baza cărora le propunem şi să evităm şi aici improvizaţia şi experimentul. Aminteam la începutul referatului cîteva lucrări recente cu teme ortografice apărute la noi şi în străinătate. Între apariţiile utile de la noi ar fi trebuit să amintesc şi unele lucrări care se ocupă de istoricul ortografiei

---

[21] Vezi această expresie în „Langue française", *nr. cit.*, p. 44.

[22] Vezi Luiza Seche, în LL, p. 425 : „acest îndreptar ortografic va trebui să stabilească modalităţile de folosire a unei limbi corecte, atît sub raport formal, cît şi funcţional şi semantic".

[23] Situaţiile de întrebuinţare facultativă a unor semne ortografice sau posibilităţile de opţiune între două soluţii sînt foarte limitate.

[24] De exemplu, între *de asemenea* şi *de asemeni*.

noastre, introducîndu-ne în unele amănunte ale frămîntărilor din trecut. Alături de utila „cercetare bibliografică" *Ortografia limbii române* [25], publicată de Biblioteca Centrală Universitară din Bucureşti în 1970, care înregistrează contribuţiile ortografice apărute între 1774 şi 1967, ultimii ani ne-au adus şi reeditarea unor contribuţii mai puţin cunoscute ale marilor noştri lingvişti dintre cele două războaie Ovid Densusianu şi Sextil Puşcariu, care s-au pronunţat în aceste probleme. Pentru că adesea la noi se invocă „tradiţia" în materie de ortografie, fără ca ea să fie într-adevăr cunoscută [26], sau se atribuie unor autorităţi din trecut păreri care nu făceau parte din convingerile lor, este foarte necesar ca cei care se vor pronunţa în această materie să se informeze mai exact şi asupra istoricului problemei. Aş desprinde de la cei doi înaintaşi ai noştri amărăciunea provocată lui Densusianu de „superstiţiile ortografice" [27] persistente în 1932, poziţie care se întîlneşte teoretic cu criteriul principal pe care-l punea Puşcariu în 1926 la baza unei reforme ortografice : ortografia trebuie „să rămînă străină de consideraţii de ordin sentimental, cum ar fi, bunăoară, dovedirea prin scris a originei" [28]. Iar ca un punct în care experienţa noastră naţională se întîlneşte cu cercetarea actuală din străinătate, aş cita identitatea unor criterii formulate de Puşcariu în 1926 cu concluziile mesei rotunde organizate în Franţa de C.N.R.S. în 1973 [29]. Pentru programul nostru de lucru aş reproduce paralel două dintre acestea :

— „Nu poate fi vorba de crearea unei ortografii noua, ci numai de perfecţionarea celei existente" (Puşcariu, 1926). „Numai o reformă ortografică limitată are şanse de reuşită" (C.N.R.S,, 1973).

— „Nu poate fi vorba de introducerea unor semne noua ... şi nici de reintroducerea unor semne diacritice pe care uzul le-a condamnat", spunea Puşcariu în 1926. „Să nu se introducă semne tipografice noi" este hotărîrea care a întrunit în 1973, 94% dintre voturile celor 34 de specialişti întruniţi pentru a se pronunţa asupra ortografiei franceze şi care e strîns legată de alta, formulată în termenii înţelepţi „A nu complica pentru a simplifica".

---

[25] Redactor coordonator Maria Negraru.

[26] Atitudine condamnată de Flora Şuteu în *Istoria semnului â în scrierea românească*, în LR, XX, 1971, nr. 2, p. 187—191.

[27] Vezi *lucr. cit.*, p. 569.

[28] Sextil Puşcariu, *Cercetări şi studii*, ediţie îngrijită de Ilie Dan, Bucureşti, 1974, p. 309.

[29] Vezi *Table ronde sur la structure de l'ortographe française. Compte rendu*, în „Langue française", nr. cit., p. 6—10.

NOTE ETIMOLOGICE

DE

ANDREI AVRAM

Toate cuvintele discutate în notele de mai jos figurează în DLR, tomul VIII, partea 1, litera *P. P — păzui*, Bucureşti, 1972, şi poartă menţiunea „etimologia necunoscută".

pachioană. Înseamnă „femeie proastă" (Jorăşti-Tecuci). Provine, după părerea noastră, din ucr. *пакінь* (la genitiv *паконя*) „cal rău, mîrţoagă" (B. D. Hrinčenko, *Словарь украинскаго языка* ... III, Kiev, 1909 [reproducere fotomecanică, Kiev, 1959]). Forma de genitiv a cuvîntului ucrainean poate explica vocalismul echivalentului românesc; cf. *pareatcă* < rus. (genitiv) *порядка* (DLR). Pentru [k'] din *pachioană* ne putem referi la forma de nominativ *пакінь*, dar nu este exclus să fi intervenit şi influenţa lui *chioară* şi a lui *chioam(b)ă* „proastă, mioapă etc.", acesta din urmă cunoscut prin Transilvania, Bucovina şi Moldova (vezi DA, s. v. *chiomb*). Pentru sens, cf. *mărţînă* „mîrţoagă" şi „epitet injurios dat unei femei de moravuri uşoare; epitet pentru o femeie mătăhăloasă" (DLR).

paci. A fost inserat în DLR pe baza unei singure atestări, într-un glosar regional (Gorj) publicat de Gr. Brîncuş în CV IV, 1952, 1, p. 36, unde este dat ca substantiv masculin şi definit „ţăruş, par, harac, tîrş". Întrucît în acest glosar *paci* apare între *piotă* şi *polimă*, este clar că avem a face cu o greşeală de tipar şi că trebuie să citim *poci*. Sub forma aceasta, cuvîntul este înregistrat ca substantiv neutru (pl. *pociuri*) de Tr. Cantemir, în *Lexic regional* [I, Bucureşti], 1960, p. 84, cu sensul „crenguţă înfiptă în mejdină pentru a delimita mai bine locul" (Rîmnicu Vîlcea). În CADE găsim *pocie* „arac de vie" (Oltenia şi Banat; fără etimologie), formă dată (cu menţiunea „reg." şi tot fără etimologie) şi în DM, unde cuvîntul are trei sensuri: 1⁰ „arac"; 2⁰ (la plural) „pari cu care se împrejmuieşte un loc; pari subţiri cu un mănunchi de iarbă în vîrf, care se pun ca delimitare cînd se măsoară livezile de iarbă"; 3⁰ „prăjină de care se leagă undiţa". În sfîrşit, pe lîngă Orăştie şi în Argeş s-a înregistrat forma *pocă* „par (pentru fasole)" (M. Homorodean, în *Materiale şi cercetări dialectale* I, [Bucureşti], 1960, p. 265, respectiv, D. Udrescu, *Glosar regional Argeş*, Bucureşti, 1967, s. v.).

Forma *pocă* este cea mai apropiată de etimonul pe care îl propunem: scr. *pȍtka* „Rainast" (Svetomir Ristić i Jovan Kangrga, *Речник српскохрватског и немачког језика*. Други део. *Српскохрватско-немачки*, Belgrad, 1928). Desigur, simplificarea grupului consonantic s-a produs în pluralul *potci*, corespunzător singularului *potcă* (vezi mai jos), ca în *păt(u)cel* > *păcel*; de la pluralul devenit *poci* s-au refăcut, apoi, formele de singular *poci* (masculin sau neutru) şi *pocie*, alături de *pocă* (cf. variantele *aglici*, masculin, şi *aglice* ale lui *aglică*; pentru *-ie*, cf. fluctuaţia din cazuri de tipul *salce* ~ *salcie*).

În general, forma cu grupul consonantic nesimplificat, *potcă*, apare în dicţionare (TDRG, CADE, SDLR, DM) cu diverse alte sensuri (de exemplu, este numele unei boli). Totuşi, la A. Ciorănescu, DER, nr. 6701, este dat şi sensul „estaca, palo" (aria de răspîndire indicată : Transilvania) ; se trimite, după alţi autori, la v.sl. *potŭka* „lucha" şi se adaugă : „cf. pol. *potka* «menoscabo» "(în CADE : „v.sl. *potŭka* «întîlnire»"). Considerente de ordin geografic şi semantic (sensul „Rainast" al scr. *pŏtka* îl regăsim întocmai la *poci* înregistrat în Rîmnicu Vîlcea) ne determină însă să susţinem că *potcă* „par" şi celelalte forme cu înţelesuri asemănătoare — inclusiv *paci* = *poci* — nu se datorează influenţei slave vechi, ci provin din sîrbocroată.

pacilă. A fost înregistrat într-o culegere de cuvinte din jurul Năsăudului, cu sensul „femeie mică de statură şi slabă". După părerea noastră, avem a face cu un împrumut din germană. Din punct de vedere semantic, cuvîntul este foarte apropiat de germ. *Patscherl* „puşti, pici" (Academia Republicii Socialiste România, Institutul de lingvistică, *Dicţionar german-român*, [Bucureşti], 1966). Aspectul părţii finale a lui *pacilă* (accentul se află pe silaba iniţială, ca şi în *Patscherl*) se datorează, credem, influenţei numeroaselor cuvinte în *-ilă*, inclusiv derivate cu sufixul *-îlă* neaccentuat ; cf. *jéchilă* < germ. *Säckel* (probabil, prin intermediul limbii maghiare ; vezi DA). Merită să fie amintite aici şi cuvintele terminate în *-ilă* cu accentul pe silaba penultimă şi cu un [r] în partea finală a etimonului, cum sînt *trichilă* = *tricher* < ngr. *trikerion*, *vintilă* = *vintir* < rus. *venter*, (exemple citate, alături de altele, de Mioara Avram, SMFC II, 1960, p. 165—166) : raportul dintre [er] sau [er'] şi [îlă] este asemănător cu cel dintre [erl] din *Patscherl* şi [ilă] din *pacilă*.

pahiu. Este o variantă fonetică a lui *păhiu* (cu acelaşi sens, „garoafă"), formă neinclusă în DLR, dar menţionată de N. Drăganu, DR VI, 1929—1930, p. 274—275, şi explicată, împreună cu numeroase alte variante (printre care *foiofiu* şi *făhiu*), prin magh. *folyófű* ; vezi şi Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen (unter Berücksichtigung der Mundartwörter)*, Budapesta, 1966, s. v. *foiofiu*.

pajimă. Înseamnă „cobiliţă" şi a fost înregistrat în Banat. Credem că provine din bg. dial. *пажина* (Todor Stojčev, în *Българска диалектология. Проучвания и материали.* Книга II, Sofia, 1965, p. 230), variantă a lui *паяжина* „păianjen". Pentru sens, cf. *păianjen* „fiecare dintre prăjinile, lemnele sau crengile legate cîte două cruciş, care se aşază de o parte şi de alta a unui acoperiş de paie, a unei clăi de fîn etc., pentru a le face să reziste împotriva vîntului, furtunii etc." (DLR, s. v., sensul 3) ; asemănarea dintre o pereche de astfel de prăjini şi o cobiliţă este evidentă.

palhă. Avem în vedere pe *palhă* [1], glosat „pală", cu indicaţii din care rezultă că este vorba de „cantitate de iarbă sau de păioase...". Sensul, aria de răspîndire (Transilvania, Maramureş şi nordul Moldovei) şi forma cuvîntului ne îndreptăţesc să considerăm că el provine din ucr.

палга „lespede" (B. D. Hrinčenko, *op. cit.*). Probabil că sensul inițial al lui *palhă*, mai apropiat de cel al etimonului, a fost „cantitate de fîn (de iarbă etc.) în formă de lespede sau placă". Dealtfel, și *pală* înseamnă, printre altele, „strat, pătură" (DLR, s. v. *pală* [1], sensul 2); cf. și *lespede* „(prin extensiune) pătură, strat" (DA, s. v.).

După Lajos Tamás, *op. cit.*, s. v. *palhă* [2], argumente de ordin geografic ar pleda în favoarea părerii că magh. dial. *pálha* „Heuschicht auf dem Schober" provine din rom. *pală*; în continuare, autorul consideră însă că relația dintre cele două cuvinte rămîne neclară (ar trebui găsită o explicație pentru [h] din *pálha*), iar originea lor „dunkel". Pe de altă parte, același lingvist crede că Șt. Pașca avea dreptate cînd compara pe *palhă* cu magh. *pálha*, deși acesta din urmă îi este cunoscut lui Lajos Tamás „nur aus dem K. Szatmár". După părerea noastră, este greu de admis că magh. dial. *pálha* stă la baza lui *palhă*, care circulă într-o arie întinsă, inclusiv în nordul Moldovei. Dimpotrivă, dacă plecăm de la ucr. *палга*, se explică satisfăcător atît rom. *palhă*, cît și magh. *pálha*, care poate să provină fie direct din ucraineană, fie din română (dar nu din *pală*, ci din *palhă*).

palușcă. Înseamnă „căței mică; cîine mic de casă" și este și „numele unei stele nedefinite mai de aproape"; a fost înregistrat în Dobrogea (unde apare și diminutivul *pălușchiță*). Este de presupus că sensul al doilea s-a dezvoltat din cel de „cîine (căței) mic(ă)". După părerea noastră, *palușcă* provine din rus. *полушка* „kleinste Münze, 1/4 Kopeke" (Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*. Zweiter Band. *L — Ssuda*, Heidelberg, 1955). Din punct de vedere fonetic, lucrurile se prezintă foarte clar. Pentru folosirea unui cuvînt avînd sensul „monedă de mică valoare" ca denumire a unei ființe mici, cf. *firfirică* „om slăbuț, mic și al dracului" (DA, s. v. *firfiric*).

papacioc. Primele trei sensuri ale cuvîntului (adjectiv și substantiv; forma de feminin: *papacioacă*) au mai multe trăsături comune, printre care faptul că se referă la oameni: 1° „urît, scofîlcit, zbîrcit (de bătrînețe); urîcios, rău"; 2° (în forma *papancioacă*) „epitet depreciativ pentru o persoană ridicolă din cauza îmbrăcămintei"; 3° „epitet pentru un om șiret și mucalit". Cel de-al patrulea sens este „rachiu; pahar cu rachiu". Numai cel din urmă a fost avut în vedere de acad. Al. Graur atunci cînd, ocupîndu-se de variantele cuvîntului argotic *tabardos* „eau de vie", dintre care una este *papacioc*, a emis (în BL II, 1934, p. 190) părerea că aceasta „doit être *pabardos* croisé avec *tabacios* « tabac » "(țig. *tabar-* și *pabar-* „brûler"; pentru aspectul semantic al chestiunii, autorul menționează, în sprijinul etimologiei lui *tabardos*, *pabardos*, formațiile *Branntwein* din germană și *vinars* din graiurile transilvănene). Așadar problema originii lui *papacioc* cu sensul „rachiu" poate fi considerată rezolvată.

În DLR se trimite la explicația citată, dar cuvîntul rămîne, totuși, cu „etimologia necunoscută", foarte probabil din cauza faptului că este greu de conceput o evoluție semantică de la „rachiu" la sensurile 1, 2 și 3, indicate mai sus. După părerea noastră, ele aparțin unui cuvînt *papacioc* distinct de *papacioc* < *pabardos* + *tabacioc* și care, ca înțeles și ca

formă, îndeplineşte condiţiile necesare pentru a putea fi pus în legătură cu *papaciupă (papaciufă)*, discutat în nota următoare.

Este de presupus că la valoarea adjectivală (sensul 1) s-a ajuns plecîndu-se de la un substantiv feminin (am văzut, dealtfel, că forma *papancioacă* este atestată) rezultat prin modificarea părţii finale a lui *papaciupă*, modificare datorată, se pare, „atracţiei" exercitate de cuvintele (unele, derivate cu sufixe) terminate în *-oacă*, dintre care multe au sensuri peiorative; cf. *năsoacă, nătîntoacă* (DLR), *sărăntoacă, cioacă* „nume dat unei vaci slabe, care dă lapte puţin" (Ion Cruceană, LR X, 1961, 4, p. 317; cuvîntul a fost înregistrat în Argeş, regiune în care este cunoscut şi *papacioc, -oacă* cu sensul de sub 1⁰) etc.

papaciupă. Înseamnă, prin nordul Munteniei, „femeie urîtă şi îmbrăcată ridicol". După menţiunea „etimologia necunoscută", în DLR se adaugă trimiterea „cf. *papacioc, ciufă*". Întrucît există şi varianta *papaciufă* (înregistrată, şi ea, în DLR), considerăm că punctul de plecare al cuvîntului românesc este bg. *пъпчив* [păpčif] — la feminin, *пъпчива* [păpčivă] — „boutonneux, bourgeonné, pustuleux" (L. Stéphanova &al., *Dictionnaire bulgare-français*, Sofia, 1964) şi că, prin urmare, sensul „urît" este cel primitiv.

Unuia dintre cele două cuvinte la care se trimite în DLR *(ciufă)* i se poate datora aspectul părţii finale a variantei *papaciufă*; vezi DA, s. v. *ciuf*, unde este înregistrat, pentru Transilvania, sensul „om (s. femeie) urît(ă), pocit(ă), slut(ă), hîd(ă)" şi, mai ales, D. Udrescu, *op. cit.*, unde apar *ciuf* „momîie", *ciulfă* „femeie îngălată, şleampătă" (unul dintre cele două sensuri). Prezenţa lui [p], în loc de [f], în varianta *papaciupă* nu pune probleme, dat fiind că este vorba de un cuvînt cu caracter expresiv (identitatea a trei dintre consoanele pe care le conţine îi conferă un plus de expresivitate); de remarcat şi paralelismul dintre cele două variante, pe de o parte, şi *ciuf* „păr mult şi zbîrlit", *ciup* „şuviţă de păr mică şi încîlcită" (vezi DA), pe de altă parte.

În ce priveşte partea iniţială, credem că legătura dintre *papaciupă (papaciufă)* şi *papacioc* nu poate fi recunoscută decît în sensul că termenul discutat aici stă la baza lui *papacioc*, aşa cum am încercat să arătăm în nota precedentă. În schimb, ni se pare că alt cuvînt care începe cu *papa-* poate fi invocat în acest loc; este vorba de *paparudă*, care are, printre altele, un sens aproape identic cu cel al lui *papaciupă*, anume „epitet depreciativ pentru o femeie îmbrăcată ridicol sau fardată exagerat; p. g e n e r. persoană caraghioasă" (DLR, s. v. *paparudă* [1], sensul 3; vezi şi sensurile 4 şi 5). Nu este exclus ca vocalismul lui *papaciupă (papaciufă)* să se datoreze în parte lui *paparudă*.

papalungă. Este numele a două plante, „păpădie" şi „podbal". Trimiterea la *păpădie* pare a avea o justificare — cele două cuvinte sînt parţial sinonime —, dar este greu de presupus că *păpădie* stă la baza lui *papalungă* (în DLR nici nu se pretinde acest lucru, din moment ce apare menţiunea „etimologia necunoscută"). Pe de altă parte, prin trimiterea la *paparudă* [1] (printre variante : *papalugă*) se pun în legătură două cuvinte foarte asemănătoare ca formă, dar aici lipseşte apropierea semantică (după DLR, *paparudă* [1] = *papalugă* nu este şi nume de plantă).

Termenul din titlul acestei note se explică satisfăcător dacă plecăm de la *papală*, numele unei plante erbacee (< lat. *papilla*, după cum credem că am reuşit să arătăm în LR XXI, 1972, 5, p. 426—427). Partea finală a cuvîntului este sufixul *-ugă*, care mai apare, de exemplu, în *păiugă* (< *pai*) „buruieni, ierburi" (DLR); pentru prezenţa nazalei, cf. perechi de variante ca *strug — strung*, *hodorog — hodoronc*, *păstrugă — păstrungă*.

papapungă. Întrucît are unul dintre cele două sensuri ale lui *papalungă* („podbal"; vezi nota precedentă), ar fi fost de aşteptat ca în DLR să se facă o trimitere la acest cuvînt (mai curînd decît la *păpădie* şi *paparudă*) sau chiar să se considere că *papalungă* şi *papapungă* sînt variante ale aceluiaşi cuvînt.

Accidentele fonetice sînt frecvente în cuvintele cu tipul de structură segmentală şi accentuală în care se încadrează *papalungă* (vezi numeroasele variante ale lui *paparudă* şi *paparugă* menţionate în DLR, aşa încît se poate uşor admite că *papalungă* a devenit *papapungă*, cu atît mai mult cu cît transformarea aceasta a fost favorizată de prezenţa cîte unui [p] la începutul primelor două silabe (cf. fenomenul asemănător menţionat mai sus, s. v. *papaciupă*, formă pe care am considerat-o provenită din *papaciufă*). De adăugat că în sursa utilizată de DLR pentru *papapungă* (BORZA, D., p. 173) acest cuvînt este localizat „Braşov", întocmai ca *papalungă* „podbal" (la aceeaşi pagină a lucrării citate), ceea ce vine în sprijinul explicaţiei propuse de noi.

papleagă. A fost înregistrat în Stîlpeni-Cîmpulung, cu sensul „femeie proastă" (la D. Udrescu, *op. cit.*, sursa indicată în DLR: „termen depreciativ dat unei femei prostănace; năvleagă, îngălată, molîie, tărăbleagă"). Ocupîndu-se de acest cuvînt, Stanislav Semcinsky, LR XXII, 1973, 2, p. 120, scrie: „Cu toate că nordul Munteniei aproape nu cunoaşte elemente est-slave, totuşi încercăm o comparaţie cu ucr. *papl'uha* «femeie desfrînată, prostituată», al cărui sufix *-uha* corespunde unui mai vechi *-uga*". Într-adevăr, comparaţia este justificată (se poate trece peste deosebirea de ordin semantic dintre cele două cuvinte), ceea ce nu înseamnă însă că se poate merge mai departe, susţinîndu-se etimologia *papleagă* < ucr. *papl'uha*. O comparaţie mai ispititoare este aceea dintre *papleagă* şi *bobleagă* „om bleg, nătărău, prost", ultimul, cunoscut într-o localitate din apropierea Sibiului (Nicolae Bembea, în *Lexic regional* II, Bucureşti, 1967, p. 56); vom vedea mai jos care este raportul dintre aceste forme.

După părerea noastră, *papleagă* nu este un împrumut, ci o creaţie cu caracter expresiv (datorat grupului [pl] şi prezenţei aceleiaşi consoane la începutul primelor două silabe), aparţinînd unei categorii de cuvinte despre care Sextil Puşcariu, DR I, 1920—1921, p. 83, scrie că „nu au sens precis, ci exprimă în mod vag toate obiectele care se prezintă ochilor supt o anumită formă" şi că „nu imită sunete auzite, ci simbolizează mişcări şi forme" (vezi şi Iorgu Iordan, BIFR II, 1935, p. 179). De remarcat că identificarea acestor trăsături în conţinutul semantic al lui *papleagă* este posibilă numai prin referire la echivalentele date de D. Udrescu, nu şi pe baza definiţiei „simplificate" din DLR.

Nu este exclus ca *papleagă* să vină din *bobleagă* sau viceversa, dar se poate şi ca cele două forme să fi fost create independent. În esenţă, „înrudirea" dintre ele este de aceeaşi natură ca între amîndouă, pe de o parte, şi, pe de altă parte, *bleg* (la care trimite DLR) şi numeroasele cuvinte româneşti care conţin grupul [bl] — sau, în general, „labială + [l]" — şi au sensuri ca „prost", „molîu", „leneş" etc. (pentru exemple, vezi Iorgu Iordan, *loc. cit.*, p. 167—188), precum şi o serie de cuvinte din alte limbi.

Credem aşadar că etimologia cuvîntului *papleagă* ar trebui să fie indicată în felul următor: creaţie expresivă; cf. *bleg*, *bobleagă*... (lista ar urma să mai cuprindă cîteva cuvinte româneşti şi, eventual, un număr de cuvinte, asemănătoare ca sens şi ca formă, din alte limbi).

paplec. Înseamnă „papuc; pantof vechi". Asemănarea cu *papuc*, evidentă, ne determină să ne punem întrebarea dacă nu cumva *paplec* provine din cvasisinonimul său. Răspundem afirmativ la această întrebare luînd în consideraţie nuanţa peiorativă a sensului lui *paplec*, cu care „se potriveşte" foarte bine grupul consonantic expresiv [pl] (cf. observaţiile făcute s. v. *papleagă*). Dacă *paplec* are la bază pe *papuc*, modificarea părţii finale a acestuia poate să fie pusă în legătură cu prezenţa grupului [pl] în unele verbe *(plescăi, plesni)* derivate din (sau asemănătoare cu) cuvinte onomatopeice care exprimă zgomote de tipul celor produse de papucii sau pantofii prea largi care se lovesc de talpa piciorului; cf. interesantul exemplu de contaminare citat de Sextil Puşcariu, DR VII, 1931—1933, p. 109 : „*clampucii* sînt nişte *papuci* care *clămpăie* pe picioare".

papună. Înseamnă „mama-pădurii; p. ext. femeie foarte urîtă" (Săcele). Provine, credem, din bg. *папуняк* „huppe" (L. Stéphanova & al., *op. cit.*), cu modificarea părţii finale şi schimbarea genului favorizate de prezenţa accentului pe silaba [pu] (ceea ce implică „reducerea" vocalei din ultima silabă în cuvîntul bulgăresc). Pentru legătura dintre sensurile „pupăză" şi „femeie foarte urîtă", cf. *pupăză* „femeie împopoţonată, îmbrăcată cu prea multe podoabe" (DM), *buhă* „bufniţă" şi „fată cu părul zbîrlit, urîtă" (DA).

parazios. Este definit „care conţine nisip (fin), care este acoperit cu nisip (fin)" (sursa la care trimite DLR : F. R. Atila, *Peştii şi pescuitul*, Bucureşti, 1916). După părerea noastră, este un derivat cu sufixul *-os* de la *porozău* „Streusand : poudre à sécher", din magh. *porozó* „idem" (< *poroz* „mit Pulver bestreuen" <*por* „Pulver, Staub"; vezi Lajos Tamás, *op. cit.*, s. v. *porozău*; în dicţionarul român-francez al lui R. de Pontbriant, citat de lingvistul maghiar — unde apare sub forma *poroseu* —, precum şi în SDLR, *porozău* are sensul mai general de „nisip").

Transformarea în vocale centrale a vocalelor posterioare din primele două silabe nu pune probleme (vezi şi *părăzel* „un fel de nisip negru pentru uscat scrisoarea cu cerneală", menţionat de Lajos Tamás, *loc. cit.*, şi înregistrat şi în DLR, cu trimitere la *porozău*, care urmează să figureze într-o fasciculă încă netipărită a dicţionarului), iar fluctuaţia [ă] ~ [a] înainte de accent *(părăzel*, dar *parazios)* este banală. În partea finală a cuvîntului discutat aici avem a face cu rezultatul unei „literarizări" :

*[părăzăuos], *[părăzîuos] > [parazi(u)os] (cf. raportul dintre [î] şi [i] precedate de [z] în pronunţarea dialectală, respectiv, literară a unor cuvinte ca *tîrzior*).

parhiu. A fost înregistrat pe lîngă Piteşti. În DLR este considerat sinonim cu *spahiu* şi se trimite la acest cuvînt, păstrîndu-se însă menţiunea „etimologia necunoscută". Credem că ea poate fi înlăturată, dacă ţinem seamă de existenţa lui *pasfiu* (nu apare în DLR), formă mai apropiată, în ce priveşte partea iniţială, de *spahiu*; vezi *Glosar* la *Folclor din Oltenia şi Muntenia. Texte alese din colecţii inedite*, II, [Bucureşti], 1967, p. 684 : *pasfii* „căpetenii turceşti de oştire" (ce e drept, rămîne neclară trecerea lui [s] la [r]). Pentru fluctuaţia între fricativele [f] şi [h], cf. *bafniţă*, variantă a lui *bahniţă* (D. Udrescu, *op. cit.*). De observat că, judecînd după versurile reproduse s. v. *parhiu (D-alei voi ostaşilor Şi mai mari parhiilor, Faceţi bine, m-ascultaţi)*, cuvîntul în discuţie pare a avea nu sensul dat în DLR, ci pe cel citat mai sus pentru *pasfiu*.

parlac. Avem în vedere pe *parlac*[1], care înseamnă „postată" (Ziduri-le-Găieşti). Provine, după părerea noastră, din bg. dial. *парлʼак* „bucată mare de piele" (Luka Gălăbov, în volumul citat s. v. *pajimă*, p. 97), cu o schimbare semantică pentru care cf. sensul lui *petec* în *un petec de loc (pămînt, grădină, ogor etc.)*, precum şi *blană dă loc* „postată" (NALR-Oltenia III, MN, planşa 72, răspuns la întrebarea 1031). Structura fonetică a silabei finale — [lak], în loc de *[lęak] — nu constituie o dificultate; cf. *cislac*, variantă a lui *chişleag (chişleac)* < ucr. *kisljak* (DA, s. v. *chişleag*).

parniu. Înseamnă „zăpăcit, capiu" (Morunglav-Balş). Provine, credem, din scr. *pārnî* „Dampf..." (Svetomir Ristić i Jovan Kangrga, *op. cit.*). Pentru evoluţia semantică de la „de (cu) aburi" la „zăpăcit", cf. *aburesc* „ameţesc, îmbăt puţin" (SDLR), *afumat* „beat".

paschină. A fost înregistrat în Oltenia şi înseamnă „bluză". Este, fără îndoială, acelaşi cuvînt cu *baschină* „bluză de stambă ajustată pe talie, pe care o poartă femeile de la ţară" < fr. *basquine* (DM). Pentru fluctuaţia [p] ~ [b], vezi, între altele, DLR, s. v. *paţachină*, unde este menţionată varianta *baţachină*.

pasmarghiol. Atît sensul cuvîntului, „şarlatan", cît şi forma lui justifică trimiterea „cf. *marghiol*", care însoţeşte menţiunea „etimologia necunoscută". Se poate merge însă mai departe, adică se poate explica şi partea iniţială a lui *pasmarghiol*. Avem a face cu o variantă a lui *baş-marghiol*, glosat „strengar de frunte" în DA, s. v. *baş-* „element de compoziţie intrat în limba noastră dimpreună cu titulatura ierarhică otomană şi devenit mai tîrziu un fel de prefix productiv" (acest element este comparat cu *arhi-*, *para-*, *ultra-* etc.). O altă variantă este *basmarghiol* „foarte isteţ, şiret, deştept" (vezi glosarul citat s. v. *parhiu*, p. 668).

Lăsînd la o parte trecerea lui [b] la [p] (care este un fenomen relativ frecvent; cf., printre altele, *paschină*, discutat în nota precedentă, şi *păsmăngi*, variantă a lui *băsmăngi*, forme înregistrate de D. Udrescu,

op. cit.), am putea încerca să explicăm transformarea fricativei prepalatale în dentală prin influența unor cuvinte ca *pazmangiu — pazvangiu* „bufon" (fluctuația [s] ~ [z] este banală înainte de nazale), *basm, basn(ă)* „poveste mincinoasă, legendă, fabulă" (CADE) și a derivatelor ultimelor două forme. Dar chiar în absența unei explicații clare a modificărilor fonetice în discuție, identitatea *pasmarghiol = basmarghiol = baș-marghiol* este demonstrată (și, prin urmare, etimologia propusă aici este sprijinită) de comparația între contextele în care apar cele trei forme. În DA se citează, după B.-P. Hasdeu, versurile populare *Necola Neculcea, Din oraș din Tulcea, Fecioraș de sîrb, Baș-marghiol de tîrg.* În volumul de folclor citat s. v. *parhiu* (culegător : Teodor Bălășel) citim, la p. 122 : *Nicola Nicolcea, Fecioraș de sîrb, Basmarghiol de tîrg.* În sfîrșit, primele două versuri dintre cele patru care figurează în DLR (sursă : GEORGESCU-TISTU, B.) sînt : *Păunașu codrilor, Pasmarghiolu tîrgului.*

Februarie 1975

RIGA CRYPTO ŞI LAPONA ENIGEL
OBSERVAŢII STILISTICE

DE

GH. CHIVU

1. Printr-o ciudată, dar perfect explicabilă metamorfoză, Ion Barbu, poetul negat, cîndva, cu vehemenţă, se află astăzi în centrul atenţiei criticilor literari şi a editorilor.

Numai în ultimul deceniu, zeci de studii de mai mică sau de mai mare întindere, mai multe, se pare, decît în toată perioada anterioară, au examinat opera sa poetică din diverse puncte de vedere şi cu instrumente de lucru din cele mai diferite [1]. Două monografii (la care se adaugă reeditarea lucrării lui Tudor Vianu) au încercat, în exact aceeaşi perioadă de timp, să-i prindă liniile definitorii ale creaţiei [2]. Au apărut, de asemenea, într-un ritm neaşteptat de rapid, numeroase ediţii de popularizare a operei, care, în ciuda întinderii sale reduse, pusese la grea încercare spirite dintre cele mai alese [3].

Contrar tuturor aparenţelor, poezia lui Ion Barbu a fost însă mai mult comentată decît descifrată, studiile recente aducînd numai rareori date fundamental noi faţă de mai vechea monografie a lui Tudor Vianu. Faptul, remarcat în repetate rînduri, îşi găseşte explicaţia în primul rînd în dificultăţile textului barbian, dar la aceasta se adaugă atenţia excesivă acordată filozofiei artistice a poetului.

În consecinţă, cea mai discutată şi mai des analizată creaţie barbiană a fost, pînă nu de mult, poezia *Joc secund*. Şi, deşi afirmaţia poate surprinde, atenţia acordată acestei poezii se explică nu numai prin caracterul ei de „artă poetică" definind, didactic aproape, arta adevărată şi construind, în acelaşi scop exemplificator, un model de instrument necesar

---

[1] Vezi în acest sens bibliografiile selective publicate în Ion Barbu, *Poezii*, [Bucureşti], 1970, p. 542–544, şi în „Buletin de informare pedagogică. Predarea limbii şi literaturii române", 1, 1970, p. 97–99. Adăugăm, în ordinea alfabetică a autorilor, cîteva dintre studiile omise sau publicate ulterior: Sorin Alexandrescu, *Le strutture sintattiche nella poesia di Ion Barbu*, în „Lingua e stile", III, 1968, nr. 2, p. 181–193; E. Coseriu *La lingua di Ion Barbu*, în „Atti del Sodalizio Glottologico Milanese", I, 1948, nr. 2, p. 47–53; Marin Mincu, *Critice*, II, Bucureşti, 1972, p. 25–96; Al. Paleologu, *Spiritul şi litera*, Bucureşti, 1970, p. 191–212; Al. Philippide, *Corelaţii*, în „Contemporanul", 1973, nr. 20, p. 1, 9; Andrei Roman, *Quasi-exegeză barbiană*, în „Viaţa românească", XXIV, 1971, nr. 8, p. 52–56.

[2] Basarab Nicolescu, *Ion Barbu, Cosmologia «Jocului secund»*, Bucureşti, 1968; Dinu Pillat, *Ion Barbu*, [Bucureşti], [1969]; Aurel Martin pregăteşte o nouă monografie asupra poetului în discuţie.

[3] *Viaţa şi moartea regelui Richard al III-lea*, [Bucureşti], 1964; *Ochean*, Bucureşti, 1964; *Joc secund*, Bucureşti, 1966; *După melci*, Bucureşti, 1967; *Pagini de proză*, Bucureşti, 1968; *Poezii*, [Bucureşti], 1970; *Versuri şi proză*, Bucureşti, 1970; *Poezii*, Bucureşti, 1974, faţă de numai *După melci*, Bucureşti, 1921; *Joc secund*, Bucureşti, 1930.

atingerii esenţelor, ci şi prin claritatea sa neaşteptată, în ansamblul unei opere aproape în totalitate ermetică [4].

În momentul în care Ion Barbu este acceptat în manualele şcolare, atenţiei celui mai larg public — elevii — îi sînt supuse însă nu *Joc secund*, în fond cea mai profund şi mai pertinent analizată pagină din creaţia poetului-matematician [5], ci baladele *După melci* şi *Riga Crypto şi lapona Enigel*, mai puţin discutate pînă acum, dar considerate, probabil, a fi mai accesibile.

Conştient de faptul că „o exegeză nu poate fi... în nici un caz absolută" [6], dar că orice analiză poate ajuta la pătrunderea sensului unei poezii, m-am oprit, într-un studiu anterior [7], asupra interpretărilor date de diverşi critici baladei *Rigo Crypto şi lapona Enigel* în încercarea de a-i descifra sensul.

În rîndurile ce urmează voi analiza modalităţile de realizare artistică ale acestui poem, în fond una din cele mai frumoase creaţii ale lui Ion Barbu.

2. a. S-a discutat foarte puţin despre stilul baladei de care ne ocupăm.

În 1925, cînd Barbu, după exerciţiul parnasian al începuturilor, încerca să-şi înnoiască instrumentul poetic prin contactul cu folclorul, Ion Pillat şi Perpessicius, referindu-se la *Riga Crypto şi lapona Enigel*, afirmau că aceasta reprezintă „maximul de artă şi caracteristicul" [8] creaţiei poetului-matematician.

Tudor Vianu, pentru care *Riga Crypto...* făcea trecerea spre ciclul *Joc secund*, remarcă neobişnuita „asimilare de senzaţii" din *somn fraged* [9].

Eugenio Coseriu, referindu-se indirect la poezia în discuţie, constată lipsa aproape totală a neologismelor şi folosirea termenilor populari şi dialectali (în formă moldovenească) [10].

Într-un studiu în care încearcă nejustificat să propună „mutaţii în disciplina volumului *Joc secund*", Mihai Ungureanu consideră că *Riga Crypto...* este „înrudită în mod vizibil cu *După melci* prin folclorismul strict formal, convenţional, dulceag, banal şi neasimilat" [11].

---

[4] Fără a diminua valoarea poeziei *Joc secund*, considerăm că „dificultăţile" sale sînt nu atît de fond, cît de formă. Restabilirea ordinii normale a cuvintelor şi refacerea „punţilor intermediare" dintre cuvinte, voit înlăturate de poet (Tudor Vianu, *Ion Barbu*, Bucureşti, 1935, p. 102), fac ca descifrarea conţinutului să nu mai fie deloc dificilă. Cf. şi G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, Bucureşti, 1941, p. 808—809, dar idem, *Principii de estetică*, Bucureşti, 1968, p. 46; Şerban Cioculescu, *Aspecte lirice contemporane*, [Bucureşti], 1942, p.16—17.

[5] Vezi Sorin Alexandrescu şi Ion Rotaru, *Analize literare şi stilistice*, Bucureşti, 1967, p. 111—121.

[6] Ion Barbu, *Pagini de proză*, Bucureşti, 1968, p. 54.

[7] *„Riga Crypto şi lapona Enigel" — „Luceafăr" cu rolurile inversate?*, în „Limbă şi literatură", 1974, nr. 1, p. 123—129.

[8] Ion Pillat şi Perpessicius, *Antologia poeţilor de azi*, I, [Bucureşti], [1925], p. VI.

[9] Tudor Vianu, *Ion Barbu*, Bucureşti, 1935, p. 106.

[10] E. Coseriu, *op. cit.*, p. 50—52.

[11] Mihai Ungureanu, *Posibile mutaţii în disciplina volumului «Joc secund»*, în „Viaţa românească", XXIII, 1970, nr. 3, p. 116.

Au fost, de asemenea, remarcate ineditele rime interioare ale poemului [12] şi structura sa imitînd pe aceea a unei autentice balade medievale [13].

b. Cîndva, Ion Barbu, referindu-se la primele sale versuri, le considera „mai mult ca nişte exerciţii de digitaţie pentru poeziile de mai tîrziu" [14]. Balada rigăi Crypto, variantă interpretativă a fundamentalei şi mereu reluatei teme a nunţii, se dovedeşte însă a fi creaţia unui maestru reuşind „să instruiască de lucrurile esenţiale" [15] cu mijloacele şi în tiparele limbii curente.

Lexicul poeziei se confundă aproape cu cel al limbii de toate zilele. Excepţiile, dealtfel puţin numeroase, se împart între neologisme, strict funcţionale acum (toate sînt substantive) şi mult mai puţin frecvente decît în poeziile publicate în periodice [16] *(eunuc, funtă, laponă, menestrel, pol, reni, rigă, sud)*, între termeni din limbajul popular-familiar (*ciupearcă*, „ospăţul tău limba mi-*a fript*-o", *spartul nunţii*, *zice-l-aş — a zice* „a cînta") [17] şi între elementele unui lexic arhaizant, care, în consens cu subtitlul poemei [18], încearcă să plaseze acţiunea într-un timp de mult trecut, pentru a-i da valoare de generalitate *(adăsta, lumine, mult-îndărătnic, pre, prea-cuminte, supt* „sub", *vecinic)*. Acestei ultime categorii i se adaugă *iacă*, folosit, poate, nu pentru caracterul său popular—regional [19], ci pentru acela arhaic, şi *ghioci*, licenţă în spirit arhaizant pentru „ghiocel" [20]. *Puiacă* rămîne, pînă la proba contrarie, creaţie personală a autorului [21].

Limba poeziei tinde să revină la normal după experienţele parnasiană şi, apoi, expresionistă din ciclurile publicate pînă atunci. Cuvintele de excepţie sînt, după cum am văzut, mai puţin numeroase. Dispar antepunerile epocii prime, fraza este scurtă, simplă, specifică naraţiunii cu auditor şi dialogului.

---

[12] N. Manolescu, *Lecturi infidele*, Bucureşti, 1966, p. 106.

[13] M. Frînculescu, *Ion Barbu în critica românească*, în „Buletin de informare pedagogică. Predarea limbii şi literaturii române", 1, 1970, p. 45; Dinu Flămînd, *Postfaţă*, la Ion Barbu, *Poezii*, Bucureşti, 1973, p. 162.

[14] Ion Barbu, *op. cit.*, p. 41.

[15] *Idem*, p. 47.

[16] În *poeziile publicate în periodice*, distincte ca modalitate de creaţie şi stil de cele incluse în *ciclul balcanic* sau în cel *ermetic* (pentru clasificările de mai sus, dealtfel general acceptate, vezi Tudor Vianu, *Ion Barbu*, Bucureşti, 1935, p. 19—20), neologismele reprezintă aproximativ 19% din totalul cuvintelor pline. Pentru ca cifrele să fie mai sugestive, notăm că în poezia *Copacul*, numai în prima strofă, din 17 cuvinte pline (substantive, adjective, verbe, adverbe) 7 sînt neologice.

[17] În mod semnificativ, toţi aceşti termeni sînt grupaţi în primele patru strofe („introducerea" poemului), în care, conform „obiceiului", menestrelul, cîntăreţ popular, este rugat să-şi „zică" balada.

[18] În prima sa formă publicată poemul nu are subtitlu. Acesta apare ulterior, în urma unor revizuiri stilistice, odată cu multe dintre elementele arhaizante citate: *vecinic* face parte dintr-o strofă care iniţial lipsea, *supt* îl înlocuieşte pe *sub*, iar *mult-îndărătnic* pe *mîrşav şi trîntor*.

[19] Vezi Gh. Constantinescu, *Particularităţile semantice şi sintactice ale interjecţiilor* **iată, iacă (iaca)** *şi* **iacătă** în „Limbă şi literatură", XXVI, 1970, p. 86—87, 96.

[20] Licenţa este greşit folosită de poet, întrucît, în această formă, cuvîntul denumeşte o ciupercă, *vineţica*. Deşi tentantă, această interpretare a cuvîntului nu este permisă de context sau, mai precis, îi alterează inacceptabil sensul.

[21] E. Coseriu (*op. cit.*, p. 49) şi M. Frînculescu (*op. cit.*, p. 56) consideră cuvîntul termen popular sau regional, dar nici una din sursele lexicografice consultate nu-l atestă.

Dislocarea sintactică, neuzitată pînă acum, dar anunţînd un procedeu ce va deveni, ulterior, caracteristic, apare numai de două ori:

„La lămpi de gheaţă, sub zăpezi,
Tot polul meu un vis visează.
Greu taler scump cu margini verzi,
De aur, visu-i cercetează.

Mă-nchin la soarele-nţelept,
Că sufletu-i fîntînă-n piept,
Şi roata albă mi-e stăpînă,
Ce zace-n sufletul-fîntînă",

în ambele situaţii cauza trebuind, se pare, căutată în primul rînd în necesităţi prozodice.

Specifice poeziei în discuţie sînt acum, la nivel sintactic, *formulele-sinteză*, caracteristice poeziei de cunoaştere: „Crypto, mirele poienii", „Crai Crypto, inimă ascunsă", „sufletul-fîntînă".

În acest cadru lingvistic tinzînd spre firesc şi simplitate, figurile de stil, înţelese în sensul clasic al cuvîntului, abia dacă pot fi detectate.

Epitetul, mai totdeauna postpus, simplu, caracterizator sau evocator, numără numai cîteva apariţii: „menestrel... *aburit*", „somn *fraged*", „umbră *moale*", „aer *ud*", „gheaţă *urgisită*", determinările adjectivale întîlnite părînd să rămînă, în majoritatea situaţiilor, caracterizări strict denotative ale realităţii: „rigă *blînd*", „muşchiul *crud*", „laponă *dreaptă*", „cîntec *larg*", „*răi* ghioci şi toporaşi", „humă *unsă*", „*vecinic* tron" etc. Convenţia este însă trădată de „*greu* taler *scump* cu margini *verzi*, de aur" (= soarele), în care adjectivele, aparent ornante, se dovedesc a fi epitete metaforice şi, în această perspectivă, exemplele citate anterior se cer reinterpretate.

Comparaţia este şi mai puţin folosită decît epitetul. Întîlnim, de fapt, numai două structuri comparative:

„*Menestrel* trist, *mai aburit*
Ca vinul vechi ciocnit la nuntă"

şi

„... *soarele* acuma *sta*
Svîrlit în sus, *ca un inel*",

amîndouă fiind comparaţii lexicale simple. Situaţia este însă aceeaşi ca în cazul epitetului: comparaţia a doua, aparent banală, se dovedeşte, în urma „traducerii", cu nimic mai prejos decît inedita asociaţie semantică din primul exemplu.

Metafora este întîlnită mai frecvent decît epitetul şi comparaţia. La nivelul întregii poezii identificările totale:

„Dar *soarele*, *aprins inel*,
Se oglindi adînc în el",

„Iar la făptură mai firavă
Pahar e gîndul, cu otravă",

„Mă-nchin la soarele-nţelept,
Că *sufletu-i fîntînă-n piept*"

se îmbină cu metaforele propriu-zise :

„Mă-nchin la soarele-nţelept,
Că sufletu-i fîntînă-n piept"
Şi *roata albă* mi-e stăpînă,
Ce zace-n sufletul fîntînă",

„Cu Laurul-Balaurul
Să toarne-n lume *aurul*",

metafora de structură folclorică :

„*În pat de rîu* şi-n humă unsă
Împărăţea peste bureţi
Crai Crypto, inimă ascunsă"

„Pe trei *covoare de răcoare*
Lin adormi, torcînd verdeaţă",

cu cea strict originală :

„De la *iernat*, la *păşunat*,
În noul an, să-şi ducă renii
Prin aer ud, tot mai la sud,
Ea poposi pe muşchiul crud",

„Pe trei covoare de răcoare
Lin adormi, torcînd *verdeaţă*".

Metafora substantivală simplă este predominantă (exemplele citate), fără ca metafora verbală :

„Şi *roata albă* mi-e stăpînă,
Ce *zace*-n sufletul-fîntînă",

„*Zorile încep să joace*
Şi eşti umed şi plăpînd",

„Pe trei covoare de răcoare [*Enigel*]
Lin *adormi*, *torcînd* verdeaţă",

sau complexul metaforic nuclear :

„*Greu taler scump cu margini verzi*,
De aur, visu-i cercetează",

să lipsească. Metaforele explicite sînt mult mai puţin numeroase decît cele implicite, aici, ca şi în cazul epitetului şi comparaţiei, claritatea fiind adesea doar aparentă. *Iernat*, *păşunat* şi *verdeaţă*, clare la un prim

examen, devin, la o analiză atentă, de ansamblu, metafore implicite tinzînd să rupă limita ce desparte tropul în discuţie de simbol.

Simbolurile au fost întotdeauna prezente în poezia lui Ion Barbu. *Riga Crypto...* este însă prima poezie în care metafora pare să cedeze supremaţia acestei figuri de stil. Simbolurile, cel mai adesea dificil de delimitat de metafore, se organizează în trei serii distincte. Două semnifică lumile care se opun : lumea rigăi Crypto, *ciuperca* trăind în *noapte*, *umbră*, *somn* şi *răcoare*, şi lumea laponei Enigel, *rîul* venind dintre *gheţurile polare*, din *iarnă*, iar a treia, pe aceea spre care tind Crypto şi Enigel, lumea *soarelui*, *a luminii* şi a *nunţii*.

Cele trei simboluri fundamentale *(ciupercă, rîu, soare)* îşi subordonează, după cum uşor se observă, un lung şir de simboluri de o mai mică generalitate şi de metafore simbolice. Reacţia în lanţ cuprinde, dealtfel, întregul text poetic. Cuvintele comune, deşi aparent îşi păstrează sensul curent, devin, la nivelul ansamblului, metafore sau simboluri. Fragmente întregi capătă, de aceea, încifrare de descîntec :

„Cu Laurul-Balaurul
Să toarne-n lume aurul,
Să-l toace, gol la drum să iasă
Cu măsălariţa-mireasă,
Să-i ţie de împărătească",

de text esoteric, ermetic în adevăratul sens al cuvîntului :

„La soare, roata se măreşte ;
La umbră, numai carnea creşte
Şi somn e carnea, se dezumflă,
Dar vînt şi umbră iar o umflă...",

trădînd faptul că nivelul aparent al baladei e insuficient pentru o explicaţie corectă.

Oscilînd între un limbaj obişnuit (majoritar) şi unul cabalistic aproape, poetul ajunge uneori la o încifrare gratuită a textului prin utilizarea numerelor simbolice, fără ca necesităţi imediate, de conţinut, să reclame aceasta :

„Pe *trei* covoare de răcoare
Lin adormi torcînd *verdeaţă*"

sau

„Dar soarele, aprins inel,
Se oglindi adînc în el;
De *zece* ori, fără sfială,
Se oglindi în pielea-i cheală.
Şi sucul dulce înăcreşte !
Ascunsa-i inimă plesneşte,
Spre *zece* vii peceţi de semn,
Venin şi roşu untdelemn
Mustesc în funduri de blestem".

Figurilor de stil li se adaugă o muzicalitate deosebită, rezultată deopotrivă din folosirea aliteraţiei :

„Eu mă duc să culeg
Fragii fragezi mai la vale"

„Ascunsa-i inimă plesneşte,
Spre zece vii peceţi de semn",

din valoarea eufonică a unora dintre cuvintele cu fonetism arhaic : *adăsta*, *pre*, *vecinic*, sau din utilizarea iscusită a rimelor interioare, normale : „pe trei *covoare* de *răcoare*", „rigă *spîn* de la *sîn*", „uite *fragi* ţie *dragi*", „de la *iernat* la *păşunat*", „prin aer *ud*, tot mai la *sud*", „cu *Laurul-Balaurul*", sau rezolvate în versuri diferite. „El se desface *uşurel* / De *Enigel*", cu scopul derivat de a dinamiza sugestiv discursul poetic.

Pentru a dovedi, parcă, o dată în plus valoarea talentului său, Barbu organizează întregul material artistic descris după modelul „construcţiilor solide ale clasicilor" [22]. O „introducere" (primele 16 versuri) şi un „final-morală" (ultimele 15 versuri) încadrează un „cuprins" — balada propriu-zisă. La rîndul ei, aceasta are o „introducere" (23 de versuri), constînd în prezentarea „eroilor" (Crypto — 12 versuri, Enigel — 11), şi un „final" — deznodămîntul tragic pentru Crypto (21 de versuri), în centrul adevărat al poemei aflîndu-se întîlnirea dintre riga Crypto şi lapona Enigel.

3. Care sînt concluziile acestei analize? Este evident că Ion Barbu a renunţat la abundenţa de procedee stilistice din poeziile publicate în periodice şi chiar din poemele ciclului balcanic [23]. Poemul se dezvoltă acum nu la suprafaţă, ci în adîncime. Locul figurilor aparente, de „construcţie", îl iau figurile de „gîndire", metaforele lasă loc simbolurilor şi, în această perspectivă, orice cuvînt devine, în fond, figură de stil.

Poezia se construieşte pe două niveluri : unul aparent, mimînd comunicarea obişnuită, înşelător, şi altul de adîncime, ce se cere atent descifrat.

Diferit ca stil de tot ce realizase pînă atunci Ion Barbu, poemul *Riga Crypto şi lapona Enigel* este o ultimă experienţă artistică înainte de atingerea acelui „exemplu rar al unei vorbiri fără reprezentarea unui convorbitor" [24], ciclul *Joc secund*.

---

[22] Ion Barbu, *op. cit.*, p. 59.

[23] Pentru cîteva dintre particularităţile stilistice ale poeziei lui Ion Barbu în ansamblu, vezi articolul nostru, *Procedee artistice în stilul lui Ion Barbu*, în „Limba română", XX, 1971, nr. 3, p. 247—257.

[24] Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 102.

DATAREA MANUSCRISULUI DE LA IEUD*

DE

ALEXANDRU MAREŞ

Sub denumirea *Manuscriptul de la Ieud*[1], I. Bianu a reprodus în 1925, în facsimile, trei texte (un apocrif bilingv şi două omilii româneşti) dintr-un codice miscelaneu, descoperit în vara anului 1921 de Andrei Bîrseanu [2]. Cu acest prilej, editorul a oferit o scurtă descriere paleografică, din care reiese că scrierea textelor „este semiunciala obişnuită la noi în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cînd manuscriptul a fost scris (pe la 1560—1580) de un deprins scriitor, pe hîrtie groasă avînd la îndoiturile foilor... de şase ori filigrana reprodusă mai jos"[3] (pe pagina următoare se reproducea filigranul). Datarea pe care o propune I. Bianu manuscrisului nu beneficiază de o motivare serioasă. Stabilirea vechimii unui text pe baza caracteristicilor ductului literelor este, în stadiul cunoştinţelor dobîndite de paleografia noastră, un criteriu de datare nesatisfăcător. Presupunem, dealtfel, că la stabilirea acestei date (1560—1580) I. Bianu a avut în vedere faptul că textele manuscrise sînt legate la un loc cu *Întrebarea creştinească* şi *Pravila* şi, prin urmare, pot fi socotite de aceeaşi vîrstă cu cele două tipărituri. Ţinem să precizăm că, în perioada care a urmat descoperirii *Codicelui de la Ieud*, *Întrebarea creştinească* şi *Pravila* erau considerate a data, prima, din 1560 [4], a doua din perioada 1570—1580 [5]. În anii din urmă însă, ambele tipărituri au fost redatate: *Întrebare creştinească* — 15 septembrie 1559 — 3 mai 1560 [6], iar *Pravila* — 1560—1562 [7]. În pofida acestui fapt, noile datări ale celor două tipărituri nu pot fi invocate pentru fixarea vechimii manuscrisului. Căci, dacă *Întrebare creştinească* şi *Pravila* provin din perioada 1559—1562, nimic nu dovedeşte, în schimb, că manuscrisul legat întîmplător alături de ele a fost scris în acelaşi interval de timp. Slăbiciunile evidente ale ipotezei lui I. Bianu i-au determinat pe unii cercetători să avanseze puncte de

---

* Comunicare prezentată la 5 decembrie 1973 în cadrul cercului de referate şi comunicări al sectorului de gramatică şi limbă literară din Institutul de lingvistică.

[1] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI. III Manuscript de la Ieud: 1. Scriptura domnului Hristos către oameni căzută în piatra din ceriu. 2. Învăţătură la Paşti. 3. Învăţătură la cumineătură*, Bucureşti, 1925.

[2] *Catehismul luteran românesc*, în „Analele Academiei Române", seria III, Mem. Secţ. Lit., tom. I, 1923—1924, p. 33—40.

[3] I. Bianu, *op. cit.*, prefaţă.

[4] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI. I Întrebare creştinească*, Bucureşti, 1925, prefaţă.

[5] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI. II Pravila sfinţilor apostoli*, Bucureşti, 1925, prefaţă.

[6] I. Gheţie, *Cîteva precizări în legătură cu datarea Catehismului lui Coresi*, în „Studii şi cercetări lingvistice", XVII, 1966, nr. 5, p. 547—553.

[7] Vezi articolul nostru, *Prima pravilă bisericească tipărită în limba română şi raporturile ei cu cele mai vechi versiuni ale Nomocanonului prescurtat*, în *Studii de limbă literară şi filologie*, [I], Bucureşti, 1969, p. 271—274.

vedere noi în privinţa datării. Al. Rosetti consideră manuscrisul a fi fost scris la începutul secolului al XVII-lea [8], ipoteză care nu este însă prin nimic argumentată. Recent, Dumitru Şerbu s-a pronunţat în favoarea datării manuscrisului în 1391 [9]. Ipoteza din urmă, întemeiată pe prezenţa anului ϡϠ (= 6900; 1391—1392; e. n.) în textul slavon al *Legendei Duminicii* (primul din cele trei texte), nu poate fi luată în serios; ea dovedeşte nefamiliarizarea autorului cu cercetarea textelor vechi [10].

Stabilirea vechimii acestui manuscris se poate totuşi realiza dacă întreprindem analiza filigranelor pe care le prezintă hîrtia lui. Cele trei texte manuscrise însumează 24 de file, repartizate în mod egal în 3 caiete. Fiecare caiet este format din două coli pliate în patru[11]. După cum indică, fragmentele de filigran de pe paginile 2—7, 4—5, 9—16, 12—13, 18—23 şi 19—22, hîrtia este de aceeaşi proveniență. Menţionăm că I. Bianu a reprodus destul de aproximativ un filigran de pe hîrtia manuscrisului, fără a reuşi însă să-i stabilească proveniența [12]. În realitate, hîrtia manuscrisului prezintă două variante (vezi fig. 1 şi 2), aparţinînd tipului *rogala* (cornul) în clasificarea adoptată de cercetătoarea poloneză Jadwiga Siniarska-Czaplicka [13]. Hîrtia cu acest tip de filigran a fost fabricată în Polonia, la moara din Mniszek, localitate situată în apropiere de graniţa nordică a voievodatului Cracoviei. Specialiştii polonezi afirmă că fabricarea hîrtiei începe la această moară înainte de 1575 [14]. Filigranele din perioada de început nu au fost identificate, dar se presupune că erau asemănătoare cu acelea ale fabricii din Mogila [15]. Primele filigrane identificate ale morii din Mniszek aparţin tipului *kłosy* (spice), reprezentînd blazonul lui Stanisław Reszki, abatele mănăstirii cisterciene din Jędrzejów; de această abaţie depindea moara din Mniszek [16]. Variantele tipului *kłosy* sînt atestate în cataloagele de filigrane în perioada 1587—1600 [17]. În anul

---

[8] *Étude sur le rhotacisme en roumain*, Paris, 1924, p. 2.

[9] Ipoteză enunţată în sesiunea de comunicări a Academiei Republicii Socialiste România pe tema *Rolul şi locul Academiei Române în evoluţia societăţii româneşti. 1866—1920* (cf. şi Gabriel Ţepelea, *Contribuţia profesorilor la elaborarea unei istorii a Academiei Române*, în „Tribuna şcolii", IV (XXV), nr. 131 (1217), sîmbătă 16 februarie 1974, p. 2).

[10] Anii consemnaţi în textele apocrife româneşti nu pot servi la datarea textelor respective. Ei sînt preluaţi din versiunile greceşti sau slavone care au stat la baza traducerilor româneşti. Pentru a nu deplasa discuţia asupra altui text, menţionăm că versiunea românească a *Legendei duminicii*, copiată de popa Văsîi Hoban în 1680, fixează căderea „epistoliei" în anul 6956, luna noiembrie (= 1447 e.n.; vezi ms. nr. 26, p. 32 din biblioteca Muzeului şcolii româneşti din Scheii Braşovului).

[11] Total 6 coli, iar nu 3, cum afirmă I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI. III Manuscript de la Ieud*, prefaţă.

[12] *Ibidem.*

[13] Jadwiga Siniarska-Czaplicka, *Filigrany papierni położonych na obszarze rzeczypospolitey polskiej od początku XVI do połowy XVIII wieku*, Wrocław — Warszawa — Kraków, 1969, p. 18.

[14] Włodzimierz Budka, *Papiernia w Mniszku*, în „Przegląd Papierniczy", VII, 1951, nr. 6 (89), p. 121.

[15] *Ibidem.*

[16] *Ibidem.*

[17] E. Laucevicius, *Popierius lietuvoje XV—XVIII-a*, Vilna, 1967, nr. 3733—3738; Jadwiga Siniarska-Czaplicka, *op. cit.*, p. 11 şi reproducerile de sub nr. 422—425, şi Włodzimierz Budka, *Papiernie w Polsce XVI wieka*, Wrocław — Warszawa — Kraków, 1971, p. 77 şi reproducerile de sub nr. 203—206.

1600 sau 1603 [18], Stanisław Reszki moare, iar la conducerea mănăstirii se instalează abatele Bartłomiej Powsiński. Hîrtia morii din Mniszek înregistrează evenimentul, prezentînd acum un nou tip de filigran, cu blazonul noului abate. Acestui tip de filigran — cu scutul împărţit în patru cîmpuri, în care sînt cuprinse cruce cu trei braţe, aripă de vultur, corn de zimbru şi corn de cerb — îi aparţin variantele de pe hîrtia manuscrisului nostru. În literatura de specialitate, variantele tipului *rogala* sînt atestate în perioada 1602—1623 [19]. Întreruperea apariţiei acestui tip de filigran pe hîrtia morii din Mniszek a fost cauzată de moartea lui Bartłomiej Powsiński, survenită la 27 octombrie 1622 [20].

Cercetările întreprinse asupra filigranelor hîrtiei fabricate la Mniszek ne-au permis să stabilim că tipul *rogala* a cunoscut patru subtipuri distincte : subtipul A (fig. 3), ale cărui variante au circulat în perioada 1602—1603 [21], subtipul B (fig. 4), ale cărui variante au circulat în intervalele 1603—1609 [22], 1618 [23] şi 1623—1626 [24], subtipul C (cu sau fără iniţialele BPAA [25] ; fig. 5), ale cărui variante au circulat între 1606 şi 1616 [26], şi subtipul D (fig. 6), avînd durata de circulaţie 1607—1620 [27].

---

[18] Wojciek Kętrzyński, *Liber mortorum Monasterii Andreoviensis ordinis cisterciensis*, în *Pomniki dziejowe Polski*, Warszawa, 1961, p. 771, şi *Bibliografia literatury Polskiej*, ediţie nouă, vol. III, p. 173.

[19] Alodia Kawecka Gryczowa, *Prasy Krakowa i Rakowa w służbie antytrynitaryzmu*, în *Studa nad arianizmem*, Warszawa, 1959, p. 295; cf. însă Jadwiga Siniarska-Czaplicka, *loc. cit.*, p. 18, unde, în mod nejustificat, se afirmă că acest tip de filigran intră în circulaţie din 1604.

[20] Alodia Kawecka Gryczowa, *op. cit.*, p. 295.

[21] Hieronim Moskorzowski, *Odpoviedz na script Przestrogą nazwany flory X. Ian Petrycy*, Raków, 1602; Kraiński Krzystof, *Katechizm*, Raków, 1603. Pentru cărţile tipărite la Raków care folosesc în proporţie mare hîrtia fabricată la moara din Mniszek, nu am indicat filele, pe care se găsesc filigranele aparţinînd tipurilor respective.

[22] Archiwum Głowne Akt Dawnych w Warszawie, *Arch. Zam.*, 279/165 (9 septembrie 1603), 279/169 (13 septembrie 1603); Christoff Ostorodt, *Unterrichtung von den vornemften Sauptpuncten der Christlichen Religion*, Raków, 1604; David, *Psalmy*, Raków, 1605; Moskorzowski, *Zawstydzanie Xiędza Skargi*, Raków, 1606; acelaşi, *Zniesienie zawstydzenia*, Raków, 1607; Adam Gosławski, *Odpoviedz na obronę kazania księdza skargi o Troycy*, Raków, 1608; Arhivele Statului Cluj, *Primăria oraşului Bistriţa*, nr. 14/1608; Kraiński Krzystof, *Katechizm*, Raków, 1609.

[23] E. Laucevicius, *op. cit.*, nr. 1174.

[24] Archiwum Pánstwowe w Krakowie, *Castr. Oswiec.*, 138, p. 15, 19 (1623); Arhivele Statului Cluj, *Primăria oraşului Bistriţa*, nr. 51/1623, 112/1625, 1, 23, 32, 111, 120, 137/1626.

[25] Iniţialele lui Bartłomiej Powsiński : B (Bartolomeus) P (Powsiński) A (Abbas) A (Andrzejoviensis).

[26] Ivan Kamanin, Oleksandra Vitvic'ka, *Vodjani znaky na paperi ukrains'kych dokumentiv XVI i XVII w.w. (1566—1651)*, Kiev, 1923, nr. 845 (1606), 846 (1610); Smalcius Walenty, *O bóstwie Pana Jezusa Chrystusa*, Raków, 1608; Jadwiga Siniarska-Czaplicka, *op. cit.*, nr. 911 (1613, 1615); E. Laucevicius, *op. cit.*, nr. 1171 (1613, 1616), 1172 (1616); Smalcio Valentino, *Homiliae decem supra initium cap I Evangelii D. Ioannis*, Raków, 1615; acelaşi *Refutatio duorum Martini Smiglecii iesuitae librorum*, Raków, 1616.

[27] Klonowicz Sebastian Fabian, *Worek Judaszów*, Raków, 1607; Smalcius Walenty, *Responsio ad librum Martini Smiglecki*, Raków, 1613; acelaşi, *Refutatio libelli Martini Smiglecki*, Raków, 1614; acelaşi, *Tractatus de ecclesia...*, Raków, 1614; *Notae in libellum Martini Smiglecii iesuitae*, Raków, 1614; Archiwum Głowne Akt Dawnych w Warszawie, *Dok. pap.*, nr. 2867 (1615); Smalcius Walenty, *Examinatio centum errorum...*, Raków, 1615; Moskorzowski Hieronim, *Refutatio libri de baptismo Martini Smiglecki*, Raków, 1617; Ioannem Volkelium, *Responsio ad vanam refutationem dissolutionis Nodi Gordii a Martino Smiglecio nexi* Raków, 1618; Archivum Państwowe w Krakowie, signatura 72, p. 71 (9 octombrie 1618); Adami

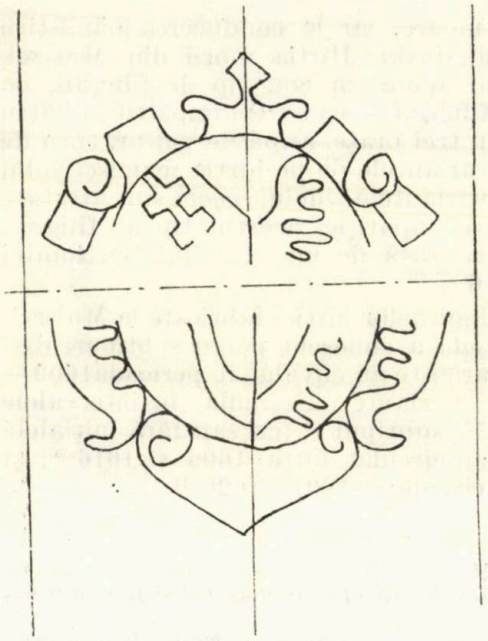

Fig. 1

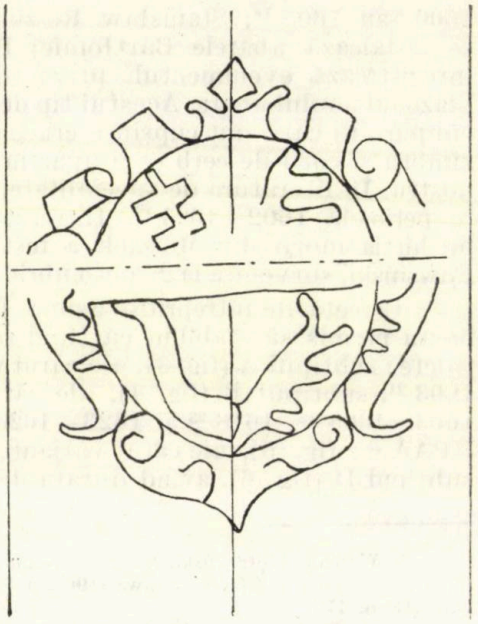

Fig. 2

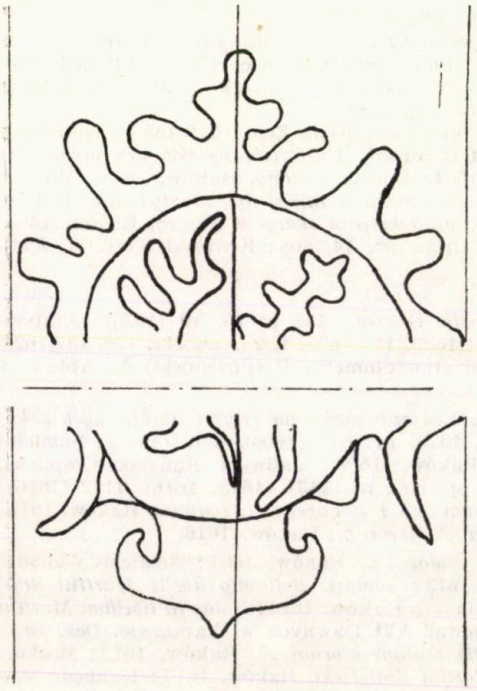

Fig. 3

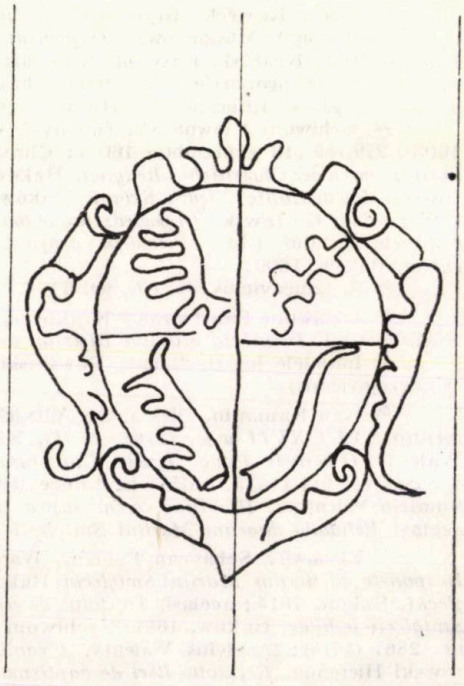

Fig. 4

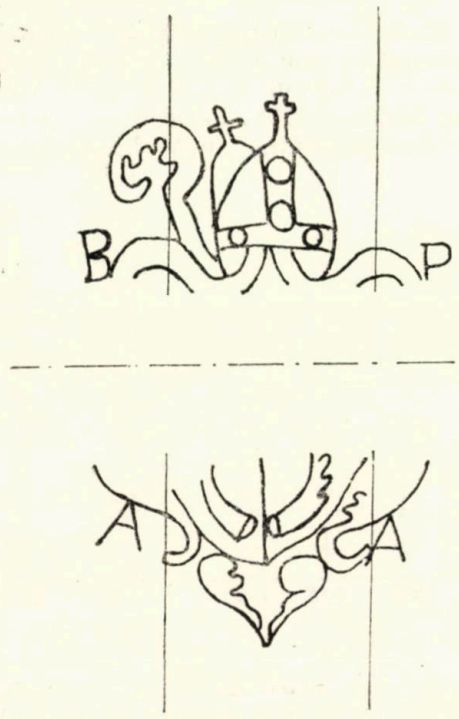

Fig. 5

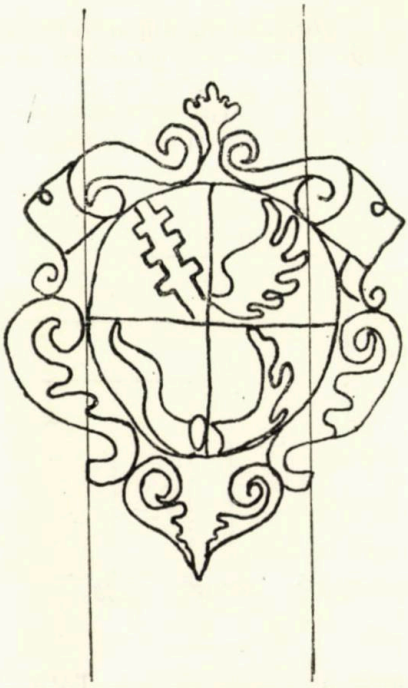

Fig. 6

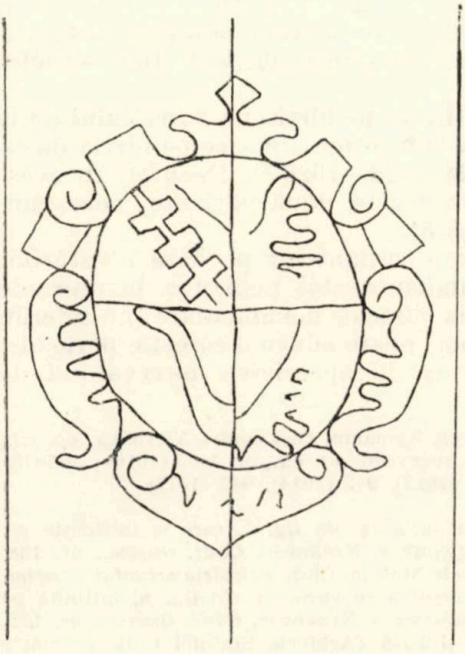

Fig. 7

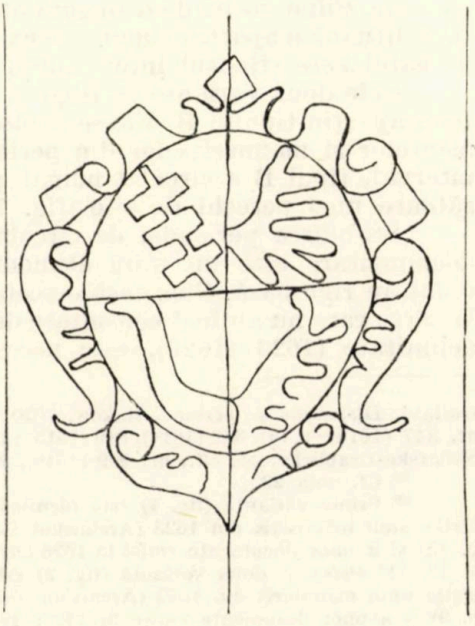

Fig. 8

Din schema alăturată se desprind două observaţii principale : *a.* tipul *rogala* a cunoscut o durată de circulaţie mai întinsă decît se aprecia pînă în prezent de către specialiştii polonezi ; *b.* subtipul B a circulat în trei perioade diferite (1603—1609, 1618 şi 1623—1626). Perioada a doua (1618) este ilustrată de o singură atestare, provenind de pe hîrtia unui

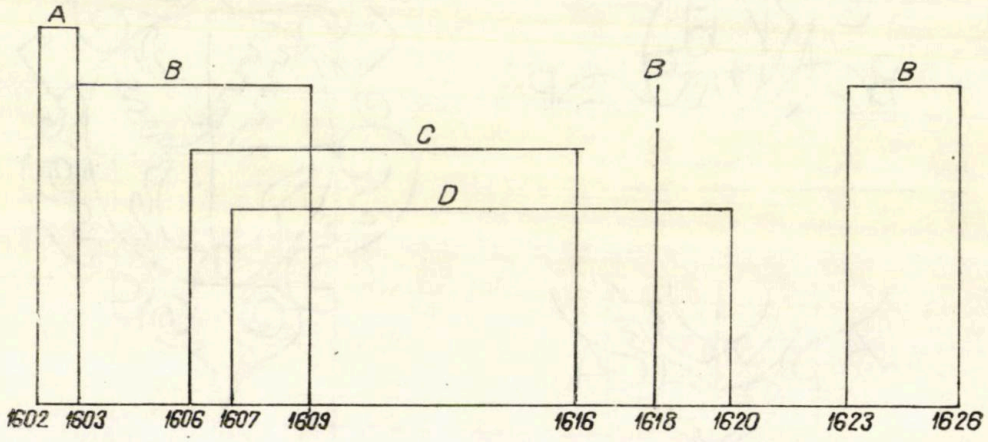

Fig. 9

document lituanian [28]. Totuşi, nu împărtăşim convingerea că varianta respectivă aparţine unui stoc de hîrtie fabricat în 1618 sau în anii imediat premergători, deoarece în tipăriturile rakowiene din perioada 1610—1618, care folosesc din plin hîrtia morii din Mniszek, filigranele subtipului B nu apar. Fiind vorba de o singură atestare, considerăm că hîrtia documentului lituanian aparţine unui stoc executat în prima perioadă (1603—1609), probabil spre sfîrşitul intervalului.

Cele două variante de filigran întîlnite pe hîrtia manuscrisului de la Ieud aparţin tipului B. Ele se regăsesc sub forme identice pe hîrtia documentelor şi manuscriselor din perioada 1623—1626 [29]. Dealtfel, în acest interval, tipul B a circulat numai prin aceste două variante, corespunzătoare unei perechi de site (fig. 7 şi 8).

Stabilirea perioadei de circulaţie a variantelor pe baza atestărilor documentare este un prim element indispensabil pentru a întreprinde o datare riguroasă. Cum însă cercetarea surselor documentare (ne referim la surse care nu au fost consultate de noi) poate aduce o corecţie perioadei delimitate (1623—1626), este necesar ca în aprecierea intervalului de

---

Goslavi, *Disputatio de persona*, Raków, 1620 ; Ivan Kamanin, Oleksandra Vitvic'ka, *op. cit.*, nr. 847 (1614—1615), 848 (1614), 849 (1615) ; E. Laucevicius, *op. cit.*, nr. 1173 (1616) ; Jadwiga Siniarska-Czaplicka, *op. cit.*, nr. 909 (1619), 910 (1617), 912 (1614), 913 (1619).

[28] Cf. nota 23.

[29] Prima variantă (fig. 1) este identică cu varianta din fig. 7, care se întîlneşte pe hîrtia unui manuscris din 1623 (Archiwum Państwowe w Krakowie, *Castr. Oswiec.*, nr. 138, p. 15) şi a unor documente emise în 1626 (Arhivele Statului Cluj, *Primăria oraşului Bistriţa*, 1, 23, 111/1626). A doua variantă (fig. 2) este identică cu varianta din fig. 8, întîlnită pe hîrtia unui manuscris din 1623 (Archiwum Państowowe w Krakowie, *Castr. Oswiec.*, nr. 138, p. 9) şi a unor documente emise în 1623, 1625 şi 1626 (Arhivele Statului Cluj, *Primăria oraşului Bistriţa*, nr. 51/1623, nr. 112/1625 şi nr. 32, 120, 137/1626).

datare să avem în vedere un interval mai mare, de ± 10 ani [30]. Procedînd în consecinţă, datarea manuscrisului de la Ieud se încadrează între 1626 (−10) şi 1623 (+10), adică în intervalul 1616−1633. Există însă unele date care permit o restrîngere a intervalului astfel delimitat. Între 1610 şi 1620, cărţile rakowiene conţin numai hîrtie prezentînd filigrane ale subtipurilor C şi D. După cum ne-am putut convinge, tipografia din Raków era alimentată permanent cu hîrtie recent fabricată la moara din Mniszek, ceea ce permite şi o foarte bună studiere a felului cum se succedă în timp variantele tipului *rogala*. În aceste împrejurări, fabricarea hîrtiei cu variantele subtipului B (fig. 7 şi 8) nu poate fi plasată înainte de 1621. Considerăm, dealtfel, că reapariţia subtipului B în anul 1623, după o întrerupere de 15 ani, ar putea fi pusă în legătură cu moartea lui Bartłomiej Powsiński, survenită la 27 octombrie 1622. La conducerea mănăstirii din Jędrzejów, în subordinea căreia se afla şi moara de hîrtie, este chemat Adam Mąkowski, aflat în acel moment în străinătate. În drum spre patrie, Mąkowski moare la 10 septembrie 1623 [31]. Abia la 13 mai 1624, la conducerea mănăstirii se instalează Remigiusz Koniecpolski [32], eveniment care se oglindeşte în apariţia unui nou tip de filigran (tipul *Pobóg*) [33]. Nu ar fi exclus ca în perioada în care moara de hîrtie a rămas fără supraveghetor (27 octombrie 1622 — 13 mai 1624) să se fi apelat din nou la subtipul de filigran B. Admiţînd această ipoteză, manuscrisul nostru urmează a fi datat în intervalul post 27 octombrie 1622−1633. În cazul în care fabricarea hîrtiei cu cele două variante este totuşi premergătoare morţii lui Bartłomiej Powsiński, această acţiune nu poate fi împinsă înainte de 1621, iar datarea manuscrisului trebuie făcută între 1621 şi 1633. În ambele ipoteze, scrierea manuscrisului de la Ieud s-a produs mai curînd în deceniul al treilea al acestui veac decît în deceniul următor.

În încheiere, dorim să atragem atenţia asupra unui fapt care priveşte localizarea manuscrisului. Documentele noastre interne pe a căror hîrtie apar filigranele tipului *rogala* provin în exclusivitate din Transilvania : trei sînt emise în Cetatea Chioarului — j. Maramureş [34], două în Sibiu [35], iar cîte unul în Alba Iulia [36], Bistriţa [37] şi Bichigiu — j. Bistriţa-Năsăud [38]. Prin prisma acestor date, localizarea nord-transilvăneană care se atribuie manuscrisului de la Ieud [39] primeşte încă o confirmare.

---

[30] Asupra acestui aspect, vezi articolul nostru, *Cîteva observaţii în legătură cu probabilitatea de datare prin filigrane*, în „Limba română", XXII, 1973, nr. 4, p. 305−308.

[31] Włodzimierz Budka, *Papiernia w Mniszku*, p. 122.

[32] Augustyn Ciesielski, *Papiernia w Mniszku i jej papiernicy*, în „Przegląd papierniczy", 1967, p. 277.

[33] Jadwiga Siniarska-Czaplicka, *op. cit.*, nr. 813, 814, 817, 818, 819.

[34] Arhivele Statului Cluj, *Primăria oraşului Bistriţa*, nr. 1, 23, 32/1626.

[35] *Ibid.*, nr. 120, 137/1626.

[36] *Ibid.*, nr. 111/1626.

[37] *Ibid.*, nr. 14/1608.

[38] *Ibid.*, nr. 51/1623.

[39] Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, Bucureşti, 1968, p. 479.

NOI DATE ÎN LEGĂTURĂ CU RAPORTUL DINTRE *CAZANIA* LUI VARLAAM ŞI *CAZANIA* DE LA DEALU

DE

I. RIZESCU

Puţine texte vechi româneşti au avut o circulaţie atît de largă pe întregul teritoriu al României ca opera de căpetenie a mitropolitului Varlaam, *Cazania* din 1643. Este suficient să amintim că această *Cazanie* s-a răspîndit nu numai prin exemplarele ediţiei din 1643, ci şi prin numeroasele copii manuscrise şi tipărite făcute în secolele următoare [1].

Astfel, *Cazania* de la Dealu [2], tipărită în 1644, a avut ca modele pentru prima parte *Cazania* de la Govora din 1642 (tipărită de ieromonahul Silivestru), iar pentru partea a doua, de la p. 404, opera lui Varlaam [3]. Această a doua parte a *Cazaniei* muntenești de la 1644 este oare o reproducere fidelă a operei lui Varlaam, cum se afirmă în genere? [4]

Este, desigur, surprinzător faptul că întîlnim în D numeroase moldovenisme preluate (rareori chiar amplificate) din V. Există însă diferenţe importante între cele două vechi monumente de limbă, care au fost pînă acum doar în mică măsură relevate.

Pe lîngă deosebirile de limbă, între cele două tipărituri există şi unele care afectează chiar conţinutul lor. Astfel, tipografii *Cazaniei* de la Dealu nu au preluat din textul moldovenesc *Cazania sfîntului Ioan*

---

[1] Vezi Paul Mihail, *Circulaţia Cazaniei lui Varlaam în biserica românească*, în MMS XXXIII, 1957, nr. 10—12, p. 820—828; Octavian Schiau, *Circulaţia Cazaniei lui Varlaam în Transilvania*, în MO, XXII, 1970, nr. 5—8, p. 524—532; Constantin Frîncu, *Limba* **Cazaniei** *lui Varlaam în comparaţie cu limba celorlalte cazanii din secolele al XVII-lea — al XVIII-lea*, în SLLF, III, Bucureşti, 1974, p. 47—81; Ion Gheţie, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuţii filologice şi lingvistice*, Bucureşti, 1974, p. 36—37, 161—162; Ion Gheţie — Al. Mareş, *Introducere în filologia românească*, Bucureşti, 1974, p. 42, 139—140.

[2] Mănăstirea Dealu a fost scoasă de sub închinarea Atosului de către Matei Basarab printr-un document din 1639 (Ioachim Crăciun, *Biblioteci şi cititori români în trecut şi azi*, Sibiu, 1940; vezi şi C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, III, p. 1, Bucureşti, 1942, p. 75). În timpul lui Matei Basarab fiinţa o tipografie la Cîmpulung între anii 1635 şi 1650, alta la Govora, din 1637, care s-a mutat la Dealu în 1642, iar de aici în mod definitiv la Tîrgovişte în 1649 (Ion Bianu, *Despre introducerea limbii româneşti în biserica românilor*, Bucureşti, 1904, p. 16; vezi şi N. Iorga, *Istoria literaturii religioase pînă la 1688*, p. 153—154).

În continuare vom folosi siglele: V pentru *Cazania* lui Varlaam (ed. J. Byck, Bucureşti, 1943) şi D pentru *Cazania* de la Dealu (BAR, CVR II 46).

[3] În predoslovia *Cazaniei* de la Dealu se spune printre altele: „Şi s-a început a se tipări această carte numită *Evanghelie cu învăţătură* în mănăstirea Govorii şi s-a sfîrşit în mănăstirea din Deal, cu hramul sfîntului ierarh Nicolae, egumen fiind Varlaam Arapul". *Cazania* de la Dealu a fost tipărită sub supravegherea lui Meletie Machedoneanul, proegumen al Govorii (vezi şi Augustin Bunea, *Vechile episcopii româneşti a Vadului, Geoagiului, Silvaşului şi Bălgradului*, Blaj, 1902, p. 87—88).

[4] Vezi GCR I, XXXIX, p. 108; Cipariu, *Analecte*, XXVI; *Principii*, 110; Sbiera, *Mişc. cult.*, 65. După C. Frîncu, autorii *Cazaniei* de la Dealu „adaptează destul de prudent textul moldovenesc la normele dialectului literar muntenesc" (*op. cit.*, p. 59).

cel Nou, dar au introdus în schimb *Cazania* de la 9 martie, care nu apare în V. Există diferenţe şi de alt ordin (vezi mai jos).

La p. 348—349, cele 10 versuri româneşti din Varlaam au fost înlocuite cu cuvintele slavone: єдиномꙋ премꙋдромꙋ бг҃ꙋ и сп҃сꙋ нашемꙋ і҃сꙋ х҃ꙋ слава и величїе держава и власть прежде всегѡ вѣка и нинъ и во всъ вѣки аминь *Svîrşitul evanghelie învăţător*(!) *preste tot anul* (p. 787).

În D ne întîmpină numeroase adaosuri, omisiuni şi modificări (uneori neclare) de fraze, ca în exemplul de mai jos:

V	D
Iară Hristos, ca cela ce şti toate, vădzu vicleşugul şi meşterşugul legiuitorului aceluia că nu întreabă cu adevărat de viiaţa de veaci, ce mente. La legea lui Moisi tremise-l prins (p. 300).	Iară Hristos, ca cela ce ştie toate hitlenşugurile şi meşterşgurile legiuitorului aceluia, că-l întreabă cu adevărat de viaţa de veaci, ce mente. La legea lui Moisi tremise-l pre dins (p. 715).

Între cele două vechi texte există numeroase deosebiri de ordin fonetic, gramatical, lexical.

A. *Fonetica*

Este ştiut că tipografii *Cazaniei* de la Dealu au înlăturat din modelul moldovenesc regionalismele prea stridente, pe care le-au înlocuit cu elemente proprii „dialectului" literar muntenesc.

În ceea ce priveşte vocalismul există unele fenomene care merită a fi relevate:

-e- aton trecut uneori la *i*, rar în texte munteneşti[5]: *oameni* (V p. 281) — *oamini* (D p. 683), *deşchise* (V p. 379) — *dişchise* (D p. II 21^{v})[6], dar şi situaţia inversă: *ver vini* (V p. 448) — *veri veni* (D p. II 85), *carile* (V p. 469) — *carele* (D p. II 84^{v}), *ucinicilor* (V p. 99) — *ucenicilor* (D p. 406)[7].

În ceea ce priveşte exemplele ca: *frăţine-său* (V p. 492) — *frăţini-său* (D p. II 99^{v}), *tătîine-său* (V p. 472) — *tătîini-său* (D p. II 86^{r}), şi aici *-e* poate fi tratat drept medial, „întrucît cele două cuvinte se comportă ca o singură unitate sintactică cu accentul pe *î*"[8].

ă trecut la *-o* în cuvinte ca: *nuăr* (V p. 480) — *nuor* (D p. II 91^{v}), *nuăr* (V p. 129) — *noor* (D p. 455), dar şi *nuor* (V p. 483), neschimbat în D, *dzuă* (V p. 257) — *zuo* (D p. 649), *luă* (V p. 200) — *luo* (D p. 561), *roaă* (V p. 487) — *roao* (D p. II 95^{r}), *voaă* (V p. 469) — *voao* (D p. II 84^{r}), *noaă* (V p. 97) — *noao* (D p. 404), *noaă* (V p. 203) — *noo* (D p. 565).[9]

Nu întotdeauna diftongul *îi*, care apare în V în cuvinte ca *demîineaţă*, *giupîine*, este înlocuit în D[10]; uneori e păstrat în exemple ca:

---

[5] Vezi Ion Gheţie, *Biblia de la Bucureşti şi procesul de unificare a limbii române literare*, în SLLF, II, Bucureşti, 1972, p. 55; Ion Gheţie — Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1974, p. 94.

[6] În *învierea* (V 474 — *inviirea* (D p. II 87^{v}), *e* medial accentuat a trecut la *i*.

[7] Despre ultimul termen, care apare sub forma *ucenici* la V şi *ucinici* la D, C. Frîncu arată că textul de la Dealu e uneori chiar „mai moldovenesc" decît V (*op. cit.*, p. 57).

[8] Ion Gheţie — Al. Mareş, *op. cit.*, p. 98.

[9] C. Frîncu (*op. cit.*, p. 57) crede că *e*(aton) > *i* este de origine moldovenească. Ion Gheţie — Al. Mareş (*op. cit.*, p. 99) au demonstrat că în secolul al XVI-lea fenomenul apare în unele zone din Moldova, Banat-Hunedoara, dar şi în Ţara Românească (Oltenia, probabil unele zone în vest).

[10] Cf. C. Frîncu, *op. cit.*, p. 54—55.

giupîineasa (V p. 328) — *jupîineasa* (D p. 756), *tătîine-său* (V p. 268) — *tătîine-său* (D p. 727) [11].

În sfîrşit, tot în legătură cu vocalismul, menţionăm că substantivelor *prorocie* şi *proroci* [12] din V p. 479 le corespund formele : *proorocie*, *prooroci* din D p. II 90^{v}.

În privinţa consonantismului, pe lîngă înlocuirea unor foneme specifice graiului moldovenesc (labiodentala *f* palatalizată, *dz*, *ğ*) [13], remarcăm şi următoarele caracteristici :

s dur din V[14] este :

— cînd menţinut în D : *sîngur* (V p. 340 — D p. 774, greşit numerotat ѰОН), *dusără* (V p. 373—D p. II 17^{v}), *prinsără* (V p. 448 — D p. 75^{r}), *zădisă* (V p. 479 — D p. II 90^{v}), *au săcat* (V p. 313 — D p. 732) ;

— cînd înlocuit cu *s* moale (mai frecvent) : *săcă* (V p. 275) — *secă* (D p. 675), *sara* (V p. 98) — *seara* (D p. 405), *săc* (V p. 145) — *sec* (D p. 477), *cursă* (V p. 473) — *curse* (D p. II 86^{r}), *rămasă* (V p. 423) — *rămase* (D p. II p. 50^{r}), *pusă* (V p. 312) — *puse* (D p. 721), *răspunsă* (V p. 436) — *răspunse* (D p. II 59^{r}), *rîsă* (V p. 447) — *rîse* (D p. 74^{v}), *vădzusă* (V p. 435) — *văzuse* (D p. II 59^{v}), *dzisă* (V p. 432) — *zise* (D p. II 57^{v}), *strînsă* (V p. 435) — *strînse* (D p. II 60^{r}). Rar apare *s* moale în textul moldovenesc, şi este fie menţinut în D : *curse* (V p. 459 — D p. II 87^{r}), *ucise* (V p. 472 — D p. II 86^{r}), fie înlocuit : *rămase* (V p. 284) — *rămasă* (D p. 688) ;

ğ este rar menţinut în D, numai în cuvinte ca : *încunğurară* (V p. 461 — D p. II 73^{v}), *umeğune* (V p. 275 — D p. 675 ; V p. 276 — D p. 676) ;

f palatalizat *(h)* din *Cazania* lui Varlaam apare rar în textul muntenesc [15] : *hi* (mai frecvent, ca de ex. V p. 141 — D p. 471), *hierul* (V p. 149 — — D p. 483), *hiecarele* (V p. 149 — D p. 483) etc. ;

-ă- etimologic din *prăvi* e trecut în textul de la Dealu la *i* : *prăvăsc* (V p. 239) — *privăsc* (D p. 621), *prăviia* (V p. 102) — *priviia* (D p. 410^{v} greşit numerotat AH), *să prăvască* (V p. 379) — *să privască* (D p. II 22^{r}) [16].

---

[11] Vezi Ion Gheţie, *Rolul textelor coresiene în procesul de unificare a limbii române literare*, în SLLF, III, Bucureşti, 1974, p. 127—128, unde se emite o ipoteză interesantă în legătură cu diftongul *îi* din scrierile lui Varlaam.

[12] La TDRG se arată că forma *proroc* (v. sl. пророкъ) e învechită, iar *prooroc* este modernă.

[13] Vezi pentru aceasta studiul lui C. Frîncu (nota 1 din articolul de faţă), unde se aduc multe date interesante pentru istoria limbii române.

[14] C. Frîncu arată însă că „toate cazaniile din secolele al XVII — al XVIII-lea păstrează cu consecvenţă fenomenul moldovenesc [e vorba derostirea dură a lui *s*] : *să va scula* (V p. 203 — D p. 567...). Numai rar fonetismele de origine moldovenească sînt înlocuite cu fonetisme de origine sudică, şi aceasta se întîmplă mai ales, în textele de după 1700...." (*op. cit.*, p. 58) ; vezi şi Ion Gheţie — Al. Mareş, *op. cit.*, p. 339, 341, care arată că *s* moale, în secolul al XVI-lea, era caracteristic subdialectului sudic, iar *s* dur subdialectului nordic. În *Elemente regionale în Lexiconul lui Mardarie Cozianul*, în SLLF, II, Bucureşti, 1972, p. 80, Mirela Teodorescu relevă prezenţa în secolul al XVII-lea a lui *s* dur nu numai în texte moldoveneşti, ci chiar şi în texte cu localizare în Oltenia *(Cronica lui Moxa, Cazania de la Govora)*. Pentru prezenţa lui *s* dur în unele texte muntenești, vezi Ion Gheţie, **Biblia de la Bucureşti** *şi procesul de unificare a limbii române literare*, în SLLF, II, Bucureşti, 1972, p. 57.

[15] C. Frîncu (*op. cit.*, p. 51) arată că fonetismul moldovenesc se menţine numai în *Cazania* de la Rîmnic din 1781.

[16] În legătură cu repartiţia fenomenului în secolul al XVI-lea, vezi Ion Gheţie — Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1974, p. 78—79.

B. *Gramatica*

În ceea ce priveşte cele două cazanii, acestea au fost mai puţin studiate sub raportul structurii gramaticale.

I. Morfologia

Este interesant de remarcat că substantivul *arie* apare la V sub forma articulată ѧрѣ (p. 464, 465), căreia îi corespunde în D p. II 80ᵛ grafia ѧрѣѧ (în D, ѧ are valorile : *ęa, ia*). Este posibil ca în Moldova să mai fi circulat forma etimologică *are* [17], pe cînd în Muntenia forma mai nouă *arie*.

Pe lîngă păstrarea lui *a* din singular la plural *(carţile, parţile)*, în D, spre deosebire de V, găsim şi alternanţa vocalică *a/ă*, nerelevată în studiile anterioare : *carţi* (V p. 382) — *cărţi* (D p. II 24ʳ), *parţile* (V p. 100) — *părţile* (D p. 408).

La plural, substantivul *mînă* apare în unele cazuri atît în V, cît şi în D fără „diftong" *(mîni)*. Mai mult, în D găsim chiar şi forma *mînule* [18] din V (de ex. V p. 312 — D p. 731).

Unele studii scot în evidenţă menţinerea moldovenismelor din V în D (printre care şi pluralul *mîni*) ; foarte des însă găsim în D — fapt nemenţionat — forma muntenească de plural, şi anume : *mîni* (V p. 246) — *mîini* (V p. 632), *în mînu* (V p. 392) — *în mîini* (D p. II 30 ᵛ), *mînule* (V p. 445) — *mîinile* (D p. II 73).

Destul de rar [19] articolul posesiv invariabil *a* este menţinut şi în D : *Toate semenţiile ceriului şi* **a** *pămîntului şi* **a** *bezdnelor* (V p. 139 — D p. 568 ; V p. 326 — D p. 753) [20].

Înlocuirea pronumelui posesiv *său* din textele moldoveneşti prin pronumele personal *lui* în cele munteneşti, care au ca model pe primele, a fost menţionată în diferite lucrări [21]. Acelaşi paralelism *său / lui* poate fi întîlnit şi în cazaniile de care ne ocupăm. Relevăm exemple ca : *Svenţia-sa* (V p. 130) — *Svenţia lui* (D p. 455), *Svenţiei sale* (V p. 199) — *Svenţiei lui* (D p. 558) ; uneori pronumele din V este menţinut : *Svenţia sa* (V p. 140 — D p. 570). Probabil că, datorită unei erori, găsim şi *Măriei sale Preacistei* (V p. 356) — *Măriei lui Preacistei* (D p. II 4). Destul de rar găsim şi în V sintagma *Măriei Lui* (p. 148), păstrată în D (p. 482).

---

[17] Se ştie că în secolul al XVI-lea nu se cunoşteau decît formele *are, fune, salce*, care reproduc „mai fidel" lat. *aream, funem, salcem* (cf. DHLR, II 154).

[18] Formă caracteristică pentru Moldova în secolul al XVI-lea (cf. Ion Gheţie — Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1974, p. 223).

[19] „Spre deosebire de alte fenomene — susţine C. Frîncu — folosirea lui *a* invariabil nu pătrunde în nici o cazanie muntenească, nici chiar în cea mai fidelă textului moldovenesc — *Cazania* de la Dealu" (*op. cit.*, p. 63).

[20] În legătură cu aceeaşi caracteristică morfologică, Ion Gheţie arată că „forma invariabilă *a* a articolului posesiv se întîlneşte uneori în paginile *Bibliei de la Bucureşti*" (**Biblia de la Bucureşti** *şi procesul de unificare a limbii române literare*, în SLLF, II, Bucureşti, 1972, p. 59).

[21] Vezi Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, 1971, p. 237.

Nu se respectă regula din V de folosire a formelor pronominale: *mi ţi, li,* înaintea anumitor pronume: **li** *să arată ceva* (V p. 199)—**le** *se arată* (D p. 559).

Adjectivul pronominal posesiv *meu* din V e înlocuit cu varianta *miu* în D : *binele meu* (V p. 219) — *miu* (D p. 592).

În legătură cu concurenţa dintre pronumele *îns — dins* [22], menţionăm că editorii *Cazaniei* de la Dealu nu mai simţeau prezenţa prepoziţiei *de* din *dins* şi de aceea o adăugau înaintea pronumelui : *Şi ieşi véste* **dins** (V p. 270) — *de dins* (D p. 669), *nu va asculta* **dinşii** (V p. 286) — *de dinşii* (D p. 692).

În genere, numeralului colectiv *îmbe* din V îi corespunde în D *amîndoao*. În ultimul text găsim şi forma *amdoo*, care s-ar putea explica printr-o greşeală de tipar (V p. 190 de 2 ori — D p. 542).

Studiul paralel al celor două cazanii scoate la lumină date interesante şi în ceea ce priveşte morfologia verbului.

În locul lui *şti* (ind. prez. pers. a III-a sg.) din V (p. 117, 125 de 2 ori, 160, 182, 184, 300, 377 de 2 ori, 389, 427), tipografii munteni notează *ştie* (D p. 434, 448, 449, 500, 533, 536, 715, II 20^{v}, II 28^{v}, II 53^{v}) şi menţin forma *şti* de mai puţine ori [23] ; o dată *şti* din V p. 360 e transcris în D : *ştii* p. II 7^{v}.

La imperfect indicativ pers. I sg., verbul apare cu desinenţa *-m* în D (atestare mai veche decît cea cunoscută pînă acum : 1645), dar fără această desinenţă în V : *Cînd* **mă sfîrşiia** (V p. 381) — *sfîrşiiam* (D p. II 23^{r}) [24].

Persoana a III-a pl. a imperfectului nu era încă marcată în cele două cazanii cu desinenţa *-u* [25] : *Să strînsă năroade multe de creştini* **de pohtiia** *şi* **înseta** *de svînta cruce să o vadză* (V p. 364 — D p. II 11^{r}).

Perfectul simplu este frecvent folosit în ambele texte. Întîlnim numeroase cazuri în care imperfectul din *Cazania* lui Varlaam este înlocuit prin perfectul simplu în *Cazania* de la Dealu, ca de exemplu : *putea* (V p. 364) — *putu* (D p. II 11^{r}) ; de asemenea *nu ştiia* (V p. 109) — *nu ştiu* (D p. 421), (apostolii) *lua* (V p. 194) — *luară* (D p. 551), *da* (V p. 194) — *dĕde* (D p. 551) etc.

---

[22] Vezi C. Frîncu, *op. cit.*, p. 65. În acelaşi studiu, autorul susţine că ,,*andesine* apare de 3 ori la V şi se menţine şi în textul de la 1644" (*op. cit.*, p. 70—71). De două ori însă e înlocuit şi *andesine* : V p. 102 — *de ialeş* (D p. 410^{v}, notat greşit AH); mai curioasă pare forma *adeişi* (D 623), corespunzătoare lui *andesine* din V p. 241.

[23] ,,În *Cazania* lui Varlaam şi apoi în cea de la Dealu — arată C. Frîncu — se întîlneşte la persoana a III-a a indicativului prezent a verbului *a şti* forma etimologică, bine reprezentată în textele din secolul al XVI-lea, *şti*. Ea este înlocuită în celelalte «reeditări» ..." (*op. cit.*, p. 67). În legătură cu forma *ştie*, aceasta apare în secolul al XVI-lea în Ţara Românească, Moldova (unele zone), Banat-Hunedoara (unele zone) (cf. Ion Gheţie — Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1974, p. 246 ; vezi Ion Gheţie, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuţii filologice şi lingvistice*, Bucureşti, 1974, p. 37).

[24] După cîte ştim, *-m* la persoana întîi a imperfectului indicativ nu se întîlneşte în textele din secolul al XVI-lea, fiind probabil, o inovaţie muntenească de la mijlocul secolului al XVII-lea (cf. C. Frîncu, *Cu privire la vechimea a două inovaţii în flexiunea verbală comune dialectelor limbii române*, în FD, VII, 1971, p. 180; Ion Gheţie, *Vechimea formelor verbale în -m de la pers. I sg. a imperfectului*, în SCL, XXIII, 1971, nr. 1, p. 59—63).

[25] Ion Gheţie şi Mirela Teodorescu au arătat în legătură cu această desinenţă că ,,*-u* analogic a apărut în secolul al XVIII-lea" (*Asupra desinenţei* **-u** *a pers. a* 3 *pl. a indicativului prezent. Noi contribuţii*, în SCL, XVII, 1966, nr. 2, p. 182; vezi şi id., *În legătură cu desinenţa* **-u** *a pers.* 3 *pl. a imperfectului indicativ*, în SCL, XV, 1965, nr. 1, p. 87—101).

Persoana a III-a sg. a aceluiaşi timp este marcată în *Cazania* de la 1644 cu desinenţa *-ră* [26] în exemplul : *Dumnedzău* **pusă** (V p. 406) — *Dumnezeu* **pusără** (D p. II 38 ^{v}) ; în propoziţia : *semenţiia omenească* **să lepădasă** (V p. 232) — *se lepădară* (D p. 609), situaţia e diferită faţă de cea anterioară, deoarece subiectul este o colectivitate.

La perfectul compus pers. a III-a sg., auxiliarul *a avea* apare sub forma *au* în V, uneori înlocuită cu *a* în D[27] ; *au pogorît* (V p. 140) — *a pogorît* (D p. 470) alteori menţinută : *au făcut* (V p. 265) — *au făcut* (D p. 661) etc.

În cîteva cazuri, auxiliarului *au* (pers. a III-a pl.) din V îi corespunde *a* în D : *aceştia* **au învăţat**... **au mărturisit** V p. 139) — **a** *învăţat*... **a** *mărturisit* (D p. 458), *acestea* **au fost** (V p. 235) — **a** *fost* (D p. 614) [28].

Este interesant de remarcat că auxliarul *a vrea* la pers. I sg. a viitorului apare în D şi sub forma *oiu*, cu afereza lui *v-*[29] (aceasta fiind, probabil, cea mai veche atestare cunoscută pînă acum) : *vă voiu dzice* (V p. 151) — *vă oiu zice* (D p. 485) [30].

Auxiliarul pentru viitor pers. 2 sg. *veri* apare uneori şi sub forma *vei* în D : *Nemică* **nu veri** *folosi* (V p. 100) — **nu vei** *folosi* (D p. 407).

La modul condiţional, auxiliarul *a vrea* apare în V într-un singur caz sub forma *rea* (*Şi iarăşi de* **rea** *fi ales*, p. 155), căruia îi corespunde *vrea* în D (**vrea** *fi ales*, p. 492). Probabil că în *Cazania* moldovenească avem a face cu o eroare de tipar.

Pentru formele de *imperativ* din V, găsim anumite variante în D, care merită relevate, ca de exemplu : *adѣ* (V p. 99) — *ado* (D p. 407) ; *scoală şi* **pasi de stă** (V p. 391) — *pasă de stăi* (D p. II 29 ^{v})[31] ;

Sîrguiaşte **de pogorѣ** (V p. 345) — *de pogoară* (D p. 782).

În ceea ce priveşte morfologia părţilor de vorbire neflexibile, remarcăm că anumitor variante ale adverbelor din D le corespund alte variante în V :

V : *acumu, acii, atunci, dindărăpt, îndărăpt, dănăoară, înlontru, mainte* etc. ;

D : *acum, aicea, atunce, dindărăt, îndărăt, dinioară, înlăuntru, mai înainte* etc.

---

[26] După Victorela Neagoe am avea a face în situaţii de acest fel cu „extinderea elementului *-ră* la formele de singular", fenomen înregistrat în zilele noastre în partea de nord şi nord-est a Munteniei (*Despre* **-ră** *în formele de perfect simplu şi de mai mult ca perfect*, în FD, VIII, 1973, p. 133—139). În legătură cu această problemă vezi Mioara Avram, *Despre formele de perfect simplu cu* **-ră** *la singular*, în SCL, XXVI, 1975, nr. 1, p. 27—36.

[27] Vezi Ion Gheţie — Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1974, p. 25, unde se arată că *-a* era specific în secolul al XVI-lea pentru Ţara Românească (unele zone, mai ales în Oltenia).

[28] Cercetările dialectale recente au arătat că aria sudică (Muntenia şi Dobrogea) cunoaşte o largă circulaţie a formei *a* pentru pers. a III-a pl. În aceeaşi arie a fost semnalată şi forma *au* (Marilena Tiugan, *Note morfosintactice*, în FD, VIII, 1973, p. 195—197).

[29] Pentru secolul al XVI-lea se cunoaşte în Moldova forma *a* pentru *va* la persoana a III-a sg. : *s-a aleage* (vezi Ion Gheţie — Al. Mareş, *Graiurule dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1974, p. 251—252).

[30] Pentru persoana a III-a plural a viitorului din V găsim într-un singur caz pers. a III-a sg. : *dzice-ţi-vom* (V p. 487/28) — *zice-ţi-voiu* (D p. II 90^{r}).

[31] În textele din secolul al XVI-lea sînt atestate formele *stă* (etimologică), *stăi* şi *stai*. (probabil împrumuturi din slavă).

Pare destul de curioasă înlocuirea lui *necum* din V prin *nu cum*: *Atîta cît* **necum** *să rămîie în groapă* (V p. 126) — *nu cum* (D p. 450).

În D conjuncţia *săvai* din V este, în genere, înlocuită cu *măcar* (p. 119, 331, 334, 431). Nefolosirea lui *săvai* în graiul muntenesc a dus uneori chiar la erori în sensul că în D putem găsi *să vezi* în locul conjuncţiei (V p. 245, 255 — D p. 620, 625).

Prin asimilare consonantică (vezi Puşcariu, LR, II, p. 100), *cînd* apare sub forma *cîn* în D: *cînd dă* (V p. 183) — *cînь dă* (D p. 541). Conjuncţia *să* „dacă" e înlocuită cu *de* (V p. 217 — D p. 694).

II. Sintaxa

Complementul direct este reluat în D în exemple ca: *Pre acela să puneţi* (V p. 391) — *pre acela să-l puneţi* (D p. II 29^{v}), *Eu pre tine miluiu* (V p. 211) — *eu pre tine* **e** *miluiu* (D p. 578), *Cîndu-l întrebă* (V p. 181) — *cîndu-l întrebă* **pre dînsul** (D p. 532).

Complementul indirect în dativ este înlocuit uneori cu acuzativul precedat de adv. *ca*: *Veşmente lui* [asamănă] *omătului* (V p. 476) — *ca zăpada* (D p. II 88^{v}).

Spre deosebire de *Cazania* lui Varlaam, în *Cazania* de la Dealu apoziţia este acordată: *Ucise pe frate-său, Avel* (V p. 181) — **pre** *Avel* (D p. 532), *I deade toată avuţiia lui Saul, moşu-său* (V p. 265) — **a** *moşu-său* (D p. 661).

Pentru conjuncţiile corelative *nice... nice* din V, găsim în D *nice... nice... nu.* **Nice** *boală...* **nice** *moarte aduce* (V p. 319) — **nice** *moarte* **nu aduce** (D p. 743).

Interesantă ni se pare şi completarea unor elipse din textul moldovenesc în cel muntenesc: *Holdele sînt amu de seacere* (V p. 118) — *sînt gata de seacere* (D p. 436), *Mulţi ai amu are în boală* (V p. 108) — *are de cînd zace în boală* (D p. 450).

În privinţa topicii remarcăm înlocuirea permanentă a sintagmei *într-acea vreame* din V cu *în vreamea aceea* în D[32].

„Inovaţiile" morfofonologice şi sintactice din *Cazania* de la Dealu sînt o dovadă că graiul muntean de la mijlocul secolului al XVII-lea era mai apropiat de „normele" limbii literare contemporane decît *Cazania* lui Varlaam.

C. *Lexicul*

Ceea ce surprinde pe oricine ar face un studiu paralel al celor două cazanii este marele număr de cuvinte din textul moldovenesc înlocuit în cel muntenesc.

a. În genere au fost înlăturate regionalismele [33] (cuvinte sau variante) şi unele arhaisme. Probabil că în această situaţie sînt unele din următoarele exemple: *omăt* din V înlocuit cu *zăpadă* în D: *tvoreţ soarelui şi omătului* (V p. 477) — *făcătoriu soarelui şi zăpadă* (D p. II 93^{r}, cu nom. *zăpadă* pentru genitiv), *îmă* (V p. 491) — *mumă* (D p. II 99^{r}), *îndărăp-*

[32] Al. Mareş a avut amabilitatea să ne atragă atenţia că aceeaşi situaţie ne întîmpină şi în cazul comparării *Tetraevanghelului* lui Coresi cu *Evangheliarul* de la Sibiu.

[33] Vezi şi C. Frîncu, *op. cit.*, p. 69—70.

niciune (V p. 231 şi la Cantemir) — *nedireptate* (D p. 608), *grozliv* (V p. 381 şi la Dosoftei, N. Costin) — *groaznic* (D p. II 23[r]), *năduvul* (V p. 320) — *zăduhul* (D p. 742), dar *zăduvul* apare în ambele texte (V p. 353 — D p. II 2[v]), *papuci* (V p. 444) — *călţuni* (D p. II 82[r])[34], *bişugul* (V p. 310) — *birşugul* (D p. 628; înregistrat în limba contemporană în jud. Buzău, cf. DA), *boinic* (V p. 204) — *voinic* (D p. 576), *pedeapsă* (V p. 341) — *pedepsă* (D p. 775), *zăbăvi* (V p. 198) — *zăbovi* (D p. 558), *custul* (V p. 220) — *traiul* (D p. 592), *custa* (V p. 382) — *trăi* (D p. II 24[r])[35], *înfrîmşat* (V p. 142) — *înfrîmţeşat* (D p. II 26), *scrîşcări* (V p. 166) — *scrîşnirea* (D p. 509) etc.

b. Au fost eliminate numeroase slavonisme[36]: *işteli* (V p. 187) — *vindeca* (D p. 540), *învăli* (V p. 352) — *înfăşura* (D p. II 1[v]), *ocina* (V p. 170) — *moşteni* (D p. 515), *oteţi* (V p. 133) — *părinţi* (D p. 460) etc.

Este interesant de remarcat că unul şi acelaşi cuvînt din V este înlocuit prin diferite alte cuvinte în D:

V: *cunteni* — D: *potoli, porunci, certa, sta, zice*;
V: *giurui* — D: *făgădui, jura, dărui.*

Rămîne totuşi greu de explicat de ce numeroase alte cuvinte din V au fost înlocuite în D, ca de exemplu: *creangă* (V p. 421) — *cracă* (D p. II 49[v]), *iazer* (V p. 258) — *baltă* (D p. 649), *măgură* (V p. 474) — *munte* (D p. II 87[v]), *pinul* (V p. 439) — *trandafirul* (D p. II 68[v]), *şoproane* (V p. 108) — *pridvoară* (D p. 419), (un stăpîn) *cumplit* (V p. 208) — (un stăpîn) *cum mai rău* (D p. 574), *de sîrg* (V p. 259) — *de grabă* (D p. 651), *jîrtvă* (V p. 356) — *prinos* (D p. II 5[r]), *deistvui* (V p. 460) — *sluji* (D p. II 77[v]) etc.

Studiul paralel al cuvintelor din V înlocuite în D poate nu numai să ne ofere o imagine, fie ea şi aproximativă, a lexicului muntean (şi moldovean) de la jumătatea secolului al XVII-lea, ci şi să ne ajute pentru o mai bună interpretare filologică a vechilor noastre monumente de limbă. Astfel, un cuvînt ca ѧкасѣши transcris în ed. Byck a *Cazaniei* lui Varlaam (Bucureşti, 1943) ca adverb urmat de pron. refl. dat. (*acasă-şi* p. 461) trebuie notat *a* (prep.) + *casă-şi* (subst. + pron.) nu numai din cauza prezenţei pronumelui reflexiv (*-şi*), ci şi pentru faptul că în *Cazania* de la Dealu apare *în* (pentru *a*) *casă-şi* (p. II 73[v]).

★

În *Cazania* de la Dealu ne întîmpină un număr de erori provenit din diferite cauze, în special din neatenţia tipografilor. Iată cîteva exemple: *camete* (V p. 222) — *capete* (D p. 595), *iată* (V p. 406) — *iaste* (D p. II 39[r]), *muţi* (V p. 345) — *mulţi* (D p. 781), *îndată* (V p. 414) — *în toată* (D p. II 43[v]), *într-urma Sventiei sale* (V p. 105) — *în turma Sventiei lui* (D p. 415), *petrecea* (V p. 351) — *pentru aceea* (D p. I[r]) etc.

Unele cuvinte din V sînt omise în D, ceea ce face ca textul să devină neclar, ca de exemplu: *Acestea au fost răutăţile surorei tale, Ierusalime*

---

[34] Vezi Mirela Teodorescu, *Elemente regionale în* **Lexiconul** *lui Mardarie Cozianul*, în SLLF, II, Bucureşti, 1972, p. 83, unde se menţionează că lexemul *călţuni* apare în Oltenia, Muntenia şi sudul Transilvaniei.

[35] Uneori lexemele *custa, trăi* sînt menţinute în D (vezi Constantin Frîncu, *op. cit.*, p. 72).

[36] Pentru alte exemple vezi şi Constantin Frîncu, *op. cit.*, p. 75—76.

(V p. 310; e vorba de *Sodoma*), în D p. 728 a fost eliminat cuvîntul *surorei (Acestea au fost răutăţile tale, Ierusalime)*.

Alteori editorii vechiului monument de limbă muntenesc adaugă unele cuvinte, probabil pentru a preciza mai bine sensul contextului: *strigă* (V p. 353) — *strigă cu glas mare* (D p. II 2 ^{v}), *nime nu cuteadză* (V p. 353) — *nime nu cutează să treacă pre acolo de frică* (D p. II 2 ^{v}) etc.

Din cauza sistemului fonetic diferit al celor două graiuri, tipografii munteni interpretează greşit unele moduri. Astfel în exemplele: *taina... ascunsă* (V p. 360) — *taina... ascunse* (D p. II 8^{r}), *rana tremisă de la Dumnedzău* (V p. 325) — *rana tremise* (D p. 752), tipografii au înlocuit pe *s* dur cu *s* moale, deşi e vorba de modul participiu şi nu de indicativ, perfectul simplu.

Adeseori erorile din D se explică prin aceea că tipografii de la Dealu n-au înţeles unele regionalisme sau variante regionale din V. Astfel *prestinsă* (V p. 158) „preste însă", interpretat greşit ca participul lui *a stinge* precedat de prepoziţia *pre*, a fost redat în D sub forma *pre stinsă*, în loc de *preste dinsă* (p. 596); *plean* „ceată, grup (de robi, de prizonieri)" din fraza: *Şi cu sine duse patriarşii şi prorocii şi toţi direptii pre cari-i scoasă din robiia iadului, şi cu mult* **plean** *să întoarsă la părintele său de unde ieşise* (V p. 127) a fost tipărit în D p. 451 sub forma *plîns*; pentru *desvăta* „desfăta" (varianta cu *-v-* apare şi la DOSOFTEI; în PRAV. MOLD.) din fraza: *să hie veseli, să hie desvătaţi, să dînţuiască* V p. 207, găsim în D p. 572 *desvăţaţi*; lui *strănici* „pribegi, călători" V p. 130 (şi la DOSOFTEI) îi corespunde în D p. 456 *străluci*; *decăsi* „îmbulzi, înghesui" V p. 295 apare în D p. 706 sub forma *dechisi*.

Tipografii munteni au îndreptat totuşi unele greşeli din *Cazania* lui Varlaam (vezi şi p. 315), ca de exemplu: *sufletele nevădzut* (V p. 204) — *nevăzute* (D p. 568), *veseliia destonic* (V p. 318) — *destoinică* (D p. 742), *împăratului de ceriu* (V p. 427) — *den ceriu* (D p. II 53^{r}) etc.

★

Studiul filologic şi lingvistic al *Cazaniei* de la Dealu scoate la lumină, credem, date importante pentru o mai bună cunoaştere a graiului muntean de la mijlocul secolului al XVII-lea.

Despre această etapă a istoriei limbii române literare este interesantă concluzia la care a ajuns nu de mult Ion Gheţie, care a arătat printre altele: „Cercetarea unor texte redactate în perioada 1581—1648 ne-a întărit convingerea că, la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi în prima jumătate a celui următor, limba română literară cunoaşte mai multe variante, suficient de bine individualizate şi întemeiate pe un ansamblu coerent de norme. Aceste variante, constituite pe baza graiurilor locale, sînt, în general, impermeabile faţă de înrîuririle din afară" [87].

Analiza paralelă a celor două vechi monumente de limbă mai demonstrează că tipăritura de la Dealu nu este doar o copie fidelă, cu timide modificări, a *Cazaniei* lui Varlaam, aşa cum s-a susţinut în general. Cît priveşte menţinerea unor moldovenisme, aceasta s-ar putea explica poate şi prin faptul că opera lui Varlaam se bucura de o mare autoritate în Ţara Românească. Nu poate fi exclusă nici posibilitatea ca printre tipografii *Cazaniei* de la 1644 să fi fost şi unii de origine moldovenească.

[87] *Rolul textelor coresiene în procesul de unificare a limbii române literare*, în SLLF, III, Bucureşti, 1974, p. 137.

CONTRIBUȚII LA PROBLEMA UNIFICĂRII LIMBII LITERARE. DESPRE EDIȚIILE SUCCESIVE ALE *MOLITVENICULUI* DIN SECOLUL AL XVIII-LEA

DE

MAGDALENA GEORGESCU

Unificarea normelor limbii literare pe baza modelului lingvistic oferit, în secolul al XVIII-lea, de limba cărților bisericești, semnalată pentru prima dată de Petru Maior [1], a fost susținută în secolul al XIX-lea de I. Heliade Rădulescu [2], G. Barițiu [3], Timotei Cipariu [4]. M. Gaster a formulat pentru prima dată ideea că la începutul secolului al XVIII-lea are loc unificarea normelor limbii românești literare [5]. La începutul secolului nostru ideea se regăsește la N. Iorga. Vorbind despre importanța cărților bisericești tipărite în secolul al XVIII-lea, în marea lor majoritate, în Muntenia, savantul sublinia în mod deosebit „marele folos de unificare a limbii" adus de aceste cărți, „menite să străbată orice graniță politică, ducînd identitatea de credință și de datini pe lîngă identitatea de grai și grafie" [6].

Reluată în treacăt de G. Ivănescu [7], ideea realizării unei prime unificări lingvistice la nivelul cărții bisericești tipărite este supusă, pentru prima dată, unei analize temeinice de Ion Gheție [8]. Pe baza unui amplu material lingvistic oferit de principalele cărți de cult ale bisericii ortodoxe, Ion Gheție este primul care demonstrează că, „în jurul anului 1750, diferențele de ordin regional din textele religioase tipărite în cele trei țări românești au fost abolite, prin acceptarea normei literare muntene în cărțile moldovenești și ardelenești" [9]. Întreprinzînd un demers similar, dar bazîndu-se pe textul *Psalmilor lui David*, Alexandra Roman ajunge la concluzia că „examinarea ediției *Psaltirii* din secolul al XVIII-lea (1716—1780) confirmă că spre 1750 limba literară manifestă o clară tendință de unificare, prin acceptarea normelor muntenești în tipăriturile apărute la Iași și Blaj" [10].

---

[1] *Dialog pentru începutul limbei române între unchiu și nepot*, în *Ortografia romana sive latino-valachica*, Buda, 1819, p. 70.

[2] Ion Gheție și Mircea Seche, *Discuții despre limba română literară între anii 1830—1860*, în *Studii de istoria limbii române literare, Secolul XX*, vol. I, București, 1969, p. 263 ș.u.

[3] *Ibidem*, p. 265.

[4] *Ibidem*, p. 266.

[5] *Chrestomatie română*, vol. I, Leipzig — București, 1891, p. XC.

[6] N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. a II-a, vol. II, București, 1930, p. 115.

[7] G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, în BIFR, vol. XI—XII, 1944—1945, p. 136, 139, 370, 374.

[8] Ion Gheție, *Contribuții la problema unificării limbii române literare. Momentul 1750*, în LR, XX, 1971, nr. 2, p. 113—124.

[9] *Ibidem*, p. 115.

[10] Alexandra Roman, *Contribuții la problema unificării limbii române literare (În legătură cu edițiile românești din secolul al XVIII-lea ale* Psaltirii*)*, în LR, XXIII, 1974, nr. 1, p. 24.

Cercetarea de faţă urmăreşte să stabilească dacă concluziile la care au ajuns ultimii doi cercetători sînt valabile şi pentru alte cărţi de ritual, în speţă pentru *Molitvenic*. Alegerea noastră s-a oprit asupra *Molitvenicului* datorită locului de primă importanţă pe care acesta îl ocupă — alături de *Liturghier* — în slujbele bisericii [11].

Aşa se explică faptul că în perioada de care ne ocupăm (1716—1780) s-au tipărit în româneşte 10 molitvenice în Ţara Românească (la Bucureşti, în anii 1722, 1729, 1741, 1747, 1764 ; la Rîmnic, în anii 1730, 1747, 1758, 1768 ; la Buzău, la anul 1747), 4 în Moldova (la Iaşi, în anii 1749, 1754, 1764, 1774) şi un molitvenic în Transilvania (la Blaj, în anul 1757). Nu analizăm în cercetarea de faţă *Molitvenicul* tipărit la Bucureşti în 1747, descris de BRV doar prin surse intermediare [12], şi nici pe cele tipărite la Iaşi, în 1754, păstrat într-un depozit inaccesibil [13], şi, respectiv, 1774, al cărui depozit nu este indicat [14].

Facem menţiunea că molitvenicele munteneşti din acest secol, deşi tipărite de persoane diferite [15] şi în localităţi diferite, la intervale de timp care variază între 1 an (Bucureşti, 1729 — Rîmnic, 1730) şi 11 ani (Bucureşti şi Rîmnic, 1747 — Rîmnic, 1758), prezintă similitudini care ne îndreptăţesc să credem că ele descind toate dintr-un original comun. Dealtfel, mai toate aceste molitvenice conţin pe ultima filă o însemnare care apare pentru prima dată în *Molitvenicul* tipărit la Bucureşti în 1722, sub voievodul Alexandru Nicolae Mavrocordat : „Însă să ştii aceasta că, de vei cerceta pre amăruntul rînduialele şi tălmăcirea acestui molitvenic şi de vei potrivi cu niscare izvoare sloveneşti, veri de unde ar fi tipărite, şi nu să va potrivi, să nu te pripeşti îndată a defăima, căci noi am urmatu molitvenicului grecescu, care l-au tipărit Nicolae Glyky la anul de la Hristos 1691..." (p. 554).

MOLDOVA

Înainte de a prezenta principalele trăsături lingvistice ale celor două ediţii ieşene (1749 şi 1764), punem la dispoziţia cititorului două scurte fragmente, reproducînd pe două coloane unul şi acelaşi pasaj, aşa cum apare el în *Molitvenicul* din Iaşi, 1749, şi, respectiv, 1764 :

Iaşi, 1749, p. 259	*Iaşi, 1764, p. 321*
... şi pun pre dînsul sfînta evanghelie, precum s-au *dzis*, şi *împregiurul* lui patru sfeaştnice cu făclii *aprinsă* în cruciş ...	... şi pun pre dînsul sfînta evanghelie, precum s-au *zis*, şi *împrejurul* lui patru sfeaştnice cu făclii *aprinse* cruciş ...
p. 258	*p. 320*
... şi-l iau pre dînsul de pre pat şi-l pun *gios* pre o rogojînă...	... şi-l iau pre dînsul de pre pat şi-l pun *jos* pre o rogojînă ...

[11] Cf. I. Bianu, *Despre introducerea limbii româneşti în biserica românilor*, Bucureşti, 1904, p. 22.

[12] BRV, III, p. 99, nr. 257.

[13] BRV, III, p. 126, nr. 291.

[14] BRV, IV, p. 91, nr.

[15] Singura excepţie o reprezintă molitvenicele tipărite la Bucureşti în 1729 şi 1741, scoase de acelaşi meşter : Stoica Iacovici.

Parcurgerea acestor două scurte pasaje evidențiază identitatea sub raport textual a celor două ediții ale *Molitvenicului*, dar pune totodată în lumină unele deosebiri în ceea ce privește norma lor lingvistică, subliniind caracterul, în bună parte, moldovenesc al primului și caracterul sensibil muntenizat al celui de-al doilea.

Analiza materialului lingvistic existent în ediția moldovenească din 1749 pune în lumină următoarele trăsături:

— *ă* proton, păstrat de obicei, trece în cazuri izolate la *a*: *cărare* (25/19), *făcătoriul* (28/7), *împăratului* (29/7), *lăcaș* (100/24), *păcatul* (90/26), *răsărit* (7/18), *scăpat* (89/10), *zăpadă* (91/10), dar: *pacatelor* (78/25—26);

— *e* medial aton, păstrat în majoritatea cazurilor, trece uneori la *i*: *oameni* (9/24), *oamenii* (29/18), *omenesc* (10/18), *venit* (10/17), *veniți* (88/10), dar: *capetile* (10/14);

— *e* final păstrat: *capetele* (97/1), *patimile* (97/5), *schimbare* (102/19), *sufletele* (95/10), *trupurile* (95/10); sporadic, *-e* se închide la *-i*: *să scapi* (= să scape; 8/14);

— *eá* final nu a fost de regulă redus la *é*: *cea* (100/23, 141/10, 26), *mea* (88/18, 90/26, 93/12, 13), *prea* (146/25), dar: *așe* (16/22, 109/20);

— *î* apare „diftongat" în cuvinte de tipul: *cîine*, *pîine*: *cîinii* (127/26), *cîinilor* (127/25—26), *pîinea* (127/25);

— labiala *f* nu a fost alterată: *va fi fost* (19/24), *să fie* (21/11), *fiind* (11/20, 98/10), *fiului* (7/9, 147/24);

— labialele *b*, *p*, *m*, *v* sînt, de cele mai multe ori, dure: *mă scîrbăsc* (243/7), *mărgînd* (17/3), *să număsc* (17/8), *avăm* (235/7), *izbăvască* (27/13, 102/2), *să proslăvască* (22/21, 100/11), *să zăbăvăsc* (19/5), dar și: *iubesc* (108/21, 148/48), *pentru* (98/10), *trupească* (79/23);

— dentala *d* este întotdeauna moale: *de* (9/10), *desăvîrșit* (28/12), *descoperirea* (13/21), *desculț* (28/10), *deșarte* (242/20—21), *descingă* (21/14);

— *s*, *dz*, *z*, *ț* duri apar în raport de variație liberă cu *s*, *dz*, *z*, *ț* moi: *mă voi asămăna* (89/5), *asămănare* (99/12), *însămnat* (25/4), *însămnăm* (98/1), *să să mărturisască* (23/1); *dumnedzăiască* (98/7), *dzuoa* (83/8), *buzăle* (91/23), *dumnezăiască* (239/18), *dumnezăiești* (239/9), *să păzască* (17/23, 22/18), *păzînd* (7/6), *cuțîtul* (234/1), *înțălepciunii* (235/10), *lăudaților* (86/25), *șuviță*, pl. (234/8—9); alături de acestea, apar și: *făcîndu-se* (28/25), *închina-se-va* (13/8), *înfrumusețat* (100/24), *însemnîndu-i* (22/2), *se* (21/9), *seacă* (23/24), *semnul* (9/9, 11/17); *vor audzi* (261/18), *patrudzeci de dzile* (11/7—8), *slobodzitoriul* (7/22), *vor auzi* (261/12, 13), *păzești* (11/18), *a păzi* (8/14), *păzit* (11/10); *brațele* (11/10), *înțelepțeaște-l* (10/4), *miruiți* (20/20), *smeriți* (12/24), *ținut* (11/12);

— *dz* apare, de asemenea, alături de *z* în cuvinte ca: *vor audzi* (261/18), *să se boteadze* (19/25), *au cădzut* (14/21), *depărtedzi* (25/4), *nebotedzat* (8/10), *să răspundză* (19/22), *vădzindu-te* (94/13); dar și: *vor auzi* (261/12, 13), *dumnezăiască* (239/19), *dumnezăiești* (239/9), *văzut-am* (98/19);

— *ğ* este general: *va agiunge* (19/5, 15), *agiutoriu(l)* (80/22—23, 94/6, 103/2), *gioc*, s. (16/9), *gios* (29/1), *vei giudeca* (91/5), *giudecată* (88/15), *să giudece* (29/26), *giudețului* (24/6); *să giurăm* (17/21), *neagiuns* (24/25);

— *ș*, *j* moi înainte de *e*, *i* în poziție „tare" apar în raport de variație liberă cu *ș*, *j* duri: *desăvîrșit* (28/12), *să greșim* (20/3), *a să împărtăși* (9/21), *rușinîndu-se* (325/12), *ușilor* (21/12), *vrăjmașii* (90/14—15), *grije*

(78/16), *năcăjesc* (89/16), *rogojină* (233/20—21), *slujitori* (109/20) apar alături de : *înşălăciunea* (22/12), *înşălăciunii* (27/20), *strămoaşăi* (239/23), *grijă* (82/16, 107/11), *rogojînă* (148/7), *slujăsc* (150/14);

— *ş*, *j* moi înainte de *ea* (trecut uneori la *e*) în poziţie „moale" sînt preponderenţi : *să aşedze* (244/26), *greşealele* (237/20—21), *greşealelor* (78/20), *greşelele* (244/15), *şeade* (29/25), *şeapte* (88/3), *al şeaselea* (18/5), *a şese* (8/7, 24/11), *slujeşte* (150/7); cu o frecvenţă sensibil mai mică apare în această poziţie *ş* dur : *deşarte* (242/20—21), *greşalelor* (100/9);

— articolul posesiv are forme variabile în majoritatea cazurilor : *a doa pravilă a lu Timoftei* (19/8), *mărire a numelui tău* (129/26), *robu al lui Dumnezeu* (13/4), *numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh* (78/10), *chipul voinţei şi al... blîndeaţelor* (98/2), *cel născut al tău* (238/9), *ani ai vieţii* (115/17), *rugăciuni ale tuturor sfinţilor* (14/4, 15/21, 16/2, 86/18), *chinuri ale acestuia* (97/23); sporadic, apare şi forma invariabilă a articolului posesiv : *Simeon, a căria taine* (12/13), *canonul al şaselea a lui Timoftei* (18/16);

— dintre fonetismele şi formele proprii ariei nordice mai notăm : *ă* etimologic trecut la *e* în *am nedejduit* (90/12—13), *n* propagat în *genunche* (233/10, 234/7) şi pluralul *mînule* (89/1, 97/14), singurul atestat pentru substantivul *mînă*.

Examinarea acestor fonetisme şi forme arată că ediţia ieşeană din 1749 a *Molitvenicului* urma încă în multe privinţe norma preconizată de scrisul literar moldovenesc. Totodată, nu poate trece neobservat faptul că, cel puţin în ceea ce priveşte o parte a fonetismelor şi formelor examinate (*ă* proton păstrat, *e* aton în poziţie medială sau finală netrecut la *i*, „diftongarea" lui *î* etc.), se constată o apropiere sensibilă faţă de norma muntenească. Această apropiere se manifestă prin adoptarea, fie şi parţială, a unor fonetisme şi forme proprii textelor scrise în sudul ţării. Nu este însă exclus ca în unele cazuri aceste muntenisme să fie în realitate reflexe ale vechii norme literare moldoveneşti. Se ştie astfel că limba scrierilor mitropolitului moldovean Varlaam, care prin copii manuscrise au cunoscut o largă circulaţie în toate provinciile locuite de români şi au putut contribui la fixarea normelor lingvistice pe care implicit le difuzau, conţine numeroase elemente comune cu limba scrierilor muntene din secolul al XVII-lea. Prin proporţia existentă între numărul de fonetisme şi forme proprii scrisului literar moldovenesc şi, respectiv, muntenesc, *Molitvenicul* tipărit la Iaşi, în 1749, ocupă o poziţie specială, constituind o etapă intermediară a procesului de unificare lingvistică, o treaptă în procesul de trecere de la norma literară moldovenească, la care nu se renunţă în întregime, către norma literară muntenească, care nu este însuşită decît parţial. Prin urmare, importanţa acestei tipărituri pentru istoria normei literare româneşti este subliniată de existenţa unor tendinţe unificatoare manifeste, care se vor accentua în tipăriturile ulterioare.

În cele ce urmează, ne propunem să ilustrăm această ultimă afirmaţie cu exemple extrase din *Molitvenicul* tipărit la Iaşi în 1764. Despre caracterul sensibil muntenizat al limbii acestei tipărituri am mai vorbit în lucrarea de faţă (vezi p. 325); pentru a evidenţia şi mai mult acest lucru, vom prezenta un fragment din *Molitvenicul* tipărit la Iaşi în 1764, comparat cu porţiunea corespunzătoare a textului din ediţia bucureş-

teană tipărită în același an, notînd marginal diferențele existente în textul muntenesc.

Iași, 1764, p. 119 — 120	*București, 1764, p. 91 — 92*
Că, iată, adevărul ai iubit: ceale ne a răutate și ceale *ascunsă* ale înțelepciunii tale ai arătat mie. Stropi-mă-vei cu isop și mă voi curăți, spăla-mă-vei, și mai vîrtos decît zăpada mă voi albi. Auzului mieu vei da bucurie și veselie; bucura-*să*-vor *oasăle* ceale smerite. Întoarce fața ta de către păcatele meale și toate fărădelegile meale șterge. Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeule, și duh direpț înnoiaște întru ceale dinlăuntru ale meale. Nu mă *lepăda* pre mine de la fața ta și duhul tău cel sfînt nu-l lua de la mine. Dă-m mie bucuria mîntuirii tale *și duh* stăpînitoriu mă întărește. Învăța-voi pre cei fără de leage căile tale și *necredincioși să vor întoarce*. Izbăvește-mă de *singiuri*, Dumnezeule. Dumnezeul mîntuirii meale, bucura-*să*-va limba mea de dreptatea ta. Doamne, buzele meale vei deschide și gura mea va vesti lauda ta, că de ai fi voit jărtvă, aș fi dat. Arderile de tot nu le vei binevoi, jărtva lui Dumnezeu, duhul luminat. Inima *înfricată* și smerită Dumnezeu nu o va urgisi. Fă bine, Doamne, întru *bunăvoia* ta Sionului și să se zidească zidurile Ierusalimului. Atunce bine vei voi *jertva* dreptății, prinosul și arderile de tot. Atuncea vor pune pre oltariul tău viței.	*ascunse* *se, oasele* *lăpăda* *și cu duh* *necredincioși la tine să vor întoarce, singiuri, se* *înfrîntă* *bunăvoirea* *jărtva*

Se poate ușor constata că deosebirile sînt minime și că ele se referă la situații în care norma literară muntenească însăși accepta două uzuri. Tendințele unificatoare constatate în ediția din 1749 a *Molitvenicului* capătă aici expresia unor norme unice deja constituite, a căror generalizare cunoaște un curs ascendent.

Pentru susținerea acestor afirmații, prezentăm în continuare principalele particularități lingvistice ale *Molitvenicului* tipărit la Iași în anul 1764, indicînd, acolo unde este cazul, modificările intervenite față de ediția din 1749:

— nu mai sînt semnalate cazuri de trecere a lui *ă* proton la *a*: *ai înălțat* (265/19), *păcatelor* (102/9—10; cf. *pacatelor*, în ed. Iași, 1749, 78/25—26), *rămași* (281/3), *văzîndu-te* (123/16);

— *e* medial aton păstrat: *credință* (266/10—11), *capetele* (14/1; cf. *capetile* în ed. Iași, 1749, 10/14), *jertvi-voiu* (125/10; cf. *jirtvi-voiu* în ed. Iași, 1749, 95/21), *oameni* (275/15), *au venit* (267/7);

— *e* final, păstrat în marea majoritate a situațiilor, trece la *i* numai în mod cu totul excepțional: *porțile* (270/3—4), *sîngele* (275/1), *toate* (275/9) etc., dar și: *să faci* (= se face, 148/20), *să scapi* (= să scape, 11/7);

— *ea* final nu a fost redus la *e*: *mea* (249/2), *vedea* (273/23, 278/20);

— *î* apare diftongat în cuvinte de tipul: *cîinii* (164/18), *cîinilor* (164/17), *mîinelor* (116/7), *mîinilor* (185/6), *pîinea* (164/16);

— labiala *f* nu este alterată: *fierbinte* (126/10), *fiind* (128/4, 16), *fiul* (281/6);

— în majoritatea cazurilor, labialele dure din ediția tipărită în 1749 au fost înlocuite cu labiale moi în ediția din 1764: *avem* (294/5; cf. *avăm* în ed. Iași, 1749, 235/17), *să (se) izbăvească* (34/9, 133/1; cf. *să (să) izbăvască* în ed. Iași, 1749, 27/13, 102/2), *mergînd* (23/1; cf. *mărgînd* în

ed. Iaşi, 1749, 17/3), *să numesc* (23/7; cf. *să număsc* în ed. Iaşi, 1749, 17/8), *să privească* (160/23; cf. *să privască* în ed. Iaşi, 1749, 124/26), *să (se) proslăvească* (29/20, 131/1—2; cf. *să (să) proslăvască* în ed. 1749, 22/21, 100/11), *zăbovesc* (25/11; cf. *zăbovăsc* în ed. Iaşi, 1749, 19/5); totuşi, sporadic se mai semnalează şi labiale dure: *mă scîrbăsc* (302/24);

— dentala *d* este întotdeauna moale: *depărtezi* (32/14), *ai dezlegat* (241/11), *dezmierdăciune* (277/9), *din* (271/2);

— în majoritatea covîrşitoare a cazurilor, *s, z, dz, ţ* duri din ediţia tipărită în 1749 au fost înlocuiţi cu *s, z, ţ* moi: *asemăna* (116/13; cf. *asămăna* în ed. 1749, 89/5), *însemnăm* (128/7; cf. *însămnăm* în ed.1749, 98/1), *buzele* (120/6; cf. *buzăle* în ed. 1749, 91/23), *dumnezeiască* (128/8—9; 298/20; cf. *dumnedzăiască* în ed. 1749, 98/2 şi *dumnezăiască*, în aceeaşi ediţie, 239/18), *zioa* (108/3; cf. *dzuoa* în ed. 1749, 83/8), *să se mărturisească* (30/3; cf. *să să mărturisască* în ed. 1749, 23/1), *înţelepciunii* (293/22; cf. *înţălepciunii* în ed. 1749, 235/10), *lăudaţilor* (113/8; cf. *lăudaţîlor* ed. 1749, 86/25). În unele cazuri, puţin numeroase, aceste consoane se păstrează dure: *asămănare* (129/22), *cuţîtul* (292/5), *să păzască* (23/23), *şuviţă* (pl., 292/13);

— *z* îl înlocuieşte pe *dz* din ediţia tipărită la Iaşi în 1749 în toate cazurile: *vor auzi* (324/14; cf. *vor audzi* în ed. 1749, 261/18); *să se boteaze* (26/8; cf. *să se boteadze* în ed. 1749, 19/25), *au căzut* (20/9; cf. *au căđzut* în ed. 1749, 14/19), *depărtezi* (32/14; cf. *depărtedzi* în ed. 1749, 25/4), *nebotezat* (11/8; cf. *nebotedzat* în ed. 1749, 8/10), *să răspunză* (26/5; cf. *să răspundză* în ed. 1749, 19/22);

— *j* îl înlocuieşte pe *ğ* din ediţia anterioară: în cuvinte de tipul: *va ajunge* (25/11, 22; cf. *va agiunge* în ed. 1749, 19/5, 15), *ajutoriu(l)* (102/14, 123/7, 134/9; cf. *agiutoriu(l)* în ed. 1749, 80/22—23, 94/6, 103/2), *batjocură* (149/11; cf. *batgiocură* în ed. 1749, 115/19), *joc*, s. (22/6; cf. *gioc* în ed. 1749, 16/9), *jos* (36/23; cf. *gios* în ed. 1749, 29/1, *vei giudeca* (119/9; cf. *vei giudeca* în ed. 1749, 91/5), *judecată* (115/18; cf. *giudecată* în ed. 1749, 88/15), *să judece* (38/12; cf. *să giudece* (în ed. 1749, 29/26), *jurăm* (23/20; cf. *giurăm* în ed. 1749, 17/21);

— *ş, j* moi înainte de *e, i* în poziţie „tare" apar în raport de variaţie liberă cu *ş, j* duri, întocmai ca în ediţia precedentă: *desăvîrşit* (35/12), *să greşim* (26/12—13), *a să împărtăşi* (9/21), *naşi* (28/6), *ruşinîndu-se* (400/13—14), *uşilor* (28/7), *vrăjmaşii* (118/12); *grije* (101/20), *rogojină* (262/2), *slujitori* (142/1) apar alături de: *deşărtăciunii* (315/16), *înşălăciunea* (29/10), *grijă* (103/3), *rogojînă* (320/7—8).

În legătură cu tratamentul dublu pe care îl aplică lui *ş, j* în poziţie „tare" ediţia ieşeană din 1764 a *Molitvenicului*, trebuie făcute două observaţii importante:

1) situaţiile în care tratamentul lui *ş, j* în această poziţie indică o rostire diferită de aceea considerată astăzi ca singura literară sînt extrem de rare (cf. exemplele de mai sus: *deşărtăciune, rogojînă* etc.) şi

2) tipăritura din 1764 aduce numeroase corecţii ediţiei din 1749 în sensul înlăturării fenomenelor de durificare a lui *ş, j* în poziţia amintită: *aşezatu-m-au* (116/2; cf. *aşădzatu-m-au* în ed. 1749, 88/19), *deşert* (25/23; cf. *deşărt* în ed. 1749, 19/17), *împărtăşesc* (129/5; cf. *împărtăşăsc* în ed. 1749, 98/22—23), *slujeso* (192/17; cf. *slujăsc* în ed. 1749, 150/4);

— *ș, j* sînt duri înainte de *ea* în poziție „moale" : *deșarte* (314/13), *greșalelor* (130/26).

Și în cazul acestui fonetism se pot consemna cu ușurință numeroase modificări pe care ediția din 1764 le aduce ediției din 1749. Astfel, într-un număr considerabil de situații, *ș, j* duri înainte de *ea* în poziție „moale" înlocuiesc pe *ș, j* moi în aceeași poziție : *greșalele* (298/15 ; cf. *greșealele* în ed. 1749, 237/20—21), *greșalelor* (304/15 ; cf. *greșelele* în ed. 1749, 244/15), *greșalelor* (102/3 ; cf. *greșealelor* în ediția din 1749, 78/20), *șade* (38/11 ; cf. *șeade* în ed. 1749, 29/25), *șapte* (115/2 ; cf. *șeapte* în ed. 1749, 88/3), *al șaselea* (24/7 ; *al șeaselea* în ed. 1749, 18/5), *jale* (315/1 ; cf. *jeale* în ed. 1749, 253/6) ;

— articolul posesiv are, în general, forme variabile : *mărire a numelui tău* (165/5), *canonul 50 al săborului* (22/8), *chinuri ale acestuia* (128/3) ; apare în cîteva cazuri și forma invariabilă a articolului posesiv : *Simeon a căria taine* (16/19), *ani a vieții* (149/9) ; ar mai fi de semnalat unele corecții aduse ediției din 1749, dintre care unele constituie, de fapt, fenomene de hipercorectitudine. Astfel, sintagma *a doa pravilă a lu Timoftei* (ed. 1749, 19/8) este corectată în *a doa pravilă a lui Timoftei* (ed. 1764, 25/14) ;

— dintre fonetismele și formele proprii ariei nordice semnalate în ediția din 1749, ediția din 1764 păstrează pe *n* propagat în *genunche* (291/11, 292/12 ; cf. *genunche* în ed. 1749, 233/10, 234/7), dar înlocuiește pe *e* asimilat din *am nedejduit* cu *ă* etimologic : *am nădăjduit* (118/8—9, 151/10 ; cf. *am nedejduit* în ed. 1749, 90/12—13, 117/8) ; *ă* etimologic este înlocuit cu *e* în *blestemul* (165/12 ; cf. *blăstămul* în ed. 1749, 129/10) ; adverbul *acum* (104/16, 149/18—19) îl înlocuiește pe *acmu* din ediția precedentă (80/21, 118/26) ; de asemenea, pluralul *mînule* este înlocuit cu *mîinile* (116/8, 127/16 ; cf. *mînule* în ed. 1749, 89/1, 97/14), *mîinilor* (185/16 ; cf. *mînulor* în ed. 1749, 144/6), *mîinelor* (116/7 ; cf. *mînulor* în ed. 1749, 88/23).

Din analiza materialului lingvistic prezentat, rezultă că limba *Molitvenicului* tipărit la Iași în 1764 este puternic muntenizată : se păstrează, ca și în Muntenia, *ă* proton, *e* medial aton, *e* final, *ea* final ; *îi* este general ; labiala *f* nu este alterată ; *j* în loc de *ğ* și *z* în loc de *dz* sînt, de asemenea, generali. Totuși, se mai constată și cîteva urme ale vechii norme moldovenești. Astfel, în cîteva cazuri, puține la număr, este drept, labialele apar cu timbru dur ; *n* este propagat în *genunche* ; de asemenea se consemnează și cîteva apariții ale articolului genitival invariabil. Numărul mic al situațiilor care ilustrează o mai veche normă moldovenească nu schimbă însă aspectul lingvistic general al textului în discuție, a cărui dominantă este caracterul puternic muntenizat.

TRANSILVANIA

Pentru perioada de care ne ocupăm se cunoaște un singur molitvenic ardelenesc tipărit, cel de la Blaj, apărut în 1757, sub îngrijirea lui Petru Pavel Aaron. Tipograful este o persoană originară din sudul țării, Ioan

Rîmniceanul, „fugar din Oltenia", după cum ne informează Nicolae Iorga [16].

Înainte de a prezenta principalele caracteristici ale limbii folosite în tipăritura blăjeană, prezentăm cîteva pasaje din *Molitvenicul* tipărit la Blaj în 1757, făcînd precizarea că ele sînt identice cu pasajele corespunzătoare din molitvenicele tipărite la Buzău și Rîmnic în 1747.

Blaj, 1757, p. 158; Buzău, 1747, p. 204;
Rîmnic, 1747, f. 100^{v}

Făclie picioarelor meale e leagea ta și lumină cărărilor meale. Juratu-m-am și am pus ca să păzesc judecățile dreptății tale ... Ceale de bunăvoie ale gurii meale bine le voiaște, Doamne, și judecățile tale mă învață. Sufletul mieu în mîinile tale e pururea și legea ta nu o am uitat.

Blaj, 1757, p. 239, 240; Buzău, 1747, p. 258, 259;
Rîmnic, 1747, f. 134^{v}, 135^{r}

... și-l iau pre dînsul de pre pat și-l pun jos pe o rogojină ... și pun pre dînsul sfînta evanghelie, precum s-au zis, și împrejurul lui patru sfeaștnice cu făclii aprinse în cruciș...

Identitatea fragmentelor prezentate nu mai reclamă alte comentarii privind caracterul muntenesc al limbii textului blăjean. Explicația aceste stări de fapt trebuie căutată în circulația cărții rîmnicene în Transilvania, despre care vorbește în mod convingător Mircea Tomescu : „Mult răspîndite în Transilvania sînt tipăriturile rîmnicene, datorită legăturilor mai strînse și directe pe care cărturarii și tipografii rîmniceni le aveau cu centrele culturale și economice ardelenești și, în primul rînd, cu Sibiul, prin negustorii căruia cărțile se difuzau în diversele puncte ale provinciei de peste munți. Un mijlocitor al răspîndirii cărții rîmnicene în Transilvania a fost negustorul Hagi Constantin Pop. Tipăriturile de la Rîmnic ajungeau uneori destul de repede în Transilvania. *Antologhionul*, ieșit de sub teasc la 30 august 1737, se afla în mai 1738 la Abrud, după ce trecuse prin mîinile popii Irimie din Cluj" [17].

În aceste condiții, nu este de mirare că tipăriturile muntenești au putut influența norma literară a tipăriturilor blăjene, cu atît mai mult cu cît diferențele dintre graiul muntenesc și cel vorbit în părțile sudice ale Transilvaniei erau neînsemnate.

În cele ce urmează ne propunem să prezentăm principalele trăsături lingvistice ale *Molitvenicului* tipărit la Blaj în 1757 :

— *ă* proton nu a trcut la *a* : *bătrîneaților* (40/20), *măsură* (17/14), *părinților* (147/13);

— *e* medial aton nu trece la *i* : *boalele* (127/7), *judecății* (220/13), *oameni* (249/22), *sufletelor* (277/8), *venit* (139/14);

— *e* final, de regulă, nu se închide la *i* : *adîncurile* (15/21), *folositoare* (277/1), *iaste* (135/2), *tine* (184/8); în mod cu totul excepțional *e* final se închide la *i* în *izvorăști*, 3 sg. (178/19);

— *ea* nu se reduce la *e(é)* : *avea* (15/15), *bea* (139/10), *mea* (142/2), *vedea* (155/18);

— *îi* apare peste tot în cuvinte de tipul : *cîinii* (135/4), *cîinilor* (135/3), *mîini(le)* (148/21, 155/16, 277/14), *mîinilor* (14/24), *pîinea* (135/2);

[16] *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, București, 1930, p. 135.

[17] *Istoria cărții românești de la începuturi pînă la 1919*, Bucuiești, 1968, p. 96.

— *f* nu apare alterat înainte de *e, i* : *fieștecare* (116/13), *va fi* (14/16), *fire* (175/21), *fiului* (14/5, 15/4);

— labialele sînt moi : *iubesc* (163/3), *pentru* (167/7—8, 17 175/24), *trupească* (136/18), *au mers* (139/5—6), *ai trimis* (115/1, 205/9), *lumească* (175/3), *izbăvească* (15/10);

— *s, z, ț* sînt moi : *apropiindu-se* (114/1—2), *semnul* (9/4), *urgisiții* (241/1), *Dumnezeule* (221/24), *să păzească* (149/22), *păzești* (10/5), *șaptezeci* (137/20), *brațele* (11/11), *frați* (277/15), *să țineți* (138/20); cu un număr scăzut de ocurențe apar și *s, z, ț* duri : *să păzască* (149/20), *ț-au plăcut* (116/13);

— *z* este general (*dz* nu apare) : *au căzut* (113/18), *tinzîndu* (277/14), *văzut-au* (139/3), *zile* (149/4), *au zis* (130/10);

— *j* este general (*ğ* nu apare) : *ajunge* (L30/13—14), *să ajute* (174/16), *încunjura* (148/10), *judecățile* (164/1), *junghiați* (165/1), *jurămînt* (141/2);

— *ș, j* moi înainte de *e, i* în poziție „tare" apar în raport de variație liberă cu perechile lor dure : *desăvîrșită* (115/6—7), *greșesc* (150/10), *împărtășindu-ne* (128/20), *slujindu-se* (15/14), *au slujit* (127/1); *înșălătoare* (174/7);

— *ș, j* duri înainte de *ea* în poziție „moale" : *să așaze* (147/15—16, 185/7), *greșalele* (136/10), *șapte* (137/20, 163/3); *să grijaște* (183/7), *jale* (202/8);

— articolul posesiv are întotdeauna forme variabile : *împărăție a tatălui* (*și a fiului și a sfîntului duh* (208/23), *frate al nostru* (186/7), *pămînt al domnului* (186/13), *ani ai vieții* (122/11—12), *rugăciuni ale sfinților* (185/12).

Din expunerea prezentată credem că a rezultat cu destulă claritate faptul că la jumătatea secolului al XVIII-lea norma literară a cărților bisericești tipărite în cele trei provincii românești înregistrează o primă unificare, realizată pe o bază muntean ă. Factorii care au concurat la adaptarea normei muntenești în cărțile bisericești tipărite în Moldova și Transilvania trebuie căutați în împrejurările de ordin, mai ales, cultural ale epocii. Avem în vedere, în primul rînd, intensitatea activității de tipărire a cărților bisericești în cele trei provincii românești — constantă în Muntenia și intermitentă în Moldova și mai ales în Transilvania — și larga circulație de care s-au bucurat cărțile muntenești în biserica ortodoxă din Moldova și Transilvania.

Indiferent de cauzele care au determinat și indiferent de factorii care au favorizat generalizarea normelor muntenești în cărțile bisericești tipărite în provinciile românești la jumătatea secolului al XVIII-lea, realitatea lingvistică a cărților discutate arată că în perioada la care ne referim normele regionale sînt abandonate în favoarea adoptării unor norme unice, a căror bază muntean ă credem că a rezultat din analiza exemplelor prezentate în cursul expunerii.

În felul acesta, concluziile privind unificarea normelor limbii românești literare pe o bază muntean ă, observată de unii cercetători în edițiile succesive ale unor cărți de primă importanță în desfășurarea serviciului religios ortodox, cum sînt *Liturghia*, *Evanghelia*, *Octoihul*, *Penticostarul* și *Psaltirea* se confirmă și pentru edițiile succesive ale *Molitvenicului* din secolul al XVIII-lea.

PROBLEME DE LIMBĂ ROMÂNĂ ÎN ACTELE DE CANCELARIE ANTERIOARE SECOLULUI AL XVII-lea

DE

GH. BOLOCAN

Atenţia acordată de cercetători elementelor româneşti din actele de cancelarie, din inscripţii şi însemnări sau din opere cu caracter istoric a avut drept rezultat publicarea unor lucrări cu caracter mai mult sau mai puţin întins. Timp de 30 de ani *Glosarul cuvintelor româneşti din documentele slavo-române* de Damian P. Bogdan a fost singura lucrare cu caracter general care a stat la baza multor studii închinate istoriei vocabularului limbii române. Şi în momentul de faţă utilitatea *Glosarului* este indiscutabilă. Dintre studiile ample apărute în ultima vreme trebuie amintită monografia *Limba documentelor slavo-române emise în Ţara Românească în sec. XIV şi XV* de Lucia Djamo-Diaconiţă, care acordă problemelor vocabularului românesc din documentele slave importanţa cuvenită.

Recent, fructificînd cercetările făcute în acest domeniu, Gh. Mihăilă a publicat *Dicţionar al limbii române vechi*, care cuprinde 1 cuvînt din sec. X—XI, 4 cuvinte din sec. al XIII-lea şi 623 de cuvinte din sec. XIV—XVI (pînă la 1521). Ca în orice domeniu de activitate, cercetările noi, făcute pe baza unui corpus de documente din ce în ce mai amplu, dau la iveală fapte noi care îmbogăţesc cunoştinţele noastre despre limba română.

În cadrul sectorului de slavistică al Institutului de lingvistică s-a terminat redactarea *Dicţionarului elementelor româneşti din actele de cancelarie anterioare sec. al XVII-lea*, care reprezintă primul volum al unei lucrări lexicografice fundamentale asupra documentelor scrise în Ţările Româneşti între 1372 şi 1600 [1].

Următoarele trei volume vor fi elaborate de acelaşi colectiv pînă în anul 1980.

Activitatea de depistare, selecţie şi prezentare a elementelor româneşti din scrierile slave de la noi nu poate fi interpretată ca o colecţionare întîmplătoare de cuvinte fără o legătură sistematică între ele.

Fixarea datei de 1600 pînă la care se întinde perioada cercetată de noi este, desigur, arbitrară. Faptul că după 1600 documentele redactate în limba română devin din ce în ce mai numeroase nu face inutilă cercetarea documentelor scrise în alte limbi şi după această dată. Necesitatea cunoaşterii limbii române sub toate aspectele cere cercetătorului actual

---

[1] La redactarea dicţionarului au lucrat următorii: Gheorghe Bolocan, Olimpia Guţu, Virgil Nestorescu, Cornelia Popescu, Aspazia Reguş, Corneliu Reguş, Ioan Robciuc, Mile Tomici, cercetători ştiinţifici la Institutul de lingvistică din Bucureşti, şi Ion Ciocea, asistent universitar.

folosirea cu discernămînt a tuturor izvoarelor. Limitarea la o anumită perioadă trebuie acceptată numai ca posibilitate de cuprindere a surselor studiate.

Dicţionarul cuprinde aproximativ 1800 de cuvinte-titlu. În marea lor majoritate, cuvintele atestate se subsumează unor grupe terminologice precise, dictate de caracterul documentelor excerptate.

Documentele cu caracter administrativ-juridic care reglementează relaţii diverse între locuitorii Ţărilor Româneşti în mod necesar trebuie să conţină cuvinte care se referă la acest domeniu. Acelaşi lucru s-a întîmplat, de pildă, şi cu latina, ca limbă de cancelarie, în Polonia. Dintre domeniile cele mai importante care reflectă o terminologie românească amintim două : A. **Terminologia geografică**, B. **Terminologia administrativă.**

A. **Terminologia geografică** (în cele mai multe cazuri de nuanţă populară). În acest vast cîmp semantic se găseşte pentru limba română un important material privind formarea numelor de locuri. Elementele lexicale ale acestui sistem prezintă trei situaţii :

a) apar cu valoare de cuvînt comun ;

b) pot fi selectate din toponime de care nu se deosebesc decît prin funcţia pe care acestea o au ;

c) pot fi detaşate printr-un procedeu de segmentare a toponimelor formate prin derivare.

Criteriile pentru situaţiile de sub b) şi c), aplicate consecvent de noi, îşi găsesc o confirmare în teza acad. Iorgu Iordan : „Foarte multe toponimice există sau au existat ca nume apelative în limba de toate zilele. Este clar că izvorul lor trebuie căutat totdeauna şi fără nici o şovăire în lexicul vorbirii curente. Prin urmare, indiferent de originea lor lingvistică, aceste denumiri trebuie tratate la fel cu elementele lexicale propriu-zise, aşadar ca cuvinte româneşti în sens strict. Căci numai după ce au ajuns să le întrebuinţeze cu valoare de nume apelative au putut românii să le extindă uzul, folosindu-le în aceeaşi vreme cu ambele valori de cuvinte obişnuite şi de toponimice" [2].

Preexistenţa unui apelativ este cu atît mai evidentă în cazul toponimelor derivate. Toponime de tipul *Jupînești*, *Popești* etc. nu pot fi, desigur, considerate atestări ale cuvintelor *jupîn*, *popă* etc.. Indirect însă, ele furnizează informaţia deosebit de preţioasă asupra existenţei în limbă a cuvintelor de la care sînt derivate. De aceea, după părerea noastră, ele trebuie înregistrate printre elementele româneşti ale documentelor slave, fiind grupate, pentru sistematizare, sub cuvîntul de la care, în ultimă instanţă, provin.

Grupa termenilor geografici o divizăm în trei secţiuni, după clasificarea făcută de acad. Iorgu Iordan [3] :

a) *Termeni care arată aspectul exterior al locului* : *albie* (M 1529) ; *arsură* (ŢR 1451, M 1490) ; *băşică* (ŢR 1576) ; *băşicuţă* (ŢR 1517) ; *belitură* (ŢR 1567), *chică* (ŢR 1575), *chiceră* (M 1468, ŢR 1509, 1585), *ciocan* (ŢR 1505),

---

[2] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, 1963, p. 7.

[3] Cf. *op. cit.*, p. 19, 49, 105.

cîmpșor (ȚR 1550), *clăbucet* (ȚR 1533), *coadă* (ȚR 1575, 1579), *coastă* (ȚR 1463, 1502, 1521, 1547, 1585, 1588), *colnic* (ȚR 1530, 1567, 1575, 1580), *corlată* (M 1499, ȚR 1588), *corugă* (ȚR 1558), *costiș* (ȚR 1583), *crac* (ȚR 1520), *culme* (M 1475), *curătură* (ȚR 1577, 1583), *curmătură* (ȚR 1517, 1521, 1575, 1576), *cursură* (ȚR 1517), *custură* (M 1583), *deal* (M 1392, 1410, ȚR 1517), *dîlmă* (ȚR 1570), *dîmb* (ȚR 1517), *fund* (M 1462, 1522, ȚR 1583), *gaură* (ȚR <1512—1513>, 1556, 1572), *genune* (ȚR 1415, <1421>), *gîlmă* (ȚR 1533), *gorgan* (ȚR 1517, 1534), *grădină* (ȚR 1560), *grind* (ȚR 1507, 1581, M 1520, 1536), *groapă* (M 1520, ȚR 1521), *grohot* (ȚR 1521), *gropan* (ȚR 1595), *grui* (M 1455, ȚR 1525), *gruiet* (M 1451, ȚR 1584), *holm* (M 1443, 1491), *izlaz* (ȚR 1589), *înfundătură* (M 1428), *laz* (ȚR 1456), *livadă* (ȚR 1498), *mal* (M 1448), *matcă* (M 1451), *măgură* (M 1411, ȚR 1512—1513), *măgurice* (ȚR 1570), *movilă* (M 1400), *muche* (ȚR 1528), *muncel* (M 1403), *munte* (M 1466), *oașă* (M 1475), *obcină* (M 1455), *obrejie* (M 1455), *ostrov* (ȚR 1500), *pajiște* (ȚR 1512—1513), *peșteră* (ȚR 1532), *picior* (M 1410, ȚR 1547), *pietriș* (ȚR 1533), *pinten* (M 1595), *pisc* (M 1425, ȚR 1496), *pîrloagă* (ȚR 1575), *plai* (ȚR 1504), *poală* (ȚR 1592), *podgorie* (ȚR 1464), *poiană* (M 1400), *ponor* (ȚR 1459), *priboi* (ȚR 1564), *pripor* (ȚR 1517), *prisacă* (M 1464), *prislop* (ȚR 1415), *prival* (ȚR 1554), *prund* (ȚR 1506), *rîpă* (M 1400), *rît* (M 1456), *rovină* (ȚR 1573), *rudă* „mină" (M 1432), *runc* (M 1473), *ruptură* (M 1422), *scaun* (ȚR 1495—1508), *seci* (ȚR 1501), *stei* (ȚR 1580), *stîncă* (ȚR 1467), *vad* (M 1487), *vale* (ȚR 1428), *văduleț* (ȚR 1575), *vîlcea* (ȚR 1508), *vîrf* (ȚR 1517), *vîrtop* (M 1422), *zănoagă* (ȚR 1451), *zăpodie* (M 1425).

b) *Termeni care evocă natura terenului aparținînd unei localități*: *alun* (ȚR 1525, 1568, 1583), *aluniș* (ȚR 1529, 1575, 1582), *anin* (ȚR 1543, 1585), *aniniș* (ȚR 1392, 1512, 1586), *bahnă* (M 1431, 1434, 1436, 1444, ȚR 1491, 1493, 1498), *baie* (ȚR 1520), *baltă* (ȚR 1496, 1505, 1543, 1573), *băhniță* (M 1488), *bărăcie* (ȚR 1570, 1582), *bîlbîitoare* (ȚR 1517), *braniște* (M 1453, 1490), *brădet* (ȚR 1498—1499, 1506, 1536, 1568), *buciniș* (ȚR 1541, 1589), *bulboacă* (M 1428), *călin* (ȚR 1577), *călinet* (ȚR 1548, 1569), *cărpiniș* (M 1546, ȚR 1575, 1580), *cerăt* (ȚR 1495, 1550), *cireș* (M 1411, ȚR 1556, 1579), *ciulin* (M 1522), *codru* (ȚR 1573), *corn* (M 1428, ȚR 1436, 1499, 1533), *cornet* (ȚR 1512—1513, 1515, 1516, 1517), *corniș* (ȚR 1582), *crivină* (ȚR 1505), *crîng* (M 1455), *curpen* (ȚR 1570), *fag* (ȚR 1519), *făget* (ȚR 1573), *făguleț* (M 1473), *frasin* (ȚR 1521, 1567), *frăsinet* (ȚR 1502, 1510, 1526, 1537), *furcă* (ȚR 1513), *furcitură* (ȚR 1505), *glod* (M 1425, 1427, 1453, 1492, 1499, 1508), *gorun* (M 1448, ȚR 1571), *gorunet* (ȚR 1553), *groșet* (ȚR 1571), *gură* (ȚR 1498, 1499), *halîngă* (ȚR 1593), *helești* (ȚR 1496—1508), *hotar* (M 1392, ȚR 1488), *iar* (ȚR 1581), *iezer* (ȚR 1458), *iezercan* (M 1521), *izvor* (M 1453, ȚR 1436), *lac* (M 1468), *mlacă* (ȚR 1512—1513), *mlăjet* (ȚR 1511), *mocirlă* (M 1583), *nuc* (M 1548), *nucet* (ȚR <1400>, <1404—1406>), *obîrșie* (M 1410), *paltin* (ȚR 1520), *păducel* (M 1436), *pădure* (ȚR 1515), *păltiniș* (ȚR 1574), *păltinet* (ȚR 1574), *periș* (ȚR <1579>), *plopiș* (ȚR 1561), *pîrău* (M 1466, ȚR 1494), *rîu* (ȚR 1519), *sihlă* (M 1455), *slatină* (ȚR 1421), *smîrc* (ȚR 1526), *sociș* (ȚR 1528), *sorb* (ȚR 1470), *șipot* (ȚR 1441, M 1490).

c) *Termeni care arată însușirea terenului*: *adînc* (ȚR 1567), *ars* (M 1493, ȚR 1581), *ascuns* (ȚR 1579), *bălegos* (ȚR 1545), *belciugat* (ȚR 1510), *cîrligat* (M 1409, ȚR 1513), *găunos* (M 1448), *grămădit* (ȚR 1512, 1520), *gurguiat* (ȚR 1561), *hămeos* (M 1589), *împuțit* (M 1495), *părăginos* (ȚR 1484, 1502), *părăsit* (ȚR 1495), *pestriț* (ȚR 1497), *pitulat* (ȚR 1483), *pleș* (ȚR 1475,

1426), *pogorît* (M 1426), *puturos* (M 1493), *răsturnat* (ȚR 1600), *ruginos* (ȚR 1579), *rupt* (ȚR 1570), *țărmuros* (ȚR 1593).

Lexicul terminologic prezentat mai sus este conținut în toponime cu aspecte foarte variate, dintre care două tipuri ni se par deosebit de importante :

I. TOPONIME FORMATE DIN GRUPURI DE CUVINTE

Deși mai puține ca cele simple, ele au o importanță foarte mare pentru istoria limbii române. În primul rînd, cel puțin unul dintre elementele constitutive ale grupului toponimic presupune o legătură, mai mult sau mai puțin directă, cu limba comună. Aceste elemente sînt, desigur, termenii entopici și cuvintele de sudură ale grupului (prepoziție, articol). Partea secundă a grupului toponimic este, credem, întotdeauna un antroponim sau un toponim. Prin urmare, existența unui grup toponimic presupune existența în prealabil a unui termen de geografie populară și a unui toponim sau antroponim. Considerăm de aceea foarte importantă această categorie de toponime. Formarea unui sistem complex de toponime de acest fel presupune o perioadă îndelungată. Toponimele din această categorie aparțin în majoritatea cazurilor așa-zisei toponimii minore sau microtoponimiei. Stabilirea unui sistem microtoponimic complex ca acela ce se degajă din documentele slave se poate presupune că a avut loc cel puțin cu cîteva secole înainte de perioada în care este atestat. Vom grupa toponimele din această categorie după structura lor.

1. *Formate dintr-un substantiv (de obicei un entopic) la nominativ și unul la genitiv cu articolul postpus*

a) *În Țara Românească* : Balta Cornățelului, Colnicul Priboiului, Coada Iarului, Coasta Ogrăzii, Crîngul Vîrului, Cornul Malului, Crivina Murgeștilor, Culmea Jariștei, Dealul Cireșului, Dealul Catăuțului, Dealul Maniului, Dealul Rusului, Dealul Tîrgoviștei, Dealul Bujoranilor, Dealul Broștenilor, Dealul Verneștilor, Dealul Scheilor, Dealul Fleștilor, Drumul Tîrgului, Drumul Arbunelui, Drumul Marmurelui, Drumul Prejvei, Dosu Mogăi, Fața Copăcelului, Fundul Poienii, Fruntea Mlăcilor, Gruiul Poienii, Gruiul Căpățînii, Gîlma Mălinișului, Hotarul Cucului, Hotarul Brădetului, Hotarul Vițelului, Hotarul Comanei, Hotarul Strîmbei, Hotarul Hobiștei, Hotarul Ocinei, Hotarul Bădenilor, Hotarul Albenilor, Hotarul Buciumenilor, Hotarul Poienilor, Hotarul Cocorăștilor, Hotarul Deduleștilor, Hotarul Groșilor, Hotarul Turcilor, Hotarul Crîngurenilor, Hotarul Dobroeștilor, Hotarul Căzăneștilor, Hotarul Șarapatinilor, Hotarul Bărseștilor, Hotarul Strîmbeanilor, Lacul Porcului, Lacul Cîinelui, Lacul Dalei, Lacul Cămilei, Lacul Cailor, Lacul Răchiților, Lacul Batiștelor, Lunca Lupilor, Malul Mălușalelor, Matca Boului, Malul Prosiei, Măgura Fetei, Măgurele Lazului, Măgura Inurilor, Măgura Băduleștilor, Măgura Moșilor, Mlaca Crucilor, Muchea Strîmbei, Obîrșia Fetiței, Obîrșia Ursoaei, Obîrșia Boușorului, Obîrșia Lupoanei, Obîrșia Aninoasei, Obîrșia Pietrișului, Obîrșia Păcăleanului, Obîrșia Luncii, Obîrșia Deșului, Obîrșia Noatenului, Obîrșia Cîinelui, Obîrșia Bucinului, Ocina Poienii, Padina Malului, Piscul Fagului, Piscul Gorunetului, Piscul Furnicarului, Piscul Pravățului, Piscul Năsipului, Piscul Sîngeretului, Piscul Gîrniței, Piscul

Vălcelei, Piscul Scheaului, Piscul Coteniței, Piscul Jgheboasei, Piscul Poienii, Piscul Căprioarei, Piscul Ciulinului, Piscu Dracului, Piscul Păcurarilor, Piscul Groşilor, Piscul Călinilor, Plaiul Vaideeilor, Poienile Malului, Prislopul Veţelului, Poteca Păcăleanului, Ruptura Poienii, Seciul Groşilor, Slemea Mlăcilor, Slemea Sasului, Valea Siliştei, Valea Dracului, Valea Stupinei, Valea Episcopiei, Valea Săratei, Valea Plescioarei, Valea Runcului, Valea Prislopului, Valea Hotarului, Valea Teiului, Valea Alunişului, Valea Ulmetului, Valea Ursului, Valea Şoimului, Valea Calului, Valea Gruiului, Valea Padinilor, Valea Clăiţei, Valea Lăstunilor, Valea Flămînzeştilor, Valea Aurarilor, Valea Dracilor, Valea Văratecilor, Valea Iaşilor, Vîrful Dealului, Vîrful Comarnicelor, Vîrful Măgurilor.

b) *În Moldova*: Culmea Grădiştii, Gîrla Pietroasei, Gîrla Flămînzilor, Hotarul Buciumilor, Hotarul Boteştilor, Hotarul Arămeştilor, Hotarul Albotenilor, Hotarul Sălăjanilor, Hotarul Medeeştilor, Hotarul Titeştilor, Obîrşia Frumosului, Obîrşia Muncelului, Zăpodia Ulmilor.

2. *Formate dintr-un substantiv (de obicei entopic) la nominativ şi dintr-un substantiv la genitiv cu articolul antepus*: *Piscu lu Stroe* (ŢR 1502), *Valea lu Dubrii* (ŢR 1557), *Valea lu Alb* (ŢR 1560), *Plopii lu Vîrjoghe* (ŢR 1511).

3. *Formate din două substantive la nominativ*:
Dealul Văcăreşti, *Poiana Sasul* (ŢR 1556), *Valea Barna* (ŢR 1564), *Valea Gemeni* (ŢR 1575), *Valea Săcul* (ŢR 1582), *Siliştea Huhurezi* (ŢR 1506), *Siliştea Drumenie* (ŢR 1560), *Siliştea Ungurei* (ŢR 1534), *Poiana Muncelul* (M 1473).

4. *Formate din substantiv în nominativ şi un adjectiv*:
Crîngul Mare (ŢR 1577), *Lacul Limpede* (ŢR 1587), *Lacul Ţărmuros* (ŢR 1593), *Lacurile Gemene* (ŢR 1583), *Lacul Mare* (ŢR 1596), *Măgura Surpată* (ŢR 1593), *Măgurile Deşirate* (ŢR 1595), *Măgurile Gemene* (ŢR 1595), *Prihodiştea Mărgelată* (M 1528), *Movila Găunoasă* (M 1400), *Valea Rea* (ŢR 1510), *Valea Lungă* (ŢR 1596), *Valea Seacă* (M 1543), *Piscul Cîrn* (ŢR 1594), *Lacu Puturos* (M 1493).

5. *Formate din prepoziţie + substantiv*:
La Plopul (ŢR 1529), *La Lacure* (ŢR 1534), *La Gardu* (ŢR 1559), *La Gorun* (ŢR 1559), *La Copăcele*, *La Spin*, *La Dîrstă* (ŢR 1559), *La Rădulești* (ŢR 1565), *La Gorgan* (ŢR 1576), *La Lacul* съ (с) *Stejarul* (ŢR 1583), *La Văduleţul* (ŢR 1584), *La Hotar*, *La Trestie* (ŢR 1590), *La Brad* (ŢR 1592), *Supt Coastă* (ŢR 1463), *Sup Stog* (ŢR 1556), *Supt Belituri* (ŢR 1567).

La listele prezentate mai sus sînt necesare următoarele observaţii:

a) Modelele stabilite pentru perioada cercetată se găsesc în toponimia actuală, deosebirile fiind numai de ordin cantitativ.

b) În documentele din Moldova, după cum se observă din liste, numărul microtoponimelor de acest tip este extrem de mic. Faptul se datorează mai multor cauze:

1) De obicei în documentele moldoveneşti entopicul este tradus în limba originalului: *valea* = долина, *drum* = пѫть etc.

2) Documentele moldoveneşti sînt mai puţin numeroase şi au o structură stereotipă fără a se deosebi esenţial de la o epocă la alta.

Dacă luăm în consideraţie şi toponimele în care cel de-al doilea cuvînt este element slavizat (un adjectiv posesiv sau un substantiv la dativ), numărul combinaţiilor în care intră entopicele este foarte mare. Iată cîteva

exemple: *Piscul Frasinulov, Piscul Blidarulov, Piscul Vladov, Valea Cernaev, Valea Mustev, Valea Ursulov, Dealul Verneştim, Dealul Bucşanom* etc. Modelul acesta, pentru Ţara Românească, numără cîteva sute de cazuri.

II. TOPONIME-DIMINUTIVE

Toponimele cu formă diminutivală în documentele cercetate sînt foarte numeroase. În principiu, de la orice toponim primitiv se poate forma un toponim diminutiv. Cercetările efectuate în cadrul sectorului de onomastică asupra toponimelor-diminutive din spaţiul geografic actual al ţării noastre demonstrează că toponimele diminutive se formează de la toponimele primitive şi nu de la diminutivul corespunzător din limba comună. Este, deci, vorba de o relaţie directă toponim-diminutiv — toponim primitiv. Astfel, *Curtişoara* este toponim-diminutiv, format de la toponimul Curtea, a cărui existenţă istorică este probată, documentar, lîngă Tîrgu-Jiu. Problema aceasta nu este numai teoretică, cum s-ar părea la prima vedere. Admiţînd acest punct de vedere, ne putem, pe de o parte, explica formarea diminutivelor toponimice care nu sînt susţinute de apelative româneşti: *Dîmbovicioara, Şercăiţa* etc. Pe de altă parte, înţelegerea aceasta a sistemului toponimic diminutival stabileşte o ierarhie care dă posibilitatea fixării unei cronologii cu implicaţii istorice dintre cele mai importante. Existenţa în documentele secolelor XIV—XVI a unui sistem toponimic-diminutival, derivat secundar de la cel primar, ne atestă vechimea punctului de plecare al sistemului toponimic în general. Prezentăm mai jos o parte din materialul toponimic-diminutival care, în ultimă instanţă, are la bază apelative româneşti:

-(ş)oară: Arişoara, Butişoara, Curtişoara, Grupşoara, Morişoara, Portiţoara, Scărişoara, Trestioara, Viişoara;
-şor: Cîmpşor, Corbişor, Drumuşor, Bouşor, Gruişor, Plăişor, Plopşor, Podişor, Prunişor, Puişor, Rîuşor, Sălcişor, Tîrguşor, Unghişor;
-iţa: Băhniţa, Cetiniţa, Ciuliniţa, Clăiţa, Fîntîniţa, Gropiţa, Moviliţa, Poieniţa, Portiţa;
-uţa: Bărcuţa, Băşicuţa, Mlăcuţa, Obrejiuţa, Sălcuţa, Urzicuţa;
-eţ: Ciulineţ, Gruieţ;
-uleţ: Brăduleţ, Făguleţ, Funduleţ, Lăculeţ, Lunguleţ, Ulmuleţ;
-el: Bourel, Cireşel, Copăcel, Făurel, Frumuşel, Glodurel, Gorgănel, Muncel, Ponorel, Sătcel, Ungurel, Vîrtejel, Vulturel;
ă/eţel: Brădăţel, Cerăţel, Cornăţel, Făgeţel.

B. Terminologia administrativă

a) *Organizare administrativă de stat, armată*: *aga* (ŢR 1567), *aprod* (M 1443), *armaş* (ŢR 1456—1459), *armăşel* (M 1588), *azap* (ŢR 1479), *ban* (⟨1389—1400⟩, 1409), *cadiu* (ŢR 1509), *canatnic* (ŢR 1486), *cămăraş* (ŢR 1431, M 1519), *căminar* (M 1575), *căpitan* (M 1591—1592), *cătană* (M 1590—1600), *ceauş* (ŢR 1554—1557), *chelar* (M 1538—1540), *clucer* (ŢR 1469), *cnez* (ŢR 1558), *comis* (ŢR 1415, M 1436), *comişel* (M 1507), *crainic* (ŢR 1502), *crednicer* (ŢR 1519—1520), *curtean* (ŢR 1464, M 1597), *dragoman* (ŢR 1559), *divan* (ŢR 1578), *dascăl* (M 1476), *dvornic* (M 1395, ŢR 1428), *dvornicel* (M

1428), *fustaș* (ȚR 1590), *ghinărar* (ȚR 1600), *globnic* (ȚR ⟨1400⟩, M 1459), *gramatic* (ȚR 1415, M 1422), *haraghie* (ȚR 1424), *hînsar* (ȚR 1431—1433), *husar* (ȚR 1482—1496), *ienicer* (ȚR 1479), *ispravnic* (ȚR 1531), *jitnicer* (M 1558), *jude* (M 1409), *judecie* (M 1434), *județ* (ȚR ⟨1431⟩), *logofăt* (M ⟨1398⟩), *medelnicer* (ȚR 1523), *paharnic* (ȚR 1415), *păhărnicel* (M 1437), *pitar* (M 1476), *pitărel* (M 1567), *pivnicer* (M 1561), *pîrcălab* (M 1411), *pîrgar* (ȚR 1413), *portar* (M 1436), *posadnic* (M 1552), *postelnic* (ȚR 1515), *prădalică* (ȚR 1499), *procelnic* (M 1404), *spătar* (M 1434), *spătărel* (M 1472), *străjar* (M ⟨1591—1592⟩), *șetrărel* (M 1583), *șoltuz* (M 1434).

b) *Organizarea fiscală, relații de proprietate, meserii*: *aldămășar* (ȚR 1579), *arvună* (ȚR 1476), *aurar* (M 1484), *băcan* (ȚR 1583), *bir* (ȚR 1441), *birar* (ȚR 1482), *birău* (M 1434), *birciu* (ȚR 1418), *bivolar* (M ⟨1591 sept.—1592 aug. 31⟩), *blidar* (M 1443), *botnar* (M 1576), *brănișter* (M 1454), *butar* (ȚR 1533), *căldărar* (ȚR 1535), *camătă* (M 1586), *cășărie* (ȚR 1498), *carvăsărie* (M 1560), *ceatar* (M 1431), *cenușar* (ȚR 1437), *cepar* (ȚR 1519), *chezaș* (M 1434), *ciobotar* (M 1597), *cizmar* (M 1580), *cîrciumar* (ȚR 1464), *cîrmaci* (ȚR 1591), *cojocar* (ȚR ⟨1521—1529⟩), *cordar* (M 1519), *croitor* (ȚR 1448), *curălar* (M 1597), *dăbilar* (M 1589), *dijmar* (ȚR 1464), *ducatar* (ȚR ⟨1433—1440⟩), *falce* (M 1470), *ferie* (M 1582), *fertun* (ȚR 1422), *florin* (ȚR 1531), *găletar* (ȚR 1570), *gelep* (ȚR ⟨1580⟩), *gloabă* (ȚR ⟨1400—1403⟩), *grădinar* (ȚR ⟨1579⟩), *groș* (M 1435), *haracear* (ȚR ⟨1530—1532⟩), *heregar* (M 1449), *hotar* (M 1392, ȚR 1488), *ilișar* (M 1443), *jerdie* (M 1537), *jirebie* (M 1598, ȚR 1568), *jeludnar* (M ⟨1527—1546⟩), *jold* (M 1447), *judece* (M 1481), *măciucar* (M 1572), *mănganar* (ȚR 1578), *mertic* (ȚR 1495), *miedar* (ȚR 1586), *morar* (ȚR 1520), *neguțător* (M 1493), *osluhar* (ȚR 1436), *păcurar* (M 1505), *păpușar* (ȚR 1525), *pietrar* (ȚR ⟨1498—1499⟩), *perper* (ȚR ⟨1374⟩), *ploscar* (M 1443), *pogon* (ȚR 1502), *porcar* (M 1473, ȚR ⟨1487—1494⟩), *potcovar* (ȚR 1587), *potîrnichier* (M 1445), *povodnicar* (ȚR ⟨1495—1496⟩, *pripășar* (M 1438), *pușcar* (ȚR ⟨1487—1499⟩), *rudar* (ȚR 1550), *șelar* (ȚR 1597), *șetrar* (M 1443), *șifar* (ȚR ⟨1546—1552⟩), *șoimar* (ȚR 1520), *uricar* (M 1555), *urdar* (ȚR ‹1593›), *ușar* (M 1482), *văcar* (ȚR 1519), *vărzar* (M 1525), *vulpar* (ȚR 1502).

Lexicul terminologic citat mai sus este mult mai numeros.

Dacă la cele două grupe mai adăugăm termeni privitori la circulația de mărfuri sau la biserică, după calculele noastre, 50% din cuvintele incluse în *Dicționarul elementelor românești din actele de cancelarie anterioare secolului al XVII-lea* demonstrează fizionomia lexicală românească a documentelor studiate. Menționăm că aceste cuvinte sînt substantive în cea mai mare parte, aparțin deci categoriei care redă specificul unui text. De această caracteristică generală a textelor slave s-a ținut seama la fixarea listei de cuvinte.

Există însă un aspect al acestei terminologii, important, dar și dificil. Limba română posedă o serie de elemente lexicale de origine slavă sau introduse prin intermediul unei limbi slave. Dintre aceste cuvinte unele sînt identice formal în română și slavă. Includerea lor în *Dicționar* trebuie făcută, desigur, cu prudență, evaluîndu-se de la început consecințele unei poziții sau ale alteia.

Iată un caz concret.

În *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*[4], Gh. Mihăilă include printre împrumuturile din perioada studiată și următoarele

[4] București, 1960.

cuvinte: *belciug, blană, bogat, cojoc, colac, coteţ, covor, crivina, gloabă, grozav, jupîn, matcă, mălin, mlacă, pajişte, pivniţă, pleşuv, ploscă, pod, podgorie, pojar, ponor, popă, pripas, pripor, priseacă, rogoz, rogojină, rudă, slatină* etc.

În *Dicţionar al limbii române vechi*, de acelaşi autor, cuvintele amintite nu sînt consemnate, deşi toate sînt atestate în documentele analizate pînă în anul 1521. Menţionăm că forma în care apar ele în izvoarele scrise nu contravine formei româneşti, după cum se va vedea mai jos. Mai mult decît atît, majoritatea cuvintelor citate reprezintă denumiri de locuri cu o frecvenţă mare în documente. Iată faptele: *bogat n. de pers.* де(л) станиславꙋ богатꙋ(л) ŢR 1512 sept. 3; **coteţ** *n. de pers.* жꙋржь котець şi козма котець, M 1471 oct. 24; **crivina** *cuv. com.* е(д)на кривн(н) ŢR 1433 dec. 3; *top. sat* кривина мꙋрцещило(р) ŢR 1505 iun. 2; *loc* кривине корнет ŢR 1512—1513 iul. 23; **grozav** *n. de pers.* гроза(в) ŢR 1498 dec. 7, M 1521. Numele acesta este atestat fără întrerupere pînă în momentul de faţă. Cf. şi *top. sat* грозъвещи ŢR 1592 oct. 9; **jupîn** *n. de pers.* жꙋпѫнь ŢR 1510 mai 27. Despre acest cuvînt în *Împrumuturi* (p. 133) se spune „jupîn pare a fi varianta populară pătrunsă în limba română într-o epocă mai veche (-an > -în)". Cuvîntul se găseşte şi în *top. sat* жꙋпънещи ŢR 1486, ian. 30; **pajişte** *top* пажище ŢR <1512—1513> iul. 23; **pleş** *n. de pers.* плеша M 1499 <aug.—sept.> 25, плешескꙋлъ M 1427 oct. 15; плешана M 1468 sept. 24; *top. sat* плешои ŢR 1475 iul. 15; 1500 dec. 13; Хотара плешещило(р) M 1491; **ploscă** *top. sat* плоска ŢR 1489 aug. 3; *pîrîu* плоски M 1502 noiembrie 17; **pod** *top. loc.* подꙋлꙋ ŢR 1512—1513 iul. 23; *sat* подѣни ŢR 1424 aug. 5; <1490—1504>, 1519 <ian.—aug.> 10; *munte* подѣни ŢR 1505 dec. 10; **podgorie** *top. loc* подгорїе ŢR 1464 oct. 28; 1487 iul. 31; *sat* по(д)горию ŢR 1508; **pojar** *n. de pers.* пожарь M 1472 apr. 25; *sat* пожарꙋ ŢR 1516 noiembrie 3; пожерещи M 1443 aug. 24; **ponor** *top. sat* поно(р) ŢR 1459, sept. 20: **popă** *cuv. comun* попа микъ M 1435 noiembrie 25; попа макарїе ŢR 1496 aug. 1; даде попа Фрѫ(н)кꙋ(л) а(л)дама(ш) ŢR 1519; *n. de pers.* игната попескꙋла M 1454 aug. 25; *top. sat* попещи M 1425 ian. 30; ŢR 1482 mart. 28, M 1508 febr. 16, M 1519 dec. 27, M 1520 ian. 4; подѣни M 1518 apr. 21; **pripas** *cuv. comun* M 1459, 1467; **pripor** *top.* плаю(л) киѡ(жд)лѡ(в) ꙋ припо(р) ŢR 1517 iul. 10; **rogoz** *top. loc* рогозꙋ ŢR 1521, iul. 4; **rogojină** *top. sat* рогожинь: да н(м) ес(т) ꙋ рогожинь два сѣцꙋре ŢR 1501 iun. 21; **rudă** *top. pîrîu* рꙋдою M 1432 ian. 4; *loc* рꙋдꙋ M 1488 apr. 3; в(р)ъХꙋ(л) рꙋдело(м) ŢR 1517 iul. 10; **slatina** *top. sat* слатинѫ ŢR <1421> iun. 19; *loc* слатинѫ M 1455 febr. 3.

Toponimele *Crivina, Pajişte, Plosca, Podgoria, Pojarul, Ponor, Pripor, Rogoz, Rogojină, Ruda, Slatina* etc. au, fără îndoială, la bază cuvinte ale limbii române *crivină, pajişte, pripor, rogoz* etc., fiind în cele mai multe cazuri create de români. Este greu de înţeles de ce, spre exemplu, *bujor*, numele unui pîrîu, este inclus în DRLV, iar cuvintele citate de noi mai sus sînt excluse în grup.

Poziţia aceasta, după părerea noastră, estompează creaţia românească în toponime, favorizînd interpretări greşite de natură atît lingvistică, cît şi istorică.

Una din două: sau apelativul pe baza căruia e posibil să fi luat fiinţă toponimul respectiv aparţine limbii române, sau, dacă răspunsul

este negativ, rezultă că numele de locuri în discuţie sînt în mod obligatoriu creaţii ale unei populaţii străine.

Terminologia geografică populară din documentele slavo-române are, în linii generale, caracter românesc nu numai datorită originii ei latine, cît mai ales prin formulele toponimice la care participă, aşa cum am arătat mai sus.

În ceea ce priveşte terminologia administrativă, menţionăm că trebuie avut în vedere şi sensul cuvîntului respectiv. Spre exemplu, cuv. *siliște* se deosebeşte de slavul corespunzător şi prin conţinut : în afara sensului de „sat" are şi pe acela de „vatră a satului" sau „loc de muncă în apropierea satului", eventual „curătură" şi, ca atare, participarea acestui cuvînt în contextul documentelor este strict indigenă.

Posibilitatea de a interpreta în mod diferit cuvîntul *siliște* reiese dintr-un document în care Tudor Sluger scrie nepotului său Vlad, mare logofăt : „dăm de ştire dumnetale pentru o pîră ce-au avut Anghel cu judecii de în Cremenari pentru o silişte de sat, că judecii o făcea acea silişte curătură a lor, iar noi am căutat cu părintele piscupul şi cu Tanasie peharnic ş-am adevărat că iaste silişte, nu iaste curătură. Ce-am judecat să împarţă acea silişte cu funea, cum împartu şi cîmpul, însă Anghel să funească, iar ei să iubească" (*Documenta Romaniae Historica*, BŢR XIII, p. 227).

Includerea printre elementele româneşti a termenilor de origine slavă, maghiară sau turcă trebuie, după opinia noastră, să aibă în vedere şi următoarele aspecte :

a) apartenenţa lor la un sistem terminologic bine conturat în epoca respectivă şi continuitatea în secolele următoare ;

b) apariţia lor în documente cu referire la o persoană concretă ;

c) concordanţa dintre denumire şi funcţia unor dregătorii : *comis-comişel*, *paharnic-păharnicel*, *stolnic-stolnicel*, *dvornic-dvornicel*, *armaş-armăşel*, *pitar-pitărel* etc.

Dicţionarul elementelor româneşti nu dă indicaţii etimologice. Unele principii şi metode folosite în etimologie sînt luate în considerare numai ca ipoteză de lucru. Dealtfel, un dicţionar care prezintă atestări ale cuvintelor şi pe baza numelor de locuri sau de persoană nu poate avea pretenţia de a fi şi etimologic.

O etimologie de tipul *Cornet* (top.) < *corn* + *et* este inexactă : toponimul *Cornet* are la bază apelativul *Cornet* < *corn* + *et*. Formula aceasta, întîlnită şi la D. Bogdan, dar consecvent la G. Mihăilă, aplicată la toponime ca *Bujor* < bulg. божур sau la *n. pers.* *Blid* < vsl. блюдъ, duce la inexactităţi : numele respective sînt creaţii româneşti, nu străine. Dacă indicaţia etimologică la autorii amintiţi se referă la cuvîntul titlu (refăcut pe baza toponimului sau antroponimului), atunci ea este de prisos, fiind cunoscută din alte surse lexicografice.

ELISABETH CLOSE, *Development of Modern Rumanian, Linguistic Theory and Practice in Muntenia. 1821—1838*, Oxford University Press, 1974

Apărut în cadrul seriei *Oxford Modern Languages and Literatures*, studiul întreprins de Elisabeth Close reprezintă publicarea unei versiuni revizuite a tezei pentru obținerea titlului de doctor în filologie, susținută la Universitatea din Oxford în anul 1970.

Obiectul cercetării îl formează urmărirea teoriei și practicii lingvistice în a doua și a treia decadă a secolului al XIX-lea — prin studierea *inovației lingvistice* — la un grup de scriitori aparținînd *Societății literare* și *Societății filarmonice*[1]. Alegerea acestui interval e motivată de autoare prin faptul că limba română de la începutul secolului al XIX-lea era „destinată să devină bază a limbii literare moderne". Limitele alese (1821 — 1838) sînt oarecum arbitrare și cuprind perioada de trecere de la o cultură de influență greacă la una latino-romanică. Autoarea își propune să demonstreze că, în mai puțin de o decadă, scriitorii de care se ocupă au reușit să îmbogățească limba, așa încît ea putea fi folosită în toate tipurile de compunere.

După o expunere generală, preliminară, a contextului istorico-cultural în care și-au desfășurat activitatea scriitorii grupați în aceste societăți literare, și sublinierea preocupărilor lor pentru teoria și practica lingvistică, autoarea expune în primul capitol un tablou general al influențelor culturale străine între 1780 — 1838. Capitolul al doilea cuprinde o serie de precizări metodologice și de terminologice, sub forma unei prezentări cu caracter universitar (asupra conceptului de limbă literară, punctelor de vedere din lingvistica românească asupra formării limbii române literare, noțiunii de dialect și raportului dialect—subdialect, istoria limbii literare — stilul scriitorilor, noțiunii de neologism și tipurilor de neologisme). Capitolul al treilea cuprinde observații cu caracter general asupra neologismelor din limba română în perioada 1821—1838, anticipînd, parțial, rezultatul cercetării.

În ceea ce privește mijloacele de identificare a neologismelor, mergînd pe linia lui Louis Deroy[2] (noțiunea de neologism presupune un anumit uzaj în epocă), autoarea observă că criteriul formal nu poate fi întotdeauna un mijloc de a le detecta (unele împrumuturi recente nu erau simțite neologisme datorită frecvenței mari în epocă și adaptării lor fonetice și morfologice). Sînt sesizate greutățile legate de inexistența unor instrumente de lucru (în primul rînd, a unui dicționar istoric), de identificarea sursei prime a unor neologisme, de distincția cuvinte împrumutate — derivate pe teren românesc, precum și alte dificultăți ținînd de asimilarea fonetică și morfologică (inexistența la scriitorii studiați a unei convenții referitoare la asimilarea împrumuturilor).

Capitolele următoare (IV — IX) sînt dedicate scriitorilor amintiți și cuprind micromonografii ale unor probleme privind cultura limbii, putînd constitui un preliminar la o istorie a limbii, române în perioada respectivă, în măsura în care ne oferă imaginea unor individualități și stabilesc puncte de convergență sau de opoziție, precizează filiația unor idei și practici literare.

Preocuparea de bază a dr. Elisabeth Close se concentrează aproape în întregime asupra *inovației lexicale* — iar în cadrul acesteia, autoarea se limitează la împrumutul datorat influenței altor limbi; neologismele au fost tratate separat în cadrul studiului dedicat fiecărui autor, pentru a se evidenția diferențele dintre ei. Sursele și distribuția neologismelor, tratamentul lor fonetic și morfologic sînt indicate în tabele (avîndu-se în vedere în unele cazuri opozițiile limba operelor originale — — limba traducerilor, limbajul poeziei și cel al prozei) și formulîndu-se concluzii privind raportul dintre aceste date și subiectul literar. La unii dintre autori, E. Close urmărește frecvența surselor și fluctuațiile de formă ale unor neologisme, preferința pentru anumite sufixe și desinențe verbale în *edițiile succesive* ale unui autor, ilustrînd astfel aspecte importante ale dinamicii limbii. Studiul asupra fiecărui scriitor cuprinde și o sinteză a ideilor de teorie lingvistică. Inovațiile sintactice fac obiectul unui singur capitol sintetic, datorită, ne informează autoarea, numărului lor redus și variațiilor mici de la un autor la altul

[1] Din motive de spațiu, cercetarea e limitată la următorii scriitori: I. H. Rădulescu, B. P. Mumuleanu, Iancu Văcărescu, C. Aristia, Gr. Alexandrescu, C. Bolliac și C. Faca.

[2] *L'Emprunt linguistique*, ed. a VI-a, Paris, 1956.

Din cadrul micro-monografiilor, studiul asupra lui I. H. Rădulescu este cel mai amplu, fapt justificat, desigur, şi de obiectul cercetării. Autoarea demonstrează că B. P. Mumuleanu şi I. Văcărescu trebuie consideraţi în egală măsură predecesorii acestuia, opera lor fiind scrisă înaintea publicării articolelor lui Heliade. Dintre ceilalţi scriitori, cel mai original se dovedeşte a fi fost C. Aristia [3].

În egală măsură, preocupările lingvistice ale autoarei se conjugă cu cele ale istoricului literar, prin informaţiile noi furnizate în legătură cu data fondării *Societăţii literare* sau cea a morţii lui B. P. Mumuleanu (o problemă pînă acum nerezolvată a istoriei noastre literare). O contribuţie valoroasă o reprezintă preocuparea dr. Elisabeth Close de a stabili paternitatea unui volum de poezii [4] a acestui scriitor şi informaţiile referitoare la teoria sa lingvistică [5].

Dacă teoria lingvistică ilustrează preocupările de creare a unei limbi literare moderne în primul rînd prin îmbogăţirea vocabularului prin împrumuturi, în practică, împrumutul de cuvinte se dovedeşte a fi cel mai frecvent procedeu la care recurg toţi scriitorii studiaţi, fiind superior celorlalte tipuri de inovaţie, ca eficienţă formală şi semantică. De aceea, problemele legate de alegerea şi tratamentul neologismelor ocupă locul principal în acest studiu. Concluzia generală pe care o desprinde E. Close din studierea neologismelor este că limba franceză a fost sursa imediată cea mai importantă în opera scriitorilor respectivi, deşi, aparent, ele pot fi împrumuturi din latină sau italiană [6]; latina a fost o sursă directă a împrumuturilor, fapt demonstrat şi de modificările unor probabile împrumuturi din franceză, prin analogie cu etimonul latin real sau ipotetic.

Influenţa altor limbi se limitează la un număr restrîns de forme sau trăsături fonetice. Forma morfologică a substantivelor şi adjectivelor neologice latino-romanice se baza, şi ea, pe un etimon latin real sau ipotetic; deşi unele sufixe sau terminaţii nu erau în mod necesar asimilate, ele se potriveau în suficientă măsură sistemului declinării şi conjugării româneşti [7].

Elisabeth Close furnizează informaţii noi privind ponderea diferitelor părţi de vorbire în cadrul neologismelor, asimilarea lor, existenţa variantelor datorate, în bună parte, naturii nonfonetice a regulilor de scriere ale limbii franceze, diferenţelor dintre formele din franceză — latină sau latină — greacă modernă, căilor diferite de pătrundere în limbă (orală — scrisă).

O concluzie a autoarei, care poate surprinde, priveşte inexistenţa unei diferenţe sensibile — în legătură cu neologismele — de natură să creeze o opoziţie între limba operelor originale şi cea a traducerilor. Dimpotrivă, această opoziţie devine sensibilă la alt nivel al limbii, sintaxa.

În cele ce urmează, ne permitem să formulăm cîteva observaţii pe marginea studiului întreprins de Elisabeth Close. În ceea ce priveşte metodologia, semnalăm accepţiunea care se dă în acest studiu noţiunii de inovaţie lingvistică, autoarea identificînd, în mare, *inovaţia lingvistică* cu *împrumutul* [8]; chiar dacă *teoria* lingvistică a scriitorilor care fac obiectul acestei cercetări se limitează, în linii generale, la problema neologismului, acest fapt nu trebuie să fie un criteriu de a limita un studiu privind dezvoltarea limbii române moderne la problema împrumutului şi, în cadrul acestuia, la neologism (împrumutul lexical, care afectează doar un compartiment al limbii, vocabularul) şi cu atît mai mult face dificilă formularea unor concluzii privind evoluţia limbii.

---

[3] Demonstraţie pe care o susţine urmărirea derivatelor şi calcurilor din traducerea *Iliadei* şi argumentelor lui Aristia privind introducerea inovaţiilor.

[4] Volumul *Plîngerea şi tînguirea Valahiei*, Buda, 1825. N. A. Ursu, în articolul *Paternitatea poemei* **Plîngerea şi tînguirea Valahiei** *şi unele versuri necunoscute ale lui B. P. Mumuleanu*, în LR, XIV, 1965, nr. 5, p. 583 — 592, pleda cu argumente stilistice şi lingvistice în favoarea tezei că el aparţine lui Mumuleanu, nu lui Naum Rîmniceanu; E. Close adaugă noi informaţii istorice care sprijină teza lui N. A. Ursu.

[5] B. P. Mumuleanu prescrie căi de îmbogăţire a limbii, în *Introducerea* la volumul *Caracteruri* din 1825, cînd gramatica lui Heliade era nepublicată.

[6] Cf. Al. Graur, *Tendinţele actuale ale limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 278, care susţine că limba română nu împrumută direct din limbile vest-eruropene pînă în a 2-a jumătate a secolului al XIX-lea, ci prin filieră rusă sau greacă.

[7] E. Close reia unele probleme foarte disputate în lingvistica românească, formulînd concluzii cu aplicare la intervalul 1821 — 1838 (problema sufixelor *-ţie*, *-icesc* etc.).

[8] Vezi *Introducere*, p. 8: „obiectul cercetării îl formează *inovaţia lingvistică* adusă de fiecare scriitor studiat în teoria şi practica sa lingvistică şi influenţa asupra scriitorilor contemporani". Vezi şi p. 34: „cele două tipuri de *inovaţie*, lexicală şi gramaticală rezultă din influenţele pe care le au asupra vorbitorului trăsăturile sau modelul *altei* limbi" (sublinierile ne aparţin).

Creată de dinamica limbii, *inovația* presupune punerea în evidență a unei opoziții între două aspecte diacronice diferite ale unei limbi, ale unui sistem. Desigur, împrumutul — care se poate defini ca influență a *altor sisteme* lingvistice asupra unei limbi poate juca un rol important în cadrul inovațiilor, dar un studiu care urmărește problema inovației lingvistice n-ar trebui limitat la urmărirea împrumutului de cuvinte, făcîndu-se abstracție de comparația pe care ar oferi-o însăși evoluția sistemului unei limbi, datorată unor cauze în primul rînd interne și, numai în al doilea rînd, influențelor altor sisteme. Cu excepția studiului asupra lui Heliade, care cuprinde cîteva observații asupra limbii operelor lui, a variantelor regionale (p. 130 — 131), limba celorlalți scriitori nu a făcut obiectul cercetării întreprinse de autoare, iar studiul neologismelor se limitează, și el, la cîteva aspecte ale adaptării fonetice a cuvintelor [9].

Privitor la modul cum se discută sursele și adaptarea termenilor neologici, credem că urmărirea expunerii ar fi fost ușurată, dacă Elisabeth Close i-ar fi grupat după calea pe care au pătruns în limbă, oferindu-se o explicație existenței unor dublete sau variante, care nu ar apărea, astfel, ca „fluctuații" datorate ezitării sau neadaptării [10], ci, ca forme paralele, datorate împrumutului concomitent prin filiere diferite [11] sau pătrunderii lor pe cale orală sau scrisă [12]. Neologismele pot ilustra în bună măsură cursul unor schimbări care nu se datorează neapărat influențelor străine (uzul flexiunii substantivelor de f. pl. în *-uri*, *-e*, al desinenței verbale *-ez* etc.). Deși se reține observația că sistemul fonetic și morfologic al limbii române *nu a fost alterat* de masiva importare de cuvinte, se simte lipsa unei descrieri în mare a sistemului limbii luat adeseori ca punct de referință. Aplicat la un interval care ni se pare foarte restrîns pentru a permite formularea unor concluzii cu caracter general, studiul întreprins de Elisabeth Close întîmpină greutatea ridicată de inexistența unui dicționar istoric tezaur, fără de care orice cercetare lexicologică e susceptibilă de posibile rectificări [13], mai ales că proprietatea relevantă a vocabularului de care s-a ocupat autoarea — bogăția lexicală — este o variabilă care depinde de lungimea eșantionului lingvistic considerat.

Alegerea limitelor 1821 — 1838, declarate de autoare ca jaloane arbitrare (*Introducere*, p. 1), poate duce la prezentarea unei imagini trunchiate a limbii unor scriitori, care se încadrează doar fragmentar în acest interval.

Un alt lucru pe care l-am semnala se referă la studiul dedicat de Elisabeth Close lui I. H. Rădulescu. Autoarea observa că criteriile lui Heliade în privința acceptării unei forme sînt adesea în conflict unul cu altul. Criteriul conformității cu limba literaturii bisericești trebuie însă înțeles la Heliade numai ca un deziderat de a forma o *koiné* după exemplul unificării normei literare, care se realizase la nivelul cărții bisericești tipărite, în jurul anului 1750. Heliade nu înțelegea acest criteriu ca adoptare a normei literare a cărții bisericești *„ca unică limbă inteligibilă"*, cum crede E. Close [14]. Domnia sa crede, de asemenea, că decizia lui Heliade „de a nu adopta în opera sa, limba bisericii" se datora faptului că „vocabularul și stilul literaturii religioase era *conservator și inflexibil*, conținînd multe regionalisme și forme care sunau deja arhaic la 1830" [15]. Or, este cunoscut faptul că Heliade recomanda ca model pentru realizarea unei norme literare unice limba cărților bisericești, printre altele, tocmai datorită faptului că ea *conserva* un stadiu mai arhaic; selecția fonetismelor și a formelor limbii literare era prescrisă nu din cadrul inovației realizate la nivelul normelor literare ale diferitelor graiuri, ci adesea, tocmai din cadrul celor arhaice conservînd fonetisme și forme mai apropiate de latină și pe care de multe ori graiul muntean, mai conservator în raport cu celelalte, le furniza [16].

---

[9] Vezi studiile despre C. Bolliac, Gr. Alexandrescu.

[10] De exemplu, la p. 109, E. Close subliniază că deși Heliade a dat sfaturi detaliate asupra adaptării neologismelor, în opera sa există multe variante, iar adaptarea s-a făcut, uneori, în opoziție cu preceptele sale. Or, accentuarea excepționalului simț lingvistic al scriitorului, faptul că majoritatea neologismelor prezintă în 1820 — 1840 forma acceptată de limba literară, era mai importantă decît sublinierea nerespectării unui anumit acord între teorie și practică.

[11] Vezi p. 105, unde redarea lui *c*, precedat de *i* și urmat de o vocală, în împrumuturi de origine latino-romanică, apare ca un fenomen fluctuant, datorat chiar unei lipse de discernămînt lingvistic.

[12] Vezi p. 112. Această problemă se leagă direct de încadrarea la categoria de gen a unor substantive neologice; în limba română, dificultatea încadrării morfologice ține și de faptul că în declinare se conturează o repartiție după gen a substantivelor.

[13] Cuvinte cu o oarecare circulație chiar în limba veche sînt considerate de autoare neologisme (*atlaz*, *chedru* etc.).

[14] Vezi p. 63 (sublinierea noastră).

[15] Vezi p. 66 (sublinierea noastră).

[16] Vezi Ion Gheție, *Ion Heliade Rădulescu și unificarea limbii române literare*, în LR, XXI 1972, nr. 2, p. 91 — 102.

Alte observații, de amănunt, privesc anumite inadvertențe sau scăpări ale autoarei[17], care s-au putut strecura în volum, inerente unei cercetări de proporțiile acesteia.

Cercetarea efectuată de dr. Elisabeth Close conține, incontestabil, multe observații prețioase pentru lingvistica și istoria literară românească; materialul pe care-l pune la dispoziția celor interesați furnizează date importante pentru orice studiu asupra limbii scriitorilor de care s-a ocupat și așteaptă să fie coroborat cu alte informații pe care le-ar oferi lărgirea intervalului de timp sau a obiectului cercetării. Un merit în plus îl aduce lucrării anexarea unei bibliografii selective și, în special al a unui indice de cuvinte împrumutate și derivate, cu variantele înregistrate în textele din intervalul 1821 — 1838.

Alexandra Roman

---

[17] Vezi p. 131: „forma de indicativ prezent *iubesc* apare regulat la Heliade, iar varianta moldovenească *iubăsc* nu apare" (!?). Raportarea la norma moldovenească nu-și are utilitatea în acest caz. Tot aici, discutînd formele verbale iotacizate („palatalizate"), E. Close afirmă că sînt forme muntenești, lucru valabil numai parțial pentru începutul secolului al XIX-lea (e vorba de un fenomen în regresiune, cu arie de răspîndire odinioară relativ mare care de-abia în secolul al XIX-lea se va restrînge la Muntenia).

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

„Der Sprachdienst". Herausgegeben von der Gesellschaft für deutsche Sprache — Wiesbaden, 18. Jahrgang, Heft 11, November; Heft 12, Dezember 1974; 19. Jahrgang, Heft 1, Januar; Heft 2, Februar 1975.

„Lenguaje y Ciencias". Publicación Trimestral del Departamento de Idiomas y Lingüística. Universidad Nacional de Trujillo — Peru — Vol. 14, No. 1, Marzo de 1974; No. 2, Junio de 1974; No. 3, Setiembre de 1974.

„The Linguistic Reporter". A Newsletter in Applied Linguistics. Published by the Center for Applied Linguistics, Arlington, Virginia, U.S.A., vol. 16, 1974, nr. 7, 8, 9, 10; vol. 17, 1975, nr. 2.

„Muttersprache". Zeitschrift zur Pflege und Erforschung der deutschen Sprache, 6, 84. Jahrgang — November/Dezember 1974; 1, 85. Jahrgang — Januar/Februar 1975, Gesellschaft für deutsche Sprache — Wiesbaden.

„Boletín de la Universidad de Granada", XXXII, 1972—73, nr. 106; XXXIV, 1973—74, nr. 107.

STEFAN ETTINGER, *Form und Funktion in der Wortbildung*, Tübingen, 1974.

STEFAN ETTINGER, *Diminutiv- und Augmentativbildung. Regeln und Restriktionen*, Tübingen, 1974.

„Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények", XVIII. évfolyam, 1974, 1. szám. România Szocialista Köztársaság Akadémiájának Kiadója.

BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ DE LINGVISTICĂ

(BRL,17, 1974)

DE

ELEONORA POPA şi I. DĂNĂILĂ

LUCRĂRI DE LINGVISTICĂ APĂRUTE ÎN ŢARA NOASTRĂ DE LA 1 IANUARIE PÎNĂ LA 31 DECEMBRIE 1974

I. *Documentare şi informare* 350

1. Bibliografii 350
2. Periodice 352
3. Volume omagiale, culegeri 352
4. Semnalări, referate etc. 352
5. Indici, sumare, schimburi de cărţi 353

II. *Generalităţi* 353

1. Congrese, conferinţe, colocvii, simpozioane etc. 353
2. Dări de seamă, cronici 355

III. *Lingvistică generală* 356

1. Lingvistică teoretică 356
2. Lingvistică matematică şi aplicată 362

IV. *Limba română* 363

1. Generalităţi. 363
2. Istoria lingvisticii româneşti 365
3. Istoria limbii 368
4. Dialectologie 371

a. Graiurile dacoromâne 371
b. Aromână. 372
c. Istroromână 372
d. Româna peste hotare 372

5. Filologie 372
6. Fonetică şi fonologie 377
7. Gramatică 377

a. Generalităţi 377
b. Morfologie 378
c. Sintaxă 379

8. Lexicologie 380

a. Semantică 380
b. Formarea cuvintelor 382
c. Etimologii 382
d. Lexicografie . . . . .

9. Limbă literară 387

a. Generalităţi 387
b. Stilistică, poetică, limba scriitorilor etc. 387
c. Cultivarea limbii 391

10. Onomastică 392
a. Generalităţi 392
b. Antroponimie 392
c. Toponimie 392
11. Ortografie şi ortoepie 393

V. *Balcanistică* 394
VI. *Filologie clasică* 394
VII. *Germanistică* 395
VIII. *Orientalistică* 397
IX. *Romanistică* 398
X. *Slavistică* 402
XI. *Limba albaneză* 404
XII. *Limba japoneză* 404
XIII. *Limba maghiară* 404
XIV. *Limbi indiene* 406
XV. *Limbi semitice* 406
XVI. *Metodica predării limbilor* 406

1. Generalităţi 406
2. Limba română 406
3. Limbi străine 408
4. Manuale, ghiduri etc. 412

XVII. *Diverse* 414
XVIII. *Aniversări* 415
XIX. *In memoriam* 415

Abrevieri 416
Indice alfabetic al bibliografiei 421
a. Autori 421
b. Cuvinte 432

I. *DOCUMENTARE ŞI INFORMARE*

1. BIBLIOGRAFII

1. Anghelescu, M. et Bădicuţ, I. T., *Romano-Arabica.* (Bibliographie sélective), Romano-Arabica, 115—132.
2. Chivu, Gheorghe, Costinescu, Mariana, *Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 191 [—192] p.
3. Goga, Ecaterina, *Ouvrages de linguistique romane et roumaine parus en Roumanie en 1972 et 1973*, Bull. SRLR, **10**, 1974, 120—121.
4. Iliescu, Maria, *Addenda II à la* **Bibliographie orientative et sélective des dialectes dits „rhétoromans"** *(1972—1973)*, RRL, **19**, nr. 6, 1974, 581—584.
Vezi BRL, **14**, 1970—1971, nr. 2 şi BRL, **15**, 1972, nr. 2.
5. Iordan, Iorgu, *Titluri şi lucrări*, Bucureşti, Editura Litera, 1974, 62 p.
Vezi şi nr. 19, 24.
6. Iova, Mariana, *Dimitrie Cantemir, domnitor român şi savant de reputaţie mondială. Bibliografie selectivă*, Bucureşti, Biblioteca Centrală de Stat, 1973, 77 p.
Vezi şi nr. 14.
7. Mihăilă, G., *Studiul limbii române azi, Bibliografie*, TribRom, **3**, nr. 31, 1974, 12.
8. Poenaru, Daniela, *Contribuţii la* **Bibliografia românească veche**, Tîrgovişte, Muzeul judeţean Dîmboviţa, 1973, 343 [—344] p.
Vezi şi nr. 14, 16, 17.
9. Popa, Eleonora, I. Dănăilă, *Bibliografia românească de lingvistică* (BRL, **16**, 1973), LR, **23**, nr. 4, 1974, 291—381.
10. Şchiopu, Irina, *Bibliografia lucrărilor ştiinţifice ale cadrelor didactice de la Facultatea de limbi romanice, clasice şi orientale a Universităţii din Bucureşti, apărute în 1971. Limbi clasice*, AUBLCO, **22**, 1973, 121—123; *Limbi orientale*, p. 171—172.

11. Şchiopu, Irina, *Bibliografia lucrărilor ştiinţifice ale cadrelor didactice de la Facultatea de limbi romanice, clasice şi orientale a Universităţii din Bucureşti apărute în 1972*, AUBLUC, **23**, nr. 1, 1974, 153—166.
12. * * * *„Limbă şi literatură". Indice bibliografic*, LL, 4, 1974, 804—826.
13. * * * *Morfo-sintaxa limbii române. Cercetare bibliografică*. Partea I—II-a, Biblioteca Centrală Universitară Bucureşti, Bucureşti, 1973, partea I, p. I—CLXXIII + 1—196, partea a II-a p. 197—657.
Vezi şi nr. 22.

Recenzii

14. Anghelescu, Mircea, Daniela Poenaru, *Contribuţii la* **Bibliografia românească veche**, Muzeul judeţean Dîmboviţa, Tîrgovişte, 1973, 341 LR, **23**, nr. 2, 1974, 158—160.
Vezi nr. 8.
15. Anghelescu, Mircea, Mariana Iova, *Dimitrie Cantemir. Bibliografie selectivă*, Bucureşti, Biblioteca Centrală de Stat, 1973, 77 p., RITL, **23**, nr. 1, 1974, 130—131.
Vezi nr. 6.
16. Cernovodeanu, Paul, Daniela Poenaru, *Contribuţii la* **Bibliografia românească veche**, Tîrgovişte, Muzeul judeţului Dîmboviţa, 1973, 341 p., RI, **27**, nr. 4, 1974, 643—646.
Vezi nr. 8.
17. Costinescu, Petre, Daniela Poenaru, *Contribuţii la* **Bibliografia românească veche**, Muzeul judeţean Dîmboviţa, Tîrgovişte, 1973, 344 p., RITL, **23**, nr. 1, 1974, 129—130. Vezi nr. 8.
18. Dimitrescu, Florica, Robert Martin et Eveline Martin, *Guide bibliographique de linguistique française*, Paris, Klincksieck, 1973, 186 p., RRL, **19**, nr. 2, 1974, 182—186.
19. Dumistrăcel, Stelian, Iorgu Iordan: *Titluri şi lucrări*, Cronica, **9**, nr. 52, 1974, 6.
Vezi nr. 5.
20. E. V., Maria Grossmann, Bruno Mazzoni, *Bibliographie de phonologie romane* (Editura Mouton, Paris, 1974, 116 p.), Forum, **16**, nr. 5, 1974, 95.
21. Façon, N., Giuseppe Armani, *Gli scritti su Carlo Cattaneo, Saggio di una bibliografia (1836—1972)*, Pisa, Nistri-Lischi, 1973, 243 pages, RRL, **19**, nr. 1, 1974, 81—82.
22. Graur, Al., [La rubrica: Cronica limbii] *Bibliografii* [publicate de Biblioteca centrală universitară], RLit, **7**, nr. 22, 1974, 8.
Vezi nr. 21 şi BRL, **15**, 1972, nr. 8.
23. Lotreanu, Marga, Louis Mourin et Jacques Pohl, *Bibliographie de linguistique romane*. 4-ème édition remaniée et mise à jour, 1971, 159 p., avec Addendum, appendices, index des auteurs et 11 cartes; Presses Universitaires de Bruxelles, RRL, **19**, nr. 2, 1974, 186—188.
24. M. F., Iorgu Iordan, *Titluri şi lucrări* (Editura Litera, Bucureşti, 1974, 62 p.), Forum, **16**, nr. 11, 1974, 91.
Vezi nr. 5.
25. Szekernyés, János, *Cărturari braşoveni (sec. XV—XX). Ghid bibliografic*, Braşov, 1972, Művelödés, **27**, nr. 10, 1974, 62—63.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 8.
26. Tiugan, Marilena, Clivio Amedeo e Clivio Gianrenzo P. (a cura di), *Bibliografia regionata della lingua regionale e dei dialetti del Piemonte e della Valle d'Aosta, e della letteratura in Piemontese*, Torino, 1971, 254 p., RRL, **19**, nr. 4, 1974, 409—412.
27. Ţâra, Vasile, *Bibliografia analitică a limbii române literare (1780—1866)*. Elaborată sub îndrumarea acad. Tudor Vianu, în cadrul Sectorului de limbă literară şi filologie al Institutului de lingvistică din Bucureşti, Bucureşti, Editura Academiei, 1972, 214 p., AUT, **10**, 1972, 295—298.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 6.
28. Zub, Al., *Cărturari braşoveni (sec. XV—XX). Ghid bibliografic*, Braşov, 1972, 246 p., AnIst. Iaşi, **11**, 1974, 367—368.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 8.

2. PERIODICE

29. *Analele Universităţii Bucureşti. Limbă şi literatură română*, **22**, nr. 2, 1973.
30. *Analele Universităţii Bucureşti. Filologie*, **23**, nr. 1, 1974.
31. *Analele Universităţii Bucureşti. Limbi clasice şi orientale*, **22**, 1973, **23**, 1974.
32. *Analele Universităţii Bucureşti. Limbi germanice*, **22**, 1973.
33. *Analele Universităţii Bucureşti. Literatură universală şi comparată*, **23**, nr. 1, 1974.
34. *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi* (serie nouă), Secţiunea III, e. Lingvistică, Iaşi, **1**, 1957 [**20**, 1974].
35. *Analele Universităţii din Timişoara. Seria Ştiinţe filologice*, Timişoara, **10**, 1972.
36. *Bulletin.* Association internationale d'études du Sud-Est européen, Bucureşti, **12**, nr. 1, 1974.
37. *Cercetări de lingvistică.* Academia Republicii Socialiste România. Filiala Cluj, Cluj, **19**, nr. 1, 1974.
38. *Forschungen zur Volks- und Landeskunde.* Verlag der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien, Sibiu, **17**, nr. 1, 2, 1974.
Vezi şi nr. 45, 46
39. *Limba română.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **23**, nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 1974.
40. *Nyelv- és irodalmtudományi közlemények.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Cluj, **18**, nr. 1, 1974.
41. *Revue des études sud-est européennes.* Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, **12**, nr. 1, 2, 3, 4, 1974.
42. *Revue roumaine de linguistique.* Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **19**, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 1974.
43. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Series Philologia*, Cluj, **19**, fasc. 1, 1, 1974.
44. *Studii şi cercetări lingvistice.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **25**, nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 1974,

Recenzii

45. Huber, Manfred, *Vielseitig gegliedert. Forschungen zur Volks- und Landeskunde 17/2 erschienen*, KarpRund, **7**, nr. 46, 1974, 6. =
46. Nösner, M., *Beiträge über Siebenbürgen und Banat. Forschungen zur Volks- und Landeskunde, Bd. 17/1*, KarpRund, **7**, nr. 33, 1974, 6.

3. VOLUME OMAGIALE, CULEGERI

Recenzii

47. Anghel, Ioana, *Mélanges offerts à Aurélien Sauvageot pour son soixante-quinzième anniversaire*, Akadémiai Kiadó, Budapesta, 1972, 300 p., CL, **19**, nr. 1, 1974, 165—167.
48. Mihăilă, G., *Obščee i romanskoe iazykoznanie* [Omagiu lui R. A. Budagov la a 60-a aniversare], Izdatel'stvo Moskovskogo Universiteta, 1972, 250 p., LL, 2, 1974, 394—396.
49. Sala, Marius, *Travaux de linguistique et de littérature publiés par le Centre de Philologie et de Littératures Romanes de l'Université de Strasbourg XI, 1 (1973)* (= *Linguistique française, Philologie et littérature médiévale*) [volum omagial oferit lui Paul Imbs la a 65-a aniversare], SCL, **25**, nr. 6, 1974, 639—641.

4. SEMNALĂRI, REFERATE ETC.

50. *Buletin de informare ştiinţifică.* Lingvistică — filologie, Centru de informare şi documentare în ştiinţe sociale şi politice, **11**, nr. 1, 1974.
51. *Cărţi noi.* Buletin de informare bibliografică, editat de Centrala cărţii, Bucureşti. **16**, nr. 1—4, 1974.
52. *Revista de referate, recenzii şi sinteze. Lingvistică — Filologie.* Centrul de informare şi documentare în ştiinţe sociale şi politice, **11**, nr. 1—2, 1974.

5. INDICI, SUMARE, SCHIMBURI DE CĂRȚI

53. Băjănică, V., *Cărți și reviste primite prin schimb cu publicațiile Institutului de lingvistică și istorie literară din Cluj în anii 1972—1973*, CL, **19**, nr. 1, 1974, 171—182.
54. Catrani Popescu, Mioara, *Indicele revistei pe anul 1974* [SCL : materii, autori, cuvinte], SCL, **25**, nr. 6, 1974, 647—682.
55. Chivu, Gh., *Indice al volumelor II și III* [din *Studii de limbă literară și filologie*, București, 1972 și 1974; autori și personalități culturale, cuvinte], SLLF, **3**, 319—399. Vezi nr. 834 și BRL, **15**, 1972, nr. 862.
56. Grigoraș, M., *Index bibliographique*, tome XI, (1973), RESEE, **12**, nr. 1, 1974, 183—190.
57. Stroescu Victoria, *Cărți și reviste primite în schimb cu „Analele Universității din Timișoara" între 1 VI 1971 — 1 VI 1972*, AUT, **10**, 1972, 303—310.
58. * * * *Cahiers de linguistique théorique et appliquée* [Sommaires des tomes précédents], Cahiers, **11**, fasc. 2, 1974, 335—346.
59. * * * *Cărți, publicații periodice primite în schimbul „Lucrărilor științifice", vol. 2, (1969) — 5 (1971)*, LucrȘt Oradea, 7, 1973, 91—93.
60. * * * *Cărți și reviste primite la redacție*, LR, **23**, nr. 1, 1974, 93; nr. 2, 1974, 173; nr. 3, 1974, 259; nr. 5, 1974, 463.
61. * * * *Indicele revistei pe anul 1974*, LR, **23**, nr. 6, 1974, 553—585.
62. * * * *Livres reçus*, RESEE, **12**, nr. 1, 1974, 179—181; nr. 2, 1974, 337—342; nr. 3, 1974, 445—449.
63. * * * *Sumarul revistei „Limba română" pe anul 1974*, LR, **23**, nr. 6, 1974, 449—451.

II. *GENERALITĂȚI*

1. CONGRESE, CONFERINȚE, COLOCVII, SIMPOZIOANE ETC.

64. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, M. M., *Congresul orientaliștilor de la Paris* [16—22 iulie 1973], RI, **27**, nr. 1, 1974, 135—140.
65. Anghelescu, Marica *Sesiunea metodo-științifică „Orientări noi în predarea limbii și literaturii române" (Slobozia, 18 mai 1974)*, LL, 4, 1974, 799—800.
66. Avram, Mioara, Sala, Marius, *Al XIV-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică (Napoli, 15— 20 aprilie 1974)*, SCL, **25**, nr. 5, 1974, 564—566.
67. Benedek, G., *Al VII-lea Congres internațional al slaviștilor* [Varșovia, 21—27 august 1973], CL, **19**, nr. 1, 1974, 169—170.
68. Brăescu, Maria, *Sesiunea metodico-științifică „Problemele predării literaturilor romanice în învățământul superior și în licee" (Brașov, 8—9 decembrie 1973)*, LMȘ, **2**, 1974, 148—150.
69. Cândea, Virgil, *Cel de-al III-lea Congres inernațional de studii sud-est europene — o manifestare științifică prestigioasă*, TribRom, **3**, nr. 46, 1974, 3.
70. Ceaușescu, Nicolae, *Mesajul adresat de Președintele Republicii Socialiste România ..., participanților la cel de-al III-lea Congres internațional de studii sud-est europene*, Scînteia, **44**, nr. 9965, 5 sept. 1974, 1.
71. Cernătescu, Raul, *Prima asociație internațională a româniștilor* [și primul congres de românistică, Amsterdam, 21—23 martie 1974], TribRom, **3**, nr. 36, 1974, 3.
72. Ciocan-Ivănescu, R., *Cel de-al XXIX-lea Congres internațional al orientaliștilor (Paris, 16—22 iulie 1973)*, ProgrȘt, **10**, nr. 1, 1974, 60.
73. Comarnescu, Milena, *Simpozionul „Limbajul criticii și receptarea lui"* [București, 15 februarie 1974], PN, **19**, nr. 2, 1974, 4.
74. Constantinescu, Ilinca, *Conferința Societății Americane de Lingvistică (San Diego, 28—30 decembrie 1973)*, SCL, **25**, nr. 5, 1974, 559—561.
75. Dimitrescu, Florica, *Le colloque sur l'analyse des corpus linguistiques (Strasbourg, 21/23 mai 1973)*, RRL, **19**, nr. 2, 1974, 173—174.
76. D[umitrescu], D[omnița], *Colocviul Asociației Europene a Profesorilor de spaniolă (AEPE)* [Alicante, 26 aug. — 2 sept. 1973], LMȘ, 1, 1974, 143—145.
77. Duțu, Alexandru, *Colocviul „Formarea literaturilor naționale și codificarea limbilor naționale în Centrul și Sud-Estul Europei", Bressanone-Brixen, 28 septembrie — 4 octombrie 1974*, Sec 20, nr. 8, 1974, 88—89.

78. I. H., *Sesiunea ştiinţifico-metodică „Formativ şi informativ în predarea literaturii române" (Rm. Vîlcea, 3 martie 1974)*, LL, 3, 1974, 627—628.
79. Ionescu, Doina, *Consfătuirea de lucru privind problemele laboratoarelor lingvistice (Bucureşti, 8—10 aprilie 1974)*, LMŞ, 2, 1974, 150—152.
80. Ionescu, Liliana, *Primul colocviu franco-român de dialectologie (Aix-en-Provence, 12—13 aprilie 1974)*, SCL, **25**, nr. 5, 1974, 561—563.
81. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Congresul de limbi romanice de la Napoli* [15—20 aprilie 1974], RLit, **7**, nr. 19, 1974, 8.
Vezi şi nr. 1416, 1447, 1448.
82. Macrea, D., *Romanistica şi româna la Napoli* [al XIV-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică, 15—20 aprilie 1974], TribRom, **3**, nr. 38, 1974, 2.
83. Marcus, Solomon, *Din activitatea Centrului internaţional de semiotică şi lingvistică al Universităţii din Urbino — Italia* [sesiunea din 6—10 iulie 1974], SCL, **25**, nr. 4, 1974, 645—646.
84. Mehmet, Mustafa, A., *Ier Congrès international de turcologie, Istambul (15—20 octobre 1973)*, RESEE, **12**, nr. 2, 1974, 305—307.
85. Mihail, Paul, *Congresul al VII-lea internaţional al slaviştilor de la Varşovia* [21—27 august 1973], MMS, **49**, nr. 9—10, 1973, 681—683.
86. Mihăilă, G., *Al VII-lea Congres internaţional al slaviştilor* [Varşovia, 21—27 august 1973], SCL, **25**, nr. 1, 1974, 105—107.
87. Penişoară, Ion, Baubek, Agiemin, *Primul Congres internaţional de turcologie (Istanbul, 15—20 octombrie 1973)*, SCL, **25**, nr. 5, 1974, 558—559.
88. Ploae, Mariana, *Seminarul naţional de lingvistică (Lisabona, 24 aprilie — 5 mai 1973)*, SCL, **25**, nr. 5, 1974, 557—558.
89. R[oman], Al., *Al patrulea Congres internaţional al profesorilor de limba germană (Kiel, R.F.G.)* [5—9 august 1974], LMŞ, 2, 1974, 154—155.
90. Sala, Marius, *Al V-lea Congres internaţional de studii lingvistice mediteraneene (Málaga, 27 august — 1 septembrie 1973)* SCL, **25**, nr. 1, 1974, 107—108.
91. Seche, Luiza, *Probleme actuale ale terminologiei ştiinţelor sociale (Consfătuire ştiinţifică 26 aprilie 1974)*, LR, **23**, nr. 5, 1974, 455—456.
92. Susan, D., *Simpozionul „Ovid Densusianu" (Deva, 15—16 decembrie 1973)* LL, 1, 1974, 183—185.
93. Tanaşoca, Nicolae-Şerban, *La première session des cours d'été de langue et de civilisation grecques (Thessalonique, août—septembre 1973)*, Bull. AIESEE, **12**, nr. 1, 1974, 248—250.
94. Tuţescu, Mariana, *Le Colloque international: Grammaire générative et psychomécanique du langage (Bruxelles, 29—31 Mai 1974)*, RRL, **19**, nr. 6, 1974, 589—591.
95. Vascenco, Victor, *Al II-lea Congres internaţional al profesorilor de limba şi literatura rusă* [Varna, 3—8 sept. 1973], LMŞ, 1, 1974, 140—142.
96. V[ascenco], V[ictor], *A II-a Conferinţă internaţională a redactorilor revistelor de limba rusă şi alte limbi străine* [Praga — Bratislava, 22—26 mai 1973], LMŞ, 1, 1974, 142—143.
97. Vătăşescu, Cătălina, *Remarques sur les travaux du Congrès de l'orthographie de la langue albanaise (20—25 octobre 1972, Tirana)*, RESEE, **12**, nr. 3, 1974, 407—409.
98. Vraciu, Ariton, *Al XI-lea Congres internaţional de onomastică* [Sofia, 28 iunie — 4 iulie 1972], AUI, **20**, 1974, 163—164.
99. Vraciu, Ariton, *Colocviul internaţional de albanologie de la Innsbruck* [28 sept. — 3 oct. 1972], AUI, **20**, 1974, 166—168.
100. Vraciu, Ariton, *Însemnări de la primul Congres internaţional de tracologie (Lucrări de lingvistică)* [Sofia, 5—10 iulie 1972], AUI, **20**, 1974, 164—166.
101. Vrînceanu, C., *Dezbaterea profesională „Probleme actuale ale predării limbii şi literaturii române în şcoala generală şi în liceu" (Buzău, 18 mai 1974)*, LL, 4, 1974, 799.
102. Wald, Henri, *Congresul semnelor* [Milano, 2—6 iunie 1974], Familia, **9**, nr. 9, 1974, 6.
103. Zamfir, Mihai, *Primul Colocviu internaţional de limbă şi literatură română (Amsterdam, 21—23 martie 1974)*, LL, 3, 1974, 545—547.
104. * * * *Dezbatere: „Noţiuni de stil şi compoziţie în şcoală" (Tulcea, 15—16 oct. 1973)*, LL, 1, 1974, 145.
105. * * * *Dezbaterea profesională cu tema „Noţiuni de stil şi compoziţie în şcoală" (Tulcea, 15—16 oct. 1973)*, LL, 1, 1974, 179—181.
106. * * * *Încheierea lucrărilor celui de-al III-lea Congres internaţional de studii sud-est europene* [Bucureşti, 4—10 sept. 1974], RLib, **32**, nr. 9294, 11 sept. 1974, 2.

107. * * * *Les thèmes du IIIe Congrès international d'études du Sud-Est européen, Bucarest (4—10 septembre 1974)*, RESEE, **12**, nr. 1, 1974, 147—148.
108. * * * *Lucrările celui de-al III-lea Congres internațional de studii sud-est europene* [București, 4—10 sept. 1974], RLib, **32**, nr. 9291, 7 sept. 1974, 5.
109. * * * *Sesiunea de comunicări „Aradul în contextul culturii românești". Metodica predării limbii și literaturii române în liceele pedagogice (Arad, 8—9 iunie 1974)*, LL, **4**, 1974, 800—801.
110. * * * *Sesiunea științifică jubiliară și consfătuirea de la Brăila (9—10 noiembrie 1974)* [Probleme ale perfecționării comunicării verbale], LL, 4, 1974, 803.
111. * * * *Sesiune științifică „Ovid Densusianu" (București, 27 decembrie 1973)* LL, 1, 1974, 186.
112. * * * *Simpozionul metodico-științific „Predarea celei de-a doua limbi moderne" (București, 25 aprilie 1974)*, LMȘ, 2, 1974, 153.

Recenzii

113. Graur, Al., *Journal des Traducteurs (Translators' Journal)*, vol. 18. nr. 1—2, mars—juin 1973; număr special cu titlul *Meta: Actes du deuxième colloque international de linguistique et de traduction*, Les Presses de l'Université de Montréal, Canada, SCL, **25**, nr. 6, 1974, 639.
114. Mantsch, Heinrich, *Probleme und Fortschritte der Transformationsgrammatik*. Referate des 4. Linguistischen Kolloquiums, Berlin, 6. bis 10. Oktober 1969, hrsg. von Dieter Wunderlich, München, Hueber, 1971, 318 p. (= Linguistische Reihe, vol. VIII), SCL, **25**, nr. 2, 1974, 213—214.
115. Mihăilă-Scărlătoiu, Elena, *Simpozium po grammatičeskoj tipologij sovremennyh balkanskih jazykov*. 15—16 janvarja 1974. Predvaritel'nye materjaly, Moscou, 1973 (Akademija Nauk SSSR, Institut slavjanovedenja i balkanistiki), RESEE, **12**, nr. 3, 1974, 432—433.
116. Muntean, George, *Relații româno-iugoslave* [*Actele simpozionului destinat relațiilor sîrbo (iugoslavo)-române*, Libertatea, Pančevo, 1971, 508 p.], RITL, **23**, nr. 1, 142—144.

2. DĂRI DE SEAMĂ, CRONICI ETC.

117. Belchiță-Hartular, Anca, *Scientific life*, Cahiers, **11**, fasc. 1, 1974.
118. Macrea, D., [La rubrica: Cronica limbii] *Lingvistica anilor XXX*, RLit, **7**, nr. 35, 1974, 8.
119. Mare, V., Cosmuța, T., *Cinci ani de activitate a „Centrului de reabilitare a auzului și limbajului" din Cluj*, StUBBPs, **19**, 1974, 148—151.
120. Réd., *La linguistique roumaine contemporaine. A l'occasion du XXXe anniversaire de la libération de la Roumanie et du XIe Congrès du Parti Communiste Roumain*, RRL, **19**, nr. 4, 1974, 315—319.
121. Sala, Marius, *Cronică spaniolă V. Stadiul actual al cercetărilor în domeniul iudeospaniolei (1961—1973)*, SCL, **25**, nr. 5, 1974, 519—527.
122. Saramandu, Nicolae, *Aspecte actuale ale cercetării lingvistice în R.F. Germania*, ProgrȘt, **10**, nr. 2, 1974, 84—85.
123. Vîntu, Ileana, *Activité de la Société roumaine de linguistique et du Groupe Roumain de Linguistique Appliquée en 1973*, RRL, **19**, nr. 4, 1974, 401—402.
124. * * * *Activitatea Centrului de lingvistică, istorie literară și folclor în anul 1973*, AnL, **24** 1973, 223—226.
125. * * * *Cronica activității științifice din Facultatea de limba și literatura română în anul 1973*, AUBLLR, **22**, nr. 2, 1973, 187—191.
126. * * * *Din activitatea Consiliului de conducere al Societății de științe filologice în 1974*, LL, 4, 1974, 798.
127. * * * *Din activitatea științifică și metodică a filialelor și subfilialelor S.S.F. din R.S. România*, LL, 2, 1974, 416—430.
128. * * * *Din activitatea științifică și metodică a filialelor S.S.F. R.S. România*, LMȘ, 2, 1974, 156—158.
129. * * * *Trei decenii de lingvistică în noua Românie*, SCL, **25**, nr. 4, 1974, 345—347.
130. * * * *Vie de la Société roumaine de linguistique romane*, Bull. SRLR, **10**, 1974, 123—147

III. *LINGVISTICĂ GENERALĂ*

1. LINGVISTICĂ TEORETICĂ

131. ANGHELESCU, NADIA, *Studii lingvistice şi metode de cercetare* [cu un rezumat în franceză], PLG, **6**, 1974, 33—43.
132. ANTAL, ÁRPÁD, *Reformikori változások. A nyelvharc es következményei*, Utunk, **29**, nr. 10, 1974, 8.
133. BĂDESCU, IRINA, *Text şi context*, Luceafărul, **17**, nr. 4, 1974, 7.
134. BERCEA, LIVIUS, *Sinonimie şi polisemie metaforică*, Orizont, **25**, nr. 14, 1974, 7.
135. BOGDAN-DASCĂLU, DOINA, *Funcţiile limbii şi limbajul criticii literare*, Orizont, **25**, nr. 7, 1974, 4.
136. BOROIANU, IRINA, *Conceptul de unitate frazeologică; tipuri de unităţi frazeologice (I)*, LL, 1, 1874, 25—34; *(II)*, ib. 2, 1974, 242—247.
137. BRAINERD, BARRON, *Ethic Systems and Phonological Theory*, Cahiers, **11**, fasc. 1, 1974, 25—34.
138. BULGĂR, GH., [La rubrica : Cronica limbii] *Dinamica vocabularului*, TribRom, **3**, nr. 33, 1974, 14.
139. BULGĂR, GH., [Sub titlul comun : Noţiuni de stil şi compoziţie în şcoală] *Componentele stilistice ale textului literar*, LL, 1, 1974, 149—152.
140. CARPOV, MARIA, *Modalitatea şi substanţa ca noţiuni sistematice ale discursului*, AnL, **24**, 1973, 89—92.
141. CARPOV, MARIA, *Unele perspective ale demersului semiotic*, AUIL, **20**, 1974, 1—5.
142. CĂLIN, VERA, *Literatura comparată şi stilistică* [cu un rezumat în engleză], AUBLUC, **22**, nr. 2, 1973, 91—95.
143. CĂLINESCU, AL., *Semantic şi semiotic*, ConvLit, **4**, nr. 4, 1974, 5.
144. CERNEA, VALERIU, *Limbă şi societate*, Vatra, **4**, nr. 1, 1974, 7.
145. CHELCEA, SEPTIMIU, *Chestionarul. Metode şi tehnici de cercetare în ştiinţele sociale şi politice*. Centrul de informare şi documentare în ştiinţele sociale şi politice [Bucureşti, 1974], 132 p.
Vezi şi nr. 297.
146. CIOCÎRLIE, LIVIUS, *Literatură şi semn*, Orizont, **25**, nr. 5, 1974, 4.
147. COJA, ION, Z., *Pentru un punct de vedere lingvistic în problema originii graiului* [cu rezumat în franceză], PLG, **6**, 1974, 17—23.
148. COJOCARU, CONSTANTIN, [La rubrica : Cronica limbii], Ateneu, **11**, nr. 3, 1974, 13.
149. COTEANU, I., *În legătură cu „structura de adîncime"* [pe marginea articolului lui E. Vasiliu din SCL, **24**, nr. 1, 1973, 3—6], SCL, **25**, nr. 2, 1974, 169—170.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 249.
150. CVASNÎI, MARIA, *Despre „enunţ"*, LL, 4, 1974, 653—659.
151. DIACONESCU, PAULA, *Concepte moderne în analiza limbii. Implicaţiile lor în analiza stilistică a textului literar*, LL, 4, 1974, 639—648.
152. DINU, MIHAI, *Individualité et mobilité des personnages dramatiques*, Cahiers, **11**, fasc. 1, 1974, 45—57.
153. DINU, MIHAI, *Modèle ensembliste de la synonymie lexicale*, RRL, **19**, nr. 3, 1974, 219—229.
154. DOMINTE, CONSTANTIN, *Semnalele lingvistice în raport cu sistemul limbii* [cu un rezumat în franceză], PLG, **6**, 1974, 117—127.
155. DRAGOŞ, NICOLAE, *Preţul cuvintelor*, RLib, **32**, nr. 9236, 5 iul. 1974, 2.
156. DUBOIS, J., EDELINE, F., KLINKENBERG, J. M., MINGUET, P., PIRE, F., TRINON, H., *Retorica generală*. Centrul de studii de poetică, Universitatea din Liège, Introducere de Silvian Iosifescu. Traducere şi note de Antonia Constantinescu şi Ileana Littera, Bucureşti, Editura Univers, 1974, 330 p.
157. DUMITRAŞCU, POMPILIU, *Importanţa stilisticii şi componentele analizei stilistice a textului literar*, LL, 1, 1974, 15—24.
158. ELIADE, IRINA, *Cours de la théorie et de la pratique de la traduction*, Bucureşti, Centrul de multiplicare al Universităţii Bucureşti, 1973, 288 p. [multigrafiat].
Vezi şi nr. 243.
159. EVSEEV, I., *Verbul în context : acordul semantic şi iterativitatea semică* [cu rezumate în rusă şi franceză], AUT, **10**, 1972, 183—193.
160. FARKAS, MAGDA, CS., *Adatok a gyermeknyelv kiejtési és iraszavarainak összehasonlító vizsgálatához az abilitás-kompetencia és a nyelvi rendszer adta összefüggésekben* [Date comparative privitoare la tulburările limbajului oral şi scris la elevi în contextul abilităţii competenţei verbale şi a sistemului limbii; cu un rezumat în română], NyIK, **18**, nr. 1, 1974, 31—42.

161. Foarță, Mia, *Homeoteleuton*, Orizont, **25**, nr. 14, 1974, 6.
162. Foarță, Mia, *Semiotică sau stilistică?*, Orizont, **25**, nr. 7, 1974, 6—7.
163. Foarță, Ștefan, *Onomatopoetul*, Orizont, **25**, nr. 5, 1974, 5.
164. Forăscu, Narcisa, *Description structurale des relations de synonimie (I)*, RRL, **19**, nr. 6, 1974, 551—562.
165. Georgiev, Hristo, *Is a Message Meaningful?*, RRL, **19**, nr. 6, 1974, 547—550.
166. Georgiev, Hristo, Piotrowski, Raimund, *Meaning information and its measures*, RRL, **19**, nr. 2, 1974, 123—132.
167. Giurgiu, Felicia, *Stilistica și critica literară*, Orizont, **25**, nr. 7, 1974, 5.
168. Graur, Al., *Les limites de la linguistique*, RRL, **19**, nr. 6, 1974, 505—508.
169. Graur, Al., *Se împrumută cuvinte împrumutate* [cu rezumat în franceză], PLG, **6**, 1974, 95—97.
170. Herseni, Traian, *Sociologia limbii*, RLit, **7**, nr. 43, 1974, 19.
171. Hodge, Carleton, T., *Câteva implicații ale ipotezei ciclului lingvistic* [cu o bibliografie și cu un rezumat în engleză], SCL, **25**, nr. 6, 1974, 571—581.
172. Iancu, Napoleon Toma, *Filmul ca limbă și limbaj*, Steaua, **25**, nr. 12, 1974, 82.
173. Iordan, Iorgu, *Limba — creatoare de cultură spirituală. De vorbă cu acad. ...* [convorbire realizată de Victor Ivanovici], Tribuna, **18**, nr. 33, 1974, 4.
174. Lăzărescu, Mircea, *Omul și funcția semio-genetică*, Orizont, **25**, nr. 9, 1974, 7.
175. Lotman, I., *Studii de tipologie a culturii*. În românește de Radu Nicolau. Prefață de prof. univ. Mihai Pop, București, Editura Univers, 1974, 119 [—120] p.
176. Lozbă, Mihai, *Pronumele reflexive și posesive în lumina analizei contrastiv-tipologice* [cu rezumat în rusă], AUI, **20**, 1974, 69—74.
177. Lungu, Lelia, *Procesele de abstractizare și schematizare, sursă de sporire a informației la nivelul limbajului poetic* [cu un rezumat în engleză], AUBLG, **22**, 1973, 35—42.
178. Macrea, D., *Rolul lingvisticii în formarea culturii noastre moderne*, AUBFil, **23**, nr. 1, 1974, 89—91.
179. Maneca, Constant, *Bogăția lexicală, indice de recunoaștere stilistică* [cu numeroase tabele în text și rezumat în franceză], SCL, **25**, nr. 1, 1974, 15—24.
180. Marcu, Florin, *Bazele elaborării și însușirii terminologiei științifice*, LR, **23**, nr. 5, 1974, 393—401.
181. Marcus, Solomon, *„Mă tenta să văd cum se nasc noțiunile"* [interviu luat de Romulus Balaban], Flacăra, **23**, nr. 28, 1974, 24.
182. Marino, Adrian, *Semantica ideii literare*, Ramuri, **11**, nr. 1, 1974, 8.
183. Masami, Ito, *Generalized Contextual Grammars*, Cahiers, **11**, fasc. 1, 1974, 73—76.
184. Miclău, Paul, *Analiza imanentă a textului literar*, PLR, 130—136.
185. Miclău, Paul, *La poésie comme système sémiotique ouvert*, CRET, nr. 2, 1973, 46—54.
186. Mihăilă, Ecaterina, *Unele aspecte ale receptării mesajului poetic* [cu rezumat în engleză], SCL, **25**, nr. 4, 1974, 349—364.
187. Munteanu, Ștefan, *Imagine și limbaj*, Orizont, **25**, nr. 4, 1974, 3.
188. Munteanu, Ștefan, *Note filologice. Semantică și stilistică*, Orizont, **25**, nr. 3, 1974, 4, 7; *Trebuie să fie o greșeală de tipar*, nr. 5, 1974, 7; *Text și subtext*, nr. 6, 1974, 7; *Riscul încrederii în citate celebre*, nr. 8, 1974, 7; *Despre dialog*, nr. 9, 1974, 7; *Despre stilul înalt*, nr. 10, 1974, 7; *Note filologice*, nr. 11, 1974, 7.
189. Murvai, Olga, *A szabad függő beszéd kialakulásának vitás keredseiről* [Cu privire la problemele discutabile ale stilului indirect liber; cu un rezumat în română], NyIK, **18**, nr. 1, 1974, 91—97.
190. Nasta, Mihail, *Le problème de l'écriture et les démarches de l'analyse poématique*, CRET, nr. 2, 1973, 55—63.
191. Negreanu, Aristița, *Observații asupra expresiilor idiomatice în lumina analizei contrastive*, PLLR, 175—179.
192. Oancea, Ileana, *Stilistica limbii poetice — o lingvistică a substanței*, Orizont, **25**, nr. 7, 1974, 5.
193. Otobâcu, Const., [La rubrica: Cronica limbii] *Poezie și creație lexicală*, Săptămîna, **5**, nr. 163, 1974, 6; *Stil și concepție artistică*, nr. 164, 1974, 6; *Vîrsta poetică a limbii*, nr. 169, 1974, 6; *Imagini și cuvinte*, nr. 170, 1974, 6; *Cuvinte și portrete*, nr. 171, 1974, 6; *Gîndire și exprimare*, nr. 172, 1974, 5; *Structuri de gîndire și de exprimare*, nr. 173, 1974, 6; *Limbaj și registre*, nr. 174, 1974, 4; *Economie și risipă de limbaj*, nr. 175, 1974, 4; *Spiritul logic și expresiile poetice*, nr. 176, 1974, 5; *Logica exprimării poetice*, nr. 177, 1974, 5; *Metaforismul limbajului*, nr. 178, 1974, 5.
194. Pamfil, Eduard, Ogodescu, Doru, *Semiotic și estetic*, Orizont, **25**, nr. 5, 1974, 6.

195. PAPAHAGI, MARIAN, *Divagaţie despre traduceri*, Transilvania, **3**, nr. 11, 1974, 6—7.
196. PÎSLARU, ELENA, *Aspecte logice şi lingvistice ale negaţiei*, RF, **21**, nr. 3, 1974, 320—333.
197. PETRI, LUCREŢIA, *Semantic deviancy* [cu rezumat în română], AUBLG, **22**, 1973, 31—34.
198. PISAREK, W., *Pentru a convinge*, PN, **19**, nr. 5, 1974, 43—46.
199. PISAREK, W., *Pentru a fi citiţi*, PN, **19**, nr. 1, 1974, 43—48; nr. 2, 1974, 31—36.
200. POENARU, IOANA, *Adjectives as Noun Modifiers in Post-Verbal Position*, RECAP, 29—41.
201. POPESCU-NEVEANU, PAUL, *Homo significans*, ŞtTehn, **25**, nr. 7, 1974, 40.
202. PRIOTEASA, IOANA, *Economia lingvistică din perspectiva conceptelor structură de suprafaţă şi structură de adîncime* [cu rezumat în franceză], PLG, **6**, 1974, 25—31.
203. ROBU, VLADIMIR, *Sintonematica* [cu rezumat în engleză], PLG, **6**, 1974, 45—63.
204. RUNCAN, ANCA, *Conceptele de „enunţ" şi „enunţare" în analiza de text*, PLR, 152—156.
205. SCHVEIGER, PAUL, *New trends in the theory of text grammars*, RRL, **19**, nr. 1, 1974, 59—72.
206. SEMENIUC, ION, *Unele aspecte structurale ale semioticii* [cu rezumate în rusă şi engleză], StUBBPh, **19**, 1974, 79—86.
207. SÎRBU, RICHARD, *Analiza semică a antonimelor (Cu privire specială la substantivele limbii ruse care denumesc sentimente)* [cu rezumate în rusă şi franceză], AUT, **10**, 1972, 201—213.
208. SLAVE, ELENA, *Conotaţia* [cu rezumat în franceză], PLG, **6**, 1974, 65—81.
209. STANCIU, CRISTINA, *Aspecte teoretice ale traducerii*, AUT, **10**, 1972, 269—273.
210. STATI, S., [La rubrica: Grammatica nova], *Şi totuşi se traduce!*, Contemporanul, nr. 2, 1974, 8; *Cele 12 cuvinte*, nr. 3, 1974, 8; *Explicaţii*, nr. 6, 1974, 8; *Un zeu al timpurilor noastre*, nr. 12, 1974, 3; ... *Faţă cu absurdul*, nr. 17, 1974, 8.
211. STEER, ALEXANDRU, *Controverse şi încercări de precizare în problema descrierii şi clasificării sunetelor* [cu rezumat în engleză], LucrŞt Oradea, **8**, 1973, 31—39.
212. STÖSSEL, ŞT., OGODESCU, D. S., *Normalitate psihică, boală, limbaj*, [Bucureşti], Editura ştiinţifică, 1972, 261[—264] p.
Vezi şi nr. 245.
213. SUCHIANU, D. I., *Cinematograful, acest necunoscut*. [Vol] I: *Funcţiile cuvîntului în film*, Cluj, Editura Dacia, 1973, 191 p.
Vezi şi nr. 256.
214. SZABÓ, ZOLTAN, *Cîteva probleme metodologice ale stilisticii diacronice*, LL, 3, 1974, 447—453.
215. ŞUTEU, FLORA, *Varianta standard în ierarhia stilistică a limbii*, LR, **23**, nr. 4, 1974, 267—272.
216. TABARCEA, CEZAR, *„Imixtiunea" lingvistică*, Luceafărul, **17**, nr. 5, 1974, 7.
217. TABARCEA, CEZAR, *Repere pentru un studiu stilistic al limbajului politic* [cu rezumat în engleză], AUBFil, **23**, nr. 1, 1974, 93—98.
218. THEBAN, LAURENŢIU, *(Who) flies (what)?*, Cahiers, **11**, fasc. 1, 1974, 129—135.
219. TITOVA, V. P., *K teorij grammatičeskih oppozicij*, RRL, **19**, nr. 2, 1974, 141—153.
220. TOMA, RADU, *Anagramatism*, Luceafărul, **17**, nr. 4, 1974, 7, 9.
221. TOMA, RADU, *Literar şi social — Textul literar în textul lumii*, PLR, 167—171.
222. TUDOR, M., IONESCU, MIU, *Conceptul de nivel în analiza textului literar*, PLR, 172—176.
223. TUŢESCU, MARIANA, *Semantica, o teorie a limbajului* [cu rezumat în franceză], PLG, **6**, 1974, 83—93.
224. VASILIU, EM., *Propoziţii negative şi „atitudini epistemice"* [cu rezumat în engleză], PLG, **6**, 1974, 99—116.
225. VASILUŢĂ, LIVIA, *Semiotică şi stilistică*, Orizont, **25**, nr. 7, 1974, 7.
226. VLĂDUŢ-CUNIŢĂ, ALEXANDRA, *Analiza textului literar şi studierea relaţiilor semantice (parafraza)*, PLR, 194.
227. VOICULESCU, D., *Seminar de logopedie*, TribŞc, **4**, nr. 149, 1974, 2.
228. VRĂNCEANU-BIDU, ANGELA, *Modalités d'analyse structurale du lexique: le système des dénominations des animaux domestiques*, RRL, **19**, nr. 6, 1974, 525—546.
229. WALD, H., *Comunicare şi accesibilitate*, VR, **27**, nr. 10, 1974, 39—42.
230. WALD, HENRI, *Cu prof. dr....* [convorbire despre limbaj, realizată de Adriana Brădescu], Orizont, **25**, nr. 12, 1974, 1, 6, 12.
231. WALD, HENRI, *Language and creation*, RR, **28**, nr. 1, 1974, 112—119.
232. WALD, LUCIA, *Filosofia limbajului în opera lui James Harris* [cu rezumat în engleză], PLG, **6**, 1974, 7—16.
233. * * * *Aspecte interdisciplinare ale traducerii* [Masa rotundă sub redacţia Tatianei Slama-Cazacu; Vorbitori: D. Chiţoran, Irina Eliade, Yolanda Eminescu, Leon Levi̯tchi, M. Nasta, Al. Niculescu, T. Slama-Cazacu, H. Wald], LL, 3, 1974, 467—498.
234. * * * *Emberi problémánk — a nyelv (Daedalus, 1973. Summer)*, Korunk, **33**, nr. 6, 1974, 802—803.

235. * * * *Lingvistică*, Transilvania, **3**, nr. 12, 1974, 54—55.
236. * * * *Müfajtalan lingvisztika (Literatura*, 1974, 4), Korunk, **33**, nr. 5, 1974, 724.
237. * * * *Pe cînd un cimpanzeu trilingv?* ŞtTehn, **25**, nr. 4, 1974, 46.
238. * * * *Probleme de lingvistică generală*. Vol. VI. Redactori responsabili: acad. Al.Graur, acad. I. Coteanu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 143 p. [cu 11 articole].
Vezi şi nr. 74, 83, 94, 1443, 1444.

Recenzii

239. Agrigoroaiei, Valentina, Jean Dubois et Claude Dubois: *Introduction à la lexicographie: Le dictionnaire*, Librairie Larousse, 1971, 217 p., AUI, **20**, 1974, 139—140.
240. Bîrlădeanu, Mihaela, Jean Dubois, Mathée Giacomo, Louis Guespin, Christiane Marcellesi, Jean-Baptiste Marcellesi, Jean-Pierre Mevel, *Dictionnaire de linguistique*, Paris, Larousse, 1973,516 p., SCL, **25**, nr. 1, 1974, 79—81.
241. Bîrlădeanu, Mihaela, R. R. Hartman, F. C. Stork, *Dictionary of Language and Linguistics*, Londra, Applied Science Publishers Ltd., 1972, 302 p., SCL, **25**, nr. 2, 1974, 212—213.
242. Borcilă, Mircea, *Literary Style: A Symposium*. Edited and (in part) translated by Seymour Chatman. London — New York, Oxford University Press, 1971, 427 p., CRET, nr. 2, 1973, 131—133.
243. Brăileanu, Luminiţa, Irina Eliade, *Cours de la théorie et de la pratique de la traduction*, CMUB, 1974, Bull. SRLR, **10**, 1974, 118—119.
Vezi nr. 158.
244. Bujeniţă, Mihai, *Cercetări de stilistică* [*Poetică şi stilistică. Orientări moderne*. Prolegomene şi antologie de Mihai Nasta şi Sorin Alexandrescu, Bucureşti, Editura Univers, 1972], Forum, **16**, nr. 5, 1974, 84—86.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 232.
245. Bunescu, Gheorghe, *Normalitate psihică, boală, limbaj* [de Şt. Stössel şi D. Ogodescu, Editura ştiinţifică, colecţia Psihologie, 1972], RPed, **23**, nr. 1, 1974, 119—120.
Vezi nr. 212.
246. Călinescu, Al., Oswald Dunot — Tzvetan Todorov, *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Paris, Editions du Seuil, 1972, 470 pp., CRET, nr. 2, 1973, 128—130.
247. Cojocaru, Constantin, [La rubrica: Cronica limbii] *Scrisori despre limbaj* [*Douăzeci de scrisori despre limbaj* de Sorin Stati, Bucureşti, 1973], Ateneu, **11**, nr. 1, 1974, 15.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 234.
248. Coteanu, I., Gabor O. Nagy, *Abriss einer funktionellen Semantik*, Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1973, 124 p., SCL, **25**, nr. 2, 1974, 189—190.
249. Dincă, Dorina, J. Lyons, *Introduction to theoretical linguistics*, Cambridge, 1971, 519 p., AUT, **10**, 1972, 291—292.
250. Dumitrescu, Domniţa, José Luis Martín, *Crítica estilística*, Madrid, Gredos, 1973, 410 p., RITL, **23**, nr. 1, 1974, 149—151.
251. Façon, Nina, Giulio Herczeg, *Saggi linguistici e stilistici*, Firenze Olschki, 1972, 622 p., RRL, **19**, nr. 6, 1974, 596—598.
252. Farcaş, Ludmila, V. V. Akulenko, *Voprosy internacionalizacij, slovarnogo sostava jazyka*, pod redakciej prof. A. V. Fjodorova, Izd-vo Xar'kovskogo un-ta, Xar'kov, 1972, 215 p., SCL, **25**, nr. 6, 1974, 634—637.
253. Farcaş, Ludmila, V. A. Zveghinţev, *Jazyk i lingvističeskaja teorija*, Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 1973, 248 str., RRL, **19**, nr. 3, 1974, 297—303.
254. Giosu, Ştefan, Jean Dubois, Mathée Giacomo, Louis Guespin, Christiane Marcellesi, Jean-Baptiste Marcellesi, Jean-Pierre Mevel, *Dictionnaire de linguistique*, Paris, Librairie Larousse, 1973, 516 p., LR, **23**, nr. 2, 1974, 170—172.
255. Giosu, Ştefan, Jeanne Martinet, *Clefs pour la sémiologie*, Paris, Editions Seghers, 1973, 243 p., SCL, **25**, nr. 2, 1974, 211—212.
256. Graur, Al., [La rubrica: Cronica limbii] *Limbajul cinematografic* [I. D. Suchianu, *Cinematograful, acest necunoscut*, Bucureşti, 1973], RLit, **7**, nr. 10, 1974, 12.
Vezi nr. 213.
257. Graur, Al., [La rubrica: Cronica limbii] *Sisteme de comunicare* [H. Wald, *Sisteme de comunicare umană*, 1973], RLit, **7**, nr. 8, 1974, 12.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 265.

258. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Terminologie* [Journal des traductions, vol. 18, nr. 1—2, 1973], RLit, **7**, nr. 38, 1974, 8.
259. GRAUR, AL., R. A. Boudagov, *Čelovek i ego jazyk*, Izdatel'stvo Moskovskogo Universiteta, 1974, 262 p., RRL, **19**, nr. 6, 1974, 593—594.
260. GRAUR, AL., V. A. Zvegincev, *Jazyk i lingvističeskaja teoria*, Izdatel'stvo Moskovskogo Universiteta, 1973, 248 p., SCL, **25**, nr. 5, 1974, 537.
261. HÎRLĂOANU, A., M. A. Gabinskij, *Očerki po osnovanijam grammatiki*, Kișinău, 1972, 364 p., SCL, **25**, nr. 1, 1974, 96—97.
262. HODIȘ, VIOREL, Sorin Stati, *Interferențe lingvistice. Din istoria relațiilor lingvisticii cu alte științe*, Editura științifică, București, 1971, 288 p., LucrȘt Oradea, 7, 1973, 89—90.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 180.
263. IACOB BINDER, RODICA, Alexandru Sincu, *„Literatura în perspectivă semiotică"* [din volumul *Analiză și interpretare*], Orizont, **25**, nr. 12, 1974, 5.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 220.
264. MANECA, C. M., Maria Manoliu-Manea, *Structuralism lingvistic (Lecturi critice)*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973, 286 p., SCL, **25**, nr. 1, 1974, 69—70.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 186.
265. MANU, MARGARETA, J. A. Fishman, *Sociolinguistique*, Collection Langue et Culture, Labor, Bruxelles, Nathan, Paris, 1971, 160 p., RRL, **19**, nr. 5, 1974, 501—502.
266. MARCUS, SOLOMON, Emanuel Vasiliu, *Outline of a Semantic Theory of Kernel Sentences*, Mouton, The Hague — Paris, 1972, 220 p., RRL, **19**, nr. 2, 1974, 175—177.
267. MÎINEA, MIHAELA, *Semantics of Natural Language*, Edited by Donald Davidson and Gilbert Harman, (= Synthese Library), D. Reidel Publishing Company, Dordrecht, 1972, X + 769 p., SCL, **25**, nr. 1, 1974, 70—79.
268. MUNTEAN, GEORGE, *Scrisori despre limbaj* [de Sorin Stati, 1973], RLit, **7**, nr. 12, 1974, 10.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 234.
269. J. NAGY, MARIA, *Poetică și stilistică. Orientări moderne*. Prolegomene și antologie de Mihail Nasta și Sorin Alexandrescu. Editura Univers, București, 1972, 806 lap., NyIK **18**, nr. 1, 1974, 177—179.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 132.
270. NEAGU, VALERIA, *Philologica Pragensia*, Academia Scientiarum Bohemoslovaca, Praga, Československá Academie Věd, nr. 2, 3, 4 / 1972 și 1, 2 / 1973, SCL, **25**, nr. 1, 1974, 103—104.
271. NEDELCU, MONICA, Kurt Baldinger, *Teoría semántica. Hacia una semántica moderna*, Ediciones Alcala, Madrid, 1970, 278 p., AUT, **10**, 1972, 286—289.
272. OANCEA ILEANA, Ștefan Munteanu, *Stil și expresivitate poetică*, Editura științifică, București 1972, 279 p., AUT, **10**, 1972, 275—277.
Vezi, BRL, **15**, 1972, nr. 172.
273. OPREA, IOAN, Ladislav Zgusta, *Manual of Lexicography*, Praha, Publishing House of the Czechoslovak Academy of Sciences, 1971, 358 p., AnL, **24**, 1973, 194—197.
274. OTETELEȘANU, ANCA, *Cahiers de l'Institut de linguistique*, Université Catholique de Louvain, vol. I, nr. 1—5, 1972, SCL, nr. **25**, nr. 2, 1974, 221—222.
275. PANȚIRU, M., V. M. Solnțev : *Jazyk kak sistemnostrukturnoe obrazovanie* (Limba ca organizare sistematico-structurală), Moskva, 1971, p. 294, AUI, **20**, 1974, 122—124.
276. PAPAHAGI, MARIAN, *Semiotică literară* [Jean Claude Coquet, *Sémiotique littéraire*, contributions à l'analyse sémiotique du discours, Mame, 1973 („Universe sémiotique" — collection dirigée par A.-J. Greimas)], Amfiteatru, **9**, nr. 12, 1974, 96.
277. PAVEL, MARIA, Georges Mounin : *Introduction à la sémiologie*, Editions de Minuit, Paris, 1970, 250 p., AUI, **20**, 1974, 119—120.
278. PÂSLARU, ELENA, *Note privind teoria generală a semnului* [I. S. Stepanov, *Semiotica*, Moscova, Izd-vo „Nauka", 1971, 168 p.], Forum, **16**, nr. 6, 1974, 83—85.
279. PETRI, LUCREȚIA, Alphonse Juilland and Alexandra Roceric, *The Linguistic Concept of Word, An Analytic Bibliography*, Mouton, The Hague — Paris, 1972, 118 p., RRL, **19**, nr. 2, 1974, 179.
280. POP, LIA-MARIA, W. G. Klooster, *The Structure Underlying Measure Phrase Sentences*, Foundations of Language / Supplementary Series / Volume 17, D. Reidel Publishing Company / Dordrecht — Holland, 1972, p. 247, RRL, **19**, nr. 1, 1974, 82—83.
281. POPA, MARIANA, John Lyons (ed.), *New Horizons in Linguistics*, Harmondsworth, England, Penguin Books, 1971, 366 p., AUT, **10**, 1972, 289—291.
282. POPESCU-SIRETEANU, ION, Ariton Vraciu, *Studii de lingvistică generală*, Editura Junimea, Iași, 1972, 185 p., AUI, **20**, 1974, 117—119.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 214.

283. Roceric, Alexandra, E. F. Koerner, *Contribution au débat post-saussurien sur le signe linguistique* (*Approaches to Semiotics*, Paperback Series, edited by Thomas A. Sebeok assisted by Donna Jean Umiker), Mouton, The Hague — Paris, 1972, 103 pp., RRL, **19,** nr. 2, 1974, 181—182.
284. Roceric, Alexandra, Erwin R. Steinberg, *The Stream of Consciousness and Beyond in „Ulyses"*, University of Pittsburg Press, 1973, 349 p. + XVIII, Cahiers, **11,** fasc. 1, 1974, 184—187.
285. Rusu, Valeriu, Claude Lévi-Strauss [*Anthropologie structurale*. Deux, Plon, 1973, 446 p.], RLit, **7,** nr. 4, 1974, 28—29.
286. Sauer, Gertrud, Thea Schippmann: *Einführung in die Semasiologie*, VEB Bibliographisches Institut Leipzig, 1972, 246 p. AUI, **20,** 1974, 121—122.
287. Sădeanu, Florența, Jeanne Martinet, *De la théorie linguistique à l'enseignement de la langue*, Paris, Presses Universitaires de France, 1972, 246 p. (= Collection Sup), SCL, **25,** nr. 1, 1974, 95—96.
288. Schveiger, Paul, *Observațiile unui lingvist despre o carte de gnoseologie* [C. Popa, *Teoria cunoașterii, perspectivă semiotico-praxiologică asupra actului cunoașterii*, București, Edit. științifică, 1972] CL, **19,** nr. 1, 1974, 125—134.
289. Schveiger, Paul, *Pragmatics of Natural Languages*, Edited by Yehoshua Bar-Hillel, Synthese Library, Humanities Press, New York, D. Reidel Publ. Co, Dordrecht, I—VIII, 1—231, Cahiers, **11,** fasc. 2, 1974, 327—331.
290. Schveiger, Paul, Teun A. Van Dijk, *Some Aspects of Text Grammar, A Study in Theoretical Linguistics and Poetics* Janua Linguarum, Studia memoriae Nicolai van Wijk dedicata, Series Maior, 63; Mouton, The Hague — Paris, 1972, CL, **19,** nr. 1, 1974, 154—157.
291. Sîrbu, Corneliu, Georg Klauss, *Semiotik und Erkenntnisstheorie*, 4. unveränderte Auflage, VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1973, 182 p., ST, **26,** nr. 1—2, 1974, 130—132.
292. Steinke, Klaus, Maria Manoliu-Manea, *Structuralismul lingvistic (lecturi critice)*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973, 286 p., LL, 4, 1974, 785—787.
Vezi BRL, **16,** 1973, nr. 186.
293. Suciu-Schwartz, Titiana, Maria Manoliu-Manea, *Structuralism lingvistic (Lecturi critice)*, Editura didactică și pedagogică, București, 1973, 286 p., CL, **19,** nr. 1, 1974, 159—161.
Vezi BRL, **16,** 1973, nr. 186.
294. Szabó, Zoltan, *Redings in Stratificational Linguistics*, edited by Adam Makkai and David G. Lockwood, graphics by Earl M. Herrick, The University of Alabama Press, 1973, 331 pages, RRL, **19,** nr. 4, 1974, 405—408.
295. Șandru Olteanu, Tudora, *Anuario L/L*, Instituto de literatura y lingüística de la Academia de Ciencias de Cuba, nr. 1 (1970), 285 p., nr. 2 (1971), 211 p., SCL, **25,** nr. 2, 1974, 223—224.
296. Șandru, Olteanu, Tudora, José Polo, *Lingüistica, investigación y enseñanza (Notas y bibliografía)*, Madrid, Oficina de educación iberoamericana, 1972, 181 p., SCL, **25,** nr. 2, 1974, 215—216.
297. Țiugan, Marilena, Septimiu Chelcea, *Chestionarul. Metode și tehnici de cercetare în științele sociale și politice*. Centrul de informare și documentare în științele sociale și politice, [București, 1974], 132 p., LL, 4, 1974, 789—790.
Vezi nr. 145.
298. Vaimberg, S., *Educație și limbaj* [Editura didactică și pedagogică, București, 1972, 244 p.], RPed, **23,** nr. 1, 1974, 114—115.
Vezi BRL, **15,** 1972, nr. 228.
299. Vaimberg, S., *Novoe v lingvistike*. VI. *Jazykovye kontakty*. Sostavlenie, redakcija, vstupitel'naja stat'ja i kommentarij V. Ju. Rozencvejga, Moscova, Editura „Progress", 1972, 536 p., SCL, **25,** nr. 3, 1974, 335—337.
300. Vasiliu, Gabriel, Maria Manoliu-Manea, *Structuralismul lingvistic*, Editura didactică și pedagogică, București, 1973, 286 l., NyIK, **18,** nr. 1, 1974, 184—185.
Vezi BRL, **16,** 1973, nr. 186.
301. Vintilă-Rădulescu, Ioana, Brigitte Schlieben-Lange, *Sozioliguistik. Eine Einführung*, Stuttgart, W. Kolhammer, 1973, 152 p. (= *Urban-Taschenbücher*. vol. 176), SCL, **25,** nr. 3, 1974, 335.
302. Vraciu, Ariton, Franco Spisani: *Significato e struttura del tempo. The Meanning and Structure of Time* (Testo bilingue). Azzoguidi Soc. Editoriale, Bologna, 1972, 161 p., AUI, **20,** 1974, 115—116.
303. Vultur, Smaranda, Roman Jakobson, *Questions de poétique*, Paris, Editions du Seuil, 1973, „Collection Poétique", 508 p., Cahiers, **11,** fasc. 1, 1974, 187—190.

304. WALD, L., Jacques Pohl, *L'homme et le significant*, Paris — Bruxelles, 1972, 284 p., LR, **23**, nr. 2, 1974, 167—170.
305. ZĂRNESCU, NARCIS, Tzvetan Todorov: *Poetica prozei*, Argeș, **9**, nr. 7, 1974, 12.

2. LINGVISTICĂ MATEMATICĂ ȘI APLICATĂ

306. BIRBĂNESCU, ADRIAN, *Statistical Comparison of Technical Vocabularies*, Cahiers, **11**, fasc. 1, 1974, 5—15.
307. BOCȘA, MINERVA, *Codage de l'alphabet généralisé du roumain écrit pour l'ordinateur Iris 50 (Felix C-256) (II. L'adjectif)*, Cahiers, **11**, fasc. 1. 1974, 17—23.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 356.
308. BORGIDA, ALEX, *Algorithms for obtaining all the reductions of an arbitrary ethic system*, Cahiers, **11**, 1974, fasc, 2, 207—218.
309. CALUDE, CRISTIAN, *Un expériment statistique dans le langage Asenbler — 360*, Cahiers, **11**, fasc. 2, 1974, 219—230.
310. CAZIMIR, BOGDAN, *Sémiologie musicale et linguistique mathématique*, Cahiers, **11**, fasc. 2, 1974, 231—238.
311. CIOBOTARU, SORIN, *Asupra unor generalizări ale mulțimilor regulate și relațiilor de omologie din lingvistica algebrică* [cu rezumat în franceză], SCM, **26**, nr. 8, 1974, 1059—1073.
312. CIOBOTARU, SORIN, *Cîteva jocuri enigmistice în lumina unei relații de dominare din lingvistica algebrică* [cu rezumat în franceză], SCM, **26**, nr. 3, 1974, 333—355.
313. CIOBOTARU, SORIN, *Domination, analyse mathématique, ensembles réguliers et relation d'homologie dans la linguistique algébrique*, Cahiers, **11**, fasc. 1, 1974, 35—44.
314. CIOBOTARU, SORIN, *Relații de dominare și analiză morfematică în lingvistica algebrică* [cu rezumat în franceză], SCM, **26**, nr. 5, 1974, 631—650.
315. CIOBOTARU, SORIN, and PĂUN, GHEORGHE, *On the generative capacity of the strict global grammars*, Cahiers, **11**, fasc. 2, 1974, 239—245.
316. CREANGĂ, I., REISCHER, C., Simovici, D., *Introducere algebrică în informatică. II Limbaje formale*, Iași, Editura Junimea, 1974, 199[—200] p.
317. DINU, MIHAI, *Lingvistica matematică și problemele rimei* [cu rezumat în franceză], SCL, **25**, nr. 1, 1974, 3—13.
318. FERTIG, AGNETA, *Asupra relației de dominare Franclova Tribulec în lingvistica algebrică* [cu rezumat în engleză], SCMatem, **26**, nr. 9, 1974, 1209—1223.
319. GRAUR, AL., *Filologie și statistică*, Forum, **16**, nr. 11, 1974, 15—17.
320. HELWIG, KARIN, *Die komparative Strategie der Charaktere, die Grammatik der Handlung im Stück „A view from the bridge" von Arthur Miller und dem entsprechenden Librett von Renzo Rossellini*, Cahiers, **11**, fasc. 2, 1974, 247—270.
321. KERNBACH, VICTOR, *Va înlocui ordinatorul pe traducător?*, Magazin, **18**, nr. 892, 1974, 4.
322. MARCUS, SOLOMON, *Cu prof. dr. docent... la trei ani de la apariția lucrării* **Poetica matematică** [convorbire realizată de Mariana Filimon], Ateneu, **11**, nr. 3, 1974, 2, 15.
323. MARCUS, SOLOMON, *Linguistic Structures and Generative Devices in Molecular Genetics*, Cahiers, **11**, fasc. 1, 1974, 77—104.
324. MARCUS, SOLOMON, *„Procesul de matematizare al științelor sociale și umaniste este inevitabil"* [convorbire realizată de Carmen Vlad], Tribuna, **18**, nr. 23, 1974, 10.
325. MIHALYI, MARGARETA, *Asupra unor tipuri de proiectivitate sintactică* [cu rezumat în engleză], SCM, **26**, nr. 2, 1974, 179—196.
326. NOVOTNÝ, MIROSLAV, *On a class of contextual grammars*, Cahiers, **11**, fasc. 2, 1974, 313—315.
327. PĂUN, GHEORGHE, *Asupra gramaticilor contextuale* [cu rezumat în franceză], SCM, **26**, nr. 8, 1974, 1111—1130.
328. PĂUN, GHEORGHE, *Cîteva gramatici dependente de context* [cu rezumat în franceză], SCM, **26**, nr. 8, 1974, 1105—1110.
329. PIOTROWSKIJ, R. G., Georgiev, N. G., *La traduction automatique en U.R.S.S.*, RRL, **19**, nr. 1, 1974, 73—79.
330. RAISCHI, VICTOR, T., *O distanță definită în limbajele semantice* [cu rezumat în engleză], SCM, **26**, nr. 2, 1974, 265—279.
331. SCHWARTZ-POPA-BURCĂ, LIANA, *Algebraic Distributional Analysis of the Romanian Verb Forms 1, Introduction*, Cahiers, **11**, fasc. 1, 1974, 105—127.
332. STERIADI, MARIAN, *Aspecte morfologice în limbajul Fortran IV* [cu rezumat în franceză], SCM, **26**, nr. 5, 1974, 755—761.
333. VAINA-PUȘCĂ, LUCIA, *Pour une hiérarchie des isotopies du contenu d'un texte poétique*, Cahiers, **11**, fasc. 2, 1974, 317—326.

334. VAN HOUT, GEORGES, *Barbara, etc. (I). Essai sur la formalisation du syllogisme aristotelicien*, Cahiers, **11**, fasc. 1, 1974, 60—71 *(II)*, fasc. 2, 1974, 271—298.
335. VASILESCU, LUCREȚIA, *Analyse distributionnelle algébrique des formes verbales du français*, Cahiers, **11**, fasc. 1, 1974, 137—169.
336. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, *Statistica și determinarea vocabularului de bază*, SCL, **25**, nr. 3, 1974, 243—265.
337. VOINESCU, ION, *Lingvistica matematică în tratarea afaziei*, Radioteleșcoală, nr. 36, 1974, 18,

★

Vezi și nr. 123, 893.

Recenzii

338. BELCHIȚĂ-HARTULAR, ANCA, E. M. Uhlembeck, *Critical comments on transformational-generative grammar, 1962—1972*, Smits, Drukker-Uitgevers, B. V. Westeinde 135, The Hague, VII + 171 pg., Cahiers, **11**, fasc. 1, 1974, 181—184.
339. SACHELARIE, DOINA, E. M. Uhlembeck, *Critical comments on transformational-generative grammar (1962 — 1972)*, The Hague, Smits, 171 p., RRL, **19**, nr. 5, 1974, 500—501.
340. ȚARĂLUNGĂ, ECATERINA, *Grammaire générative transformationnelle et psychomécanique du langage*, Paris, Editions Universitaires, 1973, 252 p, ProgrȘt, **10**, nr. 4, 1974, 230—231.
341. VÎNTU, ILEANA, *Grammaire générative transformationnelle et psychomécanique du langage*, Editions Universitaires, Paris, 1973, 256 p. [Université de Lille, III, Centre Interdisciplinaire de Recherches en Linguistique], RRL, **19**, nr. 4, 1974, 404—405, Cahiers, **11**, fasc. 1, 1974, 171—180.

★

Vezi și nr. 918.

IV. *LIMBA ROMÂNĂ*

1. GENERALITĂȚI

342. AGARD, F. B., *„Limba română este infinit creatoare și flexibilă..."* [Convorbire realizată de Mircea Borcilă], Tribuna, **18**, nr. 42, 1974, 10.
343. ALEXANDRESCU, SORIN, [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *Amsterdam. Literatură și limbă*, TribRom, **3**, nr. 39, 1974, 3.
344. ANTIP, FELICIA, [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *Bochum. Crearea Societății pentru limba și literatura română*, TribRom, **3**, nr. 45, 1974, 3.
345. BLANDIANA, ANA, *Un chimist al limbii : acad. Iorgu Iordan*, Amfiteatru, **9**, nr. 12, 1974, 87.
346. BORCILĂ, MIRCEA, *Rochester: Zile românești*, TribRom, **3**, nr. 37, 1974, 2.
347. BORCILĂ, MIRCEA, *Studiul limbii și culturii române la University of Washington (Seattle)*, Tribuna, **18**, nr. 7, 1974, 12.
348. BORCILĂ, MIRCEA, [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *Seattle. Româna pe coasta Pacificului*, TribRom, **3**, nr. 38, 1974, 3.
349. BOURGEAIS-IVĂNEANU, MARLENE, [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *Gand. Limba lui Coresi în Belgia*, TribRom, **3**. nr. 30, 1974, 3.
350. BOUVIER, J. C., *Limba română la Universitatea din Aix-en-Provence (Franța)*, LL, 4, 1974, 745—746.
351. BULGĂR, GH., *Convorbire cu prof. dr. W. Noomen (Olanda)*, LL, 3, 1974, 548—550.
352. BULGĂR, GH., *Limba și literatura română pe meridianele lumii*, Forum, **16**, nr. 8, 1974, 79—81.
353. CASTELLAN, GEORGES, [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *Paris. România în sud-estul european*, TribRom, **3**, nr. 31, 1974, 3.
354. CAZACU, B., *Trei texte din trei veacuri, o singură limbă : Limba română de azi*, TribRom, **3**, nr. 31, 1974, 7.
355. CIOBANU, GHEORGHE, *Lectorat de limbă română la Cracovia*, Contemporanul, nr. 8, 1974, 9.
356. CIOMPEC, GEORGETA, DOMINTE, CONSTANTIN, GUȚU-ROMALO, VALERIA, MÎRZA, CLEMENT, VASILIU, EMANUEL, *Limba română contemporană*, vol. I. Sub coordonarea acad. Ion Coteanu, București, Editura didactică și pedagogică. 1974, 336 p.

357. CIUREA, IOAN, *Contribuția lui Virgil Onițiu la promovarea limbii române în școlile din Brașov*, LL, 3, 1974, 589—591.
358. CORBEA, ANDREI, [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *La Tokio, printre propagatorii limbii române*, TribRom, **3**, nr. 48, 1974, 3.
359. DUȚESCU, DAN, [Sub titlul general : Centre de studii românești] *Londra. Escală la Senate House*, TribRom, **3**, nr. 33, 1974, 3.
360. ENESCU, RADU, *Elogiul limbii române*, Familia, **9**, nr. 3, 1974, 2.
361. FALK, DAGMAR, [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *Lund. Un vechi și constant interes*, TribRom, **3**, nr. 37, 1974, 3.
362. FILIMON, MARIAN, *Limba și literatura română la Universitatea Carolină din Praga*, Forum, **16**, nr. 4, 1974, 42—44.
363. FLORA, RADU, *„O limbă unică, originală"*, TribRom, **3**, nr. 31, 1974, 10.
364. GAUGER, HANS-MARTIN, *„Limba română — o preocupare de durată"*, TribRom, **3**, nr. 31, 1974, 10.
365. GOUDET, JACQUES, [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *Lyon. Tradiție și continuitate*, TribRom, **3**, nr. 31, 1974, 3.
366. GRAUR, AL., *Invazia numerelor*, LL, 4, 1974, 670—675.
367. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Întîietate*, RLit, **7**. nr. 47, 1974, 8.
368. GRAUR, AL., [Sub titlul comun : Limba română la zi] *Tendințe actuale ale limbii române*, TribRom, **3**, nr. 31, 1974, 8—9.
369. GRUIȚĂ, GLIGOR, [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *Portland. O categorie nouă de vorbitori ai limbii române*, TribRom, **3**, nr. 32, 1974, 3.
370. IMPEY, MICHAEL, H., [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *Evoluția studiilor românești în Statele Unite (I)*, TribRom, **3**, nr. 47, 1974, 3; (II), nr. 48, 1974, 3.
371. IORDAN, IORGU, *Limba noastră în epoca actuală*, LR, **23**, nr. 4, 1974, 263—266.
372. KLEIN, H. G., *Predarea limbii române la Universitatea din Frankfurt am Mein*, LL, 1, 1974, 107—108.
373. KRENN, HERWIG, [La rubrica : Limbă] *O fascinantă „insulă lingvistică"*, TribRom, **3**, nr. 29, 1974, 10.
374. LACKNER, IRMGARD, [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *Salzburg*, TribRom, **3**, nr. 29, 1974, 3.
375. MANEA, ION, *Scrisoare din Statele Unite. „Grupul de studii românești" la început de drum*, TribRom, **3**, nr. 30, 1974, 2.
376. MARCEA, POMPILIU, [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *Köln. Auditori : studenți și profesori*, TribRom, **3**., nr. 34, 1974, 3.
377. NICULESCU, ALEXANDRU, *Al. Rosetti sau despre adevărurile confirmate*, RLit, **7**, nr. 42, 1974, 8.
378. NISTOR, CORNELIU, [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *Graz. Împlinire a unui vechi deziderat*, TribRom, **3**, nr. 32, 1974, 3.
379. NOMURA, TATIANA, [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *Tokio : Studenți, profesori, ambianță*, TribRom, **3**, nr. 42, 1974, 3.
380. PĂTRUȚ, I., *Studii de limba română și slavistică*, Cluj, Editura Dacia, 1974, 296 p.
Vezi și nr. 390.
381. PEIXOTO DA FONSECA, FERNANDO V., *Un prieten al poporului român, profesorul portughez ...* [interviu realizat de Eugen Tănase], Orizont, **25**, nr. 51, 1974, 8.
382. PUȘCARIU, SEXTIL, *Cercetări și studii*. Ediție îngrijită de Ilie Dan. Prefață de G. Istrate, București, Editura Minerva, 1974, 624[—626] p.
383. RETEGAN, S., *Recunoașterea limbii române, ca limbă oficială a Transilvaniei, în dieta de la Sibiu* [cu un rezumat în germană], AnIst. Cluj, **16**, 1973, 188—214.
384. SALA, MARIUS, [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *Kurier der Rumänisch-studien* [din Bochum], TribRom, **3**, nr. 45, 1974, 3.
385. STATI, SORIN, [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *Padova*, TribRom, **3**, nr. 29, 1974, 3.
386. ULLELAND, MAGNUS, [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *Oslo*, TribRom, **3**, nr. 29, 1974, 3.
387. * * * [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *Napoli. Româna și romanitatea (I)* [anchetă de Ion Manea la care au participat : Kurt Baldinger, Mariano Baffi,

Bernard Pottier, Paul M. Lloyd], TribRom, **3**, nr. 40, 1974, 3; *(II)* [participanţi: Lauri Lindgren, Manuel Alvar, William Noomen, Gianfranco Folena, Radu Flora, Yakov Malkiel, Hans Martin Gauger], nr. 41, 1974, 3.

★

Vezi şi nr. 3, 82, 103, 1072.

Recenzii

388. A. B., *O monografie engleză despre dezvoltarea limbii române moderne* [Elizabeth Close: *The Development of Modern Romanian: Linguistic Theory and Practice în Muntenia, 1821—1838*, Londra, 1973, 316 p.], Sec 20, nr. 7, 1974, 124—125.
389. Bibicioiu, V., *Limba română la Voivodina* [*Analele Societăţii de limba română, P.S.A. Voivodina*, nr. 3—4, 1972—1973], TribRom, **3**, nr. 30, 1974, 13.
390. Blajovici, Traian, I. Pătruţ, *Studii de limba română şi slavistică*, Familia, **10**, nr. 12, 1974, 2.
Vezi nr. 380.
391. Borcilă, Mircea, *Un bun instrument de lucru* [*Modern Romanian*, de James E. Augerot şi Florin D. Popescu, Seattle and London, University of Washington Press, 1971, TribRom, **3**, nr. 48, 1974, 3.
392. Caragiu-Marioţeanu, Matilda, Horst G. Klein und Petre Ceauşescu, *Einführung in die rumänische Sprache*, Tübingen (Niemeyer), 1972, 186 S., SCL, **19**, nr. 2, 1974, 180—181.
393. Dimitrescu, Florica, Alf Lombard, *La langue roumaine. Une présentation* (Paris, Klincksieck, 1974, 396 p.), RRL, **19**, nr. 6, 1974, 594—596.
394. Dobrin, Aurelia, Ion Heliade Rădulescu, *Scrieri lingvistice*. Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi bibliografie de Ion Popescu-Sireteanu, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1973, 349 p., LL, 3, 1974, 604—605.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 397.
395. Gudea, Nicolae, *Dacoromania. Jahrbuch für östliche Latinität*, 1, 1973, Ed. Paul Miron, Freiburg / München, Edit. Karl Alber, SCIVA, **25**, nr. 2, 1974, 315—318.
396. M. B., Ion Heliade-Rădulescu, *Scrieri lingvistice* (Editura ştiinţifică, 1973, 346 p.), Forum, **16**, nr. 3, 1974, 95.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 397.
397. Mihail, Zamfira, *Analele Societăţii de limba română*, Zrenjanin, 3—4, 1973, 730 p., RESEE, **12**, nr. 2, 1974, 330—331.
398. Mureşianu, Ion, B., Societatea de limba română a P.S.A. Voivodina. *Analele Societăţii de limba română*, nr. 2—4, Editura „Libertatea", Panciova, 1973, 736 p., MB, **23**, nr. 10—12, 1973, 788—789.
399. Nicolescu, Aurel, Ioan Heliade-Rădulescu, *Scrieri lingvistice*. Ediţie, studiu introductiv note şi bibliografie de Ion Popescu-Sireteanu, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1973 346 p., SCL, **25**, nr. 3, 1974, 330—333.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 397.
400. Sala, Marius, *Studii consacrate limbii române* [*Manual de filologie romanică* de Pierre Bec, Paris, cu partea privitoare la română redactată de Octavian Nandriş şi *La langue roumaine. Une présentation* de Alf Lombard, Paris], TribRom, **3**, nr. 51, 1974. 11.
401. Vasiliu, Gabriel, D. Macrea, *Limbă şi lingvistică română*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1973, 315 p., CL, **19**, nr. 1, 1974, 159.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 402.

★

Vezi şi nr. 1073.

2. ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEŞTI

402. Armbruster, Adolf, *Dimitrie Cantemir şi romanitatea românilor*, DC, 77—84.
403. Arsenescu, Adina, *300 de ani de la naşterea lui Dimtrie Cantemir*, ProgrŞt, **10**, nr. 1, 1974, 33—36.

404. AVRAM, ANDREI, *Emil Petrovici, fonetician şi fonolog*, SCL, **25**, nr. 5, 1974, 511—513.
405. BARBU, N. I., *Profesorul Aram Frankian*, Forum, **16**, nr. 6, 1974, 42—45.
406. BĂLAN-OSIAC, ELENA, *Ovid Densusianu şi preocupările sale privitoare la universul iberoromanic*, OD, 132—142.
407. BĂRBOI, CONSTANŢA, *Ovid Densusianu şi toponimia românească*, OD, 186—191.
408. BOTEZ, LILIANA, *Dimitrie Cantemir precursor al orientalisticii*, RITL, **23**, nr. 1, 1974, 51—58.
409. CANTEMIR, TRAIAN, *Istroromâna în viziunea lui Ovid Densusianu*, OD, 142—147.
410. CAZACU, BORIS, *Ovid Densusianu şi studiile de istorie a limbii române*, OD, 75—81.
411. CREŢU, VASILE, *Emil Petrovici folclorist*, Orizont, **25**, nr. 22, 1974, 3.
412. DAN, ILIE, *G. Pascu*, AUI, **20**, 1974, 159—162.
413. DIMITRESCU, FLORICA, *I. A. Candrea lingvist şi filolog*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1974, 199[—200] p.
Vezi şi nr. 463.
414. DIMITRESCU, FLORICA, *I. A. Candrea — profesor al Universităţii din Bucureşti* [cu rezumate în rusă şi engleză], AUBLLR, **22**, nr. 2, 1973, 163—168.
415. FASSEL, LUMINIŢA şi FASSEL, HORST-HELGE, *Observaţii privitoare la limba română în memorialistica lui Johann Kaspar Steube (1749—1795)*, AnL, **24**, 1973, 85—88.
416. FRĂŢILĂ, VASILE, *Ovid Densusianu — romanist*, OD, 120—131.
417. GASTONE, NICOLAE, *Centenar Ovid Densusianu*, Transilvania, **3**, nr. 1, 1974, 63.
418. GRAUR, AL., *Dimitrie Evolceanu*, Forum, **16**, nr. 2, 1974, 19—20.
419. GRAUR, AL., *Ovid Densusianu (1873—1938)*, Bul. UNESCO, nr. 3—4, 1973, 74—75.
420. GRAUR, AL., *Profesorul Jacques Byck*, Forum, **16**. nr. 10, 1974, 19—20.
421. GRECU, VICTOR V., *Preocupările „Gazetei Transilvaniei" privind unificarea limbii române literare* [cu un rezumat în engleză], LucrŞt Oradea, **7**, 1973, 5—10.
422. GRECU, VICTOR, V., *Preocupările Şcolii ardelene privind unitatea limbii române literare* [cu un rezumat în franceză], LucrŞt Oradea, 8, 1973, 7—22.
423. ISTRATE, G., *Dimitrie Cantemir şi problemele limbii*, LR, **23**, nr. 1, 1974, 3—12.
424. ISTRATE, G., *Limba română literară în concepţia lui Alexandru Philippide*, LR, **23**, nr. 6, 1974, 479—486.
425. IVĂNESCU, GHEORGHE, *Rolul lui D. Cantemir în dezvoltarea terminologiei filozofice româneşti*, DC, 125—132.
426. KELEMEN, B., *Sextil Puşcariu şi unele probleme de teorie a limbii* [cu un rezumat în franceză], CL, **19**, nr. 1, 1974, 9—17.
427. KIRÁLY, FR., *Dictionarium valachico-latinum*, Orizont, **25**, nr. 9, 1974, 6.
428. LĂUDAT, I. D., *D. Cantemir şi romanitatea noastră*, AUIL, 20, 1974, I—VIII.
429. LIVESCU, JEAN, *Ovid Densusianu*, OD, 12—14.
430. LOMBARD, ALF, *Densusianu* [cu un rezumat în română], OD, 20—23.
431. MACREA, D., *Emil Petrovici — in memoriam*, LL, 3, 1974, 592—596.
432. MACREA, D., *O prezenţă multilaterală — Ovid Densusianu*, RLit, **7**, nr. 2, 1974, 16—17.
433. MACREA, D., *Romanistul român Ovid Densusianu*, RLit, **7**, nr. 23, 1974, 11.
434. MUNTEANU, ŞTEFAN, *Ideea de latinitate în concepţia lui Ovid Densusianu*, OD, 106—119.
435. NEACA, N., *Un manuscris al orientalistului moldovean Isidor Onciul*, MMS, **49**, nr. 9—10, 1973, 683—685.
436. NEIESCU, PETRU, *Contribuţia lui Sextil Puşcariu la dezvoltarea dialectologiei româneşti* [cu un rezumat în franceză], CL, **19**, nr. 1, 1974, 25—34.
437. NICOLESCU, AUREL, *Timotei Ciparıul şi problema ortografiei limbii române*, LL, 1, 1974, 127—130.
438. NISTOR, NICOLAE, STOIA, MIRCEA, *Contribuţii academice la elaborarea primei enciclopedii româneşti (1896—1904)*, Transilvania, **3**, nr. 2, 1974, 40—42.
439. OLÁH, TIBOR, *Ovid Densusianu (1873—1938)*, Új Élet, nr. 23, 1973, 11.
440. PĂTRUŢ, I., *Emil Petrovici — la 75 de ani de la naştere*, LR, **23**, nr. 6, 1974, 469—477.
441. PĂTRUŢ, I., *Sextil Puşcariu*, CL, **19**, nr. 1, 1974, 5—7.
442. POGHIRC, CICERONE, *Orientalişti şi orientalistică românească* [interviu luat de Madeleine Karacaşian], TribRom, **3**, nr. 28, 1974, 7, 14.
443. POP, AUGUSTIN, Z. N., *Ovid Densusianu — patriotul şi omul de cultură*, Scînteia **53**, nr. 9740, 4 ian. 1974, 4.
444. POPA, MIRCEA, *Sextil Puşcariu — ideile criticului şi ale istoricului literar* [cu un rezumat în franceză], CL, **19**, nr. 1, 1974, 55—64.
445. ROMAN, ALEXANDRU, *Figuri de profesori care au ilustrat catedrele de limbi străine de la liceul „Gh. Şincai" din Bucureşti* [Fr. Damé, C. Şăineanu, Al. Graur, N. N. Condeescu etc.], LMŞ, 2, 1974, 127—130.

446. ROSETTI, AL., *Un mare profesor* [Ovid Densusianu], RLit, **7**, nr. 2, 1974, 16—17.
447. RUSU, GR., *Probleme de fonetică-fonologie în concepția lui Sextil Pușcariu* [cu un rezumat în franceză], CL, **19**, nr. 1, 1974, 35—42.
448. SCOROBETE, AUREL, *Ovid Densusianu — dialectolog*, OD, 153—159.
449. SLUȘANSCHI, DAN, *Fișe pentru un Dicționar al orientaliștilor români*, TribRom, **3**, nr. 28, 1974, 7—10.
450. STAN, ELENA, *Preocupări de lingvistică în „Tribuna" sibiană (1884—1903)*, CL, **19**, nr. 1, 1974, 117—123.
451. STATI, SORIN, *De rupi din codru o rămurea* [cu prilejul aniversării nașterii acad. Gr. C. Moisil], Contemporanul, nr. 3, 1974, 8.
452. TEIUȘ, SABINA, *Sextil Pușcariu — lexicolog și lexicograf* [cu un rezumat în franceză], CL, **19**, nr. 1, 1974, 19—24.
453. TODORAN, EUGEN, *Premise lingvistice ale poeticii lui Maiorescu*, LL, 2, 1974, 229—241.
454. TODORAN, R., *Sextil Pușcariu și limba literară* [cu un rezumat în franceză], CL, **19**, nr. 1, 1974, 43—53.
455. TOȘA, ALEXANDRU, *Timotei Cipariu în context european*, Vatra, **4**, nr. 7, 1974, 11.
456. ȚEPELEA, GABRIEL, *George Coșbuc văzut de Sextil Pușcariu*, Ramuri, **11**, nr. 1, 1974, 11.
457. * * * *La împlinirea a 100 de ani de la nașterea lui Ovid Densusianu. Omul și opera.* Volum editat de Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Hunedoara și Casa județeană a corpului didactic. Apărut sub egida Comisiei Naționale a Republicii Socialiste România pentru UNESCO., Deva, 1973, 247 p.
Vezi și nr. 460, 461.
458. * * * *Who's Who? Fișe pentru un dicționar al românilor celebri în lume. În acest număr scriitori diplomați (I). Iorgu Iordan (n. 1888)*, TribRom, **3**, nr. 33, 1974, 10.

★

Vezi și nr. 92, 111, 543, 597, 653, 1470, 1483, 1484.

Recenzii

459. BIRLAN, VALERIU, Maria Protase, *Petru Maior : un ctitor de conștiințe*, București, Editura Minerva, 1973, 411 p., LL, 4, 1974, 790—791.
Vezi BRL, **13**, 1973, nr. 471.
460. DRĂGULIN, MARIANA GH., *Ovid Densusianu, Omul și opera*, Deva, 1973, 247 p. (Volum apărut sub egida Comisiei Naționale a R.S. România pentru UNESCO), LL, 3, 1974, 618—619
Vezi nr. 457.
461. IORGULESCU, MIRCEA, *Volume omagiale* [*Ovid Densusianu, omul și opera*, Deva, 1973], RLit, **7**, nr. 13, 1974, 12.
Vezi nr. 457.
462. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Permanența lui Petru Maior* [Maria Protase, *Petru Maior, un ctitor de conștiințe*, 1973], RLit, **7**, nr. 21, 1974, 8.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 471.
463. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Restituire* [*I. A. Candrea lingvist și filolog* de Florica Dimitrescu, București, Editura științifică, 1974], RLit, **7**, nr. 51, 1974, 8.
Vezi nr. 413.
464. MĂNUCĂ, DAN, Mihai Drăgan, *B. P. Hasdeu*, Iași, Editura Junimea, 1972, 307 p. AnL, **24**, 1973, 207—208 p.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 368.
465. MONA, C., Victor V. Grecu, *Școala ardeleană și unitatea limbii române literare*, Familia, **9**, nr. 1, 1974, 2.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 450.
466. NICOLESCU, AUREL, Victor V. Grecu, *Școala ardeleană și unitatea limbii române literare*, Timișoara, Editura Facla, 139 p., LL, 1, 1974, 187—188.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 450.
467. VASILIU, GABRIEL, Victor V. Grecu, *Școala ardeleană și unitatea limbii române literare*, Editura Facla, Timișoara, 1973, 139 p., CL, **19**, nr. 1, 1974, 162—163.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 450.
468. ZĂSTROIU, VICTORIA, I. Rizescu, *H. Tiktin. Omul și opera*, București, Editura științifică, 1971, 188 p., AnL, **24**, 1973, 197—199.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 347.

469. Zub, Al., Maria Protase, *Petru Maior : un cititor de conștiințe*, București, Editura Minerva, 1973, 410[—411] p., AnIst. Iași, **11**, 1974, 374.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 421.

★

Vezi și nr. 394, 396, 399, 726, 728.

3. ISTORIA LIMBII ROMÂNE

470. Anghel, Ioana, Șerban, Felicia, *Probleme ale reconstruirii sistemului de derivare al limbii române dintre secolele al IX-lea și al XV-lea* [cu un rezumat în franceză], CL, **19**, nr. 1, 1974, 67—75.
471. Barbu, Eugen, *Aventura limbii române. O istorie polemică și antologică a literaturii române de la origini pînă în prezent*, Săptămîna, **5**, nr. 162, 1974, 2; nr. 163, 2; 164, 2; 165, 2; 166, 2; 167, 2; 168, 2; 169, 2; 170, 2; 171, 2; 172, 2; 173, 2; 174, 2; 175, 2; 176, 2; 177, 2; 178, 2; 179, 3; 180, 2; 181, 2; 182, 2; 183, 2; 184, 2; 185, 2; 186, 2; 187, 2; 188, 2; 189, 2; 190, 2; 191, 2; 192, 2; 193, 2; 194, 2; 195, 2; 196, 2; 197, 2; 198, 2; 199, 2; 200, 2; 201, 2; 202, 2; 203, 2; 204, 2; 205, 2; 206, 2; 207, 2; 208, 2; 209, 2; 210, 2; 211, 2; 212, 2; 213, 2.
472. Barbu, Eugen, *Aventura limbii române*, TribRom, **3**, nr. 31, 1974, 1, 14.
473. Bălan, Ion Dodu, *Dimitrie Cantemir et les débuts de la littérature et de la langue littéraire roumaines*, CRET, nr. 2, 1973, 100—104.
474. Bulgăr, Gh., [La rubrica : Cronica limbii] *Din nou neologismul și dilemele sale...*, TribRom, **3**, nr. 32, 1974, 15.
475. Coteanu, I., *Recenzie*? [pe marginea recenziei lui Karl Peter Linder din „Zeitschift für romanische Philologie", 1973, vol. 89, caietul 1/3 la volumul *Morfologia numelui în protoromână (româna comună)*, 1969], SCL, **25**, nr. 3, 1974, 315—317.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 455.
476. Frîncu, Constantin, *Complementele circumstanțiale de excepție și cumulativ în limba română din secolul al XVI-lea* [cu un rezumat în franceză], AnL, **24**, 1974, 5—16.
477. Frîncu, C., *Din istoria „genului personal" în limba română : genitiv-dativul femininelor în -ca, -ga*, LR, **23**, nr. 5, 1974, 409—418.
478. Gheție, Ion, *Rolul textelor coresiene în procesul de unificare a limbii române literare*, SLLF, **3**, 105—139.
479. Gheție, Ion, Mareș, Al., *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Institutul de lingvistică al Academiei Republicii Socialiste România, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 388 p.
Vezi și nr. 502, 507, 508, 518, 520.
480. Iacob, Șt., *Cînd s-a format limba română*? Astra, **9**, nr. 3, 1974, 3, 5.
481. Lăudat, I. D., *Triumful limbii naționale prin tipăriturile lui Dosoftei*, Argeș, **9**, nr. 7, 1974, 16.
482. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Structura latină a limbii române*, TribRom, **3**, nr. 34, 1974, 15.
483. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Structura vocabularului românesc*, TribRom, **3**, nr. 37, 1974, 15.
484. Mantsch, Heinrich, *Rumänisch — sächsische Sprachkontakte*, Interferenzen, 31—54.
485. Marin-Curticeanu, Valentina, *Formarea terminologiei literare românești. Epoca genezelor* [cu rezumate în rusă și franceză], AUBLLR, **22**, nr. 2, 1973, 125—136.
486. Mihail, Paul, ***Predicile** lui Antim Ivireanu — contribuții unificatoare ale limbii române literare*, ST, **26**, nr. 1—2, 1974, 53—59.
487. Mihăescu, Doru-Eugen, *Limba română în secolul al XVII-lea pînă la 1688. Lexicul.* Rezumatul tezei de doctorat. Conducător științific Acad. Ion Coteanu, București, 1974, 23 p. [multigrafiat].
488. Mihăilă, G., *Este scrisoarea lui Neacșu din 1521 cea mai veche atestare a limbii române*? [fragmente din capitolul *Structura vocabularului românesc pe baza celor mai vechi atestări* din lucrarea *Dicționar al limbii române vechi (sfîrșitul sec. al X-lea — începutul sec. al XVI-lea)*, București, 1974], TribRom, **3**, nr. 50, 1974, 11.
Vezi nr. 762.
489. Niculescu, Alexandru, *Les emprunts du type **-(ț)ie/-(ț)iune** : un aspect socio-culturel de l'occidentalisation romane du roumain*, RRL, **19**, nr. 6, 1974, 519—524.

490. Roman, Alexandra, *Contribuţii la problema unificării limbii române literare (În legătură cu ediţiile româneşti din secolul al XVIII-lea ale* ***Psaltirii****)*, LR, **23,** nr. 1, 1974, 13—24.
491. Rosetti, Al., *Pseudopalatalizarea lui* ***m*** *în secolul al XVI-lea*, SCL, **25,** nr. 6, 1974, 617.
492. Rosetti, Al., *„Rhotacisme" et „pseudo-rhotacisme" en roumain*, RRL, **19,** nr. 4, 1974, 399—400.
493. Rosetti, A., *Sur le traitement des groupes lat.* ***et*** *et* ***es*** *en roumain* [pe marginea articolului lui Marius Sala din SCL, **24,** nr. 3, 1973], RRL, **19,** nr. 2, 1974, 139—140.
Vezi BRL, **16,** 1973, nr. 508.
494. Ştefan, Gh., *Formarea poporului român şi a limbii sale*, Bucureşti, Editura politică, 1973, 64 p.
495. Zamfirescu, Dan, *Permanenţa latină a vocabularului limbii noastre*, TribRom, **3,** nr.50, 1974, 11.
496. * * * *Interferenzen. Rumänisch-ungarisch-deutsche Kulturbeziehungen in Siebenbürgen.* Herausgegeben von Michael Kroner, Cluj, Dacia Verlag, 1973, 256 [—258] p. [cu 11 articole, dintre care 2 de lingvistică].
Vezi şi nr. 500, 515.

★

Vezi şi nr. 410, 762, 1106, 1182, 1186, 1194.

Recenzii

497. Caragiu-Marioţeanu, Matilda, Florica Dimitrescu, *Contribuţii la istoria limbii române vechi*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973, 289 p. et 18 facsimilés, RRL, **19,** nr. 5, 1974, 497—498.
Vezi BRL, **16,** 1973, 488.
498. Cazacu, B., Florica Dimitrescu, *Contribuţii la istoria limbii române vechi*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973, 289 p., SCL, **25,** nr. 6, 1974, 628.
Vezi BRL, **16,** 1973, nr. 488.
499. Cojocaru, Constantin, [La rubrica : Cronica limbii] *Romanitatea lexicului românesc* [C. Dimitriu, *Romanitatea vocabularului unor vechi texte româneşti*, 1973], Ateneu, **11,** nr. 2, 1974, 13.
Vezi BRL, **16,** 1973, nr. 490.
500. E. R., *Und um alle deine Söhne... Elf Studien über rumänisch-ungarisch-deutsche Kulturbeziehungen in Siebenbürgen* [*Interferenzen. Rumänisch-ungarisch-deutsche Kulturbeziehungen in Siebenbürgen*, Cluj, 1974], NW, **26,** nr. 7962, 14 dec. 1974, 4.
Vezi nr. 496.
501. Ghita, Ieremia B., Constantin C. Giurescu : *„Formarea poporului român"*, Editura „Scrisul românesc", Craiova, 1973, 169 pg. + 30 planşe, 2 hărţi şi indice general, MB, **24,** nr. 1—3, 1974, 179—180.
Vezi BRL, **16,** 1973, nr. 495.
502. Giosu, Ştefan, [La rubrica : Cronica limbii] *O lucrare de dialectologie istorică* [I. Gheţie şi Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, 1974], Cronica, **9,** nr. 48, 1974, 4.
Vezi nr. 479.
503. Grigoraş, N., I. C. Chiţimia, *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1972, MMS, **49,** nr. 5—6, 1973, 412—414.
Vezi BRL, **16,** 1973, nr. 486.
504. Iacobescu, Ilie V., I. C. Chiţimia, *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1972, 490 p., MB, **24,** nr. 1—3, 1974, 184—186.
Vezi BRL, **16,** 1973, nr. 486.
505. Ionescu, I., G. Mihăilă, *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi*, Bucureşti, 1972, p. 414, ST, **25,** nr. 9—10, 1973, 778—780.
Vezi BRL, **15,** 1972, nr. 451.
506. I. S., G. Mihăilă, *Influenţa slavă în vocabularul limbii române literare*, în *Studii de lexicologie şi istorie a lingvisticii româneşti*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1973, p. 117—135, GB, **32,** nr. 7—8, 1973, 844.
Vezi BRL, **16,** 1973, nr. 748.

507. Macovei, Z., Blajovici, T., *Graiurile dacoromâne* [*în secolul al XVI-lea*, de Ion Gheţie şi Al. Mareş, 1974], Familia, **9**, nr. 7, 1974, 2.
Vezi nr. 478.

508. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Dialectologie istorică* [I. Gheţie şi Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, 1974], RLit, **7**, nr. 39, 1974, 8.
Vezi nr. 478.

509. Macrea, D. [La rubrica : Cronica limbii] *Evoluţia limbii române literare* [*Momente din evoluţia limbii române literare* de Gabriel Ţepelea şi Gh. Bulgăr, Bucureşti, 1973], RLit, **7**, nr. 3, 1974, 12.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 513.

510. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Lexicul vechi românesc* [Florica Dimitrescu, *Contribuţii la istoria limbii române vechi*, 1973], RLit, **7**, nr. 13, 1974, 12.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 488.

511. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Statistica vocabularului* [C. Dimitriu, *Romanitatea vocabularului unor texte vechi româneşti. Studiu statistic*, Iaşi, 1973], RLit, **7**, nr. 9, 1974, 12.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 490.

512. Micu, D., Gabriel Ţepelea, Gh. Bulgăr : *Momente din evoluţia limbii române literare* [1973], Contemporanul, nr. 16, 1974, 3.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 513.

513. Munteanu, Vasile, Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Bucureşti, Editura Academiei R.S. România, 1972, p. 284, MB, **23**, nr. 4—6, 1973, 360—361.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 428.

514. Naghiu, Iosif E., G. Mihăilă, *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1972, 413[—414] p., MB, **23**, nr. 4—6, 1973, 356—357.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 451.

515. Nussbächer, Gernot, *Interferenzen. Studien über siebenbürgische Kulturbeziehungen* [*Interferenzen. Römänisch-ungarisch-deutsche Kulturbeziehungen in Siebenbürgen*], KarpRund, **7**, nr. 19, 1974, 6.
Vezi nr. 496.

516. Otobîcu, Const., [La rubrica : Cronica limbii] *Limba veche* [Fl. Dimitrescu, *Contribuţii la istoria limbii române vechi*, 1973], Săptămîna, **5**, nr. 167, 1974, 6.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 488.

517. Rizescu, I., Florica Dimitrescu, *Contribuţii la istoria limbii române vechi*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973, 290 p., LL, 3, 1974, 600—601.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 488.

518. Rizescu, I., Ion Gheţie — Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1974, 388 p., LR, **23**, nr. 5, 1974, 457—459.
Vezi nr. 479.

519. Roceric, Alexandra, Florica Dimitrescu, *Contribuţii la istoria limbii române vechi*, Editura didactică şi pedagogică, 1973, RLit, **7**, nr. 8, 1974, 9.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 488.

520. Sala, Marius, Ion Gheţie — Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în sec. al XVI-lea*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 388 p., SCL, **25**, nr. 6, 1974, 623—625.
Vezi nr. 479.

521. Tudor, Dumitru, C. C. Giurescu : *„Formarea poporului român"*, TribRom, **3**, nr. 29, 1974, 12.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 495.

522. Verzea, Ernest, Gabriel Ţepelea, Gh. Bulgăr, *Momente din evoluţia limbii române literare* (Editura didactică şi pedagogică), Orizont, **25**, nr. 14, 1974, 3.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 513.

523. Vizitiu, M. Gh., Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor — Istoria unei idei*, Bucureşti, 1972, 280 p., MMS, **49**, nr. 5—6, 1973, 409—413.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 428.

*

Vezi şi nr. 798, 806, 808.

4. DIALECTOLOGIE

a. Graiurile dacoromâne

524. CALOTĂ, ION, *Graiurile rudarilor din Oltenia.* Rezumatul tezei de doctorat. Conducător ştiinţific: Dr. Teofil Teaha. Academia Republicii Socialiste România, Centrul de cercetări fonetice şi dialectale din Bucureşti, Craiova, 1974, 30 p. [rotaprint].

525. DUMISTRĂCEL, STELIAN, *Neologismul în graiurile populare româneşti pe baza Atlasului lingvistic român.* Rezumatul tezei de doctorat. Conducător ştiinţific Prof. dr. doc. G. Istrate, Universitatea „Al. I. Cuza" Iaşi. Facultatea de filologie, 1974, 16 p. [multigrafiat].

526. NEAGOE, VICTORELA, *Aspecte ale pătrunderii neologismelor în vorbirea populară actuală,* LL, 3, 1974, 461—467.

527. POPESCU, RADU SP., *Graiul din nordul Gorjului. Observaţii lexicale* [cu un rezumat în franceză], LucrŞt Oradea, 8, 1973, 23—30.

528. TOMA, ELENA, *Observaţii asupra pluralului substantivelor în graiurile maramureşene* [cu rezumate în rusă şi engleză], AUBLLR, **22,** nr. 2, 1973, 169—182.

529. * * * *Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia.* III. Sub conducerea lui Boris Cazacu, membru corespondent al Academiei, Profesor la Universitatea Bucureşti, de dr. Teofil Teaha, Ion Ionică şi dr. Valeriu Rusu. Academia Republicii Socialiste România. Centrul de cercetări fonetice şi dialectale, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1974, 271 p.
Vezi şi nr. 535.

★

Vezi şi nr. 436, 448, 479, 903, 964.

Recenzii

530. BELTECHI, EUGEN, *Texte dialectale. Muntenia. I.* Sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1973, XLVII p. + 478 p. + 1 h. + 6 pl. (Publicaţiile Centrului de cercetări fonetice şi dialectale al Academiei Republicii Socialiste România, Seria II, Texte şi glosare, 2), LR, **23,** nr. 5, 1974, 460— 462.
Vezi BRL, **16,** 1973, nr. 567.

531. CARABULEA, E., Cornelia Cohuţ, Magdalena Vulpe, *Graiul din zona „Porţile de Fier". I. Texte. Sintaxă* (= Pubilicaţiile Centrului de cercetări fonetice şi dialectale al Academiei Republicii Socbaliste România. Seria II. Texte şi glosare 1), Bucureşti, Editura Academiei Repulicii Socialiste România, 1973, 383 + XLV p., LR, **23,** nr. 2, 1974, 153—156.
Vezi BRL, **16,** 1973,nr. 546.

532. FAICIUC, I., *Texte dialectale. Muntenia, I.* sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1973, 478 p. + XLVII p. + 1 h. + 6 pl. (Publicaţiile Centrului de cercetări fonetice şi dialectale al Academiei Republicii Socialiste România, Seria II, Texte şi glosare, 2), CL, **19,** nr. 1, 1974, 142—146.
Vezi BRL, **16,** 1973, nr. 567.

533. FRĂŢILĂ, V., * * * *Texte dialectale. Muntenia I,* sub conducerea lui Boris Cazacu, membru corespondent al Academiei, profesor la Universitatea din Bucureşti, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1973, 478 p. + XLVII p. + 1 hartă, LL, 2, 1974, 403—406.
Vezi BRL, **16,** 1973, nr. 567.

534. MICU, EUGEN, *Atlasul lingvistic român, II.* Serie nouă, vol. VII. *Verbul,* Editura Academiei Republicii Socialiste România [Bucureşti, 1972], Orizont, **25,** nr. 44, 1974, 3.
Vezi BRL, **15,** 1972, nr. 489.

535. MIHĂESCU, H., *Noul atlas lingvistic român pe regiuni: Oltenia* I—III (Nouvel Atlas linguistique régional roumain: Olténie I—III) édité sous la direction de Boris Cazacu par Teofil Teaha, Ion Ionică et Valeriu Rusu. Bucarest, 1967—1974. *Atlasul ling-*

vistic român pe regiuni: Maramureș I—III (L'Atlas linguistique régional roumain : Maramureș, I—III) par Petru Neiescu, Grigore Rusu et Ionel Stan, Bucarest, 1969—1973 (Académie de la République Socialiste de Roumanie, Centre d'Etudes phonétiques et dialectales de Bucarest. Institut de linguistique et d'histoire littéraire de Cluj), RESEE, **12**, nr. 3, 1974, 422—425.
Vezi BRL, **12i** 1969/1970, nr. 552, 553 ; **13**, 1970/1971, nr. 866 și nr. 529 al prezentei bibliografii.

536. MOCANU, NICOLAE, Petru Neiescu, dr. Grigore Rusu, Ionel Stan, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș*, vol. III, [București], Edit. Academiei R.S. România, 1973, XXXVII + 333 de hărți (Academia Republicii Socialiste România. Filiala din Cluj, Institutul de lingvistică și istorie literară), CL, **19**, nr. 1, 1974, 137—142.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 556.

537. POPESCU, RADU SP., Gheorghe Pop, *Elemente neologice în graiul maramureșan*, Cluj, Editura Dacia, 1971 LucrȘt Oradea, 7, 1973, 88.
Vezi BRL, **14**, 1972, nr.442.

538. TEIUȘ, SABINA, Cornelia Cohuț și Magdalena Vulpe, *Graiul din zona „Porțile de Fier"*. I. *Texte. Sintaxă*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973, 393 p., CL, **19**, nr. 1, 1974, 146—148.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 546.

★

Vezi și nr. 502, 507, 508, 518, 520.

b. Aromână

539. NEIESCU, PETRU, *Vocabularul dialectului aromân din R.P. Albania și din R.S.F. Macedonia*. Rezumatul tezei de doctorat. Conducător științific. Acad. Alexandru Rosetti, 1974, 16 p. [multigrafiat].

★

Vezi și nr. 764.

Recenzii

540. MIHĂILĂ-SCĂRLĂTOIU, ELENA, Nicolae Saramandu, *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea* (Recherches sur l'aroumain parlé en Dobroudja), Bucarest, 1972, 199 p. + 1 carte, RESEE, **12**, nr. 1, 1974, 169—170.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 502.

c. Istroromână

Vezi nr. 409.

d. Româna peste hotare

541. BELCHIȚĂ HARTULAR, ANCA, [La rubrica : Limbă] *Româna americană (I)*, TribRom, **3**, nr. 47, 1974, 11 ; *(II)*, nr. 48, 1974, 11 ; *(III)*, nr. 49, 1974, 11.

5. FILOLOGIE

542. ANGHELESCU, MIRCEA, *Observații cu privire la traducerile românești din* ***Halima*** *în secolul al XVIII-lea*, LR, **23**, nr. 1, 1974, 25—28.

543. ANTONESCU, GEORGETA, *O prefață necunoscută a* ***Gramaticii*** *lui Constantin Diaconovici Loga* [cu rezumate în rusă și franceză], StUBB, **19**, fasc. 1, 1974, 13—16.

544. BACÎRU, LIVIA și CARATAȘU, MIHAI, *300 de ani de la nașterea lui Dosoftei (1624—1693). Un izvor mai puțin cercetat al* ***Proloagelor***, Îndr Cult, **27**, nr. 9, 1974, 56—58.

545. BINDER, PAVEL, *Din istoria legăturilor tipografice dintre Țara Românească și Transilvania. Ștefan, tipograful* ***Noului testament*** *din Alba Iulia (1644—1648)*, LR, **23**, nr. 3, 1974, 245—248.
546. BINDER, PAVEL, *Honterus — Coresi — Heltai. Siebenbürgische Kulturbeziehungen im 16. Jahrhundert*, KarpRund, **7**, nr. 22, 1974, 6.
547. BINDER, PAVEL, *Românii și Reforma. Scurte contribuții la istoria culturii românești din secolul al XVI-lea*, SLLF, **3**, 209—216.
548. BORDEIANU, MIHAI, *Psaltirea română de la Iași (ms. III 34)* [cu patru figuri în text], MMS, **49**, nr. 11—12, 1973, 764—781.
549. BREZU, CONSTANDINA, *Paternitatea „Cîntării României"*, Magazin, **18**, nr. 863, 1974, 4.
550. BULGĂR, GH., *De la ediția princeps (Maiorescu, dec. 1883) la o nouă ediție critică a poeziilor lui Eminescu* [cu rezumate în rusă și franceză], AUBLLR, **22**, nr. 2, 1973, 137—146.
551. BULGĂR, GH., *Sinteze critice pentru o nouă ediție a poeziilor lui Eminescu*, LR, **23**, nr. 6, 1974, 499—514.
552. BULGĂR, GH., *Un tezaur eminescian: variantele*, VR, **27**, nr. 2, 1974, 180—182.
553. CARTOJAN, NICOLAE, *Cărțile populare în literatura românească*. [vol] I—II. Cuvînt înainte de Dan Zamfirescu. Postfață de Mihai Moraru. Ediție îngrijită de Alexandru Chiriacescu. București, Editura enciclopedică română, 1974, vol. I, 338 p., vol. II, 568 p.
Vezi și nr. 611, 615, 629.
554. CORNEAN, NICOLAE, *Un vechi „Lexicon" românesc în manuscris* [*Lexicon Romainon kai vlahicon kata alfaviton*], MB, **24**, nr. 1—3, 1974, 110—111.
555. COSTINESCU, MARIANA, *Versiuni din secolul al XVII-lea ale* ***Acatistului*** *și* ***Paraclisul Precistei***, SLLF, **3**, 217—239.
556. CRISTEA, VALERIU, *Introducere în opera lui Ion Neculce*, București, Editura Minerva, 1974, 210 p.
Vezi și nr. 617.
557. DEMÉNY, LUDOVIC, *Audiatur et altera pars!* [pe marginea recenziei lui Ion Gheție din SCL, **24**, nr. 6, 1972 la ediția *Evangheliarul de la Sibiu 1551—1553*], SCL, **25**, nr. 1, 1974, 65—68.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 592 și nr. 563 al prezentei bibliografii.
558. DIMA-DRĂGAN, CORNELIU, *Începuturile umaniste ale tiparului românesc*, Transilvania, **3**, nr. 6, 1974, 35.
559. DIMA-DRĂGAN, CORNELIU, *Un destin istoric: permanența latinității în cultura românească veche (Atestări documentare ale scrisului românesc cu litere latine în secolele XIII—XVII) (I)* [cu un rezumat în franceză], SCB, **13**, 1974, 21—38.
560. GEORGESCU, MAGDALENA, *Un document muntenesc inedit din secolul al XVI-lea*, LR, **23**, nr. 3, 1974, 223—232.
561. GHEȚIE, ION, *Din nou despre simbolul atanasian din* ***Psaltirea Scheiană***, LR, **23**, nr. 3, 1974, 243—244.
562. GHEȚIE, ION, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 210[—211] p.
Vezi și nr. 612, 616, 620, 624, 634.
563. GHEȚIE, ION, *În legătură cu datarea* ***Evangheliarului slavo-român de la Sibiu*** [pe marginea răspunsului lui L. Demény din SCL, **25**, nr. 1, 1974 la recenzia din SCL, **23**, nr. 6, 1972], SCL, **25**, nr. 3, 1974, 311—314.
Vezi nr. 557 și BRL, **15**, 1972, nr. 592.
564. GHEȚIE, ION, *Psaltirea Hurmuzachi — copie sau original?* SLLF, **3**, 241—259.
565. GHEȚIE, ION, MAREȘ, AL., *Introducere în filologia românească. Probleme. Metode. Interpretări*, București, Editura enciclopedică română, 1974, 207[—208] p.
566. GOLESCU, IORDACHE, *Proverbe comentate*. Ediție îngrijită de dr. Gh. Paschia, București, Editura Albatros, 1973, 347 p.
Vezi și nr. 613.
567. GOȚIA, ANTON-PATRICIU, ***Sicriul de aur***, *Sebeș, 1683. Variante*, CL, **19**, nr. 1, 1974,103—109.
568. GRECU, DOINA, *Un manuscris din Banat de la începutul secolului al XIX-lea* [cu un rezumat în franceză], Banatica, 2, 1973, 325—343.
569. IONESCU, VICTORIA, *Două documente — mai multe întrebări*, Radioteleșcoală, nr. 40, 1974, 19.
570. IONESCU NIȘCOV, TRAIAN, SOVEJA, MARIA, *Acte de cancelarie domnească. Ornamente și miniaturi*, București, Editura Meridiane, 1974, 119 [—120] p.
571. IVAN, IOAN, *Dimitrie Cantemir — Trei veacuri de la naștere (1673—1973). Contribuția Mănăstirii Neamț la tipărirea uneia dintre edițiile în limba română a operei lui D. Cantemir „Descriptio Moldaviae"*, MMS, **49**, nr. 5—6, 1973, 369—375.

572. LĂUDAT, I. D., *Dosoftei, conştiinţă a veacului său*, Cronica, **9**, nr. 43, 1974, 1, 5.
573. MAREŞ, ALEXANDRU, *Cel mai vechi* ***Gromovnic*** *românesc* [cu 2 figuri în text], LR, **23**, nr. 1, 1974, 29—44.
574. MAREŞ, ALEXANDRU, *Consideraţii asupra datării unor documente atribuite secolului al XVI-lea* [cu 20 de figuri în text], LR, nr. 4, 1974, 273—290.
575. MAREŞ, ALEXANDRU, *Data tipăririi* ***Catehismului*** *calvin: 1640 sau 1642?* LR, **23**, nr. 6, 1974, 541—542.
576. MAREŞ, ALEXANDRU, *O versiune rotacizantă a celor patru evanghelii (Un izvor necunoscut al* ***Tetraevanghelului*** *din 1561)*, LR, **23**, nr. 3, 1974, 217—222.
577. MAREŞ, ALEXANDRU, *Teoria elementelor slave nord-carpatice din vechile texte româneşti*, SLLF, **3**, 261—282.
578. MIHAIL, PAUL, *Evanghelia lui Şerban Cantacuzino şi circulaţia ei în ţările române*, BO, **91**, nr. 11—12, 1973, 1263—1267.
579. MIHAIL, PAUL, MIHAIL, ZAMFIRA, *Un manuscris din 1814 al* ***Predicilor*** *lui Antim Ivireanul*, Manuscriptum, **4**, nr. 2, 1973, 170—173.
Vezi şi nr. 633.
580. MUTHU, MIRCEA, *Dionisie Eclisiarhul sau fanariotismul între istorie şi legendă* [cu rezumate în rusă şi franceză], StUBB, **19**, fasc. 1, 1974, 3—12.
581. NUSSBÄCHER, GERNOT, *Ein Beitrag zur Geschichte des siebenbürgischen Buchdrucks vom 16. bis zum Ende des 18. Jahrhunderts. (I) Von Buchdrukern und alten Büchern*, NW, **26**, nr. 7956, 7 dec. 1974, 4; *(II) Kalender, Schülbücher und Amtsschriften*, ib. nr. 7969, 22 dec. 1974, 4.
582. ONU, LIVIU, *Contribuţii la elucidarea unei lacune din versiunile cunoscute ale cronicii lui Gr. Ureche*, SLLF, **3**, 283—300.
583. ONU, LIVIU, *Critica textuală şi editarea literaturii române vechi. Cu aplicaţii la cronicarii moldoveni*, Bucureşti, Editura Minerva, 1973, 470[—471] p.
Vezi şi nr. 614, 623, 632, 635.
584. PĂCURARIU, MIRCEA, *325 de ani de la apariţia „Noului Testament de la Bălgrad"*, BO, **91**, nr. 11—12, 1973, 1206—1215.
585. POP, AUGUSTIN Z. N., *Dosoftei şi* **Psaltirea** *lui după trei veacuri*, Argeş, **9**, nr. 3, 1974, 7.
586. POP, AUGUSTIN Z. N., *„Psaltirea în versuri" după trei veacuri*, GB, **32**, nr. 5—6, 1973, 531—538.
587. POPA, ATANASIE, *Cazanii la morţi din 1689. Contribuţii la Bibliografia românească veche*, MB, **24**, nr. 1—3, 1974, 67—79.
588. POPESCU-VÎLCEA, G., *Slujbelnicul mitropolitului Ştefan al Ungrovlahiei (1648—1688)*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1974, 112 p.
589. PORCESCU, SCARLAT, *De ce a versificat Dosoftei* ***Psaltirea***? Cronica, **9**, nr. 43, 1974, 4—6.
590. PORCESCU, SCARLAT, *Dosoftei în vechea literatură românească*, ConvLit, **4**, nr. 10, 1974, 12—13.
591. POTRA, G. şi CURTICĂPEANU, V., *Istoricul tipăririi şi difuzării Cronicii lui Gheorghe Şincai* [cu un rezumat în germană], AnIst. Cluj, **16**, 1973, 77—135.
592. RĂDULESCU, MARIA, *Din tradiţiile culturale ale Ţării Româneşti: prima tipografie din Bucureşti* [cu rezumate în rusă şi franceză], AUBLLR, **22**, nr. 2, 1973, 147—161.
593. RIZESCU, I., *Un vechi text juridic ardelenesc (Pravila de la Blaj)*, SLLF, **3**, 301—317.
594. ROMAN, ALEXANDRA, *Psaltirile româneşti din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea. Probleme de filiaţie*, LR, **23**, nr. 3, 1974, 233—242.
595. ROMAN, ION, *Structura hîrtiei şi vechimea manuscriselor nedatate*, LR, **23**, nr. 5, 1974, 443—446.
596. SIMONESCU, CONSTANTIN, *The 35-th Birthday of Dosoftei*, Roum, nr. 1, 1974, 48—49.
597. STEINKE, KLAUS, *Problema modelelor gramaticii lui Ienăchiţă Văcărescu* [cu un rezumat în germană], AnL, **24**, 1973, 17—34.
598. ŞERBAN, OLIMPIA, *350 de ani de la naşterea lui Dosoftei, cel dintîi poet cult al literaturii române*, Orizont, **25**, nr. 31, 1974, 2.
599. ŞERBĂNESCU, NICULAE, *O sărbătoare a cărţii româneşti: Trei sute de ani de la apariţia Psaltirii în versuri a Mitropolitului Dosoftei al Moldovei*, BO, **91**, nr. 11—12, 1973, 1216—1237.
600. TOTH, ALEXANDRU, *Primele manuscrise matematice româneşti din Transilvania*, Cluj, Editura Dacia, 1974, 86 p. + 71 facsimile.
601. TOTH, SANDOR, *Régi román matematikai kéziratok*, Korunk, **33**, nr. 8, 1974, 946—950.
602. TURCU, IOAN, *Popa Mihai, un interesant copist din secolul al XVII-lea*, BO, **91**, nr. 11—12, 1973, 1268—1289.

603. Ursu, N. A., *Psalmii lui Dosoftei în cultura românească*, Cronica, **9**, nr. 43, 1974, 4—5, 7.
604. Ursu, N. A., [Sub titlul comun: Psaltirea lui Dosoftei, după trei veacuri] *„Psaltirea în versuri": preambul la o nouă ediție*, TribRom, **3**, nr. 35, 1974, 12, 14.
605. Ursu, N. A., *Versuri ale lui Dosoftei atribuite lui Miron Costin*, LR, **23**, nr. 2, 1974, 137—152.
606. Velculescu, Cătălina, *Un manuscris cu fragmente din cronica lui Radu Greceanu*, RLit, **23**, nr. 4, 1974, 547—549.
607. Zamfirescu, Dan, *Dosoftei*, Luceafărul, **17**, nr. 42, 1974, 8.
608. Zamfirescu, Dan, *Dosoftei — primul poet național*, TribRom, **3**, nr. 47, 1974, 11.
609. * * * *Acte judiciare din Țara Românească. 1775—1781.* Ediție întocmită de: Gheorghe Cronț, Alexandru Constantinescu, Anicuța Popescu, Theodora Rădulescu, Constantin Tegăneanu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973, 1065[—1067].
Vezi și nr. 618, 631.
610. * * * *Comunicări de istorie și filologie. Lucrările sesiunii științifice închinate aniversării a 25 de ani de la proclamarea Republicii.* Casa corpului didactic. Societatea de științe filologice, 1973, 172 p. [cu 4 articole de lingvistică].

★

Vezi și nr. 2, 8, 30, 35, 413, 652, 834.

Recenzii

611. Adam, Ioan, *„Cărțile populare în literatura românească"* [de N. Cartojan, București, 1974], ScTin, **30**, nr. 7901, 16 oct. 1974, 2.
Vezi nr. 553.
612. A. J., Ion Gheție, *Începuturile scrisului în limba română (Contribuții filologice și lingvistice)* (Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, 207 p.), Forum, **16**, nr. 4, 1974, 90.
Vezi nr. 562.
613. Anghelescu, Mircea, Iordache Golescu, *Proverbe comentate*. Ediție îngrijită de dr. Gh. Paschia, București, Editura Albatros, 1973, 347 p., LR, **23**, nr. 1, 1974, 86—88.
Vezi nr. 566.
614. Anghelescu, Mircea, Liviu Onu, *Critica textuală și editarea literaturii române vechi*, București, Ed. Minerva („Universitatis"), 1973, 479 p., LR, **23**, nr. 6, 1974, 545—547.
Vezi nr. 583.
615. Baltag, Cezar, *Cărțile populare* [*în literatura românească*, de N. Cartojan, București, 1974], VR, **27**, nr. 8, 1974, 40.
Vezi nr. 553.
616. Cazacu, B., Ion Gheție, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice*, București, Editura Academiei R.S. România, 1974, 210 p., SCL, **25**, nr. 6, 1974, 627.
Vezi nr. 562.
617. Cioculescu, Șerban, *Un nou Neculce...* [Valeriu Cristea, *Introducere în opera lui Ion Neculce*, București, Editura Minerva, 1974, 210 p.], RLit, **7**, nr. 42, 1974, 7.
Vezi nr. 556.
618. Ciucă, Marcel D., *Acte judiciare din Țara Românească 1775—1781*, Ediție întocmită de Gheorghe Cronț, Al. Constantinescu, Anicuța Popescu, Theodora Rădulescu, Constantin Tegăneanu, București, Editura Academiei, 1973, XII + 1064 p., AnIst. Iași, **11**, 1974, 328—329.
Vezi nr. 609.
619. Ciucur, Mihail, Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab* și ***Învățăturile către fiul său Theodosie*** *(Probleme controversate)*, seria „Universitas", Editura „Minerva", București, 1973, 451 p., MMS, **49**, nr. 7—8, 1973, 550—551.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 627.
620. Clonaru, Const., Ion Gheție: *Începuturile scrisului în limba română*, Cronica, **9**, nr. 24, 1974, 6.
Vezi nr. 562.
621. Ionescu, I., Ion Gheție, *Simbolul atanasian din* ***Psaltirea Scheiană***, în „Limba română", vol. XXII, nr. 3, 1973, p. 241—248, ST, **26**, nr. 1—2, 1974, 135—137.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 604.

622. I. S., Ioana Cristache Panait, *Tipăritura bucureşteană din al XVIII-lea veac în satele transilvănene*, în „Bucureşti. Materiale de istorie şi etnografie", IX, 1972, p. 153—162, GB, **32**, nr. 7—8, 1973, 846.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 598.

623. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Editarea textelor vechi* [L. Onu, *Critica textuală şi editarea limbii române vechi*, 1973], RLit, **7**, nr. 15, 1974, 12.
Vezi nr. 583.

624. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Incertitudini filologice* [I. Gheţie, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuţii filologice şi lingvistice*, 1974], RLit, **7**, nr. 25, 1974, 19.
Vezi nr. 562.

625. Mihordea, V., *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*. Text ales şi stabilit de Florica Moisil şi Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de Gh. Mihăilă. Studiu introductiv şi note de Dan Zamfirescu şi Gh. Mihăilă, Bucureşti, Editura Minerva, 1970, 425 [—428] p., SCB, **13**, 1974, 267—270.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 888.

626. Munteanu, Vasile, Al. Duţu, *Cărţile de înţelepciune în limba română*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1972, 168 p., MB, **24**, nr. 1—3, 1974, 187—188.
Vezi BRL, **15**, 1974, nr. 527.

627. Naghiu, Iosif E., *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu, 1551—1553*. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 439 p., MB, **23**, nr. 4—6, 1973, 358—359.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 524.

628. Naghiu, Iosif, E., G. Mihăilă, *Observaţii asupra manuscrisului slavo-român al popii Bratul (1559—1560)*, în „Studii de limbă literară şi filologie", vol. II, Bucureşti, Editura Academiei R.S. România, 1972, pp. 301—345, MB, **23**, nr. 4—6, 1973, 357—358.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 862.

629. Niculescu, Ionuţ, N. Cartojan, *Cărţile populare în literatura românească* (I—II), [Bucureşti, 1974], SR, **26**, nr. 7716, 25 apr. 1974, 2.
Vezi nr. 553.

630. Onofrei, Neonila, Elena Dunăreanu, *Calendarele româneşti sibiene (1793—1970)*, Sibiu, 1970, 378 p. (Biblioteca „Astra" Sibiu), SCB, **13**, 1974, 276—278.
Vezi BRL, **14**, 1972, nr. 579.

631. Rizescu, I., *Acte judiciare din Ţara Românească. 1775—1781*. Ediţie întocmită de: Gheorghe Cronţ, Alexandru Constantinescu, Ancuţa Popescu, Theodora Rădulescu, Constantin Tegăneanu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973, 1064 p., LR, **23**, nr. 6, 1974, 543—545.
Vezi nr. 609.

632. Simonescu, Dan, Liviu Onu, *Critica textuală şi editarea literaturii române vechi. Cu aplicaţii la cronicarii moldoveni*, Bucureşti, Editura Minerva, 1973, 471 p. (Colecţia „Universitas"), LL, 4, 1974, 783—785.
Vezi nr. 583.

633. Soare, Dumitru, Paul Mihail, Zamfira Mihail, *Un manuscris din 1814 al* **Predicilor** *lui Antim Ivireanu*, în „Manuscriptum", 2/1973 (11), anul IV, p. 170—173, ST, **25**, nr. 7—8, 1973, 559.
Vezi nr. 579.

634. Stoicescu, N., Ion Gheţie, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuţii filologice şi lingvistice*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 210 p., RRH, 13, nr. 5—6, 1974, 88—89.
Vezi nr. 562.

635. Velciu, Dumitru, Liviu Onu, *Critica textuală şi editarea literaturii române vechi*, Editura Minerva, seria „Universitas", 1973, 470 p., RITL, **23**, nr. 3, 1974, 445—448.
Vezi nr. 583.

636. * * * Alexandru Mareş, *Precizări în legătură cu prima traducere românească a Octoihului*, în „Limba română" XXI (1973), nr. 3, p. 249—254, ST, **25**, nr. 9—10, 1974, 781—782.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 611.

637. * * * Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab şi* **Învăţăturile către fiul său Theodosie** *— Probleme controversate*, Editura Minerva, Seria „Universitas", Buc., 1973, 448 p., ST, **26**, nr. 1—2, 1974, 137—139.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 627.

638. * * * Pandele Olteanu, *Unul din izvoarele neogreceşti ale* **Cazaniei** *Mitropolitului Varlaam (1643)*: *„Comoara" lui Damaschin Suditul*, în „Romanoslavica", XVIII, 1972, p. 163—185, ST, **26**, nr. 1—2, 1974, 134—135.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 559.

639. * * * Paul Mihail, Zamfira Mihail, *Manuscrise slave în colecţii din Moldova (I)*, în „Romanoslavica", XVIII, Bucureşti, 1972, p. 263—319, ST, **25**, nr. 5—6, 1973, 451—452.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 1195.

640. * * * Pavel Binder, *Un fragment necunoscut al* **Molitvenicului** *coresian*, în „Limba română", tom. XXII (1973), nr. 4, p. 301, ST, **26**, nr. 1—2, 1974, 132—133.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 590.

★

Vezi şi nr. 463, 658, 837.

6. FONETICĂ ŞI FONOLOGIE

641. Augerot, James E., *Romanian Phonology. A generative phonological sketch of the core vocabulary of standard Romanian*, [Bucharest — Moscow, Idaho, Editura Academiei Republicii Socialiste România — Idaho Research Foundation, Inc. University of Idaho, 1974], 86 p.

642. Coteanu, I., *Structura fonologică a cuvîntului românesc literar actual (grupurile consonantice)* [cu rezumat în franceză], SCL, **25**, nr. 2, 1974, 137—148.

643. Dascălu, Laurenţia, *On the „parenthetical" intonation in Romanian*, RRL, **19**, nr. 3, 1974, 231—248.

644. Dascălu, Laurenţia, *The Back Vowels of Romanian and English — A Contrastive Study*, RECAPPh, 15—32.

645. Ulivi, Anca, *Notes on the Consonant* [ŋ] *in Romanian and English*, RECAPPh, 74—85.

646. * * * *The Romanian-English Contrastive Analysis Project. Contrastive Studies in Phonetics and Phonology*. University of Bucharest (Department of English) and Laboratory of Psycho-linguistics. Romanian Academy of Sciences, Center for Research in Phonetics and Dialectology. Center for Applied Linguistics — Arlington, Virginia, Bucharest, University Press, 1973, 136 p. [cu 9 articole].

★

Vezi şi nr. 404, 447, 491, 492, 493, 1023, 1029, 1030, 1039, 1040, 1042, 1078, 1098, 1102.

Recenzii

647. Rosetti, A., *Sur la „phonologie générative"* [pe marginea articolului *Despre nivelul fonematic în limba română* de Merrit Ruhlen, din SCL, **24**, nr. 2, 1973, p. 129—135] RRL, **19**, nr. 6, 1974, 579.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 655.

★

Vezi şi nr. 1177, 1252, 1255, 1258, 1264, 1265, 1280, 1283, 1284.

7. GRAMATICĂ

a. Generalităţi

648. Beldescu, G., *Probleme şi exerciţii*, LLE, 1, 1974, 34—36; 2, 1974, 17—20; 4, 1974, 15—18.
Vezi şi BRL, **16**, 1973, nr. 661.

649. Iordan, Iorgu, *Note lingvistice*, LL, 1, 1974, 47—49.

650. METEA, ALEXANDRU, DRINCU, SERGIU, *Analize gramaticale*, [Timişoara], Editura Facla, 1974, 259[—260] p.
651. PANAITIU, MAGDALENA, *Manualele experimentale de gramatică practică* [pentru clasele a V-a şi a VI-a de Ion Popescu], TribŞc, **4**, nr. 146, 1974, 7.
652. ŞERBAN, OLIMPIA, DORCESCU, EUGEN, *În legătură cu ediţia* Gramaticii româneşti *a lui Constantin Diaconovici Loga* [răspuns la recenzia lui N. A. Ursu din LR, **23**, nr. 1, 1974], LR, **23**, nr. 5, 1974, 452—453.
Vezi nr. 658 şi BRL, **16**, 1973, nr. 666.

Recenzii

653. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *O gramatică veche* [C. Diaconovici-Loga, *Gramatica românească*, 1973], RLit, **7**, nr. 14, 1974, 12.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 666.
654. KELEMEN, B., Al. Graur, *Gramatica azi*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1973, 238 p., CL, **19**, nr. 1, 1974, 157—158.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 669.
655. KELEMEN, BÉLA, Al. Graur, *Gramatica azi*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973, 238 1, NyIK, **18**, nr. 1, 1974, 176—177.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 669.
656. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Studii noi de gramatică* [*Morfologia limbii române* de Gh. Constantinescu-Dobridor, 1974; *Elemente de analiză sintactică* de Sorin Stati, 1972; *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări* de Valeria Guţu Romalo, 1974; *Sintaxa transformaţională a grupului verbal în română* de Gabriela Pană-Dindelegan, 1974], RLit, **7**, nr. 36, 1974, 8.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 695, **16**, 1973, nr. 711, şi nr. 665, 693 din prezenta bibliografie.
657. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, Al. Graur, *Gramatica azi*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973, 238 p., LR, **23**, nr. 3, 1974, 251—254.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 669.
658. URSU, N. A., Constantin Diaconovici Loga, *Gramatica românească*. Text stabilit, prefaţă, note, şi glosar de Olimpia Şerban şi Eugen Dorcescu, Timişoara, Editura Facla, 1973, 180 p. LR, **23**, nr. 1, 1974, 83—86.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 666 şi nr. 652 al prezentei bibliografii.

☆

Vezi şi nr. 954, 956, 957, 958, 959.

b. Morfologie

659. AVRAM, MIOARA, *Dereflexivizare, pleonasm sau dezambiguizare?* [forme verbale cu ***auto***-], LR, **23**, nr. 2, 1974, 113—122.
660. BEJAN, D., *În legătură cu* ***pe*** *— morfem al complementului direct*, LR, **23**, nr. 3, 1974, 197—200.
661. BEREA-GĂGEANU, ELENA, *Forme verbale de viitor cu auxiliarul* ***a fi*** *în limba română*, LR, **23**, nr. 2, 1974, 96—111.
662. BEREA-GĂGEANU, ELENA, *Viitorul în limba română*. Rezumatul tezei de doctorat. Conducător ştiinţific : Acad. prof. Ion Coteanu, Universitatea din Bucureşti. Facultatea de limba şi literatura română, Bucureşti, 1974, 20 p. [rotaprint].
663. CIOMPEC, GEORGETA, *Încercare de definire contextuală a adverbului românesc* [cu rezumat în franceză], SCL, **25**, nr. 1, 1974, 25—35.
664. COMŞULEA, ELENA, *Nominativ sau vocativ?* CL, **19**, nr. 1, 1974, 97—102.
665. CONSTANTINESCU-DOBRIDOR, GH., *Morfologia limbii române*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1974, 382[—383] p.
Vezi şi nr. 656.
666. DIMITRESCU, FLORICA, *Noi modalităţi de exprimare a superlativului absolut*, LLE, 2, 1974, 11—12.
667. EVSEEV, IVAN, *Semantica verbului. Categoriile de acţiune, devenire şi stare*, Timişoara, Editura Facla, 1974, 182[—183] p.

668. GHEȚIE, ION, *În legătură cu formele verbale de tipul* ***să pună, să vină***, SCL, **25**, nr. 4, 1974, 451—457.
669. GOGA, N., *Verbe și forme unipersonale, unipersonalizarea în limba română contemporană* [cu rezumate în rusă și germană], StUBB, **19**, fasc. 1, 1974, 89—95.
670. GRAUR, AL., *Forme verbale cu valori schimbate* [cu rezumat în franceză], SCL, **25**, nr. 2, 1974, 115—120.
671. GRĂDINARU, ALEXANDRINA, *Încercare de delimitare contextuală a verbelor copulative în limba română* [cu rezumat în engleză], PLG, **6**, 1974, 129—143.
672. LUPAȘ, MARIE-ANNE and ROCERIC, ALEXANDRA, *A Contrastive Analysis of the Negation in Romanian and English*, RECAPS, 227—264.
673. STOENESCU, M., *Adjectivul. Acordul adjectivului cu substantivul determinat. Valori stilistice ale adjectivului*, Radioteleșcoală, nr. 35, 1974, 6—7.
674. ZUGUN, PETRU, *Tipurile de flexiuni din limba română contemporană* [cu rezumat în franceză], AUI, **20**, 1974, 23—39.

★

Vezi și nr. 13, 475, 477, 528, 870, 933, 935, 1024, 1080, 1084, 1099, 1178, 1268.

Recenzii

675. BULGĂR, GH., Gh. Trandafir, *Categoriile gramaticale ale verbului în româna contemporană*, Craiova, Casa corpului didactic al județului Dolj, 1973, 284 p., LL, 4, 1974, 788. Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 696.
676. CĂLĂRAȘU, CRISTINA, Arne Halvorsen, *Essai d'une analyse des formes dites „de futur" en roumain moderne*, Bergen — Oslo — Tromso, [1973], 87 p., LL, 2, 1974, 397—401.
677. SALA, MARIUS, *„The Romanian Verb System"* [de Alphonse Juilland și P. M. H. Edwards, 1971], TribRom, **3**, nr. 32, 1974, 12.
678. STEINKE, KLAUS, Rudolf Windisch, *Genusprobleme im Romanischen. Das Neutrum im Rumänischen*, Tübingen, 1973. VIII + 220 p., LL, 2, 1974, 401—403.

★

Vezi și nr. 1200.

c. Sintaxă

679. ALEXANDRESCU, ECATERINA, *Sintaxa și stilistica vocativului* [cu un rezumat în franceză], AUI, **20**, 1974, 47—54.
680. BEJAN, D., *Observații asupra lui* ***cînd*** *invers* [cu rezumat în franceză], CL, **19**, nr. 1, 1974, 89—96.
681. BOTIȘ, VALERIA, VULIȘICI, MARIA, *Sintaxa locuțiunilor verbale* [cu rezumat în engleză], LucrȘt Oradea, 7, 1973, 15—20.
682. CRAȘOVEANU, D., *Cu privire la construcțiile care exprimă reciprocitatea*, LR, **23**, nr. 3, 1974, 177—186.
683. DIACONESCU, ION, *Analiza sintactică a frazei*, LLE, 4, 1974, 10—15.
684. DIMITRIU, C., *Observații în legătură cu raporturile sintactice* [cu rezumat în franceză], AUI, **20**, 1974, 9—22.
685. HAZY, ȘTEFAN, *Infinitivul — predicat „dependent"* [cu rezumate în rusă și franceză], StUBB, **19**, fasc. 1, 1974, 97—103.
686. HODIȘ, VIOREL, *Juxtapunerea și aderența* [cu rezumat în engleză], LucrȘt, Oradea, 7, 1973, 31—47.
687. IAROVICI, EDITH, MIHĂILĂ, RODICA, *The Romanian Syntagm* N_1 *de* N_2 *and its Romanian and English Correspondents*, RRL, **19**, nr. 5, 1974, 453—467.
688. MARINACHE, FLORICA, *Clasificarea propozițiilor după scopul comunicării (cu aplicații la studiul textului literar)*, LL, 4, 1974, 772—779.
689. MIHĂILĂ, RODICA, *Analyse sémantique du syntagme* N^de^N, *en roumain*, RRL, **19**, nr. 4, 1974, 249—265.
690. MOISE, ION, DRAGOMIRESCU, GH. N., *Construcții negative în limba română contemporană*, LR, **23**, nr. 5, 1974, 429—441.

691. Nica, Dumitru, *Nume predicativ adverbial?* [cu un rezumat în franceză], AUI, **20,** 1974, 41—46.

692. Pană-Dindelegan, Gabriela, Corect *şi* greşit *în construcţia verbului (II),* LLE, 1, 1974, 31—33.
Vezi BRL, **16,** 1973, nr. 718.

693. Pană-Dindelegan, Gabriela, *Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română,* Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 295 [—296] p.
Vezi şi nr. 656.

694. Şerban, Vasile, *Teoria şi topica propoziţiei în româna contemporană,* Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1974, 236 p.

695. Şesan, Dragoş, *Contribuţii la studiul complementului circumstanţial de excepţie,* CIF, 87—89.

696. Teodorescu, Ecat., *Raportul apozitiv şi cel predicativ* [cu un rezumat în franceză], AUI, **20,** 1974, 5—8.

697. Trandafir, Gh., *Relaţii sintactice în cadrul frazei,* LR, **23,** nr. 5, 1974, 385—391.

698. * * * *The Romanian-English Contrastive Analysis Project.* Director: Prof. Dumitru Chiţoran. *Contrastive Studies in the Sintax and Semantics of English and Romanian.* University of Bucharest. Department of English and Laboratory of Psycho-linguistics. Romanian Academy of Sciences Center for Research in Phonetics and Dialectology. Center for Applied Linguistics — Arlington, Virginia, Bucharest, University Press, 1974, 276 p. [cu 8 articole].

★

Vezi şi nr. 13, 476, 877, 887, 948, 1028, 1037, 1041, 1099.

Recenzii

699. Alexandrescu, Ecaterina, Ecaterina Teodorescu: *Propoziţia subiectivă,* Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1972, 131 p., AUI, **20,** 1974, 128—130.
Vezi BRL, **15,** 1972, nr. 697.

700. Anghelescu Temelie, N., Alexandrina Novac şi Iancu Coleaşă, *Culegere de fraze analizate sintactic,* Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973, LR, **23,** nr. 2, 1974, 160—165.
Vezi BRL, **16,** 1973, nr. 716.

701. Craşoveanu, D., Alexandrina Novac şi Iancu Coleaşă, *Culegere de fraze analizate sintactic* Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973, 375 p., LL, 1, 1974, 193—198.
Vezi BRL, **16,** 1973, nr. 716.

702. Graur, Al., *În legătură cu publicarea cursurilor universitare* [pe marginea cursurilor *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări* de Valeria Guţu-Romalo şi *Limba română contemporană. Fascicula III. Sintaxa propoziţiei* de Dumitru Craşoveanu, Silvia şi Vasile Şerban], Forum, **16,** nr. 5, 1974, 27—29.
Vezi BRL, **16,** 1973, nr. 711.

703. Pană-Dindelegan, Gabriela, Valeria Guţu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări,* Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973, 208 p., SCL, **25,** nr. 5, 1974, 538—542.
Vezi BRL, **16,** 1973, nr. 711.

8. LEXICOLOGIE

a. Semantică

704. Bidu-Vrănceanu, Angela, *Contribution à l'analyse structurale du lexique. Le lexique de l'habitation en roumain,* RRL, **19,** nr. 4, 1974, 321—343.

705. Ceauşescu, Gh., *Breviar de terminologie literară (I),* [*Epopeea*], LLE, 1, 1974, 13—15, [II], *Tragic, tragedie,* 3, 1974, 13—15.

706. Chiosa, Clara Georgeta, *Cuvinte şi sensuri,* LLE, 2, 1974, 7—11.

707. Eminescu, Yolanda, *Mărcile de fabrică, de comerţ şi de serviciu,* Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 240 [—243] p.
Vezi şi nr. 727.

708. Ghergariu, Leontin, [Note lexicale și etimologice] ***Ciocoiét, -ă. Ciolomád, ciolomádă, ciolomác. A cocuță, a cucuță. Comihér. Fáncură, fáncuri. Lenghelhát, lengherhát. Mătrăuț. Patronoáște. Vizíteă***, LR, **23**, nr. 2, 1974, 133—135.

709. Hristea, Theodor, *Paronime și confuzii paronimice*, Radioteleșcoală, nr. 39, 1974, 15—16.

710. Iordan, Iorgu, *Note de lexicologie românească*, [I], SCL, **25**, nr. 4, 1974, 439—449, [II], nr. 6, 1974, 609—615.

711. Iordan, Iorgu, *„Romanistică"*, LR, **23**, nr. 6, 1974, 531—532.

712. Lobiuc, Ioan, *Însemnări lexicale și etimologice* [***camizelcă, capslă, corti, haclui, hăclui, hecluí, réhnă, rezvedit, -ă, sloi, talui, tulubăț***], AUI, **20**, 1974, 75—79.

713. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Terminologia lingvistică*, RLit, **7**, nr. 1, 1974, 12.

714. Mihail, Eugenia-Zamfira, *Terminologia portului popular românesc*. Rezumat[ul tezei de doctorat]. Conducător științific : Prof. Univ. dr. doc. G. Istrate, Universitatea „Al. I. Cuza", Iași, Facultatea de filologie, 15 p. [multigrafiat].

715. Mladenov, Maxim Sl., *Note lexicale și etimologice* [***bábercă, bániță bădăi, bîrfi, colodárcă, drácă, liócă, năcîrdie, năpîrt, năzgovénie, nesprávă, opătoci, otóșcă, otojniță, pișnic, poitră, poivi, saciáp, săcni***], LR, **23**, nr. 1, 1974, 51—59.

716. Mitu, Mihai, *Note lexicale și etimologice* [magmuză, malgrab, marșalîc, marșalăc, matrață, mazac, măgăreață, măieguță, măierie, mătăuz, miezunie, mogîldeață, morși, moștean, mustardă, obicit, obros, obsig, (de) obște, obștit, oclad, ocovit, ocoviță, odor, ofaz, ohotă, ojog, oleiu de lemn, ologie, onorat, opsas, opsă, orátor, orologar, ostrea, ostră, ostrigă], LR, **23**, nr. 2, 1974, 125—133.

717. Nuță, Ion, *Denumiri pentru soiuri de struguri în Moldova. Împrumuturile* [cu un rezumat în franceză], AnL, **24**, 1973, 35—61.
Vezi și BRL, **14**. 1971, nr. 608.

718. Oprea, Olga, *Despre terminologia pedagogică*, RPed, **23**, nr. 10, 1974, 50—53.

719. Piccillo, Giuseppe, *Noțiunea de* ***bravură*** *în limba română*, LR, **23**, nr. 1, 1974, 45—49.

720. Semcinski, Stanislav, *Note lexicale și etimologice* [***renie, conovăț, a poli***], LR, **23**, nr. 6, 1974, 521—524.

721. Sîrbu, Richard, *Analiza semică a unor antonime care denumesc sentimente în limba română* [cu un rezumat în franceză], SCL, **25**, nr. 3, 1974, 275—290.

722. Șerban, Felicia [Note lexicale și etimologice] ***Reșmeá. Rețétă. Rînél. Rodéi. Rodie. Rodión. Rotă. Rugát, -ă. Rumiiánec. Tálam. Tabliu. Tácă. Tála, Talábă. Talăchii***, LR, **23**, nr. 6, 1974, 524—530.

723. Toma, Elena, *Notă lexicală*: ***schemă***, LL, 4, 1974, 676—682.

724. * * * *Dicționar* : ***Semn***, Orizont, **25**, nr. 5, 1974, 4 ; ***Sens. Sumnificație***, nr. 12, 1974, 4.

725. * * * *„Ispravnic" și „domn" în secolul XVII*, MB, **24**, nr. 1—3, 1974, 192.

★

Vezi și nr. 91, 425, 485, 747, 879, 904, 934, 952, 961, 970, 1025, 1027, 1249, 1274.

Recenzii

726. D. B., G. Mihăilă, *Studii de lexicologie și istorie a lingvisticii românești*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973, 229 p., MO, **25**, nr. 9—10, 1974, 880.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 748.

727. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Nume de produse* [Yolanda Eminescu, *Mărcile de fabrică, de comerț și de servicii*, București, 1974], RLit, **7**, nr. **24**, 1974, 11.
Vezi nr. 707.

728. Lobiuc, Ioan, *Studii de lexicologie* [*și istorie a lingvisticii românești*, de G. Mihăilă], Cronica, **9**, nr. 2, 1974, 11.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 748.

729. Simion, Eugen, *„Creație și frumos în rostirea românească"* [de C. Noica, 1973], TribRom, **3**, nr. 33, 1974, 12.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 949.

★

Vezi și nr. 790, 822, 824, 824, 954, 956, 957, 958, 959.

b. Formarea cuvintelor

730. CARABULEA, ELENA, *Sufixele diminutivale în limba română*. Rezumatul tezei de doctorat. Conducător ştiinţific : acad. prof. Al. Graur. Universitatea din Bucureşti, Facultatea de limba şi literatura română, Bucureşti, 1974, 19 p. [rotaprint].
731. CARABULEA, ELENA, *Sufixele* ***-on, -onă***, LR, **23**, nr. 3, 1974, 187—192.
732. CIOBANU, FULVIA, *Sufixele* ***-il$_1$*** *(-ile) şi* ***-il$_2$***, LR, **23**, nr. 9, 1974, 515—519.
733. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Cuvinte compuse*, RLit, **7**, nr. 40, 1974, 8.
734. HASAN, FINUŢA, *Cu privire la delimitarea de prefixe a elementelor de compunere*, LR, **23**, nr. 3, 1974, 193—196.

★

Vezi şi nr. 470, 771, 1109.

c. Etimologii

735. GĂMULESCU, DORIN, *Elemente de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân. Elementi Srpskohrvatskog porekla u dakorumunskom rečniku*, Bucureşti — Pančevo, Editura Academiei Republicii Socialiste România — Novinsko Preduzecé „Libertatea", 1974, 275 p.
Vezi şi nr. 742, 744.
736. HRISTEA, THEODOR, *Pseudoanglicisme de proveniență franceză în limba română* [***tenisman, daviscupman, cupman, rugbyman, recordman, vatman, handbal***], LR, **23**, nr. 1, 1974, 61—71.
737. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Numele păsărilor*, RLit, **7**, nr. 31, 1974, 8.
738. MARCU, FLORIN, *Originea unor termeni de teorie literară*, LLE, 4, 1974, 40—43.
739. ROBCIUC, I. *Note etimologice* [***camizélcă, caralúpcă, cartoflă, castroálă, hiába, mîţcă, starşînă, şprunc, ştricui***], LR, **23**, nr. 3, 1974, 205—207.
740. TODORAN, ROMULUS, *Etimologia cuvîntului* ***pipărcă*** [cu un rezumat în engleză], LucrŞt Oradea, 7, 1973, 11—13.
741. * * * *De unde vine cuvîntul* ***pergament***..., VN, **30**, nr. 2, 1974, 10.

★

Vezi şi nr. 474, 712, 715, 716, 720, 722, 761, 765, 940.

Recenzii

742. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Cuvinte sîrbeşti* [Dorin Gămulescu, *Elementele de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân*, Editura „Libertatea", Pančevo], RLit, **7**, nr. 28, 1974, 8.
Vezi nr. 735.
743. I. S., G. Mihăilă, *Note etimologice*, în *Studii de lexicologie şi istorie a lingvisticii româneşti*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973, p. 80—116, GB, **32**, nr. 7—8, 1973, 845.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 748.
744. MIHĂESCU, H., D. Gămulescu, *Elemente de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân. Elementi Srpskohrvatskog porekla u dakorumunskom rečniku*, Bucureşti — Pančevo, Editura Academiei Republicii Socialiste România — Novinsko Preduzeće „Libertatea", 1974, 275 p., RESEE, **12**, nr. 4, 1974, 597—598.
Vezi nr. 735.

★

Vezi şi nr. 826.

d. Lexicografie

745. BARANCIUK, E. I., BURLIAND, V. A., CIVÎLEV, A. F., GOLDENBERG, L. M., HAIKIN, S. E., HALFIN, A. M., JEREBŢOV, I. P., KRAIZMER, L. P. (coordonator), LABUTIN, V. K., LANDE, B. S.,

SAHBUDAGOV, N. A., SLONOV, A. V., SOCIVKO, V. P., *2222 expresii comentate pentru radioamatori*. Traducere din limba rusă după ediția a IV-a prelucrată (1972), București, Editura tehnică, 1974, 624 p.
Vezi și nr. 815.

746. BĂCĂUANU, V., DONISĂ, I., HÎRJOABĂ, I., *Dicționar geomorfologic cu termeni corespondenți în limbile franceză, germană, engleză, rusă*, București, Editura științifică, 1974, 218 [—283] p.
Vezi și nr. 795.

747 BUCĂ, MARIN, VINȚELER, O., *Dicționar de antonime*, București, Editura enciclopedică română, 1974, 260 p.
Vezi și nr. 790, 824, 825.

748. CANARACHE, ANA, BREBAN, VASILE, *Mic dicționar al limbii române*, București, Editura științifică, 1974, 848 p.
Vezi și nr. 785, 807, 816.

749. CHECICHEȘ, LAURENȚIU, *Dicționar militar român-rus*, București, Editura militară, 1974, 613 [—614] p.

750. CLEYNEN-SERGHIEV, ECATERINA, *Sugestii pentru un dicționar poetic Arghezi*, LR, **23**, nr. 5, 1974, 419—428.

751. CRISTIAN, CORNEL, RÎPEANU, BUJOR T., *Dicționar cinematografic*, București, Editura Meridiane, 1974, 505 [—507] p.

752. DINCĂ, IONEL, [Sub titlul comun : Centre de studii românești] *Osaka: Un dicționar român-japonez*, TribRom, **3**, nr. 42, 1974, 3.

753. FAÇON, NINA, CONDREA-DERER, DOINA, VANCI-BIRTOLAN, ANDREIA, *Literatura italiană. Dicționar cronologic*, București, Editura enciclopedică română, 1974, 480 [—482] p.

754. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *O metodă practică*, RLit, **7**, nr. 16, 1974, 8.

755. GRECU, DOINA, ***Anonymus Caransebesiensis*** *ca sursă bibliografică pentru* ***Dicționarul limbii române***, CL, **19**, nr. 1, 1974, 77—80.

756. HANEȘ, GHEORGHINA, *Dicționar francez-român, român-francez*, București, Editura științifică, 1974, 1319 [—1320] p.

757. IORDAN, IORGU, *Geneza unui dicționar patronimic. Interviu cu acad. ...* [interviu luat de Catinca Muscan], Magazin, **18**, nr. 850, 1974, 5.

758. KELEMEN, BÉLA, *Dicționar român-maghiar pentru uz școlar. Román-magyar iskolai szótár*, București, Editura didactică și pedagogică, 1974, 639 [—640] p.
Vezi și nr. 799.

759. LEFTER, VIRGIL, *Dicționar de proverbe englez-român*, București, Editura științifică, 1974, 192 p.

760. LIVESCU, JEAN, Savin, Emilia, *Dicționar german-român (Pentru uzul elevilor)*, București, Editura științifică, 1974, 384 p.

761. LUPU, COMAN, *Le lexique d'origine latino-romane dans la* ***Condica*** *de Golescu*, Bull. SRLR, **10**, 1974, 111—116.

762. MIHĂILĂ, G., *Dicționar al limbii române vechi (sfîrșitul sec. X — începutul sec. XVI)*, București, Editura enciclopedică română, 1974, 348 p.
Vezi și nr. 798, 806, 808.

763. PANOVF, IRINA, *Dicționar englez-român (Pentru uzul elevilor)*, București, Editura științifică, 1974, 432 p.

764. PAPAHAGI, TACHE, *Dicționarul dialectului aromân general și etimologic*. Ediția a doua augmentată. *Dictionnaire aroumain (macédo-roumain) général et étymologique*. Deuxième édition augmentée. 64 fotografii originale, 1 schiță, notă *(cărăvănăritul)* și o hartă, epilog, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 1437 [—1439] p.

765. PETRICEICU-HASDEU, B., *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbii istorice și poporane a românilor*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Grigore Brâncuș. Vol. 2, București, Editura Minerva, 1974, 728 p.

766. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, *Completări la* ***DLR:*** *prime atestări, cuvinte, sensuri, variante neînregistrate*, LR, **23**, nr. 6, 1974, 533—538.

767. POSENER, GEORGES (în colaborare cu Serge Sauneron și Jean Yoyotte), *Enciclopedia civilizației și artei egiptene*. Traducere de Radu Florescu și Gloria Ceacalopol. Introducere de Radu Florescu, București, Editura Meridiane, 1974, 308 p.

768. POTLOG, ALEXE, VELICAN, VASILE, *Dicționar practic de biologie agricolă*, București, Editura enciclopedică română, 1974, 336 p.

769. SECHE, LUIZA, *Cu privire la lista de cuvinte a* ***Dicționarului limbii române (DLR)***, LL, 2, 1974, 258—264.

770. SECHE, LUIZA, *Observații asupra* ***Dicționarului limbii române*** *(Litera M)*, AnL, **24**, 1973, 93—107.
771. SECHE, LUIZA, *Prefixele și elementele de compunere în* ***Dicționarul limbii române (DLR)***, LR, **23**, nr. 1, 1974, 73—77.
772. STROGANOV, LIDIA, TUDOR, DRAGNA, *Dicționar rus-român de chimie organică și anorganică*, [București], Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974, 298 p.
773. *** *Contribuții la un* ***Dicționar al culturii de masă***, G (IV) [geopolitică, geocentrism, gest, gratuit, gravură, grup, gust], ÎndrCult, **27**, nr. 1, 1974, 64; *I* [ideal, idealism, idee], nr. 10, 1974, 62; [ideologie, idilism, ie, igienă, iluminism], nr. 11, 1974, 62, 64.
774. *** *Dicționar de economie politică*, [București], Editura politică, 1974, 864 p.
Vezi și nr. 796.
775. *** *Dicționar de matematici generale*, București, Editura enciclopedică română, 1974, 317 [—319] p.
776. *** *Dicționar englez-român*, Academia Republicii Socialiste România. Institutul de lingvistică, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 825 [—827] p.
Vezi și nr. 783, 791, 805
777. *** *Dicționar poliglot de transporturi terestre, navale și aeriene. Engleză, română, germană, franceză, rusă.* Coordonator: prof. ing. Constantin Aramă. Autori: prof. ing. Titus Contescu, ing. Carol Szabados, ing. Mihai Bujeniță, București, Editura tehnică, 1974, 971 [—972] p.
778. *** *Dicționarul limbii române* (*DLR*). Serie nouă. Tomul VIII. Partea a 2-a. Litera ***P. PE — PÎNAR***, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 693 [—694] p.
779. *** *Mică enciclopedie de chimie*, București, Editura enciclopedică română, 1974, 511 [—512] p.
780. *** *Noi lucrări în editura enciclopedică*, ScTin, **30**, nr. 7663, 10 ian. 1974, 2.
781. *** *Primul meu dicționar.* Ilustrații: Albin Stănescu, București, Editura Ion Creangă, 1974, 79 [—80] p.
782. *** *Termeni de etică pentru pionieri*, București, Editura politică, 1974, 126 [—127] p.

★

Vezi și nr. 427, 438, 442, 554.

Recenzii

783. A. J., *Dicționar englez-român*, (Editura Academiei R. S. R., București, 1974, 825 p), Forum, **16**, nr. 10, 1974, 91.
Vezi nr. 776.
784. BARANGA, ANDREI, *Mic dicționar filozofic*, Săptămîna, **5**, nr. 162, 1974, 5.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 848.
785. BĂLĂTICĂ, MARIAN, *Un instrument de lucru binevenit,* ***Micul dicționar al limbii române*** [de Ana Canarache și Vasile Breban], Forum, **16**, nr. 12, 1974, 85 — 86.
Vezi nr. 748.
786. BOJAN, MARIA, Academia Republicii Socialiste România, *Dicționarul limbii române* (*DLR*), tomul VIII, partea 1, litera ***P (P— PĂZUI)***, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, SCL, **25**, nr. 1, 1974, 94.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 804.
787. BUCUR, MARIN, Mihai Straje, *Dicționar de pseudonime*, Edit. Minerva, București, 1973, RITL, **23**, nr. 3, 1974, 449.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 839.
788. C. G., Florența Sădeanu, *Dicționar de pronunțare. Nume proprii străine* (Editura enciclopedică română, București, 1973, 280 p.), Forum, **16**, nr. 3, 1974, 95.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 835.
789. COBEȚ, DOINA, *Dicționar de sinonime*, București, Editura Albatros, 1972, 488 p., AnL, **24**, 1973, 203 — 206.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 799.
790. COJOCARU, CONSTANTIN, *Dicționar de antonime* [de M. Bucă și O. Vințeler], Ateneu, **11**, nr. 7, 1974, 15.
Vezi nr. 747.
791. CONSTANTINESCU, ILINCA, Academia Republicii Socialiste România, Institutul de lingvistică. *Dicționar englez-român*, redactor responsabil prof. dr. Leon Levițchi, București,

Editura Academiei R. S. România, 1974, XXXII + 825 p., SCL, **25**, nr. 6, 1974, 632 — 634.
Vezi nr. 776.

792. DĂNILĂ, SIMONA, *Un dicționar de poetică* (Editura Ion Creangă, 1973) [de Gh. Ghiță și C. Fierăscu], Orizont, **25**, nr. 1, 1974, 3.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 824.

793. DIACONU, M., *Dicționarul filozofic la a doua ediție*, Forum, **16**, nr. 2, 1974, 81—85.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 848.

794. DIMITRESCU, FLORICA, *À l'occasion de la réédition du* ***Dicționar româno-japonez*** *(Dictionnaire roumain-japonais)* [Osaka, 1973], RRL, **19**, nr. 6, 1974, 585 — 587.

795. DINU, MIHAELA, V. Băcăuanu, I. Donisă, I. Hîrjoabă: *Dicționar geomorfologic (cu termeni corespondenți în limbile franceză, germană, engleză, rusă)*, Editura științifică, București, 1974, Terra, **6**, nr. 3, 1974, 92 — 93.
Vezi nr. 746.

796. ERHAN, IOAN, *Dicționarul de economie politică*, Scînteia, **44**, nr. 10055, 18 dec. 1974, 4.
Vezi nr. 774

797. FLORA, RADU și SAVIĆ, MOMCILO, *O recenzie cu premise îndoielnice* [Ion Ciocea, *Rumunsko-srpskohrvatski rečnik — Dicționar român — sîrbocroat*, București — Pančevo, 1969, Forum, **15**, nr. 7, 1973, 77], Forum, **16**, nr. 10, 1974, 52 — 54.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 857.

798. GRAUR, AL., *O perfecționare a istoriei limbii* [pe marginea *Dicționarului limbii române vechi* de G. Mihăilă, București, 1974], IB, **22**, nr. 6626, 25 dec. 1974, 5.
Vezi nr. 762.

799. GRAUR, AL., [La rubrica: Cronica limbii] *Un dicționar român-maghiar* [*Dicționar român-maghiar pentru uz școlar* de Béla Kelemen], RLit, **7**, nr. 46, 1974, 8.
Vezi nr. 758.

800. H. K., Heinrich Erk: *Zur Lexik wissenschaftlicher Fachtexte. Verben-Frequenz und Verwendungsweise.* (Schriften der Arbeitsstelle für wissenschaftliche Didaktik des Goethe-Instituts, Bd. 4), Max Heuber Verlag, München, NL, **25**, nr. 3, 1974, 120 — 121.

801. I. H., Mihail Straje, *Dicționar de pseudonime*, București, Editura Minerva, 1973, 830 p. LL, 3, 1974, 620 — 621.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 839.

802. ILIESCU, MARIA, Florența Sădeanu, *Dicționar de pronunțare. Nume proprii străine*, Editura enciclopedică română, București, 1973, 280 p., RRL, **19**, nr. 6, 1974, 598 — 599.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 835.

803. KÁNTOR, LAJOS, *Elmélettel — új kritikai gyakorlatért* [Adrian Marino, *Dicționar de idei literare*, București, 1973], Korunk, nr. 7, 1974, 869 — 872.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 832.

804. LAZĂR-SĂRĂIANU, DUMITRU, Mihail Straje: *Dicționar de pseudonime*, PN, **19**, nr. 1, 1974, 18.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 839.

805. LEVIȚCHI, LEON, *Un nou dicționar englez-român* [București, Editura Academiei R. S. România, 1974], TribRom, **3**, nr. 44, 1974, 11.
Vezi nr. 776.

806. MACREA, D., [La rubrica: Cronica limbii] *Lingvistică și cultură* [*Dicționar al limbii române vechi* de G. Mihăilă, București, 1974], RLit, **7**, nr. 48, 1974, 8.
Vezi nr. 762.

807. MACREA, D., [La rubrica: Cronica limbii] *Mic dicționar al limbii române* [de Ana Canarache și Vasile Breban], RLit, **7**, nr. 43, 1974, 8.
Vezi nr. 748.

808. MACREA, D., [La rubrica: Cronica limbii] *Vocabularul limbii române dintre secolele X—XV* [G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (sfîrșitul secolului al X-lea—începutul secolului al XVI-lea)*, 1974], RLit, **7**, nr. 41, 1974, 8.
Vezi nr. 762.

809. MANECA, C. M., Florența Sădeanu, *Dicționar de pronunțare. Nume proprii străine*, București, Editura enciclopedică română, 1973, 280 p., SCL, **25**, nr. 2, 1974, 216 — 217.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 835.

810. MARE, CĂLINA, *Micul dicționar filozofic. A doua ediție*, Scînteia, **44**, nr. 10055, 18 dec. 1974, 4.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 848.

811. M. B., *Un dicționar în Olanda* [*Dicționar româno-olandez și olandez-român* de Elena Arendsen Constantin și G. P. De Ridder, Haga], Contemporanul, nr. 4, 1974, 11.

812. MIHĂILĂ-SCĂRLĂTOIU, ELENA, D. Gămulescu — M. Jivcovici, *Dicţionar srbocroat-român (Dictionnaire serbocroate-roumain)*, Pančevo-Bucureşti, 1970, 687 p., RESEE, **12**, nr. 3, 1974, 433 — 434.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1295.

813. M. K., *Mic dicţionar filozofic* (Kleines philosophisches Wörterbuch), II. Auflage, Editura politică, Bukarest, [1973], NL, **25**, nr. 5, 1974, 120 — 121.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 848.

814. NICULESCU, IONUŢ, Barbu Marian — *Dicţionar de citate şi locuţiuni străine* [Bucureşti, 1973], SR, **26**, nr. 7622, 5 ian. 1974, 2.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 831.

815. N. N., L. P. Kraizmer (coordonator), *2222 expresii comentate pentru radioamatori* (Editura tehnică, Bucureşti, 1974, 624 p.), Forum, **16**, nr. 10, 1974, 88.
Vezi nr. 745.

816. OTOBÂCU, CONSTANTIN, *„Mic dicţionar al limbii române"* [de Ana Canarache şi V. Breban], TribŞc, **4**, nr. 143, 1974, 6.
Vezi nr. 748.

817. PETRICA, VASILE, Vasile Ioniţă, *Glosar toponimic Caraş-Severin*, Reşiţa, 1972, pp. 89, MB, **23**, nr. 7—9, 1973, 583 — 584.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 827.

818. POPA, ELEONORA, *Mic dicţionar enciclopedic*, Bucureşti, Editura enciclopedică română, 1972, 1730 p., SCL, **25**, nr. 1, 1974, 93—94.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 847.

819. R[OMAN], Al., Barbu Marian — *Dicţionar de citate şi locuţiuni străine* (1973), LMŞ, 2, 1974, 144.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 831.

820. R[OMAN], Al., Florenţa Sădeanu : *Dicţionar de pronunţare. Nume proprii străine* (1973), LMŞ, 2, 1974, 144.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 835.

821. SALA, MARIUS, *„Frequency Dictionary of Romanian Words"* [de Alphonse Juilland, Ileana Juilland şi P. M. H. Edwards], TribRom, **3**, nr. 30, 1974, 12.

822. ST. M., Barbu Marian : *„Dicţionar de citate şi locuţiuni străine"*, Cronica, **9**, nr. 2, 1974, 13.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 831.

823. STERESCU, DOINA, Gh. Ghiţă, C. Fierăscu : *„Dicţionar de terminologie poetică"*, Ed. Ion Creangă, 1973, TribŞc, **4**, nr. 134, 1974, 11.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 824.

824. ŞERBAN-BERCA, OLIMPIA, *Dicţionar de antonime* [de Marin Bucă şi O. Vinţeler, 1974], Orizont, **25**, nr. 43, 1974, 2.
Vezi nr. 747.

825. T. C., Marin Bucă, O. Vinţeler, *Dicţionar de antonime* (Editura enciclopedică română, Bucureşti, 1974, 260 p.), Forum, **16**, nr. 12, 1974, 93.
Vezi nr. 747.

826. TIUGAN, NICOLETA, B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor* (ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Grigore Brâncuş), Bucureşti, Editura Minerva, vol. I, 1972, 774 p., SCL, **25**, nr. 1, 1974, 94—95.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 783.

827. VETIŞANU, VASILE, *Erori şi omisiuni în „Micul dicţionar filozofic"*, Contemporanul, nr. 44, 1974, 4.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 848.

828. *** *Kádár, Zsombor ; Román-magyar erdészeti és faipari szotar. Dicţionar forestier român-maghiar* [Bucureşti, 1973], Korunk, 33, nr. 2, 1974, 338 — 339.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 828.

829. *** *La Osaka. Dicţionarul româno-japonez* [1973], RLit, **7**, nr. 4, 1974, 31.

830. *** *„Mic dicţionar filozofic"* [ediţia a II-a, 1973], Contemporanul, nr. 24, 1974, 10.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 848.

831. *** *Mic dicţionar filozofic*. Ediţia II-a, PN, **19**, nr. 1, 1974, 21.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 848.

9. LIMBĂ LITERARĂ

a. Generalităţi

832. Bordeianu, Mihai, *Versificaţia românească*, Iaşi, Editura Junimea, 1974, 344 p.
833. Bulgăr, Gh., [Sub titlul comun : Limba română la zi] *Limba literaturii*, TribRom, **3**, nr. 31, 1974, 9, 15.
834. *** *Studii de limbă literară şi filologie.* Institutul de lingvistică al Academiei Republicii Socialiste România. Sectorul de limbă literară şi filologie. Vol. III, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 399 [—400] p. [12 articole din domeniile : limbă literară şi stilistică (6), filologie (6) şi un indice al volumelor II şi III (autori, personalităţi culturale şi cuvinte)].
Vezi şi nr. 55, 837.

★

Vezi şi nr. 454, 478, 486.

Recenzii

835. Alexandrescu, Ecaterina, Gavril Istrate : *Limba română literară. Studii şi articole*, Editura Minerva, Bucureşti, 1970, 411 p., AUI, **20**, 1974, 126—128.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 994.
836. David, Doina, Gavril Istrate, *Limba română literară. Studii şi articole*, Bucureşti, Editura Minerva, 1970, 410 p., AUT, **10**, 1972, 277 — 279.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 994.
837. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Studii de limbă literară [şi filologie*, vol. III, Bucureşti, 1974], RLit, **7**, nr. 45, 1974, 8.
Vezi nr. 834.
838. Tabarcea, Cezar, Mihaela Mancaş, *Stilul indirect liber în româna literară*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972, 200 p., LR, **23**, nr. 2, 1974, 157 — 158.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 857.

★

Vezi şi nr. 27, 467, 509, 512, 522.

b. Stilistică, poetică, limba scriitorilor etc.

839. Alexandrescu, Sorin, *La fonction du symbole chez Tudor Arghezi*, CRET, nr. 2, 1973, 5—13.
840. Alistar, D., *Calchierea, după model francez, a subiectului nedeterminat la scriitorii români de la 1848*, CIF, 91—94.
841. Andriescu, Al., *Structura imaginii* [la Dosoftei], Cronica, **9**, nr. 43, 1974, 4.
842. Baltag, Cezar, *Dosoftei*, VR, **27**, nr. 7, 1974, 52—53.
843. Bogdan-Dascălu, Doina, *Sincronie şi diacronie în studierea limbajului poetic românesc*, Orizont, **25**, nr. 14, 1974, 6.
844. Bratu, Costin, *Despre structura textelor dialectale narative*, LL, 4, 1974, 660 — 669.
845. Brâncuş, Grigore, *Observaţii asupra structurii frazei în „Istoria ieroglifică"* [cu rezumate în rusă şi franceză], AUBLLR, **22**, nr. 2, 1973, 83—88.
846. Bulgăr, Gh., *Eminescu în latină*, VR, **27**, nr. 8, 1974, 53—54.
847. Ceauşescu, Gh., [Sub titlul comun : Trei note eminesciene] I. *Funcţia poetică a expresiilor latineşti*, RITL, **23**, nr. 1, 1974, 121.
848. Chivu, Gh., *Comparaţia în opera scriitorilor romantici români*, LR, **23**, nr. 6, 1974, 487—498.
849. Chivu, Gh., *Epitetul în opera scriitorilor romantici români*, SLLF, **3**, 9—46.
850. Ciubotaru, Valerian, *Observaţii asupra limbii şi stilului lui Marin Preda*, CIF, 95—101.
851. Constantinescu, Ilinca, *Eminescu tradus în Statele Unite ale Americii*, LR, **23**, nr. 1, 1974, 79—81.
852. Dascălu, Crişu, *Analiza poeziei Şi dacă ...*, Orizont, **25**, nr. 14, 1974, 6.

853. DIACONESCU, PAULA, *Structura stilistică a limbii. Stilurile funcționale ale limbii române literare moderne* [cu un rezumat în franceză], SCL, **25**, nr. 3, 1974, 229 — 242.
854. DIMITRIU, C., *Originalitatea vocabularului din* ***Apostolul Popii Bratul (1559 — 1560)*** [cu un rezumat în franceză], SCL, **25**, nr. 2, 1974, 149 — 167.
855. DOINAȘ, ȘTEFAN AUG., *Limba română instrument al poeziei universale*, Sec 20, nr. 5 — 6, 1974, 12 — 22.
856. DORCESCU, EUGEN, *Semiotica metaforei în poezia lui Barbu*, Orizont, **25**, nr. 14, 1974, 7.
857. DRAGOȘ, ELENA, *Opoziția și contrastul lexical — mijloc de realizare a comicului la Caragiale*, LucrȘt Oradea, 7, 1973, 82 — 86.
858. DUMITRESCU, ION, *Stilul și măiestria stilistică*, LLE, **2**, 1974, 12 — 17.
859. FRÂNCU, CONSTANTIN, *Limba* ***Cazaniei*** *lui Varlaam în comparație cu limba celorlalte cazanii din secolele al XVII-lea — al XVIII-lea*, SLLF, **3**, 47 — 80.
860. FUNERIU, I., *Note la o gramatică a poeziei*, Orizont, **25**, nr. 14, 1974, 6.
861. GEORGESCU, MAGDALENA, *Aspecte ale procesului de unificare lingvistică în operele lui D. Bolintineanu*, SLLF, **3**, 81—103.
862. GIURGIU, FELICIA, *Aspecte stilistice ale poeziei lui Ion Pillat*. Rezumatul tezei de doctorat. Conducător științific : prof. univ. dr. G. I. Tohăneanu, Universitatea din Timișoara, Facultatea de filologie, 1974, 32 p. [multigrafiat].
863. GOLOPENȚIA-ERETESCU, SANDA, *Bacovia „Plumb". Analyse de texte*, CRET, nr. 2, 1973, 14 — 18.
864. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Stilul lui Darie*, RLit, **7**, nr. 59, 1974, 11.
865. GRAUR, AL., *Vocabularul profesional*, Forum, **16**, nr. 4, 1974, 17—19.
866. IONESCU, LILIANA, *Limba — mijloc de caracterizare a personajelor în comedia* ***O scrisoare pierdută***, LLE, 4, 1974, 32—35.
867. IONESCU-RUXĂNDOIU, LILIANA, *Observații asupra neologismelor în „Istoria ieroglifică"* [cu rezumate în rusă și engleză], AUBLLR, **22**, nr. 2, 1973, 111 — 116.
868. IORDAN, IORGU, *Cu privire la limba lui D. Cantemir*, DC, 53—59.
869. IORDAN, IORGU, *Neculce, precursor al lui Creangă*, Cronica, **9**, nr. 36, 1974, 1, 6.
870. IRIMIA, D., *Aspecte stilistice ale articulării substantivului în poezia lui Mihai Eminescu* [cu un rezumat în franceză], AnL, **24**, 1973, 63 — 73.
871. ISTRATE, GAVRIL, [La rubrica : Cronica limbii] *Vocabularul sadovenian*, Cronica, **9**, nr. 51, 1974, 8.
872. MANECA, CONSTANT, [Sub titlul comun : Limba română la zi] *Limba tehnicii și a științei*, Trib Rom, **3**, nr. 31, 1974, 9, 15.
873. MANOLESCU, NICOLAE, *Un problème de langage poétique chez Nichita Stănescu*, CRET, nr. 2, 1973, 25 — 28.
874. MARTA, MIHAI, *Ion Neculce— portretist*, LLE, 4, 1974, 36 — 38.
875. MIHĂILESCU, DAN, ***Țiganiada și Istoria ieroglifică*** [cu rezumate în rusă și franceză], AUBLLR,**22**, nr. 2, 1973, 67—74.
876. MILAȘ, C. *Un procedeu stilistic al exprimării orale valorificat în stilul artistic* [cu rezumate în rusă și franceză], StUBB, fasc. 1, 1974, 105—111.
877. MILI, LUCIAN, *Aspecte sintactice ale expresivității în opera lui M. Sadoveanu*, LL, 2, 1974, 248 — 257.
878. MUNTEANU, ȘTEFAN, ***A epitetic în limba română*** [cu rezumate în rusă și franceză], AUT, **10**, 1972, 115 — 119.
879. NEGOMIREANU, DOINA, *Sinonimia contextuală în poezia lui T. Arghezi* (***Cîntare omului***), CL, **19**, nr. 1, 1974, 111 — 115.
880. NOICA, CONSTANTIN, *Introducere la* ***dor*** [fragment din *Creație și frumos în rostirea românească*, 1973], TribRom, **3**, nr. 31, 1974, 1, 14.
881. OTOBÂCU, CONST., [La rubrica : Cronica limbii] *Cuvintele și descrierile artistice*, Săptămîna, **5**, nr. 162, 1974, 6.
882. OTOBÂCU, CONST., [La rubrica : Cronica limbii] *Limbaj artistic și sinceritate* [la G. Călinescu], Săptămîna, **5**, nr. 161, 1974, 5.
883. OTOBÂCU, CONST., [La rubrica : Cronica limbii] *Oralitate și stil* [la I. Creangă], Săptămîna, **5**, nr. 165, 1974, 4.
884. OTOBÂCU, CONST., [La rubrica : Cronica limbii] *Stil și măestrie literară* [la Eugen Barbu], Săptămîna, **5**, nr. 168, 1974, 6.
885. PASCU, PETRE, *O nouă versiune Eminescu în limba maghiară*, Sec 20, nr. 7, 1974, 124.
886. RĂDOI, ION, *Structura rimei în poezia populară românească* [cu un rezumat în franceză], SCL, **25**, nr. 5, 1974, 489 — 496.
887. RĂDULESCU, MARIA, *Aspecte ale sintaxei și stilului lui Dimitrie Cantemir* [cu rezumate în rusă și franceză], AUBLLR, **22**, nr. 2, 1973, 89 — 104.

888. ROGOBETE, SILVIA, *Tehnica narațiunii în „Românii supt Mihai Voievod Viteazul"* [de N. Bălcescu ; cu rezumate în rusă și franceză], AUT, **10**, 1972, 121 — 128.
889. ROȘIANU, NICOLAE, *Stereotipia basmului*, București, Editura Univers, 1973, 245 [—248] p.
Vezi și nr. 907, 913, 915, 922, 925.
890. ROTARU, ION, *Dimitrie Cantemir și stilul baroc* [cu rezumate în rusă și franceză], AUBLLR, **22**, nr. 2, 1973, 21 — 34.
891. SALADE, DUMITRU, *Despre limbajul pedagogic*, Forum, **16**, nr. 7, 1974, 13 — 18.
892. SCARLAT, MIRCEA, *Critica stilistică*, Amfiteatru, **9**, nr. 12, 1974, 89.
893. SECHE, LUIZA, *Lexicul artistic eminescian în lumină statistică*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 602 [—603] p.
Vezi și nr. 918.
894. SFÎRLEA, LIDIA, *Formele metaforice în folclorul românesc. Încercare de descriere tipologică*, SLLF, **3**, 141 — 183.
895. SOHORAN, ELENA, *La treapta poeziei lui Dosoftei*, ConvLit, **4**, nr. 9, 1974, 12.
896. STOICHIȚOIU, ADRIANA, *Formule de adresare în opera lui M. Sadoveanu*, LL, 1, 1974, 35 — 46.
897. ȘERBAN, OLIMPIA, *Funcția de metaforizare a rimei lui George Bacovia*, Orizont, **25**, nr. 14, 1974, 7.
898. ȘESAN, MILAN, *Dimitrie Cantemir și limba română*, MA, **18**, nr. 9 — 10, 1973, 951 — 954.
899. ȘTEFAN, ION, *Purismul lui I. Heliade Rădulescu și traducerile sale din opera lui Byron*, LR, **23**, nr. 3, 1974, 209 — 216.
900. ȘUIU, RODICA, *Expresia poetică a „Psaltirii"* [lui Dosoftei], Cronica, **9**, nr. 43, 1974, 6.
901. TABARCEA, CEZAR, *„Lună" și „stea" în poezia lui Eminescu. Sistemul conotațiilor* [cu un rezumat în engleză], SCL, **25**, nr. 4, 1974, 365 — 384.
902. TABARCEA, CEZAR, *Modele retorice la Dimitrie Cantemir* [cu rezumate în rusă și franceză], AUBLLR, **22**, nr. 2, 1973, 105 — 110.
903. TEODORESCU, MIRELA, *Normă și grai în scrierile Mitropolitului Varlaam*, SLLF, **3**, 185 —206.
904. TOHĂNEANU, G. I., *Termeni din domeniul muzicii și semnificația lor în lexicul eminescian*, LL, 4, 1974, 649 — 652.
905. VULTUR, SMARANDA, *Rime în ecou metaforic în poezia lui Lucian Blaga*, LL, 3, 1974, 454— 460.
906. ZUGUN, PETRU, *Eminescu și limba populară*, Cronica, **9**, nr. 2, 1974, 10.

Vezi și nr. 73, 750, 945, 1257, 1281.

Recenzii

907. ADĂSCĂLIȚEI, V., Nicolae Roșianu : *Stereotipia basmului*, Cronica, **9**, nr. 7, 1974, 13.
Vezi nr. 889.
908. A. GH. O., Nicolae Constantinescu, *Rima în poezia populară românească*, București, Editura Minerva, 1973, LL, 1, 1974, 205 — 207.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 915.
909. BORDEIANU, MIHAI, Ladislau Gáldi : *Contributions à l'histoire de la versification roumaine. La prosodie de Lucian Blaga*, Budapest, Akademiai Kiadó, 1972, 205 p., AUI, **20**, 1974, 130 — 133.
910. BULGĂR, GH., Ion Coteanu, *„Stilistica funcțională a limbii române"*, [București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973], VR, **27**, nr. 2, 1974, 164 — 166.
Vezi BRL, **16**, 1974, nr. 917.
911. BULGĂR, GH., *O monografie Alecsandri la New York* [de Al. Ciorănescu], TribRom., **3**, nr. 46, 1974, 12.
912. CĂLIN, ALINA, *Rima în poezia populară românească* [de Nicolae Constantinescu, București, 1973], Transilvania, **3**, nr. 1, 1974, 53—54.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 915.
913. CĂLIN, ALINA, *Stereotipia basmului* [de N. Roșianu, București, 1974], Transilvania, **3**, nr. 1, 1974, 54.
Vezi nr. 889.
914. CĂMPEANU, EUGEN, I. Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973, 204 p., CL, **19**, nr. 1, 1974, 135 — 137.
Vezi BRL, **16**, 1972, nr. 917.

915. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Limba basmelor* [Nicolae Roşianu, *Stereotipia basmului*, 1974], RLit, **7**, nr. 2, 1974, 12.
Vezi nr. 889.

916. GUDEA, RODICA, Ştefan Giosu, *Dimitrie Cantemir. Studiu lingvistic*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1973, 350 p., CL, **19**, nr. 1, 1974, 151 — 154.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 932.

917. KELEMEN, BÉLA, I. Coteanu, *Stilistica funcţională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1973, 204 l, NyIK, **18**, nr. 1, 1974, 180 — 182.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 917.

918. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii], *Lexicul artistic eminescian* [*în lumină statistică* de Luiza Seche, Bucureşti, 1974], RLit, **7**, nr. 49, 1974, 8.
Vezi nr. 893.

919. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Limbajul poetic popular* [I. Coteanu, *Stilistica funcţională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, 1973], RLit, **7**, nr. 5, 1974, 12.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 917.

920. MARCUS, SOLOMON, *La confluenţa stilisticii cu semiotica şi cu teoria informaţiei* (*Pe marginea cărţii prof. I. Coteanu* : ***Stilistica funcţională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj***, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973, 204 p.), SCL, **25**, nr. 3, 1974, 305—310.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 917.

921. MUNTEANU, ŞTEFAN, *Stilistica funcţională* [*a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, de I. Coteanu, 1973], Orizont, **25**, nr. 7, 1974, 4.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 917.

922. POPA, DUMITRU RADU, N. Roşianu, *Stereotipia basmului*, Argeş, **9**, nr. 5, 1974, 14.
Vezi nr. 889.

923. SCĂRLĂTESCU, DORU, *„Joc secund" la Eminescu* [Ion Dumitrescu, *Metafora mării în poezia lui Eminescu*, Bucureşti, 1972], ConvLit, **4**, nr. 6, 1974, 10.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 905.

924. SIMION, EUGEN, *„Creaţie şi frumos în rostirea românească"* [de C. Noica], Ramuri, **9**, nr. 12, 1974, 10.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 949.

925. ŞERBAN, OLIMPIA, Nicolae Roşianu, *Stereotipia basmului* (Ed. Univers, 1973), Orizont, **25**, nr. 2, 1974, 3.
Vezi nr. 889.

926. TABARCEA, CEZAR, *Analiză şi interpretare, Orientări în critica literară contemporană*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 440 p., LR, **23**, nr. 1, 1974, 88 — 92.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 966.

927. TAŞCU, VALENTIN, Ladislau Gáldi, *Contributions à l'histoire de la versification roumaine. La prosodie de Lucian Blaga*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972, 205 pp., CRET, nr. 2, 1973, 135 — 137.

928. ŢÂRA, VASILE, *Pentru o stilistică a limbajului artistic popular* [I. Coteanu, *Stilistica funcţională a limbii române*, 1973], Orizont, **25**, nr. 7, 1974, 6.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 917.

929. VULPE, MAGDALENA, I. Coteanu, *Stilistica funcţională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, Bucureşti, Academia Republicii Socialiste România, 1973, 204 p., SCL, **25**, nr. 2, 1974, 190 — 198.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 917.

930. ZAHARIA, D. N., *Iscusirile cuvîntului românesc* [C. Noica, *Creaţie şi frumos în rostirea românească*, Bucureşti, 1973], Cronica, **9**, nr. 9, 1974, 10.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 949.

931. *** I. Coteanu : *Stilistica funcţională a limbii române* [Bucureşti, 1973], Korunk, **33**, nr. 1, 1974, 144.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 917.

★

Vezi şi nr. 955.

c. Cultivarea limbii

932. CĂLĂRAȘU, CRISTINA, *Aspecte ale utilizării neologismelor*, LLE, 4, 1974, 24 — 25.
933. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Acuzativul*, RLit, **7**, nr. 18, 1974, 8.
934. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Antonime*, RLit, **7**, nr. 44, 1974, 8.
935. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Infinitive*, RLit, **7**, nr. 42, 1974, 8.
936. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] ***Niște***, RLit, **7**, nr. 20, 1974, 8.
937. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] ***Numai***, RLit, **7**, nr. 32, 1974, 8.
938. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Primenirea vocabularului*, RLit, **7**, nr. 37, 1974, 8.
939. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] **Și**, RLit, **7**, nr. 30, 1974, 8.
940. GRUIȚĂ, MARIANA, *Adaptarea cuvintelor de origine engleză la sistemul fonetic și ortografic al limbii române actuale*, LL, 1, 1974, 51 — 57.
941. HRISTEA, THEODOR, [Sub titlul comun : Limba română la zi] *Limba vorbită*, TribRom, **3**, nr. 31, 1974, 8, 15.
942. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Abrevierile*, RLit, **7**, nr. 29, 1974, 16.
943. MACREA, D., [La rubrica ; Cronica limbii] *Preambul*, TribRom, **3**, nr. 31, 1974, 15.
944. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Simplificări în vorbire* [despre folosirea lui *care*], RLit, **7**, nr. 27, 1974, 8.
945. MARCEA, POMPILIU, [Sub titlul comun : Limba română la zi] *Limba presei*, TribRom, **3**, nr. 31, 1974, 8, 15.
946. MIHĂESCU, N., [La rubrica : Cum e corect ?] *Valori eufonice*, IB, **21**, nr. 6334, 15 ian. 1974, 2 ; *Abatere?* ..., nr. 6340, 22 ian. 1974, 2 ; *Particularități* ..., nr. 6346, 29 ian. 1974, 2 ; *Sensul cuvintelor* ..., nr. 6352, 5 febr. 1974, 2 ; *Construcții* ..., nr. 6364, 19 febr. 1974, 2 ; *Verbe* ..., nr. 6376, 5 mart. 1974, 2 ; *Substituiri* ..., nr. 6382, 12 mart. 1974, 2 ; *Cuvîntul în context* ..., nr. 6388, 19 mart. 1974, 2 ;
947. MIȘCOL, OLTEA, *Mesaj și limbaj televizual*, PN, **19**, nr. 1, 1974, 14 — 15.
948. NESTORESCU, VIRGIL, *Construcții greșite cu verbul* ***a merita***, LR, **23**, nr. 3, 1974, 249—250.
949. NICULESCU, AL., *Școala și limba română : o corectitudine sau mai multe?* LL, 2, 1974, 265—267.
950. PISAREK, W., *Pentru a fi corect*, PN, **19**, nr. 4, 1974, 43—47.
951. SECHE, LUIZA, [La rubrica : Cum scriem] *Valori specializate ale unor negative în limba română actuală*, PN, **19**, nr. 1, 1974, 39 — 42 ; *Englezisme terminate în* ***-ing*** *folosite în presă*, nr. 2, 1974, 43—45 ; *Limba și stilul ziarului „Ceahlăul"*, nr. 3, 1974, 43 — 46 ; *Un mod de exprimare a celei mai înalte calități*, nr. 4, 1974, 34 — 36 ; *Sinonimele și juxtapunerea sinonimică*, nr. 6, 1974, 43 — 45 ; *Abstracte verbale — nume de acțiune cu valoare privativă în stilul publicistic*, nr. 8, 1974, 40 — 42 ; *Viitorul și expresia lui lingvistică*, nr. 9 — 12, 1974, 109 — 110.
952. SECHE, LUIZA, *Erori semantice*, LLE, 4, 1974, 19—23.
953. TUPAN, MARIUS, *Opriți „aventura limbajului"*, ScTin, **30**, nr. 7802, 22 iun. 1974, 4.

★

Vezi și nr. 709.

Recenzii

954. BIDIAN, VIOREL, *Limba română corectă. Probleme de ortografie, gramatică, lexic*, Editura științifică, București, 1973, 382 p., CL, **19**, nr. 1, 1974, 161 — 162.
Vezi BRL, **16**, nr. 73, nr. 1012.
955. CRAȘOVEANU, D., *Norme gramaticale și valori stilistice* [de N. Mihăescu, 1973], Orizont, **25**, nr. 3, 1974, 4.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1001.
956. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] **Între** *și* **dintre** [*Limba română corectă. Probleme de ortografie, gramatică și lexic*, 1973], RLit, **7**, nr. 4, 1974, 12.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1012.
957. RĂDULESCU, MARINA, *Limba corectă. Probleme de ortografie, gramatică, lexic*, București, Editura științifică, 1973, 382 p., SCL, **25**, nr. 1, 1974, 81 — 86.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1012.
958. SCOROBETE, AUREL, *Limba română corectă*, București, Editura științifică, 1973, 384 p., LL, 3, 1974, 602 — 604.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1012.
959. SECHE, LUIZA, *Limba română corectă. Probleme de ortografie, gramatică, lexic*, București, Editura științifică, 1973, 382 p, LR, **23**, nr. 3, 1974, 256 — 258.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1012.

960. Vişoianu, Maria, Valeria Guţu Romalo, *Corectitudine şi greşeală*, Editura ştiinţifică, 1972, 285 p., AnL, **24**, 1973, 199 — 203.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 960.

10. ONOMASTICĂ

a. Generalităţi

961. Florea, Viorica, *Contribuţii la problema înţelesului numelor proprii*, LR, **23**, nr. 5, 1974, 403 — 408.

★

Vezi şi nr. 98.

b. Antroponimie

962. Popescu, Radu Sp., *Din antroponimia Gorjului de nord* [cu un rezumat în engleză], LucrŞt Oradea, 7, 1973, 21—30.

963. Şerban, Gheorghe, *Nume de familie **Grearu** din Ţara Făgăraşului*, SCL, **25**, nr. 5, 1974, 515 — 517.

c. Toponimie

964. Conea, Ion, *Graiul unor nume geografice din valea Dunării româneşti*, SCGeogr, **21**, nr. 2, 1974, 137—148.

965. Dragu, Gh., *Toponimie geografică*. Partea I, [Bucureşti], 1973, 228 p. [multigrafiat].
Vezi nr. 976.

966. Frăţilă, V., *Toponimia Văii Secaşului-Tîrnavei* [cu rezumate în rusă şi franceză], AUT, **10**, 1972, 129—170.

967. Homorodean, M., *Numele de locuri **Cheia (Cheile)** şi **Culare (Colare)***, CL, **19**, nr. 1, 1974, 81—88.

968. Ioniţă, Vasile, *Nume topice din Reşiţa*, Banatica, 3, 1973, 416—421.

969. Janitsek, E., *Problema clasificării toponimelor româneşti după origine* [cu rezumate în rusă şi franceză], StUBB, **19**, fasc. 1, 1974, 113—124.

970. Nedelcu, Eugen, *Cu privire la semnificaţia şi aria teritorială a termenului geografic popular şi numelui propriu **muşcel—Muşcel** în judeţul Argeş*, SCGeogr, **21**, nr. 2, 1974, 149—153.

971. Popescu-Marin, Magdalena, *Un toponimic cu structură neobişnuită*: ***Úrleta***, SCL, **25**, nr. 1, 1974, 61—63.

972. Sala, Marius, [La rubrica : Note lingvistice] *Judeţele ţării (VII). **Constanţa. Covasna***, Familia, **9**, nr. 1, 1974, 2; *(VIII). **Dîmboviţa, Dolj şi Gorj***, nr. 3, 1974, 8.
Vezi şi BRL, **16**, 1973, nr. 1041.

★

Vezi şi nr. 407.

Recenzii

973. Diaconu, Petre, Graur Al., *Nume de locuri*, Bucureşti, 1972, 222 p., SCIVA, **25**, nr. 1, 1974, 154—157.
Vezi BRL, 15, 1972, nr. 1007.

974. Dominte, Constantin, Al. Graur, *Nume de locuri*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 222 p., SCL, 25, nr. 6, **1974, 619—622**.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 1007.

975. Oros, Marius, Al. Graur, *Nume de locuri*, Editura științifică, București, 1972, 221 p., StUBB, **19**, fasc. 1, 1974, 149—151.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 1007.
976. Tufescu, V., Gh. Dragu, *Toponimie geografică*. Partea I (228 p. plus anexe). Centrul de multiplicare al Universității din București, 1973, Terra, **6**, nr. 1, 1974, 115—116.
Vezi nr. 965.

★

Vezi și nr. 817.

11. ORTOGRAFIE ȘI ORTOEPIE

977. Barbu, Eugen, [Sub titlul general : *Â — litera-ax a cuvîntului nostru cel mai drag,* ***România****, își merită recunoașterea*] *Să respectăm spiritul limbii*, Flacăra, **23**, nr. 14, 1974, 4—5.
978. Bratu, Constantin, [Sub titlul general : *Â — litera-ax a cuvîntului nostru cel mai drag,* ***România****, își merită recunoașterea*] *Realitatea lingvistică*, Flacăra, **23**, nr. 14, 1974, 5.
979. Coja, Ion, [Sub titlul general : *Â — litera-ax a cuvîntului nostru cel mai drag,* ***România****, își merită recunoașterea*] *Șansele limbii române*, Flacăra, **23**, nr. 14, 1974, 5.
980. Ghergariu, Leontin, *Scrierea numelor de persoane*, LR, **23**, nr. 5, 1974, 447—448.
981. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii. Sub titlul comun *O dezbatere despre* ***â și î***] ***Î și â***, TribRom, **3**, nr. 36, 1974, 15.
982. Graur, Al., [Sub titlul general : ***Â*** *— litera-ax a cuvîntului nostru cel mai drag,* ***România****, își merită recunoașterea*] ***Î și â***, Flacăra, **23**, nr. 14, 1974, 4 și TribRom, **3**, nr. 36, 1974, 15.
983. Graur, Al., *Mic tratat de ortografie*, București, Editura științifică, 1974, 176 p.
Vezi și nr. 992, 993, 997.
984. Hristea, Theodor, *Principiul simbolic în ortografia noastră actuală*, Radiotele școală, nr. 38, 1974, 21.
985. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] ***Â*** *și* ***î*** [pe marginea discuției din ***revista*** *„Flacăra"*], RLit, **7**, nr. 17, 1974, 8.
Vezi nr. 977, 978, 979, 981, 987, 989, 990, 991.
986. Macrea, Dimitrie, [La rubrica : Cronica limbii. Sub titlul comun : *O dezbatere despre* ***â și î***] *Controversa* ***â și î***, TribRom, **3**, nr. 36, 1974, 15.
987. Macrea, D., [Sub titlul general : ***Â*** *— litera-ax a cuvîntului nostru cel mai drag,* ***România****, își merită recunoașterea*], *Controversa* ***â și î***, Flacăra, **23**, nr. 14, 1974, 4 și TribRom, **3**, nr. 36, 1974, 15.
988. Olos, Ana, *Numele proprii englezești în limba română*, LR, **23**, nr. 3, 1974, 201—204.
989. Păunescu, Adrian, [Sub titlul general : ***Â*** *— litera-ax a cuvîntului nostru cel mai drag,* ***România****, își merită recunoașterea*] *Nu o literă e în cauză, ci o articulație a istoriei*, Flacăra, **23**, nr. 14, 1974, 5.
990. Rosetti, Al., [Sub titlul general : ***Â*** *— litera-ax a cuvîntului nostru cel mai drag,* ***România****, își merită recunoașterea*] *O nouă ortografie?*, Flacăra, **23**, nr. 14, 1974, 4, și TribRom, **3**, nr. 36, 1974, 15.
991. Vulpescu, Romulus, [Sub titlul general : ***Â*** *— litera-ax al cuvîntului nostru cel mai drag,* ***România****, își merită recunoașterea*] *Pentru că există o estetică a grafiei*, Flacăra, **23**, nr. 14, 1974, 5.

★

Vezi și nr. 437, 1282, 1289.

Recenzii

992. Botoșăneanu, L., *În legătură cu ortografia. Pe marginea „Micului tratat de ortografie" de acad. Al. Graur*, LR, **23**, nr. 6, 1974, 539—540.
Vezi nr. 983.
993. Cojocaru, Constantin, *Un tratat de ortografie* [*Mic tratat de ortografie de Al. Graur*, 1974], Ateneu, **11**, nr. 5, 1974, 14.
Vezi nr. 983.

994. Constantinescu-Dobridor, Gh., G. Beldescu, *Ortografia în şcoală*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973, LR, **23**, nr. 3, 1974, 254—255.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1047.

995. Macovei, Z., Blajovici, T., G. Beldescu, *Ortografia în şcoală*, Familia, **9**, nr. 5, 1974, 2.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1047.

996. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Ortografia în teorie şi practică* [G. Beldescu, *Ortografia în şcoală*, 1973], RLit, **7**, nr. 7, 1974, 12.
Vezi BRL. **16**, 1973, nr. 1047.

997. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Precizări ortografice* [Al. Graur, *Mic tratat de ortografie*, 1974], RLit, **7**, nr. 33, 1974, 8.
Vezi nr. 983.

998. Munteanu, Georgeta, G. Beldescu, *Ortografia în şcoală*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973, 275 p., LL, 2, 1974, 392—394.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1047.

999. Sîrbu, Zina, *Ortografia în şcoală* [de G. Beldescu, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1973], RPed, **23**, nr. 3, 1974, 113—114.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1047.

★

Vezi şi nr. 954, 956, 957, 958, 959.

V. *BALCANISTICĂ*

1000. Trâpcea, Theodor N., *Illyrii şi thracii*, StIst, **26**, 1974, 12—21.

★

Vezi şi nr. 69, 70, 100, 106, 107, 108.

Recenzii

1001. M[ihăescu], H., E. Trapp, *Specimen eines prosopographischen Lexikons der Palaiologenzeit*, „Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik", XXII, 1973, p. 169—205, RESEE, **12**, nr. 4, 1974, 603—604.

1002. Mihăescu, H., V. Polák, *Einige Gedanken über die Entstehung des balkanischen Sprachmodells*, „Orbis", XXII, 1973, p. 215—231, RESEE, **12**, nr. 2, 1974, 327.

1003. Mihăilă-Scărlătoiu, Elena, Ian Šabršula : *Le futur* ***velle*** *+ infinitif, balkanisme ou roumanisme*, in „Les études balkaniques tchécoslovaques", IV, 1972, p. 51—58, RESEE, **12**, nr. 1, 1974, 170—171.

1004. Mihăilă-Scărlătoiu, Elena, Pavel Trost : *Balkanismes et judéo-espagnol*, in „Les études balkaniques tchécoslovaques", IV, 1972, p. 59—72, RESEE, **12**, nr. 1, 1974, 171—172.

★

Vezi şi nr. 115.

VI. *FILOLOGIE CLASICĂ*

1005. Daniel, Constantin, *Un terme médical égyptien en grec* : σκίρρος, AUBLCO, **22**, 1973, 151—156.

1006. Fischer, I., *Observations sur la forme et la chronologie de quelques emprunts grecs en latin vulgaire*, RRL, **19**, nr. 6, 1974, 509—517.

1007. Iordache, Roxana, *Observaţii asupra structurii subordonatei cauzale în operele lui Iordanes* [cu un rezumat în franceză], AUBCLO, **22**, 1973, 111—120.

1008. Mateescu, Florica, *Cîteva observaţii asupra folosirii ablativului absolut la Orosius* [cu un rezumat în franceză], AUBLCO, **22**, 1973, 89—102.

1009. Mihăescu, Haralambie, *La diffusion de la langue latine dans le Sud-Est de l'Europe. VIII*, RESEE, **12**, nr. 1, 1974, 17—32.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 791, **15**, 1972, nr. 1029, **16**, 1973, nr. 1071.

1010. Pârvulescu, Adrian, *Lat.* ***nubo : nubes*** *et le mythe d'Indra*, AUBLCO, **22**, 1973, 157—164.

1011. Popescu, David, *Structura-tip modalitate poetică la Ovidius*, Luceafărul, **17**, nr. 4, 1974, 6.

1012. Russu, I. I., *Eine römische Grabinschrift in doppelter Ausführung*, Dacia, **17**, 1973, 329—334.

1013. Russu, I. I., *Inscripții romane din Praetorium (Mehadia)* [cu un rezumat în franceză], Banatica, *2*, 1973, 103—115.

1014. Sluşanski, Dan, *Le vocabulaire des* ***gradus aetatum*** *(I)*, RRL, **19**, nr. 2, 1974, 103—121; *(II)*, nr. 3, 1974, 267—296; *(III)*, nr. 4, 1974, 345—369; *(IV)*, nr. 5, 1974, 437—451; *(V)*, nr. 6, 1974, 563—578.

1015. Sluşanski, Dan, *Varron et les* ***gradus aetatum***, AUBLCO, **22**, 1973, 103—109.

1016. Ştef, Ana Felicia, *Evoluția perioadei condiționale grecești de la parataxă la hipotaxă* [cu un rezumat în franceză], AUBLCO, **22**, 1973, 79—88.

★

Vezi şi nr. 9, 31, 93, 1349, 1356, 1361, 1372.

Recenzii

1017. D[uțu], A[lexandru], Manjo Stojanov, *Codices graeci manuscripti Bibliothecae „Chirilli et Methodii" serdiciensis*, Sofia, Nauka Iizkustvo, 1973, 206 p., RESEE, **12**, nr. 4, 1974, 608—609.

1018. Georgescu, Ion, V., Constantin Daniel, *Trois noms égyptiens de chefs en grec*: ΒΑΣΙΛΕΥΣ, ΗΡΩΣ et ΤΙΤΑΞ, în „Studia et acta orientalia", publiée par l'Association d'études orientales de la République Socialiste de Roumanie, tom VIII (1971), p. 59—69, ST, **25**, nr. 5—6, 1973, 447—448.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1060.

1019. Irmscher, J., Louis Coutelle, *Le Greghesco. Réexamen des éléments néo-grecs des textes comiques vénitiens du XVIe siècle*, Thessalonique, 1971, RESEE, **12**, nr. 2, 1974, 333.

1020. Mihăescu, H., D. V. Vayacacos, *Le grec moderne, les dialectes néohelléniques et le Dictionnaire historique de la langue grecque de l'Académie d'Athènes.* „Lexicographikon Deltion", XII, 1972, p. 81—256, RESEE, **12**, nr. 2, 1974, 328—329.

1021. Mihăescu, H., Em. Kiara, Λεξικό εῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς δημώδους γραμματειας 1100—1669, tome III, Thessalonique, 1973, XLVI, 430 pp., RESEE, **12**, nr. 3, 1974, 429—430.

1022. T[eoteoi], T[udor], Silvio Bernardinello, *La Grammatica di Manuele Caleca*, extrait de „Studi bizantini e neoellenici", XVIII—XIX (N.S. 8—9, Hommage à Giuseppe Rossi-Taibbi), p. 203—218, RESEE, **12**, nr. 4, 1974, 605.

VII. *GERMANISTICĂ*

1023. Avram, Andrei, *Remarks on the Physical Manifestation of Internal open Juncture in the English of Romanians*, RECAPPh, 5—14.

1024. Bantaş, Andrei, *Criteria for the Contrastive Analysis of English Nouns*, RECAPS, 5—28.

1025. Băncilă, Florica, *Some Remarks on the Semantic Field of Terms for Physical Pain in English and Romanian*, RECAPS, 265—276, şi AUBFil, **23**, nr. 1, 1973, 105—112.

1026. Binder, Ursula, *Die Stellung des Prädikats im deutschen Aussage-Hauptsatz und im Nebensatz* [cu un rezumat în engleză], LucrŞt Oradea, 7, 1973, 67—73.

1027. Bîră, Elena, *A Pedagogical Grammar of Modal Sentences with* **May / Might** *and* **Can / Could** *and Their Nearest Romanian Equivalents*, RECAPS, 195—226.

1028. Bîră, Elena, *Main Future Expression in English and Romanian*, RECAPS, 131—171.

1029. Bley-Vroman, Robert, W., *Glotal Constriction in English and Romanian*, RECAPPh, 99—104.

1030. Cohuț, Cornelia, *Remarks on the English Diphthongs and Triphtongs as Pronounced by Native Speakers of Romanian*, RECAPPh, 33—73.

1031. Fröhlich, M., *Prezentul perfect şi preteritul în engleza vorbită britanică şi americană*, AUI, **20**, 1974, 107—114.

1032. HROMADKA, GEORG, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Das Falsche „bis"*, NW, **26**, nr. 7747, 5 apr. 1974, 4 ; *Wenn der weisse Flieder ; -jährig, -jährlich*, nr. 7753, 12 apr. 1974, 4 ; *Das Biathlon ; „Eroica" kündet sich an*, nr. 7759, 19 apr. 1974, 4 ; *Schässburger Hütte? Sprechen wir sich voch? Fehlstart*, nr. 7765, 26 apr. 1974, 4 ; *Erster, zweiter Weltkrieg ; Jalousie*, nr. 7783, 18 mai 1974, 4.

1033. HUDEA, ANA MIRA, *„Peter Quince at the Clavier" by Wallace Stevens — A linguistic Analysis* [cu un rezumat în română], AUBLG, **22**, 1973, 43—50.

1034. JETELE, FRANZ, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Das „Geschichtebuch"*, NW, **26**, nr. 7825, 6 iul. 1974, 4.

1035. KNOPP, WOLFGANG, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Heiraten wir uns? Fit — Fitness*, NW, **26**, nr. 7801, 8 iun. 1974, 4.

1036. KOZMA, VILHELM, *Contribuții la evaluarea genului substantivelor în limba engleză contemporană (în raport cu alte limbi moderne)* [cu un rezumat în engleză], LucrȘt Oradea, 8, 1973, 59—64.

1037. LUCUȚA, YVONNE, *Subiectul nedeterminat* ***man*** *în germană și corespondentele lui în română* [cu rezumate în rusă și germană], AUT, **10**, 1972, 231—243.

1038. NAGY, JENŐ, *Beiträge zur Erforschung der sprachlichen Wechselbeziehungen im Siebenbürgisch — Sächsischen und Ungarischen Interferenzen*, Interferenzen, 55—74.

1039. PÂRLOG, HORTENSIA, *Some Remarks on Dysyllabic Structures in English and Romanian*, RECAPPh, 105—123.

1040. PÂRLOG, HORTENSIA, *The Interpretation of the English Velar Nasal by Romanian Learners of English*, RECAPPh, 86—92.

1041. PETROVANU-CORNILESCU, ALEXANDRA, *Towards a Semantic Description of 'Tense' and 'Aspect' in English and Romanian*, RECAPS, 43—129.

1042. POPA, MARIANA and PÂRLOG, HORTENSIA, *Observations on the Realization of Rhythm by Romanian Speakers of English*, RECAPPh, 124—136.

1043. SALAPINA, GALINA, POPA, MARIANA, *Note asupra substantivizării adjectivului în limba engleză contemporană*, AUT, **10**, 1972, 253—255.

1044. SĂRĂȚEANU, L., *Vechea limbă gaelică*, Magazin, **18**, nr. 849, 1974, 4.

1045. STODDARD, DONALD R., *The New England Dialect and Romanian Listeners*, RECAPPh, 93—98.

1046. STREIT, CAROL, KOTTLER, PETRU, *Genul substantivelor în graiurile germane din Banat* [cu rezumate în rusă și germană], AUT, **10**, 1972, 215—230.

1047. WOLF, JOHANN, *Sprachgebrauch und Sprachverständnis, Ausdrucksformen und Gefüge in unserem heutigen Deutsch*, Bukarest, Kriterion Verlag, 1974, 366 [—368] p.
Vezi și nr. 1057, 1058.

1048. * * * [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Die Sprache — ein Spiegel der Kultur*, NW, **26**, nr. 7819, 29 iun. 1974, 4.

1049. * * * [La rubrica : Unsere Sprachecke : Aus „Sprachpflege" Berlin], *Vom „Kater" und anderen Fehletymologien*, NW, **26**, nr. 7884, 14 sept. 1974, 4 ; *Ist „beinhalten" abzulehnen?* nr. 7872, 31 aug. 1974, 4 ; *Neue Berufe mit Namen*, nr. 7855, 10 aug. 1974, 4 ; *Da war doch noch welches*, nr. 7837, 20 iul. 1974, 4.

★

Vezi și nr. 32, 484, 496, 546, 581, 644, 645, 646, 672, 687, 698, 746, 759, 760, 763, 776, 777, 811, 1302, 1314, 1339, 1344, 1346, 1347, 1364, 1376, 1386, 1387, 1389, 1419, 1429, 1433, 1435.

Recenzii

1050. CH. R., *Der Neue Brockhaus. Lexikon und Wörterbuch in fünf Bänden*, Fakelverlag, Stuttgart, NL, **25**, nr. 12, 1974, 114.

1051. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Semantică* [Dumitru Chițoran, *Elements of English Structural Semantics*, 1973], RLit, **7**, nr. 12, 1974, 12.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1105.

1052. H. F., Friedrich E. Vogt : *Schwäbisch auf Deutsch*. Herkunft und Bedeutung schwäbischer Wörter, F. Brukmann Verlag, München, NL, **25**, nr. 11, 1974, 119—120.

1053. H. H., Wilhelm Eggerer, Egon Mayer : *Aufsatzlexikon. Begriffe und Themen*, Manz Verlag, München, NL, **25**, nr. 7, 1974, 121—122.

1054. H. K., Günter Albrecht, Kurt Böttcher, Herbert Greiner-Mai, Paul Günter Krohn: *Lexikon deutschsprächiger Schriftsteller von den Anfängen bis zur Gegenwart.* Band. 2, L-Z. VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, NL, **25**, nr. 8, 1974, 120—121.

1055. MANTSCH, HEINRICH, Barbara Sanding, *Syntaktische Typologie der Schlagzeile. Möglichkeiten und Grenzen der Sprachökonomie in Zeitungsdeutsch*, München, Hueber, 1971, 176 p. (= *Linguistische Reihe*, vol. VI), SCL, **25**, nr. 5, 1974, 552—554.

1056. PÂRLOG, HORTENSIA, William Nemser, *An Experimental Study of Phonological Interference in the English of Hungarians.* Published for the Center for Applied Linguistics by Indiana University, Bloomington, Mouton Co., 1971, 191 p., AUT, **10**, 1972, 292—295.

1057. REICHRATH, EMMERICH, *Grammatik kann auch anregend sein. Zu Dr. Johann Wolfs Buch „Sprachgebrauch — Sprachverständnis"*, NW, **26**, nr. 7861, 17 aug. 1974, 4.
Vezi nr. 1047.

1058. REICHRATH, EMMERICH, *Vergnügliche Lektüre von der Sprache. Zu Johann Wolf: „Sprachgebrauch — Sprachverständnis, Ausdrucksformen und Gefüge in unseren heutigen Deutsch"*, Kriterion Verlag, Bukarest, 1974, NL, **25**, nr. 10, 1974, 90—96.
Vezi nr. 1047.

1059. SACHELARIE, DOINA, Ralph W. Fasold, *Tense Marking in Black English, A Linguistic and Social Analysis*, Urban Language Series, General Editor Roger W. Shuy, Center for Applied Linguistics, 1972, RRL, **19**, nr. 1, 1974, 84—85.

1060. STEINKE, KLAUS, Wladimir Admoni: *Die Entwiklungstendenzen des deutschen Satzbaus von Heute.* München, Hueber, 1973, 109 p.; V. A. Pavlov: *Die substantivische Zusammensetzung im Deutschen als syntaktischen Problem.* München, Hueber, 1972, 129 p. AUI, **20**, 1974, 154—158.

1061. SZABÓ, ZOLTÁN, Adam Makkai, *Idiom Structure in English*, The Hague — Paris, Mouton, 1972, 371 p., RRL, **19**, nr. 5, 1974, 498—500.

1062. Z. U., Johann Wolf, Yvonne Lucuța: *Einführung in die deutsche Philologie.* I. Teil, Tipografia Universității, Timișoara, Temeswar, NL, **25**, nr. 4, 1974, 119—120.

★

Vezi și nr. 500, 515, 783, 791, 805, 1403, 1404, 1433.

VIII. *ORIENTALISTICĂ*

1063. ANGHELESCU, NADIA, *Sur le système de l'article en arabe*, RRL, **19**, nr. 1, 1974, 45—52.

1064. BAGEACU, VIOREL, [Sub titlul comun: Manuscrise rare în bibliotecile românești] ... *Persane*, TribRom, **3**, nr. 28, 1974, 10.

1065. DECEI, AUREL, *Les manuscrits arabes dans les Archives d'État de Craiova*, Romano-Arabica, 77—80.

1066. DECEI, AUREL, [Sub titlul comun: Manuscrise rare în bibliotecile românești] ... *Turcești*, TribRom, **3**, nr. 28, 1974, 10.

1067. DOBRIȘAN, NICOLAE, *Împrumutul lexical în limba arabă (perioada clasică)* [cu rezumat în franceză], AUBLCO, **22**, 1973, 131—137.

1068. DOBRIȘAN, NICOLAE, *Technical Terminology of a Building Site* [Iraq], Romano-Arabica, 93—113.

1069. GOLDENBERG, YVES, [Sub titlul comun: Manuscrise rare în bibliotecile românești] ... *Arabe*, TribRom, **3**, nr. 28, 1974, 10.

1070. MAHMUT, ENVER, *Elemente turcești în graiurile tătărăști din Dobrogea* [cu rezumat în franceză], AUBLCO, **22**, 1973, 139—149.

1071. SUCIU, EMIL, *L'origine et les valeurs du suffixe -ov en turc de Turquie*, RRL, **19**, nr. 2, 1974, 155—171.

1072. * * * *Romano-Arabica.* Edited by Mircea Anghelescu. Romanian Association for Oriental Studies, Bucharest, 1974, 132 p. [multigrafiat; cu 3 articole de lingvistică și o bibliografie].
Vezi și nr. 1073.

★

Vezi și nr. 1, 9, 31, 64, 72, 84, 408, 435, 442, 449, 1298, 1426.

Recenzii

1073. Moraru, Mihai, *Romano-Arabica*. Edited by M. Anghelescu, Romanian Association for Oriental Studies, Bucureşti, 1974, RITL, **23**, nr. 4, 1974, 582.
Vezi nr. 1072.

IX. *ROMANISTICĂ*

1074. Bădescu, Irina, *Unele ipoteze în problema pascaliană a limbajului* [cu un rezumat în franceză], AUBLUC, **23**, nr. 1, 1974, 137—143.
1075. Brăescu, Maria, *Un nou proiect de reformă a ortografiei franceze*, LMŞ, 1, 1974, 61—66.
1076. Cârstea-Romaşcanu, Mihaela, *Verbi impersonali e reggenza della proposizioni soggettive nell'italiano contemporaneo*, Bull. SRLR, **10**, 1974, 85—94.
1077. Condrea-Derer, Doina, *Stilul poeziei lui D'Annunzio*, PLR, 60—64.
1078. Coteanu, I., *Structura consonantică a cuvîntului în română şi franceza literară (grupurile consonantice)* [cu un rezumat în franceză], SCL, **25**, nr. 4, 1974, 385—394.
1079. Cristea, Teodora, *Grammaire structurale du français contemporain*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, [1974], 530 [—531] p.
1080. Cristea, Teodora, *Remarques sur le datif possessif en roumain et en français*, Bull. SRLR, **10**, 1974, 5—14.
1081. Deacu-Lişca, Irina, *Les données statistiques du vocabulaire du ,,Testament'' de François Villon par rapport aux poètes symbolistes* [cu numeroase tabele şi figuri în text], RRL, **19**, nr. 5, 1974, 479—496.
1082. Doinaş, Ştefan Aug., *Mallarmé şi secesiunea limbajului*, VR, **27**, nr. 3, 1974, 130—139.
1083. Drăghicescu, Janeta, *Sur l'équivalence fonctionnelle des déterminants du nom en français contemporain*, Bull. SRLR, **10**, 1974, 95—106.
1084. Dumitrescu, Domniţa, *Procedee morfo-lexicale de negare a adjectivului în spaniola contemporană în comparaţie cu româna* [cu rezumat în spaniolă], SCL, **25**, nr. 1, 1974, 37—44.
1085. Duţescu, Rodica, *L'actant* ***soleil*** *dans l'œuvre de Jules Laforgue*, RRL, **19**, nr. 4, 1974, 371—383.
1086. Eliade, Irina, *Limbajul — ultima armă a aristocraţiei franceze din secolul al XVII-lea. Comentariul scenei în care Don Juan discută cu domnul Dimanche în piesa ,,Don Juan'' de Molière*, PLLR, 222—227.
1087. Emilian, Alexandru, *Valori stilistice în cugetările lui Pascal* [cu rezumat în franceză], AUBLUC, **23**, nr. 1, 1974, 31—38.
1088. Gheorghiu, Mărioara, *De l'économie du verbe en français contemporain*, AUI, **20**, 1974, 81—86.
1089. Giurescu, Anca, *Tipi di derivati suffissali nell'italiano e nel francese odierno*, Bull. SRLR, **10**, 1974, 75—83.
1090. Iacob, Lisette, *Cantitativele nominale nedefinite şi locul lor în grupul nominal primar*, PLLR, 88—94.
1091. Ieremia, Eugenia, *Essai d'analyse sémique. Etude de quelques verbes de la ,,pensée'' en français et en roumain*, Bull. SRLR, **10**, 1974, 23—35.
1092. Iliescu, Maria, *L'analyse sémique du suffixe italien* ***-iera*** *(III)* [I, **9**, fasc. 2, 1972, II, **10**, fasc. 2, 1973], Cahiers, **11**, fasc. 2, 1974, 299—311.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 1090 şi **16**, 1973, nr. 1156.
1093. Ivanciu, Nina, *Raportul* ***on/je*** *în ,,Portrait d'un Inconnu'' de Nathalie Sarraute*, PLR, 118—122.
1094. Lipski, John, *The reduction of Falling diphtongs : Toward a theory of feature hierarchies*, RRL, **19**, nr. 5, 1974, 415—435.
1095. Lombard, Alf, *Un rapprochement nouveau — L'histoire du maltais peut-elle nous aider à mieux comprendre celle du roumain?* RRL, **19**, nr. 1, 1974, 3—22.
1096. Macarie, Liliana, Sădeanu, Florenţa, *Estructuras semánticas en los idiomas ibéricos. Del latín al español y catalan*. SRLR, VII, Bucarest, Sociedad rumana de lingüística románica, 1974, 214 p.
1097. Mańczak, Witold, *Une étymologie romane controversée:* ***aller, andar****, etc.*, RRL, **19**, nr. 2, 1974, 89—101.
1098. Maneca, Constant, *Analiza cantitativă a lungimii silabice a cuvintelor din două vocabulare romanice: român şi italian* [cu rezumat în italiană], SCL, **25**, nr. 4, 1974, 397—417.

1099. MARINESCU, RAREŞ, *Comparaison morphosyntaxique des pronoms personnels en roumain et en français — Analyse distributionnelle des formes réduites —*, Bull. SRLR, **10**, 1974, 37—53.

1100. MOLDOVEANU-STAMATE, AURELIA, *Cu privire la verbele frecventative din limba franceză*, PLLR, 179—186.

1101. MOURIN, LOUIS, *Rejets et analogies dans la structuration des radicaux des parfaits irréguliers romans*, RRL, **19**, nr. 3, 1974, 191—217.

1102. MUNTEANU, DAN, *Fonemele consonantice în română şi spaniolă* [cu rezumat în spaniolă], SCL, **25**, nr. 4, 1974, 419—425.

1103. MUNTEANU, DAN, *Stadiul actual al cercetărilor privind originea idiomului papiamentu*, SCL, **25**, nr. 5, 1974, 529—535.

1104. MURĂREŢ, ION, *Pascal şi retorica în epoca francezei clasice* [cu rezumat în franceză], AUBLUC, **23**, nr. 1, 1974, 121—129.

1105. NEDELCU, MONICA, *Góngora : „Soledades". Analiză de text*, PLLR, 236—241.

1106. NICOLA, ELEONORA, *Leopardi şi latinitatea limbii române*, AUI, **20**, 1974, 103—105.

1107. PAVEL, MARIA, *Neopurismul secolului luminilor*, AUI, **20**, 1974, 87—93.

1108. RADOSLAV, ECATERINA, *Valori ale participiului trecut în limba franceză*, AUT, **10**, 1972, 256—260.

1109. REINHEIMER-RÎPEANU, SANDA, *Les dérivés parasynthétiques dans les langues romanes. Roumain, italien, français, espagnol*, Paris, The Hague, Mouton [Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România], 1974, 165 p.
Vezi şi nr. 1169.

1110. SALA, MARIUS, *Aspecte ale contactului dintre limbi în domeniul romanic (I)*, SCL, **25**, nr. 6, 1974, 583—594.

1111. SALA, MARIUS, *Cronica spaniolă IV. Elemente indigene în lexicul spaniolei din America*, SCL, **25**, nr. 2, 1974, 181—188.

1112. SALA, MARIUS, *Distribuţia sinonimelor în spaniola americană* [cu rezumat în spaniolă], SCL, **25**, nr. 3, 1974, 257—274.

1113. ŞTIURCĂ, LAURA, *Aspectul verbal în limba franceză contemporană*, CIF, 103—106.

1114. THEBAN, MARIA, *A evolução sintáctica dos dialectos indo-portugueses* Bull. SRLR, **10**, 1974, 107—110.

1115. TUŢESCU, MARIANA, *Cours de sémantique*, Bucureşti, Centrul de multiplicare al Universităţii Bucureşti, 1973, 230 p.
Vezi şi nr. 1141.

1116. TUŢESCU, MARIANA, *Précis de sémantique française*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, [1974], 214[—215] p.

1117. ŢENCHEA, MARIA, *Remarques sur le gérondif français* [cu rezumate în română şi rusă], AUT, **10**, 1972, 195—200.

1118. VAINA-PUŞCĂ, LUCIA, *La fonctionnalité des pronoms dans un texte poétique médiéval*, RRL, **19**, nr. 2, 1974, 133—137.

1119. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, *Occitana şi problemele delimitării vocabularului de bază*, SCL, **25**, nr. 2, 1974, 171—179.

1120. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, *Observaţii asupra lexicului creolei franceze* [cu rezumat în franceză], SCL, **25**, nr. 4, 1974, 427—438.

1121. VIŞAN VIOREL, *Le pronom relatif invariable en roumain et en français*, Bull. SRLR, **10**, 1974, 55—73.

1122. VLĂDUŢ CUNIŢĂ, ALEXANDRA, *Remarques sur quelques verbes de mouvement „causatifs" roumains et français*, Bull. SRLR, **10**, 1974, 15—22.

1123. WUNDERLI, PETER, *Syntaxe transphrastique: fr.* ***non***, SCL, **25**, nr. 5, 1974, 461—487.

1124. ZINCENCO, VASILE, *Pascal şi scrierea fragmentară* [cu un rezumat în franceză], AUBLUC, **23**, nr. 1, 1974, 131—136.

★

Vezi şi nr. 3, 17, 19, 66, 71, 80, 81, 82, 121, 406, 416, 428, 433, 434, 746, 756, 777, 1294, 1295, 1303, 1306, 1311, 1316, 1326, 1328, 1329, 1330, 1334, 1336, 1337, 1341, 1343, 1348, 1351, 1353, 1354, 1355, 1357, 1362, 1363, 1368, 1369, 1379, 1381, 1383, 1384, 1390, 1391, 1393, 1394, 1397, 1400, 1420, 1422, 1432, 1434, 1440, 1470, 1472, 1477, 1478, 1481.

Recenzii

1125. Avram, Andrei, André Martinet et Henriette Walter, *Dictionnaire de la prononciation française dans son usage réel*, [Paris], France-Expansion × [1973], 932 p., SCL, **25**, nr. 5, 1974, 545–547.

1126. Covaci, Vasile, *Langue française*, nr. 16, *La norme*, décembre 1972, Paris, Larousse, 132 p., SCL, **25**, nr. 3, 1974, 341–342.

1127. Covaci, Vasile, *Langue française*, nr. 17/1973, Paris, Larousse, 128 p. *Les Vocabulaires scientifiques et techniques*, SCL, **25**, nr. 6, 1974, 641–644,

1128. Crișan, Aurelia, Aurélian Sauvageot : *Analyse du français parlé*, Editura Hachette, Paris, 1972, 187 p. AUI, **20**, 1974, 136–137.

1129. Dumitrescu, Domnița, Real Academia Española (Comisión de gramática), *Esbozo de una nueva gramática de la lengua española*, Madrid, Espasa – Calpe, 1973, 592 p., SCL, **25**, nr. 1, 1974, 101–102.

1130. Gheorghiu, Mărioara, *La grammaire du français parlé*. Sous la direction d'André Rigault, Paris, Hachette, 1971, 176 p., AUI, **20**, 1974, 138–139.

1131. G. L., Giulio Herczeg, *Saggi linguistici e stilistici*, Firenze, Leo S. Olschki, 1972, 613 p., LMȘ, 2, 1974, 141–143.

1132. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *O istorie a limbii franceze* [de N. N. Condeescu], RLit, **7**, nr. 6, 1974, 12.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1140.

1133. Graur, Al., Léon Warnant, *Dictionnaire des rimes orales et écrites*, Paris, Larousse, 1973, XVIII + 554 p., RRL, **19**, nr. 3, 1974, 297.

1134. Graur, A., Maurice Davan, Marcel Cohen, Maurice Lallemand, *Dictionnaire du français vivant*, Paris, Bruxelles, Montréal, Ed. Bordas, 1973, XVII + 1342 p., RRL, **19**, nr. 4, 1974, 403.

1135. Haș, Gheorghe, V. V. Makarov, *Problemy leksiko-semantičeskoi diferenciacii romanskich jazykov* („Problemele diferențierii lexico-semantice a limbilor romanice") Minsk, 1972, 366 p. + anexe, StUBB, **19**, fasc. 1, 1974, 151–152.

1136. Iliescu, Maria, *Atlante storico-liguistico-etnografico friulano* (ASLEF). Vol. I (Concetti 1 – 633 – Tavole 1 – 159 Carte I – XI 1 – 130), diretto da Giovan Battista Pellegrini ; redatto da Giovanni Frau (redattore capo), Paolo Beninca Ferraboschi – Daniela Piccini – Laura Vanelli ; Giovan Battista Pellegrini *Introduzione all'atlante storico-linguistico-etnografico friulano* (ASLEF), Istituto di Glottologia e Fonetica dell'Università di Padova, Istituto de Filologia romanza della Facoltà di Lingue e Letterature Straniere di Trieste con sede in Udine, RRL, **19**, nr. 2, 1974, 177–179.

1137. Iliescu, Maria, Palle Spore, *La diphtongaison romane*, Odense University Press, 1972, 378 p., (= Études romanes de l'Université d'Odense, vol. 3), SCL, **25**, nr. 2, 1974, 204–209.

1138. Iordan, Iorgu, Francis De B. Moll, *El habla de Mallorca*, Palma de Mallorca, 1973, 36 p., SCL, **25**, nr. 5, 1974, 551–552.

1139. Iordan, Iorgu, Maurice Davan, Marcel Cohen, Maurice Lallemand, *Dictionnaire du français vivant*, Paris – Bruxelles – Montréal, Edit. Bordas [1972], XVII + 1338 p., SCL, **25**, nr. 5, 1974, 543–545.

1140. Iordan, Iorgu, Pilar Vazquez Cuesta y Maria Albertina Mendez da Luz, *Gramatica portuguesa*, 2 volume, Madrid, 1971, 403–413 p., AnL, **24**, 1973, 193–194.

1141. Ivanciu, Nina, Mariana Tuțescu, *Cours de sémantique*, CMUB, 1973, 230 p., Bull. SRLR, **10**, 1974, 117–118.
Vezi nr. 1115.

1142. Lăzărescu, Paul, Jean-Louis Fossat, *La formation du vocabulaire gascon de la boucherie et de la charcuterie*. Étude de lexicologie historique et descriptive. Ouvrage publié avec le concours des Professionnels du bétail et des viandes, Toulouse, Imprimerie Menard, 1971, 387 p. *(= Equipe de recherche concertée du lexique technique de l'économie du bétail et des viandes ; Linguistique et dialectologie, Langage et Société)*, SCL, **25**, nr. 5, 1974, 547–549.

1143. Loriot, R., *Consonanțe româno-franceze* [*L'influence du français sur le roumain* de Ana Goldiș-Poalelungi, Paris, Société des Belles Lettres, 1973, 472 p.], TribRom, **3**, nr. 30, 1974, 12.

1144. Macarie Liliana, Enric Valor, *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano*, Valencia, Editorial Gorg, 1973, 392 p., SCL, **25**, nr. 5, 1974, 554–555.

1145. MACARIE, LILIANA, Josep Roca Pons, *Introducció a l'estudi de la llengua catalana*, Barcelona, Editorial Vergara [1971], 385 p., SCL, **25**, nr. 2, 1974, 217—219

1146. MACARIE, LILIANA, *Revue de Linguistique Romane*, publiée par la Société de Linguistique Romane, avec le concours du Centre National de la Recherche Scientifique, t. 37 (1973), nr. 145—146 şi 147—148, SCL, **25**, nr. 3, 1974, 338—341.

1147. MACARIE, LILIANA, V. A. Tarhova, *Hrestomatija po leksikologij francuzskogo jazyka (Na francuzskom jazyke)*, Leningrad Izdatel'stvo Prosveščenija", 1972, 240 p., SCL, **25**, nr. 1, 1974, 100—101.

1148. MACOVEI, Z., BLAJOVICI, T., *Lingvistică romanică* [de acad. Iorgu Iordan, ediţiile în italiană şi portugheză, 1973], Familia, **9**, nr. 7, 1974, 2.

1149. M. B., Albert Dauzat, Jean Dubois, Henri Mitterand, *Nouveau dictionnaire étymologique et historique* (Librairie Larousse, Paris, 1974, 805 p.), Forum, **16**, nr. 11, 1974, 88—99.

1150. M. B., * * * *Pluridictionnaire Larousse* (Librairie Larousse, Paris, 1974, 1471 p.), Forum, **16**, nr. 11, 1974, 89.

1151. MUNTEANU, DAN, Gunnar Fält, *Tres problemas de concordancia verbal en el español moderno*, Upsala, 1972, 200 p., SCL, **25**, nr. 6, 1974, 630—632.

1152. NICHITA, IOANA, Edoardo Ignazio Calvo, *Poesie piemontesi e scritti italiani e francesi*, edizione del bicentenario a cura di Gianrenzo P. Clivio, Torino, Centro di studi piemontesi, 1973, XXXII + 349 p., SCL, **25**, nr. 5, 1974, 556.

1153. NICOLESCU, AUREL, Jacques Chaurand, *Introduction à la dialectologie française*, Paris — Bruxelles — Montréal, Bordas, 1972, 288 p., SCL, **25**, nr. 1, 1974, 97—98.

1154. OTETELEŞANU, ANCA, Kjell-Åke Gunnarson, *Le complément de lieu dans le syntagme nominal* (= *Etudes romanes de Lund* 20), publiées par Östen Södergård, Lund, C.W.K., 1972, 130 p., SCL, **25**, nr. 1, 1974, 99—100.

1155. PLOAE, MARIANA, *Concioneiro Português da Biblioteca Vaticana* (cod. 4803). *Reprodução facsimilada*, Lisabona, Centro de Estudos Filologicos, Instituto de Alta Cultura, MCMLXXIII, 456 + XVIII p., SCL, **25**, nr. 5, 1974, 555—556.

1156. POPESCU, IULIAN, Ferdinand Brunot: *Histoire de la langue française des origines à nos jours*, Paris, Armand Colin, 1972, 204 p., AUI, **20**, 1974, 133—136.

1157. RIZESCU, I., Ralf Cornelissen, *Lateinisch com- als Verbalpräfix in den romanischen Sprachen*, Bonn, 1972, 296 p., SCL, **25**, nr. 1, 1974, 86—88.

1158. SALA, MARIUS, Jean-Baptiste Martin — G. Tuaillon, *Atlas linguistique et ethnographique du Jura et des Alpes du Nord (franco-provençal central)*, vol. I, Paris, CNRS, 1971, 592 hărţi, SCL, **25**, nr. 1, 1974, 88—91.

1159. SALA, MARIUS, Kurt Baldinger, *La formación de los dominios lingüísticos en la Península Ibérica*. Versión española de Emilio Lledo y Montserrat. Segunda edición corregida y muy aumentada, Madrid, Gredos, 1972, 496 p. (= *Biblioteca Románica Hispánica. I. Tratados y monografías*, 10), SCL, **25**, nr. 3, 1974, 319—322.

1160. SALA, MARIUS, Manuel Alvar, *Cantos de boda judeo-españoles*, con notación de melodías tradicionales por María Teresa Rubiato, Madrid, C.S.I.C., Instituto Arias Montano, 1971, XXV + 403 p. (= *Publicaciones de estudios sefardíes*, serie II: *Literatura*, núm. 1), SCL, **25**, nr. 1, 1974, 91—92.

1161. SALA, MARIUS, Pierre Bec, *Manuel pratique de philologie romane*, tome II. *Français, roumain, sarde-rhéto-frioulan, franco-provençal, dalmate, Phonologie. Index*. Avec la collaboration, pour le roumain, de Octave Nandriş, pour le dalmate, de Žarko Muljačić, Paris, Editions A. & J. Picard, 1971, 643 p. + 14 hărţi (= Connaissance des langues, vol. VI), SCL, **25**, nr. 2, 1974, 201—204.

1162. SALA, MARIUS, *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia*, nr. 33—34—35—36 (1972—1973) [= Josepho Torbarina postquam quattordecim fructuosae vitae lustra complevit], SCL, **25**, nr. 2, 1974, 222—223.

1163. SĂDEANU, FLORENŢA, Roger L. Hadlich, *A Transformational Grammar of Spanish*, Englewood Cliffs, N. J., Prentice-Hall, Inc., 1971, 253 p., SCL, **25**, nr. 2, 1974, 214—215.

1164. ŞANDRU OLTEANU, TUDORA, *Diccionario de la Lengua Española*, Madrid, Real Academia Española, ediţia a 19-a, 1970, p. SCL, **25**, nr. 3, 1974, 322—328.

1165. ŞANDRU OLTEANU, TUDORA, Kurt Baldinger, *La formación de los dominios lingüísticos en la Península Ibérica*. Segunda edición corregida y muy aumentada. Madrid, Ed. Credos, Biblioteca románica hispánica, 1972, 496 págs., RRL, **19**, nr. 4, 1974, 408—409.

1166. VALTER, RICHARD, Alphonse Juilland, Doroty Brodin, Catherine Davidovitsch: *Frequency Dictionary of French Words*, Mouton & Co, The Hague, Paris, 1970, AUI, **20**, 1974, 140—142.

1167. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, Georges Gougenheim, *Étude sur les périphrases verbales de la langue française*, Paris, Librairie A.-G. Nizet, [1971], XIII+383 p., SCL, **25**, nr. 1, 1974, 98—99.

1168. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, N. N. Condeescu, *Traité d'histoire de la langue française*. Texte établi et augmenté par Ecaterina Cleynen-Serghiev, București, Editura didactică și pedagogică, 1973, 454 p., SCL, **25**, nr. 3, 1974, 328—330.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1140.

1169. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, Sanda Reinheimer-Rîpeanu, *Les dérivés parasynthétique dans les langues romanes. Roumain, italien, français, espagnol*, Haga —Paris, Mouton, 1974, 161 p. (= Janua Linguarum, Series practica 229), SCL, **25**, nr. 6, 1974, 628—630.
Vezi nr. 1109.

1170. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, *The Canadian Journal of Romance Linguistics — La revue canadienne de linguistique romane*. A Publication of the University of Windsor Press, vol. I, nr. 1, 1973, 111 p., SCL, **25**, nr. 1, 1974, 102—103.

1171. VOICU, MIHAELA, Michel Bouty, *Dictionnaire des œuvres et des thèmes de la littérature française*, Paris, Hachette, 1973, LMȘ, 1, 1974, 132—135.

1172. ZAGĂR, RODICA, Léon Warnant : *Dictionnaire des rimes orales et écrites* (Paris, Larousse, 1973), LMȘ, 2, 1974, 139—141.

★

Vezi și nr. 22, 23, 26, 1406, 1410, 1412, 1413.

X. *SLAVISTICĂ*

1173. BUCĂ, MARIN, *Cu privire la sistemul opozițiilor stilistice în lexicul limbii ruse contemporane* [cu rezumate în rusă și franceză], AUT, **10**, 1972, 171—181.

1174. CORTLANDT, FREDERIC, *O fonologij sovremennogo pol'skogo literaturnogo jazyka*, RRL, **19**, nr. 1, 1974, 53—58.

1175. DEMÉNY, L., *Psaltiri chirilice tipărite în Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVI-lea* [cu rezumat în franceză], SCB, **13**, 1974, 91—112.

1176. FODOR, ECATERINA, *Aspecte fonologice și statistice ale derivării în limba rusă* [cu rezumat în rusă], AUBFil, **23**, nr. 1, 1974, 113—118.

1177. FODOR, ECATERINA, *Unele probleme ale metodologiei unei gramatici contrastive ruso-române*, LMȘ, 2, 1974, 11—15.

1178. FRAI, ANA, *Modele contrastive ale numeralului colectiv din limbile rusă și română — ocurență cu substantivul*, LMȘ, 2, 1974, 16—20.

1179. GANDELMAN, R., *Verbul. Глагол*, București, Editura științifică, 1974, 135 [—136] p.

1180. HAIVAS, GABRIELA, KIRÁLY, MARIA, *Grupul lexico-semantic al adjectivelor cromatice în limba rusă*, AUT, **10**, 1972, 260—265.

1181. HÎRLĂOANU, A., *Paradigmatica și sintagmatica relațiilor în limba rusă*. Rezumatul tezei de doctorat. Conducător științific : prof. dr. Ariton Vraciu. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Facultatea de filologie, [Iași], 1974, 22[—24] p. [rotaprint].

1182. IONESCU, ANCA-IRINA, *Elemente lexicale de origine românească în vocabularul credințelor populare ale slavilor sudici* [cu rezumat în rusă], AUBFil, **23**, nr. 1, 1974, 119—125.

1183. IONESCU, ANCA-IRINA, *Terminologia mitologică slavă*. Rezumatul tezei de doctorat. Conducător științific : prof. dr. doc. G. Mihăilă, București, 1974, 25 p. [multigrafiat].

1184. ISPAS, B., MOLDOVAN, V., *Cîmpul conceptual* ***muncă*** *în limba rusă*, AUT, **10**, 1972, 265—269.

1185. LINȚA, ELENA, *Contribuții la modelarea genului gramatical în limbile slave* [cu rezumat în engleză], SCL, **25**, nr. 2, 1974, 121—135.

1186. MIHĂILĂ-SCĂRLĂTOIU, ELENA, *Considérations linguistiques sur quelques toponymes slaves d'origine roumaine en Yougoslavie*, RESEE, **12**, nr. 2, 1974, 291—301.

1187. NAGY, MAGDA, *Conjugarea verbelor în graiul lipovenesc din Slava Cercheză, jud. Tulcea* [cu rezumate în rusă și franceză], StUBB, **19**, fasc. 1, 1974, 135—147.

1188. OLTEANU, PANDELE, *Sintaxa și stilul paleoslavei și slavonei*, București, Editura științifică, 1974, 392 p.

1189. REGUȘ, CORNELIU, REGUȘ, ASPAZIA, *Antroponimele masculine în documentele slavo-române emise de cancelaria Moldovei între anii 1388—1456 (I)*, SCL, **25**, nr. 5, 1974, 497—509, *(II)*, nr. 6, 1974, 595—608.

1190. Revzin, I. I., *Semnificații cantitative ale articolului și pronumelui-articol în limba bulgară*, SCL, **25**, nr. 3, 1974, 291—303.
1191. Revzina, O. G., *Tipologičeskij analiz grammatičeskoj kategorij roda (na materiale slavjanskih jazykov)*, RRL, **19**, nr. 1, 1974, 23—43.
1192. Rotundu, V., *Acuzativul și instrumentalul predicativ în limbile slave* [cu rezumat în rusă], AUI, **20**, 1974, 63—68.
1193. Tănăsescu, Anton, *L'analisi quantitativa degli elementi latino-romanzi del lessico standard della lingua slovacca*, RRL, **19**, nr. 5, 1974, 469—478.
1194. Tomici, Mile, *Elemente românești în antroponimia caraşovenilor*, SCL, **25**, nr. 1, 1974, 45—60.
1195. Vinţeler, Ana, *Onomastica folclorului lipovenesc* [cu rezumate în rusă și franceză], StUBB, **19**, fasc. 1, 1974, 125—133.
1196. Vrabie, Emil, *Gramatica istorică a limbii ruse*. Partea I. *Introducere în fonetica istorică*, [București], Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974, 249 p.
1197. Vraciu, Ariton, *Rassuždenija o značenijah i sintaksičeskih funkcijah vinitel'nogo padeja v russkom jazyke (II)* [cu rezumat în română], AUI, **20**, 1974, 55—62.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1284.

★

Vezi și nr. 67, 85, 86, 207, 380, 577, 735, 746, 749, 772, 777, 1305, 1370, 1395, 1431, 1436.

Recenzii

1198. Babeu, Doina, *Slovo a slovenosť*, XXXIII (1972), nr. 3—4; XXXIV (1973), 1—4, Praga, SCL, **25**, nr. 3, 1974, 337—338.
1199. Caproşu, I., Paul Mihail, Zamfira Mihail, *Manuscrise slave în colecții din Moldova (I)*, în „Romanoslavica", XVIII, București, 1972, p. 265—319, MMS, **49**, nr. 5—6, 1973, 420—421.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 1195.
1200. Călăraşu, Cristina, Momčilo Savić, *Funcțiile de bază ale aoristului sîrbocroat și ale perfectului simplu românesc în lumina limbilor romanice și balcanice*, Panciovo, Editura „Libertatea", 1972, 183 p., LL, 1, 1974, 189—191.
1201. Chirilov, P., Vinţeler, O., T. P. Lomtev, *Fonologija sovremennogo russkogo jazyka*, Moscova, 1972, 224 p., CL, **19**, nr. 1, 1974, 163—165.
1202. Frai, Ana, *Grammatica sovremennogo russkogo jazyka*, Moscova, 1970, 767 p., LMŞ, 1, 1974, 123—127.
1203. Georgescu, Magdalena, Lucia Djamo-Diaconiță, *Limba documentelor slavo-române emise în Țara Românească în sec. XIV și XV*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971 397[—398] p., SCL, **25**, nr. 2, 1974, 198—200.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 1033.
1204. Godorolea, Ştefan, Ivessa Evghenieva Mojaeva, *Jugoslovenskie jazyka*. Annotativnyj bibliografičeskij ukazatel' literatury opublikovannoj v Rossij i SSSR s 1853 vo 1965 gg (Limbile slave de sud. Index bibliografic de materialele publicate în Rusia și URSS între 1835 și 1965), Moskva, Nauka, 1969, 182[—184] p. (Akademija Nauk SSSR, Institut slavjanovedenija i balkanistiki), SCB, **13**, 1974, 291—302.
1205. Irmscher, J., V. Beševliev, *Les inscriptions protobulgares et leur portée culturelle et historique*, „Byzantinoslavica", 32, 1971, p. 35—51, RESEE, **12**, nr. 2, 1974, 332.
1206. Lobiuc, Ioan, V. P. Proničev: *Sintaksis obraščenija (na materiale russkogo i serbohorvatskogo jazykov)* (Sintaxa adresării pe baza materialului limbilor rusă și sîrbocroată), Izdatel'stvo Leningrad'skogo Universiteta, Moskva, 1971, 88 p., AUI, **20**, 1974, 150—152.
1207. Lozbă, Mihai, *Grammatika sovremennogo russkogo liberaturnogo iazyka*, AN SSSR, Institut russkogo iazyka, Moskva, „Nauka", 1970, 768 p., AUI, **20**, 1974, 144—150.
1208. Mihăescu, H., Petar Skok, *Etimologijski Rječnik Hrvatskogo illi Srpskogo jezika*. Dictionnaire étymologique de la langue croate ou serbe. Rédacteurs Mirko Deanović et Ljudevit Jonke, collaborateurs dans les travaux préparatoires et l'établissement du texte Valentin Putanec. Volume III, ***poni*** [2] — ž. Jugoslavenska Academija Znanosti i Umjetnosti, Zagreb, 1973, 703 pp., RESEE, **12**, nr. 2, 1974, 309—312.

1209. TROCIN, DUMITRU, Zdzislav Stieber: *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskih. Fonologia*. Warszawa, Państwowe wydawnictwo naukowe, 1969, 91 p. AUI, **20**, 1974, 152—154.

1210. UȚĂ, VASILE, *Sinonimy russkogo jazyka i ich osobennosti*, Leningrad, Editura „Nauka", 1972, 242 p., LMȘ, 1, 1974, 127 — 128.

1211. VAIMBERG, S., MARINESCU, M., L. S. Muravyova, *Verbs of Motion in Russian*, Moscow, Progress Publishers, 1973, 280 p., LMȘ, 2, 1974, 145 — 147.

★

Vezi și nr. 390, 506, 742, 744, 797, 812.

XI. *LIMBA ALBANEZĂ*

Vezi și nr. 97, 99.

Recenzii

1212. MIHĂESCU, H., A. Guzzetta, *Tracce della lingua albanese del secolo XV nella documentazione veneta dell'epoca*. Parte seconda: *Tracce dell'onomastica*. Palermo, 1973, 103 p. (Centro Internazionale di Studi Albanesi presso l'Università di Palermo), RESEE, **12**, nr. 3, 1974, 431.

1213. MIHĂESCU, H., E. Çabej, *Çështja e prejardhjes së ngulimevet arbëreshe të Italisë në dsitën kryesisht të gjuhës e të emrave vetiake* (La question de l'origine des colonies albanaises d'Italie à la lumière surtout de la langue et des noms propres), „Studime Filologjike", XXVI (IX), nº 2, 1972, p. 23 — 34, RESEE, **12**, nr. 2, 1974, 328.

1214. MIHĂESCU, H., H. Haarmann, *Der lateinische Lehnwortschatz im Albanischen*. Helmut Buske Verlag, Hamburg, 1972, 177 p. (Hamburger Philologische Studien, 199), RESEE, **12**, nr. 1, 1974, 153 — 154.

1215. MIHĂESCU, H., Shaban Demiraj, *Morfologija historike e gjuhës shqipe*. Pjesa I. (Morphologie historique de la langue albanaise. Première partie). Tiranë, 1973, 184 p. (Universiteti i Tiranë. Fakulteti i Historishë dhe i Filologjsë), RESEE, **12**, nr. 3, 1974, 425 — 427.

1216. VĂTĂȘESCU, CĂTĂLINA, Mehmet Çeliku, *Parafjalët emërore të thjeshta në gjuhën letrare shqipe* (Les prépositions nominales simples dans la langue littéraire albanaise), „Studime Filologjike" XXVI (IX), 1972, nº 1, p. 85—113, RESEE, **12**, nr. 1, 1974, 169.

XII. *LIMBA JAPONEZĂ*

Vezi nr. 829.

XIII. *LIMBA MAGHIARĂ*

1217. BALOGH, EDGÁR, *Csevegés a lexikonról*, Utunk, **29**, nr. 13, 1974, 2.

1218. CSEHI, GYULA, *Enciklopédiák, zsebkönyvek, kézikönyvek*, Utunk, **29**, nr. 13, 1974, 2.

1219. P. DOMBI, ERZSÉBET, *Kísérlet egy elbeszélés motivumrendszerének modellálására* [Modelarea structurii „imaginilor motivice" într-o nuvelă; cu un rezumat în română], NyIK, **18**, nr. 1, 1974, 111 — 119.

1220. ERDÉLYI, LAJOS, *Látogatoban Szabó T. Attilánál: „Gyönyrű unalom"*. Új Élet, nr. 13, 1974, 20.

1221. GÁLFFY, MÓZES, MÁRTON, GYULA, *Szócikk-mutátvány a Székely Nyelvjárás Atlaszából* [Articole de dicționar redactate pe baza materialului *Atlasului lingvistic al graiurilor secuiești*], NyIK, **18**, nr. 1, 1974, 136 — 148.

1222. Cs. Gyímesi, Éva, [La rubrica : Nyelv és stílus] *Eltiport zene*, Utunk, **29**, nr. 3, 1974, 8 ; *A robbanás fegyelme*, nr. 4, 1974, 8 ; *A feltételezés erkölcse*, nr. 5, 1974, 8 ; *Kődbe vesző idők*, nr. 6, 1974, 8 ; *Duzzasztó*, nr. 7, 1974, 8 ; *Tántorgó gondolat*, nr. 20, 1974, 6 ; *Lazítás*, nr. 22, 1974, 6 ; *Ellévedt szavak*, nr. 24, 1974, 4.

1223. Cs. Gyímesi, Éva, [La rubrica : Írok a nyelvről] *Szenci Molnár Albert*, Utunk, **19**, nr. 39, 1974, 6 ; *Révai Miklós*, nr. 41, 1974, 6 ; *Sylvester János*, nr. 43, 1974, 6 ; *Geleji Katona István*, nr. 45, 1974, 6.

1224. Janitsek, Jenő, *Miklósvár es Köpec helynevei* [Toponimia comunelor Micloşoara şi Căpeni], NyIK, **18**, nr. 1, 1974, 149 — 160.

1225. Kiss, Zoltan, Hólicska, Desző, Vitályos, András, *Ember és egészség. Kislexicon*, Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1974, 384 p.
Vezi şi nr. 1244, 1246.

1226. Lakó, Elemer, *A kalotaszegi nyelvjárás magánhangzó rendszere*, Bukarest, Kriterion, 1974, 150[—152[p.
Vezi şi nr. 1238.

1227. Marton, Gyula, *Igetövek, igei jelek és személyragok a moldvai csángó nyelvjárásban*, Bukarest, Kriterion, 1974, 287 p.

1228. Murádin, László, *Egy vitatott nyelvhelyességi kérdés Romániai magyar nyelvjárási háttere* [O problemă de corectitudine a limbii văzută în legătură cu graiurile maghiare din R. S. România ; cu rezumat în română], NyIK, **18**, nr. 1, 1974, 19 — 30.

1229. J. Nagy, Mária, *A melléknév poétizációja Vajda Janos lírájában* [Valoarea poetică a adjectivului în lirica lui Janos Vajda ; cu rezumat în română], NyIK, **18**, nr. 1, 1974, 103 — 110.

1230. Nemes, Zoltánné, Gálffy, Mózes, Márton, Gyula, *Torjai szójegyzék* [Regionalismele din Turia (judeţul Covasna)], Sfîntu-Gheorghe, 1974, 186 p.

1231. Pantaki, József, *A vezetéknév kialakulása a XVI. századvégi udvarhelyszéki adatok fényénél* [Formarea numelui de familie în lumina datelor provenite de la sfîrşitul secolului al XVI-lea din scaunul Odorhei ; cu rezumat în română], NyIK, **18**, nr. 1, 1974, 7 — 18.

1232. Péntek, János, *Adalékok a román eredetű népi növénynevek ismeretéhez* [Contribuţii la cunoaşterea terminologiei botanice populare maghiare de origine românească ; cu rezumat în română], NyIK, **18**, nr. 1, 1974, 98—102.

1233. Szaniszló, József, *Székelyudvarhelyi nyelvmívelők*, IS, **23**, nr. 2, 1974, 281 — 282.

1234. Szőcs, István [La rubrica : Nyelvműveles] *A szó kopik, de koptat is*, Új Élet, nr. 3, 1974, 9 ; *Jobb, mint az eredeti*, nr. 4, 1974, 11 ; *Mit is mondunk?* nr. 5, 1974, 11 ; *Kör, kör, karika ...*, nr. 6, 1974, 9 ; *Tükörtojás és tükörforditás*, nr. 7, 1974, 11 ; *Vadítóan szelíd dolgokról ...*, nr. 8, 1974 ; 11 ; *Zeneertők a sárhányó alatt ...*, nr. 9, 1974, 10.

1235. Tamás, Gáspar, [Sub titlul comun : Heltai Gaspar emlékezete] *Az el nem némult anyanyelv*, Utunk, **19**, nr. 52, 1974, 3, 6.

1236. *** *Ketrecbe zárt metafora*, Korunk, **33**, nr. 11, 1974, 1202 — 1203.

★

Vezi şi nr. 758, 1038, 1056, 1360, 1471, 1473, 1475, 1476, 1482.

Recenzii

1237. Balogh, Dezső, *Juhász Gyula költői nyelvének szótára. Szerkesztette: Benkő László.* Akademiai Kiadó. Budapest, 1972, NyIK, **18**, nr. 1, 1974, 185 — 187.

1238. Balogh, Dezső, *Újabb könyv kalotaszeg nyelvjárásáról* [*A kalotaszegi nyelvjárás magánhangzó-rendszere*, de Lakó Elemér, Bucureşti, 1974], Utunk, **19**, nr. 44, 1974, 2.
Vezi nr. 1226.

1239. C égeni, József, *Kis kémiai szótár*, Budapest, 1974, Gondolat, 478 p., Művelődés, **27**, nr. 4, 1974, 54.

1240. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Un dicţionar de neologisme* [Bakos Ferenk, Fábián Pál, *Idegen szovas és kifejezések szótará*, Budapest, Akadémiai Kiadó], RLit, **7**, nr. 26, 1974, 8.

1241. Kocziány, László, *A marosvásárhelyi sorok és a marosvásáhelyi glosszak* [Bucureşti, 1973], IS, **23**, nr. 6, 1974, 800 — 801.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1350.

1242. Laszló, Ferenc, Sárosi Balint : *Zenei anyanyelvünk*, Budapest, 1973, Gondolat Kiadó, Művelődés, **27**, nr. 7, 1974, 58.

1243. Tonk, Sándor, *A marosvásárhelyi sorok és a marosvásárhelyi glosszak*. Bevezetéssel, jegyzetekkel közzéteszi Farczády Elek és Szabó T. Attila, Bucarest, 1973, Művelődés, **27**, nr. 6, 1974, 59.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1350.

1244. Veress, Éva, *Ember és egéség* [*Kislexikon* de Kiss Zoltán, Holicska Dezső, Vitályos András, Bucureşti, 1974], Korunk, **33**, nr. 8, 1974, 958 — 959.
Vezi nr. 1225.

1245. Vöő, Istvan, Teiszler Pál, *A Nagykároly környéki magyar nyelvjárás magánhangzo-rendszere*. Kriterion könyvkiadó, Bukarest, 1973, 200 1, NyIK, **18**, nr. 1, 1974, 182 — 184.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1347.

1246. *** *Ember és egészség* [*Kislexicon* de Kiss Zoltan, Holicska Dezső şi Vitályos András, Bucureşti, 1974], ÚjÉlet, nr. 12, 1974, 15.
Vezi nr. 1225.

★

Vezi şi nr. 799, 828.

XIV. LIMBI INDIENE

Recenzii

Vezi nr. 1438.

XV. LIMBI SEMITICE

1247. Goldenberg, Yves, *A distributional analysis of negative morphemes in Egyptian colloquial Arabic*, RRL, **19**, nr. 4, 1974, 385 — 397.
Vezi şi nr. 1005.

Recenzii

Vezi nr. 1018.

XVI. *METODICA PREDĂRII LIMBILOR*

1. GENERALITĂŢI

1248. Chiosa, Clara Georgeta, [Sub titlul comun : Noţiuni despre compoziţie şi stil în şcoală] *Compoziţie şi stil în manualele străine*, LL, 1, 1974, 156 — 165.

1249. Constantinescu, Ileana, *Exploatarea unui text beletristic dens în terminologie economică la facultăţile economice*, PLR, 65 — 70.

1250. Gherman, Haritina, *Relaţia manual de limba română — manual de limbă străină la clasele experimentale II — IV*, PLR, 119 — 126.

1251. Muster, Dumitru, Chiţoran, Dumitru, Oprică, Octavian, *Pentru diagnosticarea aptitudinilor lingvistice — textul „ALCOM"*, ÎnvLicTehn, **23**, nr. 2, 1974, 34 — 37.

1252. Tesler, Eduard, *Instruirea programatică şi analiza gramaticală tradiţională*, TribŞc, **4**, nr. 126, 1974, 7.

1253. Vasilescu, Lucreţia, *Calculatorul — mijloc de perfecţionare în sistemul educaţional*, PLLR, 16 — 19.

★

Vezi şi nr. 79.

2. LIMBA ROMÂNĂ

1254. Alecu, Viorel, [Sub titlul comun : *Studiul limbii şi literaturii române în viitorul liceu*], ÎnvLicTehn, **13**, nr. 3, 1974, 8 — 9.

1255. Antal, Szecsi, *Limba română în şcolile cu limba de predare maghiară. Conţinutul aplicativ al orelor de gramatică*, TribŞc, **4**, nr. 133, 1974, 8.

1256. Beldescu, G., *Probleme de învățare la limba română*, SMLLR, 227 — 274.
1257. Bojin, Al., *Lecția despre „arta scriitorului"*, RPed, **23**, nr. 2, 1974, 42 — 48.
1258. Burtea, Eliza, *Creșterea eficienței predării gramaticii*, RPed, **23**, nr. 3, 1974, 87 — 89.
1259. Chiosa, Clara Georgeta, *Sporirea capacității de exprimare prin studiul faptelor de limbă*, LL, 4, 1974, 753 — 759.
1260. Cimponeriu, Sandu, *Corectarea tulburărilor de vorbire în școala ajutătoare*, TribȘc, **4**, nr. 139, 1974, 7.
1261. Dascălu, Gh., [Sub titlul comun : Noțiuni de stil și compoziție în școală] *Compoziție și stil în manualele de literatură pentru anul I și al II-lea*, LL, 1974, 173 — 178.
1262. Dascălu, Gh., [Sub titlul comun : *Studiul limbii și literaturii române în viitorul liceu*] ÎnvLicTehn, **13**, nr. 3, 1974, 6 — 7.
1263. Diaconescu, Ion, [La rubrica : Consultații pentru candidații la concursul de admitere în Facultatea de limba și literatura română (București)] *Proba de limba română*, LLE, 2, 1974, 46 — 51.
1264. Diaconescu, Ion, *Unele principii de analiză gramaticală*, SMLLR, 175 — 226.
1265. Dițuleasa, Valeria, Dițuleasa, Florea, *Câteva observații privind alcătuirea programelor de citire și gramatică la clasele I—IV*, RPed, **23**, nr. 3, 1974, 90 — 94.
1266. Faifer, L., Hazgan, A., Lăudat, I. D., Parfene, C., *Metodica predării limbii și literaturii române în școala generală și liceu*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973, 328 p. Vezi și nr. 1292, 1293.
1267. Farkas, Jenő, *Cercurile de limbă și literatură română în școlile cu limba de predare maghiară*, TribȘc, 4, nr. 139, 1974, 8.
1268. Florea, Melania, Ionescu, Adriana, *Probleme ale predării prepoziției la străini*, LMȘ, 2, 1974, 82 — 86.
1269. Funeriu, Ion și Moraru, Cornel, [Sub titlul comun : *Studiul limbii și literaturii române în viitorul liceu*], ÎnvLicTehn, **13**, nr. 4, 1974, 6 — 8.
1270. Gheorghiu, Vladimir, [Sub titlul comun : *Studiul limbii și literaturii române în viitorul liceu*] ÎnvLicTehn, **13**, nr. 4, 1974, 8 — 10.
1271. Ghiță, Iulian, [Sub titlul comun : *Studiul limbii și literaturii române în viitorul liceu*] ÎnvLicTehn, **13**, nr. 3, 1974, 9 — 11.
1272. Hangiu, I., [Sub titlul : Noțiuni de stil și compoziție în școală] *Manuale de stil și compoziție din perioada interbelică*, LL, 1, 1974, 165 — 167.
1273. Hangiu, I., *Un secol închinat învățământului limbii române în gimnazii și licee*, LL, 2, 1974, 383 — 391.
1274. Hristea, Theodor, *Paronimia și importanța ei în procesul de predare a limbii române*, RPed, **23**, nr. 2, 1974, 49 — 54.
1275. Lăudat, I. D., *Formativ și informativ în predarea limbii și literaturii române*, LL, 3, 1974, 567 — 574.
1276. Lungu, Vasile, [Sub titlul comun : *Studiul limbii și literaturii române în viitorul liceu*], ÎnvLicTehn, **13**, nr. 3, 1974, 12 — 13.
1277. Mathé, Brigitte, *Metode și procedee în predarea limbii române la clasele cu limba de predare maghiară*, TribȘc, **4**, nr. 142, 1974, 5.
1278. Morar, Paulina, *Dezvoltarea vorbirii în limba română a elevilor de alte naționalități*, RPed, **23**, nr. 2, 1974, 70—75.
1279. Munteanu, Georgeta, Leluțiu, Smaranda, *Tehnologii noi în lecțiile de limba română*, RPed, **13**, nr. 12, 1974, 26 — 30.
1280. Munteanu, Georgeta, *Un sistem de învățare a gramaticii* [cu rezumate în rusă și română], StUBBPs, **19**, 1974, 73 — 82.
1281. Onu, Liviu, [Sub titlul comun : Noțiuni de stil și compoziție în școală] *Principii de analiză a limbii și stilului scriitorilor*, LL, 1, 1974, 152 — 155.
1282. Oprescu, Mihail, *Folosirea linioarei de unire în scrierea elevilor mici*, RPed, **23**, nr. 10, 29 — 33.
1283. Pata, Marieta, *Gramatică și analiză literară*, TribȘc, **4**, nr. 132, 1974, 5.
1284. Popescu, Ion, *Ce aduc nou manualele de gramatică pentru clasele a V-a și a VI-a?*, TribȘc, **4**, nr. 147, 1974, 7.
1285. Rădulescu, Ștefan, *Instruirea programată a limbii române*, București, Editura didactică și pedagogică, 1974, 438 [—439] p.
1286. Rusu, G. C., *Puncte de vedere asupra proiectului de programă de limba română*, LL, 2, 1974, 358 — 364.
1287. Saftu, Nicolae, [Sub titlul comun : *Studiul limbii și literaturii române în viitorul liceu*] ÎnvLicTehn, **13**, nr. 3, 1974, 4—6.
1288. Săvulescu, Dumitru, *Accentuarea caracterului practic aplicativ al studiului* [limbii române], TribȘc, 4, nr. 145, 1974, 4 — 5.

1289. Ţîrdea, Vasile, *Metodica predării pronunţiei în şcolile speciale de surzi*. Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1974, 196 p.
1290. Valentin, Marica, *Manualul de limba română pentru clasele a III-a cu limba de predare a naţionalităţilor conlocuitoare*, TribŞc, **4**, nr. 125, 1974, 11.
1291. *** *Studii de metodică a limbii şi literaturii române*. Coordonatorul lucrării : Alexandru Bojin. Colaborează : Pavel Apostol, Gheorghe Beldescu, Eugen Blideanu, Alexandru Bojin, Vasile Bunescu, Ion Diaconescu, Ion Şerdeanu, G. G. Ursu, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1974, 275[—276] p. [cu două articole de lingvistică].
Vezi şi nr. 65, 78, 101 ; 109.

★

Recenzii

1292. Hangiu, I., *O nouă lucrare de metodică* [*Metodica predării limbii şi literaturii române în şcoala generală şi liceu* de L. Faifer, A. Hazgan, I. D. Lăudat şi C. Parfene, Bucureşti, 1973], LL, 3, 1974, 584 — 588.
Vezi nr. 1266.
1293. Leu, Paul, L. Feifer, A. Hazgan, I. D. Lăudat şi C. Parfene, *Metodica predării limbii şi literaturii române în şcoala generală şi liceu*, TribŞc, **4**, nr. 125, 1974, 11.
Vezi nr. 1266.

★

Vezi şi nr. 994, 995, 996, 998, 001.

3. LIMBI STRĂINE

1294. Agrigoroaiei, Valentina, *Teoria gramaticală şi pedagogia gramaticii franceze*, AUI, **20**, 1974, 95 — 102.
1295. Andrucovici, Vasile, *Fonetica afectivă a limbii franceze în şcoală*, LMŞ, 2, 1974, 27 — 32.
1296. Anghelescu, Nadia, *Arabic Diglossia and its Methodological Implications*, Romano-Arabica, 81 — 92.
1297. Averbuhmetch, Sofia, *Perioada audio-lingvală*, TribŞc, **4**, nr. 152, 1974, 8.
1298. Balaban, Silvia, *În primul rînd, comunicare*, TribŞc, **4**, nr. 147, 1974, 7.
1299. Bărbulescu, Nina, *Cum învaţă elevii limbi moderne ?* TribŞc, **4**, nr. 130, 1974, 10.
1300. Benţă, Valeriu, *Corespondenţa elevilor în limbi străine*, TribŞc, **4**, nr. 135, 1974, 8.
1301. Binder, Ursula, *Modernizarea predării limbilor străine* [cu rezumat în engleză], LucrŞt Oradea, 8, 1973, 41 — 50.
1302. Bogdan, Mihail, [La rubrica : Convorbiri. Sub titlul comun : *Despre unele aspecte ale studierii limbii engleze*, cu prof. univ. dr. docent. ...], Transilvania, **3**, nr. 1, 1974, 13 —15.
1303. Bolintineanu, Al., *Franceza fundamentală în manualele din învăţămîntul nostru : manualul de clasa a II-a*. Anchetă statistică, LMŞ, 2, 1974, 87 — 96.
1304. Bolintineanu, Alexandru, *Spre o sistematizare a lecţiei de conversaţie*, PLLR, 81 — 87.
1305. Braşoveanu, Aurica, *Achiziţia şi automatizarea unor verbe dificile ruseşti*, LMŞ, 2, 1974, 46 — 54.
1306. Bratu, Alice, *Unele aspecte ale activităţii în cercurile facultative de limba franceză*, LMŞ, 1, 1974, 108 — 111.
1307. Cârstea-Romaşcanu, Mihaela, *Predarea particulelor pronominale în şcoală şi facultate*, PLLR, 104 — 110.
1308. Ceampuru, Stelian, *Limbile moderne în învăţămîntul seral*, TribŞc, **4**, nr. 127, 1974, 6.
1309. Chiriţă, Gertrud, *Conştientizarea raportului dintre substanţa sonoră şi conţinut — sprijin important în învăţarea limbilor* [cu rezumat în germană], AUBLG, **22**, 1973, 21 — 30.
1310. Chiscop, Liviu, *Probleme ale predării limbilor străine în grădiniţe*, Ateneu, **11**, nr. 2, 1974, 13.
1311. Cilianu, Corina, *Predarea subjonctivului în şcoală*, PLR, 50 — 54.
1312. Ciocîrlie, Constanţa, *Locul şi rolul sinonimelor şi antonimelor în prevederea vocabularului*, PLLR, 51 — 57.
1313. Ciocîrlie, Constanţa, *Posibilităţi de exploatare metodologică a omonimiei şi paronimiei lexicale*, LMŞ, 1, 1974, 29 — 37.

1314. Ciocoi-Pop, D., [La rubrica : Convorbiri, sub titlul comun : *Despre unele aspecte ale studierii limbii engleze* cu prof. univ. dr. docent Mihail Bogdan], Transilvania, **3**, nr. 1, 1974, 13 — 14.
1315. Cojan, Mariana, *Eficiența explicației de text în însușirea limbii și literaturii străine*, PLR, 55 — 59.
1316. Condrea-Derer, Doina, *Construcția verb+verb la infinitiv în limba italiană*, PLLR, 127 — 131.
1317. Cosmin, Lucia, *Operaționalizarea — factor în noua tehnologie de predare a limbii franceze*, PLLR, 20 — 29.
1318. Costescu, Virgil, *Metodele structurale în predarea limbii germane*, PLS, 101 — 110.
1319. Cristea, Teodora, *Gramatica interferențială și predarea limbilor străine*, PLLR, 153 — 157.
1320. Cristea, Teodora, *Gramatica activă și Gramatica pasivă*, PLR, 71 — 75.
1321. Curuz, Petre, *Unele preocupări pentru predarea limbilor moderne la Universitatea populară*, București, LMȘ, 1, 1974, 145 — 147.
1322. Decusară-Bocșan, Crina, *Cu privire la alcătuirea manualelor de limba rusă pentru învățământul tehnic superior*, LMȘ, 1, 1974, 79 — 83.
1323. Dignoire, Claude, *Difuzarea școlară a textelor poetice franceze*, PLR, 76 — 80.
1324. Dignoire, Claude, *Limba maternă și învățarea unei limbi străine*, PLLR, 158 — 162.
1325. Doca, Maricel, *Folosirea exercițiilor structurale pentru fixarea problemelor de gramatică*, PLS, 63 — 71.
1326. Drăghicescu, Janeta, *Fonetica suprasegmentală și receptarea auditivă în procesul însușirii limbii franceze de către români*, PLLR, 169 — 175.
1327. Drăghicescu, Janeta, *Mijloace fonetice de expresie poetică: simbolism poetic*, PLR, 86—90.
1328. Drăgoi-Osman, Sabina, Lupchian-Oacheș, Gabriela, Gulea. Mihaela, *Câteva aspecte ale predării contrastive a vocabularului economic și comercial (în cadrul orelor de predare a limbii franceze studenților Facultății de Comerț Exterior — București)*, PLLR, 195 —201.
1329. Dumitrescu, Domnița, *Erori de însușire a limbii spaniole la cursurile postuniversitare intensive*, LMȘ, 1, 1974, 91 — 98.
1330. Dumitrescu, Domnița, *Exercițiile structurale și predarea limbii spaniole vorbitorilor de limbă română*, PLLR, 132 — 142.
1331. Felea, Ana, *Aportul mijloacelor vizuale în realizarea caracterului normativ al lecțiilor de limbi străine* [cu rezumate în rusă și engleză], StUBBFs, **19**, 1974, 107 — 115.
1332. Fink, Alfred, *Magnetofonul — auxiliar prețios în predarea limbilor străine*, PLS, 80 —86.
1333. Frîncu, Ștefan, *A doua limbă străină la clasa a VI-a. Fenomenul de interferență*, TribȘc, **4**, nr. 135, 1974, 8.
1334. Gălățeanu, Olga, *Probleme de metodică în folosirea filmului animat în predarea limbii franceze la debutanți-adulți*, PLLR, 64 — 80.
1335. Gârcineanu-Tânjală, Ruxandra, *Valorificarea stilistică și lingvistică a textului literar la clasele mari*, PLR, 95 — 99.
1336. Georgescu, Mariana, *Redarea în limba franceză a prepoziției „cu" din română*, LMȘ, 2, 1974, 55 — 61.
1337. Goudet, Jacques, *Limba franceză actuală și problemele predării ei*, LMȘ, 1, 1974, 16 — 28.
1338. Graur, Al., *Alte limbi străine*, Forum, **16**, nr. 3, 1974, 26 — 28.
1339. Hanțiu, Ecaterina, *Lingvistica structurală și studiul limbii engleze. Contribuții la predarea limbii engleze pentru începători, vorbitori de limbă română* [cu rezumat în engleză], LucrȘt Oradea, 7, 1973, 49 — 57.
1340. Herescu-Daniil, Tina, *Modernizarea studiului limbilor străine*, ÎnvLicTehn, **23**, nr. 5, 1974, 8 — 10.
1341. Ieremia, Eugenia, *Folosirea analizei semice în prevederea vocabularului (cu aplicații la limba franceză)*, PLLR, 30 — 39.
1342. Ionescu, Mariana și Voicu, Paula, *Predarea unor noțiuni de gramatică la clasele II — IV*, PLLR, 111 — 118.
1343. Iordache, Rodica, *Un model de predare a interogației în limba franceză*, PLLR, 95 — 103.
1344. Istrătescu, Steluța, *Poezia, limba engleză și activizarea clasei*, TribȘc, **4**, nr. 126, 1974, 7.
1345. Klaster-Ungureanu, Grete, *Implicații asupra orientării spre limba vorbită în predarea limbii germane* [cu rezumat în germană], AUBLG, **22**, 1973, 6 —19.
1346. Kohn, Ioan, *Criterii de selecționare și alcătuire a textelor de specialitate în predarea limbii germane* [cu rezumat în engleză], LucrȘt Oradea 7, 1973, 74 — 81.
1347. Kozma, Vilhelm, *Importanța formării automatismelor în predarea limbilor străine (Cu privire specială la limba engleză)* [cu rezumat în engleză], LucrȘt Oradea, 7, 1973, 58 — 66.
1348. Lăzărescu, George, *Predarea limbii și culturii italiene în învățământul superior*, LMȘ, 2, 1974, 131 — 135.

1349. LĂZĂRESCU, TRAIAN, *Ca o limbă vie* [despre limba latină în școală], TribȘc, **4**, nr. 130, 1974, 7.

1350. LIVESCU, JEAN, *Specificitatea de conținut și de metodă în învățământul limbilor străine pentru adulți*, PLS, 7 — 10.

1351. LUPAȘ, TUDORA, *Cu privire la însușirea unor prepoziții din franceză de către vorbitorii de limbă română*, PLLR, 202 — 205.

1352. MARINESCU, GEORGETA, *Un scop al educației — creativitatea* [cu rezumat în engleză], LucrȘt Oradea, 8, 1973, 51 — 57.

1353. MARINESCU, R., *Folosirea pronumelui* **on** *de către elevii / studenții români*, PLLR, 187—194.

1354. MĂCĂREANU, INOCENȚIU, *Din nou despre predarea vocabularului și însușirea lui de către elevi, la orele de limba franceză*, LMȘ, 1, 1974, 112 — 120.

1355. MICLĂU, PAUL, *Poetica și însușirea limbii franceze*, PLLR, 209 — 216.

1356. MICU, IOAN, *Limba latină pentru liceu*, TribȘc, **4**, nr. 127, 1974, 8.

1357. MOLAN, VASILE, *Importanța predării literaturilor și limbilor romanice în școlile din țara noastră*, PLR, 137 — 141.

1358. MOLDOVEANU, IOAN, *Atributele unei lecții moderne*, TribȘc, **4** nr. 133, 1974, 8.

1359. MURĂREȚ, ION, *Fonetica și învățarea limbii franceze* [cu rezumat în franceză], AUBFil, **23**, nr. 1, 1974, 99 — 104.

1360. MURVAI, OLGA, *Unele probleme metodice privind predarea limbii maghiare*, LMȘ, 2, 1974, 69 — 76.

1361. NASTA, MARGARETA, *Moderna ... antichitate* [despre limba latină în școală], TribȘc, **4**, nr. 130, 1974, 7.

1362. NĂDEJDE, RODICA, *Sinonimie și structură în predarea limbii franceze*, PLLR, 47 — 50.

1363. ONETE, ALEXANDRU, *Conversația în cadrul seminariilor de franceză științifică și tehnică*, LMȘ, 1, 1974, 84 — 90.

1364. OPRESCU, SIMONA, FOCȘENEANU, VERONICA, *Metode și procedee de predare a regulilor de concordanță a timpurilor la limba engleză*, LMȘ, 1, 1974, 71 — 78.

1365. OPRICĂ, OCTAVIAN, *Aportul lingvisticii și al psihologiei în predarea limbilor străine la adulți*, PLS, 28 — 45.

1366. OPRICĂ, OCTAVIAN, *Cursurile intensive și reducerea timpului pentru însușirea limbilor străine*, PLS, 53 — 57.

1367. OPRICĂ, OCTAVIAN, *Modernizarea studiului limbilor străine. Folosirea laboratorului lingvistic*, ÎnvLicTehn, **21**, nr. 6, 1974, 17 — 18.

1368. PAPADOPOL, MARIA, *Stilurile funcționale — stilul publicistic și predarea limbii spaniole*, PLLR, 143 — 149.

1369. PĂUN, CONSTANTIN, *Câteva observații cu privire la predarea morfologiei limbii franceze la Universitatea populară*, PLS, 72 — 79.

1370. PEDESTRAȘU, ANATOL, *Indeterminarea exprimată de pronumele nedefinite formate de la* **kmo** *și* **чmo**, LMȘ, 1, 1974, 38 — 48.

1371. POPA, IOAN A., POPA, ECATERINA, *Unele considerații asupra aplicării lingvisticii moderne în predarea limbii engleze*, LMȘ, 1, 1974, 67 — 70,

1372. POPESCU, DAVID, *Limba latină în școala de cultură generală*, TribȘc, **4**, nr. 130, 1974, 7.

1373. RAȘCĂ, LUCIAN, *Formarea capacității elevilor de a înțelege limba vorbită în împrejurări concrete de viață*, TribȘc, **4**, nr. 145, 1974, 5.

1374. RĂDULESCU, STELA, *Probleme specifice predării limbilor străine în învățământul superior artistic*, LMȘ, 2, 1974, 77 — 81.

1375. ROBU, DUMITRU, *„Pragul" dintre clasa a V-a și a VI-a*, TribȘc, **4**, nr. 135, 1974, 8.

1376. ROMAN, ALEXANDRU, *Formarea și dezvoltarea la cursanții adulți a deprinderilor de exprimare orală în limba germană*, LMȘ, 1, 1974, 99 — 101.

1377. ROMAN, ALEXANDRU, *Preocupări pentru formarea și dezvoltarea deprinderilor de exprimare orală a cursanților*, PLS, 58 — 62.

1378. SARAȘ, MARCEL, *Principiile elaborării și rolul manualelor de limbi străine pentru adulți*, PLS, 24 — 27.

1379. SEICEANU, RODICA, *Valențe formative ale lecțiilor de limbă franceză*, TribȘc, **4**, nr. 130, 1974, 8.

1380. SELAGEA, SABIN, *Textul este prea mare?*, TribȘc, **4**, nr. 135, 1974, 8.

1381. STĂNESCU, VASILE-GRIGORE, *Limba lui Maupassant, mijloc de însușire a limbii franceze*, PLR, 157 — 161.

1382. STOENESCU, ȘTEFAN, *Consolidarea cunoștințelor de limbă dobândite în cei trei ani de studii* [la Universitatea populară], PLS, 46 — 52.

1383. Szász Fehér, Györgyi, *Rolul textelor literare în însușirea limbii franceze ca mijloc de comunicare*, PLR, 162 — 166.
1384. Ștefănescu, Mihai, *Un experiment inedit în predarea limbii franceze la Universitatea populară*, PLS, 87—91.
1385. Șuteu, Valeria, *Posibilități de redare a cuvîntului „mai" în limba engleză*, LMȘ, 2, 1974, 62—68.
1386. Taflaru, Luisa, *Predarea aspectului progresiv din limba engleză la clasele mici*, LMȘ, 2, 1974, 33—45.
1387. Tomoșiu, Nora, *The Prepositional and Adverbial Particle in Post Verbal Position in English and Implications for the Study of English by the Romanian Student*, RECAPS, 173—194.
1388. Tuțescu, Mariana, *Principii ale gramaticii generativ-transformaționale în procesul de predare-însușire al unei limbi străine*, PLLR, 9—15.
1389. Viorel, Elena, *Cele două forme de pasiv din limba germană și echivalentele lor românești*, LMȘ, 1, 1974, 49—60.
1390. Vișan, Viorel, *Exercițiile structurale de limba franceză la clasele V—VIII*, PLLR, 58—63.
1391. Vișan, Viorel, *Stratificarea stilistică a limbii franceze și ilustrarea ei în textele literare din manualele de liceu*, PLR, 182—186.
1392. Vîrtosu, Ileana, *Locul foneticii în textul literar*, PLR, 187—193.
1393. Vîrtosu, Ileana, *O problemă de fonetică corectivă: consoanele geminate în limba franceză*, PLLR, 40—46.
1394. Vlăduț Cuniță, Alexandra, *Despre unele interferențe lexicale româno-franceze*, PLLR, 163—168.
1395. Vrabie, Henriette, *Împrumuturi frazeologice franceze în limbile rusă și română. Probleme de predare*, LMȘ, 2. 1974, 21—26.
1396. * * * *Limbile moderne în școală*. Societatea de științe filologice din Republica Socialistă România, București, 1974, vol. I, 158 [—159] p. [cu 23 articole de lingvistică], vol. II, 158 [—159] p. [cu 27 articole de lingvistică].
1397. * * * *Metodologia predării limbilor și literaturilor romanice* [Lucrările sesiunii de la] Craiova, 28—29 octombrie, 1972, [București, 1973], 243 p. [cu 30 de articole].
1398. * * * *Predarea limbilor străine la Universitatea populară*. Referate și comunicări prezentate la simpozionul organizat la închiderea anului de învățămînt 1972—1973 [1 iunie 1973], Universitatea populară, București. [București, 1974], 111 [—112] p. [cu 11 articole de lingvistică].
1399. * * * *Predarea limbilor străine*. [Referate], Institutul central de perfecționare a personalului didactic. Biblioteca centrală pedagogică. București, vol. 2, 1972, 215 [—216] p.; vol. 3, 1973, 205 [—207], p., vol. 4, 1974, 207 [—208] p.
Vezi și nr. 1402, 1411.
1400. * * * *Sesiunea metodico-științifică*. **Problemele predării literaturilor romanice în învățămîntul superior și în licee** [Brașov, decembrie, 1973], Universitatea din București, Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale, [București], 1974/, 208 p. [cu 19 articole de lingvistică].

★

Vezi și nr. 68, 76, 89, 95, 104, 105, 112.

Recenzii

1401. D. V., *Formarea limbajului elevilor prin aplicarea criteriilor logice* [de Witold Ptaszynski, Varșovia, 1970], RPed, **23**, nr. 1, 1974, 123—124.
1402. Frînculescu, Mircea, *Predarea limbilor străine* [vol. III, 1973, 202 p.], RPed., **23**, nr. 1, 1974, 122—123.
Vezi nr. 1391.
1403. Munteanu, Georgeta, *Metodica predării limbii engleze* [de Eva Semlyén, București, Editura didactică și pedagogică, 1973], RPed, **23**, nr. 6, 1974, 95—96.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1490.
1404. Naschitz, Mariana, *An English Teaching Methodology Handbook* [de Semlyén Eva], E.D.B. 1973, TribȘc, **4**, nr. 137, 1974, 11.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1490.

1405. Novicicov, Eugen, *Limbile moderne în şcoală* [vol. I—II 1972, vol. I—II 1973], RPed, **23**, nr. 2, 1974, 125—126.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1511.

1406. Pascu, Mariana, Frank Marchand, *Le français tel qu'on l'enseigne à l'école élémentaire*, Paris, Larousse, 1971, 222 p., LMŞ, 1, 1974, 129—132.

1407. Pedestraşu, Anatol, *Limbile moderne în şcoală*, vol. I, 1972, 195 p.; vol. II, 1972, 170 p., LR **23**, nr. 2, 1974, 165—166.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1511.

1408. R[oman], Al[exandru], *Deutsch 2000* — München, Editura Max-Hueber, 1972, Roland Schäpers, Renate Luscher, Gerd Brosch, Manfred Glück, LMŞ, 1, 1974, 121—122.

1409. R[oman], Al., *Zielsprache Deutsch*, Zeitschrift für Unterrichtsmethodik und augewandte Sprachwissenschaft, Editura „Max-Hueber", München, LMŞ, 2, 1974, 143—144.

1410. Runcan, Anca, *Le français dans le monde*, 1972, 1973 (numerele 94—99), LMŞ, 1, 1974, 136—138.

1411. Stănescu, Cristian, *Predarea limbilor străine*, vol. III, Colecţia — Modernizarea învăţământului, LMŞ, 2, 1974, 136—139.
Vezi nr. 1399.

1412. Tetraru, Artemiza, Emile Genouvrier, Jean Peytard, *Linguistique et enseignement du français*, Paris, Larousse, 1970, 285 p., AUI, **20**, 1974, 142—144.

4. MANUALE, GHIDURI etc.

1413. Anghel, Florin, *Un curs practic de limba franceză*, TribŞc, **4**, nr. 126, 1974, 11.

1414. Bulencea, Nicolae V., *Limba esperanto. Studiu analitic*. Bucureşti, [Editura Litera], 1974, 182 [—183] p.

1415. Cerdá-Massó, Ramón, *Româna pentru catalani*, TribRom, **3**, nr. 28, 1974, 11.

1416. Chiţoran, Dumitru, *Cursuri de limbi străine la televiziune*, Radioteleşcoală, nr. 37, 1974, 31.
Vezi nr. 1433, 1434, 1435, 1436.

1417. Delărăscruci, Oltea, *Curs de limba română (Curso de lengua rumana)*. Vol. I. Începători (principiantes I-er libro) [Traducerea textului: prof. Carapetru Alexandrina], Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972, 199 [—200] p. [vol. II de Ion Popescu, vezi nr. 1427].
Vezi şi nr. 1437.

1418. Delărăscruci, Oltea, *Curs de limba română*. (Vol. I. Începători.) *Lehrbuch der rumänischen Sprache*. 1. Band. Für Anfänger. [Versiunea în limba germană: prof. M. Schneider], Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973, 215 [—216] p. [vol. II de Ion Popescu, vezi nr. 1428].
Vezi şi nr. 1437.

1419. Depauscheg, Benno, ing., Klaster-Ungureanu, Grete lector univ. *Germana pentru ingineri şi tehnicieni*. Coordonator: acad. dr. doc. ing. Aurel Avramescu, Bucureşti, Editura tehnică, [1974], 560 p.

1420. Ionescu Mocanu, Angela, Branco, Adelino, *Ghid de conversaţie român-portughez*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1974, 144 p.

1421. Kelemen, Béla, *Româna pentru maghiari (I)*, TribRom, **3**, nr. 36, 1974, 11; *(II)*, nr. 37, 1974, 11; *(III)*, nr. 38, 1974, 11; *(IV)*, nr. 39, 1974, 11; *(V)*, nr. 40, 1974, 11.

1422. Lăzărescu, Adriana, *Presto, pratico, piacevole. Ghid de conversaţie român-italian*, Bucureşti, Editura pentru turism [1974], 143 [—144] p.

1423. Lăzărescu, George, *Româna pentru italieni (I)*, TribRom, **3**, nr. 42, 1974, 11; *(II)*, nr. 44, 1974, 11; *(III)*, nr. 45, 1974, 11; *(IV)*, nr. 46, 1974, 11.

1424. Lombard, Alf, *Româna pentru nordici (I)*, TribRom, **3**, nr. 29, 1974, 11: *(II)*, nr. 30, 1974, 11; *(III)*, nr. 31, 1974, 11.

1425. Marinescu-Himu, Maria, *Româna pentru greci (I)*, TribRom, **3**, nr. 32, 1974, 11; *(II)*, nr. 33, 1974, 11; *(III)*, nr. 34, 1974, 11; *(IV)*, nr. 35, 1974, 11.

1426. Muratcea, Seit A., Gheorghiu, Al., *Ghid de conversaţie român-turc*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1974, 245 [—248] p.

1427. Popescu, Ion, *Curs de limba română (Corso de lengua rumana)*. Volumul al II-lea [Traduccion al español: Micaela Ghiţescu.] Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973, 439 [—440] p. [vol. I de Oltea Delărăscruci, vezi nr. 1417].
Vezi şi nr. 1437.

1428. POPESCU, ION, *Curs de limba română (Lehrbuch der rumänischer Sprache)*. Volumul al II-lea. [Ins Deutsch übersetz von Ruth Kisch], Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973, 438 [—440] p. [vol. I de Oltea Delarăscruci, vezi nr. 1418].
Vezi şi nr. 1437.

1429. SAVIN, EMILIA, ABAGER, BASILIUS, ROMAN, ALEXANDRU, *Gramatica practică a limbii germane*, Ediţia a II-a revizuită de Emilia Savin şi Basilius Abager, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1974, 846 [—848] p.

1430. VIDYASAGAR, P., *Curs de limba hindi*, Centrul de multiplicare al Universităţii din Bucureşti, 1972, 772 p.
Vezi şi nr. 1439.

1431. VORONŢOVA, TATIANA, *Ghid de conversaţie rus-român*, Bucureşti, Editura pentru turism, 1974, 72 p.

1432. * * * *Aprendamos el español divirtiéndonos (Textos para escolares pequeños)*. Texte culese şi explicate de Anca Cherebeţiu şi Teodora Pană, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1974, 262 [—263] p.

1433. * * * *Limba engleză* [Curs televizat.] Prezintă : prof. univ. dr. Dumitru Chiţoran. Colaborează : prof. Veronica Focşeneanu. Redactor : Mara Roibu. Lecţia a 72-a, Radioteleşcoală, nr. 35, 1974, 24—25 ; Lecţia 73-a, nr. 36, 1974, 24—25 ; Lecţia a 74-a, nr. 36, 1974, 25—26 ; Lecţia a 75-a, nr. 37, 1974, 25—26 ; Lecţia a 76-a, nr. 38, 1974, 26 ; Lecţia a 77-a, nr. 38, 1974, 27 ; Lecţia a 78-a, nr. 39, 1974, 22—23 ; Lecţia a 79-a, nr. 39, 1974, 23, 26 ; Lecţia a 80-a, nr. 40, 1974, 27—28 ; Lecţia a 81-a, nr. 41, 1974, 23 ; Lecţia a 82-a, nr. 41, 1974, 24 ; Lecţia a 83-a, nr. 41, 1974, 24—25 ; Lecţia a 84-a, nr. 42, 1974, 25—26 ; Lecţia a 85-a, nr. 42, 1974, 26—27 ; Lecţia a 86-a, nr. 43, 1974, 25—26 ; Lecţia a 87-a, nr. 43, 1974, 26—28 ; Lecţia a 88-a, nr. 44, 1974, 23—25 ; Lecţia a 89-a, nr. 44, 1974, 25—27.
Vezi şi nr. 1416.

1434. * * * *Limba franceză* [Curs televizat.] Prezintă asist. univ. Claude Dignoire. Colaborează : Sanda Moucha şi Elena Murgu. Redactor : Gina Rădulescu. Lecţia a 74-a, Radioteleşcoală, nr. 35, 1974, 22—23, Lecţia a 75-a, nr. 36, 21—22 ; Lecţia a 76-a, nr. 36, 1974, 22—23 ; Lecţia a 77-a, nr. 37, 1974, 23 ; Lecţia a 78-a, nr. 37, 1974, 23—25 ; Lecţia a 79-a, nr. 38, 1974, 24 ; Lecţia a 80-a, nr. 38, 1974, 24—25, 31 ; Lecţia a 81-a, nr. 39, 1974, 20—21 ; Lecţia a 82-a, nr. 39, 1974, 20—21 ; Lecţia a 83-a, nr. 40, 1974, 24—25 ; Lecţia a 84-a, nr. 40, 1974, 25—26 ; Lecţia a 85-a, nr. 41, 1974, 21—22 ; Lecţia a 86-a, nr. 41, 1974, 22—23 ; Lecţia a 87-a, nr. 42, 1974, 22—24 ; Lecţia a 88-a, nr. 42, 1974, 24 ; Lecţia a 89-a, nr. 43, 1974, 22—23 ; Lecţia a 90-a, nr. 43, 1974, 23—24 ; Lecţia a 91-a, nr. 44, 1974, 21—22 ; Lecţia a 92-a. nr. 44, 1974, 22—23.
Vezi şi nr. 1416.

1435 * * * *Limba germană* [Curs televizat. Prezintă : lect. univ. Grete Klaster-Ungureanu. Colaborează : Cristina Partiş şi Radu Obreja. Redactor : Mara Roibu, Lecţia a 73-a, Radioteleşcoală, nr. 35, 1974, 27—28 ; Lecţia a 74-a, nr. 35, 1974, 28—29 ; Lecţia a 75-a, nr. 36, 1974, 30—31 ; Lecţia a 76-a, nr. 36, 1974, 31 ; Lecţia a 77-a, nr. 37, 1974, 29 ; Lecţia a 78-a, nr. 37, 1974, 29—30 ; Lecţia a 79-a, nr. 38, 1974, 30 ; Lecţia a 80-a, nr. 38, 1974, 30—31 ; Lecţia a 81-a, nr. 39, 1974, 27—28 ; Lecţia a 82-a, nr. 39, 1974, 28—29 ; Lecţia a 83-a, nr. 40, 1974, 31 ; Lecţia a 84-a, nr. 40, 1974, 31—32 ; Lecţia a 85-a, nr. 41, 1974, 29—30 ; Lecţia a 86-a, nr. 41, 1974, 30—31 ; Lecţia a 87-a, nr. 42, 1974, 30 ; Lecţia a 88-a, nr. 42, 1974, 30—31 ; Lecţia a 89-a, nr. 43, 1974, 30, Lecţia a 90-a, nr. 43, 1974, 30—31 ; Lecţia a 91-a, nr. 44, 1974, 29 ; Lecţia a 92-a, nr. 44, 1974, 29—30.
Vezi şi nr. 1416.

1436. * * * *Limba rusă* [Curs televizat.] Prezintă : prof. conf. univ. dr. Victor Vascenco. Colaborează Violeta Olteanu. Redactor Gina Rădulescu. Lecţia a 72-a, Radioteleşcoală, nr. 35, 1974, 26—27, Lecţia a 73-a, nr. 36, 1974, 27—28 ; Lecţia a 74-a, nr. 36, 1974, 29 ; Lecţia a 75-a, nr. 37, 1974, 26—27 ; Lecţia a 76-a, nr. 37, 1974, 27—28 ; Lecţia a 77-a, nr. 38, 1974, 28—29 ; Lecţia a 78-a, nr. 38, 1974, 29 ; Lecţia a 79-a, nr. 39, 1974, 24—25 ; Lecţia a 80-a, nr. 39, 1974, 25—26 ; Lecţia a 80-a [bis], nr. 40, 1974, 29 ; Lecţia a 81-a, nr. 40, 1974, 29—30 ; Lecţia a 83-a (!), nr. 41, 1974, 26—27 ; Lecţia a 84-a, nr. 41, 1974, 27 ; Lecţia a 85-a, nr. 42, 1974, 28 ; Lecţia a 86-a, nr. 42, 1974, 28—29 ; Lecţia a 88-a, nr. 43, 1974, 29 ; Lecţia a 89-a, nr. 44, 1974, 27—28 ; Lecţia a 90-a, nr. 44, 1974, 28.
Vezi şi nr. 1416.

Recenzii

1437. BELDESCU, G., Oltea Delarăscruci, Ion Popescu, *Curs de limba română (pentru străini)*, vol. I—II, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, LL, 2, 1974, 414—415.
Vezi BLR, **15**, 1972, nr. 1363, 1364, 1372, 1373 şi nr. 1417, 1418, 1427, 1428 ale prezentei bibliografii.

1438. DIMITRESCU, FLORICA, *Savantul suedez Alf Lombard oferă în franceză un excelent manual de limbă română* [*La langue roumaine. Une présentation*, Klincksieck, Paris, 1974], RLit, **7**, nr. 27, 1974, 23.

1439. DOMINTE, C., *Un manual de limba hindi în româneşte* [*Curs de limba hindi*, de prof. univ. dr. P. Vidyasagar de la Universitatea Osmania, Hyderabad, Centrul de multiplicare al Universităţii din Bucureşti, 1972, 772 p.], AUBLCO, **22**, 1973, 165—170.
Vezi nr. 1430.

1440. FASSEL, LUMINIŢA, Pierre Bec: *Manuel pratique de philologie romane*. Edition Picard, Paris, 1970—1971, Tom. 1—2, (558 p. + 11 hărţi, 643 p. + 14 hărţi), AUI, **29**, 1974, 124—126.

1441. LUPU, COMAN, Teodora Cristea, *Grammaire historique de la langue française — Morpho-syntaxe*, CMUB, 1972, Bull. SRLR, **10**, 1974, 117.

XVII. *DIVERSE*

1442. ALBU, FLORENŢA, *Iorgu Iordan: Elogiul consecvenţei*, VR, **27**, nr. 3, 1974, 68—74.

1443. FODOR, OCTAVIAN, *Despre limbaj şi vindecare*, Tribuna, **18**, nr. 17, 1974, 7.

1444. FODOR, OCTAVIAN, *Medicină şi limbaj* [I], Tribuna, **18**, nr. 14, 1974, 10; *II*, nr. 16, 1974, 11.

1445. GRAUR, AL., *După 30 de ani*, Forum, **16**, nr. 8, 1974, 63—64.

1446. IORDAN, IORGU, [Scrisoare deschisă adresată redacţiei pe marginea articolului lui D. Macrea, *Congresul de limbi romanice de la Napoli*, RLit, **7**, nr. 19, 1974, 8], RLit, **7**, nr. 20 1974, 19.
Vezi nr. 81.

1447. IORDAN, IORGU, *O scrisoare a acad. ...* [pe marginea răspunsului lui D. Macrea din RLit, nr. 21], RLit, **7**, nr. 22, 1974, 8.
Vezi nr. 1448.

1448. MACREA, D., [La rubrica: Cronica limbii] *Răspuns unei întîmpinări* [la scrisoarea acad. I. Iordan din RLit, nr. 20, 1974], RLit, **7**, nr. 21, 1974, 8.
Vezi nr. 1446.

1449. MICLĂU, PAUL, [Interviu cu prof. dr. ..., decanul Facultăţii de limbi romanice, clasice şi orientale a Universităţii din Bucureşti, interviu realizat de Crişu Dascălu], Orizont, **25**, nr. 51, 1974, 1, 7.

1450. PAHOMOV, P., *O speranţă — esperanto?* VN, **30**, nr. 15, 1974, 10.

1451. * * * *Banatica*. Comitetul de cultură şi educaţie socialistă al judeţului Caraş-Severin. Muzeul de istorie al judeţului Caraş-Severin, Reşiţa, 2, 1973, 465 p. [cu 3 articole de lingvistică].
Vezi şi nr. 1465.

1452. * * * *Limbă şi literatură*. Societatea de ştiinţe filologice din Republica Socialistă România, Bucureşti, vol. I, 1974, p. 1—218 [cu 21 articole de lingvistică], vol. II, p. 219—430 [cu 15 articole de lingvistică], vol. III, p. 431—628 [cu 16 articole de lingvistică], vol. IV, p. 629—826 [cu 18 articole de lingvitică].

1453. * * * *Limbă şi literatură pentru elevi*, Societatea de ştiinţe filologice din Republica Socialistă România, Bucureşti, 1974, vol. 1, 79 [—80], p. [cu 3 articole de lingvistică], vol. 2, 63 [—64] p. [cu 5 articole de lingvistică], vol. 3, 62 [—63] p. [cu 4 articole de lingvistică], vol. 4, 63 [—64] p. [cu 7 articole de lingvistică.

1454. * * * *Lucrări ştiinţifice. Lingvistică*. Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului. Institutul pedagogic, Oradea, vol. VII, Oradea, 1973, 93 p. [cu 13 articole], vol. VIII, Oradea, 1973, 64 p. [cu 6 articole].

1455. * * * 300 *de ani de la naşterea lui Dimitrie Cantemir*. Sesiune ştiinţifică Dimitrie Cantemir [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 140 p. [cu 3 articole de lingvistică].

Recenzii

1456. Baltazar, Camil, *Lexicoane şi lexicoane: „Kleines literarisches Lexicon"*, [Bern, München], VR, **27**, nr. 3, 1974, 180—181.
1457. Blanke, Detlev, *Dicţionarul complet al unei limbi modelate* [*Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto*, Paris, 1970], AUT, **10**, 1972, 298—300.
1458. Iordan, Iorgu, *Lucrări româneşti recente de lingvistică. Observaţii critice* [*Introducere în lingvistică*, Bucureşti, 1972; *Istoria limbii române*, vol. II, Bucureşti, 1969; D. Macrea, *Studii de lingvistică română*, Bucureşti, 1970], AnL, **24**, 1973, 81—84.
1459. Drăgulin, Mariana, *Studii şi articole*, Baia Mare, vol. II (1973), 317 p., LL, 1, 1974, 210—211.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1562.
1460. Dumitraşcu, Pompiliu, *Studii de limbă şi stil*, Editura „Facla", Timişoara, 1973, (Academia Republicii Socialiste România, Baza de cercetări ştiinţifice Timişoara, Sectorul de lingvistică) 239 p., CL, **19**, nr. 1, 1974, 148—151.
Vezi BRL, **16**, 1974, nr. 1561.
1461. Dumitrescu, Vladimir, M. Brézillon, *Dictionnaire de la préhistoire*, Paris, 1971, Larousse, 256 p., cu numeroase ilustraţii în text, hărţi, diagrame etc.; prefaţă de prof. A. Leroy-Gourhan, SCIVA, **25**, nr. 3, 1974, 482—484.
1462. M. B., Denis Girard, *Les langues vivantes* (Librairie Larousse, Paris, 1974, 207 p.), Forum, **16**, nr. 10, 1974, 89.
1463. M. B. * * * *Larousse de jeunes. Encyclopédie* (Librairie Larousse, 1974, 192 p), Forum, **16**, nr. 12, 1974, 92.
1464. Oancea, Ileana, *Studii de limbă şi stil* [Timişoara, 1973], Orizont, **25**, nr. 15, 1974, 11.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1561.
1465. Petrica, Vasile, *„Banatica"*, în colaborare, vol. II, Reşiţa, 1973, p. 466, MB, **24**, nr. 1—3, 1974, 181—183.
Vezi nr. 1451.
1466. Pippidi, D. M., Warwik Bray and David Trump, *The Penguin Dictionary of Archaeology*. Drawings by Judith Newkomer (Penguin Reference Books), Harmondsworth, 1972, 270 p., 210 desene în text + 15 hărţi afară din text, SCIVA, **25**, nr. 1, 1974, 149—150.
1467. Roman, Andrei, *Studii de limbă şi stil*, Timişoara, Editura Facla, 1973, 235 p., LL, 1, 1974, 191—193.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1561.

XVIII. *ANIVERSĂRI*

1468. Anger, Horst, *Zeuge seiner Zeit sein. Acad. Dr. Bernhard Capesius zum 85. Geburstag*. KarpRund, **7**, nr. 46, 1974, 4.
1469. * * * *Zum 85 Geburstag Dr. Bernhard Capesius*, NW, **26**, nr. 7938, 16 noiemb. 1974, 3.

XIX. *IN MEMORIAM*

1470. Balaci, Alexandru, *Nina Façon (1909—1974)*, AUBFil, **23**, nr. 1, 1974, 127—128.
1471. Beke, György, *Gáldi László*, Korunk, **33**, nr. 5, 1974, 679—680.
1472. Binder, Ştefan, *Ernst Gamillscheg 1887—1971*, AUT, **10**, 1972, 301—302.
1473. Danciu, Dimitrie, *Ladislau Gáldi*, Tribuna, **18**, nr. 10, 1974, 14.
1474. Dimitrescu, Florica, *László Gáldi 1910—1974*, RRL, **19**, nr. 3, 1974, 307—310.
1475. D[imitrescu], Fl., *L. Gáldi*, RLit, **7**, nr. 7, 1974, 30.
1476. D. M., *Ladislau Gáldi*, Contemporanul, nr. 9, 1974, 2.
1477. Fischer, I., *Alfred Ernout (30 octombrie 1879 — 16 iunie 1973)*, SCL, **25**, nr. 1, 1974, 109—111.
1478. Iordan, Iorgu, *Pierre Gardette (1909—1973)*, SCL, **25**, nr. 5, 1974, 467—568.
1479. Macrea, D., *Ladislau Gáldi*, RLit, **7**, nr. 11, 1974, 12.
1480. Marcus, Solomon, *I.I. Revzin (1924—1974)*, Cahiers, **11**, fasc. 2, 1974, 237—331.
1481. Reinheimer-Rîpeanu, Sanda, *Pierre Gardette*, RRL, **19**, nr. 3, 1974, 305—306.
1482. R[osetti], A., *László, Gáldi 1910—1974*, RRL, **19**, nr. 3, 1974, 307.

1483. VASILIU, E., *Grigore C. Moisil (1906—1973)*, SCL, **25**, nr. 2, 1974, 125—126.
1484. * * * *Ion Conea (1902—1974)*, SCGeogr, **21**, nr. 2, 1974, 133—136.
1485. * * * *Pais Dezső (1886—1973)*, NyIK, **18**, nr. 1, 1974, 194—195.

ABREVIERI

AIst = *Analele de istorie*. Institutul de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., Bucureşti, **1**, 1955 [**20**, nr. 6, 1974].

Albina = *Albina*. Revistă pentru sate editată de Consiliul culturii şi educaţiei socialiste, Bucureşti, **1**, 1897 [**78**, nr. 26, 1974].

Amfiteatru = *Amfiteatru*. Revistă literară şi artistică editată de Uniunea Asociaţiilor Studenţilor Comunişti din România, Bucureşti, **1**, 1966 [**9**, nr. 12, 1974].

AnIst. Cluj-Napoca = *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie Cluj-Napoca*, Academia de ştiinţe sociale şi politice a Republicii Socialiste România, Cluj-Napoca, **1**, 1958 [**17**, 1974].

AnIst. Iaşi = *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol"*, Academia de ştiinţe sociale şi politice, a R.S.R., Iaşi, *1*, 1964 [**11**, 1974].

AnL = *Anuar de lingvistică şi istorie literară*. Academia Republicii Socialiste România, Filiala Iaşi, Iaşi, **1**, 1950 [**24**, 1973].

Apicultura = *Apicultura*. Revistă lunară de ştiinţă şi practică apicolă. Organ al Ministerului Agriculturii, Industriei Alimentare şi Apelor şi al Asociaţiilor crescătorilor de albine, Bucureşti, **1**, 1948 [**27**, nr. 6, 1974].

Apulum = *Apulum*. Arheologie-Istorie-Etnografie. Acta musei Apulensis, Alba-Iulia, **1**, 1939—1942 [**11**, 1973].

Argeş = *Argeş*. Revistă social-culturală a Comitetului judeţean pentru cultură şi educaţie socialistă, editată de ziarul „Secera şi ciocanul", **1**, 1966 [**9**, nr. 7, 1974].

Astra = *Astra*. Politic, social, cultural. Revistă a Comitetului de cultură şi educaţie socialistă al judeţului Braşov, editată de ziarul „Drum nou", **1**, 1966 [**9**, nr. 7, 1974].

Ateneu = *Ateneu*. Revistă social-culturală a Comitetului judeţean de cultură şi educaţie socialistă Bacău, editată de ziarul „Steagul Roşu". Fondator: George Bacovia, Bacău, **1**, 1964 [**11**, nr. 7, 1974].

AUBFil = *Analele Universităţii Bucureşti. Filologie*, Bucureşti, **1**, 1954 [**23**, nr. 1, 1974].

AUBFz = *Analele Universităţii Bucureşti. Filozofie*, Bucureşti, **1**, 1954 [**22**, nr. 2, 1973].

AUBLCO = *Analele Universităţii Bucureşti. Limbi clasice şi orientale*, Bucureşti, **1**, 1954 [**22**, 1973].

AUBLG = *Analele Universităţii Bucureşti. Limbi germanice*, Bucureşti, **1**, 1954 [**22**, 1973].

AUBLLR = *Analele Universităţii Bucureşti. Limbă şi literatură română*, Bucureşti, **1**, 1954 [**22**, nr. 2, 1973].

AUBLUC = *Analele Universităţii Bucureşti. Literatură universală şi comparată*, Bucureşti, **1**, 1954 [**23**, nr. 1, 1974].

AUI = *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi* (serie nouă), Secţiunea III, e. Lingvistică, Iaşi, **1**, 1957 [**20**, 1974].

AUIL = *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi* (serie nouă), Secţiunea III, f. Literatură, Iaşi, **1**, 1957 [**20**, 1974].

AUT = *Analele Universităţii din Timişoara. Seria Ştiinţe filologice*, Timişoara, **1**, 1963 [**10**, 1972].

Banatica = *Banatica*. Comitetul de cultură şi educaţie socialistă al judeţului Caraş-Severin. Muzeul de istorie al judeţului Caraş-Severin, Reşiţa, 2, 1973, 466 p.

BO = *Biserica ortodoxă română*. Buletinul oficial al Patriarhiei Române, Bucureşti, **1**, 1838 [**92**, nr. 1—2, 1974].

Bull. AIESEE = *Bulletin*. Association internationale d'études du Sud-Est européen, Bucureşti, **1**, 1963 [**12**, nr. 1, 1974].

Bull. SRLR = *Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Romane (S.R.L.R.)*, Directeur: Iorgu Iordan, Bucarest, **1**, 1964 [**10**, 1974].

Bul. UNESCO = *Buletinul Comisiei Naţionale a Republicii Socialiste România pentru UNESCO*, Bucureşti, **1**, 1959 [**16**, 1974].

Cahiers = *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*. Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1962 [**11**, fasc. 2, 1974].

CIF = *Comunicări de istorie şi filologie*. Lucrările sesiunii ştiinţifice închinate aniversării a 25 de ani de la proclamarea Republicii. Casa corpului didactic. Societatea de ştiinţe istorice. Societatea de ştiinţe filologice, Bacău, 1973, 172 p.

CL = *Cercetări de lingvistică*. Academia Republicii Socialiste România, Filiala Cluj, **1**, 1956 [**19**, nr. 1, 1974].

Contemporanul = *Contemporanul*. Săptămînal politic-social-cultural editat de Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti, **1**, 1946 [nr. 53, 1974].

ConvLit = *Convorbiri literare*. Revistă literară fondată de Societatea „Junimea" din Iaşi la 1 martie 1867 [nr. 12, 1974].

CRET = *Cahiers roumains d'études littéraires*. Revue trimestrielle de critique, d'esthétique et d'histoire littéraires publiée par la Maison d'édition Univers, Bucureşti [nr. 2, 1973].

Cronica = *Cronica*. Săptămînal politic-social-cultural, Iaşi, **1**, 1966 [**9**, nr. 52, 1974].

Cutezătorii = *Cutezătorii*. Revistă săptămînală editată de Consiliul Naţional al Organizaţiei Pionierilor, Bucureşti, **1**, 1967 [**7**, nr. 35, 1974].

Dacia = *Dacia*. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle série, Bucarest, Académie des sciences sociales et politiques de la République Socialiste de Roumanie, **1**, 1957 [**17**, 1973].

DC = 300 *de ani de la naşterea lui Dimitrie Cantemir*. Sesiune ştiinţifică Dimitrie Cantemir, [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 140 p.

Elöre = *Elöre*. A Szocialista Egységfront Országos Tanácsának napilapja, Bukarest, **1**, 1947 [**28**, nr. 8441, 31 dec. 1974].

Era socialistă = *Era socialistă*. Revistă teoretică şi social-politică a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Bucureşti, **1**, 1929 [**54**, nr. 24, 1974].

Familia = *Familia*. Revistă de cultură, seria a V-a, Oradea, **1**, 1965 [**10**, nr, 12, 1974].

Femeia = *Femeia*. Bucureşti, **1**, 1949 [**26**, nr. 12, 1974].

Flacăra = *Flacăra*. Bucureşti, **1**, 1952 [**23**, nr. 52, 1974].

Forum = *Forum*. Revista învăţămîntului superior. Publicaţie lunară editată de Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului, Bucureşti, **1**, 1959 [**16**, nr. 12, 1974].

FVL = *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*. Verlag der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien, Sibiu, **1**, 1958 [**17**, nr. 2, 1974].

GB = *Glasul bisericii*. Revistă oficială a Sfintei Mitropolii a Ungro-Vlahiei, Bucureşti, **1**, 1942 [**32**, nr. 9—10, 1973].

IB = *Informaţia Bucureştiului*. Ziar al Comitetului municipal Bucureşti al P.C.R. şi al Consiliului popular al municipiului Bucureşti, **1**, 1953 [**22**, nr. 6631, 31 dec. 1974].

Interferenzen = *Interferenzen*. Rumänisch-ungarisch-deutsche Kulturbeziehungen in Sibienbürgen. Herausgegeben von Michael Kroner, Cluj, Dacia Verlag, 1973, 256 p.

IS = *Igasz szó*. România Szocialista Köztársaság Irószövestségének havi folyóirata, Cluj, **1**, 1953 [**21**, nr. 12, 1974].

ÎndrCult = *Îndrumătorul cultural*. Revistă lunară a Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti, **1**, 1949 [**27**, nr. 12, 1974].

ÎnvLicTehn = *Învăţămîntul liceal şi tehnic profesional* [noul titlul al *Revistei Învăţămîntului profesional şi tehnic*], Organ al Ministerului Educaţiei şi Învăţămîntului, Bucureşti, **1**, 1963 [**13**, nr. 5, 1974].

KarpRund = *Karpaten Rundschau*. Wochenschrift für Gesellschaft-Politik-Kultur, Braşov, **1**, 1968 [**7**, nr. 52, 1974].

Korunk = *Korunk*. Cluj, **1**, 1942 [**33**, nr. 12, 1974].

LL = *Limbă şi literatură*. Societatea de ştiinţe filologice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1955 [4, 1974].

LLE = *Limbă şi literatură pentru elevi*. Societatea de ştiinţe filologice din Republica Socialistă România, Bucureşti [nr. 4, 1974].

LMŞ = *Limbile moderne în şcoală*. Societatea de ştiinţe filologice din Republica Socialistă România, vol. I—II, Bucureşti, 1974.

LR = *Limba română*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1952 [**23**, nr. 6, 1974].

Luceafărul = *Luceafărul*. Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1958 [**17**, nr. 52, 1974].

LucrŞt Oradea = *Lucrări ştiinţifice. Lingvistică*. Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului. Institutul Pedagogic, Oradea, **1**, 1967 [**8**, 1973].

Lumea = *Lumea*. Bucureşti, **1**, 1963 [**12**, nr. 52, 1974].

MA = *Mitropolia Ardealului*. Revistă oficială a Arhiepiscopiei Sibiului şi a Episcopiilor Clujului şi Oradiei, Sibiu, **1**, 1956 [**18**, nr. 11—12, 1973].

Magazin = *Magazin*. Revistă săptămînală editată de Frontul Unităţii Socialiste, **1**, 1959 [**18**, nr. 899, 1974].

Manuscriptum = *Manuscriptum*. Revistă trimestrială editată de Muzeul literaturii române, Bucureşti, **1**, 1970 [**5**, nr. 4, 1974].

MB = *Mitropolia Banatului*. Revistă oficială a arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului şi a Episcopiei Aradului, Timişoara, **1**, 1951 [**24**, nr. 1—3, 1974].

MI = *Magazin istoric*. Revistă de cultură istorică, Bucureşti, **1**, 1967 [**8**, nr. 12, 1974].

MMS = *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*. Revistă oficială a Arhiepiscopiei Iaşilor şi a Episcopiei Romanului şi Huşilor, Iaşi, **1**, 1924 [**50**, nr. 3—4, 1974].

MO = *Mitropolia Olteniei*. Revistă oficială a Arhiepiscopiei Craiovei şi Episcopiei Rîmnicului şi Argeşului, Craiova, **1**, 1948 [**25**, nr. 12, 1973].

Munca = *Munca*. Organ al Consiliului Central al Uniunii Generale a Sindicatelor din România, Bucureşti, **1**, 1945 [**31**, nr. 8261, 31 dec. 1974].

Művelődés = *Művelődés*. A Szocialista Művelödési és Nevelési Tanács folyóirata, Bucureşti, **1**, 1948 [**27**, nr. 12, 1974].

Natura = *Natura*. Serie de biologie a revistei *Ştiinţele naturii*. Revista Societăţii de ştiinţe biologice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1948 [**26**, nr. 4, 1974].

NL = *Neue Literatur*. Zeitschrift des Schriftellerverbandes der Sozialistischen Republik Rumänien, Bukarest, **1**, 1950 [**25**, nr. 12, 1974].

NW = *Neuer Weg*. Tageszeitung des Landesrates der Front der Sozialistischen Einheit, Bukarest, **1**, 1949 [**26**, nr. 7976, 31 dec. 1974].

NyIK = *Nyelv- és irodalomtudomány közlemények*. România Szocialista Köztársaság. Académiájank Kiadója, Cluj, **1**, 1957 [**18**, nr. 1, 1974].

OD = *La împlinirea a 100 de ani de la naşterea lui Ovid Densusianu. Omul şi opera*. Volum editat de Comitetul de cultură şi educaţie socialistă a judeţului Hunedoara şi Casa judeţeană a corpului didactic. Apărut sub egida Comisiei Naţionale a Republicii Socialiste România pentru UNESCO, Deva, 1973, 247 p. [cu 9 articole de lingvistică şi rezumate în limbile română, franceză şi engleză].

Orizont = *Orizont*. Săptămînal politic-social şi literar-artistic, Timişoara, **1**, 1951 [**25**, nr. 52, 1974].

Ortodoxia = *Ortodoxia*. Revista Patriarhiei Române, Bucureşti, **1**, 1949 [**26**, nr. 1, 1974].

PE = *Probleme economice*. Academia de ştiinţe sociale şi politice a Republicii Socialiste România. Secţia de ştiinţe economice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1948 [**26**, nr. 4, 1974].

PL = *Probleme de logică*, vol. V, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973, 356 [—357] p.

PLG = *Probleme de lingvistică generală*. Vol. VI. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1974, 143 [—144] p.

PLLR = *Metodologia predării limbilor şi literaturilor romanice*. [Lucrările sesiunii de la] Craiova, 28—29 octombrie 1972, [Bucureşti, 1973], 243 p.

PLR = *Sesiunea metodico-ştiinţifică* Problemele predării literaturilor romanice în învăţămîntul superior şi în licee, Universitatea din Bucureşti. Facultatea de limbi romanice, clasice şi orientale, Braşov, 1973, 208 p.

PLS = *Predarea limbilor străine la Universitatea populară*. Referate şi comunicări prezentate la simpozionul organizat la închiderea anului de învăţămînt 1972—1973 [1 iunie 1973], Universitatea populară Bucureşti [Bucureşti, 1974], 111 [—112] p.

PN = *Presa noastră*. Revista Uniunii Ziariştilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1955 [**19**, nr. 9—12, 1974].

ProgrŞt = *Progresele ştiinţei.* Publicaţie editată de Academia Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1965 [**10**, nr. 6, 1974].

RA = *Revista arhivelor.* Direcţia Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1924 [**51**, vol. 36, nr. 14, 1974].

Radioteleşcoală = *Radioteleşcoală şi instrucţie postşcolară.* Supliment al revistei RADIO TV realizat în colaborare cu Ministerul Educaţiei şi Învăţământului, **1**, 1973 [nr. 42, 1974].

Ramuri = *Ramuri.* Revistă editată de Comitetul pentru cultură şi educaţie socialistă al judeţului Dolj, Craiova, **1**, 1964 [**12**, nr. 12, 1974].

RECAPPh = *The Romanian-English Contrastive Analysis Project. Contrastive Studies in Phonetics and Phonology.* University of Bucharest (Department of English) and Laboratory of Psycho-linguistics. Romanian Academy of Sciences Center for Research in Phonetics and Dialectology. Center for Applied Linguistics Arlington, Virginia, Bucharest, University Press, 1973, 136 p.

RECAPS = *The Romanian-English Contrastive Analysis Project.* Director : prof. Dumitru Chiţoran. *Contrastive Studies in the Syntax and Semantics of English and Romanian.* University of Bucharest. Department of English and Laboratory of Psycho-linguistics. Romanian Academy of Sciences Center for Research in Phonetics and Dialectology. Center for Applied Linguistics Arlington, Virginia, Bucharest, University Press, 1974, 276 p.

REF = *Revista de etnografie şi folclor.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1955 [**19**, nr. 4, 1974].

RESEE = *Revue des études sud-est européennes.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1963 [**12**, nr. 4, 1974].

RevÎnvProf = *Revista învăţământului profesional şi tehnic.* Organ al Ministerului Educaţiei şi Învăţământului, Bucureşti, **1**, 1965, vezi ÎnvLicTehn.

RF = *Revista de filozofie.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1954 [**21**, nr. 9, 1974].

RHV = *Revista de horticultură şi viticultură.* Revistă de ştiinţă şi tehnică horti-viticolă, Bucureşti, **1**, 1953 [**13**, nr. 5, 1974].

RI = *Revista de istorie* [noul titlu al revistei *Studii*]. Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice a Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1948 [**27**, nr. 10, 1974].

RITL = *Revista de istorie şi teorie literară.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1952 [**23**, nr. 4, 1974].

RLit = *România liberă.* Cotidianul Consiliului Naţional al Frontului Unităţii Socialiste, Bucureşti, **1**, 1944 [**32**, nr. 9839, 31 dec. 1974].

RLit = *România literară.* Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din R.S.R., Bucureşti, **1**, 1968 [**7**, nr. 50, 1974].

RMMMuz = *Revista muzeelor şi monumentelor. Seria muzee* [continuă *Revista muzeelor*]. Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti, **1**, 1964 [**11**, nr. 3, 1974].

RMMMon = *Revista muzeelor şi monumentelor. Seria monumente istorice şi de artă* [continuă *Revista muzeelor*]. Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti, **1**, 1964 [**11**, nr. 1, 1974].

Romano-Arabica = *Romano-Arabica.* Edited by Mircea Anghelescu. Romanian Association for Oriental Studies. Bucharest, 1974, 132 p. [multigrafiat].

Roum = *La Roumanie d'aujourd'hui.* Revue mensuelle paraissant en français, en anglais, allemand et en espagnol, Bucarest [nr. 12, 1974].

RPed = *Revista de pedagogie.* Organ al Institutului de ştiinţe pedagogice, Bucureşti, **1**, 1952 [**23**, nr. 12, 1974].

RPsih = *Revista de psihologie.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1955 [**20**, nr. 4, 1974].

RR = *Revue roumaine.* Publication trimestrielle de littérature et d'art, paraissant en français, russe, anglais et allemand, Bucarest, **1**, 1947 [**28**, nr. 4, 1974].

RRH = *Revue roumaine d'histoire.* Académie de sciences sociales et politiques de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1962 [**13**, nr. 4, 1974].

RRL = *Revue roumaine de linguistique.* Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1956 [**19**, nr. 6, 1974].

RRMPA = *Revue roumaine de mathématique pure et appliquée*. Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1956 [**19**, nr. 9, 1974].

RSSPh = *Revue roumaine des sciences sociales*. Série de philosophie et logique. Éditions de l'Académie de la Republique Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1957 [**18**, nr. 4, 1974].

RSSPs = *Revue roumaine des sciences sociales*. Série de psychologie. Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1957 [**18**, nr. 1, 1974].

Săptămîna = *Săptămîna culturală a capitalei*. Revistă editată de Comitetul de Cultură şi Educaţie Socialistă al municipiului Bucureşti, Serie nouă, Bucureşti, **1**, 1970 [nr. 213, 1974].

SCB = *Studii şi cercetări de bibliologie*. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1962 [**13**, 1974].

SCD = *Studii şi cercetări de documentare*. Centrul de informare şi documentare al învăţămîntului. Academia R.S. România. Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului, Bucureşti, **1**, 1959 [**16**, nr. 1, 1974].

SCGeogr = *Studii şi cercetări de geologie, geofizică şi geografie. Geografie*, Bucureşti, **1**, 1954 [**21**, nr. 2, 1974].

SCIVA = *Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie*. Academia de ştiinţe sociale şi politice a Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1950 [**25**, nr. 4, 1974].

Scînteia = *Scînteia*. Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Bucureşti [**43**, nr. 10066, 31 dec. 1974].

SCL = *Studii şi cercetări lingvistice*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1950 [**25**, nr. 6, 1974].

SCMatem = *Studii şi cercetări matematice*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1950 [**26**, nr. 10, 1974].

ScTin = *Scînteia tineretului*. Organ central al Uniunii Tineretului Comunist, Bucureşti, **1**, 1945 [**30**, nr. 7966, 31 dec. 1974].

Sec 20 = *Secolul 20*. Revistă de literatură universală editată de Uniunea scriitorilor din Republica Socialistă România, Bucureşti [nr. 9—10, 1974].

SLLF 3 = *Studii de limbă literară şi filologie*. Institutul de lingvistică al Academiei Republicii Socialiste România. Sectorul de limbă literară şi filologie. Vol. III, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 399 [—400] p.

SMLLR = *Studii de metodică a limbii şi literaturii române*. Coordonatorul lucrării: Alexandru Bojin, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1974, 275 p.

SR = *Steagul roşu*. Organ al Comitetului judeţean Ilfov al P.C.R. şi al Consiliului Popular judeţean, Bucureşti, **1**, 1949 [**26**, nr. 7759, 31 dec. 1974].

ST = *Studii teologice*. Revista institutelor teologice din Patriarhia Română, Bucureşti, **1**, 1949 [**26**, nr. 1—2, 1974].

Steaua = *Steaua*. Revistă a Uniunii Scriitorilor, Cluj, **1**, 1950 [**25**, nr. 12, 1974].

StIst = *Studii şi articole de istorie*. Societatea de ştiinţe istorice din Republica Socialistă România, Bucureşti [**26**, 1974].

StUBB = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai*. Series Philologia, Cluj, **1**, 1956 [**19**, fasc. 1, 1974].

StUBBHist = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai*. Series Historia, Cluj, **1**, 1956 [**19**, fasc. 1, 1974].

StUBBPh = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai*. Series Philosophia, Cluj, **1**, 1956 [**19**, 1974].

StUBBPs = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai*. Series Psychologia-Paedagogia, Cluj, **1**, 1956 [**19**, 1974].

Studii = *Studii*. Revistă de istorie. Academia de ştiinţe sociale şi politice a Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1948 [vezi RI].

ŞtTeh = *Ştiinţă şi tehnică*. Revistă lunară editată de C.C. al U.T.C., Bucureşti [**25**, nr. 8, 1974].

Terra = Terra. Bucureşti, **1**, 1969 [**6**, nr. 3, 1974].

Tomis = *Tomis*. Revistă a Comitetului judeţean pentru cultură şi educaţie socialistă Constanţa, editată de ziarul „Dobrogea nouă", Constanţa **1**, 1966, [**9**, nr. 7, 1974].

Transilvania = *Transilvania*. Revistă politică, social-culturală şi literară. Serie nouă, Sibiu, **1**, 1972 [**3**, nr. 12, 1974].
TribRom = *Tribuna României*. Editată de Asociaţia „România", Bucureşti, **1**, 1972 [**3**, nr. 51, 1974].
TribŞc = *Tribuna Şcolii*. Revistă săptămînală editată de Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului şi Uniunea Sindicatelor din Învăţămînt, Ştiinţă şi Cultură, **1**, 1971 [**4**, nr. 150, 1974].
Tribuna = *Tribuna*. Director fondator: Ioan Slavici (1884); Săptămînal de cultură editat de Comitetul de cultură şi educaţie socialistă, Cluj, **1**, 1957 [**17**, nr. 52, 1974].
Új Élet = *Új Élet*. A szocialista egységfront orszógos tanácsának képeslapja, Tîrgu-Mureş, [nr. 12, 1974].
Útunk = *Útunk*. România Szocialista Köztársaság írószövetségének lapja, Kolozsvár, **1**, 1946 [**29**, nr. 52, 1974].
Vatra = *Vatra*. Directori fondatori: I. Slavici, I. L. Caragiale, G. Coşbuc (1894). Revistă social-culturală editată de Comitetul de cultură şi educaţie socialistă al judeţului Mureş, **1**, 1971 [**4**, nr. 12, 1974].
VînPesc = *Vînătorul şi pescarul sportiv*. Revista Asociaţiei generale a vînătorilor şi pescarilor sportivi, Bucureşti, **1**, 1949 [**26**, nr. 7, 1974].
VN = *Veac nou*. Organ al Consiliului General al A.R.L.U.S., Bucureşti, **1**, 1946 [**30**, nr. 22, 1974].
VR = *Viaţa românească*. Revistă editată de Uniunea Scriitorilor, Bucureşti, **1**, 1948 [**27**, nr. 12, 1974].
VS = *Viitorul social*. Revistă de sociologie şi politologie. Academia de ştiinţe sociale şi politice a Republicii Socialiste România. Comitetul naţional de sociologie. Asociaţia română de ştiinţe politice, Bucureşti, **1**, 1972 [**3**, nr. 4, 1974].
VSt = *Viaţa studenţească*. Revistă a Asociaţiilor Studenţilor Comunişti din România, Bucureşti, **1**, 1956 [**19**, nr. 42—43, 1974].

INDICE ALFABETIC AL BIBLIOGRAFIEI

AUTORI

A

A. B. 388
Abager, Basilius 1429
Adam, Ioan 611
Adăscăliţei, V. 907
Admoni, Wladimir [1060]
Agard, F. B. 342
A. Gh. O. 908
Agrigoroaiei, Valentina 239, 1294
A. J. 612, 783
Akulenko, V. V. [252]
Albrecht, Günter [1054]
Albu, Florenţa 1442
Alecsandri, Vasile [911]
Alecu, Viorel 1254
Alexandrescu, Ecaterina 679, 699, 835
Alexandrescu, Sorin [244], [269], 343, 839
Alexandrescu-Dersca Bulgaru, M. M. 64.
Alistar, D. 840
Alvar, Manuel 387, [1160]
Andriescu, Al. 841
Andrucovici, Vasile 1295
Anger, Horst 1468
Anghel, Florin 1413
Anghel, Ioana 47, 470
Anghelescu, Marica 65
Anghelescu, Mircea 1, 14, 15, 542, 613, 614, 1072, [1073]
Anghelescu, Nadia 131, 1063, 1296
Anghelescu-Temelie, N. 700
Antal, Árpád 132
Antal, Szecsi 1255
Antip, Felicia 344
Antonescu, Georgeta 543
Apostol, Pavel 1291
Aramă, Constantin 777
Arendsen-Constantin, Elena [811]
Arghezi, Tudor [839], [879]
Armani, Giuseppe 21
Armbruster, Adolf 402, [513], [523]
Arseneseu, Adina 403
Augerot, James E. [391], 641
Averbuhmetch, Sofia 1297
Avram, Andrei 404, 1023, 1125
Avram, Mioara 66, 659
Avrameseu, Aurel 1419

B

Babeu, Doina 1198
Baciru, Livia 544

Bacovia, George [863], [897]
Baffi, Mariano 387
Bageacu, Viorel 1064
Bakos, Ferenk [1240]
Balaban, Romulus 181
Balaban, Silvia 1298
Balaci, Alexandru 1470
Baldinger, Kurt [271], 387, [1159], [1165]
Balogh, Dezső 1237, 1238
Balogh, Edgar 1217
Baltag, Cezar 615, 842
Baltazar, Camil 1456
Bantaş, Andrei 1024
Bar-Hillel, Yehoshua [289]
Baranciuk, E. I. 745, [815]
Baranga, Andrei 784
Barbu, Eugen 471, 472, [884], 977
Barbu, Ion [856]
Barbu, N. I. 405
Basarab, Neagoe [619], [625], [637]
Baubek, Agiemin 87
Băcăuanu, V. 746, [795]
Bădescu, Irina 133, 1074
Bădicuţ, I. T. 1
Băjănică, V. 53
Bălan, Ion Dodu 473
Bălan-Osiac, Elena 406
Bălătică, Marian 785
Bălcescu, N. [888]
Băncilă, Florica 1025
Bărboi, Constanţa 407
Bărbuleseu, Nina 1299
Bec, Pierre [400], [1161], [1440]
Bejan, D. 660, 680
Beke, György 1471
Belchiţă-Hartular, Anca 117, 338, 541
Beldescu, G6. 48, [994], [995], [996], [998], [999], 1256, 1291, 1437
Beltechi, Eugen 530
Bendek, G. 67
Beniţă, Valeriu 1300
Bercea, Livius 134
Berea-Găgeanu, Elena 661, 662
Bernardinello, Silvio [1022]
Beševliev, V. [1205]
Bibicioiu, V. 389
Bidian, Viorel 954
Bidu-Vrănceanu, Angela 704
Binder, Pavel 545, 546, 547, [640]
Binder, Ştefan 1472
Binder, Ursula 1026, 1301
Birbăneseu, Adrian 306
Birlan, Valeriu 459
Bîră, Elena 1027, 1028
Bîrlădeanu, Mihaela 240, 241
Blaga, Lucian [905], [909], [927]
Blajovici, Traian 390, 507, 995, 1148
Blandiana, Ana 345
Blanke, Detlev 1457
Blideanu, Eugen 1291
Boeşa, Minerva 307
Bogdan, Mihail 1302
Bogdan-Daseălu, Doina 135, 843
Bojan, Maria 786
Bojin, Al. 1257, 1291
Bolintineanu, Alexandru 1303, 1304
Borcilă, Mircea 242, 342, 346, 347, 391
Bordeianu, Mihai 548, 832, 909
Borgida, Minerva 308
Boroianu, Irina 136
Botez, Liliana 408
Botiş, Valeriu 681
Botoşăneanu, L. 992
Bötteher, Kurt [1054]
Bourgeais-Ivăneanu, Marlene 349
Bouvier, J. C. 350
Bouty, Michel [1171]
Brainerd, Barron 137
Branco, Adelino 1420
Braşoveanu, Aurica 1305
Bratu, Alice 1306
Bratu, Constantin 978
Bratu, Costin 844
Bratul, Popa [628]
Bray, Warwik [1466]
Brădeseu, Adriana 230
Brăeseu, Maria 68, 1075
Brăileanu, Luminiţa 243
Brâncuş, Grigore 765, [826], 845
Breban, Vasile 748, [785], [807], [816]
Brézillon, M. [1461]
Brezu, Constandina 549
Brodin, Doroty 1166
Broseh, Gerd [1408]
Brunot, Ferdinand [1156]
Bucă, Marin 747, [790], [824], [825], 1173
Bucur, Marin 787
Budagov, R.A, [48] [259]
Budai-Deleanu, Ion [875]
Bujeniţă, Mihai 244, 777
Bulencea, Nicolae 1414
Bulgăr, Gh. 138, 139, 351, 352, 474, [509], [512], [522], 550, 551,552, 675, 833, 846, 910, 911
Buneseu, Gheorghe 245
Buneseu, Vasile 1291
Burliand, V. A. 745, [815]
Burtea, Eliza 1258
Byck, Jaques [420]
Byron, G. G. [899]

C

Çabej, E. [1213]
Calotă, Ion 524
Calude, Cristian 309
Calvo, Edoardo Ignazio [1152]
Canarache, Ana 748, [785], [807], [816]
Candrea, I. A. [413], [414], [463]
Cantacuzino, Şerban [578]

Cantemir, Dimitrie [6], [15], [402], [403], [408] [423], [425], [428], [473], [571], [845], [867] [875], [887], [890], [898], [902], [1455]
Cantemir, Traian 409
Capesius, Bernhard [1468], [1469]
Caproşu, I. 1199
Carabulea, Elena 531, 730, 731
Caragiale I. L. [857], [866]
Caragiu-Marioţeanu, Matilda 392, 497
Carapetru, Alexandrina 1417, [1437]
Caratașu, Mihai 544
Carpov, Maria 140, 141
Cartojan, Nicolae 553, [611], [615], [629]
Castellan, Georges 353
Catrani Popescu, Mioara 54
Cattaneo, Carlo [21]
Cazacu, Boris 354, 410, 498, 529, [530], [532], [533], [535], 616
Cazimir, Bogdan 310
Călărașu, Cristina 676, 932, 1200
Călin, Alina 912, 913
Călin, Vera 142
Călineșcu, Al. 143, 246
Călinescu, G. [882]
Câmpeanu, Eugen 914
Cândea, Virgil 69
Cârstea-Romaşcanu, Mihaela 1076, 1307
Ceacalopol, Gloria 767
Ceampuru, Stelian 1308
Ceaușescu, Gh. 705 , 847
Ceaușescu, Nicolae 70
Ceaușescu, Petre [392]
Çeliku, Mehmet [1216]
Cerdá-Massó, Ramon 1415
Cernăteșcu, Raul 71
Cernea, Valeriu 141
Cernovodeanu, Paul 16
C. G. 788
Ch. R. 1050
Chatman, Seymour [242]
Chaurand, Jacques [1153]
Checicheș, Laurenţiu 749
Chelcea, Septimiu 145, [297]
Cherebeţiu, Anca 1432
Chiosa, Clara Georgeta 706, 1248, 1259
Chiriacescu, Alexandru 553, [611], [615], [629]
Chirilov, P. 1201
Chiriță, Gertrud 1309
Chiseop, Liviu 1310
Chiţimia, I. C. [503], [504]
Chiţoran, D. 233, 698, [1051], 1251, 1416, 1433
Chivu, Gheorghe 2, 55, 848, 849
Cilianu, Corina 1311
Cimponeriu, Sandu 1260
Ciobanu, Fulvia 732
Ciobanu, Gheorghe 355
Ciobotaru, Sorin 311, 312, 313, 314, 315
Ciocan-Ivănescu, R. 72
Ciocea, Ion [797]
Ciocîrlie, Constanţa 1312, 1313
Ciocîrlie, Livius 146
Ciocoi-Pop, D. 1314
Cioculescu, Şerban 617
Ciompec, Georgeta 356, 663
Ciorăneșcu, Al. [911]
Ciparia, Timotei [437], [455]
Ciubotaru, Valerian 850
Cluică, Marcel D. 618
Ciucur, Mihail 619
Ciurea, Ion 357
Civilev, A. F. 745, [815]
Cleynen-Serghiev, Ecaterina 750, [1168]
Clivio, Amedeo [26]
Clivio, Gianrenzo P. [26]
Clonaru, Const. 620
Close, Elisabeth [388]
Cobeţ, Doina 789
Cohen, Marcel [1134], [1139]
Cohuţ, Cornelia [531], 1030
Coja, Ion Z. 147, 979
Cojan, Mariana 1315
Cojocaru, Constantin 148, 247, 499, 790, 993
Coleașă, Ianeu [700], [701]
Comarnescu, Milena 73
Comşulea, Elena 664
Condeescu, N. N. [445], [1132], [1168]
Condrea-Derer, Doina 753, 1077, 1316
Conea, Ion 962, [1484]
Constantinescu, Alexandru 609, [618], [631]
Constantinescu, Antonia 156
Constantinescu, Ileana 1249
Constantinescu, Ilinca 74, 791, 851
Constantinescu, Nicolae [908], [912]
Constantinescu-Dobridor, Gh. [656], 665, 994
Contescu, Titus 777
Coquet, Jean Claude [276]
Corbea, Andrei 358
Coresi [349], [546], [640]
Cornean, Nicolae 554
Cornelissen, Ralf [1157]
Cortlandt, Frederic 1174
Cosmin, Lucia 1317
Cosmuţa, T. 119
Costescu, Virgil 1318
Costin, Miron [605]
Costinescu, Mariana 2, 555
Costinescu, Petre 17
Coşbuc, George [456]
Coteanu, I. 149, 238, 248, 356, 475, 487, 642, [910], [914], [917], [919], [920], [921], [928], [929], [931], 1078
Coutelle, Louis [1019]
Covaci, Vasile 1126, 1127
Crașoveanu, Dumitru 682, 701, [702], 955
Creangă, I. 316
Creangă, Ion [869], [883]
Creţu, Vasile 411
Cristache Panait, Ioana [622]
Cristea, Teodora 1078, 1079, 1319, 1320, 1441
Cristea, Valeriu 556, [617]
Cristian, Cornel 751
Crişan, Aurelia 1128
Cronţ, Gheorghe 609, [618], [631]
Csehi, Gyula 1218

Curticăpeanu, V. 591
Curuz, Petre 1321
Cvasnii, Maria 150
Czégeni, József 1239

D

Damé, Fr. [445]
Dan, Ilie 382, 412
Danciu, Dimitrie 1473
Daniel, Constantin 1005, [1018]
D'Annuzio, Gabriele [1077]
Dascălu, Crișu 852, 1449
Dascălu, Gh. 1261, 1262
Dascălu, Laurenția 643, 644
Dauzat, Albert [1149]
Davan, Maurice [1134], [1139]
David, Doina 836
Davidovitsch, Catherine [1166]
Davidson, Donald [267]
Dănăilă, I. 9
Dănilă, Simona 792
D. B. 726
De Ridder, G. P. [811]
Deacu-Lișca, Irina 1081
Deanović, Mirko [1208]
Decei, Aurel 1065, 1066
Decusară-Boeșan, Crina 1322
Delarăscruci, Oltea 1417, 1418, [1437]
Demény, Ludovic 557, [563], [1175]
Demiraj, Shaban [1215]
Densusianu, Ovid [92], [111], [406], [407], [409], [410], [416], [417], [419], [429], [430], [432], [433], [434], [439], [443], [446], [448], [457], [460], [461]
Depauscheg, Benno 1419
Diaconescu, Ion 683, 1263, 1264, 1291
Diaconescu, Paula 151, 853
Diaconovici-Loga, Constantin [544], [652], [653], [658]
Diaconu, M. 793
Diaconu, Petre 973
Dignoire, Claude 1323, 1324, 1434
Dima-Drăgan, Corneliu 558, 559
Dimitrescu, Florica 18, 75, 393, 413, 414, [463], [497], [498], [510], [516], [517], [519], 666, [794], 1438, 1474, 1475
Dimitriu, C. [499], [511], [684], 854
Dincă, Dorina 249
Dincă, Ionel 752
Dinu, Mihaela 795
Dinu, Mihai 152, 153, 317
Dițuleasa, Florea 1265
Dițuleasa, Valeria 1265
Djamo-Diaconiță, Lucia [1203]
D. M. 1476
Dobrin, Aurelia 394
Dobrișan, Nicolae 1067, 1068
Doca, Maricel 1325
Doinaș, Ștefan Aug. 855, 1082
Dombi, Erzsébet P. 1219
Dominte, Constantin 154, 356, 974, 1439
Donisă, I. 746, [795]
Dorcescu, Eugen 652, [658], 856
Dosoftei [481], [544], [572], [585], [586], [589], [590], [596], [598], [599], [603], [604], [605], [607], [608], [841], [842], [895], [900]
Dragomirescu, Gh. N. 690
Dragoș, Elena 857
Dragoș, Nicolae 155
Dragu, Gh. 965, [976]
Drăgan, Mihai [464]
Drăghicescu, Janeta 1083, 1326, 1327
Drăgoi-Osman, Sabina 1328
Drăgulin, Mariana Gh. 460, 1459
Drineu, Sergiu 650
Dubois, Claude [239]
Dubois, Jean 156, [239], [240], [254], [1149]
Dumistrăcel, Stelian 19, 525
Dumitrașcu, Pompiliu 157, 1460
Dumitrescu, Domnița 76, 250, 1084, 1129, 1329, 1330
Dumitrescu, Ion 858, [923]
Dumitrescu, Vladimir 1461
Dunăreanu, Elena [630]
Dunot, Oswald [246]
Duțescu, Dan 359
Duțescu, Rodica 1085
Duțu, Alexandru 77, 626, 1017
D. V. 1401

E

Eclisiarhul, Dionisie [580]
Edeline, F. 156
Edwards, P. M. H. [677], [821]
Eggerer, Wilhelm [1053]
Eliade, Irina 158, 233, [243], 1086
Emilian, Alexandru 1087
Eminescu, Mihail [550], [551], [552], [846], [847], [851], [852], [870], [885], [893], [901], [904], [906], [918], [923]
Eminescu, Yolanda 233, 707, [727]
Enescu, Radu 360
E. R. 500
Erdélyi, Lajos 1220
Erhan, Ioan 796
Erk, Heinrich [800]
E. V. 20
Evghenieva Mojaeva, Ivessa [1204]
Evoleeanu, Dimitrie [418]
Evseev, I. 159, 667

I

Fábián, Pál [1240]
Façon, Nina 21, 251, 753, [1470]
Faiciuc, I. 532
Faifer, L. 1266, [1292], [1293]
Falk, Dagmar 361
Fält, Gunar [1151]
Fareaș, Ludmila 252, 253

Farezády, Elek [1243]
Farkas, Jénő 1267
Farkas, Magda Cs. 160
Fassel, Horst-Helge 415
Fassel, Luminița 415, 1440
Fasold, Ralph W. [1059]
Felea, Ana 1331
Ferraboschi, Paolo Beninca [1136]
Fertig, Agneta 318
Fierăscu, C. [792], [823]
Filimon, Marian 362
Filimon, Mariana 322
Fink, Alfred 1332
Fischer, I. 1006, 1177
Fishman, J. A. [265]
Fjodorova, A. V. [252]
Flora, Radu 363, 387, 797
Florea, Melania 1268
Florea, Viorica 961
Floreșcu, Radu 767
Foarță, Mia 161, 162
Foarță, Ștefan 163
Focșeneanu, Veronica 1364, 1433
Fodor, Ecaterina 1176, 1177
Fodor, Octavian 1443, 1444
Folena, Gianeranco 387
Forăscu, Narcisa 164
Fossat, Jean Louis [1142]
Frai, Ana 1178, 1202
Frau, Giovanni [1136]
Frățilă, Vasile 416, 533, 966
Frenkian, Aram [405]
Frîncu, Constantin 476, 477, 859
Frîncu, Ștefan 1333
Frînculeșcu, Mircea 1402
Fröhlich, M. 1031
Funeriu, I. 860, 1269

G

Gabinskij, M.A. [261]
Gáldi, Ladislau [909], [927], [1171], [1173], [1474], [1475], [1476], [1479], [1482]
Galffy, Mózes 1221, 1230
Gamillscheg, Ernst [1472]
Gandelman, R. 1179
Gardette, Pierre [1478], [1481]
Gastone, Nicolae 417
Gauger, Hans-Martin 364, 387
Gălățeanu, Olga 1334
Gămuleșcu, Dorin 735, [742], [744], [812]
Gârcineanu-Tânjală, Ruxandra 1335
Geleji Katona, István [1223]
Genouvrier, Emile [1412]
Georgescu, Ion V. 1018
Georgescu, Magdalena 560, 861, 1203
Georgescu, Mariana 1336
Georgiev, Hristo 165, 166, 329
Gheorghiu, Al. 1426
Gheorghiu, Mărioara 1088, 1130
Gheorghiu, Vladimir 1270
Ghergariu, Leontin 708, 980
Gherman, Haritina 1250
Gheție, Ion 478, 479, [502], [507], [508], [518], [520] [557], 561, 562, 563, 565, [612], [616], [620], [621], [624], [634], 668
Ghiculete, Galina [530], [532], [533]
Ghita, Ieremia B. 501
Ghiță, Gh. [792], [823]
Ghiță, Iulian 1271
Ghițescu, Micaela 1427, [1436]
Giacomo, Mathée [240], [254]
Giosu, Ștefan 254, 255, 502, [916]
Girard, Denis [1462]
Giurescu, Anca 1089
Giurescu, Constantin C. [501], [521]
Giurgiu, Felicia 167, 862
G. L. 1131
Glück, Manfred [1408]
Godorolea, Ștefan 1204
Goga, Ecaterina 3
Goga, N. 669
Goldenberg, L. M. 745, [815]
Goldenberg, Yves 1069, 1247
Goldiș-Poalelungi, Ana [1143]
Golescu, Iordache 566, [613]
Golopenția-Eretescu, Sanda 863
Gongora y Argote, Luis Del 1105
Goția, Anton-Patriciu 567
Goudet, Jacques 365, 1337
Gougenheim, Georges [1167]
Graur, Al. 22, 113, 168, 169, 238, 256, 257, 258, 259, 260, 366, 367, 368, 418, 419, 420, [445], 653, [654], [655], [657], 670, 702, 727, 730, 733, 742, 754, 798, 799, 864, 865, 915, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 956, [973], [974], [975], 981, 982, 983, [992], [993], [997], 1051, 1132, 1133, 1134, 1240, 1338, 1445
Grădinaru, Alexandrina 671
Greceanu, Radu [606]
Grecu, Doina 568, 755
Grecu, Victor V. 421, 422, [465], [466], [467]
Greimas, A.-J. [276]
Greiner-Mai, Herbert [1054]
Grigoraș, M. 56
Grigoraș, N. 503
Grossman, Maria [20]
Gruiță, Gligor 369, 940
Gudea, Nicolae 395
Gudea, Rodica 916
Guespin, Louis [240], [254]
Gulea, Mihaela 1328
Gunnarson, Kjell-Åke [1154]
Guțu-Romalo, Valeria 356, [656], [702], [703], [960]
Guzzetta, A. [1212]
Gyímesi, Éva Cs. 1222, 1223

H

Haarmann, H. [1214]
Hadlich, Roger L. [1163]
Haikin, S. E. 745, [815]

Haivas, Gabriela 1180
Halfin, A. M. 745, [815]
Halvorsen, Arne [676]
Haneș, Gheorghina 756
Hangiu, I. 1272, 1273, 1292
Hanțiu, Ecaterina 1339
Harman, Gilbert 267
Harris, James [233]
Hartman, R. R. [241]
Hasan, Finuța 734
Hasdeu, B.P. [464]; vezi și Petriceicu Hasdeu, B.
Haș, Gheorghe 1135
Hazgan, A. 1266, [1292], [1293]
Hazy, Ștefan 685
Heliade-Rădulescu, Ion [394], [396], [399], [899]
Holtai, Gaspar [546], [1235]
Helwig, Karin 320
Herezeg, Giulio [251], [1131]
Heresciu-Daniil, Tina 1340
Herseni, Traian 170
H. F. 1052
H. H. 800, 1053
Hîrjoabă, I. 746, [795]
Hîrlăoanu, A. 261, 1181
H. K. 1054
Hodge, Carleton T. 171
Hodiș, Viorel 262, 686
Hólieska, Dezső 1225, [1244], [1246]
Homorodean, M. 967
Honterus, Ioan [546]
Hristea, Theodor 709, 736, 941, 1274
Hromadka, Georg 1032
Huber, Manfred 45
Hudea, Ana Mira 1033

I

Iacob, Lisette 1090
Iacob, Șt. 480
Iacob Binder, Rodica 263
Iacobescu, Ilie V. 504
Ianeu, Napoleon Toma 172
Iarovici, Edith 687
Ieremia, Eugenia 1091, 1341
I. H. 78, 801
Iliescu, Maria 4, 802, 1092, 1136, 1137
Imbs, Paul [49]
Impey, Michael H. 370
Ionescu, Adriana 1268
Ionescu, Anca-Irina 1182, 1183
Ionescu, Doina 79
Ionescu, I. 505, 621
Ionescu, Liliana 80 vezi și Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana
Ionescu, Mariana 1342
Ionescu, Miu 222
Ionescu, Victoria 569
Ionescu Moeanu, Angela 1420
Ionescu-Nișcov, Traian 570
Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana 867 vezi și Ionescu, Liliana
Ionică, Ion 529, [535]
Ioniță, Vasile [817], 968
Iordache, Rodica 1343
Iordache, Roxana 1007
Iordan, Iorgu 5, [19], [24], 173, [345], 371, [458], 649, 710, 711, 757, 868, 869, 1138, 1139, 1140, [1148], [1442], 1446, 1447, [1448], 1458, 1478
Iordanes [1007]
Iorgulescu, Mircea 461
Iosifescu, Silvian 156
Iova, Mariana 6, [15]
Irimia, D. 870
Irmscher, J. 1019, 1205
I. S. 506, 622, 743
Ispas, B. 1184
Istrate, G., 382, 423, 424, 714, [835], [836], 871
Istrătescu, Steluța 1344
Ivan, Ioan 571
Ivanciu, Nina 1093, 1141
Ivanovici, Victor 173
Ivănescu, Gh. 425
Ivireanul, Antim [486], [579], [633]

J

Jakobson, Roman [303]
Janitsek, E. 969
Janitsek, Jenő 1224
Jerebțov, I. P. 745, [815]
Jetele, Franz 1034
Jivcovici, M. [812]
Jonke, Ljudevit [1208]
Juhász, Gyula [1237]
Juilland, Alphonse [279], [677], [821], [1166]
Juilland, Ileana [821]

K

Káutor, Lajos 803
Karacașian, Madeleine 442
Kelemen, B. 426, 654, 655, 758, [799], 917, 1421
Kernbach, Victor 321
Kiara, Em. [1021]
Király, Fr. 427
Király, Maria 1180
Kisch, Ruth 1428, [1437]
Kiss, Zoltan 1225, [1244], [1246]
Klaster Ungureanu, Grete 1345, 1419, 1435
Klauss, Georg [291]
Klein, H. G. 372, [392]
Klinkenberg, J. M. 156
Klooster, W. G. [280]
Knopp, Wolfgang 1035
Kocziány, László 1241
Koerner, E. F. [283]
Kohn, Ioan 1346
Kottler, Petru 1046
Kozma, Vilhelm 1036, 1347

Kraizmer, L. P. 745, [815]
Krenn, Herwig 373
Krohn, Paul Günter [1054]
Kroner, Michael 496, [500], [515]

L

Labutin, V. K. 745, [815]
Lackner, Irmgard 374
Laforgue, Jules [1085]
Lakó, Elemér 1226, [1238]
Lallemand, Maurice [1134], [1139]
Lande, B. S. 745, [815]
Laszló, Ferenc 1242
Lazăr Sărăianu, Dumitru 804
Lăudat, I. D. 428, 481, 572, 1266, 1275, [1292], [1293]
Lăzărescu, Adriana 1422
Lăzărescu, George 1348, 1423
Lăzărescu, Mircea 174
Lăzărescu, Paul [530], [532], [533], 1142
Lăzărescu, Traian 1349
Lefter, Virgil 759
Leopardi, Giacomo [1106]
Leroy-Gourhan, A. [1461]
Leu, Paul 1293
Levi-Strauss, Claude [285]
Leviţchi, Leon 233, 791, 805
Linder, Karl Peter [475]
Lindgren, Lauri 387
Linţa, Elena 1185
Lipski, John 1094
Littera, Ileana 156
Livescu, Jean 430, 760, 1350
Lloyd, Paul M. 387
Lobiuc, Ioan 712, 728, 1206
Lockwood, David G. [294]
Lombard, Alf 393, [400], 430, 1095, 1424, [1438]
Lomtev, T. P. [1201]
Loriot, R. 1143
Lotman, I. 175
Lotreanu, Marga 23
Lozbă, Mihai 176, 1207
Lucuţa, Yvonne, 1037, [1062]
Lungu, Lelia 177
Lungu, Vasile 1276
Lupaş, Marie-Anne 672
Lupaş, Tudora 1351
Lupchian-Oacheş, Gabriela 1328
Lupu, Coman 761, 1441
Luscher, Renate [1408]
Lyons, J. [249], [281]

M

Macarie, Liliana 1096, 1144, 1145, 1146, 1147
Macovei, Z. 507, 995, 1148
Macrea, D. 81, 82, 118, 178, [401], 431, 432, 433, 462, 463, 482, 483, 508, 509, 510, 511, 623, 624, 656, 713, 737, 806, 807, 808, 837, 918, 919, 942, 943, 944, 985, 986, 987, 996, 997, [1446], [1447], 1448, [1458], 1479
Mahmut, Enver 1070
Maior, Petru [459], [462], [469]
Maioreseu, Titu [453], [550]
Makarov, V. V. [1135]
Makkai, Adam [294], [1061]
Malkiel, Yarov 387
Mallarmé, Stéphane [1082]
Mancaş, Mihaela [838]
Mánczak, Vitold 1097
Manea, Ion 375, 387
Maneca, Constant 179, 264, 809, 872, 1098
Manolescu, Nicolae 873
Manoliu-Manea, Maria [264], [292], [293], [300]
Mantsch, Heinrich 114, 484, 1055
Manu, Margareta 265
Mareea, Pompiliu 376, 945
Marcellesi, Christiane [240], [254]
Marcellesi, Jean-Baptiste [240], [254]
Marchand, Frank [406]
Marcu, Florin, 180, 738
Marcus, Solomon 83, 181, 266, 322, 323, 324, 920, 1480
Mare, Călina 810
Mare, V. 119
Mareş, Al. 479, [502], [507], [508], [518], [520], 565, 573, 574, 575, 576, 577, [636]
Marian, Barbu [814], [819], [822]
Marin, Maria [530], [532], [533]
Marin Curticeanu, Valentina 485
Marinache, Florica 688
Marineseu, M. 1211
Marineseu, Rareş 1099, 1353
Marineseu Himu, Maria 1425
Marino, Adrian 182, [803]
Marta, Mihai 874
Martin, Eveline [18]
Martin, Jean Baptiste [1158]
Martín, José Luis [250]
Martin, Robert [18]
Martinet, André [1125]
Martinet, Jeanne [255], [287]
Marton, Gyula 1227, 1230
Masami, Ito 183
Mateescu, Florica 1008
Mathé, Brigitte 1277
Mayer, Egon [1053]
Mazzoni, Bruno [20]
Măcăreanu, Inocenţiu 1354
Mănucă, Dan 464
M. B. 396, 811, 1149, 1150, 1462, 1463
Mehmet, Mustafa A. 84
Mendez da Luz, Maria Albertina [1140]
Metea, Alexandru 650
Mevel, Jean-Pierre [240], [254]
M. F. 24
Miclău, Paul 184, 185, 1355, 1449
Micu, D. 512
Micu, Eugen 534

Micu, Ioan 1356
Mihai popa [602]
Mihail, Paul 85, 486, 578, 579, [633], [639] [1199]
Mihail, Zamfira 397, 579, [633], [639], 714, [1199]
Mihalyi, Margareta 325
Mihăescu, Doru Eugen 487
Mihăescu, H. 535, 744, 1001, 1002, 1009, 1020, 1021, 1208, 1212, 1213, 1214, 1215
Mihăescu, N. 946, [955]
Mihăilă, Ecaterina 186
Mihăilă, G. 7, 48, 86, 488, [505], [514], [625], [628], [726], [728], [743], 762, [798], [806], [808], 1183
Mihăilă, Rodica 687, 689
Mihăilă-Scărlătoiu, Elena 115, 540, 812, 1003, 1004, 1186
Mihăileseu, Dan 875
Mihordea, V. 625
Milaș, C. 876
Mili, Lucian 877
Miller, Arthur [320]
Minguet, P. 156
Miron, Paul [395]
Miscol, Oltea 947
Mitterand, Henri [1149]
Mitu, Mihai 716
Miinea, Mihaela 267
Mîrza, Clement 356
M. K. 813
Mladenov, Maxim Sl. 715
Mocanu, Nicolae 536
Moise, Ion 690
Moisil, Florica [625]
Moisil, Gr. C. [451], [1483]
Molan, Vasile 1357
Moldovan, V. 1184
Moldoveanu, Ioan 1358
Moldoveanu-Stamate, Aurelia 1100
Molière [1086]
Moll, Francis de B. [1138]
Mona, C. 465
Morar, Paulina 1278
Moraru, Cornel 1269
Moucha, Sanda 1434
Mounin, Georges [272]
Mourin, Louis [23], 1101
Muljačić, Žarko [1161]
Munteau, George 116, 268, 1403
Munteanu, Dan 1102, 1103, 1151
Munteanu, Georgeta 998, 1279, 1280
Munteanu, Ștefan 187, 188, [272], 434, 878, 921
Munteanu, Vasile 513, 626
Murádin, László 1228
Murateea, Seit A. 1426
Muravyova, L. S. 1211
Murăreț, Ion 1104, 1359
Mureșianu, Ion B. 398
Murgu, Elena 1434
Murvai, Olga 189, 1360
Muster, Dumitru 1251
Muthu, Mircea 580

N

Naghiu, Iosif E. 514, 627, 628
Nagy, Gabor O. [248]
Nagy, Jenő 1038
Nagy, Magda 1187
Nagy, Maria J. 269, 1229
Nandriș, Octavian [400], [1161]
Naschitz, Mariana 1404
Nasta, Margareta 1361
Nasta, Mihai 190, 233, [244], [269]
Nădejde, Rodica 1362
Neaca, N. 435
Neacșu [488]
Neagoe, Victorela 526
Neagu, Valeria 270
Neculce, Ion [556], [616], [869], [874]
Nedelcu, Eugen 970
Nedelcu, Monica 271, 1105
Negomireanu, Doina 879
Negreanu, Aristița 191
Neiescu, Petru 436, [535], [536], 539
Nemes, Zoltánné 1230
Nemser, William [1056]
Nestorescu, Virgil 948
Newkomer, Justin [1466]
Nica, Dumitru 691
Nichita, Ioana 1152
Nicola, Eleonora 1106
Nicolau, Radu 175
Nicolescu, Aurel 399, 437, 466, 1153
Nieulescu, Al. 233, 377, 489, 949
Niculescu, Ionuț 629, 814
Nistor, Corneliu 378
Nistor, Nicolae 438
N. N. 815
Noica, C. [729], 880, [924], [930]
Nomura, Tatiana 379
Noomen, W. [351], 387
Nösner, M. 46
Novac, Alexandrina [700], [701]
Novicicov, Eugen 1405
Novotný, Miroslav 326
Nussbächer, Gernot 515, 581
Nuță, Ion 717

O

Oancea, Ileana 192, 272, 1464
Obreja, Radu 1435
Ogodescu, D. 194, 212, [245]
Olah, Tibor 439
Olos, Ana 988
Olteanu, Pandele [638], [1188]
Olteanu, Violeta 1436
Onciul, Isidor [435]
Onete, Alexandru 1363

Oniţiu, Virgil [357]
Onofrei, Neonila 630
Onu, Liviu 582, 583, [614], [623], [632], [635], 1281
Oprea, Ioan 273
Oprea, Olga 718
Opresceu, Mihail 1282
Opresceu, Simona 1364
Oprică, Octavian 1251, 1365, 1366, 1367
Oros, Marius 975
Orosius [1008]
Oteteleşanu, Anca 274, 1154
Otobâcu, Constantin 193, 516, 816, 881, 882, 883, 884
Ovidiu [1011]

P

Pahomov, P. 1450
Pais, Dezső [1485]
Pamfil, Eduard 194
Panaitiu, Magdalena 651
Pană, Ruxandra [530], [532], [533]
Pană, Teodora 1432
Pană-Dindelegan, Gabriela [656], 692, 693, 703
Panovî, Irina 763
Pantaki, József 1231
Panţiru, M. 275
Papadopol, Maria 1368
Papahagi, Marian 195, 276
Papahagi, Tache 764
Partiş, Cristina 1435
Pascal, Blaise [1074], [1087], [1104], [1124]
Paschia, Gh. 566, [613]
Pascu, G. [412]
Pascu, Mariana 1406
Pascu, Petre 885
Pata, Marieta 1283
Pavel, Maria 277, 1107
Pavlov, V. A. [1060]
Păcurariu, Mircea 584
Pătruţ, I. 380, [390], 440, 441
Păun, Constantin 1369
Păun, Gheorghe 315, 328
Păuneseu, Adrian 989
Pârlog, Hortensia 1039, 1040, 1042, 1056
Pârvuleseu, Adrian 1010
Pâslaru, Elena 196, 278
Pedestraşu, Anatol 1370, 1407
Peixoto Da Fonseca, Fernando V. 381
Pellegrini, Giovan Battista [1136]
Penişoară, Ion 87
Péntek, János 1232
Petri, Lucreţia 197, 279
Petrica, Vasile 817, 1465
Petriceicu-Hasdeu, B. 765, [826] **vezi şi Hasdeu, B. P.**
Petrovanu-Cornilescu, Alexandra 1041
Petrovici, Emil [404], [411], [431], [440]
Peytard, Jean [1412]
Philippide, Alexandru [424]
Piccillo, Giuseppe 719
Piccini, Daniela [1136]
Pillat, Ion [862]
Piotrowski, Raimund 166, 329
Pippidi, D. M. 1466
Pire, F. 156
Pisarek, W. 198, 199, 950
Ploae, Mariana 88, 1155
Poenaru, Daniela 8, [14], [16], [17]
Poenaru, Ioana 200
Poghire, Cicerone 442
Pohl, Jacques [23], [304]
Polák, V. [1002]
Pop, Augustin Z. N. 443, 586
Pop, Gheorghe [537]
Pop, Lia-Maria 280
Pop, Mihai 175
Popa, Atanasie 587
Popa, C. [288]
Popa, Dumitru Radu 922
Popa, Ecaterina 1371
Popa, Eleonora 9, 818
Popa, Ioan A. 1371
Popa, Mariana 281, 1042, 1043
Popa, Mircea 444
Popescu, Anicuţa 609, [618], [631]
Popescu, David 1011, 1372
Popescu, Florin D. [391]
Popescu, Ion [651], 1284, 1427, 1428, [1437]
Popescu, Iulian 1156
Popescu, Radu Sp. 527, 537, 962
Popescu-Marin, Magdalena 657, 766, 971
Popescu-Neveanu, Paul 201
Popescu-Sireteanu, Ion 282, [394], [396], [399]
Popescu-Vilcea, G. 588
Porcescu, Scarlat 589, 590
Posener, Georges 767
Potlog, Alexe 768
Potra, G. 591
Pottier, Bernhard 387
Preda, Marin [850]
Prioteasa, Ioana 202
Pronicev, V. P. [1206]
Protase, Maria [459], [462], [469]
Ptaszynski, Witold [1401]
Puşcariu, Sextil 382, [426], [436], [441], [444], [447], [452], [454], [456]
Putanec, Valentin [1208]

R

Radoslav, Ecaterina 1108
Raischi, Victor T. 330
Raşcă, Lucian 1373
Rădoi, Ion 886
Rădulescu, Gina 1434, 1436
Rădulescu, Maria 592, 887
Rădulescu, Marina 957
Rădulescu, Stela 1374
Rădulescu, Ştefan 1285
Rădulescu, Theodora 609, [618], [631]
Red. 120
Reguş, Aspazia 1189

Reguș, Corneliu 1189
Reichrath, Emmerich 1058
Reinheimer-Rîpeanu, Sanda 1109, [1169], 1481
Reischer, C. 316
Retegan, S. 383
Révai, Mielós [1223]
Revzin, I. I. 1190, [1480]
Revzina, O. G. 1191
Rigault, André 1130
Rizescu, I. [468], 517, 518, 533, 631, 1157
Rîpeanu, Bujor T. 751
Robciuc, I. 739
Robu, Dumitru 1375
Robu, Vladimir 203
Roca Pons, Josep [1145]
Rocerie, Alexandra [279], 283, 284, 519, 672
Rogobete, Silvia 888
Roibu, Mara 1433, 1435
Roman, Al. 89, 445, 819, 820, 1376, 1377, 1408, 1409, 1429
Roman, Alexandra 490, 594
Roman, Andrei 1467
Roman, Ion 595
Rosetti, Al. [377], 446, 491, 492, 493, 539, 647, 990, 1482
Roșianu, Nicolae 889, [907], [913], [915], [922], [925]
Rotaru, Ion 890
Rotundu, V. 1192
Rozenevejga, V. Ju. [299]
Rubiato, Maria Teresa [1160]
Runcan, Anca 204, 1410
Russu, I. I. 1012, 1113
Rusu, G. C. 1286
Rusu, Gr. 447, [535], [536]
Rusu, Valeriu 285, [529], [535]

S

Sachelarie, Doina 339, 1059
Sadoveanu, Mihail [871], [877]
Saftu, Nicolae 1287
Sahbudagov, N. A. 745, [815]
Sala, Marius, 49, 66, 90, 121, 384, 400, [493], 520, 677, 821, 972, 1110, 1111, 1112, 1158, 1159, 1160, 1161, 1162
Salade, Dumitru 891
Salapina, Galina 1043
Sanding, Barbara [1055]
Saramandu, Nicolae 122, [540]
Saraș, Marcel 1378
Sárosi, Bálint [1242]
Sarraute, Nathalie [1093]
Sauer, Gertrud 286
Sauneron, Serge 767
Sauvageot, Aurélien [47], [1128]
Savić, Momcilo 797, [1200]
Savin, Emilia 760, 1429
Sădeanu, Florența 287, [788], [802], [809], [820], 1096, 1163
Sărățeanu, L. 1044
Săvulescu, Dumitru 1288
Scarlat, Mircea 892
Scărlătescu, Doru 923
Schäpers, Roland [1408]
Schippmann, Thea [286]
Schlieben-Lange, Brigitte [301]
Schneider, M. 1418, [1437]
Schveiger, Paul 205, 288, 289, 290
Schwartz-Popa-Bureă, Liana 331
Scorobete, Aurel 448, 958
Seche, Luiza 91, 769, 770, 771, 893, [918], 951, 952, 959
Seiceanu, Rodica 1379
Selagea, Sabin 1380
Semcinski, Stanislav 720
Semeniuc, Ion 206
Semlyén, Eva [1403], [1404]
Sfîrlea, Lidia 894
Shuy, Roger W. [1059]
Simion, Eugen 729, 924
Simonescu, Constantin 596
Simonescu, Dan 632
Simovici, D. 316
Sineu, Alexandru [263]
Sîrbu, Corneliu 291
Sîrbu, Richard 207, 721
Sîrbu, Zina 999
Skok, Petar [1208]
Slama-Cazacu, Tatiana 233
Slave, Elena 208
Slonov, A. V. 745, [815]
Slușanschi, Dan 449, 1014, 1015
Soare, Dumitru 633
Socivko, V. P. 745, [815]
Södergård, Östen [1154]
Sohoran, Elena 895
Solnțev, V. M. [275]
Soveja, Maria 570
Spisani, Franco [302]
Spore, Palie [1137]
St. M. 822
Stan, Elena 450
Stan, Ionel [535], [536]
Stanciu, Cristina 209
Stanciu, Zaharia [864]
Stati, Sorin 210, [247], [262], [268], 385, 451, [656]
Stănescu, Albin 781
Stănescu, Cristian 1411
Stănescu, Nichita [873]
Stănescu, Vasile-Grigore 1381
Steer, Alexandru 211
Steinberg, Erwin R. [284]
Steinke, Klaus 292, 597, 678, 1060
Stepanov, I. S. 278
Stereșcu, Doina 823
Steriadi, Marian 332
Steube, Johan Kaspar [415]
Stieber, Zdzislav [1209]
Stoddard, Donald R. 1045
Stoeneșcu, M. 673
Stoeneșcu, Ștefan 1382
Stoia, Mircea 438

Stoicescu, N. 634
Stoichiţoiu, Adriana 896
Stojanov, Manjo [1017]
Stork, F. C. [241]
Stössel, Şt. 212, [245]
Straje, Mihai [787], [801], [804]
Streit, Carol 1046
Stroescu, Victoria 57
Stroganov, Lidia 772
Suchianu, D. I. 213, [256]
Suciu, Emil 1071
Suciu-Sehwartz, Titiana 293
Suditul, Damaschin [638]
Susan, D. 92
Sylvester, Janos [1223]
Szabados, Carol 777
Szabó, Attila T. [1220], [1243]
Szabo, Zoltan 214, 294, 1061
Szaniszló, József 1233
Szász Fejér, Györgyi 1383
Szekernyés, János 25
Szenci Molnar, Albert [1223]
Szőcs, István 1234

Ş

Šabršula, Ian [1003]
Şandru Olteanu, Tudora 295, 296, 1164, 1165
Şăineanu, C. [445]
Şchiopu, Irina 10, 11
Şerban, Felicia 470, 722
Şerban, Gheorghe 963
Şerban, Olimpia 598, 652, [658], 897, 925; vezi şi **Şerban-Berea, Olimpia**
Şerban, Vasile 694
Şerban-Berea, Olimpia 824; vezi şi **Şerban Olimpia**
Şerbănescu, Nicolae 599
Şerdeanu, Ion 1291
Şesan, Dragoş 695
Şesan, Milan 898
Şincai, Gheorghe [591]
Ştef, Ana Felicia 1016
Ştefan tipograful [545]
Ştefan, Gh. 494
Ştefan, Ion 899
Ştefănescu, Mihai 1384
Ştiurcă, Laura 1113
Şuiu, Rodica 900
Şuteu, Flora 215
Şuteu, Valeria 1385

T

Tabarcea, Cezar 216, 217, 838, 901, 902, 926
Taflaru, Luisa 1386
Tamas, Gaspar 1235
Tanaşoca, Nicolae-Şerban 93
Tarhova, V. A. [1147]
Taşcu, Valentin 927
Tănase, Eugen 381
Tănăsescu, Anton 1193
T. C. 825
Teaha, Teofil 524, 529, [535]
Tegăneanu, Constantin 609, [618], [631]
Teiszler, Pál [1245]
Teluş, Sabina 452, 538
Teodorescu, Ecaterina 696, [699]
Teodorescu, Mirela 903
Teoteoi, Tudor 1022
Tesler, Eduard 1252
Tetraru, Artemiza 1412
Theban, Laurenţiu 218
Theban, Maria 1114
Tiktin, H. [468]
Titova, V. P. 219
Tiugan, Marilena 26, 297
Tiugan, Nicoleta 826
Todoran, Eugen 453
Todoran, R. 454, 740
Todorov, Tzvetan [246], [305]
Tohăneanu, G. I. 862, 904
Toma, Elena 528, 723
Toma, Radu 220, 221
Tomici, Mile 1194
Tomoşiu, Nora 1387
Tonk, Sándor 1243
Toşa, Alexandru 455
Toth, Alexandru 600, 601
Trandafir, Gh. [675], 697
Trapp, E. [1001]
Trâpcea, Theodor N. 1000
Trinon, N. 156
Trocin, Dumitru 1209
Trost, Pavel [1004]
Trump, David [1466]
Tuaillon, G. [1158]
Tudor, Dragna 772
Tudor, Dumitru 521
Tudor, M. 222
Tufescu, V. 976
Tupan, Marius 953
Turcu, Ioan 602
Tuţescu, Mariana 94, 223, 1115, 1116, [1141], 1388

Ţ

Ţarălungă, Ecaterina 340
Ţâra, Vasile 27, 928
Ţenchea, Marlana 1117
Ţepelea, Gabriel 456, [509], [512], [522]
Ţirdea, Vasile 1289

U

Uhlembeck, E. M. [338], [339]
Ulivi, Anca 645
Ulleland, Magnus 386
Ureche, Gr. [582]
Ursu, G. G. 1291
Ursu, N. A. 603, 604, 605, [652], 658
Uţă, Vasile 1210

V

Vaimberg, S. 298, 299, 1211
Vaina-Pușcă, Lucia 333, 1118
Vajda, Janos [1229]
Valentin, Marica 1290
Valor, Enric [1144]
Valter, Richard 1166
Van Dijk, Teun A. [290]
Van Hout, Georges 334
Vanci-Birtolan, Andreia 753
Vanelli, Laura [1136]
Varlaam mitropolitul [638], [859], [903]
Vasconcco, Victor 95, 96, 1436
Vasilescu, Lucreția 335, 1253
Vasiliu, Emanuel [149], 224, [266], 356, 1483
Vasiliu, Gabriel 401, 467
Vasiluță, Livia 225
Vayacacos, D. V. [1020]
Vázquez Cuesta, Pilar [1140]
Văcărescu, Ienăchiță [597]
Vătășescu, Cătălina 97, 1216
Velciu, Dumitru 635
Velculescu, Cătălina 606
Velican, Vasile 768
Veress, Éva 1244
Verzea, Ernest 522
Vetișanu, Vasile 88
Vianu, Tudor [27]
Vidyasagar, P. 1430, [1439]
Villon, François [1081]
Vintilă-Rădulescu, Ioana 301, 336, 1119, 1120, 1167, 1168, 1169, 1170
Vințeler, Ana 1195, 1201
Vințeler, O. 747, [790], [824], [825]
Viorel, Elena 1389
Vișan, Viorel 1121, 1390, 1391
Vișoianu, Maria 960
Vitályos, András 1225, [1244], [1246]
Vizitiu, M. Gh. 523
Vîntu, Ileana 123, 226, 341
Vîrtosu, Ileana 1392, 1393
Vlad, Carmen 324
Vlăduț-Cuniță, Alexandra 220, 1122, 1394
Vogt, Friedrich E. [1052]
Voicu, Mihaela 1171
Voicu, Paula 1342
Voiculescu, D. 227
Voineseu, Ion 337
Vöő, Istvan 1245
Vorontova, Tatiana 1341
Vrabie, Emil 1196
Vrabie, Henriette 1395
Vraciu, Ariton 98, 99, 100, [282], 302, 1181, 1197
Vrănceanu-Bidu, Angela 228
Vrinceanu, C. 101
Vulișici, Maria 681
Vulpe, Magdalena [530], [531], [532], [533], [538], 929
Vulpeseu, Romulus 991
Vultur, Smaranda 303, 905

W

Wald, Henri 102, 229, 230, 231, 233
Wald, Lucia 232, [257], 304
Walter, Henriette [1125]
Warnant, Léon [1133], [1172]
Windisch, Rudolf [678]
Wolf, Johann 1047, [1057], [1058], [1062]
Wunderli, Peter 1123
Wunderlich, Dieter [114]

Y

Yoyotte, Jean 767

Z

Zagăr, Rodica 1172
Zaharia, D. N. 930
Zamfir, Mihai 103
Zamfireseu, Dan 495, 553, 607, 608, [611], [615], [619], [625], [629], [637]
Zărneseu, Narcis 305
Zăstroiu, Victoria 468
Zgusta, Ladislav [273]
Zinceneo, Vasile 1124
Z. U. 1062
Zub, Al. 28, 469
Zugun, Petru 674, 906
Zveghințev, V. A. [253], [260]

CUVINTE *

FRANCEZĂ

on 1353
non 1123
soleil 1085

GERMANĂ

man 1037

GREACĂ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ 1018
ΗΡΩΣ 1018
σκίρρος 1005
ΤΙΤΑΞ 1018

ITALIANĂ

-iera 1092

LATINĂ

com- 1157
nubo 1010

ROMÂNĂ

B

babercă 715

* Au fost înscrise cuvinte din titluri (și subtitluri la etimologii).

baniță 715
bădăi 715
bîrfi 715
bravură 719

C

camizelcă 713, 739
capslă 712
caralupcă 739
care 944
cartoflă 739
castroală 739
ciocoiet 708
ciolomac 708
ciolomad 708
ciolomadă 708
Cheia 967
Cheile 967
cînd 680
cocuța 708
Colare 967
colodarcă 715
comiher 708
conovăț 720
Constanța 972
cupman 736
corti 712
Covasna 972
cucuța 708
Culare 967

D

deviscupman 736
Dîmbovița 972
Dolj 972
domn 725
dor 880
dracă 715

F

fancură 708
a fi 661

G

Gorj 972
Greavu 963

H

haclui 712
handbal 736
hăclui 712
heclui 712
hiaba 739

I

-il (-ile) 732
ispravnic 725

L

lenghelhat 708
lengherhat 708
liocă 715
lună 901

M

magmuză 716
mai 1385
malgrab 716
marșalăc 716
marșalîc 716
matrață 716
mazac 716
măgăreață 716
măieguță 716
măierie 716
mătăuz 716
mătrăuț 708
a merita 948
miezunie 716
mîțcă 739
mogîldeață 716
morși 716
mustardă 716
moștean 716
mușcel 970
Mușcel 970

N

năcîrdie 715
năpîrt 715
năzgovenie 715
nespravă 715
niște 936
numai 736

O

obicit 716
obros 716
obsig 716
(de) obște 716
obștit 716
oclad 716
ocovit 716
ocoviță 716
odor 716
ofaz 716
ohotă 716
ojog 716
oleiu de lemn 716
ologie 716
-on, onă 731
onorat 716
opaloci 715
opsas 716
opsă 716
orălor 716
orologar 716
ostră 716
ostrea 716
ostrîgă 716
olojniță 715
oloșcă 715

P

patronoaște 708
pergament 741
piparcă 740
pișnic 715
poitră 715
poivi 715
a poli 720
să pună 668

R

recordman 736
rehnă 712
renie 720
reșmea 722
rețetă 722
rezvedit 712
rînel 722
rodei 722
rodie 722
rodion 722
romanistică 711
România 977 — 979, 982, 987, 989 — 991
rota 722
rugat 722
rugbyman 736
rumînianec 722

S

saciap 715
săcni 715
schemă 723
semn 724
semnificație 724
sens 724
sloi 712
starșină 739

stea 901

Ș

șprunc 739
ștricui 739

T

tabliu 722
tacă 722
talá 722
talabă 722
talachii 722
talam 722
talui 712
tenisman 736
talubăț 712

U

Urleta 971

V

valman 736
să vină 668
vizitcă 708

RUSĂ

кто 1370
что 1370

TURCĂ

-ov 1071

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în 2 exemplare, dactilografiate la un rînd și jumătate. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale. Autorii pot primi un număr de 30 de extrase, gratuit — dacă lucrarea face parte din planul de lucru al unei instituții, sau contra plată — dacă lucrarea este remunerată.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacție cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Calea Victoriei 125, sector I — București

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea a II-a, 1971, 908 p., legat, 36 lei; vol. III, partea a III-a, 1974, 1056 p., legat, 59 lei.

Sub redacţia acad. AL. GRAUR, S. STATI, LUCIA WALD, **Tratatul de lingvistică generală**, vol. I, 1971, 558 p., 31 lei, tiraj nou 1972.

PETRU NEIESCU, GRIGORE RUSU, IONEL STAN, **Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş**, vol. II, 1971, XXV p. + hărţi de la 244 la 537, 118 lei; vol. III, 1973, XXV p. + hărţi de la 538 la 870, 132 lei.

Sub redacţia AL. GRAUR, **Gramatica limbii române**, vol. I şi II, ediţia a II-a revăzută şi adăugită; tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei; vol. II, 589 p., 30 lei.

*** **Bibliografie analitică a limbii române literare (1780 — 1866)**, 1972, 215 p., 17,50 lei.

*** **Studii de limbă literară şi filologie** vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei; vol. III, 1974, 400 p., 21,50 lei.

FRIEDA EDELSTEIN, **Sintaxa gerunziului românesc**, 1972, 169 p., 6,50 lei.

NICOLAE SARAMANDU, **Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetică. Observaţii asupra sistemului fonologic**, 1972, 203 p., 7,50 lei.

AL. GRAUR, **Gramatica azi**, 1973, 239 p., broşat, 7 lei.

I. COTEANU, **Stilistica funcţională a limbii române**, 1973, 204 p., 10,50 lei.

CORNELIA COHUŢ şi MAGDALENA VULPE, **Graiul din zona „Porţile de Fier". Texte. Sintaxă**, 1973, 395 p., 12 lei.

Texte dialectale. Muntenia. I, 1973, 478 p., 17,50 lei; II, 1975, 915, p., 48 lei.

ION GHEŢIE, AL. MAREŞ, **Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea**, 1974, 388 p., broşat, 25 lei.

GABRIELA PANĂ-DINDELEGAN, **Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română**, 1974, 296 p., broşat, 10,50 lei.

ION GHEŢIE, **Începuturile scrisului în limba română. Contribuţii filologice şi lingvistice**, 1974, 210 p., broşat, 9 lei.

GHEORGHE CHIVU şi MARIANA COSTINESCU, **Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea**, 1974, 9 lei.

Sub redacţia acad. AL. GRAUR şi acad. I. COTEANU, **Probleme de lingvistică generală**, vol. VI, 1974, 144 p., broşat, 7,50 lei.

LUIZA SECHE, **Lexicul artistic eminescian în lumină statistică**, 1974, 602 p., legat, 30 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Istoria ştiinţelor în România. Lingvistica**, 1975, 176 p., 7,50 lei.

EMESE KIS, **Încadrarea substantivelor de origine maghiară în sistemul morfologic al limbii române**, 1975, 191 p., 8,75 lei.

LR, Anul XXIV, nr. 4, p. 277—434, Bucureşti, 1975

I.P. Informaţia c. 269

43 856

Lei 6

T 8218

LIMBA ROMÂNĂ

5

ANUL XXIV
1975

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990

0 IUI 2005

97

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Acad. ION COTEANU

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ŞUTEU — *secretar de redacţie*

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Revistele se pot procura şi prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poştă), Calea Victoriei 125, sectorul I — Bucureşti. Toate comenzile externe pentru lucrările apărute în Editura Academiei Republicii Socialiste România se vor adresa la I L E X I M, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESĂ P O BOX 2001, Calea Griviţei nr. 64—66, Bucureşti, Oficiul poştal 12, România, Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa comitetului de redacţie al revistei „Limba română".

Le revue „Limba română" paraît 6 fois par an.

Toutes commandes de l'étranger pour les travaux parus aux Editions de l'Academie de la République Socialiste de Roumanie seront adressées à: I L E X I M, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESA, P O BOX 2001, 64—66, Calea Griviţei, Bucarest, Office postal 12, Roumanie.

ADRESA REDACŢIEI
Str. SPIRU HARET nr. 12
BUCUREŞTI

APARE DE 6 ORI PE AN

18218

LIMBA ROMÂNĂ

BIBLIOTECA „ASTRA" SIBIU

Anul XXIV 1975 Nr. 5

SUMAR

125 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu

ȘTEFAN BADEA, *Numele proprii din poezia lui Eminescu.* Observații stilistice 437

GH. BULGĂR, *Un moment esențial în evoluția limbajului poetic eminescian* 449

I. COTEANU, Dintre sute de catarge. *O modalitate de interpretare* 457

ION DIACONESCU, *Mihai Eminescu — lingvist și filolog* 461

THEODOR HRISTEA, *Structura sintactică a poeziei* Și dacă 475

ALEXANDRU NICULESCU, *Între filologie și poetică.* Analiza textuală a variantelor poemului *Călin — file din poveste* 483

LUIZA SECHE, Addenda et corrigenda *la* Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu 489

CEZAR TABARCEA, Scrisoarea III *de Mihai Eminescu.* Antiteza ca procedeu de organizare a textului 495

G. I. TOHĂNEANU, *Originea unei imagini poetice eminesciene* 511

ANDREI BANTAȘ, *Eminescu în engleză* 515

GR. BRÂNCUȘ, *Eminescu în albaneză* 523

ROXANA EMINESCU, *Eminescu în portugheză* 525

ANDREI IONESCU, *Eminescu în spaniolă* 529

IRINA MAVRODIN, *Eminescu în franceză* 535

TATIANA NICOLESCU, *Eminescu în rusă* 539

M. PAPAHAGI, *Eminescu în italiană* 547

CRONICĂ

GH. BULGĂR, *Manifestări omagiale Eminescu* 555

RECENZII

MIHAI EMINESCU, *Poezii — Carmina.* Traducere în limba latină de Traian Lăzărescu, N. Sulică, V. Sulică, Șt. Cîmpeanu, C. Antoniu, Șt. Bezdechi, E. A. Dobriceanu, București, Editura Eminescu (Edition Eminescu), 1974 *(Ion Popescu)* 559

MIHAI EMINESCU, *„Icoane vechi și icoane nouă" (Pagini de ziar).* Antologie, studiu introductiv, note și glosar de Gh. Bulgăr și Al. Melian, [București, 1974] *(Ion Gheție)* 561

Opera lui Mihai Eminescu, Ion Creangă, Liviu Rebreanu pe meridianele lumii. Lucrări separate și antologii. Cercetare bibliografică. Cuvînt înainte de prof. dr. docent Al. Piru, Biblioteca Centrală Universitară, București, 1973 *(Ilinca Constantinescu)* 563

LR, Anul XXIV, nr. 5, p. 435—566, București, 1975

22878.

NUMELE PROPRII DIN POEZIA LUI EMINESCU
Observaţii stilistice

DE

ŞTEFAN BADEA

1.0. Cercetarea de faţă porneşte de la constatarea că, în *Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu*, numelor proprii le este rezervat un spaţiu foarte mic; doar 29 de coloane pentru toate numele proprii din poezia şi proza publicate în timpul vieţii. Or, nu credem că există cititor al genialului poet care să nu fi fost izbit, după o lectură — nu neapărat integrală — a operei acestuia, de numărul mare şi de sonoritatea cu adînci ecouri — ca în „codri de aramă" — a numelor proprii.

Privite chiar numai statistic, acestea deţin un loc defel neglijabil în opera lirică a poetului; numai în antume apar 142 de cuvinte-titlu cu o ocurenţă de 232, în postume fiind reluate 52, la care se adaugă însă încă 206 cu o ocurenţă de 585 de cuvinte-text.

1.1. În altă ordine de idei este un fapt ştiut astăzi că orice cercetare a poeziei lui Eminescu nu se mai poate dispensa de variante şi, cu atît mai puţin, de postume. Ceea ce nu înseamnă că un poem eminescian — oricare ar fi el — are nevoie de „contraforturi"; dar, în înţelegerea rosturilor adînci ale poeziei lui Eminescu, „iscodirea" laboratorului poetic descoperă uşi neştiute, care — forţate — se deschid, dînd spre soare. Privită, aşadar, în întregul ei — antume şi postume —, poezia lui Eminescu foloseşte un număr de 348 de nume proprii cu o ocurenţă de 789 de cuvinte-text.

1.2. Dacă acestea nu au făcut, din păcate, obiectul exclusiv al nici unui studiu [1], referiri la ele întîlnim frecvent.

D. Macrea a publicat un studiu intitulat *Circulaţia cuvintelor în limba română* [2]. Analiza statistică a fenomenului circulaţiei diferitelor grupe de cuvinte este întreprinsă pe poeziile lui Eminescu.

Două probleme ne interesează aici: 1) numele proprii formează o grupă distinctă; raportate la cele 3 607 cuvinte-titlu din poeziile publicate în timpul vieţii, proporţia numelor proprii este de 4,30%, acestea ocupînd, din acest punct de vedere, locul al patrulea în lexicul eminescian, după cuvintele latine moştenite (48,68%), slave (16,81%) şi franceze (11,97%); 2) un număr extrem de mic (doar 0,73%) din numele proprii eminesciene sînt în circulaţie.

1.3. Ultimele cifre sînt deosebit de semnificative pentru originea şi natura numelor proprii din lirica eminesciană; statistica aceasta şi-ar

---

[1] Dealtfel, nici pentru alţi poeţi nu avem o astfel de cercetare, cu excepţia lui G. Coşbuc (v. Victor Iancu, *Numele proprii în poezia lui G. Coşbuc*, în *Studii şi materiale de onomastică*, Bucureşti, Edit. Academiei 1969).

[2] În *Probleme de lingvistică română*, Bucureşti, 1961. V. şi „Transilvania", nr. 4/1942, p. 268—288.

fi sporit însă eficienţa dacă rezultatul ei ar constitui un termen de comparaţie în cazul altor poeţi români, în primul rînd G. Coşbuc, pentru care avem un studiu intitulat chiar *Numele proprii în poezia lui G. Coşbuc*, dar în care raportările la poezia lui Eminescu nu depăşesc *observaţiile statistice*. Din acest motiv, o afirmaţie ca aceea că „procentajele numelor proprii reflectă clar *superioritatea* (s.n.) numelor proprii în poezia lui Coşbuc faţă de cea a lui Eminescu" nu numai că nu e concludentă, dar, după părerea noastră, deformează o realitate evidentă, minimalizînd valoarea numelor proprii în poezia lui Eminescu; metoda statistică are avantaje incontestabile atunci cînd e utilizată ca o bază de cercetare; ea oferă un argument în plus, dar niciodată suficient, simpla înregistrare şi numerotare a faptelor rămînînd „mută".

Demnă de reţinut ni se pare însă observaţia lui Victor Iancu, după care „nu este acelaşi rolul numelor proprii într-o operă dramatică şi una lirică. Cu cît ne depărtăm de epic şi dramatic, cu atît numele proprii devin mai puţin pertinente" [3]. Altfel spus, afirmaţia lui G. Ibrăileanu că „nici un creator adevărat nu-şi poate gîndi opera dacă nu ştie numele fiinţelor pe care le creează" îşi pierde valabilitatea în cazul creatorilor lirici. Ceea ce nu înseamnă că valoarea numelor proprii scade pe măsură ce devin „mai puţin pertinente"; dimpotrivă; dacă trăsăturile de caracter ale unui personaj al *Scrisorii pierdute* îl determină pe autorul acesteia să-l „boteze" *Trahanache*, nimic nu-l obligă pe Eminescu să utilizeze un nume ca *Sarmis*. Şi, totuşi, alegerea şi reţinerea lui într-un text poetic sînt cu atît mai semnificative, cu cît el putea fi, teoretic, cu curat de un număr mare de alte nume proprii.

1.4. Deşi în *Studii de stilistică eminesciană* (Bucureşti, 1965) numelor proprii le este afectat un spaţiu restrîns, G. I. Tohăneanu face cîteva observaţii demne de remarcat, care atrag atenţia asupra valorii pe care o au în poezia lui Eminescu numele proprii. Autorul observă că „de o relativ largă întrebuinţare se bucură în această perioadă[4] *numele proprii* din mitologia clasică greco-romană sau biblică" [5]. Explicaţia acestui fapt este găsită în „lecturile întreprinse de poet cu o adevărată frenezie, încă din această epocă, în întinderea puţin obişnuită a cunoştinţelor sale, în asocierile — rapide şi spontane — pe care mintea sa le realiza" [6]. Mai ales această ultimă observaţie, privitoare la rapiditatea şi spontaneitatea asocierilor făcute de poet, merită o subliniere specială.

Aşa cum arată autorul amintitelor *Studii*, „în scurgerea timpului, numele proprii — antroponimice, toponimice, hidronimice, oronimice — populează întreaga creaţie eminesciană. Frecvenţa lor depinde într-o largă măsură de conţinutul operei în care apar. Într-un poem sociologic cu caracter istoric-filozofic cum este *Memento mori*, prezenţa lor este absolut necesară şi firească. În alte poezii însă, ele reprezintă rodul unor asocieri de ordin cultural şi funcţionează ca nişte podoabe stilistice ale versului, sporindu-i, în acelaşi timp, muzicalitatea şi armonia" [7].

---

[3] Victor Iancu, *op. cit.*, p. 45.
[4] Este vorba de perioada 1866—1869.
[5] *Op. cit.*, p. 113.
[6] *Ibidem*.
[7] *Ibidem*, p. 114.

1.5. Date importante în legătură cu numele proprii eminesciene apar în recenta carte a Luizei Seche, *Lexicul artistic eminescian în lumină statistică* [8]. Studiul are la bază „toate versurile lui Eminescu publicate în timpul vieţii poetului, cuprinse în volumul I al ediţiei critice îngrijite de Perpessicius, şi zece postume din volumul al IV-lea al aceleiaşi ediţii [...], precum şi proza artistică : *Făt-Frumos din lacrimă*, *Cezara*, *La aniversară* şi *Sărmanul Dionis*, cuprinse în ediţia critică îngrijită de Eugen Simion şi Flora Şuteu" [9].

În consideraţiile preliminare, autoarea observă că numele proprii „au o pondere destul de ridicată în opera lui, evidenţiind cultura şi izvoarele care au îmbogăţit-o cu sporuri artistice noi" [10]. Numele proprii care apar numai în poezia cercetată ating cifra de 142 de unităţi lexicale, cu o frecvenţă între 23 şi 1, însumînd 232 de atestări [11].

1.6. După cum se poate lesne observa, de cele mai multe ori referirile la numele proprii folosite de Eminescu sînt ori prilejuite de cercetarea altor probleme ale liricii marelui poet (v. studiul lui D. Macrea), ori nu depăşesc observaţiile statistice (studiile lui V. Iancu şi Luiza Seche); mai aproape de ceea ce înţelegem printr-o cercetare a numelor proprii eminesciene este capitolul „Numele proprii" din *Studii de stilistică eminesciană* al lui G. I. Tohăneanu. Din păcate însă, cercetarea acestuia avînd în vedere doar poeziile perioadei 1866—1869, ca dealtfel întreaga primă parte a volumului, observaţiile sînt — *volens nolens* — prilejuite doar de cîteva nume proprii.

2.0. După aceste consideraţii privind stadiul cercetării numelor proprii eminesciene, întrucît — aşa cum s-a văzut — n-au fost studiate numele respective din postume, dăm în continuare indicele de frecvenţă al acestora din antume şi postume :

Rang	Frecvenţă	Cuvînt
1	28	Roma
2	22	Arald
3	12	Dumnezeu, Odin
4	11	Ştefan (cel Mare)
5	10	Brigbelu, Dacia, Dochia, Dunărea, Nilul
6	9	dona Sol, Sarmis, Zamolx(e)
7	8	Joe, Maria [1], România, Satana
8	7	Brizeis, Egipet
9	6	Cesar, Eol, Moldova, Nord, Ondina

[8] Bucureşti, Edit. Academiei, 1974.
[9] *Ibidem*, p. 17.
[10] *Ibidem*, p. 32.
[11] V. *tabelul 16*, p. 599—600.

(Continuare)

Rang	Frecvenţă	Cuvînt
10	5	Achile, Apus, Bucovina, Grecia, Italia, Lida, Marea Neagră, Non idem est si duo dicunt idem, Tibru, Valhala
11	4	Agamemnon, Asia, Carpaţi, Cupido(n), Dabija (Istrate), Decebal, Don Juan, Eco, (H) omer, Hyperion, Memphis, Miradoniz, Mureşan, Nestor, Olimp, Paris[1], Rovine, Sahara, Samson, Selene, Şeherezada, Tomiris, Venere, Venus (Anadyomene), Vineri[1]
12	3	Alah, Ali-ben-Maimun, April, Baiazid, Brahma, Cătălin, Crist, Croesus, Darwin, Demiurg(os), Giafer, Iehova, Istru, Kamadeva, Lesbos, Mahomet, Manuel, Maria[2], Marta, Milly, Moretto, Negruzzi [Iacob], Ophir, Pepelea, Putna, Rafael, Sarmisegetuza
13	2	Africa, Alpi, Amor, Aurora, Ave Maria, Basarabi, Blanca, Bucureşti, Byron, Cain, Chio, Chirilă, Constantinopol, Cotnari, Cunigunda, Dalila, Dariu, De profundis, Diana, Elena, Elisa Müller, Eros, Gange Harun-al-Raşid, Heliade, Horia, Hotin, Hristos, Istaspe, Leda, Lin [împărat], Maica Domnului, Mircea, Muşatini, Neptun, Nistru, Shakespeare, Ramses, Rodos, Samos, Samum, Satyr, Sibyllă, Sion, Solomon, Suceava, Ştirbey (Barbu), Sibaris, Troia, Veneţia, Verena, Vesta
14	1	Adam, Adonis, Ahasver, Ajax, Alecsandri, Alexandrescu, Alsas, Amphion, Ana, Arabia, Ardeal, Aron (Pumnul), Atlas[1], Atlas[2], Babilon, Bagdad, Baia, Balcani, Bal-Mabil, Balta, Barmeg, Bastilia, Beci, Beldiman, Berlin, Bibamus ex, Biblie, Bîrlad, Blestemul, Bogdan, Boian, Bolintineanu, Bolliac, Budda-Sakya-Muni, Bulatiu, Calidasa, Cantemir, Capua, Carmen Saeculare, Caucaz, Cătălina, Châtelet, Chidron, Chloris, Ciceu, Cichindeal, Cicisbeo, Cîrlova, Clotilda, Colophon, Corregio, Costică, Crise, Criseis, Danau, Daniil, Danubiu, Dante, David, Delorges, Delta, Donici, Dorohoi, Dridri, Dumbrava-Roşă, Edebali, Edgar, Eliseu, Endymion, Erato, Eschişer, Eufrat, Europa, Fabiano, Fanar, Fata-Morgana, F. I., Fidenii, Filomele, Firdusi, Francisc, Freea, Furii, Gabii, Garrick, Getia, Gheena, Golgota, Golia, Grumăzeşti, Hercul, Horaţiu, Horumharum, Ierusalim, Iliada, India, Iñez, Iordan, Iudeea, Ixion, (sf.) Joi, Kummel, Lacedemon, Lazăr, Lear, Lenau, Lipniţ, Liza, Lovelace, Malcatun, Margareta din Faust, Marion de Lorme, Memento mori, Menelaos, Meran, Mercur, Mortua est, Mumuleanu, Muşat, Michel-Angelo, Minotaur, Mitilene, Mîrzac, Narcis, Neamţu, Negruzzi [Constantin], Nero, nervum rerum gerendarum, Nessus, Nicopole, Ninive, Odissev, Okeanos, Oreste, Orfeu, Orientul, Orion, Palestina, Pann, Pantazi, Parnas, Paris[2], (sf.) Petre, Phrinee, Pilad, Pion, Pitagoras, Plato, Posen, Potsdam, Prale, Priam, Prometeu, Rahova, Robespierre, Robinson, Sabba, san Marc, Săcele, Sătmar, Saint Lambert, Sardanapal, Sardes, Saturn, Schiller, Schopenhauer, Seina, Semiramide, Sihleanu, Sisif, Smyrna, Spania, Soroca, Stoa, Tantalus, Tartar, Taur, Teba, Teodor, Tigheci, Tigris, Tisa, Titan, Tantaqu-caputli, Turnu [Severin], Turnu-Vavilon, Tytios, Ţara Românească, Ţepeş, Ulis, Ulubrae, Ureche, Vatra Dornei, Văcărescu [Iancu], Vlad, Volga, Voltaire, Vrancea, Vulcan, Werther, Xerxes, Zebaot, Zeus

2.1. Prima observaţie pe care ne-o prilejuişte tabelul este evidentă : mai mult de jumătate din numele proprii din poezia lui Eminescu apar o singură dată. Ocurenţele sînt reliefate de cele mai multe ori prin aşezarea

numelor proprii respective la sfîrşit de vers, acolo unde pauza care se creează, adăugată rimei, permite cuvîntului să încorporeze ecouri largi :

,,Ce? să-ngîni pe coardă dulce că de voie te-ai adaos
La cel cor ce-n operetă e condus de *Menelaos*?". (I/140) [12]

,,Acolo-mi vei spune de tatăl tău veste
În viaţă-ne fost-am *Pilad şi Oreste*". (II/174)

,,S-a desprimăvărat pădurea,
E-o nouă viaţă-n orice svon,
Şi numai tu gîndeşti aiurea
Ca tînărul *Endymion*". (I/228)

Alteori ecoul e sporit şi mai mult numele propriu fiind plasat nu numai la sfîrşit de vers, ci şi la sfîrşit de strofă. Este cazul ultimului exemplu, la care mai adăugăm :

,,Şi se frîng scrîşnind în scuturi spadele-albe-a lui *Vulcan*". (II/144)

,,De-al meu propriu vis, mistuit mă vaiet
Pe-al meu propriu rug mă topesc în flăcări...
Pot să mai renviu luminos din el ca
Pasărea *Phoenix*?". (I/194)

2.2. Atunci cînd numele proprii se află la început sau în interior de vers, pauza, al cărei efect nuanţator este cunoscut poetului, este marcată grafic prin cratimă, puncte de suspensie sau numai prin virgulă :

,,Încît chiar mîntuirea cea vecinică ţi-o sfermi
Şi redevii un *Sisif* [-] sacrifici pentru viermi...". (II/275)

,,Iar pe piatra prăvălită, lîngă marea-ntunecată
Stă *Orfeu* [-] fruntea în reazim pe-a lui arfă sfărîmată". (II/128)

,,...pe pruncii cei de ţiţă
Îi aruncau în flăcări, să nu rămîie viţă
Şi urmă de *Troada* [...] Şi dînd în visterie
Grămezile de aur răpeau cu lăcomie". (II/396)

,,Apoi veni acela ce-au frînt pe Minotaur
Tezeu [,] să cate lîna cu miţele de aur". (II/448)

,,Iar *Saturn* [,] cu fruntea ninsă..." (II/141)

2.3. Nu de puţine ori aceste nume proprii sînt reluate prin pronumele personal de persoana a III-a, pronume care poartă, la rîndu-i, accentul poetic :

,,*Okeanos* se plînge pe canaluri...
El numa-n veci e-n floarea tinereţii". (I/198)

,,Da, cînd a fost copilul să se nască,
Opri *Orion* ale sale pasuri
Ca soarta-n lume *el* să i-o croiască". (II/485)

2.4. O altă observaţie pe care tabelul de frecvenţă ne-o prilejuieşte este aceea că în poezia eminesciană îşi află o largă întrebuinţare mai ales numele proprii din mitologia şi istoria clasică greco-latină sau biblică.

[12] Exemplele sînt excerptate din M. Eminescu, *Opere alese*, Bucureşti, 1973.

„Profuziunea" acestora este explicată de G. I. Tohăneanu prin motive de ordin afectiv, fiind cunoscute „simpatia şi admiraţia cu care poetul a îmbrăţişat totdeauna cultura clasică".

Ceea ce nu reiese din tabel este faptul că unele din aceste nume (*Chloris*, *Eol*, *Eco*, *Eros*, *Selene*, *Marte*, *Vesta*, *Apollon*, *Erato* etc.) apar mai cu seamă în prima perioadă a creaţiei eminesciene, utilizarea multora din ele fiind cam forţată şi constituind o notă de preţiozitate la tînărul poet, mai ales că unele din ele—în context — nu sînt decît sinonime ale unor substantive comune, e drept, cu rol în personificarea acestora (v. *Selene*, *Eol*, *Eco*).

2.5. Contextul este, de asemenea, indispensabil şi pentru stabilirea filierei prin care numele proprii — nu toate, firește — au pătruns în limba poetului. Accentuarea acestora în contexte este un indiciu sigur. Astfel, multe provin direct din limba latină, fiind accentuate ca în prozodia latină sau greacă veche. Iată o listă selectivă, care poate fi mult îmbogăţită: *Ámor* (II/382, II/478), *Éol* (II/8, II/9), *César* (II/146, II/314), *Daríu* (I/147), *Ixíon* (II/430), *Nésus* (I/194), *Sísif* (II/275), *Tántalus* (II/454), *Titýos* (II/430), *Vénere* (II/66) etc. Altele însă, din aceeaşi categorie, pătrund prin filieră germană (*Cúpido*, *Eráto*, *Oríon*, *Odíssev*, *Okéanos Prométeu*); în latină sau greacă acestea sînt accentuate *Cupído*, *Érato*, *Odiséos*, *Okeanós*) sau prin filieră franceză (*Pilad*, *Orfeu*, *Troada*, *Tezeu*; cf. fr. *Orphée*, *Troade*, *Thessée* şi gr. *Orfeos*, *Tróas*, *Tézeos*).

2.6. Revenind la cele provenite direct din latină sau greacă, trebuie să remarcăm că, în majoritatea cazurilor, aceste nume proprii se află în versuri evocative sau intră în construcţia unor comparaţii, aşa cum se va vedea din citatele următoare:

„Şi totuşi va luci în veci
Aprins de zeul *Amor*
Şi ale sale braţe reci
Pe frunte lumina-m-or". (II/478)

„Chiar *Ixion*, *Tityos* chiar în silă
Au zîmbit...". (II/430)

„*Venere*, marmură caldă...". (I/38)

„Jalnic ard de viu chinuit ca *Nesus*
Ori ca *Hercul* înveninat de haina-i". (I/194)

„S-aruncă înspre cerul cel luminos, recad
Şi mistuit de chinuri ca *Tantalus* în iad". (II/454)

2.7. Nu puţine nume proprii cunosc însă o dublă accentuare. Faptul acesta nu trebuie explicat neapărat apelînd la filiera prin care au fost introduse în limbă şi nici prin necesităţile ritmice. Avem în aceasta însă o dovadă că numele proprii din mitologia străină au fost adaptate la sistemul fonetic al limbii române, singura dintre limbile romanice care permite unui cuvînt să aibă două variante accentuale. Contextele poetice în care acestea apar trădează rosturile expresive pentru care poetul alege una ori alta din cele două variante. Astfel, dacă variantele trohaice *Ámor*, *Éol* denumesc zeităţi (v. exemplele de mai sus), variantele iambice *Amór*, *Eól* sînt în poezia lui Eminescu nume comune sinonime cu „dragoste"

şi „vînt". Primul, aşezat la rimă, determină deplasarea accentului pe ultima silabă în cuvîntul *Hector*, cu care strofa şi poezia se sfîrşesc :

„Orice dorinţă-n mine, în mine-orice gîndire
Le-oi afunda în Lethe, în rîul de -amorţire,
Dar nu şi-al meu *amor*,
Auzi-l ! cel sălbatec cum lîngă muri turbează,
Încinge-mi a mea spadă şi doliul îţi lasă !
Căci nu moare în Lethe amorul lui *Hectór*". (II/26)

Frecvenţa acestor nume proprii oxitone în poziţie finală de vers la Eminescu dovedeşte familiarizarea timpurie a poetului cu teatrul clasic francez, unde numele proprii abundă în poziţia amintită ; pe de altă parte, tehnica versului eminescian se apropie din acest punct de vedere de clasicism.

Eol apare în poeziile de tinereţe ale lui Eminescu (*O călărire în zori*, *La Heliade*, *La Bucovina*) şi este sinonim cu „vîntul", cu rol în personificarea acestuia, ca şi *Selene* pentru „lună", în versurile care urmează :

„Cînd pe bolta brună tremură *Selene*
Cu un pas melodic, cu un pas alene
Lin în calea sa,
Eól pe-a sa arpă blînd răsunătoare
Cînt-a nopţii dulce, mistică cîntare
Cînt din Valhala". (I/14)

Că atunci cînd e accentuat pe prima silabă *Eol* denumeşte zeitatea antică ne-o dovedeşte cu prisosinţă distihul :

„Cum galbena lună visează o iarnă întreagă de-un cînt,
Nu cîntecul iernei cel aspru, nu arpa lui *Éol* în vînt". (II/46)

2.8. Dubletele accentuale ale celorlalte nume proprii îşi vădesc existenţa mai ales cînd se află la vocativ, sporind astfel expresivitatea construcţiei exclamative :

„O *Sátan* ! geniu al desperării !". (II/67)

„Mărire ţie, *Sátan*, de trei ori ai învins !". (II/324)

„Mărire ţie, Doamne ! O, *Iéhova* mărire !". (II/604),

spre deosebire de Satána, Iehóva :

„De ce nu sînt *Satána*, de nu-s Dumnezeu". (I/25)

„Pe Sion, templul *Iehóvei*, o minune, îl privim". (II/122)

„Eu nu cred nici în *Iehóva*". (II/318)

2.9. Alte ori dubletele accentuale îşi revendică prezenţa cînd numele propriu se repetă la intervale relativ scurte. Este cazul lui *Cesar* în *Memento mori* sau al lui *Arald* în *Strigoii*. Remarcăm însă aici că, rostit de Maria, numele regelui avar poartă accentul totdeauna pe ultima silabă :

„Eu vreau să-mi dai copilul zburdalnic — pe *Aráld*". (I/94)

„Eu vin la tine, rege, să cer pe-*Aráld* al meu". (I/94)

„— Rege-a venit Maria şi-ţi cere pe *Aráld*". (I/98)

În ultimul exemplu, numele propriu devine cu atît mai expresiv, cu cît — chemat la rimă de adjectivul *cald*, la celălalt capăt al strofei — încadrează simetric „braţele de zăpadă" ale Mariei.

Vom nota de asemenea pentru *Cesar* că, atunci cînd, în *Împărat şi proletar* de exemplu, este doar sinonim pentru „împărat", accentul se fixează definitiv pe ultima silabă a radicalului:

„Pe malurile Seinei, în faeton de gală
Cezárul trece palid, în gînduri adîncit". (I/67)

„*Cezárul*, chiar *cezárul* de mult ar fi căzut". (idem)

2.10. *Dacia*, folosit într-o construcţie genitivală la interval de două versuri în aceeaşi strofă îşi fructifică posibilitatea dublei accentuări:

„Asta-i raiul *Daciei* veche, a zeilor împărăţie:
Într-un loc e zi eternă — sara-n altu-n vecinicie,
Iar în altul zori eterne cu-aer răcoros de mai;
Sufletele mari viteze ale-eroilor *Daciei*
După moarte vin în şiruri luminoase ce învie —". (II/140)

Dealtfel, varianta cu accentul pe penultima silabă este folosită cu precădere în construcţiile genitivale. Iată cîteva exemple:

„Să înalţ munţii *Greciei*, scînteind muiaţi în soare" (II/124)

„Pe-umărul *Dochiei* mîndre cîntă pasărea măiastră" (II/134),

spre deosebire de *Grécia*, *Dóchia* în versurile:

„Astfel *Grécia* se naşte din întunecata mare". (II/124)

„Ea reflectă-n lumea-i clară toată *Grécia* măreaţă". (II/124)

„Zîna *Dóchia* cu glasu-i cheam-o pasăre măiastră". (II/133)

„Culcată pe jumătate, *Dóchia* visa, frumoasă". (II/134)

3.0. Pentru semantica poetică a numelor proprii însă credem că trebuie să pornim de la comparaţiile în structura cărora sînt atrase numele de care ne ocupăm. Observaţia unor cercetători cu privire la rapiditatea şi spontaneitatea asocierilor operate de poet era prilejuită, credem, în primul rînd de comparaţie.

Dacă în creaţiile de tinereţe „un rol dosebit de important îl îndeplineşte, ca procedeu stilistic, comparaţia" [13], înregistrînd o diminuare a frecvenţei pe măsura sporului calitativ la care poetul ajunge în scurtă vreme, o cercetare a comparaţiilor în structura cărora intră numele proprii ne va arăta că ele sînt risipite cu egală zgîrcenie de-a lungul întregii creaţii eminesciene.

3.1. Să amintim că, dintre cei doi termeni ai comparaţiei, ponderea expresivă o deţine *comparantul*, care, în intenţia poetului, trebuie să scoată în evidenţă *comparatul*. Cu cît apropierea celor două obiecte şi deci a expresiei lor lingvistice constituie o mai gravă infracţiune faţă de codul lexical, cu atît comparaţia se depărtează mai mult de figurile de gîndire, devenind o figură de semnificaţie.

3.2. Nici o comparaţie în structura căreia intră un nume propriu nu poate fi însă socotită drept „adevărată". Chiar o comparaţie ca aceasta:

— Ca şi fluturii de-uşor
Zboară *Eros* nebuneşte". (I/18),

[13] G. I. Tohăneanu, *op. cit.*, p. 100.

în care numele propriu constituie comparatul, trebuie socotită o comparaţie metalogică, un metalogism. Cu atît mai mult comparaţiile în care numele propriu intră în componenţa comparantului se află la graniţa dintre metalogisme şi metasememe *in praesentia*. Trebuie să remarcăm că în poezia lui Eminescu nu întîlnim decît patru comparaţii în care numele propriu intră în alcătuirea comparatului.

Pe de altă parte, comparaţii consfinţite de uz, de tipul *frumoasă/ Ileană Cosînzeană*, *viteaz/Făt-Frumos*, nu numai că, în general, sînt foarte rare, dar în lirica eminesciană nici nu vom întîlni. Astfel de nume îşi pierd semele de nume proprii, sau, mai exact spus, prezintă seme de nume comune, datorită frecventei lor folosiri în vorbire (în cazurile de mai sus, populară); o dovadă este şi întrebuinţarea lor la plural.

3.3. E lesne de remarcat că primul termen se află faţă de al doilea într-un raport de sinecdocă, al doilea termen particularizîndu-l pe primul prin adjoncţie de seme, primul fiind cel scos în evidenţă. Aşadar, sfera semantică a termenului comparant trebuie să o intersecteze pe cea a termenului comparat pe o porţiune x, rămînînd în afara acestei zone de intersecţie o mulţime y de seme, diferenţa dintre acestea şi cele intersectate constituind, de fapt, gradul infracţiunii faţă de codul lexical. Grafic, acest proces poate fi reprezentat astfel:

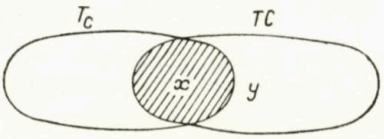

În comparaţia „*Jalnic ard de viu chinuit ca Nessus*", de exemplu, porţiunea de intersecţie este dată de termenul *chinuit*, în afara acesteia rămînînd însă o întreagă serie de seme ale termenului comparant *Nessus*, o diferenţă care dă măsura abaterii de la codul lexical şi deci a valorii expresive a comparaţiei. Dacă, chiar în cazul figurilor de acest tip, este foarte greu de precizat semele din mulţimea y, în cazul figurilor de semnificaţie propriu-zise este la fel de greu de precizat semele din mulţimea x.

3.4. Revenind la cei doi termeni ai comparaţiei, observăm că sfera semantică a termenului comparant (TC) trebue să fie cît mai mare. Or, e un lucru ştiut că, în genere, sfera semantică a numelor proprii, în special de persoană, spre deosebire de cea a numelor comune, tinde către zero, ea lărgindu-se aiba în context. În fond, *Cătălin* nu spune absolut nimic celui care nu a citit *Luceafărul*, în afară de faptul că trebuie să denumească o fiinţă. Iată de ce astfel de nume nu intră de obicei în construcţia comparaţiilor. Cînd acest lucru se întîmplă totuşi, numele propriu tinde să devină comun. Categoria de nume proprii capabile de o astfel de mutaţie este aceea a numelor mitologice, acestea posedînd de la început seme care le apropie de numele comune. Într-adevăr, dacă e imposibil să spunem „muncesc ca nişte Marini", în schimb putem spune „muncesc ca nişte Sisifi". Nu e deci de mirare că majoritatea numelor proprii din comparaţiile eminesciene aparţin mitologiei.

3.5. Comparaţia este posibilă, aşa cum s-a văzut, datorită unor seme comune celor doi termeni, datorită unei clase-limită. Atunci cînd această clasă-limită, „atributul" comun, este explicit, avem de-a face cu o comparaţie metalogică :

„Te văd adesea frunte *senină*
Ca şi gîndirea lui Dumnezeu". (I/31)

„Şi ca Byron, treaz de gîndul cel sălbatic al durerii,
Palid stinge — Alexandrescu sînta candel-a sperării". (I/38)

„Precum Atlas în vechime *sprijinea* cerul pe umăr,
Aşa el *sprijină* lumea şi vecia într-un număr". (I/137)

„Atunci lumea-n căpăţînă se-nvîrtea ca o morişcă,
De *simţeam*, ca Galilei, că comedia se mişcă — ". (I/143)

„Eu... *fericit* c-amantul blondei Lede". (II/84)

„...valea *nesfîrşită* ca pustiile Saharei". (II/130)

„Zbori cu şase cai ca vîntul şi *răsai* ca Aurora". (II/389)

3.6. Astfel de comparaţii însă nu abundă în poezia lui Eminescu, pentru că îndepărtarea atributului comun de termenul comparant şi mai cu seamă eliminarea copulei constituie o treaptă superioară pe drumul transformării comparaţiei metalogice în comparaţie metaforică :

„Ca *Prometeu* ce-a-adus lumei a luminii fericire,
De pe-o piatră el *priveşte* lingurea mării-adînci". (II/156)

„Pot să mai *renviu* luminos din el ca
Pasărea *Phoenix*?". (I/194)

„El *ar fringe*-n vers adonic limba lui ca şi *Horaţiu*". (I/160)

„Arald încremenise pe calu-i — un stejar — ". (I/101)

„Mieunînd în ode nalte, tragic miorlăind — un Garrick". (I/53)

„La sorţi va pune iarăşi prin lumile din ceri
Durerea mea cumplită — un vecinic Ahasver — ". (II/325)

„Închin viaţa-mi cugetării— un Pitagoras moden!" (II/233)

3.7. În momentul în care cei doi termeni, prin forţare, sînt echivalaţi, anomalia este evidentă şi avem de-a face cu o metaforă *in praesentia* :

„Evul e un cadavru, Paris — al lui mormînt". (I/68)

„De ce nu sunt Satana, de ce nu-s Dumnezeu", (I/25)

„Evul arde — Roma este oceanicu-i mormînt". (II/130)

„Odin moare — Tibrul este al credinţei lui sicriu". (II/153)

„În viaţă-ne fost-am Pilad şi Oreste — ". (II/174)

Aceeaşi marcă a echivalenţei pe care o constituie „este" o constituie şi apoziţia. „Repartizînd mai multor termeni aceeaşi funcţie gramaticală, apoziţia pune aceşti termeni într-o poziţie comparabilă şi face din ansamblul lor o paradigmă. Definiţia paradigmei este, din punct de vedere

structural, identică cu aceea a metaforei : pînă într-atît, încît ne e permis să considerăm metafora drept o paradigmă desfăşurată într-o sintagmă"[14].

La Eminescu întîlnim al doilea grad al apoziţiei, „tare", prin juxtapunerea directă a termenilor :

„Apoi te lasi patimei ce te ardea, Sibilă". (II/196)

„Iar duh dă-i tu Zamolxe, sămînţă de lumină". (I/97)

„Ştefan cel Mare, zimbrul sobru şi regal". (I/39)

„Pann, finul Pepelei". (I/37)

„Liră de argint, Sihleanu". (I/37)

4.0. Iată deci că o imagine clară a valorii numelor proprii ne-o oferă contextul în care apar acestea. Tabelul lor de frecvenţă ne poate prilejui cu uşurinţă observaţia că numele proprii utilizate de poet se încadrează în două categorii : *reale* şi *ireale*, că ireale sînt cele împrumutate din mitologie şi folclor. Apelul cercetătorului la context are însă menirea să nuanţeze această observaţie şi să prilejuiască altele, la fel de juste.

4.1. Remarcăm mai întîi trecerea cîtorva nume reale în categoria celor ireale. Nume ca *Arald*, *Tomiris*, *Sarmis*, *Mira*, *Cătălin* sînt nume atestate[15]. Trecerea de care vorbeam este mai evidentă în cazul lui *Călin*, un nume propriu şi astăzi în circulaţie.

4.2. Numele mitologice aparţin fie mitologiei universale, fie celei autohtone. Într-unele poeme, în special *Memento mori*, tendinţa de universalizare a numelor mitologice autohtone (*Zamolxe*, *Dochia*) este evidentă, ca şi pătrunderea în mitologie a unor nume reale (*Decebal*, *Traian*). În acelaşi timp, implicîndu-se în devenirea istorică a poporului nostru, nume proprii din mitologia universală tind să treacă în mitologia autohtonă.

4.3. Contaminarea numelor proprii autohtone cu cele universale şi pătrunderea lor în mitologie este vizibilă şi în alte cazuri. Ceea ce înseamnă *Nilul*, *Alpii* pentru istoria universală înseamnă pentru istoria noastră *Dunărea*, *Carpaţii*. Pătrunderea acestora în mitologie, devine posibilă datorită personificării lor şi implicaţiei directe în evenimente :

„*Nilul* mişcă valuri blonde pe cîmpii cuprinşi de maur —". (II/119)

„*Nilul* mişc-a lui legendă şi oglinda-i galben-clară
Către marea liniştită ce îneacă a lui dor". (II/120)

„Colo *Dunărea* bătrînă, liberă-ndrăzneaţă, mare,
C-un murmur rostogoleşte a ei valuri gînditoare". (II/141)

„Parc-auzi a *Mării Negre* şi a *Dunării* revoltă". (II/141)

Uneori, nume proprii străine şi autohtone coexistă în aceeaşi sintagmă :

„Iar în patru părţi a lumii vede şiruri munţii mari,
Atlasul, *Caucazul*, *Taurul* şi *Balcanii* seculari ;
Vede *Eufratul* şi *Tigris*, *Nilul*, *Dunărea* bătrînă — ". (I/145)

[14] Grupul μ, *Retorică generală*, Bucureşti, Editura „Univers", 1974, p. 170.
[15] V. G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. I, Bucureşti, 1970, p. 500.

4.4. În ceea ce priveşte autohtonizarea unor nume mitologice străine, ni se pare semnificativă tendinţa de derivare semantică a unui nume autohton dintr-unul străin; vechea divinitate de origină latină, zeiţă a vegetaţiei şi fertilităţii, identificată cu Afrodita din mitologia grecească, *Venus*, ideal al frumuseţii feminine în poezia lui Eminescu :

„De pe ochii-i să ridice
Languroase, lunge gene,
Să-ngenunchi naintea zînei
Venus Anadyomene". (II/458)

„Aşa că închipuindu-ţi lăcrimoasele ei gene,
Ţi-ar părea mai mîndră decît *Venus Anadyomene*". (I/159),

este întîlnită în lirica eminesciană şi sub celălalt nume al ei, *Venere*, zeiţa al cărei chip fusese nemurit în marmură de antici :

„Sfărmaţi statuia goală a *Venerei* antice". (I/56)

De la această ipostază onomastică a zeiţei frumuseţii, poetului îi era uşor să facă trecerea la o altă variantă fonetică, autohtonă, care, în poezia sa, marchează drumul degradării semantice a idealului antic. „Zîna" *Vineri* este în versurile lui Eminescu prototipul femeii acaparatoare, dar şterse pentru o minte cugetătoare ca aceea a poetului :

„Venin e sărutarea păginei zîne *Vineri*". (II/278)

(v. şi „academii de ştiinţi a zînei *Vineri*", I/142).

4.5. Iată doar cîteva din multele observaţii pe care numele proprii din lirica eminesciană le pot prilejui. La capătul lor sîntem îndreptăţiţi să remarcăm evidenta valoare poetică a acestora, datorată frecvenţei lor, locului pe care îl deţin în vers, angrenajului lor contextual, sporului semantic pe care îl înregistrează uneori în context.

Cercetarea numelor proprii eminesciene conduce, în final, la două concluzii generale : evidenţiază, pe de o parte, „cultura, preferinţa şi admiraţia poetului pentru cultura clasică şi pentru capodoperele ei" [16], iar pe de altă parte faptul că „urechea, de o mare sensibilitate acustică, a lui Eminescu a înregistrat şi valoarea eufonică a unora din aceste nume, capabilă să infuzeze versurilor undele sonorităţii lor viguroase sau suave"[17].

---

[16]. Luiza Seche, *Lexicul artistic eminescian în perspective statistice*, în *Studii de limbă literară şi filologie*, vol. I, Bucureşti, 1969, p. 68.

[17] G. I. Tohăneanu, *op cit.*, p. 113.

UN MOMENT ESENȚIAL ÎN EVOLUȚIA LIMBAJULUI POETIC EMINESCIAN

DE

GH. BULGĂR

S-a întîmplat o singură dată în activitatea literară a lui Eminescu ca o poezie publicată să fie reluată, refăcută și apoi trimisă de poet spre publicare aceleiași reviste.

Acum un secol, în tot cursul anului 1875, Eminescu a tipărit o singură poezie : *Făt-Frumos din tei* ; după trei ani, în 1878, reluînd tema și redactînd o nouă formă a aceluiași subiect, cu noi construcții stilistice, într-un limbaj poetic evoluat, o trimite din nou spre publicare „Convorbirilor literare", cu titlul schimbat : *Povestea teiului*, fapt care a surprins redacția, și cineva, poate redactorul revistei, a scris sus, în colțul foii : „A nu se culege", ceea ce nu s-a respectat pînă la urmă. Poezia aceasta a apărut odată cu alte trei, trimise tot atunci, împreună cu o scrisoare, semnificativă pentru conștiința estetică, pentru atitudinea decisă a poetului convins de valoarea poemelor sale. După un an și trei luni de tăcere apar în „Convorbiri" la 1 martie 1878 : *Povestea codrului*, *Povestea teiului*, *Singurătate* și *Departe sunt de tine...*, moment esențial al evoluției lirismului eminescian în forme superioare de expresie poetică.

Eminescu a publicat deci — caz singular — două poezii, diferite ca realizare stilistică, pe aceeași temă ; intenția lui expresă din 1878 e semnificativă din mai multe puncte de vedere. Ea marchează momentul de deplină afirmare a artei lui literare, dovada maturității conceptelor și a expresivității limbajului, atît de insistent șlefuit în variantele cunoscute ale atîtor poeme, variante păstrate în caietele poetului.

Ciudat e că Maiorescu, Mihail Dragomirescu și alții au desconsiderat total poezia de acum un secol, *Făt-Frumos din tei* (1875), acest titlu l-a aplicat Maiorescu, primul editor (1883), poeziei a doua, din 1878 ; M. Dragomirescu considera „urîtă" poezia din 1875 și frumoasă a doua variantă. Perpessicius face istoria întreagă a elaborării și publicării celor două poeme și o ilustrează (cf. O. I, 1939, p. 360—368 și O. II, 1943, p. 16—39), iar în ediția *Opere alese*, I (1964), dă succinte exemple de variante pentru primele strofe ale poeziei din 1878 (p. 313—315). Tot el afirmă că *Făt-Frumos din tei* „reprezintă o etapă intermediară între o versiune în versuri albe de prin 1872 de la Viena (sînt destule prezumții că textul ar fi traducere după un model german) și versiunea ulterioară, intitulată *Povestea teiului*, tipărită în «Convorbiri» în 1878 (*Note și variante*, în ediția *Opere alese*, I, p. 295).

Deci există în elaborarea acestor poeme trei trepte ale stilizării. De aceea acest moment unic în efortul creator al lui Eminescu se cuvine

privit mai atent, pentru a detaşa semnificaţiile şi tendinţele înnoirii mijloacelor artei lui literare.

★

Prima schiţă, în versuri albe, e o naraţiune a unui fapt aparte, romantic, cu lungă sedimentare în conştiinţa poetului.

Iată primele două strofe, care au ritm, dar nu şi rimă :

Să ştii Blanca că din leagăn
Eşti cu Domnul logodită
Căci odraslă eşti copilă
Unei dragosti fărdelege.

Mîni vom merge noi călare
Sus la schitul sfintei Ana,
Să te faci călugăriţă
Mie spre mîntuire, ţie spre mîngăiere.

Expresia poetică în faza apropiată de tipar e un mare pas înainte, în sensul clarificării şi al condensării expresiei, cu formulări plastice noi, dar cu vocabular vechi, înrudit cu acela al textelor sacre :

Află Blancă că din leagăn
Domnul este al tău mire,
Căci născută eşti copilă
Din nevrednică iubire.

Mîni în schit la sfînta Ana
Vei găsi la cel din stele
Mîngăierea vieţii tale,
Mîntuirea feţei mele.

Naraţiunea ritmică de la început devine poezie cu rimă (a—b—c—b), în care succesiunea momentelor este rapidă şi limpede : epitetele şi metaforele sînt alese din registrul popular, vechi, cu accent aparte pe antiteza multiplă : fata contra tatălui ei ; aspiraţiile tinereşti şi pedeapsa pentru păcatul vechi ; opoziţia sumbră între viaţa la schit, repugnantă fetei, şi viaţa liberă, după placul inimii etc. ; şi aici Eminescu aplică principiul formulat odată : „Antitezele sunt viaţa" (ms. 2258, f. 222).

Acest principiu fundamental al creaţiei eminesciene este şi aici ilustrat în opoziţia conceptuală dintre prima şi a doua strofă citate mai sus, dar diferenţa stilistică dintre conturul ideii din prima formă şi stilizarea ei în poezia din 1875 este vizibilă ; poetul nu a fost mulţumit însă de ceea ce tipărise în 1875. Perpessicius ilustrează din variante formele încercate din nou pentru prima strofă ; în ediţia din 1964 sînt reproduse 11 variante pentru începutul poeziei, din care citäm pentru a vedea efortul înnoirii şi al plasticizării :

Blanca mea cu jurămînt
Să fii cerului mireasă,
Unei patimi ruşinoasă
Fiind rodul pe pămînt.

Din amoriu nelegiuit
Tu fiindu-mi dăruită,
Eşti din leagăn giuruită
Să petreci viaţa-n schit...

Între cele două poeme tipărite de poet există diferenţe expresive care ne fac să înţelegem mai bine originalitatea inovaţiei, caracterul regenerator al limbajului poetic. Acest fapt se vede în capitolul variantelor, grupate de Perpessicius la ultima poezie, imagine în mic (20 pagini de variante şi retuşuri stilistice mereu perfecţionate, O. II, p. 19—39) a laboratorului poetic eminescian.

Făt-Frumos din tei, cu prima ei însăilare în 1872, şi definitiva consacrare a viziunii artistice, într-o expresie îndelung şlefuită, în *Povestea teiului* din 1878, cuprind intervale egale de cîte trei ani de muncă asupra textului perfecţionat după exigenţe evoluate : de la epica simplă a unui amănunt simbolic, un germen romantic al înfruntării tinereşti (refuzul supunerii

unui destin configurat în primele două strofe citate), la lirismul încărcat de metafora afectivității și de evocarea plastică a naturii, asociind vibrația sufletească la peisajul martor al iubirii și libertății în cea mai îndrăzneață dezlegare a unui conflict de voințe. Acest conflict, antiteza conceptuală, urmează imediat în replica categorică a fetei; repetarea verbului e numai în poezia din 1875:

Nu voi, tată, să usuce
Al meu suflet tînăr, vesel:
Eu iubesc vînatul, jocul;
Traiul lumii alții lese-l.

Nu voi părul să mi-l taie,
Ce-mi ajunge la călcîie,
Să orbesc cetind pe carte
În fum vînăt de tămîie.

Atenuînd opoziția, conflictul ireductibil cu tatăl, suprimînd o bună parte din strofa a doua, poezia din 1878 conturează pregnant psihologia tinerei atrase de plăcerile vieții și de frumusețile naturii. Antiteza e subliniată aici într-o grabnică evocare a componentelor unui tablou situat la antipodul „chiliilor pustii" ale unui schit:

— Traiul lumii, dragă tată,
Cine vor, aceia lese-l,
Dară sufletul mi-i vesel,
Tinerețea luminată;

Dantul, muzica, pădurea,
Pe acestea le-ndrăgii,
Nu chiliile pustii
Unde plîngi, gîndind aiurea!

Variantele pentru strofa a doua au adăugat elemente definitorii ale preferințelor fetei; strofele încercate au rămas, ca de atîtea ori, în atelierul poetului:

Căci vînat și dant îmi place
Nu zidiri întunecoasă,
Unde vecinic fioroasă
Săpînește-a morții pace.

Dantu-mi place și vînatul
Și să zbor ușor călare
Rătăcind în codrul mare
Pîn' m-apucă înoptatul.

(O. II, p. 20)

Eminescu întărește relieful metaforic al construcțiilor, reluînd povestea din 1872 și prefăcînd-o în versuri, înălțînd pe alocuri expresia plastică:

Adîncită în durerea-i,
Nici nu vede unde merge
Spre-adîncimea mai adîncă
Pe cînd soare asfințește.

Pe cărări pierdute-n vale
Merge-n codri făr' de capăt,
Cînd a serei raze roșii
Asfințind din cercuri scapăt.

(O. I, p. 362 și 66)

În poezia din 1878 sînt turnate în formă nouă alte imagini sugestive, concentrate în versuri aparent simple, dar decantate îndelung în cadențe mai armonioase, rimele fiind acum depline: a—b—b—a (nu numai la două din cele patru versuri, ca în 1875; în 1872, rime albe peste tot). Să se compare strofele citate mai sus, cele care încep cu *dansul*, pentru a vedea fazele expresivității lirice a viziunii noi.

Cuvîntul și metafora își sporesc valențele expresive de la o etapă la alta, mai ales în al doilea interval de timp (1875—1878), timp al unor mari și persistente elaborări poetice (*Călin*, *Strigoii*, poemele anului 1878), în condițiile unei tensiuni morale agravate de munca de salahor în redacțiile „Curierului de Iași" și apoi ale „Timpului". Să ilustrăm prin cîteva exemple evoluția limbajului eminescian în cristalizarea succesivă a celor două poeme (prin variantele numeroase ale anilor 1875—1878).

Cadrul naturii, în care se cufundă fata speriată de perspectiva călugăriei, se amplifică de la două strofe în 1872 la trei în 1875 şi la patru în 1878, avînd o densitate metaforică nouă :

Umbra-n codri ici şi colo
Fulgerează de lumine...
Ea trecea prin frunza-n freamăt
Şi prin murmur de albine;
În mijloc de codru-ajunse
Lîngă teiul nalt şi vechi,
Unde-izvorul cel de vrajă
Sună dulce în urechi.

Implicarea omului în natură şi atribuirea unei mişcări afective umane elementelor ei constituie nota stilistică vizibilă a poemelor de maturitate de după 1875, cînd au fost tipărite versurile citate mai sus; reluînd ideea, poetul adaugă întîi o strofă însufleţită de personificarea, imprevizibilă, din registrul contemplării cosmice :

Acum stelele s-arată
Solii albi ai lungii linişti,
Iar mirosul din arinişti
Toate simţurile-mbată.
Răspîndită-i pe arinişti
Umbra serii cu răcoare
Stele-n ceruri, lună-n zare
Farmec dînd duioasei linişti.
(O. II, p. 32)

Aceste încercări sînt refăcute şi evocarea serii e potenţată metaforic :

Seara vine din arinişti
Cu miroase o îmbată,
Cerul stelele-şi arată,
Solii dulci ai lungii linişti.

După această strofă, cele două din 1875 citate mai sus sînt transformate mereu, pînă ajung astfel la tipar în 1878 :

Dar prin codri ea pătrunde
Lîngă teiul vechi şi sfînt
Ce cu flori pîn-în pămînt
Un izvor vrăjit ascunde.
Îngînat de glas de ape
Cînt-un corn cu-nduioşare
Tot mai tare şi mai tare
Mai aproape, mai aproape.

Amplitudinea determinărilor afective, cu acumularea de atribute, de epitete complexe, în termenii lui Vianu (care înţelegea epitetul ca o noţiune largă de determinări pînă la complementul verbului sau propoziţia subordonată calificînd un cuvînt, o sintagmă), pun în lumină cîntecul duios al cornului. O strofă întreagă, total nouă faţă de poezia anului 1875, sugerează armonia *codrului*, a lumii în care pătrunde şi se salvează fata. Două elemente completează evocarea : *izvorul* şi *luna* — cuvinte-cheie în lexicul eminescian — în strofa care se conturează astfel :

a) Luna numai peste dealuri
Iese dulce, ţine strajă,
Iar izvorul plin de vrajă
Resărea sunînd din valuri.

b) Iar izvorul plin de vrajă
Resărea sunînd din valuri —
Sus în codri de pe dealuri
Luna blîndă ţine strajă.
(O. II, p. 34)

★

Apare aici necesară o corecţiune în textul ediţiei Perpessicius, în care aflăm cuvîntul *răsărea*, în loc de *resărea*, cum a scris Eminescu vorbind despre izvorul care *re-sare*, nu *răsare*, alegînd termenul mai rar,

cu sensul etimologic „a sări mereu", dat de pref. *re-* (de care m-am ocupat mai demult în volumul *Studii și materiale pentru formarea cuvintelor*, II, p. 67—78; v. recent un alt studiu asupra lui: Sergiu Drincu în culegerea de *Studii lingvistice*, 1974, a Universității Timișoara, p. 93—107).

Manuscrisul facsimilat de Perpessicius în O. II, p. 12 (coala de patru poeme trimise de Eminescu în 1878 „Convorbirilor"), *indică foarte clar*, fără nici un dubiu: *resărea*, nu *răsărea*, fără sens în contextul citat; să mai reținem că strofa reapare în finalul poemei cu versurile în altă ordine, dar scris de mîna poetului *resărea*:

Sus în brazii de pe dealuri
Luna-n urmă ține strajă,
Iar izvorul, prins de vrajă,
Resărea sunînd din valuri.

Ediția princeps Maiorescu are tot această formă și e ciudat cum editorul *Operelor*, ediție critică (1939), a citit *răsărea*, cuvînt mai poetic poate, mai obișnuit decît *resărea* (*lectio difficilior*), cum trebuie citit și reprimit în lexicul poetic eminescian, în *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* (care a creat un sens nou: 4 metaforic: „a sări", pe baza unui cuvînt citit greșit); deci *resări*—„a sări mereu" se adaugă lexicului eminescian, fiind de aceeași factură ca *resălta*.

★

Cu elemente și construcții populare, cu repetiții familare, hiperbolice, cu locuțiuni ale limbajului obștesc, Eminescu rescrie poezia din 1875 într-o mai dramatică succesiune de momente, care schimbă cursul vieții tinerei fugite de lume:

Ș-o cuprinde de călare —
Ea se apără c-o mînă
Însă totuși lui se lasă,
Simte inima că-i plină.
(1875)

Cu o mînă îl respinge,
Dar se simte prinsă-n brață,
De-o durere, de-o dulceață
Pieptul, inima-i se strînge.
(1878)

Între aceste două redactări, variantele celor trei ani cuprind fragmente autonome, cu strofe de chemări și alungări, precum nestatornicia și temerea inimii apăsate; și tot chinul găsirii cuvîntului potrivit, a formulei stilistice adecvate se vede în variante (O. II, p. 22—39); nu vom cita aici decît două strofe părăsite:

Vin iubite! multe nume
Mîngăioase îți păstrez
Și ferice să te vezi
Este dorul meu în lume.

Fugi... dă-mi pace nu mă strînge
Nu mai voi să te privesc,
Dulce ești și te iubesc,
Te iubesc de-mi vine-a plînge.
(O. II, p. 26—27)

Tensiunea afectivă se topește apoi în armonia naturii, martora suferinții și a fericirii în lirica lui Eminescu; o mînă de maestru încheie idila, jubilînd parcă la salvarea fetei de amenințările schitului.

Dar finalul poemelor se deosebește; episodul cu calul care se întoarce singur la castel, fata rămînînd „pierdută-n lume", nu mai apare în 1878, poezie de lirism dens, mai mult sugestiv decît anecdotic, cu

reluări şi insistenţe în formulări popular-aforistice care vor forma axa poemelor din partea finală a activităţii creatoare a poetului. Căci, în timp ce poema din 1875 subliniază, repetînd, dispariţia celor doi termeni:

Dar ei trec, *se pierd* în codri
Cu viaţa lor *pierdută*,

poezia din 1878 revine la cadrul feeric al naturii, la melancolia cornului (motiv preferat: *Mai suna-vei dulce corn / Pentru mine vreodată?*), repetă sintagmele definitorii pentru drama care se încheia, cu epitete morale de vastă rezonanţă interioară, de sugestie melancolică, despre care vorbea Ibrăileanu, şi încheie, reluînd componentele tabloului de natură:

Sus în brazii de pe dealuri
Luna-n urmă ţine strajă,
Iar izvorul, prins de vrajă,
Resărea sunînd din valuri.

Codrul, luna, izvorul, evocate într-o frază aparent atît de simplă, atît de poetică prin acest cumul de amănunte plastice, domină creaţia lirică a maturităţii. Scuturînd podoabele artei retorice a tinereţii, cum spunea Vianu, Eminescu încarcă de sensuri afective acele epitete morale care definesc o psihologie suferindă (*de-o durere, de-o dulceaţă*) şi dă sintagmelor, locuţiunilor în stil popular, întreaga rezonanţă a unor ecouri prelungite, ca în străvechile imnuri de invocare, de reculegere:

Se tot duc, se duc mereu,
Trec în umbră, pier în vale,
Iară cornul plin de jale
Sună dulce, sună greu.

Blîndu-i sunet se împarte
Peste văi împrăştiet,
Mai încet, tot mai încet,
Mai departe... mai departe...

★

Puse alături, cele trei momente ale poemelor inspirate de acest subiect arată procesul perfecţionării artei poetice a lui Eminescu; nucleul conceptelor rămîne, dar construcţia stilistică se rafinează de la invenţia metaforică, de la epitetele sonore, retorice uneori, la expresia aforistică, populară, cu locuţiuni şi sintagme simple, dar de mare efect afectiv, prin reluări, prin determinări mai puţine, specifice însă maturităţii, care şi-a delimitat mijloacele, şi-a înnoit mereu sintagmele, aşezînd cuvîntul în vecinătăţi imprevizibile. Eminescu elimină din economia versurilor orice element strident, înnobilînd contextul cu adîncimea aforistică a strofelor, perfect cadenţate şi ritmate, cum se vede în cele două poeme tipărite de poet în 1875 şi 1878 şi cum putem constata recitindu-le succesiv, „înrudite în esenţă şi totuşi atît de distincte" (Perpessicius). Eminescu a ştiut deci de ce revenea asupra poemei din 1875, ca să scrie o altă poezie, *Povestea teiului*, conştient că ea e superioară celei tipărite în 1875, conţinînd *elemente definitorii ale artei literare ajunse la apogeu.*

Ciorna unei scrisori a poetului, adresată în 1878 lui I. Negruzzi, ne dezvăluie *conştiinţa valorii scrisului, independenţa de spirit* şi, fapt aparte, *mărturia şlefuirii atente a limbajului*: „Eu sunt scriitor (var.: poet) de ocazie şi dacă am crezut de cuviinţă a statornici pe hîrtie puţine momente ale unei vieţi destul de deşarte şi de neînsemnate e un semn că le-am crezut vrednice de aceasta. Dacă forma pe care ele a-mbrăcat-o

e vrednică de rîs, vei concede că nu aceasta a fost intenția mea și c-atunci e mult mai bine ca să nu se publice niciodată. În orice caz, eu n-am vrut să le dau o formă ridiculă și, dacă sunt greșeli, eu din parte-mi am cîntărit orice cuvînt. Deci trimet această coală de versuri, făcînd trei rugăminți cît se poate de stăruitoare, a căror împlinire voi privi-o totdeuna ca un deosebit semn de prietețug...1. Să nu se schimbe nimic din ceea ce am scris, căci, îndată ce ies tipărite cu iscălitura mea, răspunderea greșelelor mă privește pe mine. 2. Să se tipărească tuspatru deodată (var.: sau nici una). 3. Să nu aibă, în marginile putinții, nici o greșeală de tipar" (O. II, p. 2—3; cf. O.A. I, p. 309—310). După acest text, Perpessicius adaugă: „N.B. Înafara atitudinii pline de demnitate și deciziune a poetului, cititorul va mai reține, în opoziție cu îngăduința lui din anii debutului, vetoul categoric cu care interzice, de astă dată, orice intervenție redacțională în opera sa".

*

În februarie 1878, în plină activitate publicistică la „Timpul", copleșit de obligații redacționale și după o destul de amară experiență poetică și în cadrul „Junimii", care a ironizat nu o dată lecturile poetului, Eminescu devine categoric în privința autoaprecierii scrisului său poetic: „eu din parte-mi am cîntărit orice cuvînt", fapt care se vede mai ales în materialul variantelor elaborate pentru *Povestea teiului*, ca și pentru celelalte trei poeme din aceeași coală despre care vorbea în scrisoare: *Povestea codrului*, *Singurătate* și *Departe sunt de tine*. E aici un crescendo liric în configurarea stărilor sale de melancolie, de amintiri și regrete ale despărțirii după plecarea din Iași; e, în același timp, un nivel mai înalt al sublimării imaginilor îndelung distilate, dominate de o nesecată invenție poetică, de o cristalizare în metafore și construcții expresive, înnoite mereu, a stilului care tindea tot mai mult spre *densitate și culoare*. „Poetul de ocazie", cum își zicea Eminescu, — de fapt artistul cuvîntului stăpîn deplin pe acel subtil meșteșug de „a da cuvintelor relief, culoare și însuflețire", — cum definea Arghezi stilul, în conferința sa *Eminescu* din iarna lui 1943 la Ateneu —, marca evoluția creației sale poetice printr-o nouă dovadă a puterii de regenerare a tezaurului limbii în coala cu cele patru poeme din 1878.

Dacă am ales una din ele e pentru motivul că *Povestea teiului* este reluarea temei din 1875 din *Făt-Frumos din tei*, ambele avînd la bază mica narațiune în versuri albe din 1872. E singurul caz în care Eminescu a tipărit două poeme cu același subiect la interval de trei ani, voind, cum arată scrisoarea citată ce însoțea poeziile anului 1878, să pună în lumină atît un moment de tensiune din viața lui afectivă, cît și conștiința măiestriei sale, care nu admitea nici o imixtiune în laboratorul lui literar.

Să adăugăm că atît *Povestea teiului*, cît și *Făt-Frumos din tei* sînt facsimilate după manuscrisele poetului (în O. I, II), ușurînd editarea lor în condiții cît mai bune, cu unele îndreptări necesare față de textele curente, cum e cazul lui *resărea* față de inexistentul *răsărea*, perpetuat de decenii în edițiile curente.

DINTRE SUTE DE CATARGE.
O modalitate de interpretare

DE

I. COTEANU

Un procedeu practic de descoperire a simbolului cuprins într-un text poetic este decodarea dublă. Ea consistă din două serii de echivalenţe semantice : una pe care o considerăm i n g e n u ă, a doua, mai subtilă, pe care o numim simbolizatoare. Acesteia i s-ar putea spune şi descifrarea sensului, eventual a semnificaţiei textului poetic. Ne-am oprit însă la conceptul de s i m b o l, s i m b o l i z a t o r, pentru că l-am definit odată ca semn care trimite la realitate sau la referent în mod obligatoriu prin intermediul altui semn.

Lectura unui text poetic este, cum se ştie, un proces recursiv. Un element al textului, afectat de o modificare semantică, de un trop care dă naştere unei conotaţii, îşi păstrează această calitate, o implică în reţeaua de înţelesuri, în aluziile discrete ale textului, obligîndu-ne să ţinem seama permanent de apariţia ei anterioară. De aceea, primul contact cu un poem nu reprezintă în practică decît o succesiune de descifrări ale conotaţiilor şi o asociere a lor, potrivit cu sublinierile poetului. Cît de uşor se adună ele într-o sinteză, aceasta este o chestiune foarte complexă. Pentru rezolvarea ei se cere să ştim cît mai multe despre cititorul de poezie ca persoană determinată, să dispunem de informaţii asupra registrului poetic al limbii la data lecturii, asupra sensibilităţii generale a vorbitorilor faţă de acest registru ş.a.m.d.

Vrînd-nevrînd, cititorului de poezie trebuie să i se confere o serie de însuşiri : o anumită cantitate de cunoştinţe şi o doză oarecare de sensibilitate estetică. El devine în felul acesta un cititor-tip cu reacţii normale şi cultură medie, un personaj imaginat ca punct de referinţă. Gîndindu-ne la un asemenea cititor, am întreprins analiza de faţă a poemului *Dintre sute de catarge* pe care-l reproducem aici :

Dintre sute de catarge

Dintre sute de catarge
Care lasă malurile,
Cîte oare le vor sparge
Vînturile, valurile?

Dintre păsări călătoare
Ce străbat pămînturile,
Cîte-o să le-nece oare
Valurile, vînturile?

De-i goni fie norocul,
Fie idealurile,
Te urmează în tot locul
Vînturile, valurile.

Ne'nţeles rămîne gîndul
Ce-ţi străbate cîmpurile,
Zboară vecinic îngînîndu-l
Valurile, vînturile.

(1880)

★

Compus în principiu pentru un destinatar, textul trebuie primit de acesta, mesajul înţeles şi, eventual, adoptat, indiferent dacă este sau nu poetic. Dar, pe cînd o comunicare obişnuită, neartistică, produce reacţii

utilitare, cea artistică dă naştere unei stări de tensiune, cum se spune astăzi, adică unei încordări a atenţiei, datorate surprizei receptorului, aflat în faţa unor enunţuri aparte. Artistul, care ştie şi el acest lucru, îşi aranjează cu grijă surprizele în text pentru a obliga pe receptor să intre în starea de tensiune.

Foarte variate, mijloacele de realizare a tensiunii formează un vast capitol al poeticii. Numai cu titlu ilustrativ, amintim apelul direct la destinatar prin vocative, interjecţii, verbe la imperativ, abordarea subiectului ex abrupto, procedeul lui „a fost odată ca niciodată", punerea în scenă din dramaturgie, la care se pot adăuga multe altele. Intervin deci, măcar iniţial, şi formule gata făcute ca cele din basme. Deocamdată ne interesează însă nu clasificarea procedeelor, ci numai precizarea că tensiunea reprezintă un moment în receptarea mesajului. Ea explică şi justifică devierea, căci fără părăsirea căilor banale de comunicare nu am avea cum să atragem atenţia celui care ne adresăm.

Ideea că artistului cuvîntului îi sînt necesare mijloacele de producere a tensiunii nu este nouă. În orice retorică se recomandă celui care face o compunere să găsească de la început calea de a stîrni interesul şi curiozitatea destinatarului. Nou este numai termenul, dar cum el subliniază foarte bine poate cea mai interesantă formă a relaţiilor dintre emiţător şi receptor, îl vom folosi şi noi aici.

Factorul care creează tensiune este surpriza. Ea a fost cercetată în ultima vreme de pe poziţii diferite, spunîndu-i-se „aşteptare frustrată", „frustrare a aşteptărilor", „predictabilitate mică" şi chiar „amăgire", iar procedeului : „tehnica amăgirii".

În discuţia de faţă, termenul poate fi oricare din cei amintiţi.

Ca să-şi răspundă sie însuşi la surpriza întîlnită în text, cititorul îşi stabileşte diverse echivalenţe semantice şi intră astfel în jocul abaterilor artistice, continuîndu-l apoi pe măsură ce înaintează în lectură. Dacă este necesar, revine, corectează, reface echivalenţele, lărgindu-le sau îngustîndu-le.

Cînd aude, de exemplu, versurile :

> Dintre sute de catarge
> Care lasă malurile,
> Cîte oare le vor sparge
> Vînturile, valurile?

surpriza abaterii şi implicit apariţia tensiunii poetice sînt chiar în prozodie, care-i semnalează faptul că trebuie să se pregătească pentru o comunicare mai puţin obişnuită. Astfel avizat, chiar dacă nu dispune de o bogată experienţă poetică, tot nu ia pe *catarge* din primul vers în înţelesul propriu, ci în acela de „corăbii", efectînd aproape spontan decodarea : (aici) *catarge* = „corăbii", indiferent dacă ştie că este o metonimie. În continuare, *lasă malurile* se „traduce" prin „părăsesc malurile", „pornesc pe mare" (altă metonimie !), *sparge*, cu „distruge, sfărîmă" (o metaforă).

Prins de ritm, el acceptă fără ezitare anacolutul din versul al treilea : *Cîte oare le vor sparge*, pentru „Pe cîte oare le vor sparge" şi consideră, după toate probabilităţile, că, în ultimul vers, *vînturile şi valurile* au sensul cel mai propriu cu putinţă.

Pînă în acest punct, decodarea sa este simplă, ingenuă. Rezultatul: tabloul mai mult ori mai puțin plastic al unor corăbii pornite într-o călătorie oarecare, cu primejdiile ei firești. Întrebarea privind soarta sutelor de catarge (*Cîte oare le vor sparge*) își va afla poate răspunsul în restul poemului, unde cititorul speră și dorește s-o găsească. La tensiunea inițială se adaugă acum una nouă: căutarea acestui răspuns. În locul lui însă, în strofa următoare, soarta corăbiilor se mută la păsările călătoare:

Dintre păsări călătoare
Ce străbat pămînturile,
Cîte-o să le-nece oare
Valurile, vînturile?

Centrul atenției a fost schimbat de poet, ceea ce creează paralelismul:

... sute de catarge		... păsări călătoare
	și	
Care lasă malurile		Ce străbat pămînturile

cu o nouă surpriză produsă de inversiunea refrenului: *valurile, vînturile*, inversiune cu atît mai puțin așteptată, cu cît, la corăbii, se vorbea întîi de *vînturi* și apoi de *valuri*.

Iată însă că strofa a treia, reluînd refrenul, și reproducîndu-l în prima formă, îi dă cu totul altă valoare. Vînturile și valurile u r m e a z ă acum o ființă umană:

De-**i** goni fie norocul,
Fie idealurile,
Te urmează în tot locul
Vînturile, valurile.

Nu numai că întrebarea din prima strofă nu a primit răspuns, lăsînd întreagă curiozitatea cititorului, dar a apărut una nouă, neexprimată de poet, referitoare la accepțiunea cuvintelor din refren. Incertitudinea care le privește se intensifică în ultima strofă, unde valurile și vînturile nu mai urmează pe om, ci î n g î n ă un gînd neînțeles:

Ne'nțeles rămîne gîndul
Ce-ți străbate cîmpurile,
Zboară veșnic îngînîndu-l
Valurile, vînturile.

A devenit deci imperioasă o nouă determinare a valorii celor două cuvinte al căror sens nu mai poate fi cel propriu, de vreme ce *valurile, vînturile* îngînă un gînd. Personificarea discretă indicată de î n g î n ă modifică virtual toate echivalențele spontane anterioare, îndreptîndu-le către un simbol cuprins în cuplul *vînturile, valurile/valurile, vînturile*. În această calitate, *vînturile, valurile/valurile, vînturile* simbolizează în ultimele două strofe necontenita și indiferenta trecere a vremii, vicisitudinile la care este supus omul-poet și gîndul neînțeles al cîmpurilor lui.

De aici înainte, decodarea ingenuă este depășită, căci un text nou, imaginar, o rețea nouă de tropi dominată de simbolul din refren și-a făcut apariția. În această rețea, paralelismul dintre corăbii și păsările

călătoare este transformat în parte unitară a unui paralelism nou în care celălalt termen este omul-poet, deci

....catarge Care lasă malurile		Te urmează... Vînturile, valurile
	și	
...păsări călătoare Ce străbat pămînturile		...gîndul Zboară veșnic...

Legătura dintre elementele noului paralelism o face ideea de *destin*, căci după cum corăbiile sînt făcute să lase malurile, păsările călătoare să străbată pămînturile, tot astfel *destinul* poetului ca poet este de a fi urmat de „vînturi și de valuri", chiar dacă își goneşte norocul, idealurile, chiar dacă îi rămîne neînțeles gîndul care-i străbate cînturile.

Paralelismul dintre ideile primelor două strofe și următoarele două nu numai că nu este explicit, ci este chiar „rupt" cu intenție prin strofa a treia, ca și cînd s-ar fi impus aici îndepărtarea cititorului de pe calea indicată pînă acum de poet în cu totul altă direcție. Cititorul, amăgit, observă că firul conducător, refrenul din cuplul *valurile-vînturile*, leagă lucrurile altfel decît crezuse el, că „sutele de catarge", „păsările călătoare" nu sînt decît înfățișări ale poetului, că ele îl închipuie simbolic avînd împreună același destin.

Fără îndoială că motivul poemului „Dintre sute de catarge" este acesta, dar nu spre a o demonstra am făcut scurta analiză de aici, ci spre a arăta utilitatea aplicării decodării duble, în trepte, spre a pune în lumină faptul că această metodă, prin care se urmărește pas cu pas descoperirea simbolului, își are rațiunea în textul poetic, în structura lui semantică. Echivalențele naive din prima treaptă a decodării se convertesc în echivalențe subtile ca urmare a interpretării codului specific al poemului. S-ar putea spune că aceasta înseamnă tocmai arta lui Eminescu : să ofere el însuși calea descifrării, lăsînd pe cititor să creadă că este o reușită a lui. Desigur, dar dacă Eminescu oferă un prilej fericit de înțelegere a poeziei, aceasta nu face decît să întărească valabilitatea metodei.

MIHAI EMINESCU — LINGVIST ŞI FILOLOG

DE

ION DIACONESCU

Dimensiunile personalităţii lui Mihai Eminescu definesc nu numai un poet de geniu, ci şi o structură intelectuală cultivată cu rigoare. Înzestrat cu o fenomenală putere de pătrundere, ajunsese, înainte de a fi împlinit 30 de ani, la o informaţie multilaterală, mai cu seamă în domeniul ştiinţelor umaniste şi social-politice : literatură, teorie şi critică literară, filologie, filozofie, logică, drept, sociologie, ştiinţe politice. După propria sa mărturisire, la 27 de ani cunoştea „aproape tot ce s-a scris în româneşte" [1].

Preocuparea lui Eminescu pentru problemele de lingvistică şi de filologie răspunde, în primul rînd, unor necesităţi ale relaţiei intime dintre limbă, pe de o parte, şi mesajul artistic, sub diversele sale modalităţi concrete, pe de altă parte ; în al doilea rînd, răspunde unei atitudini intelectuale faţă de mişcarea de idei din vremea sa. Cele două impulsuri, deşi distincte, în cazul lui Eminescu, se conjugă organic, proiectînd o concepţie unitară cu numeroase şi preţioase observaţii, a căror valoare nu şi-a pierdut actualitatea.

Cu toate că nu-şi recunoaşte o „competinţă filologică" şi că opiniile sale „sînt cu totul personale şi nu merită de a turbura lucrările filologilor noştri" [2], Eminescu dovedeşte nu numai un dezvoltat simţ al limbii, cum se obişnuieşte să se spună, ci şi o temeinică şi bogată informaţie filologică[3]. Încă din anii de şcoală se familiarizase cu lucrările filologice ale lui Samuil Micu şi Gh. Şincai, Petru Maior, Ion H. Rădulescu. Cunoştea, de asemenea, lucrările elaborate sub autoritatea Academiei Române, *Gramatica limbii române* a lui Timotei Cipariu şi *Dicţionarul limbii române* al lui A. T. Laurian şi I. C. Massim. Dicţionarul lui A. Cihac este socotit „cea de-ntîi încercare reuşită a unui dicţionar comparativ al limbilor romanice, luînd ca temei limba română" [4]. Dintre lucrările lui Maiorescu, aprecia pentru contribuţia lor la „lupta pentru limbă şi adevăr şi contra jargoanelor franţuzite sau nemţite şi a beţiei de cuvinte" [5] *Despre*

---

[1] „Curierul de Iaşi", III, 1877, nr. 8, 23 ianuarie.

[2] Mihai Eminescu, *Despre cultură şi artă*, Edit. Junimea, 1970, p. 131.

[3] Contribuţii importante în relevarea preocupărilor lui M. Eminescu faţă de problemele limbii literare a adus Gh. Bulgăr în lucrările : *Eminescu despre problemele limbii române literare*, Bucureşti, 1955, ediţia a II-a, 1963, şi *Momentul Eminescu în evoluţia limbii române literare*, Edit. Minerva, Bucureşti, 1971. Noi ne-am propus, mai întîi, o prezentare sintetică a preocupărilor lui Eminescu în perspectiva lingvisticii şi filologiei române din trecut şi de astăzi, o aprofundare a semnificaţiilor implicate de cugetarea lingvistică eminesciană, lărgind, unde a fost posibil, cadrul textelor de referinţă. În acest scop am folosit ca text de bază lucrările Mihai Eminescu, *Despre cultură şi artă*, Edit. Junimea, 1970, şi M. Eminescu, *Articole şi traduceri*, I, Edit. Minerva, 1974.

[4] Mihai Eminescu, *op. cit.*, p. 13.

[5] *Ibidem*, p. 109.

scrierea limbii române, 1866, *Beţia de cuvinte în „Revista contimporană"*, 1873, *Neologismele*, 1881. Apariţia în 1878 a primului tom din *Cuvente den betrani* constituie pentru Eminescu un prilej de elogiere a lucrării: „Cartea d-lui Haşdeu împlineşte un gol simţit între materialele cercetărilor istorice asupra limbei şi ca atare merită recunoaşterea cuvenită" [6]. În anii petrecuţi la Viena (1869—1872) şi la Berlin (1872—1874), Eminescu a cunoscut lucrările unor lingvişti de seamă, ca: Fr. Diez, creatorul lingvisticii romanice, care „are meritul de a fi nimicit pe cale ştiinţifică, toate basmele despre originea slavă a limbei româneşti" [7], G. Ascoli întemeietorul dialectologiei italiene, Max Müller, Hugo Schuchardt, Franz Miklosich, autor a numeroase studii de lingvistică slavo-română, Iulius Jung, pe care Eminescu îl apreciază pentru contribuţia la afirmarea continuităţii poporului român.

Prin urmare, preocupările lui Eminescu faţă de problemele limbii române nu sînt ocazionale sau accidentale, dimpotrivă, ele reprezintă manifestarea competentă şi constantă a unei atitudini intelectuale.

Deşi el nu a elaborat o operă de sinteză, lingvistica şi filologia românească datorează lui Eminescu contribuţii importante, atît de interes general, cît şi de interes particular, rămase în numeroase studii, articole, note şi observaţii, întemeiate pe înţelegerea ştiinţifică a fenomenului lingvistic.

În concepţia lui Eminescu, limba este „un mijloc de comunicaţiune"[8], iar cuvîntul sau vorba „nu e decît o unealtă pentru a exprima o gîndire, un *signal* (subl. ns.) pe care-l dă unul pentru a trezi în capul celuilalt identic aceeaşi idee" [9]. Limba îndeplineşte trei funcţii: denominativă, comunicativă şi expresivă, pentru aceasta este necesară „o limbă sonoră şi aptă de a exprima prin sunete noţiuni, prin şir şi accent logic cugete, prin accent etic sentimente", cu aceste trăsături, limba poate fi un etalon al gradului de cultură, „măsurariul civilizaţiunei unui popor în ziua de azi" [10]. Ca mijloc de formulare şi de exprimare a gîndirii, „limba şi legile ei dezvoltă cugetarea". În viaţa unui popor, „maturitatea culturii publice, a spiritului poporal se manifestă cu deosebire în limba sa, şi între culţii unui popor se numără numai aceia cari au suit înălţimea şi domină terenul întreg" [11]. Literatura ca formă principală a culturii reflectă „comoara şi puterea limbistică, felul stilului şi a expresiunii la un popor", constituind totodată o sursă inepuizabilă în circuitul continuu limbă-literatură-limbă. Dezvoltarea literaturii este condiţionată de dezvoltarea limbii; odată cu dezvoltarea literaturii însă se dezvoltă şi limba: „Cînd dezvoltarea literaturei ajunge la punctul acela unde scriitorii îşi învinge şi-şi domineză limba deşi încă cu oarecare cheltuială de puteri atuncea ei scriu mai bine. Momentul ce precedă acestui stadiu se luptă cu o limbă încă barbară, momentul ce urmează se lasă cu totul în largul unei limbi învinsă deja, şi stilul devine de toate zilele, *hotărît*" [12].

---

[6] *Ibidem*, p. 114.
[7] *Ibidem*, p. 261.
[8] *Ibidem*, p. 23.
[9] „Timpul", 21 mai 1882.
[10] Mihai Eminescu, *Despre cultură şi artă*, p. 18.
[11] *Ibidem*, p. 22.
[12] *Ibidem*, p. 219.

Raportul dintre aspectul scris şi cel vorbit al limbii, dintre limba standard şi variantele ei locale sau dialectale îşi găseşte cea mai actuală ilustrare într-un articol apărut în 1878, în ziarul „Timpul" : „Limba cultă a unui popor e aşadar o *abstracţiune* (subl. ns.) şi o unealtă artificială, comparată cu dialectele ei vii şi totdeauna în mişcare a poporului. Îndată ce se scrie, limba începe a se pietrifica. Limba scrisă are ceva determinat, nemişcător, mort ; dialectele produc cu asupra de măsură formaţiuni nouă, cari cîteodată trec în scriere, cîteodată nu" [13]. Între limba scrisă şi dialecte există o legătură indisolubilă ; generalul se defineşte prin particular : „Aceste dialecte stau în acelaşi raport cu limba scrisă, ca şi mulţimea concretă de fiinţe organice de acelaşi fel, însă totuşi deosebite între ele" [14]. Scrierea rămîne însă o măsură a gradului de cultură al unui individ sau al unei colectivităţi umane.

Originea limbii române este tratată în corelaţie cu originea poporului român, ca expresie a specificului etnic, ca argument şi totodată ca probă a istoriei. Privită prin perspectiva factorilor etnolingvistici, ştiinţa limbii, ca şi cea a istoriei, a manifestărilor artistice, a vieţii juridice, a datinelor, „este o ştiinţă naţională" [15], iar limba este principala trăsătură distinctivă a specificului naţional. Pornind de la aspectele de ordin lingvistic, „istoria noastră se reconstruieşte piatră cu piatră, ca manifestare uniformă a unui singur geniu naţional, al geniului poporului românesc" [16].

Limba română este o limbă romanică, dar în cursul dezvoltării sale istorice a acumulat o serie de trăsături specifice ; „Ramură mutată în pămînt departe de trupina părinţească, limba românească s-au nutrit în mediul ei nou prefăcînd nutrimentul în organe specifice ale sale şi rămîind limbă romanică, precum un englez rămîne englez chiar dacă s-ar nutri din copilărie numai cu grîu cumpărat din valea Dunării"[17]. Deşi poporul român a venit în contact cu alte popoare, el şi-a păstrat intactă fiinţa naţională [18]. Poporul român era constituit ca unitate etnică înainte de secolul al VI-lea, argumentarea fiind făcută pe baza unor realităţi lingvistice, reflectate în legile de dezvoltare a limbii [19].

Unitatea limbii române relevă o realitate istorică, şi anume unitatea poporului român. După opinia lui Eminescu, „limba noastră e singura în Europa care se vorbeşte aproape în acelaşi chip în toate părţile locuite de români" [20]. Referinţa la toponimie vine în sprijinul afirmării unităţii lingvistice a poporului român : „Există multe indicii atît în numirile localităţilor şi rîurilor, precum şi în alte împrejurări, care denotă o unitate a neamului românesc, preexistentă formaţiunii statelor noastre. În adevăr, pe cînd găsim în Ţara Românească *Argeşul*, găsim tocmai în nordul Daciei un pîrîu numit *Argestrul* care se varsă din stînga în Bistriţa, rîu ce izvorăşte din Maramureş. Pe cînd în Ţara Românească aflăm *Cîmpu-lungul* ca ţinut şi descălecătoare, aflăm în Bucovina în creierul munţilor un

---

[13] *Ibidem*, p. 112.
[14] *Ibidem*.
[15] *Ibidem*, p. 115.
[16] *Ibidem*.
[17] *Ibidem*, p. 223.
[18] *Ibidem*, p. 215.
[19] *Ibidem*.
[20] „Timpul", 6 mai 1880.

Cîmpu-lung tot ca ţinut şi descălecătoare"[21]. Un rol deosebit de important în procesul de unificare a limbii române atribuie Mihai Eminescu tipăririi cărţilor bisericeşti şi în special epocii lui Matei Basarab, considerînd însă că „erau elemente cu totul omogene, preexistente limbei bisericeşti, cari înclinau a căpăta o singură formă scrisă... O unitate atît de pronunţată a limbei dovedeşte însă o unitate de origini etnice" [22].

Diferenţierea limbii române de prototipul ei latin, pe lîngă factorii de evoluţie internă, este explicată de Eminescu şi prin absenţa, vreme îndelungată, a formelor scrise, care, în evoluţia unei limbi, au un rol conservator : „Limba română de aceea s-a depărtat şi s-a înstrăinat aşa de latină pentru că aşa de lungă vreme nu a fost scrisă. Consistenţa unei limbi începe cu scrierea ei" [23].

Conceptul de *limbă literară* cunoaşte, în interpretarea lui Eminescu, dimensiunile unei fundamentări ştiinţifice. Limba literară nu „e cea grăită în societatea cultă", ci „limba cronicarilor şi a legendelor, limba textelor bisericeşti şi laice", perfecţionată continuu sub „pana talentului scriitorului" sau prin „dezvoltarea însăşi a limbii"[24]. Apariţia limbii române literare şi difuzarea ei sînt corelate cu mişcările reformiste din secolul al XVI-lea: „Domnii noştri au combătut reforma cu armele ei proprii. Au pus a se traduce cărţile bisericeşti în limba românească, au introdus limba poporului în biserică şi stat, în locul celor străine, hieratice" [25]. Limba literară se constituie pe baza normei supradialectale unitare odată cu oficializarea ei ca limbă de stat [26].

Perfecţionarea mijloacelor de expresie ale limbii române literare constituie, în secolul al XIX-lea, preocuparea majoră a scriitorilor, a revistelor şi a instituţiilor de cultură şi de învăţămînt. Realizarea acestui deziderat reclama, pe de o parte, un proces de unificare a normelor limbii literare, iar pe de altă parte o acţiune de modernizare a mijloacelor de expresie fie prin valorificarea fondului intern existent, fie prin împrumuturi din alte limbi. Mihai Eminescu, adept al principiilor lingvistice exprimate de T. Maiorescu, recomandă ca resurse estetice limba vie a poporului „cu producţiunile sale", limba cărţilor vechi şi limba scriitorilor.

Limba vie a poporului cu întregul său registru poetic sau dialectal constituie nu numai o condiţie, dar şi esenţa limbii literare : „O adevărată literatură trainică care să ne placă nouă şi să fie originală pentru alţii nu se poate întemeia decît pe graiul viu al poporului noastru propriu, pe tradiţiile, obiceiurile şi istoria lui, pe geniul lui" [27]. Interesul manifestat faţă de creaţia populară s-a dezvoltat la Eminescu paralel cu preocuparea pentru cultura populară în general. Folclorul, în concepţia sa, nu este numai tradiţie, ci şi creaţie contemporană, laborator poetic, „fond al inspiraţiunilor". De aceea, în viziunea metaforică a lui G. Călinescu, „opera lui Eminescu este cu două feţe, una de in şi alta de mătase, e izvor

---

[21] Mihai Eminescu, *op. cit.*, p. 214—215.
[22] *Ibidem*, p. 215.
[23] *Ibidem*, p. 233.
[24] *Ibidem*, p. 86.
[25] *Ibidem*, p. 216.
[26] *Ibidem*, p. 216.
[27] *Ibidem*, p. 61.

şi cascadă catastrofală; place şi omului simplu, îl tulbură şi pe omul rafinat" [28].

Format în cultul tradiţiilor şi al istoriei naţionale, Eminescu afirmă nu numai valoarea documentară a scrierilor vechi, ci şi incontestabila lor substanţă lexicală şi stilistică: „Netăgăduită este însă valoarea lor (a cărţilor vechi [29]) *stilistică* şi *lexicală*. *Stilistică*, căci nu sînt scrise supt influenţa limbelor moderne... şi se găsesc în ele locuţiuni care încep a dispărea din limba de astăzi şi se înlocuiesc prin şabloane de fraze streine dezvoltării de pîn-acum a limbei noastre, *lexicală* prin mulţimea de cuvinte originale, pe care scriitorii bisericeşti şi laici, siliţi să recurgă la proprii mijloace, le întrebuinţează în compunerile lor" [30].

Ceea ce limba română a acumulat în decursul veacurilor şi s-a integrat organic în substanţa ei vie trebuie păstrat: „Limba română la sine acasă e o împărătească bogată căreia multe popoare i-au plătit bani în metal aur, pe cînd ea pare a nu fi dat nimănui nimica. A o dezbrăca de averile pe care ea... le-a adunat, în mai bine de o mie de ani, însemnează a o face din împărătească cerşitoare" [31]. Replicînd celor care diminuau sau negau valenţele expresive ale limbii române, însăşi capacitatea ei ca mijloc de comunicare, îndepărtînd-o, prin soluţiile extremist-latinizante, de adevărata ei menire, Eminescu relevă bogăţia şi frumuseţea limbii române: „Limba românească este într-adevăr bogată, posedă un număr de sufixe vii. În hîrţoage vechi am descoperit mai multe formaţii sintactice fermecătoare, mai multe timpuri care au fost uitate, apoi conjuncţii, prepoziţii şi adverbe şi chiar două moduri noi, deşi defective" [32].

Tendinţelor şi încercărilor unor filologi de a da un „nou" curs dezvoltării limbii, Eminescu le răspunde cu sarcasm, relevînd totodată tradiţia orală şi scrisă a limbii române: „A crede însă că un popor de peste zece milioane de suflete a fost compus numai din nătîngi şi că n-au avut nici destul auz, nici destulă minte pentru a-şi plăsmui o limbă cumsecade, a primi apoi ciudatul axiom că numai d-nii filologi sînt oameni cuminţi, carii ne pot pune la cale după teorii pe care le sug între patru păreţi din degetul cel mic, o asemenea credinţă este o insultă pentru naţia românească care a vorbit şi scris bine şi într-un fel înainte chiar de a fi sămînţă de filologi pe plaiurile Daciei Traiane" [33].

În procesul de dezvoltare a limbii literare pe baza normei unice supradialectale, precum şi în acţiunea de îmbogăţire a ei cu noi mijloace de expresie, un rol important l-au avut scriitorii, oamenii de cultură. Astfel, Varlaam „a făcut ca limba noastră să fie aceeaşi, una şi nedespărţită în palat, în colibă şi-n toată românimea" [34]. Prin Eliade, „limba s-a dezbrăcat de formele convenţionale de scriere ale evului mediu şi ale căr-

---

[28] G. Călinescu, *Eminescu, Studii eminesciene*, Editura pentru literatură, 1965, p. 37.

[29] Eminescu înregistrase în 1875, pe cînd era directorul Bibliotecii din Iaşi, 269 „opuri tipărite" în secolele XVI, XVII şi XVIII.

[30] Eminescu, *Scrieri politice şi literare*, 1905, p. 293—294.

[31] Ms.2 257, f. 175.

[32] *Despre cultură şi artă*, p. 248.

[33] *Ibidem*, p. 223.

[34] *Ibidem*, p. 218.

ţilor eclesiastice; a devenit o unealtă sigură pentru mînuirea oricărei idei moderne" [35]; „prin cărţile sale didactice au dat fiinţă limbei ştiinţifice, din tipografia sa au ieşit la lumină între anii 30 şi 45 aproape tot ce s-au tradus mai bine în româneşte" [36]. C. Negruzzi, „cel mai bun prozaist", şi V. Alecsandri, „cel mai mare poet al nostru", reprezintă „singurul liman şi adăpost împotriva limbii păsăreşti, practicate de gazetari ş.a." [37]. „Limba lui Bălcescu este totodată culmea, la care a ajuns românimea îndeobşte de la 1560 începînd şi pînă astăzi, o limbă precum au scris-o Alecsandri, Const. Negruzzi, Donici şi care astăzi e aproape uitată şi înlocuită prin păsărească gazetarilor... Nicolae Bălcescu e de altmintrelea o dovadă că limba românească pe vremea lui şi înainte de dînsul era pe deplin formată şi în stare să reproducă gîndiri cît de înalte şi simţiri cît de adînci" [38]. Limba lui Odobescu „e curată şi are farmecul noutăţii. O mulţime de cuvinte şi forme idiomatice, pînă acum scrise puţin sau de fel, dar a căror origine întăritoare este limba poporului nostru, fac cartea preţioasă şi din punct de vedere lexical" [39].

Un interes deosebit acordă Eminescu învăţămîntului şcolar şi în mod special limbii române ca obiect fundamental de studiu şi ca mijloc de educare patriotică. În şcoală, „copilul nu învaţă a vorbi corect, el învaţă a gîndi şi a simţi româneşte"[40]. „Studiul principal al unei şcoale rurale sau primare e limba românească; ea este totodată organul prin care neamul îşi cunoaşte fiinţa sa proprie, organul prin care acest neam moşteneşte avutul intelectual şi istoric al strămoşilor lui" [41]. Notele şi observaţiile făcute de Eminescu la numeroasele manuale de limba română, de istorie, geografie, aritmetică, prin spiritul şi substanţa lor critică, constituie şi astăzi un îndrumar preţios pentru autorii de cărţi şcolare. De pildă, *Învăţătorul copiilor* de C. Grigorescu, I. Creangă şi V. Răceanu „se poate recomanda nu numai copiilor mici, ci şi multora din cei mari. Căci întîi ar învăţa româneşte" [42]. În schimb, *Manual de sintaxă română*, lucrat „pentru şcoalele secundare", de C. S. Stoicescu şi D. St. Călinescu (Bucureşti, 1878), *Noul metod de geografie elementară* de Al. Gorjan, *Istoria românilor* a lui Eliade Rădulescu, *Elemente de aritmetică* pentru uzul şcoalelor secundare de Dimitrie Petrescu şi altele, fie din cauza unor erori de conţinut, fie a unor neajunsuri de expresie sau de metodă, sînt analizate critic şi respinse cu vehemenţă. Spiritul său critic nu cruţă nici studiul sec, mecanicist al limbilor clasice, care, după opinia sa, au un scop nobil în formarea intelectuală a tineretului şcolar: „A învăţa vocabule latine pe dinafară, fără a fi pătruns acel adînc spirit de adevăr, de pregnanţă şi de frumuseţe a antichităţii clasice, a învăţa regulele gramaticale fără a fi pătruns acea simetrie intelectuală a cugetării antice este o muncă zadarnică, e literă fără înţeles" [43].

---

[35] *Ibidem*, p. 88.
[36] Idem, *Articole şi traduceri*, I, p. 50.
[37] *Ibidem*, p. 42.
[38] Idem, *Despre cultură şi artă*, p. 80—81.
[39] *Ibidem*, p. 110.
[40] *Ibidem*, p. 214.
[41] *Ibidem*, p. 213—214.
[42] *Ibidem*, p. 61.
[43] Idem, *Icoane vechi şi Icoane nouă*, Ed. Eminescu, 1974, p. 179.

Problema stabilirii unei ortografii unitare, eliberate de tendinţele puriste etimologizante, constituie şi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea preocuparea de seamă a spiritualităţii româneşti.

Observaţiile lui Eminescu referitoare la ortografie se întemeiază pe înţelegerea ştiinţifică a raportului dintre scriere şi vorbire, pe de o parte, şi dintre scriere şi cultură, pe de altă parte : „Norma limbii scrise trebuie să fie cea care există obiectiv şi în realitate în gura poporului de jos... iară nu fantasiile mai mult sau mai puţin ingenioase ale filologilor noştri" [44].

Critica sistemelor ortografice etimologizante porneşte din sentimentul adînc al preţuirii tezaurului nostru istoric, din realităţile statornicite, din necesitatea ca scrierea „să fie accesibilă cu înlesnire poporului întreg" [45]. Ca normă generală trebuie considerată numai ceea ce „s-a recunoscut de către poporul întreg ca ortoepică şi aceasta nu prin convenţie, ci în mod istoric" [46]. Ortografia, în interpretarea lui Eminescu, este în dependenţă directă de ortoepie; la baza ei trebuie să stea principiul fonetic, complinit cu cel morfologic. Schimbările în ortoepie atrag cu necesitate schimbări şi în ortografie, de aceea recomandă cunoaşterea ştiinţifică a pronunţării în toată complexitatea ei populară sau dialectală.

Pornind de la consideraţii de ordin ortoepic, Eminescu stabileşte unele caracteristici ale sistemului fonologic românesc : „Bogăţia consonantică şi vocalică a limbei îi dă înlesnire românului de-a imita cu uşurinţă pronunţia altor popoare, pe cînd celelalte cu greu deprind fonologia limbei noastre" [47]. Eminescu avea în vedere prezenţa în sistemul fonologic românesc a vocalelor specifice *ă*, *î* şi a diftongilor *ea* şi *oa*, care, după mărturisirea lui Slavici, „îi atrăgeau plăcut urechea" [48]. Sub raportul aspectelor fonologice de ordin cantitativ şi calitativ, „limba românească este din cele cu dreaptă măsură : ea n-are consoane prea moi, nici prea aspre, nici vocale prea lungi sau prea scurte : mai toate sunetele sînt medii şi foarte curate" [49].

O atenţie deosebită a acordat Eminescu problemelor de ortoepie în sfera teatrului şi a şcolii. Observaţiile făcute în acea vreme constituie dovada unui spirit nu numai cultivat, dar şi rafinat, cu un simţ al muzicalităţii desăvîrşit : „un actor trebuie să cunoască tonul cel mai adînc şi cel mai înalt al vocii sale vorbite şi că în nuanţele infinite ale acestei scări se pot oglindi sute de caractere, mii de simţiminte omeneşti" [50]. Un rol important în asigurarea clarităţii silabelor sau a calităţii muzicale a silabelor atribuie accentului şi articulaţiei fonice. Eminescu distinge două tipuri de accent : un accent gramatical, cu o poziţie stabilă în structura unui cuvînt — *mínúne* şi nu *mínune* — şi un accent logic relevant sub raportul semnificaţiilor unui cuvînt sau ale unui grup de cuvinte; schimbarea accentului logic atrage după sine şi o schimbare de semnificaţie.

---

[44] Idem, *Scrieri literare*, p. 21.
[45] *Idem*, *Articole şi traduceri*, I, p. 99.
[46] *Ibidem*. p. 99.
[47] Idem, *Despre cultură şi artă*, p. 63.
[48] Ioan Slavici, *Amintiri*, Ed. pt. literatură, 1967, p. 34.
[49] M. Eminescu, *Articole şi traduceri*, I, p. 210.
[50] Idem, *Despre cultură şi artă*, p. 164.

Astfel, afirmă el, în propoziția : „De unde vii tu? Accentul logic poate cădea pe fiecare din cele trei vorbe: *unde*, *vii* și *tu* și în fiecare caz fraza va avea alt înțeles. De *unde* vii tu? (Tonul pe *unde*). Întotdeauna, la o asemenea întrebare, ne vine să ne închipuim că exteriorul persoanei întrebate trebuie s-arate urme c-a petrecut în locuri grozave, din care a ieșit ca vai de el. De unde *vii* tu? (Subînțeles : Nu te întreb ce gîndești sau ce faci, ci de unde vii. Aicia s-arată că cel întrebat a fost într-un loc ce-i era oprit să-l viziteze. În fine : De unde vii *tu*? (Subînțeles : Nu-mi pasă unde au fost ceilalți, unde ai fost *tu*?). Întrebătorul arată interes exclusiv pentru cel întrebat"[51].

Privit prin prisma normelor ortoepice, sunetul este abordat sub aspectul laturilor sale materiale implicate în procesul articulației : „Sunetul nearticulat e obiectul muzicului. Sunetul nearticulat e cu deosebire obiectul de cultură al cîntărețului, nu însă a actorului la care articulațiunea e însuși corpul și expresiunea acelei articulațiuni — sufletul sunetului — constituie elementul în care el înnoată și se mișcă în ideea poetului, cu intuițiunea sa proprie. Va să zică sunetul are corp (care poate fi urît sau frumos)" [52].

O îngrijorare întemeiată manifestă Eminescu față de lipsa de preocupare a școlii pentru cultivarea la elevi a deprinderilor ortoepice : „Silescu-se oare profesorii de prin gimnaziile românești ca să-nvețe junimea a-și pronunța bine limba lor natală? Poate... dar nu credem" [53]. Pentru realizarea acestui deziderat este necesar, mai întîi, „să delaturăm din sistemul de ortografie etimologic ceea ce-i stă mai mult în cale pronunției; vocalele pure care nu se pronunță cum se scriu, *o* pus în loc de *u* d.ex. *potînd* în loc de *putînd*, *potență* în loc de *putință*, *bene* în loc de *bine*, *tene* în loc de *tine* ș.a." [54]; în al doilea rînd, ar fi nevoie de o „ortoepie românească", adică de „o carte despre buna rostire", care, constată cu amărăciune Eminescu, „lipsește, dar nu lipsește rostirea vie a claselor culte, nu lipsesc scrierile bune, nu lipsește limba scrisă a cărei dreaptă rostire este fixată de două sute de ani și mai bine" [55].

Receptiv la diferențierile dialectale ale pronunțării limbii române, Eminescu a încercat să stabilească o ierarhie din punctul de vedere a valorilor estetice și al semnificațiilor în raport cu norma unică supradialectală. Din motive subiective, Eminescu manifestă preferință pentru rostirea moldovenească, ca normă unitară însă acceptă rostirea muntenească : „Pronunția moldovenească purisată care susține numai acele sunete dulci, cari le regăsești pe toate în același loc și-n dialectul toscan al limbei italiene — și pronunția cea din țara românească *ridicată azi la gradul de națională* (subl.ns.). Astfel, moldovenii (zic) *giudicată*, *gioc*, *dziuă*, *dzău*. Muntenii din contra, *judecată*, *joc*, *ziuă*, *zău*. Calitativmente vei alege pe cele dentîi, logicește pe cele de-a doua" [56].

---

[51] *Ibidem*, p. 163.
[52] *Ibidem*, p. 180.
[53] *Ibidem*, p. 231.
[54] *Ibidem*.
[55] M. Eminescu, *Articole și traduceri*, I, p. 210. Pentru a veni în sprijinul pronunției literare, Eminescu a proiectat o lucrare, *Studii asupra pronunției*, din care au apărut numai fragmente.
[56] M. Eminescu, *Despre cultură și artă*, p. 230.

Contactul direct cu producţiile populare locale, cu limba vie, i-a atras atenţia, printre altele, şi asupra particularităţilor de ordin dialectal ale limbii române. Transcrierea basmelor din manuscrisul 2 284 relevă grija minuţioasă cu care Eminescu înregistrează trăsăturile graiului local, arătîndu-se un bun cunoscător al stilisticii populare.

Pentru graiul moldovenesc notează următoarele fenomene dialectale de natură fonetică : *ă* se pronunţă *a* (*a îmbraca, a pieptana*), *e* accentuat urmat în silaba următoare de un alt *e* se pronunţă mai lung şi mai deschis : *pépene, réce, tréce* ; pe *e* final moldovenii (şi bucovinenii) îl schimbă în *i* : *faci, mergi* pentru *face, merge* ; *e* se pronunţă *i* şi în interiorul cuvîntului : *pepíni, pieptíni* ; *ă* final se pronunţă *î* : *sî facî, să tacî, bunî* ; diftongul *ea* se monoftongheză : *a mé, pré bunî* ; *i* final marcă a pluralului sau a persoanei a II-a este asimilat de consoana precedentă : *toţ, faceţ, mîncaţ* ; *i* se pronunţă *î* după consoanele *s, z, ţ, ş* : *zîuă, şînă, ţîne, ţîpă*. Dintre particularităţile dialectale moldoveneşti de tip consonantic, în afară de palatizare, a cărei evoluţie o explică prin „faptul că norma scrisă s-a impus tîrziu", Eminescu mai consemnează rostirea *dz* pentru *z* : **dz**iuă, **dz**ău ; *ĝ* pentru *j* : **gi**udecată, **gi**oc. În treacăt surprinde şi cîteva trăsături ale graiului muntenesc, ca abateri de la norma unitară a limbii : „O greşală a pronunţiei e aceea de la românii din Muntenia cari zic : *d-aur, p-aici* în loc de *de-aur, pe-aici*. Muntenii zic *pă* şi *dă*... Pronunţia cea bună e aceea care conservă pe *e*" [57].

Analiza fonologică a unor unităţi vocalice sau semivocalice, referinţele şi analogiile cu fenomene similare sînt făcute cu pertinenţa specialistului. Reţin atenţia în mod special observaţiile lui Eminescu referitoare la statutul fonologic al semivocalelor *o* şi *e* şi al nazalei *n*. Scrierea cu *ó* şi *é* în loc de *oa* şi *ea* nu poate fi acceptată, întrucît „în aceste unităţi sunetare partea pe care cade tonul e tocmai *a* şi nu *o* sau *e*. *O* şi *e* nu sînt decît 1/4 a sonului deplin, iar *a* e întreg. Aceste pătrimi de son au aceeaşi cantitate ca şi *i* consonans în *iată, iapă, iarbă*. Un semn că e astfel e pronunţarea vie care a eliminat aceste pătrimi de sonuri ; căci din *ţeară* s-au făcut *ţară*, din *feată — fată*, din *afoară — afară* ş.a.m.d." [58]. Cît priveşte nazala *n*, Eminescu arată că „un *n* nazal de felul celui franţuzesc nu există în limba românească şi *conte, contra*, în care *o* şi *n* să se rostească ca un singur sunet, nu se află după a noastră ştire decît în vechea limbă bulgară, în limba polonă de astăzi şi cea franceză. Căci *on* nazal nu e un sunet compus, ci o vocală de sine stătătoare, pentru care în limba românească nu aflăm nimic analog" [59].

Un viu interes manifesta Eminescu faţă de schimbările fonetice generale sau speciale, faţă de mecanismul pe baza căruia un sunet sau un grup de sunete capătă alte trăsături fonice: „Am pune de ex. întrebarea — adresîndu-se filologilor clubului studenţesc din Iaşi, în 1872 — cum se preface în limba română grupul *sc* în *şt*? Ce înrîurire are *i* consonans (jot) asupra vocalelor şi consoanelor cu care se întîlneşte? Cum se poate explica prefacerea lui *d* în j (putred, putrejune)" [60]. Statutul fonologic al lui *i*

---

[57] *Ibidem*, p. 228.
[58] Idem, *Articole şi traduceri*, I, p. 98.
[59] *Ibidem*, p. 209.
[60] Idem, *Despre cultură şi artă*, p. 31.

este şi astăzi disputat, rămînînd una dintre cele mai importante probleme de fonologie română.

Studiul gramaticii, în concepţia lui Eminescu, trebuie să servească nemijlocit dezvoltării capacităţii de gîndire, a posibilităţilor de înţelegere şi de comunicare prin viu grai sau prin scris. Stăruinţa pentru corectitudinea gramaticală, devenită proverbială, răspundea înaltului său ideal estetic, cultului faţă de adevăr. Cea mai mare rugăminte pe care o adresa prietenilor sau redactorilor cînd trimitea ceva spre a fi publicat era „să nu se aibă în marginea putinţii nici o greşală de tipar"[61], iar redacţiei „Românului" al lui C. A. Rosetti îi recomanda ca măcar „prin contrabandă" să i se introducă „puţină, cît (de) puţină gramatică românească"[62], pentru a elimina o serie de erori gramaticale.

Pentru a constitui într-adevăr un instrument eficace în acţiunea de cultivare a limbii, gramatica trebuie să întruchipeze substanţa vie a unei limbi, mecanismul ei existent în vorbirea poporului, în cele mai izbutite creaţii literare, în documente; rolul lingvistului, în acest caz, este de „a construi în ştiinţă teoretică organismul viu al limbii" [63].

Modelele gramaticale străine, adaptate sub forma unor norme generale, au pus în circulaţie gramatici şcolare sau academice lipsite de valoare teoretică şi practică, pentru că nu oglindesc, sub aspect normativ, structura internă a limbii române. Observaţiile lui Eminescu asupra manualelor existente, precum şi viziunea asupra unei gramatici româneşti, pe care dealtfel o proiectase împreună cu Slavici şi Caragiale, îşi păstrează şi pînă astăzi valabilitatea.

„E cunoscut că pînă acum nu avem nici o scriere serioasă asupra sintaxei române, întrucît ea se deosebeşte de aceea a altor limbi şi că chiar partea sintactică a gramaticii lui Cipariu are prea multe generalităţi şi prea puţine observaţiuni în privirea modului curat românesc de a lega cuvintele între ele. Un studiu lung şi amănunţit al limbei scrise de cei mai buni autori şi al graiului viu al poporului ar putea să ne ducă de-abia la cunoştinţa deplină a acelor legi care stăpînesc nu numai modul de-a vorbi, dar chiar modul de a gîndi al poporului nostru. Abia după ce un asemenea studiu s-ar fi făcut, s-ar putea utiliza în mod larg şi pentru şcoală, pe cînd gramaticile sintactice de pînă astăzi vor trebui să se mărginească cu predarea acelei părţi generale care stabileşte legi comune tuturor limbilor" [64].

Cercetarea istorică a structurii gramaticale, izvorîtă din documente, trebuie corelată cu cercetarea stadiului actual al limbii. Acest principiu a fost exprimat de Eminescu în 1878, într-un articol apărut în ziarul „Timpul" : „A aduna rămăşiţele graiului viu din documente private este deci o lucrare care dă cel mai sigur material pentru o gramatică istorică a limbii. Dar lucrarea nu este deplină fără cercetarea paralelă a graiului *actual* (subl. ns.)"[65]. Caracterul analitic al sintaxei româneşti, trăsătură fundamentală a limbii române, îl regăseşte în latina postclasică şi în unele dialecte italiene (în special cel calabrez), fapt care îl îndeamnă pe Emi-

[61] Mihai Eminescu, *Despre cultură şi artă*, p. 249.
[62] Idem, *Articole şi traduceri*, I, p. 87.
[63] Idem, *Despre cultură şi artă*, p. 113.
[64] Idem, *Articole şi traduceri*, I, p. 110.
[65] Idem, *Despre cultură şi artă*, p. 112.

nescu să recomande înfiinţarea unei publicaţii de „filologie romanică" [66], prin care să se stimuleze cercetările de romanistică în perspectivă comparativistă.

Modernizarea limbii române literare în a doua jumătate a secolului al XIX-lea cuprinde, pe lîngă procesul de unificare, şi numeroase aspecte din sfera vocabularului, reclamate de nevoia exprimării noilor prefaceri petrecute în viaţa materială şi spirituală a societăţii româneşti, într-un moment de real progres.

Orientările extremiste, precum şi disputele filologice purtate în jurul modalităţilor de îmbogăţire a vocabularului se temperează către sfîrşitul deceniului al şaptelea, odată cu legitimizarea unei literaturi de autentică valoare, expresie şi, în acelaşi timp, dovadă a potenţialului estetic al limbii române. În acest context, „momentul Eminescu reprezintă contribuţia cea mai de seamă la crearea limbii literare" [67], s-ar putea spune triumful limbii române moderne, care, în efuziunea ei, înscrie în circuitul universal esenţele unei culturi în plin proces de maturizare.

Îmbogăţirea limbii cu noi mijloace de expresie trebuie să se realizeze, mai întîi, prin evaluarea resurselor sale interne : derivarea, compunerea, elementele populare — locuţiuni, expresii şi arhaismele. Observaţii interesante ne-a lăsat Eminescu asupra sistemului derivativ : „În limba românească se întrebuinţează pentru însemnarea meşteşugurilor sufixul *-ar*; pentru lucrarea lor sufixul verbal derivat *-ărire*, pentru meşteşug în fine participium praeteriti substantivat *-ărit* precum : cism-ar, cism-ărit, văc-ar, văc-ărit, mor-ar, mor-ărit. Tot acest sufix, care dă verbelor un caracter frecventativ, se întrebuinţează şi pentru biruri şi taxe : oierit, ierbărit etc."[68]. Acceptînd derivarea într-o proporţie echilibrată, Eminescu ia atitudine, nu fără ironie, faţă de unele exagerări : „Dacă ministeriul voieşte să zică cultura pomilor prin acel cuvînt (pomologie), atunci îi recomandă încă cîteva compuneri tot atît de ingenioase. În loc de *patologie* să se zică *bolologie* (de la boală), în loc de *cranioscopie — capologie*, în loc de *botanică — tufo* sau *buruienologie* şi, în fine, în loc de *zoologie — dobitocologie*" [69].

Compunerea, ca mijloc de îmbogăţire a limbii cu noi semnificaţii, este, în concepţia lui Eminescu, un procedeu prin care, alăturînd două sau mai multe cuvinte cu un anumit sens, se pune în valoare un nou sens : „un singur cuvînt alăturat cu altul are alt înţeles" [70]. Rezultanta acestui procedeu este locuţiunea, adică acea „parte netraductibilă a unei limbi" care „formează adevărata ei zestre de la moşi-strămoşi, pe cînd partea traductibilă este comună gîndirii omeneşti în genere" [71].

Bogăţia unei limbi nu constă în numărul de cuvinte („cuvintele multe, în loc de a îmbogăţi, ele sărăcesc cumplit o limbă" [72]), ci în circu-

---

[66] *Ibidem*, p. 29.

[67] Gh. Bulgăr, *Momentul Eminescu în evoluţia limbii române literare*, Edit. Minerva, Bucureşti, 1971, p. 53.

[68] M. Eminescu, *Articole şi traduceri*, p. 62—63.

[69] *Ibidem*, p. 62.

[70] Idem, *Despre cultură şi artă*, p. 221.

[71] *Ibidem*, p. 225.

[72] *Ibidem*.

laţia lor, în posibilitatea de a se constitui în locuţiuni, „în acele tiparuri neschimbate, cari se formează în curs de mii de ani şi dau fiecărei limbi fizionomie proprie" [73]. Demonstraţia o face cu cuvîntul *samă*, care, în combinaţie cu alte cuvinte, dă naştere la sensuri noi, cărora în alte limbi le corespund termeni deosebiţi: „a băga de seamă, a lua sama, a fi de-o samă, a şti sama unui lucru, o samă de oameni, a-şi face samă, a-şi da samă, a lua şi a da samă, a ţine samă de ceva, a-l ţinea în samă pe cineva" [74].

Arhaismele ca resursă internă de îmbogăţire a vocabularului pot fi repuse în circulaţie numai prin poezie, căci „e un drept exclusiv al ei de a revivifica colorile limbei prin vorbe dezgropate din mormîntul trecutului", aşa cum „Goethe dă lui Faust prin arhaismi, în vorba şi forma versului, coloritul cel bizar al evului-mediu" [75]. Arhaismul este, aşadar, acceptat numai în măsura în care satisface o funcţionalitate stilistică.

În ceea ce priveşte resursele externe de îmbogăţire a vocabularului, Eminescu adoptă, ca şi Maiorescu dealtfel, o poziţie rezervată, moderată, nici de admitere excesivă, dar nici de respingere totală, în funcţie de nevoile reale ale limbii. „Celor care vor o purificare absolută a limbei, li vom răspunde că acele vorbe pe cari vor ei să le alunge sînt aşa de concrete, aşa (de) încrescute, în ţesătura limbei române, încît trebuie să rupi ţesătura totală ca să le scoţi" [76].

Rezerva lui Eminescu faţă de importul masiv de neologisme este motivată, pe de o parte, de atitudinea sa critică faţă de tendinţele reformatoare ale puriştilor, iar pe de altă parte de încrederea deplină în resursele interne ale limbii. În plus, neologismele, după cum notează Slavici, „i se păreau vorbe de puţină valoare nu numai pentru că sînt puţini cei ce le înţeleg, ci şi pentru că înţelesul lor e oricum sec, ca al tuturor termenilor tehnici" [77]. Acceptarea moderată totuşi a neologismelor este consecinţa firească a recunoaşterii procesului de înnoire continuă a limbii în strînsă dependenţă cu prefacerile din viaţa socială şi în interdependenţă cu propria sa dezvoltare: „Am fi cam temerari de-a susţinea cum că limba noastră şi-a sfîrşit deja curăţirea sa, că e organizată, că a ajuns stadiul ultim al dezvoltării sale, şi că acum n-ar trebui decît constatarea formală a acelei dezvoltări prin etimologie şi sintaxă" [78], adică prin derivare şi compunere.

Îmbogăţirea limbii prin neologisme este privită de către Eminescu ca un proces calitativ, şi nu cantitativ, aspectul semantic fiind preponderent. Ca un cuvînt să fie admis trebuie să prezinte o noutate de ordin semantic, să pună în circulaţie alte semnificaţii decît cele existente: „A primi în locul unei vorbe româneşti una latină care să-nsemneze tot aceeaşi nu ni se pare consult — a primi un sinonim care, însemnînd aceeaşi, înseamnă totuşi altceva, o altă nuanţă a înţelesului, asta însemnează a-şi înavuţi, a-şi înnobila limba. O expresiune pentru mai multe înţelesuri

---

[73] *Ibidem.*
[74] *Ibidem*, p. 21—22.
[75] *Ibidem*, p. 234.
[76] *Ibidem*, p. 220.
[77] Ioan Slavici, *op. cit.*, p. 35.
[78] M. Eminescu, *Despre cultură şi artă*, p. 220.

e meserie, mai multe expresiuni pentru un înţeles e copilărie, mai multe expresiuni însă pentru mai multe înţelesuri, deşi sinonime, e adevărata avuţie a limbei. Şi această avuţie o recomand cu deosebire inovatorilor noştri" [79].

Termenul nou, prin nota semantică specifică, produce modificări atît în cîmpul său semantic propriu, cît şi în cîmpul termenului vechi, dînd curs astfel fenomenului de derivaţie sinonimică, de înzestrare a cuvintelor cu noi semnificaţii. Eminescu descrie magistral acest proces : „Vorba primitivă pierde din terenul său tocmai pe-atît pe cît a coprins sinonimul său. Presupunem că *a* a coprins întinderea *x*, dar *b* cuprinde în acelaşi spaţiu întinderea *y*, — atunci faptul întinderei lui *b* împlinit, nu-i rămîne lui *a* decît întinderea $x - y$. Sau e posibil şi alt caz. Vorba primitivă cîştigă două puncte de vedere, unul larg şi altul strict. Din punctul de vedere strict, el ni se prezintă tocmai aşa cum l-a scurtat sinonimele sale—acesta e sensul strict al cuvîntului" [80].

Privite prin prisma relaţiei abstract-concret, cuvintele noi au, în general, un înţeles abstract, cele vechi păstrează înţelesul concret, bine-înţeles, cu excepţia acelor termeni care desemnează obiecte materiale şi care nu au un sinonim în limba română. Referinţa la seriile antonimice şi sinonimice *mulţumitor*, *nemulţumitor*, *mulţumire*, *nemulţumire*, *grat*, *ingrat* reprezintă un model strălucit de analiză semantică şi, în acelaşi timp, dovada incontestabilă a competenţei filologice a celui mai desăvîrşit stilist român.

Preocuparea faţă de problemele teoretice şi practice ale limbii române, pe un temei ştiinţific reprezintă un aspect esenţial al personalităţii marelui Eminescu. Notele, observaţiile, articolele şi studiile lui, adunate laolaltă, reconstituie o operă de o deosebită valoare pentru lingvistica şi filologia românească actuală.

---

[79] *Ibidem*, p. 227.
[80] *Ibidem*.

STRUCTURA SINTACTICĂ A POEZIEI *ŞI DACĂ*

DE

THEODOR HRISTEA

I.1. În 1890, deci la numai un an de la moartea marelui poet, unul dintre admiratorii săi, şi anume Nicolae Iorga, califica poezia *Şi dacă* drept „obscură şi apocaliptică, măcar că-i izvorîtă din creierul lui Eminescu" [1]. Dacă e adevărat că afirmaţia de mai sus conţine o relativă doză de exagerare, tot atît de adevărat este şi faptul că „ideea" fundamentală pe care o exprimă această poezie, simetric construită, nu ni se dezvăluie, în toată claritatea ei, nici chiar la o lectură foarte atentă. Faptul că intenţia poetului nu este prea clar exprimată (sau nu e aceeaşi pentru toţi cititorii) explică, măcar în parte, dificultăţile pe care le-au întîmpinat toţi cei care şi-au propus să studieze structura sintactică şi mai puţin stilistică a acestei creaţii eminesciene [2].

2. O altă precizare, care se impune de la început, este că, într-o variantă anterioară, primul vers din catrenul întîi începea cu adverbul *cînd*, la care Eminescu va renunţa definitiv, înlocuindu-l cu *şi dacă*. Reproducem în întregime atît varianta la care ne referim, cît şi forma ultimă a poeziei, păstrînd întocmai punctuaţia poetului, respectată, dealtfel şi în ediţia citată (p. 80—81):

Cînd ramuri negre bat în geam
Şi se cutremur plopii
E, ca tot dragă să te am
Chiar pînă-n umbra gropii.

Şi dacă stele bat în lac,
Adîncu-i luminîndu-l,
E, ca în veci să nu mă-mpac
La tine-avîndu-mi gîndul.

Şi dacă nouri deşi se duc
De iese-n luciu luna
E, ca aminte să-mi aduc
De tine totdeauna.

Şi dacă ramuri bat în geam
Şi se cutremur plopii
E [,] ca în minte să te am
Şi-ncet să te apropii.

Şi dacă stele bat în lac
Adîncu-i luminîndu-l,
E [,] ca durerea mea s-o-mpac
Înseninîndu-mi gîndul.

Şi dacă nouri deşi se duc
De iese-n luciu luna
E [,] ca aminte să-mi aduc
De tine-ntotdeauna.

3. Comparînd prima variantă cu forma definitivă a poeziei *Şi dacă*, observăm că structura sintactică a ultimelor două strofe a rămas aceeaşi, cu toate că poetul a operat unele modificări (în special de ordin lexical),

---

[1] Informaţia o deţinem din M. Eminescu, *Opere*, vol. III. Ediţie critică îngrijită de Perpessicius, Bucureşti, 1944, p. 79. Aici se citează dintr-un articol al lui N. Iorga, intitulat *Bătrînii* şi publicat în „Lupta", VII, seria IV, nr. 1133 din 27 mai, 1890.

[2] Dintre contribuţiile mai importante în acest sens citäm, deocamdată: Pompiliu Dumitraşcu, *Analiza stilistică a poeziei lui M. Eminescu „Şi dacă"*, în STUBB (Series Philologia). fasc. 1, 1968 (p. 39—46), şi Alexandru Steer, *Analiza sintactică a unei strofe eminesciene*, în vol, „Lucrări ştiinţifice" (Seria B), editat de Institutul pedagogic Oradea, 1969 (p. 125—128).

care nu ne interesează în discuţia de faţă [3]. Cele mai profunde schimbări le-a suferit primul catren, din care n-a fost păstrat decît versul al doilea (*Şi se cutremur plopii*). Din punct de vedere sintactic trebuie reţinută renunţarea la *cînd* în favoarea lui *dacă* (precedat de conjuncţia *şi*). Înlocuind pe *cînd* cu *şi dacă*, poetul a realizat o simetrie sintactică a celor trei catrene, care au ajuns să difere între ele numai prin numărul propoziţiilor (5 în prima strofă, 3 în a doua şi 4 în a treia), precum şi prin prezenţa, în versul al zecelea, a consecutivei *De iese-n luciu luna.*

4. În legătură cu procedeul folosit de Eminescu în *Şi dacă* s-au emis mai multe ipoteze, dar (din cît sîntem informaţi) nici una dintre ele n-a fost acceptată fără rezerve. Pe scurt, ar fi vorba de influenţa lui Banville sau a lui Heinrich Heine (a cărui poezie *Und wüßten's die Blumen* începe tot cu conjuncţia *şi*) [4]. Cît priveşte procedeul lui „şi narativ" (la care s-a gîndit Pompiliu Dumitraşcu) [5], acesta se întîlneşte, într-adevăr, în literatura populară, dar nu trebuie să uităm că la Eminescu apare *şi dacă*, ceea ce este cu totul altceva. Modelul acestui procedeu rămîne, foarte probabil, străin şi el va fi fost găsit [6] la poetul german Justinus Kerner, pe care îl citează Titu Maiorescu în studiul său *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*. Iată cum sună, în traducere românească, prima strofă din poezia *Consolaţiune* a lui Justinus Kerner:

Şi dacă nici o iubită
La moarte-mi nu va jeli,
Cu rouă totuş florile
Mormîntu-mi vor stropi [7].

Este foarte greu de admis că Eminescu n-a cunoscut poezia amintită a lui Justinus Kerner, mai ales că ea a fost tradusă şi în limba română. Se poate chiar admite că, după ce a luat cunoştinţă de ea, construcţia neromânească *şi dacă* a stăruit multă vreme în mintea poetului nostru, care a mai folosit-o şi în alte creaţii ale sale, mai mult ori mai puţin importante. Astfel, ea apare mai întîi în următoarele versuri care au fost scrise cam prin anul 1876 şi care au rămas multă vreme necunoscute:

Şi dacă de cu ziuă se-ntîmplă să te văz
Desigur că la noapte un tei o să visez,
Iar dacă peste ziuă eu întîlnesc un tei
În somnu-mi toată noaptea te uiţi în ochii mei [8].

---

[3] Împreună cu consecinţele lor de ordin stilistic, aceste modificări au fost, dealtfel, pe larg discutate în articolul citat al lui P. Dumitraşcu (p. 40 şi 41).

[4] Pentru detalii şi pentru bibliografia problemei, vezi ediţia Perpessicius (vol. III, p. 79).

[5] „În sfîrşit, se cuvine să fie remarcată repetarea conjuncţiei *şi* („Şi dacă"), care asigură continuitatea în naraţie, procedeul lui « şi narativ » fiind împrumutat fie din literatura populară, unde se bucură de o frecvenţă deosebită, fie din anumite modele străine" (vezi *art. cit.*, p. 45).

[6] După cum ne sugerează Ştefan Cazimir.

[7] Vezi Titu Maiorescu, *Critice*, vol. I, Bucureşti, EPL, 1967, p. 48. *Şi dacă* revine în strofa a treia din *Consolaţiune* (care conţine un catren în plus faţă de poezia lui Eminescu): *Şi dacă pe acest pămînt / Mă va uita oricine/, Dumbrava şi cîmpiile / Se vor gîndi la mine.* O altă asemănare, deloc neglijabilă, constă în folosirea locuţiunii verbale *a-şi aduce aminte*, care are ca determinant adverbul *totdeauna* (deci exact ca la Eminescu şi chiar în finalul ultimei strofe): *Căci şi cîmpia, şi dumbrava, / Şi florile şi luna / De-a lor poet îşi vor aduce / Aminte totdeauna* (în *op. cit.*, p. 49).

[8] Vezi vol. Eminescu, *Poezii*. Ediţie îngrijită de Perpessicius. Cuvînt înainte de Mihai Beniuc, Bucureşti, ESPLA, 1960, p. 594.

Cîţiva ani mai tîrziu, aceeaşi construcţie va reveni în penultima strofă a poeziei *Adio* (datată 15/27 mai 1883)[9]: *Şi dacă luna bate-n lunci/ /Şi tremură pe lacuri / Totuşi îmi pare că de-atunci/ Sunt veacuri.* Foarte probabil, nu este cu totul întîmplător nici faptul că *dacă* e întrebuinţat aici cu valoare concesivă, aşadar la fel ca în prima strofă din poezia *Consolaţiune.* În anul următor, Eminescu va publica *Din noaptea,* al cărei sfîrşit aminteşte, de asemenea, de începutul poeziei citate a lui Justinus Kerner:

Şi dacă glasul adorat
N-o spune un cuvînt,
Tot înţeleg că m-ai chemat
Dincolo de mormînt[10].

5. În urma precizărilor făcute, se impune concluzia că folosirea grupului nedisociabil *şi dacă,* în situaţiile amintite şi mai ales în poezia cu acest nume, nu e un procedeu firesc în limba română. Pe de altă parte, nu este deloc obligatoriu ca acest *şi dacă* să aibă valoarea adverbului *cînd,* căruia i-a luat locul în forma definitivă a poeziei. După părerea noastră, Eminescu a renunţat la acel *cînd* temporal tocmai pentru că el făcea notă discordantă cu *şi dacă* din strofele următoare şi nici nu exprima intenţia pe care o vom atribui poetului: *Faptul că ramurile bat în geam şi că se cutremur plopii se întîmplă, pentru ca eu să te am în minte şi încet să te apropii* (strofa întîi). Precum se vede, în interpretarea noastră, natura apare nu numai corelată cu imaginea fiinţei iubite, ci şi subordonată stării sufleteşti a poetului, ceea ce în creaţia lirică şi mai ales la un romantic de factura lui Eminescu nu trebuie să ne uimească.

II.1. Susţinînd interpretarea de mai sus, admitem implicit că verbul *a fi* are valoare predicativă, iar ultimele două propoziţii (din primul catren) sînt circumstanţiale de scop. Aceeaşi valoare i se acordă lui *e* din *Şi dacă* în DA (tom. II, partea I, p. 109—110), din care cităm:

„Tot o construcţie aproape pleonastică, în care *este* are sensul «aceasta se întîmplă cu scopul ca..., din cauză că...», avem atunci cînd, pentru a accentua ideea de cauză sau de scop, prefacem propoziţia principală în condiţională, iar pe cea secundară într-o formă a lui *fi,* urmată de *că* sau *ca să.* Cfr. fran. *Si... c'est que; c'est afin que... Şi dacă ramuri bat în geam... E ca în minte să te am...* EMINESCU, P.10; *Dacă ţi-am făgăduit atunci, a fost numai ca să te împac.* ISPIRESCU, L. 2".

După cum se poate uşor remarca, cele două citate din DA nu stau în întregime pe acelaşi plan, deoarece ultimul începe cu *dacă,* iar primul cu grupul conjuncţional *şi dacă,* în care nu trebuie să vedem un produs al influenţei franceze. Numai construcţia sintactică (în ansamblul ei) ar putea fi socotită o imitaţie după „structura" franceză corespunzătoare, avînd în vedere că ea nu este cunoscută limbii populare româneşti şi nici

---

[9] Vezi volumul citat în nota precedentă, p. 144.

[10] După *Gramatica limbii române* (ed. a II-a, 1966, vol. I, p. 406), *dacă* are aici o valoare care este, în acelaşi timp, concesivă şi condiţională. Simţit ca o singură unitate, *şi dacă* mai apare (de data aceasta cu o valoare predominant condiţională) în strofa imediat precedentă a aceleiaşi poezii: *Şi dacă ochii ce-am iubit / N-or fi de raze plini, / Tu mă priveşte liniştit / Cu stinsele lumini* (în *op. cit.,* p. 170).

nu e atestată mai devreme de a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Cît privește propozițiile introduse prin (*și*) *dacă*, acestea nu sînt condiționale (cum se înțelege din DA), ci un tip sui-generis de subiective, asupra cărora vom reveni mai departe.

2. Referitor la verbul *a fi* (în textul lui Eminescu : **e**), trebuie spus că valoarea lui predicativă a fost adeseori contestată ori considerată foarte nesigură. Din cît sîntem informați, D. D. Drașoveanu a susținut cel dintîi că în prima strofă a poeziei *Și dacă* „e are drept subiect două subiective (un caz de subiect multiplu), iar ca nume predicativ două predicative (nume predicativ multiplu)"[11].

În recenzia consacrată celei de-a doua ediții a acestei lucrări, Gabriela Pană a respins interpretarea lui D. Drașoveanu, subliniind, în mod just, că verbul **e** are aici calitate predicativă și că fraza în discuție realizează structura : *subiectivă* + *a fi* + *finală*[12]. Luînd în discuție ambele păreri, Alexandru Steer a ajuns, de asemenea, la concluzia că verbul *a fi* are valoare predicativă, dar că el are, totodată, și caracter impersonal, din care cauză propozițiile care îi urmează (adică 4 și 5) trebuie considerate subiective, nu circumstanțiale de scop[13]. Cît despre primele propoziții, autorul afirmă că ele sînt (în același timp !) temporale iterative și condiționale, prin urmare strofa respectivă ar trebui înțeleasă în felul următor:

„Și dacă / = „cînd" / ramuri bat în geam
Și se cutremur plopii,
E / = „mi-e dat" / ca în minte să te am
Și-ncet să te apropii"[14].

O asemenea interpretare (destul de forțată din punct de vedere gramatical) nu ni se pare convingătoare, iar cel puțin unul dintre argumentele autorului este mai mult decît vulnerabil. Astfel, constatînd că primele două propoziții sînt despărțite de regentă prin virgulă, Al. Steer trage concluzia că ele nu pot fi subiective, deoarece „Eminescu, autoritate recunoscută în materie", n-ar fi putut încălca „atît de grav o regulă bine fixată a punctuației românești" (vezi p. 126—127). În realitate, cercetarea manuscriselor și confruntarea lor cu textul tipărit arată că punctuația poetului a fost, uneori, schimbată tocmai pentru că se abătea de la anumite reguli, cărora noi le acordăm mai multă importanță decît le va fi acordat Eminescu însuși. Dacă am uza de argumentul lui Al. Steer (care se întoarce împotriva sa), am putea spune că ultimele două propoziții nu sînt subiective (cum le consideră acest autor), pentru simplul motiv că, în manuscris, ele sînt separate prin virgulă de verbul regent *e*[15].

---

[11] Vezi D. D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu și M. Zdrenghea, *Analize gramaticale și stilistice* (ediția a II-a), București, Editura științifică, 1966, p. 46—47. Cf. și ediția I a aceleiași lucrări, București, 1959, p. 51—52.

[12] Vezi LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 203, col. 1.

[13] La o lectură mai atentă se poate observa că, de fapt, la p. 126, Al. Steer îi recunoaște lui *a fi* valoarea predicativă, iar pe pagina imediat următoare ne spune că „nu avem de-a face... cu un verb predicativ propriu-zis", ci cu un auxiliar de modalitate, care exprimă necesitatea.

[14] Vezi Alexandru Steer, *art.cit.*, p. 128,

[15] Vezi cele două variante fundamentale ale poeziei *Și dacă* reproduse, la începutul acestui articol, după ediția critică îngrijită de Perpessicius.

3. În continuare, ne propunem să aducem noi argumente împotriva părerii că verbul *a fi* are valoare copulativă şi că ultimele două propoziţii sînt predicative. Deşi a fost de cîteva ori respinsă (vezi cele spuse mai înainte), părerea aceasta e mult mai răspîndită decît ne-am putea închipui (în special printre profesorii din învăţămîntul general şi liceal), şi ea tinde să se răspîndească, graţie, în primul rînd, culegerilor de exerciţii şi analize gramaticale apărute în ultimele decenii [16].

După cum s-a mai remarcat cu dreptate (vezi îndeosebi articolul amintit al lui Alexandru Steer, p. 125—126), procedeul de a stabili valoarea lui *a fi* prin înlocuirea lui cu *a exista*, *a se afla*, *a se găsi* etc. este subiectiv şi el nu dă întotdeauna rezultatele aşteptate. O dovadă în sprijinul celor afirmate este însăşi concluzia la care a ajuns Pompiliu Dumitraşcu (vezi *lucr. cit.*, p. 44), raţionînd în felul acesta : „Deoarece verbul **e**, în situaţia concretă în care se află, nu poate fi considerat predicativ (nu arată existenţa), are neapărată nevoie de o întregire. Iată de ce propoziţiile secundare introduse prin *ca... să*, înlocuind un nume predicativ, trebuie socotite ca predicative". După ce admite că cele două propoziţii au, totuşi, o „nuanţă finală" şi că aşa trebuie analizate „dacă verbului **e** i se acordă înţelesul de *se întîmplă*, *are loc*", autorul conchide în nota 14 de la p. 45 : „*Stăruim însă* (subl. noastră, Th. H.) în analizarea lor ca predicative, pentru considerentul menţionat". În ceea ce ne priveşte, avem convingerea că aceste propoziţii nu sînt predicative şi că verbul *a fi* este echivalent din punct de vedere semantic cu *se întîmplă*, *are loc*, *se petrece*. Dealtfel, dacă **e** ar avea valoare copulativă, iar după el ar urma, într-adevăr, două propoziţii predicative, normal ar fi ca acestea să c a l i f i c e sau să i d e n t i f i c e subiectul regentei, format (cum admit chiar D. Draşoveanu şi P. Dumitraşcu), din primele două propoziţii (coordonate şi introduse prin *dacă*). După cum se ştie, orice propoziţie predicativă îndeplineşte funcţiunea unui nume predicativ, iar acesta atribuie subiectului o calitate sau o caracteristică (*Marea este liniştită*), ori îl identifică, îl precizează (*Patria noastră este România*). În cea de-a doua situaţie, sfera subiectului şi cea a numelui predicativ se suprapun sau sînt echivalente (*patria* = *România*). Indiferent de natura lui, numele predicativ şi deci propoziţia

---

[16] În afară de lucrarea citată a lui D. D. Draşoveanu, P. Dumitraşcu şi M. Zdrenghea, vezi, de asemenea, Virgiliu Dron şi S. Gh. Constantinescu, *Culegere de texte literare pentru analize gramaticale*, Bucureşti, EDP, 1970, p. 17—18. În această culegere, cea de-a doua strofă din poezia *Şi dacă* este inclusă (ca text de analizat) în capitolul „Propoziţii predicative", ceea ce dovedeşte, fără umbră de îndoială, că autorii atribuie verbului *a fi* o funcţie copulativă. Aceeaşi intepretare (împreună cu o lungă „argumentare") se mai întîlneşte la Valeriu Vlad, Voichiţa Vlad-Budoiu şi Patriciu Ştirbu, în *Curs practic de analiză gramaticală*, Bucureşti, EDP, 1970, p. 163—165. Iată ce se poate citi în această pretinsă „Introducere în metodica analizei gramaticale" (plină de erori şi redactată într-un mod care nu are nimic comun cu rigoarea ştiinţifică) : „Dacă ne uităm încă o dată bine la propoziţia principală (de bază) vedem că *e formată dintr-o singură literă, din cuvîntul* **e**. E plin sau e gol acest verb ? Să vedem prin înlocuire : *Şi dacă ramuri bat în geam / Şi se cutremur plopii /Există* (*se află*) *ca în minte să te am...* / Nu se potriveşte ! Deci verbul *e* este gol. Propoziţia regentă e formată dintr-un singur cuvînt şi acela e un verb gol [de înţeles] ((nepredicativ, copulativ). Dacă e aşa, ştim că propoziţia care urmează după verbul gol... va fi silită să fie o predicativă". Vezi p. 165 a acestei lucrări (în curs de reeditare !) la EDP.

predicativă (de calificare sau de identificare) trebuie să se refere neapărat la subiect, care apare, astfel, în situaţia de factor caracterizat. Referirea numelui predicativ sau a propoziţiei predicative la subiect se face întotdeauna prin intermediul unui *verb copulativ* (complet sau parţial delexicalizat), numit încă şi *verb-copulă* sau *verb de relaţie* [17]. Reexaminînd atent prima strofă din punctul de vedere al conţinutului (oricît de discutabil ar fi acesta), observăm că propoziţiile 4 şi 5 nu exprimă o caracteristică sau calitate pe care s-o putem atribui subiectului (adică propoziţiilor 1 şi 2). Pe de altă parte, nu e posibil nici să punem semnul egalităţii între primele două propoziţii şi ultimele, întrucît (din punct de vedere l o g i c) sfera presupusului nume predicativ nu se suprapune sferei subiectului. Dacă la aceste esenţiale precizări mai adăugăm că verbul *a fi* nu este aici desemantizat (cum dovedeşte proba substituţiei cu *se întîmplă*), atunci nu ne mai rămîne decît să admitem că propoziţiile 4 şi 5 sînt circumstanţiale de scop. Cît priveşte conjuncţia compusă *ca să*, aceasta exprimă foarte multe raporturi sintactice, printre care şi cel f i n a l. Iată un singur exemplu de frază scurtă a cărei regentă este tot o principală insuficientă, redusă la **e** şi urmată de o finală introdusă prin *ca să*: *Dacă te admonestez/***e**/ *ca să te îndrepţi*. De remarcat că prima propoziţie este subiectivă, deci fraza citată realizează aceeaşi structură ca şi strofa întîi din poezia *Şi dacă*.

4. Asupra primelor propoziţii nu insistăm prea mult, deoarece — cu excepţia lui Al. Steer — toţi cei care s-au pronunţat în legătură cu ele le-au considerat subiective. Interpretarea lor drept temporale şi condiţionale (iar a ultimelor propoziţii drept subiective) se datoreşte faptului că cercetătorul citat înţelege cu totul altfel decît noi poezia de care ne ocupăm [18]. Ceea ce ni se mai pare neconvingător în argumentarea lui Al. Steer este şi afirmaţia că adverbul *întotdeauna* din ultimul vers ar fi un corelativ al lui *dacă* (temporal şi condiţional) din fiecare strofă sau că existenţa aceluiaşi adverb ar pleda în sprijinul interpretării propuse de autor. În realitate, adverbul *întotdeauna* nu ne ajută prea mult la rezolvarea acestei controversate probleme, întrucît este un simplu com-

---

[17] Din bibliografia românească a numelui predicativ şi a propoziţiei corespunzătoare selectăm: G. Beldescu, *Contribuţii la cunoaşterea numelui predicativ*, Bucureşti, 1957; M. Manoilescu, *Despre funcţiunile numelui predicativ*, în LR, VI, (1957, nr. 5, p. 33—41 (articolul conţine observaţii şi completări binevenite la studiul anterior); Paula Diaconescu, *Rolul elementului verbal în componenţa predicatului nominal*, în „Studii de gramatică", vol. al II-lea (1957), p. 105—120 şi *Gramatica limbii române* (ediţia citată), vol. II, p. 99—105 şi 271—274).

[18] Că, în astfel de cazuri, **e** nu poate fi, totuşi, precedat de condiţionale şi nici urmat de subiective ne-o dovedesc mai clar următoarele versuri ale unui poet contemporan: *De stăm vecini / Şi de putem cuprinde depărtarea / E fiindcă am trăsnit la rădăcini /Străvechile păduri de mărăcini / Ce ne-nchideau văzduhul şi cărarea* (Dan Deşliu). În mod evident, primele două propoziţii sînt subiective introduse prin conjuncţia *de* (sinonimă, în cazul de faţă, cu *dacă*). La fel ca la Eminescu, cele două propoziţii nu pot fi condiţionale, pentru că nu exprimă o ipoteză sau o condiţie de a cărei îndeplinire să depindă realizarea acţiunii exprimate de predicatul regent **e**. Acest verb, care formează o principală insuficientă, are acelaşi sens (sau unul foarte asemănător) cu cel din *Şi dacă*, iar propoziţia care îi urmează nu poate fi decît cauzală, deoarece este introdusă prin *fiindcă*.

plement de timp care se încadrează tot aşa de bine în structura unei finale, a unei temporale sau a altor tipuri de subordonate.

5. În urma întregii discuţii, vom conchide că prima strofă din *Şi dacă* are (ca frază) următoarea structură sintactică : *subiectivă* + *subiectivă* + *principală* (insuficientă) + *finală* + *finală*. În esenţă, această structură se repetă şi în strofele următoare (cu diferenţele pe care le-am arătat încă de la început). După cum vedem, folosind, în general, aceleaşi mijloace sintactice, Eminescu exprimă trei idei diferite (dar strîns legat între ele), ceea ce conferă poeziei *Şi dacă* o remarcabilă unitate.

ÎNTRE FILOLOGIE ȘI POETICĂ

Analiza textuală a variantelor poemului *Călin — file din poveste*

DE

ALEXANDRU NICULESCU

„L'hypothèse de la correction ne s'élabore pas sur un détail ou une succession de détails au cours d'une relecture..., mais dans un projet d'ensemble, une pratique de déconstruction — construction qui façonne un texte autre" (Jean Peytard, *La Nouvelle Critique*, 37, 1970, p. 44)

0. Examinarea unui text poetic presupune analiza organizării complexului semnificant, relevarea regulilor operante ale structuratorului textual (Van Dijk, 1972), precum și identificarea constrîngerilor (restricțiilor) micro- și macrocontextuale care definesc obiectul. Dar, mai presus de toate, textul poetic este un proces de creație, o lucrare permanent mobilă și continuă: „poemul ca istorie reprezintă o secțiune posibilă... care nu este în mod necesar ultima" (Contini, 1943). Iată de ce analiza poetică trebuie să aibă în vedere zona anteobiect, observarea atentă a desfășurării actului poetic, a g e n e z e i poemului. „Proiectele", „schemele", „fragmentele" și alte încercări permit descifrarea valorilor unui text *in statu nascendi*, în procesul de constituire a structurilor. În măsura în care vom cunoaște modul de producere a mesajului poetic, încorporarea succesivă a variantelor într-un text ultim, vom putea repera/realiza textul definitiv. Actul de interpretare critică trebuie să aibă în vedere pre-e l a b o r a r e a (note de creație, prelucrarea izvoarelor) și pre-t e x t u l (variante anterioare, structurări posibile), ceea ce într-un cuvînt Bellemin — Noël, 1972 a numit *avant-texte*: „l'ensemble constitué par les brouillons, les épreuves, les «variantes», vu sous l'angle de ce qui précède matériellement un ouvrage quand celui-ci est texte" (p. 15).

1. În această perspectivă teoretică și metodologică, încercăm, cu titlu de experiment, analiza unei părți a poemului *Călin — file din poveste* de M. Eminescu. După cum se știe, *Călin — file din poveste*, publicată în „Convorbiri literare", X, 1 noiembrie 1876, constituie o parte din povestea versificată *Călin Nebunul*, prelucrare în versuri a unui basm popular. „Încă din epoca studiilor la Viena..., atras de frumusețea literaturii populare, Eminescu își propune să extragă esențialul din narațiunile populare și să-l redea prin sensibilitatea și imaginația-i proprie (Murărașu, 1936, p. 75). Reiese de aici că, pentru a analiza *Călin — file din poveste*, trebuie avută în vedere versiunea din *Călin Nebunul* și variantele premergătoare și/sau posterioare acesteia.

2. Început, probabil, prin 1873, după terminarea versificării basmului *Călin Nebunul*, din care preia, prelucrate, unele pasaje, *Călin — file din poveste* trece, pînă la publicarea lui în 1876, prin trei variante succesive : C_1, mss. 2262 (228 de versuri, 4 părţi), C_2, „o copie dedusă din C_1 şi amplificată" (Perpessicius , Eminescu O. I, p. 405) (266 de versuri, 6 părţi), şi C_D, textul definitiv (care are la bază nu de puţine ori C_1 şi nicidecum C_2). Ne vom limita în analiza noastră la confruntarea primelor d o u ă părţi din poem în cele trei variante ale devenirii lui.

3. Primele observaţii privesc nivelul prozodie. După cum se vede, dispoziţia versului în strofe şi structura silabică a fiecărei linii de vers opune varianta C_1 celorlalte două variante ulterioare : octosilabul şi heptasilabul (octosilab catalectic) din C_1 este înlocuit cu alexandrini încă din C_2, menţinuţi în C_D; în acelaşi timp, structura metrică trece de la doi trohei la un peon : /∪/∪ devine ∪/∪ (*după deal răsare luna* C_1 → *pe un deal răsare luna* C_2, C_D). Urmărind procentual acest fenomen din *Călin Nebunul* pînă în ultima variantă C_D, constatăm că în *Călin Nebunul* proporţia troheilor este de 63%, în C_1, 50%, iar în C_D, 38%. Dacă ţinem seama de faptul că troheul este o structură metrică frecventă în poezia populară, înţelegem că, de la o variantă la alta, Eminescu se îndepărtează de modelele folclorice. Aceleaşi tendinţe spre defolclorizarea structurii versurilor se revelă şi în tipurile de rimă : rimele masculine, specifice poeziei populare, sînt înlocuite de rime feminine de tip cult. Dacă în *Călin Nebunul* rimele feminine sînt de 53%, în C_1 ele sînt în proporţie de 57%, iar în C_D ajung la 74%. Aceste constatări impun concluzii privind dinamica structurii poeziei lui Eminescu : spre a ajunge la forme specifice, expresia sa poetică se defolclorizează.

4. Examinînd cele trei etape ale poemului *Călin — file din poveste*, se poate uşor observa că atenţia poetului a fost reţinută de anumite elemente ale textului : asupra acestor puncte nodale ale textului s-au exercitat corecturi mai frecvente şi mai evidente care dovedesc ponderea deosebită în ansamblul semantic al poemului. Le-am putea considera m o t i v e sau c e n t r e s e m a n t i c e ale poeticităţii; împreună cu Roland Barthes, 1970, p. 20, le putem numi *lexii* („l'enveloppement d'un volume sémantique"), unităţi semnificative de text. Să le examinăm îndeaproape.

I. „l u n a". După cum se vede, în toate variantele apare atît la începutul (C_1 : vv. 1—4, C_2, C_D : vv. 1—2), cît şi în mijlocul poemului (C_1 : vv. 31—40, C_2 : vv. 9—18, C_D : 11—20). Confruntarea fragmentelor descopere, cu excepţia unui amănunt de decor (*după deal* C_1 vs. *pe un deal* C_2, C_D), s u p r i m a r e a versurilor C_1 29—30, substituirea unor verbe C_1 32 (*a pătruns în sure sale*) prin alte verbe C_2 10 (*şi-au vărsat razele sale*) sau prin predicate nominale C_1 32(*văruieşte* → C_2 11, C_D 13, *par văruite*). Semnificaţia acestor modificări nu poate fi legată decît de e l i m i n a r e a unor trăsături distinctive semantice de tipul [+ mişcare], [+ realitate] : se preferă termeni metaforici (*şi-au vărsat*) termenilor proprii (*a pătruns*), se preferă forme s t a t i c e (*par văruite*) formelor active (*văruieşte*), insistîndu-se deci asupra caracteristicilor de t a b l o u i r e a l ale decorului. O asemenea explicaţie pare a avea şi suprimarea C_1 vv. 5—9 în C_2 şi rein-

troducerea lor, modificată, în C_D vv. 3—4 : „glasul de izvoară", „tînguiosul glas de clopot" dădeau mai multe referinţe active în realitatea descrierii ; înlocuirea şi reintroducerea lor în cursul variantelor se justifică în această perspectivă.

II. „v o i n i c u l". În contrast cu caracteristica [— animat], dar [+activ] a decorului natural (cu toate tendinţele spre forme statice mai sus relevate), apare elementul u m a n în mişcare („un voinic cu greu le suie" [pietrele]). „Voinicul" se caţără pe zidul *încremenit* al castelului : amănuntele descrierii mişcării interesează îndeaproape (C_1, C_2 : *aşezînd genunchiu-n tremur/cînd pe-un colţ cînd pe alt colţ* ; C_D : *aşezînd genunchi şi mînă cînd pe-un colţ, cînd pe alt colţ*), dezvoltate de la o versiune la alta. În egală măsură creşte şi atenţia pentru detaliile decorurilor : în C_D sînt introduse epitete-culori (vv. 6 *pietre sure*, 10 *zidul negru*, 14 *zid,podele ca de cridă*, 15 *umbra cu cărbune-i zugrăvită*). În trecerea de la C_1 la C_D se dezvoltă, aşadar, perspectiva d e s c r i p t i v ă.

III. „c a s t e l u l", prezent în detalii în C_1(vv. 19—30), opus prin caracteristicile [— mişcare], [— timp], este *încremenit* în *zidul greu de piatră* şi rămîne *nepăsător* faţă de trecerea timpului. Imobilitatea, atemporalitatea sînt atributele lui esenţiale, în raport cu care *ziua mare — noaptea*, *umbră — soare* sînt un „joc" *dulce* (în special vv. 25—30), care măsoară timpul.

De ce au fost eliminate vv. 19—30 în versiunile C_2 şi C_D? O preelaborare (mss. 2268) arată că descripţia „castelului" avea proporţii şi mai mari decît în C_1. Renunţînd la aceste fragmente, structura poemului *Călin* pierde, din versiune în versiune, caracteristicile semice [— mişcare], [— timp]. Ţinînd însă seama de ceea ce arătam mai înainte („luna"), natura, devenind decor static, cîştigă în caracteristici, de tipul [— mişcare], [— realitate]. Natura este prezentată ca imobilă de la o versiune la alta, substituind imobilitatea şi atemporalitatea elementului „castel".

Putem conchide că, în cursul variaţiilor structurii de la preelaborare la C_1, C_2 pînă la C_D, s e a t e n u e a z ă caracteristica [— mişcare], [— realitate] a poemului. *Călin — file din poveste* devine mai puţin ireal, constituit, în opoziţii privative : structura lui semantică s e n u a n ţ e a z ă.

IV. „p ă i a n j e n u l" este un element care se încadrează în ansamblul semantic al „castelului" : semn al nemişcării. *Pînza de păianjen* şi *colbul* fac parte din decorul a t e m p o r a l i m o b i l şi i r e a l al poemului. Dacă în C_1 şi C_2 este vorba de un *painjen de smarald*, în C_3 acesta devine *painjăn prins de vrajă* (eliminîndu-se în acelaşi sens $C_1 \rightarrow C_D$, *aer cald*, simbol al vieţii reale) ; tot astfel *pînza subţire* [+ realitate] (C_1, C_2) devine *pînză străvezie ca o mreajă* (C_D), ceea ce, prin comparaţie, semnifică [— realitate]. Insistenţa, modificările expresiei poetice în aceste puncte („păienjen", „pînze de păianjen") arată ponderea lor în structura semantică a poemului. Şi în aceste cazuri este evidentă augmentarea semnificaţiilor de ireal, de basm ale poemului.

V. Şi iată, în sfîrşit, elementul principal al poemului : „f a t a" (*mîndra fată de-mpărat* C_1, $C_2 \rightarrow$ *fata de-mpărat* C_3). Descrierea fetei de împărat conţine detalii marcate de conotaţii senzuale : *glesne*, *sîn*, *căldură*, *fragii sînului* (*se coc*), *suflare-foc*, *goliciunea* (*de fată*), alături de care apar

elemente de culoare și de formă *globuri mari* (*ai ochilor*), *răsfiratul păr de aur, umbră viorie, buze mici subțiri, înnecată în lumină, miros de trandafiri*; un singur epitet neutru caracteristic eminescian (T. Vianu, 1954, p. 55—64). Este ușor de constatat că, în trecerea de la C_1 la C_D, trăsăturile senzuale se pierd în favoarea celor de culoare și de formă: vv. C_1 42, C_2 20 (*ce acopere-a ei glesne, și-i ajunge pîn'la sîn*) dispar în C_D; *trupul* **plin** (C_1 44, C_2 22) devine în C_D *trupul* **alb**, tot astfel cum *al ei chip* (C_1 41, C_2 19) este adnotat în C_D *plin și alb*; din C_1 sînt eliminate vv. 55—57 (*Și din cînd în cînd suspină, însoțind duioase șoapte/De se văd, în gura dulce, dinții săi cei mici de lapte*), a căror senzualitate este evidentă (dealtfel din C_1 în C_2, C_D *buze* este înlocuit de *gură*). Desenzualizarea imaginii este o trăsătură [— realitate]. Dacă la aceasta adăugăm și substituirea *tortul fin de in* (C_1 41, C_2 19) cu *subțirile mătăsuri* (C_D 22), înțelegem că dintr-un personaj real „fata de împărat" devine o imagine de mit, în care culoarea și nu spațiul tridimensional de profunzime primează. La nivelul formelor de limbă, *curățenia* (C_1 44, C_2 22) este înlocuit de mai arhaicul *curăția* (C_D 24), forma literară *trăsătură* (*de condei*) (C_1 50, C_2 28) de forma mai rară *trăsură* (C_D 28). Și lingvistic imaginea „fetei de împărat" se depărtează de limba comună, actuală, standard. Poemul devine romantic, ireal, abstract.

VI. „Fata de împărat" se interferează cu alt element uman, „voinicul": caracteristica lor distinctivă constă în trăsătura [± activ]. Imobilitatea „fetei" adormite contrastează cu mișcarea „voinicului", care *s-apropie și cu mîna sa el rumpe/pînza..., în brațe prinde fata... peste față i se-nclină/Pune gura lui fierbinte... Și inelul scump i-l scoate/Și-apoi pleacă...*, o serie de acțiuni care rămîn neschimbate în redacțiile C_1, C_2, C_D (cu o singură excepție, C_1 62: *în cap ia iarăși lumea* față de C_2, C_D: *pleacă*).

C_D adaugă vv. 37—38 (*A frumseții haruri goale ce simțirile-i adapă/Încăperile gîndirii mai nu pot să le încapă*): rostul acestui insert, un comentariu-*raisonneur* la plastica descriere anterioară a „fetei", ar putea fi acela de a scoate din zona concretă întreaga imagine, introducînd o notă cerebrală dintr-altă perspectivă, nonactantă (de autor). Altfel spus, se atestă prezența directă în text a poetului, așa cum Rafael se picta pe sine în grupul Școlii din Atena sau cum regizorii Fellini și Hitchcock apar, episodic, în filmele lor. Versurile 37—38 aparțin altui plan.

VII. Că structura C_D elimină trăsăturile concrete, senzuale ale imaginii, îndepărtînd-o într-o lume abstractă, de mit, stă mărturie, în sfîrșit, modificarea ultimului vers: C_1 v. 66: *Sburător cu ochii negri, vin de-mi dă o mușcătură* devine C_2 42, C_D v. 46: *Sburător cu negre plete, vin, la noapte de mă fură*. Redacția C_D, după ce a eliminat din portretul „fetei" detalii de perspectivă senzuală, revizuiește coerent atribute și atitudini ale erorilor marcate [+concret]: imagini, gesturi rămîn fără conținut palpabil, într-o descripție conceptuală simbolică.

5. Analiza centrelor semantice ale structurii poemului *Călin — file din poveste* trebuie însoțită de un examen riguros al textului *en tant que*

texte, care să degajeze direcţiile modificărilor lui. Ştefan Badea a arătat că de la o variantă la alta au fost eliminaţi, introduşi sau substituiţi termeni poetici semnificativi în structura textului.

I. $C_1 \rightarrow C_2$
- v. 10 *ziduri lungi de cetăţuie* → v. 3 *stau ziduri de cetăţuie*
- v. 17 *şi, încet, pe vîrfuri intră* → v. 7—8 *şi pe-a degetelor vîrfuri .../ intră*
- v. 19 *zidul greu de piatră* → v. 8 *zid de piatră*
- v. 32 *a pătruns în sure sale* → v. 10 *şi-au vărsat razele sale*
- v. 37 *pînza fină* — v. 15 *ea* [= pînza], *uşoară*
- v. 48 *a ochilor mari globuri* → v. 29 *globii ochilor*
- v. 48 *sub pleoape* → v. 29 *sub pleoapele închise*

II. $C_2 \rightarrow C_D$
- v. 4 *ţiindu-se de pietre* → v. 6 *acăţat de pietre sure*
- v. 5 *aşezînd genunchiu-n tremur* → v. 6 *aşezînd genunchi şi mînă*
- v. 6 *în castel să intre* → Ø
- v. 13 *un painjen de smarald* → v. 15 *un painjăn prins de vrajă*
- v. 15 *ea* [= pînza], *uşoară, licureşte* → v. 17 *tremurînd, ea licureşte*
- v. 20 *ce acopere-a ei glesne şi-i ajunge pîn la sîn* → Ø
- v. 22 *trupul plin* → v. 24 *trupul alb*

Confruntarea atentă a textelor arată că modificările au avut în vedere, în majoritatea cazurilor, epitete (adjective şi adverbe). Sînt eliminate, substituite sau introduse elemente descriptive: cele abstracte (*fin, lin, mare, greu, uşor*) şi cele concrete, marcate de trăsătura [+vizual] (*alb, sur, ruginit, de smarald, străveziu, lung*). Se confirmă astfel că „munca de atelier" a lui Eminescu îşi concentra „atenţia pentru realitatea fizică şi materială, pentru toate nuanţele lumii percepute prin simţuri", după cum a arătat T. Vianu, 1954, p. 55, urmărind „tendinţele dezvoltării în timp a liricii eminesciene".

Se mai poate remarca de asemenea din studiul variantelor C_1, C_2, C_D tendinţa către combinaţii sintagmatice contradictorii de tipul N [—uman] —— V activ [+mişcare]: *luna...rumenind codri, luna...pătrunde, apele sclipesc, coboară...glas de clopot*. Verbele mişcării apar şi ele divizate în [mişcare pe loc] (*se încheie, se bat, se coc, se uită, şopoteşte, se împrăştie*), atribuite mai ales „fetei" şi [mişcare pe loc] + [mişcare în spaţiu] (*s-apropie, rumpe, prinde, se-nclină, scoate, pleacă, pune gura, suspină*), atribuit mai ales „voinicului". Verbele active sînt frecvente în toate variantele poemului (cu excepţia cazului *văruieşte* → *par văruite*, în care predicatul nominal dezvoltă, la nivelul structurii lingvistice a textului, perpectiva statică).

În ceea ce priveşte structura sintactică, comparînd variantele, se remarcă de la C_1 la C_D diminuarea numărului de propoziţii subordonate: cele mai multe apar în C_1, cele mai puţine în C_D. Structura coordinativă, paratactică sau cu conjuncţiile *şi, iar, dar, ci* este predominantă. Poemul *Călin — file din poveste* tinde către o expresie lingvistică lineară, simplă.

6. În lumina acestor constatări, analiza textuală a poemului *Călin — file din poveste* beneficiază de date care lărgesc şi aprofundează interpretarea. Urmărind dinamica structurării textului şi direcţiile modificărilor lui de la o variantă la alta, se relevă semnificaţii poetice noi.

Mai întîi, defolclorizarea. Prelucrarea versificată a basmului, în diferite redactări (mss. 2262, 2254, 2276, 2268) pre-text, se constituie

într-o structură autonomă în C_1, C_2 și se organizează, în toată originalitatea eminesciană, în C_D. Defolclorizarea este însuși procesul de geneză a poemului, atributul devenirii lui poetice. Îndepărtarea de structurile folclorice se observă în decupajul strofic, în schema metrică, dar mai ales în organizarea semantică. Poemul eminescian își construiește imagini ireale, imobile, atemporale, abstracte, părăsind contingențele specifice narativei populare. Elementele semantice ale structurii poemului se întemeiază pe trăsăturile semantice fundamentale [± mișcare], [± timp], [± realitate], alături de cele inferente lor [± activ], [± concret] (cărora li se subordonează [± senzualitate]). Din combinația acestora iau naștere structurile semantice ale variantelor și ale formei definitive.

7. C_D concentrează, așadar, caracteristici semantice de tip negativ: [— mișcare], [— timp], [— realitate], [— concret] [— senzualitate], revelînd astfel o structură sui-generis în raport cu celelalte variante. Examinarea organizării sintactice și semantice a semnificantului, adică analiza textuală a poemului *Călin —file din poveste*, poate, de aici înainte, începe în toate direcțiile.

BIBLIOGRAFIE

1. Roland Barthes, *S/Z. Essai*, Paris, 1970.
2. Jean Bellemin-Noël, *Le texte et l'avant-texte*, Paris, 1972.
3. Gianfranco Contini, *Saggio di un commento alle correzioni del Petrarca Volgare.* Firenze, 1943, extrase din trad. rom. *Poetică și stilistică*, ed. Mihail Nasta și Sorin Alexandrescu, p. 530—548.
4. D.Murărașu, *Eminescu și literatura populară.* Introducere la *Eminescu, Literatura populară*, Craiova, 1936.
5. Teun A. Van Dijk, *Aspects d'une théorie générative du texte poétigue*, în *Essais de sémiotique poétique*, ed. A. J. Greimas, Paris, 1972.
6. Tudor Vianu, *Epitetul eminescian*, în *Probleme de stil și artă literară*, București, 1954, p. 11—64.

Cercetarea de față a folosit o parte din materialul variantelor poemului *Călin—file din poveste* examinate de prof. Ștefan Badea (Mineciu-Ungureni, jud. Prahova), căruia îi mulțumim și pe această cale.

ADDENDA ET CORRIGENDA LA *DICȚIONARUL LIMBII POETICE A LUI EMINESCU*

DE

LUIZA SECHE

Una dintre modalitățile prin care cercetătorii lingviști au încercat să omagieze opera celui mai mare poet român a fost elaborarea *Dicționarului limbii poetice a lui Eminescu* [1]. Acest dicționar de tip unic în lexicografia românească și printre puținele din lexicografia universală oferă o imagine completă a vocabularului folosit de Eminescu și, totodată, pune în lumină procedeele la care a apelat el pentru a ridica limba națională pe cele mai înalte culmi ale creației artistice. Întocmită de un colectiv format din Gheorghe Bulgăr, Ion Gheție, Luiza Seche și Flora Șuteu — sub conducerea lui Tudor Vianu —, lucrarea s-a bucurat de o bună primire din partea cititorilor [2], obținînd, din partea celui mai autorizat for științific din țara noastră Premiul Academiei „Timotei Cipariu".

Scopul articolului de față nu este de a reveni asupra aprecierilor și elogiilor aduse lucrării, ci, dimpotrivă, cu regretul că este cazul s-o facem, să prezentăm o erată tardivă, o „addenda corrige", în care să semnalăm unele omisiuni sau erori scăpate controlului redactorilor Dicționarului. De comun acord cu ceilalți autori ai lucrării, am considerat că este mai util, mai bine și mai eficient să facem chiar noi cuvenitele completări sau rectificări, redactînd respectivele modificări în spiritul Dicționarului, adică al normelor tehnice și științifice folosite acolo [3].

Pentru o mai ușoară urmărire a materialului supus analizei și pentru o eventuală integrare a lui în corpul Dicționarului Eminescu, l-am grupat în trei categorii :

a) cuvinte comune omise ;

b) cuvinte-titlu greșit considerate variante lexicale ale altor cuvinte ;

c) nume proprii omise.

a) Cuvinte comune omise :

---

[1] Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968.

[2] Vezi cîteva dintre recenziile apărute în diverse publicații : Ș. Cioculescu, în „România literară", 1968, nr. 9, p. 5 ; M. Moscu, în „România liberă", 1968, nr. 7497, p. 3 ; Al. Graur, în „România literară", 1969, nr. 1, p. 14, și nr. 24, p. 14 ; Al. Dima, în „Informația Bucureștiului", 1969, nr. 4835, p. 2 ; M. Bucur, în „Revista de istorie și teorie literară", XVIII, 1969, p. 4 ; M. Borcilă, în „Cercetări de lingvistică", XIV, 1969, p. 145—151 și 341—350 ; Al. Piru, în „România literară", 1969, nr. 13, p. 12 ; D. Irimia, în „Cronica", 1969, nr. 3, p. 8—9 ; E. Marinescu, în „România literară", 1969, nr. 3, p. 12 ; G. Țepelea, în „Argeș", 1969, nr. 1, p. 6—7.

[3] În cuprinsul articolului de față am folosit următoarele abrevieri, preluate din *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* : adj. = adjectiv ; adv. = adverb ; num. card. = numeral cardinal, O. I = *Opere*, vol. I (1939) ; O. IV = *Opere*, vol. IV (1952) ; P. L. = *Proză literară* (1964) ; Pr = proză ; s.f. = substantiv feminin ; s.m. = substantiv masculin ; V. = versuri, vb. = verb.

AVERSIÚNE s. f. Repulsie faţă de cineva sau de ceva; antipatie profundă; ură. *Este un mister în această aversiune înainte, în tristeţă, după plăcere*, P. L. 80/13 (Pr. 1].

AVIZÁT, - Ă adj. Hotărît, decis. *Un copist avizat a se cultiva pe apucate, singur... şi această libertate de alegere în elementele de cultură îl făcea să citească numai ceea ce se potrivea cu predispunerea sa sufletească atît de visătoare.* P. L. 27/39 [Pr. 1][4].

CINCIZÉCI num. card. Numărul care, în numărătoare, are locul între patruzeci şi nouă şi cincizeci şi unu. (Adjectival) *Cincizeci de ani de cînd împăratul purta război c-un vecin al lui ... Cincizeci de ani, şi numai împăratul trăia singur, ca un leu îmbătrînit, slăbit de lupte şi suferinţe, — împărat, ce-n viaţa lui nu rîsese niciodată.* P. L. 3/7 şi 3/9 [Pr. 2].

DESDIMINEÁŢĂ adv. Foarte de dimineaţă, în zorii zilei. *A doua zi Genarul plecă iarăşi des-dimineaţă la vînătoare.* P. L. 15/20 [Pr. 1]. - Scris : *des-dimineaţă.*

FALS, - Ă adj. Care sună contrar legilor armoniei; greşit. *Un băiet de ţigan ... schinjuia c-un arcuş ce rămăsese în cîteva fire de păr şi, cu degetele uscate, mişca nişte coarde false.* P. L. 27/3 [Pr. 1].

NENDURĂTÓR, - OÁRE adj. Care nu iartă; nemilos.. *Cînd deodată tu răsărişi în cale-mi, suferinţă tu, dureros de dulce. Pîn-în fund băui voluptatea morţii Nendurătoare.* O. I 199/8 [V. 1]. Citatul nu este înregistrat nici sub articolul ÎNDURĂTOR, - OARE, care figurează în lista de cuvinte a Dicţionarului Eminescu (p. 275) : *Privirea ta de milă caldă, plină, îndurătoare-asupra mea coboară.* O. IV 361/8. Faptul este de înţeles, deoarece, conform normelor stabilite, negativele formate cu prefixul *ne-* (ca, dealtfel, toate formaţiile prefixate) au fost redactate ca articole independente.

PETEÁLĂ s. f. Mănunchi de fire lungi de metal auriu sau argintiu, care serveşte, de obicei, ca podoabă feminină. *Ea-şi acopere cu mîna faţa roşă de sfială, Ochii-n lacrimi şi-i ascunde într-un păr ca de peteală.* O. I 82/20 [V. 1]. În Dicţionarul Eminescu este înregistrată trimiterea BÉTEÁLĂ s. f. v. *peteală* (p. 65), dar cuvîntul PETEALĂ nu există.

SPĂSÍ vb. IV. T r a n z. A suferi din pricina unei greşeli făcute, a răscumpăra prin suferinţă, a-şi lua pedeapsa cuvenită. *Pe Hristos să-l iei de mire Îmbrăcîndu-te-n vesmîntu-i, Lepădînd viaţa lumii, Vei spăsi greşala mumii Şi de-o crimă tu te mîntui.* O. I 102/7. *Că te-am zărit e a mea vină şi vecinic n-o să mi-o mai iert. Spăsi-voi visul de lumină Tinzîndu-mi dreapta în deşert.* O. I 118/7 [V. 2]. Cuvîntul *spăsi* este semnalat în *Anexa* de la sfîrşitul *Dicţionarului limbii poetice a lui Eminescu* (p. 642), anexă în care sînt înregistrate modificările la ediţiile îngrijite de Perpessicius (*Opere*, volumul I, 1939, şi volumul al IV-lea, 1952), precum şi

[4] Lipsa acestui cuvînt a fost semnalată şi de Şerban Cioculescu în articolul *Varietăţi filologice*, publicat în „România literară", anul I, 1968, nr. 9, p. 5.

cele din *Proză literară*, ediție îngrijită de Eugen Simion și Flora Șuteu (1964). Notăm, de asemenea, că, în cadrul literei I, cuvîntul ISPĂȘI face trimitere către SPĂSI (p. 252), care însă nu a fost lucrat.

STRIGÓI s. m. (În superstiții) Sufletul unui mort care își părăsește noaptea mormîntul și se întoarce între cei vii pentru a le pricinui neajunsuri. *Strigoii* [titlu]. O. I 88 [V. 1].

TALHÁR s. m. Persoană care pradă, jefuiește; hoț, bandit. (Comparație) *De lumină ca talharii se fereşte binişor, Pe fereşti se suie noaptea Dibuind încetişor.* O. I 108/5 [V. 1]. Și acest cuvînt figurează în *Anexa* de la sfîrșitul Dicționarului Eminescu (p. 643). TÎLHAR apare în Dicționar (p. 542) cu trimitere către TALHAR, dar TALHAR nu este lucrat.

VEGETÁL,-Ă adj. Al plantelor, propriu plantelor. *Şi deasupra păturei afînate de lume vegetală se mişcă o lume întreagă de animale.* P. L. 78/24 [Pr. 1].

b) Formații neprefixate care, în mod greșit, au fost considerate variante lexicale ale formelor prefixate. Aceste cuvinte, cu etimologii diferite și, uneori, și cu valori diferite, ar fi trebuit să fie lucrate, conform normelor stabilite, ca articole independente.

GĂLBINÍ vb. IV. Intranz. A deveni galben, a se îngălbeni. ◒ (Metaforic) A învălui într-o lumină gălbuie. *Începu a merge pe stradele largi ale oraşului... cu ziduri albe şi gălbinite de lună.* P. L. 48/34 [Pr. 1]. Considerat adjectiv, cuvîntul a fost elaborat, în Dicționarul Eminescu, sub același titlu cu ÎNGĂLBENIT, -Ă (p. 277) și tratat, în mod eronat, ca variantă lexicală a acestuia.

GENUNCHÉAT, -Ă adj. Care stă în genunchi. *Lîngă arcul din părete, Genuncheată stă pe trepte o copilă ca un înger.* O. I 50/6 [V. 1]. Cuvîntul apare, în Dicționarul Eminescu, sub articolul de dicționar ÎNGENUNCHEAT, - Ă (p. 277).

LĂNȚUÍ vb. IV. Tranz. A lega cu un lanț. — (Metaforic) A prinde. *Nu străluceau decît ochii roşii* [ai bufniței], *ca două fulgere lănţuite de un nor.* P. L. 18/40 [Pr. 1]. Cuvîntul figurează, în Dicționarul Eminescu, sub titlul ÎNLĂNȚUI (p. 279).

NĂBUȘÍ vb. IV. Tranz. Fig. A împiedica să se manifeste; a înfrîna, a inhiba. *O asemenea inimă şi-ar ridica aspiraţiunile pînă la tine... luptînd spre a le năbuşi.* P. L. 56/10 [Pr. 1]. Și acest termen este redactat, în Dicționarul Eminescu, din eroare, ca variantă lexicală a verbului ÎNĂBUȘI (p. 265). Cf. *Dicționarul limbii române* (*DLR*), litera N, 1971, p. 65—67, unde verbul NĂBUȘI și derivatele lui: NĂBUȘEALĂ, NĂBUȘIRE, NĂBUȘIT, -Ă, NĂBUȘITOR, -OARE, NĂBUȘITURĂ sînt lucrate ca articole autonome, paralele cu verbul ÎNĂBUȘI și familia sa lexicală.

NEBUNÍ vb. IV. Intranz. A-și pierde mințile, a ajunge nebun; a fi cuprins de tulburare, a se zăpăci. *Departe vede-oraşul pe sub un arc de pară, Şi lumea nebunise gemînd din răsputeri.* O. I 94/35. *Dac-ai muri tu, eu aş nebuni, ori aş muri şi eu.* P. L. 8/18. *Cînd gîndea... că ar putè să-i prindă mînuţa albă... îi venea să nebunească.* P. L. 57/18. *Ar plînge şi ar rîde de fericire ca un copil, ar nebuni în urmă şi vecinic ar visa aceea*

oară fără de seamăn. P. L. 57/29. *Gîndesc cum că tot aș putè nebuni iubindu-te.* P. L. 90/16 [V. 1; Pr. 4]. NEBUNI figurează în Dicționarul Eminescu, ca variantă, la ÎNNEBUNI (p. 280). Și în acest caz aducem în sprijin modul în care a fost elaborat verbul NEBUNI în Dicționarul Academiei, Serie nouă, p. 185, unde el figurează ca articol de-sine-stătător, fiind foarte bine reprezentat, din punct de vedere semantic, prin numeroase sensuri și nuanțe lexicale subordonate lor și printr-un bogat material ilustrativ.

NESEDÚS, -Ă adj. Care nu a fost ademenit, ispitit, sedus; care nu și-a pierdut nevinovăția. *Găsesc pe de altă parte că un tînăr nesedus e mai greu de a seduce decît o fată.* P. L. 80/11 [Pr. 1]. Termenul apare, în Dicționarul Eminescu, sub verbul SEDUCE (p. 487).

NEUDÁT, -Ă adj. Peste care nu s-a turnat apă; nestropit cu apă. *În grădina cu multe straturi, neudată și necăutată de nimeni, născură din petriș sterp, din arșița zilei și din secăciunea nopții flori cu frunze galbene.* P. L. 22/16 [Pr. 1]. Cuvîntul este încorporat, în Dicționarul Eminescu, verbului UDA (p. 264), cu toate că *necăutat* din același citat, cu care este legat prin conjuncția coordonatoare *și*, și care, deci, din punct de vedere morfologic, ar fi trebuit să fie considerat identic, a fost redactat, ca articol independent, în cadrul literei N (p. 360), și nu la un loc cu verbul CĂUTA, care există în același dicționar (p. 93). S-a procedat bine numai în cazul lui NECĂUTAT.

TÍNDE vb. III. Tranz. A desfășura în toată lungimea, a schița un gest (cu mîna). *Că te-am zărit e a mea vină Și vecinic n-o să mi-o mai iert, Spăsi-voi visul de lumină Tinzîndu-mi dreapta în deșert.* O. I 118/8 [V. 1]. Și în acest caz, a fost greșit încorporată formația neprefixată în schema verbului ÎNTINDE și considerată variantă lexicală a lui (p. 283).

c) Nume proprii omise:

ANA (În sintagma *Sfînta Ana*) *Mîni în schit la sfînta Ana Vei găsi la cel din stele Mîngîierea vieței tale, Mîntuirea feței mele.* O. I 65/5 [V. 1].

MIÉRCURI (În sintagma *Sfînta Miercuri*) *Ca să vad-un chip Se uită Cum aleargă apa-n cercuri, Căci vrăjit de mult e locul De-un cuvînt al Sfintei Miercuri.* O. I 72/20 [V. 1].

VÍNERI (În sintagma *Sfînta Vineri*) *Ca să iasă chipu-n față Trandafiri aruncă tineri, Căci vrăjiți sînt trandafirii De-un cuvînt al Sfintei Vineri.* O. I 72/24 [V. 1]. Numele propriu VINERI este lucrat în Dicționarul Eminescu (p. 629), dar numai cu valoarea de corespondent al lui Venus, în construcția metaforică *academie de științi a zînei Vineri* „local de desfrîu": *La aceste academii de științi a zînei Vineri, Tot mai des se perîndează și din tineri în mai tineri.* O. I 160/11 (p. 14). În situații similare, cînd după substantivul *sfînt* urma determinarea care denumea numele sfîntului respectiv, *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* proceda la redactarea acestui nume ca articol independent (cf. ERMIL, p. 620):

Astăzi în ziua sf-tului Ermil, el uitase pe Octavian August și aștepta felicitări de ziua lui. P. L. 66/7, GHEORGHIE (p. 622) : *La sfîrșitul cărții era zugrăvit Sf. Gheorghie în lupta cu balaurul.* P. L. 35/33.

*

Cu toate omisiunile și erorile de mai sus și altele care mai există în paginile lucrării, *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* rămîne un instrument de lucru util atît lingviștilor, cît și istoricilor literari, profesorilor de limba română, studenților și, în general, tuturor celor care se interesează de opera marelui scriitor român. Prezentînd întregul material lexical al celei mai importante părți a operei poetice eminesciene, Dicționarul înlesnește cercetătorului și omului de cultură posibilitatea de a pătrunde în intimitatea laboratorului de creație a lui Eminescu.

SCRISOAREA III DE MIHAI EMINESCU
Antiteza ca procedeu de organizare a textului

DE

CEZAR TABARCEA

1. Apărută în 1881, *Scrisoarea a III-a* a fost concepută, se ştie, ca un vehement pamflet la adresa liberalilor timpului. Violenţa satirei, căreia, într-o versiune anterioară publicării, Eminescu îi pusese subtitlul *Patria* şi *patrioţii*, provine, aşa cum se subliniază în toate analizele acestui text, şi din organizarea antitetică : 'Trecut (glorios)'/'Prezent (decăzut)'.

În cele ce urmează ne propunem ca, pornind de la segmentarea textului şi efectuînd o operaţie ulterioară de sinteză, să descoperim relaţiile paradigmatice în care se află elementele succesive în desfăşurarea discursului poetic*. Utilizarea unor criterii riguroase de segmentare va conduce, după cum se va vedea, la unele observaţii inedite cu privire la structura antitetică a textului eminescian şi la antiteză în general.

Unitatea de bază care rezultă din analiză o vom numi *segment*, înţelegînd prin aceasta un enunţ inferior în dimensiune textului şi component al acestuia, dar superior versului (ca segment prozodic minimal) sau suprapus pe acesta în rare cazuri. Stabilirea segmentelor în discurs trebuie să aibă în vedere un raport de „inferenţă", de condiţionare logică între unităţi, în aşa fel încît un segment să se coreleze în mod necesar (necesar pentru realizarea unei semnificaţii logice, inteligibile) cu un altul, formînd ceea ce s-ar putea numi *sintagma minimală* a textului. Aşa, de exemplu, prezenţa lui Baiazid la hotarele Ţării Româneşti se justifică prin expansiunea Imperiului otoman, anterior sugerată.

Termenul *sintagmă*, folosit aici în analogie cu sensul său din sintaxă, subliniază existenţa unei relaţii între cei doi componenţi ai unui grup. Firește că în interiorul segmentului sînt posibile unităţi mai mici, subordonate, înzestrate de asemenea cu semnificaţie poetică. Le vom numi *subsegmente*, iar caracteristica lor principală constă în faptul că nu se supun condiţiei definitorii pentru segmente, nu există adică o relaţie de inferenţă imediată între ele (deşi nu este exclus un alt tip de relaţie). Subsegmentele ar fi *semnele poetice minime*, comutabile în interiorul discursului poetic. Analog se va folosi termenul de *macrosegment*, unitate superioară segmentului şi subordonată faţă de *discurs*, aflîndu-se, eventual, într-o relaţie oarecare cu alte macrosegmente. Macrosegmentele pot forma *sintagma de bază* a textului. 'Trecutul' şi 'Prezentul' în *Scrisoarea a III-a* reprezintă macrosegmente.

---

* Am folosit pentru analiza binecunoscutului poem eminescian textul stabilit de Perpessicius în ediţia de *Opere alese* în trei volume din 1964, care reprezintă, după expresia editorului, „ultimul cuvînt în materie de text eminescian" (Mihai Eminescu, *Opere alese*, vol. I, E.P.L., 1964, p. 243). Numerotarea versurilor ne aparţine.

Rezultă din cele stabilite pînă acum următoarea ierarhie a unităţilor unui text poetic :

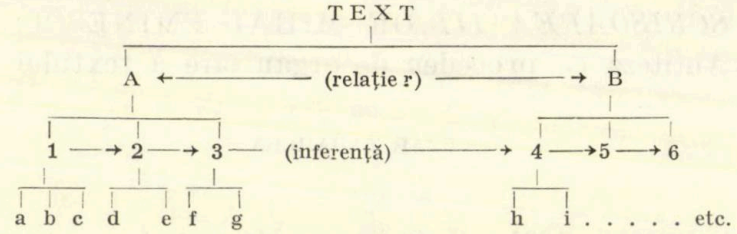

Obţinem astfel, la un nivel general, reprezentarea structurii aşteptate a textului analizat, un „model" care va oferi totodată criteriile segmentării noastre. Dar, pe de altă parte, procedeul pe care îl propunem are în cazul de faţă o valoare metodologică particulară şi nu absolută. Vorbind despre relaţia de inferenţă între segmente, este limpede, de exemplu, că ne referim la un text subordonat genului epic măcar în parte. Aşadar, nu prezentăm aici un model de analiză aplicabil oricărui text. Iată de ce socotim că examinarea critică a textului literar nu poate avea o singură perspectivă, nu poate fi exclusivistă atîta vreme cît vizează înţelegerea totală ; în analiza de faţă, principiile de metodă au fost adaptate epicului, sugestiile fiindu-ne oferite de teoria literară[1].

În altă ordine de idei, metoda propusă nu se doreşte originală cu orice preţ. Ea a mai fost, dealtfel, încercată[2]. Se doreşte, în schimb, riguroasă, şi aceasta mai ales în privinţa operaţiei propriu-zise de segmentare. Segmentarea textului utilizată frecvent, în special din necesităţi didactice, este deseori arbitrară.

La baza operaţiei de împărţire a textului în segmente va sta principiul *comutării*, iar elementele-limită ale segmentelor vor fi analizate atît din punctul de vedere al semnificaţiei lor în limbă, cît şi din cel al valorii particulare date de structura specifică a textului poetic. Absenţa unor trăsături pertinente în planul expresiei înseamnă de multe ori şi absenţa unui conţinut specific al segmentului stabilit, fapt adesea uitat în analizele de text pe „idei principale".

2. Din operaţia de segmentare a textului au rezultat următoarele unităţi, care, în continuare, vor fi circumscrise prin indicarea versurilor-limită la începutul şi la sfîrşitul fragmentului şi descrise mai pe larg prin consideraţii asupra caracteristicilor de expresie şi de conţinut pe care le cuprind.

Segmentul 1. Limite:

„Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă
[. . . . . .
Pîn-în Dunăre ajunge furtunosul Baiazid".
(versurile 1—62)

---

[1] R. Wellek şi A. Warren, *Teoria literaturii*, Bucureşti, 1967, cap. 16. „Natura şi timpurile literaturii narative" reprezintă un bun punct de plecare.

[2] Cf. I. Rotaru, *Analize literare şi stilistice*, Bucureşti, 1972, p. 114—129. Autorul analizează *Scrisoarea a III-a*, împărţind-o în „secvenţe". Termenul se justifică dacă se porneşte de la ideea că o poezie este o înlănţuire de *imagini*. Dacă o considerăm însă *text*, apar noi rigori pe care I. Rotaru nu şi le-a impus, căci „părţile" sau „secvenţele" pe care le identifică sînt stabilite după criterii grafice (intervalele).

Prepoziția *pînă* (v. 62), cu valoarea sa limitativă, este un prim indiciu al limitei primului segment. Există apoi un efect subtil, realizat cu mijloacele limbii, pe care de asemenea îl putem considera drept o marcă expresivă a segmentului : fragmentul debutează cu o indeterminare realizată prin articol nehotărît : „*un* sultan" (v. 1), care nu se va rezolva decît în final : „furtunosul *Baiazid*" (v. 62), fiind total înlăturată prin numele propriu de persoană. De remarcat, în plus, situarea celor două elemente-limită în pozițiile „forte" ale versurilor respective la începutul și la sfîrșitul acestora.

Întregul fragment are o valoare simbolică, înțelegînd aici prin aceasta faptul că i se poate găsi o „cheie". Istoria literară a subliniat originea motivului „visului" în *Geschichte des osmanischen Reiches* de J. von Hammer[3]. Simbolic în întregime, segmentul conține și „simboluri" ca elemente componente, care vor fi glosate către sfîrșitul episodului :

luna (v. 5) → frumoasa Malcatun (v. 5)
un copac (v. 22) → un imperiu (v. 55)

Alături de rezolvarea indeterminării examinată mai sus, și aceste simboluri explicate fac ca întregul segment să aibă o valoare introductivă, marcînd o trecere de la legendă către fixarea precisă în timp și spațiu, pregătind parcă fragmentul următor.

Segmentul 2. Limite:

„La un semn, un țărm de altul, legînd vas de vas, se leagă
[. . . . .]
Te sărut, Doamnă, frumos.
. . . . . ."
(versurile 63—197)

În segmentul anterior, prepoziția *pînă* marca, așa cum s-a arătat, o limită ; în segmentul de față găsim în primul vers (v. 63) o construcție sintactică paralelă, căreia i se adaugă și semnificația verbului *a lega*, care sugerează tocmai depășirea unei limite :

...*un țărm* DE *altul*... se leagă
...legînd *vas* DE *vas*...

Față de valoarea simbolică a primului segment, acest al doilea episod, o narațiune cu caracter evocator în termenii unei adevărate pagini de cronică, se află în evident constrast, dar particularizările istorice din finalul primului segment l-au anticipat.

Începutul episodului este marcat de imaginea foarte concretă sugerată de primul vers : Dunărea, limită temporară a unei „întinse-mpărății sub o umbră de copac", este trecută. Către final revine valoarea simbolică de 'limită' : „Acea grindin-oțelită înspre Dunăre o mînă" (v. 168).

Finalul segmentului se leagă tot de semnificația 'limită', marcată chiar de poet printr-un rînd de puncte de suspensie care nu trebuie văzut numai ca un procedeu grafic curent, ci ca simbol al unei alte linii de demarcație, care, prin sugestia scurgerii timpului, va genera antiteza dintre termenii 'Trecut' și 'Prezent'.

---

[3] Cf. G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, în *Opere*, vol. 12, București, 1969, p. 296.

Caracterul evocator nu exclude simbolurile, plasate într-o opoziție dinamică ce străbate întregul fragment. S-ar putea delimita două serii opuse cu următoarele repere :

flamura verde (v. 59 și 152) → a țării *steaguri* (v. 165)
oastea lui întreagă (v. 64) → *armia* română (v. 169)

uraganul ridicat de semilună → (v. 93)
- ca *nouri* de aramă și ca ropotul de *grindeni* (v. 146)
- ca *vijelia* și ca plesnetul de *ploaie* (v 148)
- ca și *crivățul* și *gerul* (v. 158)
- *vijelia*-ngrozitoare (v. 160)

La nivelul limbii, termenii subliniați nu sînt opuși, ci, chiar dimpotrivă, provin fie din serii sinonimice (*flamură — steag* ; *oaste — armie*), fie dintr-un domeniu semantic comun (*uragan*, *nouri*, *vijelie*, *ploaie*, *crivăț*, *ger*). Structura antitetică a segmentului, care se va releva mai jos cu prilejul analizei subsegmentelor, explică relația creată.

Segmentul 3. Limite

„De-așa vremi se-nvredniciră cronicarii și rapsozii,
[. . . . .]
De la munte pîn' la mare și la Dunărea albastră".
(versurile 198—211)

Marca limitei de început este atributul adverbial *așa*, care, prin valoarea sa semantică, realizează o distanțare a segmentelor anterioare. Pentru a doua oară se valorifică, în ultimul vers al acestui segment, valoarea limitativă a prepoziției *pînă*.

Fragmentul are valoarea unui „interludiu", care anunță tema viitoare. Antiteza 'Trecut' — 'Prezent' nu s-a realizat încă, dar este semnalată :

„De-*așa* vremi..." (v. 198) — „Veacul *nostru*...". (v. 199)

Invocația din versurile 208—211 („Rămîneți în umbră sfîntă, Basarabi și voi Mușatini") semnifică imposibilitatea reînvierii unui trecut de glorie : rîndul de puncte de suspensie de la finele segmentului 2 capătă sens.

În pozițiile finale ale versurilor 198 și 199 se realizează o interesantă opoziție semantică :

„... cronicarii și rapsozii" — „... saltimbancii și irozii", care semnalează și o schimbare de tonalitate de la sublimul primelor episoade către grotescul celor următoare.

Trebuie observat că opoziția este posibilă aici, datorită sensurilor figurate ale celui de-al doilea termen : *saltimbanc*, „om care trece cu ușurință de la o atitudine la alta, dovedind lipsă de seriozitate și de caracter" ; *irod*, „comedian, paiață, cabotin". (DM) Aceste valori peiorative n-ar putea fi sesizate dacă cele două grupuri cu structură identică nu s-ar opune în aceeași poziție a versurilor din care fac parte. Descifrarea lor obligă la o „recitire" a întregului vers 198 și la interpretarea sintagmei „veacul nostru", care capătă de asemenea un sens peiorativ.

Segmentul acesta are un rol deosebit de important în structura poemului. Abia de acum încolo se poate vorbi de o antiteză, care începe să se contureze.

Segmentul 4. Limite:

„Au *prezentul* nu ni-i mare? N-o să-mi dea ce o să cer?"
[. . . . .]
Virtutea? e-o nerozie; Geniul? o nefericire".
(versurile 212—279)

Sublinierea, marcată grafic de autor (*prezentul*) din primul vers al fragmentului, face inutilă o discuție asupra limitei de început a acestuia. Satira, anunțată în segmentul anterior, se dezlănțuie acum în desfășurarea de invective care atinge punctul maxim în binecunoscuta invocație retorică din versul 252 („Voi sînteți urmașii Romei? Niște răi și niște fameni!"), organizată într-o opoziție pe planul valorilor morale :

Voi ... Niște răi și niște fameni ... urmașii Romei.

Pe parcursul segmentului 4 se acumulează treptat, încă de la început, o serie de elemente care duc la o nouă opoziție paradigmatică. Prin contrastul dintre persoanele verbelor : I pl. — III pl. sau I pl. — II pl. dintre pronumele de diverse tipuri (contrast care se reduce tot la o opoziție de persoană : I pl.—II pl.), dintre epitete, contrast care devine evident în versul 268 („Și acum priviți cu spaimă fața noastră sceptic-rece"), se conturează opoziția :

„Voi... Niște răi și niște fameni" — 'Noi' „Virtutea ... Geniul ..."

Segmentul 5. Limite:

„Dar lăsați măcar strămoșii ca să doarmă-n colb de cronici
[. . . . .]
Să dai foc la pușcărie și la casa de nebuni!".
(versurile 280—285)

Conjuncția *dar* din primul vers al segmentului marchează aici limita de început prin valoarea adversativă, iar prin valoarea de coordonare duce la satisfacerea condiției puse de relația de inferență dintre segmente.

Dacă segmentul 3 avea funcția de a delimita cei doi termeni ai sintagmei de bază pe care se axează textul poemului, acest segment îi reunește într-o „neutralizare" posibilă, dar irealizabilă, căci, dacă opoziția

„...tu, Țepeș doamne,..." (v. 282) — „...ei..." (v. 282) „...sminteți și... mișei" (v. 283)

este foarte puternic marcată, valoarea condiționalului din versul 281 („*v-ar privi* cel mult ironici"), ca și invocația finală („Cum nu vii tu, Țepeș doamne,..."), sugerează imposibilitatea unei soluții. Justițiarul Eminescu rămîne la o rezolvare utopică.

Cele cinci *segmente* delimitate pînă acum în textul supus analizei pot genera deja cîteva concluzii privind mai ales *poziția* autorului în discurs dintr-o perspectivă retorică, pentru că, dincolo de sensul special al termenului *discurs*, ne aflăm și în fața unui poem care are incontestabile calități ținînd de arta oratorică. De la un *exordium* legendar, relatat cu obiectivitate, dar nu lipsit de o încărcătură hiperbolică (segmentul 1), se trece la o relatare aparent obiectivă (antiteza personajelor evidențiază o preferință a autorului), care aduce auditoriul către *sublim* prin scena bătăliei și îl menține pe același plan, dar în altă stare emotivă, prin scena

de după bătălie, totul dintr-o perspectivă subiectivă atestată doar de stilul „eroic" al acestei părți (segmentul 2). Subiectivitatea discursului se amplifică odată cu rolul de *raisonneur* pe care și-l asumă poetul înaintea unei alte relatări (segmentul 3). Imprecația, exclamația, acumularea de invective străbat relatarea care urmează, și acum se sesizează de către auditoriu funcția primelor părți (segmentul 4), care trebuie să ducă la o antiteză. Subiectivitatea discursului atinge maximul în ultima parte: invocația retorică ce subliniază antiteza sesizată (segmentul 5).

Această gradare a subiectivității, remarcată în structura inferentă principală a discursului, ține și de funcția satirică a întregului text.

3. Din operația de segmentare efectuată pînă în acest punct al analizei au rezultat unitățile poemului care îi alcătuiesc structura logică, unele marcate chiar de autor ca episoade distincte prin limite de strofă, puncte de suspensie, cuvinte subliniate, dar s-a putut deja observa că în interiorul acestora se pot delimita și alte secțiuni. În cele ce urmează vom determina deci *subsegmentele* structurii analizate.

Segmentul 1, subsegmentul a. Limite:

„Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă,
[. . . . .]
Și deasupra Romei nouă se înclină la pămînt".

(versurile 1—46)

Se poate vorbi aici de 'visul sultanului', marcat printr-o dublă antonimie în versul 4 : *afară—înlăuntru* și *închis—se deșteaptă*. Remarcăm în ultimul vers al segmentului același procedeu de limitare în spațiu pe care îl întîlnim și în ultimul vers al segmentului, o imagine „cartografică" : dezvoltarea cumulativă din versurile 27—38 se desfășoară ca și cum poetul ar fi avut o hartă în față.

Cuvîntul *vis* nu apare în vreun vers al subsegmentului *a*, ci abia în versul 57 din subsegmentul următor ; putem spune însă că toate trăsăturile sale semantice au fost oferite cititorului în aceste 46 de versuri.

Segmentul 1, subsegmentul b. Limite:

„Se cutremură sultanul... se deșteaptă ... și pe cer
[. . . . .]
Pîn-în Dunăre ajunge furtunosul Baiazid...".

(versurile 47—62)

Punctele de suspensie și verbul *a se deștepta* marchează începutul noului episod, care prezintă realizarea visului sultanului potrivit versului 57 : „Visul său se-nfiripează și se-ntinde vulturește".

Imaginii cumulative din subsegmentul anterior îi corespund un șir de construcții cumulative din versurile 58—61 : „an cu an", „neam cu neam", „sultan după sultan", „țară după țară".

Segmentul 2, subsegmentul c. Limite:

„— Tu ești Mircea?
[. . . . .]
— Am venit să mi te-nchini,
[. . . . .]
— Cum? Cînd lumea mi-e deschisă, a privi gîndești că pot
[. . . . .]
Și, purtat de biruință, să mă-mpiedic de-un moșneag?"

(versurile 76, 78, 79, 88—113)

Subsegmentul este, după cum se vede, discontinuu și structura sa este determinată de organizarea antitetică, sesizată chiar de la începutul segmentului 2 : „*Domnul nostru*-ar vrea să vază pe *măritul împărat*" (v. 73). Opoziția determinantelor *nostru* — *măritul*, la care se adaugă și valoarea optativului *ar vrea*, generează antiteza 'Modestie' — 'Trufie', pentru cel de-al doilea termen fiind caracteristic subsegmentul acesta, iar pentru primul—subsegmentul următor. Contribuie la realizarea antitezei și lanțul de valori peiorative : *ciot* — *toiag* — *moșneag*, plasate la sfîrșitul versurilor 89, 112, 113, în cuprinsul discursului sultanului, căruia i se va opune în subsegmentul următor acumularea „sărăcia și nevoile și neamul" (v. 132) din răspunsul domnitorului român.

Segmentul 2, subsegmentul d. Limite:

„[. . . . .]
— Da-mpărate !
[. . . . .]
— Orice gînd ai, împărate, și oricum vei fi sosit,
[. . . . .]
— De-un moșneag, da, împărate, căci moșneagul ce privești
[. . . . .]
Care nu se-nfiorează de-a ta faimă, Baiazid !"
(versurile 77, 80—87, 114—137)

Termenii conceptuali din antiteza sesizată se concretizează simbolic : *Baiazid* — *Mircea*. Apar și o serie de opoziții la nivel lexical, ca antonimii : „... de e *pace*, de-i *război*" (v. 87), „Mi-e *prieten* numai mie, iară ție *dușman* este" (v. 134).

În corelație cu subsegmentul anterior se creează un sistem de opoziții care relevă semnificația textului și poate duce la unele concluzii interesante privind concepția autorului. Astfel, în discursul lui Baiazid din subsegmentul c se creează o opoziție conceptuală 'Cuceritor' — 'Apărător' („... *cîți* în cale *mi* s-au pus", v. 90), realizată pe plan lexical în cuprinsul fragmentului de partea primului termen prin : „uraganul ridicat de semilună" (v.93), „crunta-mi vijelie" (v. 112), iar de partea celui de-al doilea prin : „Toată floarea cea vestită a întregului Apus" (v. 91), „Tot ce stă în umbra crucii ..."(v. 92), „rîuri-rîuri" (v. 100), „... păduri de lănci și săbii" (v. 104) etc. Că cei doi termeni sînt în opoziție, ne-o spune clar versul 96 : „Fulgere adunat-au *contra* fulgerului ...", cu ajutorul relației exprimate de prepoziția *contra* și al contrastului dintre forma de plural nedeterminat *fulgere* și forma de singular determinat *fulgerul*. Aceeași opoziție 'Cuceritor' — 'Apărător' o descoperim și în discursul lui Mircea: „... Dariu a lui Istaspe" (v. 119), „Împărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă" (v. 122) etc. de partea primului termen și „... țara noastră ..." (v. 123) de partea celui d-al doilea. Aceste opoziții paralele o generează pe cea de-a treia, pe care cititorul este nevoit s-o deducă, dar o poate apoi lega foarte ușor de cunoștințele sale istorice și care se determină prin termenii 'Apărători ai credinței' — 'Apărători ai țării', fiind o altă ipostază a antitezei 'Trufie' — 'Modestie'. Cele trei opoziții formează un sistem :

'Cuceritor' *vs* 'Apărător al credinței'
vs
'Cuceritor' *vs* 'Apărător al neamului'.

În expresie, noua opoziție se concretizează în ultima parte a discursului lui Mircea: „...*acel* Apus" (v. 129), „*A credinții* biruință" (v. 131), față de „*Eu*..." (v. 132) și „... *iubirea de moșie*..." (v. 136). Aluzia istorică la înfrîngerea oștilor creștine de la Nicopole este evidentă, cum evident este de asemenea și faptul că pentru Eminescu bătălia de la Rovine are o cu totul altă semnificație decît cea de la Nicopole.

Segmentul 2, subsegmentul e. Limite:

„Și abia plecă bătrînul ... Ce mai freamăt, ce mai zbucium!
= [. . . . .]
Iar în urma lor se-ntinde falnic armia română".
(versurile 138—169)

Subsegmentul acesta reprezintă „extensiunea" termenului *război*, anunțată încă din segmentul anterior (v. 87). Dincolo de imaginile eroice și de un excepțional dinamism asupra cărora s-a atras de multe ori atenția, remarcăm din nou imaginea aproape stereotipă a Dunării ca limită:

„Acea grindin-oțelită înspre Dunăre o mînă". (v. 168).

Termenul apare de șase ori pe tot cuprinsul textului:

„Vede Eufratul și Tigris, Nilul, Dunărea bătrînă —". (v. 29)
„Pîn-în Dunăre ajunge furtunosul Baiazid...". (v. 62)
„Nici ca Dunărea să-nece spumegînd a tale oști". (v. 117)
„Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre vrun pod". (v. 120)
„Acea grindin-oțelită înspre Dunăre o mînă". (v. 168)
„De la munte pîn' la mare și la Dunărea albastră". (v. 211).

O comparație cu poemul postum *Memento mori* ni se pare edificatoare pentru a afirma că, într-un eventual repertoriu de locuri comune (în sens retoric) la Eminescu, *Dunărea* trebuie notată ca simbol al vechimii poporului român pe teritoriul de la nordul ei și ca graniță de netrecut între acesta și eventualii invadatori. Citățm din *Memento mori*:

„Colo Dunărea bătrînă, liberă-ndrăzneață, mare";
„Dar pe-arcade negre-nalte, ce molatec se-nmormîntă
În a Dunării lungi valuri ce vuiesc și se frămîntă,
Trece-un pod, un gînd de piatră repezit din arc în arc";
„Parc-auzi a Mării Negre și a Dunării revoltă";
„Și Danubiul o să beie a lor sacre legiuni".

Segmentul 2, subsegmentul f. Limite:

„Pe cînd oastea se așează, iată soarele apune,
[. . . . . .]
Te sărut, Doamnă, frumos".
(versurile 170—197)

Din nou o „extensiune", de data aceasta a termenului *pace*, anunțat în subsegmentul d (v. 87), în cadrul căreia celebra scrisoare a fiului domnitorului nu reprezintă un fragment independent, căci contribuie perfect la antiteza de atmosferă cu subsegmentul anterior.

4. Așa cum am arătat mai sus, pe lîngă subdivizarea segmentelor în unități inferioare care păstrează funcția-semn, este posibilă și *gruparea* lor în unități mai largi: *macrosegmentele*, care formează „sintagma de bază" a textului. Macrosegmentele nu pot fi stabilite prin segmentare, precizarea lor fiind ulterioară lecturii integrale.

Macrosegmentul A. Limite:

„Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă
[. . . . .]
Te sărut, Doamnă, frumos".
(versurile 1—197)

Acesta este fragmentul care, prin semnificaţia sa globală, 'Trecut', formează primul termen al antitezei de bază. La rîndul său cuprinde segmentele 1 şi 2, articulate de asemenea în antiteză şi caracterizate printr-o abundenţă de figuri „eroice", care justifică versul 198 : „De-aşa vremi se-nvredniciră cronicarii şi rapsozii". De remarcat că expresia este deopotrivă „eroică" de partea ambilor termeni puşi în antiteză. Citäm astfel fără o examinare exhaustivă :

„Umbra *arborelui falnic* peste toate e stăpînă". (v. 30)
„Dar un *vînt de biruinţă* se porneşte îndelung". (v. 40)
„Visul său se-nfiripează şi se-ntinde *vultureşte*". (v. 57)
„Astfel ţară după ţară *drum de glorie*-i deschid...". (v. 61)

pentru sugerarea ascensiunii otomane ;

„N-avem oşti, dară *iubirea de moşie e un zid*". (v. 136)
„Mircea însuşi mînă-n luptă *vijelia-ngrozitoare*". (v. 160)
„Acea *grindin-oţelită* înspre Dunăre o mînă". (v. 168)

pentru crearea imaginii vitejiei strămoşeşti.

Predomină hiperbolele şi comparaţiile, care, prin termenul al doilea, au dealtfel tot o valoare hiperbolică :

„Şi *ca nouri de aramă* şi *ca ropotul de grindeni*,
Orizonu-ntunecîndu-l, vin săgeţi de pretutindeni,
Vijiind *ca vijelia* şi ca *plesnetul de ploaie*...".
(v. 146—148)
„Şi gonind biruitoare tot veneau a ţării steaguri,
Ca potop ce prăpădeşte, *ca o mare turburată*".
(v. 165—166)

Macrosegmentul B. Limite:

„Au *prezentul* nu ni-i mare? N-o să-mi dea ce o să cer?
[. . . . . .]
Să dai foc la puşcărie şi la casa de nebuni!".
(versurile 212—285)

Sînt reunite în acest fragment segmentele 4 şi 5, care capătă semnificaţia globală de 'Prezent', al doilea termen al sintagmei de bază.Sub aspectul expresiei este de remarcat predominanţa domeniului semantic, anunţat de versul 199 : „Veacul nostru ni-l umplură saltimbancii şi irozii", prin sugestia permanentă de spectacol grotesc opus eroismului din macrosegmentul anterior :

„În *aplauzele* grele a canaliei de uliţi". (v. 217)
„*Panglicari* în ale ţării, care *joacă ca pe funii*,
Măşti cu toate de renume din *comedia* minciunii?". (v. 218—219)
„Şi *aplaudă* frenetic *schime, cîntece* şi *jocuri*...". (v. 239)

Există şi în acest macrosegment intenţia de hiperbolizare, dar în sensul unei atitudini negative, opusă celei din macrosegmentul A. Este suficient să comparăm două imagini din respectivele fragmente :

„Mircea însuşi mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare,
Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare"
(v. 160—161)
„Şi deasupra tuturora, oastea să şi-o recunoască,
Îşi aruncă pocitura bulbucaţii ochi de broască...".
(v. 230—231)

Discreditarea secolului contemporan, scopul însuşi al satirei analizate, se realizează, constatăm acum, prin *antiteză*.

Segmentul 3, căruia i s-a stabilit funcţia de interludiu în structura poeziei, nu se încadrează în vreunul din macrosegmentele analizate, deşi regăsim în interiorul său termenii antitezei de bază. De fapt, segmentul al treilea reprezintă o adevărată „cheie de boltă" a structurii noastre, pentru că el întreţine starea de tensiune între termenii 'Trecut' şi 'Prezent'.

5. Pe parcursul analizei s-a vorbit de mai multe ori de termeni aflaţi în opoziţie paradigmatică. Este vorba de termeni *comutabili* şi, dacă aplicăm rigorile comutării pe axa paradigmatică, trebuie să descoperim şi un element comun între cei doi termeni. Elementul comun formează *axa semantică*[4], pe care se articulează relaţia de opoziţie. Dacă cei doi termeni se află de o parte şi de alta a unui punct „zero" pe această axă, punct în care opoziţiile s-ar neutraliza, ei se găsesc în *antiteză*. Avem deci deocamdată un criteriu pentru a considera opoziţiile din textul *Scrisorii III* drept antiteze realizate pe următoarele axe sau planuri :

a) La nivelul *conţinutului* :
— pe plan temporal (istoric) : 'Trecut' *vs* 'Prezent'
— pe plan comportamental-psihic : 'Vis' *vs* 'Realitate'
'Trufie' *vs* 'Modestie'
— pe plan etic : 'Moral' *vs* 'Imoral'
— pe plan existenţial : 'Pace' *vs* ,Război'
'Apărător al credinţei' *vs* 'Apărător al ţării'.

Fiecăruia dintre termenii determinaţi mai sus îi corespund procedee stilistice specifice şi domenii semantice adecvate. Astfel, opoziţia dintre simbolurile primului segment şi evocarea cronicărească din cel de-al doilea transpun, pe alt plan, antiteza 'Vis' *vs* 'Realitate'.

b) La nivelul *expresiei* :
— din punct de vedere conotativ : „cronicarii şi rapsozii" *vs* „saltimbancii şi irozii"
— din punct de vedere simbolic : „cruce" *vs* „semilună", „coroană" *vs* „ramură de spini"
— din punct de vedere metaforic : „păduri de lănci şi săbii" *vs* „uraganul ridicat de semilună".
— din punct de vedere semantic-lexical (antonimie) : „pace" *vs* „război".

[4] Cf. A. J. Greimas, *Sémantique structurale*, 1966, p. 21.

După cum se poate deja observa, înțelegem antiteza ca un proces mult mai subtil decît antonimia lexicală propriu-zisă, care poate fi socotită în felul acesta drept un „accident" al relației de opoziție dintre doi termeni. Într-adevăr, atît la nivelul conceptual (al conținutului), unde 'Trecutul' și 'Prezentul' nu trebuie presupuse neapărat în antiteză, cît și la nivelul structurii expresiei, unde „crucea" și „semiluna" nu sînt antitetice la modul absolut, antiteza se realizează numai în cadrul structurii organice independente care ni se relevă sub forma *textului*, fără să fie obligatorie și în afara acestuia, de exemplu în sistemul limbajului natural folosit ca expresie sau în sistemul concepțiilor istorice ale unui anumit stadiu social de dezvoltare.

6. Regrupînd segmentele, subsegmentele și macrosegmentele stabilite după modelul conturat la început și potrivit precizărilor de mai sus, putem obține următoarea structură grafică în care seriile paradigmatice se transpun în lanțul sintagmatic care este textul însuși. Răsturnarea piramidei care a dat reprezentarea grafică a modelului va indica și cum se „generează" antiteza de bază :

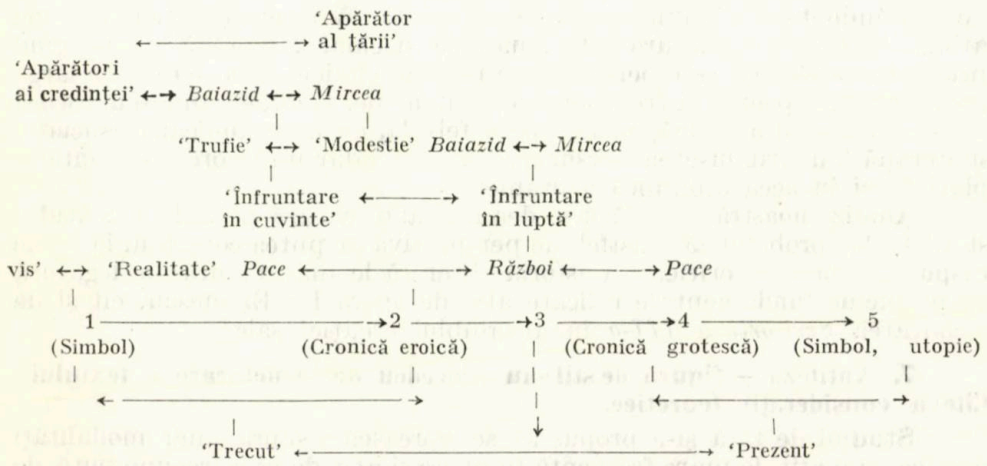

Schema de mai sus oferă nu numai modelul organizării segmentelor în text, ci și ordinea relevării lor, pentru că săgeata care unește structura expozitivă de bază (→) nu materializează numai relația de inferență, ci și axa temporală de desfășurare a textului, procesul lecturii însuși fiind o desfășurare în timp din care rezultă o imagine finală globală.

Raportările succesive ale termenilor antitetici pe plan paradigmatic, la care sîntem obligați atît prin alcătuirea macrosegmentului A, cît și prin starea de tensiune dată de segmentul 3, ne fac să credem că imaginea finală este reliefarea monumentală a strălucitului domnitor muntean într-o structură care poate fi transpusă grafic foarte sugestiv prin analogie cu

un monument pe al cărui soclu basoreliefuri simbolice evocă scene din viaţa eroului imortalizat :

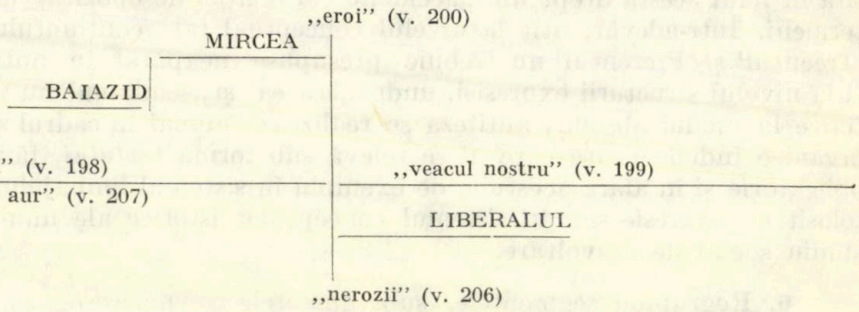

Deci, dacă considerăm axa verticală drept o axă a valorilor morale, prezentul în care se află poetul este *dublu* decăzut, atît faţă de timpurile legendare ale eroului Mircea, cît şi chiar faţă de Baiazid (vezi consideraţiile cu privire la caracterul „eroic" al macrosegmentului A). Efectul satirei este astfel extrem. Prezentul corupt este strivit de măreţia monumentului.

Examinînd antitezele care organizează textul *Scrisorii III* dincolo de cea îndeobşte subliniată, putem constata că expresivitatea acestuia atinge maximul. Structura este dinamică şi chiar „agresivă", înţelegînd prin aceasta efectele sale persuasive şi mnemotehnice, ceea ce explică larga popularitate a poeziei şi frecvenţa sa în manuale. George Călinescu vorbea de o „mişcare dramatică, poate prea febrilă, cu care anulează asociaţia subterană", de frumuseţea versurilor satirice, „dar nu în ordinea contemplativă, ci în acea dinamică a dramei" [5].

Analiza noastră a urmărit să dea numai o lectură posibilă a textului studiat, dar probabil că o astfel de perspectivă ar putea contribui la unele răspunsuri pe care critica şi istoria literară le mai discută în legătură cu probleme fundamentale ridicate atît de opera lui Eminescu, cît şi de încadrarea *Scrisorii a III-a* în ansamblul creaţiei sale [6].

7. Antiteza — figură de stil sau procedeu de structurare a textului? Cîteva consideraţii teoretice.

Studiul de faţă şi-a propus să se oprească asupra unei modalităţi poetice cu o atît de mare frecvenţă în opere şi atît de uşor recunoscută de critici, încît de multe ori analizele se mulţumesc a o menţiona numai în treacăt, fără să mai socotească necesare examinări teoretice de ansamblu sau detalii de realizare.

În mod tradiţional, antiteza a fost privită totdeauna ca figură de stil, intrînd deci în obiectul retoricii ca element al stilului „sublim", al „ornatului". Stilistica nu a adus nimic nou în această problemă. Cercetările mai recente, din perspective semantice sau semiotice, nu au acordat nici ele o atenţie deosebită acestei „figuri de stil", pentru care definţia intui-

[5] G. Călinescu, *op. cit.*, în *Opere*, vol. 13, p. 476 şi, respectiv, 478.

[6] Cf. *Studii eminesciene*, 1965, din care am avut în vedere mai ales articolele lui G. Ivaşcu, *Patriotismul lui Eminescu*, şi N. Tertulian, *Semnificaţia critică şi polemică a pesimismului eminescian*.

tivă sau cel mult cea dintr-un dicţionar curent este socotită suficientă, probabil şi pentru că sugerează sinonimia : „antiteză" — „opoziţie", sugestivă şi lesne de înţeles [7].

Dar deficienţa principală provine din faptul că antiteza este privită totdeauna ca un simplu element expresiv la dispoziţia autorului, utilizabil într-unul sau mai multe poziţii ale textului sau ca „tipar" al acestuia. Printr-o astfel de interpretare, *antiteza* rămîne definitiv închisă în inventarul figurilor de stil. Deseori este socotită şi ca o figură de stil predilectă a romanticilor [8], ceea ce ni se pare destul de hazardat, deoarece se creează o confuzie între orientarea de principiu a unei ideologii literare şi modalităţile de expresie ale unui text. Firește, exemple se pot da destule, întrucît, de multe ori, un curent, o şcoală literară şi-au selecţionat genuri şi chiar figuri preferate, dar aceasta nu poate constitui o particularitate a *elementului* ales. Absolutizată, o astfel de concepţie duce chiar la interpretări false.

În sensul definiţiilor amendate, literatura română oferă o utilizare tipică în poemul *1907* al lui Al. Vlahuţă. Termenii *Adevăr* şi *Minciună*, antonimi la nivel lexical, ilustrează aici şi o antiteză de conţinut, cu atît mai mult cu cît nu o dată sînt puşi în paralel, condiţie inerentă realizării relaţiei de opoziţie antitetică. Deci prima întrebare la care trebuie să se dea un răspuns în vederea unei definiri a antitezei ar fi : care este *domeniul* de manifestare al acesteia?

Să pornim de la următoarele versuri eminesciene :

„*Ea* un înger ce se roagă — *El* un demon ce visează :
Ea o inimă de aur — *El* un suflet apostat".
(*Înger şi Demon*)

---

[7] Citäm, de exemplu, cîteva definiţii fără intenţia vreunei selecţiuni speciale : „Figură de stil care se bazează pe opoziţie" (DM) ; „Figură de stil care contrapune doi termeni (cuvinte, idei, fenomene, situaţii etc.), stabilind un contrast violent, o opoziţie frapantă, cu scopul de a pune în lumină pe unul prin intermediul celuilalt" (*Dicţionar de terminologie literară*, Bucureşti, 1970) ; mai ales ultima parte a definiţiei ni se pare îndoielnică, fiind greu de spus dacă „scopul" antitezei este de a atrage atenţia numai asupra unuia din cei doi termeni. „Opposition de deux pensées, de deux expressions que l'on rapproche dans le discours pour en faire mieux ressortir le contraste. « Il y a antithèse lorsqu'on choisit les tours qui rendent l'opposition plus sensible » (Condillac)" (*Petit Robert*). A se observa că scopul este diferit faţă de cel subliniat în definiţia anterioară. „Figure par laquelle, dans une même période, on oppose directement les pensées aux pensées et les mots aux mots" (Laffont-Bompiani, *Dictionnaire universel des lettres*). Intuiţia prea clară a ideii de antiteză duce inevitabil la confuzii, fie cu *antonimia* — categoria filozofică din sistemul kantian —, fie cu *antonimia* lexicală, fie chiar cu alte figuri de stil (comparaţia de exemplu). Antiteza trebuie neîndoielnic studiată în relaţie cu filozofia, logica sau vocabularul, dar din aceasta trebuie să rezulte o circumscriere precisă a diferenţelor specifice. Riscul cel mai mare în caz contrar ni se pare acela de a o reduce la nivelul unui fenomen lexical : antonimia. De aceea am ţinut să precizăm în analiza noastră *domeniul* în care se realizează opoziţia.

[8] „În literatură, antiteza a fost totdeauna foarte mult folosită, iar romantismul a cultivat-o cu predilecţie. Exemple sînt nenumărate. La noi, Eminescu a utilizat-o cu insistenţă şi în variate chipuri : în titlul unor poezii (concentrînd într-o formă lapidară esenţa contrastantă a conţinutului, ca în *Împărat şi proletar*, *Înger şi Dèmon*, *Venere şi Madonă*)..." (*Dicţionar de terminologie literară*).

Într-un paralelism perfect, poetul situează doi termeni realizați în cinci expresii diferite :

1. *ea — el*, opoziția a două trăsături semantice-gramaticale : 'feminin' 'masculin' ; element comun : persoana gramaticală ;
2. *înger — demon*, opoziție între 'bine' și 'rău' ; element comun : domeniul religios ;
3. *se roagă — visează*, opoziție între 'activ' și 'contemplativ' ; element comun : stare psihică ;
4. *inimă — suflet*, termeni deseori sinonimi (acesta este și elementul comun !), concretizînd aici, datorită determinanților lor, opoziția 'sensibilitate' — 'voință' ; element comun : psihic ;
5. *de aur — apostat*, opoziția termenilor se explică numai prin raportarea adjectivului *apostat* la termenii *înger* și *se roagă ;* element comun: psihic.

În structura limbii, considerată ca ansamblu denotativ, nu există opoziții între cele două serii de termeni care să poată duce la plasarea lor în antiteză. Antiteza este „generată" de opoziția gramaticală *el — ea*, care, deplasată în planul *logic* al discursului poetic, obligă la comparații ulterioare din care va apărea punctul culminant : opoziția *inimă de aur — suflet apostat*, altfel insesizabilă.

În cursul analizei textului *Scrisorii III*, acest proces de apariție a antitezei s-a putut vedea cel mai bine în segmentul 2, unde termeni din același domeniu semantic deveneau opuși, sau în subsegmentul d, unde două antiteze paralele o generează pe cea de-a treia.

Nu la fel se petrec lucrurile în poemul *Venere și Madonă*, al cărui titlu anunță totuși o antiteză. Absența opoziției de persoană gramaticală și gen, ca să judecăm în comparație cu *Înger și Demon*, și constanța de-a lungul textului a persoanei a II-a și a mijloacelor de adresare directă specifice, ca să judecăm în sine acest poem, îndreptățesc concluzia că aici ne aflăm în fața unui proces exact opus antitezei, de anulare a acesteia, deoarece poetul ne sugerează două ipostaze ale aceleiași entități. Fețele lui Ianus nu se află în antiteză ! Așadar, domeniul de manifestare al antitezei se găsește în afara discursului poetic, nu la vreunul din nivelele expresiei, ci pe planul logic al enunțării. Caracteristica este relația de tip *A și non-A*. De aici încadrarea antitezei în seria *metalogismelor* [9].

Valoarea celor doi termeni se poate stabili numai prin raportare la structura textului analizat, fără a fi absolutizată. *Pace* are o valoare pozitivă în *Scrisoarea III*, nu și în *Junii corupți*. În fond, tocmai în această „conferire a valorii" într-o astfel de dinamică pe coordonate specifice stă forța creatoare a poetului și originalitatea creației sale.

Organizarea logică se reflectă, evident, și pe planul expresiei poetice, în principal sub două aspecte : unul de structură și unul semantic-lexical.

Ca structură, antiteza este o relație între doi și *numai* doi termeni. Iată de ce procedeul a și fost uneori încadrat în categoria mai largă a repetiției, o repetiție de tip special, în care al doilea termen este opus primului și pus deseori în legătură cu noțiunea de paralelism [10].

---

[9] Cf. J. Dubois, F. Edeline, J. M. Klinkenberg, P. Minguet, F. Pire et H. Trinon, *Rhétorique générale*, 1970, p. 135.

[10] Cf. *ibidem*.

Afirmînd că antiteza este o relaţie între doi şi *numai* doi termeni, înţelegem un proces de comparaţie succesivă care se stabileşte între aceştia şi care, fără să excludă posibilitatea apariţiei mai multor termeni, obligă în momentul comparaţiei raportarea numai la doi dintre ei. Pentru a ajunge, de exemplu, la concluzia că T_1, T_2 şi T_3 sînt termeni antitetici, T_1 se va compara succesiv cu T_2 şi T_3, după care este necesară aceeaşi operaţie cu ceilalţi termeni, căci altfel structura s-ar reduce la un contrast între T_1, pe de o parte, T_2 şi T_3, pe de altă parte. Este vorba deci de un proces de raportare succesivă şi nu simultană a termenilor, similar judecăţilor logice. Dealtfel, reprezentarea grafică ce a dat în analiza noastră semnificaţia structurii poemului eminescian nu este altceva decît rezultatul unei astfel de operaţii.

Din punct de vedere semantic şi lexical, numeroase aspecte interesante s-au relevat pe parcursul analizei din prima parte. Fiind vorba de o operaţie logică, opoziţia 'singular' — 'plural' (*fulgere — fulger*) ca opoziţie antitetică este uşor de explicat, dar efectul său lingvistic este aproape neaşteptat şi duce în orice caz la creşterea expresivităţii.

Deci antiteza este un procedeu de structurare, o figură, dar o figură care provine din întreaga organizare a discursului, care se manifestă pe planul logic şi care duce la efecte în planul expresiei unui discurs poetic, fără a fi dominată, ci, dimpotrivă, dominînd sistemul limbii naturale prin crearea unor structuri specifice (articulări semantice) improprii acestuia, dar proprii sistemului de limbaj al unei opere particulare [11].

Studiul de mai sus a urmărit două scopuri : primul constă în aplicarea unei analize prin segmentare, care, prin descoperirea relaţiilor paradigmatice între termeni, a condus la modelul antitetic al textului, iar al doilea a încercat deplasarea antitezei din domeniul figurilor de stil în cel al procedeelor de structurare a textului poetic. Din reunirea lor sperăm că s-a desprins şi ideea că reevaluarea teoretică a unor concepte operatorii curente în tehnica cercetării textului poate duce şi la descoperirea de aspecte noi chiar în obiectul acesteia.

---

[11] La o concluzie asemănătoare se poate ajunge plecînd şi de la rezultatele analizei Florei Şuteu şi Victor G. Velculescu, *Tipuri de antiteză în „Luceafărul" sugerate de o analiză numerică la calculator*, în „Caietele Mihai Eminescu", I, Bucureşti, 1972.

ORIGINEA UNEI IMAGINI POETICE EMINESCIENE

DE

G. I. TOHĂNEANU

Tudor Vianu spunea că „rolul, valoarea și răsunetul poeziei eminesciene provin din faptul de a fi extins enorm orizontul nostru intelectual și moral. Poezia lui Eminescu evocă o imagine a lumii înzestrată cu toate dimensiunile prelungite pînă la limita lor cea mai îndepărtată. Înălțimea, adîncimea, extensiunea acestei lumi în toate direcțiile sînt imense și fără nici o analogie în tot ce au scris poeții români mai înainte" (*Caiete critice*, 1, 1957, p. 168). Dacă s-ar întreprinde un studiu amănunțit al întregului lexic folosit de marele poet, una din concluzii ar fi, probabil, aceea că selecția cuvintelor și a imaginilor se realizează în funcție de *acest* mod de a vedea și a interpreta lumea. *Tăgada finitului* — dacă pot spune așa — se vădește în recurența unor termeni sugerînd — într-un fel sau altul — *infinitul*, cum sînt : *adînc*, *cer*, *departe*, *depărtare*, *genune*, *înalt*, *lună*, *mare* (s.f.), *noapte*, *val*, *vechi*, *zare* etc. În planul strict lingvistic merită, cred, atenție amănuntul că substantivul *margine* și derivatele sale sînt, de cele mai multe ori, n e g a t e prin prefixele privative sau prin alte mijloace gramaticale. Voi aminti, astfel, că „Der Wille zum Leben" devine, la Eminescu, „dor *nemărginit*" și că bătrînul dascăl ține, în degetul cel mic, „Universul *fără margini*" (*Scrisoarea I*). Poate fi citat, dintre multe alte pasaje semnificative, următorul din *Luceafărul* :

„Dar un luceafăr răsărit
Din negura uitării
Dă orizon *nemărginit*
Singurătății mării".

Frecvența procedeului în discuție este ilustrată cu precădere într-un text din amplul poem postum *Povestea magului călător în stele*, unde, de-a lungul a numai trei octete (*Opere*, IV 161—161), întîlnim : *nemargini de gîndire* (versul 327), *aste mari nemargini* (v. 328), *Astă nemărginire de gînd* (v. 334), *spațiu stelos nemărginit* (v. 339).

Unul din motivele predilecte — legate de însăși viziunea poetului — este , așa cum se știe, acela al c e r u l u i, contemplat, de obicei, noaptea, cînd ivirea lunii și a stelelor sporesc aura de taină în care se învăluie lumea. Puterea de seducție pe care cerul albastru — purtător al sugestiei infinitului — o exercită asupra gîndirii, fanteziei și sensibilității poetului ni se descoperă din impresionantul număr de citate și forme gramaticale adunate în *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* (sub verbo), din exuberanța semantică și din capacitatea de angajare frazeologică a termenului.

Dar, pe lîngă termenul propriu și sinonimul său parțial *boltă* (vezi DE, s.v.), Eminescu — potrivit obiceiului său — recurge, pentru cuvîntul în discuție, la o serie întreagă de sinonime m e t a f o r i c e, dintre care cele mai multe nu depășesc, însă, nivelul postumelor. Totuși ele suscită

în modul cel mai înalt interesul specialistului — ca piese ale „laboratorului" eminescian —, iar faptul că, în ciuda caracterului frapant al imaginilor, poetul nu le-a îngăduit să străbată în creaţiile antume dă, încă o dată, măsura exactă a riguroasei lui exigenţe artistice. Pe linia acestor observaţii, menţionez că într-o singură postumă — mă refer, din nou, la *Povestea magului călător în stele* — ne întîmpină un lanţ întreg de asemenea sinonime, pe care le voi înşira, mai jos, în ordinea apariţiei lor în textul poemului (*Opere*, IV, 152—176): „a stelelor imperiu întins ca şi un cort" (versul 58), „ţara steloasă şi întinsă" (v. 199), „a cerului nemărgini" (v. 201), „vama lumii" (v. 257), „înfloritul cort" (adică: „cerul înstelat", v. 265), „spaţiul stelos nemărginit" (v. 339), „ocean de stele" (v. 348), „cortu-nnourat" (v. 363), „bolta albastră, senină" (v. 378), „oceanul de stele întins" (v. 522), „stelnicul, marele plai" (v. 534), „a stelelor ţară" (v. 526) etc. Seria se lărgeşte prin echivalenţa poetică — atît de eminesciană — *cer* = *mare*:

„De-aceea-ntreb gîndirea-mi ca să-mi răspund-anume
Din *marea cea albastră*, care e steaua mea?" (v. 205).

Întrebuinţat cu sens figurat despre *lună*, verbul *a pluti* reclamă metafore similare:

„Cînd ca un vis argènteu *pluteşte* blonda lună
Prin *marea-albastră-n ceruri*, prin somnoroşii nori..." (v. 668—669).

Mărturisesc că, dintre toate aceste imagini, aceea a *cerului-cort* mă urmăreşte de multă vreme, cu puterea unei obsesii. Ea se realizează prin trei expresii, pe care le reiau acum, grupîndu-le laolaltă: *a stelelor imperiu întins ca şi un cort*, *înfloritul cort*, *cortu-nnourat*. Ca să se poată urmări desfăşurarea imaginilor, pe ultima o voi încadra în contextul ei, mai larg:

„Seraful îşi sfîrşise vibrata cugetare,
Gîndirea tace-asemeni în fiul de-mpărat
Şi galbenă ca ghiaţa ruptă din nori răsare
Luna şi trece moartă pe *cortu-nnourat*" (v. 360—363).

Se adaugă încă un text, şi mai explicit, aparţinînd altei postume, *Fata-n grădina de aur*, „preludiu" al *Luceafărului*:

„—Ca să-mi ajungi nevrednica-mi iubire
Ai părăsit *al cerurilor cort* —
Dar nu e chipul tău cel peste fire
Ce-n fundul sufletului meu îl port" (*Opere*, VI, 57, v. 273—276).

Sunetul imaginilor rînduite mai sus mi s-a părut, întotdeauna, „neeminescian", livresc, de „infiltraţie", dacă mi-e îngăduit să mă exprim aşa. Nu speram, însă, că, într-o bună zi (sau, mai bine zis, într-o... „zi bună"), voi reuşi să aflu temeiuri mai convingătoare pentru aceste simple impresii de lectură. Cu un sentiment de surprindere — dar şi de firească satisfacţie, pentru că mi se verifica o mai veche presupunere —, răsfoind de curînd poeziile lui Schiller, am găsit, în cunoscutul *Cîntec al clopotului* (*Das Lied von der Glocke*), modelul — aproape sigur — al metaforei eminesciene, în speţă cuvîntul compus *Himmelszelt*, alcătuit din *Himmel* „cer" şi *Zelt* „cort". Textul sună aşa:

„Und dies sei fortan ihr Beruf:
Wozu der Meister sie erschuf:
Hoch überm niedern Erdenleben
Soll sie im blauen *Himmelszelt*,
Die Nachbarin des Donners, schweben".

Un cuvînt compus asemănător — care a consolidat, cu siguranță, imaginea eminesciană în discuție — este *Sternenzelt*, format din *Stern* „stea" și *Zelt* „cort" (așadar „cortul stelelor"). Termenul — folosit, ca și *Himmelszelt*, numai în limbajul poetic — a putut fi reținut de Eminescu tot din Schiller, care îl folosește în *Oda bucuriei* (*An die Freude*). Această faimoasă *Odă*, precum se știe, constituie textul poetic cîntat de cor în ultima parte a Simfoniei a IX-a de Beethoven. *Sternenzelt* revine de trei ori în final de vers (rimînd cu *Welt*), iar a patra oară, în poziție internă. Iată unul din pasaje:

„Duldet mutig, Millionen,
Duldet für die bess're Welt!
Droben überm *Sternenzelt*
Wird ein grosser Gott belohnen!"

Ipoteza — din punctul meu de vedere, aproape o certitudine — că metafora eminesciană provine de la Schiller se întemeiază nu numai pe identitatea de structură lingvistică a imaginii, ci și pe afinitățile spirituale, demult recunoscute, dintre cei doi poeți. La numai 17 ani Eminescu traduce *Resignation* (*Resignațiune*), iar cu un an mai tîrziu *Hektors Abschied* (*Hektor și Andromache*), ambele publicate postum. (Textele celor două poeme se urmează, nemijlocit, în *Opere*, IV, p. 14—17.) În epoca maturității, el tălmăcește și publică (1881) *Der Handschuh* (*Mănușa*) într-o versiune românească ireproșabilă. Pe de altă parte, una din primele poezii ale lui Eminescu — *Speranța* — „rimează", în titlu, cu binecunoscuta creație schilleriană *Hoffnung*, fiind, pe deasupra, alcătuită într-un metru foarte asemănător. Similitudinile — ca și deosebirile — au fost puse în lumină de C. C. Giurescu (*Geneza poeziei „Speranța" a lui Eminescu*, în *Revista istorică română*, III, II—III, 1933, p. 266—268) și de N. Iorga (*Istoria literaturii românești contemporane*, 1934, p. 129; vezi și observațiile lui Perpessicius, în *Opere*, I, p. 254).

Nu poate fi trecut cu vederea nici faptul că cele două poeme, în care se ivește metafora *cerului-cort*, sînt elaborate tocmai în perioada berlineză (1872—1874), adică atunci cînd absorbția poeziei germane trebuie să se fi realizat cu o intensitate sporită.

Oricum, Schiller a fost, fără îndoială, unul din poeții „de căpătîi" pentru Eminescu, care, frecventînd asiduu textul scriitorului german, și-a însușit — probabil, fără să-și dea seama — una din imaginile lui și a introdus-o în propriile sale încercări și „experimente" poetice. Fie pentru că, la un moment dat, a sesizat proveniența ei străină, fie pentru că nu-l satisfăcea pe de-a-ntregul în planul estetic, poetul nostru nu recurge la imaginea amintită în nici una din poeziile destinate de el însuși tiparului.

Este vrednic de a fi reținut faptul că aceeași expresie — cu modificări care nu depășesc detaliul — revine la unul din cei mai culți și mai valoroși poeți ai epocii noastre, Șt. Aug. Doinaș, și el excelent traducător (v. *Sunete fundamentale*, Editura Univers, colecția *Poesis*, 1970). Transcriu

două texte, primul — din balada *Soarele şi scoica* (*Versuri*, Editura Eminescu, 1972, p. 70) :

„Iar soarele, visînd un gol utopic,
de mii de ani nici azi nu s-a-mpăcat,
ci cade brusc în adîncimi la tropic,
orbit de frumuseţe şi păcat,
stropind cu foc în *corturi ţuguiate*
pilaştrii lumii, algele de sus
ce plîng pe cer şi-l cheamă-nvăpăiate
să le sărute după ce-a apus".

Al doilea text aparţine admirabilului poem *Cvinta* (*Versuri...*, p. 108) :

„Cînd ţara mea arde, eu ies să privesc
extatica noapte de vară.
Eu caut cu ochii sub *cortul ceresc*
O tînără cvintă stelară.
Aproape, deasupra hotarului meu,
mă-ntîmpină-această figură
a cărei văpaie arată mereu
o faţă albastră şi pură".

Nici V. Voiculescu nu e departe de spiritul acestei imagini, deşi *cort* este, acum, element de referinţă pentru *noapte* (sau, mai precis, pentru *cerul nopţii* !) :

„Asupra lor Iubirea veghează, priincioasă,
le-alcătuie pătule de iarbă mătăsoasă,
Deschide Veşnicia şi timpul cade mort;

Şi peste ei, în falduri prin slăvi desfăşurate,
Anină cergi de umbră pe zodii atîrnate
Şi-ncheie grabnic *Noaptea asemeni unui cort*"
(*Nuntă ţărănească*, în *Versuri*, I, EPL, 1968, p. 126).

*

Regăsirea aceleiaşi imagini la patru poeţi este o expresie a c u l t u r i i poetice, indiferent dacă ultimii doi au aflat-o, direct, la Schiller sau şi-au însuşit-o prin mijlocire eminesciană. Pe de altă parte, încercarea de faţă — angajată pe tărîmul strict filologic — pare să îndreptăţească presupunerea că nici din acest punct de vedere — aşa cum a spus, nu o dată, Tudor Vianu — exegeza textului poetic nu osteneşte curînd.

EMINESCU ÎN ENGLEZĂ

DE

ANDREI BANTAŞ

0.1. După informaţiile furnizate de diferite surse bibliografice [1], reiese că primele traduceri englezeşti din Eminescu au fost făcute abia în 1930 [2] de luptătoarea feministă engleză Sylvia Pankhurst şi românul I. O. Stefanovici-Svensk. De atunci încoace au apărut un număr restrîns de volume de traduceri din Eminescu (Grimm, Cuclin, MacGregor-Hastie) şi unele poezii răspîndite prin antologii (Trifu şi Ciocoi-Pop, Avădanei şi Eulert) şi reviste.

1. În cele ce urmează vom încerca să analizăm traducerile englezeşti de pînă acum sub raportul selecţiei, sub raportul respectării intenţiilor autorului manifestate în fondul şi forma poeziilor, precum şi sub raportul comentariilor traducătorilor, făcute fie ca prezentare a poetului român, fie ca justificare a modalităţilor de abordare a poeziei lui Eminescu.

1.1. Volumul de poezii publicat în 1930 la Londra de Sylvia Pankhurst şi I. O. Stefanovici-Svensk este, de fapt, ceea ce am numi astăzi o plachetă : conţine doar 10 poezii, printre care se numără şi poemele mai lungi *Călin, file din poveste*, *Strigoii*, *Împărat şi proletar*. Traducerea s-a bucurat de o prezentare a lui Eminescu făcută de Nicolae Iorga (posibil scrisă direct în engleză) şi de o prefaţă, destul de bizară, scrisă de Bernard Shaw, la rugămintea Sylviei Pankhurst [3].

Se pot aduce prea puţine reproşuri traducerii din punctul de vedere al redării ideilor, stilului şi imaginilor poetului, care nu este trădat sub acest raport. Din punctul de vedere al măiestriei artistice există o serie de scăderi, multe din ele remediabile (inegalitatea versurilor, lungimea lor exagerată — uneori pînă la 20 sau 22 de silabe, neregularităţi ale ritmului, cuvinte pretenţioase sau foarte rare fără o încărcătură poetică deosebită, rime facile sau, dimpotrivă, greoaie, lipsite de muzicalitate).

Astfel, aceste prime zece traduceri din Eminescu în engleză (dintre care mai reuşită, mai ales prin cursivitatea ei narativă şi descriptivă, ni se pare *Călin*) păstrează mai mult o valoare documentară — sporită de locul pe care-l ocupă în istoria secolului nostru Shaw, Iorga şi Sylvia Pankhurst.

---

[1] Ciocoi-Pop şi Trifu, Eugen Simion, MacGregor-Hastie, Zoe Dumitrescu-Buşulenga — vezi *infra*.

[2] Din aceleaşi surse bibliografice reiese că Eminescu a fost tradus încă în cursul vieţii în germană — 20 de poezii apărute în 1881 — şi în italiană (în 1887 a fost prezent într-o antologie de lirică de dragoste din literatura mondială).

[3] Binecunoscută luptătoare pentru drepturile femeii şi pentru progres social, fiică a militantului socialist Richard Pankhurst, de care Shaw era legat prin participarea la mişcarea fabiană.

1.2. Cele 22 de poezii apărute la Cluj în 1938 în versiunea lui Petre Grimm ni se înfăţişează ca rod al unei munci asidue şi competente, efectuată cu devotament şi cu deplină cunoaştere a înţelesurilor profunde ale poeziei lui Eminescu, în paralel cu o stăpînire relativ bună a limbii engleze. Şi de data aceasta, defectele semnalate la volumul Pankhurst-Stefanovici subminează valoarea eforturilor profesorului Grimm. Deşi aici competenţa traducătorului este mai mare atît în privinţa cunoaşterii originalului, cît şi în privinţa cerinţelor prozodiei, este limpede că dificultăţi subiective, probabil similare, l-au împiedicat să se apropie mai mult de rigoarea şi perfecţiunea stilistică a originalului. Şi în această versiune, o serie de încercări de redare a lui Eminescu în forma originalului, cu pierderi minime în ceea ce priveşte conţinutul semantic, duc la forţarea gramaticii englezeşti, la licenţe poetice, la folosirea unui vocabular pretenţios, „poetizant" sau arhaizant, destul de greu accesibil cititorilor şi supărător chiar pentru cercetătorul literar (vezi *22.G infra*).

Dar, culegerea alcătuită de Petre Grimm rămîne cea mai reprezentativă din mănunchiul de cărţi în care e prezentat Eminescu în engleză, cea mai fidelă în ansamblu şi cea mai uşor de citit de un contemporan de-al nostru.

1.3. Culegerea următoare din punct de vedere cronologic — volumul tradus de Dimitrie Cuclin la Bucureşti în 1939 — nu se mai situează la aceeaşi înălţime. Deşi, la fel ca predecesorii săi, Dimitrie Cuclin nu şi-a propus să realizeze echivalenţele englezeşti într-o totală libertate a formei (sortită inevitabil să sfărîme arhitectura şi să anihileze extrem de fina cizelare eminesciană — vezi *infra 1.6* şi *1.7*), el nu a dispus de mijloacele necesare pentru realizarea intenţiilor sale entuziaste şi de proporţii titanice (volumul reprezintă culegerea cea mai vastă, însumînd 75 de poezii, inclusiv *Luceafărul*). Cu mijloacele unui român care citea şi vorbea engleza[4], dar fără mijloacele de analiză lingvistică şi stilistică necesare pentru o traducere chiar şi a prozei, Dimitrie Cuclin a aşezat, de cele mai multe ori, cuvînt lîngă cuvînt, adesea în pofida regulilor elementare ale topicii şi sintaxei englezeşti şi mai întotdeauna fără a avea înaintea ochilor modelul prozodiei şi, în special, al rimelor englezeşti.

Surprinzătoare pentru un compozitor este mai ales lipsa de muzicalitate şi armonie a versurilor (aproape fără excepţie şchioape, lipsite de cursivitate, niciodată cu un ritm ferit de poticneli).

1.4. Volumul consacrat lui Eminescu de Editura Albatros în 1971 şi îngrijit de Zoe Dumitrescu-Buşulenga cuprinde *Echivalenţe eminesciene* în 5 limbi de circulaţie internaţională, inclusiv 26 de traduceri în engleză. Din păcate, din traducerile lui A. M. Sperber au fost incluse doar unele în germană, din volumele Grimm şi Pankhurst-Stefanovici nu sînt alese traducerile cele mai reprezentative nici măcar pentru aceste culegeri, iar predominante sînt versurile lui D. Cuclin (vezi *supra 1.3.*). S-ar fi impus o selecţie mai riguroasă pentru versiunea engleză — prin utilizarea traducerilor mai reuşite existente sau prin solicitarea unor traduceri noi.

1.5. În antologia bilingvă (română şi engleză) de poezie românească apărută la Cluj în 1972, profesorii Sever Trifu şi Dumitru Ciocoi-Pop au

---

[4] Între 1924 şi 1930 la fost profesor la Academia de muzică din New York.

făcut o selecție ceva mai bună (14 poezii), deși predomină tot versiunile Cuclin.

1.6. Ceea ce ar fi putut constitui un real eveniment semnificativ și îmbucurător în încercarea de a-l face cunoscut pe Eminescu publicului din Anglia și America (apariția unei culegeri din Eminescu într-o editură americană în 1972, sub egida UNESCO) reprezintă de fapt un pas înapoi. Volumul *The Last romantic : Mihail Eminescu* („Ultimul romantic : Mihail Eminescu") al lui Roy MacGregor-Hastie prezintă 17 poezii alese atît dintre poemele mai lungi (*Scrisoarea I*, *Scrisoarea III*, *Luceafărul*, *Strigoii*, *Călin*), cît și dintre poeziile mai scurte aparținînd diferitelor genuri și specii. Traducătorul a completat volumul cu cîteva note bibliografice de informație destul de corectă despre poemele lungi, cu liste bibliografice ale traducerilor din Eminescu în diferite limbi și ale cărților și articolelor consacrate lui în peste 30 de limbi. Din păcate însă, în partea introductivă a volumului (alcătuit, după cum reiese din mulțumirile autorului, cu ajutorul unor specialiști români și americani), Roy MacGregor-Hastie (corespondent de presă și publicist) se lansează într-o serie de comentarii asupra traducerilor în general și asupra traducerilor din Eminescu în engleză, și într-o prezentare superficială a lui Eminescu, subliniind elemente neesențiale ca informație și introducînd o serie de considerații destul de bizare, care par să trădeze goana după senzațional [5].

Considerațiile referitoare la limba română, la comparația ei cu engleza, la traducătorii și comentatorii lui Eminescu, la poezia acestuia, apar într-o lumină cu totul nouă după primul contact cu traducerile. Întrucît acestea au o legătură extrem de firavă cu originalul, introducerea la volum apare doar ca o cazuistică, adeseori jignitoare atît pentru poetul național al românilor, cît și pentru valorile de nimeni contestate ale poeziei clasice englezești, ca o încercare penibilă de justificare a incapacității de a traduce.

Pentru a ilustra neînțelegerea poeziei lui Eminescu de către ziaristul englez ar fi suficient să menționăm că în *Luceafărul* nici măcar prezența adjectivelor cu formă de masculin sau de feminin nu l-a putut împiedica pe traducător să pună replicile *Luceafărului* în gura Cătălinei și replicile Cătălinei în gura lui Cătălin.

Prozodie, în traducerile lui MacGregor-Hastie, nu există. S-ar putea ca pe parcursul celor 107 pagini de „versuri" să se găsească și cîteva rînduri cu un ritm ceva mai cursiv și, eventual, de pildă într-un *Sonet*, să se descopere chiar și o rimă (ele apar la întîmplare în *Luceafărul*).

Traducătorul cultivă inegalitatea versurilor (adeseori reduse la 4—5 silabe) și angambamentele — adeseori mergînd pînă la trecerea complementului direct sau a atributului în strofa următoare. Tot surprinzător este faptul că, deși punctuația extrem de personală pe care o imprimă aranjamentul cuvintelor evită cu rigurozitate majusculele la începutul versurilor, totuși acestea apar nemotivat fie la cîte un început de vers sau strofă, fie la cuvinte ca „izvor", „regiune", „haos", „stăpîn", „moarte", „spațiu" etc. în mijlocul versurilor.

[5] Modurile în care a fost prezentată străinilor personalitatea lui Eminescu necesită un studiu special.

1.7. În 1973, două cadre didactice de la Universitatea din Iași (românul Ștefan Avădanei și americanul Don Eulert) au publicat la Editura Junimea un volum masiv : *46 de poeți români în engleză*. Ca concepție, antologia este similară volumului Eminescu al lui Hastie : interesant material bibliografic (dar cu o extrem de stîngace exprimare în limba engleză), o introducere în poezia românească scrisă de profesorul american cu multă simpatie pentru literatura română și o notă asupra traducerii, cu considerații referitoare la „imposibilitatea" traducerii poeziei în forma originală, mai ales „dintr-o limbă bogată în rime într-o limbă săracă în rime" [6], o selecție cel puțin discutabilă din poeții români de la Eminescu pînă la Dumitru M. Ion. Din Eminescu sînt publicate 8 poezii, alese după criterii care rămîn, pentru noi, obscure. Conținutul poeziilor lui Eminescu este întunecat într-o măsură copleșitoare de gramatica stîngace, pe alocuri neînțeleasă, de vocabularul și construcțiile nesemnificative sau ambigue, de familiarisme care induc în eroare, de un ritm care atunci cînd există în primul emistih dispare în al doilea sau este contrazis de cel din versul următor (de obicei cu altă metrică și lungime), de încercări de a crea rimă între cuvinte care întîmplător au o grafie asemănătoare, dar accentul pe alte silabe, și chiar și de o punctuație neîngrijită (la care, indiferent din a cui vină, se adaugă și nenumărate greșeli de tipar ce fac textul ininteligibil pe alocuri).

1.8. Dintre traducătorii care s-au apropiat de poezia lui Eminescu cu înțelegere pentru original și cu o stăpînire destul de bună a mijloacelor versificației englezești, locul principal îl ocupă poetul și traducătorul de limbă germană din România Alfred Margul-Sperber. Deși în tălmăcirile sale (pare-se cinci la număr) există pe alocuri unele remediabile abateri de la ritm și cîteva manierisme în selectarea vocabularului, avem totuși de-a face cu poezie adevărată, care toarnă gîndurile lui Eminescu în tiparele limbii engleze, accesibile, șlefuite cu destulă strălucire pentru a-l face cunoscut pe poet aproape de valoarea sa adevărată.

1.9. Aprecieri similare, chiar cu constatări mai încurajatoare în ceea ce privește respectarea schemei metrice și a rimelor, se pot face despre *Cugetările sărmanului Dionis*, tradusă de Leon Levițchi, și despre *Junii corupți*, *Somnoroase păsărele*, *La steaua*, *Glossa* și fragmentele din alte poezii publicate de Andrei Bantaș în reviste sau volume. Concepția care stă la baza acestor traduceri este ușor de identificat : cît mai puține concesii în privința fondului și formei, cît mai rare cazuri de sacrificare a unui cuvînt — și încă și mai rar a unui sens — pentru efecte stilistice, șlefuirea repetată a versului pînă la obținerea încadrării poeziei eminesciene în tiparul versului clasic englezesc, respectul cuvenit pentru prozodia originalului.

2. Pentru ilustrarea unora din afirmațiile de mai sus, ne-am oprit asupra poeziei *Dintre sute de catarge*, pentru că, după informațiile noastre, a cunoscut cele mai multe versiuni englezești (patru la număr).

---

[6] Afirmație care ar putea să uimească prin ignorarea totală a șase secole de poezie englezească (cu atîtea rime strălucitoare la Byron sau Edgar Poe etc.), precum și a dicționarelor englezești de rime, la fel de voluminoase ca și cele românești.

2.1. Vom încerca mai întîi o analiză sumară a originalului (mai ales prin prisma traducătorului) pentru a identifica, pe de o parte, problemele de măiestrie artistică pe care le ridică, iar pe de altă parte dificultăţile asupra cărora ar trebui să se concentreze traducătorii.

2.1.1. *Vocabularul* este cît se poate de simplu şi concret, neaoş (cu o singură excepţie, neologismul „idealurile" din strofa III). Claritatea vocabularului este aproape desăvîrşită, unica ambiguitate — „a goni fie norocul..." este explicată imediat de complementul direct dat ca alternativă „fie idealurile" (ceea ce nu i-a scutit de eroare pe traducătorii neatenţi).

2.1.2. *Gramatica* fără licenţe şi de o perfectă claritate, neştirbită nici de folosirea mai liberă a timpurilor în română—prezentul cu sens de viitor „te urmează" din strofa a III-a, cu valoare gnomică, întărind deci ideea de generalitate ce se desprinde din toată jumătatea a doua a poeziei. Nici morfologia, nici sintaxa nu sînt sacrificate unor dificultăţi sau exigenţe de prozodie etc. — poate doar cu excepţia elementului circumstanţial „îngînîndu-l", al cărui sens îl descifrăm ca „fiind îngînat de" (vînturi, valuri), şi pe care îl socotim deosebit de valoros în cadrul prozodiei.

2.1.3. *Metrica* şi cursivitatea sînt şi ele ferite de abateri. Poetul păstrează consecvent tetrametrii în ritm trohaic (destinat să transmită simţăminte triste şi viziunea melancolică iniţiată de întrebările meditative din primele două strofe). O realizare deosebită ni se pare caracterul facultativ al ultimului accent din versurile pereche şi de fapt întotdeauna din cuvintele : „Valurile, vînturile" (cu rimele respective, bogate, rare sau chiar îndrăzneţe), ceea ce nouă ne sugerează imaginea unui fîlfîit larg de aripi, suspendarea efemeră în zbor.

Cursivitatea versurilor este remarcabilă, scutită de orice poticnire.

2.1.4. *Rimele*, după cum se ştie prea bine, sînt perfecte. În plus, faţă de alte poezii care se bucură de aceeaşi calitate, *Dintre sute de catarge* introduce două realizări ieşite din comun : rimele foarte bogate din versurile pereche (accentul pe proantepenultima silabă) şi axarea lor pe cele două cuvinte-cheie ale poeziei. De asemenea se remarcă efectele suplimentare obţinute în strofa a IV-a prin asonanţa cu versurile nepereche (cînt-gînd), inventivitatea rimei „gîndul-îngînîndu-l", care mai prezintă şi avantajul de a rotunji sonoritatea în vocale închise (*î*, *u*) şi nazalizarea sugestivă a strofei, consonantă cu sensul acestor cuvinte.

2.1.5. De fapt, în privinţa *sonorităţii* de ansamblu, se poate observa uşor o trecere de la predominanţa vocalelor foarte deschise (*a* în strofa I) către vocale mai închise (*ă* şi diftongul *oa* în strofa a II-a, *o* în strofa a III-a) şi foarte închise în final (*î*, *u*), sugerînd, după părerea noastră, un văl de melancolie adus de această meditaţie asupra înfruntării cu destinul.

2.1.6. Deci, privită în ansamblu prin vechea prismă a raportului conţinut-formă, *Dintre sute de catarge* apare ca perfect consonantă şi ca o realizare de o şlefuire rar întîlnită în poezia mondială.

2.2. În mod mai mult decît evident, o asemenea măiestrie a originalului îl solicită foarte mult pe traducător, impunîndu-i și exigențe cu totul deosebite.

Să vedem cum apare această poezie în cele patru versiuni englezești existente. Le vom nota *C* (Cuclin), *G* (Grimm), *MGH* (Roy MacGregor-Hastie) și *A—E* (Avădanei — Eulert).

2.2. *C* (Cuclin). În ansamblu, versiunea Cuclin apare ca foarte îndepărtată de original sub raportul realizării artistice. Iată și analiza de amănunt :

Vocabularul este pretențios și conține cuvinte extrem de rare (ex. *vasts*, într-o alăturare nepotrivită cu cuvîntul *wet* = umed) și cuvinte adăugite față de original (ex. *fiends* = demoni), uneori neclare (*magic rates* — cu un sens greu de descifrat, dar probabil introdus pentru rimă). Cuclin pierde cuvîntul-cheie „îngînîndu-l". Nu pare să cunoască exact sensurile cuvintelor englezești, întrucît din folosirea greșită a verbului *to flee* ar reieși că valurile și vînturile fug de gîndurile poetului (!).

Gramatica este forțată, mai ales în strofa a III-a, unde se introduce și noțiunea inexistentă de „salvare". Necunoașterea sensului cuvintelor se îmbină cu necunoașterea uzului lor (cf. paragraful precedent).

Metrica este cvasi-inexistentă, ritmul neregulat, stînjenit de ignorarea sintaxei și de angambamente. În privința rimelor, schema lor este schimbată în „aabb", cu licențe, asonanțe, iar uneori rima lipsește cu totul (*birds-seas*). Sonoritatea este stînjenită și, în general, apare ca nepoetică.

2.2. *G* (Grimm). Versiunea ni se pare a fi cea mai apropiată de original, cea mai curgătoare și cea mai poetică dintre toate.

Vocabularul este destul de bine ales, doar ușor „poetizant", și cu două-trei cuvinte mai lungi (în contrast și cu originalul românesc și cu vocabularul predominant în engleză). Gramatica este solidă, ușor umbrită de numărul relativ mare de inversiuni (mai supărătoare în strofa a IV-a) cu unele licențe și cu un caz de neclaritate în strofa a III-a, datorat eliminării subiectului. Metrica este în general bună, dar pe alocuri forțată, iar cursivitatea mai șchioapătă. Schema rimelor originalului este respectată pe jumătate, întrucît rimează corect doar versurile pereche. Sonoritatea este bună în ansamblu, îngreuiată doar de cuvintele lungi, deși chiar și ele se încadrează într-un ritm constant destul de muzical.

După părerea noastră, aceasta este singura tălmăcire perfectibilă.

2.2. *MGH* (MacGregor-Hastie). În conformitate cu părerile autorului acestei versiuni exprimate în introducerea volumului, nu se respectă nici unul din elementele ce converg spre realizarea acestei capodopere.

Vocabularul schimbă adeseori sensul (chiar și titlul conține cuvintele *tall ships* = corăbii înalte, fără ca distrugerea unei valori stilistice — metonimia — să fie justificată de necesitățile rimei sau de alte considerente), deformîndu-l total în strofele a III-a și a IV-a. Gramatica este surprinzător de stîngace, sintaxa forțată în mod nejustificat, din moment ce metrica este liberă (sau mai degrabă inexistentă) în alternanță de iambi și trohei, cu un număr de silabe și accente variabil, fără nici o punctuație. Rime nu există. Sonoritatea este banală, acest element neintrînd dealtfel în preocupările traducătorului.

2.2. *A—E* (Avădanei-Eulert). Este rodul unei concepţii similare (aşa cum arată şi aceşti traducători în introducerea teoretică a volumului), dar cursivitatea este şi mai scăzută, fiind sacrificată unor încercări neizbutite de introducere a rimei.

Vocabularul, în afară de deformări ale sensului (ex. „îngînîndu-l" devine *mocked* = batjocorit), de inventarea unor sensuri (*forswear* = a se lepăda de /noroc/) sau introducerea unor elemente ciudate („rece către cald" probabil în dorinţa de a sugera parcurgerea distanţelor geografice — în strofa II), mai conţine şi cuvinte rarisime, nejustificate : cîntecele poetului sînt *cruciforms*, cuvînt înregistrat de un singur dicţionar, cu sensul de „crucifixe" şi, probabil, folosit aici pentru rimă. Gramatica este profund violentată, ca şi metrica — de o libertate totală — şi ca şi schema rimelor — destul de liberă, cu unele asonanţe sau cu versuri nerimate, ori rime şchioape (singularul cu pluralul etc.). Sonoritatea deficientă contribuie şi ea la aspectul de sacrificiu inutil pe care-l sugerează această versiune.

3. Privirea fugitivă asupra istoriei traducerilor englezeşti din Eminescu ne duce la cîteva concluzii, al căror bilanţ ar fi următorul :

Este greu să vorbim despre Eminescu în versiune engleză, întrucît încercările pe care le cunoaştem sînt (în comparaţie cu cele pentru alte limbi de mai mare sau mai mică circulaţie) prea puţine la număr şi prea puţin izbutite. Sînt prea puţine eforturi consacrate celui mai mare poet al nostru de către traducătorii — români sau străini — convinşi de necesitatea respectului total pentru original, pentru măsura exactă a intenţiilor şi reuşitelor autorului.

4. Reiese cu pregnanţă importanţa unei analize complexe semantico-stilistice a originalului, premergătoare traducerii. De asemenea reiese necesitatea efortului de a evita violentarea gramaticii şi deformarea vocabularului, ambiguităţile şi obscurităţile. Inutil să mai repetăm obligaţia traducătorului, care-şi asumă o răspundere atît de grea, de a se strădui să reproducă structurile originalului cu rigorile prozodiei lui.

O analiză mai amănunţită ar dovedi, probabil, că metalele nobile ale poeziei lui Eminescu apar cititorului englez înecate în mormane de zgură.

Şi totuşi, aşa cum s-a dovedit de către traducători români sau din alte ţări în cazul lui Shakespeare, Poe, Byron etc., traducerea celei mai rafinate prozodii şi a celei mai concentrate exprimări poetice şi filozofice este posibilă dacă se lucrează mult pentru descifrarea intenţiilor şi realizărilor autorului şi dacă se stăruie în transpunerea lor în altă limbă. Pe cale raţională, prin analiza originalului şi prin însuşirea mijloacelor corespunzătoare de expresie ne putem apropia chiar şi de un geniu. Istoria culturii româneşti şi mondiale înregistrează şi exemple de traduceri ce pot fi calificate drept geniale.

Ar rămîne (şi tragem cu durere această concluzie critică şi autocritică) ca editurile şi traducătorii din ţara noastră să asculte apelul cuprins în măreţia lui Eminescu şi să folosească potenţialul existent în materie de traduceri pentru a-l înfăţişa pe Eminescu cititorilor de limbă engleză aşa cum se cuvine.

EMINESCU ÎN ALBANEZĂ

DE

GR. BRÂNCUȘ

În 1939, la cincizeci de ani de la moartea lui Eminescu, au fost publicate pentru prima oară în albaneză, în versiunea lui Dhimitri P. Pasko [1], douăzeci și patru dintre poeziile de dimensiuni mici ale genialului nostru poet. Mai tîrziu, în 1956, Vehbi Bala, profesor la Shkodra, specialist recunoscut în istoria raporturilor culturale albano-române, încearcă, cu un deosebit succes, traducerea cîtorva dintre marile poeme eminesciene : *Luceafărul*, *Scrisoarea a III-a*, *Călin*, *Împărat și proletar*, *Cugetările sărmanului Dionis* [2].

Considerațiile care urmează se referă la această din urmă traducere.

Comparația dintre tălmăcirea albaneză și originalul românesc poate fi o modalitate de a verifica profunzimea raporturilor de înrudire dintre cele două limbi. Rezultatele acestei confruntări pun în lumină asemănările privind distribuțiile contextuale de natură poetică, particularitățile de topică, construcțiile idiomatice și frazeologice, sensurile figurate noi pe care le dezvoltă cuvintele în textul de valoare poetică excepțională, în general posibilitățile comune celor două limbi de a construi un text poetic pe baza fondului lingvistic popular.

E de la sine înțeles că traducerea albaneză e departe de a reda în întregime valorile stilistice ale cuvintelor și muzicalitatea versurilor eminesciene ; tălmăcitorul a fost preocupat mai ales de ideea de a realiza o versiune ad litteram. El a pus la contribuție ambele dialecte literare principale ale albanezei, precum și aspectele popular și vorbit ale acesteia, profitînd, pentru nevoile prosodice și eufonice ale versurilor, de numeroasele variante (fonetice, gramaticale) care se realizează în vorbirea reală de pe întreg întinsul Albaniei. E ușor de bănuit că, în această privință, model i-a fost Eminescu însuși. Vehbi Bala a realizat astfel numeroase versuri care corespund din toate punctele de vedere cu cele din original : echivalentele lexico-morfologice sînt dispuse în combinații sintagmatice identice, fiecare cuvînt în parte reproducînd chiar și structura silabică a corespondentului eminescian. Din aranjamentul comparativ al exemplelor care urmează se observă identitatea morfologică, topică, semantică a cuvintelor echivalente :

1. Se	andrr'	e vdekjes	s'amshueme	asht	jeta	e botës s'tanë.
Că	vis	al morții	eterne	e	viața	lumii întregi.

[1] Mihail Eminescu, *Vjersha*, i shqipëroj Dhimitri P. Pasko, shtypur në atelierët e ,,Shqiperis së re'', Konstancë, maj, 1939, 74 pag., cu studiu introductiv.

[2] Eminesku, *Poezi*, shqip. Vehbi Bala, Tiranë, 1956, 56 pag., cu un scurt studiu introductiv. Afară de titlurile menționate, se mai cuprind : *Lacul*, *Povestea teiului*, *O, mamă*, *Somnoroase păsărele*, *Criticilor mei*, *La steaua* și *Viața*.

2. Qysh	nuk vjen	ti	, Cepesh-vodë	, që	tue vu	dorën	mbi	ta...
Cum	nu vii	tu	, Țepeș-doamne	, ca	punînd	mîna	pe	ei...
3. Gjithnji	do qajë	uji	, na	do të flejmë	gjithnji.
Mereu	va plînge	apa	, noi	vom dormi	mereu.

Asemănările sînt mult mai izbitoare în versurile cu elemente de limbă populară vorbită, care reproduc fragmente de dialog, ca în exemplul :

Nana	m'	thotë	nganjiherë	, kur	e	pyes	: I	kuit jam	, nanë?
Mama	-mi	spune	citeodată	, de	o-	ntreb	: A	cui-s	, mamă?

Numeroase locuțiuni, expresii frazeologice sau cuvinte populare specifice își află în versiunea albaneză echivalente perfecte. Iată cîteva exemple : *Ia du-t' de-ți vezi de treabă* : *Shiko punën tënde* ; ... *punînd mîna* pe ei „prinzînd" :... *tue vu dorën* mbi ta ; Și *strîngîndu-l* tare-n *brațe* : *Tu'e sktrëngue* aq for *në krah* ;... el *traiul și-a trăit* : ai *jetën e ka jetue ; dor : mall* ; *zburător* : *fluturak* etc.

Cum era de așteptat, cele mai izbutite versuri în traducerea albaneză sînt cele de factură populară, fapt care se explică prin afinitățile mari, de ordin formal, dintre folclorul românesc și cel albanez. Scrisoarea fiului de domn din cuprinsul *Scrisorii a III-a* este magistrală în versiunea lui Vehbi Bala, chiar dacă, uneori, apar abateri de la original. Iată prima parte :

"Prej lugine nga Rovina,
Fjalët tona, vashë, ndina,
Jo prej goje, por me kartë,
Se na je kaq fort e largtë.
Të jam lutë e lut' pa nda
Të dërgosh për kend ke na
Çka ma t'bukur ke ti ka :
Pyllin me livadhetë
Sytë me qepalletë..."

În versiunea albaneză, repartizarea cuvintelor, considerate din punctul de vedere al părților de vorbire de care aparțin, este foarte asemănătoare cu cea din originalul eminescian, ceea ce dovedește o surprinzătoare apropiere a celor două limbi în privința tipului de distribuție contextuală poetică a cuvintelor. Pentru exemplificare, am numărat cuvintele aparținînd claselor morfologice principale din poezia *O, mamă* și am constatat că cifrele — pe care le dăm mai jos — sînt foarte apropiate (în cazul adjectivelor sînt chiar identice) de la original la traducere (a doua cifră privește textul albanez) : substantive : 33 : 36 ; adjective : 6 : 6 ; pronume : 22 : 23 ; verbe : 23 : 24 ; adverbe : 13 : 15. Rezultate statistice asemănătoare se obțin și din compararea poemelor lungi, *Luceafărul* și *Călin*, cu tălmăcirile albaneze respective. Posibilitățile celor două limbi de a combina în mod aproape identic cuvintele într-un text poetic se justifică prin specificul trăsăturilor sintactice și semantice care unesc aspectele populare ale albanezei și românei.

Prin urmare, ideea pe care o subliniem aici este că, avînd în vedere structura formală a versurilor, traducerea poeziilor lui Eminescu (mai ales a celor cu mai puține neologisme) este mai ușor de realizat în albaneză decît în alte limbi. Faptul acesta se explică prin asemănările mari dintre română și albaneză privind structurile lor morfologice și sintactice, precum și semantica cuvintelor din tipurile de combinare posibile.

EMINESCU ÎN PORTUGHEZĂ

DE

ROXANA EMINESCU

Sînt coincidenţe care aduc mai aproape spiritul a două culturi decît asemănările datorate unei origini comune şi unor condiţii istorico-geografice oarecum similare. Aşa se întîmplă cu româna şi portugheza, a căror înrudire genealogică nu ajunge să explice concordanţele temperamentale şi culturale.

Fonetica, cu totul specială pentru o limbă romanică şi extrem de bogată, apropie portugheza de română mai mult decît de celelalte limbi romanice şi deschide un spaţiu amplu de posibilităţi de transpunere. Portugheza posedă o gamă variată de vocale şi diftongi care, e adevărat, o apropie şi de franceză şi este singura, în afară de română, care cunoaşte un *a* închis foarte asemănător cu *ă* şi un *e* închis aproape identic cu *î*. Supraabundenţa de şuierătoare, de consoane surde şi velare, contrastul dintre consoanele tari şi moi dau limbii portugheze o complexitate necunoscută, de pildă, spaniolei şi italienei. Iar nazalizarea invadantă, care ar putea fi o serioasă piedică în calea apropierii de română, adaugă portugheze o aureolă de mister şi defineşte un temperament pasional şi sentimente mai complexe decît în cazul spaniolei. În sfîrşit, linia melodică a frazei portugheze este aproape identică cu cea a frazei româneşti, altă stranie coincidenţă şi comună depărtare de franceză, italiană, spaniolă. Lucru important pentru poezie, accentul tonic domină pînă la absorbirea silabelor precedente şi următoare.

Dar mai cu seamă o comună viziune asupra lumii, izvorîtă, în plan metaforic, din mişcarea ondulatorie a oceanului în spaţiul lusitan, din aceeaşi unduire imprimată pămîntului în spaţiul mioritic, şi definită printr-un sentiment comun, fără corespondenţe în alte limbi: *dor — saudade.*

Ceea ce ar putea fi o pledoarie *pro domo* nu este decît o evidenţă lingvistică. Eminescu în portugheză poate fi o revelaţie. Nu este încă, şi principala cauză rămîne puţinătatea încercărilor. În afară de vechiul volum alcătuit de Victor Buescu şi Carlos Queirós în Portugalia şi de cele douăzeci de poezii incluse în *Antologia de poezie română* a harnicului brazilian Nelson Veiner, din 1966, nu se cunosc alte încercări. Şi acestea două păcătuiesc, în primul rînd, printr-o prea mare fidelitate, care se realizează cu sacrificiul rimei şi de multe ori chiar în pofida ritmului. Or, arta lui Eminescu îşi trage seva în primul rînd din foclor şi se valorifică într-o poezie extrem de melodioasă, cu rime întotdeauna bogate şi inedite, cu un inegalabil simţ al limbii române şi cu regulile metrice mereu riguros respectate. Şi dacă de cele mai multe ori ritmul poeziilor lui Eminescu e cel al poeziei populare, cu vers scurt, aproape cîntec, mîngîietoare ca un susur de ape, el cultivă şi formele fixe, iar *Glossa*, *Sonetele*, *Oda în metru antic* sînt capodopere.

Dintre *Sonetele* lui Eminescu, singurul care figurează în antologia lui Nelson Veiner, *Cînd însuşi glasul gîndurilor tace* nu se dovedeşte consecvent, în traducere, nici cu alexandrinul în care transformă, la început, endecasilabul iambic din original. Strofa a doua arată aşa :

⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ –
⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ –

Chiar dacă sonetul n-ar fi o formă atît de răspîndită şi de bogat ilustrată în lirica portugheză, renunţarea la rimă nu şi-ar găsi o justificare, dar ar putea fi compensată prin păstrarea altor valori poetice, ca, de pildă, repetiţia cu poliptot *Pe veci pierduto, vecinic adorato*, care în traducere apare *Perdida para sempre, eterna adorada.*

Flagrantă este ignorarea ritmului în *Luceafărul*, unde extraordinara plastică a ideilor, în mişcarea incantatorie a versului, devine proză cu adaptări poetice neconvingătoare :

Cum ea pe coate-şi răzima / Visînd ale ei tîmple / De dorul lui şi inima / Şi sufletul se împle,
se transformă în :
Inclinada ao balcão, sózinha, como un lírio / ela sente o pequeno coração/ se encher de amor, pelo alto peregrino/ que a namora no céu.
cu ritmul :

⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ –
⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑
⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ –
⏑ – – ⏑ – – ⏑

şi cu traducerea literală : „Rezemată de balcon ca un crin (?) / ea îşi simte inima mică / umplîndu-se de amor pentru înaltul pelerin (?) / care o iubeşte din cer".

Mai aproape de ritmul originar, *Sara pe deal* în versiune portugheză ar fi o reuşită (chiar în absenţa rimei) dacă *bucium* n-ar fi tradus prin *trompa*, care înseamnă corn de vînătoare, dar şi trompă de elefant şi care oricum trimite îndată la *trombeta* (trompetă) cu toate conotaţiile de fanfară, dacă, mai ales, nu s-ar fi păstrat, între ghilimele şi cu trimitere la subsol, *toaca* din strofa a treia. Dealtfel, această stăruinţă în a păstra exotic culoarea locală prin cuvinte netraduse şi explicate în subsolul paginii în întreaga antologie a lui Nelson Veiner demonstrează, pe lîngă neasimilarea organică a poeziei româneşti, o concepţie despre traducere cu care nu putem fi de acord.

Fără doar şi poate, *Antologia da Poesia Romêna* (Rio de Janeiro, 1966) are inestimabila valoare a începutului, aceea de a deschide un orizont cultural necunoscut pînă la acea dată publicului brazilian. Iar entuziasmul prefeţei şi al notelor asupra fiecărui autor cucereşte şi invită la noi investigaţii. Dar unghiul nostru de vedere impune o mare exigenţă cînd este vorba de poetul nostru naţional. Eminescu poate fi tradus în portugheză, o limbă atît de îndelung modelată în forja poeziei. Şi poate fi tradus păstrîndu-se toate valorile originalului, de la ritm şi metaforă pînă la rimă, pentru că o îngăduie prozodia portughezei şi bogăţia în rime şi sinonime.

Dealtfel, una din reușitele traducerii portugheze este *Ce suflet trist...* (*Que alma triste...*), unde recursul la rimă nu vatămă imaginea, dimpotrivă, înlesnește echivalări fericite, ca : *Os pais dos pais dos meus pais* pentru *Părinții din părinți* :

Que alma triste me legaram / Os pais dos pais dos meus pais, / E como souberam, nela, / Imprimir seus muitos ais, /

În dezacord cu alți analiști ai traducerilor din Eminescu (Al. Philippide, de exemplu), consider că Eminescu *trebuie* să fie tradus în vers rimat. Din seninătatea desăvîrșită, de delicată bijuterie, din *Și dacă...*, în care toată frumusețea vine dintr-o extremă simplitate a imaginii, aproape banală, care de prea multă simplitate se desprinde de pămînt, cucerindu-și dimensiunea cosmică, nu mai rămîne nimic cînd este tradusă :

Se os ramos dão na vidraça / e os choupos estremecem / é para que em minha mente / chegues devagarinho //

Or, păstrarea rimei era posibilă :

E se os ramos batem sempre / Saudosos na janela / É para que de ti me lembre / E te aproximes dela //

Sau în *Glossa*, care, dealtfel, ca și *Melancolie*, pierde mai puțin prin absența rimei, unde soluția *Tempo vem e tempo passa / Tudo é novo, tudo é velho* (în loc de *Tempo passa, tempo vem / Tudo é velho e tudo é novo*) și-ar fi găsit îndată rima : *Mal ou bem as mesma graça, / Interroga o teu espelho* ș.a.m.d.

Dar optarea pentru traducerea rimată nu trebuie să ducă la trădarea tonalității, ca în *De tantos, tantos navios* (*Dintre sute de catarge*), unde catargele au devenit *navios* (nave) care nu se sparg, ci sînt învinse, unde păsările călătoare, *as aves que vão migrar*, nu străbat numai pămînturile, ci și ceruri *violente* (*céus violentes*), atribut nepotrivit nu numai aici, dar în toată lirica eminesciană. Mișcarea domoală, de vagă toropire și visare, a acestui tip de poeme dispare, chiar dacă mișcarea propriu-zisă a frazei se păstrează;

De tantos, tantos navios / Que largam as longes plagas / Quantos não serão vencidos / Pelos ventos, pelas vagas ?

Pentru a nu mai vorbi despre *Se procuras ser feliz, / Ou dono de idéias magas* pentru *De-i goni fie norocul / fie idealurile*), adică „Dacă încerci să fii fericit / sau stăpîn pe idei vrăjite", o totală înstrăinare de sensul originalului.

Păstrarea ritmului și a rimei nu ajunge. Este primul demers al traducătorului, dar nu și cel mai important. Descifrarea universului poetic, definirea zonei semantice în care se circumscrie poezia lui Eminescu, cîntărirea foarte exactă a încărcăturii simbolice pentru cuvintele-cheie și apoi aflarea echivalențelor acestui univers poetic în lirica portugheză și conturarea unei sfere semantice corespondente, iată pietrele de încercare pentru tălmaci.

Punctele de sprijin se găsesc, firește, în însăși lirica portugheză. Cunoscîndu-l bine pe Antero de Quental, poetul *Odelor moderne* în perioada de impuls revoluționar, dar mai cu seamă poetul din *Sonete* din perioada de decepție și pesimism, cu tema morții și vanității, într-o formă fluidă și extrem de muzicală, sesizînd nuanța auto-negatoare și ironică din

poezia lui Cesário Verde şi, în orice caz, desprinzînd din poemul *Só* al lui Antônio Nobre acel univers lingvistic care defineşte, în poezie, Portugalia nordică, provincială, cu pitorescul romariilor şi cu mitologia lumii simple, muntenești, pastorale, dar cu delicateţe de ceasornicar, evitînd reducerea necunoscutului la cunoscut, înţelegem că Eminescu poate fi tradus în portugheză.

Ca şi România, mica fîşie din Peninsula Iberică pe care o numim Portugalia oferă o extraordinară varietate etnografică şi geografică. Marea însă capătă alte înţelesuri. Pentru lusitani, cu privirea aţintită pe o întindere lichidă ce nu se mai sfîrşeşte, refugiaţi pe ţărmuri, căutînd parcă să scape, altădată, de lumea barbară şi cupidă, marea rămîne simbolul şi garanţia independenţei, libertăţii, chiar dacă este teatrul, leagănul şi mormîntul gloriilor trecute.

Cum va apărea în traducere dihotomia atît de încărcată de semnificaţii *lac/mare* din lirica eminesciană, lacul ca simbol al statorniciei, marea ca semn al haosului primar şi al neantului?

Care va fi codrul lui Eminescu, elementar, veşnic, în limba marinarilor? Munţii portughezi sînt cupole de granit şi fortăreţe în ruină, pădurile, cîte sînt, luxuriante, umede, carnale. *Bosque* sau *floresta*? *Bosque* are avantajul genului masculin, *floresta* vine cu întreaga conotaţie a basmului medieval. Dar geologia eminesciană, şi trestiile, şi apele şi văile?

Sau greierul, simbol al singurătăţii şi melancoliei la Eminescu, trubadur vesel pe ţărmul lusitan? Oricum nu *tecendo sua idéia obscura* ca în *Melancolie*, ci torcîndu-şi gîndul *fin* şi obscur, ceea ce este altceva.

Întrebări la care, într-o zi, un traducător al lui Eminescu în portugheză va trebui să răspundă, aşa cum poate nici unul n-a răspuns încă într-alt grai.

EMINESCU ÎN SPANIOLĂ

DE

ANDREI IONESCU

„Lacătul limbilor nu poate fi descuiat cu chei străine", scria Arghezi în 1943, vorbind despre traducerile din Eminescu. „S-au făcut multe încercări, cinstite, de transpunere a poetului, unele izbutite, dar Eminescu nu este el decît în românește". Fără îndoială, Arghezi are dreptate, și înțelegem cu ușurință că un artist atît de îndrăgostit de materia verbală a poeziei nici nu putea să adopte o altă atitudine. Se știe că traducătorul, prin definiție, e un „trădător", și acest adevăr se impune cu forța irezistibilă a evidenței în cazul poeziei, despre care s-a spus pe bună dreptate că este purgatoriul traducătorilor. Fiecare poet mare posedă un fel de a vorbi propriu, un glas unic, un timbru inimitabil, și este imposibil să transpui într-o altă limbă, slujindu-te de alte cuvinte și potrivindu-le altfel, acest fel particular de a vorbi, astfel încît să poți spune exact același lucru. Traducătorul de poezie are de transmis nu numai sensurile, ci și nuanțele, ambiguitatea infinită și fluctuantă în forme fixe, o pluralitate de înțelesuri încătușate într-o structură de semne imobile. Poezia este intraductibilă pentru că se compune dintr-o țesătură de conotații, este făcută din ecouri, oglindiri și corespondențe dintre sunete și sens. Concepută ca transmitere integrală a sensurilor și nuanțelor originalului, traducerea este, desigur, o activitate eroică și disperată totodată, un ideal inaccesibil, o himeră. În sens strict, nici nu poate exista o „traducere" de poezie, căci inefabilul sunetelor și inefabilul sintaxei poetice sînt netransmisibile.

Și totuși, din fericire, aceste dificultăți enorme, decurgînd din faptul că fiecare limbă și fiecare univers poetic reprezintă o viziune unică asupra lumii, imposibil de comunicat întocmai cu ajutorul altor mijloace, nu descurajează întotdeauna, ci adesea, dimpotrivă, incită. S-a spus că pentru marile spirite numai dificultățile sînt stimulatoare. Arghezi însuși, care, ca teoretician, constată (mai bine zis deplînge) imposibilitatea traducerii de poezie, nu se dă în lături din fața seducătoarei himere și, ca practician, obține performanțe strălucite traducînd din Baudelaire, din Krîlov sau din La Fontaine. Toate poeziile, spunea Shelley, sînt părți ale unui imens poem unic al omenirii. În fiecare epocă, poeții lumii scriu același poem în diferite limbi, și tonul îi unește pe contemporani dincolo de granițele lingvistice. D. I. Suchianu a observat cu finețe cît de mult seamănă sunetul lui Eminescu cu acela al poeților francezi ai vremii : Verlaine, Baudelaire. Stilurile sînt colective și trec dintr-o limbă într-alta ; operele, adînc înrădăcinate în solul lor verbal, sînt, desigur, unice, dar nu izolate. Fiecare dintre ele trăiește în relație cu alte opere scrise în limbi diferite. Nici pluralitatea limbilor, nici singularitatea operelor nu înseamnă eterogenitate, ci, dimpotrivă, o lume de legături multiple, făurite din contradicții și corespondențe, din uniri și despărțiri. Există o interdependență strînsă între creație

şi imitare. Eminescu îşi exersează instrumentele traducînd şi adaptînd din lirica germană.

Sînt însă oare marii poeţi cei mai buni traducători de poezie? În teorie, numai ei ar trebui să-şi asume această misiune; în realitate sînt arareori buni traducători, fiindcă nu se mulţumesc să fie numai traducători, ci se folosesc aproape întotdeauna de poemul străin drept punct de plecare pentru a-l scrie pe al lor. Traducerile făcute de marii poeţi sînt excelente (pentru unele gusturi, singurele excelente!), numai că, de cele mai multe ori, nu sînt propriu-zis traduceri. În cazul lui Baudelaire, bunăoară, traducerile nu pot fi despărţite de creaţia proprie, Eminescu „eminescizează" tot ce atinge, La Fontaine în versiunea lui Arghezi devine un alt poet, fiindcă poetul-traducător a considerat esenţială atmosfera propriei sale limbi. Desigur, literalitatea nu este aproape niciodată, în cazul poeziei, fidelitate creatoare, şi traducătorul recurge inevitabil la corective şi compensaţii, dar acestea nu trebuie să transforme complet originalul. Mişcîndu-se pe tărîmul aproximaţiei, poetul-traducător e permanent pîndit de primejdia (sau ispita) arbitrarului. Dacă cedează ispitei, ajunge la un alt poem, care poate fi o excepţională adaptare sau prelucrare, nu o traducere propriu-zisă; dacă se hotărăşte să înfrunte primejdia, supunîndu-se tuturor rigorilor originalului, are şansa să realizeze o adevărată traducere. Un bun traducător merge în direcţia opusă poetului original, care este de obicei prea personal: punctul său de sosire este un poem cît mai asemănător — fără a putea fi identic — cu poemul original. El nu se îndepărtează de original decît pentru a-l urmări mai îndeaproape.

Care este situaţia în cazul traducerilor din Eminescu în spaniolă? Ce corespondenţe există între poetul român şi interpreţii săi spanioli: Rafael Alberti şi María Teresa León? În primul rînd, calitatea de mare poet a lui Rafael Alberti, calitate care constituie o garanţie sigură pentru refacerea itinerariului altui poet fără a-i micşora statura. Apoi, aşa cum mărturisesc traducătorii în prefaţa volumului[1], afinităţile elective cu Eminescu. Echivalenţele lor sînt un fapt de iubire, nu răspund unor raţiuni de conjunctură. Convingerea că se află în faţa unui poet de valoare universală îi determină să susţină cu entuziasm la „Convegno Eminescu" de la Veneţia, din 1964, ideea de a i se publica opera în cîteva limbi de mare circulaţie. Chiar dacă versiunea lor nu se bazează numai (sau în primul rînd) pe lectura originalului, alegerea lui Eminescu e spontană, ţine de intuiţie. Nu este vorba de o simplă împerechere de convenienţă pusă la cale de intermediari, ci de o fericită întîlnire înlesnită de poeta Veronica Porumbacu şi de versiunea filologică franceză. Dealtfel, un poet ca Rafael Alberti n-ar fi acceptat să traducă decît ceea ce consideră că ar fi putut scrie el însuşi. Traducătorii se apropie de Eminescu cu sfială, conştienţi de dificultatea de a transpune „armonia verbală" şi „subtilităţile miraculoase ale muzicii sale". Totuşi, aşa cum declară în prefaţă, chiar dacă sînt departe de a stăpîni tainele limbii române, o oarecare familiaritate lingvistică constituie un ajutor de mare preţ: „Latinitatea ne ameţeşte de cum pătrundem în România şi avem impresia că stăpînim limba, ba uneori chiar putem să o înţelegem, dar alteori ne respinge şi ne face să

[1] Mihail Eminescu, *Poesías*, Ed. Losada, Buenos Aires, 1958.

ne simţim surzi. Valoarea acestei apropieri este totuşi foarte mare. Am pătruns într-o atmosferă de convieţuire rareori întîlnită în altă ţară".

Această atmosferă asemănătoare constituie o premisă extrem de importantă a reuşitelor celor doi traducători : ea le permite intuirea corectă a valorilor din poezia eminesciană şi „ocrotirea" semnificaţiilor conotative, ajutîndu-i să reproducă situaţia verbală, contextul în care sînt plasate aceste semnificaţii. Căci, într-o traducere bună, oricît de diferite ar fi cuvintele (combinaţiile de vocale şi consoane), şi chiar sintaxa, emoţia sensului reuşeşte să fie asemănătoare.

Spaniola, limbă „solară", cum o califică Ortega y Gasset, prezintă numeroase afinităţi de lumină şi sonoritate cu româna, cu alte cuvinte, are un grad înalt de receptivitate faţă de valorile muzicale şi cromatice ale limbii române, care nu este lipsită de solaritate. Între sistemele prozodice ale celor două limbi nu există deosebiri esenţiale. Simţind, desigur, înrudirea profundă a posibilităţilor şi mijloacelor poetice, Rafael Alberti şi María Teresa León găsesc un echilibru just între fidelitatea de sens şi fidelitatea de expresie. Ei adoptă cu succes reproducerea numai a ritmului şi a armoniei interioare a versului, nemaiasumîndu-şi grija apăsătoare a rimei. Faptul că se dispensează de rimă a putut părea o pierdere mai mare (Zoe Dumitrescu-Buşulenga, în prefaţa la *Echivalenţe eminesciene în limbile engleză, franceză, germană, rusă şi spaniolă*, Editura Albatros, Bucureşti, 1971) sau mai mică (Al. Philippide, în articolul *Traductibil şi intraductibil la Eminescu* din „Secolul 20", nr. 6/1964), în funcţie de locul ce i se atribuie în ierarhia mijloacelor prozodice. Evident, pierderea rimei „face din Eminescu altceva" (Zoe Dumitrescu-Buşulenga), şi soluţia poeţilor spanioli nu este cea ideală; dar prin reproducerea ritmului, care constituie elementul fundamental al versului, se păstrează totuşi „cîntecul adînc" al originalului şi se obţine „rezultatul cel mai important, adică reproducerea mişcării" (Al. Philippide).

Trecînd peste sentimentul dureros al unei împuţinări, inevitabile în cazul unui poet al armoniilor muzicale cum este Eminescu, impresia globală lăsată de echivalenţele spaniole este favorabilă. Recitit şi tradus de Rafael Alberti şi María Teresa León, Eminescu sună ca un poet modern, înrudit deopotrivă cu marii romantici europeni Leopardi, Vigny, Hugo, Bécquer, şi cu poeţii simbolişti. Fidelitatea de sens şi de mişcare a versului sînt calităţile principale ale traducerii. Intuind spiritul şi tonalitatea lui Eminescu, traducătorii reuşesc să transpună fără pierderi substanţiale ideile, imaginile, cadenţele şi uneori chiar atmosfera şi timbrul melodic. Evident, ne aflăm pe terenul impresiilor, căci, oricît de bine am cunoaşte o limbă străină, nu cred că vom şti vreodată deplin, cu ureche şi emoţii proprii, cum sună, ce spune şi cît spune Eminescu în spaniolă. Nu ştiu apoi în ce măsură avem dreptul să cerem unei traduceri să sune exact la fel cu originalul. Dacă traducerile bune tind să fie, ca şi creaţiile originale, evenimente ale limbajului, trebuie să asculte în primul rînd de geniul limbii în care se traduce. Idealul oricărei traduceri poetice este, după definiţia dată de Valéry, să producă efecte similare cu originalul, folosind mijloace deosebite. Dar cît de deosebite pot fi aceste mijloace? Cu alte cuvinte, pînă unde ne putem îngădui să transformăm originalul în spiritul limbii în care traducem? Căci dacă, pe de o parte, orice traducere şterge deosebirile dintre limbi, pe de altă parte le accentuează, şi cu atît mai

izbitor traducerile de poezie, a căror menire este în fond să desferece o limbă cu ajutorul alteia. În cazul versiunii de față, mă întreb dacă redarea *Luceafărului* în ritm trohaic (în cea mai mare parte) în loc de iambul octosilabic al maturității eminesciene este o neglijență sau o hotărîre impusă de spiritul limbii spaniole.

Poetul Juan Ramón Jiménez afirmă că spaniola „păşeşte cu picior octosilabic", aşa cum franceza „păşeşte în alexandrini". În spaniolă accentul tonic cade foarte frecvent pe prima silabă, iar iambul e mai greu de realizat decît troheul; de aceea, metrul caracteristic pentru poezia spaniolă este troheul octosilabic, pe care-l aflăm în cele mai numeroase manifestări poetice, de la poemele epice medievale (ale căror versuri se compun din alăturarea a două versuri în troheu octosilabic) pînă la cîntecele populare (*coplas*) şi celebrele romanţe (*romances*), fie populare, fie culte.

Aşa s-ar putea explica şi faptul că printre izbînzile certe ale traducătorilor se situează *Scrisorile*, transpuse în cadenţele ample ale poemelor eroice din evul mediu.

„Un sultán de ésos que reinan sobre una tribu de nómades,
de las que cambian la patria al paso de sus rebaños,
dormía sobre la tierra con la mano por almohada,
los ojos cerrados fuera, pero por dentro despiertos".

O altă reuşită indiscutabilă mi se pare păstrarea atmosferei din poeziile de dragoste, atît de asemănătoare cu ale poetului romantic spaniol Gustavo Adolfo Bécquer. Traducătorii găsesc aici corespondenţe fericite pentru delicatele versuri eminesciene:

„Tan fresca, cómo me recuerdas
a la flor blanca del cerezo;
angelical entre los hombres,
en mi camino tu apareces".

sau pentru melancolia tandră din *O, mamă...*:

„Oh, madre, dulce madre, del fondo de los tiempos
siento que entre el murmullo de las hojas me llamas!
Sobre la cripta negra de la sagrada tumba,
se deshoja la acacia al soplo del otoño
y sus ramas agita, tu voz acompañando...
Ellas se mecerán y tú dormirás siempre".

Rafael Alberti şi María Teresa León reuşesc adeseori să comunice incantaţia lirică şi cîte ceva din acel inefabil muzical, chiar dacă nu mai are puterea de iradiaţie a originalului. Evident, aici dificultăţile sînt enorme, căci ritmurile melodice eminesciene sînt numai aparent accesibile; în fond, poetul cultivă savant, cu o subtilitate nebănuită uneori de traducători, valorile muzicale ale limbajului, obţinînd miracole de ordin eufonic şi atingînd acel stadiu al armoniilor imitative în care cuvintele, cum observă Sadoveanu, par simple accesorii ale melodiei:

„Adormit de armonia
codrului bătut de gînduri,
flori de tei deasupra noastră
au să cadă rînduri, rînduri".

Există, desigur, melodii şi conotaţii imposibil de receptat sau de redat. Muzica poemului, aşa cum ar putea să o perceapă cineva care,

ignorînd limba în care a fost scris, l-ar auzi recitat, precum și unele cuvinte caracteristice pentru vocabularul eminescian, cum ar fi *dor*, *codru*, *dulce* etc., posedă un halou afectiv specific pe care nu putem avea pretenția să-l regăsim într-o altă limbă. Se înțelege că în cursul versiunii dispar multe din elementele compoziției originale și intuiția îl poate ajuta pe traducător cel mult să aleagă cu pricepere ce să păstreze și ce să sacrifice, încercînd să afle compensații convingătoare pentru pierderile suferite. Nimeni nu cere imposibilul, căci riscanta operație de traducere se poate efectua numai dacă ne-am debarasat deopotrivă de iluzia euforică a perfecțiunii și de descurajarea paralizantă a zădărniciei. Dar putem să reproșăm traducătorilor că au lăsat să se piardă unele valori pe care densitatea specifică, fonetica, sintaxa și prozodia limbii spaniole nu le respingeau în mod obiectiv.

Recunoaștem cu bucurie în versiunea spaniolă numeroase poezii eminesciene, chiar dacă sînt lipsite de bătaia plenară a rimei, considerată de atîtea ori cu prea multă ușurință un element exterior, un simplu adaos de ordin secundar la cadența versului, adaos care totuși se dovedește atît de important în cazul unei poezii ca *Luceafărul*. Absența rimei, precum și cîteva scăpări, echivalențe nesigure, tocite sau chiar inexacte îngreuiază uneori regăsirea lui Eminescu în intimitatea lui tulburătoare. În ansamblu, însă, datorită adeziunii la sensibilitatea poetului român și harului intuiției poetice, Rafael Alberti și María Teresa León reușesc să transpună în limba spaniolă forța și prospețimea lirismului eminescian, cel puțin în spirit, dacă nu întotdeauna și în formele sale prozodice.

EMINESCU ÎN FRANCEZĂ

DE

IRINA MAVRODIN

Există numeroase traduceri în limba franceză, mai vechi sau mai noi (semnate de Margareta Miller-Verghi, Al. Gr. Soutzo, R. Vivier, Hubert Juin, Michel Steriade, L. Barral, P. Lahovary, Veturia Drăgănescu Vericeanu, Annie Bentoiu, D. I. Suchianu etc.), ale poeziei lui Eminescu. În anul 1964 a apărut la Meridiane o ediţie plurilingvă în care figurează o parte din acestea, urmată de o altă ediţie, publicată de Editura Albatros.

Marea majoritate a acestor traduceri fiind în versuri (cele cîteva traduceri în proză ritmată dovedesc încă o dată că această soluţie prezintă avantaje deloc neglijabile), ele s-au expus unui risc care pîndeşte întotdeauna asemenea dificilă întreprindere (risc de care nu e scutită nici traducerea în proză, dar pe care aceasta îl poate evita mai uşor) : cel al conotaţiilor livreşti cu trimitere la unul sau mai mulţi poeţi (de factură mai mult sau mai puţin asemănătoare cu cel din care se traduce) aparţinînd limbii în care se traduce.

Formele puternic structurate ale poeziei versificate, intrate în conştiinţa publică prin autoritatea unei tradiţii şi a unei mari individualităţi creatoare, îşi caută echivalări la nivelul unui sistem la fel de autoritar constituit din limba în care se traduce, adică la nivelul operei unui mare poet.

Actul unei atare echivalări poate fi inconştient sau conştient, dezvoltat şi cultivat cu grijă savantă în toate posibilităţile sale, traducătorul fiind convins că numai această cale îi poate oferi o minimă şansă în delicata şi, după mulţi, imposibila operaţie pe care a întreprins-o (primul caz este cel mai frecvent).

Este o soluţie nu numai comodă, în plan estetic (gradul de comoditate sau de incomoditate al „facerii" versurilor ţine de meşteşugul traducătorului, care adeseori poate deveni un handicap, solicitîndu-l spre performanţa pastişei perfecte), dar şi sigură, dintr-un anume punct de vedere, căci oferă unui public nefamiliarizat cu autorul tradus, valori familiare, verificate, unanim admise (vezi cazul bine cunoscut al traducerii lui Shakespeare sau al lui Dostoievski în limba franceză). Este un argument cel puţin discutabil ; departe de a fi percepută ca limbaj familiar, ea trebuie să se impună ca limbaj uimitor, necunoscut, care particularizează capodopera originală, nu o reduce la un numitor comun. O bună traducere, după părerea noastră, este tocmai aceea care se străduieşte să evite asociaţiile tiranice cu modele literare din limba în care se traduce, şi aceasta chiar cu preţul unor sacrificii, cum ar fi acela al rimei, compensate în alt plan. Cine a făcut experienţa lecturii unor traduceri de poezie în limba română, desăvîrşit ritmate şi rimate, dar care fac efectul unor pastişe după unii dintre poeţii noştri cei mai cunoscuţi, va fi de acord că nu pe

acest drum se poate ajunge la specificul unei creații poetice, pastișarea unui limbaj însemnînd implicit, în poezie, pastișarea unei viziuni.

S-a arătat în numeroase rînduri că limba franceză se pretează mai puțin decît alte limbi (engleza și, mai ales, germana, în care Eminescu și-a găsit cele mai bune transpuneri) la traducerea poeziei lui Eminescu, sistemul său prozodic (întemeiat pe numărul fix al silabelor, fără luarea în seamă a accentului) ascultînd de cu totul alte legi decît cele ale sistemului prozodic al românei. Aceasta ar explica în mare măsură de ce majoritatea traducerilor din Eminescu în franceză se modelează conform unor limbaje poetice aparținînd spațiului literaturii franceze.

Fără a minimaliza efortul, uneori cu totul remarcabil, depus în atît de necesara încercare de traducere a lui Eminescu în limba franceză, și reușitele ei, chiar dacă relative, vom observa că, în versiune franceză, Eminescu apare aplatizat, edulcorat, convențional. În traducerile pe care le-am consultat, el sună aproape întotdeauna „à la manière de", mai ales în maniera lui Verlaine (și a poeziei populare franceze trecută prin filtrul acestuia) și a poeților simboliști minori. În aceste condiții, unui cititor de limbă franceză îi va fi cu neputință să intuiască realele dimensiuni ale marelui nostru poet.

Vom justifica această impresie globală prin parcurgerea unui text ce ni s-a părut semnificativ. Traducerea franceză, semnată de D. I. Suchianu, este, raportată la altele, dintre cele mai bune. De aceea am și ales-o. Analiza unor traduceri mai puțin reușite ne-ar duce, în ordinea demonstrației noastre, la rezultate asemănătoare încă mai evidente, dar mai puțin relevante. Să comparăm aceste două versiuni :

Peste vîrfuri trece lună,	*Une haute lune passe.*
Codru-și bate frunza lin,	*Et du fond des bois qui sonnent*
Dintre ramuri de arin	*Envoûtant et monotone*
Melancolic cornul sună.	*On entend un cor de chasse.*
Mai departe, mai departe,	*De si loin, plus loin encore*
Mai încet, tot mai încet,	*Assourdi, si assourdi*
Sufletu-mi nemîngîiet	*Sur mon âme qu'adoucit*
Îndulcind cu dor de moarte.	*Un exquis désir de mort.*
De ce taci, cînd fermecată	*O! pourquoi ta voix se tait*
Inima-mi spre tine-ntorn?	*Quand son coeur cherche ta route?*
Mai suna-vei, dulce corn,	*Sonneras-tu, douce envoûte,*
Pentru mine vreodată?	*De ton cor, pour moi, jamais?*

Traducerea franceză reușește să dea într-o oarecare măsură, datorită ritmului și dispoziției rimelor și a asonanțelor, iluzia unei fidelități. Dar această iluzie rezultă fără îndoială din faptul că versiunea franceză se suprapune în conștiința cititorului de limba română peste cea a originalului, a cărui puternică structură muzicală o contaminează și pe cea a traducerii. În cazul cititorului de limbă franceză însă, mecanismul nu mai funcționează : acesta, dimpotrivă, va recunoaște un registru poetic care îi este familiar și în care domină muzica verlainiană.

Atît de caracteristica „fadoare" verlainiană (cf. J. - P. Richard) poate fi însă recunoscută nu numai la nivelul fonic (a se compara ritmul eminescian abrupt, precipitat din versul „Peste vîrfuri trece lună", cu cel calm și echilibrat din versul „une haute lune passe" etc.), ci și la nivelul

vocabularului și al sintaxei. Chiar în primul vers (vers cheie), traducerea prezintă evidente deficiențe. Atît de lapidarul și expresivul, în anormalitatea lui gramaticală, „lună", aflat în final de vers (poziție cheie) este tradus prin convenționalul „Une haute lune", desfășurat pe șase silabe (și douăsprezece semne grafice), față de cele două silabe (și patru semne grafice) eminesciene. Sintagma „Peste vîrfuri", care dă o anume concreteță spațiului descris, dispare în versiunea franceză, după cum dispare și versul „Dintre ramuri de arin", în care ultimul cuvînt are de asemenea o funcție particularizatoare. Versul cu puternic relief concret „Codru-și bate frunza lin" este tradus prin banalul „Et au fond des bois qui sonnent". Cuvîntul-cheie, la care nu îi era îngăduit traducerii să renunțe, „melancolic", este tradus printr-un întreg vers („Envoûtant et monotone"), care nu-i redă nici măcar cu aproximație sensul. „Cornul sună" este de asemenea mai lapidar și mai particularizat decît acel „On entend un cor de chasse" prin care este tradus, care folosește articolul nehotărît și exprimă acțiunea subiectului din original („cornul") în mod indirect, prin efectul ei asupra celui care ascultă. Întîlnim deci și aici aceeași tendință de a pune surdină, de a suprima contrastele prin realizarea unui „clar-obscur" (vezi *Arta poetică* de Verlaine) și a unei monotonii (probabil în mod inconștient s-a uzat în versiunea franceză de epitetul foarte verlainian „monotone", inexistent la Eminescu).

În a doua strofă, epitetul-cheie „nemîngîiet" este suprimat. Lapidarul „dor", ale cărui conotații, ca și, dealtfel, cele ale moldovenescului „nemîngîiet" sînt cu neputință de redat în franceză, apare dezvoltat în searbăda, convenționala sintagmă cu valori conotative „literare", „exquis désir".

Ultima strofă a traducerii stă în întregimea ei sub semnul interjecției „O !", aparținînd unei străvechi recuzite convențional poetice a literaturii franceze. Ultimele două versuri, greoaie și confuze în efortul lor de a fi explicite, trădează sensul, fără a salva forma.

Din cele arătate mai sus nu trebuie să se tragă concluzia că am fi în vreun fel împotriva unei poetici a „fadoarei", ci doar că aplicarea ei în traducerea unui text eminescian ni se pare inadecvată.

Dar atîta vreme cît observațiile pe care le facem cu privire la orice traducere în versuri, deci și cu privire la traducerea lui Eminescu în limba franceză, nu sînt susținute de faptul de traducere săvîrșit de chiar autorul lor, ele rămîn simple speculații teoretice, resimțite poate ca precare față pînă și de cea mai modestă tălmăcire.

EMINESCU ÎN RUSĂ

DE

TATIANA NICOLESCU

După apariţia succesivă a amplei *Antologii a poeziei româneşti* (Moscova, 1958) şi a două volume de *Poezii alese* din care ultimul a fost publicat în 1968 [1], poezia lui Mihai Eminescu a intrat ferm în circuitul literar şi în conştiinţa iubitorilor de frumos din Uniunea Sovietică, confirmîndu-se astfel o dată mai mult şi prin verificarea cu această zonă de cultură importanţa universală a creaţiei poetului român. În prefaţa pe care o semnează cunoscutul istoric literar Irakli Andronnikov la ultimul volum de tălmăciri eminesciene în limba rusă, el subliniază : „Importanţa creaţiei lui Eminescu depăşeşte cu mult hotarele României... Datorită lui, poezia românească a intrat în circulaţie universală. Fără versurile lui Eminescu, tezaurul poetic universal ar fi rămas incomplet. Versurile lui emoţionează şi înnobilează sufletele oamenilor de pe toate continentele. Şi în acelaşi timp ne dăm seama că această operă poetică nu s-ar fi putut naşte nicăieri în altă parte decît pe pămînt românesc. Oare nu acestea sînt coordonatele ce definesc importanţa mondială a unei creaţii poetice?" [2].

Ţinînd seama de faptul că volumul de tălmăciri din 1968 este un volum de poezii alese numai din opera eminesciană, era firesc ca el să aibă un sumar îmbogăţit faţă de *Antologia poeziei româneşti*, care cuprinde întreaga evoluţie a acestui gen în literatura noastră.Însumînd un număr de 49 de poezii traduse, deci mai mult decît jumătate din totalul celor publicate de Eminescu în timpul vieţii sale, acest volum cuprinde cu adevărat creaţiile cele mai reprezentative. Aflăm aici *Venere şi Madonă* (traducere Anna Ahmatova), *Mortua est* (traducere R. Moran), *Floare albastră* (traducere M. Pavlova), *Cugetările sărmanului Dionis* (traducere A. Steinberg), *Făt-Frumos din tei* (traducere M. Zenkevici), *Melancolie* (traducere R. Moran), *Crăiasa din poveşti* (traducere I. Neiman), *Lacul* (traducere I. Kojevnikov), *Dorinţa*, *Singurătate*, *Departe sînt de tine*, *Pajul Cupidon*, *O, rămîi*, *Pe aceeaşi ulicioară*, *De cîte ori*, *iubito*, *Freamăt de codru*, *Revedere*, *O, mamă*, *Scrisoarea I*, *Scrisoarea II*, *Luceafărul*, *S-a dus amorul*, *Cînd amintirile*, *Pe lîngă plopii fără soţ*, *Şi dacă...*, *Veneţia*, *Peste vîrfuri*, *De-or trece anii*, *Ce te legeni, codrule*, *Mai am un singur dor*, *Glossă* şi altele, precum şi cîteva postume, ca *Eu nu cred nici în Iehova*, *Viaţa*, *Ea-şi urma cărarea-n codru*, *Pierdut în suferinţă* etc.

Procedînd în unele cazuri la o simplă reeditare a tălmăcirilor anterior apărute în *Antologie*, volumul de lirică a apelat într-o serie de alte cazuri şi la versiuni noi. Dealtfel,nu putem să trecem cu vederea faptul

---

[1] Mihai Eminesku, *Lirika*, perevod s rumînskogo, Moskva, 1968, cu o prefaţă de Irakli Andronnikov. În continuare, exemplificările se vor face după acest volum (L) şi după *Antologie* (A).

[2] L, p. 18.

că la acest volum au colaborat poeți sovietici de prestanță, ca Anna Ahmatova (tălmăcirea poeziei *Venere și Madonă*), Leonid Martînov (traducerea poeziei *Viața* și a *Scrisorii II*) sau David Samoilov (traducerea *Luceafărului*), la care se adaugă buni și vechi cunoscători ai literaturii române și traducători cu asiduă activitate în acest domeniu, precum Iuri Kojevnikov, sau alții pe care îi mai întîlnim tălmăcind din poezia românească (S. Șervinski, I. Neiman, R. Moran etc.).

Desigur, hărnicia și exercițiul îndelungat au importanță în activitatea de tălmăcire, și în domeniul prozei uneori simplul meșteșug, cînd este de înaltă clasă, poate fi satisfăcător. În domeniul poeziei însă, vîna poetică, talentul autentic, eclipsează de îndată și fără posibilitate de replică.

Și în cazul traducerilor din Eminescu, tălmăcirea Annei Ahmatova, cu care dealtfel se deschide volumul publicat în 1968, se impune ca o creație de înaltă valoare artistică și are rezonanță de poezie autentică, așa cum se cuvine să fie o traducere cînd este vorba de un poet de importanța lui Eminescu. Aproape la fel de izbutită este și traducerea *Luceafărului*, făcută de D. Samoilov. Confruntarea lor pe plan artistic cu alte transpuneri publicate în același volum creează un decalaj și, prin aceasta, știrbește întrucîtva impresia de omogenitate, de unitate.

Traducerea versurilor, precum se știe, este un lucru greu, cu atît mai greu cînd e vorba de un poet ca Eminescu, a cărui creație a însemnat un moment cu totul aparte în afirmarea literaturii române moderne, în formarea limbii literare. Nu există rețete universale și omnivalente în ce privește transpunerea poeziei dintr-o limbă în alta, după cum e tot atît de evident că tălmăcirea unui poet presupune o adecvare de mijloace și procedee, aflarea acelui registru propriu, aparte, de rezonanță și orchestrare, care variază de la un univers poetic la altul. De aceea, chiar dacă formal — sub aspectul fidelității de înțelegere a textului, al respectării rimei, ritmului — un traducător se poate declara mulțumit de munca sa, cititorul nu-i va acorda creditul său atît timp cît în tălmăcirile sale Eminescu și Bacovia, Baudelaire și Lamartine vor „suna", cum se spune, identic. Dimpotrivă, o traducere ce-și îngăduie o oarecare licență pe planul fidelității, cum este cea a lui Zaharia Stancu din poezia lui Esenin (volumul din 1934), se impune dacă redă atmosfera specifică, intonația, timbrul caracteristic poetului tradus.

Desigur, condiția ideală în transpunerea unei poezii într-o altă limbă este cea a fidelității totale ca să spunem așa, cuprinzînd și ideile, și figurile de stil, și rezonanța melodică, transmițînd deci și mesajul ideatic sau afectiv și individualitatea poetică în tot complexul din care ea se realizează. Greu de atins la nivelul unei poezii luate în întregul ei, ea se poate realiza mai lesne parțial, la nivelul unei strofe sau al unui vers. E ceea ce aflăm, bunăoară, în tălmăcirea Annei Ahmatova din *Venere și Madonă*, cînd cunoscutul vers „Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este" capătă o transpunere întru totul exactă în limba rusă : „Идеал навек погибший в бездне сгинувшего мира" (L, p. 21), sau: „Venere, marmură caldă, ochi de piatră ce scînteie" : „О Венера, мрамор теплый, очи, блещушие тайной" (idem), sau: „Te-a văzut și a visat raiul cu grădini îmbălsămate / Te-a văzut plutind regină printre îngerii din cer" : „На тебя взглянув, увидел светлый рай с его садами /И тебя средь херувимов

в запредельной тишине'' și mai ales în versul „Cînd în viața pustiită rîde o rază de noroc'' : „Чтобы в жизни опустелой счастья нежный луч возник''.

Într-o bună măsură, tălmăcirea Annei Ahmatova conține asemenea transpuneri poetice totale la nivel de versuri sau chiar de strofă (strofa finală sau strofa care începe cu : „Tu îmi pari ca o bacantă...'').

Același lucru se poate observa în tălmăcirea lui Leonid Martînov din *Scrisoarea II* în versurile :

„Și de-aceea de-azi 'nainte poți să nu mă mai întrebi
De ce ritmul nu m-abate cu ispită de la trebi,
De ce dorm îngrămădite între galbenele file
Iambii suitori, troheii, săltărețele dactile'',

devenite în tălmăcire :

„И поэтому не стоит, дорогой мой, дознаваться,
Почему от дел текущих не хочу я оторваться,
Почему в бумажной куче спят, хирея и старея,
Резвый дактиль, ямб могучий и певучие хореи''.
(A, p. 264)

Multe realizări de acest fel putem menționa în versiunea *Luceafărului*, care aparține lui David Samoilov. De pildă :

„Și era una la părinți
Și mîndră-n toate cele
Cum e fecioara între sfinți
Și luna între stele'',

„Она росла в кругу родных
Всех лучше и прекрасней
Как богоматерь средь святых,
Как в небе месяц ясный''. (L, p. 95)

Sau :

„Cobori în jos, Luceafăr blînd,
Alunecînd pe-o rază,
Pătrunde-n casă și în gînd
Și viața-mi luminează''.

„Лучафэр, по лучу скользи,
Приди в мои мечтанья,
Проникни в дом и осени
Мое существование''. (Idem),

sau, deosebit de pregnant, dată fiind și dificultatea textului, în strofa :

„Iar umbra feței străvezii
E albă ca de ceară —
Un mort frumos cu ochii vii
Ce scînteie-n afară''.

„А тени бледного лица —
Прозрачно-восковые,
На этом лике мертвеца,
Одни глаза живые''. (Idem)

Ca o evidentă reușită pe acest plan se poate cita și prima strofă din *Mortua est* (traducere R. Moran) :

„Făclie de veghe pe umezi morminte
Un sunet de clopot în orele sfinte,
Un vis ce își moaie aripa-n amar,
Astfel ai trecut de-al lumii hotar''.

„Свечой поминальной над мокрой могилой,
Протяжным гуденьем меди унылой,
Мечтою печаль окунувшей крыла
Такой ты за грань бытия перешла''.
(L, p. 24)

Mai frecvente, ca fiind și mai ușor de realizat, sînt în transpunerile de poezie echivalențele, fie că este vorba de redarea unor cuvinte, expresii sau figuri de stil prin cele echivalente din limba în care se traduce (din aceeași sferă, cu aceeași rezonanță poetică sau cu o valoare de sugestie înrudită etc.), fie că este vorba de un vers în întregimea lui, eventual chiar de grupuri de versuri formînd o unitate.

Astfel, Anna Ahmanova are dreptate să înlocuiască în versul „Lume ce gîndea în basme și vorbea în poezii" cuvîntul „basme cu „песня" („мира, мыслящего песней, говорившего в стихах" (L. p. 21), fiind mai în spiritul imagisticii poeziei ruse, mai aproape de receptarea curentă a unui cititor de limbă rusă, sau să traducă „Femeie stearpă, fără suflet, fără foc" prin „лик бездушный, твой жестокий, злобный лик", în care „бездушный" este tălmăcirea exactă a eminescianului „fără suflet", pe cînd „жестокий, злобный" sînt, într-un fel, echivalente pentru „stearpă", „fără foc". Un alt exemplu ni-l oferă tălmăcirea poeziei *Mortua est*, unde „ploaie de stele" a fost redat nu prin „дождь звёзд", ci prin „ливень лучей", păstrîndu-se ideea de ploaie (ливень este ploaie torențială), dar augmentînd-o, intensificînd-o, iar alăturarea cuvîntului „лучи" („raze") ducînd la realizarea unui anafore ce-și are și ea rolul sugestiv. După cum și „ninsoare de stele" a căpătat în tălmăcire („звездная метель" și nu „звездный снегопад", cum ar fi fost textual) un accent, o subliniere, o intensificare („метель" fiind „viforniță").

Un reușit exemplu de echivalență ni-l oferă Leonid Martînov în tălmăcirea *Scrisorii II*. Imaginea „Și-n a lucrurilor petici căutînd înțelepciune...", poetul sovietic a redat-o în limba rusă astfel „И премудрости старинной любовались черепками" (A, p. 263). Înlocuind „petici" cu „hîrburi", „cioburi" („черепки"), el a utilizat o imagine mai familiară pentru literatura rusă, de natură a trezi în mintea cititorului asocieri și reacții identice cu cele ale unui cititor român în fața imaginii „a lucrurilor petici", în timp ce „заплаты" („petice" textual) ar fi sunat barbar pentru același cititor și în afara unui sistem de relații stilistice cu care el s-a deprins.

Aflarea unor echivalențe sugestive caracterizează și multe din tălmăcirile lui Iuri Kojevnikov, din care ne mulțumim cu un singur exemplu, poezia *Criticilor mei*.

Primele două versuri au aflat o redare întru totul fidelă:

„Multe flori sînt, dar puține „Много есть цветов, но редкий
Rod în lume o să poarte" Скромный плод свой в мир приносит",

dar pentru următoarele două tălmăcitorul a căutat echivalențe: „Toate bat în poarta vieții" s-a redat prin echivalarea ideii, a sensului, în perfectă concordanță cu intenția poetului român, pierzîndu-se însă metafora originală, de o vibrantă frumusețe, devenind în limba rusă o formulă mai neutră „сколько их еще в зачатьй..." (зачатие = embrion), iar pentru versul următor: „Dar se scutur multe moarte", traducătorul a recurs la o metaforă răspîndită în literatura rusă, ca și în alte literaturi: „смерть безжалостно косит" („moartea coseste fără milă").

Un alt exemplu ni-l oferă poezia *La steaua* în tălmăcirea aceluiași. Versul „Pieri în noapte-adîncă" a fost tradus „Затмилося мраком ночи", verbul затмить („a eclipsa") și substantivul мрак („beznă, întuneric adînc") realizînd, printr-un efect convergent, o imagine înrudită îndeaproape cu cea din original.

În orice tălmăcire de poezie, și cu atît mai mult la Eminescu, ținînd seama de rolul important pe care-l au la el, în aliajul limbii, diferitele elemente, ca arhaisme, neologisme, expresii populare, echivalențele trebuie să respecte în mod obligatoriu nuanțele originalului, sfera lui lexicală, amprenta stilistică sau semantică specifică. Astfel, traducînd în *Lucea-*

fărul „giulgiu" prin „плащ" („pelerină") (A, p. 271), I. Kojevnikov şi I. Mirimski au folosit greşit un termen modern, eventual aplicabil pentru secolele XVIII—XIX ; dimpotrivă, are dreptate D. Samoilov (L, p. 97) cînd foloseşte „саван", adică „giulgiu", care are şi o oarecare nuanţă arhaizantă şi indică exact veşmîntul potrivit „unui mort frumos cu ochii vii".

În poezia *S-a dus amorul* (traducere P. Petrovîh), traducătorul a găsit, în schimb, pentru „un vis... blînd", echivalenţe adecvate : „спокойный, тихий, нежный", redînd prin această succesiune de trei epitete complexul înţeles al epitetului eminescian.

Inadvertenţele au tangenţe uneori cu traducerea greşită a unor cuvinte sau expresii, decurgînd din neînţelegerea lor sau din neînţelegerea contextului în care ele se încadrează. De pildă, în poezia *Pe aceeaşi ulicioară* (traducereI.Mirimski), strofa „Sărutări erau răspunsul /La-ntrebări îndeosebi / Şi de alte cele-n lume / N-aveai vreme să întrebi..." a căpătat în limba rusă alt sens, banalizat şi plat, în care n-a rămas nici urmă din simplitatea şi farmecul inefabil al textului original : „Сердце радостно стучало /И кружилась голова/ Поцелуи заменяли / Нам не нужные слова" (L, p. 70) (adică : „Inima bătea cu bucurie / Capul ni se învîrtea / Sărutările înlocuiau / Cuvintele de prisos").

O dificultate importantă, nu lesne de biruit pentru un tălmăcitor al lui Eminescu, este îmbinarea frecventă de neologisme, de cuvinte abstracte cu altele din limba vorbită sau cu expresii populare. Să luăm, de pildă, *Glossa*. Nu e uşor să găseşti o soluţie pentru metafora „recea cumpăn-a gîndirii". Traducătorul S. Şervinski a găsit însă un echivalent potrivit: „На стальных весах мышленья / Чуждых всякого пристрастья" (L, p. 131), ca şi pentru „masca fericirii" : „личина счастья". În schimb, nu a reuşit să redea intonaţia aforistică combinată cu elemente din limba vorbită prezentă în strofa : „De te-ating, să feri în lături, / De hulesc, să taci din gură / Ce mai vrei cu-a tale sfaturi / Dacă ştii a lor măsură / Zică toţi ce vor să zică / Treacă-n lume cine-o trece / Ca să nu-ndrăgeşti nimica / Tu rămîi la toate rece" ; mai mult chiar : pe alocuri, tălmăcitorul nu a înţeles textul. Versul „Treacă-n lume cine-o trece" a fost tradus „Удались на всякий сличай", adică „Pentru orice eventualitate depărtează-te, pleacă din calea lor", verbul „a îndrăgi" a fost confundat cu „a se îndrăgosti" şi deci versul a fost tradus „Да не надобно влюбляться" (adică „să nu te îndrăgosteşti"), iar cea mai nefericită a fost soluţia refrenului „Tu rămîi la toate rece" : „Сам себя не мучай" (adică „nu te chinui, nu-ţi face probleme").

În căutarea echivalenţelor, traducătorii apelează nu o dată la completări, la adaosuri faţă de textul original sau, dimpotrivă, la reduceri şi la eliminări. Asemenea „prelungiri" sau „restrîngeri" se cer, desigur, făcute în aceeaşi arie sau sferă lexicală, semantică, stilistică, în acelaşi registru ideatic şi chiar intonaţional. De pildă, este reuşită „amplificarea" adusă de Anna Ahmatova în versul „Buza ta învineţită de-al corupţiei muşcat" „Рот поблек и посинел" (adică „gura vînătă şi fără vlagă, gura vînătă şi ofilită"). Sau, în *Mortua est* (traducere R. Moran), tălmăcitorul a adăugat în spiritul originalului, care ne spune că „sorii se sting, stelele pică", în versul „toate-s nimica", „Всё застыло" („totul a încremenit, totul a îngheţat"). Intervenţii de fapt în textul original, ase-

menea amplificări, marcînd un fel de colaborare a traducătorului cu autorul, trebuie făcute cu multă prudenţă pentru a nu altera stilul şi a nu dăuna ţinutei artistice a operei. De pildă, nu poate fi socotită fericită ideea tălmăcitorilor *Luceafărului* (I. Kojevnikov şi I. Mirimski), care introduc în strofa „Şi din oglindă luminiş..." versul : „И тихо наклонясь над ней/ На стенах, на паркете / Он ткал из золотых лучей...", adică, pe româneşte, „Plecîndu-se uşor deasupră-i, pe ziduri, pe parchet, ţesea...", detaliul „parchet" distonînd, evident, cu atmosfera poemului. Aceeaşi tălmăcire recurge şi la alte libertăţi faţă de original, modifică pe alocuri rezonanţa lui stilistică, introducînd o notă dulceag-romanţioasă, ca, de pildă, în strofa : „Cobori în jos, Luceafăr blînd, / Alunecînd pe-o rază...", transpusă astfel : „Спустись по зыбкому лучу / Уйми мои страданья / / Любовь моя, я так хочу / Сиять в твоем сияньи" (A, p. 270), pe româneşte : „Cobori pe raza tremurătoare / Potoleşte ale mele suferinţe, / Iubitul meu, doresc atît de mult / Să strălucesc în strălucirea ta". În loc de orice alt comentariu, socotim util să citäm în paralel din traducerea aceluiaşi poem de D. Samoilov, care îmbină în chip armonios şi fericit respectarea textului cu redarea specificului lui ca intonaţie şi stil : „Лучафэр, по лучу скользи / Приди в мои мечтанья / Проникни в дом и осени / Мое существование" (L, p. 97).

Aceeaşi amprentă sentimentală, de un gest îndoielnic, are şi replica Luceafărului în traducerea aceloraşi I. Kojevnikov şi I. Mirimski : „Оставь навеки мир земной / Молю пойдем со мной" (A, p. 271) („Lasă pentru totdeauna lumea pămînteană, / Te implor, vino cu mine") sau „На зов твой страстный наконец / Пришел я, дорогая" („La chemarea ta plină de patimă, în sfîrşit, / Am venit, scumpa mea") pentru eminescianul „Din sfera mea venii cu greu / Ca să-ţi urmez chemarea".

Reducerile, eliminările sînt adesea determinate de greutatea, eventual chiar de imposibilitatea de a reda unele cuvinte, grupări de cuvinte expresii în limba în care se traduce. De pildă, epitetul „dulce", frecvent folosit de Eminescu, întîmpină într-adevăr dificultăţi de transpunere în limba rusă şi de aceea a şi fost probabil eliminat în traducerea versului „O mamă, dulce mamă", căci prezenţa lui în tălmăcire ar fi adus o notă distonantă, de o dulcegărie vulgară. Dificilă este şi tălmăcirea celebrului „plopii fără soţ". Traducătorul G. Perov a eliminat cu totul grupul „fără soţ", punînd în locul lui „plopii singuratici" („у одиноких тополей"), formulă care, deşi păstrează întrucîtva ideea originalului, nu-i redă însă muzicalitatea şi armonia proprie, mai ales că în continuare tălmăcirea coboară tot mai mult spre banal : „Меня в округе знали все / Не знала ты одна". Autorul a eliminat familiarul şi intimul „vecinii toţi", care sună a oraş de provincie, a simpatie pentru îndrăgostitul fără noroc şi în locul lui a pus un cuvînt din sfera administrativă „округ", adică „district, circumscripţie, regiune", evident eterogen şi lipsit de orice rezonanţă poetică. Unele dificultăţi de tălmăcire ridică şi alt epitet des întîlnit la Eminescu : „rece". În tălmăcirea *Glossei* el a fost pur şi simplu omis („Tu rămîi la toate rece", „Сам себя ничем не мучай") de asemenea şi în traducerea versului „Privesc apoi lutul rămas... alb şi rece" din *Mortua est* („Смотрю я на прах твой в последнем убранстве"). În poezia *Pe lîngă plopii fără soţ* i s-a găsit un echivalent („Şi te privesc

nepăsător cu rece ochi de mort" : „И тусклым взором мертвеца..."). În finalul poemului *Luceafărul*, celebrul „nemuritor şi rece" a devenit „бессмертен и бесстрастен" (traducere I. Kojevnikov şi I. Mirimski). Numai în tălmăcirea aceluiaşi poem de către D. Samoilov aflăm echivalentul exact : „Я холоден и вечен". Dacă în unele cazuri omisiunile pot avea o valoare mai mult sau mai puţin neutră, în altele ele pot lipsi textul de elemente caracteristice pentru mesajul şi structura lui artistică. Aşa, de pildă, în versiunea *Luceafărului* semnată de I. Kojevnikov şi I. Mirimski, binecunoscuta replică a Luceafărului „Ce-ţi pasă ţie, chip de lut, / Dac-oi fi eu sau altul" devine,într-o traducere absolut ştearsă, lipsită de expresivitate şi chiar inexactă : „Кого обманываешь ты/Меня или другого?" (adică : „Pe cine înşeli tu : / pe mine sau pe altul?"). Şi iarăşi nu putem să nu citäm în opoziţie tălmăcirea lui D. Samoilov, care a păstrat integral sensul şi imaginea : „Не все ль равно — Другой имя / Тебе, сосуд скудельный".

Încă lipsite de omogenitate, de suflu unitar, aceste contribuţii la cunoaşterea operei eminesciene de către cititorul de limbă rusă realizează, asemenea unui mozaic, o imagine de ansamblu, a cărei semnificaţie şi importanţă pentru popularizarea poetului român nu poate fi subapreciată. Nobila muncă depusă de tălmăcitorii poeziilor lui Eminescu în limba rusă se înscrie printre actele de cultură menite a înlesni popoarelor schimbul reciproc de valori.

EMINESCU ÎN ITALIANĂ

DE

M. PAPAHAGI

1. O cercetare a felului în care poezia lui Eminescu reuşeşte să se comunice orizontului spiritual italian nu poate fi cu totul lipsită de interes, cu atît mai mult cu cît o asemănare de situaţie istorică şi culturală invită aproape la comparaţie. Într-adevăr, un poet de talia lui Giacomo Leopardi este un solitar în epocă, aşa cum Eminescu domină de fapt spaţiul literar căruia-i aparţine; mai mult, vizionarismul şi melancolia, două componente fundamentale ale lirismului celor doi mari poeţi romanici generează în egală măsură în opera lor un cîmp semantic complex care, desigur, este greu transferabil în altă haină lingvistică. A-l traduce pe Leopardi înseamnă a pierde extrem de mult din acea profundă tristeţe ce parcurge toate versurile poetului, iar „optimismul" său (asupra căruia s-au făcut recent tentative de reevaluare demne de notă) se conturează pe un fond sceptic şi melancolic în aceeaşi măsură în care asupra chiar a versurilor celor mai senine ale lui Eminescu stă semnul solitudinii şi al morţii, sublim exprimat de versul: „Că vis al morţii eterne e viaţa lumii-ntregi". Melancolia structurală a celor doi mari romantici marchează o spiritualitate comună care sugerează implicit interesul pentru receptarea reciprocă, în planurile celor două culturi, a fiecăruia dintre ei. Nu ne vom ocupa, firește, în cele ce urmează, de traducerea poeziei lui Leopardi în România; ne va interesa doar să schiţăm o apreciere cu privire la felul în care traducerile italiene din Eminescu au reuşit în transpunerea verbului eminescian. Căci dacă în Italia a apărut unul din cele mai însemnate şi mai profunde studii dedicate marelui nostru poet [1], aceasta poate să însemne, neîndoios, că există o mare disponibilitate culturală în acel spaţiu lingvistic, care trece dincolo de convenienţe şi care poate aspira să-şi includă cunoaşterea unui poet de mărimea lui Eminescu.

Cu toate acestea, întreprinderile, nu foarte multe, dar nici foarte puţine totuşi, pe care le putem înregistra pînă acum, nu sînt prea concludente, unele dintre ele avînd un caracter de ocazie şi întîmplare [2].

O antologie de poezii italiene şi străine [3] publicată pe la 1887 include cîteva din versurile poetului şi este, cu toată probabilitatea, prima pătrundere a poeziilor eminesciene pe sol italic. Tot publicate în anto-

---

[1] Rosa del Conte, *Mihai Eminescu o dell'Assoluto*, Modena, Società tipografica editrice modenese, [1961] [Istituto di Filologia Romanza dell'Università di Roma. Studi e Testi]. Ar fi de dorit ca o editură din ţara noastră să-şi asume sarcina traducerii şi tipăririi acestei importante opere.

[2] Datele bibliografice necesare în *Opera lui Mihai Eminescu, Ion Creangă, Liviu Rebreanu pe meridianele lumii*. Lucrări separate şi antologii. Cercetare bibliografică. Cuvînt înainte de prof. dr. docent Al. Piru, Bucureşti, B.C.U., 1973.

[3] Marco Antonio Canini, *Il libro dell'amore*. Poesie italiane e straniere. Raccolte e tradotte da..., vol. II—IV, Venezia, Libreria Colombo Coen e figlio, 1887—1889.

logii sînt şi alte cîteva traduceri [4] din poezia şi proza eminesciană, apărute pînă la 1927, an în care apare cea dintîi traducere notabilă [5] şi masivă, datorată cunoscutului filolog italian, unul din marii prieteni ai culturii române, Ramiro Ortiz. Lăsînd la o parte alte cîteva contribuţii ulterioare ale aceluiaşi, să menţionăm că anii „de vîrf", dacă putem spune astfel, ai traducerilor din Eminescu sînt 1940—1943 cînd, prin aportul unor „românişti" de talia lui Mario Ruffini sau Umberto Cianciolo (dar şi al altora) apar respectiv în antologii şi volum [6] o seamă de transpuneri, mai cu seamă din poezia eminesciană. În ultima vreme o seamă de iniţiative culturale duc la apariţia unei antologii [7] ce beneficiază de prefaţa lui Salvatore Quasimodo (traducerile aparţinînd lui Dragoş Vrânceanu şi Mario de Micheli) şi apoi la frumosul volum al lui Mario Ruffini [8], care este a treia, şi, după cîte ştim, ultima pînă acum, traducere masivă în volum separat a versurilor marelui poet român. Alte cîteva antologii [9] (una braziliană, cuprinzînd şi poezii traduse în italiană şi purtînd titlul unei poezii a lui Eminescu, alta italiană, alta, plurilingvă, românească) sînt de menţionat în privinţa traducerii operei eminesciene în italiană fără a uita, bineînţeles, existenţa unor traduceri proprii şi în cunoscutul studiu al Rosei del Conte, demne de interes pentru că se încadrează într-un tot interpretativ pe care îl servesc exemplar.

2. Orice discuţie despre caracterul unei traduceri anume duce în mod inevitabil spre o considerare a problemelor traducerii poetice în general şi, concomitent, spre o analiză a posibilităţilor de traducere a poetului în cauză. Traducerea „interlingvistică", pentru a prelua terminologia lui Roman Jakobson, presupune o vizare simultană a trei nivele : nivelul fonetic, al versificaţiei şi ritmului, nivelul sintactic şi lexical-semantic şi nivelul cultural-semantic. Cel din urmă le încorporează pe primele două şi se deduce parţial din ele, încadrîndu-le într-o unitate superioară. A viza sintetic doar ultimul nivel implică, pentru traducător, riscul de a pierde din vedere contribuţia pe care celelalte două o aduc constituirii textului ca tot. Acest lucru este valabil cu atît mai mult pentru Emi-

---

[4] Romeo Lovera, *La letteratura rumena*, con breve crestomazia e dizionarietto esplicativo di..., Milano, Ulrico Hoepli, 1908 ; Rina d'Ergiu Caterinici, *Antologia di novelle romene*, a cura di..., Roma, Anonima Romana ed., 1925.

[5] Mihail Eminescu, *Poesie*, prima versione italiana dal testo rumeno, con introduzione e note a cura di Ramiro Ortiz, Firenze, Sansoni [1927].

[6] Mario Ruffini, *Antologia romena* [Testi moderni], Modena, Società tipografica modenese, 1940 ; Ramiro Ortiz, *Letteratura romena*, Roma, Angelo Signorelli ed., 1941 ; Umberto, Cianciolo, *Poesie scelte di Mihai Eminescu*. Introduzione. Versione col testo a fronte, note, Modena, Società tipografica modenese, 1941 ; Pietro Gerbore, *Eminescu poeta di noi tutti* Bucureşti, f. e., 1943.

[7] *Antologia della poesia romena*, Presentazione di Salvatore Quasimodo. Introduzione di Mario de Micheli. Traduzione di Mario de Micheli e Dragoş Vrânceanu, Firenze, Parenti ed., 1961.

[8] Mihai Eminescu, *Poesie d'amore*, a cura di Mario Ruffini, Torino, Vincenzo Bona Tipografo [1964].

[9] *Eve on the hill*, collected and organized by Nelson Vainer..., Rio de Janeiro,Publishing House A Cruz, 1969 ; *Italia dei poeti*, Liriche dedicate all'Italia da poeti di tutto il mondo. A cura di Emilio Marino, Milano, Nuova Accademia ed., 1961 ; *Luceafărul. Lučafăr. Der Abendstern. L'Astro*, Bucureşti, Ed. Meridiane, 1964.

nescu, a cărui îndelungă şi migăloasă oprire asupra versului şi cuvîntului nu mai trebuie demonstrată.

Desigur, într-un plan strict teoretic, estetic, traducerea este de neconceput, căci ea presupune un transfer din domeniul unei realităţi lingvistice şi culturale determinate, într-un plan al unei realităţi deosebite. Teoria traducerii ca act de creaţie este deci singura în măsură să rezolve sub aspect practic problema. Blaga a fost unul din susţinătorii acestei idei şi în ce măsură a reuşit într-adevăr s-o argumenteze o dovedesc traducerile sale, în special magistrala tălmăcire a lui Goethe care, ca text literar, aparţine literaturii române nu mai puţin decît însăşi opera originală a traducătorului său. Exemple s-ar mai putea cita încă. Totuşi, dacă ne gîndim şi la sensul cu totul aparte al rolului pe care îl are traducerea la Eminescu, ne putem pune legitima întrebare : în ce măsură aceasta, aşa cum apare ea în forma definitivă, rămîne într-adevăr traducere şi nu devine efectiv operă originală. Să ne referim doar la faimosul sonet al Veneţiei, al cărui punct de plecare este, cum bine se ştie, o poezie a unui obscur poet austriac de origine italiană, Cajetan Cerri : o confruntare între original (poezia lui Cerri) şi traducere (sau „imitaţie", aşa cum o numeşte Eminescu), îl va duce pe oricare cercetător obiectiv la concluzia superiorităţii poeziei eminesciene şi la impresia că „originalul" este cel mult o traducere nereuşită a... traducerii sale. Statutul traducerii este în sine paradoxal : traducerea extrem de fidelă, care calchiază pînă la amănunt textul original poate duce, în raport cu acesta din urmă, la pierderea unor valori intrinseci lui, pentru cititorul în limba în care se traduce ; pe de altă parte, traducerea care recreează dinlăuntru textul propriu-zis poate aspira să se transforme în creaţie adevărată şi-şi pierde astfel sensul de traducere, devenind altceva.

3. În faţa unor dileme de acest fel trebuie să se fi găsit şi cei trei traducători mai importanţi ai poeziei eminesciene, Ramiro Ortiz, Umberto Cianciolo şi Mario Ruffini. Avem de-a face, în fapt, cu trei încercări deosebite, guvernate de trei concepţii diferite asupra înseşi operei poetului. Pentru Ramiro Ortiz, Eminescu este „il poeta rumeno della foresta e della polla" („poetul român al codrului şi izvorului"), viziune la drept vorbind nu atît inexactă cît foarte limitată şi parţială, care renunţă la toată profunzimea şi la tot caracterul filozofic al operei celui mai mare liric român. Mai exact în aprecierile sale, Umberto Cianciolo pune accentul meritat asupra interesului lui Eminescu pentru civilizaţia românească, pentru cultura şi tradiţia istorică a poporului său. Iar Mario Ruffini, în studiul care precedă poeziile de dragoste ale lui Eminescu, pe care le traduce, intuieşte cu multă profunzime natura eroticii eminesciene, aspiraţia ei către absolut. Punctele de plecare sînt deci relativ deosebite şi ca atare problema care se pune nu este, desigur, aceea de a vedea care din cele trei traduceri menţionate este mai bună, ci de a surprinde ceea ce le individualizează, ceea ce se constituie în ele drept o cheie de transpunere a lui Eminescu în limba italiană.

Cea dintîi dintre ele, în ordinea cronologică a apariţiei, datorată marelui romanist care a fost Ramiro Ortiz, culege 78 de poezii, la care se adaugă un apendice cuprinzînd o încercare de traducere metrică (în cola-

borare cu Enrico Perito) a treisprezece din poemele deja incluse în corpul traducerilor. Aminteam în treacăt concepţia lui Ramiro Ortiz despre Eminescu, concepţie pe bună dreptate amendată de Rosa del Conte în introducerea la studiul său. În consecinţă, în traducerea filologului italian, accentul este pus pe un Eminescu în ton minor ; aşa se justifică introducerea în volum a poeziilor din tinereţe şi lipsa postumelor. Efortul traducătorului se îndreaptă spre suavitate şi fragilitate, gracilitate şi diafan, aşa că impresia predominantă a cititorului italian este probabil aceea a unui poet idilic, a unui melancolic minor ce nu-şi depăşeşte condiţia. În parte, lucrurile stau la fel şi în privinţa traducerii datorate lui Mario Ruffini ; culegînd doar poezia „de dragoste", într-o antologie eminesciană care cuprinde 92 de piese, cărturarul italian nu este prea departe de procedeele lui Ramiro Ortiz (deşi, la nivel tehnic, ritmul este reprodus în manieră mai adecvată, fără a se reda şi rima). Se cuvine însă să ne punem întrebarea : în ce măsură versul scurt, metrica de factură populară a anumitor versuri eminesciene, poate avea o semnificaţie autentică la nivelul unei poezii cum este cea italiană, care are o cu totul altă tradiţie decît a noastră ? În nici una din cele două traduceri amintite caracterul elaborat al versurilor mai profunde ale lui Eminescu nu transpare în versiune ; probabil însă că traducătorii nici nu şi-au propus acest lucru, care ar fi însemnat parcurgerea aceluiaşi drum pe care l-a făcut poetul în scrierea poemelor sale.

Anterioară apariţiei volumului lui Mario Ruffini este mica antologie eminesciană a lui Umberto Cianciolo. Autorul renunţă, în încercarea sa, la orice ambiţie de a transpune ritmul şi rima, propunîndu-şi de fapt o tălmăcire literală. Şi totuşi, dacă, deliberat, intenţia de echivalare prozodică lipseşte, versiunea comunică mult mai mult decît dacă ar fi respectat o seamă de exigenţe de ordin metric. Nedefinind, ea sugerează ; o secretă cadenţă transformă traducerea într-un fel de proză lirică, în sensul poemului în proză ; rezolvînd oarecum paradoxul pe care-l implică orice traducere, ea se apropie de creaţie, chiar dacă aceasta, aşa cum e uşor de bănuit, nu se apropie de nivelul originalului.

Această rapidă trecere în revistă ne duce aşadar la concluzia că traducerile italiene ale lui Eminescu izbutesc doar parţial să sugereze adîncimea verbului la marele nostru poet, propunînd doar într-o oarecare măsură frumuseţea versului său şi armonia muzicală în care se învăluie. Conştientă de această realitate, Rosa del Conte traduce din nou, în exegeza sa, versurile pe care le citează. Este vorba tot de o traducere literală, filologică, a cărei valoare funcţională se pune în evidenţă în interiorul comentariului. Textul se elucidează astfel, elucidează şi sprijină la rîndul său, înlăuntrul unei viziuni critice care inspiră deopotrivă tălmăcirea şi comentariul.

4. Ar fi fost, probabil, fastidioasă o comentare la text făcută în paralel şi privind traducerile existente în totalitatea lor. Cu toate acestea vom exemplifica foarte succint afirmaţiile făcute, privind în paralel cîteva versuri ; ne-am oprit asupra primei strofe din *Sara pe deal*, pentru a cărei interesantă şi complexă structură trimitem la studiile de versificaţie

existente [10]. (Nu mai reproducem și originalul, care e binecunoscut.) Iată versiunile :

Ramiro Ortiz : *La sera, sulla collina.*

La sera, sulla collina, la buccina suona lamentosa,
salgon le greggi, e sulla via scintillano le stelle ;
piangon l'acque argentee, zampillando in fontane
mentre tu, o amata, sotto un'acacia m'aspetti.

Ramiro Ortiz, Enrico Perito : *La sera sulla collina*

La buccina effonde la mesta armonia
nel vespro, alla greggia rischiaran la via

le stelle, gemendo zampillan le polle :
tu, cara, mi attendi a un'acacia, sul colle.

Umberto Cianciolo : *A sera sulla collina*

A sera sulla collina il corno desolato risuona, la rampicano le greggi, sul loro cammino le stelle sprizzan faville, piangono le acque zampillando in fontane ; tu, amor mio, mi attendi sotto un'acacia.

Mario Ruffini : *A sera sul colle*

A sera sul colle suona lamentoso il corno,
Salgon le greggi e a lor, per via, scintillan le stelle,
Piangon le acque in chiare fonti zampillanti ;
Tu, sotto un'acacia, me, cara, tu attendi.

Cum se cunoaște, dificultatea acestor versuri este dată de uimitoarea posibilitate de variație datorată cezurii, în cadrul dodecasilabului trohaic, versul în care e scrisă poezia. Indiferent dacă acceptăm sau nu explicația lui L. Gáldi cu privire la originea celor trei tipuri de dodecasilab în poezia eminesciană, putem fără îndoială să atribuim poeziei un grad destul de înalt de dificultate și, consecvent, un grad destul de redus de traductibilitate. Ramiro Ortiz propune, cum s-a văzut, două variante ale traducerii ; dar iată întîi schema versurilor, așa cum rezultă ele prin diviziunea implicată de cezură : V.1 : 7 + 5 (sau 4,3 + 3,2) ; V.2 : 6 + 6 (cezură mediană) ; V.3 : 4,4,4 ; V.4 : 6 + 6 (cezură mediană). Prima versiune a lui Ramiro Ortiz cuprinde versuri feminine de o mărime variabilă, „novenario", decasilab, endecasilab, pînă la versuri de 15—17 silabe. Rima nu este reprodusă ; se sugerează pauzele impuse de cezură în original, fără a se urmări totuși consecvent reproducerea lor. În a doua variantă, versiunea părăsește strofa de 4 versuri pentru distih (acesta fiind sugerat de rima împerecheată a originalului) și, cu destul de bună intuiție, se propune endecasilabul feminin italian care este egal în cantitate cu versul de 12 silabe. Solemnitatea versului eminescian s-a pierdut însă în redarea

[10] L. Gáldi, *Stilul poetic al lui Mihai Eminescu*, București, Editura Academiei R.S.R., 1964, p. 383 și id., *Introducere în istoria versului românesc*, București, Ed. Minerva, 1971 [„Universitas"], p. 210 și urm.

acestei poezii, care mai mult decît oricare alta se preta unei adaptări prin prisma „idilelor" leopardiene; ritmul celei de-a doua versiuni este mai vivace, ca să nu mai adăugăm nimic despre inevitabilele lipsuri sau adaosuri pe care versiunea Ortiz — Perito le comportă (sensul indus asupra întregii strofe de cuvîntul „jale" s-a pierdut, *enjambement*-ul este superfluu etc.). În versiunea Cianciolo, „așteptarea" este redusă, ca idee și ca atmosferă, din cauza înșiruirii verbale prea strînse, așa încît cadrul nu are maiestuoasa și nostalgica staticitate a originalului, unde mulțimea verbelor (6 în patru versuri) nu distrugea această impresie. În versiunea Ruffini cezurile sînt mai exact realizate (vv. 1—2), uneori prin mijloace strict sintactice (inversiunea sintactică, v. 4), însă în versul al treilea, participiul prezent cu care acesta se încheie strică întregului.

5. Eminescu este intraductibil: această frază o vom auzi încă multă vreme, probabil, ori de cîte ori cineva va încerca să traducă poezia geniului literaturii noastre. Ea nu ia totuși nimic din valoare operei întreprinse de traducătorii de pînă acum. Rezumîndu-ne la cele trei versiuni italiene menționate, vom spune că exactitatea lor este în afara oricărei îndoieli (cu cîteva mici ezitări în ce privește traducerea lui Umberto Cianciolo); la fel, autentica dragoste pentru literatura noastră, care le-a inspirat, după cum a inspirat și studiile, deosebit de valoroase, dedicate culturii române de către Ramiro Ortiz și Mario Ruffini, binecunoscute și unanim apreciate. Toate aceste traduceri deschid fără îndoială un drum, care însă va mai trebui bătut încă pentru a putea ajunge să spunem că limba italiană posedă într-adevăr *traducerea* lui Eminescu. Or, la acest punct, ne-am permite cîteva observații cu privire la posibilitatea traducerii celei mai adecvate a creației eminesciene. În acest sens observația cea mai generală care trebuie făcută este aceea că orice traducere este în același timp un act de creație și un act critic. Nu ni se pare posibilă o înțelegere și o redare perfectă a versului eminescian fără interpretarea sa critică, traducerea urmînd a fi un loc geometric al încercărilor de comentariu critic și al reușitelor în tălmăcirile de pînă acum. Traducerea lui Ramiro Ortiz, de pildă, este în mod inevitabil tributară concepției sale despre Eminescu ca poet al codrului și izvorului. În al doilea rînd, avem impresia că este necesară, pentru obținerea unei versiuni reușite, trimiterea, prin traducere, la acel poet cu care viziunea lui Eminescu se înrudește cel mai mult, cu alte cuvinte la Leopardi. Lexicul leopardian ni se pare a fi cel mai adecvat pentru primirea versului eminescian, coroborat desigur cu tot ceea ce lexicul și sintaxa poeziei mai vechi pot oferi pentru a prelua arhaismele, particularitățile metrice și sintactice, pe care, inevitabil, textul eminescian le comportă. Lucrul prealabil ce trebuie întreprins în vederea unei bune traduceri a lui Eminescu ni se pare a fi acela al investigării poeziei italiene, pentru a găsi în ea structuri sintactice și metrice echivalente, în așa fel încît valoarea pe care o are, de pildă, versul scurt eminescian, de factură populară, să fie preluată de un tip de vers avînd tradiție în lirica italiană, de pildă de către versul „quinario", așa cum apare el în unele „ballate" vechi. Poezia lui Eminescu presupune o cultură prozodică de mari proporții și, în consecință, necesitatea

găsirii celor mai potrivite structuri de preluare care să se adapteze în mod spontan specificului cultural al limbii în care se traduce, ca să nu mai insistăm asupra faptului că este foarte puţin probabilă o traducere din Eminescu în vers alb sau, cu atît mai puţin, în vers liber. Rimele, cadenţa particulară a versului eminescian sînt elemente ale structurii poetice pe care acesta o creează, eliminarea lor însemnînd, inevitabil, renunţarea la o parte din frumuseţea şi valoarea intrinsecă a originalului.

Identificarea „structurilor de preluare" a poeziei lui Eminescu ni se pare a fi condiţia indispensabilă realizării unei versiuni cît mai aproape de original. Pentru cel care va izbuti într-adevăr traducerea pe care o aşteptăm, aceasta ar putea fi opera sa de o viaţă.

MANIFESTĂRI OMAGIALE EMINESCU

Începutul acestui an a fost marcat, din punct de vedere cultural, de manifestările omagiale Eminescu la 125 de ani de la naşterea poetului naţional. Atît în ţară, cît şi în străinătate, aceste manifestări au reactualizat valoarea excepţională a operei eminesciene şi au adus noi contribuţii importante la cunoaşterea şi difuzarea ei în lume. Cei mai de seamă cercetători ai acestei opere, un mare număr de scriitori şi oameni de cultură şi-au adus contribuţia la omagierea poetului, la rememorarea paginilor de înaltă artă literară care au dominat secolul de la apariţia primelor poezii eminesciene în ,,Convorbiri literare" din 1870, influenţînd profund gîndirea şi expresia poetică românească, stimulînd năzuinţe creatoare originale în toate generaţiile de scriitori români de atunci încoace.

Academia Română, Uniunea Scriitorilor şi Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste au organizat la Ateneul Român o sesiune de comunicări despre viaţa şi opera poetului; au vorbit: acad. Miron Nicolescu, preşedintele Academiei, Şerban Cioculescu, Mihai Beniuc, Remus Răduleţ şi prof. Zoe Dumitrescu-Buşulenga. În cadrul ,,Rotondei 13" a Muzeului literaturii române au participat la omagierea poetului: acad. Al. Philippide, Ş. Cioculescu, prof. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, E. Papu, Aug. Z. N. Pop şi medicul A. Petrescu.

O amploare deosebită au avut manifestările de la Botoşani şi Ipoteşti, organizate sub egida Uniunii Scriitorilor, a Societăţii de ştiinţe filologice şi a Comitetului de cultură al judeţului Botoşani: după un pelerinaj la locurile copilăriei şi la Muzeul Eminescu din Ipoteşti, au urmat un recital de poezie cu participarea a zeci de scriitori, un vernisaj al expoziţiei de documente şi cărţi rare despre activitatea poetului; o sesiune de comunicări a întrunit contribuţii de reală valoare, sesiune dominată afectiv de cuvîntarea col. Gh. Eminescu, nepotul direct al poetului (fiul lui Matei, fratele mai mic al lui Mihai), care, într-o elegantă evocare de familie: *Eminescu ieri şi azi*, a subliniat preţuirea şi difuzarea impresionantă a operei în ultimele două decenii mai ales. Au prezentat comunicări documentate, bogate în sugestii şi amănunte noi: prof. Al. Piru, Gh. Bulgăr, Graţian Jucan, Ion Dumitrescu, Mihai Novicov, Val. Chelariu, I. C. Chiţimia, Petre Popescu Gogan, Lucian Valea, Ioan Micu, Val. Taşcu, M. Popa, Al. Cristureanu, Const. Ciobanu, Lucia Olariu-Nenati.

În celălalt colţ al ţării, legat de numele poetului, la Oradea lui Iosif Vulcan şi a ,,Familiei", revistă în care a debutat Eminescu la 16 ani şi în care şi-a tipărit ultimele 7 poeme, încredinţate redactorului ei în martie 1883, manifestarea omagială organizată la Teatrul de stat chiar în ziua de naştere a poetului, la 15 ianuarie, a fost deschisă prin conferinţa prof. Gh. Bulgăr despre actualitatea gîndirii şi artei literare a poetului; liceele din localitate, ca şi nenumărate şcoli şi instituţii de învăţămînt de toate gradele, au sărbătorit evenimentul prin festivităţi şi sesiuni ştiinţifice adecvate. Casa Universitarilor din Bucureşti a sărbătorit evenimentul printr-o frumoasă serbare, cu un simpozion în care s-au înscris comunicările: prof. D. Păcurariu, Al. Dima, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Gh. Bulgăr şi studentul Dan Mihăilescu. De asemenea, în cadrul sesiunilor ştiinţifice universitare şi ale institutelor de istorie literară, de filologie, la Iaşi, Cluj, Timişoara, Craiova, la Institutul ,,G. Călinescu", la toate institutele de învăţămînt superior umanistic, au vorbit specialişti şi literaţi, cunoscuţi pentru studiile lor asupra vieţii şi operei poetului: prof. C. Ciopraga, Eug. Todoran, Marin Bucur, G. I. Tohăneanu, G. Istrate, G. Ivănescu, Mircea Zaciu, Mihai Drăgan, L. Leonte, Al. Andriescu, Petre Zugun, Gabriel Ţepelea, Flora Şuteu, Emil Manu, Ion Dumitrescu etc.

★

În străinătate, numeroase lectorate româneşti, în cunoscute centre universitare de veche tradiţie romanistică, au sărbătorit evenimentul omagiind pe cel mai reprezentativ scriitor român, cel mai cunoscut prin numeroasele traduceri făcute din opera lui Eminescu în toată lumea.

Colocviul Eminescu la Sorbona s-a bucurat de un larg sprijin din partea autorităţilor franceze de resort, de la serviciul de relaţii culturale al Ministerului de Externe pînă la conducerea Universităţii din Paris, al cărei preşedinte (rector), prof. A. Dupront, a ţinut să deschidă personal lucrările colocviului, prezentînd o comunicare documentată şi vibrantă despre originalitatea culturii româneşti şi despre rolul lui Eminescu în această cultură; nu a fost o simplă alocuţiune festivă, ci un adevărat studiu antologic pe care orice revistă a noastră ar fi satisfă-

cută să-l poată tipări și în limba română. Prof. A. Dupront cunoaște bine limba, istoria, cultura noastră, căci acum patru decenii el a condus Institutul francez din București, cînd prof. A. Guillermou începea să se familiarizeze, în același institut, cu limba și cultura română. Ne regăseam la 12 martie cu toții în marele amfiteatru al Sorbonei pentru sărbătorirea celui mai de seamă scriitor român, pentru comemorarea centenarului cursurilor românești de la Paris. Au mai vorbit cu acel prilej, la deschidere, evocînd vechimea și rolul relațiilor culturale franco-române și importanța momentului Eminescu în modernizarea literaturii noastre, prof. Zoe Dumitrescu-Bușulenga și ambasadorul român C. Flitan, iar în încheiere prof. Alain Guillermou, dînd și indicații asupra desfășurării lucrărilor.

Înainte de a intra în desfășurarea ordinii de zi, cu prilejul contactului și al convorbirilor dintre participanți, organizatorul acestei importante manifestări a solicitat, ca gazdă, participanților din diferite țări scurte informații despre cursurile și cercetările românești din diferite centre universitare; am aflat astfel date de real interes din relatările unor specialiști străini, din schimbul de opinii și sugestii ale participanților la colocviu veniți din Italia, Anglia, Portugalia, Olanda, Suedia, R. F. Germania, Australia. Și ne-am gîndit din nou cît de util ar fi pentru toți un Buletin al lectoratelor românești din străinătate și cîte lucrări originale nu s-ar putea întreprinde datorită sugestiilor venite din peste 120 de centre de studii românești din universitățile lumii...

Două direcții importante s-au văzut în lucrările prezentate la colocviu: influența lui Eminescu asupra unor scriitori de seamă români (comunicările prezentate de prof. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Ion Oana, Gh. Bulgăr, C. Ciopraga, Ion Pop, I. Apetroaie, Ilinca Grigorovici, Ecat. Cleynen și o lucrare trimisă de Pavel Țugui); constituirea mitului Eminescu și permanența valorilor gîndirii și artei lui literare (comunicări ținute de D. Păcurariu, Mihai Zamfir, Ion Diaconescu, George Munteanu, Pompiliu Marcea, Eugen Todoran, A. Olariu, Ion Milos-Suedia).

Colocviul s-a desfășurat într-o atmosferă constructivă, cu discuții bogate, cu sugestii pentru noi investigații și pentru continuitatea acestor colocvii internaționale, mai ales că există la noi un centru de studii eminesciene, iar în diferite țări societăți literare care poartă numele marelui nostru poet; precedentul colocviu Eminescu de la Veneția din 1964 a pus temelia acestui fel de manifestări de mare importanță pentru relațiile culturale internaționale și pentru difuzarea limbii și literaturii noastre în lume.

★

Am înregistrat manifestări omagiale Eminescu și la bibliotecile românești din Roma, New York, la Centrul cultural românesc, de curînd înființat în Belgia, la Louvain-la-Neuve, de către cunoscutul poet de origine română Mihail Steriade, autorul mai multor studii, cărți și traduceri eminesciene (ultima carte, cu frumoase reproduceri, cu o antologie a traducerilor proprii din lirica poetului: *Approche d'un génie*, 1973). La Moscova, Leningrad, Kiev, Chișinău, Sofia, la Cairo și la Torino, la Atena, Belgrad și Lisabona (unde regretatul Victor Buescu — șeful primei catedre de limbă română, înființată de el cu un an înainte de a dispărea prematur, traducător în portugheză al lui Eminescu, într-o splendidă ediție bilingvă, apărută în 1950, la centenarul nașterii poetului — a muncit mulți ani la rînd pregătind o ediție critică nouă a operei poetice a lui Eminescu), în multe universități din Italia, Franța, R. F. Germania, pînă la Tokio și în Australia, poezia lui Eminescu a fost evocată ca sinteză a spiritualității românești, ca expresia cea mai înaltă a limbii noastre literare.

★

Revistele noastre au tipărit numere speciale, consacrate analizelor operei poetului, cu studii și articole de valoare deosebită, scrise din perspectiva timpului în care prestigiul marelui poet a continuat să crească, studii care vor servi mîine cercetătorilor înscriși într-un plan al unei Biblioteci Eminescu, preconizată de mult. Reținem în special numerele omagiale ale revistelor „Tribuna României" (număr de referință, excelent organizat în conținut și grafic), „România literară", „Cronica", „Tribuna", „Steaua", „Săptămîna", „Familia", „Orizont", „Convorbiri literare". Pagini frumoase a dedicat aniversării eminesciene Buletinul Ambasadei noastre de la Moscova, „Orizonturi românești" (în limba rusă).

Ar fi o inițiativă excelentă selectarea celor mai originale articole și studii și publicarea lor într-un volum omagial, în colecția recent inaugurată *Eminesciana*, la Editura Junimea din Iași, care are sub tipar și o nouă ediție critică a *Poeziilor*.

★

În jurul momentului festiv al sărbătoririi celor 125 de ani de la nașterea lui Eminescu au apărut mai multe cărți și studii noi, contribuții esențiale la cunoașterea operei, a personalității

poetului, a epocii și a contemporanilor săi : *Hyperion I, Viața lui Eminescu* de George Munteanu ; *Eminescu, roman cronologic* (cuprinzînd consemnarea, strict cronologică, jurnalistică, a evenimentelor din viața poetului și a contemporanilor) de Petru Vintilă ; în colecția *Eminesciana* a Editurii Junimea din Iași au apărut deodată trei volume sub banderolă : *Eminescu, Poezii*, ediție îngrijită de C. Ciopraga ; G. Ibrăileanu și T. Vianu, studii asupra lui Eminescu, urmînd să apară acum *Corespondența*, pentru prima dată adunată într-un volum (îngrijit de Mihai Drăgan), și o nouă ediție critică, urmare a celor prezentate în această revistă : *Sinteze critice pentru o nouă ediție a Poeziilor lui Eminescu* (nr. 6/1974) de Gh. Bulgăr. Problema aceasta, a unei ediții critice îmbunătățite, avînd în vedere că ediția academică Perpessicius din 1939 și 1964 s-a dovedit susceptibilă, cum însuși autorul o spunea, de îmbunătățiri, de corecțiuni de text (a se vedea rectificările *Dicționarului Eminescu*, în cinci tabeluri, 1968, anexe), e reluată acum într-un studiu substanțial de Ion Gheție în *Caietele M. Eminescu*, vol. III, 1975. Să adăugăm la toate aceste cărți și volumul masiv *Lexicul artistic eminescian în lumină statistică*, semnat de Luiza Seche.

Dar au mai apărut și vor apărea curînd unele texte ale poetului pentru prima dată puse în circulație prin tipar : în volumul *Articole și traduceri* (ediție îngrijită de Aurelia Rusu, cu un studiu introductiv de Aurel Martin), Editura Minerva a inclus și traducerea tratatului lui Th. Röscher, *Arta reprezentațiunii dramatice*, la care poetul a lucrat îndelung în tinerețe. Un volum masiv, *Teatru*, în continuarea ediției academice a operelor poetului, a pregătit pentru tipar Marin Bucur, editorul *Caietelor Eminescu* ; tot el și Ana Tăușan tipăresc *Dicționarul de rime* al lui Eminescu și poate va veni și rîndul facsimilării tuturor manuscriselor poetului, cum s-a cerut mereu de ani și ani de zile.

Gh. Bulgăr

MIHAI EMINESCU, *Poezii — Carmina*. Traducere în limba latină de Traian Lăzărescu, N. Sulică, V. Sulică, Șt. Cîmpeanu, C. Antoniu, Șt. Bezdechi și E. A. Dobriceanu, Edit. „Eminescu" (Édition „Eminescu"), 1974

Eminescu este nu numai poetul adorat de atîtea generații, subiect de meditație și de încercare pentru mulți critici și istorici literari, mîndria tuturor românilor, uneori chiar a celor care l-au cunoscut numai parțial, ci și piatra de încercare pentru unii traducători temerari din țară și de peste hotare.

Nu știu dacă printre cele peste 30 de limbi în care a fost tradusă opera sa se numără și limba latină, în care au fost traduse și publicate între 1925 și 1929 (în revista „Șoimii") cîteva poezii. E puțin probabil ca istoricii literari să se fi gîndit la ele.

Este meritul Editurii „Eminescu" de a fi avut inițiativa publicării unui volum de poezii ale marelui poet (text românesc și traducere în limba latină), și mai ales al profesorului Traian Lăzărescu, traducătorul a nu mai puțin de 25 din cele 38 de poezii incluse aici.

Poeziile sînt precedate, în loc de prefață, de o evocare a personalității poetului făcută de G. Călinescu, sub titlul *La masque d'Eminescu*, și urmate de o succintă, dar documentată prezentare a vieții și operei lui Eminescu, inclusiv unele referiri la traducerile poeziilor lui în diferite limbi moderne. Studiul în limba franceză și selectarea din reviste a poeziilor traduse în limba latină aparțin profesorului D. Murărașu.

Pentru orientarea cititorilor, volumul este însoțit și de un „nomina carminum ordine alphabeti scripta", care cuprinde datele necesare referitoare la locul și data publicării fiecărei poezii în limba română și a puținelor traduceri publicate în limba latină.

Sînt incluse în volum nu numai un mare număr de poezii dintre cele mai reprezentative, ca *Luceafărul*, *Scrisoarea I* (fragment), *Scrisoarea III* (fragment), *Împărat și proletar* (fragment), *Venere și Madonă*, *Lacul*, *Criticilor mei*, *Trecut-au anii*, *O, rămîi...*, *Revedere*, *S-a stins viața*, *O, mamă...*, *Mai am un singur dor*, *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*, *Și dacă...*, *Pe lîngă plopii fără soț*, *Adio*, *La steaua*, ci și unele dintre postume, ca *Horia*, *Umbra lui Istrate Dabija-voievod*, *Unda spumă*, *Visul unei flori* și altele.

Multă iscusință, pricepere, sensibilitate și înțelegere a operei celui mai mare poet liric al nostru a dovedit profesorul Traian Lăzărescu, „poet el însuși de limbă latină, cunoscut prin colaborarea sa la revista, „Vita Latina" (Avignon-Paris), și prin volumul *Carmina Latina* (București, 1972)", cum îl prezintă D. Murărașu (p. 199): „Numai un realizator de poezie latină originală în versificație clasică variată ar fi putut întreprinde transpunerea în limba latină a subtilelor sentimente, a gîndirii și imaginației asemănătoare acelora pe care le conține originalul românesc" (p. 198).

Într-adevăr, responsabilitatea pe care și-au asumat-o traducătorii, în special Tr. Lăzărescu, n-a fost scutită de riscuri. Versificator cu vădite calități de poet, fiind mai mult decît familiarizat cu poezia latină, cu metrica specifică acesteia, un bun cunoscător al acestei limbi, Tr. Lăzărescu a învins multe din dificultățile unor poezii atît de variate ca formă și conținut. Meritorii sînt și traducerile făcute de Șt. Bezdechi, N. Sulică (șase poezii și 298 de versuri din *Luceafărul*), V. Sulică, C. Antoniu, Șt. Cîmpeanu, E. A. Dobriceanu (ultimii trei și Șt. Bezdechi traducînd cîte o singură poezie).

Este bine știut că o traducere, oricît de bună ar fi și oricît de dotat ar fi traducătorul, nu reușește decît rareori să se ridice la înălțimea originalului. Se întîmplă deseori ca traducătorul să fie un mare poet. În cazul acesta, el sau se transpune în întregime în situația poetului a cărui operă o traduce și realizează o traducere magistrală, sau se limitează la exprimarea cît mai fidelă a ideilor din textul original, sau face o adaptare.

În care categorie putem plasa pe traducătorii în latinește ai poeziilor lui Eminescu? E greu de inclus *in corpore* în aceeași categorie, mai cu seamă că nici vîrsta la care au tradus, nici experiența, nici contactul cu operele originale ale poeților latini nu-i pun pe picior de egalitate pe cei șapte traducători.

Merite incontestabile are fiecare dintre ei. Probabil că la aceasta a contribuit și o anumită preferință pentru poeziile traduse; poate că unele dintre ele au fost selectate dintr-un număr mai mare de încercări. Cert este că literaturii române i s-a făcut un mare serviciu. Prin aceste traduceri, mulți străini, care nu cunosc suficient limba română, vor putea gusta mai ușor frumusețea creației poetice a lui Eminescu.

Reușite sînt traducerile poeziilor *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*, *Venere și Madonă*, *Sara pe deal*, *Împărat și proletar* (ultima parte), *Melancolie*, *Lacul*, *Atît de fragedă, O, rămîi...*, *Revedere*, *S-a stins viața...*, *O, mamă ...*, *Dintre sute de catarge ...*, cele două fragmente din *Scrisoarea I* și *Scrisoarea III*, *Ce te legeni...*, *Mai am un singur dor..*, *Glossă* și multe altele.

Uneori traducătorul procedează cu îndrăzneală, ca atunci cînd o poezie de inspirație și factură populară, scrisă în vers scurt trohaic, este tradusă în distih elegiac, versul adecvat pentru acest gen de poezii. În asemenea situații, el este nevoit să amplifice și chiar să parafrazeze. Reproducem pentru ilustrare numai primele versuri din poezia *Revedere*:

—Codrule, codruțule,
Ce mai faci, drăguțule,
Că de cînd nu te-am văzut
Multă vreme a trecut
Și de cînd m-am depărtat,
Multă lume am îmblat.

traduse astfel:

—Silva, o silvula cara mihi, in praesens
quid agis, nam
Ex quo te haud vidi, longa dies
abiit;
Atque ex his terris ex quo sum,
silva, profectus,
Iamque peragravi multa ego,
multa loca. (p. 94—95)

Dar procedeul are și riscurile lui. Versuri ca acestea:
„Codrule cu rîuri line" sau —„Ce mi-i vremea, cînd de veacuri/ Stele-mi scînteie pe lacuri", aproape intraductibile, sînt parafrazate astfel:

— Silva, quae habes liquidos rivos,
semper peramoenas,... și
— Quid tempus, cum mi per saecula
sidera lucent,
Lumina dum lustrant stagna
lacusque meos.

În distih elegiac sînt traduse, de data aceasta cu mai puține riscuri, și poeziile: *S-a stins viața...*, *Ce te legeni...*, *Mai am un singur dor....*

Frumos și cu metrica adecvată s-au tradus *Odă* (în metru antic), *De-or trece anii ...*, *Și dacă...*, *Pe lîngă plopii fără soț...*, *Luceafărul* și altele.

Unele dificultăți, aproape de neînvins, au fost fericit înlăturate. Astfel, primele versuri din poezia *Lacul*, neîntrecut poate prin efectul rezultat din topica îndrăzneață; *Lacul codrilor albaștri / Nuferi galbeni îl încarcă* s-au tradus prin: *Caeruleum flavae nemoris beati / Usque nymphaeae onerant lacum...* (cu inversarea topicii *caeruleum... lacum*, accentul căzînd pe *caeruleum*, nu pe *lacum*).

Uneori traducătorul este nevoit să amplifice, modificînd chiar structura poeziei, ca în cazul ultimelor două strofe din *Trecut-au anii...*, care, datorită formei fixe a acesteia, au cîte trei versuri:

Să smulg un sunet din trecutul vieții,
Să fac, o, suflet, ca din nou să tremuri
Cu mîna mea în van pe lîră lunec;

Pierdut e totu-n zarea tinereții
Și mută-i gura dulce-a altor vremuri,
Iar timpul crește-n urma mea...
mă-ntunec! (p. 88)

Din motive ușor de înțeles, traducătorul a fost nevoit să amplifice fiecare strofă cu cîte un vers, recurgînd mai degrabă la o adaptare decît la o traducere:

Frustra ego saepe manu chordas
tango lyrae amanter:
Non possum facere ut tute vibres iterum,
O anime, ut quondam semper vibrare
solebas;
Temporis exacti haud vellere fas sonitum.

Omnia sum dulci (miserum!) periere
iuventa
Et mutum est dulce os — pernimium
tacuit!
Quo cantabam alias felix, in tempore
prisco,
Poneque me crescit tempus et... heu!
tenebror. (p. 89)

Există în poeziile lui Eminescu versuri imposibil de transpus într-o limbă străină fără să fie parafrazate. Uneori aceasta sugerează totuşi intenţia poetului, ca de exemplu, traducerea primelor versuri din strofa a doua a poeziei *Peste vîrfuri* : *Mai departe, mai departe/ Mai încet, tot mai încet* (*Melancolic cornul sună*) prin :

Dum sonat late mihi latiusque,
Dum sonat lenis mihi leniorque...
(p. 67)

N-am confruntat traducerea unor poezii ale lui Eminescu în diferite limbi moderne ca să-mi dau seama dacă unele dintre ele au reuşit să redea, cu valenţele stilistice corespunzătoare, versuri ca : *Ţara mea* **de glorii**, *ţara* **mea de dor** (*Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie*), *Al undelor greu vuiet,* **vuirea în granit** (*Împărat şi proletar*), *Critici voi,* **cu flori deşarte** (*Criticilor mei*), *Şi prin ferestre sparte, prin uşi* **ţiuie** *vîntul— / Se pare că* **vrăjeşte** *şi că-i auzi cuvîntul* (*Melancolie*) dar traducerea metaforei *cu flori deşarte* printr-o apoziţie : *iudices,* **inanes flores** (p. 53), mi se pare a nu reda deloc originalul.

Mai fericit inspirată este traducerea versului al doilea din poezia *Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie* prin : *Patria cara mea, in qua gloria claruit usque*, şi chiar a versului la care ne-am referit din *Împărat şi proletar* prin : *Undarum saevus strepidus, qui percutit oram*, deşi imaginea poetică este atenuată.

S-ar putea face şi alte observaţii, dar, temîndu-mă că vreunul dintre traducători să nu răstălmăcească versurile lui Eminescu şi să-mi reproşeze : *E uşor să critici pe-alţii / Cînd nimic nu ai tradus*, mă voi limita la încă două propuneri, de care s-ar putea ţine seama la o eventuală reeditare.

Cred că este mai corect ca titlurile *Luna* şi *Mircea şi Baiazid* să fie înlocuite cu cele date de poet : *Scrisoarea I* (în loc de *Luna*) şi *Scrisoarea III* (în loc de *Mircea şi Baiazid*). De asemenea titlurile unor poezii ar trebui înlocuite. Astfel, *În colle vesperascit* nu traduce, de fapt, titlul poeziei *Sara pe deal*, nici *Supremum deziderium* pe *Mai am un singur dor*, deşi primul vers, care este şi titlul poeziei, s-a tradus corect : *Unum mi superest votum.*

Făcînd abstracţie de unele observaţii de detaliu care nu afectează ansamblul, nu pot să închei această scurtă recenzie fără a-mi exprima satisfacţia şi admiraţia faţă de toţi acei care au contribuit la realizarea acestor traduceri şi la publicarea lor.

Ion Popescu

MIHAI EMINESCU, «*Icoane vechi şi icoane nouă*» *(Pagini de ziar)*. Antologie, studiu introductiv, note şi glosar de Gh. Bulgăr şi Al. Melian [Bucureşti, 1974], LIX + 235 (— 238) p.

Au trecut mai bine de treizeci de ani de la apariţia ultimei culegeri din articolele politice ale lui Eminescu, datorată regretatului I. Creţu[1]. Selecţia pe care o publică recent, sub titlul de mai sus, Gh. Bulgăr şi Al. Melian are marele merit de a mijloci unui public mai larg contactul direct cu un aspect, adesea controversat, dar întotdeauna interesant, al activităţii scriitoriceşti a marelui poet român. Debutînd printr-o cuprinzătoare şi bine informată prefaţă, în care sînt subliniate caracteristicile dominante ale publicisticii eminesciene, ediţia de care ne ocupăm reproduce un număr de 52 articole, toate publicate de autor în intervalul de şase ani (1877—1883) cînd a fost redactorul ziarului conservator „Timpul". Precedate de o notă asupra ediţiei, textele sînt însoţite de succinte note, cuprinzînd comentarii, referinţe bibliografice, informaţii cu caracter enciclopedic etc. Un scurt glosar, judicios întocmit, încheie ediţia.

Cunoscînd faptul că, cu prea puţine excepţii, Eminescu nu şi-a semnat producţia publicistică, se pune din capul locului problema stabilirii paternităţii textelor tipărite în diverse publicaţii şi în special în „Timpul". Întreaga operaţie se reduce la o investigaţie de natură lingvistică şi stilistică a textelor, pornind de la particularităţile pe care operele semnate le pun cu suficientă certitudine în lumină. Nu încape îndoială că încercarea este temerară, riscul de a greşi pîndind la fiecare pas, chiar atunci cînd filologul deţine o bună cunoştinţă a limbii şi stilului lui Eminescu. Din această cauză, rezervele formulate de autori la adresa ediţiei Creţu, bănuită de a nu fi operat cu suficient discernămînt

[1] M. Eminescu, *Opera politică*, 2 vol., Bucureşti, 1941.

în această privință, își au îndreptățirea lor, deși, așa cum arată Gh. Bulgăr și Al. Melian, producția publicistică a lui Eminescu în perioada bucureșteană trebuie să fi fost considerabilă, depășind, numeric, estimările făcute pînă în prezent. Din cîte rezultă din nota asupra ediției, autorii nu au întreprins investigații speciale pentru a stabili sau verifica paternitatea eminesciană asupra articolelor publicate în ,,Timpul" și atribuite autorului. Ei au avut însă prudența de a nu include în selecția lor decît lucrări acceptate în cel puțin două dintre edițiile de pînă acum ale publicisticii eminesciene. Ei s-au orientat înainte de toate, și pe bună dreptate, după culegerea publicată în 1891 de Gr. Păucescu, colaborator la ,,Timpul" și succesor al scriitorului la redacția ziarului bucureștean după îmbolnăvirea acestuia [2]. Riscul de a greși, atribuind pe nedrept lui Eminescu lucrări aparținînd altor gazetari ai vremii, se reduce, prin aceasta, în mod considerabil.

O altă problemă importantă cu care au fost confruntați editorii este transcrierea textelor. În general, principiile urmate de ei sînt judicioase și lasă nealterată limba articolelor politice ale lui Eminescu. Cu cîteva excepții, asupra cărora vom reveni, Gh. Bulgăr și Al. Melian s-au ferit să literarizeze (adică, în fond, să modernizeze) sau să uniformizeze limba poetului. Cîteva dintre soluțiile îmbrățișate de editori pot ridica obiecții. Astfel, nu este sigur, cum cred Gh. Bulgăr și Al. Melian, că *s* în *esemplu, esplica* era pur grafic și că în transcrierea acestor cuvinte notarea lui *x* ar fi singura indicată, Grafiile cu *s* sînt reflexul italienismului promovat de Heliade și de cei ce l-au urmat și ele pot corespunde unei rostiri reale. Nici *strimt* (transcris *strîmt)* nu trebuie socotit drept simplă grafie etimologizantă, atîta timp cît știm că rostirea cu *i* are curs în zilele noastre în unele graiuri dacoromâne. Este, în fond, o situație analoagă celei pe care o constatăm în cuvîntul *sprincene* (194), pe care autorii l-au reprodus ca atare, fără a literariza. Lipsită de justificare fonetică este grafia *monarchul* (55), cu *ch*. Dar principalul reproș pe care-l facem editorilor este acela de a fi literarizat rostiri moldovenești de tipul *lasa, avè, astfeli(u), ceri(u)* [3]. Faptul că asemenea forme sînt rare în articolele de ziar ale scriitorului și că spre sfîrșitul vieții acesta a manifestat tendința de a-și însuși formele devenite mai tîrziu literare nu constituie argumente filologice temeinice pentru a justifica modul de a proceda al autorilor. Nu trebuie să ne facem însă impresia că editorii au literarizat peste tot. Într-o serie de cazuri, ei au reprodus cu exactitate fonetismul moldovenesc (uneori literar în urmă cu o sută de ani) : *cini* (2), *crierul* (35, 53), *să îmble* (121), *mîni* (33), *s-a mulțămit* (135), *pînea* (119), *rumpîndu-le* (123), *sarbădă* (135), *ar sămăna* (167). E cazul, de aceea, să ne întrebăm : de ce *crierul, sarbădă, ar sămăna* și nu *lasa, avè, ceri(u)*, cînd atît unele, cît și celelalte dintre aceste fonetisme sînt la fel de regionale (moldovenești) și, uneori, arhaice? Un răspuns convingător e foarte greu de dat la această întrebare.

Negreșt, Gh. Bulgăr și Al. Melian au dreptate atunci cînd susțin (p. LIX) că în ziaristica eminesciană elementele regionale (moldovenești) au o pondere puțin însemnată (în raport cu producțiile beletristice ale autorului). Faptul acesta, ca și apelul curent la formele muntenești (devenite literare), constituie, fără îndoială, o trăsătură distinctivă a limbii publicisticii lui Eminescu. Se știe, dealtfel, că însuși Eminescu a cerut limbii literare standard să se orienteze înspre graiul muntean (din București), dar a lăsat limbii poetice latitudinea de a-și ,,îndulci" sunetele acceptînd fonetica dialectală moldovenească [4]. Eminescu își scrie, prin urmare, în alt registru lingvistic opera beletristică și pe cea publicistică. Constatarea aceasta, pe care ediția de față o face cît se poate de evidentă, ne-a sugerat elaborarea unui articol, recent apărut [5]. Nu vom repeta concluziile formulate cu acel prilej și nici nu vom adăuga exemple la cele reproduse acolo, deși culegerea pe care o recenzăm ne-a oferit o bogată recoltă de fapte suplimentare. Ne vom mulțumi să înșirăm cîteva muntenisme lexicale prezente în articolele publicate în ,,Timpul", care nu sînt menționate în lucrarea noastră : *chelie* (15), *ciupeală, ciupit* (146), *cizmă* (22), *înjurătură* (204), *înțoli* (6), *mușățel* (202), *pisică* (13), *prăvălie* (204).

Dacă creditul acordat rostirii, formelor și lexicului muntenesc constituie o dominantă a publicisticii eminesciene, este tot atît de evident că preferința acordată neologismului constituie o altă calitate majoră a acesteia. În cele mai multe cazuri, termenul neologic este perfect adaptat specificului limbii române, iar forma sa este cea de astăzi, ceea ce accentuează impresia nemijlocită de ,,modernitate" pe care proza ziaristică a poetului ne-o sugerează la fiecare pas. Exemplele în acest

[2] *Culegere de articole d-ale lui Eminescu apărute în ,,Timpul" în anii 1880—1881.*

[3] O singură dată am notat trecerea lui *ă* protonic la *a* : *pomadate* (102), grafie menținută ca atare în ediție.

[4] Vezi Eminescu, *Scrieri politice și literare*, ed. I. Scurtu, 1905, p. 413 ; I. Slavici, *Amintiri. Eminescu. Creangă, Caragiale. Coșbuc. Maiorescu*, [București, 1924], p. 40—41.

[5] *Pentru o nouă ediție a poeziilor lui Eminescu*, în *Caietele Mihai Eminescu*, III, 1975, p. 126—139.

sens se întîlnesc cu uşurinţă pe fiecare pagină, astfel încît înşirarea lor în acest loc nu ar fi utilă. Vom atrage atenţia totuşi asupra unor termeni astăzi ieşiţi din uz, pe care scriitorul îi va fi împrumutat din vocabularul gazetăresc al vremii (unii dintre ei sînt consemnaţi în glosarul ediţiei): *augmentabilitate* (165), *coterie* (158), *detentor* (173), *feneant* (158), *hazardos* (150), *malonestitate* (226), *manc* (208), *natriment* (200), *rejecta* (228), *redija* (208), *suplanta* (197), *uvrier* (128). Asemenea ,,barbarisme" sînt însă puţin numeroase.

Pe plan stilistic, proza politică eminesciană are drept semn caracteristic apelul curent la limba vorbită, la termenii, expresiile şi locuţiunile ei, ceea ce conferă o notă marcată de oralitate expunerilor autorului. Iată cîteva dintre locuţiunile şi expresiile semănate de-a lungul tuturor articolelor: *a-i fi* (cuiva) *acru sufletul* (15), *brînză de iepure* (9), *cîte în lună şi în soare* (18), *cîţi cai verzi pe pereţii toţi* (18), *gol ca degetul* (201), *departe griva de iepure* (2), *a-i curge* (cuiva) *laptele în păsat* (26), *a făgădui marea cu sarea* (7), *a se şti cu musca pe căciulă* (110), *a-şi face mendrele* (6), *a băga* (pe cineva) *în năbădăi* (128), *a avea seu la rărunchi* (8), *vai de sufletul lui!* (58). După cum se vede, unele expresii şi locuţiuni sînt puternic marcate afectiv, fiind nu o dată familiare şi chiar ,,vulgare". S-a arătat de mult că Eminescu a desfiinţat în poezia românească distincţia statornicită de clasicism dintre termenii ,,nobili" şi cei ,,vulgari", introducînd cuvinte a căror prezenţă într-o poezie era greu de conceput pînă la el. Tendinţa aceasta de a apela la cuvintele vorbirii curente, adeseori pline de încărcătură afectivă, se manifestă cu deplinătate în paginile articolelor din ,,Timpul". Se întîlnesc aici termeni drastici, nu o dată triviali, dar întotdeauna de o mare expresivitate, care traduc practic vehemenţa sentimentelor autorului: *gaşcă* (130), *gheşeft* (127), *gheşeftar* (25), *haimana* (4), *lepădătură* (4), *pişicherlîc* (190) etc. Nu o dată poetul potenţează înţelesul termenilor îmbrăcîndu-l în haina metaforei: *aristocraţia covrigului şi a simigiului* (199), *capital de palavre* (169), *fabrica de palavre din dealul Mitropoliei* (5), *machinele votătoare* (138), *marele ,,Cordon al Sfintei Cinepe"* (= streangul; 205), *mironosiţele de la Caffé chantant* (174), *plăcinta constituţională* (1), *urdorile şi spurcăciunile universului* (202), *Vavilonul de la Seina* (103). Nu e greu de făcut legătura de ordin stilistic dintre articolele politice ale scriitorului şi *Scrisoarea a III-a* şi, într-o perspectivă de literatură comparată, între publicistica eminesciană şi vehemenţa prozei lui Arghezi [6].

Cele cîteva consideraţii formulate în rîndurile de mai sus au pus în lumină unele particularităţi ale limbii şi stilului operei politice a lui Eminescu. Este deasupra oricărei îndoieli că exegeza acestui sector, întotdeauna neglijat, al operei eminesciene trebuie să continue şi că printre cercetătorii publicisticii marelui poet trebuie să se găsească şi lingviştii. Pentru ca munca lor să se desfăşoare cu un cît mai mare profit, e necesară însă întocmirea unei ediţii cît mai cuprinzătoare, dacă nu integrale, a publicisticii poetului, realizată după criteriile filologice cele mai stricte. Prin tot ce are izbutit într-însa, culegerea lui Gh. Bulgăr şi Al. Melian poate fi considerată ca o primă anticipare a unei asemenea ediţii, pe care gazetarul Eminescu o merită cu prisosinţă.

Mai 1975 *Ion Gheţie*

[6] Unele consideraţii asupra stilului publicistic al lui Eminescu la Gh. Bulgăr, *Momentul Eminescu în evoluţia limbii române literare*, Bucureşti, 1971, p. 235–240.

Opera lui Mihai Eminescu, Ion Creangă, Liviu Rebreanu pe meridianele lumii. Lucrări separate şi antologii. Cercetare bibliografică. Cuvînt înainte de prof. dr docent Al. Piru. Biblioteca Centrală Universitară, Bucureşti, 1973 (litografiat), X + 292 [– 293] p.

Cuprinderea tuturor informaţiilor referitoare la Eminescu şi la ecoul creaţiei sale literare în lume ,,într-un corpus închegat şi la zi de bibliografie eminesciană" [1] a devenit demult un imperativ pentru istoriografia literară românească.

Ceea ce există pînă în momentul de faţă sînt bibliografii parţiale, centrate pe anumite perioade sau probleme, publicate mai ales în reviste [2] sau anexate la lucrări de cri-

[1] Cf. Ion Stoica, *Bibliologia în suferinţă*, în ,,România literară", IV, 1971, nr. 2, p. 10.

[2] Cf. ,,Buletinul Mihai Eminescu", VIII, 1937; IX, 1938; X, 1939 etc.; Ion Breazu în ,,Dacoromania", VI, 1929–30; VII, 1931–33; VIII, 1934–35; IX, 1936–38 etc.; Graţian Jucan, în ,,Limbă şi literatură",

tică şi istorie literară şi deci cu mai puţine şanse de a fi semnalate în fişierele bibliotecilor decît ar fi în cazul prezentării lor sub forma unor volume de referinţă independente.

Primele iniţiative îmbucurătoare în acest sens sînt bibliografiile specializate elaborate de colectivele bibliotecilor universitare din Iaşi şi Bucureşti, respectiv bibliografia *Luceafărului* (întocmită de L. Drăgan, 1974), care semnalează volumele şi periodicele în care a apărut poemul, precum şi titlurile studiilor şi articolelor ce i-au fost închinate din 1883 pînă în 1974, şi *Opera lui Mihai Eminescu, Ion Creangă, Liviu Rebreanu pe meridianele lumii*, Bucureşti, 1973 (volum întocmit de un colectiv condus de Ileana Băncilă), ambele litografiate.

Cu un an înaintea acesteia din urmă, o editură din S.U.A. (University of Iowa Press, Iowa City) a pus la dispoziţia publicului anglofon un volum de versuri eminesciene [3] în traducerea lui Roy MacGregor-Hastie, volum ce conţine numeroase indicaţii bibliografice (p. 117—127). Semnalările respective au un caracter eterogen: traduceri *din* Eminescu şi lucrări *despre* Eminescu, lucrări independente şi spicuiri de articole din diverse publicaţii periodice, manuale şcolare, enciclopedii etc. Din punct de vedere bibliografic, semnalările sînt deficitare şi dau mai degrabă impresia unor însemnări de uz personal decît a unui material destinat publicării: datele bibliografice sînt adeseori incomplete (menţionarea fragmentară a titlurilor, nemenţionarea editurii) sau inexacte [4] (redarea aproximativă a titlurilor etc.), lipsesc semnele diacritice pentru titlurile în română, franceză, germană etc., s-a structurat un număr inadmisibil de greşeli de tipar (care afectează pînă şi numele proprii: p. 120, *Perpesicus* (Perpessicius), p. 124, *Zsida Keno* (Dsida Jenő) p. 125, *Ahiatova* (Ahmatova).

Nu am face aceste observaţii dacă, în urma unei cercetări bibliografice comparative, nu am fi ajuns la constatarea că această bibliografie redă — cu o serie de scăderi în privinţa acurateţei — bibliografia publicată cu doi ani mai devreme de către Dumitru Copillin [5] în revista ,,Secolul 20". Dintre elementele pe care ne întemeiem această afirmaţie amintim următoarele:

— două bibliografii selective [6] nu pot fi identice (atît în conţinut, cît şi în ordonarea materialului);

— cele cîteva erori care s-au strecurat în bibliografia din ,,Secolul 20" sînt reproduse şi în volumul lui MacGregor-Hastie (în continuare MG-H), vezi *infra*;

— materialul din ,,Secolul 20" apare în ordinea alfabetică a limbilor. Materialul din MG-H reproduce aceeaşi ordine a limbilor, deşi pentru engleză aceasta nu mai corespunde ordinii alfabetice (*Korean* apare înainte de *Danish*, *Hebrew* înainte de *English*, *Yiddish* înainte de *Indonesian*, *Dutch* ,,olandeza" după *Magyar!*).

Pe lîngă bibliografia pe limbi (de la p. 117—127), la care se referă observaţiile de mai sus, volumul MG-H cuprinde şi o listă cronologică a traducerilor din Eminescu (p. 113—116). Această listă conţine cîteva semnalări în plus atît faţă de bibliografia lui D. Copillin, cît şi faţă de B.B.C.U.

Am luat în discuţie aceste bibliografii deoarece, cuprinzînd un număr mare de semnalări care privesc traduceri din Eminescu în diverse limbi, ele au în bună parte acelaşi obiect cu bibliografia realizată de colectivul B.C.U. din Bucureşti (pe scurt B.B.C.U.).

Vom sublinia din capul locului că la baza întocmirii B.B.C.U. au stat nişte principii riguroase: semnalarea lucrărilor separate şi a antologiilor ce cuprind lucrări de Eminescu, ordonarea cronologică a materialului în cadrul fiecărei ţări etc.

B.B.C.U. ,,înregistrează ediţiile în limbi străine publicate în diverse ţări şi în edituri din ţară, precum şi ediţii multilingve sau

---

V, 1961; IX, 1965 etc.; S. Bălăşescu, în ,,Viaţa românească", XII, 1969, nr. 6; Dumitru Copillin, în ,,Secolul 20", 1970, nr. 1 etc.

[3] *The Last Romantic: Mihail Eminescu.* English versions and introduction by Roy MacGregor-Hastie, Iowa City, University of Iowa Press, 1972, XXVII + 129 p. Lucrarea a apărut sub egida UNESCO.

[4] De exemplu p. 119, *Poemes (general anthology contains 6 poems trans. Vivier)*, Brussels, 1960, în loc de: ,,*Traditore.* Essai de mise en vers français de poèmes occitans, italiens, espagnols, roumains, polonais et russes de diverses époques", de Robert Vivier, Bruxelles, Palais des Académies, 1960, XIX + + 285 p. (cf. B.B.C.U. 8); p. 123. *Eminescu di noi tutti*, în loc de *Eminescu poeta di noi tutti* (cf. B.B.C.U. 119).

[5] Cf. Dumitru Copillin, *Eminescu tradus în 35 de limbi*, în ,,Secolul 20", 1970, nr. 1, p. 180—192.

Menţionarea în treacăt (p. VIII) de către MacGregor-Hastie a sprijinului pe care l-a primit din partea redactorilor revistelor ,,Luceafărul" şi ,,Secolul 20" nu poate ţine locul unei trimiteri la materialul folosit.

[6] Că sînt, prin natura lucrurilor, selective o dovedeşte însuşi faptul că, de exemplu, numai o parte dintre traducerile din Eminescu apărute în România sînt semnalate (lucru ce poate fi demonstrat prin compararea cu alte bibliografii, şi în primul rînd cu cea elaborată de B.C.U.).

chiar în limba română apărute în străinătate". Ori de cîte ori a fost posibil au fost detaliate şi titlurile materialelor cuprinse în lucrarea semnalată. Sînt date în total 278 de semnalări, dintre care 233 consemnează traduceri. Lucrarea este completată de un indice al traducătorilor şi al îngrijitorilor de ediţii, un indice al ilustratorilor şi unul al limbilor în care au apărut lucrările înregistrate. B.B.C.U. este în momentul de faţă corpusul cel mai cuprinzător de date bibliografice referitoare la traducerile ce s-au efectuat de-a lungul anilor din opera lui Eminescu. Compararea B.B.C.U. cu „Secolul 20" ne-a furnizat cîteva observaţii care credem că vor fi utile celor ce se vor ocupa de completarea şi de ţinerea la zi a bibliografiei eminesciene. Trecem peste deosebirile minore (diferenţe nesemnificative la numărul de pagini, deosebiri de transliterare etc.), care şi aşa nu pot fi toate controlate, deoarece nu dispunem decît de o parte din lucrările în cauză. Sînt însă cîteva neconcordanţe care ar merita, în măsura posibilităţilor, o confruntare directă la sursă spre a se stabili care dintre variante este cea exactă. Spicuim cîteva exemple [7]:

— S, p. 184 (MG-H, p. 119), *Destin Roumain, Voix Universelle, Michel Eminesco* (trans. Michel Steriade), Brussels, *1968* — faţă de *1966* (B.B.C.U.7).

— S, p. 182 (MG-H, p. 118), *Rumunšti prosaikové v rámci* [...], Prague, 1927, conţine un fragment din *Sărmanul Dionis* sau din *Geniu pustiu*, cum indică (B.B.C.U. 27)?

— Faţă de cele două ediţii (semnalate de B.B.C.U. 102 şi 32) ale lucrării *Quelques poésies de Michail Eminesco* (traduse de Marguerite Miller Verghi) se pare că a mai existat şi o a treia ediţie Geneva-Paris, 1920 (S, p. 183; MG-H, p. 119).

— S, p. 187 (MG-H, p. 123), volumul lui P. Gerbore apare menţionat cu titlul *Eminescu di noi tutti* faţă de *Eminescu poeta di noi tutti* (cf. B.B.C.U. 119).

— În legătură cu volumul *Wybór poezyj i poematow*, în traducerea lui E. Zegadłowicz, publicat la Varşovia în 1933 (B.B.C.U. 87), găsim în S, p. 189 (MG-H, p. 124), menţiunea unei prefeţe de Iorga şi a unei bibliografii de Caragiale.

— Faţă de datele din B.B.C.U. 103 găsim în plus în S, p. 183 (MG-H, p. 119), menţiunea unei prefeţe de Xenopol.

— Volumul *Poésies* (B.B.C.U. 113) (poezii traduse de M. Miller Verghi, Bucureşti, 1938) apare în S, p. 183 (MG-H, p. 119), cu semnalarea unei prefeţe de Titu Maiorescu.

— Volumul *Gedichte* (B.B.C.U. 123), Bucureşti, 1950, are o introducere de M. Beniuc (S, p. 185; MG-H, p. 120).

— Pentru B.B.C.U. 126, *Müde Vöglein* (în traducerea lui V. Orendi-Hammenau), S, p. 185 (MG-H, p. 121), semnalează şi o a treia ediţie (1957).

— La volumul *Stihi*, în limba rusă (B.B.C.U. 134), apărut la Bucureşti în 1959, S, p. 190 (MG-H, p. 125) menţionează o prefaţă de N. Tertulian.

— Lucrarea semnalată de B.B.C.U. 137 (*Versek*, Bucureşti, 1962) apare în S, p. 188 (MG-H, p. 124), cu menţiunea unei prefeţe de Sadoveanu.

Cîteva din erorile din MG-H necesită unele precizări:

— MG-H, p. 117, face menţiunea unei prime traduceri în arabă a poeziei *Rugăciunea unui dac*, care *„was reprinted in facsimile in Cluj, 1939"*. De fapt prescurtarea „Cl. 1939" din bibliografia lui D. Copillin trebuie interpretată a semnala: *„Convorbiri literare", 1939* (revistă în care apare facsimilul respectiv, cf. vol. LXXII, p. 1272—1276).

— MG-H, p. 121, indică: *Der Abendstern* etc. (40 poems, trans. Bahner), Berlin-Weimar, 1964, 162 p. (commentary by translator). Este, de fapt, vorba doar de o postfaţă de W. Bahner (cf. S, p. 185), iar traducerea a fost efectuată de Günther Deicke şi Christine Wolter (cf.B.B.C.U. 44).

Următoarea semnalare neclară din „Secolul 20" dă naştere la o confuzie în MG-H:

— S, p. 186, *Die Weintraube...*, trad. S. Puskariu, Berlin—Viena—Leipzig, trad. H. Roth, Viena—Leipzig, 1941(cuprinde 7 poezii);

— MG-H, p. 121, *Die Weintraube*, Berlin—Vienna—Leipzig, Vienna—Leipzig, 1941 (trans. Puskariu, Roth of 7 poems).

Comparînd cu B.B.C.U., constatăm că a fost probabil o contaminare între:

— *Die Weintraube*. Rumänische Erzählungen. Herausgegeben von Sextil Puscariu. Berlin — Wien — Leipzig, Karl H. Bischoff-Verlag, 1943, 296 p. (B.B.C.U. 48), şi

— *Aus grünen Wäldern weht der Wind*. Rumänischen Gedichte (7 poezii traduse de Arnold Roth, Hans Diplich şi Herman Roth), Wien—Leipzig, Wiener Verlagsgesellschaft, 1941, 114 p. (B.B.C.U. 4).

Semnalez în continuare cîteva traduceri din Eminescu menţionate în bibliografia lui D. Copillin care pot contribui la îmbogăţirea materialului cuprins în B.B.C.U. Timpul nu mi-a permis să fac investigaţii suplimentare (sondaje) în biblioteci spre a identifica aceste semnalări. Le redau aşa cum apar în „Secolul 20":

[7] Pentru semnalările din „Secolul 20" (S) indicăm pagina la care apar; pentru cele din B.B.C.U., numărul sub care apar: pentru corelarea datelor din „Secolul 20" cu cele din MG-H, facem şi trimiterile la paginile acestuia din urmă.

bulgară:

— S, p. 182 (MG-H, p. 117), *Hyperion i drughi stihotvorenia* (*Luceafărul* și alte poezii), trad. Boris Kolev, Tolbuhin, 1959, 44 p. (prefața, ecouri în presă la traducerile anterioare și 7 titluri: *Împărat și proletar*, *Viața* etc.);

cehă:

— S, p. 182 (MG-H, p. 118), *Moderni rumunské basniktvi* (Scriitori români moderni) de J. Huškova-Flajšhainsova și O. Densusianu, Bratislava, 1929 (referiri și la Eminescu și fragmente din *Veneră și Madonă*, *Adio*, *Satira* I, II, IV, *Împărat și proletar*, *Glossă* etc., p. 29, 36—53, 56, 92, 95);

franceză:

— S, p. 184 (MG-H, p. 120), poezia *La steaua*, sub titlul *Les étoiles éteintes*, este inclusă în volumul lui A. Dorchain, *Poésies* (1881—1894), apărut la Paris, Lemevre, în 1895;

— S, p. 183 (MG-H, p. 119), *Rapsodies roumaines*, *Bel-Enfant de la Larme* (*Făt-Frumos din lacrimă*), Paris, 1890, 71 p. (prefața, comentarii și trad. în proză a lui Jules Brun, nesemnată);

— S, p. 183 (MG-H, p. 119), *Hyperion*, trad. Paul Lahovari, B., (1941), 124 p. (n.n. doar 12 p., după bibliografia *Luceafărului* întocmită de Lenuța Drăgan);

greacă:

— S, p. 186 (MG-H, p. 121), Mistakidis Antonis, *Genialul poet român Mihail Eminescu*, Salonic, 1942, 31 p. (studiul despre viața și opera poetului cuprinde și 5 titluri: *Crăiasa din povești*, *Sonet* (*Veneția*), *Mortua est* (fragment), *Trecut-au anii*, *Luceafărul* (fragment), trad. în greaca modernă;

italiană:

— S, p. 187 (MG-H, p. 122), N. Iorga, *Conferenze italiane...*, Milano, 1927 (cuprinde și 5 titluri: *Speranță*, *O, mamă*, *Cînd însuși glasul*, *Mai am un singur dor*, *Revedere* și altele în fragmente);

rusă:

— S, p. 190 (MG-H, p. 125), *Rumânskaia literatura*, B, 1959, II (include și 4 titluri: *Împărat și proletar*, *Scrisoarea III*, *Lasă-ți lumea...*, *La steaua*);

ucraineană:

— S, p. 192 (MG-H, p. 127), antologia ruteană din 1908 include 8 poezii în trad. poetului Vasili Sciurat.

Am făcut aceste cîteva observații cu convingerea că utila lucrare elaborată de Biblioteca Centrală Universitară din București constituie o primă etapă în vederea pregătirii pentru tipar a unei ample bibliografii Eminescu, care va fi apoi adusă la zi periodic. În sensul valorificării moștenirii culturale și pentru sprijinirea documentară a cercetării, s-ar cere alcătuit și un catalog centralizat al tuturor manuscriselor Eminescu existente în bibliotecile din țară.

Variantele manifestări ce au omagiat, în 1975, 125 de ani de la nașterea lui Eminescu și semnalarea a circa 250 de traduceri din Eminescu de care avem cunoștință pînă în prezent pun pregnant în evidență ecoul operei marelui nostru poet de-a lungul anilor pe meridianele globului. Toate acestea ne îndreptățesc să reluăm cuvintele lui Șerban Cioculescu: „Iată dar că universalitatea geniului creator eminescian nu se înscrie printre iluziile naționale incontrolabile, ci este afirmată sus și tare de străinii care au venit, mai devreme sau mai tîrziu, în atingere cu el”[8].

Ilinca Constantinescu

[8] Șerban Cioculescu, *Epoca marilor clasici* în „România literară”, 1973, VI, nr. 26, p. 7.

BIBLIOTECA „ASTRA”
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 2 exemplare, dactilografiate la un rînd şi jumătate, pe ambele feţe ale hîrtiei. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale. Autorii pot primi un număr de 30 de extrase, gratuit — dacă lucrarea face parte din planul de lucru al unei instituţii, sau contra plată — dacă lucrarea este remunerată.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Calea Victoriei 125, sector I — Bucureşti

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția acad. IORGU IORDAN, **Crestomație romanică**, vol. III, partea a II-a, 1971, 908 p., legat, 36 lei; vol. III, partea a III-a, 1974, 1056 p., legat, 59 lei.

Sub redacția acad. AL. GRAUR, S. STATI, LUCIA WALD, **Tratatul de lingvistică generală**, vol. I, 1971, 558 p., 31 lei, tiraj nou 1972.

PETRU NEIESCU, GRIGORE RUSU, IONEL STAN, **Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș**, vol. II, 1971, XXV p. + hărți de la 244 la 537, 118 lei; vol. III, 1973, XXV p. + hărți de la 538 la 870, 132 lei.

Sub redacția AL. GRAUR, **Gramatica limbii române**, vol. I și II, ediția a II-a revăzută și adăugită; tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei; vol. II, 589 p., 30 lei.

* * * **Bibliografie analitică a limbii române literare** (*1780—1866*), 1972, 215 p., 17,50 lei.

* * * **Studii de limbă literară și filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei; **vol. III**, 1974, 400 p., 21,50 lei.

FRIEDA EDELSTEIN, **Sintaxa gerunziului românesc**, 1972, 169 p., 6,50 lei.

NICOLAE SARAMANDU, **Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetică. Observații asupra sistemului fonologic**, 1972, 203 p., 7,50 lei.

AL. GRAUR, **Gramatica azi**, 1973, 239 p., broșat, 7 lei.

I. COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române**, 1973, 204 p., 10,50 lei.

CORNELIA COHUȚ și MAGDALENA VULPE, **Graiul în zona „Porțile de Fier". Texte. Sintaxă**, 1973, 395 p., 12 lei.

Texte dialectale. Muntenia, I, 1973, 478 p., 17,50 lei; II, 1975, 915 p., 48 lei.

ION GHEȚIE, AL. MAREȘ. **Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea**, 1974, 388 p., broșat, 25 lei.

GABRIELA PANĂ-DINDELEGAN, **Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română**, 1974, 296 p., broșat, 10,50 lei.

ION GHEȚIE, **Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice**, 1974, 210 p., broșat, 9 lei.

GHEORGHE CHIVU și MARIANA COSTINESCU, **Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea**, 1974, 9 lei.

Sub redacția acad. AL. GRAUR și acad. I. COTEANU, **Probleme de lingvistică generală**, vol. VI, 1974, 144 p., broșat, 7,50 lei.

LUIZA SECHE, **Lexicul artistic eminescian în lumina statisticii**, 1974, 602 p., legat, 30 lei.

Sub redacția acad. IORGU IORDAN, **Istoria științelor în România. Lingvistica**, 1975, 176 p., 7,50 lei.

EMESE KIS, **Încadrarea substantivelor de origine maghiară în sistemul morfologic al limbii române**, 1975, 191 p., 8,75 lei.

LR. Anul XXIV, nr. 5, p. 435—566, București, 1975

I.P. I. c. 363

42 200

Lei 6—

T 8219

LIMBA ROMÂNĂ

6

ANUL XXIV
1975

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

A900

0 IIII 2005

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Acad. ION COTEANU

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUȘ
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.
În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Revistele se pot procura și prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poștă), Calea Victoriei nr. 125, Sectorul 1 — București.
Toate comenzile externe pentru lucrările apărute în Editura Academiei R. S. România se vor adresa la:
I L E X I M, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P O BOX 2001, Calea Griviței nr. 64—66, Bucureşti, Oficiul poștal 12, România. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.
Toutes commandes de l'étranger pour les travaux parus aux Edition de l'Academie de la République Socialiste de Roumanie seront adressées à:
I L E X I M, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P O BOX 2001, 64—66, Calea Griviței, Bucarest, Office postal 12, Roumanie.

ADRESA REDACȚIEI
Str. Spiru Haret nr. 12
Sectorul 7
BUCUREȘTI

Editura Academiei R.S.R.
Calea Victoriei nr. 125
Sectorul 1
telefon 50 76 80

Apare de 6 ori pe an.

i 8219.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

-- ULU 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXIV 1975 Nr. 6

SUMAR

GRAMATICĂ — VOCABULAR

FULVIA CIOBANU, Construcţia cauzală adverbială şi propoziţia modală explicativă 569
ANDREI AVRAM, Note etimologice 573
V. PĂLTINEANU, Note lexicale şi etimologice 579
GH. BOLOCAN, Stratificare în toponimie 583

LIMBĂ LITERARĂ — FILOLOGIE

G.I. TOHĂNEANU, Convergenţă şi contaminare metaforică în poezia lui V. Voiculescu 587
PETRU ZUGUN, Influenţa lui Aron Pumnul asupra lui Mihai Eminescu sub raport lingvistic 597
ION GHEŢIE, Activitatea de traducere şi tipărire a cărţii româneşti la Braşov la sfîrşitul secolului al XVI-lea 609

NOTE — COMENTARII

ŞTEFAN BADEA, Note pe marginea *Stilisticii limbii române* 617
G. MIHĂILĂ, În legătură cu o recenzie 621

RECENZII

ION GHEŢIE, *Începuturile scrisului în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974 (*Gh. Bulgăr*) 625
SEIT MURATCEA — AL. GHEORGHIU, *Ghid de conversaţie român-turc*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1974 (*Ion Penişoară*) 626

SUMARUL REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ" PE ANUL 1975 629

INDICELE REVISTEI PE ANUL 1975 633

LR, Anul XXIV, nr. 6, p. 567—672, Bucureşti, 1975

23309.

LIMBA ROMÂNĂ

CONSTRUCȚIA CAUZALĂ ADVERBIALĂ ȘI PROPOZIȚIA MODALĂ EXPLICATIVĂ

DE

FULVIA CIOBANU

1. În paragraful consacrat prepoziției *de* din partea de morfologie a *Gramaticii limbii române* a Academiei, ediția a doua[1], se menționează că această prepoziție introduce complementul circumstanțial de cauză exprimat prin substantive, prin adjective și prin adverbe. Ultima dintre aceste situații este ilustrată cu următorul exemplu :

Aghiuță... face pe ceas șase poștii și mai bine ***de degrabă*** *ce-i e să-și împarță bunătățile.* CARAGIALE, O. III 40[2].

În această ediție a *Gramaticii* Academiei, la sintaxa părților de propoziție adverbul nu figurează însă printre mijloacele de exprimare a circumstanțialului de cauză[3]. La propoziția circumstanțială de mod se afirmă următoarele : „Cînd propoziția explică o calificare exprimată printr-un adjectiv sau a d v e r b (spațiat de mine — F.C.), subliniindu-i existența,... ea poate fi introdusă și prin pronumele relativ *ce* : *De rele* ***că*** *sînt nu pot să trăiască la un loc.* ISPIRESCU, L. 5. Modalele introduse prin *ce* apar de obicei după complemente cauzale"[4].

2. Cele arătate mai înainte fac să se ridice întrebarea dacă adverbul precedat de prepoziția *de* trebuie inclus sau nu printre mijloacele de exprimare a circumstanțialului de cauză și, prin urmare, dacă la morfologie s-a procedat bine cînd s-a considerat construcția *de degrabă* drept un asemenea circumstanțial. Această întrebare este cu atît mai justificată cu cît, în mod obișnuit, adverbele construite cu prepoziții sînt atribute sau complemente locale, temporale sau modale[5]. Sub acest aspect construcția cauzală *de* + adverb ocupă un loc cu totul aparte printre celelalte construcții adverbiale, ceea ce ar putea eventual explica absența ei dintre modalitățile de exprimare a circumstanțialului de cauză atît din *Gramatica* Academiei, cît și din celelalte gramatici ale limbii române.

3. În prima ediție a *Gramaticii limbii române* a Academiei, construcția cauzală adverbială nu este menționată deloc, în timp ce construcția *de* + adjectiv + *ce*... (din citatul : *Știi, Ioane, strălucește de mîndră ce-i*, SADOVEANU, O. II 152) este interpretată în bloc drept o propoziție circum-

---

[1] Vol. I, București, 1963 (tiraj nou, 1966), p. 346.

[2] Adverbul *degrabă* din acest citat este format prin aglutinarea prepoziției *de* cu substantivul *grabă*. Cf. *Formarea cuvintelor în limba română*. Vol. I *Compunerea*, p. 98.

[3] Cf. *lucr. cit.*, vol. al II-lea, p. 177.

[4] *Ibidem*, p. 307.

[5] Cf. Fulvia Ciobanu, *Valorile prepozițiilor în construcție cu adverbele*, în SG, vol. al III-lea, [București, 1961], p. 43—66.

stanţială de cauză introdusă prin conjuncţia *de*[6]. Un punct de vedere asemănător se întîlneşte şi în alte lucrări, de exemplu la Iorgu Iordan, în *Limba română contemporană*[7] (fără să se precizeze statutul lui *de* în aceste construcţii). După *Limba română. Fonetică. Vocabular. Gramatică*[8], grupul *de flămînd* din citatul: *Lupului îi scăpărau ochii şi-i sfîrîia gîtlejul de flămînd ce era* (Creangă) este un circumstanţial de cauză exprimat prin adjectiv cu prepoziţie. De acord cu această interpretare, Mioara Avram[9], ocupîndu-se de structura sintactică a construcţiei *de* + adjectiv + *ce...*, subliniază asemănarea ei, pe de o parte, cu construcţia cauzală *de* + adjectiv *(de-abia umblă de slabă)*, pe de alta, cu construcţiile *de* + substantiv + *ce... (crapă pietrele de frig ce e*, în care toate gramaticile admit că *de* + substantiv are rol de circumstanţial de cauză) şi *de* + adverb + *ce...* (tipul *de degrabă ce...*, discutat în prezentul articol).

În legătură cu felul propoziţiei introduse prin *ce* din contextele *de* + substantiv + *ce...* şi *de* + adjectiv + *ce...*, Mioara Avram[10] ajunge la concluzia că, în timp ce după substantiv *ce* introduce o atributivă, după adjectiv, acelaşi pronume este element introductiv al unei propoziţii modale. În întregul ei, o construcţie de acest fel este echivalentă din punct de vedere semantic cu o propoziţie circumstanţială de cauză. Despre construcţiile *de* + adverb + *ce...* autoarea arată că „sînt perfect paralele cu cele... care conţin adjective"[11]. Această soluţie, după cum s-a arătat mai înainte, a fost adoptată inconsecvent de ediţia a doua a *Gramaticii* Academiei, poate şi pentru că în lucrarea Mioarei Avram construcţia cauzală adverbială nu a făcut ea însăşi obiectul unei analize, ci a servit numai ca punct de referinţă pentru analiza construcţiei adjectivale.

4. Supusă unui examen mai atent, construcţia *de* + adverb + *ce...* atestă, pe lîngă asemănări cu construcţia adjectivală, şi existenţa unor particularităţi de structură proprii, care merită a fi relevate.

5. Astfel în construcţia cauzală adjectivală verbul care urmează după *ce* este de obicei copulativ, pronumele însuşi avînd funcţie de nume predicativ (cf. *de rele ce sînt*). Adjectivul construit cu *de* se referă cel mai adesea la subiectul propoziţiei din care face parte şi care este acelaşi cu subiectul subordonatei modale. Excepţiile sînt rare:

Leana, cu mare ce, deschise uşa şi se ivi culcată pe brînci, de două ori pare că mai lungă şi mai uscată... cu capul cît o baniţă, de scărmănat ce-i era părul. I.L. Caragiale, *Opere*, ediţie critică de Al. Rosetti, Şerban Cioculescu, Liviu Călin, vol. al. III-lea [Bucureşti], 1962, p. 411.

În această frază, circumstanţialul de cauză exprimat printr-un participiu-adjectiv *(de scărmănat)* se referă la subiectul modalei *(părul)*, iar subiectul regentei *(Leana)* devine complement indirect în subordonată.

Iată şi un alt citat, în care predicatul subordonatei este un verb predicativ avînd alt subiect decît regenta:

---

[6] Vol. al II-lea, Bucureşti, 1954, p. 199. Cf. şi DA, s.v. *de*[1].

[7] Ed. a II-a, Bucureşti, 1956, p. 710.

[8] Bucureşti, 1956, p. 218.

[9] În *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română*, Bucureşti, 1960, p. 85—89. În cele ce urmează am înlocuit citatele date de autoare prin construcţii scurte şi, datorită acestui fapt, mai uşor de mînuit.

[10] *Lucr. cit.*, p. 87—88.

[11] *Ibidem*, p. 88.

De frumoasă ce-o vedea îi părea cum că nici n-o vede. Ion Slavici, *Povești*, vol. I, ed. a II-a, București [1943], p. 59.

Aici *de frumoasă* are funcție de circumstanțial de cauză pe lîngă *părea*, iar *ce* este element predicativ suplimentar pe lîngă *vedea*.

De obicei, paralel cu construcția complexă *de* + adjectiv + *ce*... se poate folosi construcția simplă *de* + adjectiv, fără ca în esență înțelesul comunicării să difere *(de rele ce sînt = de rele)*. Face excepție o construcție ca cea din Caragiale *(de scărmănat ce-i era părul)*, în care modala este absolut necesară deoarece adjectivul circumstanțial de cauză *(scărmănat)* se referă semantic la subiectul modalei *(părul)*.

6. Cît privește analiza exemplului *de degrabă ce-i e să-și împarță bunătățile*, trebuie menționat că verbul *e* din modală are, după unele opinii, valoare copulativă[12], iar după altele, valoare predicativă[13]. Prima modalitate de analiză este mai convenabilă, întrucît *ce* în acest caz poate fi interpretat drept nume predicativ, iar propoziția introdusă prin *să* drept subiectivă. Cea de-a doua modalitate de analiză are dezavantajul că nu oferă o soluție satisfăcătoare în legătură cu funcția sintactică a lui *ce*. Omisiunea modalei nu pare posibilă în acest exemplu, pe de o parte, deoarece construcția *de degrabă ce-i e* are ca punct de plecare expresia *a-i fi degrabă*, iar pe de altă parte, din cauza subiectivei dependente de modală.

Construcția adverbială *de degrabă ce-i e* se aseamănă semantic, și într-o anumită măsură și ca structură, cu construcțiile substantivale de tipul *de frig ce-i e*, în care însă *a fi* este verb predicativ, iar *frig* subiect gramatical (în timp ce pronumele în dativ *i* are, după cum se știe[14], rol de subiect logic).

7. Mai adesea verbul din modala introdusă prin *ce* de pe lîngă adverbul cu rol de circumstanțial de cauză este predicativ :

Îi sfîrîia călcîiele de iute ce se ducea. ISPIRESCU, la TDRG, s.v. *de*[2].

Moșneagul a rămas pleșuv și spetit, de mult ce-l netezise baba pe cap. CREANGĂ, p. 294, în DLR, s.v. *mult*.

Au bătut părinții din palme de mult ce le-a plăcut cîntecul. CARAGIALE, O. II 295, *ibidem*.

Față de predicatul modalei (în exemplele de mai sus *se ducea*, *netezise*, *a plăcut)*, *ce* are funcție de circumstanțial de mod. Deși adverbul construit cu prepoziția *de* are calitatea de circumstanțial de cauză al verbului din regentă *(sfîrîia*, *a rămas*, *au bătut)*, semantic el este legat de predicatul subordonatei modale, indicînd de fapt o circumstanță a acestuia. Fără prezența verbului din modală exprimarea devine incompletă. Ca urmare și în aceste situații prezența modalei introduse prin *ce* pe lîngă adverb este obligatorie.

Datorită, probabil, strînsei legături semantice dintre termeni, construcția *de mult ce* este considerată în DLR, s.v. *mult*, drept o locuțiune conjuncțională cu sensul „din cauza cantității mari, a duratei îndelungate,

---

[12] Cf. *Gramatica* Academiei, vol. al II-lea, ediția întîi, p. 177, ediția a doua, p. 268, unde se dă ca exemplu de subiectivă propoziția introdusă prin *să* din citatul : *...îi era degrabă să meargă la neica Stavrache...*, deci se poate presupune că aici *degrabă* a fost considerat drept nume predicativ al lui *era*.

[13] Cf. Mioara Avram, *lucr. cit.*, p, 87.

[14] Cf. *Gramatica* Academiei, ed. a II-a, vol. al II-lea, p. 168.

a intensității vii etc."[15]. Acestei interpretări i se opune însă faptul că adverbul *mult* își păstrează aici nealterat sensul său lexical și valoarea de circumstanță modală pe lîngă predicat (de exemplu *de mult ce-l netezise* nu înseamnă pur și simplu *din cauză că-l netezise*, ci *din cauză că-l netezise mult)*.

O locuțiune conjuncțională cauzală provenită dintr-o construcție *de* + adverb + *ce* este, după cum arată Mioara Avram[16], *de bine ce*, dintr-un citat ca următorul (Sadoveanu) :

Și de bine ce i-au făcut slujba asta de l-au adus la domnie, Vodă le-a dat slobozenie să-și agonisească unele cîștiguri.

Aici este evident că *bine* nu-și mai păstrează sensul lexical, iar *ce* nu poate fi interpretat drept parte de propoziție pe lîngă *au făcut.*

Întreaga construcție *de bine ce* se prezintă ca o unitate semantică, în limba mai veche cu sensul cauzal „întrucît, de vreme ce" (ca în exemplul lui Sadoveanu), în limba actuală mai ales cu sensul temporal „imediat ce, (de) îndată ce" *(De bine ce a venit s-a și apucat de treabă)*, derivat din cel cauzal.

8. Un alt aspect care interesează discuția de față este înțelesul propoziției modale introduse prin *ce.*

După cum am văzut din citatul reprodus în articolul de față la p. 569, *Gramatica* Academiei face precizarea că modala introdusă prin *ce* de pe lîngă adjectiv sau adverb explică o calificare, subliniindu-i existența. Această precizare se potrivește în special modalelor de pe lîngă adjective, construite de obicei cu verbul *a fi.* Un rol asemănător pare să aibă și modala din *de degrabă ce-i e.* Modalele cu verb predicativ de pe lîngă construcțiile adverbiale *(de iute ce se ducea* sau *de mult ce-l netezise)* exprimă acțiunea pe care o caracterizează semantic adverbul cu rol de circumstanțial de cauză în regentă. La aceasta ar trebui adăugat că, în special atunci cînd determină adverbe, modala pare să sublinieze intensitatea sau cantitatea mare exprimată de adverbul cu rol de circumstanțial de cauză, în aceste contexte *ce* avînd sensul „cît".

---

[15] Glosare evident necorespunzătoare pentru o locuțiune conjuncțională.
[16] *Lucr. cit.*, p. 88—89.

NOTE ETIMOLOGICE

DE

ANDREI AVRAM

Toate cuvintele discutate în notele de mai jos figurează în DLR, tomul VIII, partea 1, litera *P. P—păzui*, București, 1972, și poartă mențiunea „etimologia necunoscută".

palamojdii. Înseamnă, prin nordul Munteniei, „palavre". În *Lexic regional* [I, București], 1960, p. 84, găsim varianta *polomojdi* „fleacuri, vorbe goale", culeasă de Tr. Cantemir din Rîmnicu Vîlcea (nu este menționată în DLR, s.v. *palamojdii*). După părerea noastră, *palamojdii* nu poate fi despărțit de verbul *pălămăti* „a vorbi în somn", cu diverse variante, printre care *polomoti* (vezi mai jos, s.v. *pălămăti*). Desigur, derivatul așteptat de la acest verb ar fi trebuit să fie **pălămătie* (cu accentul pe silaba penultimă) sau, plecîndu-se de la varianta citată, **polomotie* (cu accentul pe penultima sau pe antepenultima silabă). Forma *palamojdii* (accentul se află pe vocala [o]) se poate însă explica prin influența unor cuvinte cu sensuri asemănătoare, cum sînt *alimojdii* „fleacuri; vorbe sau lucruri de nimic, fără folos" (prin Dîmbovița; vezi DA), *basmodie* „anecdotă" (D. Udrescu, *Glosar regional Argeș*, București, 1967), probabil și *dodii* (în expresia *a vorbi în dodii* „a vorbi într-aiurea, a aiuri"; CADE), *nasmodie* „poznă, năzbîtie, caraghioslîc", *năzgodie* „ciudățenie, bazaconie, drăcie" (ultimele două, ceva mai îndepărtate din punct de vedere semantic, sînt cunoscute tot prin Muntenia, după indicațiile din DLR. Poate că nu este lipsit de interes faptul că, în ce privește sonoritatea consoanelor din penultima silabă, există un paralelism aproximativ între **pălămătie* (**polomotie*) și *palamojdie*, pe de o parte, și *năzbîtie* și *nasmodie* (sau *năzgodie*), pe de altă parte. Cu privire la locul accentului, cf. *lămústie*, variantă a lui *hălămujdie* „mare dezordine și gălăgie" (SDLR).

Pentru a explica prezența lui [j], am putea, eventual, să luăm în considerație pe *bolmoajă* „farmec, vrajă" <*bolmoji* (vezi DA). Ni se pare însă mai plauzibilă explicația conform căreia consoana [j] a apărut în *palamojdii* (sg. *palamojdie*) — și astfel s-a creat grupul [jd] — din motive asemănătoare cu cele invocate de acad. Al. Graur, SCL, X, 1959, 2, p. 206, în legătură cu grupul [șt] al derivatului *flușturatic*: „cuvintele *fluture*, *a flutura*... sînt fără îndoială expresive, din cauza grupului de consoane inițial; dar derivatul *fluturatic* n-a părut destul de expresiv, de aceea s-a creat o variantă *flușturatic*, unde grupul *șt* adaugă ceva la valoarea simbolică a grupului inițial". De remarcat că unul dintre cuvintele citate mai sus (toate, cu un vocalism și o structură accentuală care le apropie de *palamojdii*), *alimojdii* — cel mai apropiat și din punct de vedere semantic — conține același grup consonantic cu caracter expresiv pe care îl găsim și în cuvîntul din titlul acestei note.

paşchiulă. Are sensul „săculeţ, pungă de piele pentru bani". Este un derivat cu sufixul diminutival *-ulă* (pentru care vezi G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, 1916, p. 279—280) de la *paşcă* „pachet (de tutun)". Ca formaţie, este asemănător cu *taşculă* (citat de Mioara Avram, SMFC, II, 1960, p. 149, nota). Pentru [ķ], în locul lui [k] din cuvîntul-bază, şi pentru varianta *păschiulă*, cf. *başchiolă* şi *baschiulă*, menţionate în SDLR, s.v. *băşcălie*, ca variante ale acestuia, precum şi *başchiulă* „bătaie de joc, băşcălie" (G.F. Ciauşanu şi L. Sfîrlea, în *Materiale şi cercetări dialectale* I, [Bucureşti], 1960, p. 224).

paşniţă. Înseamnă, prin nordul Munteniei, „femeie stricată". După părerea noastră, provine din scr. *pašinica* „Paschasgemahlin, Paschasfrau" (Svetomir Ristić i Jovan Kangrga, *Речник српскохрватског и немачког језика*. Други део. *Српскохрватско-немачки*, Belgrad, 1928). Sincopa vocalei neaccentuate din penultima silabă nu pune probleme; pentru aspectul semantic al chestiunii, cf. *damă*.

patmă. Desigur, nu poate fi despărţit de *patnoşcă*, definit la fel: „gaică (ce strînge la spate o haină)"; sursa PAMFILE, C. 49 este indicată pentru ambele cuvinte. G. Mihăilă, RRL, XV, 1970, 5, p. 503—504, a arătat că *patnoşcă* este acelaşi cuvînt cu *padnoşcă*; în DLR *patnoşcă* figurează ca titlu de articol şi, în acelaşi timp, apare în articolul *padnoşcă*, unde, după precizarea „în forma *patnoşcă*", se dă, la sensul 3, exact definiţia reprodusă mai sus şi se trimite la aceeaşi sursă. Întrucît există un sufix *-oşcă* (după G. Pascu, *op. cit.*, p. 271, variantă a lui *-oaşcă*), *patmă* poate fi considerat formaţie regresivă de la *patnoşcă*, simţit ca derivat în *-oşcă*; cf. *pito(a)şcă* <*pită*. Pentru trecerea lui [n]la [m], cf. *basm*, faţă de *basn* : v. sl. *basnĭ*.

păbîi. Este glosat „(despre păsări) a fîlfîi", pe baza unui singur citat, pe care îl reproducem parţial: *Şi o raţă Creaţă: Cu aripile păbîia Şi clonţul ciocănea.* Întrucît „a fîlfîi" este, aici, echivalent cu „a bate (din aripi)", iar cuvîntul a fost înregistrat în Bucovina, considerăm că ne găsim în prezenţa unui împrumut din ucraineană. Ucr. *побивати* „a bate" (B.D. Hrinčenko, *Словарь украинскаго языка*... III, Kiev, 1909 [reproducere fotomecanică, Kiev, 1959]) se află, din punctul de vedere al formei, în acelaşi raport faţă de rom. *păbîi* ca şi ucr. *подавати* faţă de rom. *pădăi*, variantă a lui *pădăia* „a lovi tare; a bate zdravăn" (etimologia aceasta a fost dată de G. Mihăilă, *loc. cit.*, p. 504, şi acceptată în DLR). De observat că forma de indicativ imperfect atestată în citatul din DLR ar putea tot atît de bine să aparţină unui verb de conjugarea I : *păbîia*.

păhui. În DLR figurează un *păhui*[1] (substantiv), cu mai multe sensuri, printre care „fag subţire şi înalt" şi „epitet dat unui om înalt şi bine făcut", şi un *păhui*[2] (adjectiv) „năuc, aiurit, zăpăcit; prost". Cel dintîi are etimologie (magh. *pagony*); la cel de al doilea apare menţiunea „etimologia necunoscută", urmată de o trimitere la *tehui*. După părerea noastră, avem a face cu un singur cuvînt. Ne întemeiem pe faptul că sensurile „(om) înalt", pe de o parte, şi „(om) prost" sau, în general, „(om) cu anumite trăsături negative", pe de altă parte, coexistă adesea în conţinutul semantic al unuia şi aceluiaşi cuvînt; cf., de exemplu, *măcău* „epitet dat unui om

foarte înalt, voinic şi cam prost" (DLR), *gligan* „om crescut mare şi cam prost, leneş ; voinic, bine făcut" (DA). Credem deci că sensul lui *păhui*[2] ar fi trebuit să figureze alături de sensul „om înalt", într-un unic articol *păhui*.

De adăugat că substantivul *păhuie*[1] — pe care DLR îl consideră derivat din *păhui*[1] + sufixul *-ie* (?) — reuneşte sensuri foarte apropiate de cele pe care în cazul lui *păhui* le găsim distribuite în două articole de dicţionar ; „ramură de fag care se pune la stîlpul porţii în ziua de 23 aprilie" şi „epitet dat unei persoane înalte, slabe şi neîndemînatice" ; în ultimul sens se poate constata coexistenţa componentelor semantice „înalt" (cf. *păhui*[1]) şi „neîndemînatic" (cf. *păhui*[2]).

păitoniu. Are sensul „(despre oameni) care este cam aplecat într-o parte" şi a fost înregistrat în Banat. După părerea noastră, provine din scr. *pàjtak* „Pferd mit krummen Hinterbeinen" (Anton Knežević, *Die Turzismen in der Sprache der Kroaten und Serben*, Meisenheim am Glan, 1962, p. 251). La forma din DLR s-a ajuns prin înlocuirea părţii finale din **paitac* (interpretată ca sufix) cu un sufix frecvent în Banat.

pălamojdi. Ca şi substantivul *palamojdii*, discutat mai sus, verbul din titlul acestei note este cunoscut prin nordul Munteniei (amîndouă cuvintele au fost preluate de DLR din aceeaşi sursă : RĂDULESCU-CODIN ; este curios că nu se fac trimiteri de la unul la celălalt). Dacă, aşa cum am încercat să arătăm, există o legătură între *palamojdii* şi verbul *pălămăti*, s-ar părea că pentru a explica pe *pălamojdi* trebuie să plecăm, direct, de la acelaşi verb ; se pune chiar întrebarea dacă *palamojdii* nu se explică mai curînd ca derivat de la *pălamojdi*, nu aşa cum am propus noi. Nu cunoaştem însă verbe sub a căror influenţă s-ar fi putut produce transformarea părţii finale a lui *pălămăti (-ăti > -ojdi)*, în timp ce substantivul *palamojdii* poate, din punctul de vedere al formei, să fie explicat în mare parte prin influenţa altor substantive (vezi mai sus). Considerăm, prin urmare, că verbul *pălamojdi* este derivat din substantivul *palamojdii*, şi nu invers (am neglijat fluctuaţia [a] ~ [ă] din prima silabă şi — dacă ţinem seamă şi de *pălămăti* — din silaba următoare ; dealtfel, este foarte probabil că neconcordanţa dintre *palamojdii* şi *pălamojdi*, în aceeaşi sursă, se datorează unei erori de transcriere sau de tipar).

pălămăti. Cuvîntul, adus deja în discuţie s.v. *palamojdii* şi *pălamojdi*, a fost înregistrat în fostul raion Rîmnicu Vîlcea cu sensul „a vorbi în somn" ; unica sursă menţionată în DLR : *Lexic regional* II, Bucureşti, 1967, p. 29. Putem acum să completăm documentarea cu datele oferite de NALR-Oltenia I, harta 134 („aiurează") : în punctul 916 apare *pălămăteşte* şi, pe aceeaşi hartă, găsim variantele *polomoteşte* (punctele 923, 956, 965, 966), *polmoteşte* (931), *bolmoteşte* (952). Un cuvînt cu formă asemănătoare şi înrudit ca sens a fost înregistrat în Banat : *bolomoc* „tîmpit" (Octavian Răuţ şi Ioan Bettisch, în *Lexic regional*, volumul citat, p. 35) şi „prostănac" (Aurel Bugariu, *ibidem*, p. 39). Existenţa variantei *bolmoti* şi a substantivului *bolomoc* ne face să presupunem că *pălămăti* ar putea să provină dintr-un etimon cu [b] la iniţială.

În DA găsim un cuvînt (adjectiv şi substantiv) *balamut* „amăgitor, seducător, înşelător, mincinos, clevetitor, bîrfitor" (alături de alte sensuri),

explicat prin rus. sau ucr. *balamut*; s-ar părea că la acest cuvînt trebuie să facem apel pentru a explica pe *pălămăti*. Totuşi, în ciuda prezenţei lui *balamut* în texte oltenești vechi (vezi DA), nu credem că *pălămăti (polomoti* etc.*)* şi *bolomoc* pot fi puse în legătură cu acest substantiv : este foarte puţin probabil ca de la *balamut* să se fi format un derivat **balamuti*, cu [t] înainte de sufixul verbal, alături de *balamuţi*, atestat, cu sensul „a bîrfi" (DA). Transformarea în africată a oclusivei finale este, desigur, datorată, cel puţin în parte, influenţei lui *mut — (a)muţi*, cu alternanţa [t]~[ţ]; dealtfel, după cum se arată în DA, *mut* a influenţat pe *balamut* şi din punct de vedere semantic : acesta din urmă a ajuns să însemne şi „mut din naştere" şi „bîlbîit". Aşa stînd lucrurile, credem că *pălămăti* nu este o variantă a lui *balamuţi*.

După părerea noastră, *pălămăti* îşi are punctul de plecare în bg. *бáлама* „naïf, sot, gogo, idiot, imbécile" (L. Stéphanova & al., *Dictionnaire bulgare-français*, Sofia, 1964) : dintr-un adjectiv şi substantiv **bălămă* s-a format verbul **bălămăti*, cu ajutorul sufixului *-ăti*, pentru care vezi Laura Vasiliu, SMFC, VI, 1972, p. 114 (autoarea citează derivatul *flecăti*, înregistrat în DA ca variantă a lui *flecări*, apropiat ca sens de *pălămăti*). Transformarea lui [b] în [p] nu pune probleme : **bălămăti* a putut fi influenţat de sinonime sau cvasi-sinonime cu consoană surdă la iniţială, cum sînt *pălăvrăgi*, *pălălăi* „a flecări" (DLR), *pălăi* (pe harta citată mai sus, în punctul 929, găsim răspunsul *pălăie din gură în neştire*) ; dar chiar fără această influenţă [b] a putut deveni [p], ca în atîtea alte cazuri (Theodor Hristea, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, Bucureşti, 1968, p. 330, citează numeroase exemple de tipul *batalama*>*patalama*, *balanţă*>*palanţă*, în sprijinul părerii că „cele două oclusive bilabiale se pot uşor confunda una cu alta"). Fluctuaţia [ă] ~ [o] din *pălămăti* ~*polomoti* este un fenomen banal (cf., de exemplu, *bălmăji* ~*bolmoji*).

păluşcă. Cuvîntul este glosat „călin *(Viburnum opulus)*" ; se trimite la BORZA, D. = Al. Borza, *Dicţionar etnobotanic...*, [Bucureşti], 1968. În această lucrare, la p. 179, după *păluşcă* se dă indicaţia „602", care înseamnă DM, conform numerelor de ordine din bibliografia de la sfîrşitul volumului. Întrucît în DM găsim, ca nume ale altor plante, pe *păiuşcă* şi pe *băluşcă*, dar *păluşcă* nu apare, trebuie să admitem, pînă la proba contrară, că forma aceasta nu este decît rezultatul unei erori comise în procesul extragerii din DM a materialului care urma să fie inclus în lucrarea lui Al. Borza ; probabil că *păiuşcă* — mai curînd decît *băluşcă* — a fost transcris, greşit, *păluşcă* (rămîne de explicat neconcordanţa dintre sensul lui *păluşcă* la autorul citat şi sensul lui *păiuşcă* dat în DM : *„Festuca pseudovina"*).

păncăni. Înseamnă, prin vestul Munteniei, „a face cîte ceva, a nu sta degeaba ; a face lucruri neînsemnate, mărunte" şi „a umbla fără rost, a bate drumurile de pomană". Ocupîndu-se de etimologia lui *panc* „nebun, trăsnit, aiurit, zăpăcit", Virgil Nestorescu, LR, XXII, 1973, 2, p. 130, consideră că „*a păncăni*, cel puţin pentru al doilea înţeles, trebuie considerat ca derivat din *panc*" ; acesta din urmă este raportat la bg. *панта* „haimana", observîndu-se însă că din punct de vedere fonetic lucrurile nu se prezintă tocmai clar.

După părerea noastră, primul sens al lui *păncăni* se explică foarte bine dacă admitem că la baza cuvîntului românesc stă bg. *пъкам* „grouiller, fourmiller, pulluler" (L. Stéphanova & al., *op. cit.*). O evoluţie semantică de la „a mişuna" la „a face cîte ceva, a nu sta degeaba" este uşor de admis ; dealtfel — ce e drept, cu menţiunea „neobişnuit" (şi cu un singur citat, din opera lui B. Ştefănescu-Delavrancea) —, DLR înregistrează chiar pentru *mişuna* sensul „(despre o singură persoană) a umbla forfota". S-ar putea, eventual, admite şi că al doilea sens al lui *păncăni* s-a dezvoltat din primul (o evoluţie semantică în direcţia contrară, „a hoinări" > „a face cîte ceva" este mai greu de conceput) ; în acest caz, *păncăni*, cu ambele sensuri, ar urma să fie considerat împrumut din bulgară. Credem însă că are mai mari şanse de a corespunde realităţii părerea conform căreia avem a face cu două cuvinte : *păncăni*[1] „a face cîte ceva" < bg. *пъкам* şi *păncăni*[2] „a hoinări" < *panc*.

părgan. Înseamnă, prin Banat şi Transilvania, „pînză subţire şi fină (din care se fac cămăşi)". Provine din scr. *pàrgāl* „Perkal" (Svetomir Ristić i Jovan Kangrga, *op. cit.*) sau din varianta acestuia, *pàrgār*, menţionată în *Речник српскохрватскога књижевног језика* (editat de Matica Srpska şi Matica Hrvatska). Књига четврта. *О — П* (*оградје — претња*) Novi Sad, 1971, s.v. *pàrgāl*, unde se arată că termenul este de origine germană. Transformarea în [n] a lichidei finale poate fi explicată uşor, indiferent de la care variantă plecăm. Amîndouă variantele concordă cu cuvîntul românesc mai bine decît germ. *Perkal* ; la acesta şi la fr. *percale* se trimite, în DLR, în partea etimologică a articolului *percal* „ţesătură uşoară de bumbac, folosită la confecţionarea cămăşilor". După cum se poate observa, *părgan* şi *percal* au sens identic. Dacă admitem că cele două forme reprezintă unul şi acelaşi cuvînt, cu etimologie multiplă, înseamnă că printre limbile indicate ca surse trebuie să figureze şi sîrbocroata.

păscrisă. A fost înregistrat în Banat, cu sensul „farmece de dragoste". Trimiterea „cf. *scris*" este, fără îndoială, justificată ; totuşi, legătura de ordin semantic şi formal dintre cele două cuvinte nu a fost considerată suficientă pentru a se propune etimologia *păscrisă* < *pe (pă)* + *scris(ă)*. Dacă însă luăm în consideraţie sensurile substantivului *scrisă* înregistrate în DM, „ursită, soartă, fatalitate" şi „persoană destinată să fie soţul sau soţia cuiva" (nu se indică aria de răspîndire a cuvîntului, dar putem menţiona că *scrisă* cu primul dintre aceste sensuri a fost înregistrat de I.D. Ionescu, BIFR, VI, 1939, p. 237, în Gorj, deci într-o regiune vecină cu Banatul), lucrurile devin foarte clare din punct de vedere semantic.

În ce priveşte forma, dispunem de argumente în favoarea identificării primei silabe din *păscrisă* cu prepoziţia *pe*. Pe de o parte, cuvîntul are, tot în Banat, o variantă *prăscrisă*, iar Banatul este tocmai regiunea în care prepoziţia în discuţie cunoaşte varianta *pră*, alături de *pă* ; vezi ALR II SN, 6, hărţile 1810—1814 (interesează mai ales faptul că *pră* constituie o trăsătură caracteristică pentru Banat ; desigur, apariţia lui *prăscrisă* în această zonă nu poate fi socotită întîmplătoare). Pe de altă parte, într-o regiune din Oltenia învecinată cu Banatul apare *pescrisă* „vrăjitorii făcute de femei, pentru a căsători tinerii ; descîntece pentru

căsătorie" (Mihail Gregorian, în *Folclor din Oltenia şi Muntenia. Texte alese din colecţii inedite*, I, [Bucureşti], 1967, p. 443). Aşadar *p(r)ăscrisă* <*p(r)ă* + *scrisă*.

Dacă luăm în consideraţie cele arătate mai sus, înseamnă că *păscrisă* ar fi trebuit să fie inserat în DLR ca variantă a lui *pescrisă*; acesta însă nici nu figurează în dicţionar.

pătărîngă. Sensul de bază al cuvîntului este „par, ciomag sau nuia lungă" (prin nord-estul Olteniei şi vestul Munteniei). Trimiterea „cf. *mătărîngă*" (care apare după menţiunea „etimologia necunoscută)" este justificată, dat fiind că acest din urmă termen are, printre altele, sensurile „ciomag mare şi gros", „pîrghie" şi „lemnele care stau cruciş la moara cu cai" (DLR; primul dintre aceste sensuri este cunoscut în Oltenia). Considerăm însă că *mătărîngă* (după DLR, din magh. *matring*, *motring*; se trimite, cu „cf.", şi la scr. *motóruga*, *matáruga*) trebuie invocat doar pentru a explica fonetismul părţii finale a lui *pătărîngă*, care are la bază pe bg. dial. *памарага* „cîrjă, toiag de sprijin" (Todor Stojčev, în *Българска диалектология. Проучвания и материали.* Книга II, Sofia, 1965, p. 232).

păucălău. Sursa pe care se bazează DLR este un glosar de cuvinte regionale din Romanaţi, publicat de Stelian D. Popescu în CV, III, 1951, 5, p. 26, unde citim: „*Păucălău* adj.= zănatec, ahmana [sic] (s.f.= *păucălie*). «Unde umbli *păucălie*?»". După părerea noastră, cea de a treia literă din *păucalău* şi *păucălie* a fost la origine un *n*, care, într-un text scris de mînă, a fost citit *u* şi tipărit ca atare (după cum se poate observa, textul reprodus conţine şi o altă geşeală). Deşi, în glosarul la care ne referim, *boxă* urmează după *buşugoi*, încălcîndu-se ordinea alfabetică, sîntem tentaţi să invocăm în sprijinul presupunerii noastre faptul că *păucălău* apare înainte de *parfie* (de precizat că nu se face distincţie între *a*, *ă* şi *â*, ceea ce înseamnă că ordinea aceasta este normală cu condiţia să citim *păncălău*).

Dacă aşa stau lucrurile, cuvîntul în discuţie este, de fapt, *păncălău*, sinonim cu *păncănit*, definit, în DLR, „zăpăcit, aiurit, zănatic" (prin vestul Munteniei) şi, evident, aparţinînd aceleiaşi familii. În DLR, s.v. *păncănit* se trimite la *păncăni*, considerat cu etimologia necunoscută, dar explicat de Virgil Nestorescu ca derivat din *panc* (vezi precizările pe care le-am făcut mai sus, s.v. *păncăni*). *Păncălău* este, şi el, un derivat din *panc*, cu sufixul *-ălău*.

Se înţelege că, în lumina celor arătate mai sus, cuvîntul înregistrat în DLR sub forma *păucălie* (tot cu menţiunea „etimologia necunoscută") este, de fapt, *păncălie* (<*panc* + sufixul *-ălie*).

Februarie 1975

NOTE LEXICALE ŞI ETIMOLOGICE

DE

V. PĂLTINEANU

Botei „turmă, ciopor, cîrd" e înregistrat, fără etimologie, în DA şi în DM, dar lipseşte în TDRG, ŞĂINEANU, D. DL. Din definiţia dată de DA reiese că acest cuvînt înseamnă „turmă de oi" sau „de cîrlani", în timp ce DM îl consideră mai degrabă un termen generic, care se poate referi la o turmă de oi, cerbi etc., adică, practic, la oricare grup de animale. Deşi DA precizează că e vorba de „un cîrd mai mare, cam de vreo 500 de oi", la început acest cuvînt trebuie să se fi referit la un grup mai mic de oi, şi iată de ce credem acest lucru : există un instinct al oilor din turmă, pe timpul marilor călduri din jurul prînzului în zilele de vară, să se strîngă laolaltă, b o t î n b o t, pentru a rezista mai uşor căldurii, prin umbra pe care şi-o ţin reciproc în dreptul capetelor, precum şi prin mişcarea aerului care trece pe sub ele. [În glosarele mai noi sînt atestate cîteva cuvinte referitoare la acest obicei al oilor : *îmburlugi* (despre oi) „a se strînge la un loc între prînz şi nămiaz, pe căldură" (v. LEX. REG. II, p. 14, din Argeş) ; *burluc* „grup de oi" ; *boti* (despre oi) „a se strînge cerc, bot în bot, din cauza căldurii" (v. LEX. REG. I, p. 52, din Craiova, Vînju Mare) ; *botealã* „apropierea oilor bot la bot din cauza căldurii" (v. LEX. REG. I, p. 52, Craiova, Vînju Mare)].

Aceste mici grupuri de oi s-au putut numi *boteie*, din *bot*+ *-ei*, sufix foarte vechi în limbă (cf. O. Densusianu, *Opere*, I, Bucureşti, 1968, p. 635—636). Pentru vechimea cuvîntului în discuţie ar mai putea pleda, la rigoare, şi numele de persoană *Boteiu*, atestat între anii 1581—1590 (cf. DOR, p. 212). Dacă ne orientăm după atestările din DA, cuvîntul pare să fi fost destul de răspîndit. Prin extensiune semantică, el a început să însemne „orice grup de animale", în unele locuri, chiar de păsări, cf. ALR, s.n., col. III, h. 718, unde, în cîteva puncte, a fost înregistrat pentru „stol (de raţe sălbatice)".

Candalău „maşină de gătit". Nu e atestat de nici unul din dicţionarele principale ale limbii române TDRG, DA, CADE, ŞĂINEANU, D., DM, fiind înregistrat de noi în com. Peştera, jud. Bihor. Avem a face cu un împrumut din maghiară, unde există *kandallo* „cămin", de la care credem că provine, prin extensiune de sens, cuvîntul românesc, prin adaptarea fonetică obişnuită, constînd în trecerea lui *-ò*›*-ău*.

Mămulete (var. *mămuleţ*) este unul din numele *mihalţului* (Lota lota Linné 1758), neînregistrat de DLR, deşi este prezent la Mihai Băcescu, *Peştii, aşa cum îi vede pescarul ţăran român*, 1947, p. 120 [în continuare, M. BĂCESCU, P.], atestat de autor în fostul judeţ Timiş. Etimologia nu este dată, dar poate fi legată de faptul că uneori acest peşte se ascunde în nămol, de unde : *nămolete*›*mămolete* (prin asimilare consonantică după

formula *n-m*>*m-m*) şi apoi *mămulete* (prin obişnuita schimbare a lui *o* neacc. în *u*). Ne ajută în această presupunere un citat din acelaşi autor : „În fundul mîlos al acestor adîncimi, cînd este apa limpede, se pot deosebi chiar de pe mal găurile în care se ţine Lota" (M. BĂCESCU, P., p. 122).

Mocran (Reg.) „Numele unui vînt nedefinit mai de aproape" (Ineu, Arad). Cuvîntul e lăsat de DLR fără etimologie. Deseori vînturile în limba română sînt definite după locul dinspre care bat, cum ar fi, de exemplu : *bălţăreţul* „vînt care bate dinspre bălţile Dunării" (V. DA) ; *munteanul* „vînt dinspre nord, în sudul ţării" ; *austrul* „vînt dinspre sud" (V. DA). În apropiere de Ineu, jud. Arad, există localitatea *Mocrea*, de la numele căreia, cu suf. *-an*, s-a format derivatul în discuţie.

Boghi „mică lampă cu petrol, care rămîne aprinsă toată noaptea" (din Sohodol, jud. Braşov). Sensul acesta nu e atestat de dicţionarele mari (TDRG, DA, CADE, DM). În denumirea acestei lămpi s-a plecat de la comparaţia cu o pasăre de noapte, care se numeşte şi *boaghe* „buhă, bufniţă" (DA) : „Toată noaptea stă boghiu (= treaz, ca şi pasărea)". Formularea aceasta ar fi putut constitui stadiul intermediar în trecerea de la sensul „pasăre de noapte" la cel de „lampă de noapte".

Móiţă este definit în DLR ca numele a două specii de peşti : *grindel* (Cobitis barbatula) şi *molan* (Nemachilus barbatulus). Se impun aici două precizări : 1) După cum reiese din surse autorizate, *molanul* şi *grindelul* sînt două nume pentru una şi aceeaşi specie : „Cel mai răspîndit nume al acestui peşte la noi este cel de *molan* ; acesta sau un derivat al său se întîlneşte din Oltenia (*molac*, *molete*), Muntenia (*molan*, *molatec*) şi Moldova *(moină*, *morlan)* pînă peste Carpaţi *(molan*, în Făgăraş), în timp ce *grindel* e restrîns la Bucovina, NV Moldovei şi N. Transilvaniei, Năsăud" (M. BĂCESCU, P., p. 131) ; „Unul din locatarii mici ai rîurilor colinare şi de munte este *molanul* sau *grindelul*" (Th. Buşniţă, I. Alexandrescu, *Atlasul peştilor din apele R.S. România*, ed. a II-a, Bucureşti, 1971, p. 85). În ceea ce priveşte numirile ştiinţifice semnalate de DLR, trebuie spus că, în realitate, e vorba de sinonime : „Nemachilus barbatulus, syn. Cobitis barbatula Antipa 1909" (cf. M. BĂCESCU, P., p. 130) ; 2) *moiţă* e dat de M. BĂCESCU, P., p. 37 şi 123 pentru specia Barbus meridionalis petenyi (Heckel) 1848, syn. Pseudobarbus leonhardi Bielz 1853", şi nu pentru Cobitis barbatula, cum se trimite în DLR ; dealtfel, acest ultim nume ştiinţific nici nu e folosit în M. BĂCESCU, P., preferat fiind Nemachilus barbatulus. Pentru *moiţă* l. „grindel", se trimite şi la M. BĂCESCU, P., p. 186, dar la această pagină e înregistrată forma *moisi* (probabil, un plural), fără să fie sigur vorba de aceeaşi specie, deoarece aici e o listă de nume de peşti neindentificaţi ca specie, culese de alţi autori. Trimiterea trebuie făcută numai la variante, unde se indică de fapt un singular *moisă*. În fine, o scăpare tipografică : în loc de ANTIPA, P. 784 s-a cules ANTIPA, P. 84.

Morun$_2$ (Iht.) este atestat în DLR ca nume pentru trei specii de peşti :1) Huso huso, 2) Gobio gobio şi 3) Chondrostoma nasus. I se mai spune aşa şi lui Vimba vimba carinata Pallas 1956 (= Abramis vimba, la M. BĂCESCU, P., p. 33 : „...în josul Dunării numele de *morunaş*, iar pe Prut, cel de *morun*").

Năpîrcă. În DLR, sub *I.*, se dau trei specii de animale pe care poporul le numeşte astfel. Într-un studiu mai vechi al lui M. Băcescu, *Năpîrca. Ce animale înţelege poporul prin acest cuvînt* („Natura", XXX, 1941, p. 97—104), se semnalează încă trei animale cunoscute în popor sub acest nume : 1. „un neam de broască, cu chip de şopîrlă, rudă bună cu frumoasa Salamandra maculosa", specii de Triturus, mai ales Triturus cristatus (Lauv.), pe care le atestă în fostele judeţe Tecuci, Covurlui, Ialomiţa, Teleorman şi altele ; 2. „un şarpe vioi, neveninos" (Erux jaculus L.), atestat prin fostul jud. Constanţa (com. Cochirleni). I se mai spune şi *năpîrcă-de-nisip ;* 3. „nişte melci fără casă, mari şi negricioşi" (Limax cinereo-niger Wolf sau Limax maximus L), nume atestate prin Ialomiţa, Dorohoi.

Nosfiţă este explicat în DLR, s.v. *nostiţă*, sub *2*, ca „numele unei specii de peşte nedefinite mai de aproape", pentru care se trimite la ANTIPA, p. 785 şi la H.XVIII, 261 (= Orşova, Banat). De fapt credem că este aceeaşi specie de sub *1*, adică *cegă* (Acipenser ruthenus Linné, 1758), pentru că la M. BĂCESCU, P., p. 24 se explică acest cuvînt ca „un nume sîrbesc ce se aude, uneori, alături de cel de *scegă*, la pescarii bănăţeni sau olteni (j. Severin, Mehedinţi)". Tot aici se specifică faptul că acelaşi peşte e atestat pe Cerna, la ANTIPA, P. 785, dar fără să precizeze specia. Or, dacă DLR ar fi înregistrat şi atestarea lui M. BĂCESCU, nu ar mai fi existat şi acest al doilea sens („specie nedefinită"), pentru că a fost definită de autorul amintit.

Palipaş (Iht.), nume pentru specia Cottus gobio Linné, înregistrat în DLR, e prezent la M. BĂCESCU, P., p. 171, cules din com. Pecinişca, de lîngă Herculane, jud. Caraş-Severin de azi. Băcescu precizează că este singurul nume pentru această specie pe Cerna. Numele e atestat şi de surse mai noi, pe care, bineînţeles, DLR nu le putea avea la data cînd a fost redactat. Este vorba de *Monografia zonei Porţile de Fier, Studiu hidrobiologic al Dunării şi al afluenţilor săi*, 1970, p. 183, pe rîul Cerna ; Th. Buşniţă, I. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 96, sub forma *pălipaş*. Presupunem că e vorba de un nume onomatopeic datorat faptului că „aripioarele ventrale sînt prinse anterior, ca o lavalieră..." (M. BĂCESCU, P., p. 170).

Oagăr, în DLR, are două sensuri : 1. (Prin Muntenia, depreciativ) „Ungur", 2. (Argotic) „Agent ; militar". Pentru explicarea primului sens, se poate porni de la cuvîntul *şogor* „cumnat", provenit din magh. *sogor*, idem („Ia-ţi, şogore, nevasta Şi bani pe lîngă dînsa", BIBICESCU, P. 282, după DL). În Ardeal, acesta se foloseşte şi ca termen de adresare pentru un bărbat, întocmai ca şi alte cuvinte din limba română referitoare la grade de rudenie, ca de exemplu : *frăţior* („Asta-i una la mînă, mă frăţioare" — SADOVEANU, P.M. 11), *văr* („Nouă nu ne dai un păhărel, vere ? — REBREANU, I. 21), *nepot* („În ce te bizui, de te îndărjeşti aşa, nepoate ?" — CREANGĂ, A. 57) etc. (toate exemplele au fost reproduse după DL). Există şi feminine numeroase cu această funcţie, ca : *soră, mătuşă, mamă* etc. Toate aceste cuvinte se folosesc într-un stil familiar, pentru prieteni în general, şi, bineînţeles, la vocativ. Tot la vocativ e folosit şi cuvîntul în discuţie : „şogore, atunci ne vedem mîine" sau „ce mai faci, şogore ?". Muntenii, auzind acest apelativ la ardelenii veniţi în sudul ţării, l-au pronunţat cu diftongarea primului *o*, ajutaţi mai ales de vocativ : *şoagăre!*

Acestui cuvînt i s-a creat o pereche, pentru a mări nota depreciativă : *şoagăre — hoagăre* (Al. Graur, *Etimologii româneşti*, 1963, p. 18—23, discută numeroase „formule rimate" ; chiar dacă, în cazul nostru, al doilea cuvînt al perechii nu e format cu *m-*, totuşi poate fi vorba de o asemenea formulă rimată, cum dealtfel mai sînt şi altele, fără *m-*, citate de Al. Graur, în *op. cit.*, p. 18). Dacă pînă aici lucrurile ar putea părea plauzibile,în continuare nu ar mai exista nici o dificultate, pentru că mai tîrziu termenul al doilea s-a rostit separat, iar *h-* a putut uşor să fie eliminat din pronunţie, fiind considerat ca o aspirare a lui *o*. Astfel, *hoagăre* a devenit *oagăre*, la vocativ, bineînţeles, de la care s-a refăcut un nominativ. (Procesul putea să aibă loc şi fără să fie vorba de un vocativ, dar ni se pare mai uşor de explicat astfel.)

STRATIFICARE ÎN TOPONIMIE

DE

GH. BOLOCAN

Problema stratificării în toponimie nu a fost abordată la noi în mod special pînă în prezent. Elaborarea *Dicţionarului toponimic al României* ridică în faţa cercetătorilor angajaţi în această vastă lucrare un mare număr de chestiuni dificile care nu pot fi rezolvate convenabil fără o cercetare care să grupeze şi să generalizeze o serie de modele, proiectîndu-le în timp. Prin stratificare toponimică înţelegem determinarea perioadei de apariţie a unor modele toponimice şi, desigur, raportul dintre ele. Determinarea straturilor toponimice se poate face pe baza cercetării semantice a unor grupuri importante de denumiri legate între ele, cît şi prin studierea modelelor derivaţionale. O astfel de cercetare nu implică consideraţii etimologice stricte, dar ea se poate baza pe astfel de investigaţii şi, desigur, poate indica direcţii de cercetare în etimologie.

În cele ce urmează vom formula unele direcţii de cercetare în domeniul stratificării toponimice :

1. Este în general admis că cel mai vechi strat toponimic îl reprezintă hidronimele, iar dintre acestea numele de ape mari. Numele simple, formate pe baza apelativelor, sînt, desigur, cele mai vechi. Aşezările umane poartă din timpuri străvechi numele de rîuri în preajma cărora au apărut. Cercetînd *Atlasul cadastrului apelor*, am constatat că aproximativ 3000 de denumiri de ape sînt în acelaşi timp şi denumiri de localităţi. În cea mai mare parte această suprapunere se explică prin extensiunea numelui de la ape la localităţi. Numim această perioadă în formarea toponimiei româneşti *stratul hidronimic*. După evaluările noastre, foarte aproximative în momentul actual, acest strat reprezintă 70% din cazurile de coincidenţă a denumirilor. Restul (30%) se explică prin extensiunea numelui de la localităţi la ape. Această perioadă o numim *stratul oiconimic*. În acest strat am inclus denumirile cu sufixele : *-eşti*, *-ească*, *-easă*, *-eni*, *-eanca*, *-oaia*, precum şi toponimele compuse de tipul *Pîrîul Albeştilor*, *Băneştilor* etc.

Denumirile de ape nu s-au transmis, în linii generale, aşezărilor umane în următoarele situaţii : a) numele de ape mari ; b) numele — derivate diminutivale (cu puţine excepţii) ; c) numele de ape mici provenite de la părţi de sate, moşii, conace, particularităţi ale terenului etc. Aşadar, lipsa de coincidenţă între cele două grupe de toponime, hidronime şi oiconime se explică fie prin vechimea celor dintîi, fie prin apartenenţa lor la o perioadă mai recentă. Cele două straturi, cel hidronimic şi cel oiconimic, aparţin unor perioade foarte depărtate una de alta.

Printre denumirile de ape mici, sub 10 km, sînt multe care la prima vedere nu se încadrează în modele toponimice active ale limbii române. În tot cazul, existenţa a două straturi în hidronimie, sensibil diferenţiate în timp, presupune un şir de stadii intermediare care trebuie precizate. De ce multe denumiri ale unor cursuri de apă nu prea mari, cu o vechime

indiscutabilă, nu se regăsesc printre denumirile de localităţi? Ce schimbări au avut loc în sistemul de denominaţie a apelor şi a satelor? Există denumiri oficiale şi populare? Care sînt cele populare şi cum se încadrează ele în diverse modele toponimice locale? Acestea sînt numai cîteva din întrebările pe care autorii *Dicţionarului toponimic al României* vor trebui să le lămurească.

2. Numele de localităţi sînt formate din apelative şi din nume de persoane. Oiconimele care au la bază apelative pot fi considerate în linii generale mai vechi, deşi criterii sigure de stratificare nu există. Pentru vechimea acestui strat toponimic ar putea pleda două argumente aparent contradictorii: a) răspîndirea pe teritoriul românesc a apelativului (de obicei entopic) şi a toponimelor formate pe baza lui; b) absenţa apelativului (de obicei entopic) şi prezenţa în diferite zone a toponimelor formate în perioada în care acesta era cunoscut ca cuvînt comun. Din prima categorie am putea cita denumirile formate de la substantive colective *(aluniş, făget* etc.), iar din cea de-a doua denumire ca *Runcu, Călmăţui* etc. Numele de sate formate de la apelative româneşti sînt des întîlnite în documentele secolelor al XV-lea—al XVII-lea, fapt care ne permite să considerăm acest strat toponimic foarte vechi.

În ceea ce priveşte denumirile de localităţi care au la bază un nume de persoană, se constată la o privire mai atentă o situaţie contradictorie din punctul de vedere al stratificării diacronice: cele mai vechi denumiri din această categorie sînt cele derivate, nu cele primare. Nume de sate ca *Abraham, Cristian, Alexandrina* etc. sînt relativ recente în toponimia noastră, iar nume de sate ca *Vasile, Gheorghe, Ion* etc. nu am avut şi nu avem nici acum. Nume de sate ca *Ioneşti, Creţeşti, Rădulesti* etc. sînt formate numai în ultimă instanţă de la numele de persoană, *Ion, Creţu, Radu*. Toponimele în *-eşti* au la bază un nume comun, şi anume numele de grup format la rîndul lui dintr-un adjectiv[1] în *-esc* cu valoare posesivă provenit dintr-un nume de persoană. Toponime ca *Cracu bunesc, Pîrîu bîrsănesc* etc. se întîlnesc în documente din secolul al XV-lea pînă în secolul al XIX-lea, precum şi în toponimia actuală. Numele de sate în *-eşti* nu se deosebesc sub aspectul discutat de noi aici de cele în *-eni* sau chiar şi de cele în *-ar(i)*: toate au la bază nume comune de grup: *Popeşti — Popescari, Vlădeşti — Vlădari, Catrineşti — Catrinari, Tănăseşti—Tănăsari; Văleni — Vălari, Gruieni — Gruiari*. Discutarea lor în amănunt depăşeşte cadrul însemnărilor de faţă. Aici ne interesează numai aspectele cronologiei generale. Contradicţia despre care vorbeam mai sus este numai aparentă: toponimele în *-eşti, -ar(i)*, ca şi cele în *-eni* reprezintă nume de grup cu sens de apartenenţă sau de localizare, avînd la bază nu un nume de persoană sau de loc, ci un cuvînt comun. Notăm în treacăt că nu este întotdeauna uşor să se precizeze cînd avem de a face cu un sens sau cu celălalt la un sufix sau la altul. Problema ar putea fi rezolvată numai pe baza unei anchete asupra numelor de locuitori. Procedeul formării numelor de sate cu *-eşti* a fost activ de-a lungul multor secole. Recunoaşterea vechimii lui faţă de oiconimele, nume de persoane propriu-zise, înseamnă pentru noi admiterea modelului, nu a unui caz sau a altuia concret.

---

[1] Cf. şi Iorgu Iordan, *Observaţii cu privire la raporturile dintre toponime şi antroponime*, în LR, XXIV, 1975, nr. 3, p. 233—237.

3. Toponimele cu structură simplă, așa cum am arătat, sînt mai vechi decît cele compuse. Analiza toponimelor compuse actuale (formate dintr-un grup de cuvinte) demonstrează acest lucru, deși afirmația comportă anumite precizări.

Trei modele se impun atenției sub acest aspect: a) substantiv (entopic) + nume de loc sau de persoană; b) substantiv (entopic) + adjectiv; c) prepoziție + substantiv (nume de loc).

Primele două modele au la bază termeni de geografie populară urmați de determinări (substantiv sau adjectiv). Toate formațiile de tipul acesta sînt ulterioare toponimelor simple care le stau la bază.

Denumiri ca *Piscul Boului*, *Fundul Armeanului*, *Gura Latoriței*, *Izvoarele Sucevei* etc. indică o parte dintr-un întreg. Din punct de vedere logic, entopicul este determinantul.

Interesant de menționat că documentele secolelor al XV-lea — al XVII-lea ne oferă un mare număr de toponime de acest tip, furnizîndu-ne indirect dovada existenței unui sistem toponimic românesc cu o mare vechime.

Modelul de sub b) (entopic + adjectiv) se modifică uneori trecînd în categoria toponimelor simple. *Valea Strîmbă* devine *Strîmba* prin pierderea entopicului și substantivarea adjectivului. În această categorie ar putea fi incluse toate toponimele care au bază adjectivală, ca și cele apărute prin schimbarea genului. Deși simple ca structură, ele sînt ulterioare toponimelor compuse. Tot ulterioare trebuie considerate și numeroasele toponime cu formă de plural de tipul: *Fărcașele*, *Dragoslavele*, *Belciugatele*, *Zimnicele*, *Cernelele*, *Păcurile*, *Străoane*, care nu reprezintă pluralul cuvintelor comune ce au stat la baza toponimelor, ci pluralul toponimelor, adică două sau eventual mai multe toponime cu același nume.

4. Toponimele-diminutive au ca bază de derivare toponime-primitive, nu apelative, fiind, prin urmare, de o dată mai recentă.

5. În ceea ce privește toponimele de origine străină, cele pătrunse direct trebuie grupate separat de cele pătrunse prin altă filieră. Denumiri de tipul *Calna*, *Călnău* au pătruns pe căi diferite și cu siguranță aparțin cronologic la straturi diferite.

Observațiile sumare de mai sus demonstrează, credem, necesitatea stratificării în toponimie.

CONVERGENȚĂ ȘI CONTAMINARE METAFORICĂ ÎN POEZIA LUI V. VOICULESCU

DE

G. I. TOHĂNEANU

Este un lucru dovedit că, în poezia autentică, procedeele artistice — specifice diferitelor niveluri ale limbii — sînt, nu o dată, c o n v e r g e n t e. Acest fenomen de convergență este identificabil, uneori, și în modalitățile de structurare a imaginilor, în opțiunea pentru un anumit material lexical imagistic, care, în contexte ample sau chiar într-o întreagă creație poetică, poate să aparțină aceleiași zone semantice, aceluiași domeniu terminologic. Saltul în „impropriu" afectează, astfel, șiraguri de termeni între care există și se manifestă o puternică „simpatie", o remarcabilă solidaritate semantic-stilistică[1]. Nu cred că putem descoperi, în peisajul liricii românești din toate timpurile, un poet care să concureze, în ceea ce privește solicitarea acestui procedeu, cu V. Voiculescu[2]:

„Atunci scoțînd *sandala minții* moale,
Cu *sufletul desculț* prin jarul dur,
Pășind în vîrful gîndurilor goale,
Voi cuteza *să calc pe spirit* pur" (I 207).

Termeni abstracți ai lumii spirituale *(minte, suflet, gînd, spirit)* — aflați în intime relații de sens — sînt ademeniți spre teritoriile realității concret-materiale, datorită asocierii lor, surprinzătoare, cu o rețea de termeni și expresii din lumea fizică, solidari, între ei, în planul semantic *(sandală, desculț, a păși în vîrfuri, a călca)*.

„Afinitățile" termenilor proprii provoacă o anumită triere, dar și o anumită „întîlnire" a celor figurați, cum se întîmplă cu perechea *nouri-fulgere*, pe de o parte, și cu tripticul *holde-neghini-spice*, pe de alta, în versurile de mai jos:

„Cresc *holde* mari de *nouri* cu mari *neghini* pe creste
Și *spice* mlădioase de *fulgere* se coc" (II 111).

---

[1] Vezi Tudor Vianu, *Sinonime, metafore și grefe metaforice la Tudor Arghezi*, în *Studii de stilistică*, EDP, 1968, p. 276—280. Articolul apăruse, inițial, în LR, nr. 4, 1963, p. 347—351. Cf., de asemenea, studiile recente ale lui Eugen Berca-Dorcescu: *Structura lingvistică a metaforei în poezia lui Lucian Blaga*, în LL, nr. 3, 1972, p. 329—341; *Structuri metaforice complexe în poezia lui Tudor Arghezi*, în LL, nr. 2, 1973, p. 259—265; *Observații asupra structurii lingvistice a metaforei în poezia lui Al. Philippide*, în *Studii de limbă și stil*, Timișoara, Editura „Facla", 1973, p. 17—29.

[2] Toate citatele trimit la V. Voiculescu, *Poezii*, I—II, EPL, 1968.

Dacă, în viziune poetică, pămîntul, proaspăt brăzdat („S-a abătut pe şesuri un stol greoi de pluguri"), aduce cu o r a n ă, atunci, în consecinţă, elementele naturii — vînt, ploaie, soare — nu vor întîrzia să-l s p e l e şi să-l o b l o j e a s c ă :

„În piept cu-o *rană neagră* zăcea lungit pămîntul,
Mîncat de ciori şi singur, fără un pai ori floare :
Doar cerul milostivnic şi fratele său vîntul
Îl mai *spălau* cu ploaie şi-l *oblojeau* cu soare" (I 229).

Aceeaşi relaţie de adecvare ne întîmpină în organizarea echivalenţelor poetice *amurg = rană, lumină = sîngele zilei* :

„*Amurgul* pare-n nouri o uriaşă *rană*,
Prin care-*al zilei sînge*, *lumina*-ncet s-a scurs" (I 107).

Coordonarea, în planul imaginii, a componentelor seriei *omidă — gogoaşă — flutur* este declanşată de succesiunea firească *lumină (crepusculară) — noapte (— soare)* :

„*Omidă* uriaşă strivită între nori,
Vărgată cu cenuşă, cu aur şi cu sînge,
Lumina se tîrăşte spre margine de zări
Şi în *gogoaşa nopţii* tot mai adînc se strînge.

S-a-nchis grădina serii cu porţi de abanos...
Dar mîine răsări-va din cellalt colţ al vieţii
Un *flutur*, ce va umple, învoalt şi luminos,
Cu aripile-i albe tot cerul dimineţii" (I 169)

Remarc, în treacăt, faptul că, de data aceasta, pe ultima treaptă a echivalenţelor, termenul propriu nu este rostit :

omidă — lumină
gogoaşă — noapte
flutur — (soare)

Este cuprinsă aci — în aceste două serii, dar mai cu seamă în cea dintîi, a m e t a f o r e l o r omogene — sugestia devenirii şi a împlinirii, pe care ne-o făgăduieşte, zilnic, fiecare dimineaţă a vieţii.Corelaţiei — întemeiate pe un contrast nu numai, dar în primul rînd, cromatic — *rochie neagră-trup*, îi corespunde o alta, metaforică :

„Prin strîmta *noapte*-a *rochii* ce te-nchide,
Văd toată *aurora cărnii* tale" (II 170).

Zimţii deşi ai crestelor stîncoase figurînd imaginea unui *pieptene*, contextul va suferi adaptările lexico-stilistice de rigoare :

„De *zimţii* lui în care *se piaptănă* toţi norii
Atîrnă *floace* sure şi *late* lungi de ceaţă" (I 119).

Omogenitatea semantică a materialului lexical din care se constituie imaginile este consolidată, în ultimul vers, prin procedee fonostilistice : identitatea vocalelor sub ictus (*floace*, *laţe*, *ceaţă*), abundenţa africatelor (*č*, *ţ*, *č*, *ţ*), aliteraţia lichidelor în grup sintactic compact (*laţe lungi*).

Echivalența *umbră = rod al copacului* (închegat pe pămînt) centrează întreaga țesătură de imagini din contextul următor, motivînd asocierea, îndrăzneață, dintre verbul *a mușca* și obiectul său direct *(umbră!)*, precum și epitetul *acrișoară*, din final :

„Copaci rodesc *umbră*, neagră *fructă* suavă
Căzută, cheag rece, pe iarba-n otavă,
Unde-ți afunzi timpla sumbră
Și gura bolnavă,
Setos *să muști umbră*
Acrișoară și jilavă" (II 21).

Imaginea cromatică *Amurg de smeură* (I 226) determină „consensul" metaforelor din admirabilele versuri care urmează :

„*Amurg de smeură* pe munte, vara,
În poala serii *înroșite*
Toți *rugii cerului* și-au scuturat povara :
Mormanele *răscoapte* zac strivite.
Stă-n zare ciucur *pîrga sîngerie.*
Adulmecînd din umbra lor adîncă,
Ies *urșii nopții* plini de lăcomie
Și *zmeura amurgului* mănîncă" (I 226).

Firea ciudată a poeziei ni se învederează, încă o dată, într-un detaliu plin de interes : îndepărtarea unui singur cuvînt — *amurgului*, din ultimul vers — ar determina regresiunea către propriu a imaginii finale : „Ies urșii nopții plini de lăcomie și zmeura... mănîncă" !

Declanșarea și propagarea în întregul context a unor metafore solidare, care se „contaminează" reciproc, caracterizează, în cel mai înalt grad, poemul *Nori de vară*. Textura densă a imaginilor este structurată în jurul a două metafore fundamentale — *cirezi de nori* și *Vîntul, cirezar* :

„Dînd buzna, ca de streche fugărite,
Cu *cozile bizoi* și *coamele* zburlite,
Sosesc **cirezile de nori** în goană
Buluc ca valul,
Cu *mugete și* zvoană,
Și-nvălmășite
Buhai cu *zimbri, junci* cu *vaci* cît malul.
Și-nchise în *oborul cerurilor* late,
Năvalnicele *boaite,*
Bălțate, negre ori *țintate,*
Se îmbulzesc și *suflă*-nspăimîntate
Ca la vederea unei *haite...*
Se-mpung, se-ncalecă, se iau în coarne,
Zăplazurile zării stînd să spargă,
Să scape, să se-ntoarne
În lumea largă.
Atuncea **Vîntul**, asprul **cirezar** vestit
Le-ncinge c-un *harapnic* lung pe loc,
Al cărui *șfîrc*, cu fulgere-mpletit,
Din *pleasnă* scoate foc.
Ca *bivolii*, urniți, greoii *nori*
Tot *boncăie* prin ceruri *mugitori,*
Că podinele slavei parcă s-ar fi rupt
Și huruie pămîntul dedesupt... =
Încet apoi se potolește *ciurda,*
S-aleg deoparte *sterpe, gonitoare,*

Căci biciul nu trosnește doar de-a surda...
Și grabnic se purcede la *mulsoare*:
Din *ugerele* care stau să crape,
Umflate cît niște cimpoaie,
Potop de ape,
Grindină și ploaie
Curg albe și spumegătoare peste stînci,
Jos în *șiștarul văilor* adînci" (I 123—124).

*

Foarte variate sînt domeniile din care Voiculescu extrage substanța lexicală a metaforelor sale convergente. Universul f l o r a l — și, în ansamblu, cel v e g e t a l — își aduc, de bună seamă, contribuția:

„Din hornul nostru, ca din o *glastră*,
Pe *tulpina mlădioasă*,
Înflorea învoaltă peste casă
Floarea fumului, albastră" (I 253).
„Cu vîntul în *corola de aripe* învoalte,
Un vultur *înflorise* pe-o *pajiște* de cer" (I 213).

Congruența și interdependența metaforelor sînt uneori sesizabile în alcătuirea strînsă a unui singur vers:

„*Mireasma* unui *zîmbet* din *floarea gurii* tale" (II 13).

Într-un complex metaforic omogen se organizează *a înfrunzi*, *pom*, *roditor*, *culegător* în *Elegie*, poem care încheie ciclul *Destin*:

„Te vezi în raiul tînăr cînd te-*nfrunzise dorul*
Și *pomul alb al cărnii* sta *roditor de sîni*.
A înghețat de-atuncea flămînd *culegătorul*,
Dar forma lor fierbinte o are încă-n mîini" (I 269).

În *Toiul primăverii* și al înfloririi, cerul, azurul, zările, păsările migratoare fraternizează imagistic, fiind, toate, subsumate vegetalului:

„E primăvară pînă-n slăvi... Și grele
De *seva cerului* țîșnită-n nori,
Azurul înfrunzește rîndunele
Și *zările dau muguri de cocori*" (II 25).

Piesele universului a s t r a l — mai precis: denumirile lor — devin tot atîtea suporturi, armonios structurate, pentru metaforele despuierii, în admirabilul *Cîntec pentru dezbrăcare*:

„Deschei o *stea* și norii despresoară
Cerescul pîntec, cald, cu arcuiri,
Lacteea cale a pulpelor coboară
Spre *zodiile gleznelor* subțiri" (II 24).

Contorsiunile scoarței terestre evocă poetului suferințele iubirii. Sufletul devine, astfel, o regiune seismică:

„Stau *fălii mari în suflet* la-ncheitura firii
De unde se stîrnește *lăuntricul cutremur*,
Mi-alunecă tărîmul spre *rîpile iubirii*,
Ținutul cel mai vrednic *se surpă* rupt de vremuri" (II 16).

Atmosfera sumbră din *Cîntec de toamnă* asigură „comunicarea" imaginilor :

„S-a scuturat și vara
De cînd te tot aștept,
Îngălbenește țara
Cu mîinile pe piept.
Sub cer cu nori în corturi
Ori ploi cu vînt molîu
Se duc grăbit spre porturi
Sicriele cu grîu" (II 27).

În schimb, alcătuirile de poveste ale iernii încorporează în peisaj ființa iubită. Armonizarea imaginilor este cu totul remarcabilă în poezia *Crăiasa de zăpadă*, dedicată lui Tudor Vianu :

„Nu uit cît ești de *albă* cînd trupul tău coboară,
Mlădie *nea* din ceruri căzută pe divan
Și sînii ca *omătul* crescut din subțioară
Și-al pîntecului dulce *amețitor troian*" (II 67).

Se adaugă, în continuare : *mîngîioase ninsori, Poleiul dalb al pulpei cu lunecușuri lungi, te topeai în brațe-mi, -ntinsul zăpezii tale goale, limpezimi de țurțuri în umerii senini, Zăpada cărnii tale.*

În *Icoane de toamnă* alianța internă a metaforelor se întemeiază pe apartenența lor la terminologia f o c u l u i :

„Pădurea-ngălbenită e-o *vastă pălălaie*
Aprinsă pe corlata căruntelor colnice,
Ce *pîlpîie* cînd vîntul se umflă s-o ridice,
Iar foile în spulber par picuri de *văpaie*" (I 107).

Reminiscențe f o l c l o r i c e asamblează imaginile în distihul de mai jos, din *Vis rău* :

„De n-ar fi *amintirea* o *dîră de cenușă*,
Cum am găsi *cărarea întoarcerii în noi*?" (I 201).

Termeni din domeniul i n d u s t r i e i c a s n i c e se articulează în structuri metaforice dense, ca în primele versuri ale poemului *Amurgul* :

„Cerescul *ghem de aur* întreaga lui *urzeală*
Și-*a depănat*-o-n *fire de foc* strălucitoare..." (I 73).

Personificînd Seara, în poemul cu același nume, poetul o zărește prin „vîlnicu-nnoptării", urzind cu migală o pînză a cerului, înflorată cu stele :

„Acolo, în apusul stins,
Pe-un jilț de nori stă blînda Seară,
Stă la fereastra lumilor, afară,
Și *coase la ghergheful cerului*, întins
Pe *rama zărilor* cu piscurile sloi de ceară.
Și *coase* fata-ngîndurată, aplecată pe *gherghef*:
Flori roșii cu miez galben și boboci de pară
Sub degetele-i moi, cu unghii de sidef,
Încep pe *pînza cerurilor* să răsară...
Și *coase*, pîn-ce ochii de-ntunerec prind s-o doară" (I 118).

Desfășurarea amplă a metaforelor congenere își aliază, ca procedeu sintactic, repetiția ternară *(Și coase... Și coase... Și coase...)*, sugerînd, aceasta din urmă, încremenirea ceasului crepuscular, specifică serilor de vară.

Termeni din domeniul p ă s t o r i t u l u i din veac, al ciobănitului, se cheamă și se atrag reciproc în alcătuiri metaforice unitare. Citim, în *Efigii marine* :

„Mînînd *cirezi de valuri*, săltați pe *șei de spume*,
Se-ntorc *ciobanii mării*, *delfinii* dinspre larg" (I 233).

Procesul creației literare în general și al celei poetice în special, șovăirile și cumpenele creatorului, relațiile dintre limbă și gîndire, dintre afect și rațiune — așadar : un șir întreg de probleme teoretice de mare interes — sînt exprimate, plastic și pregnant, printr-o profuzie de metafore „ciobănești" înnădite, în acea curioasă „Ars poetica" intitulată *Coboară cuvintele* :

„De-acolo, din *pajiștea* de aur a durerii,
Unde *gîndurile pasc în turme* neștiute,
Smulse din florile tainei și iarba tăcerii,
Coboară cuvintele, negre *mielușele* mute.

Sufletul pe poteci întortocheate
Le *mînă* și le bate, suduind, la vale,
Plăpînde, blînde, *neîntărcate*,
Și le duce să le *taie*-n *zalhanale*.

Fără de *zbieret* merg la *junghiere* :
File-nnegrite umplu pămîntul,
Căci lumea zilnic tot mai mult cere
Frageda carne de gînduri, cuvîntul.

Suflete, *cioban rău*, *casap* cu mîini crunte,
Vînzător de suflete, sus, din vechiul *staur*
Turma de gînduri s-a pierdut în munte,
Și-i veștedă-n creier, *pajiștea* de aur" (I 135).

După valuri și cuvinte, e rîndul versurilor proprii să fie transfigurate printr-o viziune păstorească, profund originală și autohtonă. Poetul este un trans-humant, versurile sale sînt o turmă, substanța lor se încheagă (în sens etimologic !) pe piscuri de singurătate, pentru ca apoi, slobozite din țarcuri, să cutreiere potecile sufletului. Dealtfel, titlul însuși al acestei noi „Ars poetica" — *Pe drumul ciobanilor* — este semnificativ :

„*Păstor* și frate-al poeziei mele,
O mîn la șesuri și *o urc la munte*,
S-o răcorească vînturi, ploi s-o spele,
Și-n zori pornim cu soarele în frunte.

Port zile-ntregi un *vers plăpînd în glugă*,
Și strofa ruptă, pînă *să se-nchege*,
O duc pe umeri singur, fără slugă,
Cum duc ciobanii oile betege.

N-o-nchid în țarcuri, ci ades i-e *masul*
Pe lunci de sat, pe-un șold de deal cu viță,
Și slobodă și-alege-n drum popasul
La ape dulci sub brațe de troiță.

Și-atunci cînd iarna peste noi s-abate
Și lupi și neguri vor să ne sugrume,
Din albe *piscuri de singurătate*
Luăm drumul sufletului și ieșim din lume" (I 223).

Într-o altă profesiune de credință cu valoare de „Ars poetica" — mă refer la *Poezie*, din ciclul *Destin* (1933) — rețeaua deasă a metaforelor se organizează în jurul imaginii din primul vers :

„M-am băgat *surugiu* la cuvinte" (I 208).

În acord stilistic cu imaginea inițială, se adaugă : *ham de gînd, harapnicul dorului, mînă-nainte!, migălos faur, copite, potcoavele rimelor de aur, Rădvanul, zurgălăii de rime, Chingile, caii răzvrătiți, dîrele roților pe albele pagini.*

Metafore interdependente, din domeniul m o r ă r i t u l u i, ne întîmpină în finalul lungului poem *Centaurul* :

„Trist în *morile de vînt ale Răsăritului*, departe,
Bezna *se macină*-n *făină de zori*" (I 268).

Terminologia figurată — aparținînd aceluiași domeniu — invadează structura lexicală a poeziei *Grîu comun* (I. 142).

A p i c u l t u r a oferă lui Voiculescu un vast cîmp de recoltare a metaforelor convergente. Cuvintele și slovele ; seara, amintirea, moartea — iată tot atîtea concepte care coboară în concretul imaginii datorită virtuților asociative și, în general, disponibilităților stilistice ale termenilor din domeniul vieții albinelor. Sonetul *Symposion* (II 177), evocînd datina „Banchetului" platonic — prilej și pretext pentru ospețele minții — se încheie cu următoarele terține :

„*Banchetul* e un *stup*... *Zumzăitoare*,
Cuvintele de aur prind *să zboare*
Și-aduc *polen* din orișice părere.

Amarul colb cu izuri felurite
Ce risipiră *buzele-nflorite*
Socrate-l strînge și-l preface-n *miere*".

Un alt sonet — *Cartea* (II 179) — adună, în terținele finale, un mănunchi de termeni figurați din același domeniu :

„*Stup* în care *slove-naripate*
Cu *polenul lumii* încărcate
Sucul nemuririi ne-au trecut,

Roi de buchi, semințe-ale ideii..."

Las să urmeze, în continuare, alte cîteva texte, ilustrînd, prin metafore solidare și convergente, celelalte concepte înșirate mai sus (seara, amintirea, moartea) :

„*Seara* i se părea că este un *roi de albine*
Ce *zboară încărcate* din pajiștile cu sulfine
Și duc toată *mierea zilei* — lumina de sus —
În *fagurii amurgului* din munții în apus" (I 243).

„Mi-s încă *stupii sufletului* plini
De toată *mierea amintirii* tale" (I 222).

„*Albinele simțirii* de foame au murit
Pe *fagurii vieții*, mîncați de *urși* greoi,
Iar *stupii amintirii*, prădați, se surpă goi" (I 139).

„Te blestem, *amintire*! Ca o nebună-mi strîngi
Amarul colb de patimi în *stupii tăi nătîngi*" (II 338).

„*Ca o albină*-n cîmpul cu firele răscoapte,
Aștepți *prisaca morții*, cînd brumele s-așternă,
Să intri, ca-ntr-*un fagur de liniște și noapte*,
Flămînd de *neagra miere a somnului etern*" (I 199).

V î n ă t o a r e a — în lumea sălbăticiunilor, prigonite și prigonitoare — pune la dispoziția poetului un vast material de construcție metaforică. Poemul *Haitele mării* este exemplar pentru interdependența și interadecvarea imaginilor :

„Cînd *albe corăbii*, tiptil, din limanuri
Ies, *ciute răzlețe*,
Și pleacă-ndrăznețe
Să pască pribege pe-*a apelor lanuri*,
O haită de vînturi se-nșiruie iute
Și-aleargă, *ca lupii pe urme de ciute*..."

Pasaje întregi — desprinse din ansamblul poemului — par a se desfășura la nivelul exprimării proprii. În textul de mai jos, „sentimentul metaforei" este întreținut de un singur determinant, atributul *de vîntrele* :

„Iar ele
Ciulind mlădioase urechi **de vîntrele**,
Din scurt *fugărite*, s-așternă doar pe goană
Năluce
Năuce,
Săltînd *încolțite* de crunta prigoană.
Căci *haitele*-ntinse la fugă-ndelungă,
Cu *limbile scoase* zoresc să le-ajungă".

Pendularea între propriu și impropriu domină construcția poemului. Cînd tentația interpretării nefigurative devine precumpănitoare, contextul imediat următor o stopează și obligă la altă lectură. *Coasta* și *botul* sînt, mai jos, ambigui, dar *scînduri* și *schelă* — termeni proprii în „figurația" de ansamblu — ne proiectează, din nou, în metaforă :

„Dar iată c-ajunse, cu *urlet*, *vînatul*...
O clipă-ncetează *chefnitul*, *lătratul*...
Apoi o-mpresoară și drumul i-l taie.
. . . . . .
Îi sfîșie *coasta* și-i sare-n spinare,
Îi *spintecă burta* de **scînduri și fiare**,
Îi *rontăie* **schela** și-i *sfîrtecă botul*
Și-abia într-o clipă o-nghite cu totul".

Și pendularea aceasta — de un incontestabil efect artistic — se dezvoltă în continuare :

„În colții năprasnici, catarge, odgoane,
Trosnesc, sfărîmate, ca biete ciolane..." (I 163—164).

În poemul-metaforă *Minerul* — care amintește, ca tonalitate, *Psalmii* lui Arghezi — echivalența stilistică inițială :

> ,,Tu, *Doamne*-al cerurilor, *ești miner*
> De-ai tăbărît în mine ca-ntr-un munte... ?" (II 244)

precum și cea din ultimul vers (*„inima... nesecată mină"*) contaminează ansamblul contextual, condiționînd selecția și „alinierea" metaforelor : *sfredele, tîrnăcoape, hrube, aur, diamante, vrană, a găuri, topor, stîncă, măruntaie, galerii, catacombe, comoară, vine, negură tină, mină.*

De îndată ce puterile asociative ale fanteziei stabilesc analogii între „bătrînul munte" și „Berbecul mitologic", detaliile imagistice se subsumează viziunii de ansamblu :

> ,,Privești *bătrînul* munte pe înserat, și iată
> Cum stă *lățos* și pașnic cu muchea-ncovoiată
> Bătut pieziș de soare, ce-n coama-i se cufundă,
> Îți pare de departe, cu *fruntea* lui rotundă
> Și *mițele de codri* roșite de rugină
> În care amurgește tomnateca lumină,
> *Berbecul mitologic* cu *lîna grea de aur*
> Încremenit acolo și *gras de-atît tezaur*" (I 180).

În sfîrșit, imagini alcătuite cu ajutorul unor termeni din cîmpul semantic al scrierii, al creației literare și plastice — cum se întîmplă adesea la Arghezi[3] — inundă întreaga suprafață de expresie a poemului *Antologie* (II 52). Iată prima strofă :

> ,,*Chenare lungi de liniști* trag codrii gravi deodată
> Și-nalte *slove roșii* pun plopii-n fruntea zării.
> Pe fiecare față de deal, îngenuncheată,
> Cu aur *scrie toamna antologia țării*".

Se înlănțuie în continuare : *imnuri de purpură, Poeme mari de galben, versete de lumină, -ncondieri de-azururi, strofe de rugină, frînturi de epopee, psalmi de nori în flăcări* etc.

★

Efortul de a obține convergența materialului lexical — suport al unor imagini coerente și omogene, care, transgresînd și transfigurînd realul, lasă deschisă posibilitatea pendulării și a regresiunii către zonele lui — învederează o scrutare „indiscretă" a lumii, o viziune asociativ-integratoare a realității, specifică marii poezii.

---

[3] Vezi Tudor Vianu, *Arghezi, poet al actului literar*, în *Studii de literatură română*, EDP, 1965, p. 532—356.

INFLUENȚA LUI ARON PUMNUL ASUPRA LUI MIHAI EMINESCU SUB RAPORT LINGVISTIC

DE

PETRU ZUGUN

La Liceul superior din Cernăuți, timp de aproape trei ani (septembrie 1860 — aprilie 1863) Mihai Eminescu a avut ca profesor de limba și literatura română pe Aron Pumnul, care, prin gîndirea sa lingvistică originală, s-a impus atenției conaționalilor săi. Putem ști care a fost influența lecțiilor de literatură națională asupra elevului Eminovici la Cernăuți din cercetarea antologiei *Lepturariu românesc* (Viena, 1862—1865) în patru volume mari, alcătuită de profesorul său, și din studiile comparative, bazate în primul rînd pe această antologie și pe referințele livrești din opera eminesciană, semnate de D. Murăraşu[1] și de Constantin Loghin[2]. De la Pumnul, Eminescu a învățat însă și gramatică românească și chiar într-o perioadă de viață (10—13 ani) în care autoritatea profesorului, a manualelor și a școlii este aproape absolută, nu este pusă la îndoială. De aceea, avînd în vedere acest fapt de natură psihică și ținînd seamă de aprecierile elogioase, în esență, ale lui Eminescu despre Aron Pumnul, chiar aprioric am putea estima că ceea ce a învățat viitorul mare poet național, în copilărie, de la profesorul său de gramatică nu putea să nu lase urme adînci în opera sa; pe deplin convingătoare sînt însă numai faptele concrete, și asupra lor vom insista în cele ce urmează.

Ne putem face o idee suficient de exactă despre gramatica românească învățată de Eminescu de la Aron Pumnul cercetînd cea de-a doua lucrare importantă a profesorului său, *Grammatik der rumänischen Sprache für Mittelschulen*, apărută la Viena în 1864, deci cînd Eminescu, încă elev („privatist", atunci) la liceul superior din Cernăuți, avea 14 ani. Desigur, însă, că întreg conținutul acestei gramatici, însoțit de explicațiile în plus, obișnuite în procesul didactic, era predat de Pumnul și înainte de 1864, iar Eminescu îl cunoștea bine. Teodor V. Ștefanelli, coleg și prieten cu Eminescu la Cernăuți (și mai tîrziu și la Viena), își amintește : „Pe vremea aceea noi elevii din liceu nu aveam o gramatică românească tipărită, ci învățam după dictatul profesorilor. Eminescu însă căpătase scriptele de

---

[1] Vezi lucrarea *Din izvoarele poeziei „Epigonii"*, în „Preocupări literare", I, 1936, nr. 3, p. 135—144.

[2] Vezi *Aron Pumnul — Mihai Eminescu. Reabilitarea lui A. Pumnul. Influența lui A. Pumnul asupra lui M. Eminescu*, 1943, p. 59—93.

la Pumnul şi-şi prescrisese astfel gramatica. Colegii lui Eminescu împrumutau adese manuscriptul său ca să-şi prescrie şi ei gramatica"[3].

În ciuda subtitlului ei („für Mittelschulen"), *Grammatik...* este o foarte serioasă şi originală prezentare a morfologiei limbii române contemporane, mai ales, o lucrare deosebit de valoroasă în sine, care merită o atenţie specială în raport cu celelalte lucrări gramaticale româneşti din secolul trecut. *Grammatik...* n-a fost însă studiată niciodată în întregime nici de Romulus Ionaşcu[4], nici chiar de către lingviştii care au omagiat, recent, activitatea lui Pumnul[5]. Studierea acestei gramatici contribuie substanţial la explicarea ideologiei lingvistice a lui Eminescu, a originalităţii limbii poeziilor sale şi aduce lumini noi chiar în privinţa specificului limbii poeziei româneşti contemporane, la a cărei fundamentare Eminescu a adus o contribuţie decisivă[6].

Împotriva aşteptărilor, *Grammatik der rumänischen Sprache für Mittelschulen* nu este decît în foarte mică măsură expresia concepţiilor de „perfecţionare" a limbii române literare în sensul unui „purism românesc" [7] sui-generis, pe care autorul ei le susţinea în alte lucrări ale sale, anterioare şi chiar contemporane cu aceasta. Dimpotrivă, gramatica pentru gimnazişti a lui Pumnul reflectă „limba vie şi vorbită a poporului de la ţară, cu toate frumuseţile şi capriciile ei, fără ca autorul gramaticii să aibă oarecari prejudecăţi şi idei preconcepute în limbă"[8]. Credem că Aron Pumnul a procedat aşa, deoarece a considerat, ca bun profesor, că nu era potrivit ca elevii săi, cărora li se adresa gramatica, să ia contact cu teoriile sale înainte ca ei să cunoască temeinic bogăţia, varietatea şi subtilitatea limbii populare. Dealtfel, după cum se ştie, în concepţia sa lingvistică, Aron Pumnul se baza pe limba populară şi pe limba veche şi, desigur că pentru înţelegerea ei recomanda şi elevilor săi calea străbătută de el. *Grammatik...* era un punct de plecare. Elevii trebuiau convinşi mai întîi că limba populară este bogată, variată şi frumoasă. În concepţia lui Pumnul, gramatica şi operele literare în limba naţională (cuprinse în *Lepturar*), erau, fiecare în parte şi împreună, dovezi concludente în acest sens.

---

[3] *Amintiri despre Eminescu*, Bucureşti, 1914, p. 26. „Atît la Pumnul cît şi la Sbiera [care îl înlocuia adeseori pe Pumnul la orele de clasă — n.n.] era Eminescu unul din cei mai buni elevi, pentru că el cunoştea gramatica şi literatura română mai bine decît noi toţi", îşi aminteşte în alt loc (p. 25) Ştefanelli. Din aceleaşi amintiri se ştie că Pumnul „îl iubea foarte mult" *(loc. cit.)* pe Eminescu. Ceea ce copia elevul Eminovici şi, de la el, colegii lui era gramatica lui Pumnul, publicată la 1864. I.G. Sbiera, un timp suplinitorul şi, apoi, după moartea lui Pumnul, succesorul acestuia la catedră, afirmă că Pumnul şi-a publicat gramatica „ca să pună capăt dictării în şcoală, ce atît de mult trăgăna şi împiedica învăţămîntul" (în volumul colectiv *Aron Pumnul. Voci asupra vieţii şi însemnătăţii lui...*, Cernăuţi, 1889, p. 64).

[4] În paginile 221—225, consacrate acestei lucrări a lui Pumnul, din *Gramaticii români. Tractat istoric despre evoluţiunea studiului gramaticei limbei române de la 1757 pînă astăzi*, Iaşi, 1914, Romulus Ionaşcu se referă mai ales la ortografia propusă de Pumnul, neglijînd, aproape, partea gramaticală propriu-zisă şi nerelevînd originalitatea lucrării gramaticale în discuţie.

[5] Ioana Petrescu, *Concepţia lingvistică a lui Aron Pumnul*, în CL, XI, 1966, nr. 2, p. 173—182, şi Dimitrie Macrea, *Opera culturală şi lingvistică a lui Aron Pumnul*, în volumul *Studii de lingvistică română*, Bucureşti, 1970, p. 95—132.

[6] Vezi Gh. Bulgăr, *Momentul Eminescu în evoluţia limbii române literare*, Bucureşti, 1971.

[7] Vezi P.V. Haneş, *Dezvoltarea limbii române literare în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, ediţia a doua, Bucureşti, 1926, p. 130—135.

[8] Constantin Loghin, *op. cit.*, p. 16.

I. Gramatica lui Pumnul este una dintre puținele gramatici românești în care sînt consemnate sistematic *formele flexionare multiple* care coexistă în graiuri. Autorul ei înfățișează astfel o mare parte din bogăția de forme flexionare românești și surprinde multe din tendințele limbii române. Într-o vreme cînd multe din normele limbii române literare moderne nu se fixaseră încă, Aron Pumnul nu a vrut să facă o gramatică normativă. El nu indică niciodată o formă unică, din seriile celor consemnate, pe care să o considere „corectă". În paradigmele pe care le prezintă, toate formele gramaticale sinonime sînt unite prin conjuncția germ. *oder* „sau". Acest fapt duce la concluzia că profesorul bucovinean socotea că toate formele flexionare sînt corecte, că, deci, toate pot fi utilizate cu aceeași îndreptățire. Rareori, dar și atunci cu prudență, Pumnul indică expres forma pe care o consideră preferabilă, ca, de exemplu : „forma fără *n* și *r* este preferabilă" (p. 40[9]), atunci cînd se referă la formele verbale iotacizate puse în paralel cu cele corespunzătoare neiotacizate, ca *venind* sau *viind*, *cer* sau *cei* (p. 39) ș.a. De asemenea, apare foarte rar și precizarea privind caracterul „popular" al unor forme (una apare la p. 113).

Aceeași concepție avea și Eminescu, de vreme ce a utilizat cele mai multe dintre formele gramaticale multiple (aparținînd, adeseori, unor graiuri de tip diferit), recomandate de Pumnul în gramatica sa. Aceste forme flexionare pot fi identificate atît în operele poetice ale lui Eminescu, create și publicate în tinerețe (mai des, este drept), cît și în acelea din anii maturității. De multe ori, ele pot fi întîlnite chiar în una și aceeași poezie. În plus, Eminescu a creat, uneori, mai ales la neologisme, forme flexionare multiple, pe baza modelului oferit de gramatica învățată de la Aron Pumnul.

Categoriile de forme flexionare multiple și, în general, specificul limbii eminesciene își găsesc sistematic corespondențe în gramatica lui Pumnul, astfel că se impune ca un fapt firesc constatarea influenței directe a acestei gramatici asupra formației lingvistice a lui Eminescu. Vom demonstra, în continuare, această influență punînd în paralel numeroasele și variatele forme flexionare, fonetice ș.a. indicate de Pumnul în gramatica sa, cu acelea corespunzătoare din limba poeziei eminesciene.

1) Între formele flexionare substantivale multiple de plural, pe care, la nivelul limbii comune contemporane, le cunosc multe substantive românești, Pumnul le consemnează pe cele mai multe ca, de pildă :

a) pe cele cu desinențele *-i* și *-e* în variație liberă : *aripi* sau *aripe*, *bărbi* sau *barbe*, *cozi* sau *coade* (p. 66), *gropi* sau *groape*, *inimi* sau *inime*, *lacrimi* sau *lacrime*, *limbi* sau *limbe*, *patimi* sau *patime*, *rîpi* sau *rîpe* (p. 67), *roți* sau *roate*, *sale* sau *săli*, *săgeate* sau *săgeți*, *școale* sau *școli*, *talpe* sau *tălpi*, *trebi* sau *trebe* sau *treburi*, *umeri* sau *umere* (p. 79), *vame* sau *vămi* (p. 68) ; b) pe cele cu desinențele *-uri* și *-e* în variație liberă : *abisuri* sau *abise* (p. 75), *blăstămuri* sau *blăsteme*, *canaluri* sau *canale*, *catarguri* sau *catarge*, *diamanturi* sau *diamante*, *eresuri* sau *erese*, *folosuri* sau *foloase* (p. 76), *palaturi* sau *palate* (p. 77), *șiruri* sau *șire*, *suspinuri* sau *suspine* (p. 78), *visuri* sau *vise* (p. 79) ; c) pe cele cu desinențele *-uri* și *-i* în variație liberă :

[9] Toate paginile indicate din lucrarea lui Pumnul se raportează la prima ediție, din 1864. A doua ediție a apărut postum, la Cernăuți, în 1882 (A. Pumnul's, *Grammatik der rumänischen. Sprache für Mittelschulen*), cu o prefață de D. Isopescul, și prezintă modificări doar în ortografie.

cîmpuri sau *cîmpi*, *pasuri* sau *paşi*, *ţărmuri* sau *ţărmi* (p. 79); d) plurale în *-ă*, de tipul : *cară*, *covoară*, *izvoară*, *pridvoară*, *pahară*, *popoară*, *hotară* (p. 81).

La Eminescu : a) *aripi*[10] *(O călărire în zori)* şi *aripe (Te duci...)*; *bărbi* (Eminescu, *Proză literară*, ediţie îngrijită de Eugen Simion şi Flora Şuteu, Bucureşti, 1964, p. 43/32) şi *barbele (Strigoii)*; *cronici* (în rimă cu *ironici*, Scrisoarea III) şi *cronice (Epigonii)*; *dorinţi (Împărat şi proletar)* şi *dorinţele (Luceafărul)*; *inimi (Cînd amintirile...)* şi *inime (Călin-File de poveste)*; *lacrimi (Călin — File din poveste)* şi *lacrime (Rugăciunea unui dac)*; *luminile (Iar cînd voi fi pămînt)* şi *lumine (Strigoii)*; *patimi (Scrisoarea I)* şi *patime (Foaia veştedă)*, *umeri (Împărat şi proletar)* şi *umere (Epigonii)*; *săli (Egipetul)* şi *salele (Strigoii)*;

b) *blăstemuri (Rugăciunea unui dac)* şi *blesteme (Amicului F.I.)*; *suspine (Amicului F.I.)* şi *suspinuri (Proză literară, ed. cit.*, p. 95/21); *visuri (Venere şi Madonă)* şi *vise (Strigoii)*;

c) *pasuri (Scrisoarea IV)* şi *paşi (Proză literară, ed. cit.*, p. 40/17); *timpurile* şi *timpilor* (ambele în *Pe lîngă plopii fără soţ*); *ţărmuri (Scrisoarea I)* şi *ţărmii (Proză literară, ed. cit.*, p. 101/28); *veacuri (Revedere)* şi *toţi vecii (Cînd amintirile...)*;

d) — substantive neutre cu pluralul în *-ă*, uneori (dar şi în *-e*, alteori) : *popoară (Egipetul)*, *izvoară (Călin — File din poveste)*, *din hotară în hotară (Doina)*, dar şi : *popoare (Scrisoarea I)*, *izvoarele (Scrisoarea IV)*.

2) Dintre formele flexionare adjectivale consemnate de Aron Pumnul în gramatica sa amintim următoarele : a) genitive de fem. sg. de tipul *mice*, *lunge* (p. 95), avînd aceeaşi formă şi la plural; b) forma *vechie*, identică la singular şi la plural (p. 95); c) superlativul absolut (de superioritate) al adjectivelor (şi adverbelor) poate fi format cu *prea*, *foarte*, *de tot* şi *peste măsură* : *prea bine*, *foarte bine*, *foarte frumos*, *de tot prietenos*, *de tot darnic* (p. 99 şi 182). La Eminescu întîlnim : a) atît plural de tipul *lunge*, cît şi plural de tipul *lungi* : *lunge (Epigonii)* şi *lungi (Iubind în taină ...)*; *vecinice (Proză literară*, ed. cit., p. 42/12) şi *vecinici (Egipetul)*; adjectivul *vechi* cu forma *vechie* pentru ambele numere şi pentru genitiv singular : cu cîrja lui cea *vechie (Strigoii)*; picioarele lui *vechie (Strigoii)*; locul cruzimii *vechie (Împărat şi proletar)*; c) superlative ca : o *prea frumoasă* fată *(Luceafărul)*; *foarte liniştit (Mănuşa)*; prea era *de tot frumos (S-a dus amorul ...)*; fericit mă simt atuncea cu *asupra de măsură (Călin-File din poveste)*.

3) La pronume, Pumnul indică : a) forma *nimărui*, alături de *nimănui*, pentru genitiv-dativ (p. 117 şi 118); b) formele corespunzătoare de N.-A. sînt *nime* şi *nemine*; c) pronumele (şi adjectivul) demonstrativ de depărtare are formele *al*, *a*, *cel*, *cea*, *acel*, *acea*, *ăl*, *a* (p. 113), *acel*, *acela*, *aceea*, *acei*, *aceia*, *acele*, *acelea*, *acelui*, *aceluia* etc. (p. 114); d) pronumele (şi adjectivul) demonstrativ de apropiere are formele *est* şi *eastă*, *ast* şi *ceastă*, *acest* şi *această*, *ăst* şi *astă* (p. 113); e) la plural, pronumele relativ *care* are forma *cari* pentru N.-A. (p. 115); f) formele pronominale sînt cu

---

[10] Toate citatele din poeziile lui Eminescu sînt reproduse din ediţia academică Perpessicius : Mihai Eminescu, *Opere*, vol. I, Bucureşti, 1939. Le-am identificat cu ajutorul lucrării *Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu*, Bucureşti, 1968, alcătuit de un colectiv sub redacţia lui Tudor Vianu. Redactori : Gh. Bulgăr, Ion Gheţie, Luiza Seche şi Flora Şuteu.

-a și fără *-a* final : *unor* și *unora* (p. 116), *cărui* și *căruia*, *căror* și *cărora*, *acestei* și *acesteia* (p. 115), *amînduror* și *amîndurora* (p. 117) și *tuturor* și *tuturora* (p. 117). La Eminescu : a) forma cu *-r-* este singura formă utilizată : *nimărui (Călin-File din poveste)*, *nimăruia (Povestea teiului)* ; b) *nime (Floare albastră)* ; *nimeni* să te vadă *(Strigoii)* ; c) inima *aceea* și sufletul *acela* (ambele în *Din străinătate)* ; ploșnița *ceea* și *cela-i* cavaler (ambele în *Cugetările sărmanului Dionis)*, *cea* grupă și *cele* mai multe (ambele în *Împărat și proletar)* și *celui (Rugăciunea unui dac)* ; d) *această* ciumă și *aceste* creaturi, spuma *asta*, *astă* plebe, *ăst* gunoi (toate în *Scrisoarea III)*, *aceasta (Împărat și proletar)* și *asta (Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie)*, visu-*acesta*, *acești* (ambele în *Împărat și proletar)* și *ista (Înger și demon)* ; e) flori *cari* cînt *(Mortua est !)*, ochi *care* s-o vază *(Scrisoarea I)* ; f) indiferent de poziția față de determinat, formele pronominale apar la Eminescu cînd cu *-a* cînd fără *-a* final : oaspeți liniștei *acestei* (Scrisoarea IV), stoluri *căror* a mea ființă un semizeu părea *(Strigoii)*, zeul *cărui* plecăm a noastre inemi *(Rugăciunea unui dac)* ; ai *căruia* ani și margini *(Scrisoarea III)* ; ea seamănă *celora* îndrăgiți *(Călin-File din poveste)* ; un amic supus *amîndurora (S-a dus amorul ...)*.

4) Cele mai numeroase forme flexionare multiple, sinonime gramaticale, indicate de Pumnul în gramatica sa, aparțin însă verbului : cîte două, trei și, uneori, chiar patru forme flexionare sinonime, unite prin aceeași conjuncție, germ. *oder* „sau". Astfel, sînt menționate : a) pentru prezent (indicativ, conjunctiv, imperativ) și pentru gerunziu, formele verbale neiotacizate, alături de cele iotacizate corespunzătoare : *mîn* sau *mîi*, *țîn* sau *țîu*, *ceri* sau *cei*, *pier* sau *piei*, *pun* sau *pui*, sar sau *sai* (toate la p. 39), *vin* sau *viu* (p. 52 și 155), *să vin* sau *să viu* (p. 54), *să vie* (p. 54), *ceară* sau *ceaie*, *mînă* sau *mîie*, *pună* sau *puie*, *sară* sau *saie* ; *țînă* sau *țîe* (toate la p. 39), însă considerate de Pumnul a fi forme de imperativ ; *mînînd* sau *mîind*, *punînd* sau *puind*, *pierind* sau *pieind*, *sărind* sau *săind*, *țînînd* sau *țîind*, *venind* sau *viind* (toate la p. 39, ultimele două și la p. 56), *rămîind* (p. 19) ; chiar forme de infinitiv „lung" (de fapt substantive) : *pierire* sau *pieire* (p. 39) ; b) forme flexionare de prezent fără *-ez* sau *-esc* (numite „scurte"), de tipul *lucri* (p. 27), *îngeamăn*, *îmbarbăt*, *împătur*, *sdruncin*, *sudui* (toate la p. 35 și 36), alături de cele (numite „lungi") care au aceste sufixe : *înfățișez*, *învălesc* (p. 119), *luminez*, *urmez* (p. 130) ; c) formele etimologice de prezent *rump*, *rumpe* și *a rumpe*, alături de cele corespunzătoare *rup* și *rupe* (p. 133), care s-au impus în limba literară modernă ; d) forme de perfect simplu fără *-ră-*, alături de cele corespuntoare cu *-ră-* (la verbe de conjugarea a 2-a și a 3-a, după clasificarea tradițională) : *coapsem* sau *coapserăm* (p. 53), *tăcum* sau *tăcurăm* (p. 53), *văzum* și *văzurăm* (p. 57 și 47), *vîndum* și *vîndurăm* (p. 57) ; *coapseți* sau *coapserăți* (p. 53), *tăcuți* sau *tăcurăți* (p. 53), *văzuți* sau *văzurăți* (p. 57 și 147), *vînduți* sau *vîndurăți* (p. 57) ; e) forme de perfect simplu formate prin reduplicare (forme etimologice) ca : *dădui* sau *dedei* sau *detei* (p. 132), *stătui* sau *stetei* (p. 132) ; este important de semnalat, la Pumnul, atenția mare acordată formei de perfect simplu, între formele flexionare verbale, deoarece se poate explica și astfel utilizarea acestui timp chiar în primele poezii eminesciene *(se stinse*, *păși*, *se duse* în *La mormîntul lui Aron Pumnul*, de exemplu) ; f) formele de plural de la mai mult ca perfect „sintetic" nu au desinența *-ră-* : *purtasem*, *purtaseți*, *purtase* (p. 53) ; *văzusem*, *văzuseți*, *văzuse*

(p. 57), *vîndusem, vînduseți, vînduse* (p. 57 ș.a.); g) forme de mai mult ca perfect „analitic" (numit de Pumnul „al doilea timp istoric"), cu auxiliarele în trei poziții: *am fost avut, avut-am fost* și *fost-am avut* etc. (p. 122 ș.a.); h) forme duble de perfect compus, în care verbul auxiliar apare cînd înaintea verbului semantem, cînd după el (la toate persoanele): *am purtat, am tăcut, am copt, am venit* etc. sau *purtat-am, tăcut-am, copt-am ,venit-am* etc. (p. 14, 35, 53—54), *avut-am* etc. (p. 122); i) forme de viitor în care auxiliarul este cînd antepus, cînd postpus, față de verbul semantem: *voi purta, voi tăcé, voi coace, voi veni, voi vedé, voi vinde* etc., alături de: *purta-voi, tăcé-voi, coace-voi, veni-voi, vedé-voi, vinde-voi* etc. (p. 57, 122—123 ș.a) și alături de: *voi fi arat*; *aratu-vei fi* și *fi-voi arat* (14—15, 138 ș.a.); j) auxiliarul de la viitor poate avea mai multe forme la aceeași persoană: *voi, oi*; *vei, îi, -i*; *va, a*; *vom, om*; *veți, îți, -ți*; *vor, or* (p. 119—120); k) o altă formă de viitor, coexistentă cu celelalte, este aceea în care verbul semantem este la conjunctiv: *o să fac, o să facem* etc. (p. 119—120); l) formele de optativ, prezent și perfect, cu topica obișnuită a auxiliarului, coexistă cu acelea în care auxiliarele sînt așezate după verbul semantem, iar acesta (și chiar auxiliarul *a fi*) poate avea și formă de infinitiv lung: *aș purta* sau *purtare-aș* etc. (p. 55), *aș ara* sau *arare-aș* etc. (p. 139); *aș fi avut* sau *avut-aș fi* sau *fire-aș avut* etc. (p. 124); m) pentru imperativ, sînt date și forme la persoana a treia (evident că și la a doua) ca: *pună, puie* (p. 39), *aibă* (și *aveți*) (p. 123), *poarte, tacă, coacă* (p. 54), *vadă, vîndă* ș.a. (p. 57); n) imperativul verbului *a veni* are trei forme: *vină* sau *vino* sau *vie* (p. 155); c) *a tăcé, a vedé, a zăcé* ș.a. (p. 49, 119, 129, 130, 132, 134 ș.a.) au, la infinitiv, aceste forme; p) Pumnul consideră că viitorul conjunctivului poate fi întîlnit și în limba română contemporană: *voi să port, vei să porți, va să poarte* etc. (p. 55); *voi să ar, vei să ari, va să are* etc. (p. 139); r) verbele au și un participiu viitor în înțeles activ (Thätige Beziehung „relația activă"): *răpitor* și *răpitoare*, de exemplu (p. 160) și un participiu viitor în înțeles pasiv (Leidende Beziehung „relația pasivă"): *răpind* și *răpindă*, de exemplu (p. 160). Exemple similare la p. 124, 140, 143, 150 ș.a.[11].

Toate aceste categorii de forme flexionare, ilustrate, ca și mai înainte, adeseori cu aceleași cuvinte, pot fi identificate și la Eminescu: a) *întinz (Călin-File din Poveste), s-o trimiță (Scrisoarea III), să puie (Rugăciunea unui dac), răsai (Atît de fragedă...)*, alături de: *să mă rîdă, să simt, devină, să cer* (toate patru, în *Rugăciunea unui dac*); *să convie (Scrisoarea II)*⟨fr. *convenir* este o formă creată prin analogie cu *să vie*; b) *scînteie (Strigoii), colindă (Epigonii), înseamnă (Scrisoarea I)*, o *urmăncet* cu ochiul *(La mormîntul lui Aron Pumnul), luce (Strigoii), mistui (Scrisoarea IV)*, alături de *scînteiază (Scrisoarea I), colindează (Strigoii)*, ce *însemnează Strigoii), urmeze (La mormîntul lui Aron Pumnul), lucesc (Melancolie)*, se *mistuiește (Călin-File din poveste)*. Deosebirile semantice sînt abia perceptibile în cazul *înseamnă* și *însemnează* și inexistente în cazul celorlalte forme flexionare; c) a se *rumpe (Călin-File din poveste)*,

---

[11] Unele forme flexionare multiple din categoriile indicate mai sus apar și într-un compendiu al gramaticii lui Pumnul, alcătuit, probabil, de unul dintre elevii săi: *Kurzgefasste Praktische Grammatik der walachischen Sprache*, Bucarest, 1869 (pe copertă, numele autorului lucrării este indicat numai de inițialele A și P).

să te *rump (Din valurile vremii ...)*, *rumpe (Epigonii)*, alături de : să *rupă (Călin-File din poveste)* ; d) *văzum (De-ar trece anii ...)*, alături de prea *făcurăți* neamul nostru de rușine (Scrisoarea III) ; e) *dete (Rugăciunea unui dac)* ; f) ne *pierdusem (S-a dus amorul ...)* ; g) *s-a fost deschis (Melancolie)*, *au fost căzut (Luceafărul)* ; h) *văzut-ai* cîte tabere *s-au strîns (Scrisoarea III)*, vis frumos *avut-am* noaptea. *A venit* un zburător *(Călin-File din poveste)* ; i) *vor arde* și *privi-vor* (ambele în *Iar cînd voi fi pămînt ...)* ; *suna-vei (Peste vîrfuri ...)*, *vom visa* și *îngîna*-ne-*vor* (ambele în *Dorinta*), oricum *vei fi sosit* și *dușmănit vei fi (Scrisoarea III)* ; j) *veți muri*, *or trăi*, *n-a plînge* (toate în *Împărat și proletar)*, mi-a *răpi* chiar piatra ce-*oi pune*-o căpătîi *(Rugăciunea unui dac)*, de-*o fi* una, de-*o fi* alta *(Scisoarea III)* ; k) n-*a s-o știe (Floare-albastră)*, n-*o să-mi* dea ce *o să cer (Scrisoarea III)* și *o să vii (Te duci...)* ; l) vi s-*ar păré (Împărat și proletar)*, *aș zburare (O călărire în zori)*, mi-*ar fi părut* mai bine *(Strigoii)* și *fost-ar fi* mai bine *(Strigoii)* ; m) *zboare*, se *cufunde* (ambele în *Cu mîne zilele ți-adaogi...)*, *încline* a ei limbă *(Glossă)*, n-*aib*-o nime *(Floare-albastră)*[12] ; n) vino (în *De ce nu-mi vii?* și în *Scrisoarea III)*, *vină (Luceafărul)*, *vin' (Luceafărul)*; o) *va plăcé* și *ar tăcé* (ambele în *De-or trece anii...)* ; p) nu *voi*, tată, *să usuce*/ Nu *voi* părul *să* mi-l *taie* și *să orbesc* (toate trei în *Făt-Frumos din tei)*. În aceste forme flexionare *voi* nu este, totuși, auxiliar, iar forma *voi să usuce* etc. nu este la „conjunctiv viitor" (interpretarea corectă este, aici, *voi* „verb predicativ" + + completivă directă) ; r) neobișnuit de frecventa utilizare de către Eminescu, mai ales în primele lui poezii, a formelor adjectivale (nu verbale, ca la Pumnul) — provenite, prin conversiune, din formele de gerunziu corespunzătoare, ori, prin derivare, cu sufixul de agent *-tor* de la teme verbale — nu poate să nu fie pusă și pe seama influenței gramaticii profesorului său : bucle de aur *sclipinde*, vocea-i *vuindă*, ființe ușoare *săltînde* (toate trei în *O călărire în zori)*, rîuri *resăltînde*, apele *lucinde* (ambele în *La Bucovina*), cîmpia-*nfloritoare*, cîmpii *rîzători* (ambele în *Din străinătate*), *arzătorul* meu obraz *(Călin-File din poveste)*.

*

Mai multe din aceste forme flexionare multiple, indicate de Pumnul în gramatica sa, pot fi identificate și în lucrările literare științifice, politice etc. cuprinse în antologia *Lepturariu românesc* (lucrată și publicată în aceeași perioadă cu *Grammatik...*)și cunoscută foarte bine de către Eminescu. Autorii lucrărilor reprezintă toate subdialectele limbii române contemporane. Este foarte probabil că Aron Pumnul a utilizat *Lepturariul* ca material lingvistic pentru alcătuirea gramaticii sale (în care amintește frecvent de „unii scriitori" care utilizează o formă sau alta). Astfel, în volumul I (Viena, 1862) și al II-lea (1863) pot fi întîlnite formele : *inemele* (I, p. 155), *rădăcine* (I, p. 147), *stîncele* (I, p. 148), *furnice* (I, p. 155), *grădine* (II, p. 13), *dorințe* (I, p. 155), *mînele* (I, p. 177), *legumi* (I, p. 147), *marginile* (I, p. 155), *prea bună* (I, p. 196), *acest* (I, p. 151), *aceasta* (I, p. 152), *asta* (I, p. 147 și 148), *ast* (I, p. 153 și II, p. 13), *astă*

[12] Categoria în care se integrează aceste forme a fost numită *pseudoimperativ* de către Tudor Vianu (în lucrarea *Le pseudoimpératif chez Eminescu*, „Bulletin linguistique", XV, 1947, p. 55 —58).

(I, p. 153 şi 154), *cele* (I, p. 153), *acea* (I, 0. 154, şi 156), *cărui* (II, p. 13), să nu şează, *să i-o spui* (p. 258), *sai* (II, p. 581), *rumpe* (p. 224 şi 254), *dede* (p. 254), *să vadă* (I, p. 155 şi 175), *văd* (I, p. 175), *să pună* (I, p. 178), *să întîrzieze* (I, p. 175), *meargă* (II, p. 15), *venit-am* şi *am învins*, *voi lupta* şi *lupta-voi* (toate în vol. II, p. 57). De asemenea, în graiurile populare pot fi identificate cele mai multe din aceste forme, cum dovedesc hărţile ALR.

*

Mulţimea tipurilor de forme flexionare multiple indicate de Pumnul în lucrarea sa gramaticală şi reîntîlnite în limba poeziei eminesciene, precum şi numărul mare de exemple (de multe ori, aceleaşi), posibil încă de sporit, dovedesc că similitudinile pe care le-am relevat nu sînt, şi nu pot fi, întîmplătoare. Numărul tipurilor de forme flexionare multiple pe care Eminescu nu le-a preluat din gramatica profesorului său este foarte redus (aproximativ 2—3 tipuri). De asemenea, este foarte mic şi numărul tipurilor de forme flexionare duble care apar la Eminescu şi nu apar la Pumnul (*cură* şi *curge*, de exemplu).

S-ar putea crede că Eminescu utilizează forme flexionare multiple numai pentru a învinge greutăţile impuse de prozodie : de măsură (în cazurile în care formele flexionare multiple diferă sub raport structural şi ca număr de silabe), de ritm (în cazurile în care, odată cu inversiunile de morfeme, se schimbă şi locul accentelor principale în cadrul versului) şi de rimă mai ales (astfel, *scump* rimează cu *rump* în *Din valurile vremii*... şi în alte poezii eminesciene, dar n-ar fi putut rima cu *rup* ş.a.m.d.). Această explicaţie este justă, desigur, dar nu şi suficientă. Dacă se limitează numai la ideea de necesitate prozodică, explicaţia utilizării de către Eminescu a formelor flexionare multiple nu poate acoperi întreaga complexitate reală a limbii poetice eminesciene, în structura căreia eufonia are, după cum se ştie, un rol esenţial. Cînd nu apar în rimă, *visuri* şi *rumpe*, de exemplu, nu prezintă, în prozodie, nici un avantaj faţă de *vise* şi *rupe*: înecat de vecinici *visuri*, răsărit din sfinte-izvoară *(Egipetul)* ; *rumpe* coarde de aramă *(Epigonii)*. Se uită, apoi, un fapt esenţial : Eminescu a dat, obişnuit, preferinţă conţinutului, în defavoarea formei, neglijînd, pentru aceasta, uneori chiar prozodia, oferind astfel, cum se ştie, prilej de critică nedreaptă unor contemporani ai săi. Explicaţia utilizării de către Eminescu a formelor flexionare multiple trebuie să fie mai largă, şi anume : ea constă atît în o *deprindere* specifică formată la lecţiile de gramatică românească în şcoala gimnazială pe care a urmat-o, cît şi în o *concepţie* anumită, după care limba poeziei trebuie să fie bogată şi variată ca şi limba populară care îi serveşte ca fundament.

II. În domeniul *lexical*, similitudinile între gramatica lui Pumnul şi limba poeziei eminesciene se referă la formarea cuvintelor şi la neologisme.

1) La categoria cuvintelor formate prin conversiune, exemplificată mai sus în altă ordine de idei, adăugăm substantive ca : *adînc*, *adîncuri* (p. 71), *nemic*, *nemicuri* (p. 81 şi 183), *păs*, *păsuri* (p. 73), *pic*, *picuri* (p. 73), *plîns*, *plînsuri* (p. 73), *tremur*, *tremururi* (p. 74).

2) Derivate ca : a) *pizmătăreț* și *vorbăreț* (p. 30) ; b) *adumbrez* (p. 41), care este glosat de Pumnul „ich beschatte" ; c) *așezămînt* și *simțămînt* (p. 52) ; d) *aluniș*, *ariniș* (ambele la p. 75), *brădiș* (p. 76) ; e) verbe fără prefixul lexical *a-*, ca *cerca* și *coperi* (p. 36).

3) Multe dintre neologismele care apar la Pumnul, în lungile lui liste de exemple de substantive, verbe etc., pot fi identificate și la Eminescu. Astfel, întîlnim în gramatica lui Pumnul : *rang*, *scop*, *tron*, *amor*, *cat*, *despreț*, *mărgean*, *canal*, *cuncert*, *diamant*, *eres*, *labirint*, *pălat*, *stat*, *sceptru*, *tom*, *amic*, ș.a. (toate la p. 70—86).

La Eminescu : 1) e un *adînc* asemenea uitării *(Luceafărul)*, își deschide-a lui *adîncuri (Călin-File din poveste)*, să cadă *nimicul* cu noaptea lui largă *(Mortua est!)*, ascult *nimicurile*-aceste *(Adio)*, și să trec falnic, fără *păs (Scrisoarea III)*, aducerile-aminte pe suflet cad în *picuri*/ Redeșteptînd în fața-mi trecutele *nimicuri (Departe sunt de tine...)* ; un *plîns* amar mă-neacă *(Strigoii)* ; lacul care-n *tremur* somnoros și lin se bate *(Călin-File din poveste)* ;

2) a) cel *vorbăreț*, cel lins și *pizmătăreț (Împărat și proletar)*, numai ochiul e *vorbăreț (Călin-File din poveste)* ; b) O ! eroi care-n trecutul de măriri vă *adumbriseți (Scrisoarea III)* ; c) ctitori de *așezăminte (Scrisoarea III)*, dar cel puțin nu spuneți că aveți *simțăminte (Junii corupți)* ; d) după exemple ca *aluniș*, *ariniș*, *brădiș* Eminescu l-a creat pe *nisipiș* : în Nil numai deșertul *nisipișul* și-l adapă *(Egipetul)* ; e) eu *cercam* un vad *(Strigoii)*, m-or *coperi* cu drag *(Nu voi mormînt bogat)*, alături, însă de cele corespunzătoare, cu acest prefix : în orice floare *încearcă* întreagă a sa fire *(Împărat și proletar)*, *acoperă-mi* ființa cu-a ta mută armonie *(Cugetările sărmanului Dionis)* ;

3) *sceptrul* și *rangul (Călin-File din poveste)*, n-are alt *scop (Epigonii)*, putredele *tronuri (Junii corupți)*, dalbe *diamante (La Bucovina)*, s-a dus *amorul*, un *amic (S-a dus amorul...)*. *palate* de *mărgean (Luceafărul)*, *concertul (Din străinătate)*, *canaluri (Veneția)*, *dispreț (Venere și Madonă)*, *eres (Călin-File din poveste)*, poetic *labirint (Din străinătate)*, a *statelor* greoaie cară *(Împărat și proletar)*, printre *tomuri* brăcuite *(Scrisoarea I)*.

III. În domeniul *fonetic* ar putea fi identificate, probabil, destul de multe similitudini între formele indicate de Pumnul în gramatica sa și limba poeziei eminesciene, dacă s-ar fi ajuns, pînă acum, la un consens în privința formelor de limbă eminesciene autentice. Atît în ediția lui Titu Maiorescu din decembrie 1883, cît și în aceea academică a lui Perpessicius din 1939 (care a stat la baza alcătuirii *Dicționarului limbii poetice a lui Eminescu*), limba textelor poetice eminesciene a fost modernizată și literarizată intenționat, în sensul evoluției spre unitate a limbii noastre literare. De aceea, putem ilustra acest subcapitol cu puține exemple sigure :

1) Singurele forme ale unor cuvinte care apar, în exemple, la Pumnul sînt : *ram* (p. 61), *danț* (p. 71), *ceriu* (p. 9, 10, 61, 71), *nalt* (p. 93 și 182), *nălțime* (p. 71), *îmbla* și *îmble* (p. 132), *cîne* și *pîne* (p. 60 și 64), *perină* (p. 65), *părete* (p. 63), *îndărăpt* (p . 31), *asămăna* și *asamăn*, *încungiura* și *încungiur* (toate la p. 35), *măsur*, *blăstăm* (ambele la p. 36), *șepte* (p. 100).

2) Forme duble ca : *mamă* sau *mumă*, *rîndurea* sau *rîndunea*, *rîndurele* sau *rîndunele* (p. 65), *noră* sau *nor* (p. 64) ; în sintagme : *văzînd-o* sau *văzîndu-o* (p. 17) ; 3) *pizmătăreț* și *vorbăreț* (p. 30) sînt paroxitone, nu

oxitone, cu accentul pe *a*, nu pe *e*, iar sufixul lexical cu care sînt formate are forma *-àreț*, nu *-ărèț*; 4) pronumele, în formele flexionare „compuse" ale verbelor, poate apărea și încadrat între morfemele lexicale și gramaticale verbale : *miratu-m-am fost* (p. 167), *fi-vă-veți mirat* (p. 168), *mirane-am* (p. 170), *propusu-și-ar fi, fi-și-ar propus* (p. 176) ș.a.

La Eminescu : 1) *danț* este, de asemenea, singura formă utilizată de Eminescu, după cum arată *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* : *danțul (Junii corupți, Povestea teiului* ș.a.*)*, *ram (Freamăt de codru, Scrisoarea III)* ; sg. *ceri* (cu *r* muiat) apare și la Eminescu (alături de *cer*) : *ceri, ceriul (Speranța)* și *cerul (Luceafărul)* ; *nalt* și *nălțime* sînt, la Eminescu, mai frecvente decît *înalt* și *înălțime* : teiul *nalt (Făt-Frumos din tei)*, *nălțimea (Împărat și proletar)* ; de asemenea, *îmbla* este mai frecvent decît *umbla* : *îmblînd (Speranța)*, *îmblă (Cu mîne zilele ți-adaogi...)* ; *cîne, pîne* și *mîne* sînt singurele forme pe care le utilizează Eminescu [13] : *cînii (Rugăciunea unui dac)*, *pîne (Împărat și proletar)*, *mîne (Cu mîne zilele ți-adaogi...)* ; celelalte fonetisme regionale : *perine (Călin-File din poveste)*, *îndărăpt (Făt -Frumos din tei)*, să te *asameni (Luceafărul)*, *-ncongiură (Cugetările sărmanului Dionis)* ; să *măsuri (Despărțire)* și *măsuri (Călin-File din poveste)* ; *blăstem* și *blastema* sînt mult mai frecvente decît *blestem* și *blestema* : *blăstem (Strigoii)* ; *blastemă (Speranța)* ; *șepte* apare în proză (văzu acolo *șepte* iepe negre, *șepte* nopți — 16/18), iar *șapte* în poezie : *șapte* ani *(Călin-File din poveste)* ; 2) O, *mamă*, dulce *mamă (O, mamă ...)*, greșeala *mumii (Povestea teiului)* ; *mumă-mea* e marea *(Luceafărul)*, *rîndurele (Ce te legeni...)* ; *rîndurelele (De ce nu-mi vii)* ; *văzîndu-o (Călin-File din poveste)* ; 3) avînd în vedere ritmul și rima, trebuie să considerăm că *pizmătàreț* și *vorbàreț* sînt paroxitone și la Eminescu : locul cruzimii vechie îl luă cel *vorbàreț*, locul hienei crude, cel lins și *pizmătàreț (Împărat și proletar)* ; 4) *îngîna-ne-vor* c-un cînt *(Dorința)*, *simți-o-voi* odată *(O, mamă...)* ș.a. ; această construcție, de obicei rară, este destul de frecventă la Eminescu.

IV. În domeniul sintactic, singurul fapt de limbă eminescian care poate fi pus în relație directă cu gramatica lui Pumnul este unul de topică : neobișnuit de frecventa antepunere a determinantului (adjectival pronominal, îndeosebi) față de determinatul său nominal. În *Grammatik...*, Pumnul recomandă ambele construcții, și cu antepunerea, și cu postpunerea determinantului : *fiiul mieu* sau *al mieu fiiu*, *cărțile mele* sau *ale mele cărți*, *mîna ta sau a ta mînă*, *mînile tale* sau *ale tale mîni* (p. 111), *ochiul lui* sau *al lui ochi* (p. 112 ș.a.). La Eminescu : *ochii tăi (Sara pe deal)*, *sfera mea (Luceafărul)*, *tronul lui (Strigoii)*, alături de : *a tale mîne (Înger și demon)*, *al lui braț* și *al lui umăr (Strigoii)* ș.a.

*

Din lucrările care prezintă detaliat limba poetică eminesciană se știe că, adeseori, Eminescu utilizează, pentru una și aceeași semnificație, două, trei și, uneori, chiar mai multe forme ale cuvintelor, provenind din

---

[13] Aceste forme erau generale în limba scrisă din secolul trecut (vezi Gh. Chivu, *O normă a limbii române literare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea:* **câne, mâne, pâne,** în LR, XXII, 1973, nr. 1, p. 51—58).

graiuri de tip diferit [14]. Evident că folosirea lor nu este întîmplătoare, ci motivată, fiecare formă în funcție de efectele de stil urmărite [15] și, desigur, și de necesități prozodice. *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* confirmă concluziile privind varietatea și bogăția gramaticală, lexicală și fonetică a limbajului eminescian. La nici un alt poet român de dinainte de Eminescu nu putem întîlni o situație asemănătoare. Configurația unidialectală a fiecăruia dintre ei se conturează destul de ferm pentru a putea fi identificată fără dificultăți deosebite. Însă, utilizînd forme flexionare, fonetisme și cuvinte aparținînd unor graiuri diferite, Eminescu a realizat, în epoca modernă, prima limbă comună românească scrisă. Este vorba, poate, de mai mult chiar, și anume de concretizarea originală a unei ideologii lingvistice anumite, la care Eminescu a ajuns pornind de la Pumnul.

*

Din lucrările unor înaintași ai săi, precum și din peregrinările sale îndeosebi prin Moldova și Transilvania, Eminescu desprinsese concluzia că, deși variată după zone geografice, limba română este, totuși, unitară în spațiu și în timp [16], și această unitate poate servi ca bază în procesul de unificare a limbii scrise românești moderne.

Geneza eminesciană a acestei ideologii a fost explicată, pînă acum, prin doi factori : a) cunoașterea directă și profundă, de către Eminescu, a graiurilor populare (în peregrinările sale din copilărie, de la adolescență și de la maturitate, prin aproape toate regiunile în care locuiesc românii) ; b) limba folclorului românesc, variată după zone geografice, și limba înaintașilor săi [17]. În lumina celor arătate aici, credem că geneza acestei ideologii eminesciene se poate explica și prin alt factor : formele gramaticale cuprinse în gramatica profesorului său Aron Pumnul, pe care elevul Eminovici a cunoscut-o, desigur, foarte bine din lecțiile de la gimnaziul superior din Cernăuți și ca elev preferat al autorului ei.

Opinii similare la Aron Pumnul și la M. Eminescu privind unitatea limbii române, precum și aprecierile elogioase ale marelui poet despre profesorul său de limba și literatura română vin să întărească această concluzie. Astfel, în Introducere *(Einleitung)* la gramatica sa, chiar la început, Aron Pumnul afirma că limba română „nu are dialecte sau gra-

---

[14] Vezi Iorgu Iordan, *Limba lui Eminescu*, în „Revista Fundațiilor", 1940, nr. 5, p. 345 ; idem, *Observații cu privire la limba poeziilor lui Eminescu*, în volumul colectiv *Studii eminesciene*, București, 1965, p. 521 ; Ștefan Munteanu, *Eminescu și limba poetică a înaintașilor*, în volumul colectiv *M. Eminescu. I. Creangă. Studii*, Timișoara, 1965, p. 79—100 ; Al. Rosetti și Ion Gheție, *Limba și stilul operei beletristice a lui Mihai Eminescu*, în volumul colectiv *Studii de istoria limbii române literare.Secolul XIX*, vol. II, București 1969, p. 307—348 ; G. Istrate, *Limba română literară*, București, 1971, p. 159 ; G. Ivănescu, *Observații asupra limbii lui Mihai Eminescu*, în *Caietele Mihai Eminescu*, I, 1972, p. 112—125. Pentru verb, vezi Gh. Rădulescu, *Formele verbale ale viitorului în poezia lui Mihai Eminescu*, în AUB, *Limba și literatura română* XVIII, 1969, nr. 1, p. 70—82.

[15] Vezi Gr. Scorpan, *Forme dialectale în poezia lui Eminescu*, în BIFR, III, 1936, p. 117—137, și V. Sofroni, *Sinonimia unor forme verbale, procedeu al măiestriei artistice la Eminescu*, în SCȘt., XIII, 1962, fasc. 2, p. 155—166.

[16] Vezi Gh. Bulgăr, *Eminescu despre problemele limbii române literare*, București, 1963, p. 36.

[17] Vezi lucrările citate mai sus la nota 14.

iuri, prin care să fie fărîmiţată ca toate celelalte limbi din lume, ci este una şi aceeaşi limbă, folosită în şcoală şi în biserică, de popor şi în literatură, în gura cărturarilor şi a oamenilor neînvăţaţi" (p. 3). Eminescu susţine o opinie similară : „Limba noastră nu e nouă, ci, din contra, veche şi *staţionară* [subl. autorului]. Ea e pe deplin formată în toate părţile ei [...], limba noastră e aproape neschimbată de două sute de ani şi mai bine ..."[18]. În concepţia lui Eminescu, activitatea lui Pumnul reprezintă polul opus celui reprezentat de latinişti, ea fiind mărturia „iubirii nemărginite a limbei numai româneşti"[19] ; iar despre cărturarii bucovineni, membri ai „Societăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina", spune : „tocmai ei şi ea sînt aceia care vor să rămînă cu şi numai pe lîngă popor" [20]. Prima poezie publicată a lui Eminescu, oda *La mormîntul lui Aron Pumnul*, mărturiseşte stima şi veneraţia deosebită a poetului faţă de profesorul său.

★

Pînă în vremea cînd a ajuns elev la gimnaziul superior din Cernăuţi, Eminescu cunoştea, desigur, un singur grai, cel natal. Din lecţiile de gramatică românească de la acest gimnaziu, precum şi din lectura *Lepturariului*, viitorul mare poet naţional şi-a dat seama de varietatea şi de bogăţia limbii populare şi s-a iniţiat temeinic în cunoaşterea acesteia. Ulterior, Eminescu a cunoscut direct, mai profund şi în toată varietatea lor, limba populară şi limba folclorului. Paralel, el a început să-şi formeze şi o ideologie lingvistică proprie : limba artistică poate să utilizeze, pentru aceeaşi semnificaţie lexicală şi gramaticală, nu numai o formă, ci mai multe forme, în funcţie de necesităţi stilistice şi prozodice. Această concepţie şi-a găsit permanent reflectarea în limba operei poetice eminesciene. Luată ca model, limba lui Eminescu a fundamentat limba poetică românească modernă, aşa încît şi astăzi aceasta este (într-o măsură mai mică, totuşi, decît acum o sută de ani) mai variată şi mai bogată în forme decît limbajul altor stiluri funcţionale. Se ştie că limbajul poetic francez, englez ş.a. nu cunoaşte un fenomen similar (cel puţin nu-l cunoaşte în măsura în care îl întîlnim în limba poetică românească). G. Ibrăileanu a observat, cu justeţe, că, din acest motiv, „un scriitor român [...] poate avea o limbă mai umedă de viaţă, mai aderentă sensibilităţii, mai fragedă, mai colorată decît scriitorul din ţările cu limbă literară înţepenită" [21].

Ne pare evident acum că una din explicaţiile concepţiei lui Eminescu despre limba poeziei şi, în general, una din explicaţiile specificului limbii poetice eminesciene şi chiar al limbii poetice româneşti moderne constă în originalitatea gramaticii învăţate de Eminescu de la profesorul său de limba şi literatura română, Aron Pumnul.

---

[18] M. Eminescu, *Scrieri politice şi literare*, vol. I, ediţie critică de Ion Scurtu, Bucureşti, 1905, p. 309 şi 311.

[19] *Ibidem*, p. 68.

[20] *Loc. cit.* Uneori, Eminescu poate fi surprins utilizînd forme care amintesc direct de Pumnul : „ei vorbesc germineşte" *(ibidem*, p. 45*)* ; în gramatica lui Pumnul, forma *germin* apare la p. 25. Teodor Ştefanelli îşi aminteşte, însă, că Eminescu „vorbea românește mai corect decît noi şi se ferea şi de aşa-numitele expresii pumnuliste care prinsese rădăcină între studenţi" *(op. cit.*, p. 26*)*.

[21] G. Ibrăileanu, *În jurul limbii literare*, în „Viaţa românească, 1926, nr. 4, p. 117. Ibrăileanu avea în vedere mai ales limba literară franceză.

ACTIVITATEA DE TRADUCERE ŞI TIPĂRIRE A CĂRŢII ROMÂNEŞTI LA BRAŞOV LA SFÎRŞITUL SECOLULUI AL XVI-LEA

DE

ION GHEŢIE

1. Referindu-se la anii de păstorie ai popilor Iane şi Mihai din Şcheii Braşovului, cronica popii Vasile din prima jumătate a secolului al XVII-lea arată că „multe cărţ s-au tipărit şi pre limba rumânească şi pre limba slavonească şi mult s-au nevoit aceşti păstori cu turma lui Chr. şi cu besearecа"[1]. Nu de mult, pasajul a atras atenţia regretatului P.P. Panaitescu. După opinia sa, cronicarul braşovean ar trebui prin aceste cuvinte preoţilor din Şcheii Braşovului iniţiativa tipăririi tuturor cărţilor româneşti şi slavoneşti purtînd semnătura lui Coresi : „Aşadar, rezultă din afirmaţia cronicii bisericii că preoţii reprezentanţi ai comunităţii orăşeneşti româneşti sînt cei ce « s-au nevoit », au luat iniţiativa tipăririi cărţilor, atît a celor româneşti, cît şi a celor slavone, ei iau asupra lor meritul tipăririi cărţilor ieşite din tipografia condusă de Coresi. Ei l-au chemat la Braşov pentru nevoile întregii Transilvanii ortodoxe şi ei sînt adevăraţii patroni ai lui Coresi"[2]. În altă parte a lucrării, referindu-se la aceeaşi însemnare, autorul arată că prin ea „se revendică pentru preoţii de acolo publicarea cărţilor româneşti şi slavone din a doua jumătate a secolului al XVI-lea"[3].

În realitate, aşa cum am arătat cu alt prilej, interpretarea lui P.P. Panaitescu nu se susţine în termenii în care a fost formulată. Popa Iane succedă popii Voicu (mort în 1578), iar popa Mihai se întoarce în ţară după încheierea studiilor la Ipec (Serbia) în 1576 şi timp de mai bine de un an e preot la Rîşnov. Popii Iane şi Mihai au păstorit împreună cu începere din 1578 şi pînă în 1591 (cînd popa Iane moare), deci în seama lor trebuie trecute numai cărţile apărute în acest interval[4]. Chiar aşa însă, afirmaţia cronicarului braşovean e în măsură să ne stîrnească interesul, întrucît vorbeşte despre tipărirea unui mare număr de cărţi româneşti şi slavone („multe cărţ ... şi pre limba rumânească şi pre limba slavonească"), iar

---

[1] *Istoriia beserecei Şchéilor Braşovului (Manuscript de la Radu Tempea)*, publicată de Sterie Stinghe, Braşov, 1899, p. 4; cf. şi versiunea germană a cronicii : „Item bei Lebzeiten dieser zweier Pfaffen sind auch viele Bücher in Wallachischer und Servischer Sprach gedruckt worden, als man geschrieben Anno Christi 1580, Anno Adami 7088, adventus Bulgarorum 188... Selber haben auch der Kirchen viel Bücher zugebracht" *(Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, vol. V, Brassó, 1909, p. 3).

[2] *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, Bucureşti, 1965, p. 145—146.

[3] *Ibidem*, p. 144.

[4] Vezi lucrarea noastră *Începuturile scrisului în limba română. Contribuţii filologice şi lingvistice*, Bucureşti, 1974, p. 177—178; de notat că în cronică informaţia este trecută sub anul 7088 (= 1580).

noi nu știm să se fi tipărit la Brașov, în anii 1578—1591, decît o carte românească *(Cazania a II-a*, 1581*)*, una slavonească *(Liturghierul* din 1587*)* și una slavo-română *(Psaltirea* din c. 1588—1589)[5]. Ar rezulta din spusele popii Vasile că în intervalul mai sus delimitat au apărut la Brașov și alte texte românești și slavone, astăzi pierdute. Dacă o asemenea interpretare s-ar confirma sau cel puțin s-ar dovedi demnă de încredere, activitatea de traducere și tipărire desfășurată la Brașov în ultimul sfert al secolului al XVI-lea ne-ar apărea, fără îndoială, într-o lumină nouă. Pornind de la afirmațiile cronicii brașovene, am încercat să reunim, în cele ce urmează, toate datele oferite de izvoarele contemporane, ca și pe cele sugerate de critica textuală a unor vechi monumente de limbă, capabile să arunce lumină asupra activității culturale desfășurate la Brașov în anii 1578—1591.

2. Nu ne vom opri decît în trecere asupra *Evangheliei cu învățătură (Cazania a II-a)* din 1581, lucrare binecunoscută și studiată sub diverse aspecte, pentru a sublinia încă o dată meritele cărturarilor brașoveni în elaborarea acestei opere. Deși introducerea cărții atribuie traducerea cazaniilor lui Coresi, trecînd pe al doilea plan pe popii Iane și Mihai, este foarte probabil că transpunerea în românește a omiliilor patriarhului Ioan Caleca se datorează în întregime celor doi preoți brașoveni [6]. Într-adevăr, Coresi e ocupat în cursul anului 1579 cu tipărirea *Tetraevanghelului* slavon. El e absent din Brașov în 1580, cînd tipărește *Sbornicul* slavonesc în Sas-Sebeș. Conform datelor cuprinse în epilog, tipărirea *Sbornicului*, începută la 20 mai, s-a încheiat la 11 noiembrie 1580 [7]. O lună mai tîrziu, în 14 decembrie 1580, Coresi începe, la Brașov, tipărirea *Cazaniei a II-a* [8]. Ținînd seama și de timpul necesar transportării materialelor tipografice din Sebeș la Brașov, este limpede că diaconului i-a lipsit minimumul de timp necesar pentru a transpune în românește un text de dimensiunile *Cazaniei*. El va fi revăzut, cel mult, așa cum obișnuia, adică în grabă, manuscrisul lucrării, operînd unele modificări de amănunt și unificînd ortografia textului. Ca și în cazul altor cărți care-i fuseseră încredințate spre tipărire, Coresi a fost revizorul sau, ca să folosim un termen al vremii, diortositorul *Cazaniei a II-a*. Vom remarca, de asemenea, că este de domeniul verosimilului ca *unele* din cazanii să fi fost traduse înainte de 1580, iar popii Iane și Mihai să se fi mărginit, în cazul lor, să preia (cu unele modificări) textele existente. Analiza limbii *Cazaniei a II-a* a scos în evidență unele elemente de provenință bănățeană-hunedoreană și nord-ardeleană, care nu se pot explica prin rapor-

---

[5] Nu știm unde s-a tipărit *Tetraevanghelul* slavon din 1583 al lui Coresi și Mănăilă (vezi, în legătură cu acest text, Al. Mareș, *Cînd a murit Coresi?*, în LR, XX, 1972, nr. 2, p. 156—158). Cît despre *Slujbenicul* datat 1588 de autorii BRV, I, el a fost tipărit la Brașov, dar în 1568—1569; vezi în această privință G. Blücher, *Filigranele brașovene și tipăriturile chirilice din secolul al XVI-lea*, în „Revista bibliotecilor", XX, 1967, nr. 7, p. 424 și Al. Mareș, *O ediție brașoveană din secolul al XVI-lea a unei cărți venețiene*, în LR, XIX, 1970, nr. 6, p. 525.

[6] Vezi N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, I, ed. a II-a, București, 1925, p. 200; S. Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ed. a II-a, Sibiu, 1930, p. 78.

[7] BRV, I, p. 84.

[8] BRV, I, p. 88.

tare la graiul sud-ardelean (de tip muntenesc) pe care-l vorbeau cei doi preoţi braşoveni [9].

3. Vom trece în grabă şi peste *Psaltirea* slavo-română tipărită, probabil, de Şerban Coresi la Braşov în c. 1588 [10] sau 1589 [11], deşi asupra ei cercetările s-au oprit în treacăt şi superficial. În lucrarea sa consacrată *Psaltirii Scheiene*, I. -A. Candrea a arătat că textul românesc tipărit în c. 1588—1589 reprezintă o refacere a *Psaltirii* slavo-române tipărite de Coresi la Braşov în 1577 [12]. Dacă derivarea textului apărut în c. 1588—1589 din cel imprimat în 1577 este indiscutabilă, iar autorul noii versiuni este probabil popa Mihai din Şcheii Braşovului, cum presupune I.-A. Candrea, nu ne putem uni în schimb cu filologul român atunci cînd afirmă că revizia textului din 1577 a fost în genere superficială [13]. În realitate, dacă trecem peste unele cazuri de modificare eronată a traducerii mai vechi, relevate de I.-A. Candrea, intervenţiile revizorului sînt destul de numeroase şi cîştigă o importanţă particulară prin implicaţiile de ordin filologic şi cultural pe care le pun în lumină. Foarte adesea, anumite particularităţi arhaice de limbă sînt înlocuite cu altele mai noi [14]. Nu insistăm acum asupra acestei probleme, pe care ne propunem să o examinăm, pe larg, într-o cercetare viitoare. Vrem să relevăm numai faptul că, în afara redacţiei slavone alăturate, revizorul a avut la dispoziţie şi o versiune românească de tip nordic (probabil moldovenească) a psalmilor. Înlocuirea lui *zăpădi* prin *omeţi* (termen moldovenesc şi nord-est ardelenesc) în psalmul LXVII, v. 15 e numai una dintre dovezile ce se pot aduce în acest sens [15].

4. Asemenea psaltirii, cărturarii braşoveni au revizuit şi textul coresian al evangheliilor. În lipsa unor informaţii în acest sens, va trebui să scoatem dovezile necesare din critica textuală a *Cazaniei a II-a*, tradusă, aşa cum am văzut, de preoţii braşoveni Iane şi Mihai.

După cum se ştie, cazaniile (omiliile) conţin un comentariu al evangheliilor duminicale şi al celor ce se citesc la sărbătorile mai importante din cursul anului. În *Cazania a II-a*, fiecare omilie debutează prin reproducerea *in extenso* a pericopei (zacealei) evanghelice care era citită în biserică în duminica sau sărbătoarea respectivă. După un pasaj în care se dezvoltă consideraţii cu caracter general asupra temei evangheliei duminicale, urmează comentariile propriu-zise. Textul evangheliei este fragmentat în cîteva părţi, fiecare dintre ele fiind reprodusă integral şi urmată de interpretările autorului. Ţinînd seama de această structură a omiliilor, fiecare pericopă (zaceală) este, de fapt, reprodusă de două ori : o dată,

---

[9] *Contribuţii la localizarea Cazaniei a II-a (1581) a lui Coresi*, în SCL, XXIII, 1972, nr. 2, p. 154—157; cf. P. Olteanu, *Contribuţii la studiul unor omilii izolate traduse în limba română*, în „Analele Universităţii Bucureşti", Limbi slave, XVIII, 1969, p. 9—21.

[10] Vezi I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte*, vol. I, Bucureşti, 1916, p. LXI.

[11] Vezi G. Blücher, *op. cit.*, p. 425, *Contribuţii la istoria hîrtiei şi a tiparului chirilic din a doua jumătate a secolului al XVI-lea de la Braşov*, în *Studia bibliologica*, III, 1969, partea II, p. 444.

[12] *Loc. cit.*, p. LXI.

[13] *Ibidem*, p. LXI-LXIII.

[14] *Ibidem*, p. LXIII.

[15] Cf. I.-A. Candrea, *op. cit.*, vol. I, p. LXII.

la început, de la un cap la altul, iar a doua oară, în cuprinsul omiliei, împărțită în fragmente discontinue.

S-a observat de mult (și ediția lui Pușcariu și Procopovici [16] a pus în evidență cum nu se poate mai bine acest lucru) că între textul evangheliilor din fruntea cazaniilor și textul reprodus, pe fragmente, în cuprinsul lor, diferențele sînt destul de mari. S. Pușcariu și Al. Procopovici au notat în subsolul ediției lor toate diferențele pe care le prezintă textul evanghelic reprodus în cuprinsul comentariilor față de acela cu care începe fiecare omilie. Fără a fi foarte numeroase, căci nu avem a face cu traduceri aparte, deosebirile sînt totuși demne de reținut, întrucît dovedesc că, de fapt, versiunea conținută în comentarii este o prelucrare a versiunii plasate în fruntea cazaniei. Aceasta coincide (dacă trecem cu vederea peste unele mărunte deosebiri) cu textul coresian tipărit în 1561. Avem a face, prin urmare, cu o încercare similară aceleia căreia îi datorăm versiunea din c. 1588—1589 a psalmilor : revizia destul de temeinică a vechii traduceri coresiene, considerată, foarte probabil, a nu mai corespunde noilor exigențe ale momentului. E vorba, înainte de toate, de modernizarea limbii. Într-adevăr, ca și în *Psaltirea* din c. 1588—1589, autorii au înlocuit termeni sau forme gramaticale avînd un evident caracter învechit prin altele mai noi.

Într-o cercetare publicată cu cîțiva ani în urmă, P. Olteanu a susținut că diferențele față de textul coresian s-ar explica printr-o nouă traducere a pericopelor evanghelice, efectuată după *Cazania* de la Zabludov, modelul slav-răsăritean al traducerii românești din 1581 [17]. Este posibil, după părerea noastră, ca într-un caz particular sau într-altul popii Iane și Mihai să se fi orientat după textul evanghelic reprodus în *Cazania* de la Zabludov. Nu credem însă că cei doi preoți au tradus integral cele peste 60 de pericope evanghelice reproduse în *Cazania* din 1581, efort considerabil și prea puțin răsplătit de rezultate, atîta vreme cît ei aveau la dispoziție textul din 1561 al evangheliilor, pe care trebuiau, cel mult, să-l remanieze. Nu e greu de observat, dealtfel, că textul fragmentelor evanghelice este de fapt cel coresian, modificat într-o serie de locuri, și nu o transpunere independentă în românește a evangheliilor. Considerăm în plus că fragmentele au fost luate dintr-o prelucrare preexistentă a evangheliei și nu sînt rezultatul unei revizii făcute în momentul traducerii *Cazaniei a II-a*. Cît privește prezența în fruntea cazaniilor a unei alte versiuni a evangheliilor, faptul ar primi o explicație satisfăcătoare dacă am admite că, înaintea tipăririi, printr-un gest de autoritate, Coresi a plasat la începutul fiecărei cazanii textul evangheliei tipărite de el însuși în 1561, înlocuind textele revizuite de preoții brașoveni. El n-a făcut la fel cu fragmentele reproduse în cuprinsul omiliilor, deoarece unele pasaje din acestea erau reluate, „între ghilimele", în comentarii. Schimbarea fragmentelor evanghelice ar fi antrenat o serie de modificări în textul comentariilor, iar timpul care stătea la dispoziție diaconului era fără îndoială limitat.

---

[16] Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură (1581)*, publicată de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici. Vol. I. *Textul*, București, 1914.

[17] *Les originaux slavo-russes des plus anciennes collections d'homélies roumaines*, în RS, IX, 1963, p. 187.

5. Într-o scrisoare datată 14 august 1582, adresată primarului Bistriţei, Gaspar Budecker, Lukas Hirscher, „judeţul" Braşovului şi editor al *Cazaniei a II-a*, arată că pentru „sădirea şi zidirea sfîntului şi dumnezeiescului cuvînt al Domnului în rîndul sărmanului popor român al acestei ţări am editat Evangheliile de duminici şi Epistolele" [18]. Informaţia e cunoscută de mult şi a fost citată adesea, întotdeauna în legătură cu *Cazania a II-a*, fără să se observe însă că, în afara acestui text *(die sontägliche Evangelia)*, scrisoarea menţionează şi editarea unor *Epistole (Epistelnn)*. După părerea noastră, *Epistelnn* nu poate însemna în contextul scrisorii lui Hirscher decît *Epistolele apostolilor*, termen folosit, prin extindere de sens, pentru întregul apostol, care, aşa cum se ştie, cuprinde *Faptele* şi *Epistolele apostolilor*. Ar rezulta, prin urmare, că la Braşov s-a tipărit, în afara *Cazaniei a II-a*, şi un *Apostol*, astăzi pierdut (e greu de imaginat că editorul ar fi scos la lumină numai *Epistolele*, nu şi *Faptele apostolilor)*. Dacă presupunerea noastră este întemeiată, atunci e posibil să avem a face cu o prelucrare a tipăriturii coresiene din c. 1563, făcută în acelaşi spirit şi de aceleaşi persoane (popii Iane şi Mihai), ca şi versiunile braşovene ale psaltirii şi evangheliei de care ne-am ocupat mai sus.

Cînd a apărut însă această carte, înainte de 14 august 1582, ştiind că diaconul Coresi tipăreşte *Cazania a II-a* între 14 decembrie 1580 şi 28 iunie 1581 [19]?. Intervalul 28 iunie — 14 noiembrie 1581 (cînd începe tipărirea *Paliei*) pare scurt pentru ducerea la capăt a unei asemenea întreprinderi, deşi nu trebuie să uităm că în 1570 Coresi tipărise *Psaltirea*, text de proporţii destul de mari, în numai 111 zile, adică în mai puţin de patru luni. Nu este apoi exclus ca tipărirea *Apostolului* să se fi făcut în intervalul 28 iunie 1581 — 14 august 1582 la Braşov de diaconul Coresi (sau de o altă persoană), cu vechiul corp de litere (tipul I în clasificarea lui Ferenc Hervay), în timp ce fiul său, Şerban, tipărea la Orăştie *Palia* cu corpul de litere cu care fusese culeasă *Cazania a II-a*. Ipoteza ca *Apostolul* să se fi tipărit în acelaşi timp cu *Cazania a II-a* nu ni se pare plauzibilă.

Firește, tipărirea în anii 1581—1582, la Braşov, a unui *Apostol* rămîne o ipoteză care va trebui confirmată de cercetările ulterioare[20].

6. O altă lucrare tradusă (şi tipărită) la Braşov în anii 1578—1591 ar putea fi *Micul Octoih*, conservat actualmente într-o bibliotecă publică din Braşov. După I.I. Roman, am avea a face cu o copie braşoveană efectuată după un original provenind din nordul Transilvaniei sau Moldovei, eventual chiar din Banat[21]. Examenul filigranologic al hîrtiei, întreprins de Al. Mareş, a arătat că textul a fost scris în anii 1596—1610[22]. Acelaşi

---

[18] „...czu seinen göttlichen Ehrenn wundth demnach czu Pflanczung wundt Erbawung seines heilligenn wnndt gottlichenn Wortts czwischenn den armenn Walachischenn Pöbel dieses Landes, die sontägliche Evangelia wnndt Epistelnn"; citat după A. Huttmann şi P. Binder, *Geneza Cazaniei a II-a (1581) şi legăturile diaconului Coresi cu tipografia latină din Braşov*, în SLLF, I, p.255, n. 73.

[19] BRV, I, p. 88.

[20] Fragmente de apostol, prezentînd o prelucrare a versiunii coresiene, au fost incluse în *Molitvenicul Marţian*, a cărui traducere e posibil să se fi făcut la Braşov; vezi mai jos, p. 628.

[21] *Un manuscris din secolul al XVI-lea*; *Micul Octoih braşovean*, în *Studii de slavistică*, II, Bucureşti, 1971, p. 104—106.

[22] *Un octoih românesc din secolul al XVI-lea*?, în LR, XVIII, 1969, nr. 3, p. 244.

autor, ocupîndu-se de limba *Octoihului*, a observat existența a două straturi lingvistice (unul nordic și altul sudic), dar a evitat, pe bună dreptate, să le atribuie traducătorului, respectiv copistului, întrucît datele aflate la dispoziția sa erau insuficiente[23]. Traducerea s-ar fi făcut, după Al. Mareș, în anii 1569—1571, sub înrîurire calvină și din inițiativa episcopului reformat Pavel Tordași; nu e exclus ca lucrarea să fi văzut lumina tiparului în jurul anului 1570[24]. Fără a scoate din discuție ipoteza lui Al. Mareș, considerăm ca posibilă și, într-un anumit sens, mai probabilă, ipoteza traducerii și tipăririi *Micului Octoih* la Brașov în anii 1578—1591.

7. O ultimă lucrare care a putut fi elaborată la Brașov în perioada mai sus delimitată este *Molitvenicul*, păstrat într-o copie din secolul al XVII-lea și studiat de N. Drăganu[25], asupra căruia ne-am oprit recent[26]. Raportîndu-se la cercetarea noastră, cititorul va afla motivele pentru care plasarea traducerii *Molitvenicului* în Brașovul anilor 1580—1590 ni s-a părut a fi o ipoteză nu lipsită de anumite temeiuri[27].

8. Nu ni se pare, în schimb, a data din această perioadă revizia *Cazaniei a II-a* coresiene, efectuată pe un exemplar al lucrării păstrat în biblioteca bisericii românești din Șcheii Brașovului. P.P. Panaitescu socotește că „limba și forma scrisului corectărilor sînt cele folosite în Țara Românească și în Transilvania de sud în epoca tipăriturilor lui Coresi"[28]. Un asemenea indiciu este însă prea vag și, în plus, nu se întemeiază pe probe concrete. Pare foarte puțin probabil ca o nouă ediție a *Cazaniei a II-a* să se fi pregătit la un interval relativ scurt după 1581. Considerăm ca mai apropiată de adevăr presupunerea că revizia textului s-a făcut după 1600.

9. Așa cum am văzut în paragrafele anterioare, activitatea de traducere sau de revizie a textelor amintite mai sus se datorează preoților din Șcheii Brașovului. Ea nu poate fi separată, cel puțin într-o anumită perioadă, de acțiunea de prozelitism protestant întreprinsă printre românii brașoveni, după 1578, de oficialitățile săsești ale orașului, în frunte cu primarul Lukas Hirscher. S-a insistat recent, pe larg, asupra acestui capitol din istoria confesională și culturală a Brașovului pentru a fi necesar să mai zăbovim aici asupra lui[29]. Vrem să arătăm numai că traducerea unor cărți bisericești *de slujbă*, cum ar fi *Octoihul* sau *Molitvenicul*, nu poate fi concepută, în secolul al XVI-lea, în afara unei mișcări patronate sau, cel puțin, influențate de Reformă[30]. E tot atît de limpede, desigur, că alte cărți, cum ar fi *Psaltirea* slavo-română, puteau fi elaborate sau tipărite independent de mișcarea reformată din Transilvania.

---

[23] *Precizări în legătură cu prima traducere românească a octoihului*, în LR, XXII, 1973, nr. 3, p. 252—253.

[24] *Ibidem*, p. 253—154.

[25] *Un fragment din cel mai vechi molitvenic românesc*, în DR, II, 1921—1922, p. 245—326.

[26] *Cîteva observații filologice asupra Molitvenicului Marțian*, în LR, XXIV, 1975, nr. 1, p. 33—38.

[27] *Ibidem*, p. 37—38.

[28] *Op. cit.*, p. 167.

[29] Vezi A. Huttmann și P. Binder, *op. cit.*, p. 244, 250; de menționat că informația citată din cronica popii Vasile asociază pe Lukas Hirscher operei de tipărire a cărții românești și slavone inițiată de cei doi preoți brașoveni (vezi *Istoriia besérecei Șchéilor Brașovului*, p. 4).

[30] Vezi Al. Mareș, *Precizări în legătură cu prima traducere românească a octoihului*, p. 253.

10. Revenind, în încheiere, la afirmaţiile conţinute de cronica popii Vasile, de la care a pornit cercetarea de faţă, vom considera ca dovedită existenţa la Braşov în anii 1578—1591 a unei mişcări literare de revizie şi traducere a cărţilor religioase. Ni se pare, de asemenea, posibilă imprimarea unora dintre lucrările elaborate aici, în afara *Cazaniei a II-a* şi a *Psaltirii* slavo-române din anii 1588—1589. Într-adevăr, dacă cercetăm lista lucrărilor româneşti şi slavone ieşite de sub tipar în cel de al nouălea deceniu al secolului al XVI-lea, vom observa că nu cunoaştem nici o tipăritură din anii 1584—1586, prin urmare dintr-o perioadă de stabilitate politică, cînd nimic nu se opunea continuării activităţii tipografice. Este greu de crezut că imprimeria coresiană va fi stat inactivă timp de trei ani, în condiţiile în care fabrica de hîrtie braşoveană se găsea în stare de funcţionare, iar tipografii români erau principalii consumatori ai producţiei acesteia. Rămîne ca cercetările viitoare să verifice justeţea afirmaţiilor noastre.

Mai 1975

NOTE PE MARGINEA *STILISTICII LIMBII ROMÂNE**

DE

ȘTEFAN BADEA

Dacă, de la prima apariție (1944) a cărții, așa cum remarca autorul „disciplina noastră, cu toate ramurile ei (printre ele și stilistica), a căpătat o dezvoltare neobișnuit de mare...” (p. 15), limba, care constituie obiectul de studiu al stilisticii lingvistice, în cele mai multe compartimente ale ei, nu a înregistrat mutații vizibile. Iată de ce, adăugînd la acest fapt observația întemeiată a autorului, după care „stilistica lingvistică este astăzi ca și inexistentă” (p. 6), putem afirma, fără nici o exagerare, că lucrarea recent reeditată nu numai că își păstrează actualitatea, ci chiar și-o reîmprospătează.

Raritatea cărții, resimțită de specialiștii tineri, și nu numai de aceștia, impunea apariția unei noi ediții. Inițiativa, cu succes împlinită, a Editurii științifice constituie, în acest context, un veritabil act de cultură. Să adăugăm că de o neîndoielnică utilitate este bibliografia cronologică întocmită de Aurel Nicolescu și anexată la sfîrșitul volumului.

Înainte de a trece la observațiile noastre, precizăm că acestea nu sînt decît — așa cum arată și titlul — simple note prilejuite de lectura cărții.

1. Explicația în legătură cu *săracandemine* (p. 33 urm.) și transformarea acesteia în *hăracandemine* mi se pare foarte justă. Că nu avem de-a face cu *s-*>*h-*, ci cu dispariția primei consoane ne-o dovedește următorul citat din Creangă: „*Ă...ra...ca* de mine și de mine!”. Exactă este și analiza sintactică a construcției *(Săraca + mi + de + mine)*; existența altor două construcții: *săracul de tine* și *săracul de el* (și nu *săracan de tine* etc.) dovedește că nu e vorba de un sufix *-an*.

2. În legătură cu căderea silabei inițiale a unor apelative (p. 40 urm.) la exemplele date de autor mai adaug unul: *țața*>*ța*. *Nenea*, *lelea* stau, într-adevăr, în nominativ, nu în vocativ; copiilor mici, orice persoană le este recomandată astfel: „*Nenea*, mamă, *nenea*!”. Precizăm că, măcar în anumite regiuni, *nenea* are o valoare afectivă mai mare decît *nea*. El este un apelativ al persoanelor foarte apropiate, cel mai adesea rude, în restul cazurilor folosindu-se *nea*. Forma *nenea* nu este folosită decît la nominativ și acuzativ, pentru vocativ existînd forma *nene* (cf. Caragiale), în timp ce *nea* este utilizat invariabil.

3. S-ar putea ca *hm! de* (p. 48) să nu fie redat greșit în scris. Dacă *mde!* este o singură interjecție, în cazul anterior avem de-a face cu două *(hm!* este folosită, adesea, singură*)*. În vorbire se face chiar o pauză

* Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, ediție definitivă, București, 1975.

între *hm* şi *de*, prima „traducînd", pentru vorbitorul însuşi, deliberarea fără rezultat, în timp ce a doua îi face cunoscută interlocutorului această deliberare : „ce să zic ? !", „nu ştiu ce să cred".

4. În ceea ce priveşte lungirea consoanelor (p. 50 urm.), cred că fenomenul este însoţit de pronunţarea silabică a cuvintelor, ca şi de intensificarea accentului, cel puţin cînd lungirea unor consoane este produsul indignării, furiei. În consecinţă, cred că în scris ar trebui redate astfel : *ppă-că-tŏ-sul*, *mmi-ze-ră-bi-le*, *cca-nă-li-i-le* etc. Este adevărat că, de multe ori, constatăm ivirea unui accent pe prima silabă a cuvîntului, silaba care conţine consoana alungită. În aceste cazuri, intensitatea noului accent o întrece pe aceea a celui vechi. Deci, oricum, mai apare un accent, fie pe prima silabă, fie pe cea deja accentuată.

5. Pot să dispară sunete sau chiar silabe şi de la sfîrşitul cuvintelor. *Unde te duci?* devine, astfel, *un' te duci?* De fapt, cred că avem de-a face doar cu căderea lui *-e*, nu şi cu a lui *-d-*, care, în realitate, a fost asimilat la *t*. (Pentru acelaşi fenomen cf. şi forma *un-te-ci*, rezultatul unei duble reduceri de sunete.) În altă situaţie, dispariţia lui *-d-* nu atrage după sine dispariţia lui *-e* ; dovadă existenţa formei *une te duci?* (Cf. şi *cînd*>*cîn*, *sărut mîna*> *săru mîna* etc.)

6. *Ce-áude?*, *ce-áscultă?* (p. 66) le întîlnim — ce e drept, mai rar — accentuate şi în mod normal : *ce-aúde?*, *ce-ascúltă?* Valoarea lor expresivă nu scade prin aceasta, ba dimpotrivă. Cele două variante accentuale ale construcţiilor au valori diferite, cum e, dealtfel, şi firesc. Să se compare, în acest sens, următoarele două situaţii : 1) X vorbeşte cu Y despre Z, care este în apropiere ; Z va interveni : „— Vorbeşte mai încet c-aud !", la care X va răspunde : „— *Ce-áuzi?*", cu alte cuvinte, „Ce poţi auzi ? N-ai ce auzi pentru că nu vorbesc despre tine !". 2) „— Parcă-i aud certîndu-se... — *Ce-aúzi?*". În acest caz, propoziţia interogativă aşteaptă un răspuns, ea avînd înţelesul „se ceartă sau numai ţi se pare ?". Este clar că în cele două contexte *ce-áuzi* şi *ce-aúzi* nu se pot substitui.

7. La cuvintele care se întrebuinţează pe lîngă un nume propriu în vocativ (p. 107) adăugăm pe *măre (mări)*, termen frecvent în vorbirea populară, folosit cu o nuanţă afectivă sporită faţă de aceea a sinonimelor sale. În versurile din *Luceafărul* :

„— Da' ce vrei, *mări* Cătălin ?
Ia du-t' de-ţi vezi de treabă".

contextul îi adaugă cuvîntului o notă de nemulţumire.

8. Valoarea expresivă a unor superlative de tipul „viaţa e *scumpă foc ;* e *necăjit foc ;* cutare-i *foc de harnic ; scump catran* sau *catran de scump* (p. 109) este cu atît mai mare cu cît construcţia nu este motivată (sau nu mai e) din punct de vedere semantic.

9. Am impresia că folosirea *prezentului dramatic* (p. 130 urm.), cel puţin uneori, transformă naraţiunea faptelor într-o descriere a lor. „Povestitorul" este cel care le vede petrecîndu-se sub ochii lui şi nu face decît să le prezinte, să le „descrie" ascultătorilor săi, care, altfel, n-au cum să le vadă. Este elocvent citatul din *Capra cu trei iezi* : „Şi aşa zicînd, *pune* poalele-n brîu, îşi *suflecă* mînecile, *aţîţă* focul şi *s-apucă* de făcut bucate. *Face* ea sarmale, *face* plachie, *face* alivenci, *face* pască cu smîntînă şi cu

ouă şi fel de fel de bunătăţi. Apoi *umple* groapa cu jăratic şi cu lemne putregăioase, ca să ardă focul mocnit. După aceea aşază o leasă de nuiele, numai aţinată, şi frunzari peste dînsa ; peste frunzari *toarnă* ţărnă şi peste ţărnă *aşterne* o rogojină. Pe urmă *lasă* bucatele la foc să fiarbă şi *se duce* prin pădure... etc.". Absenţa lui *şi* narativ — specific povestirii populare —, enumerările, ca şi relativ frecventele determinări atributive (pască *cu smîntînă şi cu ouă*, *fel de fel* de bunătăţi, lemne *putregăioase*, leasă *de nuiele*), apropie şi mai mult naraţiunea de descriere.

10. În legătură cu folosirea imperativului în locul indicativului în exemplul : „Am luat batocul şi dă-l de perete... trufandalele — aruncă-le peste case... florile — calcă-le în picioare... sticlele de şampanie — trăsneşte-le de caldarîm", ni se spune că autorul, „odată cu înlocuirea persoanei I prin a II-a, schimbă modul, recurgînd la imperativ" (p. 143). De fapt, recurgerea la imperativ determină înlocuirea persoanei I prin a II-a, singura pentru care imperativul are forme, şi nu invers, cum se arată în continuare la pagina 144 : „Este drept că în exemplul nostru se produc mai multe schimbări — se schimbă nu numai modul (imperativ pentru indicativ), ci şi timpul (prezent pentru perfect), apoi persoana (I pentru a II-a). Toate acestea contribuie la dramatizarea acţiunii, fiindcă toate o apropie de noi, o concretizează, o materializează oarecum. Dar nu-i greu de văzut că, de fapt, rolul cel mai important îl are schimbarea modului. Celelalte două sînt urmarea acesteia...".

11. În ceea ce priveşte *viitorul II* ni se spune că, „întrebuinţat singur, el exprimă un raport modal", că, „sensul lui este asemănător cu al conjunctivului, întrucît şi el exprimă îndoiala, nesiguranţa etc." şi că „poate fi înlocuit adesea prin conjunctivul perfect" (p. 148). Şi în exemplul : *Ce va fi spus mama...* înlocuirea viitorului II cu conjunctivul perfect este posibilă, după părerea noastră.

12. Repetarea adjectivului în exemple ca „Oşlobanu *prost prost*, dar să nu-l atingă cineva" ; „*tînăr tînăr*, dar copt, serios băiat", spre deosebire de „Am văzut un om *bătrîn bătrîn*" ; Am găsit o casă frumoasă şi curată, în care era o femeie *urîtă, urîtă*" etc., nu este echivalentul unui superlativ absolut.

13. În capitolul dedicat *elipsei* ni se spune că, în acest caz, „înlăturăm toate cuvintele de prisos, aşa că întreaga sau aproape întreaga noastră forţă de expresie se aplică asupra noţiunii care ne «emoţionează» "(p. 249). Afirmaţia este adevărată pentru majoritatea cazurilor de elipsă, dar cred că nu trebuie generalizată. În exemple ca : „S-au bătut chiar în stradă ? — S-au !" ; „I-ai spus lucruri aşa de grozave ? — I-am !" din propoziţia răspuns lipseşte tocmai noţiunea care ne emoţionează, *s-au bătut*, *i-am spus*. Să mai adăugăm — în paranteză — că, în primul caz, răspunsul ar fi trebuit să fie — *Chiar !*, întrucît ceea ce îl impresionează pe cel care întreabă este faptul dacă s-au bătut *chiar în stradă*, fapt de care se îndoieşte. La exemplele autorului adăugăm un citat din poezia *Sici, bei* a lui Tudor Arghezi, citat în care expresivitatea elipsei este mai mult decît evidentă :

„— « Să-i saie ochii ? » — *Să-i*"

14. La *formulele fixe* adăugăm cîteva, foarte frecvente în perioada actuală : *pe cinstite*, sinonim cu *pe cuvînt*, *de milioane*, sinonim cu *pe cinste*, *s-aranjază* şi *s-a aranjat* sinonime cu *se face* şi *s-a făcut*.

15. În cadrul *derivării semantice* amintesc cîteva sinonime argotice pentru *închisoare*, foarte frecvente : *facultate* şi *cursuri* împrumutate din aceeaşi sferă semantică din care fac parte *colegiu* şi *pension*, notate de autor. Un derivat, frecvent întrebuinţat — mai ales în argoul studenţesc —, de la *baftă* este *băftos*.

Iată doar cîteva observaţii din multele pe care mi le-a prilejuit lectura lucrării *Stilistica limbii române*, carte *clasică* în înţelesul cel mai nobil al cuvîntului.

ÎN LEGĂTURĂ CU O RECENZIE

DE

G. MIHĂILĂ

În nr. 2 al revistei „Limba română" (p. 178—183) a apărut o recenzie la *Dicționar al limbii române vechi (sfîrșitul sec. X—începutul sec. XVI)*, semnată de Virgil Nestorescu. Fără să acorde atenție lucrării în ansamblul ei și plusului de informație și interpretare pe care-l aduce față de lucrările mai vechi, relevat de majoritatea recenziilor apărute pînă acum, V. Nestorescu îmi reproșează, pe un ton iritat, în special faptul că „numărul cuvintelor incluse în dicționar [...] este departe de cifra reală a elementelor românești vehiculate în documentele din perioada avută în vedere în lucrare" și însoțește această afirmație de o listă de exemple, dintre care numai unele pot fi reținute; multe însă nu pot fi luate în considerație, din motivele ce vor fi arătate mai jos.

Cît privește observația în ansamblul ei, privind posibilitatea descoperirii de cuvinte românești necunoscute repertoriilor de pînă acum, inclusiv *Dicționarului* în discuție, sau de atestări mai vechi în documentele slavo-române și în alte surse — documente și texte latine medievale, grecești, germane, maghiare etc. —, eu însumi am scris că DLRV „nu are pretenția să fie exhaustiv" și că „un astfel de repertoriu complet, deocamdată numai pentru cuvintele din documentele slavo-române, va putea rezulta abia după extragerea integrală a materialului pentru *Dicționarul slavonei românești*, efectuată în prezent, după cum se știe, de un colectiv al Institutului de lingvistică și al Facultății de limbi slave din București, sub conducerea lui Gh. Bolocan" (p. 64).

Așa stînd lucrurile în principiu, să vedem, totuși, cum se prezintă multe din cuvintele invocate de recenzent.

a) Unele dintre acestea sînt împrumuturi din alte limbi și nu au în documentele slavo-române citate nici o trăsătură fonetică sau morfologică românească, neputînd fi, deci, interpretate ca românisme, ci mai degrabă drept împrumuturi în slavonă — limbă de cultură cu o largă răspîndire în sud-estul și estul Europei, inclusiv în așa-numita slavonă românească[1]. Astfel sînt, de exemplu:

ALDAMAȘ (ѧлдамишь, ȚR, 1505, iun. 15; recenzentul scrie *aldămaș*) provine din v. magh. *áldamas* (azi: *áldomas*; vezi Tamás, 63—64)[2].

---

[1] Acest principiu elementar, după care m-am călăuzit cu consecvență, a fost subliniat recent de Florica Dimitrescu, în cartea sa *Contribuții la istoria limbii române vechi* (București, 1793, p. 9): „Atestările anterioare din documentele slavo-române [...] trebuie considerate cu mare prudență, mai ales pentru menționările de cuvinte de origine slavonă sau maghiară. Aceasta din cauză că multe cuvinte din română de origine slavonă sau maghiară [...] pot fi bănuite că apar acolo nu ca termeni ai limbii române".

[2] Aici și în continuare, utilizez abrevierile din *Dicționar al limbii române vechi (sfîrșitul sec. X — începutul sec. XVI)*, București, 1974 (DLRV).

APROD (dat. sg. slavon апродъ, M, 1443, mai 14) provine din magh. *apród*.

ATLAZ (атлазъ, ŢR, ⟨c. 1462—1463⟩, Bogdan, D. 297 = Tocil. 461) provine din turc. *atlaz*.

CANAF (канафи, acuz. pl. slavon, M, 1518, dec. 26) provine din magh. *kanaf*.

CHIP (кипѫ, dat. sg. slavon, ŢR, 1480; кип, ŢR, 1508) provine din magh. dial. *kíp* (lit. *kép*; cf. şi scr. *kip*).

Toate aceste cuvinte n-au, după cum se vede, în documentele respective slavo-române, nici o trăsătură fonetică sau morfologică românească şi, deci, nu pot fi declarate drept românisme.

Într-o situaţie similară se află şi BERBENIŢĂ (по. к̃. бербенице, M, 1440, nov. 25), provenit din magh. *berbence*, care se regăseşte în aceeaşi formă în ucraineană: *бербениця*. Este deci greu ca, într-un document slavon scris în Moldova (unde unii dieci erau ucraineni sau învăţaseră limba de cancelarie de la ucraineni), acest cuvînt să fie interpretat neapărat drept românism.

b) Multe din exemplele citate de recenzent sînt extrase din documente false sau suspecte de a fi false. Cum nu ştim cînd au fost alcătuite falsurile respective — chiar dacă într-o epocă destul de veche, dar posibil după 1520, dată la care se opreşte DLRV —, atestările lor nu pot fi luate în consideraţie pentru epoca anterioară acestei date şi, oricum, anul înscris pe ele nu este cel real[3]. În această situaţie sînt, de exemplu:

CARPEN (hidr. Карпенѫ, dat. sg. slavon, M, 1455, febr. 3). Documentul din care recenzentul a extras acest cuvînt este fals, lucru stabilit de I. Bogdan şi M. Costăchescu (Cost. D. II 523—524; vezi şi DIR, XIV, XV, A, vol. I, Bucureşti, 1954, p. 417—418).

CIREŞ (top. Чирешъ, M, 1411, iun. 28). Documentul respectiv este „suspect şi trebuie folosit cu mare precauţiune" (vezi toate argumentele care-l pun sub semnul îndoielii la Cost. D. I 84—91; în mod surprinzător, DIR, XIV, XV, A, vol. I, p. 26—27, nu semnalează nici măcar cuvintele scrise peste răzături).

COADĂ (pers. Коад[ъ]), MĂCINIŞ (pers. Мъчиниш) şi RĂGĂLIE (pers. Ръгълїе, ŢR, 1517, iul. 10). Şt. Ştefănescu şi Olimpia Diaconescu precizează următoarele despre documentul în care se găsesc aceste nume: „Formularul puţin obişnuit sugerează a fi un falsificat" (DRH, B, II, 302; documentul se păstrează la B.A.R., cota CCCI/23).

În alte cazuri, pasajul din care este extras un cuvînt a fost adăugat ulterior, lucru stabilit de editorii documentelor. De ex.:

CIREŞEL (top. Чирешелѫл) şi LEURDĂ (top. Леврда, ŢR, 1424, aug. 5). Documentul este scris în două exemplare aproape identice. În DRH, B, I 105, nota 1, se precizează că pasajul „и Леврда и Чирешелѫл и Тѫрчїнещи" este scris între rînduri în exemplarul *a* — aşadar, a putut fi adăugat ulterior, fără să putem preciza cînd (Arh. St. Buc., S.I., nr. 25, a, b/Tismana; fotocopii la B.A.R., XX/22, 23).

---

[3] Vezi despre *Actele false* capitolul cu acest titlu din studiul prof. D.P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română*, în DIR. *Introducere*, vol. II, Bucureşti, 1956, p. 160—164.

VIEZUNIE (top. Виезѹние, ŢR, 1496, aug. 1). Pasajul respectiv „este adăugat posterior pe margine, cu altă cerneală, cu indicaţia locului unde se intercalează" (DRH, B, I, 435, nota 2; vezi şi p. 433, nota 1)[4].

c) De multe ori, actele şi mai ales scrisorile nu sînt datate (sau data s-a şters) şi nici editorii n-au reuşit să le atribuie cu exactitate unei anumite perioade, în cazul nostru înainte de 1521. Aşa sînt, de pildă, documentele din care au fost extrase cuvintele:

BUCUROS (бѹкѹрос, ŢR, Tocil. 102, nr. 108). În ediţia lui Tocilescu, pe care o citează recenzentul, se spune doar că scrisoarea respectivă, care este *nesemnată*, provine de la „un domn necunoscut (poate Basarab cel Tînăr)"[5]. În schimb, I. Bogdan (D. şi regeste, 288) arată următoarele: „N-am găsit nici un criteriu spre a preciza data acestei scrisori [...]. Scrisoarea este probabil din prima jumătate a sec. 16, poate a lui Vlad VI [Vlad Vintilă, 1532—1535] sau a lui Radu de la Afumaţi [1522—1529]". În aceste condiţii, este greu să atribuim cuvîntul perioadei de pînă la 1520, dată la care se opreşte DLRV.

FURNICĂ (pers. Иван Фѹрник[ъ], ŢR, ⟨1512—1521⟩). Dacă am identificat bine numele citat de recenzent (Tocil. 450 = Bogdan, D. şi regeste, 310—311), precizez că documentul respectiv este nedatat (Tocilescu şi colaboratorii lui nici nu încearcă vreo datare). I. Bogdan, pe baza identificării persoanelor, îl atribuie anilor „c. 1530—1545".

d) În sfîrşit, în unele cazuri, recenzentul n-a ţinut seama de principiul, adoptat în DLRV, ca „numele proprii — de persoană (pers.), toponime (top.) sau hidronime (hidron.)... să fie *în acelaşi timp* şi apelative" (p. 54). Aşadar, nu pot fi luate în consideraţie, printre altele:

CERĂŢEL (top. Церъцелѹл = *Ţerăţelul*, cu П, nu cu Ч, ŢR, 1510, iul. 28). Atît Al. Ştefulescu *(Documente slavo-române relative la Gorj. 1406—1665*, Tîrgu-Jiu, 1908, p. 68—70), cît şi DRH, B, II 164—165, dau Церъцелѹл *(Ţerăţelul*, sat dispărut în jud. Gorj; documentul se află la Muzeul judeţean Tîrgu-Jiu, nr. 12): nefiindu-mi cunoscut un apelativ **ţerăţel* (şi, dealtfel, nici **cerăţel*, cf. DA), nu am inclus acest cuvînt în DLRV.

COCORA (pers. Кокора, nom. sg., ŢR, 1494, mart. 16; DRH, B, I 403). Întrucît numele respectiv este *Cocora* (cf. Constantinescu, DOR, 245) — nu *Cocor*, cum scrie recenzentul — şi nu corespunde unui apelativ, nu a fost înregistrat în DLRV.

COŢOFAN (pers. Коцофа(н), ŢR, 1506, sept. 15, DRH, B, II 106, 504). Numele respectiv, cu ultima consoană suprascrisă, a fost interpretat de editori *Coţofan* (nu *Coţofană*, cum scrie V. Nestorescu), formă neîntîlnită ca apelativ (cf. DA, s.v. *coţofană*; cf., de asemenea, pers. *Coţofanu*, alături de pers. *Coţofană*, Constantinescu, DOR, 251).

O altă listă întocmită de recenzent cuprinde cuvinte cu atestări „mai vechi" decît cele din DRLV. Şi dintre acestea, multe nu pot fi reţinute, din motivele arătate mai sus, drept care le voi grupa în aceleaşi rubrici:

a) BAHNĂ: top. Миклѧ ѡт Бахнѵ „Miclea din Bahnă" (M, 1431, apr. 30; Cost. D.I 315) şi Миклѧ ѡт Бахна „Miclea din Bahnă"

---

[4] „Corecturile, ştersăturile, răzuirile şi adăugirile posterioare în documente sînt de cele mai multe ori motive de fals..." (D.P. Bogdan, *Din paleografia slavo-română*, în DIR. *Introducere*, vol. I, Bucureşti, 1956, p. 146).

[5] Basarab cel Tînăr (Ţepeluş) a domnit între anii 1477—1482.

(M, 1436, dec. 7; Cost. D.I 498). Prima formă, БаХнѵ, poate fi tot atît de bine dat. (=gen.) de la v. ucr. баХно (<багно), ca şi acuz. slavon ucr. de la forma românizată баХна; a doua, (ѡт) БаХна, poate fi gen. sg. de la баХно, ca şi *casus generalis* al formei românizate fem. баХна. Prin urmare, avînd în vedere *ambiguitatea ambelor forme*, în acest document scris în slavona cu elemente ucrainene, declararea lor drept românisme poate fi pusă la îndoială de orice slavist (cea mai veche atestare incontestabilă, БаХна, nom. sg. fem., înregistrată în DLRV este din 1459).

b) BALTĂ: top. Балта Чєрна „Balta Neagră" (ŢR, 1496, aug. 1). Pasajul respectiv a fost adăugat ulterior, pe margine: vezi mai sus, VIEZUNIE (Cea mai veche atestare inclusă în DRLV este din 1505).

CHEIE: top. ѡт Кѣє (ŢR, 1500, ian. 11) „este adăugat posterior, în locul a două cuvinte răzuite" (DRH, B, I 483, nota 2. Cea mai veche atestare în DRLV este din 1517).

FAUR: pers. Фаѹр (ŢR, 1431, nov. 17). „În colţul din dreapta [al documentului], jos, însemnarea veche: «ѡт Сомєш Фаѹр МиХаю»" — precizează P.P. Panaitescu *(Documentele Ţării Româneşti*, I, Bucureşti, 1938, p. 166*)*, informaţie modificată întrucîtva în DRH, B, I 1433; „⟨Pe margine, contemporan⟩" („Contemporan" înseamnă din aceeaşi epocă, fără să putem spune exact de cînd, întrucît cuvintele respective au fost scrise cu o cerneală mai spălăcită, sub ultima literă a monogramei domnului; Arh. St. Buc., S.I., nr. 31, Măn. Dealul, XIII/1. Cel mai vechi exemplu în DLRV este din 1467).

STRUNGĂ: top. Плотоѵнєщи ѡт Строѵнгы (1411, iun. 28; Cost. D.I 84—91). Documentul este suspect: vezi mai sus, CIREŞ (Cea mai veche atestare inclusă în DLRV este din ⟨1475—1476⟩).

Aşa stînd lucrurile cu atît de multe exemple eronate, oferite de V. Nestorescu, faţă de cele patru pe care le-a găsit în DLRV, inerente în orice dicţionar bazat pe un material documentar atît de divers şi de bogat[6], „*nu rămîne* — după propriile-i cuvinte — *decît să constatăm cu regret că sub raportul celor mai vechi atestări*", ca şi al unor noi cuvinte, listele sale „*nu prezintă garanţii suficiente cititorului dornic de a afla adevărul*".

---

[6] De prisos să spun că, verificînd materialul din repertoriile precedente, inclusiv din cel al prof. D.P. Bogdan, am înlăturat numeroase exemple extrase din documente care s-au dovedit a fi false, fără a mai menţiona aceasta la tot pasul, cu excepţia unui cuvînt care a pătruns în *Dicţionarul limbii române* al Academiei, despre care am scris la p. 131: „Menţiunea din DLR, VII, 2, p. 63, că *obrejă, obrejie* e «atestat prima oară la 1458» se bazează pe o traducere de la 1846".

ION GHEȚIE, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice*, București, Editura Academiei R.S.R., 1974, 210 p.

Pagina introductivă a acestei cărți care reunește studii mai vechi, dar și unele rezultate ale cercetărilor noi, nepublicate pînă acum, explică concis necesitatea și țelul acestor investigații privitoare la cea mai veche epocă a scrisului românesc (autorul zice, luînd desigur într-un sens foarte larg termenul: „a literaturii române"). Nu numai localizarea, datarea și filiația textelor din secolul al XVI-lea sînt reexaminate, cu penetrația și erudiția unui filolog la zi cu datele acestor probleme capitale, ci și circumstanțele și influențele culturale care au favorizat începuturile scrisului românesc; de aceea contribuțiile autorului ni se par a fi o piatră de temelie pentru o viitoare istorie a culturii românești, de mult așteptată, posibilă acum, după atîtea investigații fertile, cum este și cartea de față, care „încearcă — scrie autorul în prefață — să dea răspunsuri la unele întrebări, aducînd rezolvări noi sau schițînd drumurile pe care cercetarea ar trebui îndrumată. Operînd într-un domeniu unde se lucrează în mod fatal cu ipoteze și conjecturi, nu ne facem iluzia de a fi găsit soluții definitive".

Cît de mult trebuie revizuite concluziile, optica și opiniile contradictorii asupra problemelor vechii noastre culturi, reiese din fiecare capitol al cărții; în ea se reflectă atît progresele științelor filologice și lingvistice, cît și spiritul pătrunzător al autorului, pasiunea lui pentru cunoașterea și elucidarea multor semne de întrebare care plutesc ca enigme asupra timpului istoric nebulos, cînd au început cultura și scrisul românesc.

Acumularea de date și izvoare documentare fiind impresionantă, e greu de rezumat cartea însăși, dar fiecare capitol al ei conține concluzii originale, încît cititorul poate măsura pasul înainte realizat de autor în reexaminarea faptelor, a problemelor controversate și se poate alege cu prețioase sugestii și informații despre un trecut niciodată cunoscut îndeajuns. Aflăm deci că autorul consideră „drept epocă probabilă de fixare a tradiției literare românești intervalul 1450—1520. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, de cînd datează textele literare românești care au ajuns pînă la noi, tradiția literară românească putea avea deci (cel puțin în unele regiuni ale țării) o vechime de aproximativ 100 de ani" (p. 19). Dar vechimea scrierii cu litere latine? Paginile următoare evocă știrile cele mai vechi despre conștiința latinității atestată în datele consemnate de unii istorici italieni (Flavio Biondo, la 1453), la care putem adăuga acum atestările importante din *Romanitatea românilor*, cartea lui A. Armbruster (1972, autorul n-a folosit-o, întrucît volumul său era încheiat, se pare, în mai 1971, data înscrisă la încheierea prefeței) și în *Ex libris*, culegere de studii și articole ale lui C. Dima-Drăgan (1973), cap. *Permanența latinității în cultura românească veche* (*primul glosar tipărit al limbii române*, p. 205—221), cu unele date interesante asupra culturii noastre medievale. Același text al lui Biondo este citat și la Armbruster (p. 47), însă cu un adaos din altă relatare a umanistului italian care i-ar fi auzit pe vizitatorii români vorbind românește la Roma (dar la A. citim: „originem quam *ad* decus prae se ferunt", iar la G.: „... quam *se* decus prae se ferunt" — ceea ce pare o scăpare de transcriere). „Simplul fapt că o carte de cult destinată românilor bănățeni și hunedoreni — scrie I. Gheție în finalul acestui capitol al cărții sale — este tipărită în anii 1560—1570 cu litere latine, în timp ce restul tipăriturilor de inspirație sau de orientare calvină, adresate celorlalți ardeleni, face apel la grafia tradițională cu litere chirilice ne face să presupunem că, în Banat și Hunedoara, scrierea limbii române cu litere latine și ortografie maghiară trebuie să fi avut o oarecare vechime" (p. 29).

Textelor rotacizante le sînt rezervate mai multe capitole ale cărții (constituind, cred, miezul ei — la propriu și la figurat —): *Maramureșul anilor 1500 — patrie a textelor rotacizante*? Răspuns: nu numai Maramureșul, ci „o zonă mai vastă, care cuprinde Ardealul de nord de Mureș. Crișana și Maramureșul (eventual și Banatul și Moldova)". *Textele rotacizante și originile scrisului literar românesc — chestiuni de metodă* — e un capitol de sinteză asupra încercărilor de datare a textelor rotacizante, cu concluzia că „sîntem încă destul de departe de a fi ajuns la o rezolvare satisfăcătoare a problemei. Toate metodele încercate, cu excepția filigranologiei, s-au dovedit neputincioase de a da un temei mai sigur cunoștințelor noastre" (p. 79). Cît despre curentul cultural căruia îi datorăm traducerea primelor texte religioase, cunoștințele actuale sînt cu totul incerte; a cunoaște acest curent este, după autor, o „ambiție irealizabilă" (p. 97), în schimb, ținînd seama de realități, de faptul că dispunem numai de copii, nu de originalul traducerilor, și punînd în practică principiile enunțate de autor la p. 94—97, s-ar putea ca originile scrisului românesc să fie luminate mai bine decît le

cunoaștem pînă acum, ca rezultat al noilor investigații ale filologilor noștri tineri. Reținem că la Institutul de lingvistică această problemă e în studiul unui nucleu de cercetători conduși de autorul acestei cărți, gata să ducă la îndeplinire sarcini dintre cele mai importante pentru cunoașterea mai deplină a vechii noastre culturi, a limbii și a scrisului românesc incipient.

Între *Catehismul Marțian* și textele rotacizante există raporturi evidente: autorul ajunge la concluzia că textul semirotacizant respectiv „este transcrierea unei copii rotacizante executate, direct sau prin intermediar, după tipăritura coresiană din 1559—1560. Existența unei traduceri primitive rotacizante din 1530—1559 a Catehismului, datorată Reformei este, prin aceasta, infirmată. Soluția propusă de noi, deși conjecturală, oferă o explicație satisfăcătoare a problemei" (p. 109). În schimb, raporturile dintre textele rotacizante și tipăriturile coresiene, reluate și judecate în lumina celor mai noi cercetări, rămîn nerezolvate, teoriile de pînă acum, „clădite pe temelia șubredă a unei dogme" trebuind să fie puse sub „un justificat semn de întrebare".

În legătură cu cele 29 de particularități de limbă, reținute pentru localizarea *Evangheliarului slavo-român de la Sibiu*, vreau să precizez că termenul de *ujură*, ultimul fenomen discutat (p. 162), este atestat nu numai în Căianul-Mic, jud. Bistrița-Năsăud, ci și pe toată aria vestică a Crișanei, de la Arad la Satu-Mare, la Valea-lui-Mihai etc. Era și mai este în lexicul curent al românilor simpli, cu același sens de „camătă", ca în maghiară. Evangheliarul pare a fi o traducere făcută sub influența mișcării protestante timpurii românești din Banat și Hunedoara, poate „numai *una* dintr-o serie de traduceri ale cărților sfinte" (p. 171).

Vom spune în încheiere că toate contribuțiile incluse în acest volum al lui Ion Gheție merită atenția nu numai a filologilor și lingviștilor, ci și a oamenilor de cultură interesați de cunoașterea istoriei naționale, de începuturile culturii noastre. Autorul a avut curajul să atace problemele cele mai spinoase ale acestei istorii și, înarmat cu solide cunoștințe și cu date noi, cu o excelentă capacitate de sinteză și de investigație proprie, supune judecății logice aserțiuni consacrate, prejudecăți învechite, teze perimate, pentru a da o perspectivă nouă, mai solidă, mai eficientă studiilor și evocărilor istorice, privitoare la începuturile scrisului românesc, anticipînd astfel o istorie a culturii noastre vechi, pe temeiuri de documentare nouă, cu concluzii mai ferme și mai veridice, în lipsa, din păcate, a atestărilor riguroase pentru acele perioade nebuloase ale evului mediu.

Gh. Bulgăr

SEIT MURATCEA — AL. GHEORGHIU, *Ghid de conversație român-turc*, București, Editura științifică, 1974, 254 p.

Ghidul de conversație român-turc, pe care îl prezentăm aici este prima lucrare de acest fel apărută la noi. Necesitatea unei asemenea lucrări este determinată nu numai de inexistența unei alte variante, ci, mai ales, de noile relații dintre țările balcanice care au dus la o largă dezvoltare a legăturilor culturale și turistice.

Lucrarea este astfel concepută încît să ofere vorbitorilor de limbă română posibilitatea de a formula și înțelege în limba turcă o serie de întrebări și răspunsuri sau fraze uzuale.

Textul românesc este redat într-o versiune corespunzătoare limbii turce contemporane.

Materialul folosit este organizat pe capitole tematice cunoscute, ca: *Familia*, *Profesiunea*, *La hotel*, *La poștă*, *Prin magazine* etc. Capitolele sînt astfel aranjate încît să poată fi folosite cu ușurință în diverse situații. E de remarcat faptul că autorii lucrării, pe lîngă grija pe care au acordat-o selecționării materialului necesar, atrag atenția și asupra unor obiective turistice, interesante, dînd unele informații despre acestea.

În prefață se prezintă alfabetul limbii turce (alcătuit din 29 de litere), apoi, datorită dificultăților de pronunție specifice fonetismului turcesc, se recurge la un sistem *convențional* de transcriere fonetică. Acest sistem este impus și de faptul că alfabetul românesc nu dispune de semne (litere) pentru fiecare sunet sau grup de sunete existente în limba turcă.

Sistemul de transcriere adoptat corespunde, în general, cerințelor fonetice ale celor două limbi.

Întregul material este împărțit pe capitole în trei coloane text românesc, text turcesc și transcrierea fonetică a textului turcesc

(conform sistemului stabilit de redare prin corespondenţe fonetice).

Indicele, cu mici excepţii, cuprinde toate cuvintele necesare orientării rapide a cititorului.

Lucrarea de faţă are totuşi unele neajunsuri pe care ţinem să le semnalăm.

Tabelul privind citirea unor litere sau grupuri de litere turceşti trebuia să cuprindă şi cuvinte româneşti în care să apară rostirea respectivă. De exemplu grupul turcesc *c + a* are echivalent în limba română *gea*, ca în cuvîntul *geam*: consoana ç se citeşte *ci*, ca în cuvîntul *becĭ* etc.

În ce priveşte pronunţarea consoanei turceşti *ğ*, considerăm că e nepotrivită redarea în limba română prin obişnuitul grup *gh*. Fără a comenta prea mult acest fapt, vrem să arătăm doar că tc. *ğ* precedat de vocale posterioare nu se pronunţă, ci se marchează lungimea vocalei precedente, ca, de exemplu: tc. *dağ* „munte" se pronunţă *dā*; tc. *sağlàm* „sănătate" se citeşte *sālàm* etc. În cuvintele în care e precedat de vocale anterioare tc. *ğ* se pronunţă de obicei *ĭ*. Astfel, *çiğ* „rouă" se pronunţă *cĭĭ*; tc. *eğer* „dacă" se citeşte *eĭer* etc. Transcrierea consoanei turceşti *ğ* prin grupul *gh* duce la pronunţarea greşită a unor cuvinte. Spre exemplu, tc. *beğenmèk* v. „a plăcea" (p. 23), în loc să fie citit corect *beĭenmèk*, va fi pronunţat eronat *beghenmek*.

Avînd în vedere că limba turcă prezintă un grad mare de dificultate, atît sub aspectul ortoepic cît şi în ceea ce priveşte fonetica, morfologia şi sintaxa (mai ales topica diferită de cea din limba română), credem că ar fi fost necesar să se lămurească unele probleme esenţiale cum ar fi: armonia vocalică, asimilarea consonantică, accentul, aglutinarea, *izafetul* (determinantul stă înaintea determinatului), genul, numărul, topica propoziţiei etc.

În lucrare s-au strecurat şi unele greşeli fie de redactare, fie de tipar. Astfel, în textul turcesc apar mai multe cuvinte scrise eronat ca: *bütüm* (p. 26) în loc de *bütün* „toată", *ulustarası* (p. 150) în loc de *uluslàrarası* „internaţional", *honusmader* (p. 150) în loc de *konuşmàdır* „este (o) convorbire" etc. Jumătate din pagina 47 este greşită. Textului românesc îi corespunde un text turcesc greşit. De exemplu: *O... Portekizlĭyim* „El... sînt portughez(ă)" apare în loc de *O... Portekizlĭdir* „El este portughez" şi aşa mai departe toată pagina. Tot aici nu se respectă nici grafia turcească (cu literă mare) şi nici cea românească (cu literă mică) a numelor de popoare Astfel, apare *Portekizlĭyim* „sînt portughez(ă)", *Sürelĭyim* „sînt sirian(că)", dar şi *türküm* „sînt turc(oaică)", *macàrım* „sînt ungur(oaică)" etc.. La pagina 122, în cadrul temei *Anunţuri, avertismente*, se inversează coloanele. În prima coloană nu mai apare textul românesc (aşa cum este normal), ci textul turcesc.

Lăsînd la o parte aceste neajunsuri pe care putem să le dăm pe seama tiparului, întîlnim şi texte unde nu sînt traduse toate cuvintele. La pagina 96, propoziţia *Trenul merge fără oprire*? este redată în varianta turcească fără subiect: *Hiç dùrmadan mı gidĭyor*? „Merge fără oprire"?. La pagina 98, pentru *Ospătar, veniţi puţin pînă aici*! întîlnim varianta *Garsòn, biràz gelĭr misiniz*? „Ospătar, veniţi puţin?". După cum observăm, propoziţia exclamativă este redată printr-una interogativă, iar în traducere nu mai apare adverbul de loc *aici*. Alteori, în varianta turcească apar cuvinte pe care nu le conţine textul românesc: *Este o convorbire...* (p. 150) apare sub forma **Bu**... *bir konuşmàdır* „*Aceasta este o convorbire...*"

Există, de asemenea, situaţii în care unele cuvinte nu sînt traduse prin corespondentele lor. Astfel, propoziţia *Trebuie să luaţi alt tren* (p. 98) apare forma *Başkà trenè binecèksiniz* „Vă veţi urca în alt tren".

Pentru *dimineaţă de tot* (p. 58) se foloseşte greşit turcescul *sabahleyĭn* care se traduce prin „în timpul dimineţii, dimineaţa".

Indicele, nu cuprinde toate cuvintele folosite în ghidul de conversaţie. Lipsesc cuvinte ca: *asiatic* (p. 48), *cursiv* (p. 49), *casă (casierie)* (p. 113), *rahat* (p. 142), *sintetic* (p. 170) etc.

Credem că ar fi fost bine să apară la indice şi nume de locuri turistice din Turcia.

Pentru o mai bună orientare şi informare a cititorului, care cu greu ar putea detaşa un anumit cuvînt dintr-un text pentru a-l folosi într-o altă construcţie, considerăm că ar fi fost necesar ca lucrarea despre care am vorbit pînă acum să fi avut şi un vocabular turcesc.

Oricum, *Ghidul de conversaţie român-turc* este o apariţie dorită, dar se impune ca pe viitor, în eventualitatea unei noi ediţii, lucrarea să fie revizuită.

23 noiembrie 1974

Ion Penişoară

SUMARUL REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ" PE ANUL 1975

125 DE ANI DE LA NAŞTEREA LUI MIHAI EMINESCU

BADEA ŞTEFAN, Numele proprii din poezia lui Eminescu. *Observaţii stilistice*, **5**, p. 437—448.
BULGĂR GH., Un moment esenţial în evoluţia limbajului poetic eminescian, **5**, p. 449—455.
COTEANU I., *Dintre sute de catarge*. O modalitate de interpretare, **5**, p. 457—460.
DIACONESCU ION, Mihai Eminescu — lingvist şi filolog, **5**, p. 461—473.
HRISTEA THEODOR, Structura sintactică a poeziei *Şi dacă*, **5**, p. 475—481.
NICULESCU ALEXANDRU, Între filologie şi poetică. *Analiza textuală a variantelor poemului* Călin — file din poveste *de M. Eminescu*, **5**, p. 483—488.
SECHE LUIZA, *Addenda et corrigenda* la *Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu*, **5**, p. 489—493.
TABARCEA CEZAR, *Scrisoarea III* de Mihai Eminescu. *Antiteza ca procedeu de organizare a textului*, **5**, p. 495—509.
TOHĂNEANU G.I., Originea unei imagini poetice eminesciene, **5**, p. 511—514.
BANTAŞ ANDREI, Eminescu în engleză, **5**, p. 515—521.
BRÂNCUŞ GR., Eminescu în albaneză, **5**, p. 523—524.
EMINESCU ROXANA, Eminescu în portugheză, **5**, p. 525—528.
IONESCU ANDREI, Eminescu în spaniolă, **5**, p. 529—533.
MAVRODIN IRINA, Eminescu în franceză, **5**, p. 535—537.
NICOLESCU TATIANA, Eminescu în rusă, **5**, p. 539—545.
PAPAGAHI M., Eminescu în italiană, **5**, p. 547—553.

Cronică

BULGĂR GH., Manifestări omagiale Eminescu, **5**, p. 555—557.

Recenzii

CONSTANTINESCU ILINCA : *Opera lui Mihai Eminescu, Ion Creangă, Liviu Rebreanu pe meridianele lumii*. Lucrări separate şi antologii. Cercetare bibliografică. Cuvînt înainte de prof. dr. docent Al. Piru, Biblioteca Centrală Universitară, Bucureşti, 1973 — **5**, p. 563—566.
GHEŢIE ION : Mihai Eminescu, *„Icoane vechi şi icoane nouă" (Pagini de ziar)*. Antologie, studiu introductiv, note şi glosar de Gh. Bulgăr şi Al. Melian (Bucureşti, 1974)— **5**, p. 561—563.
POPESCU ION : Mihai Eminescu, *Poezii — Carmina*. Traducere în limba latină de Traian Lăzărescu, N. Sulică, V. Sulică, Şt. Cîmpeanu, C. Antoniu, Şt. Bezdechi, E.A. Dobriceanu, Bucureşti, Editura Eminescu (Edition Eminescu), 1974 — **5**, p. 559—561.

ONOMASTICĂ

BOLOCAN GH., Modele derivative în toponimie, **3**, p. 187—196.
BOLOCAN GH. şi IONESCU CRISTIAN, Dicţionarul toponimic al României, **3**, p. 197—205.
BUREŢEA EMILIAN N., *Unele aspecte ale relaţiei dintre toponimic şi apelativ în toponimia din Oltenia*, **3**, p. 207—214.
FLOREA VIORICA, Raportul dintre înţelesul numelor de locuri şi cel al numelor comune corespunzătoare, **3**, p. 215—220.
GRAUR AL., Hipocoristice moderne, **3**, p. 221—222.
ICHIM-TOMESCU DOMNIŢA, Opoziţia de număr la numele proprii de persoane în limba română Numele de familie, **3**, p. 223—232.
IORDAN IORGU, Observaţii cu privire la raporturile dintre toponime şi antroponime, **3**, p. 233—237.
LOŞONŢI DUMITRU, Contribuţii toponimico-etimologice, **3**, p. 239—247.
MOLDOVEANU GH., Toponime din bazinul Milcovului, **3**, p. 249—259.
NESTORESCU VIRGIL, Despre originea unor toponime bulgăreşti în *-ецел(-ицел)*, **3**, p. 261—262.
POPESCU RADU SP., Note de toponimie transilvăneană, **3**, p. 263—266.
SALA MARIUS, Bibliografia lucrărilor de onomastică apărute în România — 1970—1974, **3**, p. 267—275.
SUCIU EMIL, Nume de familie româneşti de origine turcă, **2**, p. 129—136.

GRAMATICĂ—VOCABULAR—ORTOGRAFIE

Gramatică

CIOBANU FULVIA, Construcţia cauzală adverbială şi propoziţia modală explicativă, **6**, p. 569—572.

ILIESCU MARIA, Pentru o sistematizare a predării pronumelui personal neaccentuat românesc (la studenți străini), **1**, p. 51—62.
PAPP EMERIC și RĂDULESCU MARINA, Verbe și construcții cu sens factitiv-cauzativ în limba română, **2**, p. 101—119.
RUSU G.C., Unități propoziționale (sau frazeologice) nepredicative, **2**, p. 93—99.

Vocabular

AVRAM ANDREI, Note etimologice, **4**, p. 289—296; **6**, p. 573—578.
BOLOCAN GH., Stratificare în toponimie, **6**, p. 583—585.
MAREȘ LUCREȚIA, Cuvinte regionale în derivate literare, **1**, p. 71—80.
PĂLTINEANU V., Note lexicale și etimologice, **6**, p. 579—582.
STÎNGACIU ELENA, Unele aspecte ale filiației sensurilor în *Dicționarul limbii române* (DLR), **1**, p. 63—70.
ȘTEFAN ION, Cuvîntul *baroc* în limba română, **2**, p. 121—127.

Ortografie

AVRAM MIOARA, Probleme ale alcătuirii unui nou îndreptar ortografic al limbii române, **4**, p. 279—288.

LIMBĂ LITERARĂ—FILOLOGIE

Limbă literară

BADEA ȘTEFAN, *Sara pe deal* — de la variante la forma definitivă, **2**, p. 145—151.
CHIVU GH., *Riga Crypto și lapona Enigel*. Observații stilistice, **4**, p. 297—303.
GEORGESCU MAGDALENA, Contribuții la problema unificării limbii literare. *Despre edițiile succesive ale* Molitvenicului *din secolul al XVIII-lea*, **4**, p. 323—331.
IVAN VICTORIA, Dihotomii metaforice în poezia lui Lucian Blaga, **1**, p. 13—24.
STIFTER-BUZĂ EMANUELA, Probleme ale limbii române literare în concepția lui Ioan Nădejde, **2**, p. 153—159.
ȘTEFAN ION, Evoluția terminologiei privitoare la vers, **1**, p. 25—32.
TOHĂNEANU G.I., Locuri eminesciene la Sadoveanu, **1**, p. 3—12.
TOHĂNEANU G.I., Convergență și contaminare metaforică în poezia lui V. Voiculescu, **6**, p. 587—595.

Filologie

ANGHELESCU MIRCEA, Un manuscris necunoscut al *Sindipei*, **1**, p. 39—41.
GHEȚIE ION, Cîteva observații filologice asupra *Molitvenicului Marțian*, **1**, p. 33—38.
GHEȚIE ION, Filiația catehismelor literare din secolele al XVI-lea — al XVII, **2**, p. 161—170.
GHEȚIE ION, Activitatea de traducere și tipărire a cărții românești la Brașov, la sfîrșitul secolului al XVI-lea, **6**, p. 609—615.
MAREȘ ALEXANDRU, Datarea manuscrisului de la Ieud, **4**, p. 305—311.
RIZESCU I., Un vechi document românesc, **1**, p. 45—49.
RIZESCU I., Noi date în legătură cu raportul dintre *Cazania* lui Varlaam și *Cazania* de la Dealu, **4**, p. 313—321.
VASILIU LAURA, Comentariu pe marginea unui pasaj din *Palia de la Orăștie*, **1**, p. 43—44.
ZUGUN PETRU, Influența lui Aron Pumnul asupra lui Mihai Eminescu sub raport lingvistic, **6**, p. 597—608.

ISTORIA LIMBII ROMÂNE

BOLOCAN GH., Probleme de limbă română în actele de cancelarie anterioare secolului al XVII-lea, **4**, p. 333—341.

DIALECTOLOGIE

HREAPCĂ DOINA, Anchetele pentru culegerea textelor dialectale. Aspecte metodologice, **2**, p. 137—144.

NOTE—COMENTARII

BADEA ȘTEFAN, Note pe marginea *Stilisticii limbii române*, **6**, p. 617—620.
MIHĂILĂ G., În legătură cu o recenzie, **6**, p. 621—624.

CRONICĂ

ANGHELESCU MIRCEA, Al III-lea simpozion iugoslavo-român, **2**, p.171—172.

RECENZII

BULGĂR GH.: Ion Gheție, *Începuturile scrisului în limba română*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974—**6**, p. 625—626.

COMȘULEA ELENA : *Terminologia educației fizice și sportului (în șase limbi — română, franceză, spaniolă, germană, engleză, rusă)*, [București], Editura Stadion, 1973—**1**, p. 83—87.
NESTORESCU VIRGIL : G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (sfîrșitul sec. X— începutul sec. XVI)*, București, Editura enciclopedică română, 1974 — **2**, p. 178—183.
NICOLESCU AUREL : *Dosoftei*, 1624—1963. Biobibliografie, București, 1974—**2**, p. 173—174.
PENIȘOARĂ ION : Seit Muratcea—Al. Gheorghiu, *Ghid de conversație român-turc*, București, Editura științifică, 1974 — **6**, p. 626—627.
RIZESCU I. : Gheorghe Chivu—Mariana Costinescu, *Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974 — **1**, p. 81—82.
ROMAN ALEXANDRA : Elisabeth Close, *Development of Modern Rumanian. Linguistic Theory and Practice in Muntenia*. 1821—1838, Oxford University Press, 1974 — **4**, p. 343—346.
ROȘIANU ION : Sorin Stati, *Douăzeci de scrisori despre limbaj*, București, Editura științifică, 1973 — **1**, p. 82—83.
SECHE LUIZA : Ana Canarache, Vasile Breban, *Mic dicționar al limbii române*, București, Editura științifică, 1974 — **2**, p. 174—177.

DIVERSE

Bibliografia românească de lingvistică (BRL, **17**, 1974), **4**, p. 349—431.
Cărți și reviste primite la redacție, **1**, p. 89 ; **4**, p. 347.

INDICELE REVISTEI PE ANUL 1975

INDICE DE MATERII*

A

A în ortografia actuală 281—282, 285, 287—288.
ACCENT, ~ul în toponime derivate de la primitive de origine slavă 189—190.
ADJECTIV, repetarea ~ ului 619.
ADVERB, variante de ~ în texte din sec. XVII 318; complementul circumstanțial de cauză exprimat prin ~ cu prepoziție 569—572.
ALBANEZĂ, cuvinte din ~ în aromână 27 și în română 132.
ALFABET, ~ul limbii turce 626.
ALITERAȚIE, ~a la Ion Barbu 303.
ANCHETĂ, ~e toponimice 199—201; ~ele pentru culegerea textelor dialectale 137—144: tipuri de informatori 138—141, tipuri de texte 141—144.
ANTITEZĂ, ~a ca procedeu de organizare a textului la Eminescu 495—509.
ANTROPONIM, ~e provenite din toponime 236—237 și toponime provenite din ~e 234—236, 239—241, 243, 584; ~e românești și ~e turcești 129—136; ~e în *Dicționar al limbii române vechi* 179.
ANTROPONIMIE, raporturile între ~e și toponimie 233—237.
APELATIV, raportul între ~e și toponime 249—259; ~e aflate la baza unor toponime 207—214, 239—247, 249—259, 264, 584—585.
APOSTROF, înlocuirea ~ului cu cratima în ortografia actuală 281.
APOZIȚIE, ~a în texte din sec. XVII 319.
ARHAISM, ~e și regionalisme în texte din sec. XVII 319—320; ~ul în concepția lui M. Eminescu 472.
AROMÂNĂ, cuvinte din albaneză în ~ 27; cuvinte din ~ în română 74, 132.
ARTICOL, ~ul posesiv invariabil în texte din sec. XVII 316 și variabil în texte din sec. XVIII 326, 329, 331; ~ul hotărît în antroponime 130—131, 133—134.
ATESTARE, ~ile în *Dicționarul toponimic al României* 201—202.

Ă

Ă, ~ trecut la *o* în texte din sec. XVII 314; ~ proton în texte din sec. XVIII 325, 327, 330.

B

BIBLIOGRAFIE, ~*a filologică românească. Secolul al XVI-lea* 81—82; ~ *a lucrărilor de onomastică apărute în România — 1970 — 1974* 266—275; ~ *românească de lingvistică. Lucrările de lingvistică apărute în țara noastră de la 1 ianuarie pînă la 31 decembrie 1974* 319—434; ~ii Eminescu 563—566.
BIOBIBLIOGRAFIE *Dosoftei 1624—1693* 173—174.
BULGARĂ, cuvinte din italiană 72 și turcă 133 în ~; cuvinte din ~ în română 72, 76, 132, 134, 193—196, 261—262, 290, 292, 294—295, 576—578.

C

C urmat de *e*, *i* în ortografia actuală 283.
CAUZALĂ, ~a explicativă 569—572.
CAZANIE, ~a a II-a a lui Coresi 610—615; ~a lui Varlaam și ~a de la Dealu 313—321: deosebiri în fonetică, gramatică și lexic.
CATEHISM, filiația ~elor luterane din sec. XVI—XVII 161—170.
CEZURĂ, ~ la Eminescu 148, 150—151.
COMPARAȚIE, ~ii la M. Eminescu 10, 444—447, Ion Barbu 300—301, L. Blaga 13, 21 și M. Sadoveanu 10.

* Cifrele trimit la paginația în continuare a revistei; corespondența acestei paginații cu numerele este următoarea: p. 1 — 90 = nr. 1, 91—184 = nr. 2, 185—276 = nr. 3, 277—434 = nr. 4, 435—566 = nr. 5, 567—632 = nr. 6.

COMPLEMENT, ~ul direct şi indirect în texte din sec. XVII 319; ~ul circumstanţial de cauză exprimat prin adverb cu prepoziţie 569—572.
COMPUNERE, ~a în concepţia lui Eminescu 471; cuvinte formate cu elementele de ~ *arhi-* 295, *auto-* 176, *baş-* 295, *cara-* 131, 134—135, *electro-*, *hiper-*, *hipo-*, *maximini-*, *moto-*, *neo-*, 176, *oglu-* 134, *para-* 295, *pseudo-*, *super-*, *supra-*, *trans-* 176, *ultra-* 176, 295.
CONCEPŢIE, ~iile lingvistice şi filologice ale lui Eminescu 461—473: limba ca mijloc de comunicare, originea şi unitatea limbii române, limba literară, normele ortografice, ortoepice şi gramaticale, îmbogăţirea vocabularului; influenţa lui A. Pumnul asupra ~ei lingvistice a lui Eminescu 597—608: fonetică, gramatică, lexic; ~iile lingvistice ale lui Ioan Nădejde 153—159: filologie, istoria limbii, dialectologie, gramatică, limbă literară.
CONJUNCŢIE, ~ii corelative în texte din sec. XVII 319.
CONOTAŢIE 13—14, 20—22, 66, 457.
CONSOANĂ, lungirea ~elor 618.
CONSTRUCŢIE, ~a cauzală adverbială 569—572; ~ii cu sens factitiv-cauzativ 101—119; descriere şi clasificare; ~a *şi dacă* la M. Eminescu 475—481.
CONTAMINARE 29; ~ metaforică în poezia lui V. Voiculescu 587—595.
CONVERGENŢĂ în poezia lui V. Voiculescu 587—595.
CONVERSIUNE 604.
CRATIMĂ, ~a în scrierea compuselor 280, 284; înlocuirea apostrofului cu ~a în ortografia actuală 281.
CUVÎNT, sensul ~ului 83.

D

D moale în texte din sec. XVIII 325, 328.
DATARE, ~a unui vechi document românesc 48; ~a textelor din sec. XVI 625; ~a unui manuscris de la Ieud pe baza filigranelor 306—311; ~a Molitvenicului Marţian 34—35.
DECODARE, ~a dublă a mesajului poetic la Eminescu 457—460.
DENOTAŢIE 13—14, 20, 199, 201.
DERIVARE, ~ semantică 620; ~a în concepţia lui Eminescu 471.
DERIVAT, ~e literare care au la bază cuvinte regionale 71—80.
DESINENŢĂ, ~e de imperfect 317 şi de perfect simplu 318 în texte din sec. XVII.
DIALECTOLOGIE, preocupările de ~ ale lui I. Nădejde 153—155.
DICŢIONAR, ~e **unilingve**: ~*ul limbii române*: filiaţia sensurilor 63—70, cuvinte neînregistrate 579—581, etimologii necunoscute 289—296, 573—578; *Mic* ~ *al limbii române* 174—177; ~ *al limbii române vechi (sfîrşitul sec. X — începutul sec. XVI)* 178—183, 621—624; ~*ul toponimic al României* 197—205, 583—585; ~*ul toponimic al Olteniei* 207—214; ~ *ortografic al limbii române* 286; omisiuni şi erori în ~*ul limbii poetice a lui Eminescu* 489—493.
DIFTONG, ~ul *îi* în texte din sec. XVII 314—315 şi sec. XVIII 325, 327, 330; ~ul *ea* final în texte moldoveneşti din sec. XVIII 325, 327, 330.
DIHOTOMIE, ~ii metaforice la Lucian Blaga 13—24.
DIMINUTIV, toponime ~e 187—191, 338, 585.
DOCUMENT, un vechi ~ românesc din 1587 Tighina 47—49: datare, particularităţi de grafie, fonetică, gramatică, lexic.
DUBLET, ~e accentuale în poezia lui Eminescu 442—444.
DZ dur şi moale în texte din sec. XVIII 325, 328.

E

E medial aton în texte din sec. XVII 314 şi sec. XVIII 325, 327, 330; ~ final în texte din sec. XVII 325, 327, 330.
EDIŢIE, ~iile Molitvenicului din sec. XVIII 323—331; ~a publicisticii lui Eminescu 561—563.
ELEMENT de compunere vezi COMPUNERE.
ELIPSĂ 619; ~e în texte din sec. XVII 319.
ENGLEZĂ, hipocoristice în ~ 222.
ENTOPIC 189, 209—214, 249—259, 598—599.
EPITET, ~e la Eminescu 146—148, 150, la Ion Barbu 300 şi la L. Blaga 13—14, 20.
ETIMOLOGIE, ~ii necunoscute în DLR 75, 289—296, 573—578, 580; ~ii în *Dicţionarul toponimic al României* 199, 202—204; ~ii din albaneză în aromână 27; ~ii din italiană 72 şi română 261—262 în bulgară; ~ii din italiană în greacă 72; ~ii din turcă 133 şi ucraineană 291 în maghiară; ~ii din albaneză 132, aromână 74, 132, bulgară 72, 76, 132—133, 134, 193—196, franceză 31, 295, 577, germană 290, greacă 72, 290, italiană 31, latină 25, 71, 73, 76, 78—79, 203, 211, 293, maghiară 26, 29, 69, 72—74, 78, 133, 290—291, 294, 588, 592—593, poloană 29, rusă 290—291, sîrbocroată 69, 76, 132, 193—195, 289—290,

295, 574—575, 577—578, turcă 129—136, 295, slavă 26, 29, 75, 189—196, 203, 240, ucraineană 69, 73, 76, 193—196 în română; ~ii din germană în sîrbocroată 577.
EUFONIE, ~a la Ion Barbu 303.
EVANGHELIAR, ~*ul slavo-român* de la Sibiu 167—169, 626.
EVANGHELIE, ~*a cu învățătură* 610—611.
EXPRESIE, ~ii comune la Eminescu și Sadoveanu 6—9.

F

F palatalizat în texte din sec. XVII 315 și nepalatalizat în texte din sec. XVIII 325, 327, 331.
FILIAȚIE, ~a textelor din sec. XVI 625; ~a catehismelor luterane din sec. XVI—XVII 161—170; ~a sensurilor în DLR 63—70.
FILIGRAN, ~ele folosite în datarea unui manuscris 306—311.
FILIGRANOLOGIE 625.
FILOLOGIE, preocupările de ~ ale lui I. Nădejde 153—154.
FLEXIUNE, forme multiple de ~ în gramatica lui Aron Pumnul 599—604 și în poezia lui Eminescu 604.
FONETICĂ, particularități de~într-un vechi document românesc 49 și în cazanii din sec. XVII 314—315; influența lui A. Pumnul asupra lui Eminescu în ~ 605—606.
FORMULĂ, ~e fixe 634.
FRANCEZĂ, hipocoristice în ~ 221—222; cuvinte din ~ în română 31, 295, 577.

G

G urmat de *e*, *i* în ortografia actuală 283.
GERMANĂ, hipocoristice în ~ 222; cuvinte din ~ în română 290 și în sîrbocroată 591.
GHID, ~ *de conversație român-turc* 626—627.
GRAFIE, particularități de ~ într-un vechi document românesc 49.
GRAI, influențe reciproce între ~urile românești și sîrbești din Banat 171.
GRAMATICĂ, particularități de ~ într-un vechi document românesc 49; ~a lui Aron Pumnul 597—608; preocupările de ~ ale lui I. Nădejde 154—155.
GREACĂ, cuvinte din italiană în ~ 72; cuvinte din ~ în română 72, 290.

H

HIDRONIM, ~e 190, 583—584.
HIPOCORISTIC, ~e moderne 221—222.

I

IMPERATIV, variante de ~ în texte din sec. XVII 318; ~ul în locul indicativului 619.
IMPERFECT, ~ul înlocuit de perfectul simplu și desinențe de ~ în texte din sec. XVII 317.
INDICATIV, imperativul în locul ~ului 619.
INFLUENȚĂ, ~e culturale străine în perioada 1780—1838 asupra românei 343.
INOVAȚIE, ~a lexicală la scriitorii perioadei 1821—1838 343—345.
ITALIANĂ, hipocoristice în ~ 222; cuvinte din ~ în greacă 72, în bulgară 72 și în română 31.

Î

Î diftongat în texte din sec. XVII 314—315 și sec. XVIII 325, 327, 330.
ÎNDREPTAR *ortografic al limbii române* 280—288.

J

J dur și moale în texte din sec. XVIII 325—326, 328—329, 331.

L

LABIALĂ, ~e dure 325, 327—328 și moi 331 în texte din sec. XVIII.
LATINĂ, cuvinte din ~ în română 25, 71, 73, 76, 78—79, 203, 211, 293.
LEXIC, particularități de ~ într-un vechi document românesc 49; ~ul unor cazanii din sec. XVII 319—320; ~ eminescian

150, 618—619; ~ul unei poezii de Ion Barbu 299.
LIMBAJ 82—83.
LIMBĂ, ~a în concepţia lui Eminescu 462—473; istoria ~ii române 171; preocupările de istorie a ~ii ale lui I. Nădejde 154—155; **~a română literară** 171; unificarea ~ii literare pe baza cărţilor bisericeşti din sec. XVIII 323—331; ~a literară în concepţia lui Eminescu 464—473 şi Ioan Nădejde 153—159; *~a scriitorului*: numele proprii la Eminescu 437—448, evoluţia limbajului poetic 449—455, decodarea mesajului poetic 457—460, structura sintactică 476—481, antiteza ca procedeu de organizare a textului 495—509, originea unei imagini poetice 511—514, variantele poeziilor *Călin* 483—488 şi *Sara pe deal* 145—151, omisiuni şi erori în *Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu* 489—493; poezia lui Eminescu în albaneză 523—524, în engleză 515—521, în franceză 535—537, în italiană 547—553, în latină 559—561, în portugheză 525—528, în rusă 539—545 şi în spaniolă 529—533, influenţa lui Eminescu asupra lui Sadoveanu 3—12; dihotomii metaforice la Lucian Blaga 13—24; stilul lui Ion Barbu 297—303; convergenţă şi contaminare metaforică la V. Voiculescu 587—595.
LINGVISTICĂ, istoria ~ii 171; obiectul ~ii, curente, şcoli, metode 83.
LOCALIZARE, ~a unui manuscris pe baza filigranelor 311; ~a textelor din sec. XVI 625—626; a *Molitvenicului Marţian* 35—37.
LOCUŢIUNE, ~ conjuncţională 571—572; ~i prepoziţionale nepredicative 93—99.

M

MAGHIARĂ, cuvinte din turcă 133 şi ucraineană 291 în ~; cuvinte din ~ în română 26, 29, 69, 72—74, 78, 133, 290—291, 294, 574, 578—579.
MANUSCRIS, datarea unui ~ pe baza filigranelor 306—311; un ~ necunoscut al Sindipei 39—41.
METAFORĂ, ~a la L. Blaga 13—24 şi V. Voiculescu 587—595; ~e comune la Eminescu şi Sadoveanu 5—9.
METODĂ, ~a comparativă în studiul toponimelor 204—205.
MOLITVENIC, *~ul Marţian* 33—38: datare, localizare; ediţiile *~ului* în sec. XVIII 323—331.
MORFOLOGIE, ~a unor cazanii din sec. XVII 316—319.

N

NEOLOGISM, ~ul în perioada 1821—1838 în română 343—345; ~ul în concepţia lui Eminescu 472—473; ~ul la Eminescu şi Sadoveanu 5; ~ul *baroc* 121—127.
NORMĂ, ~ele ortografice, ortoepice şi gramaticale în concepţia lui Eminescu 465—471.
NUMĂR, opoziţia de ~ la numele de familie 223—232.
NUME, raportul dintre înţelesul ~ lor de locuri şi cel al ~ lor comune 215—222; ~ de localităţi formate din apelative şi antroponime 584; opoziţia de număr la ~le de familie 223—232; ~ de familie româneşti de origine turcă 129—136; ~ proprii în poezia lui Eminescu 437—448; ~ proprii în *Dicţionar al limbii române vechi* 179—182; ~ de popoare 176; ~ de animale şi plante la baza unor toponime 208.

O

OICONIM 598.
ONOMASTICĂ 171; bibliografie de ~ 266—275.
OPOZIŢIE, ~a de număr la numele de familie 223—232; ~ii metaforice la L. Blaga 13—24.

P

PALIE, un pasaj din *~a de la Orăştie* 43—44.
PERFECT, ~ul simplu 317 şi ~ul compus 318 în texte din sec. XVII;
POLONĂ, cuvinte din ~ în română 29.
PREFIX, cuvinte formate cu ~ele *de-* 176, *în-(îm-)* 78—79, 105, 107, *ne-* 77, 79, 176 în română.
PREPOZIŢIE, complementul circumstanţial de cauză exprimat prin adverb cu ~ 569—572; ~ii în structura unor toponime 253—259.
PREZENT dramatic 618.

PRONUME, ~ le posesiv în texte din sec. XVII 316; predarea ~lui personal neaccentuat la studenţii străini 51—62.
PROPOZIŢIE, ~a modală explicativă 569—572.
PSALTIRE, ~*a* slavo-română (cca. 1588—1589) 611.

R

REGIONALISM, ~e în componenţa unor derivate literare 71—80; ~e şi arhaisme în texte din sec. XVII 319—320; ~e la Eminescu şi Sadoveanu 4—5.
ROMÂN, *Ghid de conversaţie* ~*-turc* 640—641.
ROMÂNĂ, ~a modernă 343—346: teoria şi practica lingvistică în a doua şi a treia decadă a sec. XIX; unitatea ~ei în concepţia lui Eminescu şi Aron Pumnul 607—608; relaţii între ~ şi sîrbă 171—172; limba ~ literară vezi LIMBĂ; cuvinte din diferite limbi în ~ vezi ETIMOLOGIE.
ROTACISM, ~ul în catehismele luterane 162—165.
RUSĂ, cuvinte din ~ în română 290—291, 576.

S

S dur în texte din sec. XVII 315; ~ dur şi moale în texte din sec. XVIII 325, 328, 331.
SCRIS, începuturile ~ului în română 625—626.
SENS, raportul dintre ~ul numelor de locuri şi cel al numelor comune 215—222; filiaţia ~urilor în DLR 63—70.
SIMBOL, ~ul la Ion Barbu 302.
SIMPOZION, al III-lea ~ iugoslavo-român 171—172.
SINTAXĂ, ~a unor cazanii din sec. XVII 319; particularităţi de ~ la Eminescu 11, 145—151, 476—481, 606, M. Sadoveanu 11 şi Ion Barbu 300.
SÎRBOCROATĂ, relaţii între română şi ~ 171—172; cuvinte dn germană în ~ 591; cuvinte din ~ în română 69, 76, 132, 193—195, 289—290, 295, 574—575, 577—578.
SLAVĂ, cuvinte din ~ în română 26, 29, 75, 189—196, 203, 240.
SLAVONISM, ~e în texte din sec. XVII 320.
STIL, figuri de ~ la Ion Barbu 300—303.
STILISTICĂ, ~a limbii române 631—646.
SUFIX, cuvinte formate cu ~ele *-n* 193—196 în bulgară, *-d* 265—266 în maghiară, *-a* 73, 105, 107, *-ac* 575, *-ai* 77, *-alnic* 76, *-an* 77, 130, 133, 241—242, 247, 594, *-arnic* 77, *-ar(u)* 73, 130, 236, *-aş* 72, 236, *-at* 77, 261—262, *-ălău* 241—243, *-ălie* 243, 578, *-ăliu (-aliu, -uliu)* 244, *-ărie* 73, 76, *-ăţi* 576, *-(ă)tor* 76, 79, *-ău* 241—242, *-ciu* 133, *-ea* 76, *-eanca* 597, *-(e)an(u)* (pl. *-eni*) 130, 133, 320, 236—237, *-easă (-easa)* 234—235, 597, *-ească (-easca)* 235, 597, *-ecel* 261, *-ei* 593, *-el* 74, 188, 190, 241, 261—262, *-eli* 76, *-eni* 597, *-escu* (pl. *-eşti*) 130, 133, 179, 224—231, 235—236, 597, *-et(-ăt)* 72, 261—262, *-ete* 77, *-eţ* 77, *-eţe* 281, *-eţel (ăţel)* 261—262, *-giu* 133, *-i* 71—72, 74, 76—77, 105, 107, *-icel* 261, *-(i)cioara* 188, *-ie* 575, *-ifica(-fia)* 106—107, *-ilă* 133, 290, *-ină* 244—245, *-(i)ona* 106—107, *-iş* 75, *-(i)şor, (i)şoară* 188—190, *-it* 77, *-(i)tor* 72, *-(i)tură* 76—77, *-iţa* 187—191, *-iţă* 244, *-iţel* 261, *-iu* 76, *-iza* 106—107, *-irlă* 241—242, 247, *-irlău* 241—242, *-liu* 135, *-na* 191—196, *-oacă* 292, *-oaia* 130, 234, 597, *-oare* 72, *-o(a)va* 245, *-og* 77, *-oi(u)* 75, 130, 133, 230, *-oni(u)* 227, 230, 575, *-os* 74, 76—77, *-ov* 230, *-ugă* 293, *-ulă* 574, *-uş* 75, *-uţ*, *-uţă* 130, 188, 246 în română, *-n* 193—196 în sîrbocroată, *-na* 193 în slavă, *-cı, -ci, -cu, -cü, -çı, -çi, -çu, -çü*, 133, *-lı, -li, -lu, -lü* 133, 135 în turcă, *-n*, 193—196, *-uga, -uha* 293 în ucraineană.
SUPERLATIV 618.
SUPRANUME 224.

Ş

Ş dur şi moale în texte din sec. XVIII 325—326, 328—329, 331.

T

TAUTOLOGIE 239, 255.
TERMINOLOGIE, ~a geografică 334—338, 340—341 şi administrativă 338—341 în acte de cancelarie anterioare sec. XVII; ~a privitoare la vers 25—32; ~a educaţiei fizice şi sportului 83—87.
TETRAEVANGHEL, ~*ul* din 1561 al lui Coresi 166—168.
TEXT, ~ rotacizant 625—626; anchete pentru culegerea ~elor dialectale 137—144.

TIPĂRITURĂ, ~i de la sfîrşitul sec. XVI 608—615.
TOPICĂ, modificări de ~ la Eminescu 148, 150.
TOPONIM, ~e primitive 599 şi derivate 187—196; ~e simple 599 şi compuse 336—338; ~e diminutive 187—191, 338, 599; ~e provenite din apelative 207—219, 239—247, 249—259, 264, 598—599 şi antroponime 234—236, 239—241, 243, antroponime provenite din ~e 236—237; nume de familie româneşti din ~e turceşti 135; ~e din Bazinul Milcovului 249—259, din Transilvania 263—266 şi Oltenia 207—214; dicţionar de ~e 197—214; ~ele în *Dicţionar al limbii române vechi* 179; metoda comparativă în studiul ~elor 201—205.
TOPONIMIE, 171; stratificarea în ~ 597—599; raporturile între ~ şi antroponimie 233—237.
TOPONIMIZARE, procesul de ~ a apelativelor 207—214.
TRADUCERE, activitatea de ~ şi tipărire a cărţii româneşti la sfîrşitul sec. XVI 608—615; ~i din Eminescu în engleză 515—521, albaneză 523—524, portugheză 525—528, spaniolă 529—533, franceză 535—537, rusă 539—545, italiană 547—553, latină 559—561.
TURC, *Ghid de conversaţie român-*~626—627.
TURCĂ, cuvinte din ~ în bulgară şi maghiară 133 şi în română 129—136, 295.

Ţ

Ţ dur şi moale în texte din sec. XVIII 325, 328, 331.

ŢIGĂNEASCĂ, cuvinte din ~ în română 291.

U

UCRAINEANĂ, cuvinte din ~ în maghiară 291 şi în română 69, 73, 75, 193—196, 289—291, 293, 295, 574, 576.

V

VARIANTĂ, ~e eminesciene 145—151, 449—445, 483—488; ~ele în *Dicţionarul toponimic al României* 199.
VERB, ~e cu sens factitiv-cauzativ 101—119; ~ul *a fi* în poezia lui Eminescu 478—480;
VERSIUNE, ~ile româneşti ale catehismului luteran 161—170.
VIITOR, ~ul II 635; forme de ~ în texte din sec. XVII 318.
VOCABULAR, îmbogăţirea ~ului în concepţia lui Eminescu 471—473.

Z

Z dur şi moale în texte din sec. XVIII 325, 328, 331; ~ şi dz în texte din sec. XVIII 325, 328, 331.

INDICE DE AUTORI *

A

Aaron, F. 122
Aaron, Petru Pavel 329
Aaron, Vasile 30
Ahmatova, Anna 539—543, 564
Akhmanova, O. S. 249
Alberti, Rafael 530—533
Alecsandri, V. 27, 466
Alexandrescu, Gr. [343—346]
Alexandrescu, I. 580—581
Alexandrescu, Sorin 297—298
Alexe, Nicu 84

* Cifrele tipărite cu caractere **aldine** drepte indică autori de articole publicate în revistă în anul 1975; cifrele puse în paranteze drepte indică autori recenzaţi sau discutaţi în articole speciale în revistă; celelalte cifre trimit la autori recenzaţi.

Amfilohie Hotiniul 27
Andronnikov, Irakli 539
Anghelescu, Mircea **39—41**, **171—172**
Antoniu, C. 559
Apetroaie, I. 556
Apreotesei, Cezar 172
Arghezi, Tudor 8, 27, 455, 529—530, 563, 587, 595
Aristia, C. [343—346]
Armbruster, A. 625
Arvinte, V. 194
Asachi, G. 32
Ascoli, G. 462
Atanasov, Petar 171
Atila, F. R. 294
Avădanei, Ştefan 515, 518, 520—521
Avram, Andrei 279, **289—296**, 573—578
Avram, Mioara 82, **279—288**, 290, 318, 570—572

B

Babin, J. 208
Bacovia, George 13, 540
Badea, Ştefan **145—151**, **437—448**, 487—488, **617—620**.
Bahner, W. 565
Bala, Vehbi 523
Balázs, Jean 249
Bantaş, Andrei **515—521**
Banville, Théodore de 476
Barac, Ioan 30
Barbu, Eugen 123
Barbu, Ion [297—303]
Bariţiu, George 122, 323
Barral, L. 535
Barthes, Roland 484, 488
Baudelaire, Charles 123, 529, 540
Băcescu, Mihai 579—581
Bălăşescu, S. 564
Bălcescu, Nicolae 466
Băncilă Ileana 564
Bécquer, Gustavo Adolfo 531
Beldescu, G. 280, 480
Beldie, Al. 243
Beldiman, N. 27
Bellemin-Noël, Jean 483, 488
Bembea, Nicolae 293
Beniuc, Mihai 555, 565
Bentoiu, Annie 535
Berca-Dorcescu, Eugen 601
Bercescu, Sorina 51
Bettisch, Ioan 575
Bezdechi, Şt. 559
Bianu, Ion 26, 162, 168, 305—306, 313, 324
Bidian, V. 239, 244—245
Bidu, Angela 174
Binder, P. 37, 166, 169, 613—614
Biondo, Flavio 625
Bildea, N. 239
Bîrseanu, Andrei 25, 166, 305
Blaga, Lucian [13—24], 27, 124, 549, 587
Blücher, G. 610—611
Bogdan, Damian P. 333, 341, 622—624
Bogdan, I. 179, 181, 622—624
Bogrea, V. 213
Bogza, Geo 12
Bojincă, Damaschin 171
Bolliac, C. [343—346]
Bolocan, Gh. **187—204**, **333—341**, **585—583**, 635
Bompiani, Valentino 507
Borcilă, M. 15, 489
Borza, Al. 76, 293, 576
Brăiloiu, Const. 31
Brătescu, C. 198
Brâncuş, Gr. 142, 289, **523—524**
Breazu, Ion 563
Breban, Vasile [174—177]
Brun, Jules 566
Bucur, Marin 489, 555, 557
Budai Deleanu, I. 30, 73
Budka, Włodzimierz 306, 311
Buescu, Victor 525
Bugariu, Aurel 575
Bulgăr, Gh. 10, **449—455**, 461, 471, 489, **555—557**, [561—563], 598, 600, 607, 625—626
Bulić, Ileana Dorina 172
Bumbac, I. 153
Bunea, Augustin 313
Bureţea, Emilian N. **207—214**
Buşniţă, Th. 580—581
Byck, J. 40, 313, 320
Byron, G. 518, 521

C

Canarache, Ana [174—177]
Candrea, I.-A. 35, 71, 207, 240, 247, 289—290, 611
Canini, Marco Antonio 547
Cantacuzino, Ion 28
Cantemir, Dimitrie 28—30, 124, 227, 320
Cantemir, Tr. 289, 587
Capidan, Th. 240
Carabulea, Elena 243
Caragiale, I. L. 438, 470, 565
Caragiale, Matei 124
Caragiu-Marioţeanu, Matilda 51
Cartojan, N. 39—41, 82
Catach, Nina 279
Cazacu, Boris 10, 51, 137—139, 282, 316
Cazmir, Ştefan 476
Călinescu, D. St. 466
Călinescu, G. 125, 127, 298, 447, 464—465, 497, 506, 559
Cernea, Mihail [174—177]

Cerri, Cajetan 549
Chelariu, Val 555
Chiosa, Clara Georgeta 51
Chiricuță-Marinovici, Rita 102
Chițimia, I. C. 25, 40, 173, 555
Chivu, Gheorghe [81—82], **297—303**, 606
Cianciolo, Umberto 548—551
Ciauşanu, G. F. 574
Ciesielski, Augustyn 311
Cihac, A. de 264, 461
Ciobanu, Const. 555
Ciobanu, Fulvia 281, **569—572**
Ciocan-Ivănescu, Rodica 122
Ciocoi-Pop, Dumitru 515—517
Cioculescu, Şerban 27, 124, 127, 298, 489—490, 555, 566
Ciopraga, C. 7, 555—557
Cioranescu, Al. 71, 247, 264, 290
Cipariu, Timotei 25, 122, 313, 323, 461, 470
Cîmpeanu, Şt. 559
Cleynen, Ecat. 556
Close, Elisabeth [343—346]
Cohuţ, Cornelia 137, 139
Comşulea, Elena **83—87**
Conachi, C. 28
Conea, I. 198, 239—240, 243, 245—246
Constantinescu, Gh. 299, 479
Constantinescu, Ilinca 84, **563—565**
Constantinescu, N. A. 129—131, 244
Constantinescu-Dobridor, Gh. 93
Contini, Gianfranco 483, 488
Contraş, Eugenia 70
Copillin, Dumitru 564—565
Coresi 37, 161—170, 623—629
Coresi, Şerban 34, 611, 613
Coseriu, E. 216, 225, 297—299
Costăchescu, M. 178—179, 194, 262, 622
Costin, Miron 26, 28
Costin, Nicolae 320
Coşbuc, G. 437—438
Coteanu, I. 3, 13, 66, 68, 73, 75, 197, **457—460**
Crăciun, I. 165—166, 313
Creangă, Ion 3, 466, 547, [563—565], 607
Creţu, Gr. 29
Creţu, I. [561—563]
Cristureanu, Al. 555
Cruceană, Ion 292
Cuclin, Dimitrie 515—517, 520

D

Dal', V. 195
Dan, D. 82
Dan, Ilie 288
Dančetović, Vladislav 172
Darmesteter, Arsène 65—66
Dănăilă, I. 197, **349—434**
Deicke, Günther 565
Del Conte, Rosa 547, 550
De Micheli, Mario 548
Densusianu, Aron 174
Densusianu, Ovid 33—34, 40, 49, 157, 169, 174, 209, 240, 244, 246—247, 264, 282, 288, 566, 579
D'Ergiu Caterinei, Rina 548
Deroi, Louis 343
Deşliu, Dan 480
Develuy, A. 25
Diaconescu, Ion **461—473**, 556
Diaconescu, Olimpia 622
Diaconescu, Paula 231, 480
Diculescu, C. 264
Diez, Fr. 462
Dima, Al. 489, 555
Dima-Drăgan, C. 625
Dimitrescu, Florica 82, 93—95, 174, 621
Diplich, Hans 565
Djamo-Diaconiţă, Lucia 333
Djapić, Stevan 171
Dobriceanu, E. A. 559
Doinaş, Şt. Aug. 513
Donat, I. 197, 207
Donici, Alexandru 466
Dorchain, A. 566
D'Ors, Eugenio 122
Dosoftei 26, 29, [173—174], 320—321
Dostoievski, F. M. 355
Dragomir, S. 264
Dragomirescu, Gh. N. 93, 95, 97
Dragomirescu, Mihail 31, 449
Drăşoveanu, D. D. 478—479
Drăgan, L. 564, 566
Drăgan, Mihai 555, 557
Drăganu, N. 25, 29, 33—35, 37, 161, 164, 166—167, 169, 193—194, 264, 290, 628
Drăgănescu-Vericeanu, Veturia 535
Drincu, Sergiu 453
Dron, Virgiliu 479
Dubois, J. 508
Dumitraşcu, Pompiliu 475—476, 478—479
Dumitrescu, Ion 7, 555
Dumitrescu-Buşulenga, Zoe 123, 515—516, 531, 555—556
Dupront, A. 555—556
Duţu, Alexandru 121

E

Edeline, F. 508
Eminescu, Gh. 555
Eminescu, Mihai [3—12], 27—28, [145—151], [437—566], 579, [597—608]
Eminescu, Roxana **525—528**
Ernout, A. 25
Esenin, S. A. 540
Eulert, Don 515, 518, 520—521

F

Faca, C. [343—346]
Filip, Emil 172
Filip Moldoveanu 168
Flămînd, Dinu 299
Flitan, C. 556
Flora, Radu 171—172
Florea, Viorica **215—220**, 249
Frățilă, V. 264
Frîncu, Constantin 313—317, 319
Frînculescu, M. 299

G

Galaction, Gala 43—44, 124
Gáldi, L. 5, 8, 30, 149, 551
Gamillscheg, E. 247
Gardette, Pierre 138
Gardiner, A. H. 215—216
Gaster, M. 27, 30, 41, 323
Gavrilović, Nikola 172
Gălăbov, Luka 295
Gămulescu, Dorin 72, 76, 171
Gâștescu, Petre 280
Georgescu, Magdalena **323—331**
Gerbore, Pietro 548, 565
Gheorghiu, Al. [626—627]
Gheție, Ion 10, **33—38**, 40, 49, 78, 155, 157, **161—170**, 174, 305, 313—318, 323, 345, 489, 557, **561—563**, 600, **609—615**, [625—626]
Ghiculete, Galina 137
Giuglea, G. 241, 247, 264
Giurescu, C. C. 257, 263, 313, 513
Giurescu, Dinu C. 263
Goethe, J. W. 549
Golopenția, Ștefania 93
Golopenția-Eretescu, Sanda 13
Gorjan, Al. 466
Gosławski, Adam 307
Graur, Al. 73, 77, 79, 83, 101, 105, 129, 131, 179, 215—216, **221—222**, 224, 247, 249—250, 255, 280, 284, 286, 291, 345, 489, 573, 582
Grămadă, L. 28
Greceanu, Radu 26
Gregorian, M. 210, 592
Greimàs, A. J. 216, 504
Grigore popa 153, 161—165, 168—170
Grigorescu, C. 466
Grigorescu, Mioara 283
Grigoroviei, Ilinca 556
Grimm, Petre 515—516, 520
Guillermou, A. 556
Guțu, Olimpia 333
Guțu-Romalo, Valeria 51

H

Hammer, J. von 497
Haneș, P. V. 598
Hasdeu, B. P. 34, 161—162, 164, 241, 246, 296, 462
Hatzfeld, A. 126
Heine, Heinrich 476
Heliade Rădulescu, I. 25, 27—28, 31, 323, [343—346], 461, 465—466, 562
Heltai, Gaspar 44
Hervay, Ferenc 627
Hill, G. 122
Hirscher, Lukas 614
Hoban, Văsîi 306
Hodoș, Al. 123
Hodoș, Nerva 26
Hoelpi, Ulrico 548
Homorodean, M. 198, 210, 239, 241, 243—246, 255, 264, 289
Hreapcă, Doina **137—144**
Hrinčenko, B. O. 194, 289, 291
Hristea, Theodor 84, [174—177], 283—284, **475—481**, 576
Hugo, Victor 531
Huškova-Flajšhainsova, J. 566
Huttmann, A. 37, 166, 613—614

I

Iacob, Caius 286
Iacovici, Stoica 324
Ianeu, Victor 437—438
Iane popa 609—611
Ianoviciu, I. 581
Ibrăileanu, G. 158—159, 557, 608
Ichim-Tomescu, Domnița **223—232**, 249
Iliescu, Maria **51—62**
Ioan, Eugenia 172
Ioanițescu, Eugen 93
Ion, Dumitru M. 518
Ionașcu, Romulus 598
Ionescu, Andrei **529—533**
Ionescu, Cristian **197—204**
Ionescu, I. D. 577
Ioniță, Gh. I. [174—177]
Ioniță, Vasile 171, 211, 244—245
Iordan, Ion 280
Iordan, Iorgu 73, 94, 101—102, 155, 179, 187, 193, 195, 197—198, 203, 207—209, 215—216, 228, **233—237**, 240—241, 244, 247, 249—250, 255—256, 261—263, 265, 286, 293—294, 334, 570, 584, 607, [617—620]
Iorga, Nicolae 45, 48, 122—123, 169, 313, 323, 330, 475, 513, 565—566, 610
Irimia, D. 489

Isopescul, D. 599
Istrate, Gavril 172, 555, 607
Ivan, Victoria **13—24**
Ivaşcu, G. 506
Ivănescu, G. 36, 158—159, 323, 555, 607

J

Jakobson, R. 13, 250
Janitsek, Eugen 209
Jarnik, Ioan Urban 25
Jenő, Dsida 564
Jiménez, Juan Ramon 532
Jović, Dušan 171
Juin, Hubert 535
Juncan, Graţian 555, 563

K

Kamanin, Ivan 307, 310
Kangrga, Jovan 289, 295, 588, 591
Karadžić, Vuk 171
Kawecka Gryczowa, Alodia 307
Kerner, Justinus 476—477
Kętrzyński, Wojciek 307
Klinkenberg, J. M. 508
Klonowicz, Sebastian Fabian 307
Kneževié, Anton 575
Kniezsa, Istvan 265—266
Kogălniceanu, Enache 27
Kojevnikov, Iuri 539, 542—545
Kolev, Boris 566
Krilov, I. A. 529
Krzystof, Kraiński 307
Kuié, Ranka 171
Kurilowicz, Jerzy 214, 249

L

Laffont, Robert 507
La Fontaine, Jean de 529—530
Lahmann, Johannes 249
Lahovary, P. 535, 566
Lamartine, A. de 540
Lambrior, Al. 156
Laucevicius, E. 306—307, 310
Laurian, A. T. 25, 461
Lazăr, Nicolae 5
Lăudat, I. D. 171
Lăzărescu, Paul 137
Lăzărescu, Traian 559
León, María Teresa 530—533
Leonte, L. 555
Leopardi, Giacomo 531, 547, 552
Leviţehi, Leon 518
Lidell, H. G. 44
Loghin, Constantin 611—612
Lombard, Alf 51—52, 575
Long, R. B. 249
Loşonţi, Dumitru **239—247**
Lovera, Romeo 548

M

MacGregor-Hastie, Roy 515, 517—518, 520, 564—566
Macrea, D. 153, 439, 612
Maior, Petru 26, 323, 461
Maioreseu, Titu 27, 122—123, 449, 453, 461, 464, 472, 476, 565
Manezak, W. 249
Maneca, Constant 175
Manoilescu, M. 480
Manolescu, N. 299
Manu, Emil 555
Marcea, Pompiliu 556
Marcu, Florin 175
Marcus, Solomon 66
Mardarie Cozianul 29, 315
Mareş, Al. 35—37, 40, 48—49, 78, 155, 157, 167, 169, **305—311**, 313—319, 610, 613, 621
Mareş, Lucreţia **71—80**
Margul-Sperber, Alfred 518
Marian, S. Fl. 71
Marin, Maria 137
Marinescu, Bogdan 137
Marinescu, E. 489
Marino, Adrian 121—122, 125—126
Marino, Emilio 548
Martin, Aurel 557
Martinov, Leonid 540—542
Massim, I. C. 461
Mavrodin, Irina **535—537**
Mazilu,D. T. 167
Mănăilă 610
Mărdărescu, Maria 137
Mării, I. 171
Mehedinţi, S. 198
Mehmet, Mustafa 48
Meillet, A. 25
Meledon, George Radu 28, 31
Melian, Al. [561—563]
Meyer-Lübke, W. 264
Micu, Samuil 30, 461
Mihai popa 609—612
Mihail, Paul 313

Mihajlović, Velimir 171—172
Mihăilă, G. 73, [178—183], 333, 341, 588, **621—624**
Mihăilescu, Dan 555
Miclosich, Franz 462
Mikov, V. 194
Milin, Jiva 172
Miller-Verghi, Margareta 535, 565
Milos, Ion 556
Mincu, Marin 297
Minguet, Philippe J. 126—127, 508
Mirimski, I. 543—545
Mistakidis, Antonis 566
Mitescu, Adriana 122
Moldovanu, Dragoș 207, 213
Moldoveanu, Gh. 249—259
Móor, Elemér 264
Moran, R. 539—541, 543
Morariu, Victor 81
Moskorzowski, Hieronim 307
Moscu, M. 489
Moxa, M. 315
Mumuleanu, Barbu Paris 26, 31, [343—346]
Munteanu, Gavril 122
Munteanu, George 556—557
Munteanu, Ștefan 607
Muratcea, Seit [626—627]
Murărașu, D. 483, 488, 559, 597
Murgu, Eftimie 171
Müller, Max. 462
Musić, Srdan 171
Mușlea, I. 31

N

Nauton, Pierre 139
Nădejde, Ioan [153—159], 174
Neagoe, Victorela 318
Neculce, Ion 3
Negoițescu, I. 126
Negraru, Maria 288
Negruzzi, C. 28, 466
Neiman, I. 539—540
Nestorescu, Virgil 178—183, 261—262, 333, 576, 578, [621—624]
Nicolescu, Aurel 173—174, 617
Nicolescu, Basarab 297
Nicolescu, Miron 555
Nicolescu, Tatiana 539—545
Nicula, Aesinia 243
Niculescu, Alexandru 483—488
Niculiță, I. 29
Nicolaev, Vsevolod 49
Nikonov, V. A. 208
Nobre, Antônio 528
Novicov, Mihai 555

O

Oana, Ion 556
Oancea, D. I. 280
Odobescu, Alexandru 466, 579
Olariu, A. 556
Olariu-Nenati, Lucia 555
Olteanu, Pandele 611
Onu, Liviu 317
Oprescu, V. 196
Orendi-Hammenau, V. 565
Ortega Y Gasset, José 531
Ortiz, Ramiro 548—552
Ostorodt, Christoff 307

P

Palenciuc, Viorica [174—177]
Paleologu, Al. 297
Paler, Octavian 121
Pamfil, Viorica 43—44, 211
Panaitescu, P. P. 124, 164, 166, 609, 614, 624
Pană, Gabriela 478
Pană, Ruxandra 137
Pankhurst, Sylvia 515—516
Panu, Gh. 123
Papahagi, M. 547—553
Papahagi, Tache 27, 198, 246
Papp, Emeric 101—119
Papu, E. 555
Pascu, G. 574
Pascu, Ștefan 263
Pasko, Dhimitri P. 523
Pașca, Ștefan 129, 198, 291
Pavlova, M. 539
Pavlović, Milivoy 171
Păcurariu, D. 555—556
Păltineanu, V. 579—582
Pătruț, I. 221
Păucescu, Gr. 562
Penișoară, Ion 626—627
Perito, Enrico 550—552
Perov, G. 544
Perpessicius 5—6, 27, 145, 149, 298, 450, 452—454, 475—476, 484, 495, 513, 564 600, 605
Petrescu, A. 555
Petrescu, Dimitrie 466
Petrescu, Ioana 598
Petrina, Liviu 282
Petrișor, Marin 213
Petrovici, Emil 73, 75, 83, 138, 168, 172, 193, 207, 213, 252, 263—264
Petrovîh, P. 543
Petrycy, Ian 307
Philippide, Al. 297, 527, 531, 587
Philippide, Alexandru 174, 247

Pietreanu, Marieta [174—177]
Pillat, Ion 298
Pire, F. 508
Piru, Al. 124, 126, 489, 547, 555, [563—565]
Poalelungi, Gh. 54
Poe, Edgar 518, 521
Poenar, P. 122
Pontbriant, R. de 294
Pop, Aug. Z. N. 555
Pop, D. 29
Pop, Ion 556
Pop, Sever 138
Popa, Eleonora **349—434**
Popa, M. 555
Popa, Mircea 171
Popescu, Cornelia 333
Popescu, Ion **559—561**
Popescu, Nic. 243
Popescu, Radu Sp. 244, **263—266**
Popescu, Stelian D. 592
Popescu, Ştefania 93
Popescu Gogan, Petre 555
Popovici, D. 29
Popović, Sterija 171
Porucic, T. 196
Porumbacu, Veronica 530
Pottier, B. 216
Procopovici. Al. 166, 626
Protase, M. 28
Pumnul, Aron 122, [597—608]
Puşcariu, Sextil 73, 174, 246—247, 288, 293—294, 565, 610, 612
Putneanul, Iacob 633

Q

Quasimodo, Salvatore 548
Queirós, Carlos 525
Quental, Antero de 548
Quicherat, L. 25

R

Radu, Vasile 43—44
Răceanu, V. 466
Rădulescu, Gh. 607
Rădulescu, Marina **101—119**
Rădulescu-Codin, C. 240—241, 575
Rădulescu Pogoneanu, I. 123
Rădulet, Remus 555
Răuţ, Octavian 575
Rebreanu, Liviu 547, [563—565]
Regman, Cornel 174
Reguş, Aspazia 333
Reguş, Corneliu 333
Reinheimer-Rîpeanu, Sanda 102
Richard, J. P. 536
Riegler, R. 247
Ristić, Svetomir 289, 295, 577
Rizescu, I. **45—49, 81—82, 313—321**
Rîmniceanu, Naum 344
Rîmniceanul, Ioan 329—330
Robciuc, Ion 333
Robert, Paul 507
Rodić, Nikola 171
Roman, Alexandra 323, **343—346**
Roman, Andrei 297
Roman, I. I. 613
Röscher, Th. 557
Rosetti, Al. 10, 33—34, 48—49, 83, 155, 157, 161—162, 164—165, 264, 306, 316, 607
Rosetti, C. A. 470
Rostaing, Charles 252
Roşianu, Ion **82—83**
Roşu, Mihail 618
Rotaru, Ion 298, 496
Rotaru, Petre V. 196
Roth, Arnold 565
Roth, Herman 565
Rousset, Jean 125
Ruffini, Mario 548—552
Rusu, Aurelia 557
Rusu, G. C. **93—99**
Rusu, Grigore 171, 265
Rusu, V. 142, 282

S

Sacerdoţeanu, A. 198
Sadoveanu, Mihail [3—12], 25, 172, 532, 565
Sala, Marius 208, 258, **267—275**
Samoilov, David 540—541, 543—545
Savić, Mamcilo D. 171—172
Săulescu, Gh. 71, 580
Sbiera, I. G. 313, 598
Schiau, Octavian 313
Schiller, Fr. 512—514
Schuchardt, Hugo 462
Sciurat, Vasili 566
Scorpan, Gr. 607
Scott, Robert 44
Scriban, A. 247
Scurtu, I. 562, 608
Scurtu, Vasile 173
Seche, Luiza **174—177**, 282, 287, 439, 448, **489—493**, 557
Seche, Mircea 323, 600
Semcinsky, Stanislav 293
Sfîrlea, L. 574
Shakespeare, W. 511, 535
Shelley, P. B. 529
Silvestru ieromonahul 313
Simeonov, B. 194, 261
Simion, Eugen 439, 491, 515
Simionescu, I. 196
Simonescu, Dan 25—26, 40

Siniarska-Czaplicka, Jadwiga 306—307, 310—311
Skok, Petar 171, 264
Slavici, Ioan 467, 470, 472, 562
Smalcius, Walenty 307
Sofroni, V. 607
Sørensen, Holger Steen 215—216, 249
Soutzo, Al. Gr. 535
Stamati, Teodor 122
Stan, I. 241, 265
Stancu, Zaharia 540
Stati, Sorin [82—83]
Steer, Alexandru 475, 478—480
Ştefanovici-Svensk, I. O. 515—516
Steinberg, A. 539
Stéphanova, L. 292, 576—577
Steriade, Mihail 535, 556, 565
Stifter-Buză, Emanuela **153—159**
Stinghe, Sterie 609
Stingaciu, Elena **63—70**
Stoianovici, Voislava 171
Stoica, Ion 563
Stoicescu, C. S. 466
Stojanović, Miodrag 171
Stojčev, Todor 290, 592
Streller, Fr. 574
Strouve, Ch. 257
Suchianu, D. I. 529, 535—536
Suciu, Coriolan 265
Suciu, Emil **129—136**
Sulică, N. 166, 559
Sulică, V. 559

Ş

Şandru, D. 138, 140—141
Şandru, T. 171
Şăineanu, L. 129, 222, 246—247
Şerb, I. 282
Şerbănescu, Gh. 240
Şerbu, Dumitru 306
Şerban, Vasile 95
Şervinski, S. 540, 543
Şineai, Gh. 461
Ştefan, Ion **25—32, 121—127**
Ştefanelli, Teodor V. 597, 608
Ştefănescu, Şt. 622
Ştefulescu, Al. 623
Ştirbu, Patriciu 479
Şuteu, Flora 279, 288, 439, 489, 491, 509, 555
Şuteu, Valeriu 137, 139—140, 600

T

Tabarcea, Cezar **495—509**
Tamás, Lajos 78, 290—291, 294
Tapié, V. L. 121, 124
Taşcu, Val. 555
Tănăsescu, Manuela 125
Tăuşan, Ana 557
Teiuş, Sabina 249, 251
Tekelija, Sava 171
Tempea, Radu 580, 609
Teodorescu, Leon 84
Teodorescu, Mirela 317, 320
Teodorescu, Vasile 84
Tertulian, N. 506, 565
Tiktin, H. 29, 73, 264, 290, 315
Tira, Grigore 240
Tiugan, Marilena 318
Tocilescu, Gr. 181, 623
Todoran, Eugen 555—556
Todoran, Romulus 242
Tohăneanu, G. I. **3—12**, 438—439, 442, 444, 448, **511—514**, 555, **587—595**
Tomescu, Mircea 330
Tomici, Mile 333
Toporov, V. N. 194
Trifu, Sever 515, 517
Trifunović, George 172
Trinon, H. 508
Trnka, B. 249
Trofin, Aurel 84
Trost, P. 249
Trubaciov, O. N. 194—195

Ţ

Ţamblac, Gr. 172
Ţepelea, Gabriel 306, 489, 555
Ţoiu, Constantin 121
Ţonev, B. 39
Ţugui, Pavel 556

U

Udrescu, D. 195, 289, 292—293, 295, 573
Ungureanu, Mihai 298
Ursu, N. A. 344
Utly, F. L. 249

V

Valea, Lucian 555
Valéry, P. 531
Van Dijk, Teun A. 483, 488

Vanku, Milan 171
Varlaam mitropolitul 26, 174, [313–321], 465
Vasile popa 614
Vasiliu, Emanuel 280
Vasiliu, Laura 43–44, 102, 241, 247, 590
Văcărescu, Ianeu [343–346]
Văcărescu, Ienăchiță 31, 580
Veiner, Nelson 525–526, 548
Velculescu, Victor G. 509
Verde, Cesário 528
Verlaine, P. 529, 536–537
Vescu, V. 171
Vianu, Tudor 8, 124 297–299, 303, 452, 454, 486–489, 511, 557, 587, 591, 595, 600, 603
Viciu, A. 210–211, 264
Vigny, A. de 531
Vilde-Lot, I. 279
Vintilă, Petru 557
Vitvic'ka, Oleksandra 307, 310
Vivier, R. 535, 563
Vîrtosu, Em. 49
Vlad, Valeriu 479
Vlad-Budoiu, Voichița 479
Vlahuță, Al. 507
Voiculescu, V. 514, [587–595]
Volkelium, Ioannem 307
Vrabie, E. 44
Vrănceanu, Dragoș 548
Vuković, Gordana 171
Vulcănescu, Romulus 207
Vulcu, B. 239, 243
Vulpe, Magdalena 137, 139

W

Warren, A. 496
Wasmer, Max. 291
Weigand, G. 174
Wellek, R. 496

E

Xenopol, A. D. 565

Z

Zaciu, Mircea 555
Zamfir, Mihai 556
Zdrenghea, M. 478–479
Zegadłowicz, E. 565
Zenkevici, M. 539
Zinkin, Vivian 249
Zugun, Petre 555, **597–608**

INDICE DE CUVINTE

ALBANEZĂ

baba 132
karpuz 132
vjershë 27

AROMÂNĂ

(a) avea 573
baba 132
čučulean 247
ču(r)čuleai 247
(a) fi 573
muşat 74
stih 27
versă 27
(a) vrea 573

BULGARĂ

baba 134
балама 576
божур 341
Ваџицел 261, 262
Drezna 194
duh 194
Duhna 194
jedna 195
Jeravna 194
Zlatna 194
kaval 132
karpuz 132
Корницел 261, 262
k'ose 133
Kofa 193
Lamna 194
Lozna 194
Lopuşna 194
Melna 194
ocol 195
Okolna 195
Oselna 194
пажина 290
рамик 132, 134
папуняк 294
парл'ак 295
патарала 578
паяжина 290
Peşterna 194
пъкам 577
пънчива 292
пъпчив 292
Ravna 194
Ravna-Tihla 194
sersem 132
Treavna 194

tămna Gora 195
tămna dolina 195
Цереџел 261, 262
Cerna 194
čukan 240
Ciumerna 194
čučliga 247
čučul 247
čučulaška 247

ENGLEZĂ

baby 222
can 395
could 393
cruciforms 521
fiends 520
flee 520
forswear 521
magic rates 520
may 395
might 395
tall ships 520
vasts 520
wet 520

FRANCEZĂ

Albert 221
aller 398
alouette hupée 247
André 221
Auguste 221
baroque 122, 123
basquine 225
bébé 222
Bébert 221
Bibi 222
cochevis 247
convenir 616
Dédé 221
Emile 221
Eugène 221
Gégène 221
Georges 221
Gugusse 221
Jojo 221
Lili 221
Lucien 221
Lucienne 221
Lulu 221
mathématique 64, 65
mécanique 64
métaphysique 64
Mimi 221
Mimile 221
Nana 221
Nini 221
non 399
on 410
optique 65
Orphée 442
Pépé 221
percale 577
perles baroques 122
soleil 398
sombre 5
Thessée 442
Totor 222
Troade 442
vers 29
Victor 222
Zaza 221
Zazie 222
Zizi 221
Zozo 221

GERMANĂ

barock 122
Branntwein 291
Bube 222
Haubenlerche 247
Himmelszelt 513
man 396
Mathematicus 64
mathematisch 65
Mechanica 64
Mechaniker 64
Metaphysisch 64
oder 599, 600
Optik 65
Optikus 65
optisch 65
Patscherl 290
Perkal 577
Säckel 290
Sicco 221
Siegfried 221
Stern 513
Sternzelt 513
Zelt 513

GREACĂ

ΒΑΣΙΛΕΎΕ 395
Zenodotos 221
Zenon 221
ΗΡΩΣ 395
Iphis 222
Iphikrates 222
Μαθηματικός 64, 65
Μαθηματική 64
Μεταφυσική 64
Μεταφυσικός 64
Nikos 221
Nikolaos 221
Orfeos 442
παίζω 44
σκίρρος 394.
Tézeos 442
ΤΙΤΑΞ 395
trikerion 290
Tróas 442

ITALIANĂ

barocchismo 125
cappellaccia 247
cappello 247
matematica 64
matematico 64, 65
mecanica 64
meccanico 64
Ninna 222

LATINĂ

aream 316
bucca 1
**buccĭdus* 4
bucinum 211
conflare 78
cuculla 247
**cuculleata* 247
funem 316
iocari 44
mathematica 64
Mathematicus 64
mechanica 64
mechanicus 64
metaphisica 64
moria 73
**muriare* 73
nubo, -bes 395
optica 65
opticus, -a, -um 65

papilla 293
pensare 79
runcus 203
salcem 316
versum 29
versus 24
viola 76
**vocire* 71
volui 582
vox, vocem 79

MAGHIARĂ

ablak 69
aldamas 621
aldomas 621
aprod 622
Aranyas 264, 265
basa 133
berbence 622
Csarnaháza 265
folyózű 290
határ 180
Hernicsháza 264
kaba 132
kandallo 579
kep 622
kip 622
kobor 242
kühülö 264, 265
matring 592
morog 74
motring 592
Nánfalva 264
pagony 579
pálha 291
por 294
poroz 294
porozó 294
Sebeş 264
sogor 581
Szikla 264
tréfál 44
vers 29

POLONĂ

potka 290
wiersz 29

PORTUGHEZĂ

baroco 121
bosque 528
floresta 528
perolas barrocas 121
perolas berruecos 121
saudade 525
trombeta 526
trompa 526

ROMÂNĂ

A

a (art.) 316, 326, 329, 331, 640
a (aux.) 318
abis 23, 599
aboliționism 178
Abrúd 188
Abrudél 188
Abud 266
aburesc 295
a casă-și 320
acasă-și 320
acela 601, 604
acest 40, 600, 601, 603
aciua 287
aciui 287
acrișoară 589
acrostișe 28
acru 563
(a) activa 102, 105
act motrice 85
(a) actualiza 106
acum, 36, 318, 329
adălmășar 339
adăsta 299, 303
adineaori 287
ad-interim 176
adinc 14, 15, 17, 330, 335, 511, 604, 605
ado 318
(a) adormi 102
ad referendum 176
Adrian 584
adumbrez 619
(a se) afla 96, 99, 479
af(o)ară 469, 500
afumat 295
aga 131, 338
Agaci 134
Agamulea 131
Agard 266
agendă diplomatică 176
Agiul 131
agiunge 35, 325, 328
agiutoriu 325, 328
aglică 289
aicea 318
aisberg 285
ajuta 94, 331
alalt 174
Alaman 226
Alămăneștilor 226
Alba 271
albanez 178
albie 181, 334
Albul 174, 204
Albulești 204
(a) alcătui 87
aldămaș 182, 635
(a) alerga 111
αλε(c) 181
Aleșd 266
Alexandrina 584
Alexandru 222
algerian 176
alimojdii 573
Almaș 188
Almășél 188
alun 217, 335
Aluni 208, 217, 218
aluniș 335, 584, 605
Aluniș 208, 219, 220
Alunoasa 208
(a) amalgamiza 106
aman 132
Aman 132
Amaradia 189
amănunt 79
amic 619
amîna 79
amîndoi 317, 601
amor 605
Amor 442
amurg 21, 588, 589
(a) amuți 105
Ana 492
Anca 227
Anceşti 227
andesine 317
Andreiașul-de-Jos 258, 259
Andreiașul-de-Sus 259
Andrid 266

anexionism 178
angajare 176
Anieşul Mare 188
Anieşul Mic 188
anin 335
Anin(i) 208
aniniş 335
Aniniş 208
Aninoasa 208
Aniţa 227
Aniţeştilor 227
antiteză 507
antrenament 85
apă 253
Apollon 442
apostat 508
априлiє 179
aprod 181, 338
apropiindu-se 331
apus 21
arab 176
Arad 271
Aráld 443, 447
Arbureşti 227
arcuri 147
arde 150
Ardud 266
argentinian 176
Argeş(él) 188, 269—271
arie 7, 316
Arieşul Mare 188
Arieşul Mic 188
ariniş 619
aripă 599, 600
Arişoara 338
Ariuşd 266
armaş 338, 341
armăşel 338, 341
armie 498
armonie 68
arnăut 130, 136
Arnăutu 136
Arnăutoiu 130
Arpáş 188
Arpăşél 188
ars 335
arsură 334
artist baroc 124
Arţar(i) 208
Arţăriş 208
Arţăroasa 208
Arva 254, 259
Arva-Oţei 256
Arva-Seacă 256
arvună 339
Asan 135
asămănare 325, 328
Asăul Mare 189
Asăul Mic 189
Asciu 134
ascuns 321, 327, 335
asemăna 325, 328, 619, 620
asemeninţă 35
aservire 176
asîn 39
ast(a) 600, 601, 603
astă(d)zi 35
astfeli(u) 562
(a) asurzi 105
aşe 325
(a) aşeza 102, 105, 326, 328, 331
aşezămînt 619
Atid 266
atlaz 181, 345, 636
atunci 318
au(d)zi 49, 325, 328
augmentabilitate 563
aur 595
aurar 339
Aurora 222
austrul 580
(a) autentifica 106
(a) avea 318, 325, 327, 330, 479, 562, 563
aversiune 498
avizat 490
azap 338
azi 15
azil 176

Ă

ăst 600, 601

B

ba 96
Baba 132
bacal 131
Bacalbaşa 131
bacalbaşă 131
Bacalu 131
Bacău 271
бадѧ 179
baftă 620
Bahlui 270
Báhna 188, 189, 623, 624
bahnă 335
бахнина 179, 182
bahniţă 295
бахнѕ 179
Báia 134, 188
Baia-Mare 288
Baiazid 501
baie 335
Baiu 134
balamut 575
**balamuti* 576
balămuţi 576
balanţă 576
**balămă* 576
балта 179
Balta Cornăţelului 336
Balta-fără-Fund 209
baltag 132
Baltag 132
Balta-Lungă 209
baltă 209, 320, 325, 638
ban 68, 179, 338
Band 266
Bantaşeştii 227
Barbu 227
Barcan 135
Barhan 135
Barna 192, 193
baroc 121—127
barochism 125—127
barochist 124—126
(a) barochiza 126
barochizant 126
barocitate 126
Basarabeşti 228
Basarabii 228
baschină 295
basin 286
basm 296, 574
basmodie 573
basn(ă) 296, 574
Basta Mare 189
Basta Mică 189
Başa 133
Başoteştii 227
batalama 576
Batală 131
batgiocură 328
Bathory 227
Batoreşti 227
Bavna 191
băcan 131, 339
Băcanu 131
Băcia 188
Băcişoára 188
Băcsan 236, 237
Băcseneşti 236, 237

Bădărău 237
бъешци 181
băftos 620
(a) băga 563
Băhnişoára 188
Băhniţa 189, 338
băhniţă 335
Băişoara 188
băl 77
bălai 77
bălan 77
**bălămăti* 576
Bălănoaia 234
Bălcescu 272
bălegos 335
Bălgrad 264
bălmăji 576
Bălşeştii 227
bălţăreţul 580
băluşcă 576
bănat 40
bănoi 45, 49
bărăcie 335
bărbat 39, 599, 600
bărbătesc 235
Bărbătescu 228
bărbi 599, 600
Bărboneşti 227
Bărboni 227
Bărcan 135
Bărcuţa 338
băsmângi 295
băşcălie 574
băşică 334
Băşicuţa 338
băşicuţă 334
bătrîneaţelor 330
bea 330
becher 131
Bechir 131
beci 627
Bega (Mică) 189
Beia 131
beiu 131
belciug 340
belciugat 181, 335
Belciugatele 585
Belinul Mare 188
Belinul Mic 188
belitură 334
bent 213
Bent 213
Béntu-lu-Ispas 213
Béntu-Mare 213
Benţid 266
berbeniţă 181, 636
Berberi 136
Berea 235
Bereasa 235
beşleagă 132
Beşleagă 132
beteală 490
Bibi 222
Bihor 271
Bilca Mare 188
Bilca Mică 188
Bilec 133
Bileca 133
Bilegan 133
bine 468, 571
bir 339
birar 339
birău 339
birciu 339
bi(r)şugul 320
Bistra 264
Bistricioara 188
Bistriţa 188, 252
Bistriţa-Năsăud 271
bivolar 339
bilbietoare 335
Bîrlad 188
Bîrlădel 188
Birlui 213
Bisca Mare 188
Bisca Mică 188
Bîrzova 189
Bîrzoviţa 189
Bizdina 271
blană 340
blănzi 36
bleg 294
blemaţ 40
blestem 329, 599, 600, 605, 606
blestema 606
Blid 241
blidar 339
блндарѣ 179
Blidăriile 256
Blîndu 228
Blînduleşti 228, 230
Blinzi 225, 230
boace 71, 79
boaghe 580
boalele 330
боб 179
Bobîlna 218
bobleagă 293, 294
bocet 72
(a) boci 71, 72, 79, 80
bocitor 72
богасїн 179
bogat 340
Bogdand 266
Boiagiu 133
Boia Mare 188
Boia Mică 188
boinic 320
bold 77—79
Bolintineanu 230
bolmoajă 573
bolmoaşte 575
bolmoji 573, 576
bolmoli 575
bolologie 471
bolomoc 589, 590
boltă 15, 20, 511
bord 241
bordan 241
Bordei 258
Bordeiu-Neagului 253
borî 174
Bórlova 189
Borloviţa 189
bostan 132
Bostan 132
bot 579, 594
bota 194
botanică 471
botea(d)ze 325, 328
botealâ 579
botei 579
Boteiu 579
(a) boti 579
Botna 192, 194
botnar 339
Botoşani 271
Boul 208
Bourel 338
Bouşor 338
(a) bovariza 106
boxă 592
Bozna 193
brad 203, 261
Brad 188
branişte 335
Braşov 271
Bratovesti 271
braţele 325, 331
Brazi 218, 220
brazilian 176
brădăţel 261, 262
Brădăţel 190, 262, 338
brădet 203, 261, 262, 335
Brădetul 203
brădiş 605
Brădişór 188, 211
brăduleţ 181
Brăduleţ 338
Brăila 271
brănişlar 339
Breázova 189
Breázoviţa 189
brincă 78, 79
brînză 563
броцѣкнн 181
бѣари 181
buciniş 335
bucium 145, 179, 211, 526
Bucium 179, 211
б чѣмѣкнн 179
Búciumele 211
Buciumeni 179
Bucşa-Morarului 254
bucşă 254

bucura 78
bucureştean 236
Bucureşteanu 236
bucuriei 284
bucuros 181, 637
budală 131, 132
Budala 132
Budálă 131, 132
Budălănescu 132
budui 253
Budúş 188
Buduşél 188
buged 4, 5
buget 4, 5
bughi 580
buglă 246
buhă 294
Buhuşeştii 227
Buicliu 133, 134
Buiuc 34
Buiuca 133, 134
Buiucliu 134
Bujor 194, 341
Bujorna 193, 194, 196
Bulacu 133
bulboacă 335
bulgăr(e) 6, 287
bulz 79, 264
Bulza 264
Bulzani 264
Bulzeşti 264
Bulzu 264, 265
bun 45, 46, 49, 176, 469
Bunaru-Păşăligeştilor 227
bunăvoia 327
bună vecinătate 176
bunăvoinţă 283
bunăvoirea 327
buor 180, 181
Burnaz 133
Bursucul 254, 255
buruienologie 471
Busluc 135
bușugoi 578
butar 339
Butişoara 338
Butoára 210
butoáră 209, 210
Butúra 210
Bútura-Cocoşată 210
Butúra-cu-Petrile 210
Butura-cu-Treanţă 210
Butura-lu-Berian 210
bútură 209
Butúri 210
Buturuga 211
buturúgă 210
Buturugi 210
butuşină 209, 210
Butuşínă 210
Buzad 266
buzăle 325, 328
Buzău 189, 271
Buzeşti 180, 226

C

ca 479, 480
Caba 132
cadiu 338
Cadîr 134
кафтан 180
cal 563
calcan 132
Calcan 132
calm 68
Calmand 266
Calna 191 — 193, 585
Calul 208
кам 49
кауаржъ 180
camătă 339
Cam(e)na 193
camete 320
камхы 180
camizelcă 381
Camna 192, 193
canadian 176
canaf 622
канафи 181
canal 599, 605
canatnic 338
candalău 579
Cantacuzineşti 226, 228
Cantacuzini 228, 230
Cantacuzino 230
кантари 182
Cantemir 272
Cantemireşti 228
cap 94
capete 320, 325, 327, 385
capitulaţie 176
capologie 471
Capra 208
capslă 381
Capu Cîmpului 243
Cara- 135
Carabatac 134
Carabaş 134
Caracaş 134
Carachi(u)zel 134
Caragheorghe 135
Caraghete 131
Caraghiuzel 134
Caragiale 230
Caragialeşti(i) 227, 228
Caragiali 228, 230
Caraiorgu 135
Caramitru 135
Caraochea 131
Caraochi 131
Caraş-Severin 271
Caratna 191
Caraulă 130
Caraulea 130
Caravasile 135
Caravlah 131
cară 600
care 96, 314, 391, 600, 601, 605
Carecna 191
Caregna 191
carluc 136
carpen 622
карпенъ 181
carpuz 132
Carpeştii 227
carting 177
carvăsărie 331
casap 72, 80
cat 605
catacombă 595
catarge 458, 599
Catargieştii 227
catran 618
Catrina 227
Catrinari 584
Catrineşti 227, 584
Cauca 131
cauzativ 102
caval 132
cazac 136
Cazacu 136
că 55, 61, 477
Căbuz 131
Căciulile Picuiului 209
că(d)zut 325, 328, 331
(a) călca 96, 587
căldărar 339
călin 335
Călin 447
călinet 335
Călmăţui 584
Cătnău 585
călţun 72, 320
călţunaşi 72
călugăr 179
Călugăreasca 256
călugăresc 179
Călugăreşti 179
cămăraş 338
Cămărzan 131
Cămin 266
căminar 334
căpitan 338
căpitănească 235
кълпръкцъ 181
Căprioara 208
căptuh 76
căptuşi 76

Căpud 266
Cărand 266
cărare 325
Cărăbaş 134
Cărăcaş 134
кърбȣнещи 181
cărdăşie 286
cărpiniş 335
cărţi 316
căsăpi 72, 79, 80
căşărie 339
cătană 338
Cătălin 445, 447
Cătina 256
cătúr 210
Cătúr 210
Căturiş 210
Căuaşd 266
(a) căuta 101, 174
Căval 132
Căzac 136
ce 569—572, 618
cea 325, 601, 604
Cealîcu 133, 134
Ceamura 131
ceartă 68
ceastă 600
ceatar 339
ceauş 338
Ceauşa 131
Ceauşu 130, 131
ceea 601
cegă 581
celălalt 174
centrism 176
ченȣне 181
cenuşar 339
cenuşe 36
cepar 339
чепарїн 181
cer(iu) (s.) 15, 22, 511—513, 562, 605, 606
cerăt 261, 335
Cerăt 208
cerăţel 261
Cerăţel 262, 338
cerca 605
cere 599, 601, 606
Cérna 188, 189, 191, 192
Cerna-Vîrf 192
Cernelele 585
Cerneţ 189
Cerneţul Mare 189
Cernişoára 188
Cerníţa 189
certa 320
(a) certifica 106
Cerveniţa 199
Cesar 442—444
Cesna 191, 196
cesto 46
cetate 15
Cetiniţa 338
кѣе 180, 624
chebap 132
Chebap 132
chedru 345
Cheia 271, 392
chelar 338
chelie 562
Chelu 131
Chend 266
Cheşchinul 131
chezaş 339
chiar 619
chică 334
Chicera 255
chiceră 181, 334
Chiciuc 133
Chiejd 266
chihaia 132
Chihaia 132
Chihăescu 132
chilian 176
chilim 132
Chilim 132
chimir 132
Chimirea 132
chimizare 177
chioam(b)ă 289
chioară 289
Chios(e)a 133
Chioseana 133
chip 64, 181, 636
chiperi 270
chişleag 295
Chloris 442
Cibin 252
Cici 222
Cicloába 245
Cicloavă 246
cicodan 246
Cilibia 131
Cilibiul 131
cimpoier 236
cimpoieş 236
cincizéci 490
cine 95, 96, 99
cinsteştă 168
Cioaca 240, 243
Cioaca Bîrzeiului 240
Cioaca Ciocîrlăului 241
Cioaca cu Afinari 243
Cioaca Feţelor 243
Cioaca Groşilor 240
Cioaca Laiului 240
Cioaca Loitrilor 240
Cioaca lu Cornet 239
Cioaca lu Raină 243
Cioaca Niculii 240
Cioaca Olteanului 240
Cioaca Oprii 240
Cioaca Spătariului 240
Cioaca Tunsului 240
cioacă 239—241, 243—247, 292
**cioaclă* 244
ciobotar 339
cioc 239—241, 243, 244, 246
ciocan 240, 241, 246, 334
Ciocanele 240
Ciocanu Bocului 240
Ciocanu Chiciurii 240
Ciocanu Fîntînelii 240
Ciocanu Iescălii 240
Ciocanul 240
Ciocanu lu Boabă 240
Ciocanu lu Matiu 240
Ciocanu Muschii 240
ciocălău 241
Ciocălăul 241
Ciocălia Novacilor 243
ciocălie 243, 244, 246
Ciocălie 243
**ciocăliu* 244
ciocănel 241
Ciocănelul 241
чокжнещи 181
**ciocărlău* 241
**ciocărlie* 243
ciochină 244
Ciochină 244
Ciochinul 244
Ciochiţa 244
ciochiţă 244
cioci 240
ciocîrlan 245, 246
ciocîrlă 247
ciocîrlău 241
Ciocîrlău 241
Ciocîrlia 243
ciocîrlie 246, 247
**ciocîrlie („vîrf")* 243, 244
**ciocîrliu* 244
Ciocîrliu 244
Ciocîrliul Grivelor 243
Ciocîrliul Prisloapelor 244
Ciocîrliul Stoieniţii 243
** ci(o)cloabă* 245
**ci(o)cloavă* 244—246
ci(o)clodán 246
Ci(o)clodan 244, 246
ciocloi 246
ciocloiaş 246
Ci(o)clovina 244, 246
cioclovină 244—246
ciocluş 244
ciocluţ 246
Ciocolia lu Şupănău 253
ciocolie 243, 245
Ciocolie 243
Ciocolina lu Barbu 243
Ciocolina lu Raină 243

ciocolină 243, 245
Ciocu cu Mușchi 239
Cioc(ul) 239, 246
Ciocu Sălceanului 239
Ciocu Săvăstrului 239
ciocuț 246
Ciocuț 246
Ciocuța 246
ciocuță 246
Ciogoleștii 227
ciolac 132
Ciolacu 132
ciopa(r)tă 72
ciopîrți 72, 79
Ciornea 265
чорра 180
ciot 501
cipriot 176
Cîrchezeștii 227
cireș 181, 333, 622, 623
cireșel 622, 623
Cireșel 190, 338
чирешелъа 181
cirezar 589
cislac 295
cismaș 236
cismărit 471
ciucă 240
ciufă 292
Ciuhna 193
ciulfă 292
ciulin 335
Ciulineț 338
Ciulinița 338
Ciumarna 191—193
ciup 292
ciup(e)ală 299, 302, 562
ciupit 562
cizmar 33, 236, 471
cizmă 562
cline 325, 327, 330, 562, 605, 606
cimp 600
Cîmpina 189
Cîmpineanca 250
Cîmpinița 189
cîmpșor 335
Cîmpșor 338
Cîmpulung 264
cîn(d) 319, 475—477, 632
cîntare 9
cîntec 29
circiumar 339
cîrjă 287
cîrlan 247
cîrligat 335
Cîrluci 136
cîrmaci 339
cîrmiz 131
Cîrța 188
Cîrțișoara 188
Cîșlă 270
cladă 76
Clădova 189
Clădovița 189
Clánița 188
clară 146
clasic 125
clasicism 125
clasicist 125
clasicitate 126
clasiciza 125, 126
clasicizant 125, 126
Clașna 193
clauză aur 176
clăbucet 335
clădărie 76
Clăița 338
Clănicioára 188
clericalism 176
clipe 15
cloacăză 246
клокотичъл 180
clopotul 145
clucer 338
cne(a)z 236, 331
Coada Iarului 336
coadă 242, 255, 355, 599
coapsem 601
Coasta lu Deal de Baia 246
Coasta Ogrăzii 336
coastă 244, 245, 331, 594
cobuz 131
coca 222
Cocaranza 135
Coco 222
кокора 182, 637
codălău 242
**codărlău* 242
codățel 261
кодѣ 182
codet 261
(a) codifica 102, 106
codîrlă 242
codîrlău 241, 242
codru 335, 452, 533
Cofana 193
cointeresare 177
cojoc 340
cojocar 339
Cojocna 191, 192
colac 340
Colare 271, 392
(a) colecționa 103, 106
colindează 602
colnic 335
Colnicu Priboiului 336
colț 241
colțan 241
colțun 72
colțunaș 72, 79, 80
columbian 176
Coman 235, 237
Comarna 191, 192
Comăneasa 235
Comănescu 225
Comăneștii 225
(a) comercializa 102, 106
comis 338, 341
comișel 338, 341
Comlod 266
comoară 595
(a) complexa 102
componentă 88
conac 132
Conac 132
concert 619
concurs 85
conferință 176
Constanța 271, 392
construcție 252
conte 469
contra 469, 501
convie 602
copaci 40
Copand 266
Copăcel 211, 338
coperi 605
corăbiei 284
Corbeanu 226
Corbeneștilor 226
Corbișor 338
cordar 339
coreean 176
corlată 338
corn 261, 335, 341
cornățel 261, 262
Cornățel 208, 262, 338
cornet 239, 261, 262, 335, 341
Cornet 208, 239, 341
Corni 208
Cornicel 261
corniș 335
Cornu 208
Cornul Malului 336
Corod 266
cort 512—514
corți 381
corugă 335
Corund 266
costina 245
Costinești 227
costiș 335
costiță 244
Coșava (Mare) 189
coșcov 5
Coșna 191, 193, 194
Coșuștea 188, 189
Coșuștița 189
Coteána 188
Cotenița 188
coterie 563
coteț 242, 340
cotîrlău 242

Cotmeána 188
Cotmeniţa 188
Cotu-ăl-Mare 253
coţcar 77
coţcă 77
coţofană 182, 623
Coţofanu 623
Covasna 191—193, 271, 392
covor 340, 600
crac 335
Craca (Mare) 189
Cracana 193
cracă 320
Cracu Bunesc 584
краєщїн 180
crai 179
краж 180
crainic 338
cranioscopie 471
crasna 196
Crásna 189, 191—193
Crasníţa 189
Crăciun 273
Crăciunelul-de-Sus 288
Crăieşti 179
crĕde 163
крѣмене 182
Creanga Mare 188
Creanga Mică 188
creangă 320
Creangă 231
credinţă 327
crednicer 338
crestat 261
crestăţel 261
creţ 179
creţesc 179
Creţu 584
crierul 562
Cristian 584
crivăţ 498
Crivina (Murgeştilor) 336, 340
crivină 335, 340
crîng 335
Crîngul Mare 337
Crîngul Vîrului 336
croitor 339
cronică 600
crosnă 196
Crovna 192, 194
Crucea-lui-Murgeanu 256
crunt 40
cu 45, 46, 49, 94, 254
cubanez 176
cuc 246
Cuca 236
cucaş 236
cucean 236
cucui 245, 246
cucuioană 245
Cucuioava 245
cucuiov 245
cuculie 246
cuget 5
cuibar 6
Cuied 266
Cuiejd 266
Cuieşd 266
Culare 182, 271, 392
culegător 590
culme 253, 254, 325
Culmea Ciocanelor 240
Culmea Grădiştii 337
Culmea Jariştei 336
culoglu 131
Culoglu 131
cultură 85
cum 46, 49, 96, 99, 320
cumplit 320
cumsecade 96, 98
Cund 266
Cúngra 188
Cungrişoara 188
Cupăreştii 226
Cupido 442
cuptior 39
curălar 339
curătură 209, 335
curge 35, 40, 96, 315, 563, 604
Curmaz 133
curmătură 335
curpen 335
cursură 335
cursuri 634
Curtea 338
curtean 338
Curţişoara 338
curundu 46, 49
custa 320
custul 320
custură 182, 335
Cuş 133
Cuşa 133, 134
Cuşi 134
Cuşilă 133, 134
Cuşoi 133, 134
cuteza 321
Cutina 193
Cuţak 194
Cuţigna 194
Cuţitna 192, 194
cuţitul 325, 328
cuvioşază 36

D

(a) da 40, 44, 49, 102, 109, 110, 317, 601—603
dacă 55, 61, 476—480
Dacia 444
Dadi 222
Dáia 188
dalb 131
danţ 605, 606
dar (conj.) 499
Dariu 442
dascăl 338
Davila 230
Dăişoara 188
dăbilar 339
Dălban 131
dănăoară 318
dărui 320
de 49, 317, 319, 254, 257, 469, 480, 569—572
deal 209, 217, 249, 252, 253, 335
Dealu Bucşanom 338
Dealu Catrineştilor 227
Dealu Chiciurei 255
Dealu Ciochiţăi 244
Dealul-Baraboi 253
Dealul-Barbului 253
Dealul Broştenilor 336
Dealul Bujorenilor 336
Dealul Bursucul 254
Dealul Călăuţului 336
Dealul Cireşului 336
Dealul-de la-Rîpa-Hogii 259
Dealul Fleştilor 336
Dealu Liţońilor 227
Dealul Maniului 336
Dealul Porcului 208
Dealul Refecului 254
Dealul Rusului 336
Dealul Scheilor 336
Dealul Tîrgoviştei 336
Dealul Vacii 208
Dealul Văcăreşti 337
Dealul Voineştilor 336
Dealul Vernoştim 338
Dealu Mare 209, 217—219
Dealu Mic 209
Dealu Roşu 209
Dealu Zgîrbureştilor 227
debarcare 177
decăsi 321
dechisi 321
decît 283
decolonizare 176, 177
Deda 134
de facto 176
deflaţie 176
Degeraţi 199
degit 39
deistvui 320
de jure 176
Deli- 135
Deli Iorga 135

demilitarizare 176
demiineață 314
demon 508
denazificare 176, 177
densitate 86
denuclearizare 176
departe 511, 563
depărtare 511
depărte(d)zi 325, 328
depolitizare 176
depoluare 176
Dermengea 133
Dermengiu 133, 134
desăvîrșit 325, 328, 331
descingă 325
descoperire 325
desculț 325, 587
desdimineață 490
design 176
Desna 193
despreț 605
destoinic 321
desvăța 321
deșchise 314
deșcolarizare 176
deșărta 36
deșărtăciune 328
deșert 36, 325, 326, 328, 329
Deșliu 133
(a se) deștepta 500
detentor 563
devalorizare 176
(a) deveni 109, 110
(a) dezinforma 102
dezlegat 328
dezmierdăciune 328
Dezna 191
dialog 176
diamant 613, 614
Didi 222
diesel 283
dijmar 339
(a) diminutiviza 102
din 254, 258, 327
Dindar 134
dindărăt 318
Dindărău 134
dinioară 168, 318
dintre 391
diplin 39
dispărți 39
distich 28
distihon 28
divan 338
Dîlma Ciocîrlăului 241
Dîlma cu Ciocanu 240
dîlman 241
dîlmă 241, 335
dîmb 335
Dîmbova 190
Dîmbovicioara 188, 190, 338
Dîmbovița 188, 190, 271, 392
dîmp 241
dîmpan 241
Dîmpu lu Paltin 246
dîns 71, 317
doamne-ajută 96
dobitocologie 471
Dobra 252
Dobrogea 270
Dochia 444
Doda 272
(a) dodei 40
dodii 573
Dodu 222
Doftănița 189
Doft(e)ána 189
Doftenița 189
doimitate 45
dolina 193
Dolina 193
Dolj 271, 392
domn 179
domnesc 179
Domnești 179
Doneștii 227
Doniceștii 227
dor 388, 525, 533, 537
dorințe 600, 603
Dorna 188, 193
Dornișoara 188
Dorogna 191
Dostă 133
Dosu Mogăi 336
dragoman 338
Dragomir 194
Dragomirna 191—194, 196
Dragoslavele 599
Drajna 191—193
(a) dramatiza 103, 106
Drăghina 234
Drăghinasa 234
Drănic 271
drept 40
Dridri 222
drum 19, 253, 337
Drumul Arbunelui 336
Drumul-Calicilor 253
Drumul-din-Curmeziș 254
Drumul Marmurelui 336
Drumul Oii 208
Drumul Prejvei 336
Drumul Tîrgului 336
Drumu lu Plai 231
Drumușor 338
ducatar 339
Ducna 191, 192
Dudu 222
duh 327
Duhna 194, 196
Dula 133
dulce 533
dulgher 131
Dulgheru 131
Dumbrava 189
Dumbrăveni 250
Dumbrăvița 189, 190
dumnezăiești 325, 328
Dumnezeu 35, 36, 162, 331
Dunăre 270
după 96, 168
Dupna 193, 195, 196
du-te vino 95
dvori 40
dvornic 338, 341
dvornicel 338, 341

E

Ecó 442
Edibolu 135
educație 85
efort 86
egalitarism 170
ei, bine! 96
el 49, 52—61, 162, 283, 508, 571
element 85
Elena 221
Emin 272
Eminovici 272
emistih 28
(a) emulsiona 103
enciclică 176
enunț 356, 358
Eol 442
Erato 442
ergonomie 177
Ermil 492, 493
esemplu 562
esplica 562
est 614
etatism 176
etatizare 176
eu 15, 21, 283
eunuc 299
(a) exista 479
explozie 176

F

(a) face 49, 102—110, 113, 325, 327, 469, 563
factitiv 102

facultate 620
fag 355
fair-play 176
falce 339
fals 490
(a) falsifica 106
Fata Copăcelului 336
fată 469
faţă 77
Фаѣр 180, 638
Фаѣрєн 180
fază 85
făcătoriul 325
făgădui 163, 320, 563
făget 335, 584
făgeţel 262
Făgeţel 262, 338
făguleţ 335
Făguleţ 338
fără 168
Fărcaşele 585
Făt-Frumos 445
făţare 77
făţarnic 77
Făurel 338
februarie 281
fecioară 10
feciorelnic 10
Feiurd 266
Feiurdeni 266
fel 64
femeiesc 235
feneant 563
Fenied 266
fericăciune 36
ferie 339
fertun 339
feyer 156
(a) fi 35, 45, 49, 94, 96, 110, 282, 283, 315, 320, 325, 327, 331, 378, 477—480, 523, 574—577, 599, 600, 605
fiabilitate 177
fief 176
fierbinte 327
fieştecare 331
Fifi 222
fiindcă 480
Filibiliu 135
Filibiu 135
filistin 176
(a) filologiza 102
filozofie 285
fir 156
fire 35, 331
firfirică 291
fiu 35, 325, 327, 331
fîntînă 21, 253
Fîntînile-Giurgii 255
Fîntîniţa 338
Fîntînile 191
flamură 498
flecări 576
florin 339
fluid 6
fluier 145
fluşturatic 587
flutur 602
foarte 45, 46, 49, 600
foc 618
focşănean 236
Focşăneanu 236
foiofiu 290
folos 49, 599
folositor 330
frasin 335
Фратєцин 182
fraţi 331
frăsinet 335
Frăsinet 208
Фръцилж 182
Фръцилєцιє 182
frăţior 581
frăţine 314
frig 571
Frige-Cîine 250
frige-linte 96
Frij 269
Frumoasa 252
frumos 445
**frumuşat* 74
Frumuşel 238
frunte 147
Fruntea Mlăcilor 336
Фрѣ(н)тє(ш) 182
fulger 501, 509, 587
fund 180, 253, 335
Фѣлдѣ 180
Фоундѣнє 180
Фѣндацιо(м) 180
Fundul Armeanului 585
Funduleţ 338
Fundul Poienii 336
fune 316
funtă 299
furcă 180, 335
furcitură 335
Furciturile Picuiului 209
Furnică 182, 603, 623
fustaş 339

G

Gagea 235
Galambod 266
Galaţi 271
Galda 188
galerie 595
гангѣра 182
gaşcă 563
gaură 335
Gavriliţeştii 226
Găgeasca 235
Găina 218
Gălăoaia Mare 188
Gălăoaia Mică 188
gălăţean 236
(a) gălbini 491
Galdiţa 188
găletar 339
Găneşti 227
gărînă 209
găsi 479
găunos 335
гъѣрѣнє 182
(a) găuri 595
Găvan 237
Găvănescul 236
Găvăneşteanul 237
Găvăneşti 237
geambaş 131, 132
Geambaşu 131
geambaz 132
Geambazu 131
gelep 339
genunche 326, 329
genune 181, 335, 511
ger 498
Ghelmeg 135
Ghelmez 135
Gheluţa Mare 188
Gheluţa Mică 188
Gheorghe 493, 596
Gheruţă 227
Gheruţoñilor 227
gheşeft 563
gheşeftar 563
ghete 131
Ghica 230
Ghilad 266
ghinărar 339
ghindeşti 168
ghioci 299
Gigi 222
Gigică 222
Gilort 213
gimnastică 85
Giugiuc 134
giurui 328
Gîlma Mălinişului 336
gîlmă 335
gîmfa 78, 79
gînd 601
Gîrbăul Mare 188
Gîrbăul Mic 188
Gîrla 189, 251
Gîrla Flăminzilor 337
Gîrla Pietroasei 337
gîrlă 251
Gîrliţa 189
Gîrniţa 208
Gladna 191, 193, 196

Gladna Montană 192
Gladna Romană 192
glavă 163
gligan 575
gloabă 339, 340
globnic 339
glod 78, 80, 335
Glodu (Mare) 189
Glodurel 338
(a) glorifica 102
(a) glumi 43, 44
Goga 222
gogoaşă 602
gogon 77
gogonat 77
Gogu 222
gol 563
gorgan 335
Gorgănel 338
Gorj 271, 392
Gorna 193
gorun 335
gorunet 335
Goruniş 208
Govîndari 269
grabă 569
gramatic 339
(a se) grăbi 111
grădinar 339
grădină 335, 603
grămădit 182, 335
Greavu 273, 392
Grecia 444
greşeală 35, 36, 283, 326, 329, 331
greşi 325, 328, 331
greutăţi 95
Grigri 222
grijaşte 331
grijă 49, 325, 326, 328
grind 209, 241, 249, 335
grindan 241
grindel 580
Grinţeş 189
Grinţeşul Mic 189
grivă 563
Groapa-Lupului 254
groapă 214, 244, 253, 335, 599
Groapele-Balmajului 214
groaznic 320
grohot 335
gropan 335
Gropele 214
Gropílele 214
Gropíţa 338
gropiţă 244
Gropu 214
groş 339
грощанъ 181
groşet 335
grozav 340
grozăveşti 340
grozliv 320
grui 335
Gruiari 584
Gruieni 584
gruieţ 335
Gruieţ 338
Gruişor 338
Gruiu Ciclovinii 244
Gruiul Căpăţînii 336
Gruiul Poienii 336
grumaz 179, 180
Grumăzeşti 179, 180
Grupşoara 338
Gudea Mare 188
Gudea Mică 188
Gura Ciclovinii 145
Gura-Humorului 280
Gura Latoriţei 585
Gura Padinului 244
gură 335
gură-cască 94, 95
gurguiat 335

H

haclui 381
Hagi- 135
-hagi 135
Hagichirea 136
Hagiioanu 136
hagiul 131
haida-hai ! 96
haimana 563
Halepliu 135
Halingeşti 227
halîngă 335
Halîngă 227
Hamangiu 133, 134
Hamza 235
Hamzoaia 235
hanol 46, 49
haracear 339
haraghie 339
Hasan 135
Hatna 193, 195, 196
Havîrna 192, 193
hazardos 563
hălămujdie 587
Хълъцıе 182
Hălmaşul Mare 188
Hălmaşul Mic 188
hămeos 335
hăracandemine 631
Hărniceşti 264
heară 39
heclui 381
Hector 443
heleşteu 335
hemiciclu 283
heregar 339
hexaedru 286
hexagon 286
Hideg 188
Hidigel 188
hiecarele 315
hierul 315
hînsar 309
Hlăbnicel 190
hm ! 617, 618
hoagăre 582
Hodina 193
hodorog 293
hodoronc 293
Hogea 252, 253
Holda 188
holdă 245, 601
holdină 245
Holdiţa 188
holercă 49
holm 335
Holod 266
Holupna 196
Homer 217
Homorodul Mare 188
Homorodul Mic 188
horbă 174
horilcă 49
Hoşa 131
hotar 180, 335, 339, 614
Hotarna 196
hotarnic 180
Hotarul Albenilor 336
Hotarul Albotenilor 337
Hotarul Arămeştilor 337
Hotarul Bădenilor 336
Hotarul Bărseştilor 336
Hotarul Boteştilor 337
Hotarul Brădetului 336
Hotarul Buciumenilor 336
Hotarul Buciumilor 337
Hotarul Căzăneştilor 336
Hotarul Cocorăştilor 336
Hotarul Comanei 336
Hotarul Crîngurenilor 336
Hotarul Cucului 336
Hotarul Deduleştilor 336
Hotarul Dobroeştilor 336
Hotarul Groşilor 336
Hotarul Hobiştei 336
Hotarul Medieştilor 337
Hotarul Ocinei 336
Hotarul Poienilor 336
Hotarul Sălăjanilor 337
Hotarul Strămbeanilor 336
Hotarul Strîmbei 336
Hotarul Şarapatinilor 336
Hotarul Titeştilor 337
Hotarul Turcilor 336
Hotarul Viţelului 336
hrubă 609

ХȣХȣрези 180
Hulă 227
Hulońi 227
hulub 73, 80
hulubărie 73, 79, 80
Hulubna 193, 195, 196
hurmuz 135
Hurmuz 135
Hurmuzescu 135
husar 339
Huşnicioara 188
Huşniţa 188
huzur 132
Huzuru 131, 132

I

iaca 96, 299
iahting 187
Ialangi 134
ialeş 317
Ialomicioara 188, 190
Ialomiţa 188, 190
iapă 469
iar 335
iarbă 14, 469
iată 299, 320, 469
iaz 249
Ibru 270
Icazna 191, 196
Iclod 266
idee 279
(a) identifica 102
Idicel 188
Idici 188
(a) idiotiza 102
Idirmiliu 135
ienicer 339
Iehóva 443
iepure 563
ierbărit 471
ieri 15
Ieşeanu 236
(a) ieşi 147
Ieud 266
iezer 320, 335
iezercan 335
Ihod 266
Ileana Cosînzeana 445
ilişar 339
Ilişoara Mare 188
Ilişoara Mică 188
imaş 252, 257
imbold 78, 80
Imoasa 195
Inand 266
inefabil 121
ingrat 471
inimă 49, 508, 599, 600, 603
instrument 176
integrare 176
intelectualism 176
intensitate 86
interparlamentar 176
interpol 176
interrelaţii 87
invalidare 176
invisibil 87
Iod 266
Ion 235, 598
Ioneasca 235
Ionescu 225, 230, 236
Ionescu de la Brad 237
Ioneşti 225, 230, 231, 584
Ipsilante 230
irod 498
Ischistanbol 135
isop 34
ispăşi 491
ispravnic 339
issopom 34
Isticeu 189
Isticeul Mare 189
isţeli 320
iubi 36, 325, 331, 345, 346
Iusuzoglu 134
iute 94
iuzbaşă 132
Ivand(a) 266
Ixion 442
Izvoarele Sucevei 585
Izbăşeanu 132
Izbăşescu 132
izbăvi 325, 327, 331
izlaz 252, 335
izobară 285
izolaţionism 178
Izverna 191—193
Izvoare 217
izvor 217, 335, 452, 601
(a) izvorî 11, 147, 330
Izvoru al Rece 218
Izvorul al Rece 217
Izvorul Ciochinului 244

Î

îmbarbat 601
îmbe 317
(a) îmbelşuga 105
îmboldi 78
(a) îmbolnăvi 107
(a) îmbrăca 469
îmbrînca 78
îmbrînci 78
(a) îmbucătăţi 105
îmbucura 76
îmbulzi 79
îmburlugi 579
împăcare 68
împărat 325
împărtăşi 325, 328, 331
împătur 601
împla 605
împle 146
împuţit 335
în 147, 211, 256—258
înalt 14, 15, 22, 23, 150, 511, 605, 606
înăbuşi 491
înălţat 327
înălţime 23, 605, 606
În-Căproai 257
În Cătúri 210
închina 325
închis 500
închisoare 620
În-Ciulei 257
înconjura 315, 331, 605
În-Cornea 257
În Crivină 211
încruntat 40
îndată 320
îndărăpniciune 320
îndără(p)t 318, 605, 606
În-Deal-la-Bordei 258
În-Deal-la-Comoară 257, 258
În-Deal-la-Niţă 250, 258
îndoiele 279
În-Dos-la-Ichim 257
îndurător 490
(a) îndurera 105
În-Emaş 257
În-Faţă-la-Cireş 257
(a) înfăptui 105
înfăşura 320
înfăţişa 286, 601
înflori 107
înfricată 327
înfrîntă 327
înfrumuseţat 320, 325
(a) înfrunzi 590
înfundătură 335
îngălbenit 491
îngeamăn 601
îngenuncheat 491
înger 508
înghie 39
îngîmfa 78
îngîmfare 78
îngîmfat 78
îngloda 79, 80
îniobăgi 102
înjurătură 562
înlănţui 491
înlăuntru 318, 500
(a) înlesni 105

(a) înmărmuri 111
(a) înmuguri 107
înnebuni 491, 492
înnemuri 105
înnobila 103, 105
În Ponoară 211
În Răchiți 211
În Refec 254
înrobi 102, 105
ins 317
însămna 325, 328
însurat 262
însurățel 261
înșălătoare 331
înșelăciune 36, 326, 328
întinde 492, 602
întîmplă 479, 480
întoldeauna 480
între 256, 391
Интребаре 164
Între-Dealuri 256
În-Trei-Pîraie 256
Între-Pîraie 256
Întridealuri 256
În-Trii-Dealuri 256
Întripirai 256
întuneric 14, 16—18, 21
înțelepciunii 328
înțelepțeaște 325
înțoli 562
învăli 320
învăluiesc 601
învățat 36
învierea 314
învinovăți 105

J

jale 328, 331
Jaleș 188
Jaleșel 188
jariște 209
jechilă 290
jeludnar 339
jerdie 339
jertva 320, 327
jertvi 327
Jicna 191, 195
Jijia 188
Jijioara 188, 190
Jiițul Mare 188
Jiițul Mic 188
jirebie 76, 339
Jirov 188
Jirovel 188, 190
jitnicer 339
Jiu 213
Joampa 212
Joampa-Cornului 212
Jampa-Izvorului 212
Joampa-lu-Bie 212
Joampa-lu-Nacu 212
Joampa-Sălciilor 212
joampă 212
joc 35, 85, 325, 328, 468, 469
jold 339
jos 325, 328
juca 43, 44, 96
jude 156, 236, 339
judeca 325, 328, 339
judecată 328, 330, 331, 468, 469
județ 325, 339
jumetate 156
junghiați 331
juntă 176
jupîn 156, 314, 334, 340
jupîneasa 315
Jupînești 334, 340
jura 320, 325, 328
jurămînt 331
jurubiță 76
justifica 102

K

kinestesic 87

L

la 211, 256—258
La Aleșteu 211
La Arva 257
La Avram 211
La Baltă 211
labirint 605
La Brad 337
La-Bursuci 255, 288
lac 249, 253, 335, 528
La-Cărbuni 257
La Cătină 256
La Chilii 257
La Ciochină 244
La Cioț 257
La Cireș 257
La-Cîță 257
La Comoară 256
La-Comșa 257
La Copăcele 337
lacrimă 18, 20, 599, 600
La-Cristescu 257
Lacul Batiștelor 336
Lacul Cailor 336
Lacul Cămilei 336
Lacul Cîinelui 336
Lacul-cu-Bani 254
Lacul Dalei 336
Lacul-de-la-Nicodei 254
Lacul-de-pe-Vale 254
Lacul Limpede 337
Lacul Mare 337
Lacul Pomului 336
Lacul Răchiților 336
Lacul-Roșca 253
Lacul Țărmuros 337
Lacu Puturos 337
Lacurile Gemene 337
ladă 283
La Dîrstă 337
La Frasîn 208
La Gardu 337
lagăr 176
Lagnera 257
La Gorgan 337
La Gorun 337
La Hotar 337
Lahovărești 227
Lala 222
La Lacure 337
Lalu 222
La Plopul 337
laponă 299
lapte 563
La Pușcoți 227
La Rădulești 337
La Spîn 337
laște 72
La Trestie 337
La Vădulețul 337
laz 209, 335
lăcaș 325
Lăculeț 338
lămâstie 573
lănțui 491
Lăpăduș 225
Lăpădușoñilor 227
Lăpușna 191, 193
Lăpușnic 189
Lăpușnicul Mare 189
lăsa 96, 102, 109, 110, 562
Lăscud 266
lăuda 325, 328
Leamna 191—193, 196
lega 497
legitimist 176
legitimitate 176
legumi 603
Lehliu 136
lelea 617
Lenga 230
Lența 221
lepăda 36, 318, 327
lepădătură 563
Lesna 191
lespede 291
Leșunțul Mare 188
Leșunțul Mic 188

Leurda 182, 622
леѹщѣ(н) 182
Levăntul 132
levent 132
Levință 131, 132
Levințul 132
lez-majestate 176
libian 176
lichefia 102
Lili 222
Lilica 222
limbă 599
Limpedea 188
Limpejoara 188
lin 147
liniște 68
Lisna 192, 195
Litońilor 227
Liță 223
livadă 335
lock-out 176
locro 45, 49
logofăt 339
Lopatna 191
Lotrișor 188
Lotru 188
Lozna (Mare) 189, 191, 192
lua 209, 314, 317
lucinde 603
lucri 601
Luli 222
lume 96
lumească 331
lumina 35, 601
lumină 10, 14—19, 147, 299, 588, 600
lună 145, 146, 389, 452, 511, 537, 563
Lunca Anițeștilor 227
Lunca Lupilor 336
luncă 249
lung 600
Lunga 188
Lunguleț 338
Lungușoara 188

M

machia 177
macrobaroc 126, 127
macrou 177
madem 65
madonă 65, 66
mafiot 176
Magearu 136
mai 46, 284, 318, 411
maimuță 67
mainte 318
mal 335
malac 130, 132
Malaca 132
malgaș 176
malonestitate 563
Malul Mălușalelor 336
mamă 222, 319, 595, 606, 607
Manafu 131
manc 563
mandatar 177
manieră 64
marcasit 177
mare (adj.) 96, 188—190
mare (s.) 14, 15, 19, 511, 512, 528
margine 511, 617
marocan 176
Marte 442
ма(с) 182
mascotă 177
masochism 177
maștihă 40
Matca 236
Matca Boului 336
matcă 335, 340
matematic 64
matematică 64
material 63, 64
матоушица 182
maximafil 177
maximafilie 177
Maxut 135
mazil 130
mazili 130
măcău 588, 589
măciniș 182, 622
măciucar 339
Măgura Băduleștilor 336
Măgura Fetei 336
Măgura Inurilor 336
Măgura Moșilor 336
Măgura Moțată 209
Măgura Surpată 337
Măgura Verde 209
măgură 209, 320, 335
Măgurele Lazului 336
măgurice 335
Măgurile Deșirate 337
Măgurile Gemene 337
măhăi 174
Mălăcan 130, 132
mălin 340
mămolete 593
mămulete 578, 580
mămuleț 579
Mănăstirea 219, 220
măngănar 339
mărgean 132, 619
Mărgean 132
măre 618
Măria Mare 188
Măria Mică 188
mărtînă 239
mărturisi 325, 328
mărunt 79
măruntaie 595
măsura 605
măsură 330
mătărîngă 578
mătcași 236
mătcean 236
mătușă 581
мъѕърескѹла 182
mde! 617
mecanic 64
mecanică 64
medelnicer 339
Medgidia 135
mediator 176
mediație 176
Mehmet 135
melancolic 537
melc 67, 68
melo 177
mendre 563
menestrel 299
mental 87
Mera 257
merge 36, 45, 325, 327, 331, 469
mering 177
merita 391
mertic 68, 339
metafizic 64
metionină 177
meu 16, 49, 317, 325, 327, 330
mexican 176
mic 156, 189, 190, 600
microbaroc 126, 127
miedar 339
миерлъ 182
mierță 68
mihalț 579
Milcov 188, 251, 252
Milcovel 188
Mimi 222, 250
Mimița 222
mină 595
minte 147, 601
minune 467
mira 96, 97
Mira 447
Mircea 59
Miron 226
Mironeștii 226
Mirșid 266
miruiți 325
misirliu 136
Misirliu 136
mister 16
mișcare 85

mişei 36
mişuna 577
mizanscenă 177
mîine 79
mîna 615
mînă 36, 68, 316, 326, 329, 330, 562, 603, 606
mînca 168, 469
mingiia 43, 44
mînz 242
mînzălău 242
mîrlan 242
mîrşav 299
Mlaca Crucilor 336
mlacă 212, 335, 340
Mlacă 212
Mlăcuţa 338
mlăjet 335
moare (s.) 73, 80
mocirlă 335
mocran 580
Mocrea 580
mod 64
modîrlan 242, 247
modîrlău 242
modor 242
modoran 242
modoroi 242
**modorlan* 242
modur 242
modus vivendi 176
mohair 177
mohor 73, 74
mohorî 73, 74, 79
mohorît 74, 80
mohorîţire 74
mohoroţit 74
moină 580
moisă 580
móiţă 580
Mojna 191
molac 580
molan 580
molatec 580
Moldoviţa 191
molete 580
moltă 45
moment 85
monar(c)h 8, 562
monedă 68
morar 339, 471
Morarul 254
morărit 471
Morişoara 338
morlan 580
mormînt 14, 18
morocăni 74
morocănos 74, 79, 80
morte 167
morun 580
morunaş 580
Mosna 191, 192
moş 283
Moşna 188, 191—193
moşneag 501
Moşnişoara 188
moştean 74, 79
moşteni 35, 74, 79, 80, 320
moştenire 74
moştenitor 74
molan 242
motocros 177
Motrişor 188
Motru 188, 213
moţ 246
moţiune 176
mov 177
Movila Găunoasă 337
movilă 249, 335
Movileşti 227
Moviliţa 338
mozambican 176
muche 335
Muchea Strîmbei 336
muget 5
Mujna 192, 193
mult 320, 571, 572
mulţămi 562
mulţumire 473
mulţumitor 173
muncel 335
Muncel 338
munte 209, 249, 320, 335
мънтя 180
munteanul 580
munteniza 102
mura (vb.) 73, 79
murare 73
murat 73
murătură 73
Mureş 213
Мърга 180
Мърточа 180
Muruzeştii 227
muşat 74
muşăţel 562
muşca 589
muşcel 392
Muşcel 392
muşeţel 74, 79
Muşna 193
mut 576
mutaţie 17
(a) muţi 320, 576

N

Nana 222
Nanu 222
Napoleon 216
nasmodie 573
настарн 181
Наст(р)ап 181
nasture 181
naşi 328
naturalizare 176
na-ţi-o frîntă 96
navetist 177
năbuşeală 491
năbuşi 491
năbuşire 491
năbuşit 491
năbuşitor 491
năcăjesc 326
Năculeştii 229
nădăjdui 35, 326, 329
năduvul 320
nălban 131
nămolete 579
Nămoloasa 195
nănaşă 173
Năneşti 264
năpîrcă 581
năsoacă 292
nătîntoacă 292
nătărău 77
năzbîtie 573
năzgodie 573
nea 34
nea (=nene) 617
neagiuns 325
Neagra 188
neagresiune 176
Neajlov 188
Neajlovel 188
nealiniere 176
nebote(d)zat 325, 328
necăutat 492
necum 319
nedesertat 36
nediajde 35
nedireptate 320
neghini 587
Negrişoara 188
negură 595
neguţător 339
Neharna 193, 195
neintervenţie 176
neînţelegere 68
neînţeles 16
nelutatic 174
Nemaş 257
nemişcare 68
nemîngîiet 537
Nemţişor 190
немцишорн 182
nemulţumire 473
nemulţumitor 473
nendurător 490
nenea 617
neobrăzat 79

nepăsător 79
nepot 581
neproliferare 176, 177
nesedus 492
Nesus 442
netare 77
neudat 492
nevă(d)zut 321
Nevăţ 213
Nevesteasca 235
невoлинка 182
nimeni 162, 600, 601
nimic 49, 604
Nini 222
Nirajul Mare 188
Nirajul Mic 188
nisipiş 605
nişte 49, 391
Niţă 258
noapte 14, 15, 21, 511, 588
noi 314
Nojorid 266
nor 94, 98, 314, 498, 587, 605
nord-african 176
nord-american 176
nord-dunărean 176
nosfiţă 581
nostiţă 581
nostru 45
nove 168
nu 45, 46, 49—56
nuc 335
nucet 335
numai 283, 391
numi 325, 328
nutriment 563
Nuţătna 192

O

o (art.) 46, 49
o (interj.) 537
oagăr(e) 581, 582
oase 327
oaste 498
oaşă 335
obcină 335
(a) obiecţiona 106
Obîrşia Aninoasei 336
Obîrşia Bouşorului 336
Obîrşia Bucinului 336
Obîrşia Cînelui 336
Obîrşia Deşului 336
Obîrşia Fetiţei 336
Obîrşia Frumosului 337
Obîrşia Luncii 336
Obîrşia Lupoanei 336
Obîrşia Muncelului 337
Obîrşia Noatenului 336
Obîrşia Păcăleanului 336
Obîrşia Pietrişului 336
Obîrşia Ursoaiei 336
obîrşie 335
oblete 77
obloc 69
oblocar 69
obloci 69
oblu 77
oboroc 68, 69
oboseală 283
obraz 68
obrăzat 79
obrejie 335
Obrejuţa 338
obroacă 69
ochi 68, 131, 147
Ochiul-Ţîrdii 253
ocina 320
Ocina Poienii 326
ocolina 195
Ocoliş 188
Ocolişel 188
Ocolna 192, 195
ocolnă 195
odată 283
odihnă 68
Odiseos 442
Odissev 442
olandez 176
Okeanos 442
olicăi 71
Olt 188, 213, 270
Olteţ 270
Oltişor 188
om 22, 314, 325, 327, 330
omăt 171, 319
omenesc 325
omidă 588
omogenizare 176, 177
Onica 236
Onicenii 236
opera 102
optic 65
optică 65
optimizare 176, 177
Orac 134
orătanie 287
Orbaia (Mică) 189
Orbeştilor 228
Orbu 228
Orfeu 442
Orion 442
osluhar 339
ostrov 249, 335
Oşand 266
oteţi 320
oţel 156

P

pabardos 291
pace 68, 502
paceaură 132
pachioană 289
paci 289, 290
pacilă 290
Paciur(e)a 132
pactizare 176
Padina 193
Padina lu Ciocuţ 246
Padina Malului 336
padină 244
Padinu 244
pahar 600
paharnic 339, 341
pahiu 290
pai 293
**paitac* 575
pajimă 290
pajişte 335, 340
Pajişte 340
Paladeştii 227
palamojdie 573, 575
palanţă 576
palat 599, 605
pală 291
palhă 290, 291
palid 5
palipaş 581
palmă 68, 70
палмешъ 182
paltin 335
paluşcă 291
Pamuc 132, 134
panc 576—578
papa 222
papaciupă 292, 293
Papahagi 136
papală 293
papalungă 292, 293
papa(n)cioacă 291, 292
papapungă 293
paparudă 292, 293
Papazoglu 134
papă-lapte 94, 95
papleagă 293, 294
paplec 294
Paporna 192, 196
papuc 132, 294, 320
Papuc 132
papună 294
para 68
parazios 294, 295
pareatcă 289
parfie 578
parhiu 295, 296
parlac 295
parlamentarism 176
parte 316

pas 600
Pasăre 227
paschină 295
pasfii 295
pasmarqhiol 295, 296,
Paşalega 227
paşcă 574
paşchiulă 574
paşniţă 574
patalama 576
patent 177
patina 325, 599, 600
patmă 574
patnoşcă 574
patologie 471
patronat 176
paţachină 295
pazmangiu 296
pazvangiu 296
pă 469, 577
păbtia 574
păcat 14, 325, 327
păcăni 576
păcurar 339
Păcurile 585
pădăi(a) 574
păducel 335
pădure 249, 335
Păduroasa 195
păhărnicel 339, 341
păhiu 290
păhui(e) 574, 575
păianjen 290
păitoniu 575
păiugă 293
păiuşcă 576
pălamojdi 575
pălăi 576
pălălăi 576
pălămăti 573, 575, 576
**pălămătie* 573
pălăvrăgi 576
pălipaş 581
pălţinet 335
pălţiniş 335
păluşcă 576
păluşchiţă 291
pămînt 15, 16
păncălău 578
păncăni 578
păncănit 578
păpădie 292
păpuşar 339
părăginos 335
părăsi 39, 335
Părău Cielovinii 244
Părău Ciocului 239
**părăzăuos* 295
părăzel 294
părăziuos 295
părea 104, 109, 110, 571
părgan 577
părinţi 320, 330
păs 604
păsa 79
păsat 563
Păsăroñii 227
păsător 79
păscrisă 577
păsmăngi 295
păstru(n)gă 293
Păşăligeştilor 227
păşi 601
pătărîngă 578
păucălău 578
păzi 319, 325, 328, 331
pe 211, 256, 299, 303, 321, 378, 577, 620
pede(a)psă 320
pension 620
pentastih 28
pentru 45, 93, 97, 325, 331
pepene 469
Pepi 222
perceal 591
Pe Refec 254
perete 563, 605
Pereschivul Mare 188
Pereschivul Mic 188
perfect 284
(a) perfecta 102
pergament 382
perină 605, 606
perioadă 85
periş 335
perper 339
persona non grata 176
(a) personifica 106
peruan 176
pescrisă 578
pestriţ 335
Peşteana 189
Peşteniţa 189
peşteră 335
petecală 490
petrece 320, 479
Petrid 266
Petrind 266
Petrov 230
Piatra 56, 239
piatră 156
pază 75
pic 604
pici 246
picior 68, 335
pic(l)u 246
pic(l)ui 209, 246
Picuia 209
Picuiel 209
pieptăna 469
pieptini 469
pieptul 147
pierde 67, 68
pierde-vară 94, 95
pieri 601
pierire 601
pietrar 339
pietriş 337
Pietroasa 250, 251
piez 75
pieziş 75, 79
Pilad 442
Pilăteştii 227
pinten 335
pinul 320
piotă 289
Pipăruş 270
pipe-line 176
piraterie 177
pisc 156, 253, 335
Piscu Blidarulov 338
Piscu Boului 585
Piscu Cioc 239
Piscu Ciocului 231
Piscu Dracului 337
Piscul Călinilor 337
Piscul Căprioarei 337
Piscul Ciulinului 337
Piscul Cîrn 337
Piscul Coteniţei 357
Piscul Fagului 336
Piscul Frasinulov 338
Piscul Furnicarului 336
Piscul Gîrniţei 336
Piscul Gorunelului 336
Piscul Groşilor 337
Piscul Jgheboasei 337
Piscul Năsipului 336
Piscul Păcurarilor 337
Piscul Poienii 337
Piscul Pravăţului 336
Piscul Scheaului 337
Piscul Singeretului 336
Piscu lu Cioc 239
Piscu lu Stroe 337
Piscul Vălcelei 336
Piscul Vladov 338
pisică 562
pişicherlic 563
pitar 339, 341
pită 168, 574
pităreł 339, 341
piteştean 236
Piteşteanu 236
питникъ 182
pilo(a)şcă 574
pitulat 335
piţiga 75
piţigăiat 75
piţigoi 73, 74, 80
piţiguş 75
pivnicer 339
pivniţă 340
pizmătareţ 605, 606

Pihna 192, 196
piine 325, 330, 562, 605, 606
pînă 497, 498
Pinticești 250
Pîrcălab 339
pîrgar 339
pîriu 189, 209, 217, 251, 253, 335
Pîriu din Deal 217
Pîriu din Vale 218
Pîriul 251
Pîriul Albeștilor 597
Pîriul Arvei 254
Pîriul Arvei Seci 254
Pîriul Băneștilor 583
Piriu Bîrsănesc 584
Pîriul Bursucul 255
Pîriul Călugăriței 489
Pîriul Chiliilor 257
Pîriul Cireșului 251, 257
Pîriul Dălhănțul 254
Pîriul-din-Țarnă-de-la-Ulmi
Pîriul-Hogei 252
Pîriul-Hogii 253, 254
Pîriul la Fîntînele-Giurgii 254
Pîriul-Limpede 253
Pîriul Rudarului 189
Pîriul Voinești 189
Pîriul Zloții 251
pîrleo ! 96
pîrloagă 335
plai 253
Plaineșli 250
Plaiul Podul-lui-Vodă 253
Plaiul Secălura 254
Plaiul Vaideeilor 337
(a) planifica 102
Plapcea Mare 188
Plapcea Mică 188
плъчи(н)а́кліи 182
plăcut 331
Plăișor 338
plăte 46
plean 321
Pleana 189
Plenița 189
plescăi 294
plesni 294
pleș 235, 340
плешa 340
плешана 340
плешескъл 340
плешои 340
pleșuv 340
plîng 150
plîns 321, 604
ploaie 498
plonjor 176
Plopii lu Vîrjoghe 337
plopiș 335
plopșor 338
Plosca 340
ploscar 339
ploscă 340
pluralism 176
pluta 177
pluti 512
poală 335
Poarta-Țărnii 259
*poc*ă 284
poci (s.) 289, 290
poci (vb.) 77
pocie 289
pocit 77
pocitură 77
pod 177, 340
под'кни 340
podgorie 335, 340
Podgoria 340
podiș 253
Podișor 338
Podul-Javrii 253
Podul Pietroasei 252
Podul Vetricii 252
Poenița 266
poezie 32
pogon 339
pogorît 318, 336
pohtescu 46, 49
Poiana 189, 193, 203, 217—220, 230
Poiana Blidăria 256
Poiana Bursucul 255
Poiana Cioților 257
Poiana-cu-Brebenei 254, 255
Poiana Muncelul 337
Poiana Sorul 337
Poiana Secălura Tomei 254, 255
Poiana Secăturei 255
Poiana-Țugulea 253
poiană 193, 203, 209, 217, 253, 335
poienari 236
poienași 236
poienășițe 236
Poienile Malului 337
Poienița 189, 338
poinean 236
pojar 340
Pojarul 340
пожерецин 340
pol 299
polimă 289
poloboc 49
polomojdi 573
polomolește 575
polomoți 573, 576
**polomotie* 573
pom 253, 590
pomadate 562
pomet 261
pomețel 261
Pomii-Ticului 253
pomologie 471
ponor 335, 340
Ponor 340
Ponorel 338
Popa 235
popă 334, 340
Popeasca 235
Popescari 584
Popescu 225, 235, 238
Пэпескъ 340
Popescu-Puțuri 237
Popești 225, 228, 229, 334, 340, 584
popor 600
по(р)ка 180
porcar 339
Poróina 189, 192
Poroiniță 189
porozău 294
portar 339
Portișoara 338
Portița 338
porțile 327
porumb 73
porumbar 73
porumbel 73
Porumbeni 266
porunci 320
posadnic 339
postelnic 339
Postelniceștii 226
potcă 77, 289, 290
potcovar 339
Poteca Padinului 244
Poteca Păcăleanului 337
potență 460
potîrnichier 339
potoli 320
Potoceștii 227
Potoțeștii 227
povodnicar 339
(a) poziliva 102, 105
Prahova 189
Prahoviță 189
pravalalic 6
prădalnică 339
prăscrisă 577
prăvălie 562
prăvi 315
prea 325, 600
Preasna 192, 193
prebaroc 120, 127
preclasic 126
precuget 5
pretențogol 46, 49
preot 179
Preoteasa 227
Preotesăștilor 227
Preseaca (Mare) 189
Presna-Gară 192

preslinsă 321
preulesc 179
Preuleşti 179
priboi 335
pridvoară 320, 600
prienţă 46
Prihodiştea Mărgelaiă 337
primăvară 21
prinsără 315
prinos 320
pripas 340
pripăşar 339
pripor 253, 335, 340
Pripor 340
Priporul-cu-Noroi 254
pris(e)acă 209, 335, 340
prislop 335
Prislopul Veţelului 337
prival 335
privi 328
prizări 75
prizărit 75, 79, 80
procelnic 339
programare 86
Prometeu 442
prooroci 315
proorocire 315
proslăvi 325, 328
prospectivă 176
prund 335
Prunişor 338
puiacă 299
Puişor 338
pulbere 14, 19
(a) pulveriza 106
(a) pune 96, 102, 109, 110, 379, 615
pup 246
pupăză 294
pupui 246
пърчелеци 180
puriceştilor 227
puşcar 339
Puşcă 227
Puşcońi 227
pulea 317, 460, 468
pulină 194
pulinţă 468
Pulna 188, 189, 191—194
Pulna Întunecoasă 191
Pulna Mică 189, 191
Pulna Seacă 191
Pulnişoara 188
Puluroasa 194
puluros 336

R

Rachitna 193
Racotă 204
Racoţi 204
Racoviţeştii 227
rade 101
Radimna 192
Radna 192
Radu 584
ram 605, 606
Ramna 191—193, 195
rană 18, 588
rang 605
(a) rarefia 102
Răşca 188
Raţ 226
Ravna 195
Răchiliş 189
Răchilişul Mare 189
Răchitna 192
Răchiloasa 195
rădăcină 603
Rădoi(u) 230
Rădulescu-Motru 237
Răduleşti 584
răgălie 182, 622
rămîne 315, 327, 601
răpegiune 39
răpi 602
răsări 452, 453, 455, 602
răsărit 21, 325
resăltînde 603
răspierde 174
răspunde 164, 315, 316, 325, 328
răsturba 174
răsturnat 336
răsună 150
Răşcuţa 188
Răteştii 220
rău 320
războí 68, 502
războinic 36
răzima 150
rea-voinţă 283
rece 469
recepţiona 106
redija 563
regină 8
rehnă 381
rejecta 563
reni 299
repaos 68
Repedea 252
resălta 453
re-sare 482
resări 452, 453, 455
revanşism 176
rever 176
Revna 193, 195
rezvedit 381
rigă 299
Riri 222
Ribicioara 188
Ribiţa 178
Rîmna 191, 193
rîmnă 196
Rîmnic 188
Rîmnicel 188
rîndunele 605, 606
Rîpa-Bursucilor 255, 258
Rîpa-Ciorii 209
Rîpa-Galbenă 209
Rîpa-Haltă 209
Rîpa-Hogii 253, 254
Rîpa-Roşie 253
rîpă 209, 252, 253, 255, 355, 599
rîse 315, 316
Rîşca 188
Rîşcov 45, 49
Rîşcuţa 188
rît 335
rîtma 30
rîu 302, 335
Rîul 188, 252
Rîuşor(ul) 188, 190, 338
Rîvna 193
roată 180, 243, 599
(a) robi 103, 106
Rodna 192, 193
Rogna 192
rogojină 38, 326, 328, 340
Rogojină 340
рогожинъ 182
rogoz 340
Rogoz 340
(a) romanţa 106
român 281
românesc 235, 281
România 281, 393
(a) româniza 102
Romos 188
Romoşel 188
Roro 222
Rosuşul Mare 188
Rosuşul Mic 188
Roşior 188
Roşu 188
rotălie 243
ротж 180
rouă 314
Rovina 193
rovină 335
rrău 35
Ruda 340
rudar 339
rudă 335, 340
Rudărica Mare 188
Rudărica Mică 188
Rudna 192, 193
ругаю 340
rufă 77
rufos 77
ruga 49, 508
ruginos 336
(a) rumeni 8
runc 203, 209, 335

Runc(u) 188, 203, 584
Runcşor 188
rupe 562, 601, 603, 604
rupt 336
Ruptura Poienii 337
ruptură 335
Ruseteştii 227
ruşina 325, 328

S

Sababei 135
Sacazlăul 135
Sadna 193, 195
Sadu 188
Sagna 192, 195
Said 135
sală 599, 600
salcie 289, 316
САЛЧИШОРЪ 182
saltimbanc 498
Samor 132
samur 132
Samsud 266
sandală 587
Sarmis 438, 447
Satana 443
Sasca (Mare) 189
(a) savantiza 102
să 55, 61, 162, 319, 327
Sădurel 188
săgeată 599
Sălcişor 190, 338
Sălcuţa 338
sălta 603
sănătoşa 168
săpun 34
săracandemine 617
sărăntoacă 292
Sărdar 132
sări 601, 604
Sărişorul Mare 188
Sărişorul Mic 188
săru mîna 618
Sătcel 338
săţios 168
său 316, 599, 600
săvai 319
săvîrşit 35
Sborna 193
scaun 335
scăpa 147, 150, 325, 327
Scărişoara 338
sceptru 605
schelă 594
Schereb 156
schimbare 325
scîndură 594
scîrbi 325, 328
sclipinde 603
scobi 242
scobîrlău 241, 242
scop 605
scrijea 76, 80
scrijeli 76, 79
scrijelitură 76
scrijică 76
scrisă 577
scrîşcări 320
scrîşnire 320
sdruncin 601
se 52—61, 325, 327
seară 145, 146, 315
searbăd 562
Sebeş 188, 252
Sebeşel 188
sec 209, 315, 325, 335
seca 315
secară 156
Secătura 255
Seciul Groşilor 337
seduce 492
Selena 442, 443
semăna 562
semistich 28
semn 325, 331, 381
semnificaţie 381
sens 381
(a) sensibiliza 102
septembrie 281
Septiliceştii 227
serdar 132
Serdaru 131, 132
Seresan 134
Sersea 132
Sersescu 132
Setna 191, 195
sfadă 243
sfară 174
sfădălie 243
Sfînta Ana 492
Sfînta Vineri 492
sfîntă 146
sfîrşi 283, 317
sfredel 609
(a) sfredeli 19
show 176
Sicna 191, 192, 195
Signa 191, 195
sihlă 337
Sihna 191
silişte 341
Silişlea Drumenie 337
Silişlea Huhurezi 337
Silişlea Ungurei 337
simigiu 132
Simigiu 132
Simiz 133, 134
simţămînt 615
sinet 130
singur 315
singurătate 10
Sinitaru 130
Siriul Mare 188
Siriul Mic 188
sistem 86
Sitna 191, 192, 195
Simnic 188
Simnicel 188
sîngere 327
sîrb 179
sîrbesc 179
Sîrbescu 179
Slagna 193
Slamna 196
slatina 340
Slatina 188, 189, 34(
Slatna 193
slavă 22
Slătiniţa 189
Slătioara 188
slăvi 36
Slemea Mlăcilor 337
Slemea Sasului 337
slemnă 196
Slivna 191—193
sloi 381
slugă 40
sluji 320, 326, 328, 331
slujitor 326, 328
smerit 325
smîrc 335
soare 14, 19, 299, 588
sociş 335
СОКОТЕТЕ 180
Solca 188
Solniţa 188
Soltana 131
Soltanul 131
sombru 5
Someş 213
Someşul Mare 188
Someşul Mic 188
somnă 196
sondaj 176
soră 581
sorb 335
Sorna 193
Sovata (Mică) 189
spahiu 295
sparge 458
spart 299
spăsi 490
spătar 339
spătărel 339
spice 587
spilcă 77
spilcui 77
spirit 587
sport 85
sprînceană 562
sprîncenat 262
Sprîncenatu 250
sprîncenăţel 262

spundzura 168
spune 39, 150
sta 150, 318, 320, 615
Stamna 191, 195
stare 176
staroste 45, 49
stat 605
statu quo 176
stăpîn 8
stea 14, 19 — 21, 147, 389
steag 498
stei 335
Stejar 208
Stejeret 208
stih 25—31
stihire 28
stihotvorț 28
stihuire 27, 28
stihuitor 28
stihurgică 28
stihurgie 28
stihurgos 28
(a) stinge 321
stîncă 335, 595, 603
Stoborna 193, 196
Stogu 217, 218
Stolna 191—193
stolnic 341
stolnicel 341
străjer 339
străluci 321
strămoașă 326
strănici 321
Străoane 585
streșină 10
strigă 321
strigoi 491
Strîmba 585
strîmt 562
strîns 315
structură 86, 252
strug 293
strung 293
строүнги 624
строүнгъі 180, 624
Sturza 230
Sturzeștii 227
sub 211, 256, 299
subdezvoltare 176
subțire 283
subversiune 176
Su Coastă 211
sud 299
sud-african 176
sud-american 176
sud-dunărean 176
Su Dosuri 212
sudui 601
suflet 18—20, 147, 325, 330, 508, 587
sugruma 16
Suha Mare 188
Suha Mică 188
Suharna 192
sultan 131
Su Mal 212
sumbru 5
suna 150
suplanta 563
suprastatal 176
supt 299
Supt Belituri 337
Supt Coastă 337
Supt Stog 337
surorei 321
Sus în Poarta Deleanului 258, 259
suspens 176
suspin 599, 600
Suvorov 250

Ș

șagă 76, 80
Șahanul 133
Șaitaniceștii 226
șapte 168, 326, 329, 331, 605, 606
șaptezeci 331
Șard 266
șarpe 35, 36, 156
șaselea 326, 329
șăgalnic 76, 79, 80
Șciclodanu 246
școală 599
ședea 326, 329
șelar 339
Șerban 156
Șercaia 188
Șercăița 188, 338
șetrar 339
șetrărel 339
și 55, 61, 148, 476
Șiclod 266
șifar 339
Șimand 266
Șindrilarii-Milcovului-de-Sus 258
șipot 335
șir 599
Șirna 192, 193
șiș 132
Șișu 132
șînă 469
șoagăre 581, 582
Șoimușu Mare 188
Șoimușu Mic 188
șoimar 339
șolțuz 339
Șomuzul Mare 188
Șomuzul Mic 188
șoptrlă 247
șopron 320
Șovarna 191, 192, 195
(a) și 317, 563
știre 49
Știubei 258
Цїѣбеѣнни 180
Știubeiu 180, 256
Șuțu 230
șuviță 325, 328

T

tabac 132
Tabac 132
Tabaca 131, 132
tabacios 291
tabardos 291
(a) tabela 102, 106
taină 14, 16
Talac 134
Talna 191, 195
Talpa Mare 188
Talpa Mică 188
talpă 599
talui 381
taman 132
Taman 132
Tantalus 442
tarabă 130
tare 77
Tarna 193
taşculă 574
tata 222
tăcea 469, 601
tăcere 68
tălălăi 77
tălălău 77
Tănăsari 584
Tănăseşti 584
tăpşan 6
Tărăbuță 130
Tărăcăciorilor 228
Tărzii 236
Tărziul 236
tătîne 314, 315
tearfă 77
шѣмец 49
tehui 588
гею(л) 180
Teleajen 188
Telejenel 188
Telejna 191, 192
Teleorman 188
Teleormănel 188
Telna 191, 192
tenebre 23
Terebna 193
terfeli 77
terfelit 77

terfelog 77
terfelogit 77
Teslui 213
Teşiţa Mare 188
Teşiţa Mică 188
Teşna 189, 191—193
Teşniţa 189
Tezeu 442
Tileagd 266
Tilişca 188
Tilişniţa 188
Timiş 188
Timişel 188
timp 614
tină 609
tinde 331, 492
Tismana 189
Tismăniţa 189
Tita 222
Titi 222
Titilică 222
Titu 222
Tityos 442
Tilfu 292
tilhar 491
Tilva-lu-Bot 212
Tilva-Mare 212
Tilva-Mică 212
tilvă 212, 213
Timna 195
timnă 195
Tirgu-Cucului 250
Tirguşor 338
tirîie-brîu 95
Tirnava 188, 189, 264, 265
tîrnăcop 595
Tirnăviţa 189
tîrsă 209
tîrzior 295
Tişla 188
Tişlişoara 188
toaca 145, 526
toamnă 21
tocmeală 163
toiag 501
tom 605
Tomiris 447
Topală 133
Topalescu 133
Topalu 133
Topa (Mică) 189
Topla 189
Topliţa 189
Topolog 188
Topologel 188
toponim 252
Toporna 192
Torlac 134
tot 46, 49, 97, 167, 327, 469
Toto 222
tovarăşă 283
Trahanache 438
trai 320
training 176
trandafir 320
transplant 177
trăi 320
treabă 599
treacă-meargă 96
trece 469
trei 256
Trei-Dealuri 256
treiera 7
tremur 604
tremura 11
Trestia 188, 211
Trestioara 188, 338
Trevăile 256
tricher 290
trichilă 290
Trii-Dealuri 256
trimite 49, 321, 331, 602
tristih 28
Trimpoaiele 256
trîntor 299
Troada 442
tron 605
trup 325
trupesc 325, 331
trupină 210
Trupinele-lu-Miai 210
Trupini 210
tu 52, 61, 468
tufologie 471
Tugearu 134
Tulburea 217
tulubăţ 381
(a) tunde 101, 102, 113
tunet 23
Turburea 217, 218
Turcşori 190
Turuga-cu-Şarpele 210
Turuga-Singură 210
turugă 210
Turugel 210
Turugi 210
Tutana 189
Tutăniţa 189
tutelă 176
tuturor 163, 601

Ţ

ţa 617
ţaţa 617
ţărînă 14
ţărm 600
ţărmuros 336
ţeară 469
Ţelna 191
цєръцєлѧ(л) 181, 623
ţic 246
ţic(l)u 246
ţic(l)ui 246
ţine 96, 242, 325, 330, 331, 368, 469, 601
Ţiclău 265
ţiflă 214
Ţilfa 214, 244
ţilfă 214
ţipă 469
ţişni 147
ţop 243
**ţopa(r)lău* 243
**ţopă(r)lău* 243
ţopîrlan 242, 247
ţopîrlău 243
ţugui 246
Ţufu 222

U

Ucea 188
ucenic 314
ucide 96, 315
Ucişoara 188
uda 492
Uliţa Orbeştilor 228
Ulmuleţ 338
ѧ(л)мѧлєцилэр 182
ultrabaroc 127
umăr 599, 600
umbla 35, 98, 242, 562, 605, 606
umbră 17, 589
umejune 315
Unghişor 338
Ungurel 338
unicameral 176
unor 601
un-zeci 618
uragan 498
urc 150
urdar 339
ureche 168
urgisit 331
оꙋрикъ 180
uricar 339
urît 252
Urîtu 252
Urîtu Afrodita 252
Urleta 271, 392
urma 601
Urmuz 135
Urmuzescu 135
urs 279
Urvind 266
Urzicuţa 338
uşar 339

uşă 283, 325, 328
uşor 94
uvrier 563

V

vad 335
vai 563
val 459, 460, 511
vale 189, 209, 217, 249, 252, 253, 335, 337
Valea Alunişului 337
Valea Alunului 208
Valea Aurarilor 337
Valea Barna 337
Valea Blînduleştilor 228
Valea Bursucului 255
Valea Calului 337
Valea-Caprii 251
Valea Călugăriţei 189
Valea Cerbului 208
Valea Cernaev 338
Valea Cioclovinei 244
Valea Cireşului 251
Valea Cîrceiul 254
Valea Clădiţei 337
Valea-Cornetului 209
Valea Dracilor 337
Valea Dracului 337
Valea Episcopiei 337
Valea Flămînzeştilor 337
Valea Frumoasei 218
Valea Gemeni 337
Valea Gruiului 337
Valea Hotarului 337
Valea Iaşilor 337
Valea Largă 217, 218
Valea Lăpăduşoñilor 227
Valea Lăstunilor 337
Valea lu Alb 337
Valea lu Dubrii 337
Valea Lungă 337
Valea Mustev 338
Valea Padinilor 337
Valea Plescioarei 337
Valea Poiana-lui-Papuc 254
Valea Preotesăştilor 227
Valea Prislopului 337
Valea-Puturoasă 253
Valea R(e)a 209, 219, 237
Valea Rudarului 189
Valea Runcului 337
Valea Săcul 337
Valea Săratei 337
Valea Seacă 337
Valea Siliştei 337
Valea Strîmbă 599
Valea Stupinei 337
Valea Şoimului 337
Valea Teiului 337
Valea Ulmetului 337
Valea Ursulov 338
Valea Ursului 208, 337
Valea Vărătecilor 337
Valea Voineşiţei 189
(a) valorifica 106
vame 599
Vasile 518
vatră 8
văcar 339, 471
văcărit 471
văduleţ 335
văioagă 251
Vălari 584
Vălcica 251, 252
Văleni 584
văr 581
Vărşand 266
vărzar 339
veac 600
vechi 148, 150, 511, 600
vecinic 299, 303, 600
vedea 98, 315, 325, 327, 330, 331, 571, 601, 603, 605, 606
vegetal 491
Velna 191
Venere 442, 448
veni 49, 95, 150, 325, 327, 330, 379, 599, 601
Venus 448
Vercerd 266
verde 563
vereni 165
верига 180
вернжане 180
vers 25—32
verş 25—32
Veseud 266
Vesta 442
veşnicie 15
veţi 49
Vezend 266
вєзѣрари 180
via 257
Vidra 156
vielnamez 176
Viezunie 182, 623
вѣєзѣрѣи 180
Viişoara 338
vijelie 498
vinars 291
vinde 615
vindeca 320
Vineri 492
vineţica 299
(a) vinifica 106
vintilă 290
vintir 290
vioară 76
viorea 76, 79, 80
vioriu 76
Virtişoara 188
vis 14, 18, 599, 600, 604
visa 508
Visteria 196
visterie 195
Visterna 192, 195, 196
Vişnoveţceştii 227
Vişţea 188
viteaz 445
vitesă 286
vizir 130, 132
Vizireanu 130, 132
Viziru 131, 132
vîlcea 209, 251, 335
vînă 595
vînt 459, 460
vîntură-lume 95
vîrf 337
Vîrful Ciochinului 244
Vîrful Dealului 337
Vîrful Comarnicelor 337
Vîrful Măgurilor 337
Vîrtejel 338
vîrtop 335
Vîrvu Ciocîrliului 241
Vîrvu Ciocii 339
Vîrvu Pietrii 239
vlah 131
Vlamnic 188
Vlamnicel 188
Vlădari 584
Vlădeşti 584
voinic 320
volum 86
vorbăreţ 605, 606
vorbă 96
vrajbă 68
vrană 595
vrăjmaş 325, 328
(a) vrea 52—61, 314, 318
vreme 39
vuindă 603
Vulcana 188
Vulcăniţa 188
vulpar 339
вѣ(л)пашъ 180
Vulturel 338

W

whisky 283

Z

Zagna 192
Zagovna 192, 193
Zahorna 191—193
Zaraf 130
zare 511
Zatna 192
zavîrna 196
zăbovi 49, 320, 325, 328
zădisă 315
zăduhul 320
zăduvul 320
zăgan 130
Zăganu (Mare) 189
Zăgănescu 130
zănoagă 335
зжнога 180
zăpadă 319, 325
Zăpodia Ulmilor 337
zăpodie 335
Zărăfoaia 130
Zărneştilor 226
zău 468, 469
zăusit 40
Zăvoiu Gherniţońilor 227
Zboina 192, 193
zbor 193
Zborna 193
Zerind 266
Zgarbură 227
Zgîrbuneştilor 227
zgîriat 40
zgîrie-brînză 95
zgrunţur 76
zgrunţuros 76
zi 15, 164, 314, 325, 328, 331, 468, 469
zice 35, 39, 299, 315, 318, 320, 331, 375
Zimand 266
Zimnicele 585
ziulică 96
Zîrna (Mare) 189
Zîrnă 226
Zlagna 191, 192
Zlaşti 264, 265
Zlatna 192, 193
змєѹло(в) 182
zoologie 471
zori 21
zvîrcoli 19
(a) zvori 40

RUSĂ

balamut 576
venter 290
залаты 542
затмить 542
зачатие 542
кто 410
ливень 542
личи 542
метель 542
мрак 542
плащ 543
полушка 291
порядка 289
саван 543
черепки 542
что 410

SÎRBO-CROATĂ

baba 132
karpuz 132
kip 622
krov 194
krovna 194
mataruga 578
motoruga 578
pajtak 575
pašinica 574
pőtka 289, 290
pârgal 577
pârgar 577
pârnî 295
şovar 195

SLAVĂ

Alexandru 221
Anton 221
апродѹ 622
Bajo 221
банинню 181
basnĭ 574
баХна 624
блюдъз 341
Vladimir 221
гранєсь 29
гранєсоловіє 29
Domşa 221
Donce 221
drag 193
доуша 168
замѹсити 624
игратъ 44
kamenŭ 193
канасон 622
карпенѹ 622
кипѹ 622
Mihail 221
Mirce 221
Mişa 221
обрѧшєть 168
poljana 203
potŭka 290
Saşa 221
Sliva 193
čok 240

SPANIOLĂ

andar 398
barroquismo 125
coguhada 247
coplas 532
romances 532

TURCĂ

ağa molla 131
ağaç 134
Ahmet 135
aman 132
Amza 135
arnavut 130
Arnavut 136
aşçı 134
atlaz 622
baba 132
bakkal 131
bakkal başı 131
balta 132
barkan 135
başa 133
bay 131
beğenmèk 627
Berberî 136
beşli ağası 132
bey 135
bilek 133
bıyıklı 133, 134
bostan 132
boyacı 133
budala 132
bulak 133
burnaz 133
büyük 133, 134
bütün 627
cambaz 132
çahane 133
čakyrı 246
çalık 133, 134,
çič 627

çocuk 134
çolak 132
dağ 627
dede 134
değirmenci 134
deli 135
dermenği 133, 134
dindar 134
dişli 133
dost 133
dul 133
dülger 131
Edibolu 135
Edirneli 135
eğèr 641
Eski Istanbul 135
Filibeli 135
gelmek 135
gelmez 135
güzel 134
hacı 135
Halepli 135
hamancı 133, 134
Hasan 135
Hurmuz 135
huzur 132
kaba 132
kadır 134
kalkan 132
kara 131, 134, 135
karabaş 134
karabatak 134
karavul 130
Karluk 136
karpuz 132
kaş 134
kaval 132
kazak 136
kebap 132
kehaya 132
kemer 132
kilim 132
kokar 135
konak 132
konuşmadir 641
köse 133
kul 135
kuloğlu 131
kurnaz 133
kuş 133, 134
küçük 133
Lehli 136
levent 132
Macar 136
maden 65
Maksut 135
malak 130, 132
mazul 130
Mecidiye 135
Mehmet 135
mercan 132
Mısırlı 136
oĉlu 134
orak 134
paçavra 132
pamuk 132, 134
papaz 134
papuç 132
paşa 133
pusluk 135
Saba 135
sağlàm 627
Said 135
Sakızl 135
samur 132
sarraf 130
semiz 133, 134
senet 130
serdar 132
sere 133
sersem 132
simitçi 132
soğan 134
şiş 132
tabak 132
talak 134
taman 132
tarab 130
topal 133
torlak 134
tüccar 134
uluslàrarasl 627
vezir 10, 132
yalancı 134
yüzsüz 134
yüzbaşı 132
zagan 130

UCRAINEANĂ

balamut 576
бахно 624
бербенача 622
Botna 194
Vel'na 194
Gorna 194
Desna 194
Dohna 194
dub 195
dubna 195
Dubna 194
zbor 193
kisljak 295
koşna 194
koşna trava 194
Krasna 194
kuţik 194
kuţikna 194
Lesna 194, 195
lis 195
Lisna 194, 195
Lopuşna 194
Moşna 194
necharna 195
óblok 69
óbolok 69
наклнь 289
наконя 289
нагла 291
papl'uha 293
погадати 574
поиДати 574
Putna 194
Rakitna 194
rev 195
revna 195
saga 195
sagna 195
sad 195
sadna 195
Serna 194
sit 195
sitna 195
Sitna 194
stav 195
stavna 195
Stavna 194
tal 195
taleţ 195
talina 195
talna 195
Temna 194
hat 195
hatna 195
hulub 195
hulubna 195

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 2 exemplare, dactilografiate la un rînd şi jumătate. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Calea Victoriei nr. 125, sectorul 1

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Fonetică şi dialectologie, vol. VIII, 1973, 299 p., 16,50 lei; vol. IX, 1975, 256 p., 10,50 lei.

Sub redacţia AL. GRAUR, **Gramatica limbii române**, vol. I şi II, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită; tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei; vol. II, 589 p., 30 lei.

* * * **Bibliografia analitică a limbii române literare (1780—1866)**, 1972, 215 p., 17,50 lei.

* * * **Studii de limbă literară şi filologie**, vol. II, 436 p., 21,50 lei; vol. III, 1974, 400 p., 21,50 lei.

FRIEDA EDELSTEIN, **Sintaxa gerunziului românesc**, 1972, 169 p., 6,50 lei.

NICOLAE SARAMANDU, **Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetică. Observaţii asupra sistemului fonologic**, 1972, 203 p., 7,50 lei.

* * * **Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română**, vol. IV, 1972, 188 p., 9 lei.

AL. GRAUR, **Gramatica azi**, 1973, 239 p., broşat, 7 lei.

I. COTEANU, **Stilistica funcţională a limbii române**, 1973, 204 p., 10,50 lei.

CORNELIA COHUŢ şi MAGDALENA VULPE, **Graiul din zona „Porţile de Fier" Texte. Sintaxă**, 1973, 395 p., 12 lei.

Texte dialectale. Muntenia I, 1973, 478 p., 17,50 lei; II, 1975, 915 p., 48 lei.

ION GHEŢIE, AL. MAREŞ, **Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea**, 1974, 388 p., broşat, 25 lei.

GABRIELA PANĂ-DINDELEGAN, **Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română**, 1974, 296 p., broşat, 10,50 lei.

ION GHEŢIE, **Începuturile scrisului în limba română. Contribuţii filologice şi lingvistice**, 1974, 210 p., broşat, 9 lei.

Sub redacţia acad. AL. GRAUR şi acad. I. COTEANU, **Probleme de lingvistică generală**, vol. VI, 1974, 144 p., broşat, 7,50 lei.

LUIZA SECHE, **Lexicul artistic eminescian în lumina statisticii**, 1974, 602 p., legat, 30 lei.

ION GHEŢIE, **Baza dialectală a românei literare**, 1975, 696 p., 48 lei.

AL. GRAUR, **Alte etimologii româneşti**, 1975, 106 p., 4,25 lei.

LR, Anul XXIV, nr. 6, p. 567, Bucureşti, 1975

I. P. „Informaţia" c. 478

42 200

Lei 6. —